
3 1761 04020 0776

MAGYAR HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEK

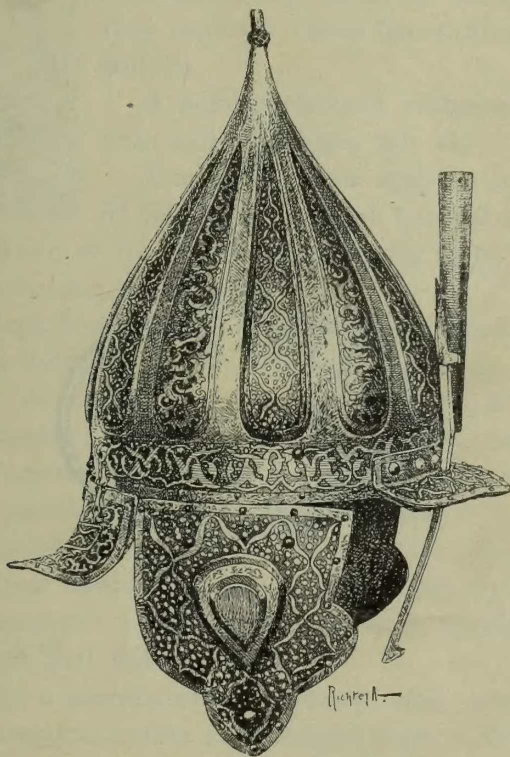
AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁSON

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORTBIZOTTSÁG MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE

Dr SZENDREI JÁNOS

ELŐADÓ

KILENCZSZÁZ KÉPPEL

*

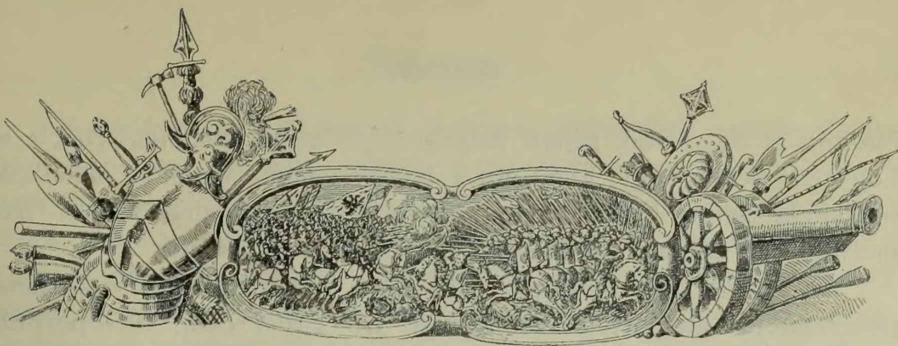
KIADJA A KERESKEDELEMÜGYI M. KIR. MINISTER, MINT AZ EZREDÉVES KIÁLLITÁS ORSZÁGOS BIZOTTSÁGÁNAK ELNÖKE

*

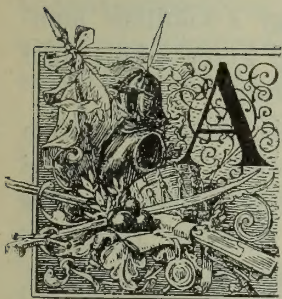
BUDAPEST

1896

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

BEVEZETÉS.

A MAGYARSÁG tíz százados multjából, mint távoli fény sugárzik vissza harczi dicsőségének fölemelő emléke.

A nemzet életének csaknem egész folyása bajnoki küzdelmekben telt el.

Kezdettől fogva egész a jelen század elejéig itt folytak le a döntő harczok a Kelet- és Közép-Európa birtokáért és itt vívta háromszázadig tartó kétségbeesett harczát a kereszténység az izlammal.

Európa legkülönbözőbb népeinek valódi hadi iskolája volt hazánk nemcsak már Szt István, Róbert Károly és Nagy Lajos, majd Mátyás alatt, de a XVI. és XVII. században is. Angolok, francziák, olaszok, spanyolok, németek, csehek, bajorok, szászok vetélkedve keresik fel Magyarország tereit, hol akár a vár-, akár a sík harczok tekintetében páratlan fényes lovagi élet folyt.

Ha e ragyogó lovagi élethez még hozzá képzeljük a gyakori tornákat, melyek hazánkban még a XVI. század végén is gyakorlatban voltak, a fennmaradt hadtörténelmi emlékek rendkívül nagy számát és érdekességét kell feltételeznünk.

Igaz, hogy a szerencsétlen mohácsi vész után a török másfél századon át kizsákmányolta az országot, hogy a Rákóczy és Thököly fölkelések utáni fegyvertilalmak folytán egész várak felszerelése került idegenbe; — de mégsem történt az, a mit egész a legújabb időkig hittünk, hogy minden hadi emlékünk elpusztult volna.

Épen kiállításunk mutatta meg, hogy az unokák a hős elődök drága fegyvereit, vérrel áztatott ereklyéit, századokon át nem muló kegyelettel őrizték meg s tartották fenn a mai napig. Sokszor ember-

öltőkön át dugdosták rejtek helyeken, de mégis megmentették a mi kegyeletünknek, úgy, hogy ma a hadtörténelmi emlékek azon csoportját, a melyet bemutathatni szerencsések vagyunk, fényes hadi multunkhoz minden tekintetben méltónak mondhatjuk.

Az ezredéves országos kiállitás történelmi főcsoportjának programmja, melyben az azt késztő *dr. Czobor Béla,* főcsoport-előadó hazafias mély érzése, történelmi és régészeti tudása nyilatkozott meg, felölelte magába a nemzet egész culturájának bemutatását, úgy a mint az tíz századon át fejlődött és emlékeiben fennmaradt.

E sorozatban kiváló hely jutott, már csak az elől elmondottaknál fogva is a hadtörténelmi emlékeknek, miért is e szak számára a 11. számú külön csoport szerveztetett.

Történelmi emlékeink jelentékeny, csaknem túlnyomó része e keretbe tartozván, e csoport munkálkodására úgy a kiállítási munkálatokat megkezdő *Lukács Béla,* mint a jelenlegi kereskedelemügyi m. kir. miniszter *Dániel Ernő* kiváló súlyt helyeztek.

Kifejezésre jutott ez már a csoportbizottság megalakításában is akkor, a midőn annak elnökévé a jelenkori hadügyi és honvédségi kiállításoknak is elnöke *Gromon Dezső* honvédelmi államtitkár és bizottsági tagjaivá Bernolák Károly tábornok, Kránitz János tábornok, Rakovszky István, Münich Aurél országgyülési képviselő, dr. Pauler Gyula országos főlevéltárnok, Balás György alezredes, Domanitzky István alezredes, Rónai Horváth Jenő alezredes és dr. Melichár Kálmán honvédelmi miniszteri titkár neveztettek ki.

A bizottság előadóját, részletes programm kidolgozására utasítván, e programm az országos bizottság által következő formájában fogadtatott el:

«AZ EZREDÉVES ORSZÁGOS KIÁLLITÁS HADTÖRTÉNELMI CSOPORTJÁNAK RÉSZLETES TERVEZETE.

I.

A honfoglalás, s a vezérek korára vonatkozólag 997-ik évig.

1. Árpád vezér apotheozisa, környezve a hét vezértől, a mint Szerencsnél széttekint a meghódított földön. Valamely kiváló művészünk által plasztikai módon előállítva, az egykorú leletekből, Leó császár adatai, valamint a régi orosz és tatár viselet nyomán megállapitandó costume-ök és fegyverzetben.

2. Ezen a plasztikai művészet útján előállítandó csoportozattal kapcsolatban, Munkácsy Mihálynak a honfoglalást ábrázoló nagy képéhez készült részlet és tanulmány rajzai, lehetőleg teljes sorozatban.

3. A honfoglalás lefolyásának térképe, a történelmi kútfők s különösen Anonymus nyomán, kimutatva egyúttal, hogy régészeti leletek mennyiben igazolják a névtelen jegyző topographiáját, (beregmegyei leletek, szihalmi ásatás, szirma-besenyői lelet, borsodi földvár stb.).

4. Honfoglalás korabeli s kétségtelenül meghatározott leletek kiállítása, melyek a következők: a benepusztai, verebi, galgóczi, szolyvai, hugyaji, balkányi, tiszalöki, pörös-horgosi, anarcsi, pilini, battai, nagyteremiai, neszmélyi, nemes-ócsai, csorna-csatári, monaji, szentes-nagyhegyi, szegedkirályhalmi, szeged-bojárhalmi, gödöllői, mogyorósi, erdőtelki, nagykürüi, nagyváradi és a székesfehérvári demkóhegyi leletek. Ősmagyar kardok, boglárok, kopjavasak, lózabla részletek, kengyelek.

5. Ősmagyar vitéz, lovastól együtt eltemetve, a földben a sír keresztmetszetében bemutatva, a sírba tett fegyverekkel és a gyászszertartás alkalmával a sírba lőtt nyilakkal. A verebi, szolyvai, pilini székesfehérvári és monaji leletek alapján.

6. Népvándorlás korabeli leletek, s főleg azok fegyvereinek kiállítása; a honfoglalás korabeli leletekkel való közeli összefüggésük miatt és összehasonlításul. Avar leletek. A keszthelyi, ordasi, püspök-szent-erzsébeti stb. leletek. A nagy-szent-miklósi Attila kincsének tartott arany edények galvano-plastikai másolatai, főleg az egyik korsón levő hun lovas vitéz alakjáért.

7. Az orosz és délszláv, valamint tatár és török területen előfordult, s jórészben a szent-pétervári orosz cs. akadémia archæographiai és archæologiai kiadványaiban publikált népvándorlás korabeli fegyverleletek, főleg pedig a Volga és Don vidéki vagyis a magyarok őshazája földjén a kurgánokban előfordult leletek, s az odeszai muzeumban levő sírszobrok, gypszmásolatban, vagy legalább rajzokban bemutatva.

8. Az eddigi honfoglalás korabeli fegyverleletek teljes statisztikája és bibliographiája.

9. A kort jellemző fegyvertropheák, akként, hogy a meglevő néhány ősmagyar kard mintájára, valamint a Leó császár Taktikájában leírt egyéb fegyverek, íjak, kopják stb. megkészíttetvén, s esetleg turul madaras lobogókkal kiegészíttetvén, ezen csoportban diszítésül alkalmaztassanak.

II.

Szent Istvántól, vagyis a magyar állam megalapításától az Arpádház kihaltáig. 997-től 1301-ig.

1. Szent István király kardja a prágai szent Veit egyház kincsei közül.

2. *Szent László király,* a mint a leánytrabló kun vitézt legyőzi (1070-ben). Plasztikai csoportozat, előállítva az e korbeli s alább részletesen is felsorolandó lovas pecséteken ábrázolt costume-ökben, s esetleg a gelenczei, fülei és turnicsei, szent László legendáját ábrázoló falképeknek felhasználásával is.

3. Az 1241-ik évi Sajó melletti muhi csata térképe, a spalatói esperes krónikája, a m. tud. akadémia hadtudományi bizottságának, és a történelmi társulatnak 1878-ban eszközölt fölvételei, valamint Pauler Gyula tanulmánya alapján.

4. E korbeli teljes fegyverzet nem maradván reánk, néhány ily hadi öltözet reconstruálandó volna a fenmaradt hiteles emlékekből, nevezetesen első sorban az országos levéltárban őrzött lovaspecsétekből, minők például László somogyi főispáné 1236-ból, Opoj báné, 1239-ből, és István ifjabb királyé, IV. Béla fiáé 1257-ből.

5. E korból származó leletek s netalán fenmaradt fegyverek. Így a nemesócsai, gerendási, szécsényi, letenyei, szabad battyáni, karczagi, alpári, orosházi, karászi és tápió szelei leletek nagyobb részt a m. n. muzeumból.

III.

Az Arpádház kihaltától, az Anjou és vegyes házbeli királyok kora, egészen a mohácsi vészig 1301—1526.

1. Miután még e korszak elejéről is igen gyér számú emlékeink vannak meg tényleg a gyűjteményekben, a hitelesség igazolásának szempontjából itt is első sorban lovas és sisak pecséteink volnának eredetiben kiállítandók, s a kiválóbbakról nagyarányú rajzok készíttetvén, kifüggesztendők. Ilyenek volnának: Drugeth Fülöp nádoré 1322, Drugeth Vilmos nádoré 1337-ből, László opuliai herczegé 1369-ből, István nádoré 1351-ből stb. A kor fegyverzetét legjobban jellemző s legszebb egypár ily hadi öltözet, azután az arra ezen korban befolyással volt német és olasz hadiviselet egykorú emlékeinek is figyelembe vételével elkészítendő és kiállítandó lenne.

2. A perdöntő bajvívás okmányainkból, s különösen Pesty Frigyes és Hajnik Imre történetíróink kutatásai folytán annyira részletesen ösmeretes, sőt a fegyverzet is, a melyben a különböző korszakokban azt vívni szabad volt, oly pontosan le van írva, hogy két alakkal e bár jogszolgáltatási, de mégis egyszersmind harczi emléke is középkori életünknek bemutatható volna.

3. Róbert Károly király természetes fiának, Kálmán püspöknek kardja (1317—1375.) kiállítandó a bécsi gyűjteményekből.

4. Nagy Lajos király korát illetőleg első sorban maga a nagy király volna bemutatható, még pedig háromféleképen is. Először székesfehérvári sírján pontosan kifaragva talált ostrom sisakjából reconstruálható hadi pánczélzatban, másodszor a párisi arsenal könyvtárának codexében levő festmény után torna-öltözetben, végül pedig a bécsi képes krónikában levő kép nagy arányban megfestendő lenne, hogy ez viszont a párisi codex képének hitelességét is támogassa.

5. Néhány főúri és köznemes harczos bemutatása bábukon a képes krónikából vett rajzok alapján készítendő hadi öltözetben.

6. A visegrádi, vajdahunyadi, diósgyőri és zólyomi váraknak, mint olyanoknak, melyek ezen egész korszakra nézve jellemzők, a mennyiben Nagy Lajos, Mária, Zsigmond és Mátyás királyok által építtettek, — a jelenlegi állapot s a műemlékek orsz. bizottságának birtokában levő fölvételek alapján lehető nagyméretű modellekben, esetleg rajzokban való bemutatása.

7. Skanderbég, Hunyadi János fegyvertársa sisakjának és kardjának kiállítása a bécsi fegyvergyüjteményből.

8. Mátyás király teljes hadi vértezetben bemutatható volna a bautzeni (szászországi) szobor, és a római freskó, valamint Corvin-codexekben levő miniaturök alapján.

9. Kiállítandók lennének a Mátyás király kardja (Bécsből), a Mátyás király testőrségének tulajdonítható pajzsok (Bécsből és a m. nemzeti muzeumból). Mátyás király czímerével diszített pajzs a bécsvárosi muzeumból, Mátyás király tulajdon pajzsa Párisból és végül öltözetének és lovagló szerszámainak részei, valamint nyerge Fraknóról, Bécsújhelyből és Budweisból.

10. Nevezetesebb vezéreink és főuraink hadi öltözetének legmegbízhatóbb s többnyire ép oly monumentális jellegű, mint művészi becsű képei, már a xv. század második felétől kezdve sírköveiken és síremlékeiken maradván reánk, ezek összeiratván, róluk hű gipszmásolatok volnának veendők, mint a m. n. muzeum, illetőleg a m. történelmi arczképcsarnok már meg is kezdte. Ezek azután kiállíttatván, általuk a középkori hadi öltözet fejlődése hazánkban a leghívebben lenne bemutatható.

Némelyiknek teljesen hasonmása található a bécsi udvari gyűjteményekben, melyek elkéretvén az illető síremlék mellett kiállíthatók lennének.

Ily síremlékek a sok közül, Szentgyörgyi és bazini György grófé 1467-ből, Ujlaky Miklós és Lőrincz síremlékei 1478-ból, Szapolyay István nádoré 1499-ből, Szapolyai Imréé 1487-ből, Tarczay Tamásé 1493-ból, Telegdy Istváné 1504-ből, Máriássy Istváné 1516-ból, Perényi Imréé, Warkócz Kristófé, Illésházy Istváné stb., stb.

11. Róbert Károly király korától kezdve, úgy Nagy Lajos, mint Zsigmond s talán még inkább Mátyás király alatt, sőt egészen a XVI. század közepéig, a tornák nagyban hozzájárultak hazánkban a harczias szellem ápolásához és fejlesztéséhez. Egy ily torna, annak fénykorából, Mátyás idejéből, a síremlékek alapján a bécsi gyűjteményekből válogatandó hadi öltözetben igen könnyen bemutatható volna, legalább két pár alakkal. Az egyik pár játéktornát, a másik pár pedig hadi tornát mutatna be.

12. Kinizsi Pál kardja és pánczélja a m. n. muzeumból.

13. Wagner Sándornak Dugovics Titus hősi halálát ábrozoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.

14. Budavára, illetőleg a királyi palota Mátyás korában plasztikailag előállítandó nagyobb modellben, esetleg festményben bemutatandó volna, a Schedel- és a Münster-féle krónikák képei alapján reconstruálva.

15. Tekintettel arra, hogy Mátyás uralkodása hadi tényekben is legfényesebb korszaka történetünknek, valamely e korbeli nevezetesebb hadi esemény, vagy ezzel kapcsolatos tény, például Mátyás bevonulása az elfoglalt Bécsbe; ezen csoport keretében nagyobb szabású festményben lenne bemutatandó.

16. II. Lajos király hadi vértezete a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

17. II. Lajos királynak tallérjain levő lovas vértezett képe nagy arányban elkészítendő, a mennyiben az a meglevő pánczélzat hitelességét igazolja.

18. A mohácsi csata katonai térképe elkészítendő.

19. Székely Bertalannak a mohácsi csatát és II. Lajos holttestének föltalálását ábrázoló festménye a m. n. muzeum képtárából kiállítandó volna, annyival is inkább, mert korhű costüm és fegyverképeivel a korra nézve is tanulságos.

IV.

A török hódoltság kora. Szigetvár eleste, Buda, Eger és Temesvár visszavétele,

a szolnoki, győri, esztergomi harczok, a Zrinyiek, Thököly kora. Kuruczok és labanczok. Erdélyi fejedelmek harczai 1526—1699.

1. Zrinyi Miklós hadi öltözete a bécsi udvari muzeumból.

2. Báthory István hadi öltözete ugyanonnan.

3. Báthory István kardjai a párisi és berlini hadi muzeumokból.

4. Rákóczy György buzogányai Bécsből és a magyar nemzeti muzeumból.

5. Rákóczy György fejedelem kardja a zarskoje-selói orosz császári fegyvergyűjteményből.

6. Tiroli Ferdinánd főherczeg ezüst magyar huszáröltözete Bécsből és Karlsruhéból.

7. Kemény János fejedelem dísznyerge a magy. nemz. muzeumból.

8. Apaffy Mihály fejedelem hadi vértezete a bécsi muzeumból.

9. Montecuculi Raimond és Savojai Eugén hadvezérek magyar vértezetei ugyanonnan.

10. Bocskay István fejedelem hadi buzogánya a nagyszebeni muzeumból.

11. Nagyszámú anyag állván már e korszakból rendelkezésre, az egyes fegyvernemek fölszerelése és ruházata külön-külön fölöltöztetendő alakok által bábukon bemutatandó lenne.

Így a XVII. századbeli könnyű sisakos régi huszárságból impozáns csapat volna bemutatható a gráczi fegyvergyűjtemény fölhasználásával. Akár a vajda-hunyadi vár másolata lenne a történelmi főcsoport kiállításának kerete, akár valamely hadi építmény lenne a hadtörténelmi kiállítás keretébe fölvéve, mindkét esetben megkapó és egyszersmind tanulságos képet nyujtana például, egy 20—30 lovas alakból álló csapat a vár udvarán.

A kapunál s a bástya, vagy várfalakon, korhű öltözetben muskétás és dárdás harczosok őrködhetnének, kik egyszersmind a szükséges őrzési teendőket tényleg is végezhetnék.

A lőréseken régi várpuskák és ágyúk volnának elhelyezhetők.

12. A többi fegyvernemekre és a csapatok ruházatára és fegyverzetére nézve, az egykorú képes hadi művek és metszetek bő anyagot szolgáltatnak, melyek főleg Lanfranconi Enea pozsonyi mérnök, továbbá Bubics Zsigmond kassai püspök, a történelmi arczképcsarnok, és a m. n. muzeum gyűjteményeiből, valamint a Haller-codex képeiből veendők.

13. A XVI. és XVII. század nevezetes várainak metszetei és képei.

14. A budai vár plasztikai, esetleg grafikai föltüntetése az 1686-iki ostrom idejében, nemkülönben Szigetvár, a fogarasi vár stb.

15. Csataképek eredeti olajfestményekben (melyek egyrésze külföldön van s melyek már külön jegyzékbe vannak foglalva, Kupeczky, Mányoky, Rugendas, Kaiser stb.) és rézmetszetekben a falakon kifüggesztendők. Ugyanitt lennének kiállítandók a Buda 1686-iki bevételét, továbbá a párkányi ütközetet és a második mohácsi csatát ábrázoló gobelinek Ő cs. és ap. kir. Felsége birtokából.

16. Kiváló hadvezéreink eredeti olajfestményű és rézmetszetű képei a történelmi arczképcsarnokból és főuraink családi képtáraiból.

17. Ágyúk és tüzérségi fölszerelések a bécsi arsenalból, Oláh Miklós primás, Nádasdy Ferencz, az Eszterházyak, Batthyányak, Kériek, Révayak ágyúi, nagyszebeni és budai öntésű ágyúk, a két zólyomi ágyú a párisi arsenalból, budai öntésű ágyúk a berlini Zeughausból, a krasznahorkai ágyúk, a m. n. muzeum ágyúi stb. stb.

18. Székely Bertalannak Eger hősi védelmét ábrázoló festménye a m. n. muzeumból kiállítandó lenne.

19. Zászlók diszítmény gyanánt a m. n. muzeumból, az ország egyéb nyilvános gyűjteményeiből, továbbá a bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

A drezdai királyi könyvtárnak egy 1601-ben készült codexében 118 erdélyi hadi zászló van pontosan lefestve. Ezek szebb része hűen utánozható és trofeákban alkalmazható lenne.

20. A török harczokban különös szerepet játszott naszádosok és csajkások intézményére vonatkozólag minden emlék egybe gyűjtetvén, az egykorú metszeteken levő rajzokból reconstruálandó, hadi naszád a tavon bemutatandó lenne.

21. *Fejérváry* naszádos kapitány életnagyságú arczképe a történelmi arczképcsarnokból kiállítandó lenne, mint ezen fegyvernem ruházatának ösmertetésére vonatkozólag igen becses emlék.

22. Tekintettel a törökkel folyt több százados harczainkra, török hadi emlékek is lesznek kiállítandók. Azonban csak olyanok, melyek magyar földön ejtett hadi zsákmányok, vagy a melyek a magyar hadviselés és fegyverzetre átalakító befolyást gyakoroltak. Ilyenek vannak a müncheni, drezdai, karlsruhei s a bécsi hadi muzeumokban, főleg a Bécs városi történelmi muzeumban, továbbá a fraknói kincstárban s a m. n. muzeumban.

V.

II. Rákóczy Ferencz kora stb. 1700—1750.

1. II. Rákóczy Ferencz leghitelesebb arczképe a szász király gyűjteményéből.

2. Rákóczy Ferencz hadi zászlaji a bécsi és a m. n. muzeumokból.

3. A csapatok fölszerelésének bemutatása fegyvernemenkint, fönmaradt emlékek egykorú képek és metszetek s Thaly Kálmán történelmi művei alapján.

4. A hadi, illetőleg tábori sátorverés, s általában a sátorkészítés hazánkban kezdettől fogva, utóbb némi török befolyás alatt bár, de igen ki volt fejlődve. Ez tehát a hadügy keretében bemutatandó volna. Így a két és három rúdú, a varrott és hímes sátor s egy kisebb sátor-tábor, hol esetleg a kiállítást őrző vagy a jelenlegi hadi viszonyok feltüntetésére küldött honvédőrség volna elhelyezhető.

5. A régi tábori hangszerek, kürtök, tárogatók, sípok és dobok tőzsgyökeres magyar zenéje új életre keltetvén, ezen hangszerek lehetőleg összegyűjtve, esetleg trofeákban alkalmazva, szintén bemutatandók lennének.

VI.

Mária Terézia kora, a sziléziai háborúk. A franczia háborúk. Insurrectió. Az állandó hadsereg. 1750—1825.

1. Csapatfölszerelések, fegyvernemek szerint bábukon bemutatva, melyeknek hű képei részint a bécsi udvari metszetgyűjteményben, részint az egyes ezredtörténetekben föllelhetők.

2. A magyar ezredek egyenruházatának legkiválóbb formái, a porosz háborúk idejéből, a berlini Zeughaus gyűjteményében megvannak, honnan diplomatiai úton megszereztetvén, kiállítandók lennének.

3. Az insurrectiót illetőleg, főleg Pozsony s Kassa város muzeumában számos emlék s egyenruházat maradt fenn, valamint megvannak egykorú rézmetszetű képei az összes megyei bandériumok egyenruházatának is. (Teljes példányok vannak Jász-Nagykun-Szolnok és Zólyom vármegyék levéltáraiban.) Mindezek rendszerbe foglalva bemutatandók lesznek.

VII.

A nemzeti föllendülés korszaka, függetlenségi harczok. Az alkotmányvisszaállítás 1825—1867.

A szabadságharczot illetőleg, a fölszerelés minden egyes fegyvernemre vonatkozólag felöltöztetett bábukon, a fegyverzet pedig trofeákban lenne bemutatandó. Ezen egész csoport anyagát illetőleg, a szabadságharczi emlékek már létező muzeumának felhasználásával.

Végül a fentebb érintett összes korszakokra vonatkozólag, köz- és nyilvános levéltárainkból, valamint gyűjteményekből, kiállítandók lesznek, eredeti hadi szabályzatok, hadrendek, csatatervek, menetrendek, rendeletek kéziratai, okmányai, várak tervei és katonai jellegű rajzai, katonai érdemeket felsoroló s czímerében régi hadi öltözetet mutató armálisok, (melyek már jegyzékbe vannak foglalva), továbbá a műemlékek országos bizottságának s a bécsi Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale-nak, a magyarországi várakra vonatkozó eredeti fölvételei, rajzai és képei.

Elvül mondandó ki végül, hogy az összes korszakokban, de különösen az első időszakokban, hol leggyérebbek a tényleg meglevő emlékek, az anyag és a viszonyok alakulásához képest művészi alkotásokkal, szoborcsoportozatokkal és festményekkel pótlandók a netaláni hézagok, hogy az egyes hadtörténelmileg is nevezetes és dicső emlékekben gazdag korszakok képe, mindig kellőleg kidomboríttassék s fölemelőleg hasson a szemlélőre.

Dr. Szendrei János,

a hadtörténelmi csoport-bizottság előadója».

*

És e programm, kivéve néhány jelentéktelenebb módosulást, minden pontjában beváltatott, sőt egyes részeiben tetemesen meg is bővült. A csoport munkálatai már 1894 május havában kezdetöket vették, a tudományos anyag gyűjtése és jegyzékbe foglalása által. A m. kir. honvédelmi miniszter a csoportbizottságnak már 1895 telén rendelkezésére bocsájtván a központi honvédruharaktárnak egy minden biztonságot nyujtó nagy raktárát, ezáltal lehetővé tette, hogy egyes nagy gyüjtemények, mint például a hg. Eszterházy-féle fraknói és a hg. Batthyány-féle körmendi gyüjtemények jó előre beszállíthatók és tudományos földolgozás alá vonhatók voltak.

Az anyaggyüjtés kiterjedt az egész országra s azonkívül Közép-Európa minden nevezetesebb fegyvergyüjteményére. Az előadó e czélból két éven keresztül beutazta nemcsak az egész országot, ha-

nem megfordult Ausztriában, Olaszországban, Németországban és két izben Konstantinápolyban, míg a Francziaországban és Belgiumban levő emlékeket már pár évvel előbb írta össze.

És úgy a külföldi kormányok, mint a hazai hatóságok és magánosok áldozatkészségéről csakis a legőszintébb hála hangján emlékezhetünk meg. 212 kiállító, összesen 6524 hadtörténelmi emléket bocsájtott rendelkezésünkre.

Kiállítóink között van első sorban *Ő cs. és ap. kir. Felsége,* a ki mint az ezredéves kiállítás fővédnöke, bécsi és ambrasi fegyvergyüjteményeinek minden magyar vonatkozású emlékét a legkegyelmesebben rendelkezésünkre bocsájtotta.

A külföldi uralkodók sorában meg kell említenünk a német császárt, a ki a berlini zeughausból és a karlsruhei badeni nagyherczegi múzeumból, az olasz királyt, aki a turini armeria realéból, az orosz czárt, a ki a szentpétervári, a svéd királyt, a ki a stockholmi királyi múzeumból, a török szultánt, a ki a konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyüjteményből és a tophanei arzenálból állított ki becses emlékeket, továbbá a Bécsvárosi múzeumot, a gráczi tartományi hadszertárt, a herczeg Czartorisky-féle múzeumot Krakkóból és a bécsújhelyi városi múzeumot.

Hazai kiállítóink között első sorban kell említenünk Esterházy Pál herczeget és Batthyány-Strattman Ödön herczeget. Az első fraknói várából és kismartoni kastélyából, az utóbbi pedig körmendi kastélyából állítottak ki páratlan becsű fegyversorozatokat. Mint gyüjtemények kiválnak ezeken kívül gróf Andrássy Géza budapesti és bettléri gyüjteményei, gróf Andrássy Dénes Krasznahorka várának felszerelései, gróf Teleky Sámuel sáromberki és marosvásárhelyi gyüjteményei, gróf Szirmay Alfréd, gróf Wilczek János, gróf Bánffy György, gróf Erdődy Ferencz és gróf Pálffy János nagybecsű gyüjteményei.

A rendezés és felállítás rendszerét illetőleg, mint az egész történelmi kiállításon általában, mi is a történelmi korszakonkénti rendszert követtük. A három fő korszak szerint, a román, a csúcsíves és a renaissance épületnek összesen huszonnégy különböző helyiségében csoportosítottuk anyagunkat, még pedig akként, hogy a román épületben helyeztük el a honfoglalási kor, a vezérek és Árpádok korának emlékeit 1301-ig, vagyis az Árpádház kihaltáig, a csúcsíves épületbe jutottak Zsigmond, Nagy Lajos, I. Mátyás és II. Lajos király emlékei egészen 1526-ig, vagyis a mohácsi vészig, míg a renaissance épület földszintjén levő összefüggő nagy, összesen 69 méter hosszú öt terembem a XVI. és XVII. század, a török hódoltság kora és Buda visszavételének emlékeit, ugyanezen épület emeletén pedig külön termekben az erdélyi fejedelmek, a II. Rákóczi Ferencz, a Mária Terézia, az

1791 és 1809-iki insurrectiók s végül az 1848/49-iki szabadságharcz korának emlékeit csoportosítottuk.

Az épületeket környező bástyákon, a bástyatoronyban, a vajdahunyadi vár belső udvarán és a hidkapu fölött, több mint másfél száz ágyúval és várlöveggel azt igyekeztünk bemutatni, hogy milyen volt hazánkban a XV. századtól a XVIII. elejéig a várépítési és erődítési rendszer. Míg az ugyanott elhelyezett török hadi sátrak, Batthyány tábornok hadizsákmányát képezik a XVII. századi török harczokból.

A szoros időrendi csoportosítást azonban több helyen különböző kényszerű okoknál fogva fel kellett adnunk. Elve levén az egész történelmi kiállításnak, hogy a múzeumszerű rideg felállítás kerülésével magát az életet igyekezzünk emlékeiben bemutatni, természetszerűleg egy-egy terem, vagy fegyvercsoportozat rendezésénél több különböző századbeli emlék is került egymás mellé. Másrészt egyes nagy gyüjtőkkel szemben, mint Esterházy Pál herczeg és Batthyány-Strattmann Ödön herczeg azon engedménynyel kellett élnünk, hogy tárgyaik lehetőleg egy teremben állíttassanak ki. Így történt, hogy a renaissanc épület XXII. termében Esterházy Pál herczeg és a XXIV. teremben Batthyány-Strattmann Ödön herczeg kiállítási tárgyainak nagy része csoportosíttatott, úgy, hogy ott a XVI—XIX. század elejéig találunk fegyvereket csoportosítva.

Maga a hadtörténelmi csoport egész anyaga fegyvernemek szerint nagyjából osztályozva, a következőleg oszlik meg:

Sisak 265, vértezet 254, pánczéling és ingrészlet 122, kard 395, alabárd 160, pika 13, díszbárd és partizán 37, pallos 64, tőr és tőrkard 64, pánczélszúró kard 52, hadi pénztár 4, nyárs 19, lándzsa 30, hajító dárda 7, buzogány 182, paizs 67, tegez és puzdra 29, puska 389, karabély 44, várpuska 82, pisztoly 353, ágyú 59, mozsár 8, egyéb löveg 18, mozsár- és ágyúmodell 58, nyílpuska 31, számszer és kézíjj 41, parittya-íjj 10, számszer-íjj felhúzó készülék 6, csatabunkó, csatacsillag és hadicsép 18, nyíl- és nyílvessző 90, csákány és harczi balta 88, fokos 62, kopja 38, tölténytáska 57, pisztolytok 11, kard és egyéb szíjazat és öv 40, tarsoly 59, nyereg 69, lótakaró (csótár) 52, lószerszám 80, lőportartó 97, ágyúgolyó és egyéb lövedék 210, trombita, kürt és egyéb hangszer 28, zászló és lobogó 240, csákó és sapka 53, dob 27, zabla 78, kengyel 138, sarkantyú 336, érem 8, tornagerely és gerelykorong 13, lópatkó 18, hadi sátor 6, egyenruha 27, festmény 179, rézmetszet és tollrajz 112, szobormű és faragvány 92, hadi térkép 17, kézirat 68, tervrajz 186, handzsár és egyéb kés 38, kosztüm-kép 11, vár és erődítmény modellje 8, vassúlyom 268, lőportörő mozsár 2, különféle apróbb tárgy 714, nyársbak nyárssal 24. — Összesen 6524 drb.

A magyar hadtörténelem barátait örök hálára kötelezte az ezredéves országos kiállítás elnöke, midőn megengedte, hogy e csoportról önálló kötetben szakszerű ösmertetés bocsáttassék közre magyar és német nyelven s az a nevezetesebb és érdekesebb tárgyak rajzaival gazdagon illustráltassék. E magas engedélynek köszöni megjelenését a jelen munka.

Czélja pedig az, hogy még a kiállítás tartama alatt mód nyujtassék a szakembereknek ezen emlékek alaposabb tanulmányozhatására; s hogy ezt a hivatalos katalogussal kezükben annál könnyebben tehessék, az egyes tárgyak ismertetésénél mindenütt ezen katalogus számaira hivatkozunk, megjegyezvén azonban, hogy a csoportunkban kiállított 6524 emlék közül itt csak a legjellemzőbb 2350 tárgy leirását adjuk.

Midőn e munkát a szakférfiak elé bocsájtjuk, kedves kötelességet teljesítünk, ha felemlítjük, hogy munkálataink közben a tárgyak rendezése, lajstromozása, leírása és felállításában mindvégig segítségünkre voltak: *Huber Antal* m. kir. honvédszázados, *Fodor Gyula* és *Kardos Árpád* urak. Ez utóbbi foglalkozván a török bélyegek és feliratok megfejtésével is. A Rákóczy és insurrectiók korára vonatkozó emlékeket pedig nagy tárgyszeretettel és finom ízléssel rendezte *Szalay Imre* a történelmi főcsoport igazgatója.

Az egész mű németre fordítását végezte *Reymond Gyula* cs. és kir. hadnagy.

A műhöz készült illustrátiók mind fényképi felvételek alapján s így a lehető legnagyobb hűséggel készültek. A fényképeket *Weinwurm Antal* és *Horty Pál*, a kliséket ugyanők és *Angerer* és *Göschl* bécsi intézete készítették.

A fényképek után a tollrajzokat és a részletrajzokat készítették: *Ágotha Imre, Horty Pál, Richter Aurél, Passuth Ödön, Varga Imre, Vesztróczy Manó, Kölber Dezső, Doby Samu, Lammel Antal* festő és rajzoló művészek.

A műben foglalt anyagot és rendszert illetőleg előre kell bocsájtanunk, hogy két nagy gyűjteményt minden egyes darabjában leírva bocsájtottunk közre, mert a maga nemében mindakettő páratlanul áll hazánkban, különösen az anyag teljességénél fogva. Az egyik Esterházy Pál herczeg gyűjteménye, a mely egy XVII. századbeli magyar főúri várnak, a fraknóinak, fölszereléséről nyújt teljes képet, a másik Batthyány-Strattmann Ödön herczegnek a körmendi kastélyban elhelyezett gyűjteménye, mely viszont egy magyar XVII. századbeli hadvezérnek török hadizsákmányát és gazdag fegyverkamaráját mutatja nekünk.

Ezeken kívül válogattuk az egyes gyűjtemények darabjait, még

pedig nem a tárgyak fénye után itélve, hanem megbecsülve azokat első sorban történelmi becsük, s másodsorban fegyvertani érdeküknél fogva. A fősúlyt helyeztük pedig mindenekfelett arra, hogy minden korszak minden fegyverneméből mutassunk be valamit, hogy ekként a magyar fegyverzet fejlődésének egész történetét összefüggő lánczolatában tüntessük föl s így a magyar hadtörténelem ezredéves fejlődése azon részének, mely magokra a fegyverekre vonatkozik, hű képét nyújtsuk.

Mi pedig a magunk részéről ismételten hálánkat fejezzük ki azon tényezők iránt, a kik lehetővé tették nekünk e mű közzétételét.

Népvándorláskorabeli lovas vitéz
a nagyszentmiklósi arany korsón.

A HADTÖRTÉNELMI CSOPORT KIÁLLÍTÓINAK NÉVJEGYZÉKE.

1. Ő cs. és ap. kir. Felsége a bécsi csász. és kir. udvari fegyvergyűjteményből és az ambrasi várkastélyból	150	darab
2. Abdul Hamid török szultán Ő Felsége, Konstantinápoly	42	«
3. Almásy Ede, Borostyánkő	44	«
4. Asbóth János, Budapest	15	«
5. Andrássy Géza gróf, Budapest, Bettlér	190	«
6. Andrássy Dénes gróf, Krasznahorka	490	«
7. Abauj-Torna vármegye törvényhatósága	3	«
8. Ágoston József, Budapest	2	«
9. Apponyi Sándor gróf, Lengyel	62	«
10. Alsó-Fehérmegyei rég. és tört. egylet, Gyulafehérvár	3	«
11. Ányos Lászlóné özv., Kardosrét	2	«
12. Armeria reale olasz királyi fegyvergyűjtemény, Turin	23	«
13. Ászpisz Fátime, Kolozsvár	1	«
14. Bánffy György gróf, Budapest	6	«
15. Batthyány-Strattmann Ödön herczeg, Körmend, Bécs	522	«
16. Batthyány Iván gróf, Csákány, Németujvár	155	«
17. Batthyány József gróf, Köpcsény	19	«
18. Batthyány Béláné özv. grófnő, Németujvár	2	«
19. Bezerédy István, Ménfő	1	«
20. Butykay József, Miskolcz	7	«
21. Baranya vármegye törvényhatósága	3	«
22. Bartalos Gyula, Eger	51	«
23. Bécs városi történelmi muzeum	146	«
24. Bécsi cs. és kir. udvari könyvtár	3	«
25. Bécsi katonai műszaki bizottság levéltára	176	«
26. Bécsujhely városi történelmi muzeum	6	«
27. Brassói róm. kath. gymnasium	1	«
28. Bethlen András gróf, Budapest	9	«
29. Berchtold Arthur gróf, Budapest	4	«

30. Benel Ferencz, Budapest	2	darab
31. Budapesti kegyesrendi társház	2	«
32. Baranyay Géza, Kurtakesz	4	«
33. Bethlen-Collegium, N.-Enyed	28	«
34. Beszterczebánya város hatósága	76	«
35. Bruckenthal-muzeum, Nagy-Szeben	25	«
36. Bártfa város közönsége	8	«
37. Beregh vármegye közönsége	6	«
38. Beszterce-Naszód vármegye közönsége	12	«
39. Bath marquis (Anglia)	2	«
40. Bécsi csász. és kir. hadi levéltár	17	«
41. Berlini porosz kir. hadszertár	57	«
42. Borsod vármegye törvényhatósága	3	«
43. Brassó vármegye törvényhatósága	6	«
44. Csoma József, Devecser	49	«
45. Csáky Kálmánné özv. grófnő	31	«
46. Csetneki evang. egyház	1	«
47. Csongrád vármegye törvényhatósága	2	«
48. Czartoryszki herczeg-féle muzeum, Krakkó	15	«
49. Csernovics Pál, Panyova	3	«
50. Cisterciták iskolai muzeuma, Eger	23	«
51. Cziráky Antal gróf, Lovas-Berény	3	«
52. Csetnek mezőváros hatósága	1	«
53. Darnay Kálmán, Sümeg	130	«
54. Dillesz Sándor, Tild	9	«
55. Dillesz Sándorné, Tild	1	«
56. Demjanovich Emil dr., Budapest	2	«
57. Debreczen sz. kir. város közönsége	3	«
58. Délmagyarországi tört. és régészeti egylet, Temesvár	21	«
59. Esterházy Pál hg., Fraknó, Kismarton	906	«
60. Ernst Lajos, Budapest	11	«
61. Eperjes város hatósága	3	«
62. Erdélyi muzeum-egylet, Kolozsvár	180	«
63. Erdődy Ferencz gróf, Galgócz	12	«
64. Egri róm. kath. érseki lyceum	133	«
65. Fülöp, szász-coburg-góthai hg. Ő Fensége	11	«
66. Forster Gyula, Budapest	21	«
67. Forster István, Zombor	1	«
68. Festetich Tasziló gr., Keszthely	26	«
69. Fejérmegyei tört. és régészeti egylet, Székesfejérvár	12	«
70. Fodor Gyula, Mezőkövesd	2	«
71. Felsőmagyarországi muzeum, Kassa	3	«

72.	Felkai «Tátra» muzeum	1	darab
73.	Friedrich Jenő dr., Budapest	1	«
74.	Gráczi tartományi hadszertár	215	«
75.	Győri benczések főgymnasiuma	155	«
76.	Gyulafehérvári tüzér-szertár	8	«
77.	Gyulafehérvári történelmi és régészeti egylet	1	«
78.	Győr vármegye törvényhatósága	1	«
79.	Győri székesegyház	1	«
80.	Halász Béla gyóni, Dabas	7	«
81.	Heves vármegye törvényhatósága	2	«
82.	Halas város közönsége	1	«
83.	Harkányi Károly báró, Budapest	2	«
84.	Hajdu vármegye törvényhatósága	2	«
85.	Hollitzer Károly, Bécs	1	«
86.	Hammersberg, százados, Bécs	1	«
87.	Hódmezővásárhelyi collegium	19	«
88.	Honty Ferencz, Budapest	2	«
89.	Jedlicska Pál, Felső-Diós	7	«
90.	Jamnitzky Lajosné özv., Budapest	36	«
91.	Jász-Nagy-Kun-Szolnok vármegye törvényhatósága	2	«
92.	Jászberény város közönsége	1	«
93.	Jungfer Gyula, Budapest	1	«
94.	Kecskeméti református egyház	2	«
95.	Kárpát egyesület muzeuma	23	«
96.	Kornis Viktor gróf, Szent-Benedek	7	«
97.	Korompay Ede, Szomolány	2	«
98.	Kecskemét város közönsége	6	«
99.	Kovács Ferencz apát, Maros-Vásárhely	11	«
100.	Kecskeméti városi muzeum	1	«
101.	Kammerer Ernő, Budapest	6	«
102.	Karlsruhei badeni nagyherczegi muzeum	18	«
103.	Kisfaludy Béla, Magy.-Gencs	1	«
104.	Kiss Károly, Kis-Hegyes	1	«
105.	Kis-Szebeni kegyesrendi társház	1	«
106.	Kohn Sámuel dr., Budapest	1	«
107.	Kis-Szeben szab. kir. város	1	«
108.	Kecskeméti református collegium	1	«
109.	Liptó vármegye törvényhatósága	2	«
110.	Lichtneckert József, Fiume	121	«
111.	Lőcse sz. kir. város közönsége	31	«
112.	Ludovika m. királyi honvédségi akadémia, Budapest	23	«
113.	Lehmann Ferencz, Budapest	10	«

114.	Lónyay Gábor, Deregnyő	1	darab
115.	Majláth Béla, Budapest	2	«
116.	Marosvásárhelyi refcrmátus collegium	33	«
117.	Mármarosszigeti kegyesrendi társház	2	«
118.	Migazzi Vilmos gróf, Aranyos-Maróth	1	«
119.	Miskolczi református lyceum	2	«
120.	Mármarosszigeti református lyceum	11	«
121.	Mármaros vármegye törvényhatósága	5	«
122.	Miskolczi ágost evang. egyház	3	«
123.	Magyar nemzeti muzeum	149	«
124.	Nagy-Szeben város hatósága	117	«
125.	Nagyvárad szab. kir. város közönsége	2	«
126.	Nagybánya város közönsége	12	«
127.	Nagyszombat város közönsége	7	«
128.	Nyáry Jenő br., Pilin, Budapest	36	«
129.	Nógrád vármegye törvényhatósága	3	«
130.	Nagy Gáspár, Kun-Madaras	1	«
131.	Norden S., Trient	1	«
132.	Ocskay István, Erdő-Bakta	2	«
133.	O'Donell Henrik gróf, Budapest	1	«
134.	Orczy Thekla bárónő, Ujszász	2	«
135.	Ondrejovich László Bágy	2	«
136.	Otrobán Nándor, Brassó	1	«
137.	Ocskay Mária bárónő, Baden	1	«
138.	Perger Károly, Budapest	2	«
139.	Pretzner Karolin, Vadász	39	«
140.	Pozsonyi evangélikus lyceum	5	«
141.	Pekovics Sándor, Szomolány	52	«
142.	Pick Leó dr., Bécs	1	«
143.	Pozsony városi muzeum	115	«
144.	Pálffy János gróf	23	«
145.	Pálffy István gróf	3	«
146.	Pálffy Miklós herczeg	1	«
147.	Poprád város közönsége	5	«
148.	Pozsony vármegye törvényhatósága	40	«
149.	Péchy Tamás, Budapest	3	«
150.	Pécsi egyházmegye	1	«
151.	Pest vármegye törvényhatósága	3	«
152.	Radvánszky János br., Budapest	3	«
153.	Reiner Zsigmond dr., Budapest	13	«
154.	Rédl Béla báró, Budapest	2	«
155.	Rohonczy György, Budapest	9	«

156.	Stockholmi svéd kir. muzeum	4	darab
157.	Sopron városi muzeum	26	«
158.	Sermage Arthur gróf, Hofrain (Steierorsz.)	4	«
159.	Schyttra István, Budapest	1	«
160.	Spitzer Mór, Pozsony-Széleskút	12	«
161.	Somogy vármegye törvényhatósága	3	«
162.	Steiner Irén, Budapest	3	«
163.	Segesvári gymnásium	29	«
164.	Selmeczbánya város hatósága	26	«
165.	Sáros vármegye törvényhatósága	2	«
166.	Stoltz Istvánné, Budapest	1	«
167.	Szájbéli Gyula, Rohoncz	1	«
168.	Széchényi Ödön gróf, Konstantinápoly	2	«
169.	Széchényi Béla gróf, Budapest	1	«
170.	Széchényi Gyula gróf, Budapest	2	«
171.	Széchenyi Rezső gróf, Tarnócza (Somogy megye)	2	«
172.	Szilágy vármegye törvényhatósága	7	«
173.	Szepes vármegye törvényhatósága	7	«
174.	Szakolcza város hatósága	2	«
175.	Szeged városi muzeum	64	«
176.	Szendrei János dr., Budapest	27	«
177.	Szirmay Alfréd gróf, Szirma-Bessenyő	90	«
178.	Szathmárnémeti város közönsége	3	«
179.	Székely nemzeti muzeum Sepsi-Szent-György	95	«
180.	Szolnok-Doboka vármegye törvényhatósága	4	«
181.	Szabolcs vármegye törvényhatósága	6	«
182.	Szent-Pétervári orosz császári fegyvergyűjtemény	1	«
183.	Szivák Imre dr., Budapest	22	«
184.	Szeged szab. kir. város közönsége	8	«
185.	Szék mezőváros hatósága	1	«
186.	Szijártó Zsigmond, Budapest	2	«
187.	Szabadka szabad kir. város közönsége	2	«
188.	Takách Mihály, Pomáz	28	«
189.	Tallián Dénes báró. Bécs	1	«
190.	Temes vármegye közönsége	3	«
191.	Temesvár szabad kir. város közönsége	1	«
192.	Teleky Sámuel gróf, Sáromberke, Marosvásárhely	166	«
193.	Történelmi főcsoport igazgatósága	105	«
194.	Turcsány Ödön Egyháznagyszegh	20	«
195.	Turócz-szent-mártoni római kath. egyház	4	«
196.	Teleky Tibor gróf, Gyömrő	2	«
197.	Ungvári kath. főgymnásium	30	«

198. Udvarhely vármegye törvényhatósága	1	darab
199. Újbánya város hatósága	9	«
200. Ugocsa vármegye törvényhatósága	2	«
201. Vay Ádám gróf, Vaivár	12	«
202. Vay Olivér gróf Berkesz	5	«
203. Vas vármegye törvényhatósága	5	«
204. Virágh Elek, Kismarton	8	«
205. Vasmegyei régészeti egylet Szombathely	71	«
206. Varju Elemér, Budapest	8	«
207. Vágó Pál, Budapest	1	«
208. Wilczek János gróf, Bécs	74	«
209. Wiesinger Mór, Budapest	19	«
210. Zólyom vármegye törvényhatósága	30	«
211. Zoltai Lajos, Debreczen	1	«
212. Zemplén vármegye törvényhatósága	4	«
Összesen	6524	tárgy.

A MAGYAR HONFOGLALÁSI KOR, A VEZÉREK ÉS ÁRPÁDOK KORÁNAK EMLÉKEI.

A népvándorlás utolsó hullámai gyanánt érintik Közép-Európát a *hunnok, avarok és magyarok* csapatai.

A hunnok, miután a független scytha-szarmata törzseket magukhoz csatolták, hazánkban csak az ötödik század legelején tűnnek föl s már félszázad múlva, Attila halála után a gótok és gepidák kiszorítják őket a Dnyeper mellékére; valószínű, hogy nagyobb számban csak a mai alföldön tanyáztak, Attila székhelye körül.

A hunnok kiveretése után egy századig a germánok uralkodtak Magyarországon, mígnem a VI. század második felében új elem tűnik föl hazánk területén, a kik magukkal vonják ide a Fekete-tenger nyugoti partvidékéről a kuturgurokat és az Azovi-tenger mellékéről az onugurok és kotragok törzseit is.

Hadviselés és fegyverzet tekintetében e népek hagyományai befolyásolják úgy útközben, mint hazánk területén a IX. század vége felé föltünő magyarokat. És ha meggondoljuk, hogy a meghódított területen ezen felűl még minden bizonynyal szlávok, szarmaták, bajorok, frankok, gepidák, bolgárok, dalmaták és itáliaiak is voltak, legalább a honfoglalás első századában ezek hatását is joggal feltételezhetjük.

A honfoglaló ősök emlékeinek kutatása, tehát ismerete is, meglehetősen újabb keletű. Az első sír, melyről hiteles tudomást szerezhettünk, a benepusztai volt 1834-ben. Azóta ötven külömböző helyről, mintegy száz sír került napfényre.

Az ősmagyar temetkezést az jellemzi, hogy az elhunyttal mindig vele temették fegyvereit s a lovassal legtöbb esetben lovát is. Ez ősi szokás tette lehetővé nekünk, hogy e messze távoli korszak gyér krónikái és egyéb írásbeli adatain kívül a honfoglaló ősök hadtörténeti emlékeit biztos forrásból ismerhettük meg.

A régi pogánykori temetkezési mód egyes, a magyarokkal rokon

törzseknél, így különösen a kunoknál egészen a XIII. századig fennmaradt. Miután erről több hiteles leírást birunk, módunkban van magáról őseink temetkezéséről is képet alkotnunk. A brabanti *Rubruquis Vilmos,* Ferencz-rendi szerzetes, ki mint követ 1253-ban utazik keresztűl a régi Kúnországon, a Volga felé, említi először a kúnhalmokat, följegyezvén róluk, hogy a kunok nagy halmot készítenek az elhunyt fölé s erre szobrot emelnek, mely arczczal kelet felé fordúl és a köldöke táján csészét tart a kezében. A XIII. században készűlt *Hunn Krónika* ugyan e szokást régi scytha szokásnak mondja. Még részletesebb adatokat találunk a kunok temetkezésére a szintén belga eredetű *Alberich* cziszterczita barát krónikájában, ki ugyancsak a XIII. században hazánkban is megfordult. Az aldunai kunok királyáról Jónasról, említi ugyanis, hogy egy magas halom alá temették el s melléje élve temették nyolcz fegyverhordozóját, kik önként követték őt a halálba s ezenkívűl huszonhat lovat hasonlóképen élve. *Joinville,* IX. Lajos franczia király életírója nemcsak megerősíti az előbbeni adatokat, hanem több részlettel ki is bővíti. Szerinte a kunok széles sírt ástak s nagy pompával felöltöztetve *székre ültetve* tették bele a halottat. Vele együtt *elevenen temették el legjobb lovát és legderekabb csatlósát,* a ki, mielőtt ura sírjába tették volna, búcsút vett a temetésen jelen volt kun királytól és főuraktól. Ez alkalommal egy kendőbe, melyet a csatlós tartott, a jelenvolt főurak sok aranyat és ezüstöt raktak össze s e szavak kiséretében adták át a vitéznek: «Ha a túlvilágon találkozunk, visszafizeted-e nekem, a mit most kölcsön kaptál?» Mire ez így válaszolt: «Nagyon szívesen meg fogom tenni.» Most a kun király *egy levelet adott* a vitéznek, *melyet az elébbi uralkodónak írt* s ebben bizonyítja, hogy az illető vitéz példásan élt, híven szolgált s kéri elődét, hogy érdemeihez képest jutalmazza meg őt.

Mikor aztán mindez megtörtént, a csatlóst a lóval együtt elevenen egykori uruk sírjába tették, föléjük *gyalult deszkákat helyeztek* s a jelenlevők sietve *földet s követ dobáltak a sírba* és még az éjszaka beállta előtt magas dombot emeltek a sír fölé.

Ilyen fajta temetkezés mellett bizonyítanak a mi honfoglaláskorabeli leleteink is, melyekben ott találjuk a vitéz ékszereit és fegyvereit és ötven lelet közűl harminczban a ló csontvázát is.

A honfoglaló ősök fegyverzetét sajátos harczmodoruk eredményezte, melyet bizonyára messze Ázsiából hoztak magukkal. Mindezekről a velük egyidőben élt VI. vagy *Bölcs Leó* császár (886—911) értesít bennünket taktikai művében.

Mint a Volga és Uralmenti, a belső és középázsiai népeket, általában úgy a magyarokat is a könnyű fegyverzet, a nyilazásban

való rendkívüli jártasság s lovasaik bámulatos ügyessége és mozgékonysága jellemezte, mely egyaránt felköltötte a bizanti és frank világ bámulatát.

A magyarok fegyverzete a beköltözés korában Leó császár szerint, *az ijj, kopja, kard és vért* volt. A csatában többen kettős fegyverzetet viseltek: hátok mögött a kopját, kezökben az ijjat — s alkalom szerint hol az egyiket, hol a másikat használták.

A mint Maurikiós, Leon és Konstantinos a bizanti hadsereg felszerelését ezzel szemben részletesen leírják; kétségtelen, hogy nagyrészben annak már a magyar had szerint való módosulását írják le. E szerint az előkelők, valamint lovaik is könnyű vas-lemezt, de nagyobbára nemez-pánczélt viselnek. Nyergeik takarója bozontos, róla vas kengyel és tarsoly függ le, melyben lópatkó s a szükség szerint három napra való élelem van. A ló tollakkal felbokrétázott. Az öltözet bő és hogy a lovon ülő térdét betakarja, hosszú suba vászonból vagy szőrméből és bőrből. Felső bő ruhájok fénymázas nemezből készült, bő ujjasaikkal esőben és nedvességben pánczélukat és fegyvereiket borítják be, hogy szárazon tartsák. Minden tizedben a szükséges kaszák és fejszék vannak készenlétben. Sátraik alkalmasak és díszesek. A vizen való átmenetelre tömlőket s áthidalási eszközöket visznek magukkal. Nyíl mellett buzogány és szekercze voltak a súlyosabb zúzó fegyverek, kisebb paizsok védelmül szolgáltak. A főt sisak és nagyobbára nemez süveg födte, elől karimával, vagy félkörű ércz-peremmel. A vállat is kerek alakú gallér védte, míg a testet vas lánczszövetű, vagy csont és bőr-pikkelyes pánczél takarta. A lábon szíjakkal felfűzött talp és erre sarkantyú volt kötve. Az övben volt s róla függött egyéb szükséges szerszám s a tűzelő anyag.

Mint az eddigiekből is láttuk, a magyarok legősibb és legfontosabb fegyvere a *nyíl* volt. A nyilazás taktikájuk legfontosabb része. A legsebesebb vágtatásban vagy színlelt futásban nyergükben felemelkedve és visszafordulva képesek a legnagyobb biztonsággal találni és oly gyorsan egymásután lőni, hogy a szó teljes értelmében elárasztják az ellenséget. Hogy milyen félelmes lehetett ez a nyilazás, mutatja az is, hogy Olaszországban még a litániák szövegébe is bele került. Így például Modena polgárai védszentjük, szent Geminiánhoz intézett könyörgésükbe azt is befoglalták, hogy: «Oltalmaz meg minket a magyarok nyilaitól!» A nyílcsúcs a verebi, pilini, szegedöthalmi, kecskeméti s egyéb pogánykori magyar s átalán valamivel még későbbi (IX—XII. századi) nemes-ócsai leletek tanulsága szerint is nyárfalevél vagy dülényalakú, nem valami nagy s anyaga vas; a szolyvai nyílcsúcsok keskenyek s hosszúkásak, hason-

lítnak a fűzfalevél alakjához; a monaji lelettel kis bronz nyílcsúcsok találtattak, melyek három lapú háromszöget képeznek. Az utóbbi bronz nyílcsúcsok kivételével, melyek belül üresek, a többi leletben talált nyílcsúcsok, a tokot helyettesítő hegyes szeg alakú nyúlványban végződnek, melyet a nyílvessző végébe beleszúrva zsineggel erősítettek meg.

A nyílvessző tartására *a tegez* s az ijj hordozására *a puzdra* szolgált.

A magyarság másik fő fegyvere a *kopja* vagy Szabó Károly szerint *láncsa* volt.

Egyik válfajának tekintendő a *dsida,* mely belső ázsiai eredetű, valamint a *kopja* is.

Az avarok kopjájáról a Maurikios-féle taktika azt mondja, hogy azok középen szíjjal vannak ellátva és végükön kis lobogó van. Ez a forma volt elterjedve Ázsiában. Ezt mutatja a nagyszentmiklósi aranykorsó lovas vitéze, ez maradt fenn nálunk *lobogós kopja* néven, huszárságunk kezében a XVII. század végeig.

Formáját illetőleg, az ősmagyar kopja vagy láncsa vasról leghívebb képet nyújt az általunk is kiállított törteli lovas sírban levő példány.

A legjellemzőbb magyar fegyver azonban mindvégig a *kard* maradt. Érdekes körülmény azonban, hogy a kard a honfoglalás korában nem volt annyira elterjedt fegyvere őseinknek, mint csak pár századdal is későbben. A leletekben legalább is elég gyéren fordulnak elő. A mit azonban talán lehetne arra is magyarázni, hogy a kard levén legdrágább fegyverük, azt a halottal nem mindig temették el. A honfoglalás-korabeli kard formájáról hű képet nyújt a kecskeméti lovas sírban kiállított s a szintén kiállított székesfehérvári demkóhegyi kard. Formája határozottan a görbe typusú keleti kardokhoz sorolja. Gyengén görbülő pengéje mindig egyélű. Ezt a kard-typust őseink Kelet-Európából hozták magukkal. Az ural-altáji lovas népeknek már szinte a vérükbe volt, hogy a kardot vágásra, ne pedig szúrásra használják, miként az árja népek, vágásra pedig az egyélű s görbe pengéjű kard a legalkalmasabb. A magyar kard szó mindenesetre iráni eredetű, megfelel az ó-perzsa «kard» s új-perzsa «ghurd» = kés szónak, melynek ezen jelentése teljesen összefügg a régi magyar kardok rövidségével s könnyűségével, úgy hogy bátran nevezhetnők nagyobb fajta késeknek.

A keresztény középkorban, midőn az egyenes keresztmarkolatú kard volt a divat, a görbe kardok megnevezésére a *szablya* szót kezdték alkalmazni, mely szó az európai összes népek nyelvében csekély változattal fennmaradt. (Szláv sablja, szerb sabla, bolgár

sabija, lengyel sablya, albán sáblye, olasz sciabla, franczia sabre, német säbel, holland sabel, svéd sabel) és rendesen magyar, lengyel vagy török szabású görbe kardot értenek alatta.

Hogy az őshazában is a szablya volt a szokotti fegyver, érdekes bizonyságát nyujtja a XI. században élt *Nesztor* orosz történetiró, midőn elmondja, hogy 858-ban a kozárok a Dnyeper melléki népektől hadi adóba kardokat szerezvén, midőn azokat véneikhez vitték, ezek azt mondták reá: «ez nem jó adó, mert nekünk olyan fegyverek kellenek, a melyeknek csak az egyik oldalukon van élük, minő a szablya, ez pedig, a mit ti hoztatok kétélű fegyver, vagyis kard».

Honfoglaló őseink fegyverzetének sorozatában meg kell még említenünk a *baltát*, éllel és tompa fokkal biró vasszerszámot, a *csákányt*, fokkal biró hegyes végű eszközt és a *fokost*, mely a baltának és a csákánynak képezi változatát. Alfajai a *fejsze*, *bárd* és *szekercze*. Mindezekre példákat kiállított leleteink során találunk. A védő fegyverek között első sorban kell említenünk a *sisakot*. A leletek kétségtelenné teszik, hogy ez alatt honfoglaló őseink legnagyobb részénél erős nemez föveget kell értenünk, mely ezüst- és más fémlapokkal volt védelmül borítva, s melynek formája ismét a keleti hegyesedő kúpalakú sisakhoz közeledik, s a melynek leghitelesebb és legősibb formáját bizonyára a nagyszentmiklósi aranykorsó vitézén látjuk. E mellett azonban egyesek, vagy csapatok ősibb formájú bronzsisakokat is használhattak. Egy ilyen hegyes bronzsisak van a bajor nemzeti múzeumban Münchenben, melyet ott avarnak mondanak és egy hasonló, mely a Lech mezéjén, a 955-iki nagy csata helyén találtatott.

A védelmi eszközök között a *vértnek* a honfoglaló magyarság által való használatáról már Bölcs Leó értesít, midőn azt mondja, hogy nemcsak magok a turkok vannak fegyverben, hanem az előbb kelőbbek lovainak eleje is vassal vagy lemezzel van födve.

A vért alatt, mint ismét honfoglaláskorbeli leleteink bizonyítják, azon korban oly bőrből vagy nemezből készült fegyverkabátot kell értenünk, melyre bronz-, réz- vagy ezüstpitykék és boglárok sűrűn voltak felvarrva. A sodronyból való vért ugyancsak keleti hatás alatt készeül,t d már későbbi eredetű.

A védő fegyverek között végül említenünk kell a *paizsot*, melynek szintén keleties könnyű kerek formáját kell feltételeznünk. Akkori használatáról kétségbevonhatatlanul értesít bennünket Konstantinus Porphyrogenitus, a ki azt írja, hogy Árpádot fejedelemmé választása alkalmával kozár szokás szerint paizsra emelték. Leleteinkben eddigelé, az anyag mulandósága miatt, melyből készültek, konstatálnunk nem igen sikerült.

Honfoglaló őseink hadi felszerelésében, tekintettel kiválóan lovas taktikájukra, különösebb figyelmünket érdemlik a lószerszámok. E téren is a kelet felől ért bennünket a legrégibb befolyás. *Boeheim* Wendelin fegyvertanában e keleti befolyást csak a keresztes hadjáratok idejében ösmeri föl, holott ha nép- és honfoglaláskorabeli leleteinket méltatta volna, már a IX. században fel kellett volna azt ismernie.

A lószerszámok bőrrészletei a sirokban elkorhadván, csak két jellemző részük, a *kengyel* és *zabla* marad fenn. Népvándorlási leleteink, melyeket a velük talált érmek datálnak, bizonyítják, hogy a hunnok már használtak kengyelt. A hunnok voltak azon nomád lovas nép, a mely az első század végéig még Khinát tartotta rettegésben, s midőn belső ázsiai birodalmuk fölbomlott, nyugat felé hatoltak; a második század folyamán már Európa keleti szélein találjuk őket, mígnem az ötödik század elején Pannónia is hatalmukba került. Náluk kereshetjük a kengyel eredetét, tőlük jutott el a khinaiakhoz, majd a perzsákhoz és utóbb a góthokhoz és gepidákhoz is.

Magyar honfoglalás korabeli leleteink között először fordul elő a kengyel érmekkel datálva a pilini leletben Kegyes Lajos (814—840), a verebiben II. Kopasz Károly (840—877) s a neszmélyiben I. Berengár (888—924) érmeivel. E kengyeleken a korábbi hunnavarkori formák befolyása kétségtelen. A ki tudja azt, hogy a lovasság használhatósága mennyire összefügg a kengyelvassal, mely a lovag biztonságának s a nyeregben való fölállásnak egyik fő kelléke, tudja méltányolni, mily fölényben volt a magyar honfoglalás korabeli lovasság az azonkori középeurópai népek lovassága fölött. Hunn és ősmagyar korszakbeli kengyeleink és zabláink főbb typusait leleteinkben bemutatjuk.

Mindeme jellemző fegyverzeti alkatrészek rendszerint együtt fordulnak elő a lovas sírokban, a melyekre nézve újabb leleteink azon tényt derítették ki, hogy későbbi időkben a lovat nem egészen tették a sírba, hanem csak a fejét és lábait.

A hunn korszakbeli temetéseknél, a lovas kelet felé forduló arczczal, a ló pedig vagy lábainál, vagy mellette, vagy a koporsón feküdt. Az avar korszakban az elhunytat a lóra ültették.

Az ősmagyar korbeli síroknál e tekintetben rendkívül eltérő észleleteket tettek. Több esetben úgy látszik, mintha a ló élve lett volna eltemetve s hánykolódása közben a nyeregbe tett hullát rendetlenségbe hozta. Több esetben, mint a mi kecskeméti sírunkban is előfordul egy cserépedény, melybe az elhunytnak enni és inni valót tettek.

A lóval való temetkezés különben a honfoglalás korán s a ve-

zérek korán túl is még messze kiterjedt, bizonyára egész a XIII. századig s a magyaron kívül a vele egy hazában élő kún-kabar, besenyő és jász törzsek által is gyakoroltatott.

A honfoglaló ősök most ösmertetett fegyverzetüken kívül azonban főleg kitünő és új harczmodoruknak is köszönték diadalaikat. A messziről találó és sűrűn hulló nyillövegekkel, valamint a rajokban való fürge lovas támadással szemben, a tömeges, zárt, tömör csatasorok felállítása értékét vesztette. Ez a hadmódszer számosabb csatasort, kisebb taktikai egységet, kevésbbé hosszú felvonulást, nagyobb réseket és közöket, könnyű sorakozást és fejlődést, gyakori arczélváltozást, tömörülést és szétrajzást, megkerülést, lest és födözetet igényel. Mindehez pedig nem csupán a nyers erő és bátorság, hanem ügyesség és ész, vagyis taktikai tökély is kellett. És hogy a honfoglaló magyarok ezzel mily mértékben bírtak, bizonyítja maga a honfoglalás, melynek lefolyásáról *Anonymus* értesít bennünket. Ha annak stratégiai vonalait Magyarország mai térképére vezetjük, oly nagyszabású hadi műveletnek bizonyul, melyet a hadi tudomány mai állása is minden pontjában igazol.

A vezérek korában túlnyomólag az ősi harczmód és fegyverzet marad érvényben, melylyel szomszédaikat is hasonló harczmodor felvételére szorítják és ezek csakis akkor tudják megverni a magyarokat, midőn az ő saját fegyveröket, a könnyű lovasságot s a nyilat fordítják ellenök. A X. századbeli szász krónikás, *Widukind* írja, hogy I. Madarász Henrik német király (916—36) csak úgy tudta megverni őket Merseburgnál, hogy az ő módjukra begyakorolt könnyű lovasságot szervezett ellenök.

Szent István alatt a kereszténység behozatalával új korszak kezdődvén a nemzet életében, a bevándorolt német és frank lovagok, főleg az udvar és a főurak körében a nyugati lovagvilág öltözetét és fegyverzetét hozzák magukkal. Ekkor tünik fel hazánkban először a pánczél és vasvértezet, valamint az egyenes kétélű pallosforma kard is, a minő volt magának Szent István királynak, mai napig is a prágai Szent-Veit egyházban őrzött kardja, s ugyanilyen keresztalakú markolattal biró kurta pallos a III. Béla királyé is († 1196), mely sírjában találtatott.

A közharczosok és köznemesség azonban egészen a XIV. század első feléig megmaradt a régi fegyverek mellett s például a nyilat még mindig nagy sikerrel kezelte. Így midőn 1050-ben I. Endre Haimburg várának a németek által való megerősítését meggátolni igyekezett, úgy elárasztották a németeket nyilakkal, hogy a harcz lezajlása után egyetlen német sátorban kétszáz belecsapódott magyar nyilat találtak.

Freisingeni Ottó püspök tanúsága szerint Szent István már karddal övezve lovagokat avat föl. Kálmán király törvénye szerint már minden száz pénz jövedelem után egy pánczélos lovast kellett állítani, míg negyven pénz után csak pánczéltalan könnyű lovas járt. Már Szent István szervez pánczélinges csapatot s a XI—XIII. század hadi törvényei különbséget tesznek a «pancerati» és «loricati» között, mely utóbbi alatt bőrből készült s valószínüleg fémpitykékkel erősített bőr-fegyverkabátot kell értenünk.

V. István, a szepesi lándzsások számára kiadott oklevelében 1271-ben rendeli, hogy háború esetén ötven pánczélos és lándzsával fegyverzett vitézt vezessenek a király zászlaja alá.

II. András király pedig 1224-ben a pánczélos vitézek aránya iránt akként intézkedik, hogy száz gyalogosra tizenöt pánczélos lovas essék.

De a régi harczmodor megváltozására legélénkebb világot vett a magyaroknak 1168-ban Zimony mellett a görögökkel vívott csatája, melyet Niketas görög író ír le. A magyar sereg zászlaját egy nagy szekeren négy ökör húzta. Mindannyia lovas lándzsás; az emberek teljes lábig érő fegyverekben, a lovak homlokán és szügyén védő vas volt. A byzantiak nyilazással kezdték a harczot s mikor összecsaptak, Dénes nádor, a magyarok vezére, mint valami torony, lándzsáját rázva előljárt.

Mindamellett az Árpádok korából sem teljes hadi öltözetünk, de sőt még megbízható képes ábrázolása sem maradt reánk. Még alakos sírköveink is, a melyek pedig utóbb annyi becses costümtani adatot szolgáltatnak, sokkal későbbi időből kezdődnek.

Szerencsére azonban mégis van egy forrásunk, a melyből biztos képet meríthetünk e korra nézve is s az főuraink és királyaink lovas pecsételben maradt reánk.

Azok sorozatából a legjellemzőbbeket kiállításunkon nagyított hű rajzokban mutattuk be s ezekből látjuk, hogy az előkelőbb világ, a magasabb katonai rangot viselő egyének a XIII. század elején már teljesen a nyugati lovagvilág öltözetét fogadták el. László somogyi főispán 1236-ban fején fazéksisakot, egyik kezében háromszögletű paizsot és a másikban lobogós kopját visel. Opoj bán 1239-ben vezéri buzogányt hord, István ifjabb király 1257-ben fazéksisakot és lobogós kopját visel.

Ennek a nehézkes fegyverzetnek keservesen adták meg az árát 1241-ben, midőn a muhi pusztán a tatár könnyű lovasság nyilai záporával körülrajozva a magyar pánczélos sereget, azt saját régi fegyverével és harczmódjával tette tönkre.

Mindamellett azonban a magyar seregek egy része még mindig megtartotta régi könnyű fegyverzetét és harczmodorát. A velük har-

czolt német és sváb lovagok nem győznek panaszkodni, hogy a magyarok nem alkalmazkodnak a kor tisztes lovagi szabályaihoz, nem állanak láncsának, hanem gyakran színlelt futással tőrbe csalják az ellenséget s a lovaghoz nem méltó nyíllal roppant károkat tesznek bennük. Így írja ezt meg *Hornecki Ottacker* lovag a marchfeldi csatáról szóló krónikájában. Pedig az íjj is néha hasznavehetetlen fegyverré válik, mint azt a kunok esete bizonyítja, kiket 1282-ben IV. László könnyű szerrel vert szét, mert íjjaik húrjait egy hirtelen jött záporeső megáztatván, nem voltak képesek nyilazni.

A cseh király Venczel is álmélkodva említi, hogy a magyarok miként képesek az íjjal hat mértföldet is nyargalva szertelövöldözni és sebes nyargalásban halálra találni.

Hogy azonban e mellett lovagjaik az új harczmodorban is megállották helyüket, bizonyítja a fentebb említett Hornecki Ottacker, a ki azt mondja róluk, hogy úgy verekesznek a karddal, mintha a vívást Francziaországban tanúlták volna. Mint fentebb is említettük volt, Árpádkorszaki emlékeink nagyon csekély számban maradtak fenn, mindamellett azon korbeli kardjaink, lándzsáink, nyílaink, sarkantyúink és kengyeleinkből sikerült egy teljes képet nyújtó sorozatot kiállítani.

Mindezt a korhoz méltó keretben a XIII. századbeli románkori jaáki templom, illetőleg kápolna ragyogó boltívei alá csoportosítva mutatják be, melynek műépítészeti részletei és föliratai maguk is az Árpádok dicső korába varázsolnak vissza.

Irodalom: Hampel József: A honfoglalási kor hazai emlékei *Budapest*, 1896. *Nagy Géza.* A régi kunok temetkezése. Archæologiai Értesítő. 1893. 105. l. Relations des voyages de Guillaume de *Rubruk*, Bernard Le Sage et Saewulf. Paris, 1839. *Alberici Monachi:* Chronicon. Leibnitz G. Lipcse. 1698—1700. Pars 2. pag. 579. *Joinville:* Mémoires ou historique etc. Paris, 1859. 150—152. l. *Szabó Károly*, Bölcs Leo taktikája. Új Magyar Múzeum 1851/52. I. k. 299. l. *Salamon Ferencz:* A magyar hadi történethez a vezérek korában. Budapest, 1877. *Nagy Géza:* A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. 1891. évf. *Ipolyi Arnold:* A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1877. 103. lap. *Pulszky Ferencz:* Nehány magyarországi ősmagyar leletről. (A M. Tud. Akad. Évk.; 1878. XVI. k. 3 dar. 65. l. és *U. a.* A magyar pogány sírleletek. Budapest, 1891. *Nagy Géza:* A Hunn-Avar és Magyar pogánykori sírleletek jellemzése. Arch. Ért. 1893. évf. 313. l. *Muratori:* Antiquit. Ital. medii ævi. Tom. I. Dissert 1. p. 21. *Meynert Hermann:* Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. *Kápolnai P. J.:* Az ősmagyar kardok és sisakok alakjáról. Arch. Ért. 1880. 193—203. l. *Nagy Géza.* A kozár kard, Arch. Ért. 1892. 94. l. *Nestor.* Aelteste Jahrbücher der Russischen Geschichte. Lipcse, 1774. *Konstantinus Porphyrogenitus:* De administrando imperio. Cap. 38. Magyar Akadémiai Értesítő. 1860. I. k. *Nagy Géza:* A magyarhoni lovas sírok. Arch. Ért. 1893. 223. l. *Szabó Károly:* Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. II. kiad. Budapest, 1892. *U. a.:* A magyar vezérek kora. Pest, 1869. *Pauler Gyula:* A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest 1893.

A ROMÁN KÁPOLNA KERESZTFOLYOSÓJÁN.

1.

A magyar honfoglalás útjának térképe, a névtelen jegyző nyomán. A honfoglaláskorabeli és Árpádkori régészeti leletek feltüntetésével. Tervezték: *Dr. Pauler Gyula* és *Dr. Szendrei János.* Rajzolta Hátsek Ignácz. Hossza 2 mtr és 2 ctm. Szélessége 1 mtr és 29 ctm. A térképen levő vörös csillagok a honfoglaláskorabeli sírleleteket (a kék csillagok az Árpád-korabeli lelőhelyeket) tűntetik föl. A lófejek pedig az ugyanezen korbeli azon sírleleteket jelzik, a melyekben az emberi csontvázakkal együtt eltemetve lócsontvázak is találtattak, a mi jellemző a pogány-magyarkori temetkezésekre. Miután e régészeti leletek, mint azt e térkép is feltünteti, lépésről-lépésre kísérik a honfoglalásnak a névtelen jegyző által leírt útját, ez utóbbinak sokszor kétségbevont hitelességét jelentékenyen bizonyítják. Az Árpád-kor, a vezérek-korabeli emlékek technikájával sok tekintetben megegyező, mintegy átmeneti motivumu emlékeket hagyván hátra s az Árpádkori várnépség a honfoglalás első telepeinek helyén alakúlván meg, e tanúlságos viszony feltüntetése czéljából jegyeztettek fel e térképen az Árpád-korabeli régészeti, jobbára sírleletek is.

Ez a hadi út, a névtelen jegyző szerint, a következőleg van a térképen feltüntetve:

A HONFOGLALÁS ÚTJÁNAK MENETE.

Anonymus nyomán.

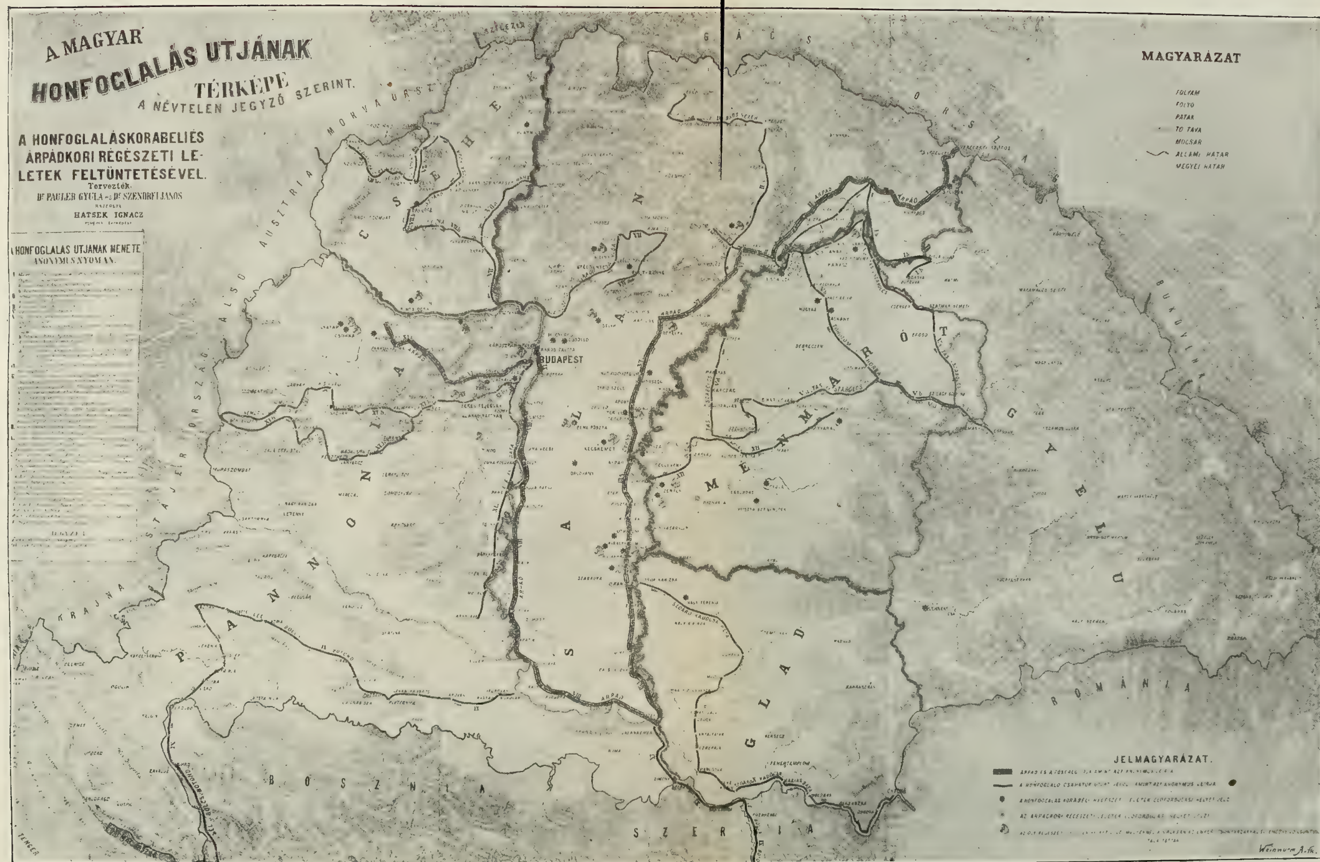
I. 895. év vége felé. Árpád és a fősereg: vereczkei szoros, *Munkács, Ungvár.* (Anonymus, Cap. 12. 13.)
   a) Egy csapat a *Bodrog* mentén foglal. (U. o. 14.)
   b) Egy másik a Tisza jobb partján *Ugocsáig,* Borsoa (Borzova). (U. o. 14.)

II. Árpád és a fősereg megindul: *Tarczal, Szerencs.* (Cap. 17.)
   a) Terjeszkedés a *Sajóig, Sóvárig.* (Cap. 17.)

III. Bars vezér útja: *Borsod.* (Cap. 18.)

IV. Bars vezér a *Tátráig* nyomul. (Cap. 18.)

V. Tas, Szabolcs, Töhötöm és fia Horka: *Ládi rév.* (Tisza-Ladány), *Szabolcs.* (Cap. 20.)

A MAGYAR HONFOGLALÁS UTJÁNAK TÉRKÉPE
A NÉVTELEN JEGYZŐ SZERINT.
A HONFOGLALÁSKORABELI ÉS ÁRPÁDKORI RÉGÉSZETI LELETEK FELTÜNTETÉSÉVEL.
Tervezték:
Dr PAULER GYULA és Dr SZENDREI JÁNOS
HATSEK IGNACZ
A HONFOGLALÁS UTJÁNAK MENETE ANONYMUS NYOMÁN.
MAGYARÁZAT
FOLYAM
FOLYÓ
PATAK
TÓ TAVA
MOCSÁR
ÁLLAMI HATÁR
MEGYEI HATÁR
JELMAGYARÁZAT.
MORVA ÚRST
ALSÓ AUSZTRIA
STÁJERORSZÁG
KRAJNA
CSEHEK
PANNONIA
SALAN
MÉNMARÓT
GLAD
GYELU
BUDAPEST
BUKOVINA
ROMÁNIA
BOSZNIA
SZERBIA

a) Tas és Szabolcs: *Tiszamente, Szamosmente, Szatmár,* Meszes. (Cap. 21.)

b) Töhötöm és Horka: *Nyirség, Érmellék, Zilah, Meszes.* (Cap. 22.)

c) Töhötöm és Horka erdélyi hadjárata: *Almásvize, Hídalmás, Kapusvize, Esküllő.* (Cap. 26. 27.)

d) Tas és Szabolcs: *Érmellék, Szerep,* (a Sárrét mellett), *Szeghalom, Tur vize* (Berettyó), *Dorogma.* (Borsodban a Tisza mellett.) (Cap. 28.)

VI. A fősereg Árpád: Sajó-Hidvég, *Emőd, Nyáradvize, Szihalom, Eger vize, Zagyva vize.* (Cap. 31. 32.)

VII. Szoárd (Zuárd), Kadocsa, Huba útja: *Pásztó* (a Zagyva mellett) *Hangonypatak mente a Sajóig,* Rima balpartja, Fülek, *Balhádhegy* (Cserhát), *Galgapatak,* Vácz, *Verőczepatak, Ipoly, Garam, Várad* (a Garam mellett), a hol Bars segélycsapatokkal utóléri a sereget és egyesül vele. (Cap. 33. 34.)

a) Bars útja: *Garam balpart, Bars, Zólyom,* (Cap. 34.)

b) Szoárd, Kadocsa, Huba útja: *Zsitva, Nyitra, Sempte, Galgócz,* Nagy-Tapolcsány, *Trencsén, Bolondócz* (Beczkó), *Bánya* (Bánka), Brana (a Hrozinkói szoros), *Szárvár* (Holics). (Cap. 35. 37.)

VIII. Árpád a fősereggel: *Tetétlen, Alpár, Pusztaszer, Titel, Zalánkemeni rév,* Bács, Duna mente, Bezdan, *Csepelsziget.* (Cap. 38—41. 44.)

IX. Lél, Bölcs, Botond hadjárata: *Belgrád,* Traján kapu, *Ráczország, Spalato, Petargoz,* Glina, *Petrinia, Zágráb,* Császma, *Pozsega, Valkovár* (Vukovár). (Cap. 41. 43.)

X. 898 (?) Szoárd, Kadocsa, Báta (Boyta) hadjárata: Magyar-Kanizsa, Aranka vize, *Béga, Temes,* Tomasovácz, *Pancsova, Keve* (Kubin), *Orsova.* (Cap. 44.)

XI. Árpád és a fősereg: *Soroksár,* Káposztás-*Megyer.* (Cap. 46.)

a) Ete és Báta (Boyta) útja: *Százhalom* (Érdnél), Duna mente, Szekcső, *Baranyavár.* (Cap. 47.)

b) Öcsöb (Usubun) és Ősi (Eusee) útja: *Százhalom, Pákozd, Pét, Veszprém, Lapincs folyó,* Német-Ujvár, *Vasvár,* Zala völgye, *Balatonmellék, Tihany, Veszprém.* (Cap. 48—49.)

c) Árpád és a fősereg: *Ó-Buda, Sóskút Bodajk, Pannonhalma, Rába* és *Rábcza.* (Cap. 50.)

XII. Öcsöb és Veleg útja Bihar ellen: *Bődi rév* (Csongrád alatt) *Korogy ér, Szarvas, Tekerő ér, Bihar* (helység). (Cap. 50. 51.)

Jegyzet: A dűlt betűvel szedett helyeket Anonymus említi, a nem dűlt betűkkel szedett nevű helyek csak tájékozás végett vétettek fel.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

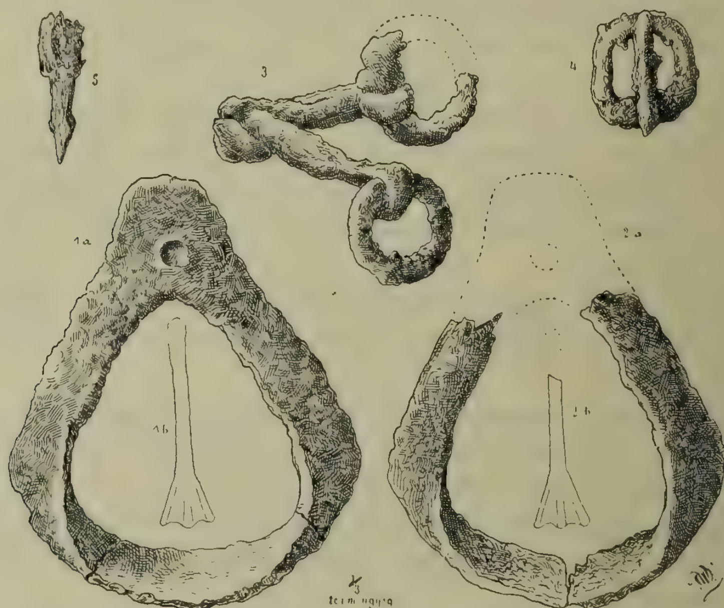
2.

Honfoglalás korabeli lovas sír. Kecskeméti «czédula-házi» dombi lelet. Tartalmaz egy férfi-csontvázat, kardot, kengyelpárt, tűzszerszámot, nyílhegyet, boglárokat, egy cserép edényt s a ló fejének és patáinak csontjait.

Az egész lelet úgy van elhelyezve, a mint a sírban találtatott. A lónak csak feje és lábai találtattak a sírban.

Felásta 1895-ben Kada Elek.

A telep soros temető volt, melyben a 6-ik sor 5-ik sírja foglalta magába a mi csontvázunkat.

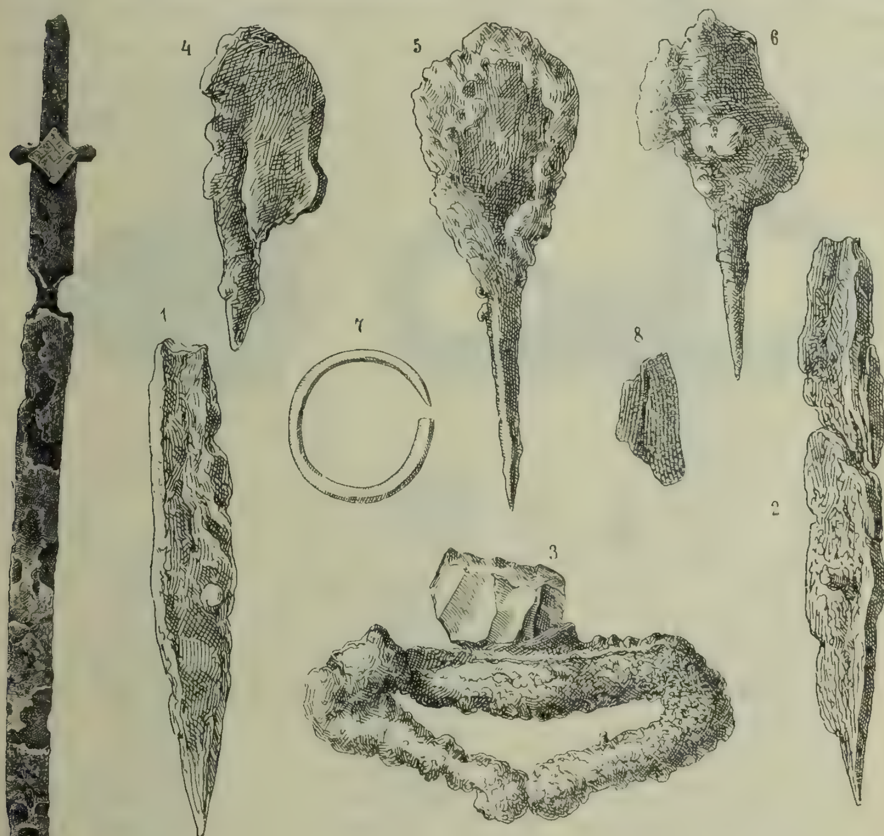
Bal füle táján vékony kis bronzkarika-töredék volt. A jobb könyök és borda között hegyével a fej felé fordított vastörmelék, mely — a törmelék terjedelméből itélve — valószínűleg kés lehetett. A jobb térd külső részén, fejével a lábfej felé fordított széles, alsó részén két homorú bemélyedéssel díszített, vas kengyel. A jobb térd belső részén vas csat.

A jobb térd külső részén fejével lefelé fordított, a másik kengyelhez teljesen hasonló kengyel, melynek elrozsdásodott feje nem volt megmenthető. A medenczecsont alsó részén összecsukódott vas csikó-zabla.

Ezen kívül a lelethez tartoznak még a csiholó aczél tűzkővel, a kis cserépedény, néhány bronz boglár, pityke, hajkarika és különösen

a kard, melynek mérsékelten görbült pengéje és markolata a *honfoglalás korabeli magyar kard legtisztább* typusát mutatja s legközelébb áll a kassai (Baranya megyei) kardhoz, s ha reconstruálva képzeljük, megfelel azon kardnak, melyet a traditió szerint Harun al Rasid Nagy Károlynak küldött.

A jobb alsó lábszárcsonton csikó-koponya. A koponya orral nyugotnak, jobb pofáján fekszik. A koponya hátsó része alatt a

csontváz bal alsó lábszárcsontján a bal lábfej fölött egy lónak négy alsó lábszárcsontja olyformán volt elhelyezve, hogy három lábszárcsont közvetlenül egymáshoz szorítva és patával a váz feje felé fordulva, a negyedik közvetlen a három darab alatt nyugot felé kissé rézsutosan, de patával szinte a váz feje felé volt fordulva. A lábcsontoknak és a koponyának eme helyzetéből látszott, hogy a lovat nem egészben temették el. Igaz ugyan, hogy a sírnak a láb felől való külső része az újabb korban fel volt dulva, mert abban téglatörmelékek és mázos edénydarabok is voltak s így feltehető, hogy talán a lóváznak a feldult helyre eső részei

elkallódtak; de ha egészben temették volna el a lovat, nem tehető fel, hogy a lóváz többi összes csontját kiszedték volna, mert akkor hogyan maradt volna meg épen a férfi-csontváznak a lóváz alatt levő lábfeje? De máskülönben is egy lóhullát képtelenség olyképen elhelyezni, hogy a négy alsó lábszárcsont szorosan egymás mellé így simuljon. A lócsontokat szakférfiak által megvizsgáltatván, a következtetés helyesnek bizonyult, mennyiben constatáltatott, hogy a koponya három éves csikó koponyája, míg a négy láb *öreg ló* lába. Kétségtelen tehát, hogy ezeknek a temetésénél a lóval együtt való temetkezés már nem dívott; hanem a csornai lelethez hasonlóan már csak egyes ló részeket és pedig csak fejet és lábakat raktak a sírba.

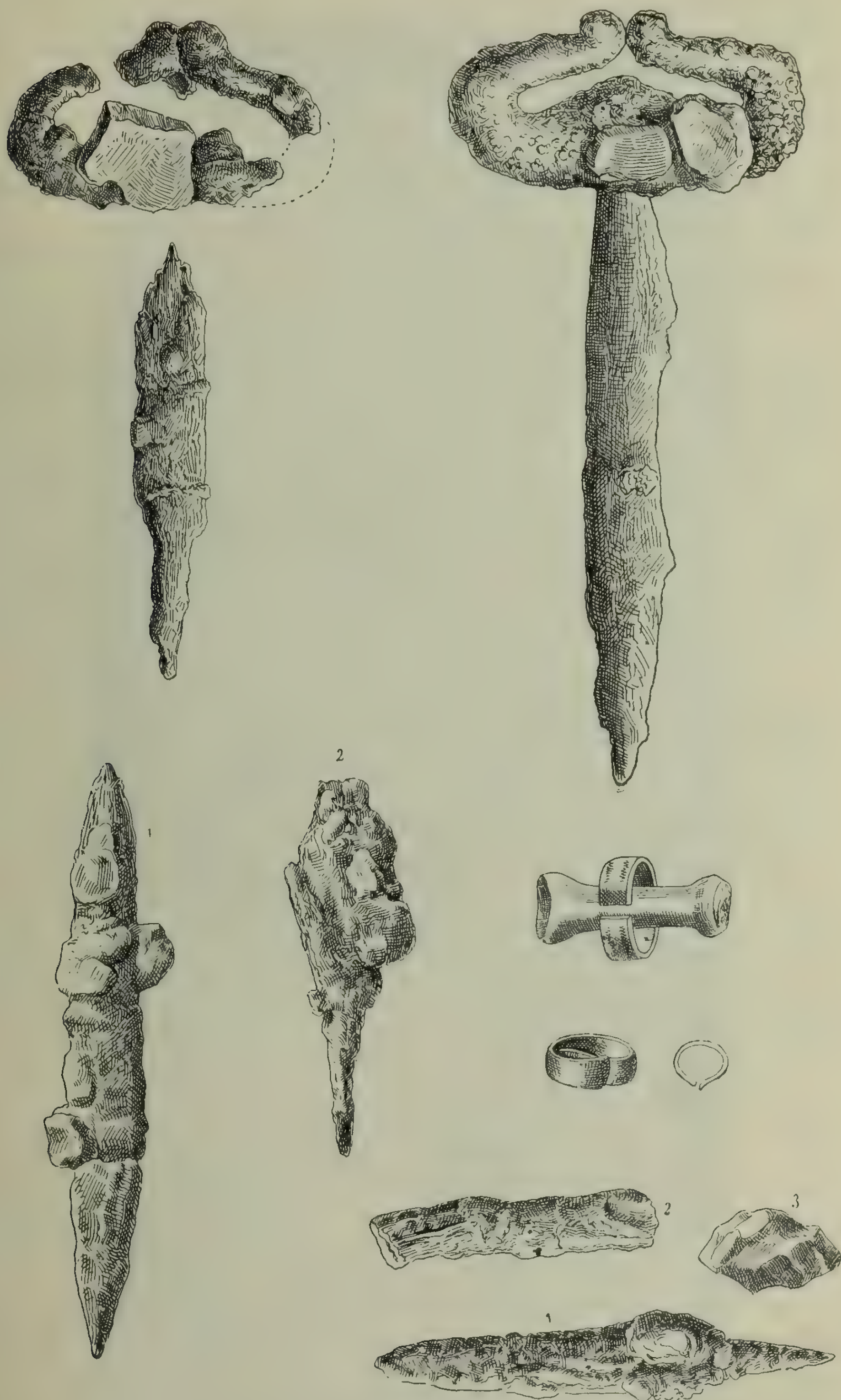

Eme sírnál különben figyelemre való fontos jelenség volt az is, hogy bal kezénél az egyes sírokban ugyan ezen helyen észlelt kisebb állat csont (sertés? kutya?) találtatott.

A temetkezés jellegét illetőleg kétségtelen, hogy a hullákat arczczal a nap felé fordították és valószínűleg délelőtt temetkeztek, mivel a vázaknak a nap állása iránt való fekvése a délelőtti óráknak felel meg. Az is bizonyos, hogy a sírokba ételeket tettek. Ezt bizonyítja az előbb említett sír, aztán az edénynyel eltemetett sír és végre az, hogy a sírok legtöbbjében vagy a bal karcsont, vagy a láb körül egy-egy darab állati csont találtatott.

A talált tárgyak legtöbb része teljesen megegyezik a honfoglalás korabeli magyar leletekkel. Egyedül a tűzszerszámok azok, a melyek eddig honfoglaláskorabeli magyar sírokban nem találtattak.

Kétségtelen az is, hogy nem koporsókban temetkeztek. A sírok-

2. Kecskeméti honfoglaláskori sírlelet.

ban a fának nyoma sincs. Már pedig, ha a vastárgyakon megmaradt a fafogó és tok nyoma, akkor a koporsó nyoma se pusztult volna el. A sírokban semmi hulladék nem volt. Egyetlenegyben találtatott egy darab faszén. A vázok tiszta homokban feküdtek s a homok csak a vázak körvonalaiban volt a rothadás folytán megbarnulva. A sírok mélységét illetőleg nincs biztos adatunk, mert a domb sokat kopott azóta. A lovas sír 130 ctm. mélységben találtatott.

A lócsontokkal talált férficsontvázat dr. Török Aurél anthropologiailag a következőleg jellemzi:

«A 30 életév körüli férficsontváz, a hosszú csontok méretarányai szerint mintegy 1·68—1·70 m. termetű egyénre vall. A csontok a homoktól való letisztitás után világos sárgabarna (chamois) szinűek, érdes felületűek, a kéreg állományuk horzsolt s az enyvadó részektől való kilúgozásnak jeleit mutatják, mind a mely mozzanatok a csontváznak a régiségét tanúsítják.

A csontváznak, egyes részleteiben különben nagyon érdekes embertani sajátságai elősorolását ezúttal mellőzvén, a koponyának a typusát nagyjában következőleg lehet jellemezni. Ágya (t. i. agyvelő-koponyája) középhosszú (fejjelző: 77 vagyis mesomakrokran, mesocephal), közép magas (jelző: 69·51 vagyis mesohypsikran: orthocephal), széles (jelző: 90·27 vagyis eurykran); arcza rövid (teljes arczhosszaság és járomiv szélesség jelzője: 83·82 vagyis tapinoprosop: chamaeprosop), szemüregű (jelző: 90, hypsikonch), keskeny-orrú (jelző: 40 vagyis stenorrhin: leptorrhin), kurtaszájpadu (jelző: 85·96 vagyis brachystaphylin).

A koponyán a következő feltünőbb boncztani sajátságok észlelhetők: 1. az hogy keresztvarrású («Kreuzschädel» a középső homlokvarrás: sutura metopie a fenmaradása következtében); 2. baloldalt egy szárnyfeletti varráscsont (os epipterium) egész terjedelmében kivehető jobboldalt egy-egy még nagyobb ilyen varráscsont mutatkozik; 3. a nyilvarrás (s. sagittalis) hátsó vége és a lambdavarrás (s. lamboidea) között négy varráscsont fekszik, kettő a jobboldalon (ezek közül az alsó nagyságra nézve a többi hármat jóval felülmúlja) és kettő a baloldalon (ezek u. n. ikercsontocskákat alkotnak); 4. az állkapocsban mindakét állandó tépő vagy szemfog (dens canina) visszamaradt a mederodujában (a tejfogaik azonban már kihullottak — ez a fogvisszatartása (retentio dentis) fejlődési rendellenesség számába megy; és végre 5. az egész agy alakja részaránytalanságot (asymmetria) mutat fel, melyet főleg a koponya felső nézetében (norma verticalis) feltünőbben láthatni, ez a részaránytalanság abban áll, hogy az agy kerülete jobboldalt görbültebb és hátfelé nem nyúlik annyira, mint baloldalt, a hol a kerület vége rézsútosan megnyúlt.

A mi e koponya faji bélyegét illeti, úgy egészen határozottan azt állíthatni, hogy rajta a mongol-typus semmikép nem mutatkozik, e typus ellen tanuskodik főleg az orr keskenysége s a kiálló orvhát görbülete meg a pofaárkok (fossæ caninæ) kifejlettsége; szláv typusúnak sem mondható, minthogy e koponya nem széles (nem brachyteran: brachycephal). E koponya faji typusa egészen az ú. n. kaukázusi emberfajtára vall, a milyent hazánkban a régi telepekből nagy számmal találhatni. A mennyiben a kizáró (exclusiv) bizonyítékok szerint itélni lehet e koponya typusa a magyar typusok egyik képviselőjéül tekinthető.»

(Irodalom: *Kada Elek:* «A kecskeméti ásatások». «Archæologiai Értesítő» 1896. 40. l. *Hampel József:* «A régibb középkor emlékei» 1894. 144. l. *U. ö.* «A honfoglalási kor hazai emlékei» 1896. 72. és 165. lap.)

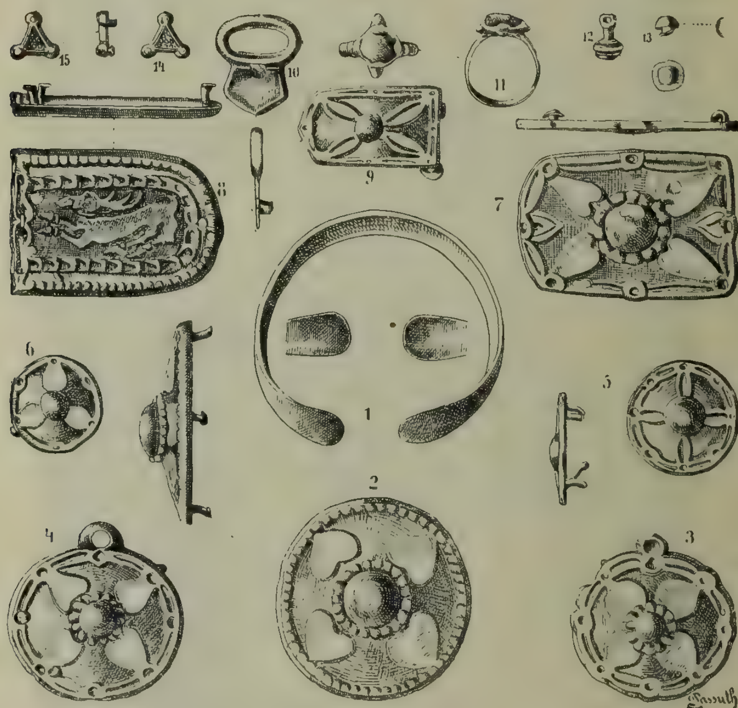
Kecskeméti városi muzeum.

2. A kecskeméti honfoglaláskori lovas sír.

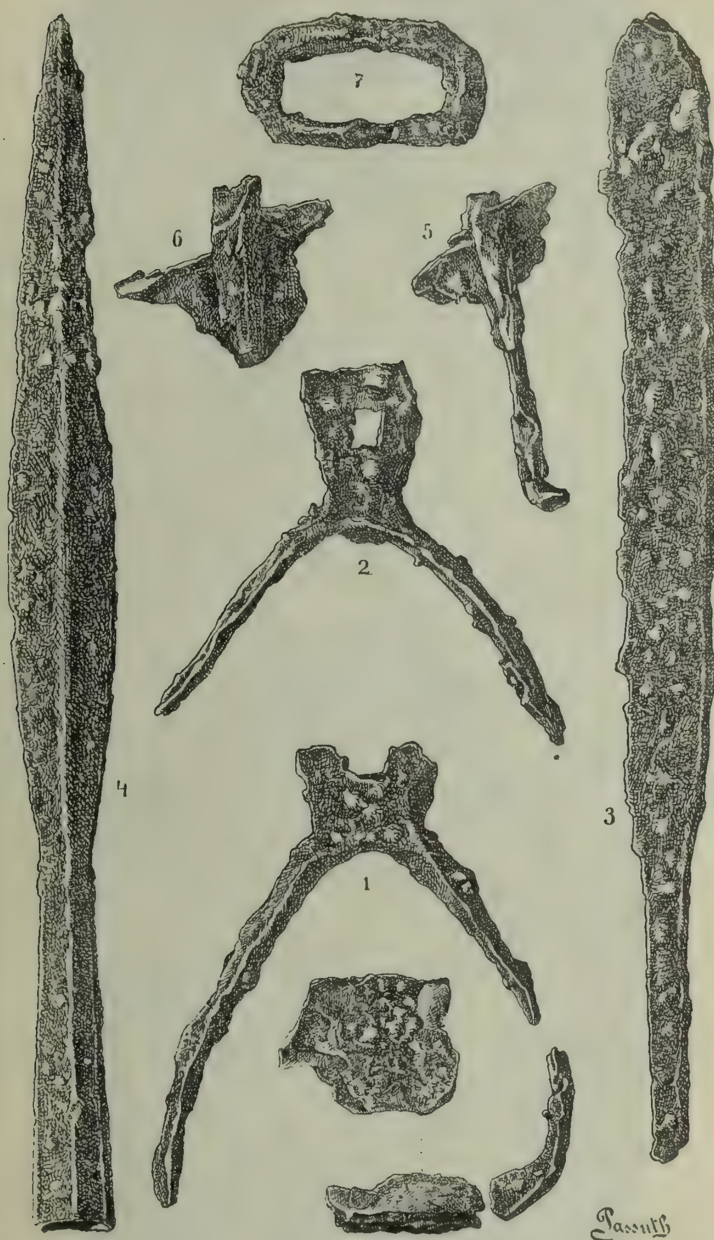
18.

Honfoglaláskorabeli lovas sír. Törteli (Pest-megye) lelet. 1895 augusztus havában a kákási dűlőben ásták ki tanyai munkások s *azután dr. Pósta Béla* rendezett a helyszínén pótló kutatásokat. A teljes lelet tartalmaz egy férfi-csontvázat, egy lófej- és négy pata-vázat s nagyszámú apróbb csonttöredéket a ló egyéb részeiből; továbbá egy ezüst karpereczet, 36 különböző nagyságú és díszítményű, részben aranyozott kerek ezüst boglárt, hat darab részben aranyozott

ezüst szíjvéget, egy szíjcsattot sárgarézből, ezüst gyűrűt kék üveg pasztával, csüngő díszt bronzból, két ezüst gombocskát, nyolcz háromszögű pitykét, kengyelvas töredékeket, vaskés csonka darabját, lándsacsúcsot vasból, nagyobb szíjcsattkarikát, egy fél fekete üveggyöngyöt és két darab meghatározhatatlan vastöredéket. (Irodalom: *Dr. Pósta Béla.* A törteli magyar pogánykori leletek. Arch. Ért. 1896. 30. lap. *Hampel József.* A honfoglalási kor hazai emlékei. Budapest 1896. 144. lap).

Magyar nemzeti múzeum.

18. A törteli honfoglaláskori sírlelet.

18. A törteli honfoglaláskori lovas sír.

95.

Lándzsa, széles levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, keskenyebb levélidomú. XIII. század.

Gróf Szirmay Alfréd.

Lándzsa, két darab, nádlevélidomú; az egyik keskenyebb. XII. század.

Dr. Szendrei János.

Nyárs, négyszögűvé kovácsolt vasból, melynek szögletei a nyaknál le vannak szelve s innen kezdve a nyak a rúdra húzható tokkal együtt kúpalakúvá válik s a rúdra való szögezéshez át van lyukasztva. A tokos nyak hossza 13, a nyárs hossza 25 ctm. XIII. század.

Nyáry Jenő br.

Lándzsavég, vasból. A nádlevél alakú vég 26 ctm. hosszú, 4 ctm. széles, a középen végig futó bordával és 16 ctm. mély két szöglyukkal ellátott tokkal. Rongált, rozsda marta. A XII. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

96.

Opoj bán 1239. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 34293. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Teljes fegyverzetünk e korból nem maradván fenn, hogy annak mégis hű képét adhassuk, a régi lovas pecsétek másolataihoz kellett fordúlnunk.

Opoj bán igen töredezett pecsétjéből is kivehetjük a lófelszerelésének részeit, a sarkantyú és kengyel, valamint a magas támlájú nyereg formáját és kezében a vezéri buzogányt. (Dr. *Csánki Dezső* Az orsz. levéltárl an őrzött pecsétek. 1889. I. tábla. 2. szám.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

98.

László somogyi főispán 1236-ból. Az országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött egykorú pecsétről készült nagyított rajz. E rajzon már a sarkantyú és kengyel mellett újabb részleteivel ösmerkedünk meg XIII. századi lovag fegyverzetünknek. Ott látjuk a Comes fején a fazék sisak egyik jellemző formáját; míg bal kezében háromszögletű kònnyű pajzsát tartja, jobbjával lobogós kopjáját szegzi előre.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

99.

István ifjabb király 1257-ből (IV. Béla fia). Az országos levéltár diplomatikai osztályában 1538 szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

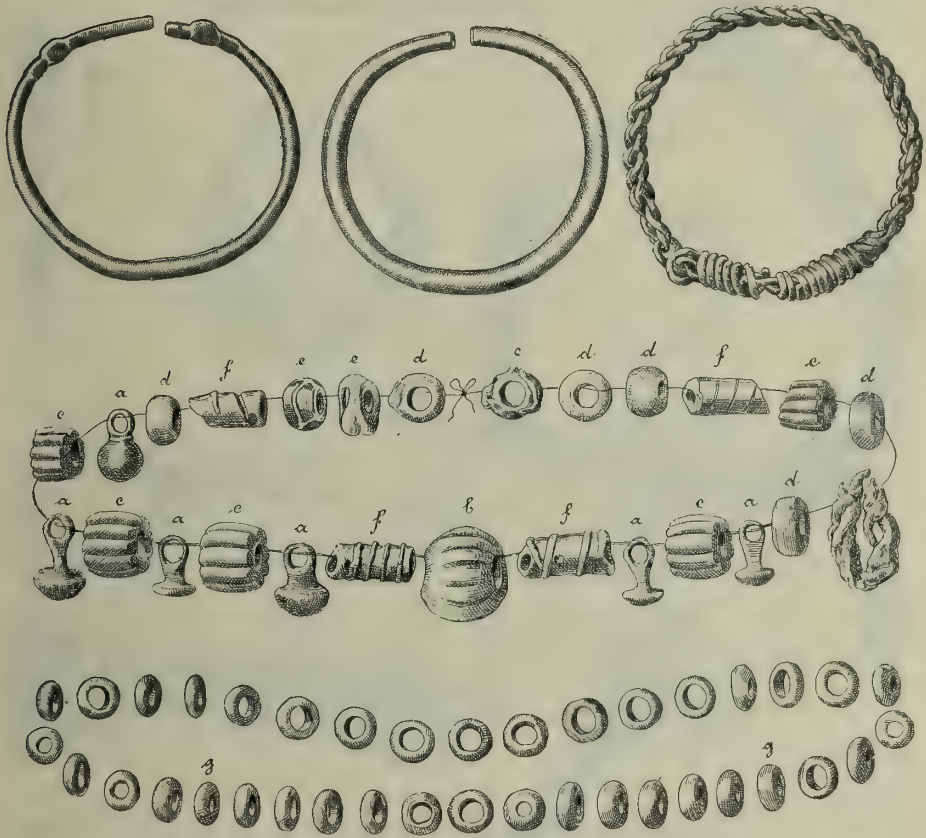

E pecsét egyike legépebben megmaradt XIII. századbeli pecséteinknek és épen azért rajta legvilágosabban látjuk ezen kor lovagi öltözetét. A lófelszerelés ugyanolyan, mint az előző két alaké volt. A mély ülésű, csaknem tornanyereg ugyanolyan, aminőt a képes krónika képein és XIV. századbeli falképeink után még száz év múltán is divatban levőknek kell itélnünk.

A király, úgy látszik, sodronypánczél öltözetet s ennek tetejébe díszes szövet ruhát visel. Fején a fazék-sisaknak egy második typu-

sával találkozunk, melyen elől keskeny nyílású visir van. Jobbjában lobogós kopja helyett a két szárnyú (oriflamme) királyi sereg zászlót szegzi előre, melyen valamint a tárcsa formájú háromszögletű paizson is stilizált ágaskodó griff, vagy oroszlán látható, mint czímerkép.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

103. Demkóhegyi leletek.

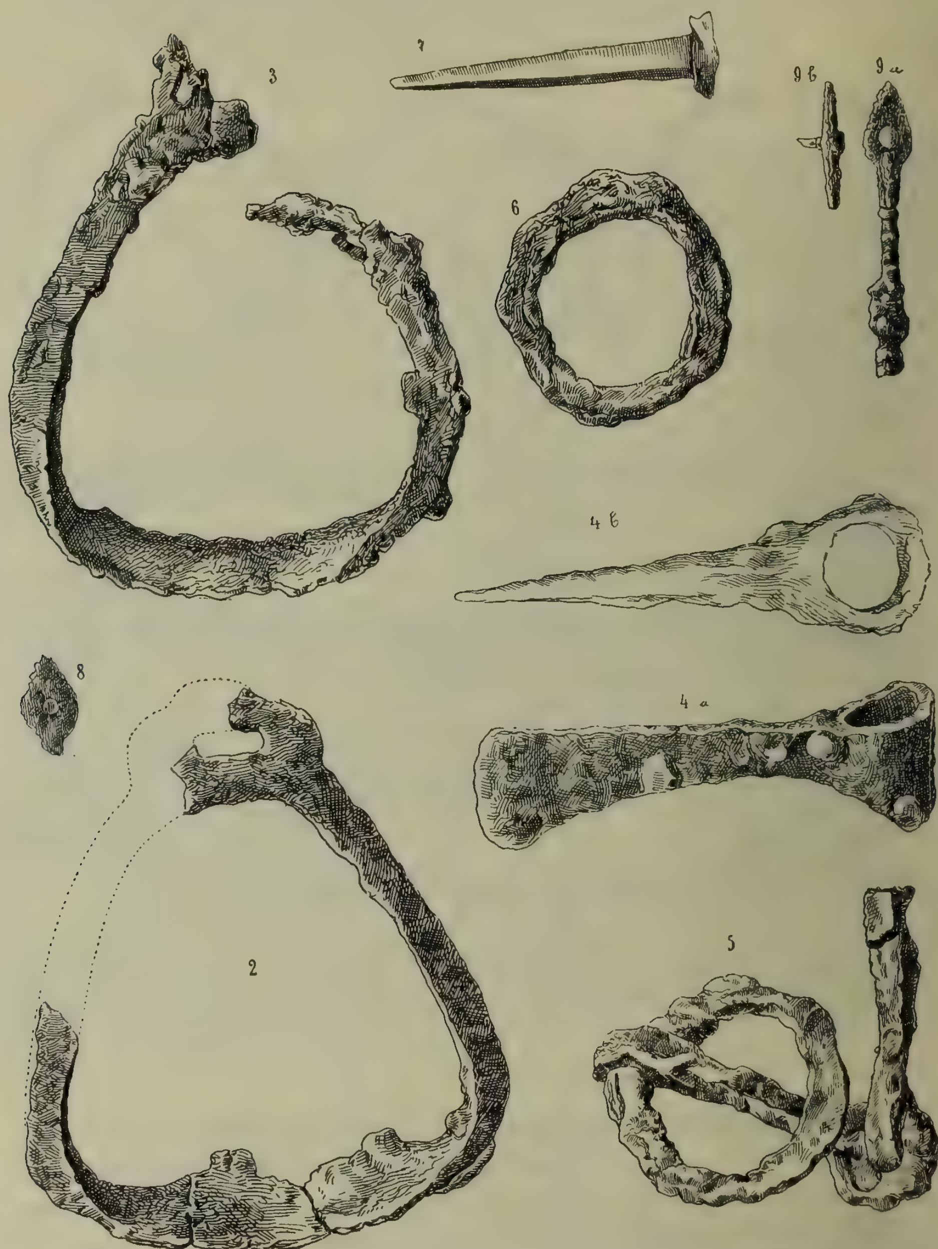
103.

Üvegszekrényben a falon.

Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely Székesfehérvár. Demkóhegy. Felásatták: Lichtneckert József és Nagy Géza. Tartalmaz karpereczeket, gyöngyöket, kengyelpárt, vas zablát, vas csákányt, nyakpereczet, halántékgyűrűt, pitykéket és csüngő díszeket.

Irodalma: *Archæologiai Értesítő* 1892 299. lap és 1893 266. lap. *Hampel József:* A honfoglalási kor hazai emlékei Budapest 1896. 111. lap.)

Lichtneckert József.

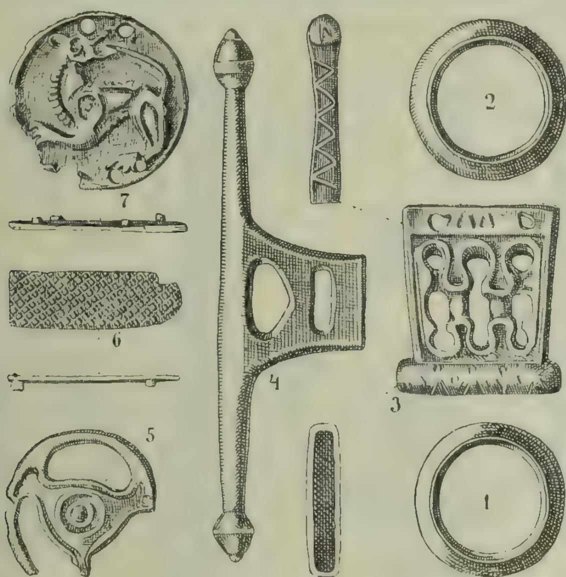
103. A székesfehérvári demkóhegyi honfoglaláskori sírlelet.

104.

Üvegszekrényben a falon.

Arpádkorbeli sírlelet. Lelhelye: Salamon (Ungmegye). Tartalmaz: vas kardot, késpengét, nyílcsúcsokat, zablát, kengyelpárt, bronzgyűrűt, zabla-rudat, szíjvéget. x—xi. század. Fölásatta Szieber Ede.

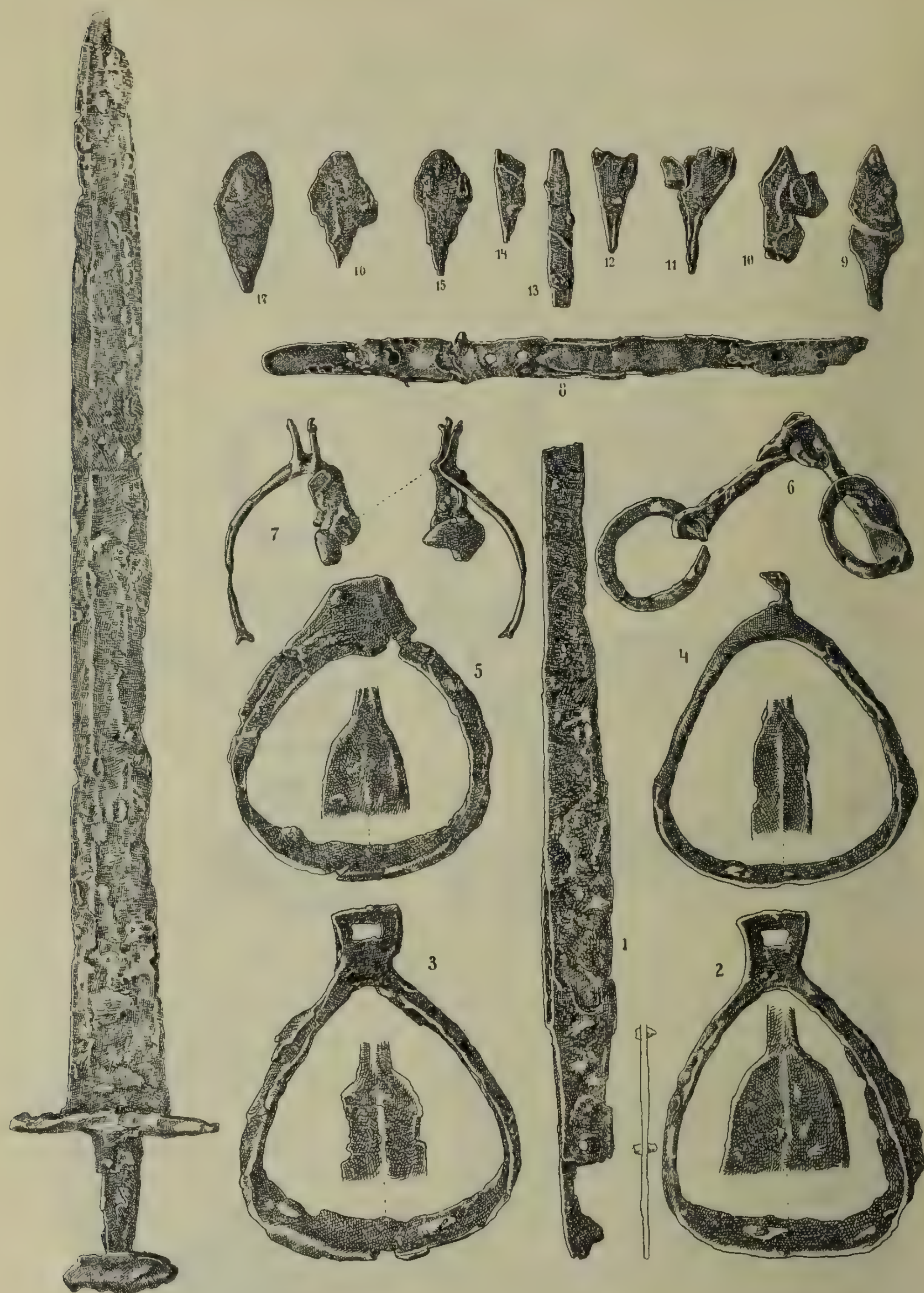
A lelet legfontosabb tárgya egy vaskard. Egyenes, kétélű, tövén 7·2 ctm. széles lapos pengével; 15 ctm. hosszú keresztvassal, melyet a rozsda eredeti idomából kivetkőztetett; markolatának megmaradt 9 ctm. hosszú középső vas tagja, mely lapos s a markolat felé

szélesbűl, hossza 9 ctm.; végső gombja a markolat felé eső oldala egyenes, külsején rossz föntartása daczára hármas tagozás észlelhető, a középső erősebb, a mellette levő tagok alacsonyabb domborodást mutatnak, hossza 9 ctm.

«E sírleletek kora nem eshetik messze a honfoglalási századtól, mert szembetünő, hogy a kengyelvasak, zabla s nyilak idoma valamint a nagy vadászkés analogiáira ráismerünk a honfoglalók hagyatékában; az ő szokásaikra vall egyuttal az a tapasztalás, hogy lovastul eltemetett egyének nyugodtak a salamoni hant sírjaiban. Még sem hihetjük, hogy a hódítók első négy-öt nemzedékéből való egyének voltak, mert több jelenség határozottan ellene szól.

Legelső a kard idoma; ez nem keleti forma, a milyen több változatban a honfoglalók sírjaiból ismeretes. Ez az idom a kard

104. Salamoni sírlelet (Ung m.)

germán idoma, mely a vikingek formájából származik, és analogiák után itélve, melyek fönmaradtak, ez a kard-idom nem igen előzheti meg a X—XI. századot. E korral megegyezik az itt bemutatott különböző bronz tárgyak jellege, de ha a vas sarkantyú e sírokból került elé, ennek idoma és szerkezete még későbbre szorítaná a sírok korát.

Már e rövid jellemzésből is látjuk, hogy a salamoni sírleletek nem látszanak egységes jelleggel bírni, de Árpádházi királyaink uralma alatt azon átmeneti időszakból látszanak eredni, a mikor ó és új, keleti és frank szokások és fölszerelések egymás mellett járnak és egyesülnek; mindenek fölött pedig újabb érdekes tanúságul szolgálnak arra, hogy a lóval való temetés a pogányság megszünése után is divott hazánkban.»

(Lásd: Archæologiai Értesítő 1896. 132. lap.)

Ungvári kath. gymnásium múzeuma.

Ugyane szekrényben van kiállítva a demkóhegyi leletből egy honfoglalás-korabeli kard.

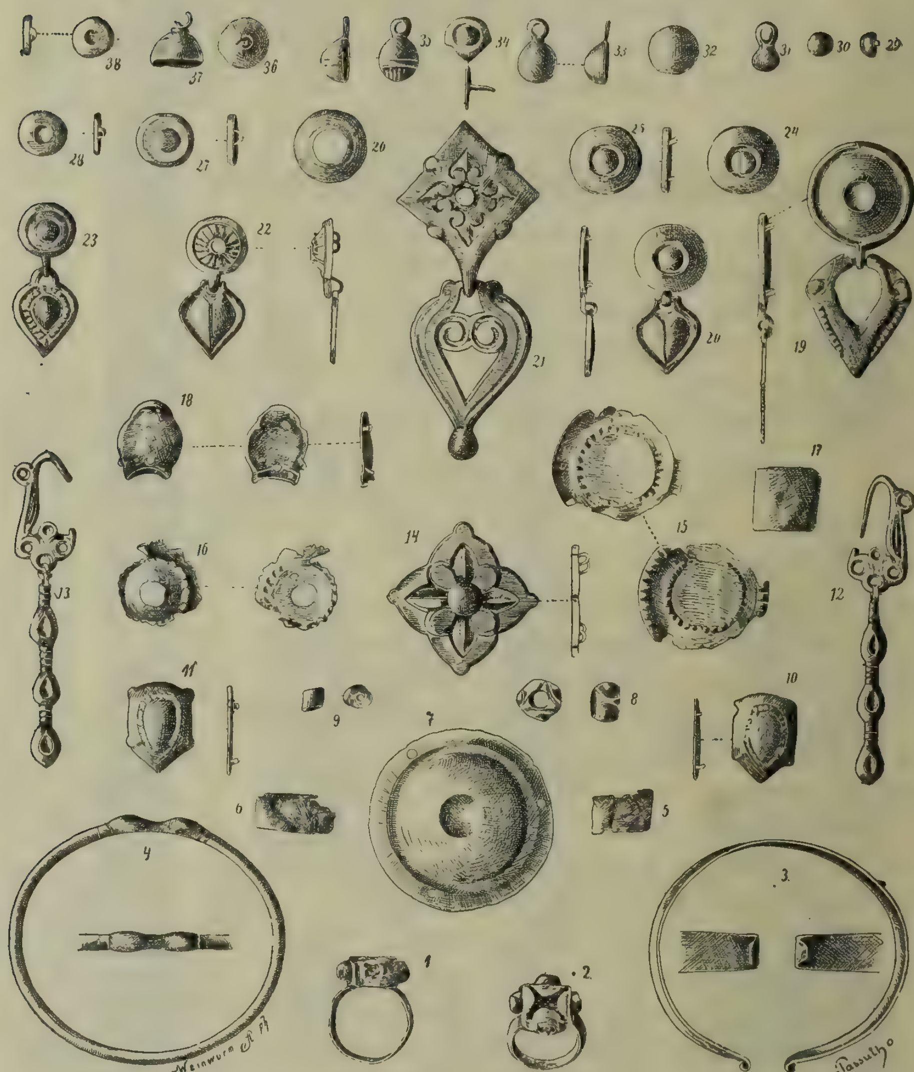
E kard egyike legbecsesebb honfoglalás-korabeli kardjainknak, mert a legépebbek egyike. Mai alakjában 61 ctm. hosszú, ebből a nagyon elrozsdásodott pengére 51 ctm. esik, a pengén kivehetők a rátapadt fahüvely maradványai. Az egyélű penge megmaradt része egyenes, de hogy csekély görbülettel bírnia kellett, a kissé előre görbülő markolatból következtethetjük, melynek hajlatával ellenkező irányban a kardvégnek meg kellett felelnie. Legérdekesebb része a 9 ctm. hosszú marokvédő keresztvas, mely sárgarézből készült, középen hosszúkás lyukkal van ellátva, melyet a markolaton keresztűl húztak s így erősítették a penge fölé, két szára lefelé hajlik és mindegyik végén $1^1/_2$ ctm. átmérőjű gömbbel van ellátva; külső oldalán ezüst berakással van díszítve és pedig közepén a markolat irányában szabálytalan négyszögben gömböcskével, a szárakon kifelé hajló kettős indával.

(Lásd: Arch. Ért. 1892. 302. lap.)

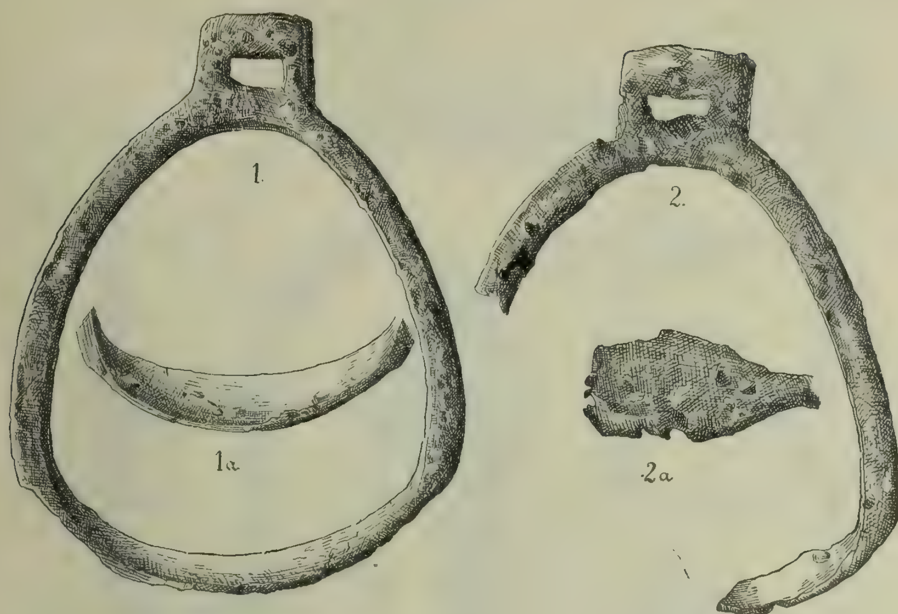
Lichtneckert József.

105.

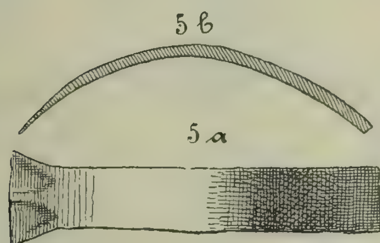
Üvegszekrényben a falon.

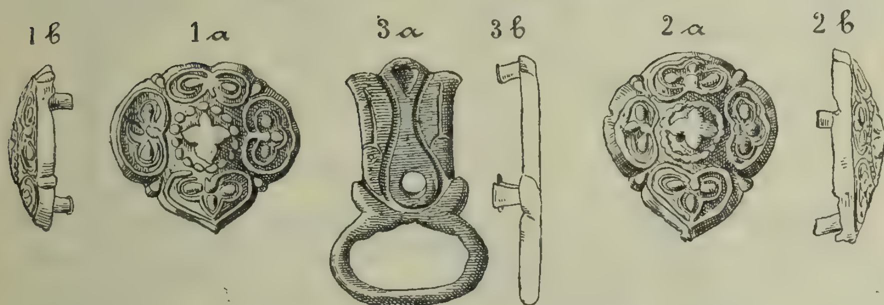

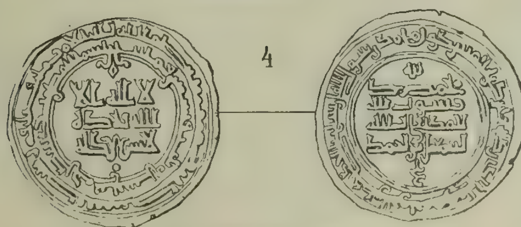
Honfoglaláskorabeli sírlelet. Lelhely: Szeged, király- és bojárhalom. Tartalmaz: arany és aranyozott ezüst pitykéket, vas zablát, vas nyílcsúcsot, karpereczet, arany gyűrűt, kengyelpárt és érmeket. Ismertette: *Reizner János.*

105.

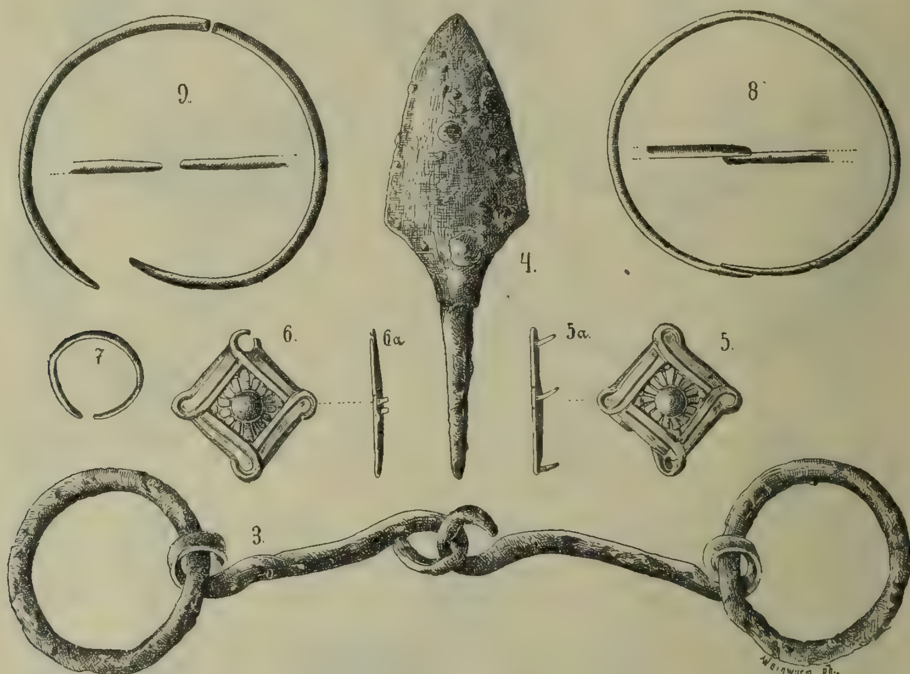

105. Szegedi leletek.

Mind a két lelet lóval való temetkezést mutat. A lócsontvázak részben vagy egészben a sírokban találtattak.

(Irodalma: *Reizner János*, «Magyar pogánykori sírleletek». Archæologiai Értesítő, 1891. 97. lap. *Hampel József:* «A honfoglalási kor hazai emlékei». Budapest, 1896. 24. és 105. lap.)

Szeged városi múzeum.

E lelet korát egész pontosan az érem állapítja meg. Azt ugyanis Isma'il b. Ahmed Emir Balchban verette 293-ban, vagyis a mi időszámításunk szerint 906-ban Kr. u.

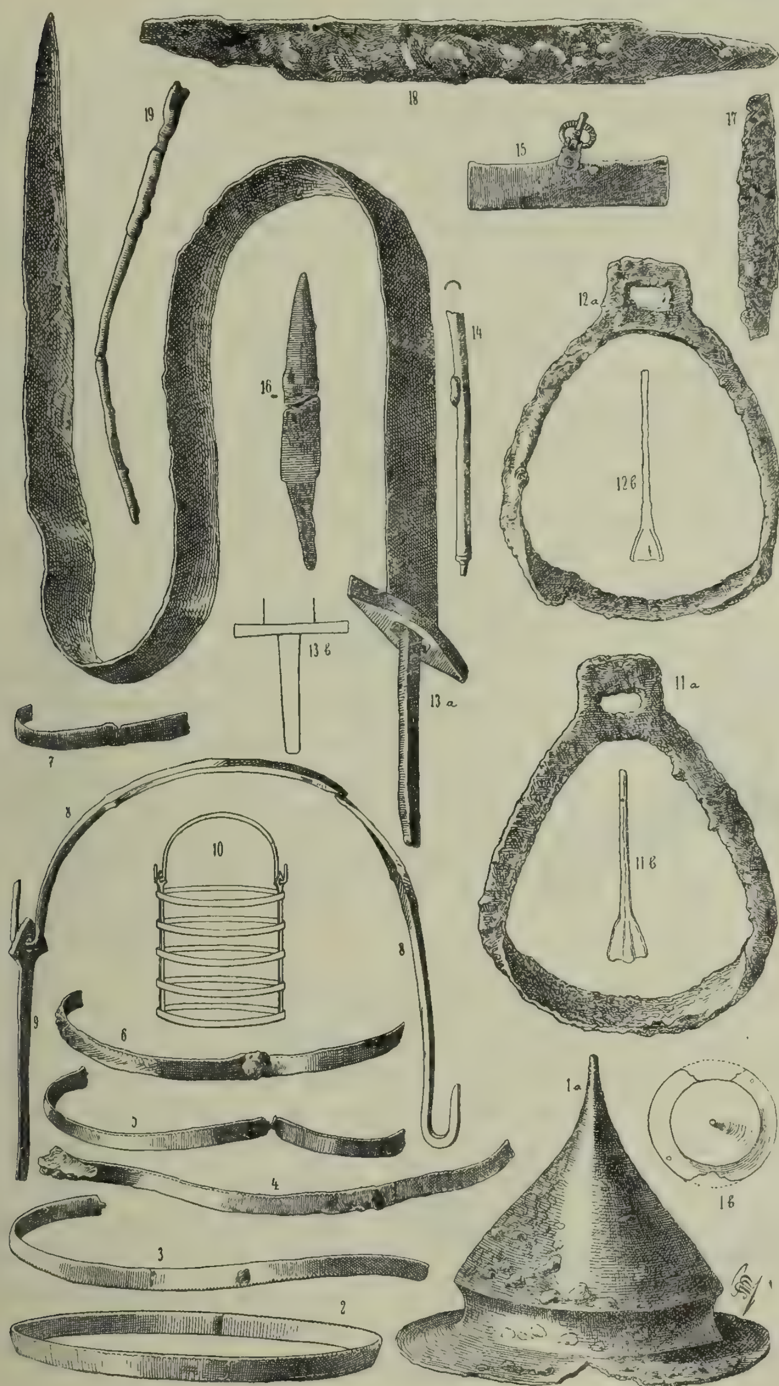
106.

Üvegszekrényben a falon.

Árpádkori sírleletek. A győri árpádkori várnépség emlékei, újszállási, szeszgyári, nagy-écsi és taáp-szent-miklósi leletek. Tartalmaz: Kengyeleket, nyílcsúcsokat, vaslándsákat, karpereczeket, halántékgyűrűket, érmeket (köztük IV. Bélától) arany fülbevalót, gyöngysort, bronz és ezüst pitykéket, ezüst karpereczet.

A győri benczések gymnasiumi múzeuma.

Ugyane szekrényben a hódmező-vásárhelyi árpádkori várnépség emlékei. Kengyelvaspár, vasbárd és csákány, árpádkori érmek és ezüst karpereczek. **Hódmező-vásárhelyi ref. collegium múzeuma.**

107. Horgosi népvándorláskori lelet.

107.

Üvegszekrényben a falon.

Népvándorláskori sírlelet. Lelhely: Horgos (Csongrádm.) Tartalmaz vaskardot, vas kengyelpárt, paizs dudort, edény pántokat, vaskést, bronz karpereczeket, bronz gyűrűt. A népvándorlás kora közvetlenül megelőzi a honfoglalás korát és eszközeinek formáival, mint leginkább látni a kardon, zablán, sarkantyún és kengyeleken, befolyásolja a honfoglalás korabeli formákat, ezért volt szükséges néhány népvándorláskori lelet bemutatása is.

A horgosi leletet felásatta 1894-ben Röck István kir. főmérnök.

A temető mintegy húsz sírt tartalmazott.

Legérdekesebb sír volt az, melyben az összegörbített kard, a kengyelpár s a csontváz melle táján a csúcsba futó és széles karimáju paizs dudor találtatott.

(Lásd: «Archæologiai Értesítő» 1894. évf. 198. lap.)

Szeged városi múzeum.

Sarkantyú, öntött vasból. Egyszerű hajlított pántból áll a két végén a megerősítésre szolgáló gombbal s középen emelkedik ki a 3 ctm. magas tömör tüske. Népvándorlás kora. Lelhelye: a Bükk hegység. (Hasonló kiadva: R. Zschille u. R. Forrer, «Der Sporen in seiner Formenentwicklung», Berlin 1891. Folio. I. Tfl. 6.)

Bartalos Gyula.

Zabla, vasból, csukló-tengelylyel, melynek végei egymásra álló két gyűrűben végződnek s a belső gyűrűben a négyszögű egyenes korlátvas van áthúzva, melybe a pofa-szíjak becsatolására egy nyakazott villa alakú füles vas van beszögecselve, a külső gyűrűből pedig egy füles karika lóg le a kantárszárak becsatolására. A tengely szára a középső csukló és külső karikákon belől derékszög alatt egymásra állított négy félkör alakú vaslapból áll. A tengely hossza a külső karikákkal együtt 19·5 ctm. A korlátvas hossza 12 ctm. Népvándorlás kora. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer*, «Die Pferdetrense in ihrer Formenentwicklung», Berlin 1893. Folio. Tfl. VIII. 1. Ennek lelhelye Finnland).

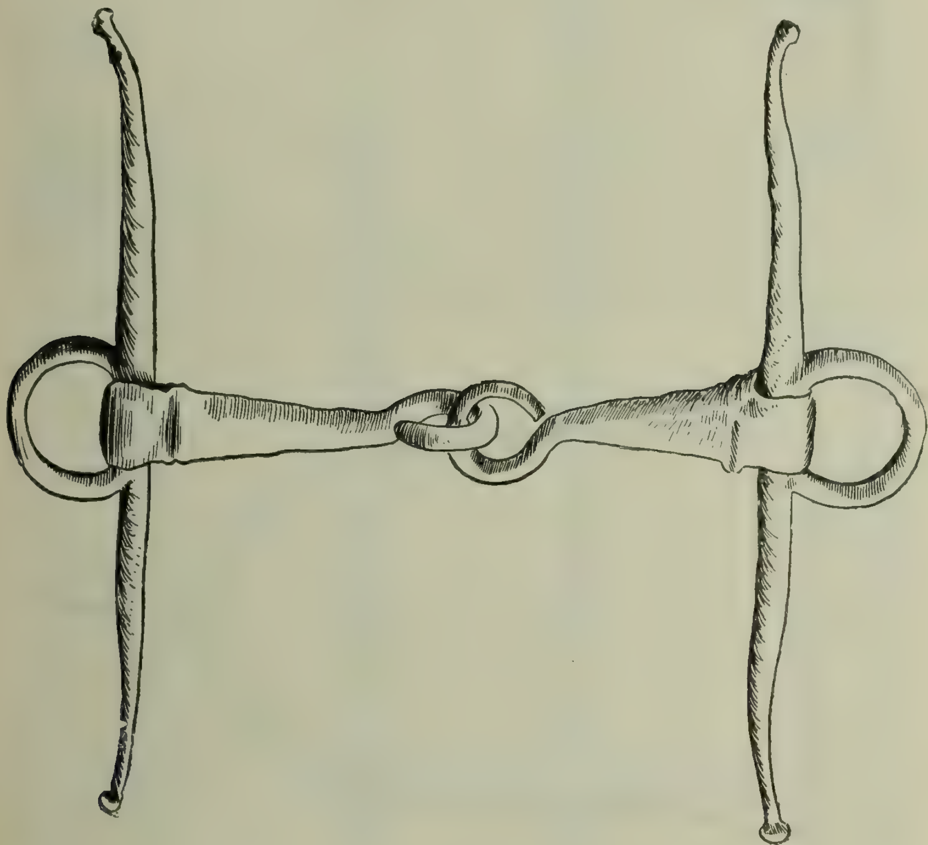

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, vasból, csukló tengelylyel, mely két részből áll. A két feszítő rúddal a kantárszárak becsatolására szolgáló karikák egy darabból vannak kovácsolva. A tengely hossza 16 ctm., a feszítő rúd hossza 19·05 ctm. Honfoglalás kora.

(Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer,* «Die Pferdetrense» Tfl. VIII. 7. sz. a.)

Csoma József.

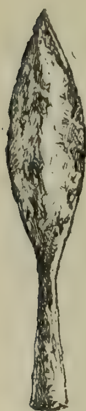

151.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán egészen a csúcsig széles vércsatornával. A hengerded keresztvas lefelé hajló körív alakú. A markolatvas rövid és alul domború, kúpos, nyolcz élű. Az oldalak közül négy széles, négy igen keskeny háromszögű. A penge hossza 89·5 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm.; a keresztvas hossza 17·5 ctm., a markolatvas 9 ctm., a markolat-gömb magassága 3 ctm., szélessége 6 ctm. Súlya: 1·000 gramm.

A XIII. század végéről.

Wilczek János gr.

152

152.

Nyílhegy, vasból, lándzsa alakú széles vassal, melynek közepén borda fut végig. Nyaka vastag, hüvelyes tok, mely a nyélhez egy szöggel volt keresztül szögezve. A nyílhegy hossza a tokos nyakkal együtt 14·5 ctm., a nyílvas legnagyobb szélessége 3·5 ctm. XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

154.

Sarkantyú, vasból. A gyengén hajló hosszú szárak végén hosszúkás négyszögű lyuk van a szíjjak befűzésére. A csaknem derékszög alatt felálló tüskének középen laposra kovácsolt tányérja van. A szárak hossza 12·5 ctm. A tüske hossza 5 ctm. XI. század. Csoma József.

156

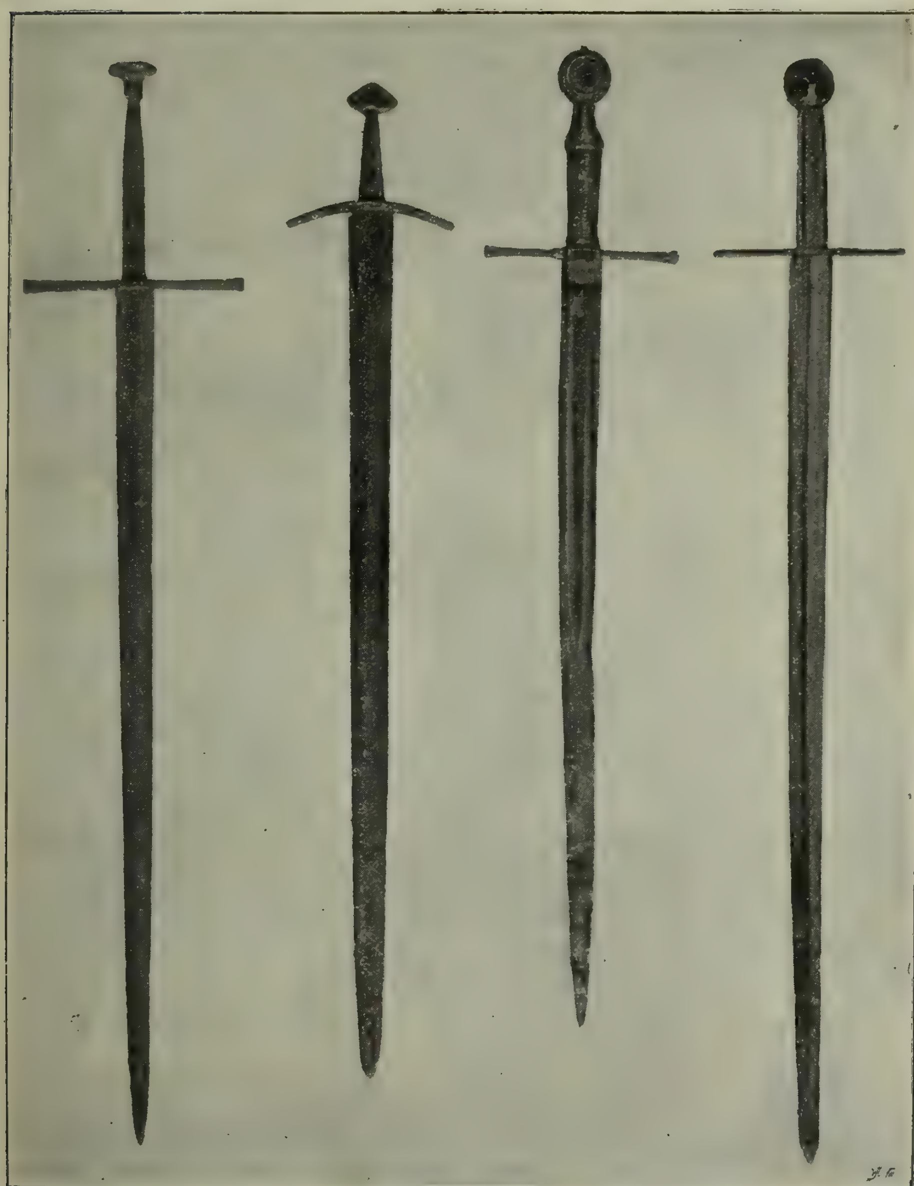
156.

Kard, hosszú, egyenes, vasból, lapos, nyolcz oldalú markolatfejjel és fekvő *S* alakúlag görbített keresztvassal. A nagyon rongált penge mindkét oldalán homorú vájattal, a mely a penge közepéig terjed. A törött végű penge hossza 73 ctm., szélessége 5 ctm., a markolatvas 15 ctm. A keresztvas 12 ctm. hosszú. Az egész nagyon rongált.

A XIV. századból.

Találtatott Felső-Nánán.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

461 151 548 552

162.

Kard, egyenes, kétélű. A penge lassan kihegyesedik s mindkét oldalán széles, homorú vájat fut végig. Az egyenes keresztvas négy oldalú s vége felé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbczikkben végződik. (Hasonló kard kiadva: *R. Kuppelmayer* «Waffensammlung» XXII. tábla 190. szám alatt.) A penge hossza 85 ctm., legnagyobb szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolatvas 9 ctm., a gömbczikk magassága 3·3 ctm., szélessége 8·5 ctm. Súlya 1 kilogramm és 200 gramm. A XI. század elejéről.

Wilczek János gr.

163.

Nyílhegy, vasból, két szakállú, sodrott nyakú nyéltokkal. Hossza a nyéltokkal együtt 11 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

166.

Sírleletek. Lelhely: Mike-Budaháza. Tartalmaz egy pár kengyelt, vas csattokat, vas zablát és IV. Béla rézérmét.

Csatt (3 drb), vasból. Négyszögletü, peczekkel. — XII. század.

Zabla, vasból, középen csukló-tengelylyel. A tengelyek külső vé ge egy nagyobb és kisebb kettes vasfülben végződik, melyek közűl a na gyobb (belső) a vadkanagyar- vagy agancsból készült zablaszár befogadására, a külső kisebb pedig a kantárszár felcsatolására szükséges karika befogadására szolgál. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1895. XV. köt. 2. füz. 177. lap, 10. ábra.) XIII. század.

Kengyel (egy pár), vasból, négyszögű szárakkal és alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam 1893. XIII. kötet, 1. füz. 75. lap.) — XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

168.

Kengyel (2 drb), vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója négyszögű szárakká alakulva, összenyomott köralakot képez. A kengyelszárak tetején egy nyakas, hosszú vasfül van alkalmazva, mely a kengyel szíj részére lyukkal van áttörve. A talpalló alján középen egy magas borda fut végig, mely a kengyelszárak élében

nyeri folytatását. A kengyel legnagyobb átmérője 9·5, magassága a füllel együtt 15·5 ctm. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Hasonlót lásd «Archæologiai Értesítő» új folyam 1893. XIII. köt. 75. lap és u. e. folyóirat 1895. XV. köt. 177. lap, a czikói sírleletek közt.) Népvándorlás kora. Súlya: 0·200 gramm.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

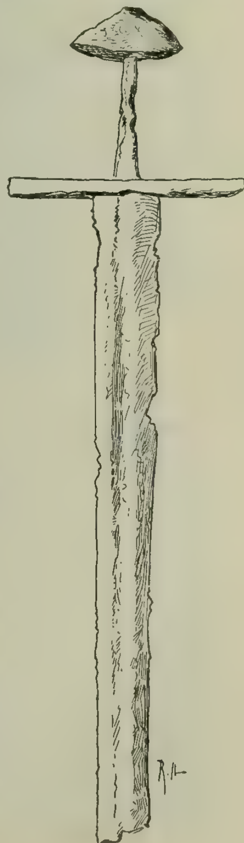
171.

Sarkantyú, vasból, rövid, hengerded szárakkal, négyoldalú, hosszú, egyenes nyakkal és kúp alakú tüskével. A szárak végén a fölcsato-

láshoz két lyukkal áttört fül van. A szárak közötti távolság 7 ctm., a nyak 6 ctm., a kúpos tüske 2·5 ctm. E sarkantyúhoz hasonló ki van adva: *R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn in seiner Formen-Entwickelung.» Berlin, 1891. folio műnek IV. tábla 6. sz. alatt.* Szerzők a hasonló alakú sarkantyúk használatát az ú. n. Karolingi korba, a IX. század közepétől egészen a XI. század elejéig teszik. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

173.

Sarkantyú, vasból, féldomború szárakkal, rövid nyakú, kissé lefelé görbült négyélű tüskével. A szárak közötti távol 8 ctm., a tüskével 4 ctm. hosszú. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

175.

Kard, egyenes, kétélű, vasból. Az egyenes keresztvas négyoldalú s végei felé kissé kiszélesedik. A rövid markolatvas gömbczikkben végződik. A penge hegye eltörött. Jelenlegi hossza 70 ctm. A keresztvas hossza 19 ctm. A markolatgomb gyanánt szolgáló gömbczikk magassága 3·5 ctm. XI. század.

Fejérmegyei és városi történelmi és régészeti egylet.

177.

Sarkantyú, vasból, kívül bordás, egyenes szárakkal és hengerded, kúpos végű tüskével. A szárak vége lapos, kívül árkolt és bordás, eleje pedig három karélyú, belső oldalán pedig egy-egy szeg áll ki. A szárak egymástóli távola 7 ctm., magasságuk 9 ctm., a tüske 2·5 ctm. hosszú. A jelen sarkantyúhoz hasonló alakú, de nagyobbb, ki van adva: *R. Zschille und R. Forrer* «Der Sporn» czímű műben, a III. táb. *a)* és *b)* alatt. Szerzők szerint a népvándorlás korában és a Karolingok idejében használtak ilyen alakú sarkantyúkat. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

178.

Kengyelvas, lapos talpba átmenő vékony, kevéssé görbült szárakkal és keskeny nyílású szíjtartó füllel. A kengyel alakja- és nagyságából következtetve, valószínűleg könnyű lovassági felszerelésből való. Ehhez hasonló kengyelt több lelhelyről ismerünk és irodalmunkban többszörösen ki is van adva. Így: «Archæologiai Értesítő» 1891. évfolyam XI. k. 2. szám 105. lapján.

Méretei: A szárak magassága 11 ctm., a szárak közötti távolság 10 ctm. A x. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

180.

Sisak. Kovácsolt vasból, erősen megrozsdálva. A kúpalakú sapka és a vele összefüggő mozdulatlan orrvédő vas egy darabból van kovácsolva. A sisak szélein körül apró lyukak vannak fúrva, melyekbe minden valószínűség szerint a sisak sodrony nyaktakaró szövete volt erősítve. Nyugati gyüjteményekben normandi formának nevezik. Előfordul már a x. században is, keleten épúgy, mint nyugaton. Hasonló példány van morvaországi lelhelyről a bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményben. (Lásd: *W. Boeheim,* «Album aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses», Wien 1894. Folio. VI. tábla, 1. sz.) Kiásatott az osztrák-magyar határon. Súlya 2·025 klgr. A sisaksapka magassága 23·4 ctm., az orrvédő nyulvány hossza 6 ctm., a belső bőség legnagyobb átmérője 23 ctm. xi. század. Hollitzer Károly.

181.

Kürt, elefánt csontból. Szája egy helyt ki van csorbulva. Egész felületét domború faragványok borítják; melyek griffeket, harczoló, gymnastizáló és zenélő gyalog és lovas alakokat, nyilazó vadászokat, centaurokat, oroszlánokat és sasokat ábrázolnak. A kürt két széles ezüst pánttal van foglalva, melyen két ezüst karika lóg. Az egésznek hossza 43 ctm. Szájának szélessége 10·5 ctm. a fuvó nyílás szélessége 2 ctm. A csont falvastagsága 6 mm. A hagyomány Lehel vezér kürtjének tartja. A kürt szája kicsorbulásának egyrésze ujabban ügyesen

180

van pótolva. A két ezüstpánt ujabban készült, hogy a csaknem egész hosszában ketté repedt kürtöt együvé tartsa. A pántba három ötvös bélyeg van beütve, az egyikben maga a Lehel kürtje, a másikban LI. betük és a harmadikban 1857. évszám látható. Egy hasonló elefántcsont kürt őriztetik a kopenhágai muzeumban. (Lásd *Demmin* Die Kriegswaffen. Leipzig 1893. 705. l.) Ennek korát a XI. századra teszik.

E kürttel irodalmunkban igen sokan foglalkoztak. Legvalószínübb *Pulszky Ferencz* véleménye, ki azt a X—XI. századból való bizanci munkának tartja, a technikai analogiák, melyek külföldi gyüjteményekben vannak, szintén e kormeghatározás mellett szólanak.

A mult század végeig csak Jászkürt volt a neve; Lehel vezérrel

nem hozta kapcsolatba senki, sőt a mölki benedek rendi apátságban mutogattak Lehel kürtje gyanánt egy nagy, otromba, ökörszarv tülköt, mely alig több kétszáz évesnél. A jászberényi kürtöt először *Molnár Ferencz* jász-kun kapitány mondta Lehelének 1788-ban megjelent füzetében s ő találta ki azt is, hogy a kürt akkor csorbult ki, mikor a vezér agyonütötte vele «Konrád császárt». Molnár Ferencz e mendemondája ugy meggyökeresedett a köztudatban, hogy ki sem lehet irtani; pedig Decsy Antal már 1814-ben tiltakozott ellene. Az igaz, hogy ő még furcsább találgatáshoz folyamodott; szerinte a kürt valami moabita istenség áldozó edénye volt és Bizancon át került Teodor császárné révén egy morvaországi keresztény templomba, onnan pedig a kunok dulásakor Jászberénybe. Décsy moabita szertartásokat lát a kürt faragott képeiben is. Ez ábrázolatok jelentőségéről azonban semmi megbízható tudomásunk nincs, *Ipolyi* kétségtelennek tartotta, hogy a Lehelkürt voltakép nem kürt, hanem ivó szaru; a jászberényiek nagy ünnepi alkalmakkor valóban isznak a szájába szorított aranypohárból, de az mégis kétségtelenül hangszer. Az a legenda sem áll, hogy csak Lehel tudta volna megszólaltatni, mert azóta azt már többen megtették. A jász-kun kapitány minden nagy ünnepély alkalmával oldalán viseli, igy a legutóbbi koronázási s a milleniumi hódoló diszmenetben is. A jász-kun kapitányoknak, temetésükkor koporsójukra teszik.

Irodalma: *Molnár Ferencz:* Jász-Berény városában levő Lehel kürtjének vagy jász kürtnek esmérete. Bécs, 1788. 8 r. 30. l. 2 rézmetszettel. Pest, 1803. 8 r. 31. l. 1823. 23, és 1838. 30. l.; *u. az,* Notitia cornu Leelis. Bécs, 1789. 8 r. 29. l. Ujabb kiadásai, 1803. és 1808-ban. *Decsy Antal:* Fris és legujabb előadás a jászokról és kürtjökről. Miskolcz, 1814. 8. r. 85. lap. *U. az.* Az jász, vagyis ijász kürtön levő metszésekről. Kassa, 1815. 8 r. 81. l. 1 rézmetszettel; u. a. További folytatása a jász kürtön levő metszésekről; *u. az* 1816. 8 r. 64. lap, 1 rézmetszettel. *Horváth Péter:* Értekezés a jászoknak és kunoknak eredetekről. Pest, 1823. 8 r. 162 lap. *U. a.* Értekezés a jászkürtről, mely Leel kürtjének is hivattatik. 1820. *Jerney János:* Gondolatok a jászkürtről, ahhoz hasonló több kürtök ösmertetésével. Szeged, 1827. 8 r. 16. l. *Szerelmey Miklós:* Magyar hajdan és jelen. Pest, 1847. a kürt kőnyomatu képével. *Tóth Béla:* Pallas Lex. 1896. Rajza azóta számtalanszor megjelent. Legjobbak az «Osztrák-magyar monarchia irásban és képben» czímű műben és a milleniumi történetben jelentek meg.

Jászberény város közönsége.

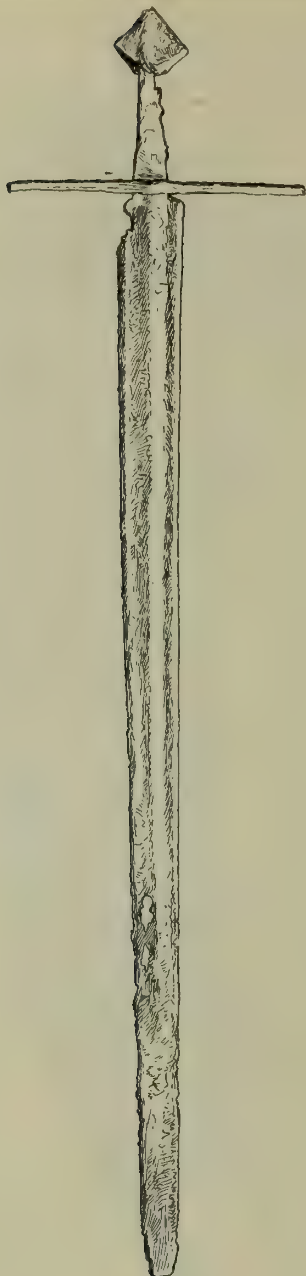
184.

Kard, egyenes, pallosszerű, kétélű. A penge hegye felé lassan keskenyedik s mindkét oldalán kettes homorú vájat fut végig. A markolat borítófája elkorhadt. A penge hossza 33 ctm., szélessége 5·8 cm., az egyenes négyszögletes keresztvas hossza 22 ctm. A markolatvas 9 ctm. Markolatgombja négyélű metszett lapú vaskúp. Súlya 1 kg és 160 gr. X. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

181

184

185

185.

Kard, egyenes pallosforma, kétélű. A penge közepén végig keskeny vércsatorna fut. A négyszegletes keresztvas végei felé kissé kiszélesedik. A markolat boritófája elkorhadt. A markolat gombja kicsiny kalap forma. A penge hossza 86 ctm., keresztvasa 19 ctm. hosszú s a markolatvas 11·2 ctm. x. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

187.

Kengyel, vasból, magas szárakkal s alul bordázott talpallóval. (Hasonló ki van adva az «Archæologiai Értesítő»-ben, új folyam, 1894. XIV. kötet, 3. füz. 204. lap, 11. és 12. sz.)

XII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

188.

Sarkantyú vasból, féldomború, elől vékonyabb, hátrafelé szélesbedő szárakkal, a melyek közűl az egyik alúl kiálló kis füllel, a másik ferdén

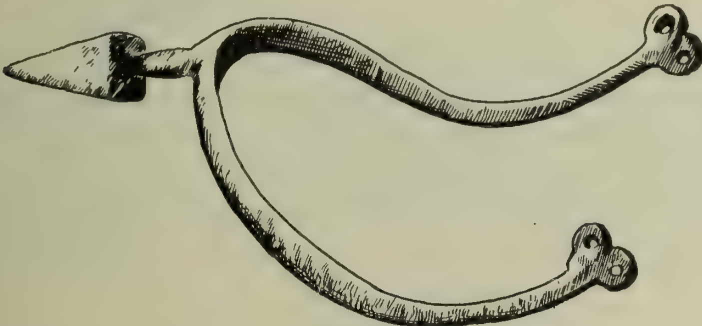

felálló s egy lyukkal ellátott füllel, külső oldalán pedig szöggel bir. A madárcsőralakú tüske 3 ctm. hosszú; a szárak közötti távolság 8 ctm. x. század.

A nagyszebeni báró Bruckenthal-múzeum.

191.

Sarkantyú vasból, gyengén görbülő végein két nyilással ellátott féldomború szárakkal. A négyoldalú kúpalakú tüske rövid hengerded

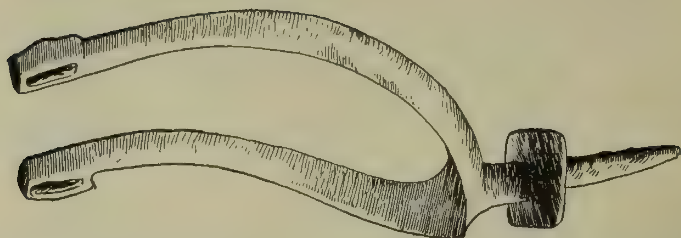

nyakkal ellátott. A tüske hossza: 2·5 ctm., a nyakkal 4 ctm., a szárak közötti távolság 9 ctm. x. század.

[Lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn in seiner Formen-Entwickelung. V. táb. 7. á és *A. Demmin:* Die Kriegswaffen. 620. l.]

Csoma József.

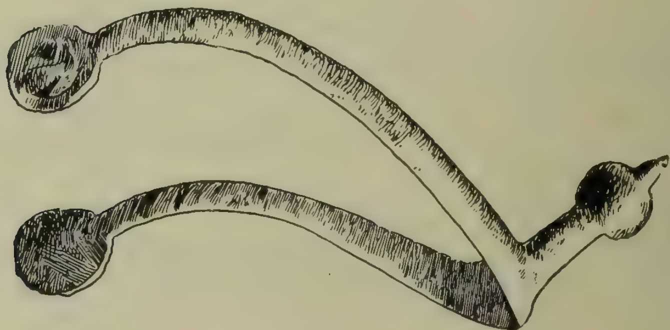
192.

Sarkantyú. Formájára nézve a 154. szám alattihoz hasonló, csakhogy a két szár közötti tér sokkal keskenyebb. A szárak hossza 12 ctm., a tüske hossza 4·5 ctm. XI. század. Találtatott: Ágasváron a Mátrában.

Bartalos Gyula.

193.

Sarkantyú vasból, féldomború, gyengén hajlított lapos szárakkal, a melyek két hosszúkás nyilással ellátott kerek fülekben végződnek. A rövid nyaku tüske göbözött és lefelé álló. A tüske hossza: 3·5 ctm., a szárak közötti távolság 8 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn. VI. t. 7. á.]

Csoma József.

194.

Sarkantyú vasból, három oldalú, igen gyengén görbülő szárakkal, a melyek közül a jobboldali két hosszúkás lyukkal ellátott négyszögalakú fülben végződik, míg a baloldalinak vége visszafelé hajlított. A gömbös fejü tüske rövid nyakkal bir s hossza: 3 ctm. A szárak közötti távolság 7 ctm. XII. század.

[Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* und *R. Forrer:* Der Sporn. VI. táb. 7. á.] Bartalos Gyula.

Fegyvercsoportozatban, szám nélkül.

Sarkantyú, vasból, hosszú, féldomború, vékony szárakkal, rövid nyakú, négy oldalú, gula alakú tüskével.

A szárak négyzet alakú fülekben végződnek.

A szárak közötti távolság 7 ctm., magasságuk 11 ctm. A tüske 4·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: Hosztót, Zalamegye.) XII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, hosszú, vékony szárakkal, rövid nyakú, nyolcz szögletű, gula alakú tüskével.

A szárak négyszögű fülekben végződnek, melyek a fölszögezéshez át vannak ütve. A szárak kissé lefelé hajtottak. (Lelhelye: sümeghi városerdő.) A XII. századból. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború, gyengén hajlított, keskeny szárakkal és fölfelé álló, négyszögű göbözött tüskével. Az egyik szár kerülék alakú fülben végződik.

A szárak átlója 9 ctm., a tüske 2·5 ctm. A XI. századból.

Nyáry Jenő br.

Nyílhegy (2 drb), három élű, bronczból, mely a nyílvessző beillesztéséhez belől mintegy középig kerek lyukkal van ellátva. A sértetlen állapotban megmaradt nyílhegy lelhelye Barka puszta.

Honfoglalás kora.

Pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség lyceuma.

Sarkantyú, vasból, csaknem négyszögű, kevéssé hajló szárakkal és rövid nyakú, négy élű hegyes tüskével. Az egyik szár kissé kiálló szabálytalan nyilású fülben végződik. A X. századból.

Nyáry Jenő br.

Kengyel, vasból, melynek hosszegyközény alakú talpallója előlhátul lefelé görbülő széllel bír. A kengyelszárak éllel kifelé forduló keskenyebb vasból vannak s kúp-alakú hajlással egy négyzetalakú, magasan kiálló vascsúcsban végződnek, melyen a kengyel szíj részére hossznégyszög alakú lyuk van törve. A kengyel nyilás legnagyobb átmérője 10·5, a kengyel magassága a csúcscsal 14 ctm., — a talpalló szélessége 3·5 ctm. (Lelhely: Sümeg. Hasonlót kiadva l. «Archæologiai Értesítő» régi évfolyam VI. k. 42. lap, a pörösi sírleletben.) Honfoglalás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kengyel, vasból, melynek egy fölül éles, lapos, négyszög alakú fülből kiinduló négyszögű szárai patkó alakúlag függnek le s középen egy kívül bordázott lappá alakulva befelé visszanyomott talpallóval van ellátva. (Lelhely: Csab-Rendek, Zalamegye. Lásd:

«Archæologiai Értesítő» új folyam, 1893. XIII. köt. 75. lap.) A kengyel nyilásának legnagyobb átmérője 10·5, magassága a füllel 16 ctm., — a talpalló szélessége 2 ctm. — Népvándorlás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla-részlet, az úgynevezett csikó-zabla tengelyének egyik fele, kovácsolt vasból, füléből lelógó kovácsolt vaskarikával. Honfoglalás kora.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, töredék, a mely kilencz darabból áll és pedig egy tengelydarabból, két karikából, egy befelé görbülő két szarvval ellátott kapocsból, egy hosszú háromszög alakú két kamójú boglár-szíjcsattból, két korlát vasból, és egy a boglárcsatthoz hasonló de töredezett vaslemezből és zablaszárból. A honfoglalás korából.

A cisterciták iskolai múzeuma Eger.

Sarkantyú, töredék, vasból. Az egyik szár három élű, kissé legörbített karika-füllel bír. A taraj-tartó hat oldalú, a csillagtaraj eredetileg 12 ágú volt. A szár hossza: 8·7 m., a tarajtartó 6·5 ctm., a csillagtaraj sugarastul 6 ctm. (Lelhelye: Kőszeg, Vasmegyében.) A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

NAGY LAJOS ÉS ZSIGMOND KIRÁLYOK, A HUNYADIAK ÉS II. LAJOS KORÁNAK EMLÉKEI.

1301—1526.

E korszak a magyar állami és hadi élet legfényesebb időszaka. Nagy Lajos és Mátyás a magyar birodalom határait hadvezéri talentumuk erejével egyrészről Oroszországig, másrészt pedig az Adria távoli partjáig kiterjesztették.

Már Róbert Károly kezdi meg a magyar hadügy újjá szervezését. Alatta képződik ki a portai katonaság és a banderiális hadsereg. Valamint ő az, a ki első sorban helyez kiváló súlyt a városokra is honvédelmi szempontból. Így például a kolozsváriakat 1316-ban adott szabadalom levelükben, falaik jó karban tartásán kívül minden hatvan porta után egy teljesen vértezett harczos kiállítására kötelezte.

A hadviselés módját és a fegyverzetet a nyugati lovagszokások immár teljesen uralják. De csak még mindig az udvar és előkelőségek körében. A régi módra íjjal és szablyával fegyverzett gyalogság és könnyű lovasság még mindig legalább is fele részét képezi a magyar seregeknek. Erre nézve leghitelesebb adatokat nyujtanak nekünk *Márk* által a XIV. században irt s képekkel is díszített úgynevezett bécsi képes krónika képei. Ennek első lapján van ábrázolva trónján ülve maga Nagy Lajos király és trónja körül egyik oldalt nyugati módra vértezett lovagjai, másik oldalt pedig a magyar köznemes harczosok egy csapata íjjal és szablyákkal felfegyverkezve látható. (Kiállítva a XI. teremben.)

E műnek általában számos képe rendkívül tanulságos reánk nézve, a XIV. század harczi viseletét illetőleg. A régi magyar vezéreket s a honfoglalás eseményeit ábrázolva, mindig a régi magyar közharczosi viseletet festi, míg a lovagvilág eseményeinek ábrázolásánál korának lovagi öltözetéről és fegyvereiről ad a legkisebb részletekre kiterjedő hű képet. Így példáúl, hogy csak egyet említsünk, a 137-ik lapon, a képen, melyen Róbert Károly király páros harcza van feltüntetve Omodei Máté nádorral Kassa mellett, a király és a nádor csaknem teljesen hasonló öltözetet viselnek. A király egész testét

sodronypánczél fedi, mely fölé piros fegyverkabát van öltve újjak nélkül, rajta az ország czímerét képező arany kettős kereszt kihímezve. Fején üstsisakot visel, tetején sisakoromdísz gyanánt az anjouk czímeralakjával s királyi rangja jeléül, könnyű arany nyitott liliom végü koronával. A kor szokott rendkívül magas nyergében ül, melybe még bele is van csatolva s míg egyik kezében az ország s az anjouk czímerével ékített tárcsa pajzszsal védi magát, jobbjával előre szegezett gerelyét a pajzs kivágásába támasztva rohan előre. (Kiállítva a VI. teremben 593. sz. a.)

A fegyvernemeket illetőleg tudjuk, hogy a nehéz vértezetű királyi lovas dandárokon kívül a főurak bandériumainak egyrésze könnyű lovas volt. Ezeken kívül kiváló szerepük volt az íjászoknak. Ezalatt nem a könnyű lovasság fegyverét a kézíjat, hanem a nehéz számszeríjat kell értenünk. 1355-ben Albert herczeg segítséget kérvén az ellene fellázadt sváb urak ellen Lajos királytól. Ez Laczkfi Pál vezérlete alatt négyszáz íjászt küldött Sváborszägba, kik Tulna városa mellett augusztus 11-én háromszáz sváb urat nyilaztak le. Megérthetjük ügyességüket, ha tudjuk, hogy e mesterséget a mi íjászaink az akkoron világhírű angol íjászoktól tanulták el. A híres fejér zsoldos kompánia volt ez, mely felerészben angolok és felerészben magyarokból állott. Főkapitánya az angol Mortimer Hugó, másodkapitánya pedig a meseszerű hős Toldi Miklós volt. A háborús évek lezajlása után a Brassó vidékén újonnan épült Törcs fellegvárában helyeztettek el.

A könnyű kézíjasok voltak a tulajdonképeni *íjászok* (*a jászok*) és a nehezebb épen említettem kompánia a ballistáriusok, később elferdített kiejtéssel a philisteusok. 1322-ben még Károly alatt, a krónikák leirása szerint, a kunok a kézi íjakkal egészen az ősrégi magyar módra harczoltak.

A fegyverzet és harczmód többi részleteit illeetőleg a XIV. században élt szemtanúk értesítéseit bírjuk Péter Königsaali apátban és az olasz *Matteo Villaniban*. Ezek szerint a magyar nemzeti hadak túlnyomó részének hadi öltözete bőrből (di cordovano) készült és többszörös volt. Az alsó ruha puha, jó zsíros irhákból állott, erre a második, sőt néha több rövid bőr (pellicum) «mentét» öltöttek, mely szorosan a testhez símult és izmaikat feszítette. Sisakokat is bőrből viseltek, mely az olaszországi hadjáratok alatt szalonnával befent, s így a levegő behatásától megóvott arczukat egészen nem födte el. Szemökre nagy szükségök volt, lévén ügyes nyilazók, ebbe helyezték minden reménységöket. Támadó fegyverök tehát az íj volt, melyet lóhátról előre, hátra hajolva, biztosan kezeltek. Ehhez a nyíltartó puzdra tartozott; védelmül pedig hosszú kardot viseltek oldalukon. A csatában kerülték a sváb (német) vitézi harczot, hanem tíz, tizenöt

emberből álló csapatokban, nyíllövő távolságban megközelítették az ellenséget és kilőtték reá nyílaikat, melyek a vértezett vitéz népben ugyan kevésbbé, de a lovakban és gyalogságban sok kárt okoztak. Ha megfutott az ellenség üldözték; ha azonban első támadásoknak kivánt sikere nem lett, ők futottak széjjel, hogy aztán (jeladás végett puzdráikat veregetvén) ismét összeverődjenek, újra, meg újra az ellenségre támadjanak, melynek zaklatásában nagy mesterek voltak. A halálmegvetésből eredt merészség tette a magyarságot félelmessé, mondja Péter apát. A magyarok lovai, úgymond olasz tudósítónk, kicsinyek, de ép oly kitartók, mint lovasaik, kik lovaik nyakára és szügyére főtt bőrből, vagy vaslemezből vértet kötnek. Minden lovas két lóval rendelkezik. Hadjáratokban kicsiny kétkerekű kocsikat is visznek magukkal, leginkább a nyert zsákmány haza szállítására. A lovak épúgy nem fínyásak, mint gazdáik. Ha lakatlan vidéken táboroz a had, ember és ló a szabad ég alatt, sátor nélkül tanyáz.

A katona is kevéssel megelégszik. Szokásban van ott, hogy a húst megsózva nagy üstökben puhára megfőzik és kiszedvén belőle a csontot, kemenczében vagy a levegőn megszárítják, aztán lisztté, porrá törik. Ha tehát úgy esik, hogy a seregnek pusztán kell táboroznia, hol nem kap eleséget, a katonák bográcsokban vizet forralnak s e conservből, melyből egy kis zacskóval van minden lovasnál, a hadnagy pedig nagy mennyiségben hordat a sereg után, egy ma rékkal bele vetnek a forró vízbe. Ha e húsliszt felduzzadt, egy-két marékkal tesznek valamely más edénybe szárazat, az egészet egy gombóczczá gyúrják, mely ehető kenyérrel, vagy kenyér nélkül és igen tápláló. Magáról a nagy királyról tudjuk, hogy mint igazi hős vett részt a harczokon s egykorú feljegyzés örökíti meg, hogy a csatába rohanó hadait rendszerint e szavakkal buzdította: *«Éljen Magyarország!»*

Nagy Lajos uralkodása alatt jelenik meg először mint sötét felhő a törökség az ország határain. 1363-ban a mai Bulgáriában fekvő Maricza partján mérik először össze kardjaikat a magyarok és a törökök.

Zsigmond tovább fejleszteni igyekezett hadügyi viszonyainkat, főleg nyugati szellemben, az akkori német hadi szokások és fölszereléshez mérten.

1427-ben megalkotja híres katonai szabályzatát, melyben a hadi ügyek minden ágára kiterjeszkedik.

Elrendeli, hogy a nemesek ezentul birtokaik arányában nemcsak lovasokat, hanem számszeríjasokat is tartozzanak állítani.

Hogy csapatait erősítse, ő is nem ritkán idegen zsoldosokat is fogadott. Így 1428-ban olasz lövészeket fogadott föl, akiknek a török ellen igen jó hasznát vette.

Hogy külön lándzsás csapatai is voltak, onnan tudjuk, hogy 1427 október 7-én kelt oklevelében Kisasszonyfalvi Lászlót tíz lándzsásnak a királyi lándzsások zászlója alá való azonnali beküldésére utasítja. 1435-ben pedig egy ily lándzsás és egy számszerijas fizetését egy arany forintban szabja meg.

Zsigmond mindent elkövet, hogy magyar főurait igazi lovagokká nevelje. Ő, aki mint német császár is sokat járt Augsburgba és Nürnbergbe s általában külföldön, miután mint ilyen európai politikát űzve, a legtöbb európai udvarral összeköttetésben állott; diplomatiai kiküldetésekkel előszeretettel bíz meg magyar urakat, kik az olasz-franczia és angol udvaroknál gyakran megfordulnak követségben.

A tornák, a harczi ügyesség fejlesztő iskolái, olyanok, mint a mai vivóiskolák és hadgyakorlatok együttvéve, Róbert Károly és Nagy Lajos alatt egyaránt dívtak hazánkban. Zsigmond meg épen nagy súlyt fektetett reá s azokon Constanzban, Nürnbergben vagy Budán mindig előszeretettel szerepeltette vitéz magyar lovagjait. Szolgálataikért és hősiességükért azután a lovagvilág divatjaként kitünteti őket lovaggá ütés és arany sarkantyú adományozása, valamint az által is, hogy hazánkban ő adományoz először a nemes vitézeknek czímereket, melyeket pajzsaikra tűzhetnek. Az első és így legrégibb ilyen czímer a Tétényieké a Kapy család őseié, melyet 1405-ben adományozott. 1408-ban pedig megalapítja a sárkányrendet, mely már rendjelszerű kitüntetés s a melyet számos magyar főúr is bírt.

Jó Fülöp burgundi herczeg fölovászmestere de la Brocquiére Bertrandon 1433-ban Zsigmond udvarában Budán járván, egy ott tartott tornát ír le, elmondván, hogy a kecsesen öltözött tornázók, nemzeti szokás szerint apró fürge lovakon alacsony könnyű nyergekkel és kurta lándzsákkal jelentek meg a porondon. A nyertes az volt, aki legbiztosabban tudott a lándzsalökések daczára nyergében megülni. A jutalom egy arany lovaglóostor volt.

Érdekes, hogy a sok jó és szép fegyver, a melyre szükség volt, legnagyobbrészt az országban készült. Kitünő fegyverkovácsok és kardcsiszárok voltak nálunk már a XIV. században, Budán és Szentfalván, Nagy-Szebenben és Brassóban. A Hipolit Codexből pedig értesülünk, hogy a XV. század második felében a különben tűzérségéről már akkor híres olaszföldi Ferrarába az új szerkezetű tűzköves puskákat Miskolczon gyártva szállítják.

A középkori Magyarország harczi dicsősége és hadi életének kifejlődése, tetőpontját mégis Hunyadi Mátyás király alatt éri el.

A lángelméjű hős felismerte az őserőt, melyet a magyar harczos magába rejtett és azt mesterileg tudta a nemzeti hagyományok szellemében felhasználni, sőt fejleszteni.

Hadi intézményeivel valóban századokra előzte meg korát. Honvédelmi törvényeinek két alapelve a mai hadi államnak is két sarkpontja. Az egyik az általános védkötelezettség, a honvédelem s a másik az állandó hadsereg.

Az egyik pont azt mondja: Az ország minden fegyverfogható lakosa védköteles, — és a másik: a király és főnemesség részéről, békében is toborzott hadak, vagyis állandó seregek tartandók fenn.

XI. Lajos, franczia király ugyanez időpontban szervezi a maga állandó zsoldos hadát. Hogy a két lángeszű férfiú közül melyik befolyásolta a másikat, ma még ki nem mutatható.

Mátyás állandó hadserege mikor legnagyobb békelétszámmal bírt, mintegy harminczöt ezer emberből állhatott és fegyvernemek szerint: lovasságra, gyalogságra, tűzérségre és mérnökkarra oszlott.

De az állandó hadsereg csak csekély részét, csak magvát képezte annak a hatalmas haderőnek, amit Mátyás háború esetében mozgósítani tudott. 1479-ben, mikor a törökkel harczol, a velenczei követnek kormányához intézett egykorú jelentése szerint oly hatalmas sereget állított talpra, mely az azonkori egész Európa figyelmét magára vonta.

Ezen jelentés szerint, Mátyás szárazföldi hadseregében mindenekelőtt van Ő Felségének 3000 tábori szekere, melyek a táborfölszereléshez szükséges tárgyakat tartalmazzák: 30 bombardája, melyek 50 magyar, vagyis 100 olasz fontnyi köveket vetnek, a nélkül, hogy a kerekekről leszedetnének; 30 nagy és hosszú ágyúja, — cerbottana dette — pisside grandi; 24 kétkerekű szekere, melyek mindegyike 44 ágyú, vagyis cerbottana kőlöveget tartalmaz. 12 nagy bombarda szekere, melyek mindegyikén 6 bombarda 50 olasz fontnyi köveket vet, 8 falbontó bombarda, 8 falbontó gép, 10 tüzes köveket vető nagy bombarda, s még több más gyujtó és tűzhányó gép.

A hadsereg létszámát illetőleg az olasz követ a következőket jelenti:

Cseh-morva-sziléziai nehéz lovas	6000
gyalogos	10,000
magyar nehéz lovas	10,000
pajzszsal, balistákkal fölfegyverzett gyalogos	4000
lándzsával, pajzszsal és kézi íjjal fölfegyverzett székely lovas, kik a keleten legjobb ijászokul vannak elismerve és igen sebes lovakkal bírnak	16,000
ugyanily fegyverzetű székely gyalog	16,000
lövész vagyis puskás	400
pattantyúsmester	80
erdélyi urak s nemesek serege	10,000

erdélyi oláh, kik még atyja oldala mellett harczoltak	2000
havasalföldi vajdától van a királyi seregben lovas	12,000
gyalogos és pattantyús	20,000
oláh vajdától van lovas	8000
gyalog vitéz	30,000
	148,000

A vizi haderőben a király hajóhada összesen 330 hajóból áll, melyeken a matrózokon kívűl 10,000 harczos van elhelyezve, azaz 1700 lándzsás, 1200 vértes, a többi balistárius és íjas. E hajók között van 16 igen nagy gálya, mindegyike 44 evezőre 300 fegyveressel, 100 fontos lövedéket vető négy bombardával, 100 cerbottana s 200 kézi ágyúval, pisside manali, vagyis puskával. Mindegyik bombardánál három pattantyús teljesíti a szolgálatot.

E 330 hajón kívűl van még Nándorfejérvárott 34 hajó, melyeket nyelvükön naszádoknak neveznek; mindegyik 18 evezővel, 18 puskás katonával és két pattantyús mesterrel. Mindegyik naszád orrán, mely igen hosszú, egy cerbottana, vagyis pisside van elhelyezve, melyet nyelvükön *esfivizének* neveznek. Ez ágyú 40 fontos löveget vet.

Midőn e hajóhad parthoz közeledik, módjában áll az e czélra hozott póznákkal, rudakkal s lánczokkal két óra alatt oly várat állítani össze, mely 7—8000 harczost foglalhat magába s a szárazföld felől az egész hajóhadat fedezi. E vár 40 bombardával, taraczkokkal és serpentinokkal szerelhető fel. A víz felől erősen felszerelt 16 hajó fedezi a hajóhadat. A hajóhad matrózainak összes száma 2600.

A Duna hosszában követi a királyt 5000 válogatott szerb lovas, kik mint martalóczok az ellenséges földön roppant károkat okozhatnak.

Mátyás állandó hadseregének egy részét képezte, a híres fekete sereg, mely körülbelűl 10,000 emberből állott s fenntartása évenkint 100,000 arany forintba került.

A fekete sereg fölállításának időpontjául 1463-at vehetjük, mikor a király Giskra megveretése után cseh zsoldos csapatainak nagy részét zsoldjába fogadta s azokat szigorú fegyelemmel újra szervezte.

E hadosztály nevét feketére futtatott pánczéljától vette s fegyverük pánczél, pajzs, lándzsa és muskéta volt és kizárólag gyalogszolgálatokat teljesítettek. E csapatot Mátyás a kitünő török gyalog ság, a janicsársággal szemben szervezte.

Mátyás minden nagy hadi tényét azonban csupán ez egyetlen hadosztálynak tulajdonítani mindenesetre nagy túlzás. Különösen mióta a törökkel felvette a harczot, belátta az ő harczmodoruk előnyeit és ő is sietett az ősi harczmodort, a mindig kitünő magyar könnyű lovasságot föleleveníteni. Ez időtől fogva ezek képezik hadseregének egyik tekintélyes részét s ő kereszteli el őket *huszárok-*

nak, a mely név regeszerű nymbussal van körülvéve az egész világ köztudatában. E csapatok előképét is a töröknél a könnyű spahi lovasságban találta meg, illetőleg ezek ellenében szervezte a magáét.

Az 1458. évi szegedi országgyűlésen hozatta meg a király a régibb honvédelmi törvény azon módosítását, hogy *minden husz telek után egy lovas állíttassék.* Minden bizonynyal innen ered maga a *huszár* szó is, melyet maga Mátyás király használ először 1481 márczius 10-éről kelt s nápolyi követéhez, az egri püspökhöz intézett levelében, mondván: «Katonaságunknál a második rend a *könnyű lovasság,* kiket *huszároknak* nevezünk».

E két fegyvernem felszereléséről annyit tudunk, hogy a huszárság lobogós kopjával, karddal és fokossal, vagy buzogánynyal volt ellátva, a fekete gyalogság pedig úgy nézhetett ki, mint azt a Maximilián-féle Weiszkunigban látjuk, állítólag Dűrer tollrajzában (kiállítva 1202. szám alatt a XI. teremben). Tudjuk, hogy Maximilián Mátyás fekete seregének maradványait zsoldjába fogadva, gyalogságát e szerint alakította át.

E rajz szerint az illető gyalogos tiszt kalapforma vassisakot és sodrony-pánczélinget visel, mely utóbbinak vállait és mell és czombrészeit valamint alsó karját azonban sínpánczél fedi. Hátán kerek pajzsot, oldalán gyengén görbülő széles pengéjű és hosszú keresztvasu szablyát, lábain pedig lehajtott száru csizmát visel.

Mátyás Bécset elfoglalva, 1487-ben a Bécs-Ujhely körül elterülő rónaságon, neje, az egész udvar s az idegen követek jelenlétében csapatai felett szemlét tartott. E szemlén 28,000 emberből álló magyar hadsereg vett részt, melyből 8000 gyalogos a híres fekete seregre esett 20,000 lovas volt s mindezekhez 9000 társzekér csatlakozott. *Bonfinius* az olasz honból jött történetíró bámulva említi, hogy mindeme csapatok mily összevágóan és gyorsan mozognak a vezényszavakra, elannyira, hogy senkisem palástolhatja meglepetését. A szemle után a csapatokhoz beszédet tart a király s végűl ajándékokat oszt ki közöttük. Leírását azzal végzi Bonfinius, hogy «a mit a régi latin és görög remekírókban a csapatoknak harczra való rendezéséről és csatában való alkalmazásáról olvastam, azt ott végrehajtva láttam».

Ugyanő e híres csapatszemle taktikai részleteit illetőleg, a következőkben értesít:

«A katonai gyakorlatok berekesztésével az egész sereg felállíttatott hadi rendben. Közbül volt a gyalogság 3 sorban, elől a pajzsosok, ezek mögött a kopjások, leghátul az íjászok és könnyű puskások. A gyalogság két oldalát foglalták el a nehéz vasas lovasok és ezek mellett legszélűl állottak a könnyű lovasok serény mozdulatú paripákon.

Az egész együtt skorpió alakját ábrázolta és úgy tette magát mozgásba.»

Maga Mátyás király azon alkalomból, hogy apósának, Ferdinand siciliai királynak egy 700 főből álló segélyhadat küldött, annak összeállítását és taktikai alkalmazásának módját így írja le:

«A gyalogok közt vannak: 1. Nehéz pajzsosok (clipeati), mindegyik mellett egy apród vagy fegyverhordó áll, ezek viszik nehéz pajzsukat és fegyvereiket. Ezen pajzsosok fogják körül a gyalogságot nagy pajzsaikkal, mintegy erős várral, úgy hogy ezek mögött az egész sereg bátorságban várhatja az alkalmat, midőn szerencsével az ellenségre üthet. 2. Könnyű gyalogok (gregarü pedites), kik szabályosan az előbbiek mögött foglalnak helyet és a sereg főerejét képezik. 3. Nehéz gyalogság (armati), mely a keményebb elhatározó harczban használtatik; ezek is nehezebb fegyverek vitelére egy-egy apródot kénytelenek maguk mellett tartani, mint a pajzsos gyalogok, kikkel az ütközet kezdetével a fölállított sereget fal gyanánt fogják körül, nehéz vasvérteikkel födvén magukat. 4. Puskások (magistri pixidarii), kik kemény vállaikra támasztott puskákból lövöldözik az ellenséget és mindig a sereg derekánál foglalnak helyet. Ezek a várak megtámadására vagy oltalmára, a csata megnyitására igen alkalmatosak, de az ütközet hevében kevéssé használhatók. A király seregeinél, akár mely légyen is annak száma, a gyalogság ötöd részének mindig ilyen puskásokból kell állani. A lovasság állott: 1. Száz nehéz lovasból (armigeri). Ezek vaspánczélba burkolva, eleven fal gyanánt fogják fel az ellenség rohanásait. Ezek készebbek magukat agyonveretni engedni, mintsem az ellenségnek engedjenek. 2. Kétszáz könnyű lovasból vagy huszárból (huszarones), kik az ellenséget legelőször szokták megtámadni, azt mindig nyugtalanítják; de a nagyobb erőnek mindjárt is engednek, magokat a nehéz lovasok mögé vonják és midőn a pillanat a megtámadásra megint kedvező, újra előrobognak és véletlenül ütnek az azt nem is gyanító ellenségre.»

Mátyás főelőnye abban rejlett, hogy hadtesteinek megalkotásával a két főfegyvernemet: a gyalogságot és lovasságot mindig helyes arányban tudta beosztani és kellő helyen és időben alkalmazni.

A könnyű huszárság megalkotása pedig, tekintve a kor hadi viszonyait, főelőnye volt. A lovagszokások szerint öltözködött nyugateurópai lovasok csak drága énjük minden áron való megvédésére gondoltak s a legrafinirozottabb pánczélzatokat gondolták ki, hogy testük minden porczikája védelmezve legyen az ellenség bármilyen fegyvere ellen. Természetes, hogy ilyen mód mellett a személyes bátorságnak vajmi kevés szerepe jutott. Megis történt azután,

hogy ütközeteikben óraszámra ütötték, vágták és lökdösték egymást, miközben fegyvereik mind eltörtek, a nélkül, hogy egymás testi épségében a legkisebb kárt tettek volna. E mellett azután a nehéz vasvértezet nehéz járású nagy lovakat, s egy csomó segédkező apródot és szolgát is igényelt, ugy hogy például VII. Károly és Miksa lovagjainak hét szolgára volt szükségük, hogy a lóra felülhessenek, s ha egyszer leestek a lóról, e czélra szolgáló emelő rudakkal állították őket újra talpra.

A magyar huszár azonban egymagában is harczoló egyed, a ki rendkívüli mozgékonyságánál fogva veri meg az ellenséget. I. Maximilián Weisskunigjában el van mondva, hogy fogadta ő fel udvarába a Mátyás huszárjainak tisztjeit, a kiktől azután lovagolni és huszármódra a lóról nyilazni tanult. De ezzel nem elégedett meg, hanem saját csapatainak egy részét is mintájukra alakíttatta át, mert 1508-ban lovasságáról adott egyik kimutatásban már előfordulnak a *huszárok*. Magok az olasz fejedelmek is, a kiknek híres condottieri seregeiben már annyira ki volt fejlődve a classicus renaissance hadművészet, nagyra becsülték Mátyás hadseregét. A fejedelmek fiai, mint a nápolyi trónra szánt ferrarai herczeg Ferdinand és testvére, Mátyás király táborába küldettek, hogy tőle tanulják a hadviselést. És Mátyás magyar segély hadai, a huszárok és puskások, mint elite-csapatok alkalmaztattak Olaszország főállomásain. Ezek képezték Ferdinand brindisi testőrségét és Lecco és Otranto várak őrségét Budai Bálint vezérlete alatt: sclopetieri et springanderi hungari, tehát már puskások is, valamint huszárok Magyar Balázs kapitány által vezérelve. A tüzérség tekintetében is Mátyás tette az első nagy lépést, a menynyiben azt szervezett fegyvernemmé tette s először tett különbséget a vár és tábori vagy mozgó ütegek között. Előtte még Várnánál a magyarok igen kevés lőfegyverrel és ágyúval redelkeztek. Hunyadi János mindig érezte azok szükségét s igyekezett a szükségeseket az ellenségtől elnyerni. Így 1456-ban Belgrád ostrománál a töröktől rendkívüli mennyiségű lőfegyvert és ágyút zsákmányoltak.

Hogy a könnyű lovasság mellett nehéz fegyverzetű csapatai is voltak Mátyásnak, azt már fentebb is említettük. Ilyen első sorban híres gyalogsága: a fekete sereg is, mely nagy álló paizsokkal volt fölfegyverkezve, a milyenekből, czímerével is ellátva, egész sorozatot láttunk itt kiállítva a bécsvárosi muzeumból. Kiállításunk eredményének tekinthetjük annak felderítését is, az 561. szám alatti paizs vizsgálata nyomán, hogy a fekete sereg e paizsformát a magvát képező cseh zsoldosoktól vette át.

De volt nehéz pánczélos lovassága is, teljes lovagi vértezetben a kor szokása szerint öltözve, góthikus pánczélzatokkal. E viseletnek

hű képét mutatjuk be itt Szapolyai Imre nádor sírkövén és Tarczay Tamás, Mátyás vitéz hadvezérének sírtábláján. Hogy a főurak mind ilyen vértezetet hordtak, bizonyítja azon körülmény, hogy maga Mátyás király is szakasztott ilyen vértezetben van ábrázolva a bécsi udvari könyvtár Ptolemeus Corvin codexének kis miniatürjén.

E fegyvernemeket illetőleg különben már Hunyadi Jánosról tudjuk, hogy úgy Várnánál, mint a rigómezei csatában úgy ő, mint lovasságának egy része két élű egyenes pallost hordott, e mellett azonban könnyű lovassága nyilazott, de voltak már kisebb puskás csapatai is.

Mátyás huszársága a szablya és sodrony pánczéling mellett könnyű sodronysapkát hordott, keleti módra készült mozgatható orrvédővel, mely utóbbinak az a czélja, hogy az egyélű szablya vágását fogja föl, míg ellenben az egészen zárt sisak a pallos szúrása és vágása ellen véd. E mellett könnyű kis pajzsokat hordanak, melyeket I. Maxmilián már *tárcsa-paizsoknak* nevez s a melyek nem ritkán a lobogós kopja betámasztására felső sarkukon be voltak kanyarítva. Ezekből is több példányt mutatunk itt be Ő Felsége gyűjteményeiből.

Az arányra nézve, melyben Mátyás seregében a lovasság állott, érdekes feljegyezni, hogy utóbb mindinkább nagyobb tért engedett a gyalogságnak. Még a várnai csatában jóformán semmi gyalogságunk sem volt, a rigómezei csatában már két ezer idegen gyalog zsoldos vett részt; 1468-ban a Mátyás által Csehország ellen indított háborúban már a 11 ezer lovas mellett öt ezer gyalogos volt és a fentebb már említett bécsujhelyi 1487-iki nagy hadi szemlénél pedig nyolcz ezer gyalogosra még husz ezer lovas esett.

1461-ben az országgyüléssel kimondatta, hogy ezentúl nem minden husz, hanem minden tiz jobbágy után tartoznak az urak egy lovast kiállítani.

Ez évben a királyi dandár, vagyis állandó sereg öt ezer gyalogos és két ezer lovas volt, az urak dandárai pedig tizenkét ezer lovast tettek ki. Fentebb említett csehországi hadjárataiban ötven ágyú és két ezer kocsi is kisérte.

1474-ben midőn a cseh és a lengyel királyt megverve, a béke megkötése végett a nagy mochberni dombon megjelenik gyöngyökkel gazdagon díszített öltözetben, három ezer talpig pánczélos vitéz kisérte. 1475-ben, midőn a török ellen készül, a velenczei követ jelentése szerint, hatvan ezer embert, ezer szekeret és száz hajót állított ki s e mellett oly ágyúkat öntetett és ostromgépeket készíttetett, a melyek a jelen lévő pápai legatust csodálatba ejtették.

Midőn Bécset elfoglalja 1485-ben, oda 8000 pánczélos lovas élén vonul be. Hogy milyen haderőt volt képes előteremteni bármikor is,

látjuk abból, hogy 1480-ban Kinizsi Pált 32 ezer emberrel küldi Szerbiába, míg maga egy másik hadtesttel Bosnyákországba táboroz. 1483-ban 70 ezer ember állott készen a török ellen, míg egy másik hadtest a császár ellen volt menendő.

Az elől már részletezett kimutatás szerint pedig egy ízben a török ellen 163,000 emberből álló hadsereget állított ki, a mi a középkori hadügy történetében csaknem páratlanul áll.

Már fejtegettük, hogy a lovagjátékok, a tornák miként hatottak a harczias szellem kifejlesztésére a középkorban. Természetes tehát, hogy Mátyás ezt sem hanyagolta el, hanem, hogy alatta sokkal bővebben tartattak, mint bármely előde alatt.

Nem mentek e viadalok életre, halálra. Hegyes lándzsákkal rohantak ugyan egymásra, de csak ügető, lovakon s a kérdés csak az volt, melyik vitéz tudja kidobni nyergéből ellenfelét.

Beatrix menyegzője alkalmával nyolcz ízben tartottak lovagi bajvívást. Cseh, bajor és német herczegek és lovagok, a Fehérvárra, majd Budára vonulás közben az útfélen, majd bent e városokban a hyppodromon rohannak össze, több ízben lefordulva lovaikról. Mátyás koronázásakor tartott ünnepélyeken is egymást érte a sok kopjaviadal, valamint az Ulászló tiszteletére Olmüczben rendezett világra szóló ünnepélyeken is. A mérkőzők számára jutalmakat tűz ki a király.

De ismert dolog, hogy maga a nagy király személyesen is résztvett ily tornákon. Ilyen viadala volt a cseh Holubárral. Mint *Galeotti* elbeszéli, a győzhetetlennek tartott cseh óriást homlokának irányzott gerelydöféssel messze kidobta nyergéből. Más alkalommal pedig egyik alvezérét, a hires Suohlát, győzte le Székes-Fehérváron.

Katonáit mindenkor kitüntette. Diadalmas csaták után egyenkint kezet fogott velük. Magasabb rangú vitézeinek pedig az arany sarkantyút és a sárkányrendet osztogatta.

A nagy király halála után fekete serege nagy részét sietnek zsoldjukba fogadni a szomszéd fejedelmek. Mindamellett a magyar hadsereg még sokáig kitünő hirnévnek örvend s a szerencsétlen mohácsi csata után sem mondható e részben elzülöttnek. A XVI. század elején az országgyülések új és új törvényeket hoznak a hadügy érdekében. A banderiális rendszer fentartatott, de kimondatott, hogy egyesek megválthatják magukat. A hadi viszonyokat hátrányosan befolyásolta a Dózsa-féle parasztlázadás, mely után az 1514-iki budai országgyülés kimondta, hogy parasztoknak jobb kezük elvesztésének terhe alatt tilos fegyvert hordani.

Ulászló alatt Wlczek Venczel hadvezér megpróbálta a cseh és magyar csapatokat a Mátyás-féle tradicziók alapján újra szervezni,

különös súlyt helyezve a szekerekre, mint szekérvárakra is. Az ő előirása szerint a csaknem kizárólag magyarokból álló lovasság a magyar, a gyalogság egy része a cseh, egy másik csapat pedig a morva, sziléziai és bosnyák zászlóval volt ellátva.

A magyar huszárnak azonban ekkor is megvolt a híre. Midőn Ulászló fiával Lajossal 1515-ben a bécsi ünnepélyekre bevonul, az osztrák és cseh csapatok mellett általános feltünést kelt a magyar huszárság festői szép csapata, kik, mint az egykorú feljegyzés mondja, részben törökösen voltak öltözve és kezükben lobogós kopját viseltek, melyen két részbe osztva vörös és fehér zászlócskát hordtak. Csodálkozás tárgya volt ügyességük a lovaglásban, a mennyiben képesek voltak a legsebesebb vágtatásban egyik lóról a másikra átugrani.

A gyermek II. Lajos alatt számtalan politikai viszony hatása folytán a hadi viszonyok rohamos hanyatlást mutatnak.

1523-ban a török veszélylyel szemben elrendeli az országgyülés az általános fölkelést. A banderiumokra nézve elrendeli, hogy azok lovon és ne kocsin jelenjenek meg. Minden birtokos tíz jobbágytól egy lándzsást, vagy legalább ijjal és nyilakkal ellátott gyalogost tartozott volna kiállítani, míg egyes vármegyék és városok puskások kiállítására köteleztettek. A szászok maguk helyett székely lándzsásokat fogadtak zsoldba és Segesvár városa a hadi gépekhez kőgolyók, podgyászkocsik, élelmiszerek és a hadi gépek kezeléséhez «balistáriusok» állítására köteleztetett.

1526-ban Szulejmán török szultán 200,000 főnyi hadsereggel és 300 ágyúval átlépvén a magyar határt, Lajos király is védelemre gondolt. De a korábban hozott védelmi törvényeknek nem volt foganatjuk; úgy hogy a magyarság ezen óriási hadsereggel szemben, augusztus 29-én Mohács mezején csak 28 ezer harczost és 80 ágyút tudott szembe állítani. De még ily számviszonyok között is lehetett volna győzelemre gondolni, ha a csapatok nagy része és a tábor nem zárkózik szekértáborba, ha a Dunán némi hajóhadat tart s ha nem áll a hadsereg túlnyomóan nehéz pánczélzatú vitézekből. Mohácsnál épúgy, mint századokkal előbb Muhinál elhanyagolt ősi fegyverével a könnyű lovassággal verték meg a magyart.

Az egykorú török történetírók is ekként írják le és magyarázzák a dolgot. *Kemálpasazáde* Mohács námejában írja, hogy a magyarokon levő pánczélingek voltak azon hálók, melyek megfogták e szerencsétleneket, s melyek miatt nem bírtak elfutni.

Dselálzáde Musztafa, ki mint Szulejmán történetírója maga is jelen volt a mohácsi csatában, még részletesebben írja le azt. Elmondja, hogy a török vezérek azonnal látták a magyarok vesztét, mert

szekérvárba zárkóztak s mert mint mondja, a «szerencsétlen magyar nemzetnek az a szokása a csatában, hogy tetőtől talpig vasba és aczélba öltözik s lovát is abba burkolja, s mindegyik lóháton ülve, a mellette levőt magához lánczolja. Testüket lándzsa nem járja, kard nem fogja, nyíl nem sebzi. Csatasoruk úgy volt elrendezve, hogy minden lovas mellett két puskás gyalogos állott. A lovasok lándzsájukat egyenesen magasra tartották, mikor azonban rohamra indultak, egyszerre lebocsájtották s a ló nyakára hajolva vágtattak előre».

Dselálzádénak a bécsi udvari könyvtárban levő művét első rangú és becsű forrássá teszi reánk nézve azon körülmény is, hogy színes aquarellképben is bemutatja a mohácsi csatát, a hol azonkori hadseregünk hű képével ösmerkedünk meg. Miért is azt nagyított másolatban 534. szám alatt szintén bemutatjuk.

A mohácsi vészszel azonban csak hosszan sajgó sebet kapott a nemzet, de nem szállott sírba, mint hirdették, és harczi dicsősége másfél százados török elleni harczaiban számtalanszor ragyogott fel.

A magyar lovasság, a huszárság mindvégig világra szóló fegyvernem marad. A lovagjátékok, melyek a XVI. században még tartják magukat, egyik kedvencz formájuk gyanánt tartják fenn a magyar huszár-tornát. Ilyenek tartattak tiroli Ferdinánd főherczeg prágai, pilseni és innsbrucki udvaraiban, valamint a szász udvarnál is 1550 és 1560 között. Fegyverzetük volt a lobogós kopja, a szablya, könnyű tárcsa paizs, buzogány és könnyű sisak olykor vasálarczczal és vassodrony pánczélinggel, mely utóbbi felé hosszú színes posztóból vagy selyemből való köpenyt öltöttek. Egy részük néha törökös nagy bokrétájú sisakkal volt ellátva. E torna hű képe maradt reánk a bécsi műtörténeti múzeumban őrzött festett képekkel ellátott codexben, melyet lovagtermünk bejárata felett freskó alakjában is bemutatunk. A használt fegyverekből pedig szép sorozatunk van kiállítva Ő Felsége gyűjteményei, gróf Batthyány István németújvári gyűjteménye és Nagy-Szeben város gyűjteményéből.

Ha most már a fegyverzetet illetőleg az egész korszakra visszatekintünk, látjuk, hogy a XIV. századtól a XVI. közepéig a régi ősmagyar harczmodor és fegyverzet a nyugoti lovagi fegyverzettel együtt és egymás mellett fejlődik. Épen ez adja meg a magyar fegyverzetnek azon sajátlagos képét, mely egyebütt sehol fel nem található. A keleti és nyugoti befolyások nyilvánulásai ezek, a melyek közül a korszak végén a török támadások kényszerű hatása alatt a harczmodor és fegyverzet lassankint egészen keleti formák szerint alakul át.

A jelzett viszonynál fogva épen letárgyalt korszakunkban, a kézíj és nyíl mellett ott találjuk a nehéz számszeríjat, a régi

magyaros szablya mellett a keresztény középkor keresztalakú markolattal biró egyenes kétélű kardját és pallosát. A külömböző formájú alabárdok, lándzsák és csatabárdok mellett a buzogányt, mely úgy látszik a XIII. század közepe táján beköltözött kunok révén terjed jobban el hazánkban. Főképen a lovasság használta. A XV. század közepétől fogva már Olasz- és Németországban is feltünik, mint rendesen a magasabb tisztség jelvénye, mint vezéri bot. A törököknél nemzeti fegyver lévén, a velük való gyakori harczolásunk után a XVI. és XVII. században mindinkább elterjed. A III. Béla király sírjában talált jogar és a koronázási jelvényeink között századok óta őrzött *jogar* szintén buzogányalakúak s azt mutatják, hogy e fegyvernem hazánkban mily régi keletű. Több typusai közül már *Ilosvai* említi hogy Toldi Miklós «hét tollu buzogányt» hordott. Ezen kívűl ösmert formái a gömbfejű, a tüskés csatacsillag és a lánczos buzogány, melyek mindegyikére vannak példák kiállításunkon.

A torna-fegyverzeteket illetőleg, sajnálattal kell megemlítenünk, hogy daczára annak, miszerint e korszakon végig okleveliIeg kimutatható a tornák nálunk való nagy divatja, egyetlen torna-vértezetünk sem maradt fenn; úgy hogy a kiállított példányok mind Ő Felsége ambrasi várkastélyából valók. Megnyugvással állíthatjuk azonban, hogy ezen korban nálunk is ugyanilyeneket használtak, mert ha a harczi fegyver is teljesen egyforma volt a nyugotiakkal, az a tornáról, melynek nemzetközi szabályai voltak, még inkább föltehető.

A tornák mellett meg kell említenünk a harczi fejlődésre szintén befolyással volt kora középkori szokást, az istenitéletet s ennek egyik formáját *a perdöntő* bajvívást. Épen e tárgynál vannak bizonyítékaink a fentebb elmondottakra. Ugyanis több oklevelünkben meg van határozva, hogy a perdöntő bajvívást mily fegyverzetben szabad vívni. Egyik helyen például e czélra a szász torna-öltözet jelöltetik meg.

A támadó fegyverek során utolsó helyen említjük meg a csákányfokost, mely szintén typikus magyar fegyverré fejlődött s a mely szintén ezen korszakban lép föl. Eredetileg a bárdból fejlődött ki. Mint *Nagy Géza* mondja: «A míg a vért sodronygyűrűkből állt s ennek túlnyomó használata eltartott a XIV. század végéig, nálunk a bárdszerű vágó fegyvernek volt kelete, mely egy súlyos csapással ketté metszette a vassodronyt; a XIV. század vége felé azonban a teljes vas-öltözék kezdett divatba jönni s a XV. század közepén túl már Európaszerte általánossá vált, ekkor tehát beállt a szüksége egy olyan támadó fegyver alakulásának, mely át tudjon hatolni a pánczél lemezén, erre pedig a csákány és bárd régi alakjában már nem alkalmas. A csákány tüskében végződő fokának kifejlődését

tehát a XIV. század végére vagy a XV. század elejére tehetjük s a milyen arányban terjedt a vaspánczél, olyan arányban nőtt a tüskés csákány jelentősége is, úgy hogy a XV. század vége felé s még inkább a XV. század folyamán az éllel ellátott pengerész már fölöslegessé vált és kezdenek elterjedni azon csákányok, melyeknél a penge madárorrhoz hasonló alakot vesz föl s ezzel egyidejüleg kifejlődött a gömb vagy négyszögalakú tompa fok, mely a pánczél és sisak behorpasztására szolgált s egyuttal a csapás súlyát is emelte».

E korszakban tünik föl végül az újabb kor egész hadrendjét megváltoztató új fegyvernem a tűz lőfegyver, a puska. A XV. század elején csak egyszerű vascsőből áll gyúlyukkal ellátva. Eleinte ezen formájában igen keveset lehetett vele az ellenségnek ártani, mert nem lehetett vele czélozni. Korszakalkotó volt e tekintetben a XV. század végén a puskaagynak feltalálása, mely lehetővé tette a czélzást. A kanóczgyújtós szerkezet még a XV. század végén csak emeli ezen hatást, a kereklakatos kovás szerkezet pedig a XVI. század elején még inkább fokozza azt. Mindezeket lovagtermünkben fejlődésük sorrendjében mutatjuk be. A védő fegyverek során első helyen kell említenünk a sisakot. Képeink és bemutatott sisakjaink sorozatából látjuk, hogy a XIV. században még a fazéksisak dívik nálunk, míg e század végén a csúcsos sisakformák jönnek divatba, a XV. század elején pedig a kalapforma franczia formák hódítanak. A bécsi képes krónika képeiről úgy látszik, hogy az ősi, rézlemezekkel díszített és egyszersmind védett süvegek is tartották magukat. A XVI. század elején lép föl a keleti csúcsos formájú, nyakvédővel s orrvédő vassal ellátott magyar huszársisak, melynek legszebb példánya a Zrínyi Miklósnak tulajdonított sisak, s a mely forma egészen a XVII. század végeig fentartotta magát nem csak nálunk, hanem mint speciális magyar forma egész Európában. A török formától megkülönbözteti, hogy a vízíren kivül elől ellenzővel bír, mely utóbbi a mozlimoknál vallásos okokból nem fordúl elő.

A sisak szó is tőlünk ered. Hasonló formában vették át tőlünk a lengyelek, csehek, horvátok, oroszok, sőt a német «zischägge» is innen származik.

A vértet illetőleg már az előzőkben kimutattuk, hogy annak két neme volt használatban az egész korszakon keresztül, a sodronypánczél és a tulajdonképeni vért, a sín- vagy lemezpánczél. Csak fájdalommal említhetjük fel e helyt is, miszerint nálunk, hol a pánczélos vitézek tízezrenkint vonultak csatába, sem nyilvános, sem magángyüjteményben nem maradt fenn egyetlen számbavehető teljes vértezetünk. E tekintetben való szegénységünk bizonyára azonnal szemébe tünik lovagtermünk szemlélőjének.

A védő fegyverek során utolsó helyen említjük a paizst, melyről már szintén ismételten szólottunk. Itt csak megemlítjük, hogy a kis kerek paizsot felváltotta a háromszögű német forma, majd a négyszögletű olasz forma, mely valószinüleg Pavia városa után *pavizi*-nek neveztetett, melyből a középkor végén a paizs szó alakult. A XIV. században azután fellép a speciális magyar tárcsa forma, mely némi török befolyás alatt változva a XVII. század közepéig fenntartja magát.

Maga a hatalmas épület, melyben ezen korszak emlékeit bemutatjuk, megfelelőleg a vegyesházi királyok korszakában (1301—1526) hazánkban dívott építészeti stylnek, csúcsíves modorban épült. Már a szigetre való bejárat meglep bennünket hatalmas középkori várszerű benyomásával, melyhez középkori fa hidon jutunk. A várkapu hatalmas ívnyilása felett a felvonó hidakkal kapcsolatos ráczozat és karózat függ alá, míg tetején téglából szerkesztett lőréses folyosó fut végig ágyúkkal és várpuskákkal, a djakovári mintájára és két oldalt pedig egy-egy kaputorony őrzi a bejáratot. A magasabbik a felsőmagyarországiakra emlékeztető négyszögű alkotás, sisakjának sarkain kis toronyfiakkal, elől pedig csinos erkélylyel, mely a vajda-hunyadi várénak utánzata. A kisebb torony a segesvári vár hajdani bástyatornyának hű másolata. Ezen torony későbbi müvű kapuja felé festve látjuk még középkori modorban Magyarország védasszonyát, a boldogságos szűzet. A főbejárat a szepesi templomra emlékeztet, melynek ívei fölött két pánczélos vitéz és sisakos paizs már itt emlékeztet a belsejében levő hadi emlékekre, mit csak fokoz bennünk a bevésett felirat: «Emlékezzünk régiekről». Ezen épületszárnyhoz a tó felől a vajda-hunyadi vár palotája a «Nebojsza» toronynyal csatlakozik, mely remek erkélysorával és apró tornyaival festői képet nyujt. Ez épületszárnyhoz csatlakozik a csütörtökhelyi (szepesmegyei) kápolna szentélye, mely az eredeti kettős kápolna hű utánzata. Az épületcsoport másik szárnya az udvar felől kora renaissance izlésű ablaksoraival, a tulsó oldalon pedig a keresdi kastély nyitott lépcsőházával, a segesvári hatalmas torony sikerült másolatában végződik. Ez a torony eredetileg középkori alkotás, legfelső emelete téglákból építve jelzi, hogy tűzvész áldozata lett és ezután nyerte a bádoggal borított XVII. századbeli süveget. A rajta levő kis erkély díszítésül lett hozzá függesztve. Egyik oldalán van felállítva Hunyadi Mátyás királyunk Bautzenben levő szobrának hű gypsz másolata.

Meglepő szép a csúcsíves épületcsoport által képezett udvar, melynek főfalát a vajda-hunyadi várpalota földszintjét, — az eredetitől eltérőleg — nagyobb szabású ablakokkal törte át és oszlopokkal ékítette *Alpár Ignácz* tervező műépítész. Az emeleten pedig ereszes tetővel védett folyosót alkalmazott, ami által a vár ezen homlokzata

dúsabb lett. Ehhez járulnak még a sikerült polychrom festés és a színes czímerek. Közepütt az ország czímere látható Mátyás király korából, tőle jobbra neje Beatrix királynéé, Bakocs Tamás egri püspöké és Garai Miklós nádoré, balra: atyja Hunyadi Jánosé, Vitéz János váradi püspöké és anyjáé Szilágyi Erzsébeté.

Az udvar közepén a pozsonyi városház terén álló XVI. századi kútnak utánzata emelkedik, melynek tetején pánczélos sisakos vitéz áll, jobbjában az ország czímeres pajzsát tartva, s a mely 1571-ből, készítésének idejéből hű képét mutatja nekünk az azonkori hadi viselet egy részének. Az eredetinek mestere *Lustringer András* volt.

A főbejáraton belépve hosszú folyosón át jutunk a második csúcsíves bejáróhoz, mely a *vajda-hunyadi vár lovagtermébe* vezet. Hatalmas helyiség ez, melyet öt nyolczszögű vörös márványoszlop oszt két hajóra. Az egész csúcsíves boltozat-rendszer s az oszlopfők lehető híven vannak utánozva. Az egyik oszlopfőn mondatszalagon olvassuk, hogy: «Hoc opus fecit fieri, magnificus dominus Joannes de Hunyad regni Hungariæ gubernator anno Domini 1452». (Ezen művet nagyságos Hunyadi János, Magyarország kormányzója készítette 1452-ben.) A többin, valamint a csúcsíves ablakok üvegfestményein ott látjuk az ő és neje, a Szilágyi család, a Báthoryak stb. czímereit. Hasonló czímerek ékesítik a padlózatot is. A falakon pedig hadi jelenetek frescóit találjuk festve. A tó felőli részen Szent László király cserhalmi ütközetének jeleneteit a veleméri templom falképei után a bejárati oldalon pedig perdöntő párbajt, Márk bécsi képes krónikája után és a bejárat fölött a XVI. század első feléből egy magyar tornajelenetet a bécsi tornacodexből másolva. Az oszlopok közeit állványokkal láttuk el, melyeken a fegyvereket akként helyeztük el és állítottuk fel, mint az középkori várak fegyverkamaráiban szokás volt.

A lovagterem végében, mint az középkori várakban tényleg szokásban volt, a csatazaj ellenében ott találjuk a vár kettős kápolnáját, melybe az emeleti teremből is beláthatni, s mely a csütörtökhelyi kápolna hű másolata; a középkori vallásosság és hitélet cultus tárgyaival, a káposztásfalvi remek szárnyas oltárral és felszerelésével. A magas csarnok ablakaiból magyar szentek üvegfestésű képei tekintenek alá.

E palota emeleti termében vannak elhelyezve a nagy Hunyadi Mátyás király személyére vonatkozó hadi emlékeink. Ime a fényes és hű keret, melyben középkori hadi életünk emlékei tárulnak elénk.

Irodalom: H. Meynert, Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. *Csánki Dezső,* I. Mátyás udvara. 1884. *Hadtörténelmi közlemények* 1890. évf. Mátyás király, Mátyás fekete serege. *Ipolyi Arnold,* A magyar hadtörténelem tanulmánya. Kisebb munkái. III. k. 1887. *Nagy Géza,* A magyar középkori fegyverzetről. Arch. Ért. 1890. évf.

Piringer, Ungarns Banderien und desselben gesetzmässige Kriegsverfassung überhaupt. Wien. 1810 u. 1816. *Bárdossy,* Animadversiones de insurrectione nobilium. Budæ. 1792. *Teutsch,* Beiträge zur Geschichte Siebenbürgens unter dem Karl Robert. Im «Archiv des Vereins für Siebenbürg. Landeskunde» II. Bd. 1846. *Toldy Ferencz* és *Szabó Károly,* Márk kronikája a magyarok eredetétől 1330-ig. Pest. 1867. *Fejér,* Codex Diplomaticus. IX/V. kötet 158. sz. *Anjoukori* diplomatiai emlékek. II. 463. sz. *Anjoukori* okmánytár. I. 431. *Loserth,* Die Königsaaler Geschichts-Quellen. 365. l. *Pór Antal,* Nagy Lajos. Budapest. 1892. *Kerékgyártó Elek,* A magyar hadügy állapota az Anjou királyok alatt. 1880. *Melichár Kálmán,* A magyar hadtörténelem fejlődése az Árpádok és Anjouk házából származott királyok idejében. (Ludovica Akadémia Közlönye. 1879.) *Rosti Antal,* Versuch Ungarns Banderien ur-constitutionsmässig darzustellen. Sümeg. 1811. Kézirat a M. Nemz. Muzeumban. 8r. 73. sz. alatt. *Óvári Lipót,* Nagy Lajos nápolyi hadjárata. (Századok. 1879.) *Nagy Sándor,* Hadügyünk állapota Nagy Lajos korában. (Lud. Akad. Közl. 1884.) *Pesty Frigyes,* A perdöntő bajvívások története Magyarországon. (Akad. Ért. 1867.) *Horváth-Rónai Jenő,* Magyar hadi krónika. I. R. A honfoglalástól a mohácsi vészig. Bpest. 1895. *Fraknói Vilmos,* II. Lajos és udvara. (Budapesti Szemle. 1876.) *Szerémi György,* Magyarország romlásának története. Bpest. 1857. *Teleky József,* A Hunyadyak kora Magyarországon. 9 kötetben. *Kápolnay István,* A magyarok hadjáratai a Hunyadiak korában. (Régi katonai közlöny. 1870.) *Szentkláray Jenő,* A dunai hajóhadak története. 1886. *Bonfini,* Rer. hungar. Decades. *Fraknói Vilmos,* Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. *Nyáry Albert,* A modenai Hyppolit Codex. (Századok 1870.) *Salamon Ferencz,* Török hódítás kora Magyarországon. Báró *Nyáry Albert,* A heraldika vezérfonala. Budapest. 1886. 230. l. *Thúry József,* Török történetírók I. és II. k. 1893. 1896. M. Tud. Akadémia.

A Zsigmond király által alapított sárkányrend.

CSÚCSIVES ÉPÜLET. V. TEREM.

289.

Tarczai Tamás sírköve. Gypsz másolat. Eredetije a sárosmegyei Héthárs mezőváros csúcsíves temploma déli kápolnájának keleti falába álló helyzetbe van beillesztve. Anyaga vörös márvány, magassága 1 méter és 90 ctm., szélessége 1 méter, keretén a lapidaris betűkkel vésett fölirat a következő:

HIC SEPULTUS EST
GENEROSUS ET STRENUUS MILES DOMINUS
THOMAS TARCZAY
ANNO MILESIMO CCCC NONAGESIMO TERTIO.

E sírkő egyike legszebb, legplasztikusabb alakos sírköveinknek, mely úgy egészében, mint részleteiben a legszigorúbb góthikának hódol. A kereten belől, a bemélyített képes mezőből, erőteljes, emelt plastikával domborodik ki a pánczélos alak, álló (nem a szokott fekvő) helyzetben, mi azt mutatja, hogy e sírkő eredetileg sem volt sírláda (tumba) fedeleül szánva, hanem a templom falába befalazva. Az alak plastikája kifogástalan, erőteljes, zömök, középtermetet mutat, a művész ügyesen töltötte be vele a rendelkezésére álló lapot, a mennyiben csak a két könyökvas s a két vassaru csúcsos vége nyúlik ki a kereten, de az erőteljes dombormű itt is erősen kiemelkedik a kereten felül.

Az alak arcza férfias, fiatalos, bajúsz és szakálltalan, miként az azon korban szokásos volt, mint ezt több síremlékünkön látjuk, ezzel hódolva mintegy a Mátyás királyunk által követett szokásnak, kit reánk maradt nagyszámú arczképei szintén bajusz és szakáll nélkül ábrázolnak. Fejét a vértre erősített szakállvédővel (Barthaube) ellátott vassipka (Salade) fedi, rajta az ötszörös liliom ékítéssel, (melyből csak három látszik) díszített vizirről a szokásos látó hasiték hiányzik. A lovag termetét teljes gothikus vértezet takarja, mely mintája az ezen korbeli legszebb vértezeteknek. Ezek tekinthetők az első, teljes síma lapokból álló vértezeteknek, melyek az egész testet vasba burkolták, mert ezeket megelőzőleg azok egy részét a síma vasak mellett, sodrony- és bőrrészletek képezték. A vállvédők símák, a felső karvédek lemezesek, az alsók bordázottak, a könyökvasak hegyesek, a kezek fedetlenek. A mellvért két lemezből áll s az alsó, mely a fel-

sőt részben takarja, felső karimáján, középen csúcsívben kimagasló ékítést mutat, fölül egy gyűrűvel egybefoglalt hármas liliommal. A lándzsa támpontjául egy a mellvért jobb oldalára erősített hatszögű vaspánt szolgál. A derékvédő lemezes, alján csipkés nyujtványokkal

(tuiles), az ágyékvédőt vassodrony képezi. A lemezes térdvasak fölött és alatt a lábszárvasak símák, alól a lábakat lemezes vassaruk takarják s a reájuk erősített hosszú, egyenes nyakú csillagos tarajú sarkantyúk egymást keresztezik.

A lovag derekára hatalmas egyenes pallos van csatolva, melynek markolatán bal keze nyugszik, jobbjában zászlónyelet tart, melynek lándzsás vége a feliratos keretbe nyulik, maga a zászló pedig, a lovag feje mögött kecses hajlásban a hátteret tölti ki. A természetes s nem túlterhelt redőzetekben lecsüngő köpenyt a sírkő két felső sarkában ügyesen alkalmazott két lebegő angyal tartja.

E sírkő kétségtelenül német mester műve. E mellett bizonyít szivós ragaszkodása a góthikához, mely az egész művön feltünő, sőt szembe szökő, holott ugyanezen korból olasz mesterektől már nem ritkák az átmeneti, sőt tiszta renaissance alkotások is. De mutatja a jobb kézt alul levő czímer is. E czímer szabatos stílje a pajzs és csőrsisak kifogástalan alakja, a sisakdísz helyes aránya a pajzsalakhoz, a lombszerű izlésesen alkalmazott takarók, mind heraldikai érzékkel biró német mesterre vallanak, de arra vall különösen a czímerképben alkalmazott párna, mely a magyar heraldikában ismeretlen, de a németben sisakdíszeknél gyakrabban előfordul. A Tarczayak egyéb ránk maradt czímerein, a párnát sehol sem találjuk. Magában a czímerben két fa között egy mókus áll.

A kihalt tarkői Tarczay család egyike Sáros vármegye legrégibb nemzetségeinek. Ősi fészkük a tarkői sziklavár volt. Törzsük Rutker (Rüdiger) comes, ki a XIII. század első éveiben költözött Tyrolból Magyarországba. Ezen Rüdiger utódai két különböző családot alkottak, az idősebbik ág Berzeviczy név alatt ma is él és kiterjedt, az ifjabbik ág tarkői várától előbb a Tarkői, majd valószínüleg a Tarcza folyótól a Tarczay nevet vette föl. A család fénykorát a XV. században érte el. Ekkor élt Tarczay György erdélyi alvajda és Tarczay Tamás, Mátyás király jeles hadvezére, sírkövünk pánczélos alakja.

Tarczay Tamás, mint «aulae familiaris» kezdte pályáját Mátyás udvarában. 1474-ben 6000 főnyi csapattal Lengyelország pusztítására küldte őt a király, hol Zmigrod városát éjjel megrohanva hatalmába kerítté. Innen megostromolta a várat is s azt elfoglalva, portyázásainak központjává tette s felpusztítván közel kétszáz falut, nagy zsákmánynyal tért vissza.

1478-ban ismét rabló hadjáratra küldte őt a király ugyancsak Lengyelországba, Ausztriába és Karinthiába hadjárataiba kisérte a királyt. 1480-ben bevette Radkersburgot s ostromolta Gráczot.

Tamás ez érdemeit a király adományokkal jutalmazta s mivel a Tarczayak kihalt ágainak birtokai is az ő kezében összpontosultak, családját anyagi téren is fényre emelte. Meghalt 1493-ban. Fia Miklós már az ország bárói sorába emelkedett, II. Ulászló főkamarása volt. Mohácsnál, mint a magyar lovasság vezére, hősi halált halt. Egyetlen fia a kalandos életű György 1557-ben Nagy-Szőllősnél esett el s vele az ősrégi tarkői Tarczay nemzetség fiú ágon sírba szállott.

E sírkő egyike azoknak hazánkban, melyről a nép ajkán monda él. E monda szerint a köpenyt tartó két angyal Tarczay Tamás két ikerfia, kik apjok féltékenységből eredő dühének áldozataivá lettek.

Csoma József: «Tarczay Tamás sírköve». Turul. 1890. évf. 39. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». XI. k. 46. l. *Berzeviczy E.:* «Tarkő és a Tarczayak». Vasárnapi Ujság. 1864. Budai F. Lexikona. III. k. 269. l.

A Történelmi főcsoport igazgatósága.

310.

Vár-modell. A Zólyom város határában fekvő «Pusztavár» modellje. 1 : 720 arányban készítette, Thomka Gyula utasításai szerint Vaitzik Ede m. kir. erdőgyakornok.

A pusztavár a Garam folyó partján egyike legősibb várainknak, melynek keletkezéséről és történetéről eddigi kutatásaink semmi nemű adatot nem szolgáltatnak, holott az ország legnagyobb kiterjedésű erőditett helye. Az alapfalak körüljárása egy órai időt vesz igénybe. Egyetlen adat az, a mely *Anonymusban* található.

A névtelen jegyző XXXIV. fejezetében következőleg emlékszik meg az ősi Zólyom vár alapításáról «A vezérek egymás közt tanácsot tartva, a hozzájok hű lakosok kérelmére elvégezék, hogy a sereg harmadrésze a föld népével menjen a Zouolon (Zólyom) erdőbe, kik is az ország határszélén mind kőből, mind fából is erős torlaszokat építsenek, nehogy valaha a csehek vagy lengyelek lopni és rabolni országukba jöhessenek. Ekkor közegyetértéssel e végre Borsut, Bunger fiát küldék ki vitézeivel, kik is midőn a Grom (Garam) folyó mellett lovaglának, egy szarvas előttük megfutamodva a hegyek tetejére hága, melyet Borsu nagysebesen űzvén, a hegyek tetején agyon nyilaza. S akkor Borsu, a mint azon hegyeket körültekintette, azt vette eszébe, hogy ott várat építsen. S mindjárt összegyűjtvén a sok pórnépet, egy magasabb hegy ormán igen erős várat építe, melynek tulajdon nevét adá, a mint Borsu várának is nevezik. És innen seregével a Zouolon erdőig méne és igen nagy kőerősséget építtete, melyet most Borsud Zouolunnak neveznek. (*Szabó-Fejérpataky* Béla király névtelen jegyzőjének könyve a magyarok tetteiről. Budapest, 1892. 37. l.)

Ha ez adatot igaznak fogadjuk el, akkor megdől az a rég felállított tétel, mintha a tatárjárás előtt nem lettek volna kőből épített váraink, mert e roppant erőd teljesen kőből épűlt és a kora középkor várrendszeréről egészen új képet tár elénk. Redszerét illetőleg mint a modellből látjuk, egy donjonnal biró előerődből és a nagy várból áll, mely utóbbi magasabban fekszik, egy futófallal volt összekötve az előerőddel és három nagy donjonnal bírt.

Ez ős várral össze nem tévesztendő a hegy aljában épűlt zólyomi új vár, mely Nagy Lajos és Zsigmond korában játszott szerepet s jó részében akkor is épűlt.

A pusztavárnak egy-két magasabb fal részletén kívül ma már fájdalom csak alapfalai látszanak.

A dombormívű modellen ezen alapfalak vonalai vannak feltüntetve. Az egésznek hossza 2 méter 3 ctm., szélessége pedig 1 méter és 50 ctm.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

319.

A muhi csata hadtörténelmi térképe. 1241 április 11-én. Szerkesztette: *Olchváry Ödön* m. kir. honvédszázados. A térkép magyarázó szövegét a következőkben adjuk:

ELŐZMÉNYEK.

A mongolok 1237. évben *Batu-khán* fővezérlete alatt indultak ki Ázsiából, hogy Európát meghódítsák.

Batu, miután az oroszokat, kunokat leverte, 1240. év deczember hóban Volhyniát, Podoliát és Ruténországot foglalta el; annakutána Magyarországot tűzte ki a további hadműveletek czéljául.

IV. Béla magyar király lehetőség szerint készült az ország védelmére. Azonban a belpolitikai helyzet s a védrendszer kedvezőtlen vala. A nép nem törődött vele, nem is hitte, hogy jön a tatár.

Batu-khán három hadoszlopban nyomult Magyarország ellen.

A jobbszárny-hadoszlop Lengyel- és Morvaországon át Felső-Magyarország nyugoti részeibe, a balszárny-hadoszlop a kunok birodalmán, a mai Moldva-Oláhországon át Erdélybe irányíttatott.

A közép főhadoszlop Batu-khán vezérlete alatt, Halics elfoglalása után, 1241 márczius 8-ika táján érkezett a magyar határhoz s ugyan e hó 12-én a nádor által vezérelt határvédő seregrészt a vereczkei szorosban levágta s betört az országba.

Seiban, Batu testvére, a munkács-szerencs-pesti vonalon 10,000 lovassal nyomult a menekülő nádor után; márczius 15-én már Gödöllő táján égette a falvakat s portyász csapatai Pestig kalandoztak. Ez alatt a főhaderő Munkácson át Eger felé haladt.

IV. Béla hadserege Pesten gyülekezett. Ugyanott a felizgatott nép Kötenyt, a kunok fejedelmét megölte, minek folytán a király seregéhez gyülekező kún csapatok rabolva és gyilkolva az országból kimenekültek.

Márczius végén a mongolok balszárny-hadoszlopa is betört Erdélybe.

Ez időtájban Béla király serege körülbelül 65,000 főre szaporodva, a pest-miskolczi úton megindult a tatárok ellen. Seiban hadteste lassan hátrált a magyarok előtt, hogy Batuval egyesüljön.

A király hadserege április hó első tizedében érkezett a Sajóhoz, s Muhi város közelében, a Mohi pusztán szállott táborba. A sátrakat közel «egycsoportban ütötték föl, köröskörül állítva szekereiket és pajzsaikat, hogy táborukat megerősítsék».

A Sajó bal partján a magyaroktól 7—8 kilometer távolságra, a

Tisza, Sajó, Hernád által körülzárt területen táborozott Batu-khán serege. Mondják, hogy több százezer, újabb hozzávetés szerint csak 50,000 ember lett volna; valószinű azonban, hogy 100,000 lovasnál több volt.

A CSATA.

A Sajómező általában hullámos róna jellegével bír. Ónod és Sajó-Hidvégtől északra, a Hernád-Sajóköz árkolt területe arra enged következtetni, hogy a Hernád egykoron a mai torkolata fölött egyesült a Sajóval.

A tatárjárás idejében Ónod és S.-Hidvég közt erősebb szerkezetű híd állott. Midőn Seiban visszavonult a Sajó mögé, a hídnál őrséget hagyott. A magyarok a mongol hídőrséget elűzték s 1000 embert állítottak a híd védelmére.

A Sajó áradt vala. A mieink azt hitték, hogy nem lehet rajta átgázolni, miért is a mongolokkal szemben biztosítva érezték magukat.

Két-három napot tölthete a két sereg egymás közelében. Ez alatt a Sajónak is apadnia kellett.

Április 10-én este egy orosz szökevény elárulta a magyaroknak, hogy Batu az éj folyamán támadni fog.

A király csupán öcscsét, *Kálmán* herczeget rendelte a híd védelmére; önként csatlakozott hozzá a vitéz *Ugron* kalocsai érsek dandárával.

Batu-khán három oszlopban kelt át a Sajón. A középoszlopot ő maga vezérelte a híd ellen. A jobb oszlop gázlót keresett a híd fölött, míg a baloszlop Szubotai tábornok vezérlete alatt Kis-Csécs és Sajó-Örös közt, hol az árterület keskeny s a partalkotás elég kedvező volt, az éj folyamán összetákolt gerendákból hidat vert.

Batu-khán támadása folytán a hídőrség meghátrált; a tatárok jelentékeny számban keltek át a folyón.

Éjfélkor érkezett oda *Kálmán* herczeg és Ugron dandára, s hevesen támadva, a tatárokat visszaverte. — Batu most hátrálást színlelt. — A magyarok a hídőrséget megerősíték s győzelemittasan tértek vissza a táborba.

E közben a jobb oszlop átgázolt a folyón. Batu oszlopa is újból támadott s a magyar hídőrség arczban és hátban fenyegetve, a tábor felé hátrált.

Ez hajnali szürkületkor történt.

A magyar táborban csupán *Kálmán* herczeg, *Ugron* érsek és a templomos rend vitézei voltak harczkész állapotban.

Ezek a zajra kitörtek s a híd és gázló irányában megrohanták az ellenséget. Azonban a mongolok sokasága csakhamar eláraszta a

mezőt, s a magyarok vitéz ellentállás után, megfogyva hátráltak a tábor felé.

A tatárok meglepő támadása a magyar tábort nagy zavarba hozta. Ilyen eshetőségre a fővezérlet nem intézkedett s most a veszély pillanatában senki sem tudta, mihez fogjon.

A tábor szűk volt. A sátrak egymásba ágazó kötelei akadályozták a mozgást, a csapatok sorakozását.

Többen fegyvert ragadva csatlakoztak Ugronhoz és Kálmán herczeg dandárához; de a nagy sokaság készületlen állapotában fejét veszítve, tehetetlen bomlásnak indult. Nem volt parancsnok, ki a harczászati köteléket helyreállítani, s a harczosokat férfias önvédelemre vezetni tudta volna.

Reggel 7 óra felé, midőn a templomos vitézek már mind elestek s a két magyar dandár is megfogyva és megtörve vala, Szubotai csapatoszlopa átkelt a Sajón s hátba támadta a magyarok táborát. A hős *Ugron* s méltó társa *Kálmán* herczeg megsebesülve és kimerülten vonultak vissza a táborba.

Reggel 8 óra tájban a mongolok «nagy tánczkör-alakban» körülzárták s nyílzáporral árasztták el a tábort s égő kanóczokat vetének a sátrak közé.

A táborban a nagy hőség mindenkit elkábított. Vezérletről többé szó sem lehetett. Egyes csapatok megkísérték a kitörést, de a tatárok nyílzápora útjokat állotta. Végre déltájban, a nyugoti oldal kijáratán, egy hevesebb kitörésnek sikerülnie kellett, mire a tatárok a menekülőknek utat nyitottak; mert könnyebb volt a futó sercget megsemmisíteni, mint a végletekig erőszakolt tábort leküzdeni.

A magyar sereg zöme a pesti országúton menekült; nyomban s két oldalon üldözte a tatárság. Egy nagyobb tömeget az útról letérítve, az igriczi és mező-csáti mocsarakba szorítottak. Ezek közt «a vízbe sárba fulladt» *Ugron* érsek. A többieket, midőn már a futásban kimerültek, nyíllal, karddal, lándzsával gyilkolták le.

Kálmán herczeg Pest felé vágtatott; mellékutakon sikerült megszabadulnia.

A *király* az erdős Bükk hegység felé menekült Felső-Magyarországra, majd osztrák földön át a magyar tengerpartra.

Az üldözés napestig tartott. «Kétnapi járó földön út és mező tele volt az elesettek hulláival.»

Főpapok és főurak ott vesztek. Mondják, az egész sereg elpusztult.

Batu-khán győzelme teljes vala. Ezzel a csapással korlátlan ura lett Magyarországnak.

A muhi csata előtt két nappal történt, hogy a mongol jobbszárnyhadoszlop Liegnitznél megsemmisítette a II. Henrik boroszlói herczeg

által vezérelt lengyel sereget. I. Venczel cseh király április 11—12-ike táján Csehország határán Zittau és Liegnitz közt állott seregével.

A mongol balszárny-hadoszlop Erdélyen átgázolt s ugyancsak április 11-én Nagy-Szebent megvívta, népét lemészárolta.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

Rogerius mester váradi kanonok «Siralmas éneke» Magyarországnak IV. Béla király idejében a tatárok által történt romlásáról. } Fordította: Szabó Károly.

Tamás spalatói esperest: «Historia Salonita»-jából. A tatárjárás története. } Fordította: Szabó Károly.

Chronicon Posoniense.

Fejér György: «Codex Diplomaticus Hungariæ».

Pertz: «Monumenta Germaniæ historica Scriptores».

Sámi Lajos: «A tatárjárás Magyarországon» (angolból). Vasárnapi Ujság 1876, 42. és 43. szám.

Századok 1878. évf.: «Jelentés a muhi csatáról».

Relation du voyage dé *Jean du Plan Carpin* en Tartarie.

Histoire de Pais orientaux de *Haiton Armenien*..

Muradja D'Ohsson: Histoire des Mongols.

Hammer Purgstall: Geschichte der goldenen Horde.

F. R. von Kausler: Atlas der merkwürdigsten Schlachten stb.

Rosty Zsigmond: A tatárjárás története.

Pauler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt.

D. Wolf: Geschichte der Mongolen oder Tataren.

Gustav Strakosch Grassmann: Der Einfall der Mongolen in Mitteleuropa in den Jahren 1241 und 1242.

G. Köhler: Die Entwickelung des Kriegswesens und der Kriegführung in der Ritterzeit.

Galitzin: Allgemeine Kriegsgeschichte des Mittelalters. Oroszból németre fordította *Streccius.*

Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában.

Térképek:

A bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézettől.

Közép-Európa általános térképe 1 : 750,000.

A Sajó mellékének részletes térképe 1 : 75,000.

A Mohi puszta és környékének egyszerű katonai tervrajza 1 : 25,000.

Végre, a Mohi puszta és az azzal határos terület, valamint a Sajó-Hernád folyók szemrevételezése.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

320.

Nagy Lajos nápolyi hadjáratának hadtörténelmi térképe. Szerkesztette *Rónai Horváth Jenő,* m. kir. honvéd alezredes. A térkép szövege a következő:

A nápolyi és siciliai trón örököse Róbert király halála után unokája *Johanna* és ennek férje, Lajos magyar király testvére *Endre* magyar herczeg lett volna.

A nápolyi udvar cselszövényei azonban Endrét nem csak a trónörökléstől fosztották meg, de sőt Johanna rokonai a magyar herczeget az 1345-ik év szeptember 19-én *Aversában* meg is gyilkoltatták.

Lajos király elhatározta, hogy hadat vezetvén Nápolyba, a gyilkosság értelmi szerzőin, nevezetesen Johannán, továbbá a Tarantói és Durazzói herczegeken véres bosszút áll.

AZ ELSŐ HADJÁRAT

1347—1348-BAN.

Lajos király hadai már az 1347-ik év tavaszától fogva megkezdték az elvonulást Nápoly felé; 1347. ápril havában megverték Johanna seregét és elfoglalták *Aquilát.* E helyet most Durazzói Károly fogta ostrom alá, de augusztusban szintén megveretvén, visszavonult.

Maga *Lajos király* Visegrádról 1347. november 11-én indult útnak, maga előtt bocsátván egy nagyobb haddal Gelétfia Miklós nádort.

A király, kinek hadműködési vonalát a vázlat mutatja, november 27-én érkezett Udineba és deczember 24-én *Aquilába,* a hol a nápolyi magyar hadak és olasz szövetségeseik nagy lelkesedéssel fogadták.

Tarantói Lajos, Johanna férje, a király Nápolyba jövetelét megakadályozandó *Capuánál* állta útját, de súlyos vereséget szenvedett, mire Johannával együtt a Provenceba menekült.

Lajos király *Aversába* menvén, vérbiróságot tartott, Durazzói Károlyt kivégeztette, a többi herczegeket pedig elfogatván, Visegrádba küldte. *Nápolyba* 1348. január 24-én vonult be.

A kitört pestis Lajos királyt arra kényszerítette, hogy Nápolyt 1348. május havában hadaival együtt elhagyja, maga helyett kormányzókat, a várakban magyar őrségeket hagyván vissza.

A Nápolyban visszamaradt magyarok és Laczkfy István küzdelmei 1348—49-ben.

Lajos király távozása után Johanna visszatért s hosszabb küzdelem után nem csak Nápolyt, de számos más várat visszavett.

Lajos király ennek folytán *Laczkfy István* erdélyi vajdát küldte Apuliába, ki Johanna seregét 1349. január 23-án *Ascolinál* megverte, ápril havában bevette *Capuát* és *Aversát,* itt, bár ellene cselt vetettek, a nápolyi sereget junius 6-án újból megverte, mire a nápolyi udvar a vajdát fegyverszünetre bírta. Ámde ezután Laczkfy zsoldos hada fellázadt s a vajda visszatért Magyarországba, hogy Lajos királyt új hadjáratra ösztönözze.

A MÁSODIK HADJÁRAT

1350-BEN.

Lajos király az új hadjáratra a tengeren kelt át Apuliába és 1350. ápril 18-án *Zenggből* elindulván május 4-én *Manfredoniába* érkezett, honnét *Barlettába* ment. Innét 30,000 főnyi sereggel indult Nápoly ellen a vázlaton látható hadműködési vonalon, visszavette a nápolyiak által elfoglalt várakat, hosszas ostrom után, augusztus 3-án megvette *Aversát,* s elfoglalta újból *Nápolyt,* honnét Johanna és férje Gætába menekültek.

A király ezután az ország kormányzását Laczkfy Andrásra bízván, Rómán át hazatért.

A megindított diplomátiai alkudozások nem hozván oly eredményt, minőt a király várt, Lajos a további lépéseket megszüntette, a pápa által megitélt 300,000 arany hadi kárpótlást visszautasította és hadait 1351 végével Nápolyból kivonta.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Anjoukori okmánytár.
2. Hazai oklevéltár.
3. Küküllői János: Chronicon de Ludovico rege.
4. Dubniczi krónika.
5. Villáni Giovanni: Cronica, seu historia fiorentino.
6. Pór Antal: Nagy Lajos (Történeti Életrajzok).
7. Óváry Lipót: Nagy Lajos nápolyi hadjáratainak forrásai és Nápolyi Johanna.
8. Karácsonyi János: A Laczkfyak története.
9. Kozits László: Nagy Lajos nápolyi hadjáratai.
10. Rónai Horváth Jenő: Magyar Hadi Krónika.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet mter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

324.

Nándorfehérvár ostroma és felmentésének hadtörténelmi térképe, 1456-ban. Szerkesztette: *Bárczay Oszkár.* A térkép magyarázó szövege a következő:

A török hadsereg 1456 tavaszán Drinápoly alul elindúlt és Novoberdo elfoglalása után a Nagy-Morava völgyében Belgrád felé vette útját. Mohamed előhadai június elején értek e város falai alá, a ki aztán a várost mind a folyók, mind a szárazföld fölűl körűlvette és hajóhadát felküldte majdnem Szalánkemén alá. Táborát azon a fensíkon ütötte fel, a mely a Batina-hegy tövében éjszak-déli irányban huzódik, és pedig úgy, hogy jobb szárnyát a megerősített és megszállt Mirijevo helység oltalmazta. A vártól egy olasz mérföldre volt a Szent-Magdolna temploma, ebben helyezte el tüzérségi szertárát.

A törökök 300-nál több ágyújok vonala mögött, három harczvonalban a vártól körülbelül 2000 lépésre álltak fel. Jobb szárnyuk a Dunára, a bal a Szávára támaszkodott. A második harczvonal az elsőtől, a harmadik a másodiktól 300 lépésre volt elhelyezve.

A török készülődések hírére HUNYADI már május 14-én 7000 harczost, élelmet, ágyút s más hadiszereket juttatott a városba, a melynek parancsnokságát sógorára Szilágyi Mihályra, Országh Mihályra és Bastida Jánosra bízta.

A magyar hadak Szegeden át Karlóczánál gyűlekeztek. A hajóhad Péterváraljánál horgonyzott.

Július 4-én a törökök megkezdték a vár és város lövöldözését és ostromát. Hajóhaduk egy része a Dunán, a másik a Száván volt.

A HAJÓHADAK ÜTKÖZETE

JULIUS 14-ÉN.

HUNYADI első gondja a várral való összeköttetés helyreállítására irányult s e végből a Szalánkeménnél összegyűlt 200 hajóval július 14-én megindúlt lefelé, miután az előző éjjel a várparancsnokságnak megizente volt, hogy ha őt közeledni látja, küldje a rendelkezésére álló hajókat a török hajók hátába. A lefelé evező hajókat a Duna jobb partján Capistrano keresztesei, a balon pedig Hunyadi a magyar lovassággal kísérte, födözte. A török hajók egymáshoz lánczolva nyomúltak fölfelé, hogy útját állják a magyar fiotillának; a két hajóhad összeütközésének a magyarok teljes győzelme vetett véget, több török hajó elsülyedt, négy nagyobb és 20 kisebb a magyarok kezébe került, a megmenekülteket Mohamed sülyesztette el, nehogy a magyarok zsákmányává váljanak. E győzelem a várral való közlekedést

biztosította Magyarország felől és lehetővé tette, hogy a várba élelmet, katonát, fegyvert s más szükséges dolgokat lehessen vinni.

ESEMÉNYEK

JULIUS 21-IG.

A hajóhad győzelme után Hunyadi erejének egy részét a várba vetette, a többiek pedig a Dunának mind a két partján táborba szálltak, úgy hogy Zimonyt és az ó-borcsai útat fedezték. Egy részük azonban a Száva mellett Bezsania és a folyó között táborozott, valószínűleg azért, hogy a kereszteseket támogassa, a kiknek tábora a Duna jobb partján volt. A Táborsziget is meg volt szállva. A hajóhad a Táborsziget és Cziganlije sziget között horgonyzott.

Mohamed ez alatt a szárazföld felől folyton lövöldöztette a várost és várat s többször megrohantatta. E rohamoknak eleinte nem volt sikerük, de később a rommá lőtt külső helyekbe mégis sikerűlt behatolniok, úgy, hogy a magyarok a felső várba szorúltak s csak kis részük maradt a városban.

Július 21-én, Mohamed a janicsárok élén arra a hídra rohant, a mely a várost a várral köti össze s e közben véres kézitusa fejlődött. Reggel felé az árkokba fészkelték magukat a törökök. Hunyadi a felső várban volt és elrendelte, hogy katonái vonúljanak vissza a falakról a végből, hogy az ellenséget megtéveszszék. Ez sikerűlt is. A janicsárok gondtalanúl vonúltak a városba s jobbra, balra fosztogatni kezdtek, a mi közben a véres utczai harcz változó szerencsével folyt. A kellő pillanatban, a mikor Hunyadi látta, hogy a nagy veszteséget szenvedett janicsárok a városban szét vannak szóródva, s gyűlekezni nem képesek, a falakról visszahúzott katonákat ismét oda rendelte. A török ezután a felsővár ostromát abbanhagyta ugyan, de folytonosan küldött erősítést a városban harczolóknak, úgy hogy a vár helyzete ismét válságossá vált. A falakon több helyen az islam zászlója lobogott, de Hunyadi nem merte a városban harczoló keresztények előtt a vár kapuit megnyitni, mert tartott tőle, hogy velük együtt a török is betolul a várba.

A DÖNTŐ CSATA

JULIUS 22-ÉN.

A janicsárok 22-én az árkokba vetették magukat, ezeket elüzendő, Hunyadi gyulékony anyagot dobatott rájuk s azt felgyújtatta. Ez nemcsak nagy rémületet, de nagy veszteséget is okozott a janicsároknak. A magyarok több, kis csoportban kirohantak s a kézitusa álta-

lánossá vált, a törökök nagy veszteséggel táboruk felé hátráltak. Déli 12 óra felé Belgrád pillanatnyilag mentve látszott lenni, de méltán lehetett attól tartani, hogy Mohamed új támadást intéz, ezért Hunyadi megtiltotta, hogy a várból és táborból valaki kimozdúljon s az ellenséget háborgassa.

Azonban a rosszúl fegyelmezett keresztesek közűl néhány harczos, valószínüleg rablási szándékkal, a török tábor felé lopódzott s a török őrökre kezdett lövöldözni, mikor ezt a többi keresztesek látták, a tilalom ellenére mind több- és többen csatlakoztak hozzájuk; maga Capistrano is, úgy hogy csakhamar 2000 főre szaporodtak s megtámadták a törökök első harczvonalának bal oldalát. Csodálatosképen a harcz a kereszteseknek kedvezett, az első harczvonalat a másodikra, a másodikat a harmadikra nyomták vissza. A döntő harcz a harmadik harczvonalnál vívatott. A keresztények az elfoglalt török ágyúkat az ellenség felé fordították. Ekkor sebesült meg maga Mohamed is. E közben 6000 friss, pihent spahi a keresztényekre rontott s már-már kiragadta kezükből a győzelmet, de megjelent Hunyadi lovassága élén s a törököket táborukba verte vissza. A csata késő estig tartott s végre is a törökök teljes megverésével és visszavonulásával végződött. Július 23-án a török had már nem volt Belgrád alatt, vissza ment strategiai alapja, Sófia felé. Hunyadi nem üldözte teljes erejével a visszavonulókat, csakis lovassága egy részével, de ezekkel sem messzire s ezt helyesen tette, mert ereje csekély volt, katonái között pedig kiütött az a járvány, a mely e győzelme után pár hétre őt is kiragadta az élők sorából.

HADREND.

Magyarok és keresztesek:

Tulajdonképeni magyar hadak 45,000, ebből lovasság 30,000, a keresztesek száma bizonytalan 10—15,000, köztük 300 lengyel, hajóhad: 200 hajó.

Törökök:

Gyalogság, lovasság, tüzérek, szolgák stb. 150,000, kisebb tábori ágyú 300, ostromló ágyú 22, hajóhad: 200 hajó, ebből úgy látszik hadi hajó 60—64.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Corpus scriptorum historiæ Bizantinæ editio emendatior et copiosor. Niebuhr. «Ladvicus Chalcocondylas». 2. Corpus scriptorum historiæ Bizantinæ editio emendatior et copiosor. Niebuhr. «Ducas.»

3. Monumenta historica Slavorum meridionalium vicinorumque populorum. E tabulariis et bibliothecis italicis de prompta. Vinc. Makuscev. Varsaviæ. 4. Capistranus triumphans. 5. Bonfini 6. Katona. 7. Schwandtner. 8. Pray (Tagliacozzo). 9. Türkische und ungarische Chronica. Nürnberg 1663. Belgrád látképe 1525-ből. 10. Chronologia etc. durch Hieronymum Ortelium Augustanum 1603. 11. Danubius. Pannonico Mysicus observationibus geographicis, astronomicis, hydrographicis, historicis etc. ab Aloysio Ferdinando Com. Marsili, Hagæ 1726. 12. Die Chronik des Grafen von Cilli. Prag 1883. 13. Nándorfehérvár 1521. évből való rézmetszet a belgrádi muzeumban. 14. Zinkeisen, Geschichte des Osmanischen Reiches. 15. Hammer, Geschichte des Osm. Reiches. 16. Novakovity, Срби и Турци. Београд, 1893. 17. Mijasovity, Деспот Бранковић. Београд, 1880. 18. Teleki, Hunyadiak kora. 19. Fessler, Geschichte der Ungarn. 20. A cs. és kir. közös hadügyminiszteriumtól rendelkezésre adott térképek.

A térképet a szerző vázlata után készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

325.

A mohácsi csata hadtörténelmi térképe. 1526. aug. 29. Szerkesztette: Szurmay Sándor m. kir. honvéd százados. A térkép magyarázó szövege a következő:

A HÁBORU OKAI.

Szulejmán török szultán a magyar udvarnál követein esett sérelmek megboszulására 1521-ben hadjáratot indított Magyarország ellen, de ez évben hadseregével csak a Szerémségig jutott, a honnan szeptemberben ismét visszavonult. Az 1525. év végén I. Ferencz franczia király kérte a szultánt II. Lajos magyar király megtámadására, hogy ez sógorának, V. Károly német császárnak — kivel háborút viselt — segélyt ne küldhessen.

A szultán megragadta ezen 4 éven át várt alkalmat megfogadott boszújának végrehajtására és 1526. év tavaszán megujította a hadjáratot Magyarország ellen.

ERŐVISZONYOK.

Törökök. A szultán még az 1525. év végén elrendelte a birodalomban a hadjáratra való készülődést és 1526 április 23-án 100,000 főnyi hadsereggel és 300 ágyúval elindúlt Constantinápolyból Magyarország felé. Drinápoly és Nisen át haladva, összegyűjtötte európai

seregeinek többi részeit és július hó 10-én 200,000 főnyi hadsereggel (ezek között 70,000 fegyveres) és 500 ágyúval befejezte a felvonulást Magyarország határán Belgrád és Zimony környékén.

A török hadsereg a szultán és Ibrahim nagyvezir parancsnoksága alatt következő részekből állott:

a) az állandó (zsoldos) seregből, gyalogos (janicsár), lovas, tűzér, aknász, puskaműves és mesterember, összesen 20,000 fő;

b) az európai (rumilii) és ázsiai (anatolii) biztosok által kiállított hűbérlovas seregből, előbbi 80,000, utóbbi 50,000 fő;

c) az irreguláris csapatokból, nagyrészt könnyű lovasok (akindsi), továbbá gyalogosok (arabok) és hajósok (levendi), összesen mintegy 50,000 fő.

Magyarok. Az előrelátott veszély elhárítására üdvös törvények hozattak ugyan, de azok gyors és erélyes végrehajtása elmulasztatott.

Magyarország ez időben állandó hadsereggel nem rendelkezett és a végvárak sem álltak a kivánalmak magaslatán.

Az ország és korona pénzügyi viszonyai oly ziláltak voltak, hogy egyrészt zsoldos csapatokat csakis a pápától nyert pénzsegélylyel lehetett szerény számban szervezni, másrészt pedig a király és királyné által kiállítandó dandárok is csak kisebb létszámmal alakulhattak s végre a szükséges hadieszközök (ágyúk, puskák, lőszer) sem voltak kellő számban beszerezhetők.

Az európai keresztény uralkodóktól — többszöri kérés daczára — sem jöttek segélycsapatok és így a nemzeti fölkelésre szakadt az ország megvédésének nehéz feladata.

A nemzeti hadsereg királyi rendelettel július 2-ára hívatott össze Tolnára. Tényleg azonban ezen a napon még egy fegyveres ember sem volt ott, sőt augusztus 14-én, a midőn a törökök már a Dráva vonalát érték el Tolnán csak 12,000 és Mohácsnál, a hová a magyar hadsereg vonult, a csata napján csak 28,000 harczos és 80 ágyú volt együtt.

Ezen hadsereg élén II. Lajos magyar király állott, melléje pedig fővezérekűl Tomori Pál kalocsai érsek, Szapolyai György szepesi gróf és a Horvátországban sereggyűjtéssel foglalatoskodó Frangepán Kristóf állíttattak.

A hadsereg a már említett dandárokon és zsoldosokon kívül részint a személyes hadrakelésre kötelezett nemesekből, részint pedig az országos és egyházi méltóságok, valamint a birtokosok és királyi városok által kiállított harczosokból állott, a kik banderiumokba (dandárokba) osztattak. A harczosok fele könnyű és nehéz gyalogságból, valamint tűzérségből, másik fele pedig könnyű és nehéz lovasságból állott.

Míg tehát a török szultán a hadjáratra alaposan előkészült és aránylag jól begyakorolt és számra nézve a magyarokat tetemesen felülmuló, szigorúan fegyelmezett hadsereggel jelent meg, addig Magyarország — nélkülözvén az erős vezetői kezet és az állami szervezet életerős működésének minden feltételeit — egy az ország szinejavából alakúlt vitéz, sőt merész, de a harczot alig ismerő, számra nézve csekély és fegyelmezetlen hadsereggel rendelkezett.

ESEMÉNYEK A CSATA NAPJÁIG.

A magyar nemzeti hadsereg még nem is gyülekezett, midőn a török már betört az országba és *Pétervárad* ostromlásához fogott. *Alapy György* védelmezte ezen várat 1000 harczossal 14 napon át, míg az július 27-én romba lőve, bevétetett.

További útjában a török hadsereg az *ujlaki* (illoki) *várkastélyt* vette ostrom alá, melyet három napi küzdelem után augusztus 8-án szintén bevett.

A többi kisebb végvárak német őrségei harcz nélkül megadták magukat a török hadseregnek, mely *Eszéknél* a Dráván át épített hídon átkelve, augusztus 25—28-ika közt gyülekezett *Baranyavár* és Kisfalud környékén, alig egy napi menetre a magyar hadseregtől, mely a *Mohácstól* délre elterülő síkságon táborozott.

Pétervárad ostroma alatt *Tomori Pál* 2000 lovassal figyelte meg a török hadsereget és 40 naszádjával több ízben sikeresen megütközött a török dunai hajóhaddal. A török előnyomulásával egyidőben Tomori Bács és Dályán át Eszékre sietett, később az átkelt ellenséggel szemben foglalt állást mindaddig, míg a király seregével egyesülendő, Mohácsra nem vonult vissza. Haderejét útközben Perényi Péter temesi bán és más főurak dandárjaival 5000—6000 emberre szaporította.

Míg tehát a török hadsereg egész tömegében kezdettől fogva mindig együtt tartatott, addig a magyar hadaknak nem volt elég idejük, hogy Mohácsnál egyesűljenek.

A csapatok helyzetét a csata előtti napon a rajz tűnteti fel.

A CSATA LEFOLYÁSA.

A *törökök* 1526 augusztus 29-én reggel szürkületkor a magyarokat megtámadandó, Baranyavár-Kisfalud környékéről megkezdték előnyomulásukat.

Elől haladt *Bali* szendrői bég könnyű lovasságával és *Khoszrew* bég boszniai hűbérlovasaival, továbbá *Ibrahim* nagyvezir a rumilii

sereggel, 150 ágyúval és 4000 janicsárral. Ezt követte *Behram* pasa az anatolii csapatokkal és 150 ágyúval s végre Szulejmán szultán a rendes lovassággal, a többi janicsárokkal, testőreivel és udvarával.

A *magyarok* még a reggeli órákban értesűltek a törökök közeledéséről és ezen hírre a csapatokat két harczvonalban, (a második harczvonalat öt sorral) harczra rendezték; a második harczvonal szárnyain kevés gyalogság állott és az egészet könnyű lovas csapatok vették körűl.

Déltájt megérkezett Ibrahim nagyvezir seregtestével a mohácsi mező déli szélére, a honnan már láthatta a magyarok felállítását. E helyt Bali és Khoszrew béget 10,000 könnyű lovassal fedetten Nagy-Nyárádra, a magyarok jobb oldala felé irányította, seregtestének többi részeivel pedig a magyarokkal szemben felvonulván, a hadi népnek és szolgáknak megparancsolta, hogy a tábor felütéséhez és a tábori podgyász lerakásához lássanak. A törökök ugyanis nagyon fáradtak voltak és azért elhatároztatott, hogy a csatát csak másnap fogják megkezdeni. Ez időben az anatolii sereg és a szultán csapatai még nem voltak a harczmezőn.

Délután három óra felé Nagy-Nyárád irányában lándzsahegyek villogása árulta el Bali bég csapatainak mozgását. Tomori fővezér ezen a magyarok jobb oldalára nézve veszedelmes csapat kikémlelése, esetleg eltérítése végett a király őrzésével megbízott Ráskay Gáspárt csekély lovasságával küldte ki. Valamivel később Tomori, midőn látta, hogy a törökök nem támadnak, a magyar vezérek közűl pedig egyesek a várakozásba belefáradván, már a táborba akartak visszatérni, a királynak azon javaslatot tette, hogy támadja meg a szemben levő törököket, mert kisebb a veszély most, midőn az ellenséges csapatoknak csak egy részével, mint másnap, mikor az egész sereggel kellend megütközni. A király elfogadta ezen javaslatot és támadásra fuvatott. Ép ez időben látták a magyarok a szultán seregtestét a déli láthatáron levő magaslatokról leszállani.

A csapatok állását ez időben a rajz tűnteti föl.

⋆

A harczot a *magyar tűzérség* vezette be és a tüzelés megkezdésével egyidejűleg a magyarok első harczvonala is a következő módon vonult előre: *Perényi* lovasteste Ibrahim nagyvezir jobb szárnyát vette iránynak, a középen álló *tízezer gyalogos* pedig rohamlépéssel haladt a szemben levő rumilii lovasság felé, míg *Batthyány* lovassága Bali bég ellen küldetett.

Perényi bár ügyet sem vetett a török ágyú és puskagolyó záporának, egyenes irányban a török tűzér és janicsár vonalon még sem tudott áttörni, miért is jobbra húzódva, a török első harczvonal kö-

zepe felé tartott, a melyet az őt követő *Tomorival,* illetve annak gyalogságával egyetemben vissza is szorított. *Batthyány* ez alatt sikerrel harczolt Bali bég csapatai ellen Nagy-Nyárádnál, áttörvén ezen nálánál hatszorta nagyobb lovastestet; de végre is elkeseredett harcz után a túlerő elnyomta.

Mialatt a török első harczvonal hátrált, *Báthory András,* a harczoló gyalogság egy részének parancsnoka, a királyhoz vágtatott hátra s kérte őt, hogy a biztosnak látszó győzelem kiaknázásához a második harczvonallal nyomulna előre. A király engedve ezen felszólításnak, az egész *második harczvonalat* a török sereg közepe felé előre vezette.

Ezen 10—12,000 magyar lovas vitéz a harczoló első harczvonallal egyetemben előbbre vitte a rohamot a török seregnek időközben megérkezett anatolii seregtestéig, melynek tűzérsége a legnagyobb pusztítást tette.

A *döntést* a törökök előnyére az időközben a harcztéren megérkezett és a harczba vezetett szultán seregteste, valamint Batthyány visszaűzése után a magyarok jobb oldalába és hátába megjelent Bali bég lovasteste hozta. A harczba vetett friss török lovasságnak és a janicsárok tűzének az elkeseredett küzdelemben megfogyott magyar vitézek egy ideig még ellentálltak, a zavar azonban nőttön-nőtt, míg a nagy tömeg a még életben maradt magyarokat teljesen elnyomta és éjszak, éjszakkelet, valamint kelet felé hátrálásra kényszerítette.

Felhőszakadás vetett véget a *másfél órai harcznak* és a törökök üldözésének, mely csak a harcztér környékére szorítkozott.

Veszteség: A magyarok részéről 24,000 fő, az összes hadiszerek és a tábor. 2000 fő fogságba esett és augusztus 31-én megöletett.

II. Lajos király a harczból megmenekült ugyan, de Mohácstól éjszakra lovastul a Csele patakba esett és állítólag ott lelte halálát. A kevés számú megmenekült elszéledt az országban.

A törökök vesztesége legalább is ugyanannyira becsülhető.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

A) *Kútfők:*

1. *Szulejman* szultán naplója 1526-ból (Thury, Török történetirók I. 1893)
2. *Kemálpasazáde* egykoru török leirása « « « I. «
3. *Dselálzáde* « « « « « « II. | még
4. *Lutfi pasa* « « « « « « II. | nem jelent
5. *Ferdi effendi* « « « « « « II. | meg
6. *Pecsevi* török leirása (Thury, Hadtörténelmi Közlem. 1892; Vámbéry, Uj magyar muzeum, 1860).

7. *Szulejman* szultán levele a velenczei köztársasághoz a hadjáratról és ütközetről (Velenczei levéltár; másolata az Akad. tört. biz. gyűjteményében).
8. *Brodarics* püspök egykorú leirása: Descriptio cladis Mohácsianae.
9. *Frangepán Kristóf* egykoru levele Dandolo velenczei nemeshez (Velenczei levéltár; másolata az Akadémia tört. biz. oklevél-gyűjteményében).
10. *Zárai Jeromos* (Frangepán tisztjének) egykoru levele Dandolo velenczei nemeshez (Velenczei levéltár; másolata az Akad. tört. biz. oklevélgyűjteményében).
11. *A velenczei signoria* magyarországi *kémjének* egykoru jelentése (Velenczei levéltár; másolata az Akad. tört. bizottság oklevél-gyűjteményében).
12. *Ferdinand főherczeg* egykoru levelei Margit főherczegnéhez (Monumenta Hung. Hist. I. oszt. I. k.).
13. *Newe Zeyttung* 1526-ból (5 lap a magyar nemz. muzeumban).
14. *Névtelen* egykoru Csehországban kelt levél a csatáról (Hadtört. Közl. 3, 1889. és Höfler Fränk. Studie).

B) *Rajzok és térképek:*

1. *Blödner*-féle térkép 1716—1718-ból (Hadilevéltár Bécsben).
2. *Cameral* mappa egyes lapjai 1772-ből (Országos levéltár).
3. *Eredeti katonai felvétel* 1782—1784-ből (Hadilevéltár Bécs).
4. *Lichtenstein*-féle térkép 1809-ből (Magyar tudományos Akadémia).
5. *Eredeti katonai felvétel* ujabbkoru (Katonai földrajzi intézet Bécs).

C) *Egyéb fősegédletek:*

1. *Szerémi György:* II. Lajos káplánjának emlékirata (Monum. Hung. Hist. II. osztály, I.).
2. *Burgio* pápai követ jelentései (Monumenta vaticana I. 1884).
3. *Gévay:* Urkunden und Actenstücke von Ungarn (Bécs 1845).
4. *Sacher-Masoch:* Ungarns Untergang nach ungedruckten Urkunden (Lipcse 1862).
5. *Fraknói Vilmos:* Magyarország a mohácsi vész előtt 1884, II. Lajos és udvara 1876, Tomori Pál élete 1881, annak levelei (Tört. tár 1882).
6. *Salamon Ferencz:* Magyarország a török hóditás korában. 1864.
7. *Kápolnai P. J.:* A mohácsi hadjárat (Hadt. Közl. II. 1889).
8. *Galitzin:* Allg. Kriegsgeschichte; *Hammer-Purgstall:* Osm. Geschichte; *Horváth Mihály, Fessler, Szalay, Engel* történelme, *Skene:* Die drei Epochen der Osm. Geschichte.

A térképet a szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. Nagysága egy négyzet méter.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

327.

Máriássy István sírköve. Gypsz másolat. «Az eredeti a markusfalvi átmeneti stylben Szent Mihály tiszteletére épített XIV. századi templom főhajójának déli falába befalazva vörös márványból készült. Magassága 2·13 m., szélessége 1·02 m. Közepén Máriássy István egész dombormívű pánczélos alakja látható. Két pálczatag közé foglalt keretén a körirat lapidáris betűkkel s gyakori összevonásokkal a következő:

Stephanus hac tomba positus Mariasy | jaceo hoc generi statuens monumentum perpetuum ut sit posteris ossa tegendum gratus eram pa | trie atque domui zapoliane. ast. jam. mortale | reddens. tellari corpus anima (sic) magne. queso § suscipe pater et coeli optata pace. repone 1516.

A pánczélos alak mérsékelten szétvetett lábakkal egy hibásan «lebegőnek» faragott, ágaitól megfosztott fatörzsön áll, feje virágmustrával díszített, sarkain bojtos párnán nyugszik, tehát helyzete kettős, álló és fekvő. Az arcz bajúsz- és szakáltalan, fejét arczborítóval ellátott vassapka, nyakát és állát vért födi, a vállvédek elől nyolczágú csillagékítést mutatnak, a mellvéd zászlóhoroggal ellátott, válláról lecsüngő lánczon csillagos keretű ékszer látható. A félkar, csipővasak s a sarúk lemezesek, a könyök-, alkar-, lábszár- és térdvasak símák, az ágyéktakaró sodronyos, baloldaláról hármas szíjra kötött kétmarkos egyenes pallos függ, saruira hosszúnyakú csillagos taréjú sarkantyú van csatolva. Jobbjában tornazászló rúdját tartja, a zászló nyele körül csavarodva csüng le s bojtban végződik, lecsüngő balkezében czímerpajzsot tart.

Miért tett a középkorban dívó oroszlán vagy kutya helyett fatörzset a vitéz lába alá a művész, annak oly személyes vonatkozása lehet, melyet nem bírunk megállapítani. Csak mint szokatlan jelenséget emeljük ki. Époly szokatlan, hogy a hős nevének nagy kezdőbetűi, egyik a zászlón S(tephanus), a másik a párna mellett M(áriássy) külön is be van vésve.

A sírkő egyik fő érdekességét az képezi, hogy a pánczélos alak a czímeres pajzsot kezében tartja, mint tényleg viselt fegyverzetének egy darabját, melyet valósággal használt. Magyar sírköveken ez szokatlan, miért is abban bizonyítékát látjuk annak, hogy a domborművet olasz mester faragta. A czímer formája is olasz izlésre mutat, valamint a körirat betűinek idoma és a «tomba» szó olaszos formája.

A czímer négyelt paizs, melynek 1-ső és 4-ik mezejében hajlott pánczélos kar, markában harántékosan tartott buzogány; a 2-ik és 3-ikban hármas hegy jobb és bal halmán látható egy-egy száras,

STEPH ANVS HAC TMBA POSIT MARIASY
S
M
3 B lab.

leveles rózsa között a középső halomból előtünő kar, markában patriarcha keresztet tartva.

Az ábrázolt hős: Máriássy István, még a XII. századból származó markus- és batizfalvi Máriássy család érdemes tagja, 1505-ben szepesi várkapitány, ugyanez évben Szepességnek a rákosmezei országgyűlésen követe, később Szapolyay János kiskorúsága alatt szepesi főispán s a Szapolyai ház hű embere volt».

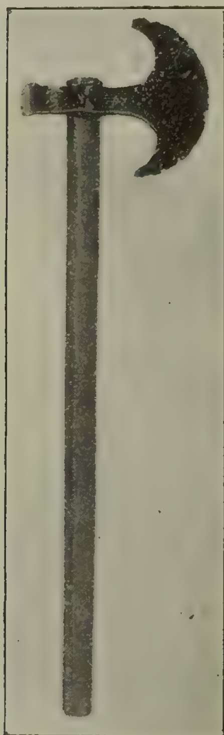
Csoma-Cserghеö: «Máriássy István sírköve». Arch. Ért. 1887. 425. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». 7. kötet, 305. l. *Siebmacher:* «Wappenbuch» III. k. 298. tábla. *G. Csergheö* und *J. Csoma:* «Alte Grabdenkmäler aus Ungarn». Budapest, 1890. 76 l.

331.

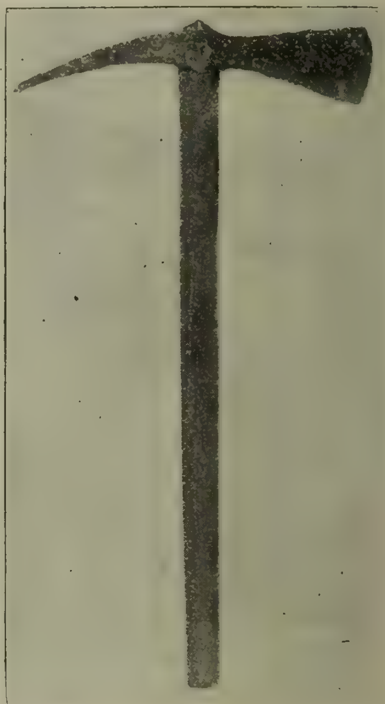
Fegyvercsoportozatban.

Csatabárd, vasból, melynek bárdlapja háttal kifelé görbülő félhold alak és hossznégyszögű lapban végződő nyakas fokkal bír. A bárdlap csúcsainak egymástóli távolsága 15 ctm. (Lelhely: Szombathely, Vasmegye.) XV. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

331[1]

331[1]

A lovagterem látképe a bejárat felől nézve.

A lovagterem látképe a kápolnától tekintve.

Csatacsillag, (2 drb) fából, tojásdadalakú, esztergált bunkóval, melyet vas körpánt és hat vas tüske vesz körül; a gömb végéből szintén egy vas tüske áll ki. A bunkót két oldalt a nyélen végig futó, leszögezett pánt tartja. (Hasonlót kiadva lásd *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig 1890. 360 lap.) Hossza 64. cmt. XVI. század.

A m. kir. honv. Ludovika-Akadémia.

Csákánybalta, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, 6 ctm. élhosszal, a balta éle 7 ctm. széles.

Lelhelye: Zsigmondháza, Zalamegyében.

A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

A VAJDAHUNYADI LOVAGTEREMBEN.

101.

István erdélyi herczeg 1351-ből. Az országos levéltár diplomatikai osztályában 4153. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovas pecsétről készült nagyított rajz.

A lófelszerelésnek már a XIII. századbeli hasonló képekről ismert részletein kívül újabb érdekes formájával találkozunk a hadi viseletnek. A herczeg sodrony szövetű vértet visel, mely fölött boglárokkal is ékített díszes szövet pánczélinget hord. Jobbjában kurta egyenes olasz kardot visel, mely markolat gombjánál fogva melléhez van lánczczal erősítve. Fején a díszes sisakról, takaró lepel hull alá és sisak oromdísz gyanánt két strucztoll között valamely czímeralak szerepel.

A lovagvértezet ezen formája a lánczos karddal együtt eléggé ösmeretes franczia, német és belga emlékeken. Így a bambergi székesegyházban levő szobron 1370-ből és Rouvre Fülöp burgundi herczeg pecsétjén 1361-ből, valamint az 1371-ben meghalt Pienzenau Ottó lovagnak az ebersbergi templomban levő síremlékén. Lásd: *W. Boeheim:* «Handbuch der Waffenkunde». Leipzig, 1890. 138 lap és *Damay:* «Costumes d'aprés les sceaux». Paris, 1880. *A. Demmin:* «Kriegswaffen». Ergänzungsband. Wiesbaden. 75 lap.

A ló úgy látszik, legalább részben vértezve volt.

Kiadva: *Dr. Csánki Dezső:* «A magyar királyi országos levéltár diplomatikai osztályában őrzött pecsétek mutatója». Budapest, 1889. 4. r. V. tábla, 17. szám.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

331.

Alabárdok (német forma), (21 darab). A félhold alakban kivágott bárdlap némelyikénél áttört lyukakkal, némelyikénél csoportokban alkalmazott bemélyített ékítményekkel. Hegyes csúcsban végződő foka lefelé vágott. A nyéllyuk felül zárt és vasa négyélű hosszú szuronyban végződik.

Az alakra nézve hasonló alabárdok, különböző fegyverkovácsbélyeget viselnek. Legtöbbön a pallosmarkolathoz hasonló jegy van beütve; egyen levél alakú beütött lapból a kereszt, két karja alatt két golyóalakkal domborodik ki. Egynek szuronyán a félhold, egy harmadikon ismét a kereszt domborodik ki beütött alapból, két karja alatt azonban két pálcza alakú domborodás látszik, azon jelenetre emlékeztetve, midőn a felfeszített Istenember Mária és János által van környezve. Az alabárdokon alkalmazott szuronyok hossza 37 ctm.-től egész 64 ctm.-ig váltakozik.

A hosszú tölgyfa-nyelek négyszögűek s a szögletek le vannak tompítva. XVI. század. Esterházy Pál hg.

A fraknói várból.

332.

Fegyvercsoportozatban.

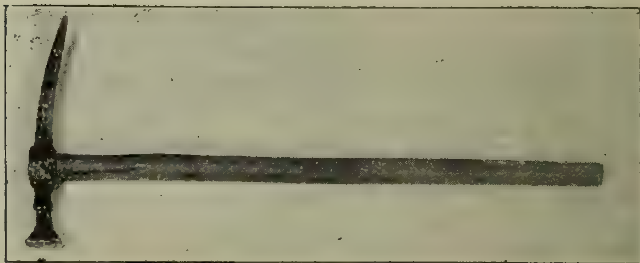
Sarkantyú, vasból, igen rongált állapotban, eredetileg nyolcz sugaras csillagtarajjal és lapos szárakkal, a melyeknek végén két fölálló fül van, e fölött pedig egy-egy lyuk.

Méretei: a szárak közötti távol 9·5 ctm., a szárak magassága 9 ctm., a tarajtartó 10 ctm. A XIV. század elejéről.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

334.

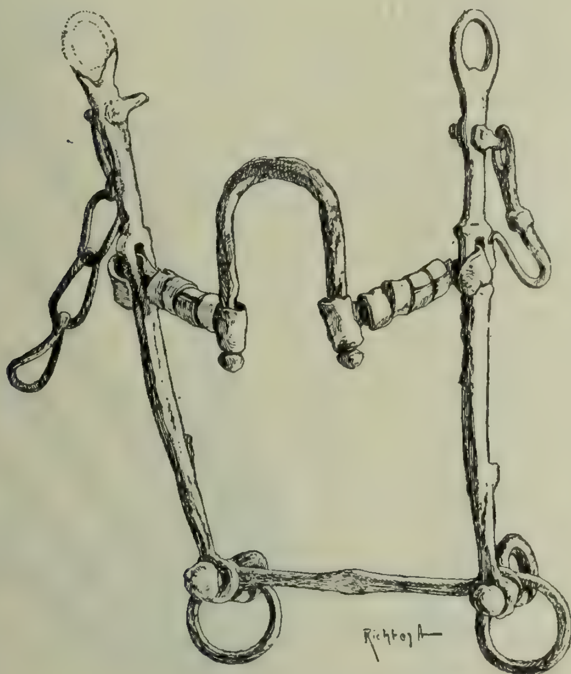
Fegyvercsoportozatban.

Csákányfokos, vasból, gyengén lefelé görbülő hegyes csákánynyal és négyszögű fokkal. A csákányfokos hossza 22·5 ctm. (Lelhely: Nagy-Berzseny, Veszprémmegye.) XVI. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla, feszítő, egyenes tengelylyel, kovácsolt vasból, a melyen több helyen az ónozás nyomai láthatók. A zablaszárak kevéssé görbültek, végükön laposak és 17 mm. átmérőjű karikában végződnek. A baloldali száron 5 ctm. hosszú horogkapocs, a jobboldalin egy négy szemből álló lánczocska lóg. A feszítő tengely három részből áll és a két 6 ctm. hosszú szárból, a melyeken négy-négy karika van.

Az egyenes tengely közepe kissé kiszélesedik. A tengely a szárakhoz kúpos fejű, gyűrűs szöggel van erősítve, a melybe 13 mm. átmérőjű vékony karikák kapcsolódnak.

Méretei: az egyenes tengely a fülekkel együtt 11·7 ctm. hosszú, míg a szárak 18 ctm. hosszasággal bírnak, a rajtuk levő négyszögű nyílás pedig 15 mm. A nyolczas alakra hajlított lánczszemek 3 ctm. nagyságúak. A XIV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából, pergamenttel áthúzva. Külseje vörösre van festve s rajta saskaromból kinőve hat tollú, fehéren erezett fekete sasszárny («Krallenflug»). Széle balról jobbra meredeken ferdén van leszelve. Belseje olivzöld veres árnyalattal van festve.

Tiroli Ferdinánd főherczeg tulajdona volt és bebizonyíthatólag

a nevezett herczeg által 1549-ben és 1557-ben Prágában tartott magyar huszár-tornákon használtatott. (Ld: Torna-codex a bécsi császz. és kir. udvari műtörténeti múzeumban és Dr. *A. Ilg.* Das. k. königl. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 27. lap.)

Legnagyobb hossza: 1 méter 33 ctm. Szélessége: 50 ctm.

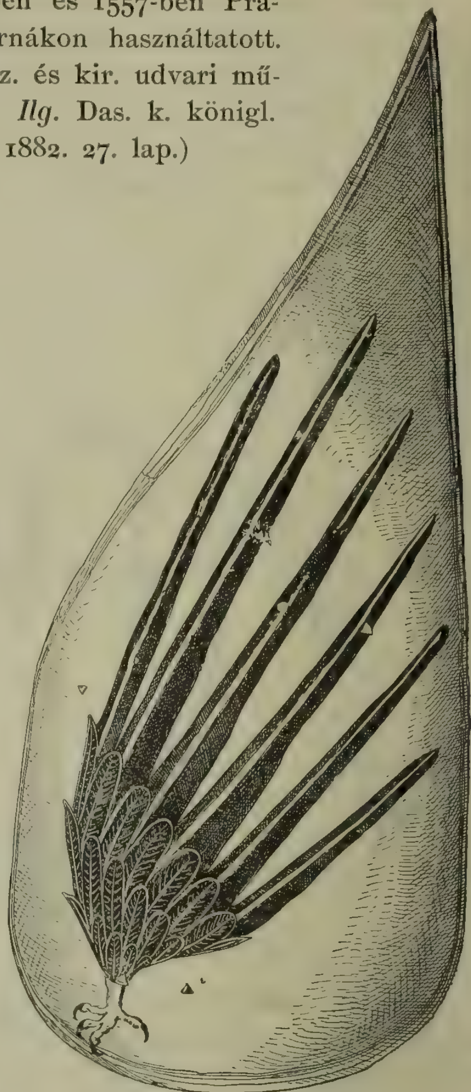
Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

Kard. Egyenes német, rostaszerűen áttört mívű, kagylószerű két hárító lappal. *S* alakban hajlított keresztvassal, mely a markolat felé a kézvédő vasra hajlik vissza. A markolat rovátkolt fa, mely nyolcz szögletű nagy vasgömbben végződik. A penge négyszögletű és kétélű, a markolaton alul mindkét oldalt kurta vércsatornával, melyben elől-hátul négyszöget képező beütött négy pont között ·:· ME FECIT ·:· SOLLINGEN ·:· jegy van beütve. A penge hossza 1 méter. A XVI. századból.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

334

·:· ME FECIT ·:· SOLINGEN ·:·

Sarkantyú, vasból, ferdén fölfelé álló egyenes tarajtartóval, hét ágú csillagtarajjal és rövid egyenes szárakkal. A szárakon ferde, hátra felé álló fülek vannak. Az egyik fülben egy hosszúkás kétágú kapocs lóg. A szárak végén nyolczas alakú szemekből álló lánczdarab függ.

A XV. század végéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

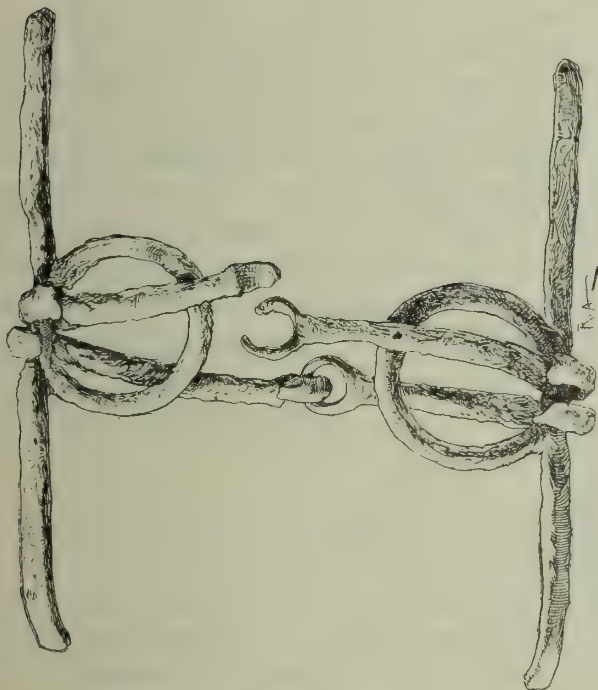
Csatabárd, vasból, nyéllel, tagló alakú, kétkézre való, melynek keskeny, vastag bárdja a nyél felé lefelé hajlik. Vastag, kiülő foka hossznégyszögű lapban végződik, nyéltokján mindkét oldalt fel- és lefelé kurta, tömpe tüske áll ki. A bárd hossza 17·5, élének hossza 19·5 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

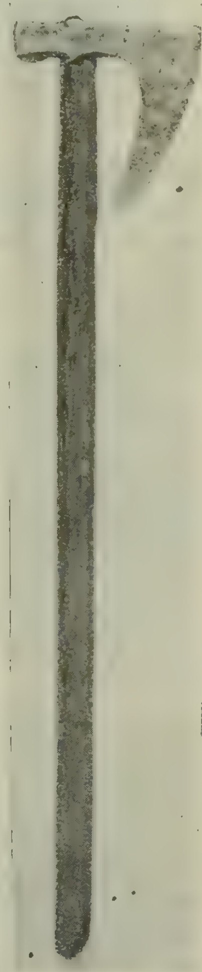
336.

Zabla vasból. A kettős párhuzamos zabla tengelyek 10 ctm. hosszúak, ívalakúan kissé meghajlítottak és csavar menetes bordázattal díszítettek. Az egyenes 18 ctm. hosszú zablaszárak egyik vége kevéssé ellapított és meghajlított. s középen 5 ctm. átmérőjű karikával bírnak. A XIV. század vége.

Lichtneckert József.

336

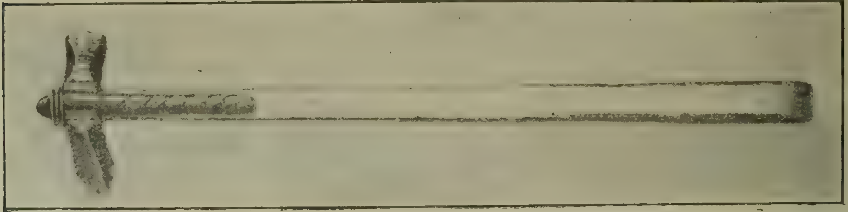

334

338.

Harczi kalapács, csiszolt vasból. Négyélű, kissé lefelé hajló, hegyezett vasa bereszelt és részben sárgarézzel beöntött bordákkal födött, foka pedig egy domborított négyszögű lapban végződik. A nyél négyszögű és belül üres. Fölső végén gúla alakú vasgomb van, mely a kalapács lefoglalására szolgál. A kalapács nyéltokjának egyik olda-

láról az övbe való beakasztáshoz 11·5 ctm. hosszú, csavarmenetes vas nyujtvány nyúlik le a nyél felé. (Hasonlót kiadva, lásd: *M. Viollet-*

Le-Duc «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français» Paris 1875, tome sixième, 190.) A kalapács hossza 10·5 ctm., a nyél hossza 46·5 ctm. Súlya: 0·800 gramm. XIV. század vége.

Wilczek János gr.

341.

Tőr, a keresztvastól a hegyéig egyenletesen keskenyülő aczélpengével, melynek mindkét oldalán egy mély vércsatorna van a középen végig kivájva. A markolatvasa egy tojás alakú nagy gombban végződik. A keresztvas meglevő darabja eleinte egyenesen indúlva, közepétől a penge felé lefelé hajlik s oldalt valamely kis kör-alakú hárító gyűrű-szerkezet meglevő nyújtványai a keresztvastól vízszintes irányban indulnak ki. — A penge hossza 24·5 ctm., a markolat hossza gombbal együtt 11·5 ctm. (Lelhely: Szt.-Gáloskér, Somogymegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

342.

Tőr, vasból, egyélű, kés alakú pengével. Keresztvasa ív alakúan a penge felé hajtott, derékszög alatt leszelt lapos vas. A fogantyú a borító csontok lefoglalására két lyukkal van áttörve és egy csipkézett szélű, csillag forma vaslapban végződik. A penge hossza 18·5 ctm., az egész tőr hossza nyéllel együtt 32 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

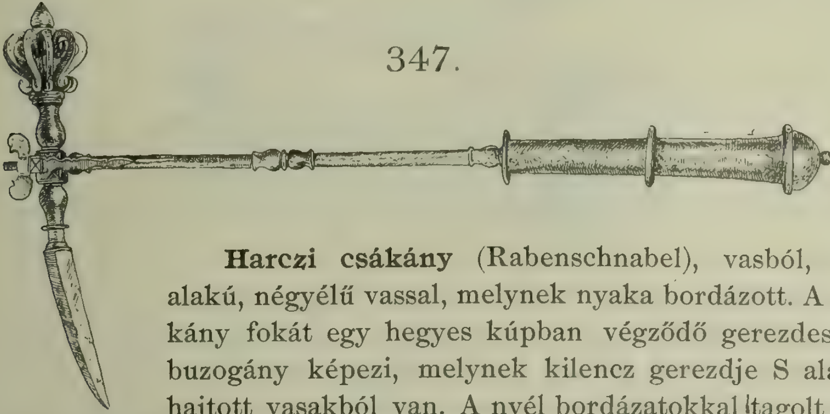
344.

Tőr, aczélból, melynek pengéje, keresztvasa és markolata egy darabból van kovácsolva. A kételű penge négy lapra van alakítva, s a markolattól egy harmadrész hosszban középen vércsatornával van ellátva. A keresztvas egyszerű lapos nyujtvány, melyen a valószínűleg csont borítólapok lefoglalásához négy lyuk van áttörve. A mar-

kolat T alakú vas, egy oldalt csatornázott s a borító lapok lefoglalásához rajta három lyuk van áttörve. A keresztvastól egyenletesen keskenyülő és hegyes csúcsba kifutó penge hossza 31 ctm., szélessége a keresztvasnál 3·5 ctm. Az egész tőr hossza nyéllel együtt 43·5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung, *Kuppelmayr*» München, 1895. XXV. tábla, 310. szám.) XIII. század.

Wilczek János gr.

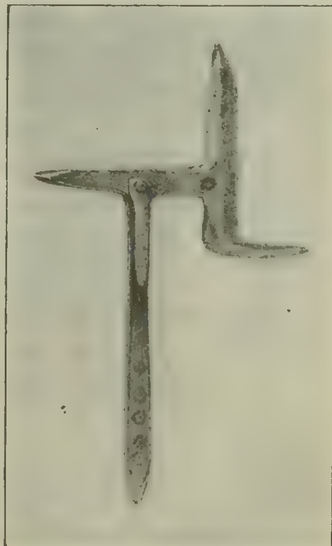
347.

Harczi csákány (Rabenschnabel), vasból, csőr alakú, négyélű vassal, melynek nyaka bordázott. A csákány fokát egy hegyes kúpban végződő gerezdes kis buzogány képezi, melynek kilencz gerezdje S alakra hajtott vasakból van. A nyél bordázatokkal tagolt vaspálcza, mely csavarmenettel a henger alakú és középen magas bordával két részre osztott üres vasfogantyúba van becsavarva. A nyél alsó végét egy félgömb alakú vas zárja be. A csákányon átdugott nyélre kétfülű csavarral egy lefelé álló vastüske van erősítve, mely a nyeregkápa-szíjazatba való beakasztásra szolgált. A csákány hossza 27 ctm., a nyél hossza 54·5 ctm. Súlya: 1·000 gramm. XV. század. (Hasonló kiadva: *Demmin*. Die Kriegswaffen. Leipzig 1893. 812. lap. Huszita fegyvernek mondja.)

Wilczek János gr.

348.

Hajító tüskés bárd, vasból, melynek foka, lapja és vas nyele négyélű tüskévé van köszörülve. A bárdra az övbe való beakasztáshoz egy vas horog van szögecselve. A szárakban ismeretlen kovácsbélyeg.

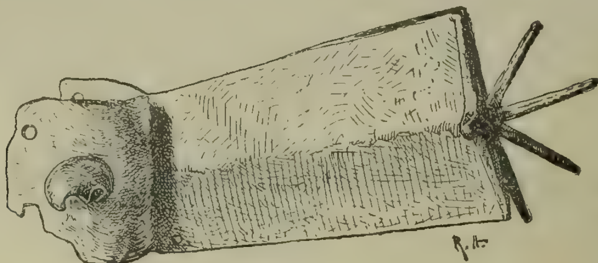
A bárd hossza fokkal együtt 16·5 ctm., a bárdlap 18 ctm. hosszú, a nyél hossza 27 ctm.

XIV. század eleje.

Wilczek János gr.

350.

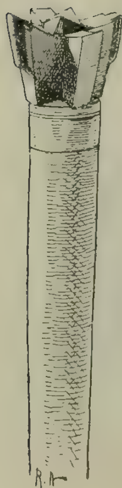
Torna-sarkantyú (magyar), csillagtarajos, czinezett széles vaslapból előállítva. A hosszú, lapos sarkantyúnyak szélessége 10, hossza 14 ctm. A nyakkal egyenlő szélességű kurta szárak félkör alakban hajlanak a bokához és végükön két nagyobb s alul a talpalló részére

szolgáló horoghoz két kisebb lyukkal vannak áttörve. A szárak külső ágába ezen kívül még egy kör alakú, laposfejű vasszög van beszögecselve, mely az átcsatoló szíjazat beakasztására szolgált. A szárak hossza 6 ctm., ezeknek egymástól való elhajlása 8·5 ctm. XVI. század.

Batthyány Iván gr.

352.

Nyílvessző (2 drb), számszeríjhoz, vasból, úgynevezett koronás nyílcsúcs szerkezettel (Kronbolzen). A négy szembe álló vasszárny közül az egyik nyílvesszőnél kettő egy kis kiugró éllel bír, a másik nyílvesszőnél pedig csak az egyik szárny van hasonló, de kisebb éllel ellátva. A kis szárnyak a közép felé fölülről harántmetszetűek, a középen négy oldalú csonka gulát képeznek. A nyílcsúcs az eredetileg szárnyas vesszőbe az egyiknél vas, a másiknál sárgaréz karikával van megerősítve. A hengerded keményfa vesszők vége fokozatosan vékonyodik, s két oldalt laposak és a szárnyak nyomaival bírnak. Végük csontbetéttel díszített, amely bevésett haránt vonalak által ékített. A vesszők hossza 29 ctm., a nyílcsúcsok 15 mm. hosszúak.

(Hasonlót kiadva lásd *Boeheim W.*: «Handbuch der Waffenkunde» 427. lap, 506. ábra.) XV. század.

Gr. Andrássy Géza.

353.

Nyílcsúcs, keleti, tokos nyakkal, vasból, lapjában stilizált lombvésetekkel, melyek vörös- és sárgarézzel vannak beverve. Ugyancsak

két sárgaréz gyűrű van a tokos nyakon is beütve. A négy lapra alakított erős és hosszú nyílvas csúcsa négyélű kurta tüskében végződik. Hossza a tokos nyakkal együtt 12·5 ctm. XV. század.

Jedlicska Pál.

354.

Nyílcsúcs, villa alakú, vasból. Az ágak belső felén élezett, számszeríjhoz való nyílcsúcs a nyílvesszőbe való beillesztéshez hosszú tüskével van ellátva. Az ágak hossza 4 ctm., a tüske hossza 3·5 ctm. (Lelhely: Deménd, Pünkösdhegy, Hevesmegye.) XIV. század.

Bartalos Gyula.

355.

Nyílcsúcs, vasból, számszeríjhoz való. A háromélű nyílvas hossza 6 ctm., s a nyílvesszőbe való beillesztéshez szolgáló hengerded, hegyezett erős tüske hossza 7 ctm. XV. század.

Szirmay Alfréd gr.

362.

Nyílhegy, vasból, melynek lándzsa alakú hosszú vasa a nyélbe való beillesztéshez hosszú, sodrott nyakkal van ellátva. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) A nyíl hossza nyakkal együtt 18·5 ctm. Súlya: 0·50 gramm. XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

364.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vasból, tokos nyakkal. A csúcstól 10 ctm. hosszúságig lenyuló szakállak belülről haránt le vannak szelve. (Lelhely: a Vértes hegység.) XIV. század.

Bartalos Gyula.

368.

Nyílcsúcs, szakállas, számszeríjhoz való, vasból, hosszú tokos nyakkal. A csúcstól 12·5 ctm. hosszú nyílvas szárai belülről haránt le vannak szelve. XIV. század.

Csoma József.

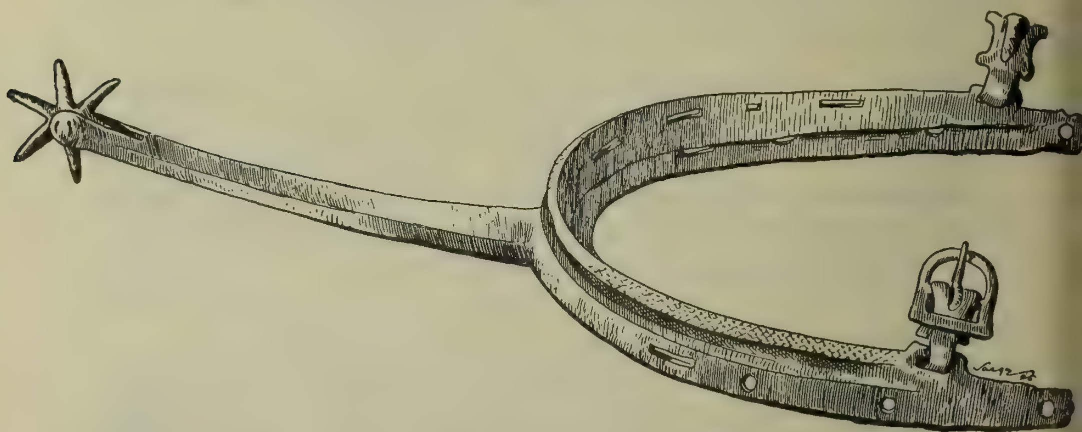
369.

Robbanó nyílcsúcs, vasból, számszeríjhoz való. A henger alakú és végén hegyezett nyílcsúcs belül üres és robbanó anyaggal van megtöltve, melyből a kilövés előtti meggyújtáshoz egy oldalt alkalmazott lyukon keresztül kanócz vezetett. A nyílcsúcs hossza 11 ctm., átmérője 14 mm. XV. század. Andrássy Dénes gr.

372.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, amelynek lapos átlyukasztott és külső lapjukon fölül, belső lapjukon pedig alul mélyen árkolt szárai felső szélükön reczézett díszítésűek. A szárak kerek lyukkal ellátott 2 ctm. hosszú

fülben végződnek, amelyek előtt egy négyszögletű nyilásban az egyik szárban egy peczkes csatt, a másik szárban pedig egy kapocs van.

A négyélű tarajtartó alsó harmadrészétől kezdve egy kevéssé fölfelé hajlik, és kis hatágú csillagtarajjal bír. A szárak közötti távolság 9 ctm., a tarajtartó hossza 11 ctm. XV. század. Bartalos Gyula.

Harczi bárd, tagló alakú, alul lekerekített, fölül tüskében végződő bárdlappal. Nyaka rövid és közepén a bárdlapig lóhere levélalakúan áttört.

A bárdlap egyik oldalába három kovács bélyeg van egymás mellé beütve. A bélyegek egy birodalmi almát a kereszttel ábrázolnak.

A bárdlap hossza 29 ctm., a miből 15 ctm. a bárd tüskéjére esik. Lelhelye a murányi vár.

(Hasonlót kiadva lásd: Die Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann* in München. 57. szám alatt. XIV. század.

Dr. Szendrei János.

353

355

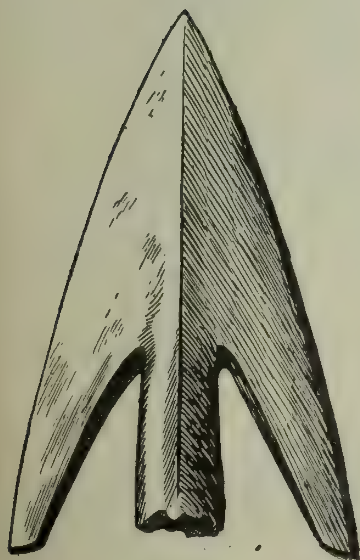
362

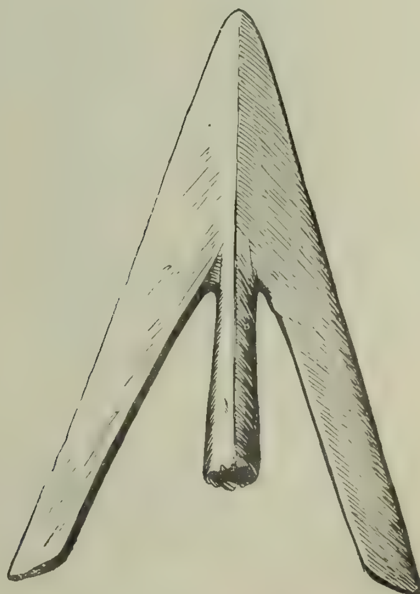
369

369

364

368

374.

Tornavértezet teljes, síma csiszolt vasból. Áll sisakból, mell- és hátvértből, kar pánczélból, ágyék- és lábvértből. A nehéz sisak közepén magas bordával bír, a mely elől az arcz- és álvérten egészen kiélesedik. Az arczvért, mely a nyakvérthez és sisaksapkához csavarokkal van erősítve, a jobb oldalon egy négyszögű légző ajtócskával ellátott és csak igen keskeny látó nyilással bír, erősen előre ugró. Az álvértnek a nyak előrészét borító részlete a mellhez van erősítve s jobb oldalán egy felhajló váll lemezt képez.

A bal karvért áll hat darab rákszerűleg egymásra tolható lemezből, amelyek közül a második széles lapoczkavértté alakul. Az alkarvért a könyökvédővel együtt egy darabból készült. A kézujjakat két csuklón mozgó lemez és egy nagy ujj vértezet védi. A jobb karvért mozgékonyabb s váll- és könyökvérttel van kombinálva és pánczélkeztyűvel ellátva.

A mellvért a közepén kiemelkedő bordával, amely alul lúdmellszerűleg erősen kiugró csúcsot képez, a hátvérttel összekapcsolható. A mell jobb oldalán a gerelyrúd megtámasztására egy kiemelkedő, egyik oldalán fogas lemez van két kiálló fülhöz egy vasszöggel erősítve. A derékvérthez sárgaréz bogláros kapcsok segélyével öt lemezből álló egymásra szegecselt csipő-, illetve lágyékvért van erősítve, amely alól lánczszövetű ágyékvéd lóg ki. A czombvértek tíz darab egymásra szegecselt domború lemezből és térdkalácsvértből állanak. A lábszársínek charníron mozognak s a külső oldalon összekapcsolhatók. A lábfej- és ujjvértek tizennégy lemezből rákfarkszerűen összeállított lábvérttel vannak ellátva.

Az egész vértezet, amely a legjobb karban van tartva, símára csiszolt és 32·200 klgr. nehéz.

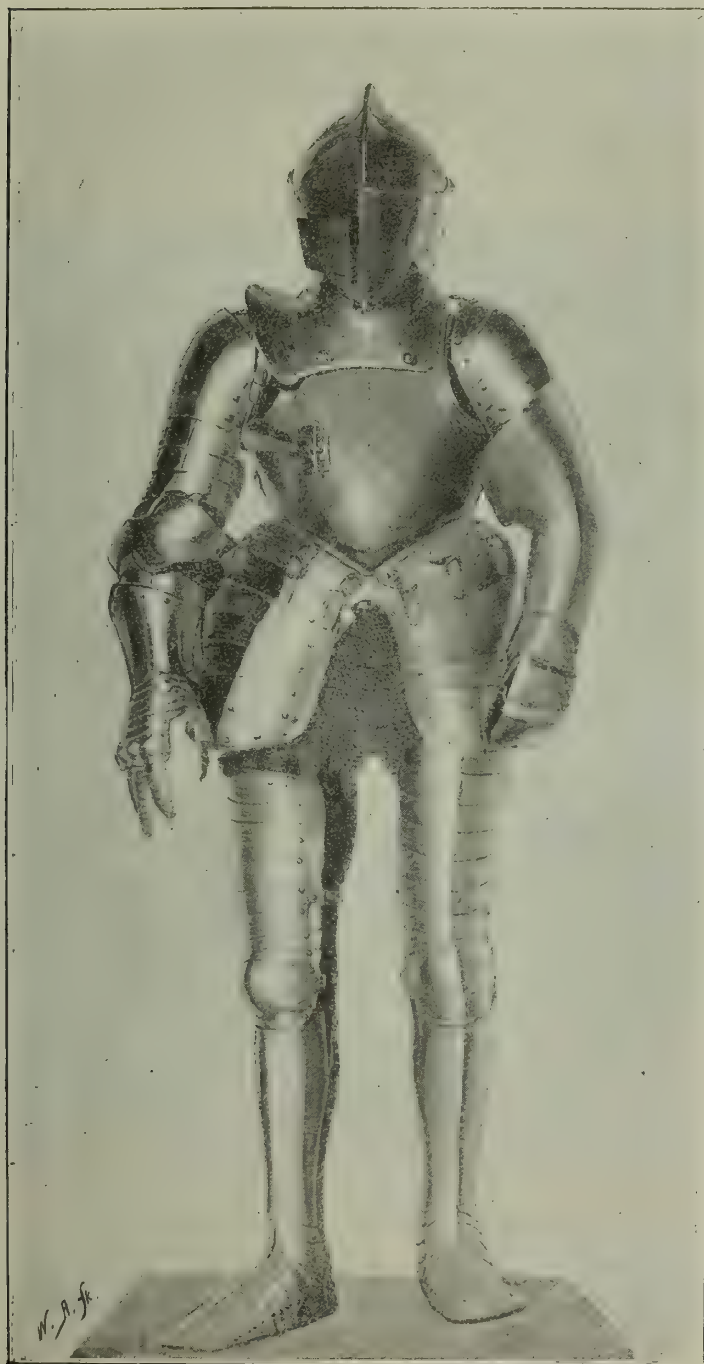
Az egész vértezet alakjára nézve hasonló. Ki van adva *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. czímű művében, a XXXIV. tábla 2. szám alatt, mely Albrecht főherczeg tornavértezetét ábrázolja, 1580-ból. XVI. század.

Az ambrási várkastélyból.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

383 a.

Czímerlevél (armális), melyet II. Lajos király Budán 1517-ben ad ki. Ebben jerosini Brodarych István pécsi kanonoknak, testvérének Mátyásnak s ennek fiainak Ferencznek és Félixnek magyar nemességet és czímert adományoz, még pedig ez utóbbiaknak azért,

374. Tornavértezet a XVI. századból.

mert a hajózásban és hadban különösen kitüntek. Valószínű, hogy mint királyi naszádosok szolgáltak. Maga az adományozott czímer is egy XVI. század elejéről való naszádost ábrázol.

Eredeti oklevél hártyán, függő pecséttel, mely a báró Tallián család levéltárában őriztetik. A czimer az oklevél felső jobb (heraldice) sarkát foglalja el. Arany négyszögletű keretbe foglalva, arany arabeszkes bibor színű háttérben egyenesen áll a czímerpaizs, melyben kék mezőben, természetes színű vizen, feketére festett csolnakban pánczélos vitéz evez. A paizs felső jobb sarkából sötét szürke színű galamb, szájában zöldelő olajág koszorúval repül a vitéz felé, míg ezzel szemben a bal felső sarokban aranycsillag ragyog. A paizsot ékkövekkel díszített s vörös bőrszíjjal felszerelt csőrsisak födi, melynek takarója kék és arany s amely két oldalt az egész keretet betöltő zöld és fehér bélésű, kék és arany akanthuslevélszerű díszítésé foszlik szét. A paizs fölött, a sisak alatt, ennek két oldalán S. B. aranybetük (Stephanus Brodarych) láthatók. A sisak oromdísz, egy a sisak tetején álló nyolcz ágú, sugárzó aranycsillag. Az egész czímerkép magassága 15 ctm., szélessége pedig 12·05 ctm.

Hadtörténelmi szempontból legérdekesebb reánk nézve a csolnakban ülő naszádos costümje. Miután a csolnakban ül, csak derékig látszik. Fejét azon egészen sodronyszövetű sisakok egyike borítja, mely az egész fejet, nyakat és vállakat is betakarva, csak az orrnak, szemeknek és szájnak, hagy kis kerek nyilást s melynek divatja egész a XIII. századig visszamegy, de még a XV. században is több helyt, például Francziaországban használatban volt. A vállcsúcsot kétoldalt kerek ércztányér védi. A felső testen sodrony pánczéling van, melyből azonban csak a karokat fedő rész látszik ki, míg a mellet és kézfejeket góthikus sínpánczél védi. A kezek ujjain azonban már ismét sodronykeztyűk vannak. (Hasonló kiadva *M. Viollet-le-duc:* «Dictionnaire Raisonné du mobilier Français». Paris, 1874. V. Tome, 11. lap.) A czímerlevél elejének szélét végig gyönyörűen színezett renaissance ornamentika, antik ghirland ès gyümölcsfüzérek ékítik, melyek alul két szép koronás női fejű griffből nőnek ki. Élénken

emlékeztetnek még a XVI. századbeli jobb olasz miniatorok műkezelésére. A családnak állítólag régibb czímere is van, melyben egy csolnakban két harczos evez, míg a parton egy magyar vitéz áll.

Most közölt czímerünket, noha egyenesen ezen oklevélre hivatkozik, mint annyi sok mást, teljesen hamisan adja a Siebmacher-féle nagy czímerkönyv.

A Szlavoniából eredő család nevét a czímerszerző István tette ismertté, ki utóbb váczi püspök és a király kanczellárja lőn. Többször járt követségben. A mohácsi csatából megmenekülvén, azt leírta. Előbb I. Ferdinánd, majd János király híve volt s meghalt 1539. nov. 7-én. Váczon. (Lásd *Nagy Iván:* «Magyarország családai». II. k. 238. l. *Siebmachers* Wappenbuch. «Der ungarische Adel». I. 87. l. *Turul.* 1884. 3. 106. l.) Br. Tallián Dénes.

387—391.

II. Lajos király papirra írott egyszerű záró pecsétes levelei, melyekben a magyar főrendeket, főleg pedig Batthyány Ferenczet a megjelenésre sürgeti, mindannyi kelt Budáról Mohács felé menő útjából. Az utolsó 1526. aug. 25-én, tehát 4 nappal a szerencsétlen ütközet előtt kelt. E levélben neve után a király sajátkezűleg írta oda: cito, cito, cito (gyorsan, gyorsan, gyorsan!) Tudva, hogy épen a főurak dandárainak késedelme volt a veszedelem oka, lehetetlen megindulás nélkül olvasni e leveleket.

Hg. Batthyány-Strattmann Ödön levéltára, Körmend.

393.

Fegyvercsoportban.

Csatabárd, vasból, taglószerű alakkal, melynek hosszú nyakú, keskeny bárdlapja a nyél felé lefelé hajlik. Négyszögű foka karimás szélű. A bárd hossza fokkal együtt 19·5, a bárdvas éle 13 ctm. hosszú. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XV. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Harczi fejsze, vasból, melynek foka hosszú talpú, török kengyel alakú, bárdja pedig a nyéltoktól gyengén szélesedő, hosszú vas.

Élének hossza 6 ctm., fokának hossza 10·5 ctm. Az egész bárd fokkal együtt 17 centimeter. (Lelhely: Szombathely, Vasmegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kard, lovassági, kétélű, egyenes. Áttört mívű keresztvassal, lefelé, a pengére nyúló kosárral. Markolata öntött vas, sodronynyal bevont, fekete festésű és lándzsa alakban, két kerek- és két levélalakú lyukkal díszített. A pengén egy A alakú betű fölött háttal fektetett E betű, mely egyik oldalon kétszer van beütve, s közte hossznégyszögben

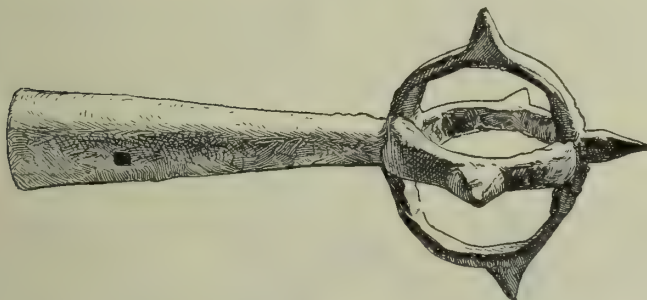
föl nem ismerhető jel. (Német fegyverkovács bélyege.) A pengén harmadrész hosszúságban mindkét oldalon négy vércsatornával díszített, melyeknek végén a mellékelt bélyeg van be ütve. — A penge hossza 98 ctm., — tokja nincs. Sulya: 1·450 gram. XVI. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

395.

Csatacsillagfej, vasból, áttörve, hosszú, tokos nyakkal. A buzogányfejet derékszög alatt egymásra hajló vaskarikák képezik, melyekből oldalt kifelé és összeillesztésüknél egy-egy vastüske áll ki. A buzogányfej átmérője 9·5, a nyak hossza 12·5 ctm. XV. század.

Takács Mihály.

396.

Lópatkó, kovácsolt, kerülék alakú vasból, melynek keskeny középnyílása 75+22 mm. A patkó két átelleni oldalán 3—3 négyszögű lyuk van a felszögezéshez átütve, sarkak nincsenek. A patkó átmérője 10·5 ctm., hossza 11 ctm.

Lelhely: Z. Szántó, Zalamegye. XIII. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

398.

Lópatkó (4 drb), vasból. Hasonló a 369. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a középnyílás nagyobb és a patkó végei hegyesre kovácsolva, lefelé vannak görbítve. XIV. század vége.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

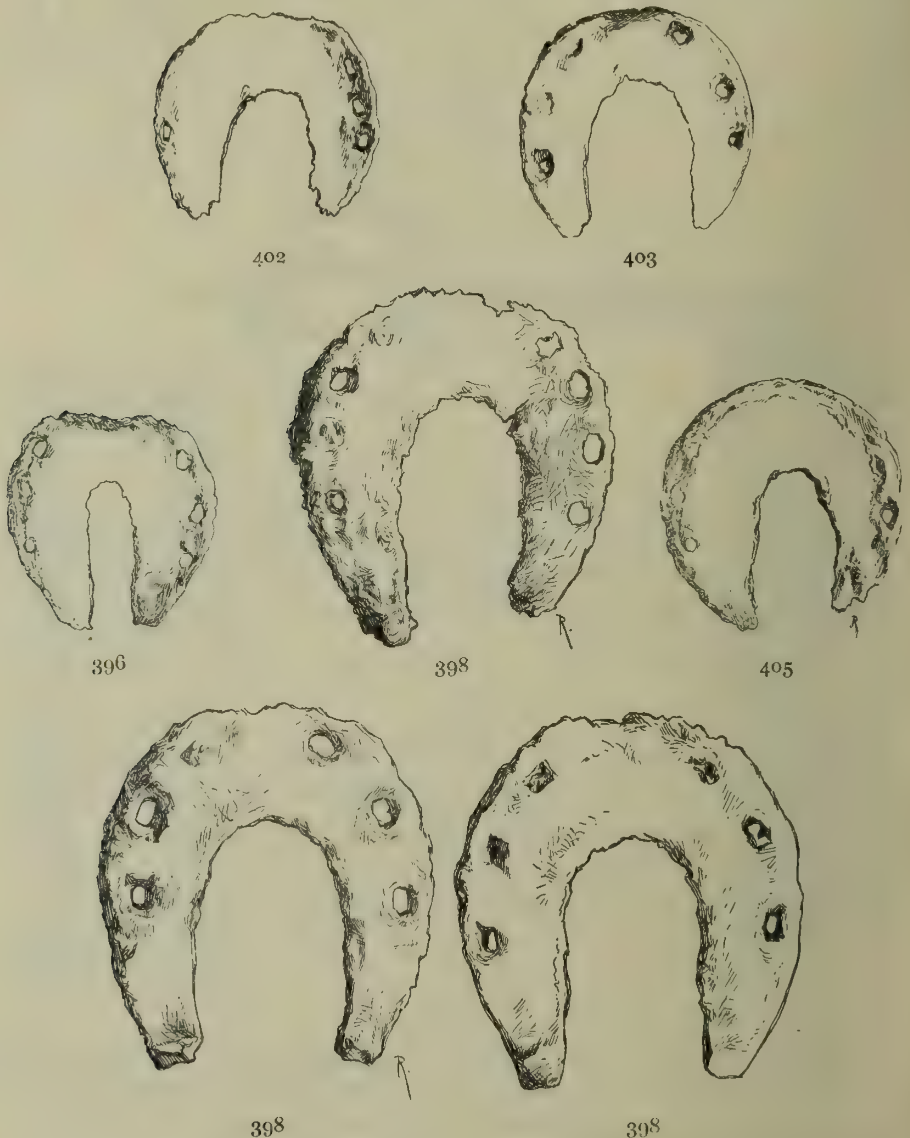
401.

Lópatkó vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott háromhárom lyukkal, melyeket a patkóvason körülfutó beütött csatorna köt össze. E csatorna azonban csak az utolsó lyukakig fut. A patkó-

szárak végei élesek és gyenge hajlással a csülök felé fordulók, alul pedig négyszögű magas sarkakkal vannak ellátva.

Lelhely: Sümegh, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

402. 403.

Lópatkó (2 drb), vasból. Hasonló a 396. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy nagyobb alakú és a szögek fejei részére a lyukak szélei be vannak mélyítve. XIV. század első fele.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

405.

Lópatkó, keleti forma, vasból, sarkak nélküli, köralakú vaslap, melynek közepéig egy kúp alakú s a csúcsoknál 4 ctm. széles nyílás terjed. A patkó két átelleni oldalán 3—3 kerek lyuk van a felszögezéshez átütve. A patkó átmérője 12·5 ctm. XIV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

411.

Zabla, kovácsolt vasból. Áll két vékony lemezből, összehajlított és végén gamóval ellátott kúpalakú tengelyből, amelyek gamóiknál fogva vannak összekapcsolva. Mindkét tengelybe lapos, egymásra ko-

vácsolt köralakú lemez-szíjtartó füllel van alkalmazva. A lemez és fül egy darabból készült.

A kúptengelyek hossza 9 ctm., a tengelyekbe alkalmazott füles lemez hossza 13 ctm., a köralakú lemez átmérője 5 ctm., a fül hosszabb átmérője 4 ctm. XIV. század vége.

Lichtneckert József.

412.

Sarkantyú, vasból, renaissance alakú, középnagyságú, féldomború, egyenes szárakkal, amelyek végén két lyukkal ellátott lefelé hajló fül van. Az egyenesen lefelé álló tarajtartó nyaka hosszúkás gömböt képez. Az ötágú csillagtaraj egyes sugarai szélesek és laposak. (Hasonlót kiadva lásd *R. Zschille* és *R. Forrer:* «Der Sporn». XIII. tábla, 5. ábra.)

A szárak közötti távolság 7·3 ctm., a szárak hossza 7·5 ctm., a taraj átmérője a sugarakkal együtt 4 ctm., a tarajtartó hossza 4·5 ctm. A XVI. század elejéről.

Érseki lyceum muzeuma, Eger.

414.

Sarkantyú, mór, vasból, széles, rövid szárakkal, hosszú tarajtartóval és nyolcz ágú csillagtarajjal. A szárak külső alsó része domború, fölső része síma és kis csúcsban végződik. A szárak elején kis fülek vannak. Az egyik oldalon félkörű csatt lóg.

A sarkantyú-szárak egymástóli távola 7·5 ctm., hátsó részük 6·5 ctm. széles, magasságuk 5 ctm. A taraj sugarai 3·5 ctm. hosszúak.

A XV. században a mórok és az arabok viseltek ilyen sarkantyúkat, a XVI. században azonban a lengyeleknél is használták. Hasonló ki van adva : *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» czímű mű 620. lapján 24. sz. alatt. A sarkantyút Gömörmegyében Jánosiban az erdőben találták.

Nyáry Jenő br.

415

412

415.

Kengyel, sárgarézből, melynek szárai kívül két lapra reszelt s egy hosszegyközényű lappá kiszélesedő talpallóval bírnak. A külső kengyelszár kurtább s e miatt a talpalló kifelé fölfelé hajló rézsútos állást nyer. A kengyelszárak fölül egy ív alakban előre görbülő tengelylyel vannak összekötve, s ezt egy középen magas bordával két részre osztott széles, ív alakú rézlap borítja, melynek alsó fele csillagszerű három áttöréssel van díszítve. A talpalló előrésze egy csúcsívbe futó és függélyesen lefelé függő rézlappal van ellátva. Lelhely: Kaposvár, Somogy m. A kengyel-nyilás átmérője 9·5 ctm., egyik kengyelszár magassága 10·5, másiké 12·5 ctm. A talpalló szélessége 3 ctm. — XV. század. Hasonló ki van adva *A. Schlieben.* Geschichte der Steigbügel. Annales des Vereins für nassauische Altertumskunde 1892. 1893. III. Tábla 157. ábra.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

416.

Sarkantyú, vasból. A szárak 2·5 ctm. szélesek, laposak, külső oldalukon egy széles keresztbe futó vonalakkal díszített bordával ellátottak, a borda fölött pedig több szögletű fejes szögekkel díszítettek. A szárak vége könyök-alakú hajlással fölfelé emelkedik és két lyukkal ellátott fülben végződik. A szárak ott, a hol a kissé lehajló taraj-

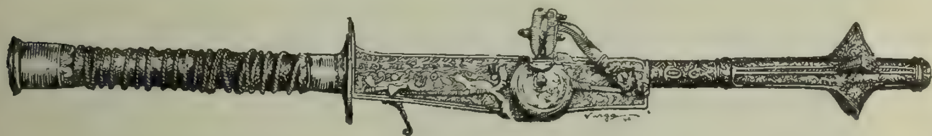
tartó van, három szögalakban kiszögellenek és egy gyűrűs gömbbel ellátott lefelé hajlított kamóban végződnek. A bal szárban a könyökhajlat fölött egy kapocs van bekapcsolva, úgyszintén a fülekben egy-egy csatt szárának a töredéke. A hatágú csillagtaraj sugarai vékonyak és kihegyesedők, míg a tarajtartó kevéssé lefelé görbült, haránt bordázott.

A szárak közötti távolság 6·7 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a tarajtartó hossza 5·5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A XV. századból.

Bethlen-collegium, Nagy-Enyed.

421.

Buzogány vasból, öt gerezdes és lőberendezéssel ellátott. A hatszögletű buzogányszár lapjai, valamint a háromszögű gerezdek beétetett virágarabeszkekkel vannak borítva. A buzogányszár kerek, fúrott

csővel van ellátva, melyhez hátra csapó kerek lakatos kovás lőszerkezet szolgál. A nagy körlap által a szártól elválasztott nyél fekete bőrrel borított és kettes sodrású sárgaréz huzallal van körülcsavarva. A nyél alsó és felső vége sárgaréz pánttal van körülvéve. A lobbantyúlapon háromszögű paizsban egy hadi csákánynyel e mellett két oldalt

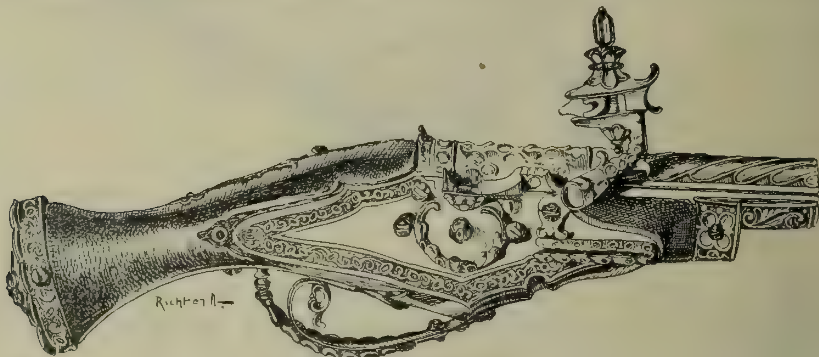
P és S betűk vannak fegyverkovács-bélyeg gyanánt kiétetve. A buzogány hossza nyelével együtt 64·5 ctm. Súlya 2 kilo és 290 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

425.

Zseb- vagy övpisztoly (egy pár), kerek lakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. A 11 ctm. hosszú cső eleje fagaly-alakú vésetekkel, vége pedig csavarmenetesen futó homorú vájattal díszített. A szerszám le-

mez, kovatartó kakas s ennek rugója vésetekkel díszített, úgy szintén a sátorvas és tusaborító is. A ravaszt a sátorvasra csavarral erősített biztonsági rugó tartja. Az ébenfa ágy belső oldalára 8·5 ctm. hosszú akasztó tüske van alkalmazva. A cső űrátmérője 6 mm.

XVI. század eleje.

Gr. Andrássy Géza.

427.

Fegyvercsoportozat a következő jobbára XVI. századbeli magyar fegyverekből van összeállítva:

Zabla, XVI. század. Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, lánczos gömbfejjel, vasból. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Buzogány, körte-alakú vasfejjel. XVI. század.

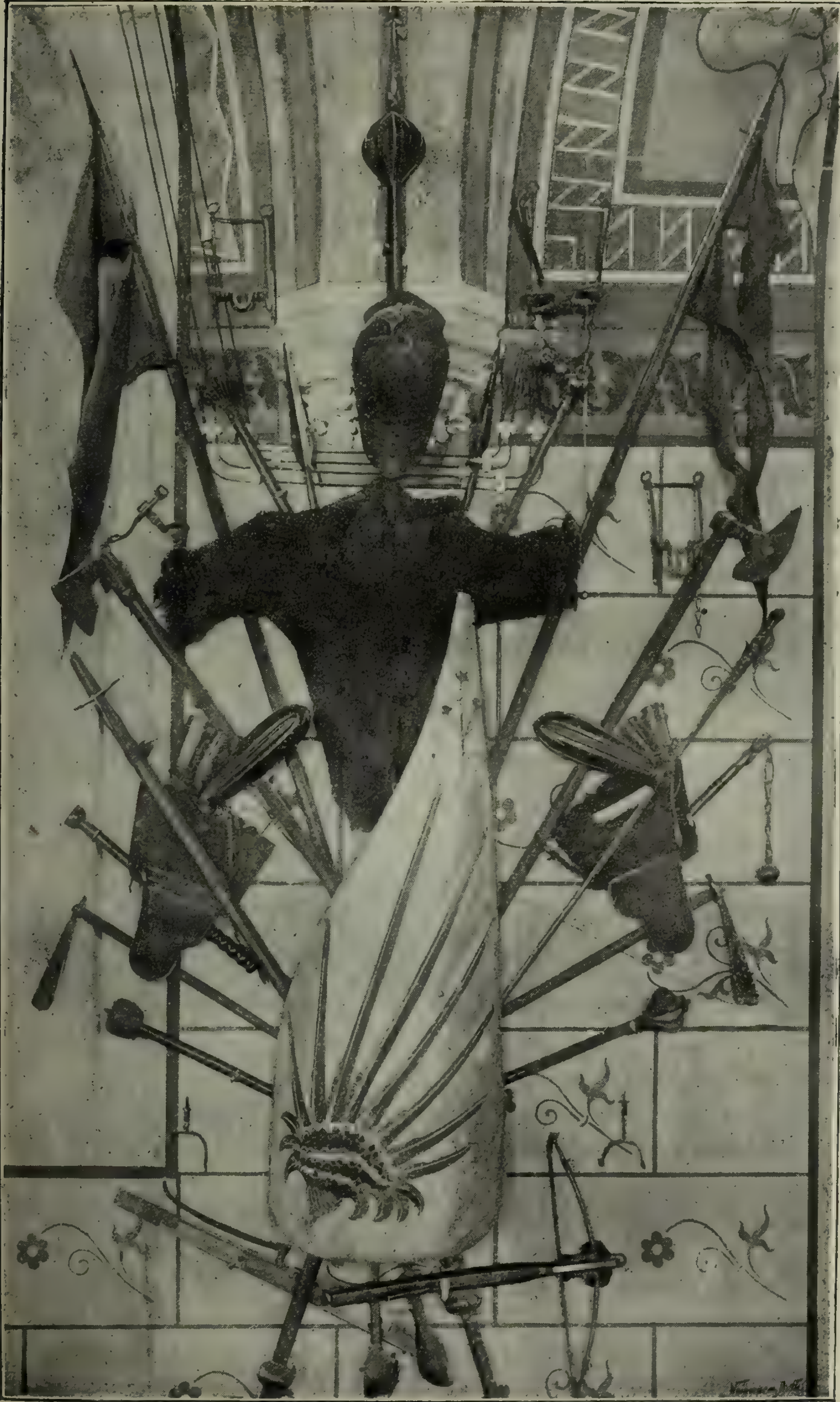
Székely nemzeti múzeum.

Nyílpuska, aczélíjjal. XVI. század.

Gr. Szirmay Alfréd.

Buzogány, gömb alakú, fagömbje laposfejű szögekkel van sűrűen kiverve, felső részét vaslemez borítja, melyből egy négyélű tüske emelkedik ki. XV. század.

Besztercze-Naszód vármegye közönsége.

427. Fegyvercsoportozat.

Alkarvédő (2 drb), a XVI. századból, bordázott vaslemezből két kézelő lemezzel. Batthyány Iván gr..

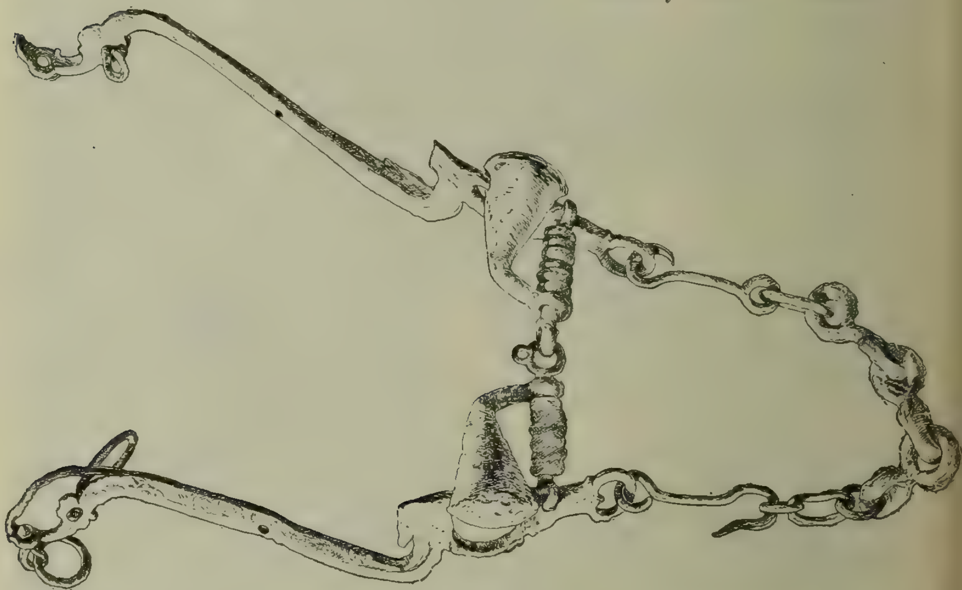
Csákány-fokos, vasból, újkori nyéllel. XIII. század.
Darnay Kálmán:

Magyar tárcsapajzs, fából színezve, karmos sasszárnynyal. XVI. század. — A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lobogós kopja, lovassági kétszárnyú lobogóval és színezett gerelyszerű rúddal. XVI. század.
Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

Sisak, rákfarkos nyakvédővel, bordázott sisaksapkával és orrvédővel. Magyar alak. XVI. század.
Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla, tagolt gyűrűs tengelylyel. XV. század.
Székely nemzeti múzeum.

Feszítő zabla vasból. A zablaszárak közül az egyik ép, fölül hajlott könyökkel bír, melyben forgó tengelylyel ellátott kapocsban levő karika. belső oldalán pedig elypsis alakú lánczszem van. A könyök felső része fület képez. A szárak alsó része csaknem függélyesen álló karral bír, melynek 9·5 ctm. hosszú kidomborodó végén kúp alakú lehajlított tengely van beerősítve. A kúptengely szárait összekötő, hat gyűrűs egyenes feszítő tengely erősíti be. A szárak végén három nyolczas alakú szemből, három kisebb karikából és két hosszúkás kapocsból álló láncz van. A szárak, amelyek külső lapjukon félig kivájtak, 18 ctm. hosszúak, a kúptengelyek hossza pedig 5·5 ctm.
XV. század vége. Bartalos Gyula.

Feszítő zabla, tagolt tengelylyel, lánczczal. XV. század.
Szeged városi múzeum.

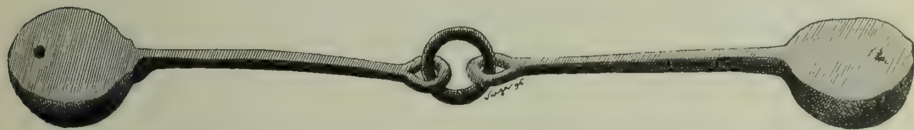
Hajító dárda, szakállas csúcscsal. XVI. század.
Pozsony vármegye közönsége.

Pánczéling, vassodrony szövetből. XVI. század.
Marosvásárhelyi ref. collegium.

Hajító dárda (2 drb), nádlevél alakú pengével, tokos nyakkal. XIV. század. Csoma József.

Golyó, lánczos, vasból. A golyó áll két féltekéből, a melyekből egy-egy 31 ctm. hosszú, karikás végű tengely nyulik ki. A tengelyek egy 8 ctm. átmérőjű erős karikával vannak egymáshoz lánczolva. Az egyik félteke keresztmetszet-lapjában tüske-nyulvány van, a mely a másik féltekének megfelelő mélyedésébe illeszkedik és a két féltekét összetartja. Ágyúból lövetett ki s röptében szétnyilva keresztbe fogta az ellenséget.

A golyó átmérője: 11 ctm. Súlya: 7·500 gramm. — A XVI. századból. A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Harczi balta vasból, 12 ctm. hosszú, 4·5 ctm. átmérőjű tokkal, melynek külső oldala lapos és felső végén 5·5 ctm. hosszú és 3 ctm. széles fokkal bír. A balta nyaka rövid, lapja pedig a kissé hajlott élnél 14 ctm., alsó része ferdén leszegett, felső része pedig egyenes. A balta nyaka 4 ctm. széles s kezdetétől a balta lapcsúcsáig kikanyarított. A balta nyakán és a lap csúcsában egy-egy öt ágú fonott csillagkereszt van bélyeg gyanánt beütve. Lelhelye: Bükk hegység. XIV. század vége.
Bartalos Gyula.

Buzogány, tizenkét gerezdes vasból. XVI. század.
Segesvári gymnasium régiségtára.

Buzogány, félgömb alakú bronzfejjel és fekete nyéllel. XVI. század.
Andrássy Géza gr.

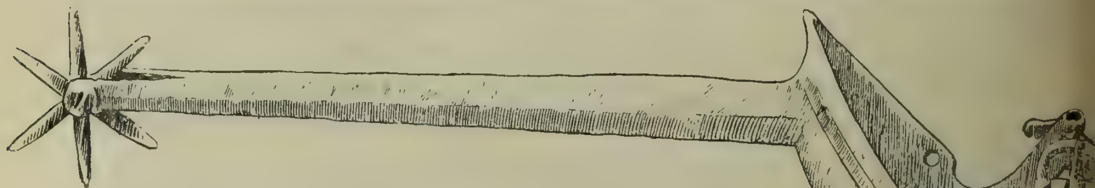
Buzogány vasból, tizenkét gerezdes. XVI. század.
Nagybánya város közönsége.

Buzogány, tizenhat gerezdes. XVI. század.
Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, háromélű pengével, keresztvas nélkül. XVI. század. Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú, csillagtarajos. XIV. század.
Csoma József.

Torna sarkantyú, vasból, rövid lapos, elől rövid könyökben fölhajlott, hátul magasan kiszökellő szárakkal és hosszú négyélű tarajtartóval, melyben egy kis hat ágú csillagtaraj van beerősítve. A lapos szárak külső oldalán kiemelkedő árkolt borda fut végig egészen a tarajtartóig, amely utóbbi vége felé keskenyedik. A szárak egyikében peczekkel ellátott csatt van akként alkalmazva, hogy a csatt szárát és a sarkantyú szárát a könyök hajlat fölött egy kis kapocs

köti össze, a mi által az egész szíjazat erősebb támpontot nyer. A szárak végén a csatt tartó fülön, még egy nyilás látható, amely szintén a szíjazat megerősítésére szolgált. Találtatott Devecserben, Abauj-Torna megyében.

A szárak közötti távolság 7·1 ctm.; a szárak legnagyobb szélessége 3·5 ctm.; a tarajtartó 18·5 ctm. hosszú, a csillagtaraj száraival együtt 3·5 ctm. átmérővel bír. (Hasonló ki van adva: *R. Zschille* és *R. Forrer:* «Der Sporn». IX. tábla, 4. ábra.) XV. század.

Csoma József.

Számszeríj-agy, szarvas csonttal borítva. XVI. század.

Bártfa szab. kir. város közönsége.

Torna-sarkantyú. Szárai egyenesek, rövidek s olyan szélesek, mint a hosszú bordás tarajtartó. Csillag taraja nyolcz ágú. XVI. század.

Spitzer Mór.

Harczi bárd, vasból, áttört tüskés bárdlappal. XV. század.

Szirmay Alfréd gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, háromélű hosszú pengéjű, egyenes keresztvassal, fekete bőrhüvelyben. XVI. század.

Erdélyi múzeum régiségtára.

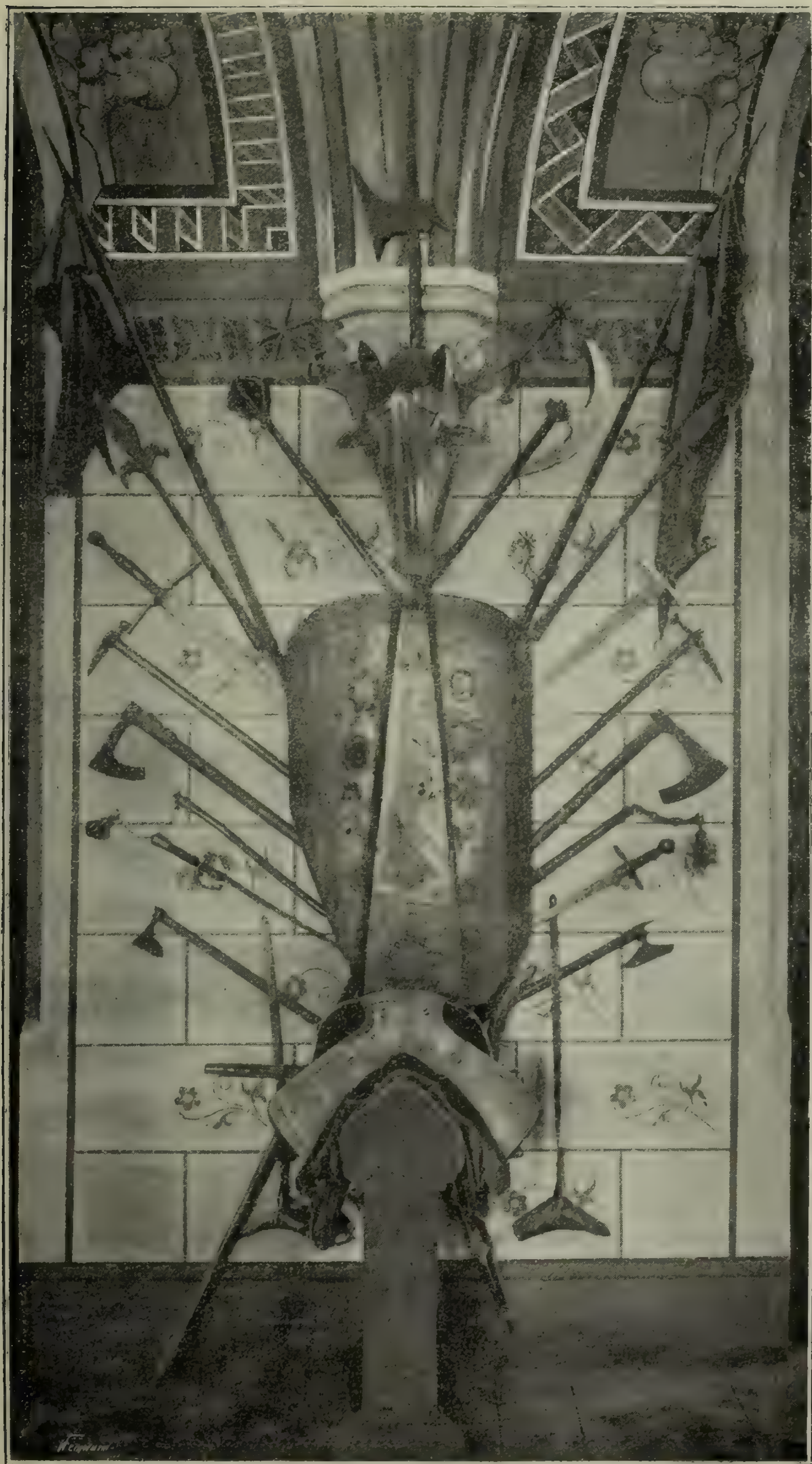
Pánczélkeztyű (egy pár), szarvasbőrből, piros selyemmel bélelve; az ujjaknál vasláncz szövettel borítva. XVI. század.

Brassói történeti bizottság.

430.

Fegyvercsoportozat a következő fegyverekből összeállítva:

Gyalogsági álló paizs, hosszúkás négyzet alakkal, fából. Fölülete vászonnal bevont és ezüst színűre festett. Szélén fekete és barna szalag fut körül. Bordája háromszög alakú. A közepén egy vértes sisakos

430. 431. Fegyvercsoportozat.

feje, csillagok és a sugárzó nap benne minuskulás góthikus betük. XV. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

Lánczos buzogány, tizenkét gerezdes körte alakú fejjel és tompa nyéllel. XVI. század.

Székely nemzeti múzeum.

Csákányfokos, vasól. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, német forma, kétélű, mély vércsatornával és nyolczszögletű vaslemezzel ellátott két köralakú hárító vaskarikával. XVI. század.

Tartományi szertár, Grácz.

Pánczélszuró, hegyes tőrkard, német forma, négyszögletű, hasáb alakú, széles félkörben lehajló keresztvassal, vésett markolat gombbal.

Tartományi szertár, Grácz.

Buzogány, nyolcz gerezdes, hosszú vastokkal. XVI. század.

Takách Mihály.

Számszeríj, felfelé görbülő vastag szárú íjjal. XV. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Csákányfokos. XVI. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Harczi bárd. XIV. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Harczi balta. XVI. század.

Vasmegyei régészeti egylet.

Lóbogos kopja, lovassági. A 3·45 m. hosszú fenyőfa nyél valami fehér mázzal bemázolt, és azután barna, zöld és fekete gyűrűkkel és fekete foltokkal díszített. Alsó részén nagy gömb van, amely szintén színezett. A nyél csúcsán 16 ctm. hosszú, négy élű tokos kopja vas van két szöggel oda szögezve.

A lobogó durva vászonból, két háromszögű szárnyban van összevarrva, amely szárnyak vagy pirosak és fehérek, vagy pirosak és zöldek. De vannak egészen zöld szárnyú lobogók is.

A lobogó 59 ctm. szélességben fekete durva szalag szegéssel a rúdhoz szögecselt. A szárnyak hossza 72 ctm. XVI. század eleje.

Ulászló alatt a magyar huszárság ilyet viselt. A vörös és fehér az ország zászlajának színe volt, a czímer paizs vörös és fehér pólyáit követve.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Szurokvető dárda (2 drb). XVI. század.

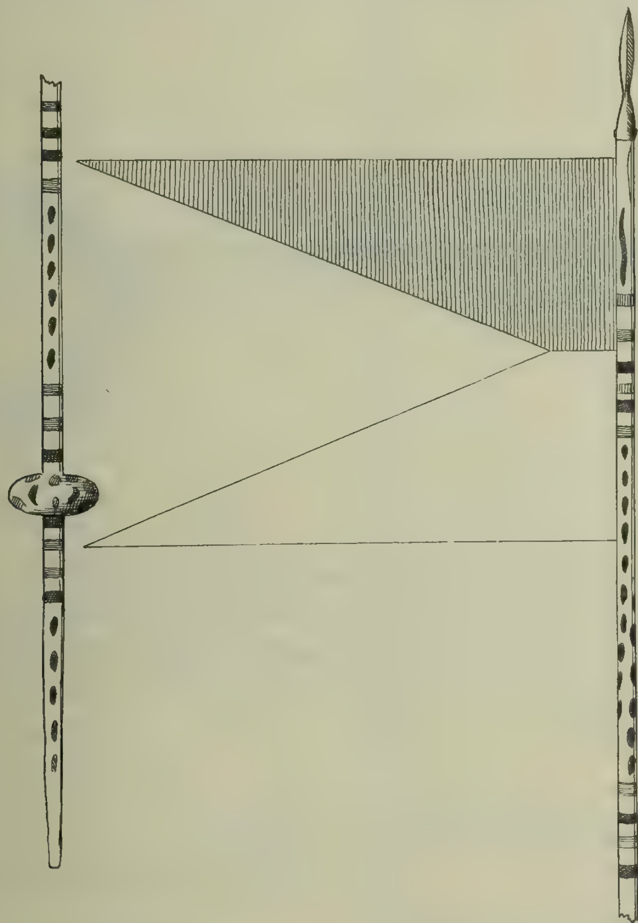
Andrássy Dénes gr.

Csákányfokos, vasból. XVI. század. Andrássy Dénes gr.

Pallos, két élű, hosszú pengével, vésett művű egyenes keresztvassal. XVI. század. Szirmay Alfréd gr.

Kengyel, kettős kör alakú talpallóval, szíjtartója forgatható. XVI. század. Erdélyi múzeum régiségtár.

Lánczos buzogány, körte alakú, kúpos tüskéjű fejjel. A tüskéken egy kis lyukacska van díszítésül beütve. Hosszú vastokja végén drót szövettel burkolva. XVI. század. Andrássy Géza gr.

Csatabárd, félhold alakú, bárdlappal, melyen török felirat van bevésve. XVI. század. Andrássy Géza gr.

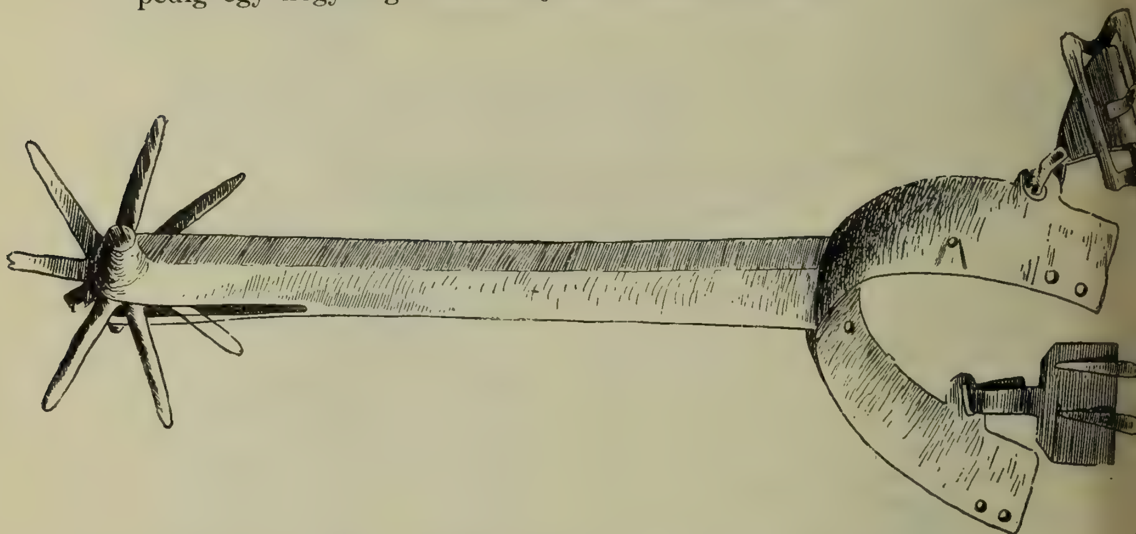
Torna-sarkantyú, XV. század. Székely nemzeti múzeum.

Fokos balta, vasból. XV. század. Bartalos Gyula.

Kengyel, török, úgynevezett sim-rikább, széles hajlott talpallóval, hosszú újkori szíjazattal (egy pár). XVI. század. Dr. Szendrei János.

Kard, pallos alakú, egyenes, két élű. Pengéjén négyes vércsatorna fut végig. Keresztvasa egyenes, két kézre való markolata bőrrel bevont. XIV. század vége. Beszterczc-Naszód vármegye közönsége.

Torna-sarkantyú, vasból, széles lapos szárakkal és hosszú négyélű összenyomott tarajtartóval, amelybe nyolcz ágú csillagtaraj van erősítve. A szárak külső fölülete alig domborodik s közepén két elmosódott barázda fut végig, s az egyikben az alól ferdén álló fülben egy nagy háromszögű szárral ellátott négyszögű csatt, a másikban pedig egy négyszögű visszahajlított tüskéjű kapocs van. A kapocs

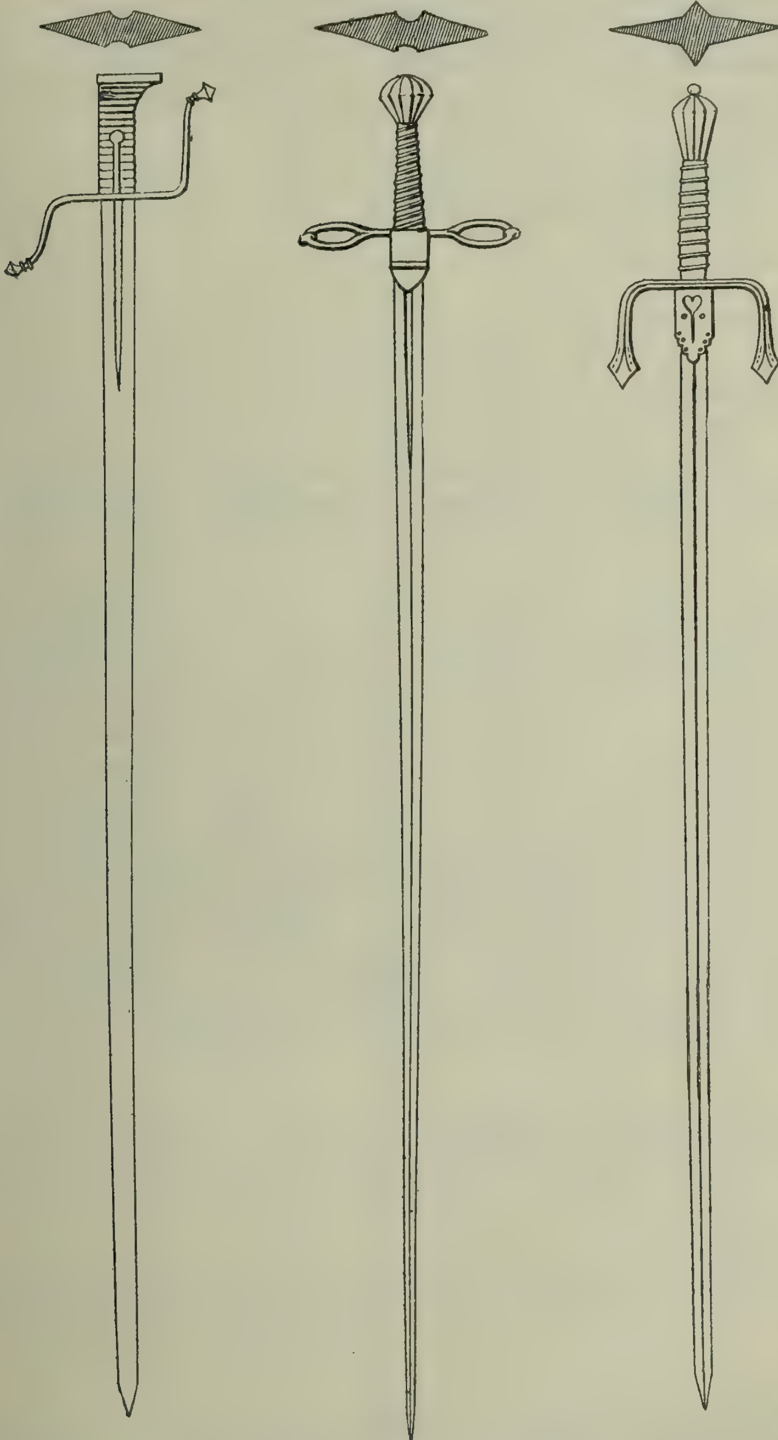

külső lapját két keresztbe menő barázda díszíti. A taraj tengelye két kúpalakú ágyban van megerősítve. A szárak közötti távolság 8·5 ctm., legnagyobb szélességük 3 ctm.; a tarajtartó hossza 18·8 ctm., a taraj a sugarakkal együtt 8 ctm. A csatt hossza 8 ctm., szára 3 ctm.
XV. század vége. Bartalos Gyula.

Alabárd, négy élű nyárssal, bárdlapja hosszúélű, oldalai csipkézettek, tüskéje fölül ferdén erősen leszegett.
Beszterczc-Naszód vármegye közönsége.

Csákányfokos. XVI. század. Székely nemzeti múzeum.

Ló fejvért, kovácsolt vaslemezből, keleti alak. A vért áll fej és rákfarkas nyakvédőből, két kiálló szemvédővel és fülvérttel. Az egész vértezet hosszában futó szalagokban edzett és aranyozott arabeszkekkel díszített. Súlya 2·600 kiló. Olasz munka. XVI. század.
Andrássy Géza gr.

430. Hegyes tőr-kardok.

431.

Nyereg, sötétzöld bársonynyal bevonva, félkör alakú támlával és háromszögű kiugró csúcsú kápával. A támla és kápa külső fölülete aczél lemezzel bevont és olasz renaissance stylű arabeszkekkel étetett és aranyozott.

A váz részint fából, részint vaslemezből van készítve és zsákvászonnal és tehénszőrrel bélelt. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

432.

Fegyvercsoportozatban.

Tornazabla, csiszolt vasból, hengeres és középen fölfelé könyöklő tengelylyel. A zablaszárak vésett és áttört művű, gyengén hajtott *S* alakot mutatnak. (Lelhelye: Nagy-Bajom, Somogymegye.) A tengely hossza 16, a zablaszárak hossza 26·5 ctm. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, kicsiny, elkoptatott szabálytalan gomb alakú. Nyele újkori. Legnagyobb átmérője 4·5 ctm., hosszátmérője 2 centiméter. Lelhelye: Csabrendek, Zalamegye. A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogány, csillag-, török (topuz), vörösrézből, hosszúkás gömb alakú, középen négy oldalú, gula alakú, tompított hegyű tüskékkel, a melyek körül négy három oldalú hasonló tüske sorakozik. A tüskék közei és a gömb oldalai rovátkolt díszítéssel bírnak. A feketére fényezett nyél újabbkori és a végén rézpolturával van leszögelve. A buzogányfej hossza 6 ctm., szélessége a tüskékkel együtt 4 ctm.

Lelhelye: Kanizsa régi várhely. A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, könyökszögletben hajló rövid szárakkal. Csillagtaraja 12 sugaras. E tipusbeli sarkantyú le van rajzolva: *Demmin A.* «Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen» czímű mű 620. lapján.

Méretei: a szárak távola 8 ctm., a szárak magassága 8 ctm., a tarajtartó 6 ctm., a taraj átmérője 7 ctm. A XIV. század végéről.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Kard, pallos forma egyenes, kételű, vasból, hosszú, széles pengével, a melynek mindkét oldalán a penge közepéig terjedő két keskenyebb

és egy szélesebb középső vércsatornát látunk. A középsőben a kardcsiszár bélyege van beütve. A bélyeg áll egy pallosmarkolatból, kissé fölfelé hajlított keresztvassal, alatta egy minusculás N betű, a melynek az egyik szára azonban elkopott. A bélyeg a penge mindkét oldalán egyenlő. A markolatvas lapos, középen bordás díszítésű gombban végződik. A markolat keresztvasa meggörbített és végein kígyófejet ábrázol. A penge hossza 95 ctm.; szélessége a markolatnál 6 ctm., a markolatvas 17 ctm., a lapos gömbbel együtt 21·6 ctm., a keresztvas 17 ctm. A fahüvely bőrrel bevont, két vaslemezes foglalványnyal s a felsőn hordkarikával. A penge XV. századi, míg a keresztvas későbbi, valószínűleg a XVII. századból ered.

Szék mezőváros hatósága.

433.

Szapolyay Imre síremléke. Gypszmásolat. Az eredeti a szepeshelyi székesegyház szentélyének oldalfalába van befalazva s vörös márványból készült. A nevezett egyház megujítása után ma a Szapolyai kápolna szentélyében, Szapolyay István nádor sírkövével szemben van elhelyezve.

Magassága 2·73 m., szélessége 1·41 m. Keretén a lapidáris betűkkel vésett körirat a következő: ✠ HIC JACET ILLUSTRIS | AC EXCELLENS DO(M)I(N)US EMERICUS COMES PERP. (ETUUS) SEPE | SIENSIS ET PALLATINUS | REGNI PANNONIE QUI OBIIT MCCCCLXXXVII.

«A kereten belől a képes mező alapját egy sugár oszlopokon nyugvó hat ívbehajlású csúcsíves keret képezi, mely fölött a két felső sarkot díszes akanthus-levelek töltik ki. Az ívezet alatt áll az elhunyt pánczélos alakja. Arcza bajusz és szakáltalan, szemei hunyvák, fejét kicsiny tollforgóval díszített vassapka födi, melyet alól egy a nyakvashoz erősített állvédő egészít ki. Termetét teljes középkori vért födi, jobbja mellén pihen, balját a bal oldaláról lecsüngő egyenes pallos markolatának keresztvasán nyugtatja, lábait hosszú, egyenes sarkantyúkkal ellátott, lemezes csőrsarúk födik, zsámolya nyugvó oroszlán, melynek füleit egy-egy rozetta képezi. A pánczélos alak háta mögött két lebegő angyal szőnyeget tart, ennek szegélyét váltakozva dülények s pontozatokból alkotott díszítés képezi, bélése a csúcsíves korban kedvelt és gyakran alkalmazott virág ornamentikát mutat. Jobb hóna alatt tornazászló nyelét tartja. A kettős szárnyú zászló díszítése a köpeny béléséhez hasonló, a rajta levő czímerpajzs alakja: hegyekből növekvő farkas. A lovag lábszáraival egy magasságban, mindkét oldalt ismét egy-egy bő tunikába öltözött angyal áll, s magok előtt egy-egy renaissance czímerpajzsot tartanak. E czímer-

pajzsok közül: a czímertanilag jobb oldalon levő, hármas holomból növekvő farkast mutat, jobbról fölülről egy befelé fordult holdsarlótól, balra alól egy nyolcz ágú csillagtól kísérve. A baloldali pajzs czímeralakja: egyszarvú. Az emlék egészben jó föntartású.

Érdekesek a sírkövön elhelyezett czímerpajzsok. Fölül a tornalándzsa lobogóján a családi czímer foglal helyet: (Kékben) hármas halomból növekvő természetes farkas, — a jobboldali pajzson ennek ismétlése, az atya czímere a baloldali pajzson: (veresben, ezüst) egyszarvú: az anyáé. Ez a középkori sírköveken a czímerek rendszeres, szokásos elhelyezése».

A Szapolyai család, mely Jánosban a magyar királyi székre emelkedett, ősrégi család, de csak a XV. században kezd szerepelni. Emelkedésüket főleg Mátyásnak köszönhetik, ki Imrét és testvérét Istvánt magas polczokra emelte.

Imrét, mint kiválóan tanult embert kartársai litteratus (deák) melléknévvel tisztelték meg. Fiatal korában Hunyadi János alatt tanulta a fegyverforgatást, ennek halála után már 1459-ben az összes sókamrák grófja (Comes) volt. Öt évvel utóbb 1464-ben már a Bosnyák országi kormányzóságban és a horvát báni méltóságban találjuk, valamint ekkor már szepesi örökös gróf és főispán is volt. 1465-ben, — úgy látszik — a boszniai kormányzóságtól megfosztatott. Nőül a pelsőczi Bebek családból Imrének leányát Orsolyát vevén, ez által is tetemes vagyonhoz jutott és ez úton sógorának Pelsőczy Pálnak örökségét is igyekezett megszerezni. Azonban, miután 1468 táján a szép jövedelmü harminczad főigazgatói tisztet is a király rendeleténél fogva Csáktornyai Hampónak volt kénytelen átengedni és nevezett sógora utáni örökség megszerzésére nézve is némi nehézségeket gördítettek elébe, Mátyás királylyal, jóltevőjével feszes viszonyba jutott. Utóbb azonban ismét visszanyerte a király kegyét, és több hadjáratban és békeszerződésekben vett részt. 1485-ben nádorrá választatott. Életének utolsó éveiben még Tokaj várát és a hozzá tartozó uradalmakat is nyerte adományul. Meghalt 1487-ben. Ő, ki 1459-ben még csak egyszerű vitéz volt, emelte családját a főrendek közé.

Csoma-Csergheő: «Szapolyai Imre sírköve». Arch. Ért. 1890. 342. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». X. k. 488. lap. *I. Siebmachers* Wappenbuch. IV. k. 615. l. *Dr. Csánki Dezső:* «Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában». I. k. 1890. 118. 191. stb. ll.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

437.

Csoportozatban.

Várpuska, szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és czélgömbbel, hosszú megnyúlt ravaszszal. A keményfa ágy öt oldalú, pántozat nélkül. A tusa hosszú, keskeny, a nyakán kivágással a hüvelyk újj számára.

A szakállon egy jeruzsálemi kereszt van beütve. A kanóczfogó hosszú hattyúnyak alakú, keskeny fejjel. A töltővessző számára az ágyon nincs semmiféle vájat.

A csőűr átmérője: 21 mm.; hossza: 1·25 m.; a tusával együtt: 1·70 m. Súlya: 11·500 gramm. A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

1·41 m
HIC IACET ILLVSTRIS
AC EXCELLENS DOMINVS EMERICVS COMES PERP SEPE
SIENSIS ET PALLATINVS
REGNI PANNONIE QVI OBIIT MCCCCLXXXVII
2·73 m

433

Várpuska kanóczgyújtós szerkezettel, barna, tölgyfa agyba illesztve. A hosszú, nehéz cső nyolcz szögletű, czélgombbal és bevésett irányzóval ellátva. A csövön a lőporkamra fölött egy egyenes keresztvasú tőr alakja van fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. A puskaágy újabb keletű francziás szabású s a XVIII. századból való. A cső hossza 128·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 21 mm. A puska súlya: 12·700 gramm. XVI. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Várpuska szakállas, kanóczos, négyszögű serpenyővel és sátorvassal, kis czélgömbbel és irányzékkal. A hattyúnyak alakú kanócztartó feje lapos és csavarral van ellátva. A kanóczfogó és a szerszámlemez az egyik puskán primitiv félkör alakú bevésett vonalakkal van díszítve.

Az ágy töredezett, a tusa lapos háromszög alakú, nyakán kivágással a hüvelykújj számára. Az ágy végén három vaspánt van reáerősítve. A töltővessző hiányzik.

A szakállokban három jegy látható, az egyiken körben álló kereszt, a másikon pedig a jeruzsálemi kereszt.

A cső nyolcz oldalú, ürátmérője: 21 mm.; hossza: 1·26 m.; a tusával együtt: 1·66 m. Súlya: 10·700 gramm.

A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Várpuska, kanóczgyújtós szerkezettel, nyolczszögletű nehéz vascsővel, melyen a csőtorkolat vége felé bereszelt bordázatok és háromszögek körvonalai, csúcsaik körül három ponttal vannak bevésve. A csövön irányzó és czélgömb van vasból alkalmazva s a lőporkamara fölött 1655 évszám van későbben bevésve.
A fekete, nehéz puskaagy tölgyfából készült. A cső hossza 106 ctm., a csőtorkolat átmérője 22 mm. A puska súlya: 14·500 gramm.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

444.

Fegyverderék, lovassági (13 drb), csiszolt, kovácsolt vasból. Hasonló a 2944. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy ezeken a fejes gombdíszítés és a fegyverkovács-bélyeg hiányzik. XVI. század közepéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

8611 2905 437 437 437

445.

Lópatkó, vasból, mindkét száron egyenletesen elosztott három lyukkal, melyeket a két saroktól kiinduló s az egész patkót körül futó beütött csatorna köt össze. A patkószárak vége hegyes, háromszög alakúvá kovácsolt és a sarkak előállításához hirtelen lehajtott.

Lelhely: Sümegh, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

446.

Lópatkó, vasból, kerülék alakúlag kovácsolva, melyen a jobb oldalon három, a bal oldalon négy lyuk van átütve s a sarkaktól a szöglyukakon át körülfutó, beütött csatorna elől egy centiméternyi megszakítást mutat. A sarkak a hirtelen lehajtott szárak végeiből vannak képezve és a jobboldali nagyobb, a baloldali kisebb négyszögű gombbá van kalapálva. A csaknem teljesen ép patkó súlya 380 gramm.

Lelhely: Z.-Szántó, Zalamegye. XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

447.

Számszeríj-felhúzó, fából, felső végén és oldalain vaspántokkal, közepén egy bevésett nyílásból tengelyen mozgó erős, nehéz vashorog nyúlik a fa végeig, mely az íj húrjának a húrpattintó kapocsra való lehúzásához szolgált. A nyélben tulipán virág, «B. D. és 1698» évszám van később bevésve. Hossza 51 ctm.

Wilczek János gr.

449.

Paizs, az óriásteknőcz hátából készítve, belől még a gerinczcsont is meghagyva. A paizs kívülről eredetileg pergamenttel volt bevonva, ma már ebből rajta csak egyes részek láthatók. Belűl a szíjazat hiányzik, azonban az alsó csúcsnál levő egy s a felső csúcsnál levő két furott lyuk ezen szíjazatnak eredetileg csavarokkal történt odaerősítésére mutat. A paizs szélei töredezettek. Magassága eredetileg 90 ctm. lehetett, legnagyobb átmérője 70·5 ctm., súlya 7·000 gramm. XVI. század.

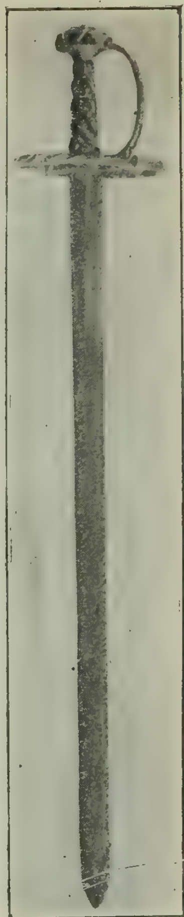
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

458.

Kard, egyenes, kétélű, és vége felé gyengén keskenyülő kurta pengével, melyen két oldalt a gombos végű és fekvő ∽ alakban gör-

bített keresztvas alatt a penge egynegyed rész hosszában lapos, kettesvércsatorna nyulik le. A famarkolat csigázóan összefont bordákból áll s végén egy nyiló basarózsa alakú nagy vasbimbó van alkalmazva, melybe a görbített vasvessző alakú kézvédő be van eresztve. A pengén egy oldalt három ágú szigony, más oldalán a Neptun-villa, valószínüleg velenczei fegyverkovácsbélyeg van beütve és rézzel kiöntve. (Ugyane bélyeg egy XIV. századbeli pengén fordul elő. Lásd *W. Boeheim,* «Waffenkunde», Leipzig, 1890. 241. l.) A penge hossza 75 ctm., legnagyobb szélessége 43 mm. A penge XV., a markolat XVI. századbeli.

Wilczek János gr.

458

459.

Pallos, két élű, egy kézre való, keleti alakú. Egyenletesen keskenyülő pengével, melynek két oldalán a keresztvastól a penge egy harmad hosszában széles, lapos vércsatorna fut. A keresztvas sárgarézből öntött ív alakú görbülettel bír, melynek végei stilizált sárkányfejeket képezve a penge élei felé hajlanak. Az összenyomott henger alakú famarkolat eredetileg bőrrel volt bevonva, alúl-fölül arabeszkszerű vésetekkel díszített sárgaréz pánttal körülvéve. A markolatfej befelé karajolt, sárgarézből öntött, hatszögű lap, két oldalt magasan kiülő gombokkal, s az egész vésett arabeszkekkel van díszítve. Találtatott Mostar mellett (Boszniában) egy régi sírban. A penge hossza 90 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm. Súlya 800 gramm. XVI. század.

Asbóth János.

459

460.

Számszeríj-felhuzó készülék, ugynevezett feszítő kecskeláb. Áll két görbített oldal vaságból egy húrfogóból és egy 22 ctm. hosszú vas rúdon megerősített szarv alakú famarkolatból. Tulajdonképen nem egyéb egy egykarú emeltyűnél. Hasonló kiadva: *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» czímű mű 416. lapján.

A XV. század végéről.

Wilczek János gr.

461.

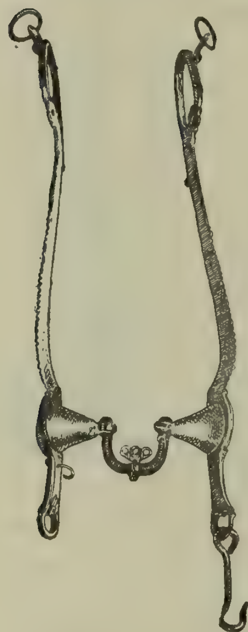
Kard, hosszú egyenes pengével, amelynek közepén egészen a csúcsig mindkét oldalon egy borda fut végig. A 18 ctm. hosszú markolatvas végére lapos fejű gomb van erősítve, amelynek felső lapján párhuzamos egyenes vonalakból egy négyzet és ennek két átlója van bevésve.

Az egyenes keresztvas végei kissé megvastagodnak s négy oldalúak. Az oldalak élei letompítottak.

A penge 89 ctm. hosszú és 4 ctm. széles. A markolat vas 18 ctm. hosszú, az egyenes keresztvas pedig 23 ctm., a gomb átmérője 5 ctm.

A XV. század elejéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

462.

Zabla, vasból, melynek hajlított két szárát csuklókban forgó, három tagolatú tengely köti össze. A tengely két külső része hegygyel befelé álló üres kúp, mely középen egy, szélén pedig körben 12 lyukkal van áttörve s ezek a középső lyukkal bevésett sugárküllőkkel összekötve. A tengely középső része patkó alakú és közepén egy három lyukkal áttört, legyező alakú vas nyelv van ráforrasztva. A zablaszárak külseje csipkézetes és tagolatos vésetekkel borított s az egész zabla be van czinezve. A szárak hossza 43·5 ctm., a tengely hossza 16 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

463.

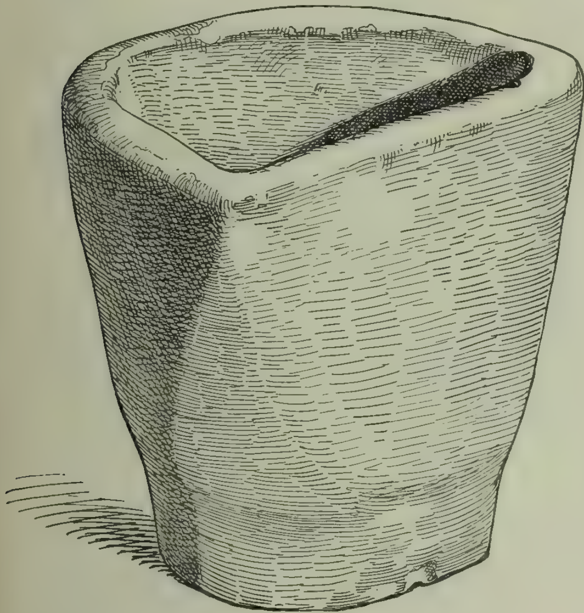
Lópatkó, vasból, hossznégyszögű öt lyukkal, melyek közűl kettő a jobb, három a baloldalra esik és valamennyi a patkószög feje részére ki van szélesítve. A szárak végei lehajtottak és széles sarokban végződnek. (Lelhely: Sümegh, Zalamegye.) Az e fajta patkók a XV. század második felében voltak divatban. (Lásd *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig 1893. 670. lap.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

467.

Tegez, hosszúkás alakú tok, piros szattyánból, melynek háta lapos és a tok nyilásánál feljebb emelkedik, és külön nyilású tarsolyt képez, melybe a nyílszárnyak külön tartattak tartalékban. A tok

nyilása és ellapuló, háromszög alakra leszelt alsó vége, valamint egyik széle sárgaréz lappal van borítva, melyen szárnyas angyalfej, lomb és virágdíszek vannak kiverve. A tegez belseje a nyílveszszők külön elhelyezésére falapocskákkal külön lyukakra van osztva és nyilásánál két oldalt két vaskarikával van a vállzsinór részére ellátva. A tegezbe hét darab számszeríj-nyílvessző van bedugva, melyek hossza 36.5—40·5 ctm. közt változó. A tegez hossza

470

467

32 ctm., szélessége 9 ctm. XVI. század. A tegez eredetileg egy nagy olasz kés hüvelye gyanánt készülhetett és csak később alakíttatott át belseje nyílvesszők befogadására.

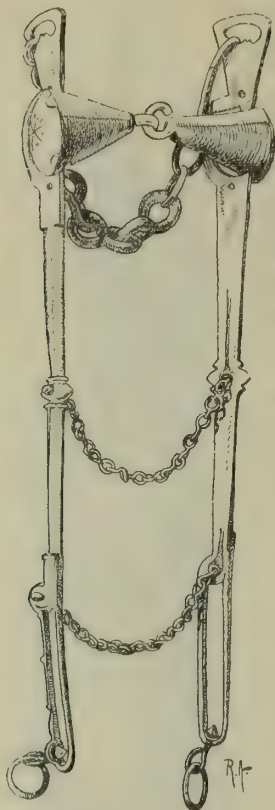
Nyáry Jenő br.

470.

Olvasztó-tégely, grafitból, alján kereszttel ellátott paizs alakú bélyeggel. A szájánál háromszög alakra összehajtott tégely magassága 14·5, átmérője 16 ctm. A fegyverkovácsok eszközeihez tartozott. XV. század.

A sopron-városi múzeum.

473.

Feszítő zabla, vasból, a czinezés nyomaival. A rendkívül hosszú szárak külső lapjukon vésettek s végükön 11 ctm. hosszú füllel bírnak, a melybe egy forgatható kapocsba akasztott karika lóg. A fülek előtt egy nyolczas szemű 17 ctm. hosszú láncz van alkalmazva, amely alatt egy hasonló hosszabb s ki nem feszíthető láncz van. A zabla tengelyét két belül üres 7—7 ctm. hosszú kúp képezi, amelyeknek alapja domború és négy visszahajlított fülecskével van a kúp köpenyéhez erősítve, s egy bevésett nyolcz ágú csillaggal, amelynek szárai között egy-egy pont van, díszített. A zablaszárak kiszélesedő végén kimetszett nagy fülbe egy erős láncz van akasztva. A szárak hossza 50 ctm., a zegész zabla súlya 1·250 gramm. XVI. század.

Hasonlót kiadva lásd: *R. Zschille* és *R. Forrer:* Die Pferdetrense in ihrer Formenentwickelung. XVIII. tábla, 1. ábra.

Róm. kath. érseki lyceum múzeuma, Eger.

475.

Szigetvár látképe 1566-ból, rézmetszet a következő olasz felírással: Il Vero ritratto de Zighet. Con Il suo Castello, | fortezza Nuoua, Paludi, Lago fiume et ponte, et | altre Cose Notabili par lettere annotate, con | monstra del monte fatto da Turchi, et | con l'asalto datogli da essi. | Ant. Lafrery. Formis Romae ꝏ. D. LXVI. A szigetvári várat Zrinyi Miklós idejében történt utolsó ostromoltatása alkalmából ábrázolja. E rajz alapúl szolgált a 4915. sz. a. kiállított modellhez.

Magának a képnek méretei: szélessége 50 ctm., magassága 34 ctm. A Lanfranconi Enea-féle gyűjteményből.

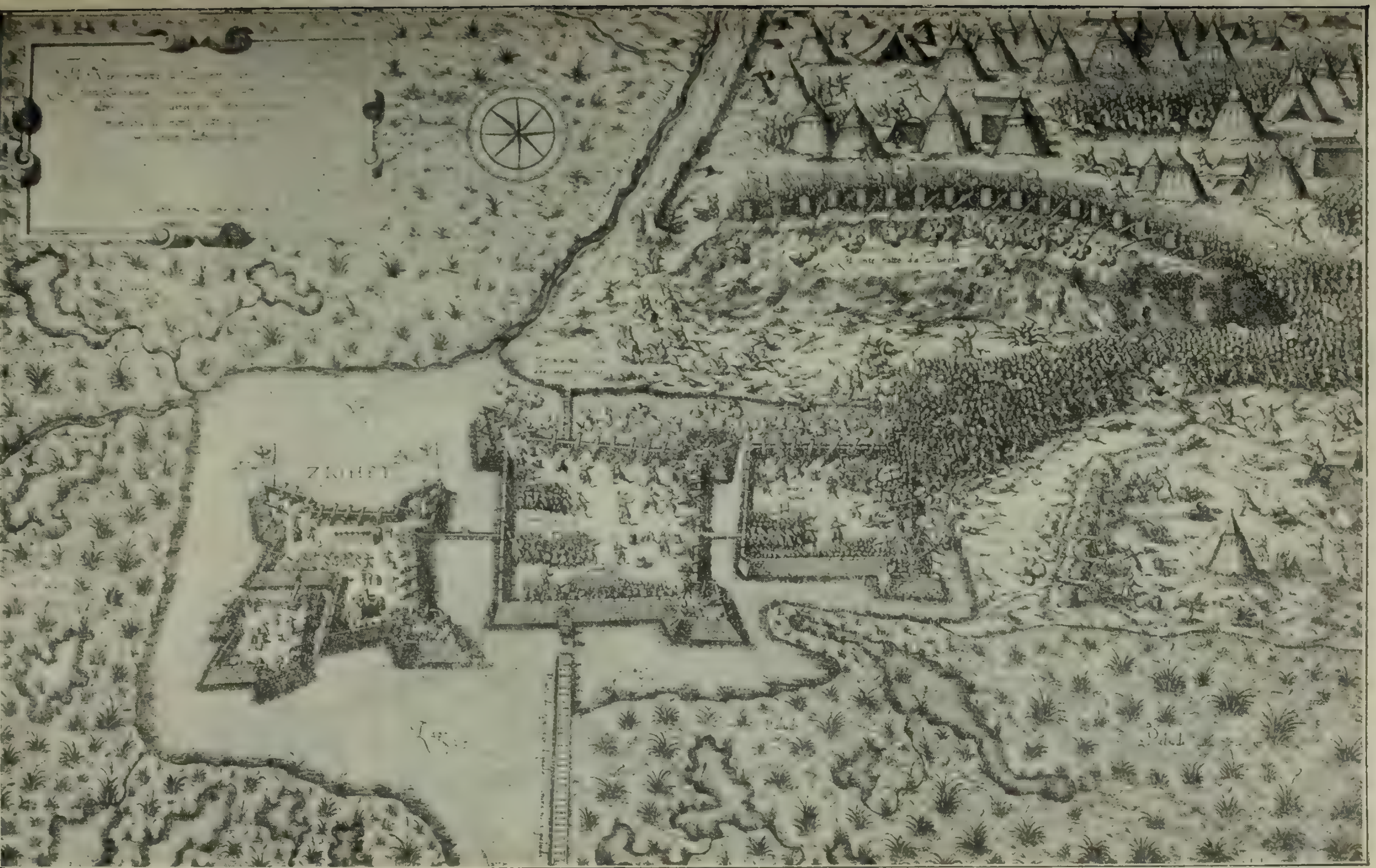
Történelmi főcsoport igazgatósága.

477.

Fegyvercsoportozatban.

Pánczéling, szögecselt vasgyűrűkből összeróva, egyenesen felálló nyakkal, egész ujjakkal. Súlya: 5·000 gramm. — XVI. század.

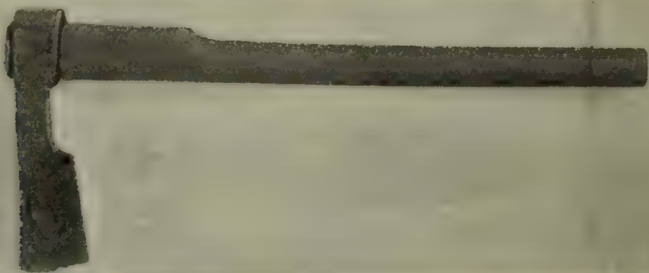
Kornis Viktor gr.

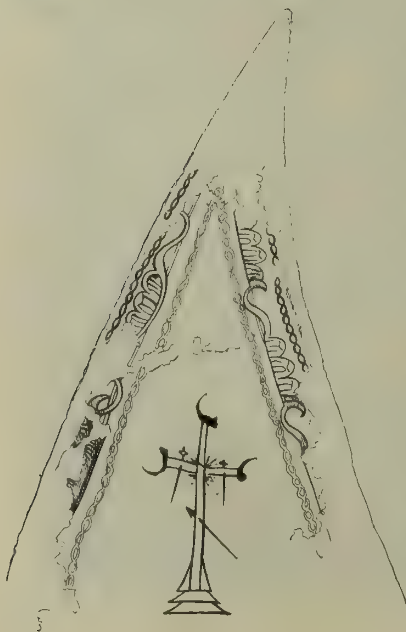
475. Szigetvár ostroma. 1566-ban.

Balta, utász, hosszú, nyakas baltavassal és négyszögű, lapos fokkal. A balta fokával együtt 24 ctm. hosszú, élének hossza 67 mm. (Lelhelye: Megyes, Zalamegye.) XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsapaizs, magyar huszársági, hársfából, teknősre faragva és kivül belűl pergamenttel bevonva, mely felülről lefelé futó széles és egyenletes vörös-fehér csíkokkal van befestve. A háromszögű paizs alsó szögletei le vannak kerekítve. Belsejében a tartó szíjazat még részben megvan s azt háromszögletes fejű szögek tartják a paizshoz. A paizs belső része oliv zöldre festett, vörös árnyalattal, széles szegélypánttal, mely magyaros ornamentikájú és feketével szegélyezett sárga és vörös lombdíszt mutat, ezen belől pedig körül két sárga vonal láncz alakra van összefűzve. A paizsteknő közepén a

szíjazat fölött egy sárga kereszt van kettes alapzaton festve és fekete árnyalatú vonalokkal körülszegve. A kereszt két karján és alsó szárán egy-egy fekete szög van átütött alakban megfestve. A szíjazat hiányos s az eredetiből (nyers disznóbőr) csak a paizs alján van meg egy darab. A paizs hátán gothizált fekete betűkkel és arabs számjegyekkel e felírás van festve:

ANDREAS ESTORAS / ANNO 1343.

A paizs külső felirata megtévesztésre szánt és későbbi keletű, mert maga a paizs a XVI. századból való. A paizs magassága a csúcsig 1 mtr és 22 ctm., átmérője 62 ctm., súlya 3 kiló és 500 gr. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

488.

Sisak (Morian), magas tarajjal, kovácsolt vasból, elől és hátul magasra kiugró és karéjos, hegyes csúcsokban végződő széllel s a szélek mellett a sisaksapka alján körül sárgarézből nefelejtsszerű 12 pitykével díszítve és hátul forgótokkal ellátva. A sisak két oldalán a stilizált liliom van domborúan kiverve, s ez valamint a taréj csiszolt, a többi rész fekete. Hasonló sisakokat a XVI. század végén a mün-

491

cheni polgárőrség is viselt. A sisak egész magassága a taréjjal 30, átmérője 19 ctm., és 5 mm. Az állszíj hiányzik. Súlya: 1·550 grm.
A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

491.

Sisak, vasból, gömbölyű sisaksapkával, amely hátul kihegyesedő rákfarkas nyakvérttel van ellátva. A nyakvédő nyolcz darab, szélein nagyfejű szegekkel egymásra szögecselt vaslemezből áll, amelyeket alól két sor szeggel megerősített erős fekete bőrszíj tart össze. A sapka alsó széle egy sor nagyfejű rovátkolt szöggel díszített. A sapka

elején egy csigavonalakkal és rovátkokkal díszített mozdíthatlan homloklemez szolgál a sisak előrészének erősítésére.

Az állazó hiányzik.

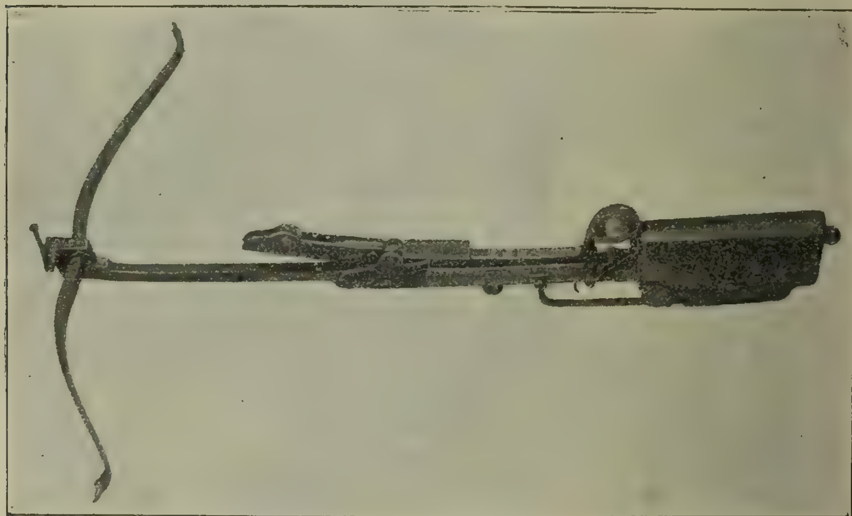
A sapka 23 ctm. magas, közepén alig kiemelkedő bordával ellátott. Hosszabb átmérője 23 ctm., kisebb átmérője 21 ctm., a nyakvédő 15 ctm. hosszú. Súlya 2 kiló.

(Hasonló ki van adva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 518. lap, 68. ábra.) XV. század.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

493.

Parittya-íj, vasból, kő- és golyódobáshoz, melyen a fölhúzó készülék is alkalmazva van. A pattintó szerkezet a fölhúzó készülékkel

és az íj szárával csuklóvas által függ össze s a fölhúzó szárának lehajtása által a kapocsba akasztott pattintó húr feszülésbe hozatik. Az íj rúdjának alsó vége hossznégyszögű fa agyba van erősítve, mely zigzugos rézvonal-beveréssel ékített s alul a tusán egy vasgomb van alkalmazva.

A parittya-íj hossza 64·5 ctm., az aczél íj átmérője 48 ctm. Az irányzék-villa egyik ága le van törve és hiányzik. A fölhúzó készülékben beütött fegyverkovács-bélyeg egy ágaskodó mókust ábrázol, mely egy 1620 táján működött müncheni fegyverkovács bélyege. (Lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 40-ik lap.) XVII. század eleje.

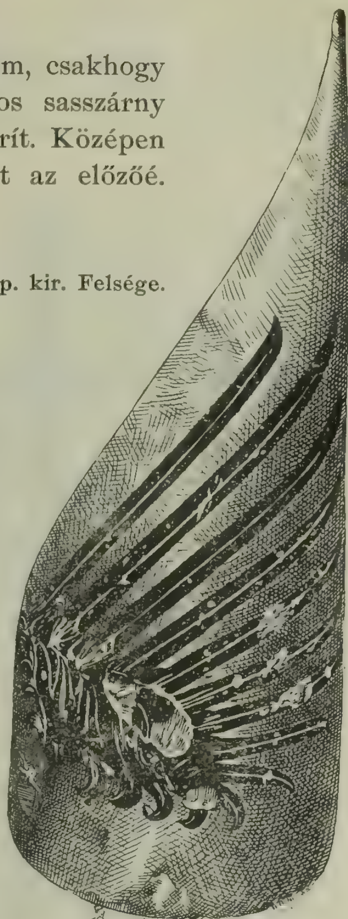
Nyáry Jenő br.

494.

Tárcsa-paizs. Fából, mint a 334. szám, csakhogy itt az alap fehérre van festve s a karmos sasszárny kilencz tollú s a karom piros szivet szorít. Középen egy mély kardvágás van. Méretei, mint az előzőé. XVI. század.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

494

495.

Kardpenge szablya alakú, a markolatnak csak vasa van meg, hosszu egyenes keresztvassal. A penge hossza: 77 ctm.; fok-éle: 25 ctm.; tő-szélessége: 3 ctm.; csúcs-szélessége: 4 ctm. A sümeghi «Alsó kert»-ben lelték. — A XVI. század eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

497.

Handsárszerü kard, nagyon gyengén hajló pengével. A penge a markolattól 28 ctm.-ig egyenes, ezen túl keveset meghajlik és csúcsán a foka félhold alakú kivágással bír, a kivágás fölső részében egy kis lyuk van átütve, innen kezdve a penge foka ki van élesítve. A penge belső lapján fegyverkovács bélyeg van vörösrézből beverve. A pálmafa markolat görbült s végén tulipán alakú vaskupakban végződik. A markolat oldalain három kagyló alakú fejű szög van beverve.

Keresztvasul a külső oldalon egy kagyló alakú lemez szolgál. A markolatvas, a penge fölső része és a kagyló alakú keresztvas az aranyozás nyomait mutatja. A XV. századból. Wilczek János gr.

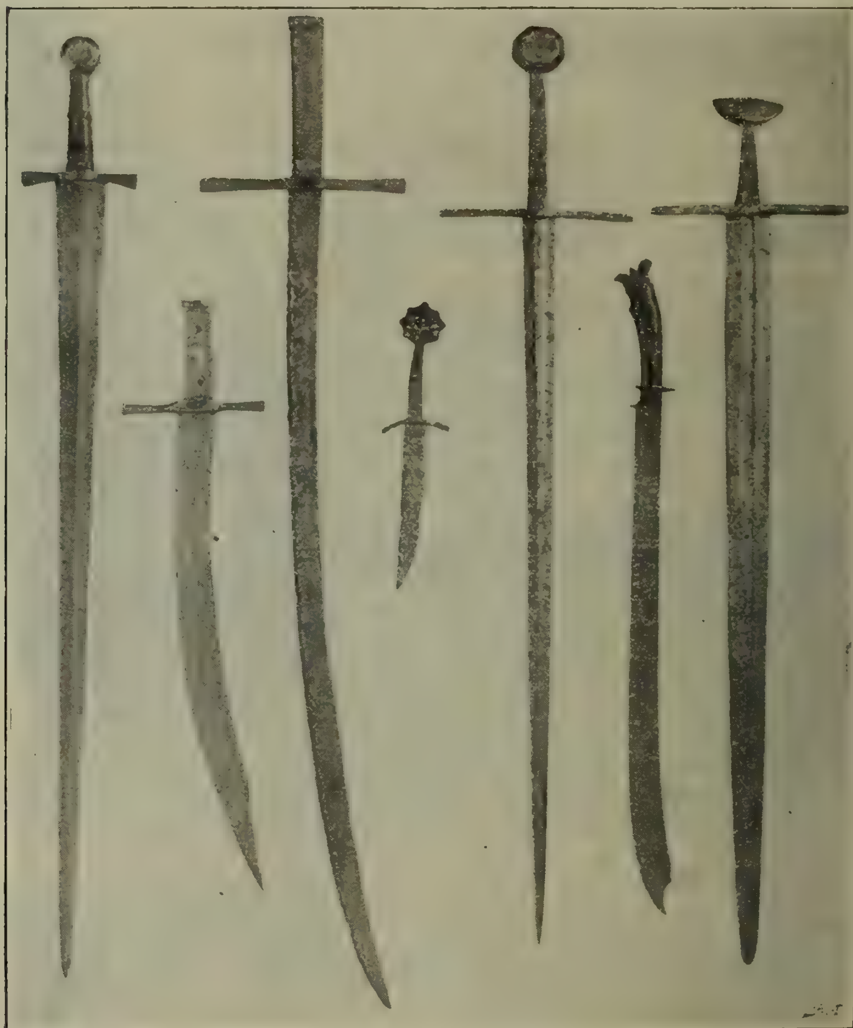
501.

Tőr, egyélű, hegye felé négyélűvé alakított vastag aczélpengével, melynek kurta keresztvasa két négyszögű, nyakas vasgombban végződik. A hengerded alakú famarkolat csigásan fölfutó bordázattal bír és sárgaréz sodronynyal van körülcsavarva. A markolat feje egy körte alakú vasgömb, mely hat bordára van kireszelve. A penge hossza 24, a tőr egész hossza markolattal együtt 37 ctm. XV. század.

Wilczek János gr.

504.

Alabárd, csiszolt vasból, kurta, erős bárdlappal, mely a nyéltoknál három lyukkal van áttörve és egy tompa tüskével is ellátott, erős, lapos fokán levél és csillag alakú vésetek vannak. A bárd fokában

551 512 557 342 794 497 162

egy lőlyuk van befúrva, melyből a töltényhez a hátlapon alkalmazott gyúlyuk vezet. Az alabárd fölött levő szurony villa alakú szárakkal külön van a nyéltokra húzva és a nyélre szögezve. A nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a nyolcz oldalú, kurta tölgyfa rúdra és nagy, lapos fejű vasszögekkel vannak rászögezve. A nyélen ezen kívül négyesével csoportosított apró, vasfejű szögek díszítés gyanánt vannak

beverve. Alól a nyélen körpánt s a végéből vastüske áll ki. (A bárd nyakán egy elkoptatott majuskulás M betű, valószínüleg milanói kovácsbélyeg, van.) A bárd hossza tüskéjével 18 ctm., a bárdlap éle 12 ctm. (Hasonlót kiadva lásd *M. Viollet-Le-Duc,* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», Paris 1875, tome VI. 19. lap.)

XV. század második fele.

Wilczek János gr.

508.

Fokos, aczélból, tagló alakú bárdlappal és négyszögű fokkal. A fok nyaka, valamint a fokos tokja rovátkolt díszítésű. A bárdlap egyik oldalán pontozott körben hat ágú csillag van bevésve, hasonló-

képen a fok nyakába is. A nyél fekete bőrrel bevont és csavarmenetes díszítésű.

A nyél hossza 81 ctm., a bárdlap éle 11·8 ctm. hosszú, nyaka pedig 2 ctm. széles. Súlya: 1 kiló 100 gramm.

(Hasonló ki van adva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 822. lap, 32. ábra, a hol lengyel fokosnak van nevezve és *K. Weiss:* «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt». Wien, 1890. 792. szám alatt.) XVI. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

511.

Tőr, kiindulásánál öt lapra alakított, két harmadrészben pedig csúcsáig négyélű, nyársszerű pengével. Keresztvas helyett egy vasgyűrű van alkalmazva, melyről a tőr éle és foka felé egy-egy vas félgömb hajlik le. A markolat hengerded alakú, vadkörtefából készült és vége egy félgömb alakú vassal van borítva. A penge egy harmadrészben rézzel borított, melyben ONANIR és más két érthetetlen szó van bevésve. A penge hossza 34 ctm., markolattal együtt 45·5 ctm. XV. század.

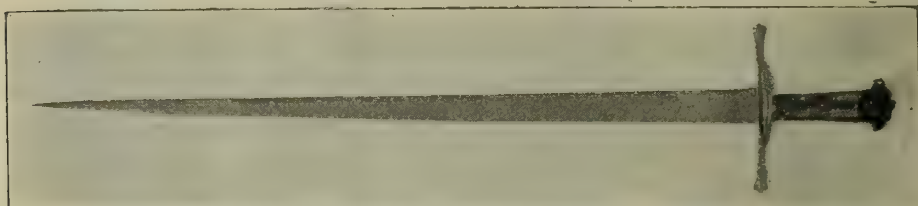
Wilczek János gr.

515.

Kard, egyenes, egyélű. A penge a csúcs felé lassan keskenyedik s mintegy 30 ctm. hosszú fok-éllel bír.

A vasmarkolat vége kiszélesedik és öt félkörű dudorral végződik, kettő közülök át van fúrva. A markolat mindkét oldalának közepén csatorna fut végig, a melynek két oldalán 3 ctm. hosszú és 1 ctm. széles négy-négy hossznégyszög apró fekete-fehér csont-lemezkékkel sakktáblaszerűen van berakva.

A keresztvas egyenes, végei felé kilaposodó, s külső oldalán csatornás hárító gyűrűvel ellátott, a melyben áttört művű csolnakázó

alakot ábrázoló vas-lemez van beerősítve. A penge 75 ctm. hosszú, tövén 4 ctm. széles, a markolat 12·5 ctm.; a keresztvas 17·5 ctm. hosszú. Súlya: 1 kiló. Velenczei készítmény. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

517.

Kard, szablya alakú, rövid. A penge gyengén meghajlított, egyenlő szélességű, csak a végén mintegy 12 ctm.-nyire van a foka leszegve, egészen a csúcsig. Keresztvasa egyenes, hengeres és külső oldalán egy lapos, 3·5 ctm. hosszú, fölfelé görbülő kamóval van ellátva. A 10 ctm. hosszú, széles markolatvas két lyukkal bír, végén pedig kerülék alakú, hegyes csúcsú kupak van reáerősítve. A penge hossza 54 ctm., szélessége 4 ctm., a keresztvas 15 ctm., a markolatvas 11 ctm.

A XV. század végéről.

Wilczek János gr.

521

521.

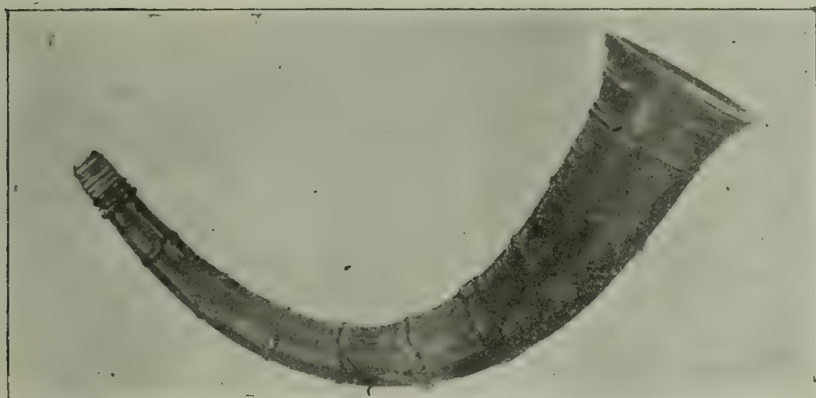
Tegez, féldomború tok, fából, őzbőrrel bevonva. Alja félhold alakra kiszélesedik s egy hátul nyiló kis ajtóval ellátott külön zárt dobozt képez a nyílvasak elhelyezésére. A tegez nyilása fekete bőrrel van körülvéve

és hátlapja szögletein át az övre való fölakasztáshoz szíj van áthúzva. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 28. tábla 504. sz.)

Magassága 45·5. ctm. — XV. század.

Wilczek János gr.

522.

Kürt, hiradó, hársfából, melynek ív alakban hajló hangcsöve két részből van összeállítva és hétszer bordázott fekete bőrrel bevonva.

A kürt szája kelyhes, egy darabból esztergált fa és a hangcsőre rá van húzva.

A kürt felső végén elefántcsont és szarúból több bordájú tok van a fúvócső befogadására, mely azonban hiányzik.

A hangcső közepén nagy vasgyűrű van a vállzsinórra való beakasztáshoz alkalmazva.

XV. század.

Wilczek János gr.

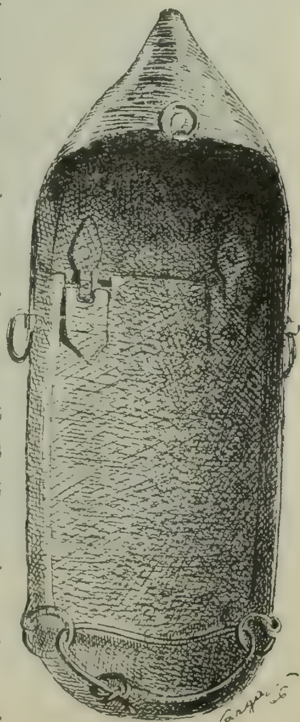
524—525.

Vas sarú, vékony vaslemezből a szíjazat számára való öt karikával. A sarú orra hegyes és két csukló segélyével van a talprészhez erősítve.

Szélessége 10 ctm., hossza 19 ctm. Súlya 500 gramm.

A torna sarú első formája. Igen ritka forma. XIV. század.

Özv. Csáky Kálmánné grófné.

524

530.

Pallos, kétélű; két kézre való, magyaros markolattal és keresztvassal ellátva, melynek a markolat közepéig felnyúló bujtatói vaslemezből készült és szögecseléssel egymáshoz kötött két kezdetleges rosettával vannak a markolathoz erősítve. A markolat fából való és körben rovátkolt. A keresztvas egyenes és végein derékszög alatt leszelt. Az erős penge hat lapra van alakítva, mely a hegye felé fokozatosan szélesbedik. A pengén elkoptatott bevésett virágdíszek közt két keresztbe tett buzogány elkoptatott alakja látszik, nagy gömbfejekkel. Hasonló a Tapolcsányi János sírkövén van kifaragva, a ki a sírkő-felirat szerint Rudolf császár idejében a török ellen küzdve Bozók, Véghles, Léva, Buda, Eger és több más helyen mindenütt vitézül harczolt és 1598-ban halt meg. (Lásd «Turul» 1890. 131. lap.) A penge hossza 103·5 ctm., szélessége a keresztvasnál 4·5, a hegye felé 5·5 ctm. A keresztvas 22 ctm. hosszú. Hüvelye fa, fekete sagrinbőrrel behúzva, vasalása az 574. szám alatt leirthoz egészen hasonló. XVI. század végéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

534.

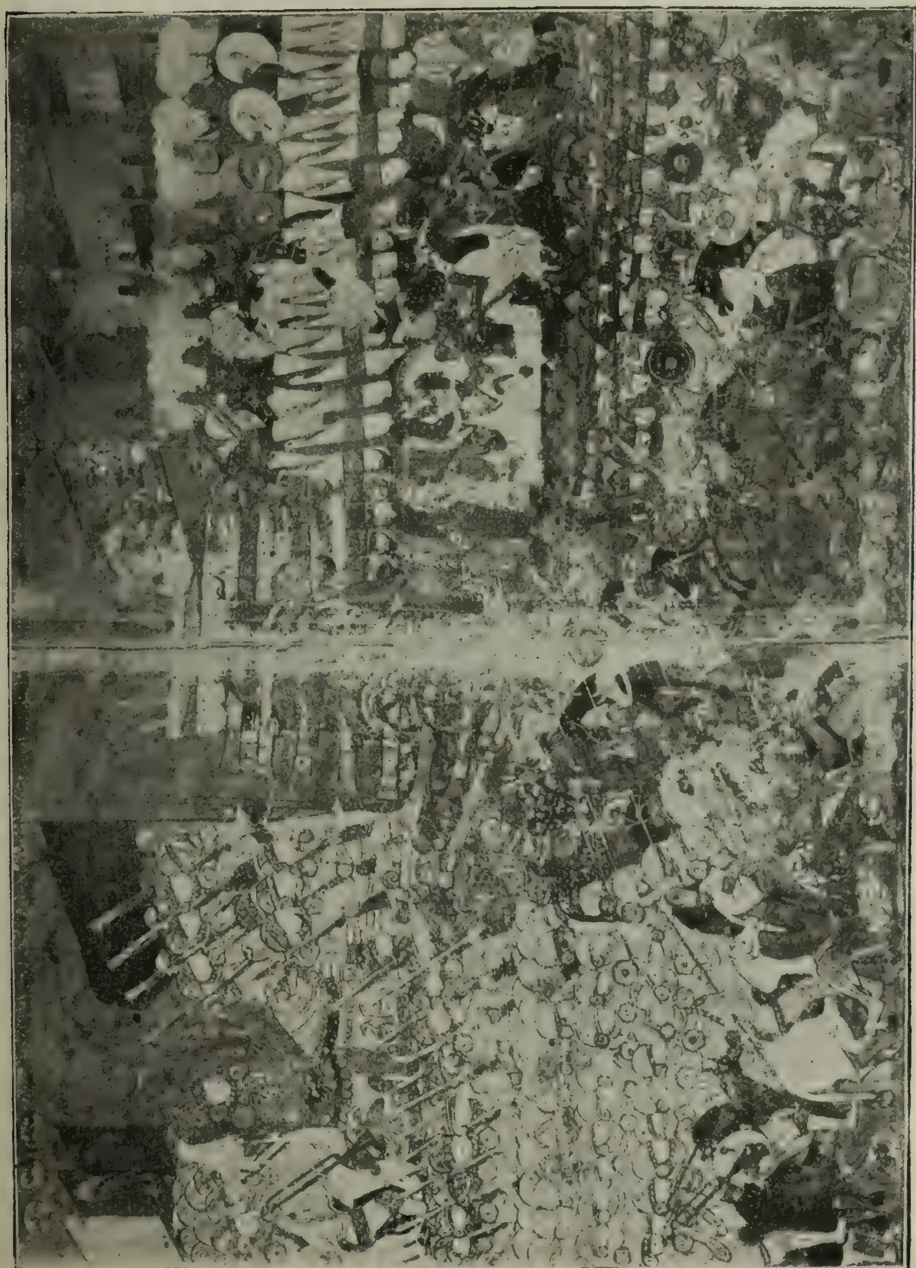
A mohácsi csata képe. *Dselálzáde Musztafá*nak Szulejmán történetírójának, ki a mohácsi csatában maga is részt vett, a bécsi cs. és kir. udvari könyvtárban egykorú miniaturökkel ellátott, Hist. Osm. 41. (Flügel-Katalog Nr. 1010) szám alatt elhelyezett folio alakú s 369 levélből (737 lap) álló Ibrahim bin Áli által Szolnokon 1575-ben másolt török kézirati codexében levő színes miniaturkép négyszeresen nagyított másolata, melyet fényképi vetítés segélyével hajszálnyi pontossággal másolt *Thury Gyula* festőművész.

Dselálzáde Musztafa, vagy mint ő maga írja a nevét: Musztafa bin Dselál, a törökök egyik legnagyobb történetírója, Toszia kisázsiai városban született a XV. század utolsó éveiben, a korabeli leghíresebb ulemák voltak tanítói s mivel a divánirásban nagy tökélyre vitte, már I. Szelim alatt divánjegyzővé lett, 1523-ban Ibrahim nagyvezér titkára volt. A szultánt utóbbi hadjárataiban mindenüvé kísérte, mint nisándsi (pecsétőr kanczellár), halt meg 1567-ben Konstantinápolyban. (Lásd: Török történetírók: *Thury József.* II. k. Budapest, 1896. 112.)

Maga a kép a folio alakú codex két lapját tölti be s a lap sarkánál kissé meg van rongálva.

A kép egyik felét a török, a másikat a magyar hadsereg foglalja el, míg középen a török sereg ágyúi állanak szemben a magyarokkal.

E képen az akkori magyar és török sereg hadi viseletének, hű

534. A mohácsi csata.

képével ösmerkedünk meg. Ott látjuk a török tábori zenészeket, azután a hegyes süvegű janicsárokat és az előtérben a könnyű török lovasságot, a spáhikat.

Szemben velük áll a magyar hadsereg, az előtérben előre szegezett lándzsákkal rohanó teljes burgundi vértezetű nehéz lovasságával, a tölcséres puskájú, ugyancsak vértezett puskásokkal s közöttük a nagy zászlóvivőkkel s a lóháton hosszú trombitákat fuvó s dobokkal ellátott lovas zenekarral. De legjobban érdekel bennünket a középütt lovagló király II. Lajos alakja, aki kétfejű sassal díszített lótakaróval, vértezett lovon, maga is aranyozott teljes burgundi vértezetben, sisakján aranyozott koronával s ebből hosszan hátra lelógó strucztollal van öltözve. Ez alak maga a legnagyobb bizonyíték a kép hűsége mellett, mert az egyaránt hasonlít 721. szám alatt kiállított eredeti hadi vértezetéhez, mind pedig tallérján kivert s 533. szám alatt, nagyított rajzban bemutatott vértezetéhez.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

535.

Fegyvercsoportozatban.

Pallos, két kézre való, hasonló az ugyanitt levő tüskés palloshoz, a tüskék azonban sokkal nagyobbak. A penge egyik oldalán egy oroszlán-alakból álló bélyeg látható, a mely azonban már igen elkopott.

A markolat gömbje négy bordájú és pontokkal és vonalakkal díszített. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, vasból, könyökszögletesen hajlított rövid szárakkal és nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak elől hegyes csúcsban nyulnak ki, hátul pedig lapos fület képeznek.

A csillagtaraj egyes sugarai vastagok.

A XIV. század végéről. Hasonló ki van adva *Demmin:* «Die Kriegswaffen» művének 620. lapján 15. szám alatt.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sisak, magyar huszáros, csiszolt vaslemezből, félgömb alakú sapkával, mely 24 homorú kúpszeletre van osztva s a tetejére egy karikafejű szög van erősítve. Az arczvédő karajolt s középen messze előre nyulik. A homlokpánthoz eredetileg csavarral odaerősített orrvédő felső része egy csúcsával fölfelé álló sziv alakban végződik, melyre a sastollak beszurásához három vas tokocska van szögecselve. A nyakvért rákfarkas tagolatú, öt vaslemezből összeállítva. A szögecselések

sárgaréz fejű szögekkel vannak eszközölve, egyszersmind díszítést is képezvén. A fülvédők s az orrvédő csavarja hiányzik. — A sisaksapka magassága 12 ctm. Súlya: 1·700 gramm. — XVI. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

535

Pallos, (Landsknecht pallos), két kézre való, kétélű széles pengével, melynek nyakán két félhold alakú tüske van. A négyélű keresztvas körívet képez, a melynek végei csigavonal alakúan bekunkorodnak, s mindkét oldalán hárító karikával ellátottak. A 37 ctm. hosszú markolat nyolcz bordájú gömbben végződik, s vashuzallal van borítva.

A penge egyik oldalán: M A + L, egy farkasjegy, LANT és négy körív három ponttal van beütve. A penge 1·02 m., a penge nyaka 33 ctm. hosszú, s legnagyobb szélessége 5·5 ctm. A keresztvas átmérője 43 ctm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

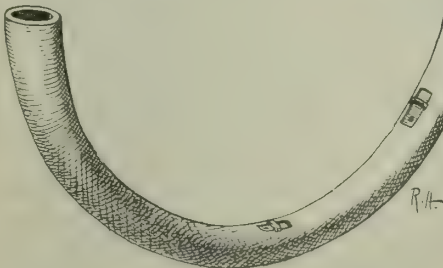

Tárogató, cseresznyefából, egyik végén félkörben hajlítva. A hajlásban két lyukkal. A cső közép része, a hajlás kezdetétől fogva laposra kimetszett s eredetileg itt billentyűvel volt ellátva. A tárogató eleje az utolsó előtti lyukig vagyis a hajlás kezdetéig 1 m., a hajlott rész 45 ctm. hosszú. A tárogató nyilása 3·5 ctm., fuvó lyuka pedig 15 mm. átmérővel bír. Harczi zenéhez használtatott.

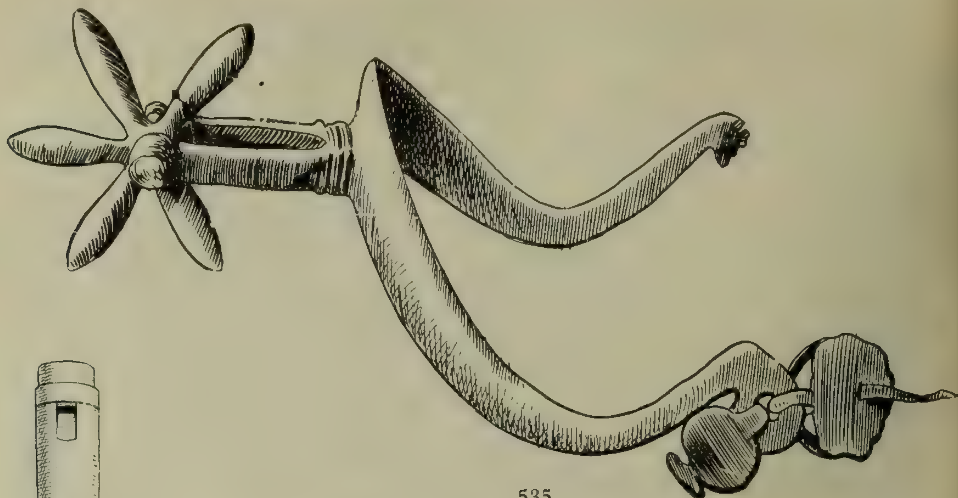
XVI. század eleje.

A Nagy-szebeni br. Bruckenthal-féle múzeum.

Harczi tárogató, egyenes, cseresznye-fából, háromhárom lyukkal és egy sárgaréz billentyűvel, amely egy laposra kimetszett részben alkalmazott nagyobb lyuk befedésére szolgál. A tárogató hossza 1·13 ctm., nyilása 4 ctm. XVI. század.

A Nagy-szebeni br. Bruckenthal-féle múzeum.

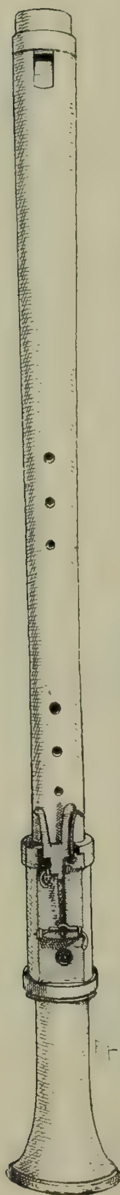

535

Sarkantyú, vasból. Szárai erősen könyök-alakúan behajlottak, s végükön egy nagy kerek füllel bírnak, amelyek közül az egyikben egy kerek kapocs és egy ugyanolyan szárú kerek peczkes csatt van. A rövid nyakban vastag hat tüskejű taraj forog.

A szárak közötti távolság 7 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a taraj átmérője 6·7 ctm. XIV. század.

Találtatott Domoszlón, Oroszlánváron. Bartalos Gyula.

535

537—538.

Tárcsa paizs (2 drb), fából. Fölülete kívül belül erős pergament bőrrel bevont, amely alatt a belső fölületen még valami durva vászon maradványai is láthatók.

A fölület fehérre festett s a paizs szélét fekete és vörös-barna színben festett hullámosan futó lombdísz ékíti, közte körökkel, amelyekben három-három hasábú levél

537

piros színben van befestve. A középen egy szépen festett XVI. századbeli magyar szablyát tartó keztyűs kar, míg a felső jobb szegletben egy piros színű keresztalakú jelvény látható.

E tárcsapaizs a XVI. századbeli magyar tornáknál volt divatos s alakja mellett különösen a rajta látható magyar szablya teszi érdekessé. A paizs egyik oldalának hossza 72 ctm., a rövidebb oldala 36 ctm. a felső harántfutó oldala 72 ctm. és szélessége 57 ctm. Súlya 2 kiló 800 gramm. XVI. század.

A németújvári várból. Batthyány Iván gr.

546.

Magyar tárcsapaizs, lovassági, fából. Fölülete pergamenttel bevont és gypszszerű anyaggal beborított, melybe gothikus díszítmények vannak bepréselve és azután vastagon aranyozva. A paizs fölületének közepén az András-kereszt, melyen egy mondatszalag fonódik át, a mértékletességi egylet jelmondatával: HALT | MASS | IN | ALLN | DINGN. Négy sarkában az egylet betűjelvénye. Keretét szépen fonódó akanthus levéldísz képezi. Teknője erősen csaknem félkörbe meghajlott, miáltal igen kecses formát nyer. Belső fölülete szintén pergamenttel bevont és barnára festett. A paizs külső részén még öt nagy gömbölyű fejű szög látható, amelyekhez belül a tartó szíjazat volt erősítve. A tárcsa felső széle félkörben lekanyarított és a kopja számára kis kivágással bír. Kiadva *W. Boeheim:* «Führer durch die Waffensammlung.» Wien. 41. lap, 147. sz. Magassága 72 ctm., szélessége 37 ctm. Súlya 3 kiló 300 gramm. XV. század.

A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

548.

Kard, egyenes, kétélű. A penge tövétől három vércsatorna indul ki, a melyek közül kettő 16 ctm. hosszú, egy, a középső, 40 ctm., a két él a 16 ctm.-en túl kezdődik, s innen kezdve a penge egészen a csúcsig folytonosan keskenyedik. A penge mindkét oldalán stilizált levéldísz s a középső vércsatornában majusculás betűkből egy fölirás, továbbá egy oroszlán hátsó része, körben pedig velenczei doge-sapka (?) van kiétetve. Az összes rajzok és betűk nagyon kopottak, úgy hogy csak egyes betűket lehet kivenni. A körök alatt a fegyverkovács bélyege: koronás paizsban négy pont és a koronában két kisebb pont. Az egyenes keresztvas közepe ferde hossznégyszögű, a két vége pedig kifelé vastagodó hengerded alakú és csavarmenetesen bordázott. A bőrrel bevont markolat vége leszegett és lapos gömbben végződik.

A markolat-gömb oldalait kis gömböcskékből képezett füzér és ennek két oldalán haránt bordázat díszíti, a külső lapján pedig négy szirmú virággal, míg belső lapos oldalán vörösréz betéttel díszített.

A penge hossza 79 ctm., legnagyobb szélessége 4·5 ctm., a keresztvas 20·4 ctm., a markolat 15 ctm., a markolat-gömb 5·5 ctm. átmérővel bír. Súlya: 0·800 gramm. Olasz munka. A XVI. század elejéről. Wilczek János gr.

551.

Kard, kétélű, egyenes. A penge tövén széles és csúcsa felé mindjobban keskenyedő, közepén egészen a csúcsig borda fut végig. Keresztvasa rövid, lapos, felső része egyenes, alsó része görbült. A bőrrel bevont markolat alapján szélesebb s vége felé keskenyedő. A markolat gombja két oldalán lelapított. A keresztvas és markolatgomb eredetileg vastagon volt aranyozva, a minek nyoma még most is jól látható. A penge hossza 87·3 ctm., legnagyobb szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 12·3 ctm. hosszú, a markolat hossza 10·5 ctm., a markolat-gomb 4 ctm. átmérővel bír. Súlya: 1·100 gramm. E kardhoz hasonló: *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» czímű munkájának 26. lapján 222. szám alatt van leirva és lerajzolva. A XVI. század elejéről. Wilczek János gr.

552.

Pallos, két élű, a keresztvastól egyenletesen keskenyülő, háromszögű csúcsban végződő pengével. Keresztvasa 21 ctm. hosszú

egyenes vas pálcza, mely a markolatnál ellapulva, kiszélesedik. A markolat leszelt élű, lapos négyszögű fából alakított, két oldalt reczés vésettel. A markolat feje két egymásra álló lapos és leszelt kúp alakú nagy vasgömb. A markolattól kiinduló vércsatorna a penge mindkét oldalán középen alól ér. A penge hossza 94·5 ctm., legnagyobb szélessége 47 mm. Súlya 1·500 gramm.

xv. század. Kornis Viktor gr.

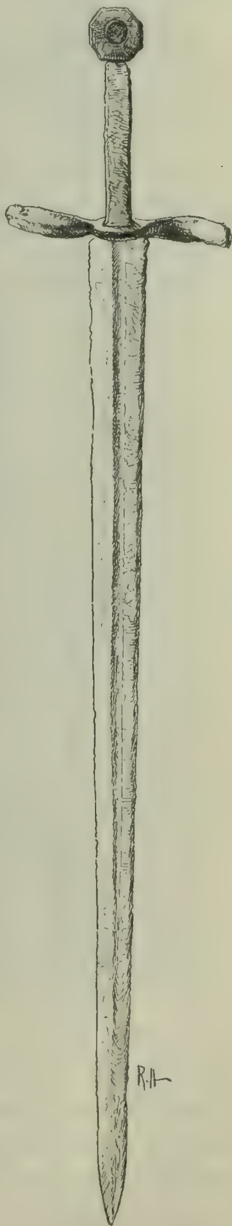
555.

Kard, egyenes, kétélű, a penge közepén keskeny homoru vájattal, amely egészen a penge középrészeig halad. A penge fokozatosan keskenyedik. A markolat hat oldalú, lapos, két oldalán kiálló domború gombban végzödik. A keresztvas lapos, egyik oldalán középbordával 17 ctm hosszu és ∾ alakúan hajlított.

A penge hossza 95 ctm., legnagyobb szélessége 5 ctm., a gombja 5 ctm. átmérőjü.

xv. század.

Erdélyi muzeum-egylet régiségtára Kolozsvár.

555

556.

Nyárskard, csiszolt vasból, melynek lapos négyszögre alakított, csatornázott pengéje vége felé egy kétélű, nádlevél alakú lapos nyárssá van átalakítva s az alatt a pengébe egy rúgós szerkezettel nyíló keresztvas van bevésett csatornában elhelyezve.

A markolat vasból van, fekete bőrrel bevonva s a markolatfej egy körte alakú nagy vasgömb.

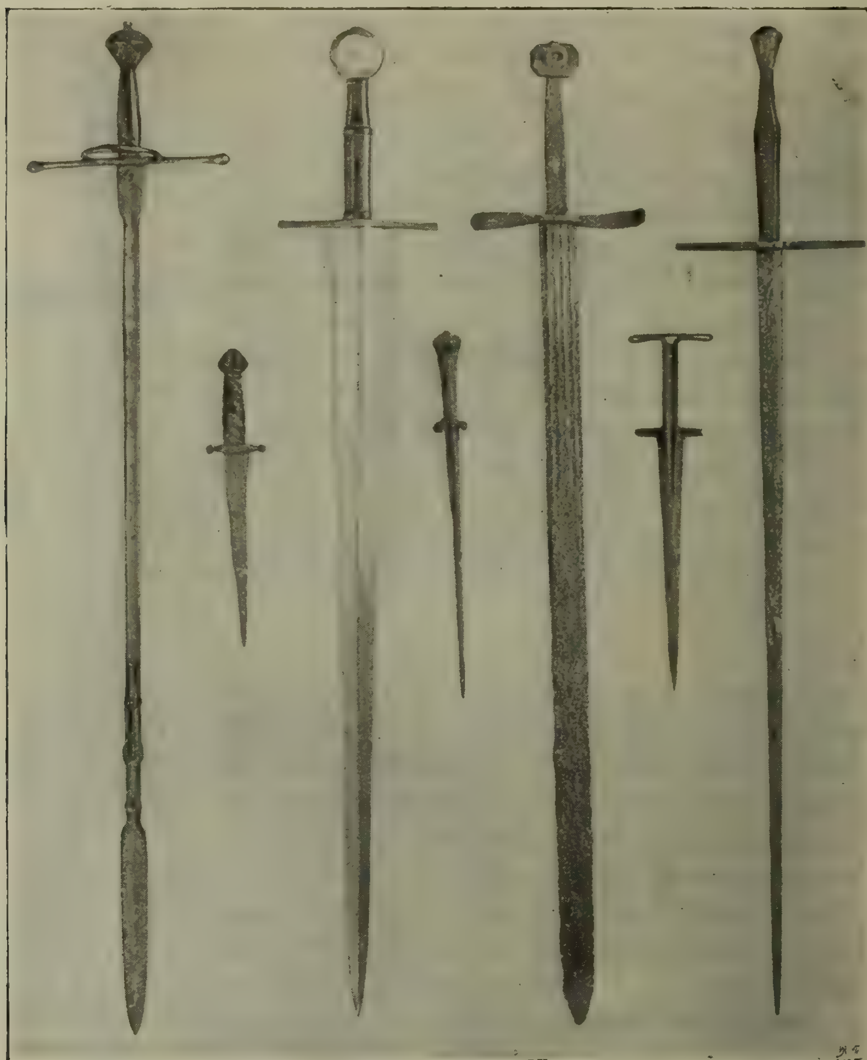
A keresztvas hengerded vaspálcza, két végén hosszú kerek gombbá alakítva, melyre a pengénél a keresztvasból vízszintes irányban kihajló nagy vasgyűrű hárító szerkezet gyanánt van alkalmazva. Vadászatnál nagy vadakra használtatott. A penge hossza 107 ctm.

Hasonló kiadva *W. Boeheim*, «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffen-Sammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». Wien, 1894. Folio. XLI. tábla 1. és 7. sz.

xvi. század. Wilczek János gr.

557.

Kard, gyengén hajlított, hosszú pengével, egyenes keresztvassal. A penge egyélű és 38 ctm. hosszú fok-éllel; az egyik oldalán félhold alakú bélyeg van beütve. A markolat diófából készült, egyenes, s vé-

556 501 560 511 567 344 571

gén egyszerű vaskupakkal bír. A keresztvas külső oldalán 5 ctm. hosszú, kissé felgörbülő kamóval. A penge hossza 91 ctm., legnagyobb szélessége 3·5 ctm., a markolat 17·3 ctm. hosszú, a keresztvas 21·5 ctm.

A kard alakja hasonlít: *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» czímű műnek 272. lapján lerajzolt Castriota György kardjához. A XV. század végéről. **Wilczek János gr.**

558.

Buzogány, gerezdes, edzett vasból, csúcsíves stílben. Hat lapra alakított vas nyele két magas bordával három részre van osztva, melyek közűl az alsó rész csavarmenetes csappal van a középső részbe becsavarva, mely a csavarmeneten fölül egy négyélű, 30·5 ctm. hosszú nyárssá alakul s a buzogány nyelének fölső részében van

elrejtve. A buzogány feje csúcsíves stílben vésett és áttört hat gerezdből áll, mely gerezdek a nyéllapokra derékszög alatt vannak vörösrézzel ráforrasztva. A nyél alsó végét sárgarézben vésett csúcsíves stílű rozetta födi. A buzogány hossza 47 ctm. Súlya: 0·800 gramm. XV. század.

Wilczek János gr.

560.

Kard, pallos szerű, egyenes, kétélű, aczélból, egyenes keresztvassal, két kézre való markolattal és lapos markolat-gömbbel.

A penge mindkét oldalán 25 ctm. hosszú vércsatorna van, a melyben dárda ellen rohanó két farkas van sárgarézből beverve, az egyik oldalon e passaui jegy fölött egy hat küllős kör van beütve.

A markolat fényezett diófából készült. A markolat-gömb két oldalán három szögletű czímer-paizsok vannak ezüstből beverve, az egyik paizsban egy oroszlán, a másikban egy sas látható.

A penge 98·5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 5·9 ctm., a markolat 17 ctm., a markolat-gömb 6·3 ctm. átmérőjű, a keresztvas 19·4 ctm. hosszú. A kard hüvelye bőrrel bevont s végén vaslemez-csusztatóval ellátott. A XIV. század végéről.

Wilczek János gr.

561.

Gyalogsági álló paizs, fából, hosszúkás, fölül lekerekített négyzet alakkal, közepén háromszögű széles bordával, amely felső végén kiugró csúcsos orrt képez. A paizs fölülete kívül durva vászonnal, belül erős bőrrel bevont és tempera festékkel vastagon festett. Külső fölületén ezüst alapon a paizs közepén, ennek felső részében stilizált felhők között egy góthikus vértbe öltözött vitéz alakja, baljában háromszögletű lobogót, melyen a sugárzó felkelő nap látszik, s jobbjában czímerpaizsot tartva, látható. A vértes alatt egy haránt szalagon rozetták által elválasztott minusculás felirat, ez alatt pedig egy monogramm van festve. A paizs szélén 5 ctm. széles mondat-szalag fut körül, szintén minusculás felirattal.

A lovag által tartott czímerpaizs vörös mezejében három arany csőrű és lábú ezüst hattyú áll, még pedig úgy, hogy kettő fönt s egy alant áll. Ez a Schwanen német és a *Dounin* lengyel nemesi család czímere. (Lásd *Bobrowicza* Ilerbarz Poliki Tom. III. p. 435. lengyel czímertani munkát. *Spener:* Insignium theoria seu Operis heraldici pars generalis. Tom. I. tav. II.)

A vitéz alakja alatt keresztül vonuló egyenközű szalagon a következő *cseh* nyelvű fölirat áll minusculás betűkkel:

Pomoz. mily. pan.

A paizs körületén pedig ugyanolyan tipussal:

Pan huali. vzgdie. Ti. a. iminio (Ma iminio) ty. zlavna. timi. neyczo zyzn. Trit. nakuietie (mak métie) (1) winerzuo. puinut. pomnit.

A középső vízszintes fölirat alatt majusculás *W.* monogramm áll, mely bizonyára Szent Wenczelnek, Cseh- és Lengyelország védszentjének monogrammja.

A föliratok *Gilles*-nek a bécsi udvari múzeum őrének megfejtése szerint: Az úr segélyével. Ismerd a dicsőség istenét, dicsőséges nevedre emlékezve, miért is életed legyen mindig tisztelt. Létezz lovagiasan és őrizd meg mindig emlékedben a jó hirnevet.

Wenczel neve cseh nyelven annyit tesz: «a dicsőség koronája». E fölirat e szerint tulajdonképen e szenthez van intézve.

A hosszúkás alakú paizs belső oldalán erős szíjból fonott keresztalakú fogantyú van alkalmazva, amely mellett egy-egy vas fül áll ki. Ez utóbbihoz valószínűleg még valamely fogó készülék volt eredetileg erősítve. Paizsunk méretei a következők: magassága 1·18 ctm., szélessége 63 ctm.; bordája az alapján 18 ctm., a csúcson 6 ctm. széles. Súlya 10 kiló. E paizsot 1843-ban Frigyes porosz herczeg ajándékozta Carlo Albertónak s így került az a turini kir. fegyvergyűjteménybe.

E paizsot bátran tekinthetjük Mátyás király fekete gyalogsága paizsának. Tudjuk, hogy e fegyvernemnek első magvát cseh és lengyel

zsoldosok képezték, kiknek egyelőre meghagyta fegyverzetüket, tisztjeiket és vezény nyelvüket is. Az álló paizs ezen formáját tehát a csehek hozták divatba nálunk.

A német császárral folytatott háborukban azután könnyen kerülhetett mint hadi zsákmány paizsunk Németoszágba s utóbb a porosz királyi gyüjteménybe.

(A paizs le van még írva: *Angelo Angelucci:* Catalogo della Armeria Reale. Torino. 1890. Serie F. 1. 199 lap.)

Armeria Reale turini olasz királyi fegyvergyüjtemény.

567.

Kard, egyenes, kétélű. A penge mindkét oldalán három vércsatornával bir, a melyeket egészen a penge közepéig lehet követni. A penge csúcsa kétoldalt leszegett.

A kard lapos keresztvasa ⁀—▬—‿ meghajlított végű. A markolatvas végén lapos, négy szögletén letompított, mindkét oldalán kidomborodó vasgomb van. A kidomborodó oldalak közepén kerek, fillér nagyságú horpadás látható. A penge hossza 98 ctm., szélessége tövén 5 ctm., csúcsa felé 4 ctm., a markolatvas a gombbal együtt 21·5 ctm. hosszú, a keresztvas 21 ctm., a gomb 6 és 4 ctm., vastagsága 0·5 ctm. A xv. századból.

Wilczek János gr.

571.

Kard, hosszú, egyenes, keskeny kétélű pengével, egyenes keresztvassal és hosszú, két kézre való markolattal, a mely nyolcz oldalú, körte alakú vasgombban végződik. A markolat vékony és erős bőrrel van bevonva.

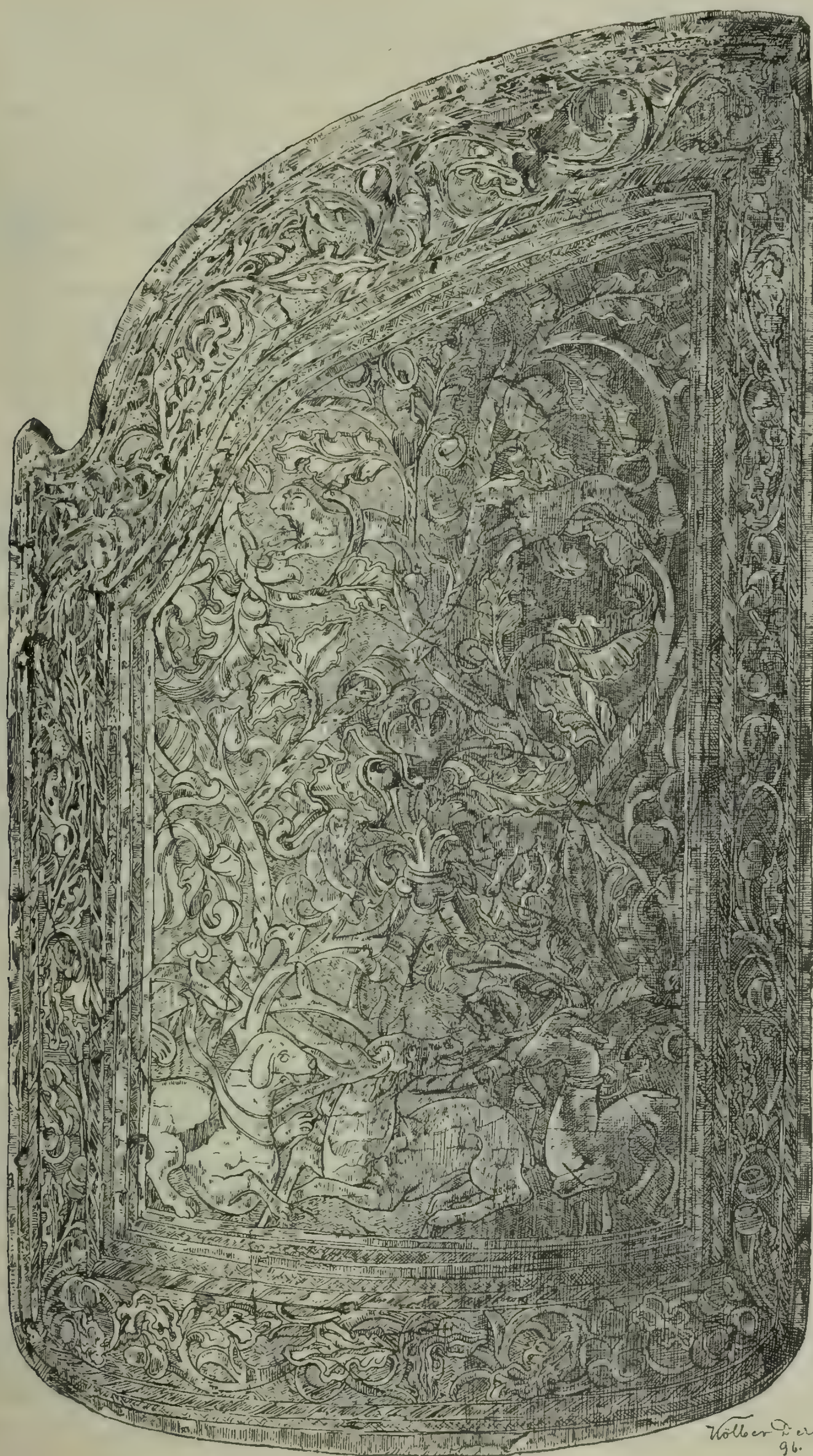
A penge mindkét oldalán féldomború, a keresztvastól mintegy 24 ctm.-nyire le van csiszolva s rajta a passaui farkas három ferde ⩳ vonás, egy Z alakú vonás, ismét három ferde vonás és egy ? kérdőjel alakú jegy van beütve.

A penge 92 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége 3 ctm., a keresztvas 22 ctm., a markolat 20·7 ctm., a markolat-gomb 6 ctm. hosszú. A xv. század elejéről.

Wilczek János gr.

572.

Tárcsa-paizs, magyar forma. Fából. Felülete előbb bőrrel s azután gypszanyaggal van bevonva, melybe szabad kézzel vannak benyomva a középkori csúcsíves stylre jellemző díszítmények. Az egész gazdagon meg van aranyozva. Az ornamentika, makkokkal rakott cserfalombok között, nyulat kergető agarat, majmot és alul két vadászeb között ülő szarvast ábrázol. A paizs felső széle ferdén

572

balról jobbra van levágva. Jobb sarkában a kopjának helye van kikanyarítva. Alsó sarkai kigömbölyítvék. A paizs belseje vörösre van festve. Belül a tartószíjak lógnak. Magassága 73·5 ctm., szélessége 44 ctm. I. Miksa magyar testőrei viseltek hasonló paizsokat. Hasonló példányok vannak a bécsi cs. és kir. udvari fegyver-múzeumban és fordulnak elő a Theuerdankban és Weiskunigban is, valamint ilyeneket viseltek a középkori játékokban is (Mummereien). (Lásd: Wendelin *Boeheim*. Album aus der Waffensammlung. Wien, 1894. Folio VIII. és X. tábla). XV. század. Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből. (Lásd: Dr. *A. Ilg*. Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 9. lap.)

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

573.

Pallos, rövid, úgynevezett Ochsenzunge. A markolatánál 8 ctm. széles penge fokozatosan keskenyedik és 56 ctm. hosszuságban hirtelen kihegyesedik s olyan mintha a végén két oldalt le volna szegve. A penge egyik oldalába kerülékben levelek által körülvéve egy mythologikus álló női alak lábszárain paizsban T felett álló S betüs beütött kovács bélyeggel van kivésve. A penge másik oldalán hasonlóan renaissance női alakot látunk hosszu ruhában szintén a lábába ütött bélyeggel. A penge közepe táján mindakét oldalán egyenlő női fej van kivésve.

A markolata áttört gothikus gombbal, sodrony diszítésű, keresztvasa közepén kiszögellő csúcscsal bir és gyengén meghajlított. A markolat és a fekete bőrrel bevont vasfoglalványu fa hüvely ujabbkori. A penge XVI. századi. Sulya egy kilo.

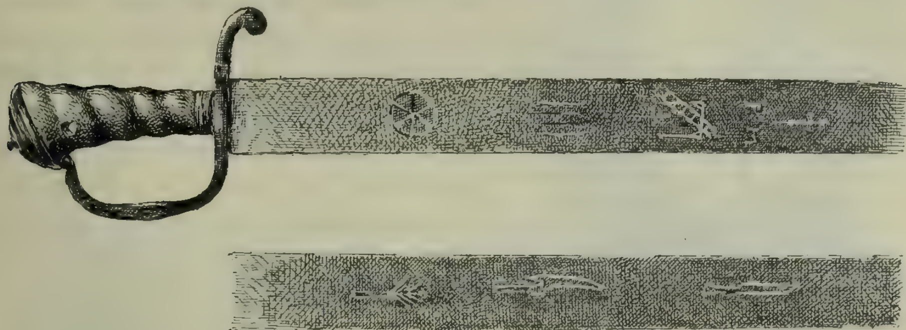

Erdélyi muzeum-egylet régiségtára.

574.

Pallos, kétélű, tompa hegyben végződő, széles síma pengével, melyen egy oldalt kereszt alatt PM betűk, ez alatt egy akasztófa, hozzátámasztott lajtorjával, alább párhuzamosan állított négy pálcza és azon alul egy kerék van bevésve és rézzel kiöntve. A baloldalon nyúzó kés, ez alatt hóhérbárd és seprő. Valamennyi bevésett rajz sárgarézzel van kiöntve. Markolat magyaros, a vége sasfejszerűen előrehajlott és vassal födött, melyen egy kis vasgomb ül. Keresztvasa a markolatfejből kiindulva lapos végén a penge irányában lefelé görbül. A penge eredetileg hóhérpallos lehetett, mit a rézzel kiöntött rajzok is mutatnak s az azok közt alkalmazott bárd a XVI. században használt csatabárdokhoz hasonló, de arányosabb alkotása és czifrázata után ítélve, a penge valószinűleg a XV. század elején készült s

miután a markolat a XVI. század végéről való, csak később lett lovassági pallossá átalakítva. Erre vall azon körülmény is, hogy a keresztvas eredetileg egyenes volt s mindkét vége erőszakosan van letörve

s a mostani görbített keresztvashoz későbben kovácsolva. Hüvelye fekete bőrrel bevont fából készült, három vaspánttal tagolva. A hüvely vége a magyar szablyák hüvelye módjára vasalt s az első pántig mindkét oldalt vassal beszegett s nyilásánál a korábbi időben alkalmazva volt keresztvas-nyujtvány (bujtató) nyomai megvannak s mellettük a bőrben magyaros stylű virágdíszek benyomatai láthatók. A penge hossza 78·5, szélessége 5·5 ctmből a hegyéig 4·5 ctmterre lefogyva. Súlya: 1·220 grm. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

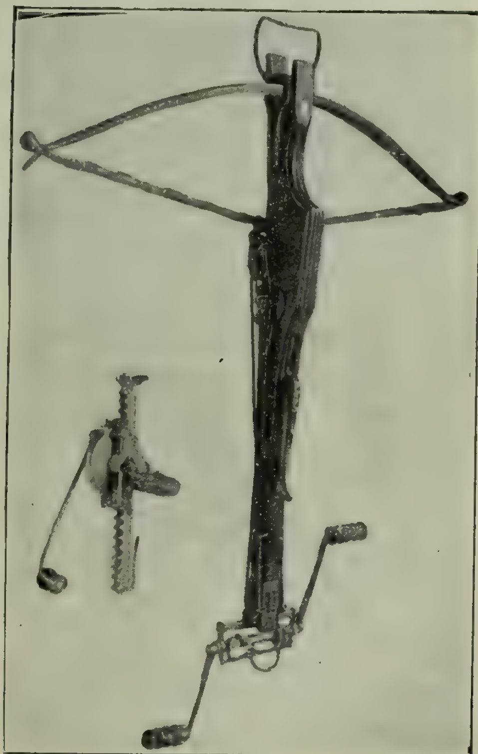
575.

Számszeríj-felhuzó készülék, vasból, kecskebakhoz hasonló úgynevezett német szerkezettel. A készüléken paizsban sólymászó alak, fölötte T. H. betük vannak bevésve. A vasrúd végén 1625 évszámot látunk ujabban beütve. Hasonló kiadva:

W. Boeheim «Handbuch der Waffenkunde» cz. mű 412. lapján. XV. század.

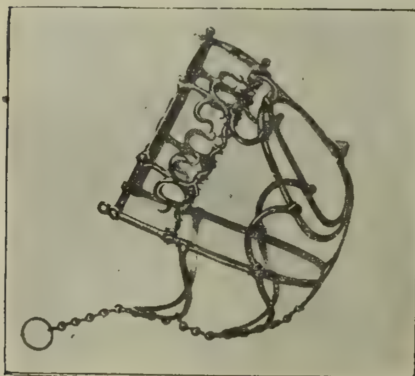
Wilczek János gr.

575 741

577

580

577.

Kantár, lánczszövetből nyaklóbojttal. A lánczszövedék 4 mm. átmérőjü finom vashuzalból összehajtott lánczszemekből négyes fonással készült. A szövet azonban nem mindenütt egyenlő, így a homlokpánt felső része, az orrpánt, a pofaszallag, valamint a kettős szövedékű lánczok vastagabb és nagyobb szemüek.

A szalagok szélét keresztbe álló igen kis vékony szemek szegik be, amely szemek az orrpántnál sárgarézből vannak. A homlokrész finomabb szövedéke szintén sárgaréz szemű szegélylyel bír. A 6 ctm. széles nyakló ritkább szövedékű s rajta a bojt felső része, valamint a bojtszálak alja sárgaréz szemekből áll.

Keleti eredetű. Hasonló, Ázsiából eredő teljes lószerszám van a párisi «musée d'artillerie»-ben levő fegyvergyüjteményben.

XVI. század.

Ondrejovich László.

580.

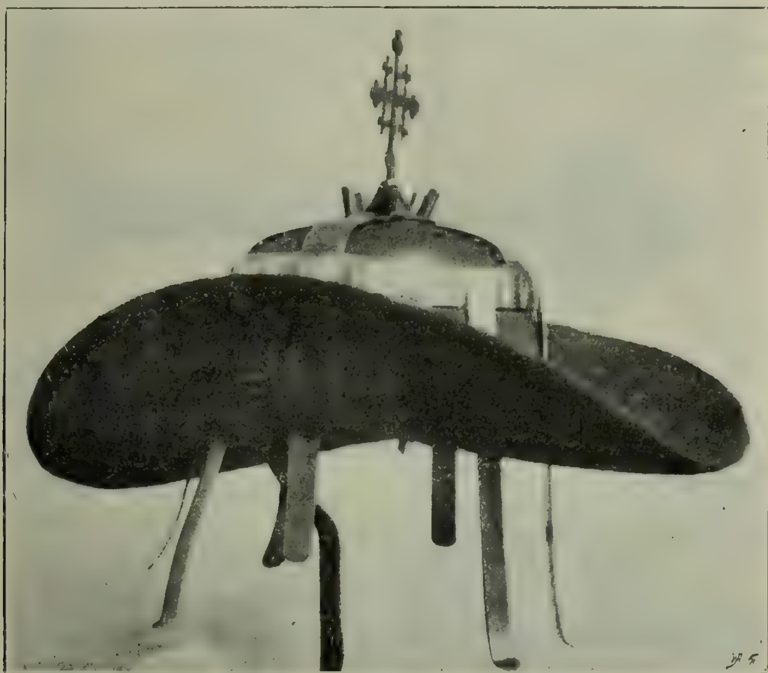
Szájkosár, tornalóé, növényindaszerüen hajtott és összeszögecselt féldomború vaspálczákból, melyek stilizált liliomokkal vannak ékítve. A ló álla alá eső két része a kosárnak könnyebb föltehetése végett, mozgatható és lánczczal van a négyzet alakú fenékhez és egymáshoz fűzve.

(Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», tome sixième. Paris, 1875. 81. lap.) XV. század.

Wilczek János gr.

581.

Püspöki harczi kalap, vaspántokból álló, sisakkal együtt. A széles felhajtott karimájú kalap nemezből készült, s karimája a belső oldalán piros bársonynyal borított s aranynyal és ezüsttel szőtt paszománttal szegett. A kalap belseje hálózatosan átvarrt zöld bársonynyal bélelt és két oldalán egy-egy fél méter hosszú széles zöld selyem szallaggal bir, amelyek azonban már foszlányokban vannak. Az ostromsisak

egy vas abroncs körül megerősített hét darab 2 ctm. széles vasléczből és két keresztben álló 2·8 ctm. széles vaslemezből áll, mely utóbbiak, mint a fejtető keresztlemezei az abroncshoz hozzá vannak forrasztva és szögecselve. A hét vaslécz közül három hosszabb s végükön kevéssé kifelé hajlók s a kalap karimáján keresztül menve részben tarkó, részben orrvédőül szolgálnak.

A sisak ormán jeruzsálemi kereszt áll, aranyozott sárgarézből, körülötte öt 17 ctm. hosszú tolltartó hüvelylyel. A kereszt mind a két oldalán: IN HOC † SIGNO † | VIN † CES † felirat van bevésve.

A kalap átmérője 19 ctm., magassága 10 ctm., a kereszt magassága 9 ctm. A tarkó és orrvédő hossza 20 ctm., a két füllemez 15 ctm., a két alsó részén kevéssé kifelé hajló szemlemez 17 ctm. hosszú. A kalap súlya 1 kilo 300 gramm.

[Lásd még: *Boeheim W.* Führer durch die Waffensammlung. Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. 120. lap, 686. szám és *U. a.* Handbuch der Waffenkunde. Leipzig, 1890. 55 l.]

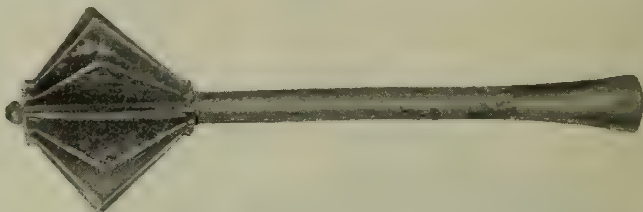
Valamely magyar püspöké volt, a XVI. században. Boeheim, valószinűleg a kalap karima formája folytán korát a XVII. századra teszi.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

582.

Tollas buzogány, vasból, tizenkét egyenoldalú háromszögű szárnyakkal és 27 ctm. hosszú tokkal, amelybe alul kiszélesedő keményfa nyél van beerősítve egy nagyfejű szög segélyével.

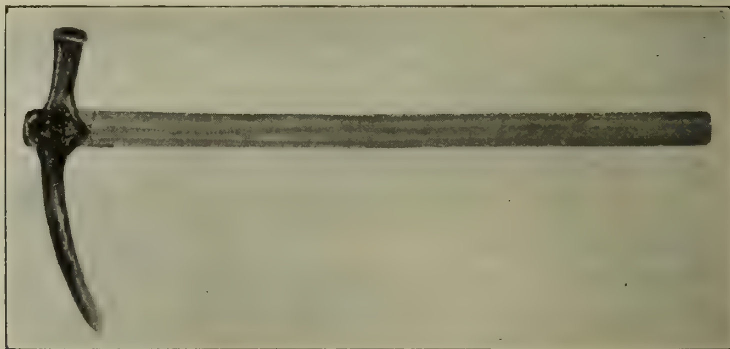
A szárnyak alapja 14 ctm. s magasságuk 7 ctm., a nyél hossza 38 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. Ilyen alakú buzogányok a magyar torna-játékoknál voltak használatban. XVI. század.

A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

584.

Fegyvercsoportozatban.

Torna-gerely, kőrisfából, hengerded alakúvá gyalulva. Csúcsára egy kopjavas alakú vashegy van ráhúzva, melynek lenyúló két vasfüle a rúdhoz van szögezve. A gerely hossza 378 ctm. Súlya 3 kiló 235 gramm. XV. század vége. Wilczek János gr.

584

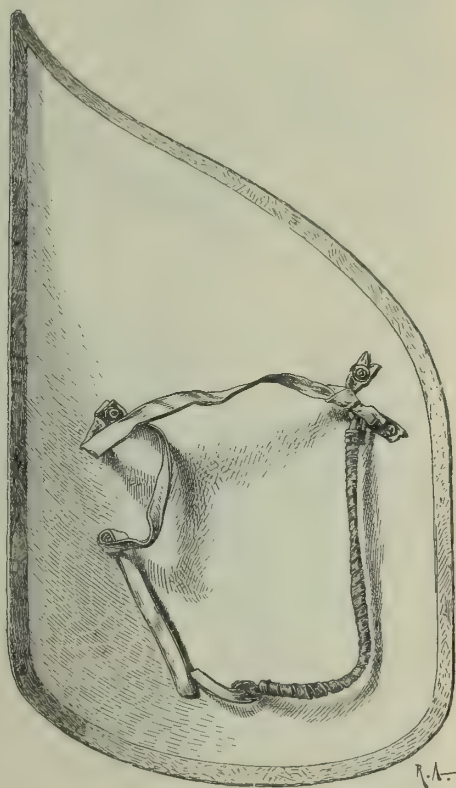
Torna-gerely, feketére festett fenyőfából, melyen a fogás helye vékonyabbra van kiesztergályozva, honnan fölfelé a rúd csatornázott, lefelé a végeig pedig nyolczszögletre van legyalulva. Felső végére egy vas tok van ráhúzva, mely három tompa élre van kireszelve. Hossza 375 ctm. Súlya 5 kiló és 520 gramm. XV. század vége.

Wilczek János gr.

Harczi csákány, vasból, nyolcz szögletű, hosszú fokkal és a nyél felé hajló keresztbe álló éllel. A csákány hossza fokkal együtt 25 ctm. (Lelhelye: Istvánd, Zalamegye.) XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

586.

Tárcsa-paizs. Fából, disznóbőrrel bevonva. Hajdan az egésznek külső felülete aranyozott volt, utólag barnára festetett. Felső széle balról jobbra van ferdén levágva, alsó szélei pedig ki vannak kanyarítva. Belülről négy bőrszíjból van képezve a karra húzható fogantyú, mint azt a rajz mutatja.

Ez belülről hat csavarral van odaerősítve, melyek az előlapon ugyanannyi sulyomalakú aczélszöggel vannak megerősítve és egyszersmind annak külső díszét képezik. XVI. század.

Legnagyobb hossza: 86 ctm., szélessége: 53 ctm.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

591.

László, opuliai herczeg, *Magyarország nádora 1369-ből.* Az országos levéltár diplomatikai osztályában 5787. szám alatt őrzött oklevélen függő egykorú lovaspecsétről készült nagyított rajz.

Ez alakban Nagy Lajos király egyik leghívebb hős hadvezérét látjuk teljesen korhű öltözetben. László oppelni herczeg nemcsak minden hadjáratában követte a nagy királyt, de legkényesebb diplomatikai megbizatásaiban is ő járt el. Így például, mikor a lengyelek

anyja kormányát nem akarták tűrni, László herczeget küldte oda kormányzónak. A lengyelek azonban őt sem tűrvén meg maguk között, csakhamar visszahivatott. Nagy része volt benne, hogy Lajos leányát Máriát IV. Károly császár fia Zsigmond vegye el. Lajos halála

után Hedvignek és Zsigmondnak tett nagy szolgálatokat a lengyel ügyekben. E közben Gara Miklós nádorral ellenségeskedésbe keveredett. Lengyelországban a hires Csenstochovai klastromot ő építtette a paulinusok számára, melynek templomába a boldogságos szűznek egy igen drága képét helyeztette el. 1396-ban a lengyel király által csaknem minden birtokától megfosztatott.

Pecsétjén kora teljes lovagi díszében látjuk megjelenni, úgy amint könnyebb harczjátékokhoz is fölvonulni szoktak. A lovat teljesen borítja a gazdag lecsüngő lepel, mely bizonyára a vas vértet is takarja. A leplet a ló első lapoczkái fölött és farán a herczeg czímere, háromszögű paizsba zárt egyfejű sas díszíti. A feltünő mély nyeregben ül a lovas teljes vértezetben, jobbjában egyenes olasz forma pallost és baljában czímerével ékített paizsát tartva, míg fejét úgy látszik a már csúcsosodni kezdő tetejű sisak födi, tetején sisakoromdísz gyanánt czímere repülő sasával. Jellemző, hogy a kard mellvértjére van lánczczal akasztva. A korhatározó hasonló emlékeket már fölsoroltuk István erdélyi herczegnek e korból való pecsétje ismertetésénél. Itt még csak megemlítjük, hogy a bécsi képes krónika lovagalakjai és a veleméri falfestmény lovasainál látjuk az itt rajzolt lófölszerelést.

(Rajzban kiadva *dr. Csánki Dezső:* «Az országos levéltár pecsétei». IV. tábla, 13. ábra. Lásd még *Budai Ferencz:* «Polgári Lexikon». Pest, 1866. I. k. 361. l.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

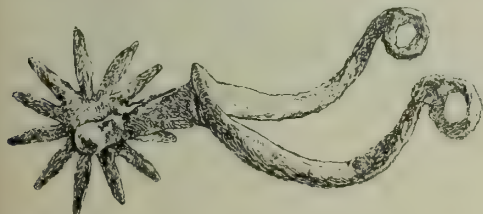
594.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú vasból, ív alakban fölfelé hajló erős szárakkal, széles és mélyen hasított taraj-tartóban tizenkét ágú csillag-tarajjal.

A szárak lefelé görbített karikafülben végződnek.

A taraj sugarai vastagok és szabálytalanok. A szárak közötti távolság 6·5 ctm.; a szárak magassága: 8·5 ctm.; a taraj-tartó: 4·8 ctm.; a taraj a tüskével együtt 7 ctm.

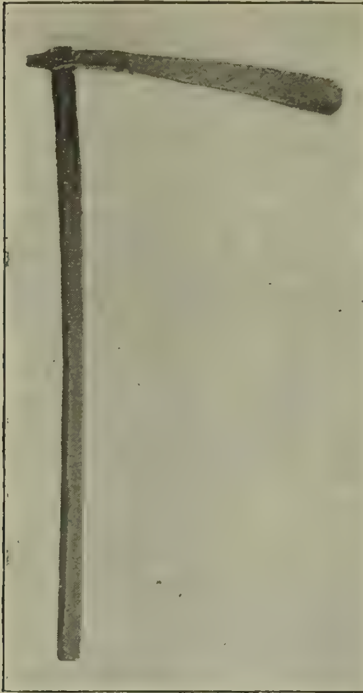
A *R. Zschille und R. Forrer «Der Sporn» czímű műnek VIII. táb. 7. ábr.* van egy teljesen hasonló sarkantyú lerajzolva. Szerzők a legrégibb korú csillagos tarajnak tartják, és korát a XII. és XIII. század elejére teszik. Részünkről e példány korát a XIV. század végére tesszük. (Lelhelye: Kőszeg, Vasmegyében.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

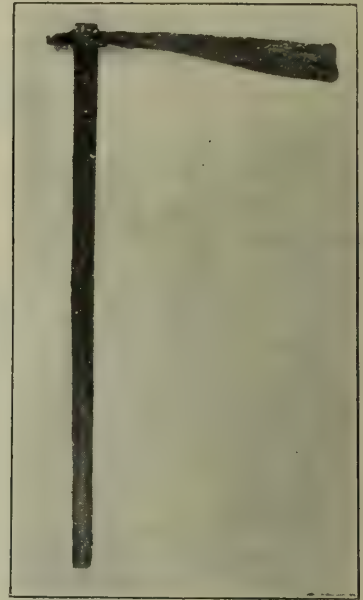
Csákányfokos, vasból. A csákány 30 ctm. hosszú, nyaka vékony és kissé hajlott, 4 ctm. széles éle félköríves, foka négy oldalú, rövid. A nyéltok szabálytalan, legtöbb esetben keresztben álló négyzet alakú. Nyele újkori. Lelhelye: Nagy-Bossány, Nyitramegyében. A XIII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Tárcsa-paizs, háromszögű, fából, bőrrel bevonva és sárgásbarna színű olajfestékkel befestett. A paizs külső oldalán András kereszt ágai között egy-egy B betű, amelyek fölött három kör aranyos sugár-

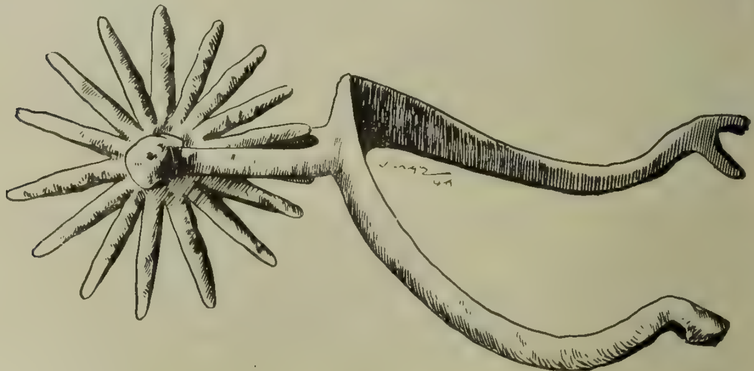

594

594

díszszel van alkalmazva. Hasonló jelvények láthatók az 546. számú paizson. A csúcsban czinober vörös stilizált levelek fölött IHS betűk láthatók. A paizs szélét vörös és fehér harántsávok segélyezik. A paizs

594

belső fölületét köröskörűl stilizált levélszegély, közepét fekete alapon négyágú stilizált liliomok díszítik. A paizs alján nyersbőr fogantyú van megerősítve. Magassága: 1 méter 21 ctm., szélessége 64 ctm. A XVI. század elejéről.

Wilczek János gr.

Sarkantyú, vasból, amelynek gyöngén domború szárai könyökben hajlottak s rövid gömbös végű tarajtartóban forgó tizenhat ágú nagy csillagtarajjal bír.

A szárak közötti távolság 8 ctm., a szárak hossza 9 ctm., a taraj 6·5 ctm. átmérőjű. XIV. század vége.

Csoma József.

Gerezdes buzogány, hat hosszúkás négyzetalakú lemezgerezddel. A 10 ctm. hosszú buzogányfej 9 ctm. hosszú tok segélyével van az esztergályozott barnára fényezett keményfa nyélre erősítve. Feje vastagon aranyozott. A buzogány hossza 53 ctm. Súlya 1 kiló. Magyar forma, a régi leltárainkban úgynevezett «szárnyas bot». XVI. század.

Újbánya város hatósága.

594

598.

Taraczk, öntött vasból; 37 ctm. magas, nyolcz oldalú, hasábos testtel, 55 mm. átmérőjű kaliberrel és 20 mm. átmérőjű gyújtólyukkal. A taraczk nyilásánál 4 ctm. nagyságú karimával bír. A cső alsó része 18·5 ctm. magasságig szélesebb a felső résznél. Talpának átmérője 11 ctm. Súlya 18.200 gramm. — A XIV. század végéről. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

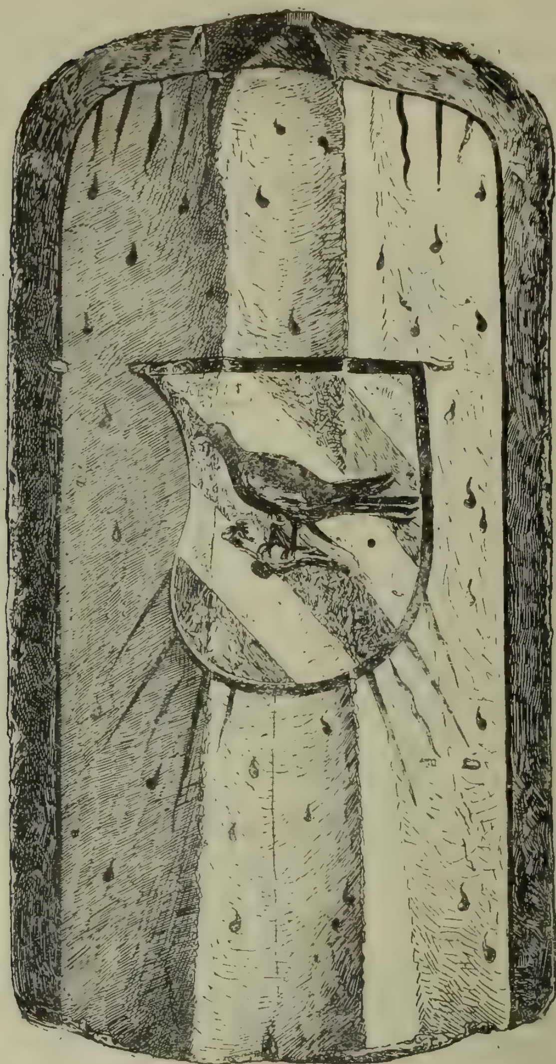
598

603.

Állópaizs, fából, hossznégyszögű, zsákvászonnal bevonva és vastagon befestve.

A paizs külső oldalán négy újjnyi széles zöld szegélylyel bír, közepén pedig czinóberszínű alapon szétszórt fekete lángnyelvek között három kék színű harántpólyás mezőjű czímer-paizsban faágon álló s szájában gyűrűt tartó fekete holló látható.

E czímer Hunyadi Mátyás czímeréhez hasonlít, de a mező haránt pólyái azt kétségessé teszik, annyival is inkább, mert az egész paizs

festése újítottnak látszik. A paizs felső részének közepén három oldalú, kiugró orral bír.

A paizs belső oldalán két fa és egy vas fogóval ellátott. Magassága 1 méter 15 ctm., szélessége 62 ctm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

629.

Kopjavég vasból, 18·8 ctm. hosszú, két élű, alul a nyak felé két oldalt leszegett, nádlevél alakú pengével, gömbös nyakkal és 10·5 ctm. hosszú tokkal. A XV. századból.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

647.

Alabárd (12 drb), csiszolt vasból, lándzsa alakú szuronynyal. A lándzsa közepén mindkét oldalt a csúcsig vastag borda fut végig, mely mellett a lapok az élekig homorúan köszörültek. A félhold alakú bárdlap kicsiny és külső széle tarajosan csipkézett kivágású. A bárd foka lefelé hajló csúcsban végződik s hátából a szurony felé felhajló tövis áll ki. A bárdfokból két oldalt hosszú vaspántok nyúlnak ki, melyek a nyélhez három-három szöggel vannak leszögezve. A nyél kerek tölgyfa-rúd s a vaspántok alatt többnyire vászonnal borított, mit csigaszerűen körülfutó vasszalag foglal a rúdhoz. A szuronyok hossza 27 ctm., legnagyobb szélességük 6.5 ctm. A rudak hossza 150—168 ctm.-ig váltakozó és majd mindenikbe egy karikával körülvett koronás M betű van beégetve. Az egyik rúd felső részén fehér és barna színű rojt háromszorosan volt körülcsavarva és ráspögezve, melynek foszlányai még megvannak. Az egyiknek szuronya négyélű lap és nincs homorúan köszörülve. Rajta háttal egymásnak fektetett két félhold ívhajlásában egy-egy golyó a beütött kovácsbélyeg. Hét darabon a beütött kovácsbélyeg egy nagy gombban végződő pallosmarkolatot mutat; kettőn, két végén gombbal ellátott kard-keresztvashoz hasonló s ismét kettőn a kovácsbélyeg a Neptun-villához hasonló. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

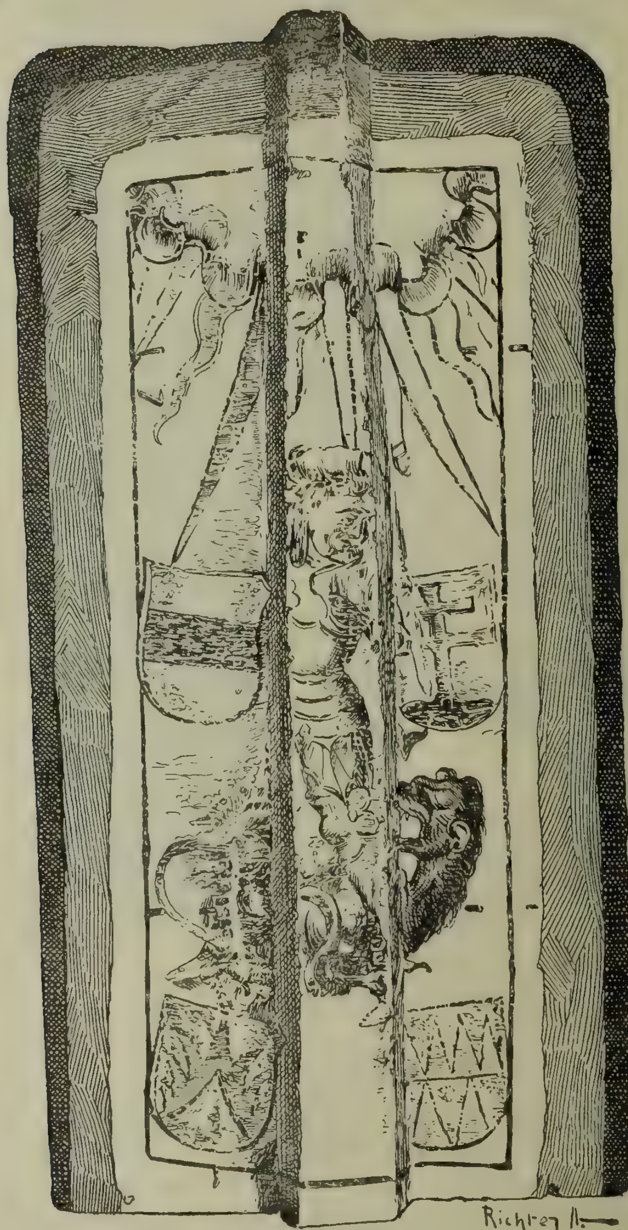
653.

Tornalándzsa (két drb), végén kovácsolt vasból való pika alakú vasalással, melynek a nyakától kétfelé kivert szára széles pánttá van összeszögecselve s a rúd végére húzva. — A pika alakú vas hossza 14 ctm. Rúdja újabb keletű. A rúd hossza: 230 ctm. — XVI. század. Magyar tornáknál használtatott.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

657.

Lándzsa (12 drb), kovácsolt síma vasból, levél alakú lándzsával. A vastag, 181 ctm. hosszú fenyőfa-rúd 28 ctm. hosszú két vasnyujtvány közt van a vasba bujtatva s a nyujtványok három szöggel a rúdhoz szögezve. A rudak újak s legfeljebb egy pár évtized előtt lehettek a régiekkel kicserélve. A lándzsa alakú, négy lapú nyársak élesek és hegyes csúcsban végződők. Legnagyobb szélességük 8 ctm., hosszuk 20 ctm. XVI. század. Nagy vadak vadászásánál is használatban voltak. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

658

658.

Alló paizs, fából, hossznégyszögű alakkal, középen magasan kiemelkedő borda-léczczel, színezve. Kívül erős durva vászonnal bevont. Széle fekete, azután barna és fehér sávval díszített, közepe ezüstözött, a rajta levő alakok pedig feketék. A paizs felső részében a felhők közül kitörő sugarak, amelyek alatt a sárkányt megölő Szent György lovag képe látható. A borda két oldalán középen jobbról Alsó-Ausztria, balról pedig Magyarország czímerpaizsa, alján pedig két ismeretlen czímerpaizs látható. A paizs belső oldala barnára mázolt vászonnal van bevonva, a tartó szíjazat nyomaival.

A paizs Hunyady Mátyás király gyalog testőrségének paizsai közül való, amelyek Mátyás halála után Bécsben, maradván a város fegyvertárába és onnan a mai városi történelmi múzeumba kerültek.

Magassága 1·17 m., szélessége 0·62 m. Súlya 7 kiló 400 gramm.

(Lásd: *«Katalog* des Historischen Museums», Wien. 467. szám alatt, 47. lap.)

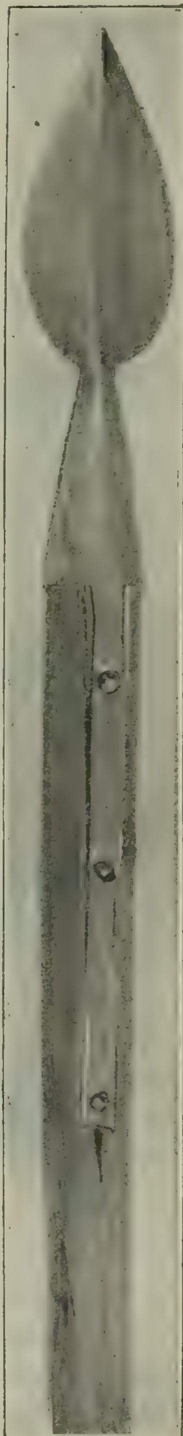
675.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, csillagtarajos, 9·5 ctm. hosszú nyakkal. A kurta, lapos szárak vége ív alakban fölfelé hajtott és két lyukkal van áttörve. A külső lyukból a talpalló pánt beakasztásához nyakazott kampós vaslemez lóg le; a lábfejen való átcsatoláshoz szolgáló szíjazat részére pedig a lefogó csatt a sarkantyúszárakba akasztott kétágú vaspántba van illesztve. A nyak fölött magas csúcsba kiemelkedő szárak hossza 6·5 ctm., legnagyobb nyilása pedig 6 ctm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* und *R. Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. IX. t. 4. sz.) XV. század.

Csoma József.

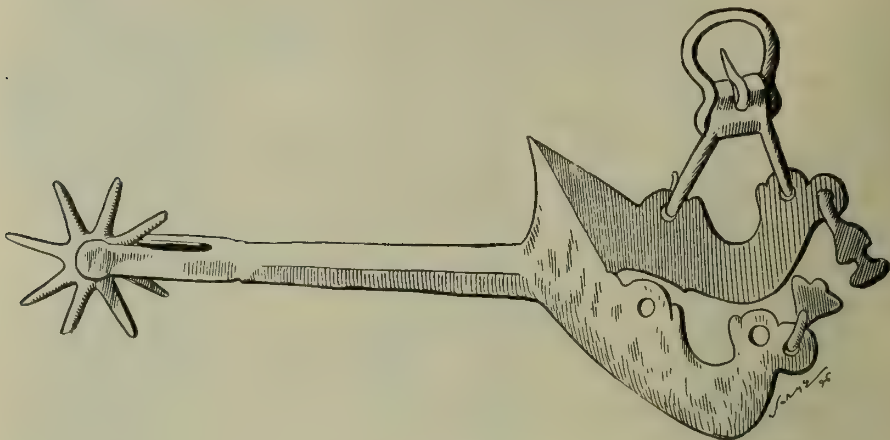
Sarkantyú, vasból, csillagtarajos nyakkal, melynek a bokák alá hajló ívelt szárai a nyak fölé hajló hegyes csúcsban egyesülnek, a szárak végei pedig a talpalló és fölcsatoló szíj bekapcsolásához szol-

657

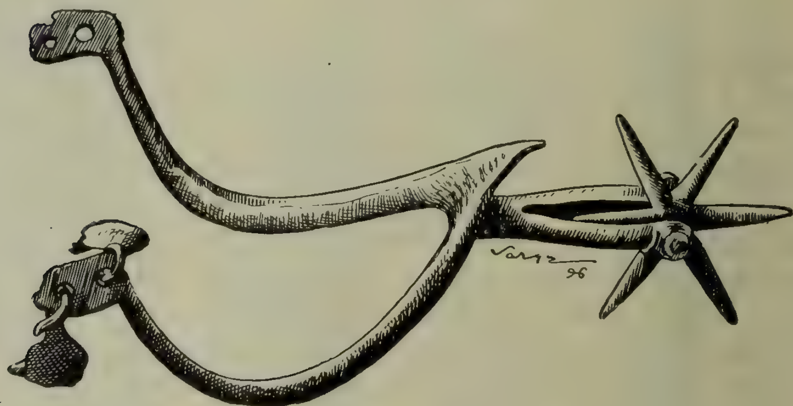
gáló kampós vaskapcsok részére két lyukkal vannak áttörve. A nyak hossza 5 ctm., a szárak hossza 9·5, ezeknek egymástóli elhajlása 8 ctm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. VIII. tábla 1. sz.) XIV. század vége.

Bartalos Gyula.

Sarkantyú, vasból, féldomború, rövid szárakkal, hengerded tarajtartóval és lapos, kerek fülekkel. A csillagtaraj törött, az egész rozsda marta, rongált. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, lapos, féldomború szárakkal, a melyeknek vége félkörűen kiszélesedett és két lyukkal ellátott. A tarajtartó hengerded, az alapja négyszögű. A csillagtaraj rövid, hatágú, az ágak csúcsa letörött. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) XV. sz.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökben hajlított, hátrafelé vékonyodó, magas, hátragörbülő csúcsban végződő szárakkal és hat sugaras csillagtarajjal. A szárak vízszintes kétlyukú fülben végződnek. A tarajtartó 4 ctm. hosszú, a szárak átlója 8 ctm.

A XIV. századból. Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal, hengerded, lefelé görbített tarajtartóval.

A szárak külső lapja két bordával díszített. A szárak derékszögben fölhajlanak és négyzet alakú kétnyilású fülekkel birnak. A tarajból csak két hegyes ág van meg.

A szárak közötti távolság 8 ctm., magasságuk 6 ctm., a fölálló csattos rész 4 ctm. A XIV. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded szárral, lapos, gömbös végű tarajtartóval és nyolcz ágú csillagtarajjal. A szárak középen könyökben fölhajlanak és kétlyukú füllel birnak. Az egyik fülben két kerek kapocs van. A taraj sugarai vastagok.

A szárak átlója 8 ctm., egymás közötti távolsága 8·3 ctm., a tarajtartó 5 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. A XIV. századból.

Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, hengerded, bordázott, erősen hajlított vékony szárakkal, rövid tarajtartóval, hatágú csillagtarajjal és kapcsoló csattokkal.

A szárak hátul legörbített, háromszögű csúcsban végződnek, elől pedig hosszúkás, négyzet alakú kétlyukú füllel bírnak, a melyekben kerekded, lapos testű, egyik oldalukon bordás kapcsok lógnak.

A taraj sugarai vastagok s rövid tüskében végződnek.

Méretei: a szárak közötti távolság 7 ctm., a szárak átfogója 9 ctm., a tarajtartó 4 ctm. A XIV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

676.

Hadi csép (3 drb). A hadaró három sorban alkalmazott négy vastüskével ellátva. A hadaró két vége kovácsolt vaspánttal van beszegve, melyet a nyéllel két egymásba font vaskarika tart össze. (A csépnyelek hiányoznak, egyiknél újabban pótoltatott.) A hadaró hossza 46·5 ctm. XVI. század. Hasonló kiadva: *A. Demmin.* Die Kriegswaffen. 1893. 796. lap.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

677.

Nyárs, csiszolt vasból, mely egy négyszögű hosszú vas nyakon álló lándzsának folytatását képezi. A nyárs négyélű, erős vas, hossza a lándzsával együtt 47 ctm. A vörös-fehér sodrású csíkkal ellátott nyél, felűl a nyéltokba való bujtatásánál egy vörös s ez alatt kettes fekete festett gyűrűvel tagolt. — XVI. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

680.

Emberfogó, vasból, patkó alakban előre hajtott villával, melynek két száráról befelé véggel egymáshoz érő vasnyelv van csuklóvassal erősítve, melyek a nyakra történő tolásnál a szárakra behajlanak és az alattuk levő aczélrugók által helyükre visszalöketnek. A vas nyéltokból két hosszú vasfül nyulik le a fogó rúdjára s ahhoz le van szögezve. A nyél vége vas körpánttal szegett s alul egy erős vastüske áll ki. A fogó nyilásának átmérője 22·5, a szárak magassága szintén 22·5 ctm. XV. és XVI. század. A lovon ülő pánczélos ellenségnek a nyeregből való lerántására használtatott Hasonlót kiadva: *A. Demmin.* Die Kriegswaffen Ergänzungsband. Wiesbaden 186. l.

Wilczek János gr.

682.

Alabárd, vasból, négyélű nyárssal, amelynek alapja késpenge alakú. A széles bárdlap ferde élű, és alsó oldala többszörösen félkör ívben kikanyarított. A tüske felső része ferdén leszegett és alapjánál fölül két, alul három félkörű kivágással bír.

A bárd tokja 65 ctm. hosszú lángolt szélű lemez segélyével kúpos fejű szögekkel van a nyélhez erősítve. A tüskében egy majusculás m betű, fölötte kereszttel, valószínűleg majlandi bélyeg van beütve, míg a bárd lapjában sárga rézzel kiöntött körökből és X alakokból álló jegy látható.

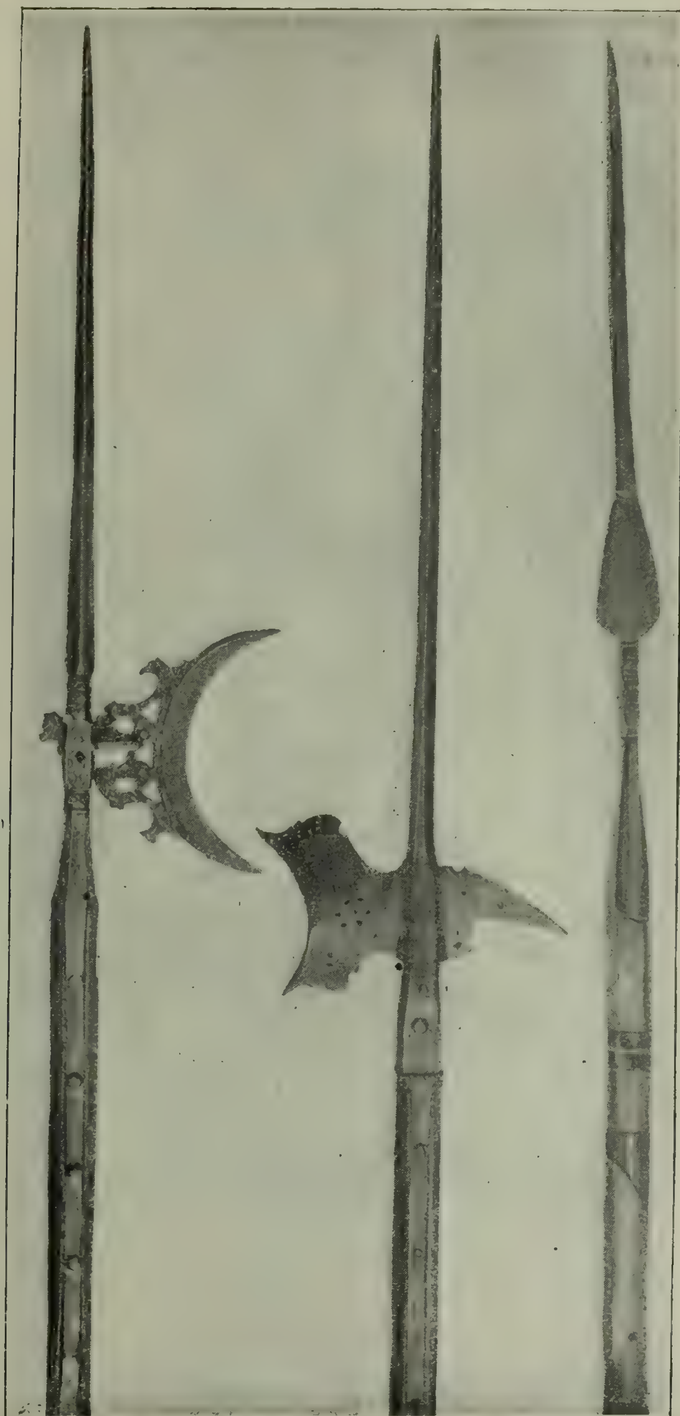

A bárd éle 22 ctm., a nyárs 36 ctm., nyele pedig 1·90 ctm. hosszú. XV. század.

Teleky Sámuel gr.

683.

Csatavilla (Stabsturmgabel), botban, mely vashengerben elrejtett három szuronyból áll, melyek ütésnél a hengerből három felé kiugranak. A bot alakú, fekete bőrrel bevont vashenger feje vésett és áttört vasbordák közt a görög mythologiából vett és rézből kivésett jelenetekkel van ékítve. Tetején egy oroszlánfejben végződő rugó egy

3028. 331. 677.

vas ajtócskát fog le, mely a szuronyok nyilását zárja el. A bot alsó végén egy áttört művű, körte alakú vasgömb van koptató gyanánt alkalmazva. A szuronyok négy élűek s lapjaik homorítottak. A középső szuronyon STOGHO | CREMA |, másik oldalon pedig a spanyol fegyverkovács neve GIO | BATISTA van bevésve. (Hasonlót kiadva lásd: J. M. Heberle (H. Lempertz' Söhne) «Die Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*», Köln, 1888. 135. szám.) A középső szurony hossza 87·5 ctm., a két kisebb szélső szurony hossza 26·5 ctm. A bot hossza 117 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

686.

Díszpartizán, vasból, egy vasgömbből kiinduló, széles, levél alakú lándzsával és ív alakú, végén lefelé görbített hosszú tüskékkel, melyek egy-egy állat-fej alakú gombban végződnek. A tíz lapra alakított nyéltok a rúdra való erősítéshez hosszú két vas füllel van ellátva, melyek a nyolczszögletű tölgyfa rúdra vannak szögezve. A partizán vésett és bevert apró pontokból képezett lombdíszítéssel behintett s az aranyozás nyomait viseli magán. Hossza nyéltokkal együtt 42·5 ctm. XVI. század második fele.

Wilczek János gr.

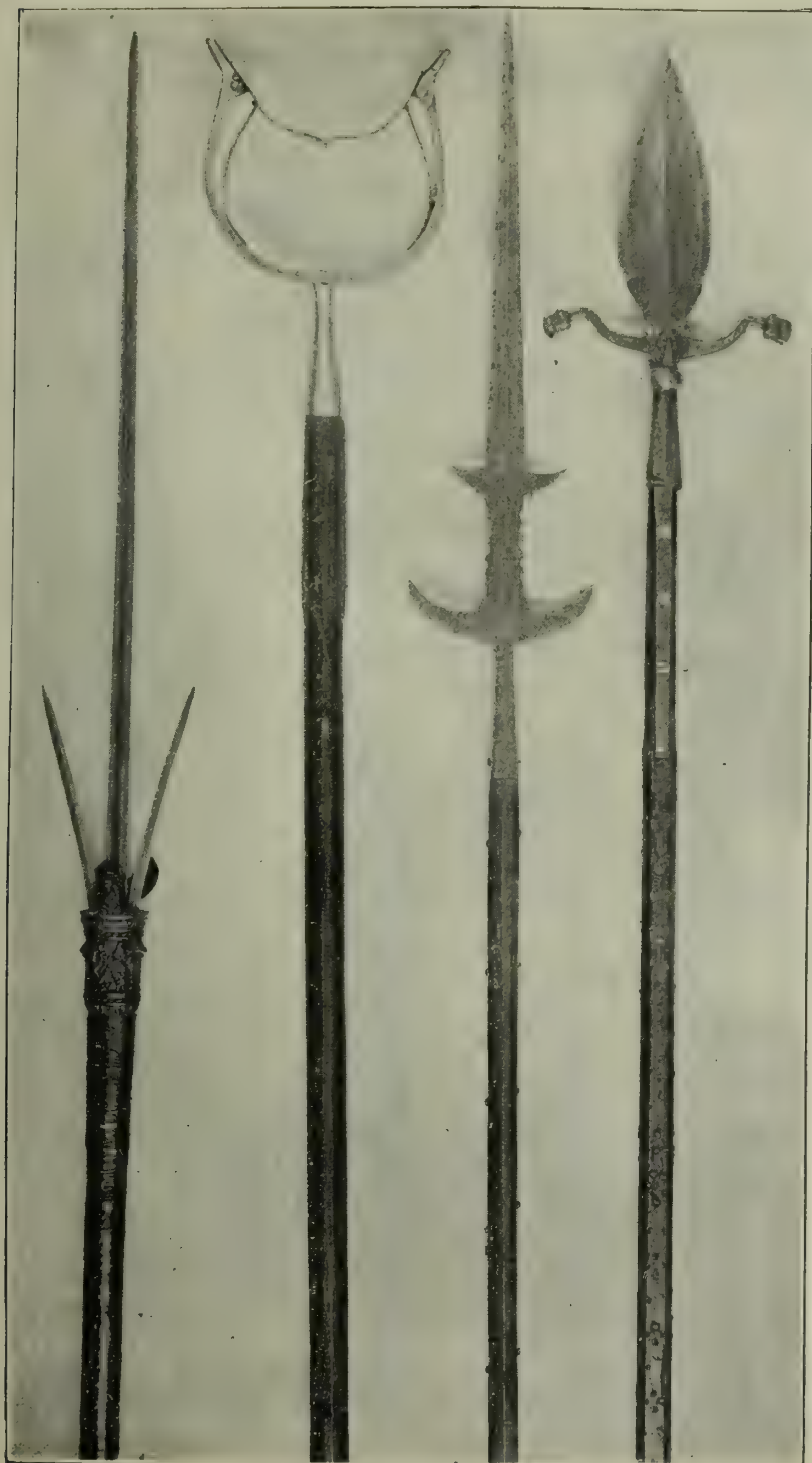
687.

Kardnyárs (Runka), egyenes kard alakú, kétélű, hosszú aczélpengével, melynek közepén a csúcsig lapos borda fut végig s a penge felé görbülő, félhold alakú keresztvasa is lapos és kétélű. A kardnyárs nyaka rugós szerkezetű csuklóvason a nyélhez lehajtható s ez esetben a keresztvas két szára is a pengére feküdve borúl össze. A hüvelytok és nyak hadi jelvényekkel és lombdíszszel gazdagon bevésett s ugyanily lombvésetekkel borított a nyél végét befedő vas tok is. A nyél eredetileg bársonynyal volt borítva és sárgaréz fejű szögecskékkel czifrázva. Ezen alakjában a dísz-testőrség fegyveréűl szolgált. A nyárspenge hossza 89 ctm. A keresztvasak kihajlása 29 ctm. A nyél hossza a nyakas tokkal együtt 124 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: *W. Boeheim,* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig 1890., 350. lap, 404. sz.) XVI. század.

Wilczek János gr.

690.

Alabárd, hasonló a 682. szám alatt leírt alabárdhoz azon külömbséggel, hogy a tok tüskéje, amelynél fogva a nyélhez van erősítve, nem lángolt élű, és hogy majdnem kétszer oly hosszú. A bárd nyárs

683. 680. 752. 686.

késpenge alakú részébe, valamint a tüskébe, amelynek ferde leszegett széle hármas félkörű kivágással bír, négyzet keretben két gömb fölött álló kereszt van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve.

XV. század. Teleky Sámuel gr.

691.

Hadinyárs, nádlevél alakú, csiszolt vasból, középen két oldalt a csúcsig futó magas bordával. Hengerded alakú rövid nyéltokja egy hosszú, kerek tölgyfa rúdra van ráhúzva és barna rojttal körül szegve.

A nyárs lapjain lomb- és alakvésetek nyomai látszanak. Hossza 68·5 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

692.

Pallos, két élű, lángolt. Hasonló a 753. szám alatt leírt palloshoz, azon különbséggel, hogy a markolat gömbje jobban össze van nyomva és vésetekkel díszített. A pallos éle is némi eltérést mutat, amennyiben nem annyira hullámos, és a tüske nem olyan széles. A keresztvas fölfelé hajlik.

A markolat feketére festett pergamenttel van bevonva. A penge mindkét oldalára a birodalmi alma kettős kereszttel van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. E pallosok előzőleg a landsknechtek által használtattak. A lángolt él azonban már az arkangyal büntető

lángpallosát akarja jelképezni és városi hatóságoknál mint hatalmi jelvény rendszerint a főbiró előtt vitetett.

XVI. század.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

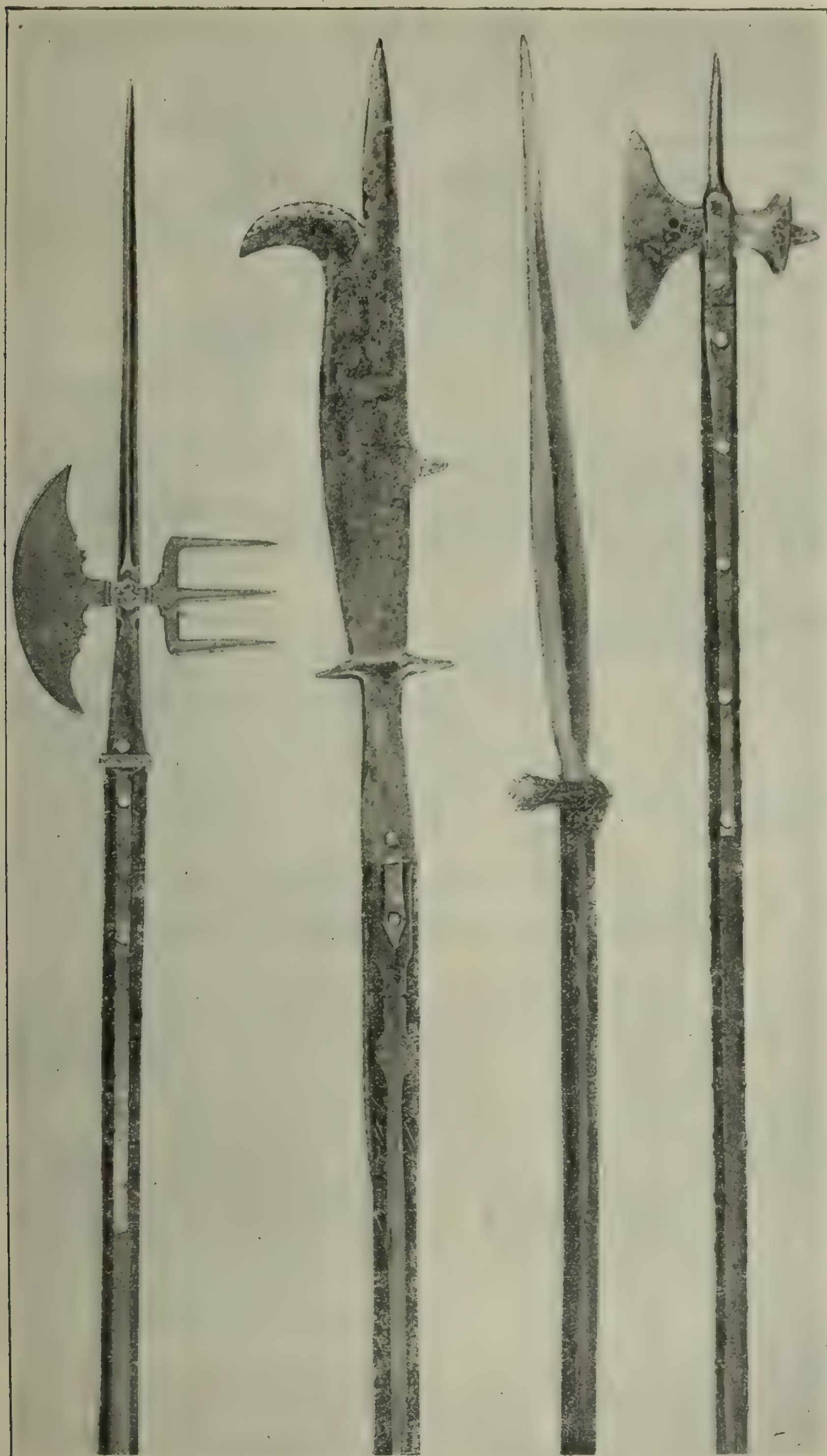
693.

Alabárd, olasz (Roszschinder), csiszolt vasból, levél alakú széles bárdlapja kétélű, és felső végén egy kétélű horog és szintén kétélű szurony, — fokából pedig egy éles kurta tüske áll ki. A hüvelytokról kétfelé vízszintes irányban szintén két hegyes tüske nyulik ki. Az összenyomott hengerded alakú nyéltokból a nyolczszögű bikkfa rúdra két hosszú vasfül nyulik le és hozzá van szögezve. A nyél alul tokos durva vastüskében végződik.

(Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung *A. Ullmann*», Köln, 1888., 129. és 132. szám.)

Az alabárd hossza 71·5 ctm. XV. század.

Wilczek János gr.

761. 693. 691. 504.

695.

Fegyvercsoportozatban.

Sarkantyú, vasból, hengerded vékony szárakkal, rövid, gömbös végű tarajtartóval és tizenkét ágú csillagtarajjal. Az egyik szár csonka, a másik rövid, könyökben hajló karral, a melynek végén nagy kerek fül és benne két szíjtartó csatt van.

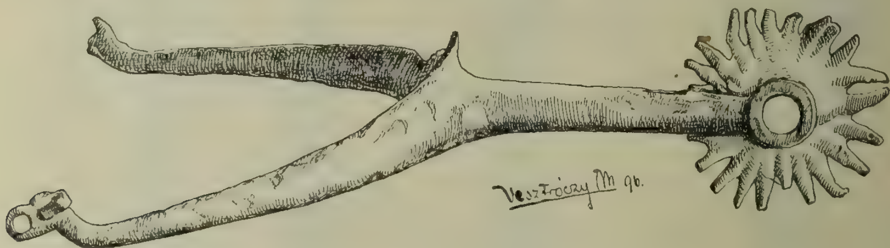
A taraj sugarai egyenszárú háromszögűek. A tarajtartó gombja harántvonalas díszítésű.

Méretei: a szárak közötti távol 7·5 ctm., a tarajtartó 2·5 ctm.

A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból. A keskeny szárak a közép felé lassanként szélesednek s itt megvastagodva csúcsos háromszögben jönnek össze. A tarajtartó összenyomott s végén erősen kiemelkedő párkánynyal

bíró kerek nyilásban végződik, amelynek oldala a sok ágú rövid tüskéjű csillagtaraj tengelyét képezi. A szárnak meglevő füle két nyilással bír.

A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 7 ctm. hosszú, a taraj 4 ctm. átmérővel bír. XV. század.

Szirmay Alfréd gr.

Sarkantyú vasból, fele részben három oldalú, fele részben lapos félkörű pikkelyes szárakkal, rövid, gyöngén fölfelé hajló tarajtartóval, csipkés, áttört kerek tarajjal.

Az egyik szár letörött; a másik szár egy lefelé irányuló hosszúkás és egy fölfelé görbült kerek füllel bír. A hosszabbik fülben meggörbített kerülék alakú nyelves csatt van. Az ép szár befogója: 10·5 ctm., a tarajtartó 4 ctm.

A XVI. század elejéről. Nyáry Jenő br.

Sarkantyú, vasból, rövid, kissé hajlított félhengerded szárakkal, hosszú, hengerded tarajtartóval, csillagtarajjal.

A szárak végén kétlyukú fülek vannak. Az egyik fülben két kerek, lapos csatt van. A sarkantyú igen rongált, rozsda marta.

A szárak közötti távolság 8·5 ctm., a tarajtartó 11 ctm. hosszú. (Lelhelye: Zala-Szántó.) A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, ív alakban hajtott szárakkal, melyeknek vége a szíjazat kapcsainak beakasztásához át van törve. Nyaka egész hosszában hasított és benne hat ágú csillag-taraj forog.

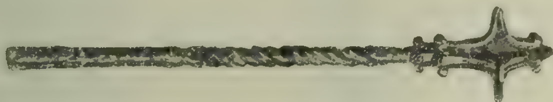
A szárak közötti távolság 7·5 ctm., a taraj-tartó 4 ctm., a taraj-sugarakkal együtt 7 ctm. — (Lelhely: Sümegh, Újhegy.)

A XIV. század eleje. Szentmártoni Darnay Kálmán.

719.

Fegyvercsoportozatban.

Buzogány, gerezdes fejjel, amelyen négy 3·5 ctm. nagyságú lapos tüske lemez áll ki. A 12 ctm. hosszú gerezdes fej alján két gyűrű

látható, úgy szintén egy sor a gerezd végén is. A nyél csavarmeneteket tüntet fel.

A 45 ctm. hosszú buzogány nyelestől együtt vasból kovácsolt. XV. század vége. A győri benczések főgymnásiuma.

Gerezdes buzogány, sárgarézből. A fej egy vastengelyen megerősített szabályos gömbből (két féltekéből összetéve) és öt félkörű tüskés bordából áll, amelyek csavarokkal vannak a vastengelyhez erősítve. A fanyél bőrrel van bevonva, amely alatt egy fölcsavart madzag menetei dudorodnak ki. Ennek czélja volt, a fogásnál a bőr csúszását megakadályozni. A nyél végén nyolczas szemű kettős láncz lóg.

A nyél 68 ctm. hosszú a buzogányfejjel együtt; a láncz 55 ctm. A buzogány súlya 1 kiló 800 gramm. XVI. század.

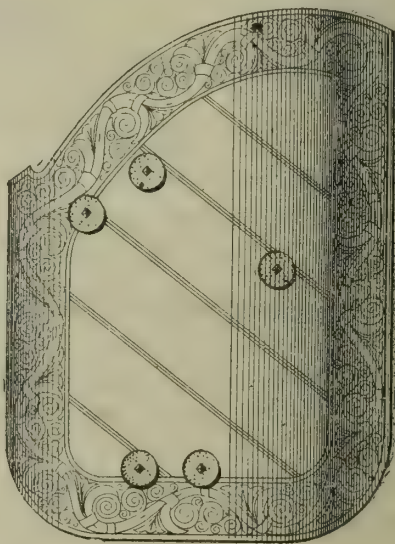
Ondrejovich László.

Tárcsa paizs, magyar, fából, kívül és belül erős bőrrel bevonva. Négyzet alakú, fölül lekerekített és az egyik felső szegeltben a kopja számára kikanyarított. Az egész teknőalakra gyöngén meghajlított. A tárcsa szélén széles szalag fut körűl, melyben barnavörös alapon szürke színnel festve akanthus növénydíszítés van festve. A paizs közepén három haránt futó vörös gerenda fehér alapon. Öt kerek dúdoros lemez a belső fölületen megerősített hordszíjazat szögeinek díszes fejét képezi. Magassága 72 ctm., szélessége 57 ctm. Súlya 3 kiló 45 gramm.

(Lásd: *dr. Fr. Pichler:* «Das Landeszeughaus in Grácz. XX. tábl. 1. ábra, 61. lap, és Arch. Ért. 1891, 178. l. *Thallóczy Lajos:* «Magyar fegyverekről». XVI-ik század.

Tartományi szertár, Grácz.

720.

Nyereg, magyaros forma, favázzal, erős vörös bőrrel bevonva, amely a kápánál és a két félköralakú támlánál finoman fonódó növényi ornamentekkel, aranynyal és ezüsttel festett. A köralakú előrehajlott kápa, valamint a támlap széle vastagon aranyozott ezüsttel van szegve.

A bak alakú négy lábú faváz erős pergamenttel bevont és rajta szőrrel béllelt párna van megerősítve.

A nyergen egy pár kengyel van felakasztva, amelyeknek vékony szárai körtealakúan hajlottak és négyszögű talpallóval bírnak.

I. Miksa császáré volt. (Lásd *W. Boeheim:* «Führer». Wien, 1889. 46 lap. 195 sz.) Súlya 7 kiló. XVI. század eleje.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

721.

Vértezet, teljes. II. Lajos király hadipánczélja. Számos körülmény arra mutat, hogy ez csakugyan a szerencsétlen király hiteles emléke, — mind a mellett részünkről az alább előadandók alapján szükségesnek tartjuk, hogy ez további kutatások által, minden kétséget kizárólag beigazoltassék.

A bécsi udvari gyűjteménybe az ambrasi gyűjteményből került, mely gyűjtemény megteremtője tiroli Ferdinand főherczeg a nagy műbarát volt. Még az ő életében 1535-ben jelent meg gyűjteménye első nyomtatott katalogusa, melyben vértezetünk, mint Lajos királyé szerepel. Pedig akkor kilencz évvel halála után még erősen a köztudatban lehetett e körülmény.

A gyűjtemény legrégibb leltárai tehát már határozottan II. Lajos nevére írják e pánczélt s művezetének stylusa csakugyan meg is felel a kornak és divatnak, a mennyiben akkor a német ruházat divott, mely szerint II. Lajos is rendesen öltözködött, a mint azt egykorú emlékérmein és pénzein, kivert arczképein láthatjuk. *Bechem Bernát* által, Körmöczön veretett ezüst tallérjának előlapján a király egész pánczélos lovagalakja látható * és e pánczélzat formája, a mint az a finoman vésett érmen megállapítható, azonos a szóban forgó pánczélzattal. Miért is annak nagyított rajzát 533. sz. a. szintén kiállítottuk. Fegyverzetünk hitelességére vonatkozó adat még az is, hogy ez lehet azon pánczélzat, melyet Lajosnak, 1515 július 23-án, későbbi ipja, I. Miksa császár, teljesen fölszerelt ló kiséretében ajándékozott, a mint arról *Fugger* is a következőleg emlékezik meg: ein geligertes (lótakaró) Ross und über das einen goldgeätzten köstlichen Kürass nach dem Ebenmass seines Leibes, mit welchem ein Edelknabe angethan ihm das Pferd zuritt».**

Jagelló Lajos akkor még csak kilencz éves volt s azután fejlődésében teljesen visszamaradt, úgy, hogy szerencsétlen halála ide-

* *Weszerle.* Érmészeti táblái. Budapest. 1873. 4-edr. B. Tab. XVI. 1. sz. Tab. XV. és G. Tab. XXIII.

** *Fugger.* Spiegel der Ehren des Hauses Oesterreich. 1335. l. — *Boeheim W.* Uebersicht des k. k. Hof-Waffenmuseums im k. k. Artillerie-Arsenal. 1882. 28. lap.

jében sem volt nagyobb egy tizennégy éves fiú rendes nagyságánál. Kora szülött volt, két éves korában már magyar, három éves korában pedig cseh királylyá koronáztatott, tíz éves korában trónra lépett, 14-ik évében már teljes szakállal bírt, 15 éves korában megházasodott, 18 éves korában megőszült s húsz éves volt, midőn Mohácsnál elesett. A bécsi gyűjtemény pánczélzata csak egy méter és 27 cmt. magas és összesen 12·8 kilogramm súlyú, így tehát lehet ez az a pánczél is, melyet Miksa császár a kilencz éves fiúnak küldött.

Fő jellemző vonása a vértezetnek az I. Miksa császár idejében divatos burgundi sisak (burguinot), «mely a közönséges sisaktól abban különbözik, hogy alsó része kidudorodó és belül homorú gyűrűt képez, mely a pánczélnak beleillő kidomborodására rátolatik és ilyen formán pánczél és sisak egy darabból állónak látszik, míg a közönséges tábori sisak alól csak egyszerű abroncscsal bír, mely a pánczél gallérjára ránehezedik.

Jelen sisak hat külön részből, ú. m. a tarkóból, a minden bourguinotnál előforduló és épen most említett karimából, a homlok és két pofarészből és végre az igen érdekes visirből van apró szögecsek segélyével összeállítva, mely részek közűl különös figyelemre érdemes a tarkó alacsony sörényével, mely a fej közepére mért ütések fölfogására való és hasonló a mai dragonyos-csákón látható tarajhoz, továbbá a fölnyitható visir, mindkét oldalán apró nyílásokkal, melyek lehetővé teszik a fölfelé nézést. Az utóbbi alatt még egy második nyilású, rostélyozott visir is létezik, a mi a legritkább esetek közé tartozik és a kényelmes légbeeresztésre való, mely czélra különben a minden bourguinotnál előforduló, különös szerkezetű állrész is szolgál, a mennyiben kis kapocscsal zárható két részből áll.

A nyak és gallérja, melyre a sisak rá van tolva, mozgatható összeköttetésűek, hogy a lovag fejét forgathassa. Két részből állanak, melyek azonban szögecsek által zárt egészszé vannak egybeerősítve. A vállak kardcsapások fölfogására epaulettekkel bírnak, melyek kis csapocskákkal erősítvék a hátra és a mellre, e czélból csatolt szíjakba. A mélyen lenyúló vállszárnyak elől egymásba toltak, tehát mozgathatók, míg hátúl feszesek. A jobb oldali, elől kivágással bír, hogy ne képezzen akadályt a mellre erősített, behajtható horognak (Rüsthaken), melyben a nehéz lándzsa nyugodott és mely jelen esetben nem bír rúgóval, tehát nem önműködő, mint számos más pánczélnál.

Érdekes a csuklós könyök is, kiálló púpjával és alsó és felső kagylójával, melyek a kar összehuzását megengedik, a mennyiben akkor a föl-, illetőleg alkar azokba belefekhetik. A vaskeztyűk hasonló

diszítésűek, mint a pánczél és behajtható újjakkal bírnak. A mellnek I. Miksa idejében divatozott, gömbölyded alakja van és a hónaljnál mozgékony betétekkel bír. Hozzá fűződik a rövid has, hosszú, nyúlványos derékkal, mely három egymásba tett abroncsból áll, hogy a lehajolást megengedje és ki van alúl vágva, úgy, hogy a pánczél

533

alatt hordott pánczéling kilátszik. Ez fölváltva szögecselt és forrasztott szemekből készült».*

Az egész díszes fegyverzet munkája igen hasonlít I. Fülöp, castiliai királynak ifjúkori fegyverzetéhez,** a mennyiben ahhoz hasonlóan bemélyedő és rézsút fekvő vonalak által, négyszögletű mezőkre van osztva, melyek mindegyikét előbb bepréselt, azután chemiai úton kimaratott és végre bearanyozott kereszt alakban alkalmazott,

* *Korda Dezső.* A bécsi cs. kir. Arsenal fegyvergyűjteményének magyar vonatkozású tárgyai. Ludovika-Akadémia Közlönye. 1886. 343. 44. l.

** *Boeheim W.* Führer durch die Waffensammlung etc. 1889. Wien. 25. l.

viráglevélforma dísz tölti ki, mely ékítményt *Leitner* helytelenűl lombdísznek mondja,* holott az nem egyéb, mint az azon korbeli s különösen a landsknecht-viseletet jellemző hasított diszítmény utánzata. E divat jelemző sajátsága volt, hogy a ruha számtalan négyszögletű darabkából volt összevarrva (verhauene oder gemutzerte Tracht), mely négyszögletű darabok négy helyen ki voltak hasítva, mely hasítékokon azután az arany fonalakkal átszőtt vászon, vagy a színes selyem ing kilátszott.

A fegyverzet czombfedői pajzsalakúak és szíjjal vannak a czombhoz erősítve. A czomb hátúl szabad. A térdkagylók csuklósak. Az alsó lábszárat síma és ízlésesen alakított cső védi, melynek közepén és szélein finoman tausirozott s aranyozott lombdiszítményű ornamentika van alkalmazva.

Megfoghatatlannak látszik, hogy *Korda Dezső*, ki föntebb említett czikkében, különben oly szakszerűleg és lelkiismeretesen foglalkozik e pánczélzattal, azt írja róla, hogy lábszár-védői teljesen símák, sőt az egészet rajzban is kiadván, azon is minden ékítmény nélküli lábszárvédőket mutat be, holott ha már az eredetit nem is, de *Leitner* művészi kivitelű képét okvetlenül látnia kellett.

A czipők eltérően a Miksa-korabeli, túlságosan hegyes czipőktől, inkább a landsknecht-viseletre emlékeztető, tompa és vágott végű lábfedők, melyek ismét úgy vannak diszítve, mint a pánczél felső részei.

Az egész fegyverzet szélein zsinór-utánzat fut végig és ehhez kimart és aranyozott s hímzést utánzó sáv fűződik. A mell felső szélén, a díszítés közepén, egy női fejjel ábrázolt, a német heraldikusok által úgynevezett «Jungfrauenadler» fordul elő, mely a Nürnberg városa hármas czímerpaizsának egyikében előforduló alakhoz teljesen hasonlít, miért is kétségtelennek látszik, hogy az egész fegyverzet ott készűlt német munka.

Különösen érdekes azonban a pánczélzatunk mellén látható *E* és *S* betűs monogramm, mely technikájára nézve azonos a többi ornamentikával. Ugyane két betű külön is előfordul a két válltarajon s ismét mint monogramm a fegyverzethez tartozó Küris-nyereg elő és hátsó ívén is. E két betű jelentősége még nincsen eldöntve s *Leber*** igen helyesen utalja e talány megoldását a magyar történészek föladatai körébe. Ugyancsak ő azt gyanítja, hogy az *S* betű «semper»-t jelent, mint a mely szó fegyverzeteken elég gyakori. Így előfordul

* *Leitner Quirin.* Die Waffensammlung des österreichischen Kaiserhauses in Wien. Wien, 1866—1870. Folio. VIII. tábla és szövege.

** *Leber* Fr. v. Rückblicke in die deutsche Vorzeit. 1844. I. k. II. 65. l.

a párisi múzeumban, Bayard lovag fegyverzetén: «Semper Save». Valamivel már valószínűbb *Leitner* véleménye, ki azt hiszi, hogy ezen két betű monogrammja Szent Erzsébetnek, II. Endre király leányának és későbbi thüringiai grófnénak, kinek emléke ez időtájt még igen nagy tiszteletben állott a magyaroknál, s I. Miksa idejében valóban nagyon el volt terjedve a vallásos szokás, a vérteken és pajzsokon önválasztotta védszentek képeit vagy nevét, majd vallásos mondatokat viselni. Ezen fölfogást is igen megerőtleníti azonban az, hogy ez esetben a latin nyelv mondatszerkezetének megfelelőleg, az *S* betűnek kellene elől állani, holott mint az rajzunkból is látható, a monogrammban inkább az *E* betű van elől. Megvallom, csodálom, hogy mindannyian nem jöttek arra a legközelebb eső gondolatra, hogy ez a monogramm a híres fegyverkovács neve, ki a remekművet készítette. Mert hiszen, ha azt a bátorságot vette magának, hogy egy királynak dolgozva, a fegyverzet előkelő részén, nem annak, hanem saját székvárosának czímerét alkalmazta, bizonyára megtehette azt is, hogy egyszersmind nevének kezdőbetűit is megörökítette, a mi azon korban különben is rendkívül elterjedt divat volt, úgy az aranyműves ötvösöknél, mint a fegyverkovácsoknál. Még nagyobb valószínűséget ad e föltevésnek azon körűlmény, hogy a legtöbb ily díszes kivitelű vérten, különösen a nürnbergi pánczél és fegyver műveken, a fegyverkészítő vértverő vagy kovács rendesen beveri mesterjegyét s e mellett a nürnbergiek rendesen Nürnberg város czímerét is. A mi pánczélunkon a leggondosabb vizsgálat daczára, mesterjegy nem található; hanem igen is ott van díszes helyen Nürnberg czímere, a mikor is a szokásnál fogva a monogramm nem lehet más, mint a készítő mester jegye.

Nürnbergben átvizsgálván a városi számadási könyveket, az adófizető polgárok névsorát és a czéhek jegyzőkönyveinek egy részét azt találtam, hogy az 1516—1526. évekig, a meddig II. Lajos király uralkodott, négy olyan fegyverkovács neve fordul elő Nürnbergben, a kiknek neve megfelel az *E* és *S*, valamint az *S* és *E* betűk monogrammjainak is.

Tárgyalt fegyverzetünkhöz még egy díszes mívű Küris-nyereg (722. szám) tartozik, mely kék selyemmel van bélelve, és elől és hátul egy-egy, a fegyverzettel azonos díszítésű aczélívvel bír. A mellső íven a magyar nyergeket jellemző keskeny bak nyulik fel. A hátsó ív a szúrással járó tornáknál használt nyergekhez hasonlóan, nagyon magas. A hozzá tartozó kengyel és szíj hiányzik. Az íveken, mint

már említők, az ismert *E* és *S* betű fordulnak elő. A nyereg hossza 40 cmt., a támla magassága 12 cmt. Súlya 8 kilo 500 gm.

E hadtörténelmi ereklyénkről szólva, mindjárt megemlítettük, hogy annak hitelessége még megállapítandó. Bizonyára magam volnék az első, ki a nélkül is gyér ilynemű emlékeinket mentül többel szaporítáni óhajtanám, de e mellett mindnyájunknak, kik e kérdéssel foglalkozunk, föladata és kötelessége az igazság keresése és szigorú kritika gyakorlása.

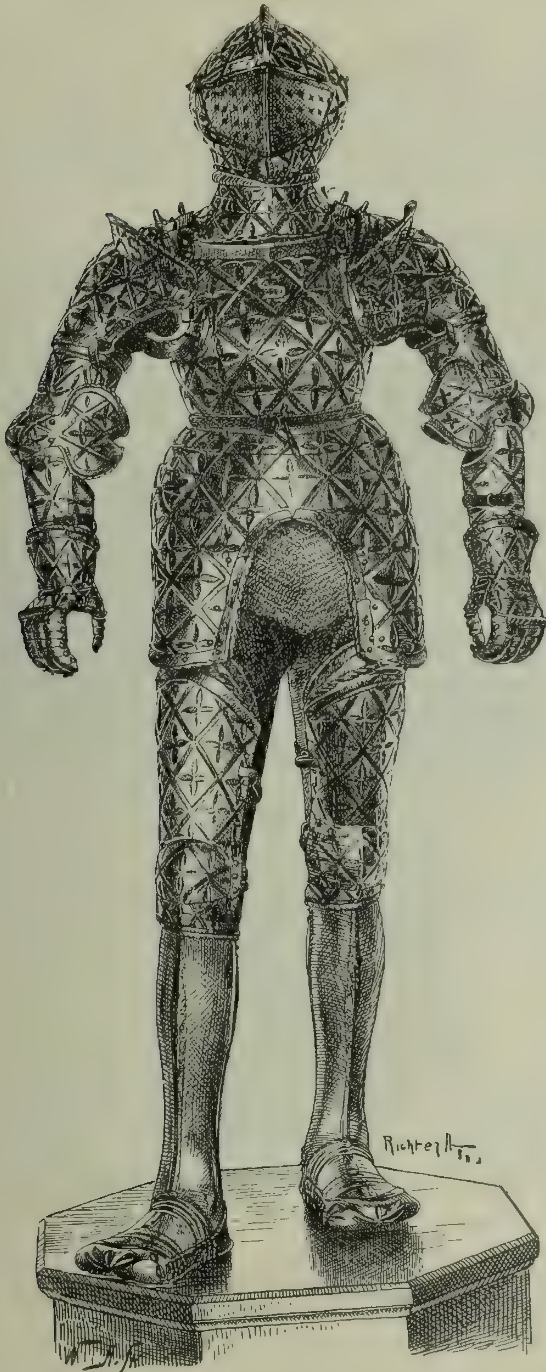
Tévedésekre pedig, mint azt szakembereink igen jól tudják, nagyon sok eset van. Hogy csak egy nagyon közel eső példát említsek föl, a régi bécsi Zeughausban egy pánczélzatot Corvin Mátyásnak tulajdonítottak, így van az a régi leltárakba is beírva, sőt a termet, melyben el volt helyezve, Corvinus-teremnek hívták; úgy, hogy a külföldi irodalomba is így került bele a kérdéses pánczél.* Egy kissé szakszerű és behatóbb vizsgálat azután kimutatta, hogy az a XVII. században készült s mint a mellén levő kissé elmosódott czímer is mutatja, György János brandenburgi választó fejedelemé volt.**

II. Lajos pánczéljára vonatkozólag is vannak ily el nem oszlatott kételyeink. Azt, hogy a régi katalogusok, illetőleg leltárak, a szerencsétlen véget ért ifjú királynak tulajdonítják, mint a föntebbi esetből láthatjuk, teljesen hiteles bizonyítéknak el nem fogadhatjuk, annyival kevésbé, mert e leltárak semmiféle fölvilágosítást nem adnak arra nézve, hogy a kérdéses fegyverzet miként és honnan került eredetileg az ambrasi gyűjteménybe.

Azon körülményt, hogy a pánczélzat rendkívüli kicsinységénél fogva megfelelt Lajos király fejletlen, gyermekes testalkatának, teljes bizonyítéknak szintén nem fogadhatjuk el, mert hiszen fiú-tornák számos esetben tartattak, s úgy a bécsi, mint az összes nagyobb európai múzeumokban mindenütt találunk ily kicsiny, 10—15 éves fiúk használatára való pánczélzatokat és fegyverzeteket.

A mi pedig a fegyverzet egyik jellemző sajátját, a rajta többször előforduló monogrammot illeti, mint föntebbi tárgyalásunkból kitünik, igaz ugyan, hogy szentek, különösen pedig a boldogságos Szűz Mária és Szt. György alakját vértekre gyakran kivésni s paj-zsokra festeni szokták, de hogy nevük kezdőbetűit alkalmaznák, igen-igen ritka eset. Részünkről csupán a *I · H · S* betűk ilynemű használatára tudunk példákat. A monogramm egybeállítása pedig ellene mond annak is, hogy az Szent Erzsébetre akarna emlékeztetni.

* *Meyrick.* A critical inquiry into ancient armour. 1842. Tom. III. g. 120.
** *Boeheim.* Führer. 1889. 162. l. XXXVI. terem, 1000. szám.

721. II. Lajos király vértezete.

Ha tehát ezenfelűl azon föltevést sem fogadhatnók el, hogy az a fegyverkovács mesterjegye volt, — úgy nem marad más hátra, minthogy azt a tulajdonos neve kezdőbetűinek tekintsük, — mely esetben azután az többé egyáltalán nem volna II. Lajos királynak tulajdonítható.

Rajzát s rövid leírását lásd még:

W. Boeheim: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. IV. tábla, 1. ábra, 3. lap.

722

Továbbá: *W. Boeheim:* Führer durch die Waffensammlung. 27. lap, 69. szám; *A. Demmin:* Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen. 437. lap.

723.

Pánczéling, török (Zirih kürte), nagyszemű lánczszövetből felálló nyakkal (jakalik). A szövetet egy sor préselt és két sor szegecselt vassodronyszemek képezik. Az egyes szemek átmérője egy ctm., a sodrony 1—2 mm. között váltakozik. Az ujjak végét, valamint a gallér szélét préselt sárgaréz karikasor szegi be. A gallér alját egy szegecselt sárgaréz sor köti össze a vállal és háttal. Ennél igen érdekes a szegecselés, amennyiben a többitől eltérőleg a karikák végei kiugró csúcsban $\sqrt{}$ végződnek.

A mell elejét 7·5 ctm. széles és 17 ctm. hosszú kissé domború négyzetalakú négy-négy darab, felső lapjukon reczézett vaslemez alkotja, amelyeken sárgaréz kapcsok vannak két-két szöggel meg-

erősítve. A lemezeken kufi irásban részben Allah neve, részben pedig olvashatatlan hiányos szavak vannak ezüsttel beverve és arany arabeszkekkel körülvéve. A mell bal oldalán kufi föliratú arabs mondattal

díszített vas körlemez van megerősítve, amelyhez hasonló a háton a jobb lapoczka fölött is van. Ez utóbbi körlemez csaknem kétszer oly nagy. A bal mellen az eredeti nagyságban ide mellékelt ólomba vésett mesterjegy van a lánczszövetbe erősítve.

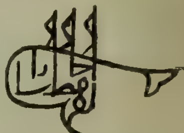
A háton öt sor vaslemez képezi a pánczélinget, a le-

mezek közül a két szélső sor nagyobb 6 ctm. széles lemezekből, a három belső sor pedig 16 drb, 2—3 ctm. széles lemezekből áll.

A szélső lemezek szintén ezüsttel bevert kufi felirással (Allah) díszítettek.

A pánczéling a következő méretekkel bír: az alja 1·37 ctm., magassága 75 ctm., a gallér 35 ctm., magassága pedig 7 ctm., az ujjak hossza 45 ctm., szélessége 21 ctm. Az egész ing súlya 14 kiló.

Ezen pánczélinghez tartozik egy tompa hegyű kúpalakú sisak (zirih külah) vörösrézből kívül tűzben aranyozva, amelynek a sodronyszövete azonban hiányzik. A sisakon az ismert II. Mohamed-féle fegyvertári bélyegen kívül még a mellékelt tugra alakú bélyeg van beütve:

A sisak átmérője és magassága 21 ctm., súlya pedig 1 kiló 400 gr.

(Hasonló pánczéling kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayer*. München, XVII. tábla, 56. ábra. 9. lap, 56. szám.) XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

A konstantinápolyi Szent-Iréne fegyvertárból.

Abdul Hamid szultán ő Felsége.

725.

Csoportozatban.

Sarkantyú vasból. Vékony szárai három élűek s középen erősen meghajlított háromszögben találkoznak, a melynek aljáról a 2·7 cmt.

széles és 4 cmt. hosszú trapezalakú tarajtartó nyulik ki a 12 ágú csillagtarajjal, a melynek 7 mm. széles haránt álló sugarai vannak. Az egyik szár fülében egy kengyelalakú peczkes csatt lóg le. A szárak közötti távolság 8 ctm., a taraj átmérője 5 ctm. XV. század.

Csoma József.

Sarkantyú, vasból, hasonló az előbbenihez. A sarkantyú-taraj azonban négy élű s a szárak mindenik fülében két-két lyuk van. A három kapocs négyszögletű, bordázott lemezből áll. A szárak közötti távolság 8 ctm., a tarajtartó 4·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

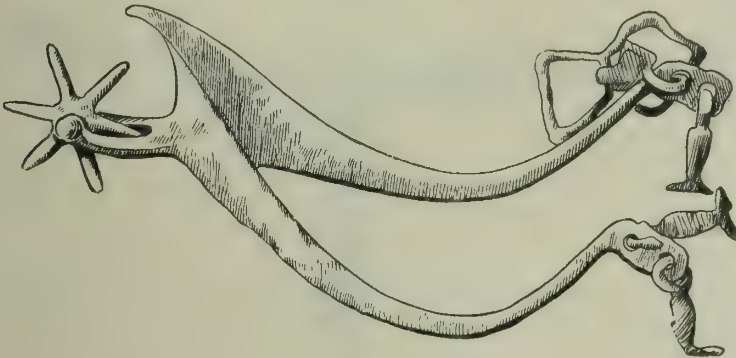
Sarkantyú, vasból, könyök alakúan hajlított, hengerded, két lyukú, kerek fülű, elül hátrahajló, háromszögben végződő szárakkal, s hatágú csillagtarajjal.

A szárak egymástóli távola 8 ctm., a tarajtartó hossza 5 ctm., a taraj átmérője a tüskékkel együtt 4 ctm. (Lelhelye: Kaposvár, Csererdő.) A XIV. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, csillagtarajos, vasból. Hasonló a 675. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy itt a külső száron a fölcsatoló szíj részére lefogó vas csatt is van alkalmazva. XV. század.

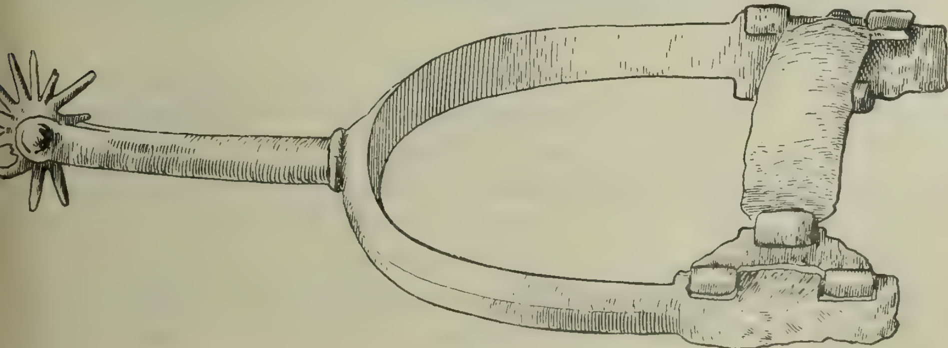
Bartalos Gyula.

725

Sarkantyú, vasból, csillagtarajos, 6·5 ctm. hosszú nyakkal. A kívül féldomborúvá kovácsolt, szélesen ívelt szárak végei hossznégyszög alakban el vannak lapítva s alul a két áttörésben csukló vasba a vastalpalló pánt van beakasztva. A szárak végének fölső áttörésébe a lábfejszorító szíj beakasztásához kettes kampóval ellátott vaslemez van beillesztve. Hasonló szerkezet a torna-sarkantyúknál a XV. század második felében dívott. (Lásd: *R. Zschille* und *R Forrer* «Der Sporn» Berlin, 1891. XI. tábla 3. szám.)

Csoma József.

725

739.

Számszeríj, diófából, elefántcsonttal borítva, melyen a pattintó szerkezetnél virágos lombvésetek vannak. A kifelé hajló íj halcsontból van és a számszeríj végéhez czérnasodratú zsineggel van lekötözve. Az íj végéhez vas kengyel van szíjjal erősítve. A pattintó húr hiányzik. (Hasonlót lásd: *W. Boeheim,* «Handbuch der Waffenkunde»,

Leipzig, 1890. 407. lap.) A számszeríj hossza 77·5, az íj hossza 92 ctm. Súlya: 3 kiló 700 gr. XV. század. A kengyel arra szolgált, hogy a balistárius azt a földre letámasztva beletaposott s így szorította le az íjat addig, míg a felhúzó készülékkel azt megfeszítette s a húrt a dióba megakasztotta.

Ez az eljárás egykorú emlékekről lerajzolva. *M. Viollet le Duc.* Paris 1874. V. kötet 22. és 24. lapján.

Wilczek János gr.

741.

Számszeríj, nehéz, aczél ívvel, angol kerekes feszítő szerkezettel és taposó kengyellel. Az ív két vaskapocscsal van a faágyhoz erősítve. Hasonló kiadva *W. Boeheim*, «Handbuch der Waffenkunde» czímű mű 411. lapján. Az ágy hossza 91 ctm., az ív feszitőtávola 81 ctm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

744.

Csoportozatban.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal és hosszú tarajtartóval, a melynek taraja azonban hiányzik. A szárak közűl az egyiken két lyuk van, s az egyik lyuk fölött kissé emelkedő fülecske látszik, a másikon a két lyuktól 2 ctm. távolban még harmadik lyuk is van. A tarajtartó közepén kiemelkedő bordával bír, úgyszintén a szárak külső felülete is. A szárakon ónozás jelei láthatók. Találtatott az egri várban. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, hengerded, erősen, csaknem derékszög alatt meghajlított, kerek fülű szárakkal, igen rövid tarajtartóval és vastag tüskéjű hatágú csillagtarajjal.

A szárak közötti távolság a könyökhajlásnál 6 ctm., a tarajtartó 1·5 ctm. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A XIV. század elejéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, kovácsolt vasból, félkörű, hengerded, vékony szárakkal, rövid, gömbös fejű tarajtartóval és kicsiny, nyolcz sugaras csillagtarajjal. A szárak kis lapos füllel bírnak.

Méretei: a szárak közötti távol 8·5 ctm., a szárak befogója 8 ctm., a tarajtartó 15 mm. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, rövid könyökű, lapos szárakkal, aránylag hosszú tarajtartóval és csillagtarajjal.

A szárak elején két lyuk van. A könyökhajlásban egy kis fül van. A szárak hátrafelé kiszélesednek s külső lapjuk fölül kevéssé homorú.

A taraj sugarai letörtek.

Méretei: a szárak egymástóli távola 7·5 ctm., átfogójuk 6·5 ctm., a tarajtartó 8 ctm. A XV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú (2 drb). Könyök alakúan hajlított, hengerded alakú, hátul ellapult, csúcsban végződő szárakkal, rövid tarajtartóval és vastag, kúpos, eredetileg hatágú csillagtarajjal.

A szárak tompa szögben, lefelé görbült lapos fülekkel birnak. Az egyik fülben két lyuk és egy kerek lapos kapocs van.

A szárak közötti távolság 7—8·3 ctm., átfogójuk 9 ctm., a tarajtartó 3·5 ctm. hosszú. (Lelhelye: koroknyai puszta, Somogymegyében.) A XIV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

745 b.

Szakálas lándzsa (Knebelsponton), kovácsolt vasból. A lándzsa pengéje levél alakú, közepén egészen a csúcsig menő erős bordával, alján három lyukkal ellátott szakállal.

A keményfa nyélre két erős szöggel van a lándzsa pengetokja rászögelve.

A penge hossza a tokkal együtt 39 ctm., legnagyobb szélessége 9 ctm., a szakálas rész 11 ctm. A nyél hossza: 1·30 m.

A XVI. századból.

Wilczek János gr.

747.

Ostromvilla, csiszolt vasból, melynek négyélű két ága fölfelé áll, két ága pedig a nyéltokról a létrafogban való megkapaszkodáshoz lefelé görbül. A hosszú, nyolcz lapú nyéltokból hosszú vasfülek nyulnak le a rúdra. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893. 837. lap.) A villa hossza a nyéltokkal együtt 43·5 ctm. XVI. század. Az olaszoknál még a XVII. században is használták. Igy például a savojaiak Genf ostrománál 1612-ben.

Wilczek János gr.

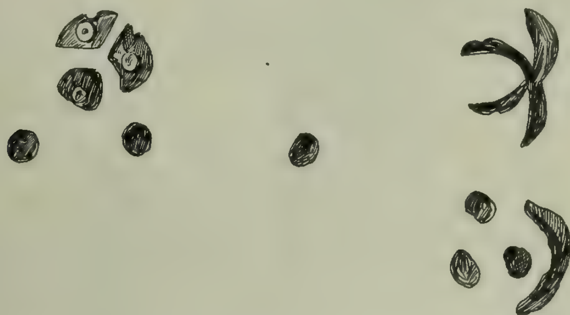
749.

Alabárd, német, csiszolt vasból, melynek nyéltokja a bárdlap közepéig nyulik be. A bárdlapból fölül egy négyélű lándzsa-szurony, a fokából pedig egy háromszög alakú tüske nyulik ki. A nyéltok a négyszögű tölgyfa-rúdhoz hosszú vasfülekkel van leszögezve. (Hasonlót kiadva lásd: «Die Waffensammlung *A. Ullmann*», Köln, 1888., 204. sz.) A bárd fokában a stilizált liliom, XIV. századbeli lyoni kovácsbélyeg van beütve. A bárd hossza szuronyával együtt 34 ctm., a bárdlap éle 18 ctm. XIV. század.

Wilczek János gr.

750.

Alabárd, hosszú, késalakú kétélű pengével, a melynek alján egy ferdén leszegett s fölül visszahajló horoggal ellátott tüskéje van. A penge alsó szélén közel az élhez mindkét oldalon hármas pontokkal ellátott félkörök vannak hármasával fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. Az egyik oldalon ezenkívül még egy, két egymáson keresztbe fektetett körszelvény is látható. A tüske egyik oldalán egy három részre osztott kör három egymástól távol fekvő ponttal van

beütve. Az alabárd a négyszegletű nyélre két karika segélyével van pitykés fejű szögekkel felerősítve. A karikáknál bojtok maradványai láthatók.

A penge hossza 63 cmt., legnagyobb szélessége a tüske csúcsától számítva 14 ctm. Súlya 2 kilo 500 gm. A bükkfa-nyél nyolczoldalú s 1·86 ctm. hosszú. Az ilyen alakú alabárdokat *couse*-nak is nevezik, valószínűleg Couteau-kés franczia szótól.

Használatuk körülbelül a XVI. század elejére esik és egészen napjainkig, — mint a testőrség fegyvere is fentartotta magát. I. Ferdinánd idejétől egészen Mária Terézia idejéig a császári testőrsereg egy része volt e fegyverrel felszerelve.

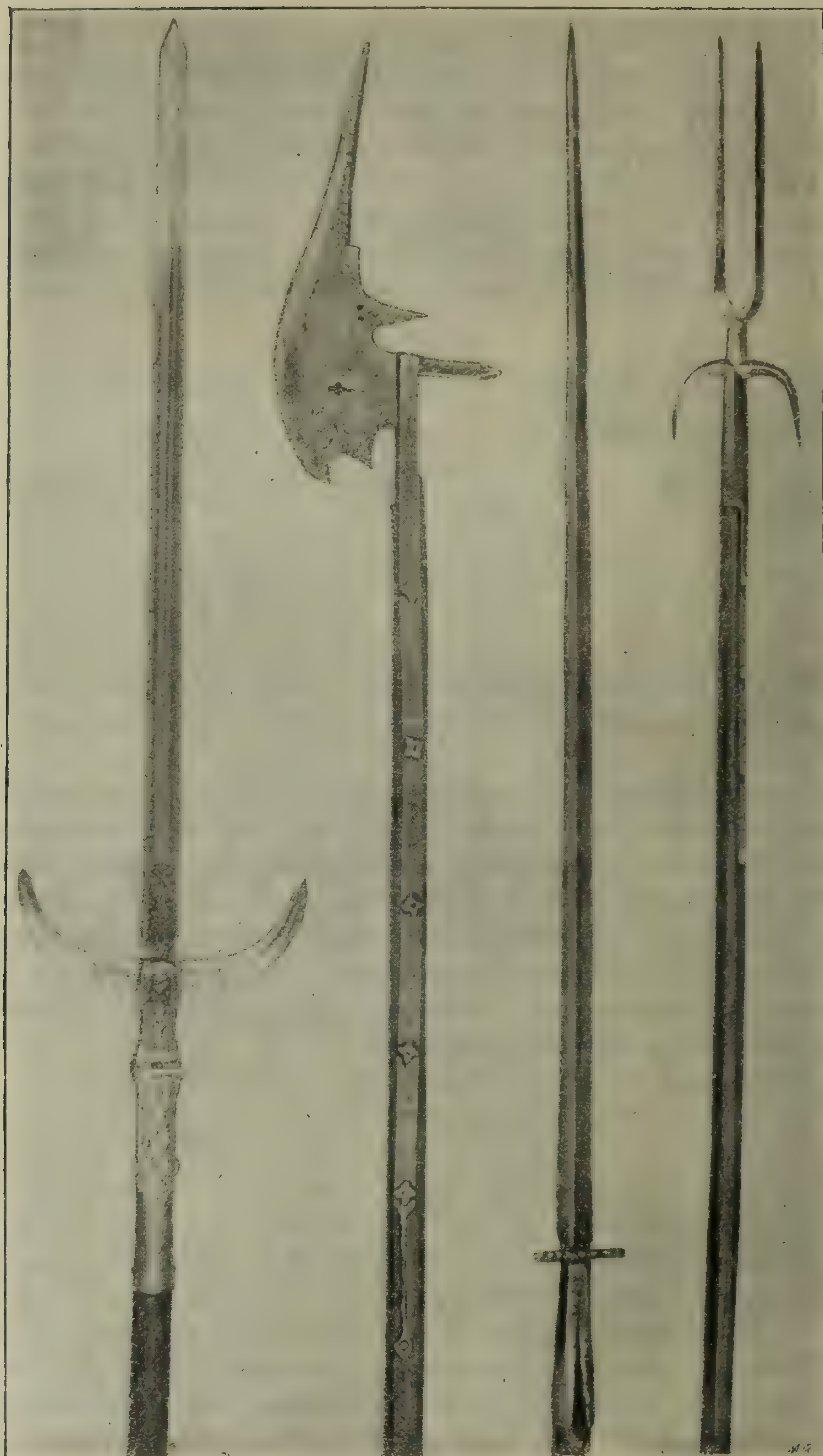
Lásd rajzát: Dr. Fritz *Pichler*. Das Landes-Zeughaus in Graz. XXIX. tábla 7. ábra, 93. lap.

Tartományi szertár, Grácz.

751.

Nyárs, háromélű, vasból, homorú lapokkal, rövid egyenes keresztvassal és négy oldalú tokkal.

Az egyik lapon sárgarézből a következő jegy van beverve: egy függélyes egyenesen fölül keresztbe fekvő vonal két végéről horog lóg le; alul pedig hossznégyszög van, amelynek két oldalából egy-egy hegyes szög, az alsó csúcsokból egy ferde vonal áll ki. A keresztbe fekvő vonal fölött ferde négyszög emelkedik.

687 762 751 747

Az aránylag rövid fanyélbe négy keskeny domború vas-lemez van díszítésűl beszögelve. A nyél alsó végén KM betű van kétszer beégetve.

A nyárs 1·18 m., a tokkal együtt 1·34 m. hosszú. A keresztvas 9 ctm., a nyél a toktól számítva 90 ctm. A XV. századból.

Wilczek János gr.

752.

Díszpartizán, csiszolt vasból, melynek kétoldalt végig bordázott, hosszú, kétélű vasa félhold alakú kettes tüskével van ellátva. A nyéltokból két hosszú vasfül nyulik a tízszögletű tölgyfa rúdra s erre rá van szögezve. A partizán hossza nyéltokkal együtt 74·5 ctm. XVI. század.

Wilczek János gr.

753.

Pallos, két kézre való hullámosan lángolt élű pengével és félholdalakú tüskével. A penge közepén mindkét oldalon gyengén kiemelkedő borda fut végig. Az egyik oldalon fegyverkovács-bélyeg gyanánt paizsba zárva, halmon álló kettős kereszten 157(5?), a másik oldalon egy görbe, felül igen széles félkörben kikanyarított és így kétcsúcsú török simsir (seymitar)-alakú kard van beütve. Markolata fából van és feketére festett.

A pallos hossza 1·30 ctm., a markolat 48 ctm. a gombbal együtt. A lefelé hajlított két félkörű hárító karikával ellátott keresztvas 46 cmt. Sulya 3 kilo 900 gramm.

(Lásd: K. *Weiss:* Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien. IV. rész, 19. lap. 152. szám alatt.) XVI. század.

Bécs város történelmi muzeuma.

756.

Lándzsás csatabárd (Kriegshippe), csiszolt vasból, melynek bárdlapja elől-hátul élezett; éle a középen dombosan kiül, és lándzsa alakú hegyes csúcsban végződik. Fokát két vasfül képezi, melyek közűl egyik a bárdlap közepén, a másik a bárdlap alján van alkalmazva s azokon át a vaspánttal borított hosszú farúd át van dugva. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 806. lap, 3. sz.) XIV. század.

Wilczek János gr.

745 749 779 757 756

757.

Lándzsaszurony (Kriegssichel), csiszolt aczélból, nyéltokkal, mely hosszú tölgyfa nyélre van ráhúzva és négy leszögezett, hosszú vasszalaggal hozzáfoglalva. A nyéltok végére egy vastányér alakú foglalvány van ráhúzva. Az izmos nyéltok hat lapra van alakítva s ebből az eleinte egyélű, — négy ötödrészben pedig kétélűvé alakított, nádlevél alakú vastag szurony nyulik fel. (Hasonlót kiadva lásd: *M. Viollet-Le-Duc,* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier Français», tome sixième, Paris, 1875. 361. lap.) A szurony hossza nyéltokkal együtt 68·5 ctm., a rúd hossza 160 ctm. XVI. század. Wilczek János gr.

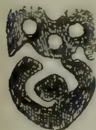
761.

Alabárd, félhold alakú, háttal kifelé fordult keskeny bárdlappal, foka pedig Neptun-villa módjára van készítve. A lenyuló négy vasfüllel ellátott nyéltok hosszú, négyélű nyársban folytatódik, mely a bárd nyakán van áttolva s ahhoz egy mindkét végén hegyes vastüskével átütve. A bárdlapban paizsba zárva keresztes, ú. n. «birodalmi alma» van kovácsbélyegként beütve. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 825. lap, 11. sz.) A bárd hossza villás fokával együtt 24 ctm. A bárdlap éle 22 ctm. A nyárs hossza a hüvelyes nyakkal együtt 60 ctm. XV. század vége.

Wilczek János gr.

762.

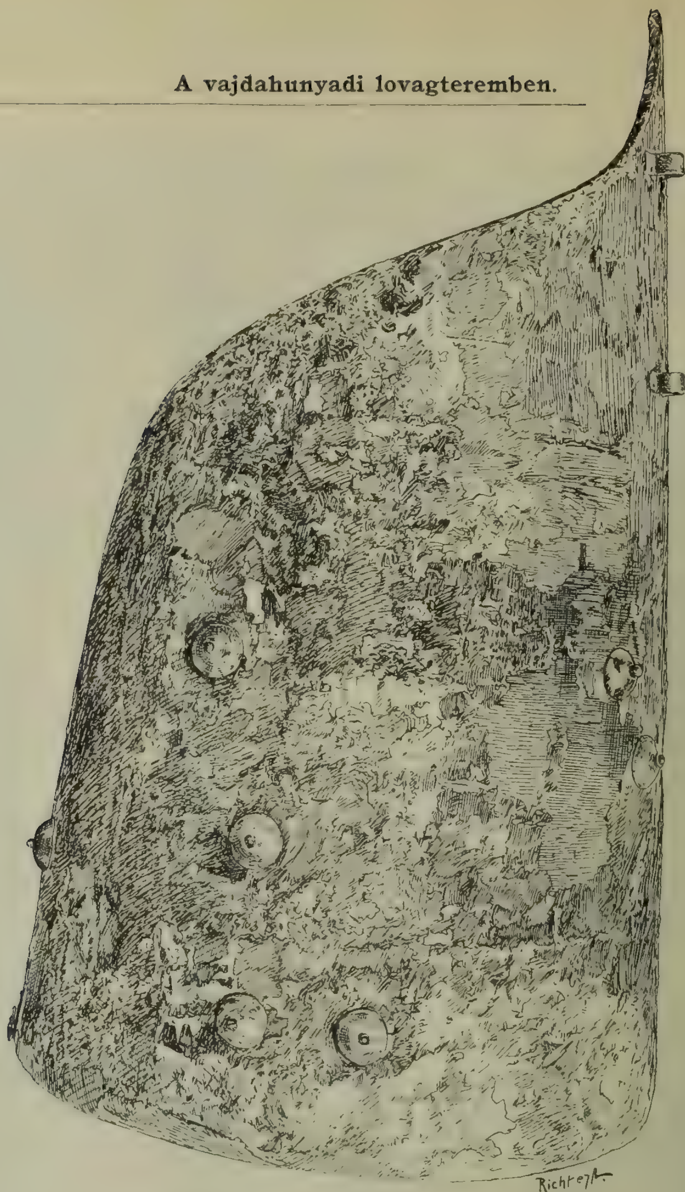
Alabárd, svájczi, csiszolt vasból, kifelé karajolt élű széles bárdlappal, melyből fölfelé keskeny szurony, hátrafelé egy lapos tüske áll ki. A bárd fokát egy hosszú, négyszögletű, hegyezett erős vastüske képezi. A bárd nyakából villa alakban két igen hosszú vasfül nyulik le, mely közzé a rúd van beillesztve s négy küllős sárgaréz csillagokon áttörő vastag szögekkel a fülekhez szögecselve. A bárdlapon lyukak, makk alakú áttörés és minusculás O betűk sora képezi a díszt. Fegyverkovács-bélyeg gyanánt egy paizs alakban ʌʌ alakú

jegy s e fölött három golyó van beütve. (Hasonló alabárdot kiadva lásd *W. Boeheim,* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig, 1890. 341. lap.) A bárdlap hossza szuronyával együtt 43 ctm. XV. század vége. Wilczek János gr.

763.

Álló paizs fából, tárcsaforma. Hosszúkás, egyik oldalán kihegyesedő, másik oldalán félkörösen leszegett. A paizs teknő-alakban erősen meghajlított és fölfelé keskenyedő felülete bőrrel bevont s

valami fehér anyaggal bemázolt és azután átfestett. Vörös alapon a a paizs szélén körülfutó lombszallagdísz nyomai, a közepén pedig aranyozott szárnyas sárkány alakja vehető ki.

A szíjazat, a mely eredetileg széles csattos bőrből állott, hét nagy félgömbfejű szeggel volt a paizshoz erősítve, de csak részben maradt meg. A kihegyesedő oldalon két vaspánt van, a mely vagy kisebb zászlós kopja, vagy pedig tolldísz megerősítésére szolgált.

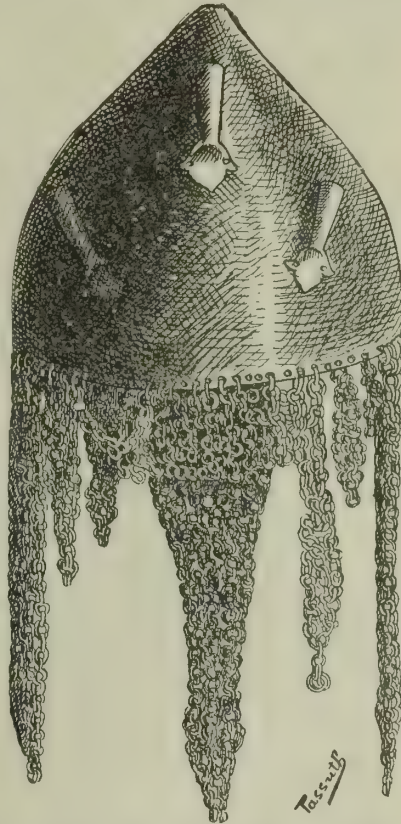
A paizs méretei: hosszabb oldala 1·07 m., kisebb oldala 41, a csúcstól számítva a hajlással 1·44 cmt., alapján 66 ctm., felül 54 ctm. széles. Súlya 7 kilo 600 gramm.

XVI. század eleje.

Nagy-Szeben sz. kir. város közönsége.

765.

Sisak, keleti forma kúpalakú, lánczszövettel. A sisak rövid, alacsony kúpot képez, a mely egy darabból van kovácsolva s köröskörül lánczszövettel ellátott, a mely nem összefüggő, hanem részekre osztott. A lánczszemek 1 mm. vastag sodronyból egyszerűen össze vannak hajlítva. Egyes sorok préselt szemekből állanak. A lánczszövet beosztása a következő: A homlokot keskeny szövet védi, amelynek két oldalán a fülek felé 8 ctm. hosszú háromsoros lánczok, a fülek fölött pedig 27 ctm. hosszú szövet, hátsó részén 12 ctm. hosszú ötsoros lánczczal, a tarkót pedig 29 ctm. hosszú szövet fedi. A homlokrészre három 4 ctm. magas tolltartó hüvely van rászegecselve. A nagyon rozsdás sisak felülete tisztogatás után igen szép beétetett aranyozott arabeszkes virágdiszítést tüntet fel.

Magassága 19 ctm., átmérője 20 ctm., súlya 1 kilo 300 gr. XVI. század eleje. Janicsárok viselték.

A konstantinápolyi Szent Iréne fegyvergyűjteményből.

Abdul Hamid szultán ő Felsége.

771.

Alabárd (4 drb), német, hosszú, négy élű nyárssal, vasból. Bárdja háttal a nyélnek forduló félhold alakú. Egynek bárdlapján szent András kereszt alakú áttörés, a szárak közt egy-egy lyukkal, háromnál pedig úgy a bárdlapon, mint a tüskéken, makk alakú áttörések vannak. Egyen H W, másikon egy közepén kiálló gömbbel beütött kilencz ágú csillag, a harmadikon beütött hosszegyközényből kiemelkedő egymásba font négy V betű [\XXX/] van fegyverkovács-bélyegként alkalmazva. A bárdlap éle 11 és 15 ctm. közt, a nyársak hossza 59 és 66 ctm. közt váltakozó. A nyéltokból két oldalt hosszú vas fül nyúlik a négyszögű nyelekre s kiindulásuknál egy-egy négyszögű vas gyűrűvel vannak ahhoz foglalva, alább pedig rászögezve. XVI. század.

Asbóth János.

779.

Lándzsa, nádlevél alakú, csiszolt vasból, tokos nyakán csatornázással és két ellentétes irányban kiálló, tompa vastüskével. A közepén két oldalt kidomborodó, kétélű nyárs vasa négy lapra köszörült. Hengerded alakú tölgyfa rúdja feketére festett. A nyárs hossza a tokos nyakkal együtt 41 ctm. XVI. század. Wilczek János gr.

787.

Lovas tornaalak.

Tornavértezet, teljes, csiszolt vasból. Áll sisakból, mell-, hát-, kar- és lábvértből. A nehéz sisaknak elől élben kiszögellő arcz- és álvértje, mely egy darabból a bordázott sisaksapkához és az alul kiszélesedő nyakvérthez, a mely a hátvértre támaszkodó széles vastüskével bír, sárgarézfejű szegekkel van szögecselve. Rendkívül keskeny látónyilása, az álvértnek a sapkához való szögecselésénél van áttörve. Az arczvértnek a tarkó vérthez való szögecselésénél egy kettes levél és három hosszegyközény-alakú légző nyilás van kivágva.

A bordázott hátvérthez egy keskeny nyakú, két oldalán bőrlemezes derék vért van erősítve. A bal karvért nyolcz lemezből áll, melyek közül a második csipkés szélű bordázott lapoczka vértet képez. A könyökvértet négy lemez képezi, a melyek közül az egyik csipkézett kagylóalakú. Az alkar és kézvért egy darabból készült. A jobb kar vértezete eltérő a bal karétól, a mennyiben a bordázott csipkés kagyló az alkar sinre is átterjed.

A lágyékvértet nyolcz egymásra szögecselt síma csiszolt lemez alkotja. A czombvért az alsó lábszárra is átterjedő s egyik oldalán lekerekített felül bordázott, alul síma vaslemezből készült, a mely a térdnél bordázott diszítésű.

A mellvért jobb oldalán egy 46 ctm. hosszú és 4·5 ctm. széles s egyik végén horogszerűen meggörbített gerelytartó vasrúd, a bal oldalához pedig egy kissé hajlott bőrrel bevont fapaizs van erősítve. Ez utóbbinak megerősítéséhez egy fonott kötél szolgál, a melynek végei a paizs előtt lógnak le. E tornavértezethez hasonló ki van adva: *W. Boeheim.* Waffenkunde 537. és 538. lapján 623. és 624. ábráin. XV. század.

Az érdekes bordázott vértezet I. Miksa császár találmánya, s az a czélja, hogy könnyebb vasszerkezet mellett mégis elegendő ellenállást legyen képes kifejteni. Az e fajta vértezetek a XV. század végén jelennek meg, de már 1530 táján le is tünnek. (Dr. *Alb. Ilg.* und *W. Boeheim*: Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. 16. lap.)

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóhomlokvért csiszolt síma vasból, a mely a ló fejének egész felső részét borítja és a szemek és fülek táján kidomborodik. Közepén magas négyélű tüske nyulik ki, alapjain két négyszögalakú felhajló lemezzel. A vért szélein sárgarézfejű szegekkel diszített. XV. század.

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Tornanyereg fából, bőrrel bevonva. Magas félköralakú támlája, valamint a kápa erős síma csiszolt vaslemezzel borított. A kemény tehénbőr felső részét szarvasbőr fedi.

A nyergen két vaskengyel és lenzsinórból készült farmatring van. A kengyel szárai laposak, hosszúkás, háromszögalakúak és három széles borda fut rajtuk végig, a talpallót négy csavart alakú vasléсz képezi. A kengyelen czinezés nyomai láthatók.

(Hasonló kengyel kiadva: *W. Boeheim:* Waffenkunde 205. lap, 223. szám alatt.) XV. század.

Az ambrasi várkastélyból. Ő császári és apost. kir. Felsége.

Lóvértezet fekete, bordázott és szélein kikanyarított kovácsolt vaspléhből. Az egész vértezet kilencz részből áll: úgymint két nyakvértből, két lapoczka, egy mell-, két derék-, két gerincz- és farvértből. A nyakvért mellső része hat darab lemezből rákfarkszerűen szögecselt, s alsó lemeze nagyobb s kiszélesedő, felületén félkörös bordázattal bír. A mellvért síma. A két lapoczka-vért kagylóalakú s két részből van összeszögecselve, szélein pedig átlyukasztott. A gerincz- és farvért egy darabból készült. XV. század.

Erdélyi muzeum régiségtára.

Torna-gerely, hengerded alakúvá gyalult vastag fenyőfa rúd, csavarmenetszerűen felfutó sárga-fekete festett csíkkal, melynek végére egy gúla alakú, hosszú tokos hüvelylyel ellátott vascsúcs van ráhúzva. Hossza 355 ctm. Súlya 4 kiló 590 gramm. XV. század vége. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim:* Waffenkunde 551. lap, 638. ábra c. alatt.)

Wilczek János gr.

Gerelyrúd-paizs (Rondelle de lance, Brechscheibe), csiszolt vasból, sárgaréz pitykékkel kiverve, alul a széle piros bársony czafrangokkal van díszítve. Magassága 14, átmérője 29·5 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895. 30. tábla 495. és *M. Viollet-Le-Duc* «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français» tome sixième Paris, 1875. 255. lap.) XV. század.

Ez alakban, valamint a vele szembe álló lovas alakban is a közép-

787. XV-ik századbeli tornavértezet.

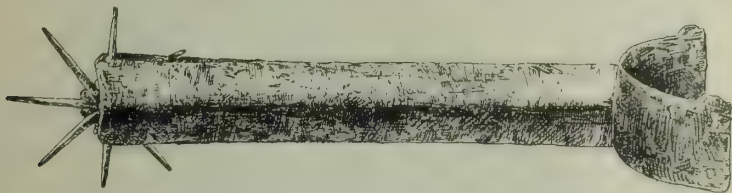
kori tornáról akartunk a nagy közönségnek némi képet nyujtani. Ezen czél menti azt, hogy több különböző fajtáju, nemü és származású részletből állítottuk azt össze. És annyival kevésbbé tehettünk másként, mert fájdalom, teljes tornavértezetek a legnagyobb és elsőrangu gyűjteményekben is a ritkaságok közé tartoznak.

Wilczek János gr.

792.

Tornasarkantyú, kovácsolt vasból, széles, lapos, rövid szárakkal, és ugyanolyan, de középen bordás tarajtartóval és nyolczágú csillagtarajjal. A szárak végén fölül egy kerek, alul egy függélyesen álló hossznégyszöges nyílás van, amely utóbbi alatt a szárak félkörű kis fület képeznek.

A tarajtartón szintén van egy kis nyílás. A taraj egyszerű szeggel van a tartó, henger alakú kis tokjába erősítve, a taraj maga középen

lapos tompa fogú, ágai pedig vékonyak és végükön csavarmenetes díszítéssel bírnak.

A szárak közötti távolság 9 ctm., magasságuk 6 ctm., a taraj átmérője 2·6 ctm., az ágak hossza 4·5 ctm. A szárak és tarajtartó 5·4 ctm. szélesek. A XVI. századból. Wilczek János gr.

793.

Csőrsisak, kovácsolt, csíszolt vasból, melynek csúcsos sipkájára elől a szögeken és csuklóvasakon mozgó arczvéd borul és csőr alakban előre nyúlik. A csőr fölött középen megszakított ív alakban két hosszú látólyuk van kivágva, s a csőr kiindulásánál a vas körül hármasan alkalmazott lélegző lyukakkal van áttörve. Hasonló modorban, de kisebb lyukakkal van a sisaksapka alja-széle is áttörve. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München 1895. XV. tábla 69. szám.) A sisak magassága 25·5 ctm., súlya 2 kiló és 400 gramm. XV. század első fele. Wilczek János gr.

794.

Kard, kétélű, egyenes pengével, hosszú, egyenes keresztvassal, két kézre való markolatvassal és nyolcz oldalú, lapos, markolatgombbal. A gomb két lapjára öt-öt lyuk van beütve.

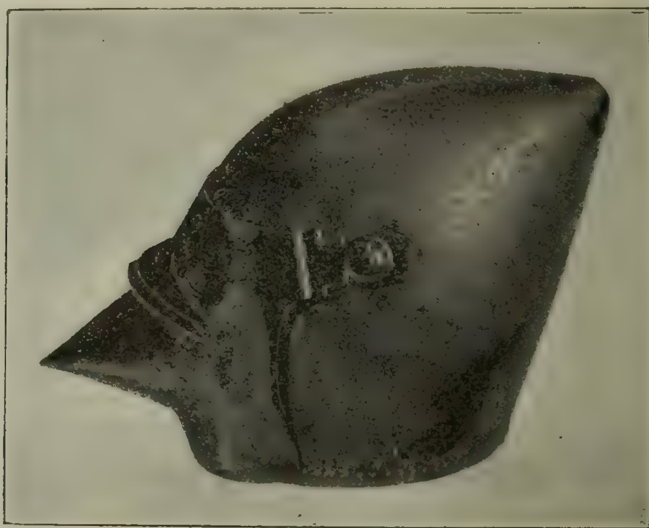
A penge mindkét oldalán középen egészen a csúcsig lapos, a csúcsánál azonban már inkább féldomború.

A penge 81·5 ctm. hosszú, legnagyobb szélessége pedig 4 ctm., a keresztvas 21·5 ctm., a markolatvas 15·5 ctm., a gömb 5—5·5 ctm. átmérőjű. A XV. századból. (Hasonló kard kiadva *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München» 279. sz. alatt.)

Wilczek János gr.

796.

Pallos kétélű egyenes pengével, a melynek csúcsa le van kerekítve. A penge elején csaknem a középeig futó hat vércsatorna van. Az egyenes keresztvas nyolczoldalú és a markolat felé keskenyedő.

793

A két kézre való markolat bordázott és erős barna bőrrel bevont, gombja lapos, csaknem kerülékalakú és két oldalán kiülő négyszögű csucsokkal ellátott, a melyek mellett egy-egy háromágú korona van beütve fegyverkovács-bélyeg gyanánt. A fahüvely erős chagrinbőrrel bevont és vasfoglalványokkal ellátott, a melyek bordázott

diszítéssel bírnak. A penge 83 ctm. hosszú, 5 ctm. széles, markolata 20, a gombjával 25 ctm., a keresztvas 22 ctm. Súlya 2 kilo 150 gramm. XVI. század eleje.

Brassói kerületi történeti bizottság.

797.

Sisak, durván kalapált vaslemezekből összeszögecselve. Egy körpántra tíz kúpszelet alakú vaslemez borúl és ezeket fölül egy

domborúan kalapált körlemez foglalja össze. A nyakvért három, ívalakúan kalapált vaslemezből áll, melyek a sisaksapkához vannak szögecselve. Az egy vaslemezből kalapált és csőralakban kifutó kara-

jolt ellenző a homlokpánthoz négy vasszöggel van hozzászögecselve. Az egész sisak nagyon kezdetleges munka. A sisak magassága nyakvérttel együtt 21 ctm., súlya 1 kiló 25 gramm. XIV. század.

Wilczek János gr.

799.

Sisak, kalap alakú, síma vasból kovácsolva és szegecselve. A sisak három vaslemezből készült akként, hogy a karimáját és felálló egyenes oldalát két lemezből szegecselték és széleit szegésül felhajlították.

A kiemelkedő éles ormot képező sisaktető egy darabból van az oldalakra szögecselve. A sisak oldala a homlok közepén egy kis élben szögellik ki, s belsejében egy 2 ctm. széles abroncscsal ellátott.

(Hasonló ki van adva: «Waffen-Sammlung», Kuppelmayr XVI. tábl. 73. szám, 10. lap.)

A sisak magassága 25 ctm., a karima átmérője 33 ctm., szélessége 11 ctm., oldalmagassága 11 ctm. és a súlya 3 kiló. XV. század eleje.

Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

800.

Fazéksisak, henger alakú, felső szélénél kissé behajló nehéz kovácsolt vasból. Tetőnyílását egymást keresztező széles két vaspánt fedi, melyek végei kívülről a sisakra lehajtva, oda vannak szögecselve.

A homlokon az orrvédőnek egy füles csavarral ellátott vaspánt van a sisakhoz szögecselve s hátul a nyakvértet csuklóvasból lógó három erős vas nyújtvány képezi, melyek közűl a két szélső ív alakban fölfelé hajtott, a középső, mely a hátra függ le, lefelé hajtott. A sisak alsó részén a két átelleni oldalon páros lyuk van fúrva (valószínűleg az állszíjazat megerősítésére), melyek közűl egy be van szögezve. A sisak magassága 13 ctm., a tarkóvédő vasak hossza, a görbület alatt mérve, 25 ctm. Az egész sisak súlya: 3·700 gramm. XIV. század. Rendkivül ritka forma. Erősen emlékeztet az 581. számu püspöki harczi kalap vasvázára. Itt is az egész sisakot fedte még a reá borított sisak takaró, mely hátul a nyakon messze lebegett. A védelmen kivül ezen szövet lebbentyüknek a nyaktól való eltar-

tása is volt feladata a hátul lelógó hajlított vasléczeknek. Azt hiszszük nem tévedünk, ha azt gyanítjuk, hogy e lovag szokás, mely utóbb a czímerekben is oly erőteljes kifejezésre jutott a keresztes hadjáratok idejéből eredt, midőn a messze kelet forró égöve alatt a lovagok hogy a hő hatását enyhítsék, vas sisakjaikat az arabok példájára fehér lepellel takarták be. Egészen itt keresendő eredete a mai fátyolos angol turista kalapnak is. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim.* Waffenkunde 55. lap.) A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

801.

Sisak (Schaller), kovácsolt, csíszolt vasból, kagyló alakú sapkával, melynek csiga alakú, hét magas vasgombbal ékített nyakvértje a

sisaksapkával egy vasból van kalapálva. Az arczvéd középen élben domborodik ki s egy vízszintes, hosszú látónyílással van áttörve s két oldalt a halántékig felnyúló két nyújtványon át a sisaksapkába szögecselt csiga alakú magas szögön fordulva, a középen mérsékelt bordával ellátott sisaktetőre tolható fel s leeresztve egy rúgós kapocscsal a nyakvérthez kapcsolható. (Hasonlót kiadva, lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*» München, 1895, xv. tábla 79. sz.) A sisak magassága 27·5 ctm., súlya 3 kiló 950 gramm. xv. század eleje.

Wilczek János gr.

802.

Csöbörsisak, csíszolt vasból, melynek teteje tompa kúpalakú. Az egész sisak egy darabból van kovácsolva. Az arcz helye hossz-

négyszög alakban van kivágva és széle körül apró lyukakkal áttörve, ezek közt 11 füles szög és homlokán egy kampós szög van a sisakba szögecselve. Mindezek arra szolgáltak, hogy az arcz nyilás elé és a

nyak körül sodrony pánczél részletek legyenek megerősíthetők. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*», München 1895. XV. tábla, 66. sz). A sisak magassága 28 ctm., súlya 1 kiló 560 gramm. XIV. század. Wilczek János gr.

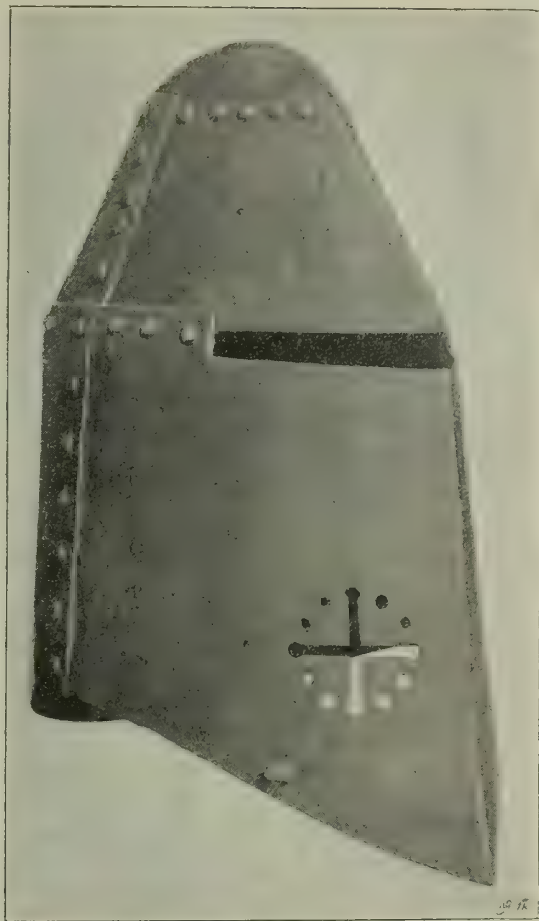
803.

Üstsisak (Topfhelm), magasra nyuló kúpos tetővel, amelynek homlok- és arczvédője élben kiszögellik. A sisak öt darab vaslemezből van gömbölyű fejű szegekkel összeszegecselve.

A hátsó koponyalemez félkörű és az élben kiszögellő arczvérttel van a fül tájékán függélyes vonalban összeszegecselve. A sisaktető három részből áll, egy hátsó kisebb kúprészletből, egy élben kihegyesedő homlokvértből és gömb alakú tetőrészletből. A homlokvért és arczvért 12 ctm. hosszú és 1·5 ctm. széles nyilás, a szemnyilás által van elválasztva. Az arczvért jobb oldalán egy kereszt és ennek közei között két-két, összesen nyolcz lyuk van átütve, s alatta egy 2 ctm. nagyságú fül van megerősítve. Magassága 48·5 ctm., hosszátmérője 30 ctm., harántátmérője 22·5 ctm. Súlya 2 kiló, 900 gramm. A sisak pontos vizsgálatából úgy látszik, hogy az nem tényleg használt harczi sisak, hanem vagy czímer, vagy halotti sisak, a minőt a középkorban a lovagok ravatalára szoktak volt

tenni. (Hasonló kiadva *W. Boeheim:* «Waffenkunde» 30. lap, 11. ábra. 29 lap, 10. ábra. *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 507. lap, 37. ábra, továbbá *M. Viollet-Le-Duc:* «Dictionnaire raisonné du Mobilier Français». V. kötet, figure 11. «Chevalier embrassant l'egu» (fin du XIV-e siècle, és *A. Demmin:* «Ergänzungsband» 120. l., 37. ábr.) XIV. század.

Szirmay Alfréd gr.

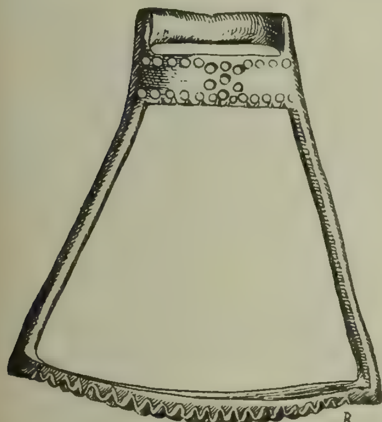

804.

Kengyel, bronzból (jobb oldali), talpallója nádlevél alakú s elől czakkozott leálló pánttal beszegett.

Az egyenlőtlen hosszúságú szárak hengerded alakúak s fölfelé összébb hajolva két lapos tengely által vannak összekapcsolva, melyek közűl a felső a szíjazat részére szolgál, az alsó pedig szélein bevájt, közepén ellenben virág alakban áttört lyukakkal díszített. A talpalló hossza 15, középszélessége 4·5 ctm., magassága 17 ctm.

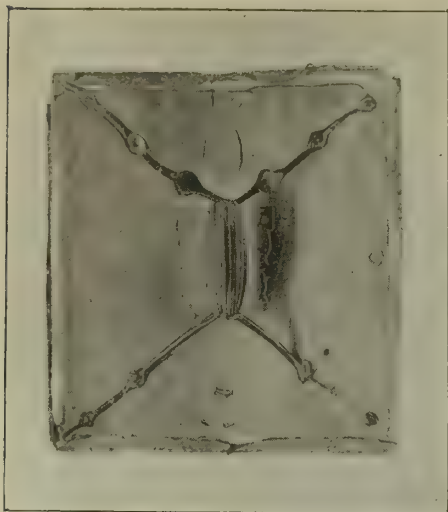
XV. század. Wilczek János gr.

804

805.

Ököl-tárcsapaizs, kézi, négyszög alakú, hullámos fölületű fából, amelynek mind a két oldala disznóbőrrel van bevonva. A külső oldalon vashuzalból képezett keret, és egy kapocshorog van odaszögelve. A négyszög átlóinak irányában lapos fejű szögekkel

kivert. Belső oldalán vashuzalokon nyugvó fafogó van alkalmazva. A fogó alatt egy fogazott szélű vaslemezt látunk.

Hasonló kiadva: *A. Demmin,* «Die Kriegswaffen» czímű munkája, 571. lapján. Hossza 31 ctm., szélessége 29 ctm. Súlya: 700 gr. A XV. századból.

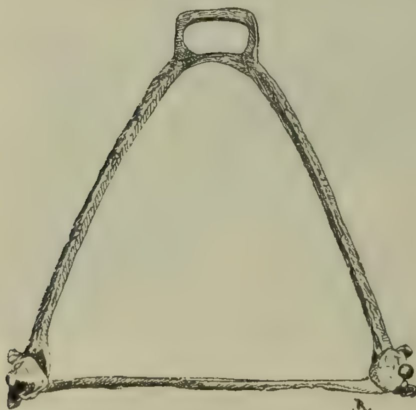
Wilczek János gr.

806.

Kengyel, vasból, nádlevélalakú talpallóval, melyből a három lapra kovácsolt kengyelszárak kúp alakban hajlanak össze s a csúcsban egy hossznégyszög alakú fülben végződnek. A talpalló és szárak összeérésénél a két szöglet szabálytalan lapokat mutató sárgaréz gömbbel van körül öntve, melyeknek külsején négy kiálló rézgomb van díszítésül alkalmazva. A talpalló hossza 16, a kengyel magassága 16 ctm.

XIV. század vége.

Wilczek János gr.

810.

Sisak, franczia salade forma, üst alakú, gömbölyű sapkával, amelynek közepén egy ctm. széles lapos borda fut végig a homlokon át egész a tarkóig, a hol éles bordává alakul és hegyes csúcsban kiszögellik. E csúcsra van a nyak oldalán két egymásra tolható lemez rákfarkszerűen mozgathatólag, kihegyesedő csúcscsal erősítve. A sapka szélét, a nyakvértlemezek fölött két oldalt három-három magas, sodrottan bordázott fejű szög díszíti.

Az arczvért a halántékon van mozgathatólag megerősítve és 8 ctm. hosszú, 16 mm. széles látó réssel ellátva. A homlokvért éles bordában fölfelé hajlik, felső oldalai félkörösen kimetszettek, hátsó oldalai pedig két félkörben kikanyarítottak.

Az álvért 5 ctm. magas és a látó résnél 1·5 ctm. széles párkánynyal bír, még alsó széle megvastagodott.

(Hasonló alakú sisak kiadva *M. Viollet-Le-Duc:* «Dictionnaire Raisonné du Mobilier français». VI. kötet, 266. lap.) Magassága 23 ctm., haránt átmérője 20·5 ctm., hosszátmérője 32 ctm. Súlya 3 kiló 800 gramm.

Beszterczebánya szab. kir. város közönsége.

812.

Sisak, keleti forma, csíszolt vasból, melynek sapkája nyolcz kúpszeletből van alakítva és kissé lenyomott csúcsa egy horgas vasnyújtványban végződik. A tarkóvértből csak egy pánt van meg, a sisak aljához csillag alakú domború rézfejű szögekkel szögecselve, s ugyanily szögekkel volt az ellenző is a homlokrészhez erősítve, mely azonban jelenben hiányzik.

A fülvértek csuklóvason lógtak alá, most azonban úgy ezek, mint a félhold fejű csavarszöggel leszorítható orrvédő, hiányzanak. Magassága 23 ctm., súlya 1 kiló, 600 gramm. XV. század.

Wilczek János gr.

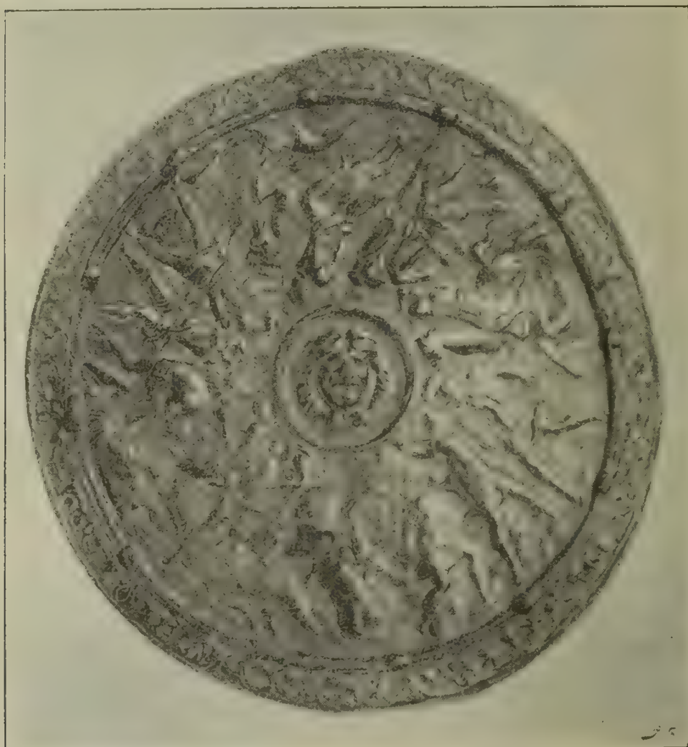
813.

Paizs, kerek, bőrből. Külső fölülete domborúan kipréselt alakokkal díszített. A középen oroszlánfej, e körül pedig harczoló görög

lovas és gyalogos alakok láthatók, a szélét pedig stilizált levelek díszítik. A bőr alatt erős zsákvászonra egy 1/2 ctm. magas gyps-réteg van ragasztva, amelyet ismét zsákvászon borít be.

A paizs belső részén két félkörű, bőrrel bevont fogantyúval van ellátva. Olasz munka. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

814.

Vas álarcz, testszínűre festve, hosszú lószőrből álló bajuszszal. Az álarcz a szemöldök fölött egy 7·5 ctm. hosszú, 5 mm. széles látó nyilással van ellátva, a szemek pedig 5 lyukkal átlyukasztva. Az orr nagy sasorr s a homlok közepe erősen kiemelkedő élt képez.

Az ilyen vas álarczokat a magyar tornáknál használták a XVI. században. A szemöldök fölött négy szegen szíj maradványai láthatók, amely szíjakkal az álarcz a sisakhoz erősíttetett. Az álarcz 20 ctm. széles, 25·5 ctm. magas. Súlya 1 kiló 600 gramm.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

815.

Sisak. Kovácsolt vasból. A fejsapkát nyolcz csúcsba futó kúpszelet képezi, hegyén kicsiny turbán forma gombbal. Az egy darabból álló nyakvért mozgatható. A szemellenző közepéből az orrvédő hiányzik. A sapka előrészén 17·5 ctm. hosszú forgótok van odaforrasztva. A halántékvédők közepén szívalakú kivert domborodás van, mely négy helyen át van lyukasztva. A sapka kúpszeletei váltakozva zöld és vörös alapon aranyozott akanthus virágékítményekkel vannak kifestve, mely festés meg van újítva. Belűl vászonnal és vörös bőrrel van újabban kibélelve. Súlya: 2·230 gramm.

814

E sisakhoz hasonló formájút viselték a török spahik a XVI. század elején. E festett sisakokat a XVI. század elején tartott magyar tornákon használták.

Így a pilzeni és prágai udvarban tartott magyar tornákon is. (Lásd: Torna-codex a bécsi cs. műtörténeti múzeumokban.) E példány valószínűleg a tiroli Ferdinánd főherczeg által Prágában 1549- és 1557-ben tartott magyar tornákból származik. (Lásd: *A. Ilg.* Das k. k. Schloss Ambras, in Tirol. Wien, 1882. 25. lap. Hasonló sisakok a spahikon. *Happel.* Schatz-Kammer. Hamburg, 1688. 45. lap.)

Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

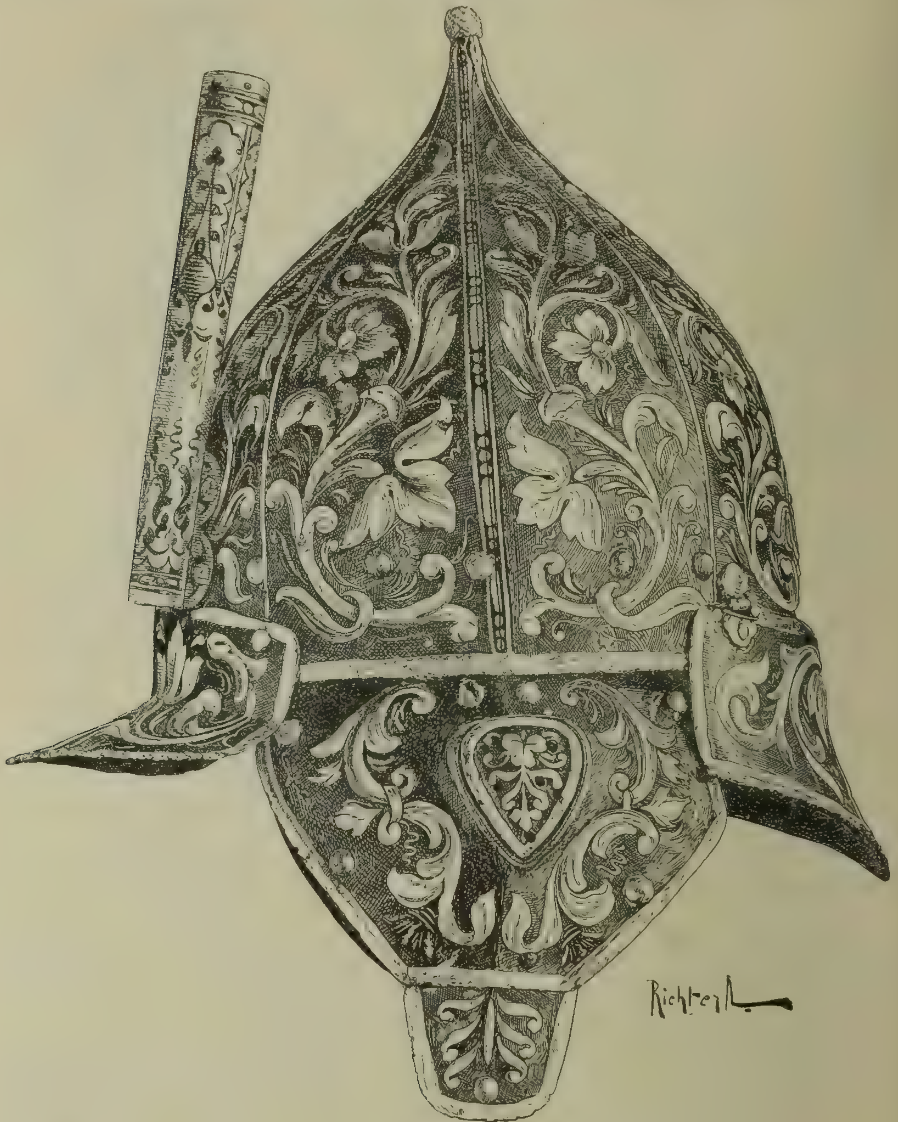
816.

Sisak, félgömb alakú sapkával, amelynek közepén éles borda fut végig. A sisaksapka szélén sárgaréz gömbfejű szegekkel megerősített fehér bőrszijazat újabb keletű. A sisakormon vert és aranyozott művű két szarvú kecskefő mint czímerrészlettel. A sisakföveget vert és vésett művű 6·7 ctm. széles vörösréz szalag futja körül, melybe

góthikus minuskulás betűkkel fölirat van vésve akként, hogy minden két betűt egy díszes rozetta szakít meg. E fölirat:

in * pe * ra * to * re bt.

Ami *W. Boeheim* szerint annyit jelentene mint Ihesus Nazarenus †

815

Principi Emathiæ † Regni Albaniæ † Terrori Osmanorum † Regi Epiri † Benedicat.

Magassága 17 ctm., hosszátmérője 21 ctm., harántátmérője 18 ctm. Súlya 3 kiló. E sisak Castriota György, másként Skanderbég albániai herczegé volt, aki 1403—1467-ig élt.

Skanderbég rettenthetetlen hős és nemes szívű fejedelem, *Hunyady János* fegyvertársa, a török hatalom megtörésében hazánk történetében is szerepet játszik. Ő is egyike azoknak, kik Ulászlót a törökkel kötött béke megszegésére ösztönzék, segélysereget igérve. 1444-ben november 10-én a szerencsétlen várnai csata napján már későn érkezik, de még jókor, hogy a menekülő szerencsétlen magyarok jelentékeny részét oltalma alá vegye s mindennel ellátva, hajókon Ragusába

szállíttassa. Mindezekért a reá tartozó hadi emlékeket szintén magyar vonatkozású hadtörténelmi emlékeink közé sorolandónak tartjuk.

Sisakunk oly kicsiny, hogy a fejre nem megy reá. Állrész nélkül a fejen meg sem maradhatna s az arczra annyira reá nyomulna, hogy a látást teljesen megakadályozná, annyival inkább, miután a meglevő részen visir nincsen. Mindezek folytán részünkről azt hiszszük, hogy sisakunk czímer vagy halotti sisak volt.

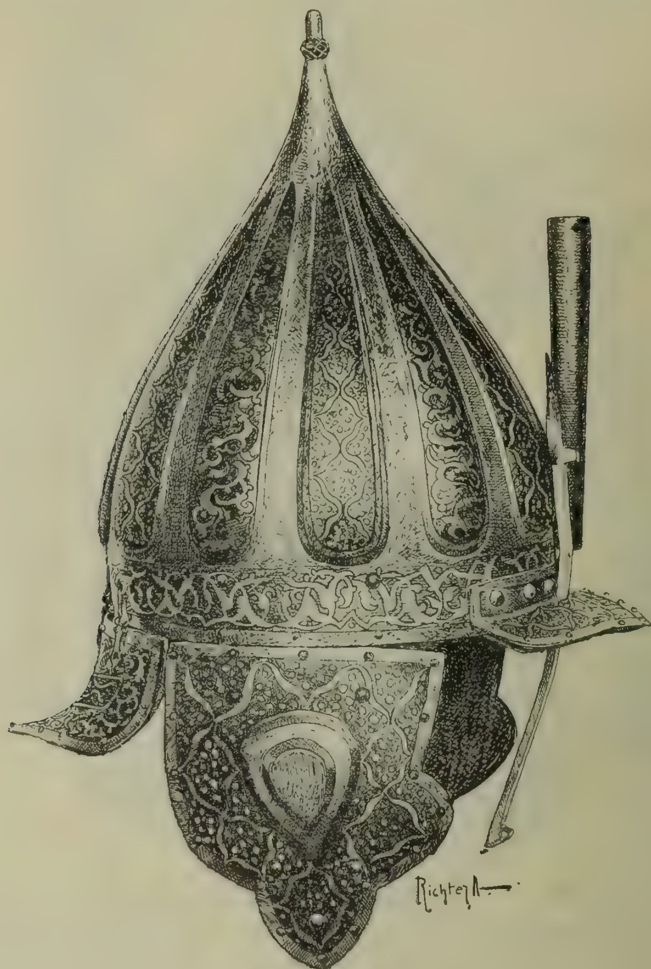
(Lásd még *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». VI. tábla, 4. ábra, 4. lap. *Gräve L.* Georg Castriotto. Meissen, 1828.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

817.

Sisak, rendkívül szépen tagolt a keletre emlékeztető alakkal. Karcsú tizenkét szeletre osztott süvegének hegye gombban végződik. Elől rövid ellenzője van, amelyen keresztül a 25 ctm. hosszú orrvédő

vas jár. Az orrvédő vastól balra a tollforgó tartó van elhelyezve, mely kékre futtatott vaspléhből készült, 13 ctm. hosszú és valószínűleg újabb munka. Hátul három csuklón járó kapcsos lánczczal megerősített rövid nyakvédője van, míg két oldalt szépen díszített s középen szív alakú domború, aranyozott tagolattal ékített fültakarók lógnak le. A bordázott sisak díszítése kékes alapon olvasztott arany ékítmény az arabs felé hajló motivumokkal, azonban már oly stylban amint az hazánkban átalakult az ötvösök kezei alatt s amint azt később kecskeméti Ötvös Péter hires ötvösminta könyvében is meg-

találjuk. A sisak bélése fehér finom szőr és átvarrt kék vászon, amely a fövegben még fehér selyemmel is borítva volt.

Átmérője 21·5 ctm., magassága 28 ctm. Súlya 2 kiló 200 gramm. E sisak Zrínyi Miklós volt horvát bán és Szigetvár hős kapitányának tulajdonát képezte s így az 1566 előtti évekből származik. Zrínyi Miklós a magyar nemzet egyik legnagyobb hőse. Született 1518-ban. Már állítólag Bécs 1529. táborozásánál részt vett, 1532-ben a magyarországi török háborúkban annyira kitünt, hogy a király által több ízben kitüntettetett. 1566-ban, midőn Szulejmán szultán roppant sereggel ostromolta Szigetvár várát, mint annak kapitánya hősi halált halt. A törökök által levágott feje Csáktornyán, teste pedig Szigeten temettetett el.

(Lásd kiadva *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses». XVIII. tábla, 2. ábra, 11. lap. Csaknem teljesen hasonló sisakunkhoz Mehemed Sokolovitsé ugyane korszakból, mely ugyancsak Boeheim fönt idézett munkájában jelent meg a XLV. tábla 1. sz. ábrája alatt.) Az ambrasi várkastély inventáriumában már 1586-ban előfordul.

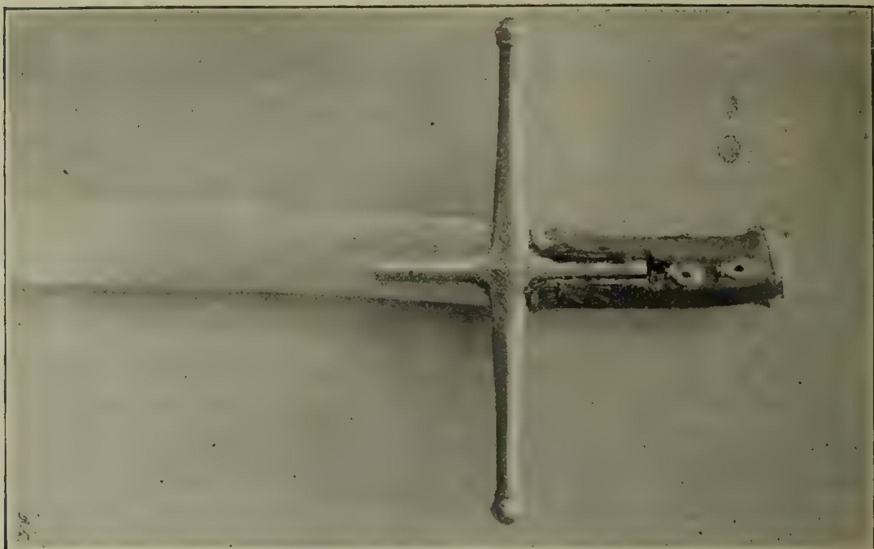
A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

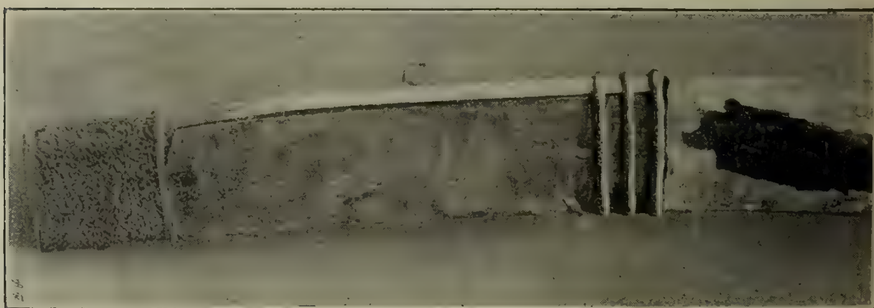
818.

Szablya, gyöngén görbülő aczélpengével, amelynek 23 ctm. hosszú fokéle van. Vastagon aranyozott egyenes keresztvasa végei felé vékonyodik és karimával ellátott gömbben végződik. A két tüske együttesen 12 ctm. és a keresztvas e helyen bevésett arabeszk díszítéssel ékített. A keresztvas végei felé több szögletű. A nagyon gyöngén hajló csaknem egyenes markolat fája vászonnal és e fölött barna selyemmel bevont és két helyén átfúrt. E lyukak szélei ezüst boglárkával vannak beszegve. E két lyukon a kardzsinór volt keresztül fűzve. Az ezüst markolat kupakján a Zrínyi-család czímere van bevésve, amelyen érdekes az, hogy az eddig ismert czímerektől eltérőleg a sisakorom dísz egy koronás növekvő sárkány. A czímer körül N C de Z (Nicolaus Comes de Zerin) és 1567 van bevésve. A fahüvely elvágott végű és aranyozott ezüst foglalványokkal bír. A csúsztató 5·5 ctm. nagy s mindkét oldalán művészi arabeszk vésetekkel díszített. A vászonnal és fekete bársonynyal bevont hüvely négy hordkariká-val bír. A penge 83 ctm. hosszú és 3·7 ctm. széles. Markolata 11 ctm. Keresztvasa 22 ctm. Súlya 1 kiló 700 gramm. Alakja tiszta magyar, mint a minő a XVI. és XVII. században nálunk és Lengyelországban általában divatos volt.

818. Zrínyi Miklós kardja.

E kard, a hagyomány szerint, Zrinyi Miklós tulajdonát képezte, s mint ilyen legbecsesebb hadtörténeti ereklyeink egyike. Azonban, ha csak a markolat végébe vésett czímer volna e részben az irányadó, úgy kételyeink merülhetnek föl, mert ott az 1567. évet látjuk bevésve. Zrínyi Miklós Szigetvárnál 1566-ban esett el és így a czímer e kardba egy évvel később vésetett be, amikor már a család valamely más tagjáé volt. (Lásd még *W. Boeheim:* «Waffenkund». 273. lap.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

823.

Torna sisak, magyar alak. A sisak bordái a csúcs felé csavarmenetesen haladnak és egy 3 ctm. magas gombos csúcsban végződnek. A rövid nyakvért egy darab lemezből áll és három sor gömbös fejű

szöggel díszített. A szemellenző 5 ctm. széles és a szélén kiemelkedő zsinórmódra sodrott szegélylyel bír. Közepén két H H betű van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. A halántékvért domborúan kivert díszítéssel bír s átlyuggatott.

Az egész sisak aranyozott és zöld, fehér és barna vörös festett lánczgyűrűkkel és növényi ékítménynyel díszített. Belseje vászonnal bélelt. Orrvédője és forgó tokja hiányzik. XVI. század.

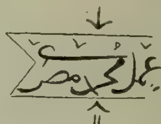
A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

824.

Szablya, magyaros, gyöngén görbülő aczélpengével, hegyén mintegy 18·5 ctm. hosszú fokéllel. A penge 3·3 ctm. széles, síma, tövén négyszögű keretben a készítő török kardcsiszár bélyege van bevésve:

عمل محمد مصرى

Amel-i Mohammed miszri, vagyis az egyptomi Mohammed műve.

Markolatának farésze fekete bőrrel bevont és ezüst sodronynyal van körülcsavarva. Az egyenes keresztvas ezüst lappal bevont és aranyozott, két hosszú tüskével bír, amelyek közül a felső markolat ezüst sodronyával van körülvéve. A hegyes tojásdad idomú markolatkupakról egy négyszögletű szemekből álló és karikával ellátott ezüst láncz lóg le, amelynek karikás vége a keresztvasra van rátolva. A kupakon a Bebek-család czímere van bevésve.

A hüvely felső része chagrinbőrrel bevont és aranyozott ezüst foglalványokkal ellátott. Az első hordkarikától, amely egy vésett művű pánton van megerősítve, egy vastag ezüst sodrony csavarodik a bőr fölött egészen a 45 ctm. hosszú díszes, domborúan kivésett arabeszkekkel ékített boglárokkal és ezek között cartuche-okkal díszített csúsztató hüvelypántig. A boglárok közepén ékkő számára való foglalványrekeszek vannak, amelyekből azonban az ékkövek már hiányzanak.

A penge hossza 75 ctm., a markolat a keresztvassal együtt 12 ctm., ez utóbbi pedig 25 ctm. s ennek tüskéi 7 ctm. hosszúak. A kard súlya hüvelyestől 2 kiló. XVI. század.

A markolat kupakján levő czímerben, a paizsban kettős kereszt van, melynek felső végéből kétfelé 3—3 toll nő ki. A sisakorom dísz,

amely azonban itt hiányzik egy növekvő koronás szűz alakja, melyet két delfin környez.

A czímer mellett kétoldalt G. B. betűk láthatók. (Georgius Bebek.)

E kard tehát történetünk egy érdekes alakjáé, a sokat hányatott vitéz *Bebek Györgyé*, az utolsó Bebeké volt.

A pelsőczi Bebek, vagy Bubek, Bebék, Böbek család egyike ősrégi családainknak, melynek eredetéről egész mondakör képződött.

Első okmányilag kimutatható őse a családnak Máté, kinek fiai Detre és Fülöp 1243-ban IV. Béla királytól Gömör megyében Berzéthe, Pelsőcz és Csetnek helységeket kapják.

Kardunk tulajdonosa a családfán IV. *György* (III. Ferencz fia) atyjával együtt eleinte Ferdinánd király híve, és mint ilyen 1552-ben Génuáig járt Miksa főherczeg elé követségben. Fülek várának a törökök általi elfoglalása után Isabella részére pártolt és Ferdinánd híveit, különösen a lőcseieket sanyargatta.

Atyja hatalmas úr volt a felvidéken, Gömör megye főispánja s felső-magyarországi főkapitány, emellett hatalmas birtokok ura. Bírta Fülek, Salgó, Boldogkő, Szádvár, Krasznahorka nagyobb várakat, több megerősített kastélyt, valamint a pelsőczi és csetneki uradalmakat számos faluval. György e birtokokat még növelte. A panaszok a Ferdinánd-pártiak részéről mindinkább szaporodván ellenök, sőt az ellenök küldött német sereg is elégtelen lévén megfékezésükre, 1556-ban atyjával együtt az országgyülés által számkivetettek. Atyja Erdélybe ment, György azonban bent maradt és továbbra is harczolt az ellenpárttal s miután Ferdinánd látta, hogy e zavaros időkben meg nem fékezheti, tehát megpróbálta pártjára vonni az által, hogy Borsodban Zsolczát és Aszalót neki adományozta. Ekkor Ferdinánd részére állott, de hatalmaskodásait tovább is folytatta. Folytonosan harczban volt Verancz Antal egri püspökkel is. A török ellen vitézül harczolt több ízben. Kardja, mely kétségtelenül török munka, szintén valamely törökön nyert diadalának hadi zsákmányából ered. 1562-ben egy hitehagyott török cselvetése következtében a füleki bég fogságába esett és Konstantinápolyba küldetett. Innen, miután Ferdinándnak nem sikerült őt kiszabadítani, — az ifjú Szapolyaihoz pártolt, kinek közbenjárására megszabadulván 1565-ben, annak hadi főkapitányává lőn. A következő évben egyik várát Szendrőt, Svendi Lázár Miksa király részére elfoglalván, ismét hűséget igért, de hitelt nem adván neki Svendi, Szádváron leányait és nejét Patócsy Zsófiát fogta ostrom alá. Neje hosszú ideig vitézül védvén a várat, végül feladni volt kénytelen oly feltétel alatt, hogy családja és az őrség szabad elmenetelt kap s kincseit és ruháit is magával viheti, csupán a lovak és fegyverek foglaltatnak le. Kardunk is ekkor kerülhetett Svendi kezébe, ki azután azt az értékesebbekkel együtt bizonyára Bécsbe küldte ajándékul a királynak. György ez alatt visszavonult Erdélybe és Miksa királyon Kővár és Nagybánya város elfoglalásával állott bosszút. Meghalt 1567-ben. Neje a hős Patócsy Zsófia pedig 1583-ban. Csak leány gyermekei maradván, vele a Bebek-család kihalt.

Régi várai körül és birtokain azonban neve mai napig is él s a krasznahorkai várban fennmaradt ritka szép bronz ágyúi nevével és czímerével kiállításunknak szintén egyik fődíszét képezik.

Irodalom: Budai Ferencz: «Polgári Lexikona». I. r. 202. l. *I. Siebmacher:* «Wappenbuch». 1893. I. k. 46. l. *Nagy Iván:* «Magyarország családai». I. k. 261. l.

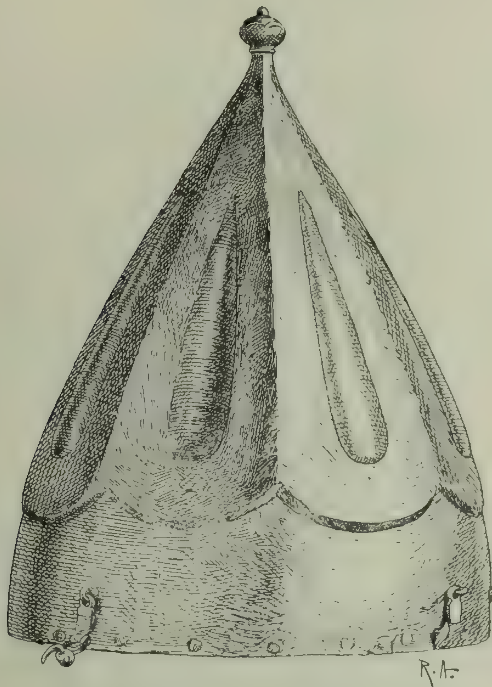
Csak mint érdekességet említjük föl, hogy *Demmin A.* általunk is többször idézett fegyvertanának 1052. lapján, valószínűleg Boeheim valamely közleménye nyomán, Bebek Györgynek e kardján levő czímerét, mint valamely ösmeretlen magyar fegyverkovács bélyegét adja ki.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász». és apost. kir. Felsége.

827.

Sisak (keleti), kovácsolt, vésett és aranyozott vasból, korona alakra metszett gombban végződő csúcscsal. Ellenző, orrvédő vas, fül- és nyakvért hiányzik. A sisaksapka kifelé domborított nyolcz háromszögű, lapos kúpban fut a csúcsnál össze s a kúpok mezejében hasonló alakú féldomború csíszolt vaskúpokkal van ékítve, és egyik kis kúpban török jegygyel ellátva, mely egy konstantinápolyi arab fegyverkovács

bélyege. (Lásd «Catalogue des Collections C. Le Musée d'Artillerie en 1889. III. K. Marques ou poinçons». 8. tábla S. 98.) Ezen jel II. Mohamed szultán fegyvertárának bélyege. Kufi írás, értelme «illahi», azaz «az istenért». Ezen jegy lefordított alakban A. Demmin «Die Kriegswaffen» czímű munkája 1054-ik lapján is előfordul, de értelme rosszúl van visszaadva. Itt kiadva a 3212. számú puska leírásánál. A sisaksapka aranyozott, perzsa motivumú bevésett virágokkal s a kúpéleken stilizált szalagfonással gazdagon ékített. A meglevő rész hasonlít a Zrinyi Miklós sisakjához. (Lásd W. Boeheim: «Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Waffensammlung», Wien 1894. Folio XVIII. tábla, 2. szám.)

A sisaksapka magassága 30, szélessége 21·5 ctm. Súlya: 1·80 gr.
XV. század második fele.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

827

828.

Lóhomlokdísz czímer paizsalakban ezüstből, külső felületén tűzben aranyozva. A homlokdísz xv. század végéről való gothikus áttört művű ezüst lombdiszítéssel van ékítve, a melyen doboló, hegedülő, dudáló, tilinkozó, zenélő alakok vannak; a lombok között pedig

állatok vannak kiöntve. Egyes virágokon a zománczozás nyomai láthatók. A hármas bordájú szegélyt, chrysopras, gránát, türkisz ékkövek rekeszes foglalványokban veszik körül, valamint a lombdiszítmény ágai között is hasonló félékkövek és három nagyobb hegyi jegecz látható. Az ékkövek egy része (9 drb) hiányzik.

A középen szívalakú vért közepén 7 ¹/₂ ctm. hosszú, 1 ctm. átmérőjű tolltartó hüvely van megerősítve, a melyen szintén ezüstből

készített virágok láthatók, melyeket középükön apró gránátok diszítenek.

A hüvely alatt kerek carneol van befoglalva, melynek égetett fehér felületén koszorúban IHS | MARIEF | ILIVS felirat olvasható. A carneol alatt zöld zománczos kerek lapon *1565* évszám *I B* betűk és egy *nyilazó oroszlán* alakja domborodik ki, a hüvely felett pedig ugyancsak zöld zománcz alapon két ezüstbe vésett czímerpaizs van felforrasztva, a melyek közül az egyikben RASKAI és hármas halmon álló gyűrűt tartó holló, a másikban BODO név és néhány virág látható.

Az egész mű úgy látszik, hogy különböző rendeltetésű ötvösművek darabjaiból lett összeállitva.

Az egész homlokdísznek a fejkantárhoz való megerősítésére négy kis karika szolgált.

Hossza 29 ctm., legnagyobb szélessége 18 ctm.

A három czímerpaizs közül a nyilazó oroszlán ismeretlen ugyan előttünk, de ez határozza meg műtárgyunk korát az 1565 évszámmal. Miután pedig másik két czímerpaizsunk ugyanegy munkáju az előbbenivel, így kétségtelen, hogy szintén azon korból származik. És ezt a történelmi adatok is bizonyítják. Két czímerpaizsunk közül egyik a ráskai Ráskay, a másik pedig a györgyi Bodó családé. A két czímer egymás mellett a férj és nő czímere kell hogy legyen. És csakugyan mint egy 1511 augusztus 15-ikén kelt oklevélből kitünik, Ráskay Erzsébet, Bodó Ferencz neje volt.

A Ráskay család ma már kihalt, a Guth-Keled nemzetségből ered és egyes tagjai már a XIII. században zászlós urak. Erzsébetünk atyja Balázs, Mátyás király budai várnagya, később pedig 1518-ig tárnokmester volt.

Férje Bodó Ferencz szintén neves nemesi családból származik, mely ugyancsak Mátyás király alatt szerepel és emelkedik. Gergely szintén épúgy mint Ráskay ezt megelőzőleg budai várnagy és utóbb kir. tárnokmester volt. Gáspár, Ferenczünk atyja, Mátyásnak gyermekségétől híve. 1457-ben vele együtt volt bebörtönözve, utóbb a királyné főajtónállója, és ő volt az, a ki a nagy király holttestét Bécsből a Dunán Budára kisérte.

Ferencz a XVI. század egyik kimagasló törökverő hőse. 1518-ban II. Lajos király tanácsosa. A mohácsi vész után Szapolyai tántoríthatlan híve és hadvezére. Mint ilyen folyton Ferdinánd ellen harczolt, mígnem Eger mellett csatát vesztvén, elfogatott és Bécsbe vitetett. Ekkor kétszáz magyar úr vállalt érte felelősséget, de ő maga visszautasította, mert nem akart Szapolyaitól Ferdinánd pártjára állani. Bécsi fogságában halt is meg.

(Irodalom: *Nagy Iván* Magyarország családai. I. k. 138. és IX. k. 634. *Turul Dr. Csánki Dezső.* Harminczhatpecsétes oklevél 1511-ből. 1887. 53. lap. *Orsz. Levéltár.* Dl. oszt. 22193. sz. *Budai Ferencz* Lexikona. I. k. 252. l. *J. Siebmacher's* Wappenbuch. I. k. 70. l. és IV. k. 534.)

E történelmi adatok bizonyára csak becsesebbé teszik előttünk ez ötvösművet. A melyet tekintve a két családnak szerepét Mátyás udvarában, egyes részeiben az ő híres ötvöseitől is származhatóknak joggal gondolhatunk.

XVI. század. Jurie Lavandal Gusztáv dr.

833.

Kengyel kovácsolt, czinezett vasból, a melynek szárai körtealakúan hajlítottak és a talpallónál háromszögű kiugró lemezzel bírnak. A kengyelszárak végéhez a kengyelszíj fedésére egy négyszögű, külső felületén hárombordás vaslemez van szögecselve.

A kengyel magassága 15 ctm., legnagyobb szélessége 12 ctm.

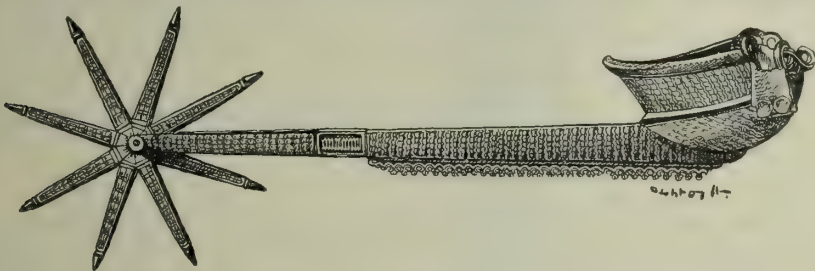
Hasonló kiadva: *W. Boeheim* Waffenkunde 213. lap, 235. ábra, a hol az ábra magyarázatánál ó-magyar kengyelnek, a szövegben pedig török üzénginek neveztetik. Továbbá *A. Schlieben*: Geschichte der Steigbügel (Annalen des Vereins für Nassauische Alterthumskunde u. Geschichtsforschung) XXIV. k. 1892. III. tábla 148. ábra. xv. század.

A bécsi udv. fegyvergyűjteményből.

Ő császári és apost. kir. Felsége.

834.

Tornasarkantyú vasból, vésett diszítéssel, arabsforma. Hasonló alakú sarkantyúkat találni Lengyelországban is. A sarkantyú szárai csolnak csucsához hasonlóak, széles lapos lemezből készültek, a melynek alsó része kiugró haránt futó sávokkal, a felső része szintén

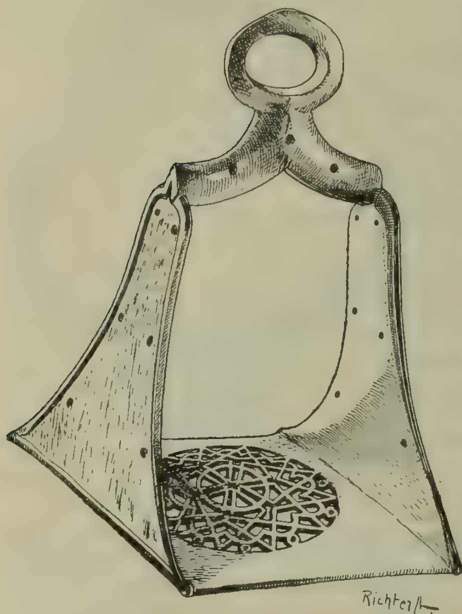
olyan kevésbbé ferde sávokkal diszített. A szár közepén egy hosszúkás négyzetben össze nem függő minusculás betűk láthatók. A tarajtartó lapos és mindkét oldalán pikkelyszerű diszítéssel, alján csaknem kétharmadrészben áttört művű finom lóherlevélidomú góthikus párkányzattal diszített. A nyolczágú csillagtaraj hosszú ágai végükön tüskeszerűen kihegyesednek és vésetekkel diszítettek. A szárak közötti távolság 6·5 ctm., a tarajtartó hossza: 21 ctm., a taraj a suga-

rakkal együtt: 12 ctm. XV. század. (Hasonló kiadva: *Boeheim W.* Waffenkunde. 227. lap. és *Angelo Angelucci.* Catalogo della Armeria Reale, Torino 1890. 163. lap.)

Lőcse szab. kir. város hatósága.

836.

Kengyel, keleti alak, úgynevezett sim-rikab; kovácsolt vasból, széles, Salamon pecsétjét [mühiir-i szülejman] ábrázoló áttört művű talpallóval és három szögalakú szárakkal. A szárak oldalai vékony, keskeny párkánynyal bírnak s rajtuk nyolcz kis lyuk van átütve. Valószínű, hogy a kengyel szárainak eme mélyebb részében valami díszes vésett lemez lehetett beerősítve. A kengyel a szíj számára lapos, kerülékalakú füllel ellátott, amelynek nyakán három lyuk van és szétszórtan beütött vonalkákkal diszített.

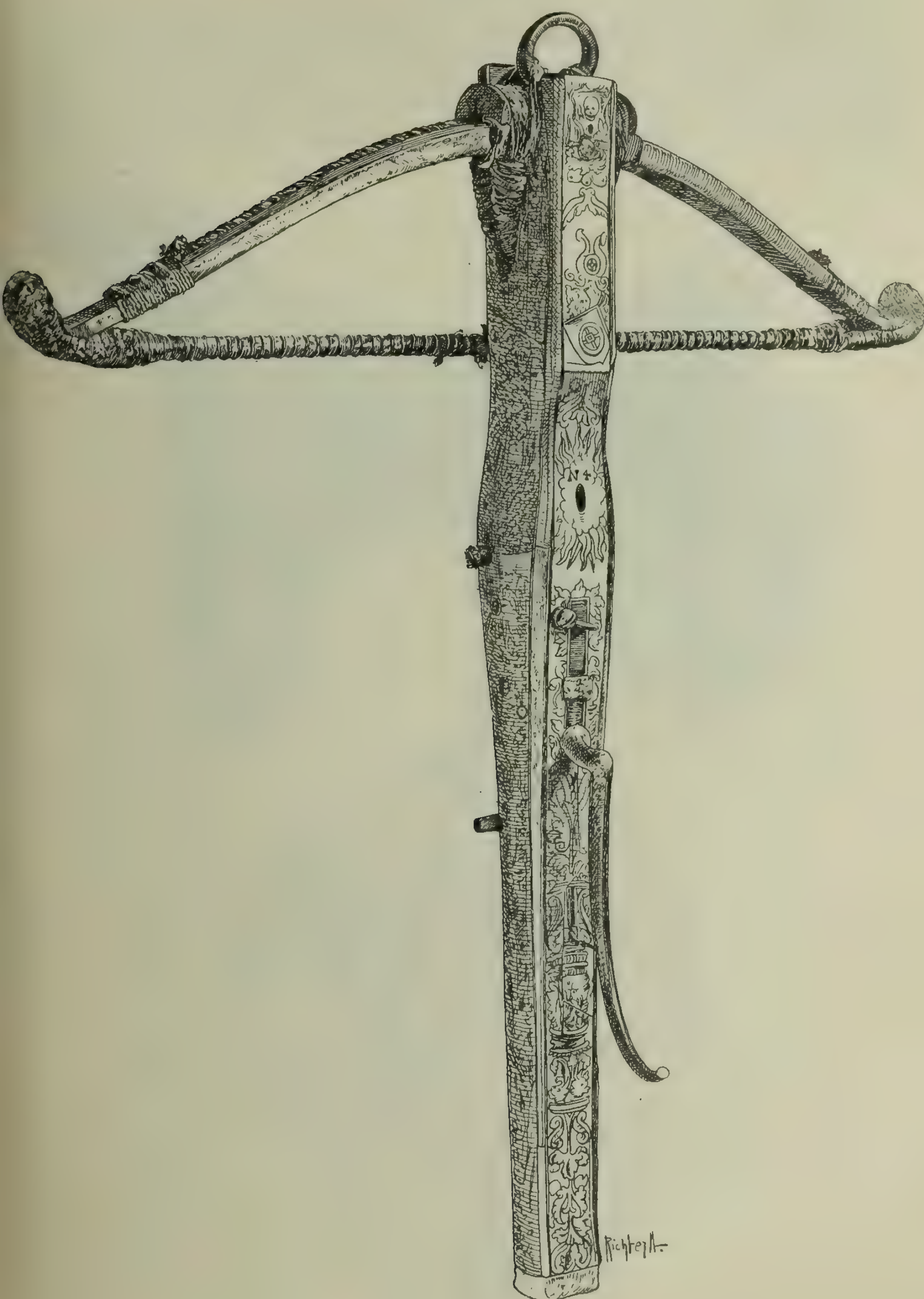
[Lásd: *Angelo Angelucci* Catalogo della Armeria-Reale. Torino. 1890. 162. lap. D. 107. sz. a. s u. a. 55. lap, a hol hasonló kengyel ábrája látható. Hasonló kiadva még: *Demmin*: Die Kriegswaffen. 654. lap. 20. á. *Boeheim*: Waffenkunde. 213. l. 236. á. és *Schlieben A.* Geschichte der Steigbügel. Annalen des Vereines für Nassauische Alterthumskunde und Geschichtsforschung XXIV. kötet, IV. t. 223. 221. 319. ábrák.] XVI. század.

Armeria-Reale turini olasz királyi fegyvergyűjtemény.

837.

Számszeríj, halászati és vadászjelenetekkel vésett elefántcsonttal teljesen borítva. A kurta, vastag íj aczélból van és vastag pattintó húrja czérnasodrattal van körülcsavarva. A számszeríj hátán czímerpaizs van, mezejében egy küllős kerékkel. A paizsfedő sisak fölött a sisakoromdíszt vadászkürtök közzé állított négy küllős kerék képezi. Ez alatt N. 4. van bevésve. A számszeríj hossza 63·5, az aczélíj átmérője 57 ctm. XVI. század eleje. Hasonló II. Miksa számszeríja, mely ki van adva *Boeheim* albumában. XL. tábla 3. sz. alatt.

Wilczek János gr.

837

838.

Nyereg, fából faragva, kívül alak-, szalag- és lombvésetekkel gazdagon födött elefántcsonttal teljesen borítva. A nyereg belseje nyers bőrrel s ezen fölül nyírfa héjával van beragasztva. A nyereg felső lapján az elefántcsonttal nem borított farészek, valamint az

egyes mezőket elválasztó gerincz-pántok és a nyereg szegélypántja czinóber-vörösre vannak festve. Az elefántcsont borításon xv. századbeli viseletű férfi és női alakok, szárnyas griffek s a sárkányt ölő szent György alakja van kivésve. A nyereg támlapja kettes körlap. A nyeregkápa pedig kosorr alakban görbülő és végén két lapra oszlott. Egyik oldalán mozsarat irányzó két majom van kivésve. Az

alakok közti tért kitöltő fák és stilizált virágok közt szalagok futnak, melyek bevésett és feketére festett betűkkel és jelmondatokkal vannak díszítve. A nyereg előrészén ily jelmondat: Gedenkch und halt mindkét oldalon s ennek előrésze a kápán és második része a közép lapon ismételten előfordul, míg a hátsó lapokon a szalagokon K, G, L és S betűk különböző távolságokban többszörösen fordulnak elő.

A hullámos alakban faragott éles, magas gerinczű nyeregbe két oldalt a hasalló- és kengyelszíj részére két-két hossznégyszögű nyilás van kivésve, míg a nyeregszárak négy csúcsában páros lyuk vanfúrva. Az egyik sarokban paizsba vésve kereszt, valószínüleg a készítő mester jegye látható. (Ezen és más hasonló nyergek leírása az Archæologiai Értesítő [új folyam] 1894. évi XIV. kötet 1. füzetében ki van adva.) A nyereg súlya 3 kilo 500 gr. xv. század. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

839.

Kengyel, jobb oldali, vasból, melynek nyujtott kerülék alakú talpallójából kiemelkedő, hengerded, egyenes szárai fölül egy előre görbülő ív alakú tengelylyel vannak összekötve. A kengyel szárai közül a nyereg felé eső kurtább, miáltal a kengyel a nyereg felé dűlő rézsutos állást nyer. A külső szár a szíjtartó tengelyen alul két ágúvá alakul s végeik a talpallóban ismét egyesülnek. A talpalló szélei kívül bordázottak és a kettes szár mellé fölfutva, csúcsíves motivumú áttörésekkel bírnak. Az erősen párnázott tornanyergekhez alakított kengyel szárai közti legnagyobb átmérő 11·5, fölül az összekötő tengely hossza 5·5, a kisebb szár magassága 10·5, a nagyobb száré 13 ctm. xv. század.

Nyáry Jenő br.

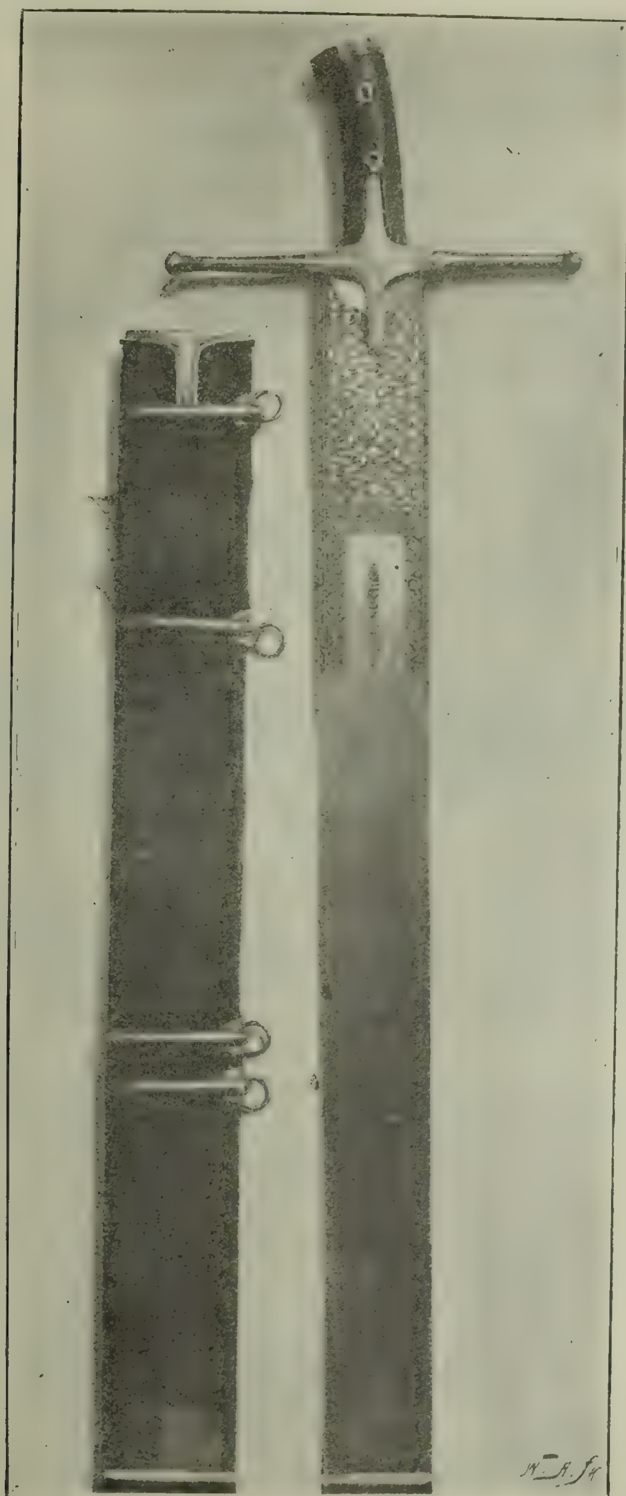
842.

Kard, egyenes, kétélű széles pengével, a melynek markolat felüli részén mindkét oldalát aranyozott beétetett arabeszkek diszítik. Az arabeszk végén négyzetes keretben a készítő fegyverkovács neve, illetve bélyege olvasható:

عمل محمد الانصري

Amel-i-Mohammed el anszari (a medinai Mohammed műve).

A bélyeg felett a penge közepén mintegy ctm. széles szalagon a 48 szura «A győzelem» bekezdése van aranyozott betűkkel beétetve. A mondat vége már nagyon lekopott. Ide iktatjuk e szurát

842

eredetiben és fordításban, miután az a legtöbb török eredetű fegyveren olvasható.

«A győzelmi» szura első verse:

انّا فتكنالك فتاكًا مبيبًا ليغفر لك
اللّهُ ماتقّدم من ذنبك وماتاخرو ينتمّ
نعمته غليك يديك صيراطاً مستقيماً

Inna fatahna laka, fathan mubinan li-jaghfira laka allahu ma takka-el dama min dzanbika va ma ta akkára va jutimma nimatu ha aleika va jadijaka szïrathan musztakhiman.

Valóban mi nyilvános győzelemre segítettünk téged, hogy lásd, miként az Isten megbocsátja büneidet és kegyelmet gyakorol veled, és az igazak útján vezet.

A kard keresztvasa egyenes, végén kis gombbal s közepén rövid tüskével ellátott aranyozott ezüstből készült. A markolat farészét piros selyem borítja, kupakja pedig tojásdadalakú és aranyozott ezüst.

A hüvely barnapiros bársonynyal bevont és négy hordkarikával bír; csúsztatója széles s külső oldalán arabeszkekkel diszített. A hüvely foglalványai aranyozott ezüstből valók.

Méretei: A penge hossza 92·5 ctm., szélessége 6 ctm., keresztvasa 12 ctm., míg a két tüske együtt 9 ctm., a markolat 11 ctm.

A kard súlya hüvelyestől 2 kilo 100 gramm.

A császári gyűjtemény leltára kardunkat Thury György kapitánynak tulajdonítja.

A kard maga a xv. század végéről való s csak későbben juthatott Thury György birtokába, valószínűleg mint török hadizsákmány.

A közép-thúri «Thúri» család okmányainkban a xv. században kezd szerepelni. 1422-ben éltek Hont megyében Mihály és Imre. János 1464-ben királyi ember, Miklós pedig Mátyás király alatt szerepel. De a család legnevesebb tagja a vitéz *Thúry György* kapitány. Ferdinánd és Maximilian királyok alatt harczolt folyton a török ellen s azoknak valódi réme volt. 1544-ben a sági várban lakott, innen sietett ő Balassa Menyhért védelmére Lévára, meghallván a törökök ágyúzását. Jelen volt 1552-ben Eördögh Mátyás vezérsége alatt, a palásti mezőn esett szerencsétlen harczban. Ott ő szabadította meg az olaszokat a török kezéből. Lévai kapitány volt 1558-ig, a mikor Lévát a király Dobó Istvánnak ajándékozta. Innen Palotára ment kapitánynak. Innen ment ő 1563-ben Maximilian koronázására Pozsonyba, hol az ünnepélyek alatt régi szokás szerint Gyulaffy Lászlóval sok néző előtt bajt vívott. Mint palotai kapitány 1566-ban míg Zrínyi Szigetvárban hősi halált halt, Arszlán budai pasa ellenében hősileg megvédte a gondjaira bízott várat.

Eck gróffal, Győr parancsnokával Palotáról Veszprém és onnan Tata alá sietett, résztvevén azok felmentésében. Majd száhúsz huszárjával Maximilián győri táborába vonult. Itt a kémszemlére jött Mohammed székesfehérvári béget megver-

vén és elfogván, Maximilian ezen hőstetteért őt az egész tábor előtt lovaggá ütötte és nagy arany lánczot függesztett nyakába.

Itt bemutatott kardja arabs felirása szerint is régi arabs pallos levén, ezt is bizonyára a török elleni harczaiban zsákmányolta.

Valódi ostora levén a töröknek, ezek mindent elkövettek megejtésére, a mi végre sikerült is. Thúry 1571-ben kanizsai kapitány volt. A törökök valami ürügy alatt kicsalták a várból s hősi küzdelem után megölték. Fejét levágva Konstantinápolyba küldték. Testét pedig Zrínyi György temettette el Kanizsán.

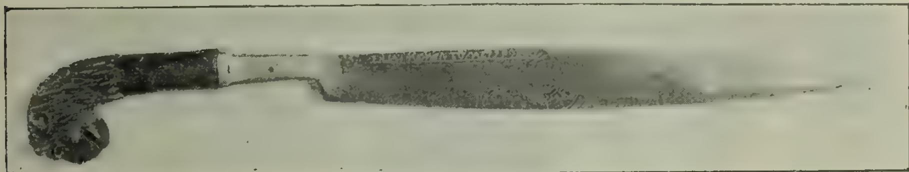
Irodalom: *Budai Ferencz.* Polgári Lexikona. Pest. 1866. III. k. 291. l. *Nagy Iván.* Magyarország családai. Pest 1865. 11. k. 191. l. *J. Siebmacher.* Wappenbuch. IV. k. 669. l.

Lásd *Boeheim W.*: Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses. XVIII. táb. 1. ábra 15. lap.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

843.

Pallos (testőrségi dísz), kissé domború, kés alakú súlyos, hosszú nyakú vastag pengével, mely közepétől kétélű hegyes csúcsba fut ki. A penge közepén két oldalt szent András kereszt között korona, fölötte

F A betűk s a foka mentén két oldalt MATER DEI MEMENTO MEI 1551 felirat van, oly módon alkalmazva, hogy a betűk és díszek közei vannak kiétetve. A vastag, ormótlan famarkolat egy előre hajló nagy, faragott oroszlánfejben végződik, mely fehér alapon vörösre van mázolva. A penge hossza 61 ctm., legnagyobb szélessége 7 ctm. Súlya 1 kgr. és 500 gramm.

A kismartoni várkastélyból. Esterházy Pál hg.

847.

Sarkantyú (egy pár), ezüstből, egyenes lapos négyélű, 12 ctm. hosszú, elején és végén aranyozott arabeszk vésetekkel díszített tarajtartóval, amelyben egy kis tizenkét ágú csillagtaraj alig kiálló sugarakkal van megerősítve.

A közép bordás síma szárak egy-egy lefelé álló kis füllel bírnak, amelybe aranyozott boglárú ezüst kapocshoz erősített finom ezüst fonatú, hét vésett és aranyozott ezüst boglárral díszített szíj van erősítve, rajta kapocscsal ellátott aranyozott csattal.

A szárak végén nehéz ezüstláncz lóg, míg a külső szár oldalán egy turbán alakú gömb van. A szárak közötti távolság 8·5 ctm. Súlya 300 gramm. XVI. század.

A kismartoni várkastélyból. Esterházy Pál hg.

852.

Kard, rövid egyenes, hegye felé hirtelen keskenyedő pengével. A kard pengéjén levő aranynyal edzett föliratok teszik a kardot reánk nézve különösen becsessé. A penge mindkét oldalán egy négyszögű paizsba zárt kereszt, összefonódó szalagdíszítéssel, amelynek végén majuskulás betűkkel az egyik oldalon COLOMANUS EPS a másikon REX HVNGARIE van beedzve. A mondatok végén egy-egy kereszt van bevésve. A vastagon aranyozott keresztvas sárkányt ábrázol. A markolat gombja két 5·7 ctm. átmérőjű kissé domború kör alakú lemezből áll, amelyek vasból vastag aranyozással készültek. A markolatot narvaly (Xiphias)halnak orrcsontja képezi.

A penge hossza 77 ctm., legnagyobb szélessége 6·5 ctm., a markolat 9·5 ctm., a keresztvas 20 ctm. Súlya 1 kiló.

Valószínűleg olasz, velenczei munka.

Kardunk fölirata teljesen zavarba hozta *Boeheimot,* Kálmán királylyal tévesztvén össze az itt említett Kálmán püspököt, holott az nem más, mint Róbert Károlynak 1317—75 körül élt természetes fia, aki előbb váradi kanonok, 1337-től pedig élte végéig győri püspök volt s kinek, mint tényleg királyfinak, valószínűleg hizelgésből véste be az olasz mester neve elé a Rex szót.

(Lásd *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VII. tábla, 2. ábra, 5. lap és *U. a.* «Führer durch die Waffensammlung». 16. lap. 18. szám és Waffenkunde 243. lap. *Nagy Géza:* «A magyar középkori fegyverzetről». Arch. Ért. 1890. évf. 301. lap.)

A markolat és keresztvas a XV. században készült.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

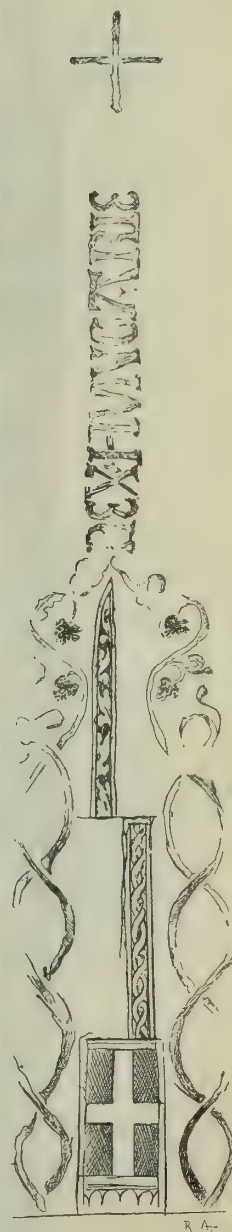
853.

Kard, egyenes, kétélű pengével, amelynek egyik oldalán reczézett alapon aranynyal kivert virágdíszítés, egy négyzetben valamint egy nagyobb körben összekuszált török betűkkel bevert fölirat van díszítés gyanánt beverve.

A markolat hengerded, fekete bőrrel bevont s végén ferdén leszegett vörösréz kupakkal ellátott. Az egyenes keresztvas feketére befuttatott és közepén négy élű domborodással bír. Hüvelye chagrin-

852. Kálmán püspök kardja.

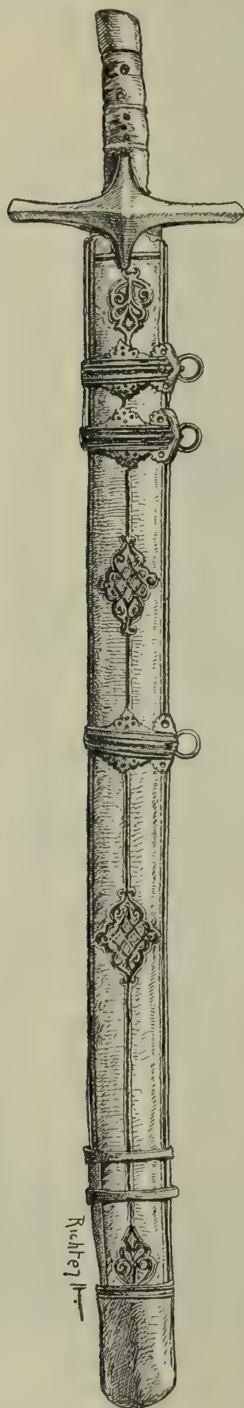
bőrrel bevont fából van és külső oldalán préselt arabeszk díszítéssel bír. A három hordkarika széles vasfoglalványnyal ellátott. A foglalványpántok bordázottak s áttört mívűek. A hüvely széle 8 mm. széles elefántcsont lemezzel van beszegve.

E kard állítólag Castriota György más néven Skanderbég tulajdona volt.

Hossza 89 ctm., szélessége 5·5 ctm., a keresztvas 18 ctm., s mindkét tüskéjével együtt 7·8 ctm. Súlya 1 kiló 900 gr. XV. század.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császár. és apost. kir. Felsége.

853

853

855.

Zászló részlet, piros damaszt selyemből, beszőtt virágdíszszel. A hosszúkás négyszög alakú zászlódarab, melyhez a rúd egy darabja is hozzá van füfészelve, egyik oldalán a szűzanya balján a gyermek Jézussal, arany sugarak által körülvéve van szépen festve, fölötte pedig e hiányos fölirat ··· RIA PATRONA H ··· olvasható. A másik oldalon Magyarország czímerét és (D)EUS et CÆ szintén hiányos föliratot látjuk. A zászló mindkét oldalát a fölirat fölött növényi ornamentikával, festett és aranyozott szalag ékíti. Az alsó részében igen tépett zászlómaradvány szélessége 54 ctm., hossza pedig 1 m. 15 ctm.

A hagyomány szerint Batthyány Károly, a mohácsi csatában, nem akarván a boldogságos szűz alakjával ékített zászlaját a pogány törökök kezébe jutni hagyni, miután a nagy zászlót egészen el nem vihette, kivágta abból a szűzanya képét és ruhája alá rejtve, szerencsésen eljutott németujvári várába, hol azt azóta kegyelettel őrzi a család. XVI. század.

A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

856.

Tornakengyel, fedett, csíszolt vasból, melyen az egyszerű, patkó alakúan hajtott vasból készült kengyelszárakhoz a kerülék alakú vas talpalló szögecseléssel van hozzá erősítve s a kengyelből vas papucs nyúlik előre s oldalt széles, nagy bokavédő vaslap van a külső kengyelszárhoz szögecselve.

A kengyelnyílás átmérője 12·5 ctm., magassága a szíjtartó füllel együtt 14·5 ctm. A papucs hossza 18·5 ctm.

A bokavért szélessége 13, magassága 16·5 ctm. XV. század.

Wilczek János gr.

857.

Sisak, kovácsolt, síma vasból, két lyukkal áttört rovátkos élű taréjjal. A lefelé csukló és közepén hegyes csúcsba kiugró arczvéd csak jobb oldalán áttört rácsozatú. A nyak körül sárgaréz pitykékkel díszített tarkóra sárgaréz forgótok van szögecselve.

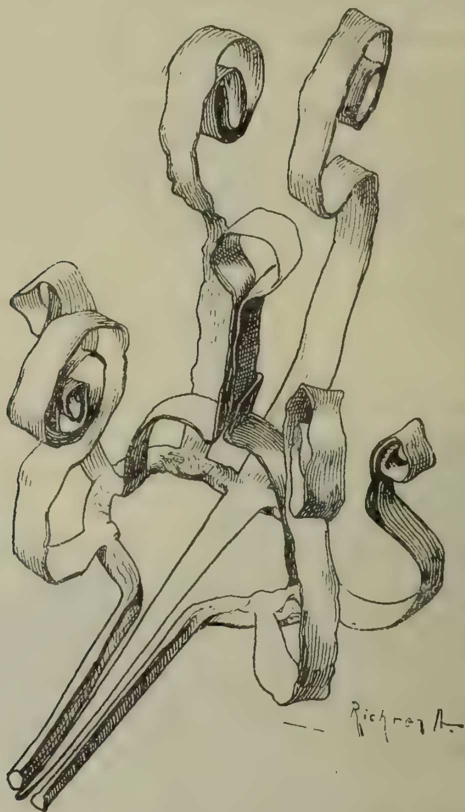
A sisak magassága a taréjjal 29 ctm. (Hasonló alakja van a Thurzó György nádornak [1609—1618.] tulajdonított s a m. n. muzeumban levő

sisaknak. Lásd: Hadtörténelmi Közlemények 1888-ik évfolyam, 193. l. és a bécsi udvari fegyvermuzeumban. Lásd: Führer durch die Waffen-Sammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses Wien. 1889. 8-adr. 129. l. 750. sz.) XVI. század elejéről. Súlya: 4·100 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

858.

Doromb. Kovácsolt vasból. A doromb maga kulcsfogantyúhoz hasonlít, egy ércznyelvvel. Ennek testére hat felkunkorított rezgő

van forrasztva, szintén kovácsolt vasból. A XVI. század végéről. Valamely irreguláris horvát csapat tábori zenekarából.

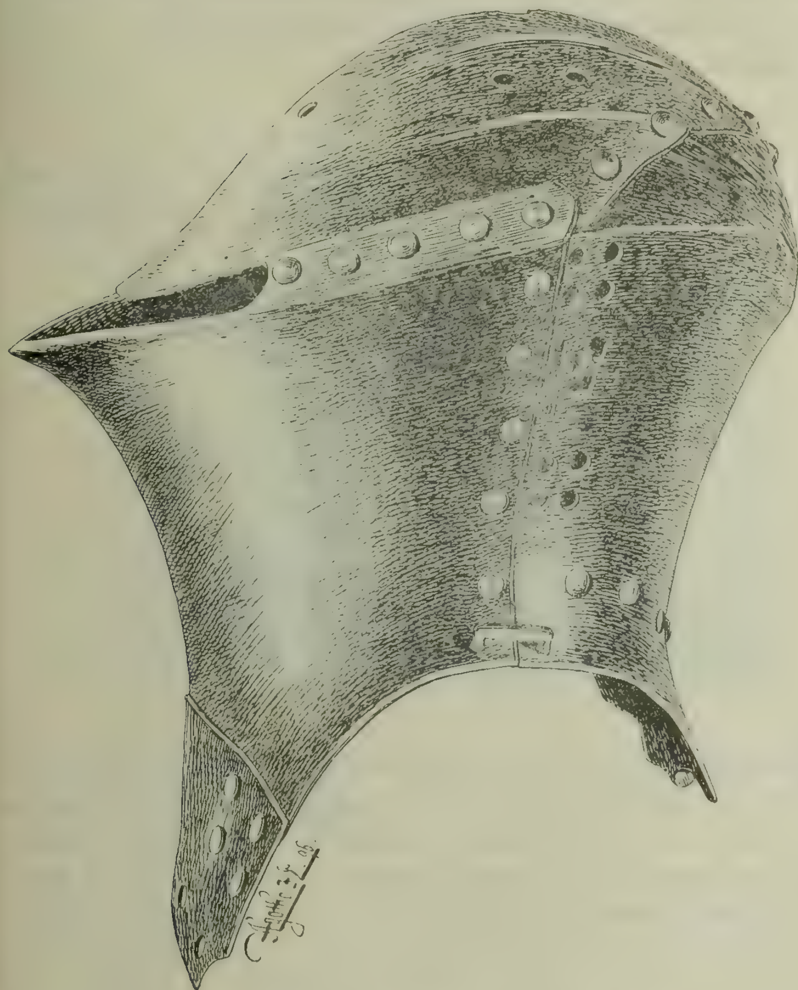
Legnagyobb hossza 16 ctm., szélessége 10 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

859.

Tornasisak, kovácsolt, csiszolt vasból négy külön részből sárgaréz fejű szögekkel összeszögecselve. A hátsó részen az előrészhez való illesztésénél két oldalt középen szívalakú és alul-felül négye-

sével alkalmazott áttört művű lélegző lyukak vannak alkalmazva. A sisak teteje négyszeresen bordázott és körül párosan alkalmazott nyolcz lyukkal s közepén egy nagyobb négyszögű lyukkal van áttörve. A látórés kiterjedt szív alakban kivájt. A mellvért két

oldalt négy-négy sárgaréz fejű szöggel volt a sisak vállához szögecselve s alsó szélén négy nagy kerek lyuk van rajta áttörve. A hátsó rész alján a hátvért részére (mely hiányzik), csuklóvas van alkalmazva. A sisak súlya 11 kiló 30 gr., magassága 41 ctm. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung *Kuppelmayr*», München 1895. XVI. tábla 71. sz.» és «Die Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*» München 1891. II. rész. 13, ábra.) xv. század vége.

Wilczek János gr.

861.

Zarándokbot, feketére festett, hengerded alakú kőrisfából, tetején és középrészén egy-egy nagy fagombbal. A bot egymásról lecsavarható két részből áll, melyek közűl a felsőbe egy hosszú kétélű aczélnyárs van beerősítve mely a bot alsó részébe van mint hüvelybe bujtatva. A nyárs hossza 88 ctm. A bot hossza 196 ctm.

XVI. század. Wilczek János gr.

862.

Sisak (Eisenhut), kovácsolt, csíszolt vasból, lefelé hajtott karimájú kalaphoz hasonló, melynek karimája hegyes csúcsban ugrik

ki. A sisaksapka teteje négy lyukkal és a karima fölött körül lyukakkal van áttörve, melyek közűl hét lyukban a béllés odafoglalásához a szögecselések még benn vannak. (Hasonlót kiadva lásd «Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*» München, 1891. II. rész 12. ábra.) Súlya 1 kiló 500 gramm. XVI. század. Wilczek János gr.

863.

Tornasarkantyú (2 drb), kovácsolt vasból. A rövid szárak és a tarajtartó szélesek, laposak, a nyolczágú csillagtaraj a tartóból csak 1 ctm.-re áll ki.

A szárak végén fölül egy-egy kerek, alul pedig a hátra felé leszegett sarokban egy négyszögű nyílás van.

A szárak közötti távolság 8·3 ctm., magasságuk 6 ctm., a kissé fölfelé álló tarajtartó 13 ctm.

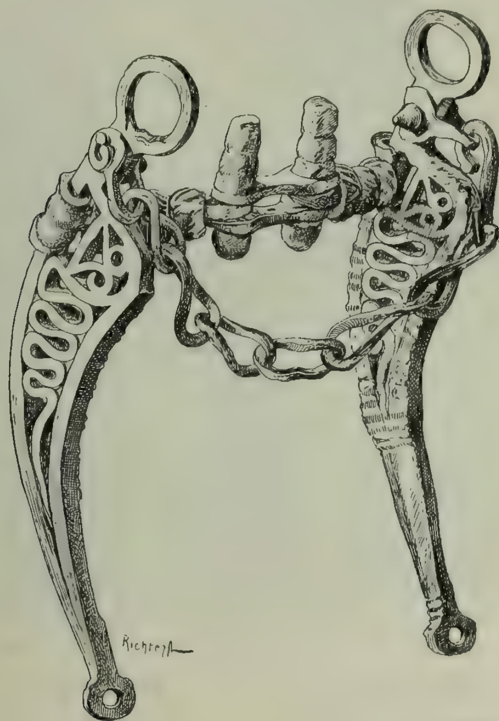
A szárak és a tartó 4 ctm. szélesek. A XVI. századból.

Wilczek János gr.

864.

Zabla, tengelyes, fölhajlott és áttört művű szárakkal, amelyeknek végén egy nagy karika előtt nyolczas szemű láncz van alkalmazva. A tengely három részre tagolt és csuklós szerkezetű. A két egyenes tengely részen három-három bordás gyűrűvel. A szárak hossza 17 ctm. XVI. század. Valószínűleg újabbkori utánzat.

Egri r. k. érseki lyceum múzeuma.

868.

Sisak, kovácsolt vasból, félgömb alakkal. A sisaksapka tetején tíz széles borda fut végig, különben egészen síma. A sisak elején egy csuklón járó kissé görbült végén két félkörű lemezzé szétváló 15 ctm. hosszú orrvédő, a hátsó részén trapez alakú kis bordás vaslemez szintén csuklós pánttal van megerősítve.

A sisak alsó széle kiemelkedő és rajta köröskörül lyukak vannak beverve.

A sisak magassága 15·5 ctm., haránt átmérője 18·5 ctm., hosszátmérője 21·5 ctm. Súlya 1 kiló.

(Hasonló kiadva: Waffensammlung *Kuppelmayr:* XVII. tábla, 91. ábra, 11. lap. A mi sisakunk az itt látható sisaktól abban tér el,

hogy az ellenző fül- és nyakvért hiányzik, eredetileg azonban valószínűleg meg volt, a mire a sisak szélén levő lyukakból is lehet következtetni.) xv. század. Nagy-Szeben szab. kir. város közönsége.

Fegyvercsoportozatokban, szám nélkül.

Sarkantyú, tarajos, vasból, kívül három lapra alakított domború szárakkal és hosszú négyszögű nyakkal. (Taraja hiányzik.)

xiv. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, hasonló az előbbenihez, csakhogy a sarkantyútartó nem lapos, hanem hengerded és a szárakon a fülek egy külön fölfelé kanyaruló lemezen vannak. A sarkantyú nagyon rongált.

A xv. század elejéről. Nyáry Jenő br.

Kard, keleti alakú görbe, vasból, éle és foka igen erősen ki van köszörülve. A penge külső lapján egy sugaras félhold van mint kardcsiszár bélyeg beütve. A 13 ctm. hosszú, egyszerű markolat újabb kori. A kardhossza 83 cm.; tövén 3·2 ctm. széles. Találtatott a sümegi várban. A xv. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyereg, fekete, tehénbőrrel bevonva, melynek kápája madárfej alakra idomított. A kápa baloldalán egy vas csatt, jobb oldalán egy vas karika lóg le. A nyeregborító párna bőrből van s a nyeregborítóhoz két oldalt csipkézett szegélypánttal van lefoglalva. Az alsó párna vászonból van, szalmával és tehénszőrrel kitömve. A XVI. századból. — A borostyánkői várból. Almássy Ede.

Csákány, vasból, keskeny éllel és hosszú, hasáb alakú fokkal. A csákány kissé hajlított. Hossza: 22 ctm., az él hossza: 4 ctm. A XV. századból. A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Alkar-vért, (2 drb). A két ujjnyi széles, csiszolt vaslemezekből álló, bőrre szögecselt karvértből csak négy-négy lemez van meg. Mindenik lemez két szélén 6—6 sárgaréz fejű szöggel van a bőrhöz foglalva, s a szélső a felcsatoláshoz két-két csattal ellátva. A lemezek mindkét végükön három sorban bemetszett hármas vonaldíszítéssel s közepükön a vonaldíszek közt végig nyuló csatornával vannak díszítve. A homorított lemezek hossza 142 mm., felső végüknél 40 mm., alsó végüknél 32 mm. szélesek. — XVI. század.
A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Lándzsa, vasból, alul 5 ctm. széles és 25 ctm. hosszú nádlevél alakú pengével. A tokból csak 9 ctm. hosszú darab van meg. Az egész lándzsa földkéreggel van bevonva, rozsdás, rongált. XIV. sz.
A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Kopjavég, vasból, igen rongált állapotban. A kopjapenge 10 ctm. hosszú és 3 ctm. széles, tokja 9 ctm. hosszú. A XIV. századból.
A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két hosszú szakállal, a nyélre fölhúzható kurta nyakas tokkal. (Lelhely: Tapolcza, Zalamegye, hol egy sírban találtatott.) XIV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, melynek a nyílvesszőre való ráhuzáshoz hüvelye van és vasa négy lapra van köszörülve. (Lelhelye Fehérmegye, Csernye.) Hasonló alakú nyilak már a VI. században voltak használatban, s a Merovingek korából két hasonló szakállas nyílhegy ismeretes. (Lásd: *Aug. Demmin* «Die Kriegswaffen» czímű munkája, Lipcse 1893. 334. lap.) Az e fajta nyílhegyek különféle variánsai még a számszer-íjaknál a XVI. században is használtattak. XIV. század. A pozsonyi ág. ev. hitv. egyházközség lyceuma.

Pánczél-ingujj, sodronyszövetből, (2 drb), szögecselt rézgyűrűkből. A gyűrűk meglehetősen egyenletes nagyságúak s valamennyi szögecselve van. Az ingujj fölső részén hat aranyozott pityke van fölerősítve és pedig: legfölül a vállnál egy csillag alakú, a könyöklőnél két rozetta között egy csillag alakú, az ujj végén ismét egy rozetta és csillag alakú. A rozetták közepén eredetileg ékkövek voltak alkalmazva, a melyeknek foglalatja megmaradt. Hasonló öt darab pityke van az újj végén. Az ujj hossza 73 ctm. A XVI. század közepéről.

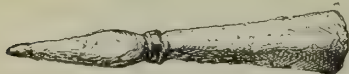
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sisak vasból. Teljesen hasonló a 384. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy a forgó-tok és a fülvédők hiányzanak. Súlya 1 kilo és 100 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, töredék, vasból, lefelé álló, rövid 2 cm. hosszú tarajtartóval s eredetileg öt ágú csillagtarajjal. Igen rongált. (Lelhelye: Győr.) XV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kopjahegy, négy élű, aczélból, négyszögűvé alakított bordázott nyakú tokkal bír, melyen a kopjaszárhoz való fölszögezéshez lyuk van átütve. A kopja hossza a tokkal együtt 12 ctm. (Lelhely: Csabrendek, Zalamegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (a szakállak azonban le vannak törve), a nyélre felhúzható hosszú, nyakas tokkal.

Lelhely: Somló. Sírlelet. XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyílhegy, kovácsolt vasból, két szakállas (egyik szakáll hiányzik), hosszú, vékony, nyakas tokkal. (Lelhelye Kőszeg [sírlelet], Zalamegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

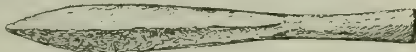
Sarkantyú, vasból, könyökösen hajlított, két lyukú, füles, kívül bordás, végén lapos csúcsban végződő szárakkal. A tarajtartó vége letörött. Az egész taraj csonka. (Lelhelye: Csabrendek, Zalamegyében.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Zabla vasból, kúp alakú s középen egymásba kapcsolt tengelylyel. A tengelyen két-két, szabadon mozgó karika és az összekapcsolásból egy horogba akasztott anyakapocsról két vas boglár lóg le, melyek hajtott tüskéikkel vannak a kapocs füleibe akasztva. A zablaszárak ívhajlású, féldomború vasból vannak készítve, vésetekkel díszítve s a közép részük kétszeresen át van törve s a törések külső tengelye az átfúrt kupon át van húzva. A szárak felső vége hirtelen keskenyülő lapos vas, melyeket még egy három tagolatú láncztengely köt össze s mindenikre egy-egy vas gömb van felfűzve. A szárak felső vége szív alakban áttört s az áttörések alatt egy-egy vas kengyelke van odaszögecselve, melyek egyikéről vas kapocs lóg le (a másikról az állszorító láncz hiányzik). Az alsó szárakat két sorban nagyszemű láncz, s a végüket vas pálcza köti össze, melynek füleiből a kantárszár részére alkalmazott vaskarikák lógnak le. A zablaszárak hossza 25·5 ctm. xv. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyílhegy, vasból (ú. n. husszita nyíl), számszeríjhoz, melynek nádlevél alakú vasa négy lapra van köszörülve s egyik lapjába a római I. számjegy van beütve és vastag, tokos nyakkal van ellátva. A nyílhegy hossza a nyakas tokkal

együtt 12 ctm. Súlya: 0·60 gramm. (Lelhely: Sümeg.) (Hasonlót kiadva lásd: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig, 1893. 887. l. 13. ábra.) xv. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogányfej, vörösrézből, szabálytalan négyszögű csúcsokkal. Az egésznek fölülete zöld rozsdával borított. A xiv. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, nyélre húzható tokos nyakkal. A nyílhegy nyakkal együtt 8·5 ctm. xiv. század. Nyáry Jenő br.

Kardpenge, egyenes, vasból, egy élű. A markolat és keresztvas rövid, egyenes. A penge hossza 95·5 ctm., szélessége 4 ctm., s foka 24 ctm. éllel bír s mindkét oldalán homorú vájattal ellátott. A penge nagyon rongált. Lelhelye: Megyes, Zalamegyében. A xiv. századból.

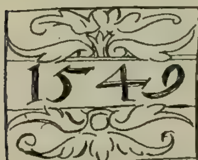
Szentmártoni Darnay Kálmán.

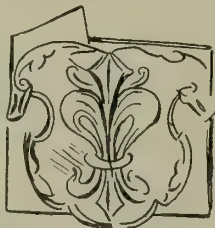
Nyílhegy, szakállas, kovácsolt vasból, melynek nyaka olaszosan sodrott nyélre húzható tokban végződik. A nyílhegy hossza a nyakkal együtt 11 ctm. xv. század. Nyáry Jenő br.

VIII. TEREM.

932.

Hegyes tőrkard, német forma. A penge három élű, homorú lapokkal. Az egyenes, 23·5 ctm. hosszú keresztvas hengerded alakú, két végén kis gömböcskékkel bír, míg közepén hasáb alakú. Markolata két kézre való, fekete fényes bőrrel bevont s nagy körte alakú gombban végződik. A fekete bőrhüvely három hosszú aranyozott ezüstpánttal montirozott, amelyeket csúcsíves áttört stilizált lóher levélalakú párkányzat szegélyez. Hasonló díszítés látható a markolaton is. A markolat bujtató pántján ez egyik oldalon 1549 évszám, a másikon stilizált liliom, a harmadikon Brassó város czímere van bevésve,

míg a többi pántokon renaissance stílű virágok között körökbe foglalt női és férfi arczképek vannak alkalmazva. Az egyik képen HECTOR, a másikon JVLIVS CE fölirat olvasható. Az egyik pánton RENOVATVM 1649. TEMP. IVDIC. D·MICH. GOLDT és a másikon Renovatum 1738. Temp. Jud. D. Samuel Herbert.

E pánczélszuró hegyes tőrt 1649-től kezdve egészen 1861-ig birói hatalmi jelvény gyanánt használták. Az egyes birák nevei részint a keresztvasba, részint a foglalványpántokba vannak az évszámokkal együtt bevésve.

A keresztvas közepén S. P. QC (Senatus populusque. coronensis) betűket látjuk.

Az összes foglalványok, a markolat gombja, valamint a keresztvas ezüstből készült, amely a díszítéseknél mindenütt aranyozva van. Hossza 99 ctm., a markolat a gombbal együtt 25 ctm. Súlya 2 kiló 600 gramm. Brassói ker. tört. bizottság.

1008 a.

Kézirat. Bártfa város zsoldosainak fegyelmi szabályzata 1440-ből. Hét 30 ctm. magas és 22 ctm. széles merített papirlapra írva. A papir vízjegye egy kerek medaillonba foglalt horgony.

A szabályzat maga másfél lapra terjed. A 3-ik lapon fizetésük van megállapítva, mely szerint kapitányuk Nikistyei Bálint havonkint 3 forintot, egy közlegény pedig 2 frtot kapott. Egyben az is meg volt állapítva, hogy nekik az árúsok árúikat mily áron tartoztak adni. Így egy tyúk ára 1 denár, egy budai pint bor 4 denár s egy pint sör ára 1 denár volt.

Ily szabályzatok a xv. század első feléből igen ritkák.

Bártfa sz. kir. város közönsége.

X. TEREM.

1109.

Ozorai Pipó *(Scolari Fülöp)* szörényi bán és temesi főispán arczképe. Született 1362-ben. Zsigmond király alatt szerepelt.

Egész alak, kétnyolczad jobbra s szétvetett lábakkal állva. Hullámos haja, szemöldöke, bajusza s szakála szőke s szeme barna. Leeresztett kezében hegy nélküli görbe kardját tartja. Teljesen vértbe van öltözve, mely alól czafrangos köntöse kilátszik. Bal mellvéde kerek s derekát öv szorítja. A háttért képező márvány mezőny kerete ghirlandos pillér. Alól: «DOMINUS PHILIPPUS HISPANOS DE SCOLARIS RELATOR VICTORIE THEUCROR» felirat.

Olajfestmény vászonra. Méretei 225 : 150 ctm.

Balló Ede másolta, Andrea del Castagnonak a firenzei Chiostro di Santa Appolloniában lévő freskója után. Ozorai Pipo olaszországi, florenczi eredetű volt s az ottani Scholaris családból származott. Ozorai András leányát vette nőül, vele kapván Ozora várát is, mely után azután Ozorainak neveztetett. Fia nem maradt, leányát Borbálát enyingi Török Imre vette nőül.

Ozorai Pipo, állítólag eredetileg csizmadia volt. Zsigmond bizalmas embere. Őt küldte 1413-ban vezérül a velenczeiek elleni hadjáratba, utóbb a sókamarák elnöke s a sárkányrend lovagja lett.

(Lásd: dr. *Peregriny János.* A magyar történeti képcsarnok lajstroma 1894. 8.-r. 10. lap, 37. szám alatt és *Wenczel Gusztáv.* Ozorai Pipó magyar történeti jellemrajz, Zsigmond király korából. Akad. Ért. XIX., III. kötet 1859. *Nagy Iván* VIII. kötet 310. lap. *Budai F.* Lexikona III. kötet 21. lap.)

A történelmi arczképcsarnok.

1109. Ozorai Pipó arczképe.

XI. TEREM.

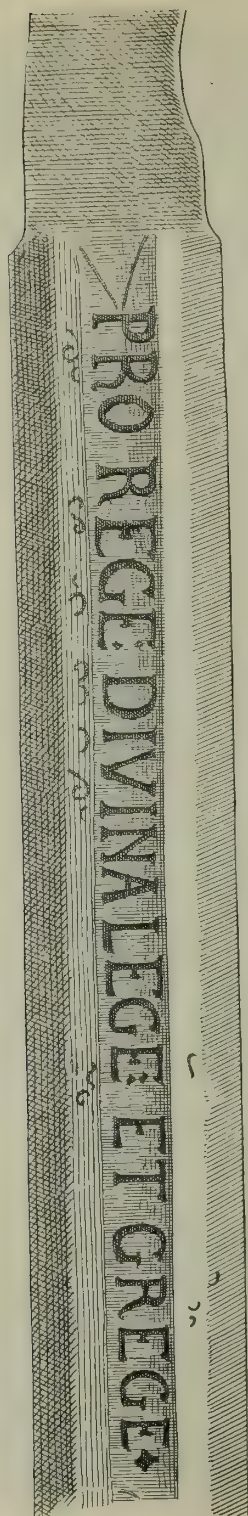
1189.

Mátyás király kardja. Egyenes két élű pengével, amelynek alakja a xv. századra vall. A pengén a következő fölirat van nagy majuskulás

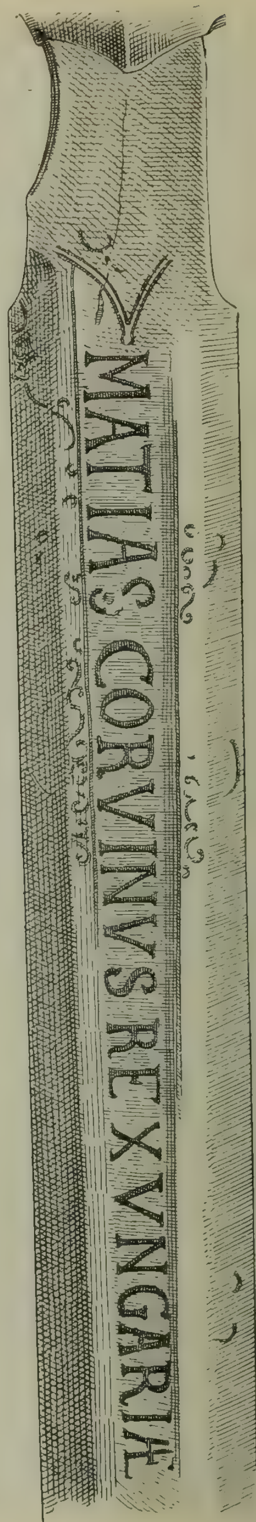

betűkkel beétetve, amely eredetileg aranyozva lehetett. Az egyik oldalon: MATIAS CORVINUS REX VNGARIÆ, a másikon (P)RO REG(E) DIVINALEGE : ET GREGE ✦

E föliratot két vastag vonal határolja, amelyek mellett egyszerű

1189

1189

kacskaringós vonalak, mint az egykori díszítés nyomai láthatók. A markolat keresztvasa izléstelen, s nehéz, nagy több szögletű hosszúkás markolatgombbal bír s vastagon van aranyozva. Fogantyúja hosszában bordázott és aranyozott huzallal van körülvéve. Az egyenes XV. századbeli pengéhez ezen gyűrűs keresztvasmarkolat a XVII. században alkalmaztatott. A penge 87 ctm. hosszú, 5 ctm. széles. Súlya 1 kiló 100 gramm.

A penge valódi eredetét már többször kétségbe vonták, s a nagy király testőrségének valamely tisztjéé is lehetett, amit a fölirat második részéből lehetne gyanítani. Szokatlan a fölirat első részében Mátyás nevének *Matias* formában *h* nélkül való irása, mely teljesen ellene mond az akkori gyakorlatnak. Valódiságát azonban *Boeheim* szerint I. Miksa császárnak tiroli Zsigmond főherczeghez intézett s Linczben 1491. január 16-án kelt irata bizonyítja, amelyben említi, hogy Mátyás király kardját küldi s hogy még egy ágyúját is el fogja küldeni. (*Chmel:* «Oest. Geschichtsforscher» I. 336.) A kard tényleg Innsbruckból származik. (Lásd még rajzát *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VII. tábla, 3. ábra, 5. lap. *U. a.:* «Führer durch die Waffensammlung». 30. lap, 87. szám.)

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

1214.

Gyalogsági álló paizs, fából, vászonnal bevonva. Alakja hosszúkás négyzet és kevéssé teknősen hajlott. Közepén az egészen ékalakban végig futó borda emelkedik ki. A festés alapszíne ezüst, melyen a széles keretben fekete színnel csúcsíves lomb-ékítmény van festve. Fönt két oldalt kerek medaillonban két czímer, jobbra nem paizsba zárva hármas halmon kettős kereszt (Magyarország czímere) és balra paizsba zárva faágon álló s szájában aranygyűrűt tartó fekete holló (Mátyás király czímere látható). A két czímer között a bordán sugarak között angyalfő. A paizs középtere egy nagyobb és egy kisebb festett mezőre van osztva. A nagyobbikban, egy XV. századbeli pánczélos lovag öltözetében, Szent György áll gyalogosan s a kezében levő lándzsával a lábai alatt levő sárkányt öli meg. Jobbra egy vár tornyai, balra pedig a térdelő szűz Kleodolinda alakja látható. Az alsó kisebbik mezőben, csúcsíves medaillonban a IHS betűk olvashatók (Jézus az emberiség megváltója). A paizs belseje barnára festett s közepén bőrrel átvont fogantyú van megerősítve, az alján pedig egy léczdarab felszögelve.

1214. Paizs Mátyás király czimerével.

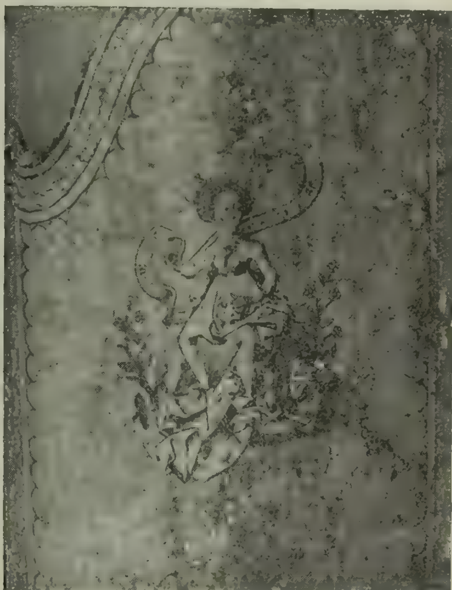
A paizs méretei: Magassága 1 m. 15 ctm., szélessége 61 ctm. Súlya 10 kiló. XV. század.

Paizsunk lehetett ugyan Mátyás királyé is, de tekintettel kevésbbé művészi kivitelére, s arra, hogy gyalogsági paizs volt, míg a nagy király mindig lovon harczolt; valószínűbb, hogy úgy ezen családi czímerével ékített, mint a m. n. múzeumban s ugyancsak a bécsvárosi múzeumban levő s monogrammjával ellátott paizsok is gyalog testőr csapatának vitézei által hordattak s azon időben kerültek a városi Zeughausba, midőn Mátyás király 1485. június 1-étől 1490. április 7-éig Bécsben is tartott udvart. (Lásd még *K. Weiss:* «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien». IV. rész, 6. lap, 20. szám.)

Bécs városi történelmi múzeum.

1216.

Tárcsa-paizs, lovassági, fából, pergamenttel és gypszanyaggal bevonva, ezüstözve és festve. A tárcsa-paizs közepén virágok között álló nő alakja látható, aki jobb kezében egy lobogó mondat szalagot tart, melyen góth minuskulás betűkben i.. w.. i.. m. R. t. n. (ich wart im Garten) rövidített fölirat olvasható.

A paizs szélén csúcsíves stilizált levéldísz fut körül, mintegy 3 ctm. széles szalagon. Valószínű, hogy ezen lovassági paizs I. Miksa magyar király lovasgárdájának fölszereléséhez tartozott, amint azt egyes részleteiben «Theuerdankból» ismerjük.

(Lásd még rajzát *W. Boeheim* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». VIII-ik tábla, 2-ik ábra, 6. lap.)

A gyöngén hajlott paizs felső széle lekanyarított s a dárda számára kimetszéssel bír. Magassága 69 ctm., szélessége 38 cm. Súlya 3 kiló 400 gramm. 1490-ből.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

1218.

Tárcsa-paizs, lovassági, vaslemezből, fényesre csiszolva, közepén kiemelkedő csillagalakú díszítménynyel, közepén rozettával. A csillag két ágában Szent György és Szent Kristof alakjára ismerünk, a két másik ágban pedig arabeszkszerű díszítést látunk. Mindezen díszítések, valamint a paizs szélén körül futó szalag virágdíszítése és az ebben látható állatalakok kiétetve és aranyozva vannak. A paizs felső széle három élű dudort képez, míg szélein pitykeszerű szegekkel van kiverve. Belső fölülete feketére mázolt s szélein bőrszíjazatot látunk. (Rövid leirását lásd *W. Boeheim:* «Führer durch die Waffensammlung». 38. lap, 135. szám alatt.

A paizs magassága 72 ctm., szélessége 39 ctm. Súlya 3 kiló.

XV. század vége.

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

1265.

A budai királyi palota, Mátyás király korában, színezett gypszmodell. Készítette: *Stephanie Adolf* cs. és kir. ny. százados. Nagysága 1 □ meter.

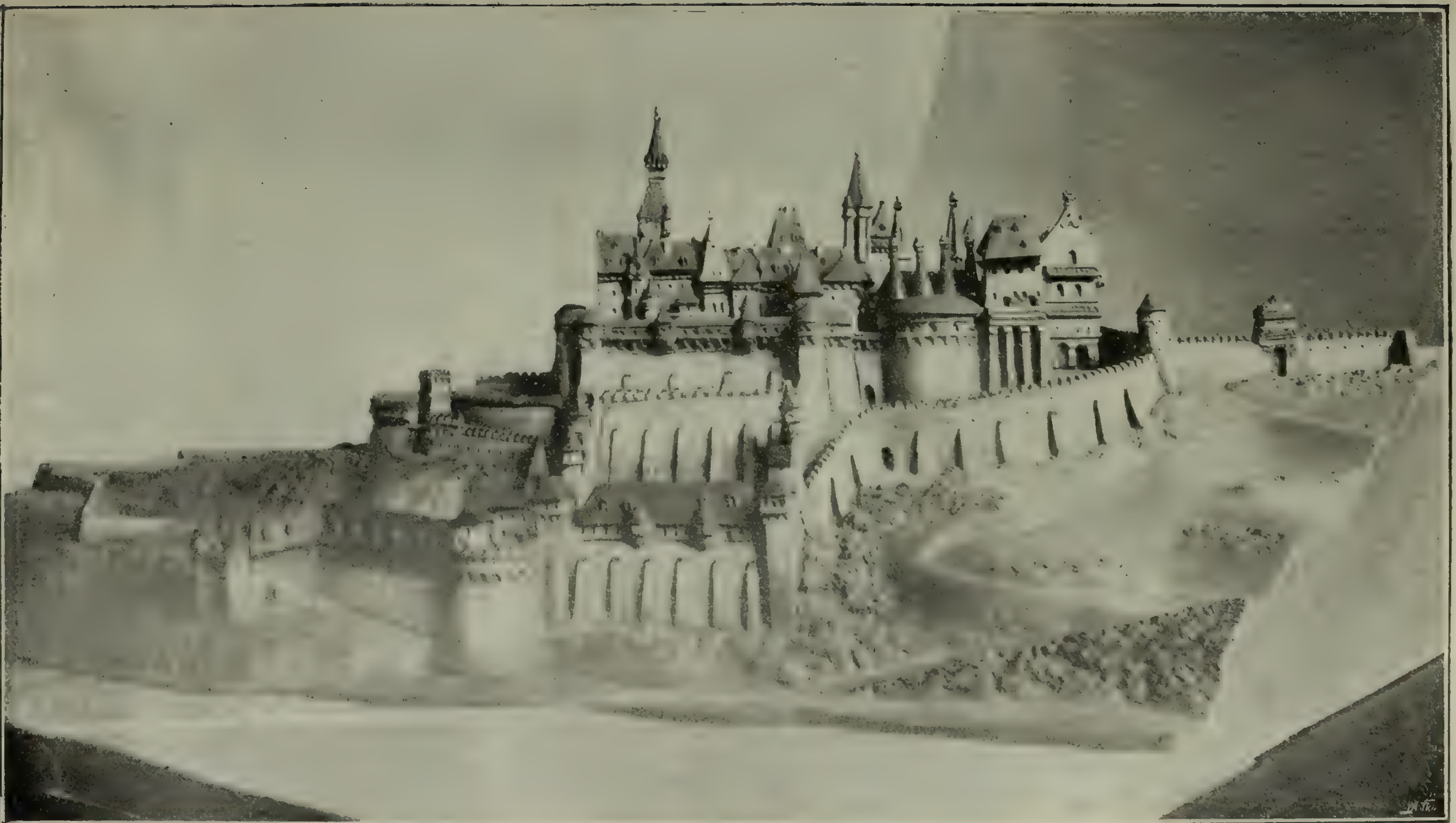
Stephanie munkálatai közben úgy a fennmaradt összes képeket, mint a létező történelmi forrásokat felhasználta.

Kiválóan segítségére voltak: a *Schedel*-féle nürnbergi krónikában 1493-ban megjelent ösmert rajz, és *Rabatta* tábornok által 1687-ben készíttetett alaprajz.

A budai királyi palotáról fennmaradt történeti adatok szerint azt a mai helyen IV. Béla király építette. Korábbi időkben Ó-Budán állott a királyi palota. Annak kiépítését az Anjouk folytatták. Nagy Lajos úgy látszik teljesen befejezte. Zsigmond már csak belsőleg diszítette és hatalmas körfalakkal, bástyákkal és árkokkal vette körül.

Fényének tetőpontjára azonban Mátyás emelte. Ő építette ünnepélyek számára az új palotát, a könyvtárt, a csillagdát, a papok házát, fedett erkélyeket, több saroktornyot, és az istállókat, ugyancsak ő ékesítette fel a kapukat és tereket kutakkal és szobrokkal.

A törökök elfoglalván Budát 1529-ben, a királyi palotát újabb erődítményekkel vették körül. Nemsokára azonban egy tűzvész az egész királyi várat elhamvasztotta. Ekkori helyreállításánál már csak erődjellegére voltak tekintettel. Midőn pedig 1686-ban az egyesült keresztény hadak Budavárát bevették, a királyi palota csaknem romhalmazba lőve hevert, úgy hogy a hajdani fényes épületekből egyetlen

1265. A budai királyi palota Mátyás korában.

egy sem maradt fenn. Az utóbb eltakarított romokból töltötték be azt a nagy és mély árkot is, mely a mai Szentgyörgy-tér felől a királyi várpalotát a budai vártól elválasztotta.

Midőn Mária Terézia királynő a mai királyi palotát építtetni kezdte, a réginek már alapfalait is alig találta ott.

Alaprajzunk a modellt bővebben magyarázza és feltünteti az egyes helyiségeket is.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

A SEGESVÁRI TORONY KÜLSŐ FALÁBAN.

Mátyás király szobra. Gypsz-másolat. Az eredeti a Szászfejedelemségben levő Budiszin (Bautzen) városában a kaputoronyban van befalazva.

Mátyás, mint történelmünkből tudjuk, 1468-tól kezdve diadalmas háborút folytatott előbb Podjebrád Györgygyel, utóbb pedig Jagello Ulászlóval a cseh korona végett, melyet végre 1479-ben az Ulászlóval kötött olmützi béke által úgy fejezett be, hogy ő Morvaországot, Sileziát és a két Luzácziát nyerte. Mátyás a háború lezajlása után e tartományaiban azonnal a rend helyreállítására gondolt s Luzáczia számára, melynek egyik fővárosa Budiszin volt, előbb János nagyváradi püspököt, 1481 okt. 29-én pedig *Stein Györgyöt* nevezte ki kormányzónak.

Mátyás fölismerve Budiszin fontosságát, annak emelésére mindent megtett. Miután 1469-ben meghódolt Mátyásnak, még ugyanazon évben nyerte a pénzverési jogot és a vörös pecsét használatának kiváltságát, 1470-ben megerősítette összes régi privilegiumait, 1471-ben municipális statutumainak szabadságát, 1474-ben szabad bormérést s 1481-ben jószágaira vonatkozólag adományozott nekik privilegiumokat. Ez idő alatt a város rohamosan fejlődött. Számos középület emelkedett. De mindezeknél nevezetesebb volt a budiszini, Ortenburg nevű várnak újból való fölépítése, melyet 1483-ban Mátyás rendeletéből Stein György kormányzó kezdett meg s melyet három év alatt fejezett be.

Ezen vár tornyát, melyben a főkapú van, ékesíti Mátyás király itt bemutatott szobra. E torony magassága 74 ¹/₄ szász láb. Belsejében még megvan a régi csúcsíves kápolna.

Szobrunk kemény homokkőből készült s magassága 23 ¹/₃ szász láb, miből a király alakjára 5 láb esik.

Az egész úgy tünteti föl a nagy királyt, mintha egy csúcsíves

A budai királyi vár alaprajza a XV. ik században.
A. A régi (belsö) vár.
a. Istvántorony. b. éjszaki torony. c. Éléstár.
d. Kincstár. e. f. g. h. Anjou épület.
C. János kápolna. v. Löréses falak.
z. Kertfal. b_1. Kaputorony.
b_2 Védtornyocska. I, II. A belsö vár udvarai.
a_1 Védfal és üveg-folyosó. w. Folyósók.
x. A nagy palota-bástya.
y. A viz-bástya. T. Kapuk. z
x_1. Körbástya.
B. Az ujabb (külsö) vár.
i. Az uj palota. j. befejezetlen épület.
k. A csonka torony. l. börtön torony.
m. összekötö folyosó. r. félkörü bástya.
s. magas eröditményszerü épület.
D. Mátyás osztálya.
n. kápolna, papi collegium és könyvtár.
o. Csillagda. p. Ünnepélyek terme.
q. Lépcsöház.
D. Valószinüleg Mátyás király istállói.
E. Kerti házak.
l_1. Bejárat.
Királyi kertek
Árok
Duna
III. Külsö vár udvara.
IV. Györgytér a Zsigmond-szoborral.
mintamérték 1. 800.
az alaprajz mértéke 1 : 1600

templom kapujában trónján ülne. Középen gazdag csúcsíves tagolatú négy oszlop között a kapuzat belsejét ábrázoló fülkében áll a trón, melyen Mátyás ül, lábait egy előtte nyugvó oroszlánon tartva. Feje fedettlen, leomló dús hajzattal. Testét díszes csúcsíves teljes vértezet fedi, külön darabból álló nyakvérttel s két kerek vállvérttel. A mell kettős csipkés tagolatú vértből van összetolva, melyek középen stilizált liliomban végződnek. A csipővért rákfarkszerűleg egymásra tolt három csipkézett lemezből áll. Bal vállát és ölét gazdag redőzetű palást takarja. Jobbjában kormánypálczát és baljában birodalmi almát tart. Arcza szakál- és bajusztalan, mint azt az olasz divatnak megfelelően minden egykorú képén látjuk. A mint mintegy előre tekint, arczán a nyugalom mellett erély és szellem kifejezése ül. A costüm teljesen megfelel a kornak, ilyen vértezetet látunk vezéreinek, Tarczaynak és Szapolyainak sírkövein s ugyanígy van ő maga is ábrázolva a bécsi Philostratus corvin codex miniaturjén.

De a legfontosabb ez esetben az, hogy mint a budiszini annálisok feljegyzik, Stein György kormányzó különösen gondoskodott arról, hogy a szobor a királyhoz tökéletesen hasonlítson. *Ezért már befalaztatása után is háromszor volt ismét levéve a király alakja s végre még Budára is küldve, hogy a művész Mátyás arczvonásait híven eltalálja.* Vagy helyesebben mondva, a szobron a király arczvonásait, a király budai udvarában lévő olasz szobrászok dolgozták át a valóságnak megfelelően s csak miután ez már megtörtént, állíttatott az fel véglegesen. És tényleg ez a része a szobornak a legművészibb és leggondosabb kivitelű. És ez műtörténetünknek egyik legérdekesebb lapja.

A király alakja fölött a kapuboltozatot mesterileg vésett redők osztják kétfelé s alattuk két oldalt egy-egy angyal lebeg; nyitott koronát tartva Mátyás feje fölé; baljában egyik angyal kormánypálczát s a másik pallost tart.

A kapuboltozat feletti keresztpárkányon egyszerű négyszegletű keretbe zárva olvassuk még majusculás typusú betűkkel: † MATHIAS † REX †

E párkány felett háromszögű tympanon emelkedik, karcsú csúcsíves fialába végződve. Közepén művészileg áttört akanthus- és lombvésetek között, nyitott korona alatt két tárcsaalakú czímerpaizs látható, az egyiken Magyarország és Dalmáczia s a másikon Csehország czímerével.

A király alakja mellett két oldalt, a ma lapos falmezőkön hajdan Szerbiának, Boszniának, Bulgáriának, Ausztriának, Sziléziának és Luzacziának, Luxenburgnak és végül Mátyás királynak czímerei voltak domborúan kivésve, a melyek azonban azóta tönkre mentek.

A kiugró csúcsíves párkányzat alatt a hosszúkás négyzetalaku alapzaton olvasható a műemlék készítésének éve:

† ANNO † MCCCCLXXXVI †

Szobrunkban tehát nagy királyunknak nemcsak 1486-ból származó leghitelesebb arczképét, hanem viselt hadi costümjének is hű mását bírjuk, miért is az reánk nézve hadtörténelmi szempontból is becses ereklye.

Ha műtörténelmi szempontból vizsgáljuk ez alkotást, hű képét nyerjük az azon korbeli magyar szobrászatnak. A még csúcsíves befolyás alatt álló olasz renaissance-művészet első behatása alatt áll az.

Szembe ötlik tympanonunkon a két czímer felett a korona, hogy miért nem a magyar szent korona az, miért hasonlít az inkább a német császári koronához.

A feleletet megtaláljuk reá a budai királyi palota ormáról származó azon vörös márványból faragott s a budiszini czímerhez műkezelésére nézve teljesen hasonló czímeren, mely Mátyás királynak, mint magyar és cseh királynak ábrázolja czímerét, s a mely szintén ilyen koronával van takarva. (Kiállítva 260. sz. a.) Az olasz művésznek nem volt nemzeti érzéke, hogy a magyar koronát faragja ki, hanem a helyett egy gothikus mívű áttört stylszerű koronát vésett.

Mindenesetre nagy államférfiúi belátás volt, birodalma idegen nyelv és nemzetiségű tartományaiban, neve és kormányzása emlékezetét ily művészi alkotásokkal megörökíteni.

Szobrunkról még csak annyit jegyzünk meg, hogy az újabban némileg restaurálva lett. Így mind a két korona le volt törve s a király jobb karja is. Ez utóbbi helytelenül is restauráltatott, mert *Groszern Samu* 1714-ben megjelent munkájában az emlék rajzát úgy adja, hogy a király jobbjában pallosszerű egyenes kardot tart, mely kardnak hegye töredékben, a trón melletti függönyön ma is megvan; — holott emlékünk mai állapotában, a jobb kézben kormánypálczát látunk.

(Irodalom: *Wenczel Gusztáv.* Mátyás király egykorú szobra. Arch. közlemények. I. k. Pest 1859. 229. l. *Samuel Groszern.* Lausitzische Merkwürdigkeiten. Lipcse és Budiszin, 1714. I. R. 152. l. *Fraknói Vilmos.* Hunyadi Mátyás király. Budapest. 1890. 252. és 374. l.)

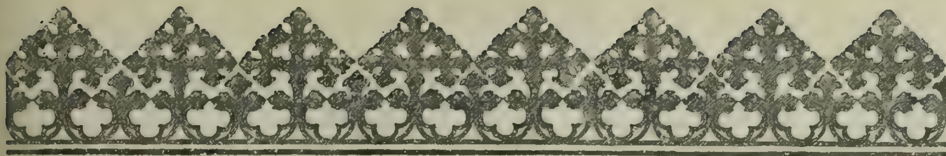

Mátyás király szobra.

A XVI–XIX. SZÁZAD

HADTÖRTÉNELMI EMLÉKEI.

1526—1848.

Mint előző fejezetünkben is említettük volt, a mohácsi katasztrófa megbénította ugyan a nemzetet, de nemsokára épen e szerencsétlenség hatása alatt újra szervezi hadi erejét s másfél századon át ernyedetlenül és vitézül küzd, mígnem hősileg fölszabadítja magát a török járom alól.

A török veszély állandósága fegyverbe szólítja az egész hadra képes nemzetet. Már az 1528-ban Budán tartott gyülés kimondja, hogy a főurak és nemesek személyenkint és jobbágyaikkal együtt lóra kelni tartoznak. 1545-ben a nagy-szombati országgyülés határozatai értelmében személyes és portai fölkelés rendeltetik el. Most már minden tíz porta egy lovast s tíz pap szintén egy lovast tartozik kiállítani. A ki ezen rendeletek ellen vétett, elvesztette vagyonát. Az 1552-iki pozsonyi országgyülés ezenfölül még minden húsz paraszt birtok után egy gyalogost vetett ki.

Erdély hasonló erőfeszítéseket tett különösen a fölfegyverkezést illetőleg, a mely részben bennünket különösen az érdekel, hogy a fegyverek nagyobbára helyben készültek. Így különösen a megyesi paizsgyártók (clipearii) és kardcsiszárok (gladiárii) fedezték a szükségletet. 1536-ban az erdélyi három nemzet országgyülése mondta ki az általános fölkelést, megkövetelvén a nemességtől és vagyonosabbaktól a jó lovat, a fölszerelésben a pánczélt, sisakot, paizst, kardot és lándzsát, a kevésbbé tehetősektől, ha gyalogosok is a sisakot, paizsot, lándzsát, kardot, buzogányt vagy fokost, nyilat és ívet, vagy legalább alabárdot vagy nyársat. A székelyek különben mindannyian hadi szolgálatokra, legalább az utak és városok őrzésére voltak kötelezve, és zsoldra csak akkor tarthattak igényt, ha Erdély határain túl harczoltak. Egy ötödrészüknek mindig készenlétben kellett lenni. 1573-tól fogva azután ők is minden huszadik ember után egy lovast és egy gyalogost, az egész szászság pedig 1575-től kezdve összesen csupán ezer embert tartozott kiállítani.

Az oláhok Szamosujvár, Kővár, Görgény és Déva környékén

puskás csapatok szervezésére köteleztettek. Mindezekből fejlődött ki utóbb az erdélyi katonai végvidék és határvédelem.

Ezenkívül utóbb Erdélynek még egy külön állandó hadseregféléje is volt. 1552 óta az erdélyi két vajda évenkint tizenötezer forintot kapott, a miért köteles volt Erdély védelmére kétezer lovast és ezer gyalogost föntartani.

Horvátországban körülbelül hasonlóképen fejlődtek a viszonyok. A török betörése esetén kötelezve voltak a főurak és nemesek az egész környéket ágyúlövések, hirnökök és tűzi jelek által föllármázni. A törökség elleni harczok folytán fejlődik itt is ki a horvát-szlavon katonai határőrvidék, egyrészt az adriai tengertől a Dráváig, másrészt pedig a Drávától Belgrádig. E részben jelentékeny lépést tett I. Ferdinánd, 1559-ben «Haramia» név alatt egy határőrezredet állítván föl s annak önálló ezredesévé Lenkovich Jánost nevezvén ki.

Érdekes, hogy a hadrakelést még a XVI. században, sőt egész a XVII. század utolsó tizedéig a régi módon, véres kardnak vagy lándzsának körül hordozása által hirdették ki s az azt hordozó maga is véres ruhákba volt öltözve. 1530-ban Ferdinánd is ily módon hirdetett hadat Zápolya ellen. A főurak banderiumaikat tárogatókkal gyüjtetik egybe.

Az egyes csapatnemek, ha azok idegen gyalogosok voltak, rendesen «Knechtek»-nek vagy «Drabantok»-nak neveztettek. Ekkor lép föl egy új magyar csapatnem, a gyalog *«hajduság»,* mely vitézség tekintetében csakhamar méltó társa lesz a huszárságnak. Eredetöket illetőleg az ország több részében állítólag a régi hajtók, csőszök és vadászokból keletkeztek. Állítólag már Dózsa pórhadának is ezek képezték legerősebb elemét és szétvert soraikból keletkeztek volna a portyázó szabad hajduk. A törvény üldözi őket, de tekintélyes hadnagyaik alatt lassankint odáig emelkednek, hogy minden valamire való hadjáratnál nélkülözhetetlenekké lesznek.

A magyar drabantok okmányainkban 1556-ban lépnek fel először, a mikor kétszáz ilyen említtetik gróf Zrinyi hadseregében. Ugyanígy 1552-ben először olvassuk, hogy Schreiber Wolfgang kapitány kétszáz hajdút vezet a törökök ellen.

A huszárság azonban most is a magyar fegyvernem, a mely folytonosan beszéltet magáról az egész világon. Egy I. Ferdinándhoz intézett hadi jelentés hangsúlyozza, hogy lovasságot illetőleg legnagyobb szükség a gyors és vitéz huszárokra van, a kik Magyarországon, Erdélyben és Horvátországban nagy mennyiségben állíthatók.

Beosztásukat illetőleg, száz emberből álló compagniákat képeztek. Így 1535-ben az erdélyi hadjáratban tíz ilyen csapat huszár vonult fel és egy hónap alatt 7061 forintba került. A smalkaldeni háborúk-

ban, szokatlan viseletükért a németek török huszároknak nevezik őket és általános rettegés tárgyai. Ferdinánd e háborúba Nyáry Ferencz vezérlete alatt ezerkétszáz huszárt küld, kik egy szemtanú leirása szerint, könnyű paripákon, tárcsa-paizszsal és kopjával voltak fölszerelve. A mühlbergi csatában 1547-ben három órán át galoppban lovagoltak, míg az ellenséges lovasságra akadtak, előbb átúsztatták az Elbét és mégis oly hévvel támadták meg János Frigyes herczeg csapatait, hogy az képtelen volt velük szemben megállani s maga is foglyul esett.

A tornajátékokban ezentul a külföldön is előszeretettel szerepeltették a magyar huszárok festői öltözetét. Igy 1548-ban Móricz választófejedelem Torguban vörös, kék, sárga és zöld ruházatú huszárokat szerepeltetett. 1553-ban pedig a drezdai udvarban tartott tornán vitézkedtek magyar huszárok.

Mint kiváló fegyvernemet kell már a XVI. század elején említenünk a *naszádosokat*, kiknek első rendszeres szervezetüket az ujabb korban ugylátszik I. Ferdinánd adta meg. E vízi erő is főleg a török ellen szerveztetett s a dunai várak védelmében tünt ki. Fő állomásuk Komárom volt. Egy ily naszádon rendszerint két kisebb ágyu és harmincz ember volt. Harminczegy naszádon 1545-ben összesen kilenczszáz legény volt s havonkint 2674 forintba került. Több régi, várostromot ábrázoló metszeten látjuk e naszádokat szerepelni. Egynek nagyított rajzát 592. szám alatt még a vajda-hunyadi lovagteremben mutattuk be. Látjuk ezen, hogy a naszádosok lobogós kopját viseltek és tárcsa-paizsaik által védve eveztek. Belőlük fejlődött ki a csajkások intézménye, mely egészen az ujabb korig fennállott. 3358. szám alatt kiállítva találjuk Fejérvári Lászlónak a csajkások komáromi kapitányának, ki a XVIII. században élt — arczképét. Érdekes ez főleg costümtani szempontból.

A tüzérséget illetőleg bátran mondhatjuk, hogy az a többi európai hadi államok szinvonalán állott, hiszen alig volt nemzet, mely a török háborukban csatatéreinken meg nem fordult volna. Spanyol, olasz, német és később a franczia tűzmesterek mind itt próbálták ki tudományukat. A tábori tüzérség mind amellett igen lassú léptekkel fejlődik. I. Ferdinánd korából birunk egy feljegyzést, hogy egy tábori ágyu öt óra lefolyása alatt csak 30 lövést volt képes tenni.

Báthory István már nagy sulyt fektet tüzérségére s 1575-ben Szent-Pál mellett azzal nyeri meg a csatát Békés-Gáspárral szemben. Ugyanő hozza ezidőtájt ismét divatba, már a XV. század óta ismert, de nem eléggé méltányolt tüzes golyókat is.

A ruházatot illetőleg, tulajdonképeni egyenruháról még szó sem lehet. A fegyvernem meg volt állapítva, nagyjából a ruházat is, de

az még sem volt soha egyforma. A XVI. századból már maradtak reánk képes ábrázolások, melyek fogalmat nyujtanak akkori hadi viseleteinkről. Ilyenek szép számban vannak a Lanfranconi-féle metszetgyüjteményben, Ernst Lajos gyüjteményében és a történelmi arczkép csarnok metszetosztályában. *Hansen Hangen*-nak 1534-ben Bécsben megjelent és «Der Hungaru Chronica» czimű müvében érdekes fametszetek vannak, melyeken a magyar lovasok lobógos kopjával, szablyával és tárcsa-paizszsal, fejükön pedig tollas kerek kalpaggal vannak ábrázolva. Tizenegy évvel később jelenik meg *Bonfinnak* szintén a magyarok történetét tárgyazó munkája német kiadásban, melyben szintén fametszetű képek vannak. E képeken lovas és gyalogos magyar vitézeket látunk, tollas kalpagban, szablyával és lobogós kopjával. Ezeken kívül az egykorú metszetek egész sora bizonyítja az ijnak és az orrvédő vassal ellátott sisaknak, melyről mint speciális magyar formáról már előző fejezetünkben szólottunk volt — ezen korszakban való használatát.

Az ijjal még Bethlen Gábor udvarában a XVII. században hölgyek és apródok czélba lőnek s kiállításunkon nyilpuskák láthatók a XVIII. század elejéről az Eszterházyak fraknói várából.

Ez időben a XVII. század elején a megyei bandériumok is sok tekintetben átalakulnak. Mindegyik saját zászlója és kapitánya alatt jelenik meg, de főparancsnokuk a nádor és a mi a hadviselés módjára nézve a legjellemzőbb, — már fele részt gyalog és fele részt lovasokból állanak.

E közben a hajduság, mint szabad bandák ismét szerepre jut, ugy, hogy 1555-ben a budai vár parancsnoka, Tuighun pasa kénytelen ellenük külön hadjáratot indítani, mely alkalommal három fő fészküket Kaposvárt, Korothnát és Babocsát beveszi.

A XVII. század elején Bocskay István fejedelem alatt játszanak ismét vitézi szerepet. Ő kiváltságokkal halmozza el őket s maga Rudolf is azon igyekszik, hogy megnyerje a hajdukat. Ekkor kezdenek megtelepedni s alkotják a mai hajduság virágzó városait.

Ezen közben idegen csapatok is bőven szerepelnek harcztereinken, mi a fegyverzetre és harczmodorra épugy, mint a török harczmodor, átalakító befolyással volt. Már 1590-ben sziléziai fekete lovasokat küld Rudolf Magyarországra. Nemsokára kétszáz gyalog zsoldos érkezik ugyanoda, kiket hivatalosan is banditáknak hivnak. Ugyanekkor lépnek föl a «Ráczok», a kik magyarországi szerbekből vannak toborozva. Székely Mózses 1603-ban 2500 magyar huszárral megy Erdélybe, a kik között azonban 400 tatár van.

A XVII. századi magyar hadviseletre egy megbizható forrásunk van *Dillich Vilmosnak* 1600-ban megjelent könyvében, a melyben úgy

lovasságunkról, mint gyalogosainkról hű leirást és fametszetű képeket találunk. E szerint a XVII. század elején huszárjaink orrvédős hegyes sisakot, pánczélinget, szablyát és jobb czombjuk alatt hegyes tőrkardot, jobb kezükben lobógos kopját viseltek. A nyeregben ezenkívül nagyobb pisztolyt (puffer) hordtak. A kapitányok a pánczél felett vörös fegyverkabátot s tiszti jelvényül buzogányt viseltek. A hajdukról azt mondja, nem viselnek sem pánczélt, sem sisakot. Majdnem úgy öltözködnek, mint általában a magyar parasztok. Fegyverük szablya, kurta puska és jobb oldalukon az övben balta. Felső ruha gyanánt úgy ők, mint a huszárok kurta köpenyt viseltek.

A cs. és kir. belügyministerium bécsi levéltárában van egy kézirat e korból, egykorú tollrajzokkal. Ezek is megegyeznek Dillich rajzaival azon külömbséggel, hogy a szlavoniai gyalogság kerek nemez kalpagot és lándzsát, a horvát gyalogság pedig sisakot és puskát hord.

A tüzi fegyverek mellett mint már fentebb is említettük volt, az ijj és nyil még folyton szerepet játszik. Megyesen még 1592-ben virágzik a nyilgyártók (sagíttarii) czéhe.

Egyébb hadi intézményeinket illetőleg nem érdektelen tudni, hogy a magyar törvények 1596-ban először intézkednek tábori kórházak felállításáról, e czélra minden porta után tíz denárt vetvén ki adóban.

Mint szintén érdekes dolgot említjük föl, hogy a XVII. század elején alkalmaztattak nálunk tábori zenészekül a czigányok. 1613-ban Bethlen Gábor táborában találunk róluk először irásbeli feljegyzést.

Az e korszakban szerepelt különböző magyar csapatnemekből megemlítjük még a mezei hadakat, a puskásokat, a székely lándzsásokat s az erdélyi kék drabantokat, a minő csapatai Bethlen Gábornak s 1644-ben Rákóczy Györgynek voltak.

A harminczéves háborukban ujra európai hírre tesznek szert a magyar lovasok, a huszárok és a Wallenstein alatt küzdő horvát karabélyosok. E vitéz lovasság, mely müködését Isolani alatt kezdte meg, szintén rendkivüli mozgékonysága által tünt ki. Fegyverzetük 1626-ban állott először is a karabélyból, mely ez esetben kurta kerek lakatos puska volt. E karabélyok nagy valószinüség szerint Olaszországban készültek. Zrinyi Miklós kitünő lovassága számára Velenczéből szerezte a karabélyokat. A horvátok fegyverei voltak még a kopja, a hegyes tőrkard, a szablya, a pisztoly és a csucsos magyar sisak. Taktikájukat illetőleg érdekes, hogy az ütközetben előre lovagolva, előbb pisztolyaikat, azután karabélyukat lőtték ki s egy kanyarodással, miközben nagy ügyeséggel ujra töltöttek visszatértek csapatjukhoz. A horvát karabélyosok között különben nagyon sok volt a magyar vitéz. Azok voltak a harminczéves háborukban, a mik a

későbbi dragonyosok; — a mennyiben ha a szükség ugy kivánta, a lóról leszállva harczoltak.

E korra esik *Zrinyi Miklósnak* a költőnek és hadvezérnek, a szigetvári hős unokájának szereplése is. Nagy mint hadvezér és hadtudományi iró egyaránt. A magyar-török háborúk alapos és beható tanulmányozásából kétségtelenné vált előtte, hogy a török kiüzése csak magyar vezérek, magyar tisztek alatt álló magyar hadseregnek sikerülhet. Önerejéből akarta a nemzetet a török járom alól fölszabadítani s e czélból egy állandó magyar hadsereg alakítására hivja fel az országot. Ez az ő eszménye, erről ir verseiben, röpirataiban és könyveiben egyaránt lelkes hangon. Azután hozzá fog nemzete hadi kitanításához. «A török Áfium ellen való orvosság» «Ne bántsd a magyart» és «Tábori kis tracta» czimű hadtudományi műveiben.

Taktikáját illetőleg szaporítani akarja a gyalogságot, de a mellett a könnyü lovasságot kétszerte nagyobb számban felállítani, úgy hogy négyezer gyalogra nyolczezer lovas essék.

Ami pedig őt magát illeti, mint hőst, azt irja magáról:

Nem írom pennával,
Fekete tentával,
De szablyám élivel,
Ellenség vérivel,
Az én örök hiremet.

Zrinyi hatása kortársaira s általában azon kori hadi viszonyainkra kétségtelen.

A XVII. század második felében a toborzás divik. Főurak és hadvezérek engedélyt nyernek reá s azután megkezdik a verbuválást. Igy alakul a Zrinyi huszár- és hajdu-ezred, a gróf Eszterházy és Nádasdy hajducsapat 1664-ben. Igy toborozza ujra Pálffy János 1689-ben a Czobor Ádám huszárjait s igy alakít Bagosi Pál ezredes 1702-ben egy magyar legiot, mely az állandó hadsereg legrégibb magyar gyalogezredének vetette meg alapját.

De az igazi magyar fegyvernem mindvégig csak a huszárság, melyhez hadi történetünk legfényesebb harczi tényeinek emlékei füződnek. Nyugateurópai szomszédaink sietnek átvenni tőlünk e fegyvernemet már a XVII. században s közülök a németek és francziák a mai napig is még egyenruhájukat is fentartották. Báthory István már 1586-ban szervez huszárezredeket, kiket még festőibbé tesz a vállaikra erősített szárnyakkal. Ezek a híres repülő lovasok.

Richelieu bibornok 1635-ben megbízta Bonnet lovagot, hogy a magyar huszárok mintájára könnyű lovasságot szervezzen. Ezen «Hussards-Hongrois» nevű ezred, melyben magyar, horvát és német zsoldos katonák szolgáltak, rövid idő alatt nagy híre emelkedett.

Egyik vezére eleitől kezdve Eszterházy György, galanthai báró volt, ki Beaumont lovaggal együtt 1636-ban a Franche Comtéban hősi halált halt. Később, miután a magyar katonák elhaltak, az ezredet föloszlatták; 1686-ban azonban, midőn nagyszámú magyar emigráns, nevezetesen Thököli hívei, Francziaországban menedéket keresett, XIV. Lajos király őket zsoldjába fogadta és a lovassági ezredekben alkalmazta. 1692-ben Louvois tábornoknak feltünvén a merész és daliás magyar lovasok, a király beleegyezésével egy magyar huszárezred felállítását határozta el, Corneberg bárót bízván azzal meg. A «Hussards Hongrois» egyik részit Eszterházy Sándor báró vezényelte. E huszárok 1693-ban a Neckar mentén harczoltak, amikor Eszterházy annyira kitünt, hogy a király maitre de camp-á tette. 1697-ben végre a ryszviki béke megkötése után, a király az ezredet teljesen feloszlatta. Erre Eszterházy Sándor és hívei abba a huszárezredbe léptek, melyet Miksa Emánuel választó fejedelem toborzott saját költségén a franczia király számára. Noailles marquis lett ennek az ezrednek új parancsnoka és Eszterházyn kívül még a vitézségéről hires Rattky György, Bornemiszsza és Berzeviczy.

A Rákóczy fölkelés lezajlása után Eszterházy Dániel és Bercsényi László Francziaországba emigráltak és ott 1712-ben a franczia testőr csapatba léptek. 1719-ben a király megbizásából mindaketten Törökországba mentek, hogy az oda menekült emigránsokból huszárezredet alakítsanak. Ennek a magyar huszárezrednek Bercsényi lett a tulajdonosa, a miért is később azt Bercsényi ezrednek nevezték. 1723-ban összesen három huszárezred létezett Francziaországban: a «Bercsényi», «Chamborand» és «Royal-Nassau» ezred. Egy évvel később Eszterházy egy negyediket is alapított Strassburgban. Az illető ezredek uniformisa mindvégig «à la Hongroise» volt: világoskék dolmány, vörös, zsinóros mellény, fehér köpeny, vörös «salavári», piros sujtással díszített kékszínű szűk nadrág és kucsma; fegyvereik kard és karabélyos puska voltak.

Németországban csaknem hasonló történetük van a magyar huszároknak. A lángeszű Nagy Frigyes honosítja meg hadseregében e fegyvernemet s halálfejes huszárjainak hire csakhamar vetélkedik a magyar huszár hirével.

Ő kora első katonája s míg fölötte szégyenli, hogy mint azt Fleury bibornokhoz írott levelében mondja, a húsz ezernyi magyar lovasság lépten-nyomon megveri, egyszersmind megbízza ügynökeit, hogy szerezzenek neki huszárokat szervező tiszteket; majd meg a békekötés egyik föltételeül kivánná kikötni, hogy a magyarkirályné legalább egy huszárezreddel ajándékozza meg.

A XVII. század végén fordul elő először a kurucz és labancz név

is. Ez utóbbi alatt a császári csapatokat értvén. Abrahám a S. Clara művében ezek viseletével is megismerkedünk. Látjuk, hogy a könnyű lovasságnál a sisak és pánczél mindinkább elmarad s helyette prémes és tollforgós kucsma, párduczkaczagány és a tarsoly lépnek föl.

A ruházat azonban még mindig nem nevezhető teljesen egyenruhának. A posztót a legénység a XVII. században igen gyakran fizetés gyanánt kapta. Leggyakoribb volt a velenczei posztó. Így Zrinyi Miklós is 1663-ban, tizenötezernyi hadának a posztót Velenczéből hozatta.

A tűzérség fejlődésével nagy szerepet játszanak a magyar csapatok mozgó ütegei, az úgynevezett «seregbontó» kis taraczkok. Gärtner András szász tűzmester 1700-ban egy oly mozsarat talál fel, amely egy percz alatt huszat lő, ugyanő a kézi granát dobására csinál egy golyószórót. Mindezeket a mi török harczainkban próbáljuk ki először.

A XVII. század végén hadtörténetünk egy magasztos tényének fölemlítésével tartozunk végül. 1692. január 24-én gróf *Széchényi György,* Magyarország primása a rokkant harczosok számára 175,000 frtos alapítványt tesz, melylyel alapját vetette meg a mai rokkant segélyezés intézményének is.

Az állandó hadsereg fölállítása nálunk a XVIII. század elejére esik, de egyes ezredek, különösen huszárezredek a sziléziai háborúk idejében folyton állíttatnak fel. Ezzel egyszersmind beköszönt az egyenruházat ideje, midőn minden ezred minden egyes embere az előre szigorúan megszabott ruházatot és fegyvereket tartozik viselni. Először fölállított magyar gyalog- és lovasezredeink egyenruházatáról a bécsi cs. és kir. hadi levéltárban egykorú színes rajzok őriztetnek, amelyek közül a fontosabbakat kiállításunkon szintén bemutatjuk.

Az állandó hadsereggel újra szerveztetik a katonai határőrvidék is.

Mindez első nagyobb próbáját 1741-ben állotta ki, midőn a pozsonyi híres országgyülésen a rendek Mária Teréziának életüket és vérüket fölajánlva, az állandó hadsereghez 21,622 ujonczot s ezen fölül a nemesi fölkelést is megajánlották. Érdekes, hogy ezen időben az angol hölgyek annyira lelkesedtek a magyar huszárok iránt, hogy divatba hozták öltözetüknek viselését. Ez a hölgydivat egész Közép-Európára elterjedt, természetesen hozzánk is. Huszáros kucsmából, arany zsinóros huszárkából (vállfüzőből) és félvállra vetett prémes mentéből állt.

Legújabbkori hadtörténelmünknek ezen kívül három kimagasló korszaka van. Az egyik a *Rákóczy fölkelés,* a második az 1791-iki és *1809-iki insurrectió* és végül az *1848/49-iki szabadságharcz.* Mind a

három még ma is élénken él a nemzet köztudatában s hadi tényei szájról-szájra járnak. Mind a három korszakban hősiességét s hadratermettségét mutatta meg a nemzet.

Mindeme korszakoknak kiállításunkon külön csoportokat nyitottunk, hol az illető korszakok fegyverei s fölszerelései, nemkülönben hadi egyenruházata tanulmányozható.

Ha most visszatekintünk az egész korszakra fegyvertani szempontból, ami bennünket legközelebbről érdekel, kétségbevonhatatlanul látjuk, hogy századokon át velünk harczolt legnagyobb ellenségünk, a török minden ponton befolyásolja harczmodorunkat és így természetesen fegyverzetünket is; de hogy ehhez könnyű volt az alkalmazkodás, mert hiszen ez a törökös harczmód, mely főleg a könnyű lovasságban kulminált, már benne volt a mi vérünkben és gyakorlatunkban is.

Az egyes fegyvernemek felszerelését és ruházatát már ismételten leírtuk. A XVI. és XVII. században a lovasság fegyvere a szablya, itt-ott még a nyíl, a lobogós kopja, a paizs, a huszár sisak, a mellvért, a sodrony pánczéling, a pisztoly és utóbb a karabély. Mint külön lovas fegyvernem lép föl a XVI. század második felében a hegyes tőrű lovasság, melynek hű képét bírjuk Abraham a S. Clara egy metszetében, s mely szerint az vas fejtakaró lemezzel bíró sodrony sapkát, sodrony pánczélinget, baljában kerek paizsot, jobbjában a hosszú három élű hegyes tőrkardot, bőr nadrágot s magyaros hosszú szárú sarkantyús csizmát viselt. Fő czéljuk volt, hogy tőrükkel a nehéz vértezetű ellenség pánczéljának réseit kikeressék.

Mindeme speciális magyar fegyvereknek leggazdagabb gyűjteménye a gráczi tartományi hadszertárban maradt fenn, úgy hogy az ott levő 28,000 darab fegyverrel még ma is nyolcz ezer embert lehetne XVI. és XVII. századbeli fegyverzetbe öltöztetni. Ez a zeughaus akkor emelkedett legnagyobb jelentőségére, midőn az akkori felső szlavon végvidék: Zágráb, Kőrös, Kaproncza, Ivanic s az egész Dráva és Adria közti vidék a gráczi generalatus hatósága alá került. Innen szervezték a török ellen a védelmet s ezért építette 1642-ben II. Károly főherczeg e raktárt. Hogy a gráczi fegyvertár magyar fegyverekre nézve oly érdekes példányokat tartalmaz, annak épen a török ellen kifejtett kölcsönös védelem a megfejtése. E réven jutottak érintkezésbe és ismerték meg a német hadurak a magyar fegyvert s használták a XVI. és XVII. század döntő harczaiban.

A gráczi zeughaus legjellemzőbb magyar fegyvereit kiállításunkon mi is bemutatjuk. A török fegyverzet befolyása a magyarra főleg a szablya, sisak és paizs formájában s a lószerszámban nyilvánul. A XVII. században legjelesebb vitézeink keleti eredetű ilyen fegyve-

rekkel harczolnak, a mihez legnagyobbrészt hadi zsákmány gyanánt jutottak s így annak viselése már csak ezen szempontból is dicsőség volt.

Egyik érdekes vitézi szokása volt e korszaknak a bajvívás, vagy daliás párviadal, melyet rendesen béke idején a mikor a két ellenfél között a nyilt ütközetek tilosak voltak, vívtak egymással. Rendesen két szomszédos vár vagy őrség tisztjei hívták ki egymást kopjatörésre. Tanukul mind a két fél egy-egy csapatot vitt magával társai közűl, kik a viadal alatt egymással keverten állottak fel, nehogy valahogy bele keveredjenek a harczba. Egy 1568-ban kelt levélben érdekes leírását bírjuk Csoknay Balázs hadnagynak Deli Ferhat béggel Kanizsa mellett való bajvívásának.

Csoportunkban egy ritka rézmetszet után nagyított rajzát adjuk egy ily bajvívásnak.

E korszak lángoló vitézi élete nem mondott le még a tornákról sem s gyakoriak voltak a huszár-tornák és lovas játékok. Gróf Batthyányi József köpcsényi kastélyában 12 kép maradt fenn, mely a németeket figurázza ki, hogy milyen ügyetlenül végzik a magyar lovagjátékokat. E mellett azonban az ily tornák hű képét hagyták reánk.

Ugyancsak e korszakból szállott át hagyomány gyanánt a hadi zászlóknak rendkívül való megbecsülése. Már az előbbeni korszakban mutattuk be azt a zászlódarabot az ország czímerével és Magyarország védasszonyának képével, a melyet a mohácsi csatából ezer veszélylyel mentett meg a Batthyányak egyik őse. Hogy mily kegyelet veszi körül hadi zászlóinkat, legérdekesebb példa reá épen kiállításunk, hol több száz hadi zászlót sikerült régi családainktól, várainkból és törvényhatóságainktól egybegyűjteni. Hogy mily fölfogással viseltettek a hadi zászló iránt, annak legszebb példáját *Zrinyi Miklós* «Tábori kis traktájá»-ban, a zászlótartónak adott utasításban olvassuk: «Ha az egyik kezedet meglövik és abban hordozod a zászlót, tehát az másikba veszed, ha ezen is seb vagy lövés esik, az szádba veszed. Ha pedig teljességesen látod az ellenséget, hogy hatalmat veszen tirajtatok és az zászlót tovább meg nem tarthatod és oltalmazhatod, akkor magadat belé takarod és hozzád szorítod és életedet is e mellett veszteni akarod».

Ezen kívül még e korszakban is tartja magát az ősrégi szokás, hogy csata előtt a zászlótartók sarkantyúit ünnepélyesen leoldják, — nehogy elfuthassanak a zászlóval.

A fegyverzetet illetőleg felemlítjük még, hogy a XVII. század végén jelenik meg harcztéreinken, az ujabb kor harczászatában oly nagy szerepet játszó szurony. Buda 1686-iki ostrománál használják

először magyar földön. Egyenes fa nyele volt, a melyet a puskacsőbe dugtak. Kiállításunkon e legrégibb formájától kezdve minden fajtáját egybegyűjtve mutatjuk be a szurony fejlődését.

Egyik érdekes találmánya e századnak az u. n. «spanyol rohamgát.» Ez egy egyenes hosszú gerendából áll, melyet kocsikon vittek a gyalogság után. Ha ellenséges lovasság támadta meg a csapatot, e gerendák átfúrt lyukaiba dugva pikáikat, azt maguk előtt mint védeszközt állították fel, úgy hogy a lovasság meg nem közelíthette őket. Egy példányát a bástya udvarán mutatjuk be.

Körülbelől hasonló rendeltetése volt az apró három csúcsu vas súlymoknak, melyeket szintén a lovasság ellen szórtak el tömegesen a földön.

A kézíjj és nyíl, melyről előző fejezeteinkben annyiszor volt szó, még a XVIII. század elején is tartja magát. II. Rákóczy Ferencznek 75 ezred rendes hadseregén kívül 4000 főből álló irregularis töröktatár csapata is volt, mely br. Andrássy Miklós a híres dervis generalis parancsnoksága alatt állott s íjjal volt fölfegyverkezve, melylyel tüzes, gyújtó nyilakat lövöldöztek.

A granátos ezredek nagy táskában kézi granátot vittek magukkal, mely rendszerint üvegből készült. De használták a granátvető puskát is.

Rákóczy hosszú puskás gyalogsága 1705 óta már szintén szuronynyal volt ellátva. E korszakban a puskacsöveket, závárzatokat, szuronyokat, kardokat, kopjákat legnagyobb részt Magyarországon, nevezetesen Kassán, Munkácson, Érsekujvárt, Dobsinán, Tiszolczon, Beszterczebányán, Rozsnyón, Csetneken, Metzenzéfen, Stoszon, Gölniczbányán, továbbá Erdélyben, Beszterczén és Medgyesen készítették.

Ekkor már kész puskatöltéseket használtak.

Rákóczynak kitünő tábori tüzérsége is volt, melyet franczia tüzértisztek és mérnökök igazgattak.

Érdekes, hogy a rangfokozati jelvény a Rákóczy korában is ép úgy, mint a XVI. és XVII. században a kalpagot díszítő toll volt. Minden valószínűség szerint szintén Keletről vett szokás.

A kurucz hadsereg fő ereje is a könnyű lovasságban állott, mely ősmagyar módra harczolt és regeszerű hőstetteket vitt véghez.

Felszerelésüket illetőleg különösen becsesek *Rugendos* reánk maradt metszetei.

Fő fegyverük nekik is a szablya volt, melyet a pengéjén levő feliratért «Fringiának» neveztek. Kiállításunkon egész sorozatát gyűjtöttünk egybe e fringiáknak, melyeken e különbözőképen írott szó lényegesen hozzá fog járulni e kérdés tisztázásához. Van kiállítva a XVI. századból két kardunk «Frangia» felírással, Báthory

István nevével. Ez tehát már maga is igazolja, hogy a fringiák divatja nem II. Rákóczy Ferencz korából ered.

A keret, melyben mindezen korszakból való emlékeinket bemutatjuk, a történelmi kiállítás harmadik nagy épülete, a renaissance palota.

Egyik oldalán látjuk a toronyszerüen emelkedő építményt, mely részben a brassói Katalin bástya mintájára épült. Ez volt a várúrnak eredeti fészke, melyben nehány szobából álló lakás állott rendelkezésére. Ablakai és polychrom festésű erkélye a bártfai városházról vannak kölcsönözve. Ahogy a tulajdonos vagyonának és családjának szaporodása megkövetelte, a régi torony mellé jobbra és balra egész szárnyak épültek. A tó felőli hátsó részt a szepesmegyei speciális jelleg különbözteti meg a többitől, a párkány felett azzal a sajátos lengyel végződéssel, melyet sgraffitok ékesítenek. A másik oldalról késő barok stylü egyemeletű palotát függesztettek a toronyhoz, mely a Grassalkovics herczeg korában dívott izlés motivumaiból — minő például a régi hatvani utczában állott postaépület volt, — van szerkesztve.

Később ez a két szárny nem elégítette ki a vár urának igényeit s kibővítette palotáját teljes négyszög alakra. A barok homlokzat kapuja feleslegessé vált és ablakká alakíttatott át. A főbejárat ezentúl a főhomlokzaton volt, melyet Fischer von Erlachnak hazánkban is gyakran alkalmazott styljében gazdagon képezett ki az épitő művész. A főkupola motivumai a gyulafehérvári u. n. Károly-kapu nemes ízlésű architekturájából vannak kölcsönözve, tetején a magyar állameszme symbolumával, a szent koronával.

Ez épületnek a csúcsíves csoporttal szemben álló szárnyát a lőcsei városház tornya osztja ketté. Ez a torony régi alakjában van itt bemutatva, óralapjával és cseréppel fedett sisakjával. A lőcsei torony mellett balra az eperjesi u. n. Rákóczy házhoz, jobbra pedig a lőcsei és beszterczebányai régi városházak loggiáihoz hasonló építmények vannak ékelve; míg végül az épületcsoportnak a tó felőli sarkát a franczia kora renaissance (François I-er) styljében emelt alkotás díszíti, melyet az építész egyedül a festői hatás emelése czéljából vett fel programmjába.

Belépve a főkapun, a kerek csarnokban jobbra és balra XVI. és XVII. századbeli felszerszámozott harczi paripák állanak, a falakat úgy itt, mint a lépcsők falait s a nagy lépcsőházban fegyver- és zászlócsoportozatok, a vezekényi csatában elesett négy Eszterházy halotti czímerei s a törvényhatóságok insurrectionális zászlói díszítik.

Ezen korszakba tartozó emlékeinket, főleg a földszinten lévő s összesen 69 méter hosszú, összefüggő öt terem foglalja magában,

melyek közül a másodiknak famenyezete Mária királyné körmöczbányai háza után készült; a falakat pedig mindvégig korhű hadi costümképek fedik.

Az emeleten három külön helyiségben vannak elhelyezve a Rákóczy felkelés, az Insurrectió és az 1848/49-iki szabadságharczra vonatkozó hadtörténelmi emlékeink.

Irodalom: Ipolyi Arnold. A magyar hadtörténelem tanulmánya. «Kisebb munkái» Budapest 1887. III. k. H. *Meynert.* Das Kriegswesen der Ungarn. Wien 1876. *Rónai Horváth Jenő,* gróf Zrinyi Miklós. Budapest 1891. *Dr. Ballagi Aladár,* Wallenstein horvát karabélyosai Budapest. 1882. *Széchy Károly,* gróf Zrinyi Miklós. Budapest 1896. I. k. Tört. Életrajzok. *Archaeologiai Értesitő* 1881. 178. l. *Fr. Vanicek.* Specialgeschichte der Militärgrenze. I. B. Wien. 1875. *Wilhelm Dillich.* Ungarische Chronica etc. Cassel. 1600. k. 8. rét. *Piringer.* Ungarns Banderien etc. Wien 1810. u. 1816. *Szentkláray Jenő.* A dunai hajóhadak története. 1886. *Hadtörténelmi közlemények.* 1890—95. *P. Abrahamo a S. Clara.* Neu eröffnete Weltgalleria etc. Nürnberg 1703. *Dr. Czobor Béla.* Történelmi főcsoport. Az ezredéves országos kiállitás Kalauza, Budapest 1896. *Századok.* 1877. 1888. 1891. 1892. évf. *Horváth Mihály.* Nádasdy Tamás élete. 1838. *Thallóczy Lajos.* Zay Ferencz. 1885. *Salamon Ferencz.* Török hóditás Magyarországon. *Ortelius Redivivus.* Der ungarische Kriegs-Empörungen. Nürnberg. 1665. *Bárczay Oszkár.* A hadügy fejlődésének története. Budapest 1895.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXI. TEREM.

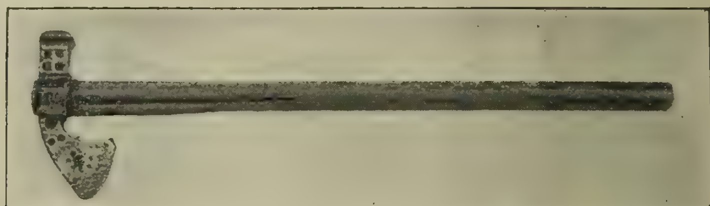
2553.

Zászló (Kornéta), osztrák lovassági, piros selyemből, melynek mindkét oldalán ezüst himzések közt egyik oldalon a császári korona, fölötte «SIC OFFENSUS STAT DEFENSUS» felirat, másik oldalán az osztrák kétfejű sas van domború himzéssel kivarrva. A zászló rúdja négy csatornával ellátott és sárgaréz fejű szögekkel ékített. A lándzsa egy gombos nyéltokból emelkedik ki és meg van aranyozva. A zászló mérete 52+52 ctm. — XVIII. század eleje.

A sümeghi reáliskola.

2561.

Harczi fokos, vasból, négyszögű nyéltoknyilással. A fokos két oldalán kivésett körkörös és négyzetekből alkotott, kivésett magyaros díszí-

tés van, melyek eredetileg sárgarézzel voltak kiöntve s ennek nyomai itt-ott még megvannak. (Lelhely: Kőszeg, Vasmegye.) XVII. sz. eleje.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

2576.

Zászló, temetkezési, apró virágdíszszel beszőtt sárga damasztselyemből, melynek két szárnyából mintegy harmad rész le van vágva. Szegése apró fürtű piros selyemrojt. A félen kékre, félen vörösre festett s egy nagyobb fagömbbel ellátott zászlórúdon váltakozó sárga és kék festett gyűrűk, közben stylizált levelekkel. A zászló közepén egy oldalt az osztrák kétfejű sas mellébe festett magyar czímer, más

oldalán a keresztre feszített Krisztus és sirató Magdolna olajba festett képe. A szövet mindkét oldalán lángnyelvekkel beszórt. A zászló hossza a hiányos szárny végeig 2 méter, szélessége 1·61 ctm. XVII. sz.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2578.

Olajfestmény, ismeretlen festőtől, vásznon, mely egy főtisztet vállra leomló fürtű fehér parókával, vértes-egyenruhában ábrázol. A sárga szarvasbőr kabátra, melynek ujjhajtókája csaknem könyökig ér és vörös bársony, a vért van fölcsatolva. A derékon körül tábornoki öv van felkötve. (Valószínűleg Savoyai Eugen herczeg.) A kép mérete 104 + 85 ctm. XVIII. század eleje.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2580.

Zászló, lovassági, hasonló a 2825. szám alatt leírt zászlóhoz, az egyik oldalán felhőkoszorúban nap felé röpülő sas, fölötte: SALVTI · PVBLIC(Æ) föliratos körszalag van kihimezve. A XVIII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg

2583.

Mozsár, bronzból. Magassága 31 ctm.; alul szélesebb és fölfelé keskenyedő, több domború és lapos gyűrűvel díszített. Az 5 mm. átmérőjű gyújtó-lyuk előtt egy 4·3 ctm. hosszú és alapján 5 ctm. széles kagyló alakú serpenyő van. A mozsárcső közepén az Esterházyak herczegi czímere, fölötte P : P : A : L : betűk, alatta pedig 1747 évszám láthatók. A cső kalibere 5·5 ctm., felső átmérője 14 ctm.; alsó átmérője 19 ctm. Súlya: 37 kilo.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2584.

Mellszobor, bronzból. I. Leopoldot (1657—1705.) ábrázolja, ki alatt Budavára visszafoglaltatott a töröktől. A királyt hajadonfövel, leomló dús hajjal ábrázolja, nyakán kihajló széles csipke gallérral, szegecselt lemez mellvértben, melyet elöl köpeny takar. Összehasonlítva a Leopoldról fennmaradt egykoru rézmetszetekkel, e szobrot kiváló művészi alkotásnak kell tekintenünk. XVIII. század.
A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

2586.

Mozsár, kicsiny, rövid csonka kúp alakú, öntött vasból. Alul négy domború, fölül szalagos és domború, kiálló karimával. A nyolcz mm.-es gyújtólyuk előtt 17 mm. magas félkörű serpenyővel.

A mozsár 18·5 ctm. magas, alsó átmérője: 15·5 ctm.; felső átmérője: 9 ctm. Súlya: 11 kiló és 200 gramm. A XIX. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2587.

Szablya, magyar, hasonló a 2645. szám alatt leirthoz, azon különbséggel, hogy a pengében a mellékelt három hold egy csillaggal van beütve, mint mesterbélyeg. XVI. század vége.

Tartományi szertár Grácz.

2596.

Zászló, két szárnyú, vörös damasztból stilizált nagy levél- és virágdíszszel beszőve, a melyre nagy aranyos lángnyelvek vannak ráfestve. Az egyik oldalon a magyar czímer. A koronát két díszesen kiszínezett angyal tartja. A másik oldalon Magyarország védasszonya van igen szépen színezve PATRONA HUNGARIÆ körírással. A zászló szélén 14 ctm. széles szegélyzet, aranyozott stilizált levél- és virágdíszszel. A széleken végig rojtok, a két szárny csúcsán pedig nagy vörös bojtok vannak.

Hossza: 3·65 m., szélessége: 1·86 m. A zászló a rúdra vörös posztó segélyével van erősítve. A nyél fehérre festett, két kék karika után egy vörös, azon alul egy sastoll.

A zászló négy szélben szabott.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2597.

A zentai csata hadtörténelmi térképe 1697. szept. 11-én. Szerkesztette *Perneczky Jenő* m. kir. honvéd-százados. Terjedelme egy négyszögméter. A térképet, a szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. A térkép magyarázó szövegét a következőkben adjuk:

2596.

ELŐZMÉNYEK.

A Bécs hírneves ostromával 1683-ban bevezetett, 16 évig tartó török háborúnak zárkövét képező zentai csata nemcsak Magyarország történelmében bír kiváló jelentőséggel, hanem mint egy nagy hadvezérnek, savoyai Jenő herczeg tábornagynak, első önálló és eredményekben páratlanul gazdag fegyverténye, katonai szempontból is különös figyelmet érdemel.

Habár a párkányi és váczi győzelmek, Érsekujvár és Buda visszavétele, továbbá a harsányi és a véres szalánkeméni csaták, valamint számos kisebb, de nem kevésbbé fényes győzelem, melyekben a Habsburg felséges uralkodó házunk zászlói alatt egybegyült keresztény seregek hadi dicsősége alig remélt magas fokra emelkedett, a török uralmát Magyarországon megrendítették, a háború az 1697-ik évben is lankadatlan erővel folytattatott.

I. Lipót császár és király 1697. julius havában Vörösmart- és Kolluthnál mintegy 30,000 főnyi sereget gyüjtött össze, *savoyai Jenő* herczeg tábornagy parancsnoksága alatt, melyhez a Bihács ellen intézett vállalatnál és a tokaji felkelésnél egyelőre lekötött, valamint az Erdélyből érkező csapatok is, még csatlakozandók voltak. Mialatt a keresztény sereg — az ellenséget bevárandó — Kovilra vonult, a *szultán* körülbelül 55—60,000 főnyi hadsereggel, melyhez később a temesvári helyőrség csapatai, valamint a tatár chán 5000 lovassal csatlakozott, augusztus 10-én Belgrádba érkezett és Pancsovánál a Dunán átkelvén, északi irányban előnyomult.

Savoyai Jenő herczeg a Tokajról visszatérő és Erdélyből várt segélyhadakkal leendő egyesülés elősegítése czéljából, egy nagyobb különítménynek Titelnél történt visszahagyása után, már előbb elindult Szeged felé.

Augusztus 28-án a törökök a Titelnél visszahagyott különítményt rövid harcz után Péterváradra visszaszorították és a Tiszán átkelvén, a keresztények által elhagyott Kovilnál elsánczolt táborba szálltak.

A keresztény hadsereg, mely a titeli ütközet napján már Zentánál tartott, a segélyhadakkal történt egyesülés után a veszélyeztetett Pétervárad felmentésére visszafordult és menetközben a török lovasság több heves rohamát sikerrel visszautasítván, oda szeptember 6-án ismét megérkezett. A törökök a következő napon váratlanul elhagyván táborukat, Szeged felé indultak és szeptember 9-ikén Zentánál előkészületeket tettek a Tiszán való átkelésre. *Savoyai Jenő* herczeg tábornagy az ellenséget, nehogy az átkelésre időt nyerjen, nyomban követte és azt szeptember 11-én délután utolérvén, átkelés közben megtámadta.

A CSATA.

A törökök Zentától délre, az általuk felégetett császári élelemraktár mellett, a Tiszán hajóhidat vertek, melyet a jobb parton egy szokatlanul magas sánczokból és szekérvárból álló hídfővel is megerősítettek.

Midőn a keresztény hadsereg, mely jobb szárnyával a Tiszára támaszkodva, teljes csatarendben nyomult elő, a hídfőt megközelítette, a szultán kiséretével együtt már a bal partra átkelt volt, hova a nehéz lövegek, valamint a málha egy része is átszállíttatott. A lovasság éppen átkelőben volt, az összes gyalogság pedig számos löveggel még a hídfőt tartotta megszállva.

Mialatt a sánczokon kívül álló tatárok a keresztények elül visszavonultak, a hídfőt megszállva tartó törökök és a keresztények közt élénk tűzharcz fejlődött; utóbbiak ezután fokozatos jobbrakanyarodás által a hídfőt félköralakban oly módon körülzárták, hogy a derékhad és a jobb szárny a szekérvárral szemközt jutott, a bal oldal pedig szintén a Tiszához ért. Ezen mozdulat befejezésétől kezdve még csak egy-két óra volt hátra alkonyatig, éppen elég a török hadsereg megsemmisítésére.

Midőn a keresztények a hídfő körülzárását befejezték és ennek következtében a már részben menekülő és a hídon, valamint a hídhoz vezető lejáraton tolongó törökök hátába kerültek, a folyó magas jobb partja alatt elterülő, mintegy 40—50 lépés széles zátonyon néhány ezer török lovas egy eredménytelen ellentámadásra tört elő; ennek sikeres visszaverése után a törökök minden oldalról kereszttűz alá vétettek, melynek pusztító hatása alatt a híd is középen kettészakadt. Nemsokára a bámulatraméltó vitézséget és hősies elszántságot tanúsított keresztények az erkölcsileg is megrendült törökök által védett hídfőt rohammal bevették és az erre következő kézitusában a már menekülni sem tudó törököket felkonczolták, miben nekik a csatában vezéreik ellen fellázadt janicsárok is segédkeztek.

Mire a nap lenyugodott, 20,000 török holtteste, köztük az összes vezéreké, födte a csatateret, körülbelül 10,000 török pedig magát a Tiszába vetvén, a hullámok közt lelte halálát. Számtalan győzelmi jelvény, köztük 7 lófark és a nagyvezér pecsétje, melyet nyaka körül viselt, továbbá az összes sátrak, a hajóhíd, majdnem az egész tűzérség, sok jármű, teve, ökör és ló, nagy mennyiségű lőszerrel és élelemmel a keresztényeknek zsákmányul esett. Ezzel szemben a keresztények vesztesége: mindössze körülbelül 2000 halott és sebesült, továbbá mintegy 3500 ló, aránylag csekélynek mondható.

A szultán seregének maradványaival, a villámgyors huszárok által hathatósan üldözve, Temesvárra menekült, honnan nemsokára visszatért Törökországba.

A török hadsereg majdnem teljes megsemmisítésének kiaknázása természetszerűen a még török kézben levő Temesvár ostromára vezetett volna, mely azonban a hadsereg hiányos felszerelése, a zilált pénzügyi viszonyok és a már előhaladott idő miatt elejtetett. *Savoyai Jenő* herczeg tábornagy a sereg egy részével még betört Boszniába és egész Serajevoig portyázott, a többi csapatok pedig téli szállásaikra vonultak.

ZÁRMEGJEGYZÉS.

Magyar csapatok közül a csatában a bal szárnyon beosztott Pálffy Miklós gyalog, a jobb szárnyon beosztott Glöckelsberg horvát dragonyos, valamint a Deák Pál huszár ezredek, továbbá győri és rácz huszárok vettek részt. Több magyar gyalog ezred ekkor még nem létezett, mivel ezek csak az ország felszabadításának előhaladásával párhuzamosan szerveztettek, a még fennálló huszár ezredek pedig a külföldön harczoltak. Ezen bár csekély számú magyar csapatok minden alkalommal kiváló vitézséget tanusítottak, de különösen a magyar huszárok magatartása, kik a hírszerzés terén valóban páratlanok voltak és oly kitünően működtek, hogy róluk savoyai Jenő herczeg is több ízben a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott, minden magyar ember szivét büszkeséggel tölti el.

A csata politikai jelentőségének elbírálásánál, a következő évben megindított tárgyalások alapján, 1699 január 26-án megkötött karlóczai béke szolgál mértékül, mely szerint, az úgynevezett temesi bánság és a Szerémség egy részének kivételével, egész Magyarország a török járom alul felszabadult.

HADREND A ZENTAI CSATÁHOZ.

Keresztények:

Beosztás a csatarendben				Csapattest	Alakít gyalog zászlóaljat	Alakít lovas századot	A lövegek száma	Megjegyzés
Derékhad	Parancsnok: *Savoyai Jenő* herczeg tábornagy	I	harczvonal	Anhalt-Dessau gyalog ezr.	2	—	—	Az összes csapatok rendszeresített állománya 45000 főre tehető, mely azonban az ujonczozás és pótlovazás lassu előhaladása miatt még a hadjárat kezdetén sem éretett el és a hadmüveletek folyamán beállott természetes fogyaték következtében még inkább apadt.
				Szász gyalogság	7	—	—	
				Solari gyalog ezred	2	—	—	
				Brandenburgi gyalogság	2	—	—	
				Lövegek	—	—	26	
		2		Szász gyalogság	6	—	—	
				Brandenburgi gyalogság	2	—	—	
				Összesen	21	—	26	
Jobb szárny	Parancsnok: *Heister* gróf táborszernagy	I		Savoya dragonyos ezred	—	5	—	
				Salm gyalog ezred	2	—	—	
				Caprara vértes ezred	—	6	—	
				Metternich gyalog ezred	I	—	—	
				Gondola vértes ezred	—	6	—	
				Heister gyalog ezred	2	—	—	
				Gronsfeld vértes ezred	—	6	—	
				Brandenburgi vértesek	—	3	—	
				Lövegek	—	—	12	
		2		Sereni dragonyos ezred	—	5	—	
				Darmstadt vértes ezred	—	6	—	
				Glöckelsberg drag. ezred	—	5	—	
				Heister gyalog ezred	I	—	—	
				Vitry gyalog ezred	I	—	—	
				Herberstein gyalog ezred	2	—	—	
				Nehem gyalog ezred	I	—	—	
				Összesen	10	42	12	

Beosztás a csatarendben				Csapattest	Alakít: gyalog zászlóaljat	Alakít: lovas századot	A lövegek száma	Megjegyzés
Jobb oldal			harczvonal	Rabutin dragonyos ezred	—	5	—	Ezenkivül a csatában még a *Deák Pál* huszár ezred, továbbá *győri* és *rácz* huszárok (mintegy két ezeren) vettek részt, kik a csata folyamán portyázván, a hadsereg oldalait biztositották és a döntő pillanatban a bal szárnyon a csatába is befolytak.
				Baden gyalog ezred	2	—	—	
				Truchsess vértes ezred	—	6	—	
				Bagni gyalog ezred	2	—	—	
		1		Lövegek	—	—	2	
				Összesen	4	11	2	
Bal szárny	Parancsnok: *Starhemberg Guidó gróf* táborszernagy			Hohenzollern vértes ezred	—	6	—	
				Corbelli vértes ezred	—	6	—	
				Gr. Starhenberg gyal. ezr.	2	—	—	
				Pace vértes ezred	—	6	—	
				Nigrelli gyalog ezred	1	—	—	
				Neuburg vértes ezred	—	6	—	
				Mansfeld gyalog ezred	2	—	—	
				Styrum dragonyos ezred	—	5	—	
		1		Lövegek	—	—	10	
				Pálffy Miklós gyal. ezred	1	—	—	
				Deutschmeister gyal. ezr.	1	—	—	
				Marsigli gyalog ezred	2	—	—	
				Liechtenstein gyalog ezr.	1	—	—	
				Szász lovasság	—	8	—	
		2		Dietrichstein drag. ezred	—	5	10	
				Összesen	10	42	10	
Bal oldal				Guttenstein gyalog ezred	2	—	—	
				Vaudemont vértes ezred	—	6	—	
				Alt-Starhemberg gyal. ezr.	2	—	—	
				Schlick dragonyos ezred	—	5	—	
		1		Lövegek	—	—	10	
				Összesen	4	11	10	
				Mindössze	49	106	60	

Törökök:

Fő-parancsnok	Csapatok	Létszám gyalogos	Létszám lovas	Létszám löveg	Megjegyzés
Elmas Mohammed nagyvezér	Sarkan pasa Nikápolyból	—	400	—	Ezen Sándor Gáspár kém jelentéséből vett adatok azon időből valók; midőn a török hadsereg Belgrádban volt.
	Szilisztriai pasa	600	—	—	
	Janicsárok Drinápolyból	800	—	—	
	Bosnyák gyalogság	3000	—	—	
	Kaplan pasa az albánokkal	8000	1500	—	
	Sagardsi basi janicsárjai	2500	—	—	
	Sabil pasa	—	150	—	
	Dunán szállitottjanicsárok	3000	—	—	
	Mizir Ali pasa Anatoliából	4000			
	Jarsum Mohammed Bihácsról				
	Ozmán pasa Damaskusból				
	Ázsiai lovasság	—	5000	—	
	Egyptomi gyalogság	2000	—	—	
	A belgrádi kerület csapatai	8000		—	
	A szultán kisérete	20,000		—	
	Lövegek	—	—	80	
	Összesen	58,950		80	
	Ehhez: Temesvár helyőrsége	—	—	—	
	Tatárok	—	5000	—	

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen.* Kiadta a cs. és kir. hadi levéltár hadtörténelmi osztálya. I. és II. kötet, a hozzá tartozó térképekkel együtt. Bécs, 1876.
2. *Repicky János.* A zentai ütközet török irókból. Uj magyar muzeum. Kiadta a magyar akadémia több tagja. II. évfolyam, 1851/2, I. kötet.
3. *Arneth Alfréd.* Prinz Eugen von Savoyen. I. kötet. Bécs, 1858.
4. *Marsigli, comte de.* L'état militaire de l'empire ottoman etc. Hága és Amsterdam, 1732.
5. *Hammer-Purgstall József.* Geschichte des osmanischen Reiches. III. kötet Pest, 1840.
6. *Horváth Mihály.* Magyarország történelme. VI. kötet. Pest, 1872.
7. *Fessler Ignácz.* Geschichte von Ungarn. IV. kötet. Lipcse, 1877.
8. *Hayne J. C. G.* Abhandlung über die Kriegskunst der Türken etc. Berlin és Stettin, 1783.
9. *Amon Gusztáv, Ritter von Treuenfest.* Geschichte des k. k. Huszaren-Regiments Alexander Freiherr von Koller Nr. 8.
10. *A katonai felvételi térképlap* fényképmásolata. 1 : 25,000-hez.

2610.

Kornéta, piros damasztselyemből, rojtszegéssel, zöldre mázolt, fekete lóhere-levelekkel beszórt, szívalakú vas lándzsában végződő nyélen. A szövet keskeny aranyfestésű, csíkkal körített s középen egyoldalt az Esterházy-család czímere C. S. E. D. F; más oldalán (. . .) VX SOLA | CORONAT felirat alatt a kétfejű sas festve XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kornéta, kék festésű síma fanyélre erősítve, mely kopjavasban végződik. A szövet piros selyemrojttal szegett s egész terjedelmében mindkét oldalon olajfestésű képpel, melyek egyike a lángból csillagba repülő sast, fölötte SPLENDIDE felirattal, másika az Esterházy-család czímerét mutatja, P. D. G. I. D. F. S. R. I. E. körirattal. A kornéta hossza és szélessége rojttal együtt 57 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Töltény-fűzér (3 drb), muskétások számára, 2 ctm. széles bőrővvel. Az egyes töltényhüvelyek 12 ctm. hosszú, keskeny, körte alakkal, középen két füllel és füles fedővel bírnak. A négy fülön át vékony madzag van húzva, amelynek segélyével az ővhöz fűzték. A XVI. és XVII. században a muskétásokat látták el az ilyen töltényfűzérekkel. A három szíjon összesen 17 hüvely van.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

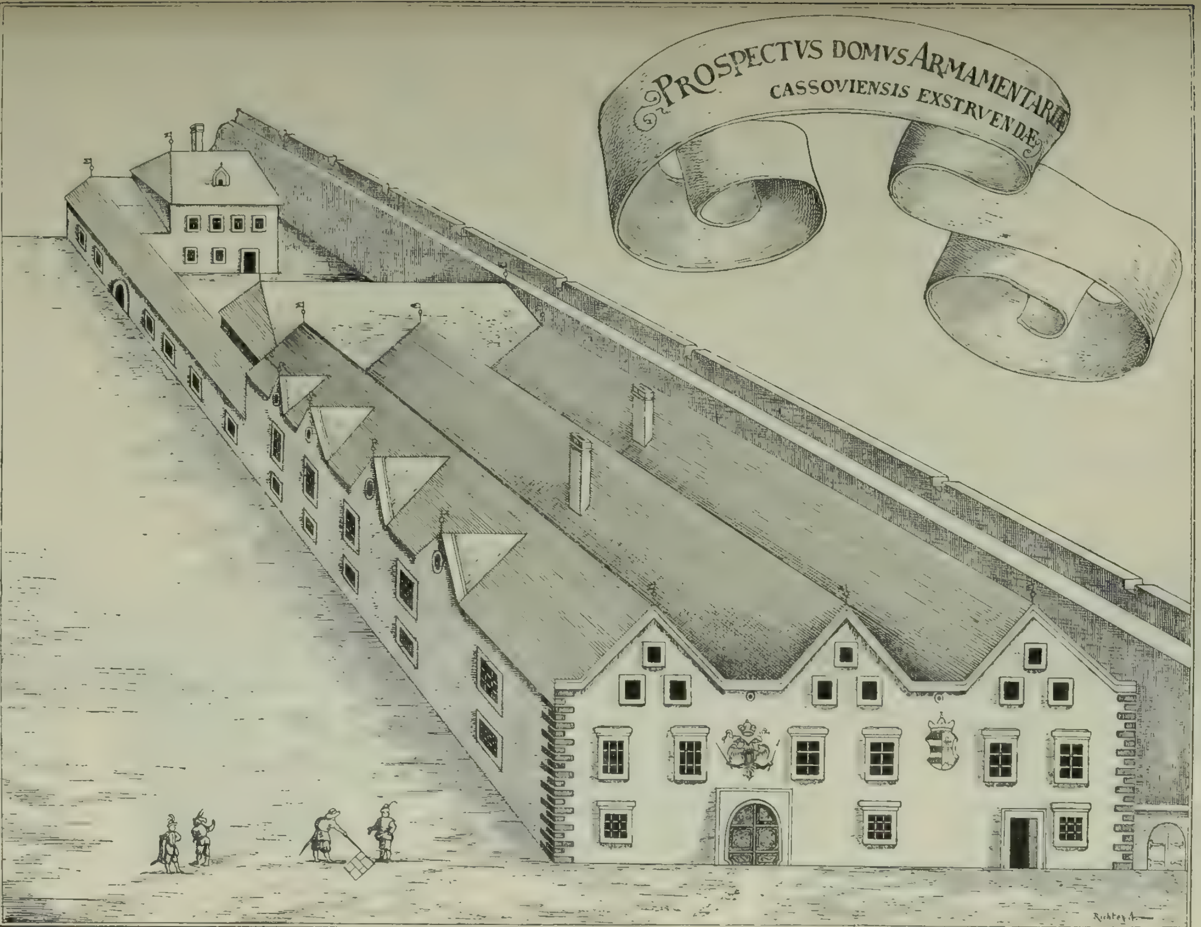
2614.

Lovas-zászló, két szárnyú, piros damasztselyemből, magyar motivumú, beszőtt virágokkal, sárga és fehér tagolatú rojttal szegve, sárga festésű alapon stilizált levéldíszszel beszórt hiányos fanyélen, melyről a csúcsvas hiányzik. A zászló mezejében egyoldalt a kétfejű sas, mellében a karján kis Jézust tartó boldogságos szűz anya s a sasfejek közt F. II. betűk, más oldalt borostyánkoszorúban VIVE AVSTRIA | VBIQVE ADSIS aranyfestésű felirat. A csúcsokról a bojtok hiányzanak. Hossza 1·53 ctm., szélessége 1·6 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2615.

Réz-metszet. *Lajos,* badeni őrgróf lovas képe, aki a Budavár visszavétele után mindinkább visszavonuló török hadakat űzve s rajtok több győzelmet aratva, egész a Balkán-hegylánczig vonult le győzedelmes hadaival. Az akanthusszerű díszítéssel körűlvett s aqua-

2621. A kassai hadszertár 1667-ben.

2622

rell-színekkel durván átfestett metszet Funck Dávidtól való. A kép alján levő felirat következő: «Ludwig Wilhelm, Margraff (így) zu Baden, Dero Röm : Kaiserl : May : General und Obrister über Ein Regiment zu Fusz so der 5. September S. N. A. 1688. mit 3000 Mann bei Broot, den Siegüber (így) 15,000 Türcken höchst rümlich erhalten hat». A fekete rámába szögezett kép magassága rámával együtt 62, szélessége 52 ctm. (Lásd még: *Majláth Béla.* A történelmi kiállitás kalauza. Bpest 1886. 193. lap). XVII. század vége.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

2621.

Tollrajz. A kassai hadszertárnak helyreállítási tervezete, melyet *Sicha Lukács György* mérnök 1667-ben készített. Nagyított rajz, az országos levéltár Limbusában. Militare 37. Fasc. alatt őrzött eredetiről. E távlati képhez alaprajz is csatlakozik. Ebből látszik, hogy az nagyszámú ágyú, puska, mindennemű fegyver és lőszer elhelyezésére készült s azon kívül a zeugwart lakását is magában foglalta. Az anyag egy részét ingyen kapták, nemkülönben a munkást is, mégis 2525 frtba került az épület; ami az akkori pénzviszonyokat tekintve, nagy összeg. Régi leltáraink a XVII. századbeli magyar fegyvertárak belső tartalmáról, így például az érsekujvári, tokaji, munkácsi és gyulafehérváriról s magáról a kassairól is elég világos képet nyujtanak. (Lásd:. Századok. Történelmi tár. Ludovika akad. Közlönye. Had-tör-

ténelmi közlemények); de hogy egy ilyen magyar hadszertár hogy nézett ki kívülről, eddig nem tudtuk. Érdekes, hogy homlokzatán az osztrák czímer mellett a magyar is ott látható.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

2622.

Tollrajz. Fényképi fölvétel alapján készült. A budavári hadszertárt ábrázolja, melyet III. Károly király 1725-ben készíttetett. Stilje a legszebb barokk, sok tekintetben emlékeztet a Gyulafehérvárott ugyancsak általa épített várkapurá. A főhomlokzat tympanonában a kétfejű sas mellén Magyarország czímere s körülte ágyuk, golyók és egyéb hadi jelvények vannak kifaragva. Tetején Herkules magasra emelt bunkóval áll, míg a tympanon két sarkán szabadon álló fegyvertrofeum díszlik. A kapuzat két oszlopán két antik vértezetű alak áll, mindkettő paizsot tartva, melyek egyikére CON | STAN | TI | A s a másikára ET | FORTI | TVDI | NE jelmondat, az ajtó íve fölött pedig díszes kerettől övezett tojásdad lapon következő fölirat van bevésve, mely egyszersmind az évszámot is rejti: CaroLVs seXtvs | Me | fVnDo eLeVabat. Belső berendezéséről nincsenek bővebb adataink.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

2626.

Lobogó, a rúdtól kiinduló, teljesen külön váló három síma selyem szárnynyal, melyek közűl a felső vörös, a középső sárga s az alsó kék színű és valamennyi fekete, festett lángnyelvekkel beszórt. A szárnyak rojt és bojt nélküliek s vékony, csatornázott, hiányos, vörös és sárga színnel tagolt zászlónyélre vannak erősítve, melyről a csúcsdísz hiányzik. A felső szárnyon a szegély alatt C . F . D . N . I . C . R . C . A . I . N . N . E . felirat s alatta egy papirra aquarell színekkel festett felragasztott czímer része; a baloldalon pedig 1658 évszám áll. A szárnyak hossza 1·15 ctm., szélessége 38 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2628.

Olajfestmény, *Szunyogh Gáspár* kapitány életnagyságú arczképe, keretre feszített vásznon. A kép bal fölső részén a fölirat következő: CASPAR SVNYOGH. A Szunyogh-család eredetét a XIV. századig viszi vissza. Mint családalapító *Szunyogh Miklós* tekintendő, a ki 1390-ben Abaujmegye vicispánja volt és 1394-ben a trencsénmegyei *jeszeniczei* birtokot vásárolta meg a nyitrai püspöktől s innen kezdve

a jeszeniczei előnevet használta. Ennek idősb unokájától, *Bertalantól*, származik a nemesi ág, a ki csak a jeszeniczei előnév használatára jogosult; míg az ifjabb unoka, *Gáspár* (I. 1417), a bárói ág alapítója, mely ágból többen a grófi rangra is emeltettek. Ezen Gáspár, a ki Mátyás király idejében élt és több hadi tette által tüntette ki magát, a királytól a *budethini* birtokot kapta; innen van a budetini előnév is a jeszeniczeihez csatolva. Gáspárnak unokái, (II.) János és (II.) Mózes, 1588-ban bárósíttattak. Ezen ágból (II.) Gyula grófi rangra emeltetett 1660-ban († 1724). Az utolsó Szunyogh Gáspárral, a ki fiával együtt egy évben, 1727-ben, halt meg, a grófi ág kihalt. (Lásd J. Siebmacher: «Wappenbuch des Adels von Ungarn». Nürnberg, 1891., 1892.) Szunyogh Gáspár Buda ostromában is részt vett. Reánk a kép különösen azért bír érdekkel, mert rajta egy XVII. század végéről való ezredes vagy tábornok hadi costümjével ösmerkedünk meg. A kabát tulajdonképen a pánczélt helyettesíti s rendszerint 20—30 rét selyemből és vászonból van összevarva. Ilyet Batthyány herczeg körmendi gyűjteményéből ki is állítottunk. Vállán keresztül vetve arany csipkével szegett vörös selyem szallagot és hasonló övet visel. Ezen felül magas spanyol csizmákat, selyemmel bélelt felső kabátot s magas német kalapot, jobbjában pedig hosszú nádbotot hord. A kép magassága 210, szélessége 110 ctm. XVII. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

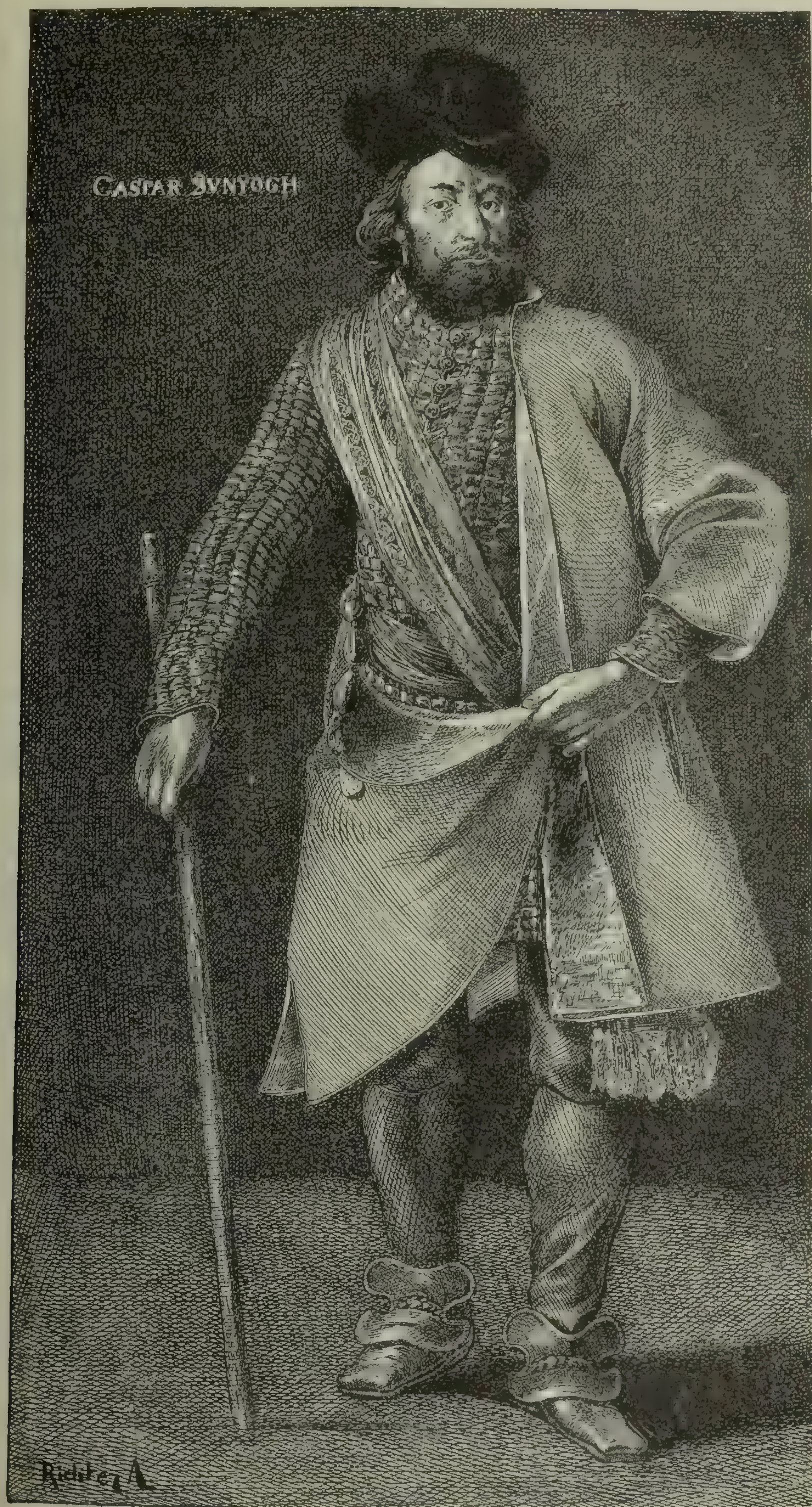
2629.

Lobogó, három szárnyú, vörös, kék és sárga színű tülszerű szövetből, felirat nélkül, hasonló a 2626. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a nyél csúcsára kopjavas van erősítve. A szárnyak hossza 1·80 ctm., szélessége 32 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lobogó, eredetileg kék, piros és sárga színű síma selyemből, három szélben összevarrva, melyből már csak a vörös színből van egy darab meg. A szövet fekete lángnyelvekkel beszórt, és kétharmad részben kék, egyharmad részben vörös színre festett és fekete árnyalatú, aranyozott pántokkal tagolt síma nyélre van szögezve, mely későbben ráalkalmazott kopjavasban végződik. A zászló sárgaréz fejű és hat ágú kinyomott csillaggal ellátott szögekkel van felszögezve, s a csillagok ágai közt egy-egy kiülő nefelejts van alkalmazva. A zászló szélessége 1·21 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2628. Szunyogh Gáspár arczképe.

2630.

Buda és Pest visszavívása 1686-ban.

Dombormívü modell.

Ezen dombormű, a melyet Balás György alezredes utasításai szerint *Cserny Lajos* m. kir. honvéd főhadnagy két év alatt készített, 25 □ méter nagyságú; a magassági méretek a valóságtól eltérően vannak szerkesztve, és pedig Budavárának valamint az ostrom-munkálatoknak szembetünőbbé tétele végett. Mértékarány vizszintes tagozáshoz 1 : 1250, magassági tagozáshoz 1 : 400.

Budavára 1541 szeptember 2-án került török kézre, ekkor szállta meg csellel Szoliman. — Visszafoglalása megkiséreltetett 1542, 1598, 1602 és 1684-ben.

145 évig volt Buda török uralom alatt, a míg végre 1686 szeptember 2-án a szövetséges keresztényhadak által visszavétetett.

A mint Buda eleste maga után vonta az ország feldarabolását, azonképen visszaszerzése az országrészek új egyesülését és teljes felszabadulásának reményét kelté fel a magyarban.

Az ostrom tartott 1686 június 18-tól szeptember 2-ig.

A szeptember 2-án történt utolsó roham- és visszafoglaláskor történteknek megfelelően vannak a csapatok és azok részei felállítva. Az összes erődítési munkálatok és építkezések is az akkori állapotot tüntetik fel.

Forrásokul az irodalmon kívül fölhasználtattak az egykori hadrendi térképek, így a Fontana-féle térkép és különösen egy az ostrom műveleteket pontosan feltüntető eredeti térkép a Lanfranconi-féle gyűjteményből, mely magának I. Leopoldnak számára készült s mely a modell mellett 2617. szám alatt szintén ki van állítva.

A modellen feltüntetett hadrend a vár bevételének napján a következő volt:

HADREND.

I. OSTROMLÓ KERESZTÉNY SEREG.

A) *A bajor választó-fejedelem vezérlete alatt.*					
A) **Bajorok:**		*B)* **Császáriak:**		*C)* **Szászok:**	
Gyalogság 5000	Lovasság 3000	Gyalogság 6750	Lovasság 1600	Gyalogság 3000	Lovasság 1700
Parancsnok: *Gróf Serényi János* tábornagy.	Parancsnok: *Gróf Bielke* lovassági tábornok.	Parancsnok: *Badeni Lajos őrgróf* lovassági tábornok.		Parancsnok: *Sachsen-Weissenfelsi Keresztély herczeg.*	
				Összesen: 21050 ember.	

B) *Lothringeni Károly herczeg vezérlete alatt.*							
A) **Császáriak:**		*B)* **Brandenburgiak:**		*C)* **Svábok:**		*D)* **Frankok:**	
Gyalogság	Lovasság	Gyalogság	Lovasság	Gyalogság	Lovasság	Gyalogság	Lovasság
13350	11180	5195	2069	2000	2000	1000	2000
Parancsnok:		Parancsnok:		Parancsnok:		Parancsnok:	
Gróf Starhemberg tbrngy.	*Gróf Caprara* tbrngy.	*Schöning* altbrngy.		*Baden Durlach Károly őrgr.* altbrngy.		*Thüngen* tábornok.	

Összesen: 40878 ember.

Főösszeg	61928	ember,
Magyarok	15000	»
Önkéntesek	1000	»
Összesen	77928	ember.

II. A VÁRAT VÉDŐ TÖRÖK SEREG:

Parancsnok: *Abdurrahman basa,* helyettese: *Ismael basa.*
10000 Janicsár, 600 válogatott Spáhi.
Összesen 10600 ember.

A modellen, az ostromló sereg 77.928 embere, parányi alakocskákban tényleg megvan.

Magára az ostrom lefolyására s általában e nagy hadi tényre vonatkozólag, melynek eredménye lőn Magyarországnak a török uralom alól való fölszabadítása, a következő történelmi adatokat tartjuk szükségesnek közölni:

«A XVII. század végével az ozmán uralomnak Magyarországon is vége szakadt. Miután 1683-ban Bécs visszahódíttatott, egymásután foglaltattak vissza a törökök által megszállott magyar erősségek is, és pedig: Esztergom (1684), Visegrád, Érsekujvár, melyek után 1686-ban *Budavára* — a magyarföldi török védő- és támadó rendszernek alapja, központja — következett.

Ugyanis *I. Lipót,* Magyarország királya, Lengyelországgal és a velenczei köztársasággal még 1684 márczius 5-én oly czélból lépett véd- és daczszövetségre, hogy a töröktől egyesült erővel állandó békét csikarjon ki. *XI. Incze* pápa mint kezes és pártfogó lépett ezen szövetkezésbe, mely magasztos czélja miatt a *«szent liga»* nevet nyerte.

Megkezdődött tehát az élet-halál harcz a porta ellen három oldalról, mely 1699-ben a *karlóczai* békéhez vezetett.

Lipót mindjárt 1684-ben Buda ellen küldte hadait, azonban — daczára Lothringeni Károly sikföldi fényes győzelmének, Buda mégis török kézben maradt. A következő évben mintha szunnyadozni kezdene a nagy lelkesültség, mert a harczok ismét abbamaradtak.

De az esztergomi fényes győzelem és Érsekujvár elfoglalása újból

felébreszté a keresztények önbizalmát, melynek eredménye 1686-ban Buda ostroma lőn.

A szövetségesek ereje — a cca 20,000 magyar és horvát csapatokkal — 105—110,000 ember volt.

Ebből azonban Scherffenberg altáb. alatt 12,000 fő Erdélyben, gróf Caraffa altáb. 10,000 emberrel Magyarország keleti részében működött, míg gróf Schultz lov. tábornok 6000 lov. a Dráva vonalán volt kikülönítve.

A közvetlen Buda ostromára induló hadak beosztása következő volt:

I. Lothringeni Károly herczeg vezérlete alatt:

a) császáriak:	*b)* brandenburgiak:	*c)* svábok:	*d)* frankok:
13.350 gy. — 11.180 l.	1195 gy. — 2069 l.	2000 gy. — 2000 l.	1000 gy. — 2000 l.
24.530		segédhadak = 14.346	
	összesen = 38.876		

II. Miksa, bajor választófejedelem alatt:

a) bajorok:	*b)* császáriak:	*c)* szászok:
5000 gy. — 3000 l.	6750 gy. — 1600 l.	3000 gy. — 1700 l.
	összesen = 21.050	
	Főösszeg = 59.926 ember.	

Mint később látni fogjuk, e létszám utóbb tetemesen meggyarapodott.

Tüzérség: az akkori viszonyokhoz mérten bőven volt, ugyanis a császáriak 186, a bajorok 21, a brandenburgiak 16, tehát összesen 223 löveggel rendelkeztek; lőszer nagy mennyiségben volt.

Magyarok: Scherffenbergnél 2000 huszár gróf Csáky ezr., Caraffánál 6000, báró Barkóczy alatt és Károly és Miksa hadánál 3000, illetve 2000 főnyi hadosztály volt.

*

Buda vára: főképen három részből állott: az alsó városból (vizi-város); a felső városból (a mai vár) és a várkastélyból.

Az alsó várost az esztergomi köröndtől (rondella) a Dunáig egy egyszerű fal védelmezé (nyomai ma is láthatók az Országúton), melynek végén (a Dunán), valamint a főútnál és az Ostrom-utczánál egy-egy rondella volt, melyek a kapukat védelmezték. Délfelé az alsó város több fal által volt elzárva.

A felső várost, — egy hosszúkás négyszöget képezve, — általában egy fal veszi körül, mely több bástyából oldalozható volt. A terep a két hosszabb oldalon meredek és szabad, míg a két keskeny oldalon szelid lejtő és épületek által födött volt; ez utóbbiak — a támadásra kedvezők lévén, — tényleg ostromarczúl választattak.

Azért is a két keskeny oldal, valamint a nyugati oldal déli része (a Naphegy közelsége miatt) erősebb volt (háromsoros fal és egy 25 méter széles árok északon; nagy rondella István-torony és várkastély délen, valamint egy bástya-párna (cavalier) a Naphegy felé).

A vár építése szerint egy rendszerhez sem sorolható, csak az északkeleti nagy bástyán találjuk az olasz rendszernek halvány nyomait.

Pest erődítése. Pest (körülbelül a mai belváros területének megfelelően) egy fallal és mély árokkal volt körülvéve; a falak oldalozása bástyákból történt. Ezen erődítések azonban teljesen elhanyagolt állapotban voltak, mert a keresztény sereg által 1684-ben, a midőn Pestet elfoglalta, de azután elhagyni kényszeríttetett, — a körbástyák aknák által romba döntettek.

A Duna felőli oldal csak egy gerendákból készült kerítés által volt elzárva.

Pestnek akkoriban cca 3.000, Budának valami 10,000 férfi lakosa volt; összesen a kettő 24—26.000 lelket számlált.

AZ OSTROM.

Az ostromló sereg a Duna mindkét partján közelgett Buda és Pest felé.

Miksa junius 17-én érkezik Pest alá, Lothringeni Károly pedig 18-án Ó-Budára.

Pest már nagyobbára ki volt ürítve a török által és a csekély számú visszamaradt védőőrség ellen a fiatal Savoyai Jenő herczeg lett egy lovas különítménynyel kiküldve, a ki lovasait lóról leszállítá és ezekkel a Duna felőli kerítésen átmászva, a várost kevés eleséggel, 2 ágyúval és a hajóhídnak egy részével birtokába vette.

Pest ezután 300 dragonyos által megszállatott, míg Miksa seregével a Margit-sziget magasságában táborba szállt, hogy onnét a szigeten át a budai oldalra átkeljen.

Ezalatt Károly Buda várának körülzárásán fáradozott, a mi még 18-án megtörtént.

A török a keresztény sereg közeledtéről értesülvén, azon téves hitben volt, hogy a Duna jobboldali sereg Székesfehérvárra, a balparti pedig Egernek tart, és azért 1000 válogatott spáhit Fehérvár támogatására küldött. A pesti vállalat Buda parancsnokát ezen tévedéséről felvilágosítá ugyan, de ekkor már késő volt a spáhikat visszarendelni, mert Károly akkor már a Budára vezető utakat elzárta volt.

A körülzárás 4 csoportban eszközöltetett: Ó-Buda felé *gróf Starhemberg,* Szent-Pál völgye felé gr. Gondola és br. Dippenthal,

a Széchenyi-hegyen *gróf Taafe* és dél felé maga *Károly* közvetlen parancsa alatt álló seregtest által.

A vár parancsnoka — Abdurrahman (Abdi) basa — ezen műveletre csak egy pár löveg elsütésével adta életjelét.

Starhemberg és Miksa két oldalról a Margit-szigetre hidat veretnek. Ezen sziget a betegek (sebesültek) elhelyezésére, a Csepelsziget pedig legelők és kaszálók gyanánt foglaltatott le.

Még aznap Ercsi felől egy 500 főnyi török lovas csapat (a kinrekedtek fele) a várba akart erőszakosan bejutni, azonban Bottyán János százados huszárjaival majdnem mind kardélre hányta őket.

Ugyancsak Bottyán volt az, a ki másnap hirét vette, hogy a Pest elfoglalása által megszeppent török tisztek és előkelő polgárok nejeiket és gyermekeiket kincseikkel együtt, bárkákon a Csepel-szigetre szállítani szándékoznak, hogy onnét fedezettel Belgrádba juttassák. Bottyán értesíté erről a győri és esztergomi csajkás hajduk tisztjeit és ezek csapatjával a török kiséretet lekonczolták és az egész szállítmányt birtokukba ejtették. Valami száz török nő, köztük a vén Abdi fiatal neje is, — a táborban vásár tárgyát képezé.

Ezalatt Miksa Buda falait szemrevételezé, hogy — mint ezt Károly megigéré, — a két ostromarcz közül a neki tetszőt megválaszsza.

Miksa a déli részt választá és másnap VI/21-én seregével a Gellért-hegy déli lábánál táborba ment.

Lothringeni Károlynak az északi ostromarcz maradt és seregével a Mátyás és József-hegy között elterülő magaslaton helyezkedett el.

A várból érkező szökevények a legkülönfélébb hireket terjesztették, melyek azonban az ostromló által nem vétettek komolyan.

Mint később kitudódott, a városban 10,000 janicsár és 600 spáhi volt a 70 éves Abdurrahman parancsnoksága alatt. Abdi, daczára magas korának, kitünő vezér volt. A mint Buda ostromának komolyságáról meggyőződött, a legkiterjedtebb intézkedéseket megtette. A helyőrséget összegyűjté és erélyes védelemre ösztönzé; a hátralévő zsoldokat kifizetteté, sőt a janicsárok fejenként 10 tallér jutalmat kaptak. A raktárakat kinyittatá, hogy lőszer és eleség bőven legyen. A janicsárokat a vár fontosabb részeinek védelmére osztotta be; a várpalota védelmét helyettesére, Izmail basára bízta, ő maga az északi részt védelmezte. A polgárokat különféle munkálatokra beosztá (tűzoltók, sánczkarók készítése, károk kijavítása stb.), a leggyengébbeket: gyermekeket, nőket, aggokat, kavics- és kőhordásra szorította. A házak tetejét lehordatá, a cziszternákat megtölteté stb.

A tulajdonképeni ostromot Károly jun. 20-án kezdi meg és első feladatul tűzi ki, a viziváros elfoglalását.

2630

VI/22-én megfeszített munka után a futó árkok a külső faltól már 200×-re voltak, a hol — a mai Ferencziek telkén — egy redut, a Kalvária-hegyen pedig egy 6 lövegű 24 fontos ütegsáncz telepíttetett.

Másnap ezen üteg a falba egy 25× széles rést tör (az Ország-út 8. számú háza), mely a következő napon már járható és a futó-árkok által egészen megközelítve van. Este felé 3 ágyúlövésre a rohamoszlopok (2) megindulnak. Egyidejűleg azonban a török is kirohanást intéz; de azért a roham 6 halott árán mégis sikerült és a keresztények a vizivárost birtokukba veszik.

Másnap Károly a szokásos díjat, — minden elejtett törökért egy aranyat — katonái között kiosztatá és a futóárkok kiemelését a vár ellen megkezdeté.

Ezen munkálatot is lövegtűzzel és kirohanással hátráltatta Abdi, azonban ennek daczára VI/27-én virradóra az első párhuzam elkészült.

Most az ostrom-ütegek telepítéséről kellett gondoskodni, melyeknek megérkezését minden pillanatban várták. Erre legczélszerűbbnek a mai Christen-féle téglagyár találtatott, a hol 12 drb 24 fontos ágyú részére lett egy ütegsáncz kiemelve, mely az első párhuzammal egy futóárok által kapcsoltatott össze.

Abdurrahman, ezen előkészületeket látván, két oldalról kirohanást intéz: baloldalról lovassággal, jobboldalról (a bécsi kapuból) janicsárokkal. De ezek a kitünően berendezett futóárkokból öldöklő tűzzel fogadtatván, gyors hátrálásra kényszeríttettek.

Junius végén a 2. párhuzam is elkészült (300×-re a vártól), a mikor gr. Rabatta vezérhadbiztos is a nehéz ostromlövegekkel megérkezett.

Julius 1-én 5, 24 fontos ágyú és 3 mozsár az esztergomi rondellát réselé. Abdi erre a bécsi kapu mellett 3 nehéz ágyús üteget hoz működésbe és a kurtinán lévő mozsarakat másokkal gyarapítja; de ezek csak egy napig szerepeltek, mert VII/2-án már 12, 24 fontos ágyú és 8 mozsár szórta lövegeit a védőre, melyek a helyőrségi templomot, meg több házat felgyujtottak, az esztergomi és bécsi rondellába réseket törtek és a védő ütegeit elnémították.

Julius 6-ig éjjel már a 3. és 4. párhuzam is elkészül, de a törökök az utóbbitól mintegy 50×-re egy ellenpárhuzamot emelnek ki, melynek elhagyására csak nagy nehezen voltak rábirhatók.

Míg az ostrom ekképen folyt, junius 30-án megérkeztek a *svábok* (4000), kik a kis Svábhegy mögött táboroztak és futóárkokat emeltek ki a császáriak és bajorok felé; továbbá VII/1-én a *frankok,* kik a császáriaktól balra táboroztak; végül VII/3-án a *brandenburgok,*

kik balra a frankoktól szálltak táborba. Ezek mindjárt hozzáláttak a munkához és csakhamar összhangzásba hozták állásukat a császáriakkal.

Míg a nagyvezér julius elején Eszéknél jeleztetett, a temesvári és váradi basák a Tiszáig nyomultak. Ez utóbbiak ellen Caraffa ki volt különítve, de azért a pesti oldal közvetlen biztosítása is szükséges volt, miért is Károly a már 1684-ben megkezdett földművek kiépítését (a redout-tól az új országházig) elrendelé, mely munkával a magyarok lettek megbízva. Egyszersmind a Duna megfigyelésére 600 huszár Kalocsáig elportyázott, a hol lóról leszállva, a török őrséget kardélre hányták.

Ezalatt Abdi más oldalról folytonos kicsapásokkal tette az ostromló életét keservessé.

Ezen időben a kis Svábhegyen Gonzales spanyol tűzmesternek újabban feltalált ágyúiból 5 darab, a 4. párhuzamban 9 ágyú, valamint a brandenburgok által is 9 drb 24 fontos réstörő üteg építtetett a 3. párhuzamba. Végül pedig a 22 drb 3 fontos mozsárütegből a tüzes lánczos golyók hajítása is megkezdődött.

Jul. 12-én az ostromművek állása a következő volt: a császáriaknak 4. párhuz., egy 24 fontos (12 ágyús) ütegsánczuk a Retek-utczában, 9 ágyús ütegsánczuk a 4. párhuz., 5 Gonzales-ágyú ütegsánczuk a kis Svábhegyen, a Christen-féle telken 8 mozsaras telepük, a 2. és 3. párh. között egy 6 mozsaras ütegsánczuk volt. A brandenburgiak részéről elkészült 3. párhuzam, egy 9 ágyús ütegsánczuk (3. párh.) és 22, 3 fontos mozsártelep. A szászok elkészítették a contravallatiót a kis Svábhegyről a császáriak és a bajorok felé és a Kalvária-hegy lejtőjén egy 6 ágyús ütegsánczot.

Károly az időt a rohamra megérkezettnek hitte és ezt julius 14-ére tűzte ki, de ez — egy közbe felrobbant keresztény akna miatt, mely a rondellába egy hatalmas rést tört — már 13-án este intéztetett.

A 4. párhuzamba Souches altábornagy alatt 2600 ember lett kirendelve.

A betörés három irányban történt: jobb oszlop az esztergomi rondellára, középső a mellette levő kurtinára, a bal oszlop pedig a középső kurtinára. Ezen oszlopok mindegyike 400 embert számlált, a tartalék az árkokban volt.

Este 7 órakor 8 lövés jelzé a rohamot, mely többször ismételtetett és daczára a legnagyobb erőmegfeszítésnek, nem sikerült. 200 halott és 1200 sebesült volt a támadó részéről; a török 500 embert vesztett.

Hiba volt Károly részéről, hogy nem várta a bajorok és brandenburgiak rohamát és hogy a rohamrést járhatóbbá nem tétette.

Ezenkívül holmi személyeskedésekről is suttogtak, t i. hogy Starhemberg tábornagy, ki két évvel előbb az ostrommal kudarczot vallott, nem nézte Károly sikereit örömest és ezért a roham alkalmával nem tette volna meg kötelességét.

De ha a roham nem is sikerült, egyről legalább meggyőződhettek a keresztények, hogy méltó ellenféllel van dolguk.

ÁLTALÁNOS ROHAM

JULIUS 27-ÉN.

Miksa, bajor választófejedelem, VII/21. foglalta el állását a Gellért-hegy déli lejtőjén. Ezen hegyen lévő rozoga váracsból a török védőőrség még VI/18. kivonult, mely azonnal birtokba is vétetett.

A Naphegyen egy ütegsánczot telepítettek, míg 23-án 2000 gyalogos a futóárkok kiemelését kezdé meg.

27-én már a 4. párhuzam is elkészült, mely a várpalotai rondella sikozatáig ért.

A török a déli oldalon 26-án csapott ki először, de minden eredmény nélkül.

Nagyobb kirohanás volt 29-én, mely már ütközetszámba ment. Ugyanis Izmail basa a Naphegyen készülő redout ellen tervezte a harczot. 400 lovassal és 600 janicsárral rontott ki a fehérvári kapun; de mivel a bajorok Károlytól idején segítséget kaptak, nagyobb veszteséggel visszaverettek.

A naphegyi ütegeket a törökök gyorsan leszerelték, a gellérthegyi első üteg pedig — 700×-re lévén — nem hathatott a várig, azért ezt előbbre tolták 500×-re.

A naphegyi üteg helyett a Hadnagy-utcza végén lett egy 15 ágyús ütegsáncz kiemelve. Ebből már harmadnapra a sarki rondellán nagy rés lövetett.

Ezen kívül volt még a Döbrentey-utcza közepén egy 4 ágyús (12 fontos) sáncz.

Az első mozsártelepet a palota-utczai templom helyén készítették, melybe 7 darab mozsár jött. Ettől északnyugatra 40×-re (Szarvas-tér közepén) egy másik 3 mozsaras telep készült.

Egy mozsárból oly szerencsés lövés tétetett, hogy a puskaportárban 8000 mázsa lőpor a légbe röpült, minek folytán 1500 török elpusztult. A robbanás földrengésszerű volt. Pestre malomkő nagyságú kövek repültek; 2 órán át a füsttől és portól látni nem lehetett.

A robbanás után Abdi a vár feladására szólíttatott fel, de siker nélkül.

25-én a rondellán a rohamrés készen volt és a bajorok a rohamhoz készülődhettek.

Ezalatt Károly a julius 13. rést járhatóvá tétette és a brandenburgok is hozzáfogtak a kurtina réseléséhez.

Míg az előkészületek a nagy rohamhoz megtétettek, addig mind sűrűbben érkeztek a jelentések a felmentő sereg közeledtéről. Jul. 20-án jött a hir, hogy a nagyvezér 40.000 emberrel Eszéket elhagyta.

Kellemesen hatott azon jelentése Caraffának, hogy Egernél a török fölött győzedelmeskedett és hogy maga Ozmán, a vár parancsnoka is elesett.

Julius 23-ára volt az általános roham kitűzve, mely czélból a 2000 főnyi magyar sereg is Pestről Budára rendeltetett; azonban egy szerencsétlenül felrobbant akna miatt, mely 200 keresztényt megsebesített, a roham elmaradt.

Julius 25-én Abdi ismét egy nagy kirohanást intéz, mely a brandenburgiak és magyarok által 4 órai kemény harcz után — 200 ember veszteség árán — visszaveretett.

Ekkor Károly azon jelentést veszi, hogy a nagyvezér előhada — mintegy 10,0000 lovas — a Sárviz tájékától nem messze beérkezett.

Ily körülmények között az egész rohamot tovább elhalasztani nem lehetett. Megegyeztek tehát Károly és Miksa, hogy 27-én reggel 12.000 emberrel általános rohamot intéznek.

A rohamhoz a császáriak két oszlopban rendezkedtek: jobb oszlop az esztergomi rondella ellen, bal oszlop a kurtina és a középső rondellára; a brandenburgiak pedig egy-egy oszlopban a bal kurtina és a bécsi kapu ellen. — A bajorok a sarki nagy rondellára készülnek, míg Eszterházy álrohamot intéz a nagy robbantás ütötte rés ellen.

A rohamot ismét el kellett halasztani aznap estére, mert a törökök által a sarki rondella rohamrésébe beépített czölöpsor Miksa által felgyújtatván, még mindig égett.

Este 6 órakor 12 ágyúlövés adta a rohamhoz a jelt. Mindkét oldalon leirhatatlan volt a küzdelem és elkeseredés; de legalább némi sikerrel járt a nagy vesztességgel vívott harcz, mert a császáriak az esztergomi rondellát, a brandenburgiak pedig a bécsi kapu mellettit ejtették birtokukba.

Megjegyzendő, hogy a magyar hajdúk, mint a lőfegyverrel ügyesen bánni tudók, — az egyes rohamoszlopokhoz szét voltak osztva. A brandenburgiaknál beosztott győri hajdúk egyike volt az első a rondellán, a' hol a magyar zászlót kitűzte.

A bajoroknak is sikerült a nagy rondellát a terasszfalig megejteni.

A küzdelem mind a két oldalon majdnem 4 órán át tartott s a keresztények nagy veszteségébe került. (4500 német és 600 magyar.) Eszterházy álrohama positiv sikerrel ugyan nem járt, de feladatának megfelelt, mert sok török erőt vont magára.

A FELMENTŐ TÖRÖK SEREG.

Károly herczeg a kurtinával szemben és az elfoglalt esztergomi rondellán faállványokra réstörő ütegeket helyeztetett el. Aknáival is jó eredményt ért el. Így hát minden jól ment volna, ha egyre sűrűbben nem érkeztek volna be a hírek a nagyvezérről.

Azonban a veszély megkettőzteté Károly tevékenységét is. Elhatározta, hogy augusztus elején megismétli a rohamot és előkészületeket tett a felmentő sereg fogadására.

Először is Buda alá rendelé nagyszámú lovasságát, Dünnewald, Pálffy és Batthyány grófok alatt, és ezekkel a circumvallatió vonal ásatását kezdeté meg. Egyidejűleg elrendelé, hogy a circumvallatión kívül eső csapatok eddigi táborhelyeiket elhagyják és a lovassággal vegyest a körülzáró vonal mögött foglaljanak táborhelyet.

Aug. 2-án Caraffa hadteste is beérkezett nagyszámú magyarral. (8000.)

Ezalatt a bajorok is a terassz falát és az István-tornyot lövöldözik és romba döntik, miért is Miksa aug. 1-ére egy újabb rohamot tűz ki. Ezen szándékának előmozdítására Károly ezalatt vak rohamot fuvat; de ennek ellenére a roham a bajor részen még sem sikerült, miért is augusztus 3-ára egy közös rohamban állapodtak meg.

Károly 3 oszlopban állott fel 400—400 emberrel a tartalékon kívül.

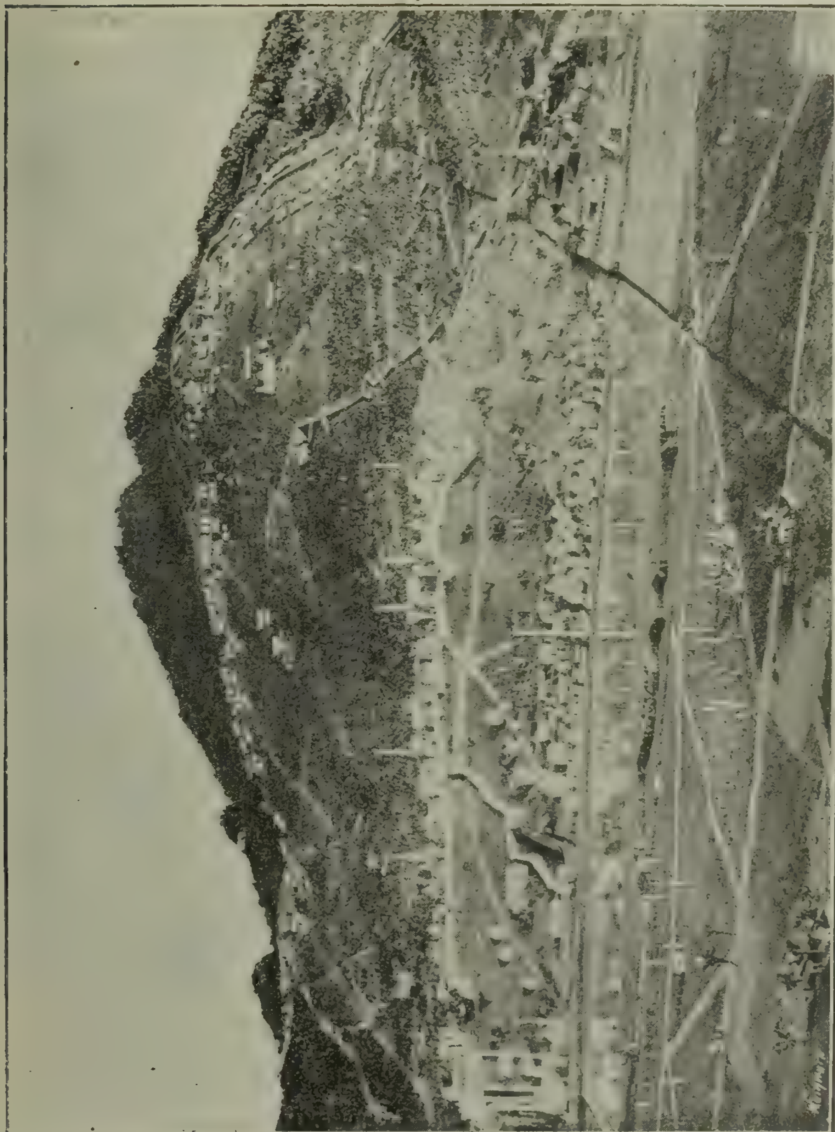
A feljegyzések csak a jobb oldali oszlopról tesznek jelentést, mely $1^1/_2$ órai véres küzdelem után nem sikerült, és hogy maga Károly is könnyen megsebesült. A veszteség 200 halott és sebesült volt.

Bajor oldalon Miksa két oszlopot indított meg a rohamhoz, mely szintén sikertelen volt.

Abdi ezen balsikerből erőt merít és másnap az esztergomi rondella ellen kiront, hogy azt újból birtokába vegye, de ebben nehéz küzdelmek árán meggátoltatott.

Károly a kurtina előtt lévő árok betöltéséhez látott, mivel ez a rohamot feltartóztatá. — A betöltést rőzsével, később sással kisérli meg, de ez a nagy hőség és a törökök tüzes golyói által felgyujtatik. Ebből olyan füst kerekedett, hogy a vár 3 napig láthatatlan volt.

Ezalatt a török felmentő sereg mindinkább közeledett és elfogott török harczosok azt 80,000 emberre tették, és azt is mondták, hogy előhada (15,000 ember) már másnap (VIII/8.) Buda alá érkezik.

2630

Ekkor a feljegyzések az ostromló sereget 15,000 német gyalogosra és 18,000 lovasra becsülték, de Scherffenberget már minden nap várták.

A haditanács elfogadta tehát Károly javaslatát, hogy Abdurrahmant Scherffenberg megérkeztéig továbbra is nyugtalanítják, a nagyvezér ellen pedig passiv viselkednek.

Aug. 8-án tényleg felvillantak a felmentő sereg előfutárjainak fegyverei Albertfalva környékén; de ezek legfeljebb 3—4000 lovasból állottak és a Batthyány vezette huszárok által csakhamar szétverettek. Futás közben azt kiabálták, hogy majd holnap visszajönnek. Tényleg vissza is jöttek; de újra megszalasztattak.

Aug. 9-én azon jelentés jött, hogy a nagyvezér 3 mértföldnyire táborozik és hogy vele van a tatár kán is.

Károly és Miksa a török támadás esetére megegyeztek, hogy egymást támogatni fogják.

Ezalatt az általános rohamra, mely 11-ére tüzetett ki, — Croy herczeg tette meg az intézkedéseket, melyet azonban a felrobbantandó akna sikerétől tettek függővé.

Aug. 11-én — a roham napján — a kamarai erdők magaslatain újból, de sokkal erősebb törökség jelent meg és Miksa tábora felé közeledett.

Azonban Batthyány ezeket is szétverte és ez alkalommal a tatár kánt is elfogta; de ez övéi által újra kiszabadíttatott. E helyett azonban egy magasabb török tisztet vágtak le, kinek zsebeiben leveleket találtak Szolimántól Abdurrahmannak és viszont.

Aznap az aknák nem készültek el, miért a rohamot másnapra halasztták.

Még aug. 11-én érkezett be Petneházy 800 huszárral és 2200 magyarral Koháry és Balassa Gábor alatt.

A rohamból másnap sem lett semmi, mert az aknák nem sikerültek jól. Károly bosszúságát ámulat váltá fel, a midőn látta, hogy a mint a robbantás által felvert por és füst eloszlott, a rohamrés a törökök által már be is volt rendezve védelemre.

Újra meggyőződött Károly arról, hogy ezzel a védővel, ha nehéz is, de dicső a küzdelem!

Alig vonultak a rohamhoz kirendelt csapatok helyeikre vissza, midőn azon jelentés érkezett be, hogy Szolimán a felmentő sereggel Érdnél táborba szállott.

A haditanács elhatározta, hogy Scherffenberg megérkezéséig a futóárkokat 3000 lovas és 6000 gyalogossal őriztetik, míg a sereg többi részével (31.000 ember) a circumvallatiós vonalat védelmezik.

A nagyvezér már aug. 12-én Tétény és Budafok közé előnyomult,

mintha Miksát akarta volna megtámadni. Erre Károly saját csapataival a circumvallatióból kilép és a Tűzkő-, Rupp-hegy és a budai szőlőhegyek ormain állást foglal.

Előzőleg azonban a Szt. Pál völgyébe Heisslert 16 lovas századdal a jobb szárny biztosítására kiküldte. De Szolimán aznap nem mozdult helyéből; másnap azonban (13-án), mintha egész erejét mutogatni akarta volna, két vonalban a kamarai erdőtől a Dunáig felállott, de estére újra visszavonult.

Károly azonban még mindig megmaradt állásában.

Abdurrahman a felmentő sereg látására, a bajorokra kicsapott, azonban minden siker nélkül.

Másnap hajnalban Szolimán újra felvonult tegnapi állásába. Egyszerre csak élénk mozgalom mutatkozik és az egész török sereg három hadtestbe vált. Egy-egy Miksával és Károlylyal szemben, egy harmadik pedig Hidegkút felé tartva. Károly ez utóbbival szemben Heissler erősbítésére gróf Dünnewaldot küldte ki.

A csata első mozzanata a keresztény jobb szárnyon zajlott le, a hol a török az előtte álló Petneházyt nyolczszoros erővel visszaszorítá és Lodront horvátjaival üldözé. Ekkor gróf Dünnewald Mercy tábornokot két lovas ezreddel a török lovasság ellen rendelé, ki azokat egy pillanat alatt megállítá és rendetlenségbe hozá, míg ez alatt maga Dünnewald egész erejével rájok rontott és a spahikat vad futásra kényszeríté, a 3000 janicsárt pedig 3—400 kivételével kardélre hányá.

A jobb szárnyon történt ezen örvendetes eseményre Károly és Miksa dob- és kürtszó mellett támadásra indult; de mire Szolimánhoz puskalövésre közeledtek volna, ez visszavonult. Erre a keresztény sereg is állásába visszatért és győzelmét üdvlövésekkel hirdeté ki.

Abdurrahman még aznap a vár feladására szólíttatott fel, mire ő golyóval felelt, mely a tolmács alól a lovat leteríté.

BUDA BEVÉTELE.

A győzelem daczára, a keresztény seregben a hangulat nyomasztó volt, bárha a nagyvezér serege nem volt a legkitünőbb (8—10.000 janicsár és 5000 spahin kívül a többi összeszedett kósza népség volt) és hangulata sem volt a legjobb, mert ott mindenki a meghalásról és nem a győzelemről beszélt. Ellenkezőleg újabb hirek keringtek Temesvár, Szeged és Eger felől jövő török segélycsapatokról, miért Károly kénytelen volt gyalog és lovas csapatokat a Duna bal partjára kikülöníteni.

Augusztus 16-án először Abdi csapott ki a várból, két napra rá pedig Károly intézett rohamot az esztergomi rondellából; de mindkét művelet nehéz küzdelem után visszaveretett és sok veszteséggel járt.

Ez alatt Miksának sikerült egy lépést előre tenni, ugyanis a Naphegy felőli második terassz-falat elfoglalta.

Augusztus 19-én hire ment, hogy a nagyvezér serege 60,000 oláh és 3000 végbeli törökkel gyarapodott, miért is a támadást biztosra vették.

Meg is indult a nagyvezér, de a kamarai erdőn túl nem ment, hanem Budafok mellett a Duna partján táborba szállt s onnan másnap visszafordult.

Augusztus 22-én a bajorok újból egy rohamra indulnak, míg Károly az északi oldalon újra egy álrohammal igyekszik a törökök figyelmét a déli részről magára vonni.

Rövid, de véres küzdelem árán a 3. roham után sikerült Miksának az István-tornyot és a terassz-falat elfoglalni. Nagy volt a bajorok öröme, mert azt hitték, hogy a török ereje immár megtörött és azzal kecsegtették magokat, hogy a vár egy-két nap után birtokukba kerül.

De a következő napok az ellenkezőről győzték meg őket, mert a török a legszívósabb védelmet folytatta és a bajorokat szakadatlan ellentámadásokkal bolygatta, úgy, hogy ezek immár több terrenumot veszítettek, mint a mennyi már birtokukban volt.

Károly ezalatt a kurtina előtti ároknak betömésén kövekkel és földzsákokkal fáradozott, a midőn egy fogságából megszökött magyar azon hírt hozta, hogy a nagyvezér 3000 janicsárt akar a várba bejuttatni. Egyszersmind egy úszó szerecsent fogtak el a Dunán, a ki Abdinak egy levelét vitte Szolimánnak, melyben ezt támogatásra szólítja fel, mert csapatja nagyon megfogyott és azért a továbbiakért felelősséget nem vállal, bárha ő kész kezében karddal meghalni. A szerecsen azt is elárulta, hogy vele együtt egy másik is hasonló levéllel indult el, de az jobb úszó lévén, őtet megelőzte.

Károly tehát a kellő óvintézkedéseket megtette. És pedig a Józsefhegyen egy csillagsánczot építtetett, melyet hajdúk védelmére bízott és a Rókus-hegyi csillagsáncz védőrségét is 300 hajdúval erősbíté.

Másnap, augusztus 25-én, a nagyvezér újra megjelent állásában, de estére ismét visszavonult.

Augusztus 26-án megérkezett Scherffenberg egy gyorsfutára azon hírrel, hogy az altábornagy hadteste legkésőbb 3 nap mulva beérkezik.

Meg kellett tehát az utolsó előkészületeket tenni az általános és rég tervezett rohamhoz; az árok betömése csak félig volt meg, azért Károly a végső rohamot a sarki rondellán át tervezte, mely czélból az 300 ember részére berendeztetett (a törökkel egy színben, attól alig 12×-re) Scherffenberg elé 500 kocsit küldött, hogy legalább egyrészét a rohamnál még alkalmazhassa.

Ismét egy úszó küldönczöt fogtak el levéllel, melyben Abdi újból támogatást kér és ebből azt is megtudják, hogy Szolimán 12.000 emberrel gyarapodott.

Augusztus 29-én Ó-Buda felől 3000 lóra ültetett janicsár a circumvallatió felé tart; mögöttük még erősebb spahi három részre oszlik és a körülzáró vonalat támadja meg.

A 3000 janicsár szétveretik, 1200 elesik és csak négy jut be a bécsi kapun át a várba; a spahik csak tétlenül nézték vitéz bajtársaik vesztét.

Szolimán ismét megjelent állásában és várta a betörő janicsárok hatását, de hallván kudarczukat, újra visszafordult és Ercsinél táborba szállt.

Másnap újra demonstrált ugyan, de ez inkább Abdi bátorítására szolgálhatott, mert még aznap megérkezett Scherffenberg hadának másik része is, 1500 huszárral, Csáky vezérlete alatt.

A nagyvezér immár minden reményét elveszté, és csak azon törte fejét, hogy ő mikép meneküljön a selyemzsinórtól. Beizent hát a portának, hogy Buda parancsnokától azt a felszólítást vette, hogy seregét ne koczkáztassa miatta, mert ő, mindennel bőven ellátva, még soká kitarthatja az ostromot.

Károly herczeg, midőn az erősbítések beérkeztek, biztonságban érezte magát és a végső rohamra gondolt. A 2. fal réselésére öt üteget rendezett be és pedig egyet a külső fal előtt, hármat a contravallatió redoutjaiban és egyet a kis Svábhegyen.

A sarki rondellához egy 15 m. széles rőzseköteg-lépcsőt és még más, apróbb munkákat készíttetett.

Augusztus 31-én a haditanács megállapította a roham-intézkedést. Kimondották, hogy a bécsi kaputól a középső rondelláig csak álrohamok legyenek; a valódi roham a jobboldali részre szorítkozzék, és pedig három oldalról, u. m. a sarki rondellától jobbra és balra egy-egy, a harmadik pedig a rőzse-lépcsőn fel ezen rondellán át.

Összesen 6000 ember volt megállapítva, melyek közül 600 ember három csoportban az álrohamhoz.

A déli oldalon Miksa 3000 embert rendelt ki három oszlopban, és pedig az egyik a Naphegy felőli oldalról, a másik kettő pedig a teraszfal közepe felé és az István-toronyra.

A roham napját titokban tartották és azt híresztelték, hogy a keresztények Szolimánt támadják meg.

Szeptember 2-ára volt a roham tervezve és a csapatok egész éjjen át virrasztottak.

Délután 1200 svéd is a táborba érkezett és 5 óra előtt az összes lövegek a tüzet beszüntették. — A rohamoszlopok készen állottak és csak most tudták meg a csapatok, hogy a roham a vár ellen megy. — Pontban 5 órakor elhangzott a kis Svábhegyről a 6 ágyúlövés és a harczvágytól égő hadi-nép nekiindult a rohamnak. Ez rövid, de véres volt.

Első volt a várban a rézsőlépcsőn menő oszlop; de már inogni kezdett, a midőn a jobboldali a vár falain megjelenik és a törököket baloldalba veszi; majdnem egyidejűleg érkeztek fel az álrohamot intéző brandenburgiak is, mire a török visszafordult és a torlaszok mögé menekült, a hová azonban őket a keresztények nyomban követték és így a további küzdelmet lehetetlenné tevék.

Károly, az ok nélküli öldösést beszüntetendő, a harczot be akarta fejezni és e czélból megbízta Croy herczeget, hogy a vár legfontosabb részeit megszállja.

Alig állott a herczeg a bécsi kapu előtti téren a csapatok élére, a midőn a mai Verbőczy-utczából egy nagy tömeg török katonát látott előnyomulni, élén a hőslelkű Abdival.

Croy, hogy ezen csoportot körülkerítse, rajokat küldött ki a mellékutczákba, miért a csoport nagyobb része szétfutott. «Csak egy kis része maradt az iskola-téren, méltó a világ legnagyobb festői ecsetére. — A leghívebb, a legkitartóbb török tisztek, annyi dicsőség és annyi szenvedés osztályosai térdeltek ott egy galambősz férfi körül, görcsösen kapaszkodva megrongyolódott kaftánja foszlányaiba; az egyik térdét ölelte át az aggastyánnak, a másik lábafejéhez tette vérző homlokát, a harmadik lecsüngő balkarját fogta körül összekulcsolt kézzel; a véres, lőportól füstös arczú, marczona hadfiak rimánkodva kértek, könyörögtek az élő szoborhoz: jőjjön velünk, meneküljön, mentse meg drága életét a romok közül, hisz Konstantinápoly és Jeruzsálem kulcsa, a megalázott Buda, örökre vesze van! De az ősz ember tagadólag intett. *Ha nem tudtam megvédeni ezt a rám bizott várat: haljak én meg itt!*» És csakugyan néhány percz múlva harczolva esett el.

A harcz még Abdurrahman hősi halálával sem ért véget. Azonban lassanként a törökök visszaszoríttattak és Croy herczeg a mai dísztéren válogatott csapatokat állított hadirendbe, hogy — a várkastély ellen induljon.

Ezalatt a déli oldalon a török ellentállása hevesebb és hatáso-

sabb volt, de az előkészületek a rohamhoz nem lettek oly szorgosan megtéve, mint az északi részen és csak Miksa és Badeni Lajos személyes bátor és lelkesítő viselkedésének tulajdonítható, hogy a védőnek irtózatos ellentállása és öldöklő tüze daczára a rohamot ismét és ismét megújították.

Már 2 óra hosszáig tartott a küzdelem; még nappal volt, de a nap már lenyugodott és Abdurrahman már elesett.

Ekkor jött a hír, hogy a vár legnagyobb része el van foglalva és hogy a palotának északi falát Croy herczeg megrohanni készül.

Ez a hír bűvös varázserővel hatott a támadókra, és végső megfeszített erővel a védőt sikerült végre visszaszorítani.

A török — valami 3000 ember: férfi, asszony és gyerek most két tűz között volt. — Nem volt más választás, mint megadás, vagy a halál. — S azok, kik még az imént bő marokkal szórták a halált, most kitűzték a fehér zászlót, melyet azonban a bajorok — vérig elkeseredve a pokoli ellentállás miatt — eleinte nem vették figyelembe és Miksának nagy fáradozásába került az öldöklést beszüntetni.

A tárgyalások azzal végződtek, hogy a törökök fegyverüket letették és foglyul ejtettek.

A vár ezen utolsó rohama alatt a nagyvezér serege egy részével újra megjelent a kamaraerdők hátán és mintha harczolni akarna, egy pár lovas-osztályt a kelenföldi síkra bocsátott le. Azonban Szolimán a keresztények ellenintézkedéseit be sem várva, gyorsan visszavonult.

«Mintha csak azért jött volna, hogy tanuja legyen Buda elestének és a keresztény sereg dicsőségének, mely annál nagyobb, minél bizonyosabb az, hogy nincs példa rá, hogy ily nagyfontosságú s oly erős őrségtől védett helyet rohammal vett volna be az ostromló sereg egy olyan számú felmentő sereg szeme láttára, mely egy jó harmaddal nagyobb volt az ostromlónál.»

(Források: dr. *Károlyi Árpád* Buda és Pest visszavívása 1686-ban. Budapest 1886. 4. r. A «Ludovika Akadémi Közlönye» 1896. V. füzet.)

2634.

Kerek lőportartó, fából, mindkét oldalán bemélyített, körös díszítéssel.

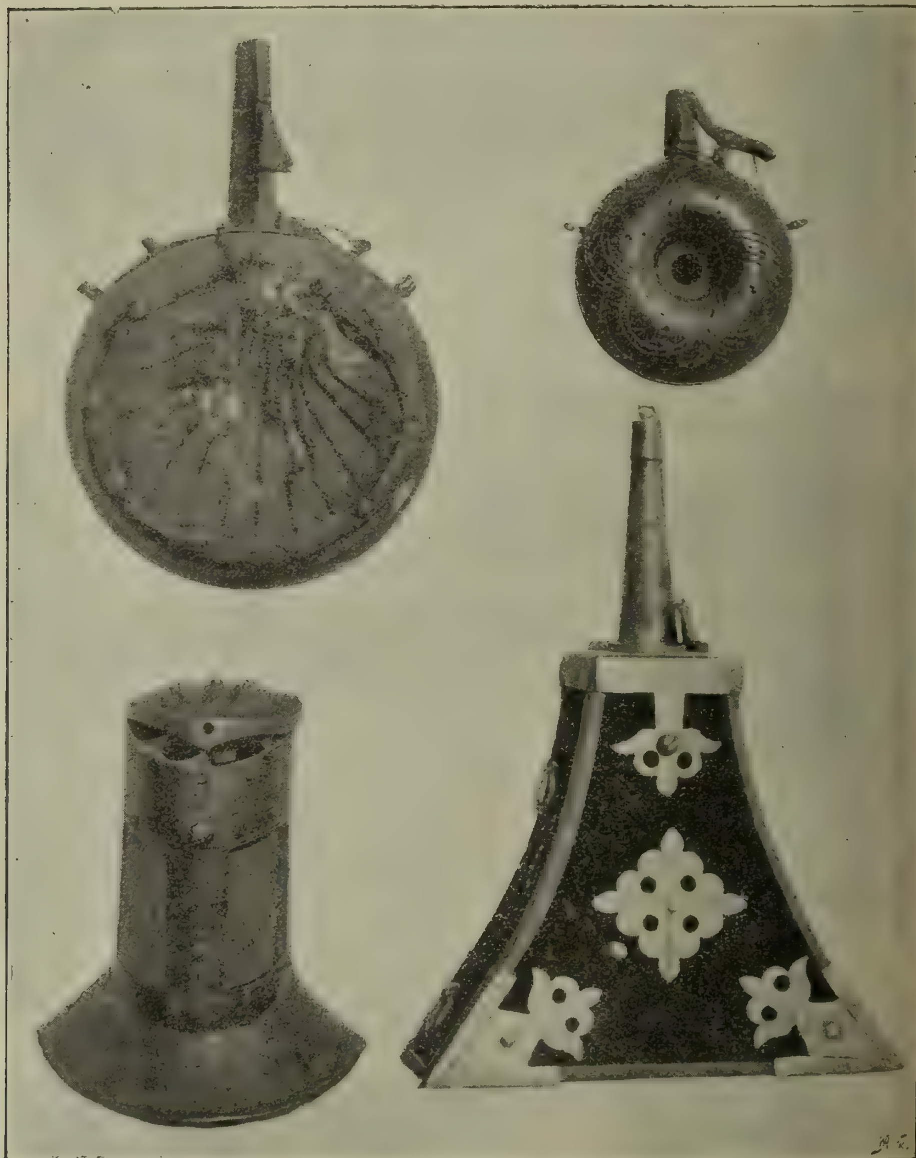
Az ilyen kis lőportartókat különösen a musketáknál használták s belőle szórták a lőport a lőporserpenyőkre. XVII. század eleje.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2635.

Tölténytartó, öt töltény számára, fából. Kívül vaslemezzel borítva. A lemez alatt bőrréteg van, amely két négyszögletű kivágott helyen reczézett. A födél féldomború s három bordával ékített, belül pedig egy erős fölcsapó rugóval ellátott. A tölténytok fölül sárgaréz lemezzel borított.

2636 2634

2635 2637

Az egész készüléket egy hátul megerősített csattos szíj segélyével lehetett az övhöz csatolni. Magassága 10 ctm. szélessége 5·5 ctm.

(Lásd dr. Fritz *Pichler:* «Das Landes-Zeughaus in Graz». XLI. tábla, 9. ábra, 144. lap.) XVI. század vége.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2636.

Kerek lőportartó, fából, előlapjára szegezett bőr golyózacskóval. Valószínűleg lövészek számára készült. A zacskó golyók tartására szolgált. XVII. század eleje.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2637.

Lőportartó, háromszög alakú, hajlott oldalakkal. Az e fajta lőportartók nagyobbrészt vaslemezből, ritkábban fából készülték, rendesen bársonynyal voltak borítva, néha finomabb szövettel, széleiken pedig czínezett vaslemezekkel vasalva, sőt igen sok esetben — mint a bemutatott példánynál is látható, áttört mivű lemezkékkel voltak díszítve. A csőalakú nyilást kívülről pléhdugó zárja el, belül pedig egy rugón járó lemez választja el magától a lőportartótól. A gráczi tartományi szertárban található nagy mennyiségű ily nemű lőportartók zöld vagy sárga bársonynyal borítottak, de van virágos arany brocat bevonatú is.

(Lásd dr. Fritz *Pichler:* «Das Landes-Zeughaus in Graz». XLI. tábla, 4. ábra, 145. lap.) XVII. század eleje.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2638.

Pisztoly, hosszú kétcsövű, forgó rendszerű kovás, előre csapós szerkezettel, teljesen hasonló a 2655. szám alatt leirt pisztolyhoz. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2641.

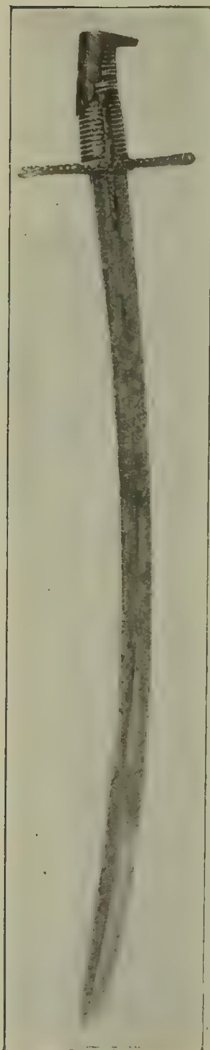
Szablya, rövid. A penge mindkét oldalán homorú vájattal és a végén 22 ctm., nagy fokéllel bír. A penge alsó harmada bevésett díszítésű s belső oldalán egy nagy turbánú török vitéz egész alakja jobbjában fölemelt karddal, fölötte pedig SOLIN(I) GLORI(A) alatta 1655 évszám arabeszkek által körülvéve látható. Ugyan ilyen török vitéz és évszám van a kard külső oldalán is.

A bőrrel bevont markolat ezüst huzallal körül van csavarva és vége erősen kiugró vas kupakkal fedett, amelynek felső része a

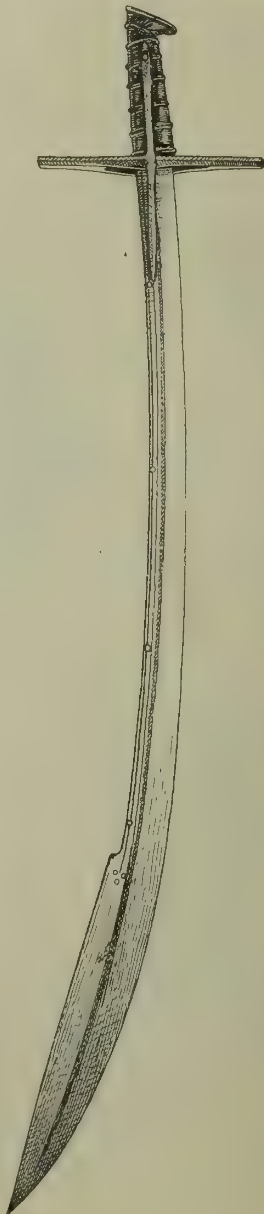
markolat gerinczét behüvelyezi. Az egyenes keresztvas két 10 ctm. hosszú tüskével van ellátva, amelynek egyike pitykés fejű szeggel van a markolathoz erősítve.

A keresztvas, ennek tüskéje és a markolatkupak domborúan kivert virágdíszítéssel bír, a mely eredetileg meg volt aranyozva. A bőrrel bevont hüvely aranyozott vasfoglalvány-karikákkal ellátott, amelyeken két-két, összesen négy hordkarika van megerősítve.

A csúsztató vas 16 ctm. hosszú hüvelyt képez. Almássy Ede.

2641

2642

2641

2642.

Szablya, magyar. Teljesen hasonló a 2643. szám alatt alább leírt szablyához, azon különbséggel, hogy az egyenes famarkolat hosszúkás tojásdad alakú véggel bír, amely csonttal borított és ebben négy fekete kör látható.

Az egyszerű fahüvely fekete bőrrel bevont és négy hordkarikával, vaslemez-, gerincz-, él-, és gyűrűs pánttal montirozott. (Hasonló kiadva dr. Fritz *Pichler:* «Das Landes-Zeughaus in Graz». XXIV. tábla, 8. és 9. ábra, 77. és 78. lap.) XVI. század. Tartományi hadszertár, Grácz.

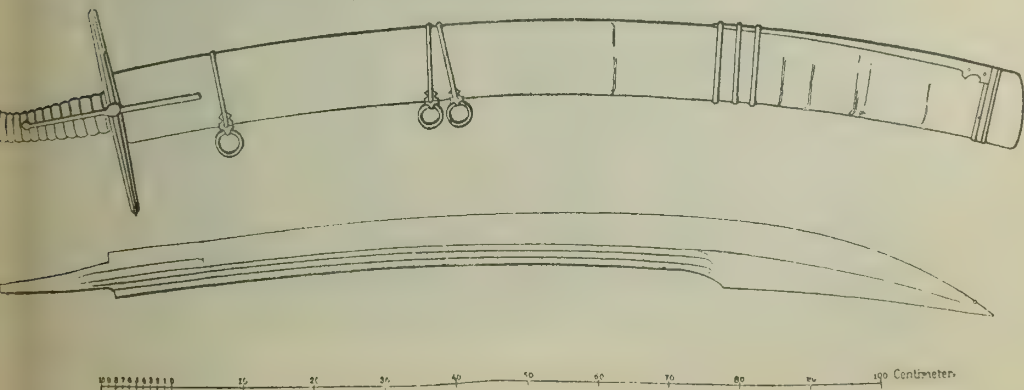
2643.

Szablya, magyar, mérsékelten hajlott s mindkét oldalán végigfutó keskeny vércsatornájú pengével. A penge gerincze széles és a hegye felé mintegy 27 ctm. egyenes fokéllel bír. A penge egyik oldalába a farkasjegy, L K betűk, a keresztes birodalmi alma és három ferde kereszt van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. A farkasjegy sárgarézzel kiöntött. A keresztvas egyenes és 8 ctm. hosszú egyenes tüskével bír. A markolat bordázott és fekete bőrrel bevont, s vége hátra hajló gombot képez. A penge hossza 78 ctm., szélessége a markolatnál 3 ctm., a fokélnél 4·5 ctm. Súlya 1 kiló 100 gramm. XVI. század. Tartományi hadszertár, Grácz.

2645.

Szablya, magyar, gyöngén görbülő pengével, amelyben a mellékelt fegyverkovácsbélyeg van beütve. Különben hasonló a 2642. szám alatt leírt szablyához. XVI. század vége.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2655.

Pisztoly, kétcsövű forgós, kovás szerkezettel.

A csövek elől hengerdedek, hátul nyolcz oldalúak és sem irányzékkal, sem czélgömbbel nincsenek ellátva.

A kovás kakas, lapos kerek lemezes fogókkal bír és a forgó tusára van erősítve. A tusa görbe, síma. A tusa alsó lapján a következő jelek: // İ İ K N 2 3 — vannak beverve.

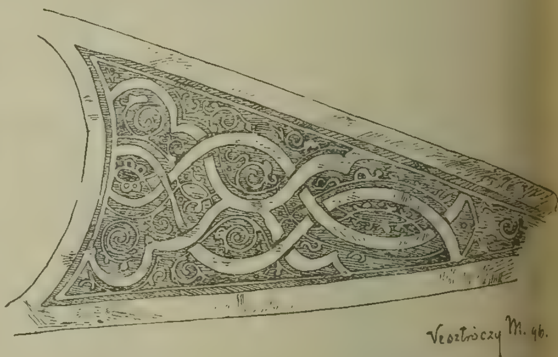
A cső hossza: 50·7 ctm., a tusával 70·5 ctm.; az űr átmérője 13 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2656.

Puska, hosszú, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső nyolcz oldalú, czélgömbös, hosszúkás négy hasábú irányzékkal és keskeny csatornával. Az irányzék fölött egy hármas csipkéjű paizs-

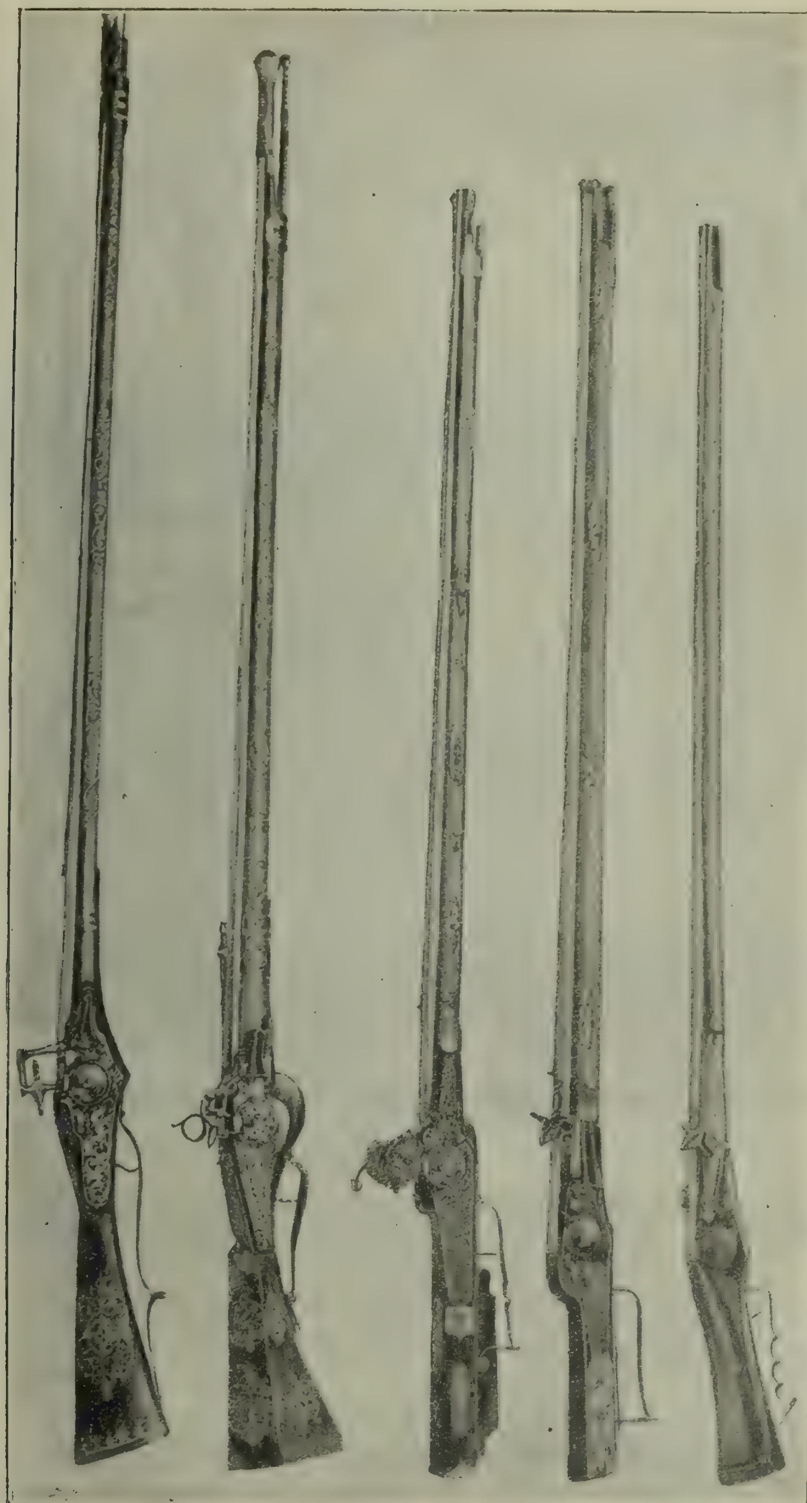
ban N K betűk fölött hármas sisaktollal díszített puskaművesbélyeg van beütve, a cső jobboldali lapján a serpenyő fölött egy mély szív alakú mélyedés van, a melyben valószinűleg rézbetétes bélyegjegy volt. A kovatartó és kerek lakat egyszerű síma.

A fegyver tusája és ágya vaslemezből készült, a mely gazdagon van étetett művű alakokkal diszítve.

A díszek arabeszkeket, agarakat, egy pánczélos, sisakos és pajzsos lovagot, egy gyalogost, a tusán Ádám és Éva paradicsomi jelenetét, s egy nőt kereszttel balkezében ábrázolnak. A tusaborító sarokvason jár s töltény tartályt képez.

A sátorvas hármas félkörrel bir. A cső űrátmérője 13 mm.; hossza 1·38 m.; teljes hossza 1·67 m. Súlya: 5·410 gramm. A XVII. századból.

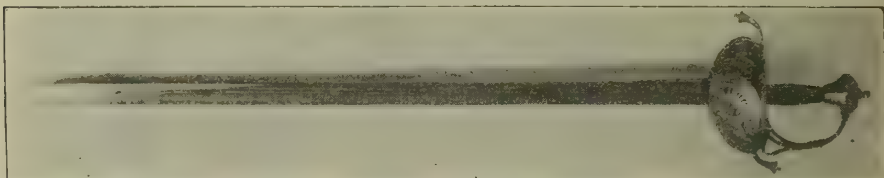
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3026 3026 2790 3026 2656

2659.

Kard, dragonyos főtiszti, egyenes, csúcsa felé kétélű pengével, melyen a keresztvastól kezdve két széles vércsatorna fut végig, s azok közűl egyik hármassá alakul át. A penge egy oldalán hadi jelvények, más oldalon egy német lovastiszt alakja van kivésve. A keresztvas négyszögű és fekvő ⟷ alakú, melyből hármas kézvédő borúl fel a markolatfejig. A kosár a pengére hajlik alá s rajta két oldalt az osztrák kétfejű sas van áttört és vésett művű aranyozott

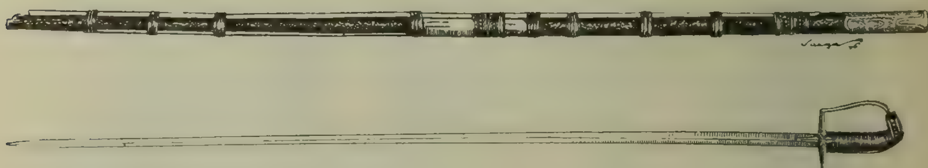

sárgarézből alkalmazva. A famarkolat vörösréz sodronynyal körülcsavart. A körte alakú nagy vas markolatfej nyolczszögletre van alakítva, tetején pedig egy kisebb gomb ül. (Hüvelye nincs.) (Hasonló alakú kiadva: »Waffensammlung *Kuppelmayr*», München 1895. XXII. t. 244. sz.) A penge hossza 89 ctm., szélessége 3·5 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2660.

Hegyes tőrkard, három élű, hosszú homorú oldalú pengével, amelybe a nap, hold és csillagok vannak bevésve. Rövid egyenes két tüskéjű keresztvasának egyik vége a markolat-kupakig fölhajló

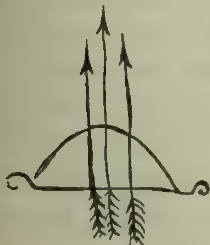
s szélein vésett. A markolat sárgaréz dróttal montirozott. A fekete bőrrel bevont hüvely élpánttal és vésett, valamint bordás sárgaréz foglalványnyal bír. A penge hossza 1 m. 24 ctm., a markolat hossza 11 ctm. A kard súlya hüvelyestül 1 kiló.

(Lásd *K. Weiss:* «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien». 1890. IV. rész, 72. lap, 783. szám.)

XVII. század. Bécs városi történelmi múzeum.

2662.

Kard, török, keskeny, rövid pengével, mely csúcsa felé kétélű. A nyujtványos keresztvas ezüstből van, négyszögű és lángolt, végein pedig galléros négyszögű gomb van. A markolat szarúból van csipkés bordázattal, két oldalt 2—2 ezüst pitykével. A törökös markolatfejből kettes ezüst láncz függ le mely a keresztvas gombjához van erősítve. A hüvely fából van, fekete sagrinbőrrel borítva. A hosszú csúsztatók, hüvelynyilás-pánt és karikás pántok ezüstből vannak. A penge hossza 66 ctm., szélessége 33 mm. Súlya: 600 gramm. A pengében egy kézíj van három nyílvesszővel beütve. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2664.

Tőr, török, egyenes, kétélű pengével és finoman bordázott, feketére páczolt famarkolattal.

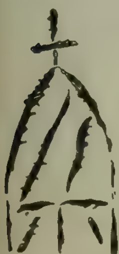
A hüvely fekete finom szemcsés bőrrel bevont, amelynek külső oldala stilizált tulipánokkal díszített. A tulipánok a hüvely fáján vannak kifaragva. A markolat kupakja finom filigrán ezüstből van, és piros és zöld rekeszes foglalványú utánzott ékkővel díszített.

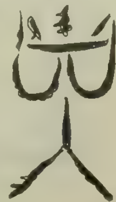
A penge bordázott és fölül három, középen két és alul egy keskeny vércsatornával bír, s csúcsa négyélű. A penge mindkét oldalán négy-négy sárgaréz csillag van beverve. A penge 28 ctm. hosszú. A XVI. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2666.

Kardpenge, vasból, kétélű. A penge fokozatosan keskenyedik s közepén kétharmad részben homorú vájattal bír, amelybe az egyik oldalon egy keresztes kupola vagy püspöksüveg alakú bélyeg, e fölött arabs mondat és az évszám (szavakban), a másik oldalon pedig egy B alakú jegy van beütve.

A penge hossza 91 ctm., a markolattal 11 ctm., szélessége 5·5 ctm. Súlya 900 gramm. XVI. század.

A Szent Iréne bazilika fegyver-gyüjteményéből. Abdul Hamid szultán Ő Felsége.

2667.

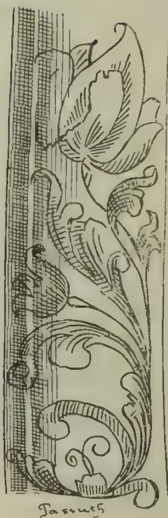
Pallos, keleti, hosszú, kétélű, hegye felé fokozatosan keskenyedő pengével, a melynek mindkét oldalán egészen a közepéig futó széles homorú vájat van. E vájatban egy igen elkopott farkasjegy és egy sugarak által több részre osztott kör van mint mesterbélyeg beütve és sárgarézzel kiöntve. A kard markolata hasonló a 459. szám alatt leírt bosznyák kardéhoz, azzal a különbséggel, hogy a keresztvas és foglalvány más. Az erősen lehajlított keresztvas gömbben végződik. A keresztvas alatt 6·5 ctm. hosszú és 6 ctm. széles egyik oldalán áttört mivű markolatpánt sárgarézből van alkalmazva. Az áttört mivű részén, valamint a markolat kupakján és markolat gombján rekeszfoglalványok vannak alkalmazva, a melyekből azonban — három kivételével — az ékkövek hiányzanak.

A fekete bőrrel bevont hüvely igen érdekes, amennyiben, mintegy 20 ctm. hosszúságban, a két foglalványkarika között náddal van körülvéve és azután vékony szíjjal átfonva, úgy, hogy az egész pikkelyesnek látszik. A hüvely mindkét élén pántokkal és hat vésett művű kerülékalakú foglalványpánttal ellátott. A bujtató pánt 17 ctm., a koptató 13 ctm. A markolatpánt belső oldalán egészen modern vésetben egy Caesar-fej és TVAR. REX. BOS. felirat látható.

A penge hossza 97 ctm., szélessége 4·5 ctm., markolata 13 ctm. Súlya a hüvelylyel együtt 2 kiló. XVI. század vége.

A bettléri kastélyból. Andrássy Géza gr.

2670.

Szablya, magyar, gyengén görbülő pengével, a melynek két oldalán stilizált liliom, a másik oldalon, korona alatt L betű stilizált babérág között látható. Leopold nevének monogrammja. A meglehetősen lapos penge mindvégig csaknem egyenletesen széles.

A bőrrel bevont markolat egy kissé lehajló s felső része gerinczén vaslemezzel, oldalán pedig két sárgaréz pitykével ellátott. A magyar huszárság viselte. XVII. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

2673.

Kard, egyenes, síma, két élű pengével, melynek hegye tompított és lapján két oldalt széles vércsatorna fut a középen csaknem a végeig, jobb oldalára pedig kovás lőberendezésű cső van csavarokkal erősítve. A csövön «WILH WYRICH Soling» van bevésve. A körbordázatú, hosszú magyaros famarkolat bőrrel bevont s vége felé gyengén előrehajló. A markolatfej vésett vasból egy sasfejet ábrázol. A vésett művű keresztvas hátul a penge felé hajtott, elől pedig meghosszabbodva kézvédő gyanánt hajlik a markolatfejig, hol kifelé kanyarodó lapos gombban végződik. Jobb felől kagyló alakú, vésett vas hárító lapocska hajlik a markolat felé. A penge és lőberendezés XVIII., a markolat XVII. századbeli. Súlya 1 kgr. és 800 gramm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2674.

Kard, dragonyos főtiszti, két oldalt domborított, arabeszkekkel és vadászati jelenetekkel gazdagon beétetett egyenes pengével. A keskeny két élű penge egyik oldalán két vers van beétetve, következőképen: «J Gral: Johan de Werth, hat mich zum Streit erkohren, | Der offt victorisirt, gahr Wenig mal Verlohren, | Sein freidt Wahr nur in Feldt, mich liesz nie von der Seithen, | toch miest er Endlich auch, Gefangner in Frankreich reithen. | Zeith Wehrentes Arrest, War ihm der König gneiget, | Heuidt ihme Liberirt, sein ganzes Lager zeiget, | Dasz er gwisz recht beschauth, vnd gahr zu wohl betracht, Daruon Des andern tags, 6000 nieder gmacht.» Az aranyozott, négyszögű keresztvas mindkét vége üres, lapos gömbben végződik, melyek a penge éle és foka felé legörbülnek és rostaszerűen át vannak törve. A kétágú kézvédő hasonló kivitelű s a körte alakú és szintén áttört üres markolatfejhez van csavarral erősítve. A markolat sodrott huzalból csavarszerűen körbordázott s jobb oldalt hárító lap gyanánt egy kagyló alakra vésett homorú vaslap hajlik le a penge felé. A keskeny penge hossza 82 ctm., szélessége 2·5 ctm. Súlya 900 gramm (hüvelye nincs). XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2680.

Kópja (2 drb), vasból, négy élű nyárssal, mely alsó és felső végén sárgaréz tokba húzott fenyőfa rudacskába van beütve. Hossza a rudacska végétől a nyárs csúcsáig egyiknél 86, másiknál 101 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2682.

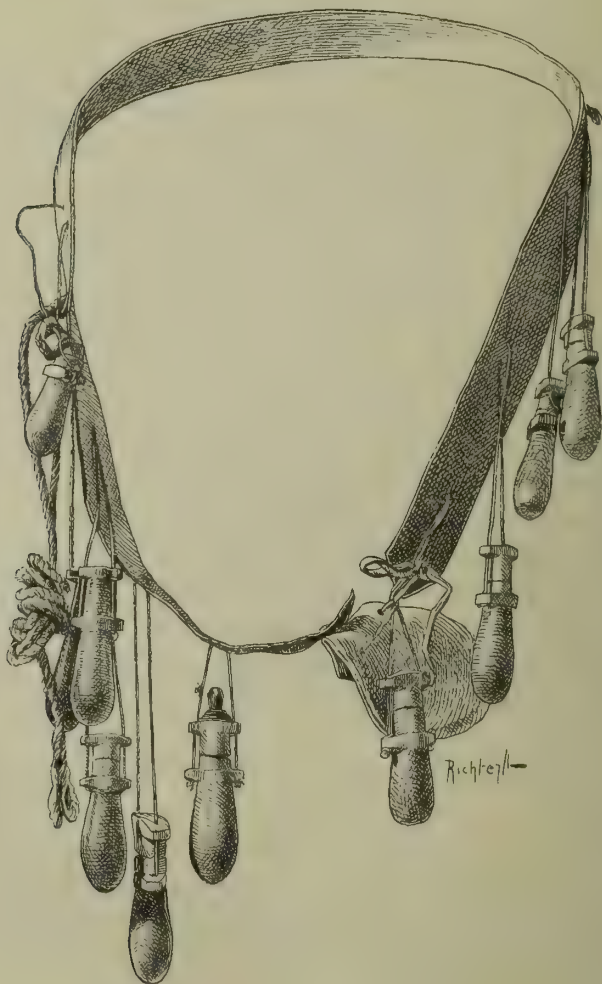
Kard, egyenes, egy élű pengével, amelynek csipkés félholdas díszítésű bordája alatt egészen a hegyéig végigfutó mély homorú vájata van. E vájatban nyolcz csillag, csetneki fegyverkovácsbélyeg van beütve. Egyik oldalán pedig II. Mohammed szultán fegyvertárának már többször említett bélyege látható, amely az eddigiektől annyiban tér el, hogy a két szélső elif egymással össze van kötve. A keresztvas egyenes tüskés, a markolat fekete bőrrel bevont.

A penge hossza 87 ctm., szélessége hegyéig 3·5 ctm. Súlya 800 gr. XVII. század.

A Szent Iréne basilika fegyvergyüjteményéből.

Abdul-Hamid török szultán Ő Felsége.

2683

2683.

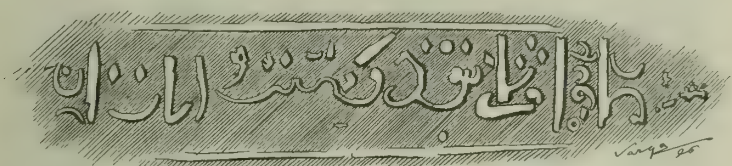
Töltényfüzér, széles bőrövvel, rajta tíz darab fa lőportartó hüvelylyel, kanóczczal és szarvasbőr golyótartó zacskóval. A lőportartó hüvelyek mintegy 13 ctm. hosszú megnyult körtealakú tokot képeznek, amelyek pontosan záró két fülű födéllel zárhatók el s vékony zsineggel vannak párosával a szíjra akasztva.

(Hasonlót kiadva lásd *W. Boeheim:* «Waffenkunde». 494. lap, 580. ábra.) XVII. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

2684.

Kard, egyenes, két élű, tompított hegyű síma pengével, melyen a markolattól kezdve a penge egyharmad rész hosszában széles, lapos vércsatorna fut s ebben két oldalt aranynyal kiöntött török felirat

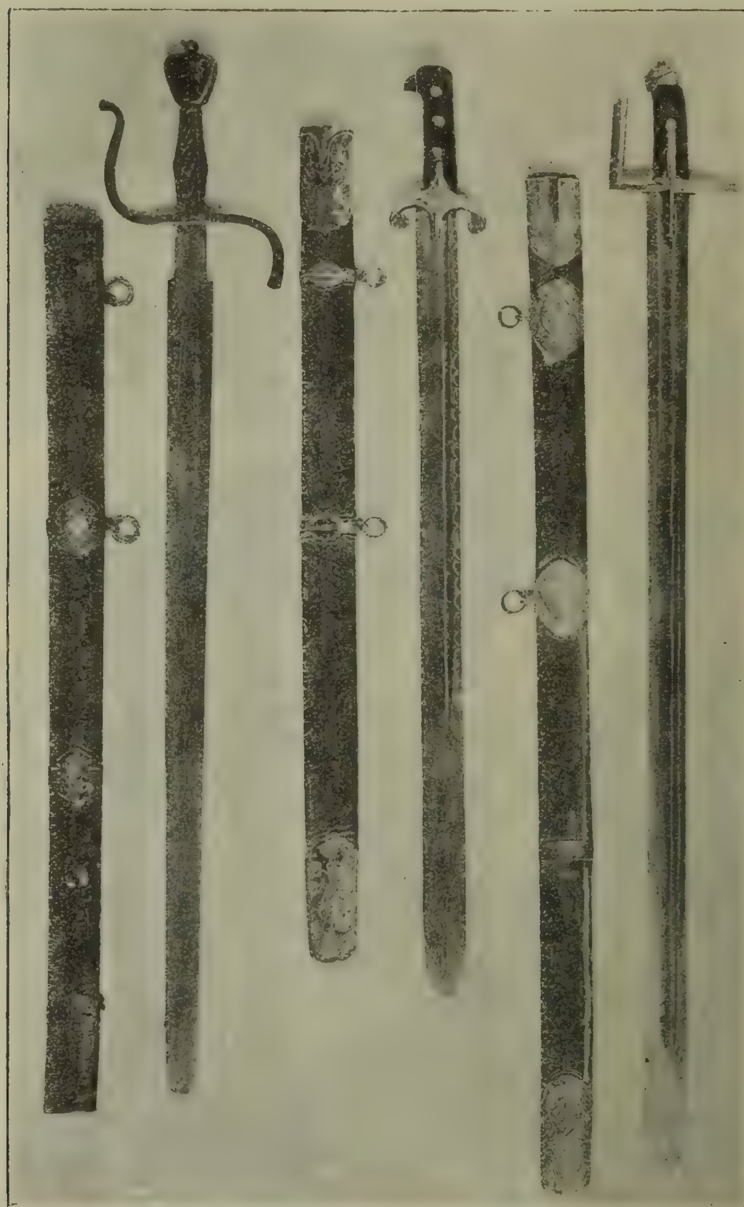
és két egymásnak dűlő ív alakú vonal által négy részre osztott kör van kovácsbélyeg gyanánt durván beütve. A penge nyakazott s az S alakú keresztvas aranyozott lombvéseteket mutat. A famarkolat sodrott sárgaréz huzallal van körítve. Az étetett mivű lombdíszszel ellátott és egy szögletében átfúrt nagy markolatfej lapos és levágott csúcsú szív alakhoz hasonló s tetején egy kisebb gömb ül. A fahüvely fekete sagrinbőrrel bevont, csúsztató és hüvely-nyíláspánt, valamint a karikás pánt ezüsttel kiöntött lombarabeszkekkel borított. A penge hossza 83 ctm., szélessége 4·5 ctm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2686.

Huszártőr (pánczélszúró), három élű csiszolt vasból (keresztvasa hiányzik). Magyaros markolata fából van, melyről a sodronybevonás hiányzik. A markolatkupak hosszú, lapos szív alakú és vésett ezüsttel borított. A fahüvely sagrinbőrt utánzó ezüsttel van borítva s ezen felűl a hosszú csúsztató pánt és bujtató, valamint a két középső pánt domborművű gazdagon aranyozott, vésett arabeszkekkel van borítva. (A penge közepén ketté van törve.) A hüvely hossza 114 ctm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

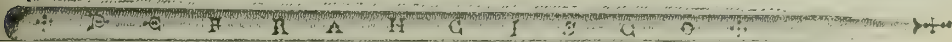
2684 3389 3376

2690.

Hegyes tőrkard, négy élű, hosszú pengével, amelyben a markolatvastól számítva mindkét oldalán 26 ctm. hosszú mély vércsatorna fut, a végén keresztalakú bevert díszítéssel.

Az egyik vércsatornában nyílvesszős íj és FRANGIA (?) G (?) O (?), a másik vércsatornában pedig RVIZ ismét egy íj NTOL két íj és O betűk vannak bevésve. A két oldalán lehajló keresztvas vége

egy-egy sárkányfejet ábrázol. A magyaros markolat vége lehajlott és aranyozott ezüstből készült és vésetekkel díszített. A hüvely közepén piros bársonynyal bevont és 21 ctm. hosszú aranyozott ezüst bujtató pánttal és 61 ctm. hosszú ugyanolyan koptató pánttal van montirozva és két hordkarikával ellátva. A pántok vésett díszítéssel bírnak. Mint látjuk tehát Fringia feliratok nem csak szablyákon fordúlnak elő.

A penge hossza 1 méter 5 ctm. Súlya 1 kiló 700 gr. XVI. század. A sáromberki kastélyból. Teleky Sámuel gr.

2691.

Vasnyílcsúcs, igen élesre kiköszörült, szakállas hegygyel és két visszafelé hajló horoggal. Hossza 14 ctm.

Ezen vasnyílcsúcsokat számszeríjakból lőtték ki s gyújtó készülék-

kel voltak ellátva. T. i. a két visszahajló horoghoz golyóalakú szurok-kötegek voltak erősítve. (Leírva dr. Fritz *Pichler:* «Das Landes-Zeughaus in Graz. XLIII. lap, 40. szám alatt.) XVI. század.

Tartományi szertár, Grácz.

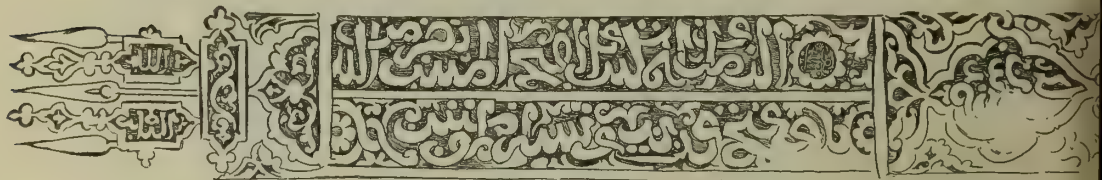
2692.

Tábori szelencze, ezüstből. Alakja összenyomott hengerded. Benne pohárnak használható betéttel. A szelencze felső szélén vert munkában Mátyás, Márk, Lukács és János apostolok képe, a közepén pedig lombdísz által körülvéve az ostromlott Buda látképe OFEN 1686 D. 2. SE ERO[BER]T. felirattal látható.

Hossza 19 ctm., átmérője 6·5 és 4·5 ctm. Andrássy Géza gr.

2693.

Kard, egyenes, vége felé kétélű, síma pengével, melynek fokánál két oldalt öt kis vércsatorna fut végig. A pengében a keresztvason alul két oldalt két sorban bevésett kufi irás és arabeszkek vannak. A nyujtványos keresztvas ezüstből van, első vége hirtelen fölhajtott s a markolatfejből lelógott ezüstláncz (mely most hiányzik)

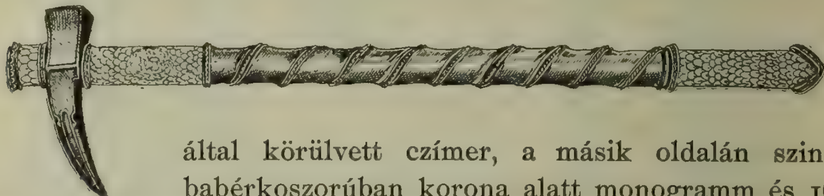

befogadására szolgált. A famarkolat egyenes, körbordázott és fekete bőrrel van bevonva. A markolatfej hosszú szív alakra alakított és vésett ezüsttel van borítva. A fahüvely fekete sagrinnal borított és apró szív alakú vésetekkel díszített, párosan alkalmazott karikapántjai közül három ezüstből van készítve. A pengében, melynek hossza 80·5, szélessége 4·5 ctm., súlya 800 gramm, török kovácsbélyeg van beütve. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2694.

Csákányfokos, vasból, madár csőr alakú vésett tüskével. Nyele vésett művű ezüst pánttal bír és barna bőrrel bevont, amely körül hármas ezüstsodrony csavarodik. Az ezüstpánt egyik oldalán babér koszorú

által körülvett czímer, a másik oldalán szintén babérkoszorúban korona alatt monogramm és 1695 évszám van bevésve. A czímerpaizsban és a koronás sisak oromdísz fölött egy-egy kiterjesztett szárnyú galamb látható. A fokos nyele 67 ctm., a fokos 15 ctm. hosszú. Súlya 1 kiló. Péchy Tamás.

2697.

Emlékérem Buda visszafoglalására. 1686.

Előlap: I. Lipót fürtözött fejjel, hadi öltözetben és palástban bal lábát félhold fölé nyugosztva. Feje fölött a pálmaágas lebegő békenemtő koronát tart. Lipót a jobbjában tartott kormánypálczát áldólag nyújtja ki Magyarország előtte térdelő Géniusza felé, kinek jobboldalán a háttérben szemközt egy jobbjában kettős keresztet, baljában pedig kehely fölött lebegő ostyát tartó harmadik Géniusz áll bal lábánál heverő paizszsal, melyen e kétsoros felirat van: LVDOVICVS | REX VNGAR. Az érem körirata: LEOPOLDO VLTORE RESURGES. A szelvényben: RESTITVTORI VNGARIÆ | OB BVDAM RECEPTAM | MDCLXXXVI. | háromsoros felirat és G—H éremvéső jegy.

Hátlap: HOS FORNAX ARDET IN VSVS körirat; a mezőben az ostromlott és égő Buda látképe a Duna felől tekintve. A fölemelkedő füstfellegek fölött lebegő korona.

Bronz. Átmérője 45 mm. (Lásd: *Majláth Béla.* A történelmi kiállítás kalauza Budapest 1896. 434. l.) Dr. Szendrei János.

2698.

Sulyom, négytüskéjű, vasból, melynek tüskéi úgy vannak elosztva és hajlítva, hogy az eldobásnál a tüskék közül egy fölfelé s a talajra függélyesen állván, rohamoknál a táborra törő ellenség vagy annak lovai belétapostak s harczképtelenekké váltak. A négy szögű, hegyes vastüskék hossza 3 ctm. XVII. század.

A krasznahorkai várból.

Andrássy Dénes gr.

2702.

Kézirat, héber nyelvű, bekötve, kis nyolczadrét, 68 beírt levéllel, bőrsarokkal és szögletekkel, *Schulhof Jakabtól,* mely Buda visszavivását s az akkori zsidó hitközség állapotát tárgyalja 1687—1688-ból.

A könyv méretei 15 ctm. és 19 ctm.

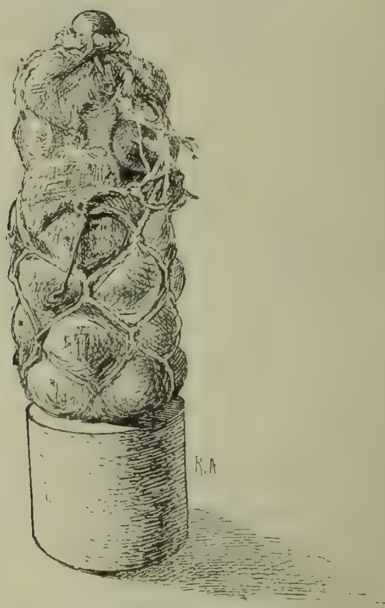
Dr. Kohn Sámuel.

2703.

Kartács, vászonba csavarva és vasgolyókkal megtöltve. A kartács alapját egy 5 ctm. magas, 5·5 ctm. átmérőjű fahenger képezi, amelyből egy 14 ctm. magas rudacska nyulik ki. E rudacska körül vannak a golyók a zsákocskában elhelyezve. A golyók 1·5 ctm. átmérőjűek. Súlya 1 kiló 100 gramm.

(Hasonló kiadva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen». 940. lap, 58. ábr.) XVI. század.

Selmeczbánya város tanácsa.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXII. TEREM.

2706

Zászló, két szárnyú, stylizált virágokkal beszőtt piros selyem damasztszövetből, a széleken széles aranyfestésű csíkkal, rojt és bojt nélkül. A zászlószárnyak nagy része hiányzik. A vörösre festett zászlórúd egy fagömbbel és váltakozva sárga-kék festett gyűrűkkel van tagolva s közben stylizált virágokkal ékítve; csúcsát egy kovácsolt vasból készült széles lándzsa képezi, melyben áttört alapon Mária monogrammja tömör betűkből van meghagyva. A zászló egyik oldalán az Esterházy-czímer két oldalt olajágat tartó két angyal által őrizve és akanthus-szerű körrel körülvéve, melyen belül NICOLAUS EZTERHAS DE GALANTA. aranyfestésű körirat; a felső szegély alatt VIRTUTE DUCE s az alsó szegély fölött COMITE FORTUNA aranyfestésű felirat van; míg a zászló másik oldalán szintén akanthus-szerű kördíszben baljában a béke olajágát, emelt jobbjában pedig pallost tartó angyal a tűzokádó sárkány hátán állva (Szt. Mihály arkangyal) olajban van megfestve. A felső szegély alatt 4. SOLI DEO GLORIA, az alsó szegély felett 1. FIDE arany felirat. A zászlószövet egyéb része a sárkányt vívó angyal körül csillagot képező hat arany ponttal, egyebütt pedig stylizált aranyfestésű és fürtökbe szedett lángnyelvekkel van beszórva. A zászló a hiányos szárnyak végeig 2·39 ctm. hosszú és szélessége 1·89 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2707.

Zászló, két szárnyú, sárga selyemdamasztból, stilizált levéldíszszel beszőve. Mindkét oldalán Szűz Mária megkoronáztatásának szép kivitelű képével, alatta a hg. Esterházy-czímer, az aranygyapjas rendjellel körülvéve és aranyos lángnyelvekkel. A zászló szélén három zöld és egy fekete vékony csík fut végig. Az egyik szárny belső szélét sárga rojt szegi.

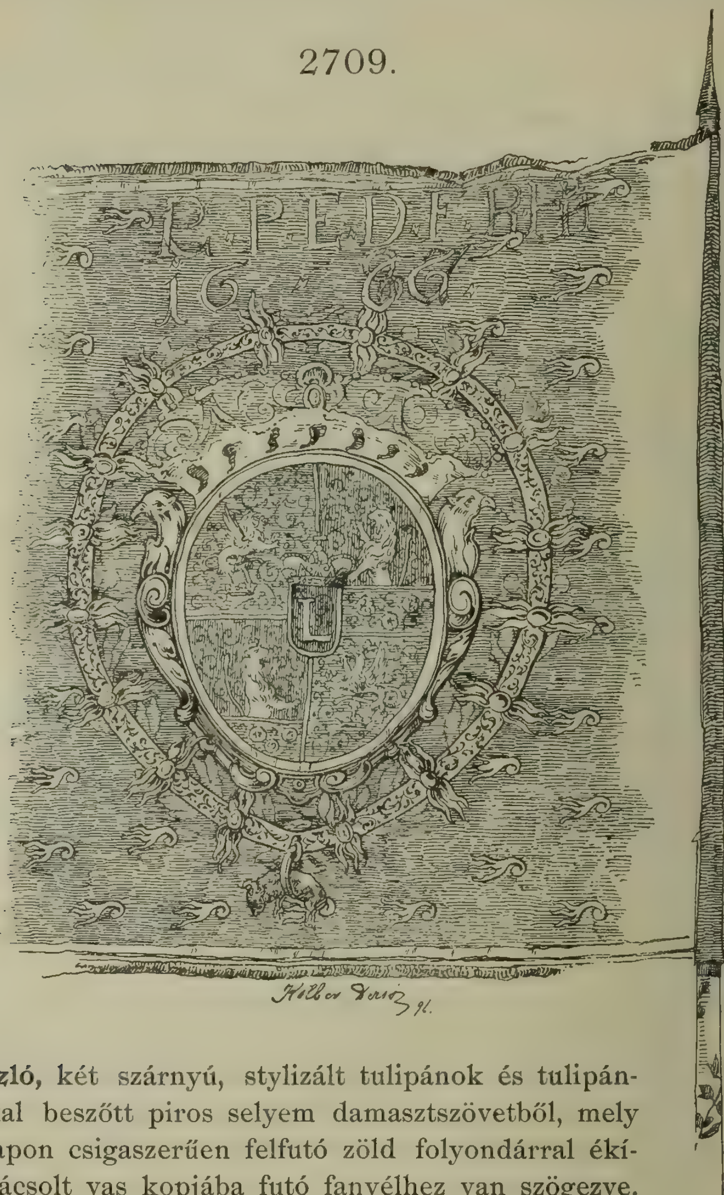
A czímer körül a következő betűk: P.E.P.C.D.E. | I.C.L. R.H.P. olvashatók. A zászló felső szélén SI DEUS PRO NOBIS QUIS CONTRA NOS felirat van, a melynek utolsó betűi kopottak. Az alsó szélén: SVBTVVM PRÆSIDIUM. 1683 felirat teljesen ép. A zászló rúdja vörös posztóval van bevonva, alsó része pedig

sárgára bemázolva. A rúd végén erősen aranyozott 14 ctm. hosszú és 15 ctm. széles szívalakú kopjacsúcs van megerősítve.

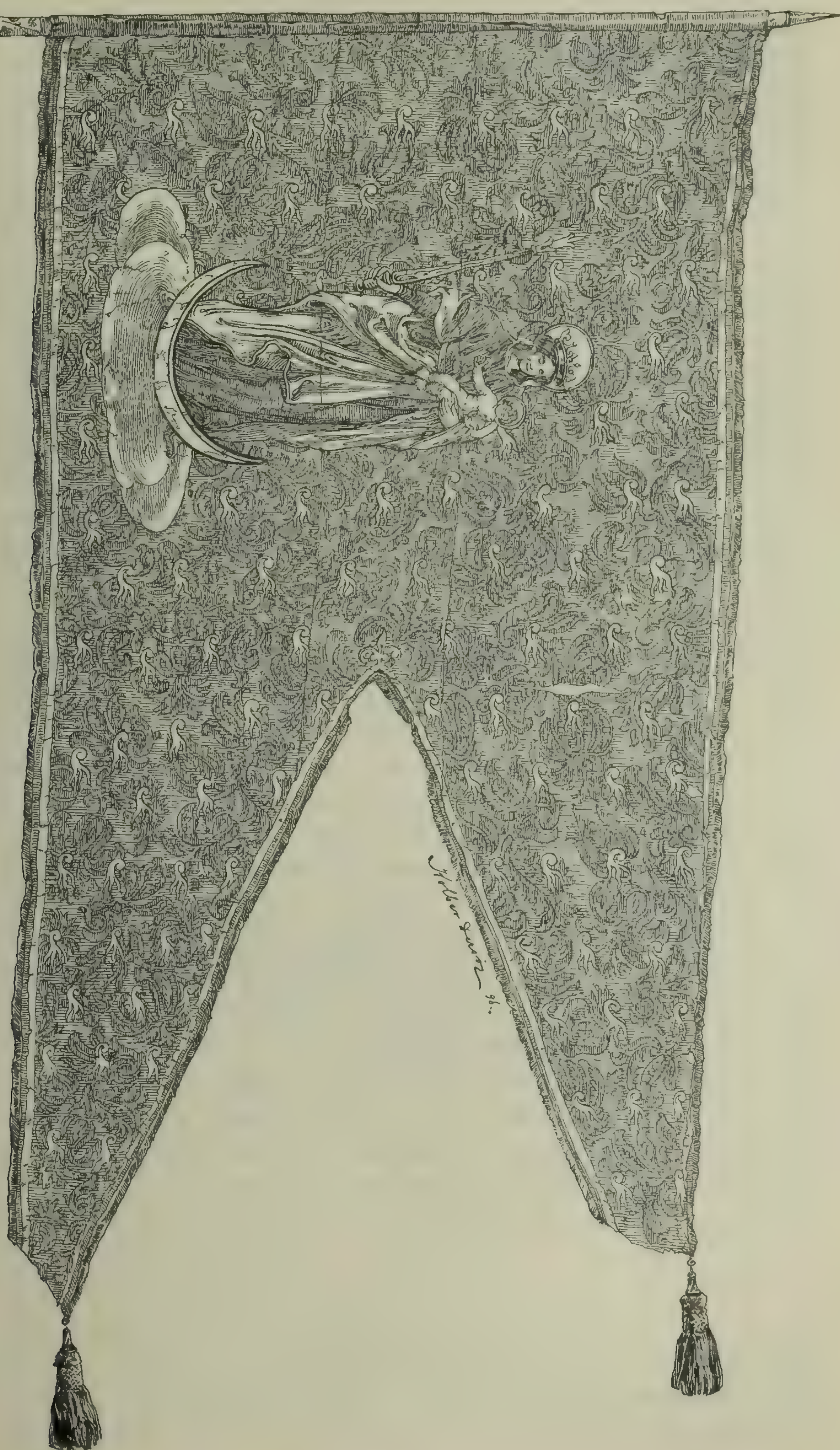
Szélessége: 1·44 m.; hossza: 1·93 m. (hosszabbik szárnyon).

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2709.

Zászló, két szárnyú, stylizált tulipánok és tulipánbimbókkal beszőtt piros selyem damasztszövetből, mely fehér alapon csigaszerűen felfutó zöld folyondárral ékített, kovácsolt vas kopjába futó fanyélhez van szögezve. A zászló keskeny piros selyemrojttal szegett, mely mellett festett arany csík fut s a szárnyak két nagy piros selyem bojtban végződnek. Mindkét szárny csúcsából mintegy 35 ctm. szövet hiányzik. A zászló mezeje stylizált arany lángnyelvekkel beszórt s azok közt a zászló közepén egy oldalról az aranygyapjas rend stylizált

2709

lánczával körülvéve az Esterházy-család herczegi czímere, más oldalt baljában a gyermek Jézust, jobbjában arany jogart tartó, tömören festett glóriával körített, felhőbe ékelt félholdon álló, koronázott szűz Mária olajfestésű képe látható. A czímer fölött C. P. E. D. F. aranyfestésű betűk s ez után R. H. P. koptatott betűk s alattuk 1666. évszám. A zászló hossza a szárnyak csúcsáig 2·39 ctm., szélessége 1·30 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2710.

Zászló, két szárnyú zöld damasztból, beleszőtt stilizált virágokkal, s mind két oldalán ráfestett aranyozott lángnyelvekkel. Az egyik oldalon a herczeg Esterházy-család czímere, az aranygyapjas rendjellel, stilizált szalagon. A másik oldalon egy aranyos pálmaág stilizált babérkoszorúban; a háttérben tájkép. A zászló rúdja két darabból áll. A vastagabb részre van a zászló rászegezve. A vékonyabb rúd stilizált levéldíszszel ékesített. A vastagabb rúd felső része vörös, az alsó része kék és fehér gyűrűs, amely gyűrűk után fehér alapra zöldszínű sastoll van festve.

Hossza: 2·83 m., szélessége: 1. m. 655 mm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2712.

Zászló, kék selyemből, fekete és sárga mór íves háromszögű szegélylyel. Az egyik oldalon a koronás Szűz Mária képe, a kisded Jézussal karján. Mária egyik lába aranyos félholdon nyugszik. A bal sarokban (18)00 évszám áll. A másik oldalon a hg. Esterházy-czímer F. E. betűkkel.

A zászló a rúdra négy sor gömbölyű fejű szöggel van felerősítve. A rúdon kék és sárga sávok futnak végig. A rúd végén sárgaréz kopja van, a melynek szélessége: 8 ctm., hossza 12 ctm., a herczegi koronával és F. E. bevésett betűkkel.

A kopja alatt aranyszálakból font szalag van megerősítve, a melyen 1800 évszám és F. E. betűk láthatók. A szalag és a zászló közepe nagyon tépett és foszlott. Szélessége: 1·50 ctm.; hossza 1·43 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2715.

Zászló, temetkezési, magyar motivumú beszőtt virágokkal, piros damasztselyemből, mely fecskefarkszerűen két ágban és két nagy piros bojtban végződik. Széle keskeny, piros selyemrojttal van beszegve, mely mellett a zászlótesten két aranycsíkkal határolt arany

szegélydísz fut végig. Váltakozva vörös és kék karikákkal tagolt és két fekete sastollal is díszített fehér festésű, belül üres rúdja áttört kovácsolt, széles vas lándzsában végződik, melyen IHS jel van tömören meghagyva. Mezejében szétszórt, magyar motivumú arany virágokkal környezve az Esterházyak festett czímere s e fölött a következő aranybetűs főlirat: SPECTABILIS AC MAGNIFICVS, DOMINVS THOMAS ESTERHÁZI | DE GALANTHA, SACRÆ CÆSAREÆ REGIÆQ3 MATTIS PRÆSIDŸ LEVENSIS | VICECAPITANEVS, DEO, REGI ET PATRIÆ FIDELIS AC VTILIS, CVM AD PAGUM | NAGŸ VEZEKENI CVM TVRCIS CONFLIXISSET PRO DEO, FIDE ET PATRIA | OCCVBVIT. DIE 26 AVGVSTI ANNO 1652. ÆTATIS SUÆ 27; másik oldalán a keresztre feszített Krisztus képe olajba festve és alatta IN TE DOMINE SPERAVI, NON CONFVNDAS IN ÆTERNVM arany nyomású felirat.

A zászló teljes hossza bojt nélkül 4·76 ctm., szélessége 2·7 ctm. A bojtok 20 ctm. hosszúak.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2716.

Zászló, lovassági, piros selyemből, kétszárnyú, egyik oldalán Szepes vármegye czímere: Comitatus scepusiensis vexillum. A másik oldalán a szűzanya képével és alatta *Patrona hungariae* felirattal. — XVII. század vége. Szepes vármegye törvényhatósága.

2717.

Zászló, temetkezési, magyar motivumú virágokkal beszőtt kék damasztselyemből, eredetileg szélesen festett aranypánttal körítve, melyből a felső rész hiányzik. Egyik oldalon aranyos festésű szalaggal kígyózóan körülfutott stilizált babérkoszorúban az Esterházy-család czímere, fölötte IVSTA CAVSA TRIVM, alatta TAN DEM; a bal mezőben hasonló koszorúban a felfeszített Krisztus képe, fölötte VOLENTE DEO és 1619 évszám. A szövet többi része fekete színnel körülvett arany lóhere-levelekkel van beszórva. A síma és csúcsvas nélküli zászlórúd fehér alapon fekete festett gyűrűkkel tagolt s közben stilizált vörös és fekete festett levéldíszszel és vörös és fekete stilizált sastollakkal díszített. A négyszögű zászló hossza 1·58 ctm., szélessége 1·70 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2719.

Zászló, magyar motivumokkal beszőtt piros damasztselyemből, két ágban végződve, keskeny piros selyemrojttal és egy fehér eres

s egy egészben piros selyembojttal ellátva, belül üres fanyéllel, mely kovácsolt vasból készült szívalakú lándzsában végződik és rajta áttört alapon tömör betűkkel Mária mongorammja van meghagyva. Az egy széles aranycsíkkal szegélyezett mezőben rendszeresen elszórt arany lángnyelvek közt egyik oldalon a sárkányt ölő szent György olajfestésű képe, mely előtt meredek halmon az apostoli kereszt, ennek tövében a magyar korona van festve s a kép fölötti tér PRO VIRGINE arany felirattal kitöltve. A baloldali mező közepét szintén arany lángnyelvek közt stylizált arany sugaraktól környezetten a félholdon álló koronás szűz Mária olajfestésű képe foglalja el, jobb karján a gyermek Jézussal, baljában arany jogart tartva. Mindkét alak feje tömör arany glóriával környezett s a gyermek Jézus jobb kezét áldóan emeli, míg baljában a kereszttel ellátott világalmát tartja. A zászló nyele fehér alapon váltakozva festett vörös és kettes kék gyűrűkkel tagolt, a két fehér mezőben egy-egy fehér eres fekete sastollal. A zászló hossza a szárnyak csúcsáig 4·16 ctm., szélessége 1·89 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2720.

Zászló, két szárnyú, sárga damasztselyemből. Az egyik oldalon a hg. Esterházy-család czímerével, az aranygyapjas rendjellel körítve; a másik oldalon egy stilizált babérkoszorúban arany pálmaággal. A háttérben tájkép, fölötte: JVS TE CERTANTI LAVREA. felírással. Mind a két oldalon aranyos lángnyelvek díszítik.

A zászló szélén vékony, egy ujjnyi széles aranyszegély van.

A szárnyak csonkák.

A zászló rúdja két darabból áll. Az egyik vastagabb s erre van a zászló rászegelve. A másik rúd vékonyabb az elsőnél, a melyhez hozzá van erősítve. Mindkét rúd alapszíne fehér. A vékonyabb rúdon sárga, kék és barna gyűrűk között, kék és sárga hullámos vonalak futnak végig a rúd hosszában. A rúd végén kovácsolt vasból kopja. Hossza: 2·83 m.; szélessége: 1·67 m. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2721.

Zászló (ezredzászló), síma selyemből, kék és sárga háromszögű selyemdarabokból összevarrott szegélylyel. Mindkét oldalon a hg. Esterházy család festett czímerével igen szép kivitelben. A zászló a rúdra négy sor, gömbölyű fejű aranyozott szöggel van erősítve. A rúd sárga és kék sávos. A sárgaréz kopjacsúcs 12 ctm. hosszú és 8 ctm. széles, a bevésett herczegi koronával és F. N. E. monogrammal.

A kopja alatti szalag aranynyal van kivarrva. Hossza 1 m. 565 mm., szélessége: 1·79 m. Alsó széle és az eleje tépett. XVIII. század.
A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

2722.

Huszárszablya, magyar, (négy drb), síma pengével, jegy nélkül, gyengén hajlott félhold alakban, a penge foka felé való görbülettel. Markolata reczézett, fekete bőrrel bevont és végén sasfej formájúlag vasalt. Keresztvasa középen két oldalt a markolat és penge felé kiugró vas keresztnyújtványnyal. A keresztvas és markolatvédő egy darabból áll, s a markolat végébe be van mélyesztve. Egyik kardmarkolat mindkét oldalon 3—3 sárgaréz pitykével díszített. A penge hossza 78·5 ctm., hüvelye egynek sincs. Súlya: 0·930 gramm.
XVI. század utolja.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fegyverderék, lovassági (21 drb), feketére mázolt, kovácsolt vasból. Hasonlók a 2944. szám alattihoz. A XVII. század közepéről.
A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

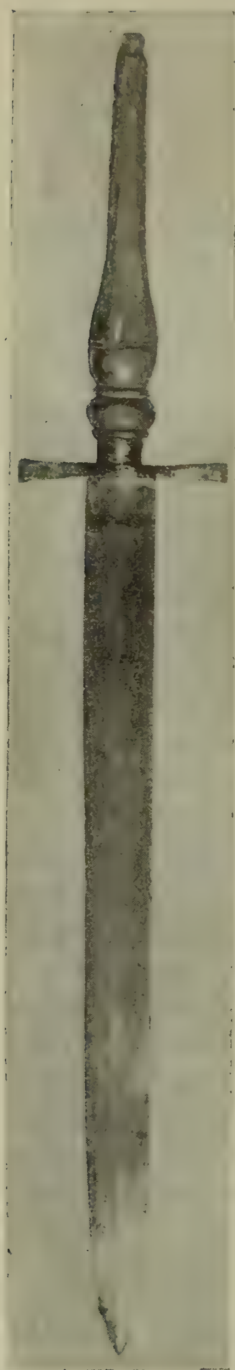
2723.

Csákó, gránátos, (2 drb), elől magasra emelkedő, félkerülék alakú és előre dűlő csúcsban végződik, mely medvebőrrel van körűlvéve. Teteje benyomott, lapos, piros posztóból készült és fehér czérnapaszománttal van díszítve. A homlok fölött vastag bőrellenző s e fölött egy háromszög alakú nagy sárgaréz lemez van a medvebőrre erősítve, s rajta dombormívű kinyomatban hadi jelvények közt a herczeg Esterházy-család czímere s az alóla kinyúló zászlóban jobboldalt F. (Fürst), baloldalt E. (Esterházy) betűk vannak domború kinyomatban. A csákó jobb oldalán egy kékkel tagolt narancsszínű nagy gyapjúrózsa van díszítésűl alkalmazva. Az Esterházy-gránátosok csákója volt. XIX. század eleje.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2724.

Fegyvercsoportozat.

Kard, gránátosé, (3 drb), hüvelylyel és magyarosan görbülő széles, síma pengével, melyek közűl kettőn P. (Pottendorf) fegyverkovácsbélyeg van beütve. Egyebekben hasonló a 4800. szám alatti-

2724

hoz azon különbséggel, hogy itt a keresztvassal együtt öntött sárgaréz bujtató, bige alakú. A penge hossza 60·5 ctm. Egyik kardhoz a fehérre mázolt tartószíj is megvan. Mária Terézia kora.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kard, gyalogsági, kurta. Pengéje és markolata egyenlő az előzővel, azon különbséggel, hogy itt a féseszerű kézvédő hiányzik s a pengén császári korona alatt F. R. W. betűk vannak monogrammá összefonva. A pengébe egyfejű sas van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve, melynek lábai és szárnyai kétfelé mereven kiterjesztettek. Potsdami bélyeg. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puskaszurony (hat drb). Hosszú kés alakú s a hegyétől egy harmadrész hosszban kétélű pengével és egyenes, négyszögű, lapított keresztvassal. Az esztergált és két gömbbel ellátott fanyél fokozatosan vékonyul s arra szolgált, hogy feltüzéskor a puska csövébe dugták be. A pengéken egy lovagcsizma alaku fegyverkovácsbélyeg van beütve. A penge hossza 48 ctm.; szélessége 3·5 ctm. A fanyél 22 ctm. hosszú. XVII. század. Hazánkban először Buda 1686-iki ostrománál használtattak ilyenek. Súlya: 0·460 gramm.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Sisak (kürass), vértes-sisak (4 drb), fekete, fénymázas vastag bőrből, melynek sipkája két oldalt kúpalakban összefutó bőrrel bevont bordával van tagolva. Elől és hátul bőr ellenző és a sisak tetején hátulról előre törő magas taréj, melynek élén zöld színű szőrrojtokból sok rétben összevarrt díszítés fut végig. Elől aranyozott rézlemezből készült ékítmény van, mely egy zászlók és kürtök között álló koronás paizsczímert mutat, az aranygyapjas rend jelvényével körítve s mezejében N F és E betűkből font monogramm. A sisak két oldalán dombormívű kinyomatban

aranyozott oroszlánfej van s a baloldali oroszlánfejen kis réztok, a forgó beillesztésére, mely utóbbi azonban mindenikből hiányzik.

XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tölténytáska, vértes tiszti, hossznégyszög alakú, fekete bőrrel bevont fából készítve, melynek födele feketén lakkozott vastag bőr, ennek közepén E betű (Esterházy), a herczegi koronával rézből kiöntve és aranyozva. A táska két végén, szintén sárgaréz öntésű, aranyozott oroszlánfejből kiálló horogba a fekete vállszíj egy-egy vakcsattba fűzött karikával van beakasztva. XIX. sz. eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál. hg.

Tölténytáska, gránátos altiszti. Hasonló a 3350. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a hg. Esterházy-czímert két oldalt griffmadár tartja. Tartószíj hiányzik. XIX. sz. eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

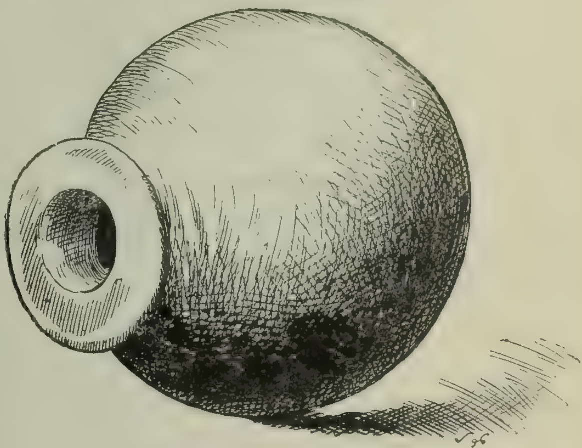
Kézi gránát (22 drb), zöld üvegből. A golyó belül üres és 15 mm. magas karimájú, 26 mm. átmérőjű gyúlyukkal ellátott. A gömb nem egészen szabályos, inkább egy kevéssé lapított.

A kisebb golyók átmérője: 6·8 ctm., súlya: 0.700 gramm.

A nagyobb golyók átmérője: 9·5 ctm. Súlya: 1·000 gramm.

A XVII. és XVIII. században a gránátosok voltak ilyen kézi vetőbombákkal ellátva. A bomba rendesen robbanó anyaggal volt megtöltve. — A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Gránát, bomba, zöld üvegből, mint az előzők. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2725.

Pisztolytok, lovassági (6 drb), fából vésve és fekete bőrrel bevonva. A tokon egy szíjszalag fut körül és elől egymást keresztező két szára a tok hátlapján alkalmazott szíjfüleken van áthúzva. A szíjazat a nyeregkápára való beakasztásra szolgált. Két toknak előlapján födeles kis tölténytáska van bőrből varrva, mely négy

töltény elhelyezésére rekeszekkel van ellátva. A tok hossza 45 ctm. XVIII. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2726.

Olajfestmény, *Kéry János* életnagyságú képe magyar ruhában, vászonra festve, fekete farámába foglalva. A kép bal-felső részén () OANNES : KĔRY : felirat. A kép magassága 210, szélessége 107 ctm. XVII. század. A nagykéri Kéry grófi család hontmegyei eredetü. Okmányainkban 1464-től fogva ösmeretesek: Kéry I. János 1629-ben Esterházy nádor követe Bethlen Gáborhoz és bizalmas barátja. 1635-ben B.-Gyarmat városának kapitánya 1642-ben báróvá, 1647-ben koronaőré s 1654-ben gróffá lett. Vele szakadt a család dunán túlra, hol Kabold várát birta. A XVIII-ik században a család kihalt. Czímerével ékítve ugyancsak a fraknói várból több ágyut és Batthyány Strattmann Ödön herczeg gyűjteményéből egy nyergét mntatjuk be még kiállításunkon. (Lásd *Nagy Iván.* 6. k. 228. l.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2727.

Puska, előre csapó kovás szerkezettel. A hosszú, síma, fúrott cső eleinte bordázatos, tovább sok szögletre alakított s egy bordázott gyűrűtől kezdve végig hengerded. A lobbantyú-lapon Ivan Gavatto B. szerszámkovács neve, a puskacsőben pedig —< LAZARINO >— COMINAZZO >— olasz fegyverkovács neve van bevésve. A habos fából készült agy francziás szabású, sátorvas, tusaborító és puskavessző-gyűrűk sárgarézből valók. A csövön irányzék és czélgomb van alkalmazva. A cső hossza 142 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

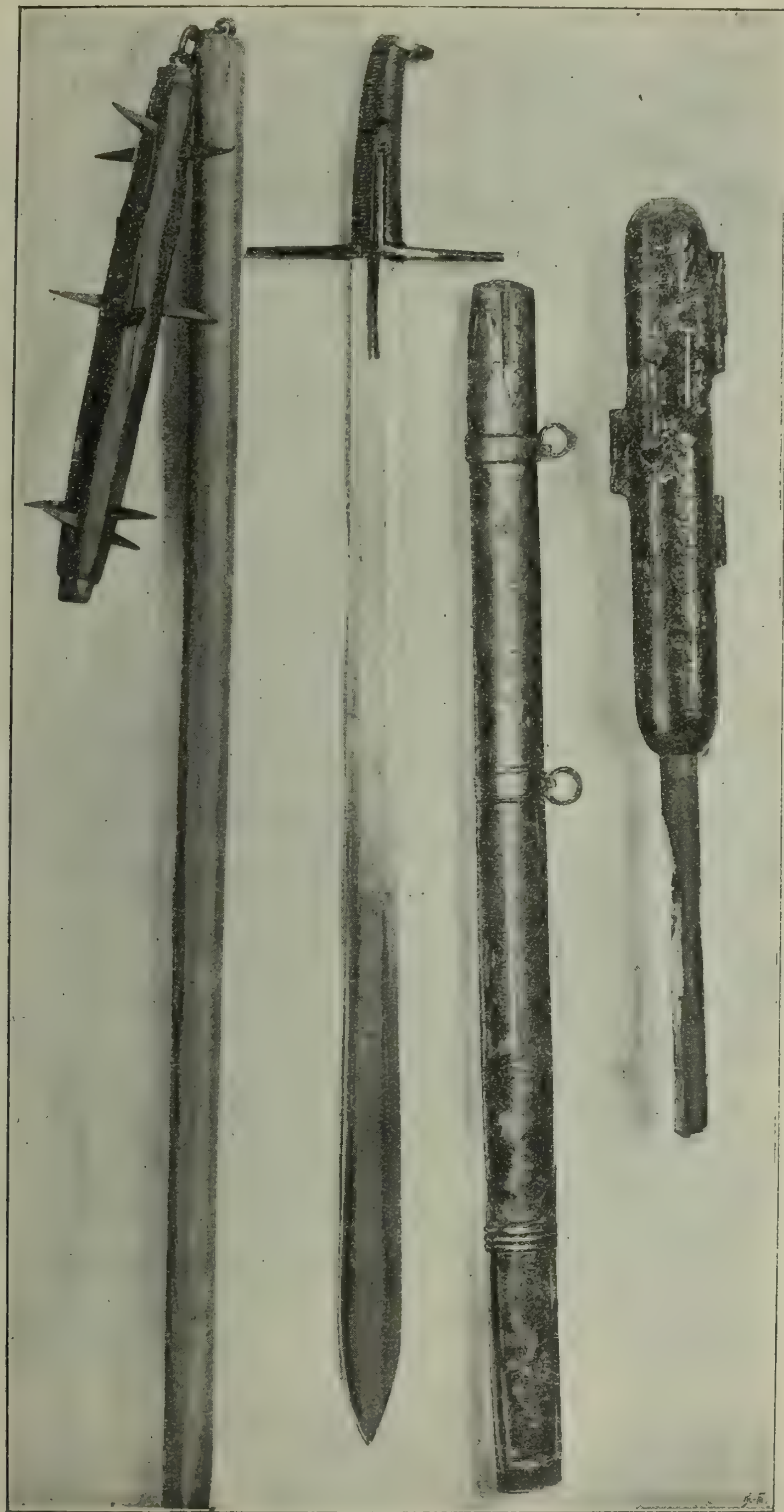
Puska, igen hosszú, nyolcz oldalas, síma csövű, előre csapó kovás szerkezettel és franczia tusával. Az ágy a cső egy harmadát képezi. A foglalványok és a tusaborító sárgarézből készültek. A faragott díszítésű tusa alján 7 · K · N · 12 betűk és számok vannak beverve.

A cső hossza 1·48 m., tusával 1·85 m., az űr átmérője 13 mm. Súlya: 4 kilo 300 gramm. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg

2728.

Rakétás csatacsillag, hosszú, kerek fanyélen, esztergályozott, hengeres alakú bunkóval, melyen csavarmenetszerűen hét darab vas-

676 530 2728

csövecske van felszögezve, melyek robbanó anyaggal voltak megtöltve. A henger alakú bunkó végében hasonló cső van bemélyesztve, mely még jelenleg is meg van töltve robbanó anyaggal. A henger alakú bunkó olvasztott szurokba volt bedugva és a szurok rajta meggyujtatván, a hadakozásnál égő állapotban használtatott, miközben a rászögezett csövekből a rakéták is elsülvén, az ellenség közt annál nagyobb kárt tettek. A henger alakú bunkó hossza 47·5 ctm., átmérője 7 ctm. A felszögezett vascsövecskék hossza 6·5 és 7·5 ctm. közt váltakozik, átmérőjük 14 mm. XVI. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

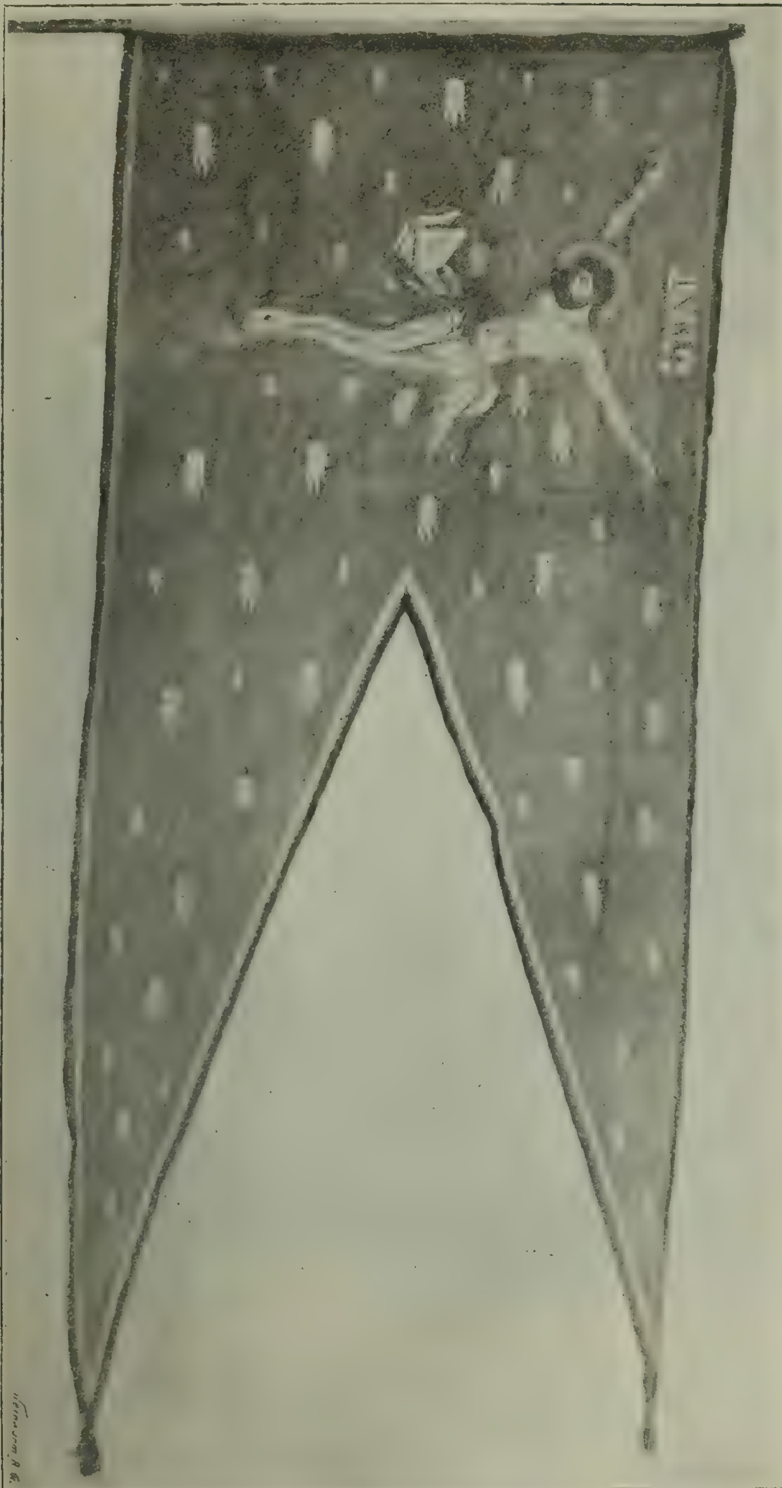
2732.

Zászló, két szárnyú, stylizált magyar virágokkal beszőtt piros damasztselyemből, mely vörös alapon sárga és fekete festett gyűrűkkel tagolt és a tagolatok közt fekete szirmú, stylizált sárga tulipánokkal és fekete lóhere-levelekkel díszített síma fanyélre van szögezve. A zászló az apró bojtokkal ellátott szárnyak csúcsáig keskeny piros selyemrojttal szegett, mely mellett fekete vonallal határolt széles festett arany csík fut végig. A zászló mezeje stylizált arany lángnyelvekkel beszórt s azok közt a mező közepén egyik oldalon a stylizált arany sugarak közt félholdon álló, koronázott szűz olajfestésű képe, karjai közt a világalmát tartó gyermek Jézussal, s mindkét alak feje tömören festett arany glóriával körülvéve; másik oldalon pedig hasonló mezőben a keresztre feszített Krisztus szenvedő olajfestésű képe van, a fej körül szintén tömör aranyfestésű glóriával. A zászlónyélről a lándzsa hiányzik. A zászló hossza a szárnyak csúcsáig 3·52 ctm., szélessége 1·59 ctm. Az arany lángnyelvek jelentősége még biztosan nincs megállapítva. Eredete a XIV. századba megy vissza. Oriflammenak hívták a XIV—XV. században a franczia királyi lobogót, mely ily arany lángnyelvekkel volt behintve. Az oriflamme szó lángnyelvet jelent. (*Viollet-le-duc:* Dictionnaire raisonné du mobilier Français. Paris, 1871.) Előfordúl e diszítés még magyar ötvösműveken, kupákon és poharakon is. Leltáraink «Verejtékes pohár»-nak mondják. A lángnyelvet tehát ekkor már verejtékcseppnek nézik. XVI. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

2734.

Olajfestmény. *Az északi csata* (1687) H. Van der *Mairen* hollandi festőtől. A háttérben a Dráva folyam a nagy eszéki híddal, az előtérben a küzdő török-magyar csapatok láthatók.

2732

A kép 1688-ban készült. Méretei az egyszerű feketére festett kerettel együtt 2 m. 56 ctm. széles és 1 m. 83 ctm. magas.

A bettléri kastélyból. Andrássy Géza gr.

2735.

Pánczéling, sodronyszövetből. A szövet apró kis lapos és szegecselt karikákból van összeszőve, akként, hogy minden egyes karikába négy más karika kapcsolódik. Az ing 49 ctm. hosszú és 22 ctm. bőségű ujjakkal, 5·5 ctm. magas kettős szövetű gallérral bír és a mellen egy 25 ctm. magas mellnyilással van ellátva, amelyet sárga-

rézből öntött három díszes kapocs segélyével lehet összekapcsolni. Ezen nyilás alatt egy négyszögletű ékkövet utánzó, csiszolt fémmel ellátott kerek öntött boglár szolgál díszül. Hasonló boglárok a háton is vannak, s a sűrűn alkalmazott aranyozott és ezüstözött csillagokkal és kis pitykékkel együtt szintén díszítésül szolgálnak. A művészi kivitelű pánczéling hossza 89 ctm., mellbősége 51 ctm. Hozzá tartozik a szokásos keleti forma vassapka, lecsüngő sodrony hálóval.
XVI. század. (Lásd: *Majláth Béla.* A nemzeti muzeum sodronyos pánczéljai. Arch. Ért. 1891. 125 l.)

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára, Kolozsvár.

2736.

Félvért, gyermeké (2 drb), mely áll mell- és hátvértből. Mindkettő feketén fényezett, síma vasból készült, széle körül félgömb alakú szögfejekkel ékítve. A hátvért a mellvérthez a vállakra szögecselt és a mellre áthajló szíjazattal kapcsolható, mely vörös bársonynyal bélelt s áttört sárgaréz lapokkal van borítva, a melyeknek nyilásaiba a mellszögek bekapcsolhatók. Szintén piros bársonynyal bélelt szíjazattal csatolható a hátvért a deréknál a mellvérthez. A vért belől fehér szarvasbőrrel van bélelve, s szélein alól keskeny piros bársony szegély áll ki. Súlya az egyiknek 2 kiló 200 gramm, a másiknak 1·000 gramm. XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

2737.

Kézi gránát (10 drb), égetett cserépből. Belül üres, szabálytalan, 3 ctm. átmérőjű gyujtólyukkal. Fala 2 ctm. vastag. A golyó magassága: 11 ctm., szélessége: 10 ctm. Súlya: 0·700 gramm. Alakja szabálytalan. A XVII. század végéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

2738.

Ágyúgolyó (11 drb), vöröses színű márványból, simított fölülettel. Átmérője: 11·5 ctm., súlya: 2·500 gramm. A XVII. századból.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Ágyúgolyó (10 drb), márványból, simított fölülettel. Átmérője: 8·5 ctm. Súlya: 0·700 gramm. A XVII. század közepéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Kartácsgolyó (10 drb), öntött vasból, közepén öntési bordával, két kiálló dudorral. A golyó belseje üres, a gyujtó-lyuk szabálytalan és 16—18 mm. átmérővel bír. Átmérője: 6·5 ctm., súlya: 1·000 gramm. XVII. század. A fraknói várból. **Esterházy Pál hg**

2739.

Ágyú mintája, bronzból, hasonló a 3026. szám alatt leírt mintához, azzal a különbséggel, hogy a cső hosszabb s más díszítésű.

A cső fölső részén sugaras akanthuslevelek között két lombos fa látható, az egyikhez odaláncczolt turbános alak, reá rohanó oroszlánnal. A fa alatt szétszórt emberi tagok hevernek. A czímer alatt,

a mely hadi jelvényekkel díszített, ágyúk, tegzek, buzogányok, dobok és pánczélrészekből álló keretben egy fölfegyverzett antik vitéz díszíti a csövet.

Az ágyú talpa 67 ctm. hosszú, 12 küllős, 18 ctm. átmérőjű kereken nyugszik. A cső hossza 44 ctm., űrátmérője 19 mm. XVII. sz.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2743.

Mellvért, hátvérttel (2 drb), csiszolt, síma, vastag vaslemezből, mely feketére van fényezve. A különbség a két vért között annyi, hogy az egyiknek vállpántján a borító sárgaréz lapok aranyozottak. A vértek fehér szarvasbőrrel vannak bélelve és széleiken piros bársonyszegély áll ki. Az egyes vértek súlya: az egyiknek 15 kilo 500 gramm, a másiknak 16 kilogramm. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Félvért, magyar, csiszolt és kékre futtatott vasból, mely áll mell- és hátvértből, a hozzá tartozó sisakkal. A mell- és hátvért közepén fölülről aljáig egy háromszögű, aranyozott csík fut végig s a hátvértet a vállakon átnyuló és lapos rézlemezekkel borított szíj csatolja a mellvérthez oly módon, hogy ennek két oldalt kiálló fejes gombjába akasztatik. A mell- és hátvért szélei aranyozott fejű szögekkel díszítettek. A félgömb alakú sisaksapkához hátul négyszer karajolt és négy mozgatható vaslemezből rákfarkszerűen összeállított nyakvért s elől a csúcsban kiugró ellenző van szögecselve, melyek szélei, valamint a középen áttört művű, kúp alakú fülvédők szélei aranyozottak. Az ellenző középen át van törve s az ezen át lelógó és felső végén háromszögű levelet ábrázoló és három lyukkal áttört orrvédő pánt vascsavarral van a homlokhoz erősítve. A sisak ormán csipkézett vasboglárból vaskarika ül ki. A sisaksapkához hátul kis vastok van a forgó beerősítése végett szögecselve. A sisak magassága 29 ctm.; súlya: 1·700 gramm.; a félvért súlya: 3·200 gramm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2748.

Olajfestmény, *Esterházy Lászlónak,* a nagy-vezekényi csatában (1652. aug. 26.) elesett magyar főurnak életnagyságú képe, magyar ruhában, aranyszegélyű fekete farámába foglalva. A kép bal-felső részén a következő felirat olvasható:

ILLVSTRISSIMVS DOṄVS COMES | LADISLAVS ESTERHAS DE GAL- | „ANTA, PERPETVVS DE FRAKNO: EQVES AVRATVS COT T̄VS SOP" | „RONIEÑ SVPREM COMES, SACRE CÆ" | „SĀR̄, REGIEQ MATTIS CONSILIAR | CAMERARIVS, AC PRÆSIDII: PA: | „PENSIS SVPREMVS CAPITANEVS, | OCCISVS a TVRCIS IN PRœLIN AT NAGY Vezekeny̌ 1652 Ætatis suæ 26. Született 1626 decz. 30-án. Kir. tanácsos, Sopron vármegye főispánja és pápai kapitány, korának egyik legszebb és legvitézebb férfia volt. A fraknói családi kincstárból kiállítva, vert ezüst mivű tál látható kiállításunkon, mely a vezekényi csatában való elestét ábrázolja.

A kép magassága 218, szélessége 112 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Huszár-tarsoly, piros szattyánból, melynek borító lapja lemezpapirral béllelt és fölfelé keskenyülő hossznégyszög alakú s az alsó szögletek erősen le vannak kanyarítva. A borító lap piros posztóval van borítva s az alsó széle közepén kis csücskében nyúlik ki. A széle

sárga szőrzsinórral van beszegve s a borító lapon kék posztóból kivágott és sárga, sodrott szőrzsinórral körülvett magyar korona van fölvarrva s ez alatt kétrét hajtott sárga selyemszalagból E betű (Esterházy) van fölvarrva. Ezen betű alatt azonban a lefejtett C Z betűkből összefont monogramm pirosabb körvonalai kivehetők. A tarsoly fölső szélén három hossznégyszög alakú lapított vassodrony-gyűrű van a kibukó szíjfülekbe húzva, a tartó szíjazat átfűzésére. A tarsolyborító lap magassága 34·5, fölső szélessége 23, alsó szélessége 28 ctm. XVIII. század eleje.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

2755.

Kard, gyengén görbülő magyaros pengével, amelyen két szélesebb homorú vájat, s a felső vájatban a penge közepén három keskeny vércsatorna van. A penge egyik oldalán aranynyal bevert kör, benne kereszt, három nyillal átszúrt sziv és IHS betűk, a körből kiinduló szalagban DOG NADZIEAMOIA felirat s ezután pedig aranynyal egy férfi mellképe van beverve. A karabela alakú markolat vésett s az egyik oldalán egy domborúan kiemelkedő faragott hosszú szakálú férfi fej, két rekeszes ékkő, a másik oldalon pedig egy apró ékkövekkel kirakott monogramm van beerősítve. Az egyenes keresztvas végein két makk van. A keresztvas, valamint a halbőrrel bevont hüvely rossz ezüst foglalványokkal borított, a melyek stilizált virágdísz között czímerpaizsot, a lengyel sast, Moldva-Oláhország czímerét, hadi jelvényeket és lengyel s magyar férfi alakokat ábrázolnak. A díszítés valószínűleg préselt munka és sokkal későbbi eredetű, a mint azt az egészen uj fahüvelyből is következtetni lehet. A penge hossza 77 ctm., a markolattal 93 ctm., szélessége 3·3 ctm. Súlya hüvelyestül 1 kiló. A penge a XVII. század végéről, a montirozás a XVIII. század végéről.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára, Kolozsvár.

2761.

Kard, szablyaalakú (Szeif), mérsékelten görbülő pengével, amelybe két félhold és arabeszk díszítés van aranyból beverve a Salamon-pecséttel (mühüri szulejmán) és a mellékelt tugra alakú

bélyeggel. Az aranyozott ezüstből készült keresztvas két vége több oldalú hosszúkás gombban végződik és vésett díszítésű. A markolat közepén a hátra hajló markolat gombon átfutó finom bordájú aranyozott lemez van felerősítve s oldalai fényezett szarúból valók.

A penge hossza 82 ctm., a markolat 12 ctm., keresztvasa 19 ctm., súlya 1 kiló. XVIII. század.

Batthyány Iván gr.

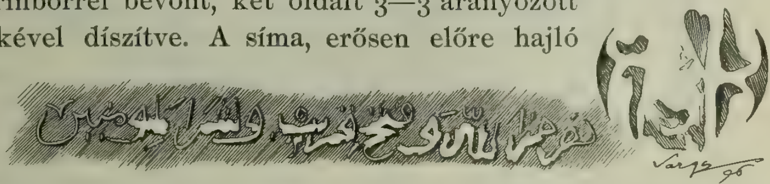
2763.

Pisztoly (2 drb), előre csapó kovás szerkezettel, hengerded és vésetekkel ellátott fúrott csővel, melyen fölül a híres «LAZARINO» (Cominazzo) olasz fegyvercső-kovács neve van bevésve; a művészien vésett lobbantyúlapon «S. SALVADOR» olasz vésnök neve szerepel. A diófából vésett agyon a foglalvány, sátorvas és tusaborító sárgarézből van művészi vésetekkel részben ezüsttel kiöntve, a csőfoglaló pánt és tusapántok vert művű ezüstből vannak gazdag és művészi virág-arabeszkekkel. A cső hossza 28 ctm., a cső űrátmérője 15 mm. XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2765.

Kard, török, keskeny, síma pengével, melyen egy oldalt beütött török kovácsbélyeg és vésés után aranynyal kiöntött török fölirat látható. Aranyozott ezüstből készült keresztvasa négy ágú csillag alakú s két végén nyolcz szögű ezüst gombbal bir. A törökös famarkolat fekete sagrinbőrrel bevont, két oldalt 3—3 aranyozott ezüst pitykével díszítve. A síma, erősen előre hajló

markolatfej aranyozott ezüst, csíkos vésettel bir s végéhez a láncz részére (mely hiányzik) kis ezüst fül van forrasztva. A fahüvely fekete sagrinnal borított s a foglalványok és karikás pántok aranyozott ezüstből vannak, fekete virágarabeszkekkel és a csúsztatókon két horgonynyal. A penge hossza 79 ctm., szélessége 33 mm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2768.

Kard, magyar, jobb oldalra való, egyenes, egy élű pengével, a melyen a markolattól kezdődőleg két szélesebb homorú vájat fut

2768

végig, amelyből a felső mintegy 21 ctm.-től kezdve két ágra oszlik, s mélyebbé lesz. A felső ág 41 ctm. hosszú, míg az alsó ág a második homorú vájattal párhuzamosan futva, egyenlő.

A penge mindkét oldalán 25 ctm. hosszúságban stilizált virágdísz van bevésve. A keresztvas aranyozott ezüstből, egyenes, keskeny s hosszú tüskéjű. A markolatkupak hegyes tojásdad alakú, domború levéldíszszel, aranyozott ezüstből.

A markolat, valamint az aranyozott ezüst foglalványokkal ellátott hüvely piros bársonynyal bevont.

A penge hossza 98 ctm., szélessége 4·5 ctm.; a keresztvas 14 ctm. Súlya 1 kiló 500 gramm. XVI. század. **Teleky Sámuel gr.**

2770.

Kerek paizs, fából, pergamenttel bevonva és feketére festve, és aranyozott ékítményekkel díszítve. Szélén 7 ctm. széles övben növényi díszt, a középen pedig czímerpaizst látunk. A czímerpaizs két gerenda által négy mezőre osztva, két oroszlánt és két bástyát ábrázol.

Átmérője 50 ctm. Súlya 1 kiló 600 gramm. XVII. század. **Teleky Sámuel gr.**

2772.

Hegyes tőrkard, három élű, homorú lapú pengével. A penge mind három lapjába nap, hold és csillag és egy püspök süvegesfő PM betűk és stilizált virág van mint mesterbélyeg beütve és aranyozva. E bélyeget Münich Péter solingeni XVI. századi fegyverkovács használta készítményeinek jelzésére s ki van adva *W. Boeheim*: «Waffenkunde 650. lapján, ahol azonban a stilizált virág hiányzik.

A markolatkupak gerinczlemezén nyiló tulipánt látunk bevésve, amelyhez hasonlók, négy csipkés levéllel a hüvely foglalványain is díszül szolgálnak.

A hüvely fekete bőrrel bevont s 35 ctm. hosszú koptató pánttal bír. A markolat és hüvely foglalványai aranyozott ezüstből készültek.

Hossza 1 m. 17 ctm. Súlya 1 kiló 400 gramm. XVI. század.

Teleky Sámuel gr.

2777.

Kard, egyenes, keskeny, egy élű, egyenletes szélességű, a végén 18 ctm. fok élű, hosszú pengével, amelyen egy szélesebb homorú vájat és ennek két oldalán egy-egy keskeny vércsatorna fut végig. A pengén a homorú vájatban három N alakú jegy, a keresztvas mellett pedig egy fegyverkovácsbélyeg van beütve. A bélyeg egy

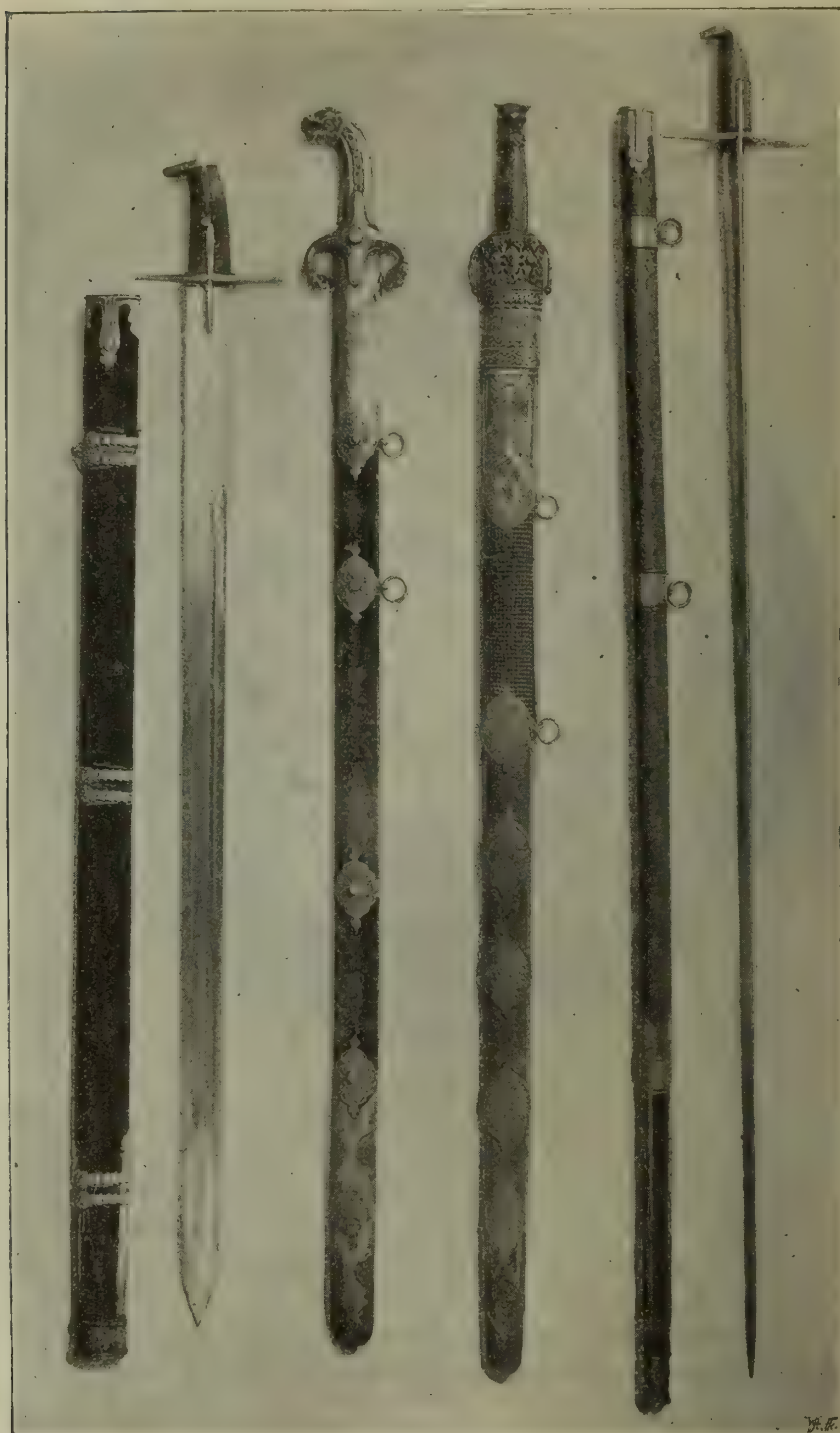

2770

négyszöget ábrázol, melynek bal oldala csipkézett, jobb oldala közepén pedig egy kis ferdén álló négyzet van. A négyzetben IX alakú jel, négy kis ponttal. A sárkányfejet ábrázoló aranyozott ezüstmarkolat díszes vésetű, úgyszintén a lefelé hajló görbe, két stilizált sárkányfejben végződő keresztvas is. Ez utóbbinak közepén rekeszes foglalványban türkisz van díszül alkalmazva.

A fahüvely piros bársonynyal bevont, díszesen vésett hosszú bujtató és koptató pánttal, valamint egy-egy ékkővel ellátott boglár alakú foglalványnyal.

A penge hossza 1 méter, szélessége 3·2 ctm. Súlya 1 kiló 600 gr.
XVI. század. Teleky Sámuel gr.

2768 2777 2627 2772

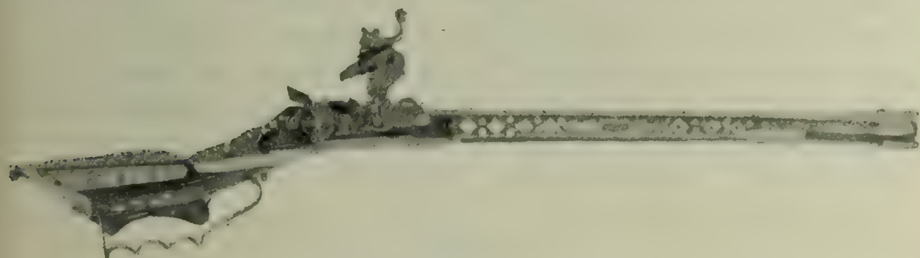
2778

Csótár, világos-kék posztóból, két részből, melyek egyike a ló hátsó részére, másik a nyereg letakarására szolgált. A csótár szélein magas himzésű, stilizált ezüst szegélyű aranyvirágok s a szögletekben hasonló kivitelű stilizált tulipánok vannak. A csótár széleiről arany bojtok lógnak le. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2782.

Karabély, hosszú csövű, keleti kívül hátracsapó kerek lakatos ú. n. *csinka* szerkezettel. A cső nyolcz oldalú, elől kiszélesedik, irányzékkal és czélgömbbel bír. Alsó három lapja bevésett díszítésű sárgaréz lapokkal födött. A középső lemezen WS kovácsbélyeg látható.

A lobbantyú-szerkezet egy része vésett díszű, sárgaréz lemezekkel födött.

A cső ágya és az őzpata alakú, mélyen hajlott nyakú tusa vésett sárgaréz lemezekkel, szögekkel és gyöngyház, valamint zöldre festett betétekkel díszített. A tusa külső oldalán rézlemezes födelű golyótartó van. A tusa borítója elefántcsont.

A cső hossza: 53 ctm., a tusával 78·5 ctm., a cső-űr hat oldalú csatornás és átmérője: 8 mm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2784.

Pisztolyborító tarsoly (2 drb), világos-kék selyembársonyból, ezüst rojttal körülszegve. A paizs alakú tarsoly mezejét magas himzésű ezüst lomb- és virág-arabeszkek borítják. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

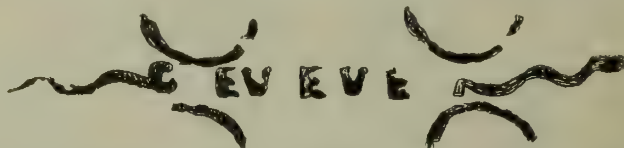
2786.

Kard, egyenes, egyélű keskeny pengével. A penge felső részében három keskeny vércsatorna egész a penge hegyéig fut, az egyik oldalon a mellékelt mesterbélyeg beütve. A kard alakra nézve hasonló

a 2768. szám alatt leírt kardhoz. Jobb oldali hüvelye domború díszítésű aranyozott ezüst foglalványokkal bír és zöld bársonynyal bevont. A markolatkupak s az egész markolat gerinczét végig borító lemezek igen szép magyar stílű virágokkal beétetett díszítésűek.

A penge hossza 98 ctm., szélessége 3·5 ctm. Súlya 1 kiló 400 gr.

Jobb oldali viselésre készült. Ilyen kardot a balkezesek és sok esetben, oly vitézek hordtak, akik mindkét oldalt viseltek kardot s

nem ritkán a csatában is két karddal verekedtek, vagy ha egyik kezükön megsebesültek, a másikkal folytatták a harczot. Kinizsiről tudjuk, hogy két karddal harczolt. A bélyegben Geneve (Genua) van beütve. A magyar szablyák gyakran kerülnek e helyről a XVI. és XVII. században. Zrinyi Péter 1672-iki hagyatékának összeirásában olvassuk egy kardról: «Framea cum ferro Fringiae Genuae». (Győri történelmi és régészeti füzetek III. k.) XVI. század.

Teleky Sámuel gr.

2788.

Pisztoly, kurta kereklakatos (puffer), hátra csapó kovás és biztonsági szerkezettel. A cső felső fele hengerded, elől kissé kiszélesedő, alsó fele nyolcz oldalú, és sötétkékre futtatott. A cső közép lapjára egy makkot ábrázoló fegyverkovácsbélyeg, a bal lapba három csillag között egy L, a jobb lapba ugyan úgy egy G betű van beütve.

A tusa és ágy finom, körben csavarodott apró virágos ágakat ábrázoló csontbetétekkel gazdagon díszített. A tusa végén csontlemezek által hat részre osztott és hasonló díszítésű nagy gomb van.

A biztonsági szerkezet áll egy erős rugóval ellátott tüskés és gombos emeltyű karból, a mely a szerszámlemez alá rejtett rugószerkezetre támaszkodik. A magas makk alakú fogóval ellátott serpenyő-fedőlemez rugó szerkezettel áll összeköttetésben.

Az ilyen fajta pisztolyakat a XVI. század végén és a XVII. század elején nem csupán a lovasságnál találjuk, hanem a gyalogságnál is. A lovasok a kápához erősített pisztolytokban hordták, de voltak esetek, midőn ezeken kívül még az övbe is akasztottak egy-egy pisztolyt, amire a pisztoly belső oldalán megerősített 9 ctm. hosszú, elől füles akasztó tüske szolgált.

E pisztolyokra jellemző a cső végén erősen lefelé hajló tusa és a rajta alkalmazott nagy gomb, amelyet lökés ellensúlyozó golyónak

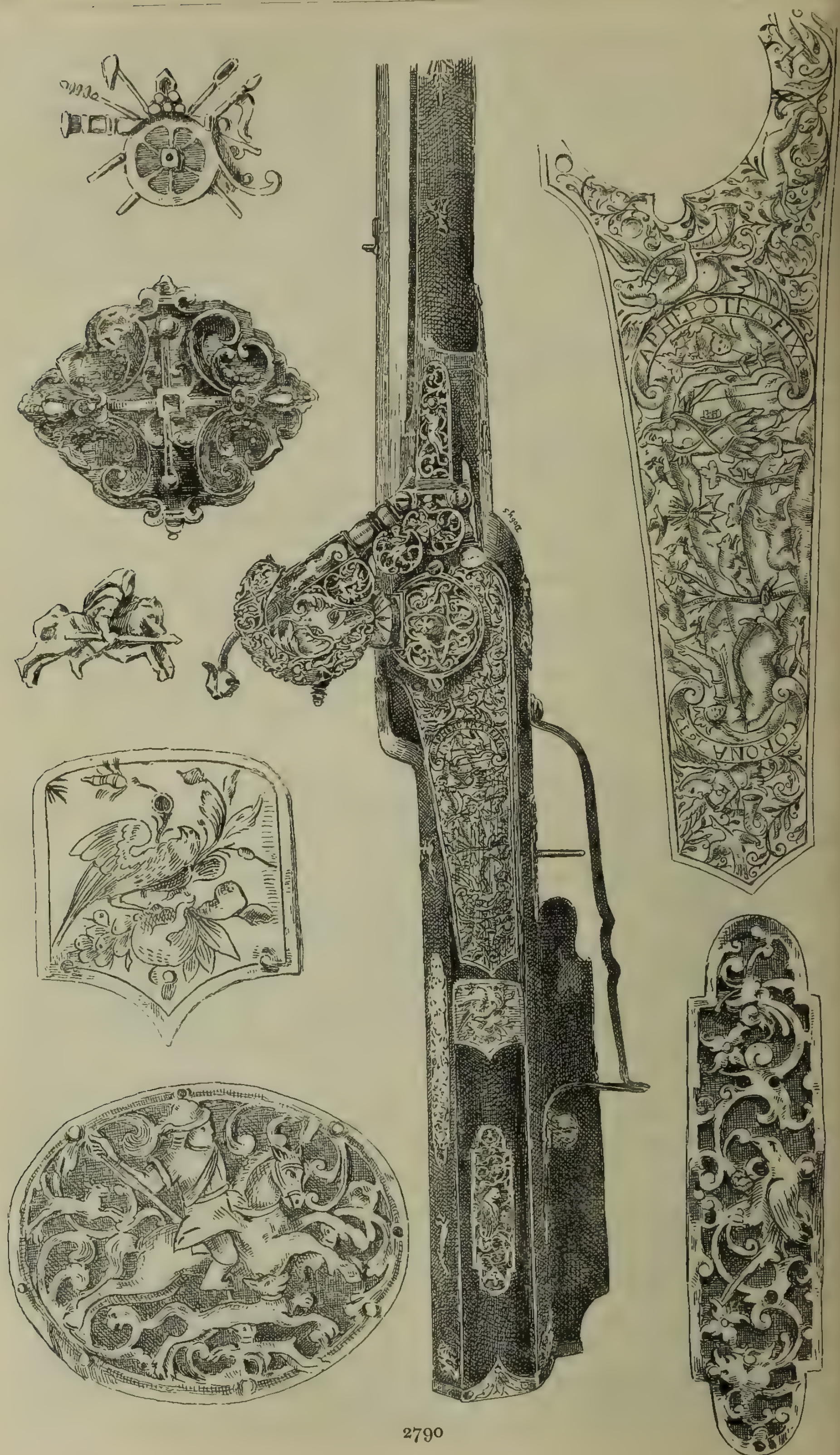
(németül Stosskugel, Afterkugel) neveztek és amely később hosszúkás tojásdad, majd pedig több oldalúvá alakult, míg végül a rendes pisztolytusa alakot vette föl. A kereklakatos pufferok használatának első történelmi bizonyítékát «Pauli *Jovii* von Com, Bischofs von Nucera wahrhaftige Beschreibung» etc. Lyon 1555 és Frankfurt 1570-ben megielent munkájában találjuk, a melyben Székesfehérvárnak 1548-ban a törökök által történt elfoglalása elbeszélésénél ezeket mondja: «A mieinktől a pisztolyokon kívül semmit sem vettek el, a melyeket a német lovasság hosszú akasztó tüskéken, mint halált hozó és kész lőfegyvert először használt. A törökök nagyon megszerették ezeket, mert ujdonság volt, és csodálatosan művészies, mert ezekhez nem kell gyujtó kanócz, hanem csupán egy kis kerekecske, amelyet föl kellett húzni, reá kovát ütni, a kereket felhúzni és tüzet ad, a lőport meggyujtja és a pisztoly igen gyorsan elsül».

(Lásd dr. Fritz *Pichler:* «Das Landeszeughaus in Graz». XXXIX. tábla, 1. ábra és 128. lap. Továbbá *M. Thierbach:* «Die Geschichtliche Entwickelung der Handfeuerwaffen», bearbeitet nach den in den deutschen Sammlungen noch vorhandenen Originalen. Dresden, 1886. 6 tábla, 108. ábra, 47. lap.)

A cső hossza 29 mm., űrátmérője 15 ctm. A pisztoly sulya 2 kiló 300 gramm. XVI. század. Tartományi hadszertár, Grácz.

2790.

Puska (2 db), hosszú muskéta, előre csapó, kereklakatos kovás szerkezettel. Vontcsövű, czélgömbös és irányzékos csöve síma. Kerek lakatos szerkezetét és tűzkamráját áttört és vésett díszítésű lapok borítják. A kerek lakatát borító lemez áttört részei szarvast, sárkányt és egy kürtös angyalalakot ábrázolnak. A szerszám védőlemezen állatalakok között egy nyilazó férfi és egy lenyilazott női alak, valamint egy angyal látható. Egy félkörű szalagon APHEPOTRASEIXA. a szemben levő kisebb félkörű szallagon CORONA (Brassó) 1632. felirat olvasható. A puska tusán és az ágyon szétszórva mindkét oldalon különböző, vert ezüstből készített vadász-symbolumok vannak beillesztve. A puska agyán jobboldalon a golyó- és fojtás-tartó tok zárólemezén egy áttört ezüstdísz stilizált levelekből és kis hatszírmú virágokkal, közepén papagálylyal, a végén ezüstlemez, vésett vadászsólyommal és levelekkel. A puska tusa másik, tehát baloldalán elypsis alakú ezüst lapból kivájva és vésve lovas alak, kutyák stilizált levelek között, ez alatt egy török és magyar dárdás lovas, vaddisznó, két sólyom és hadi tropheumok vannak. Ezenfelül a puskaágy mindkét oldalát ezüstből szarvasok, vadászebek, török lovasalakok, vadásztropheumok és stilizált levéldíszek ékesítik.

2790

Csöve nyolcz oldalú; az űr átmérője 15 mm. Töltő vesszője fából készűlt, végén ezüstlemezzel.

Brassói munka.

Az egyik puska ezüst díszítése hiányos. Így hiányzik a puska-ágy széléről egy ezüstlemez, az ágyról pedig egy eb, egy stilizált dísz, valamint egy tropheum fele. A puska ágya rongált.

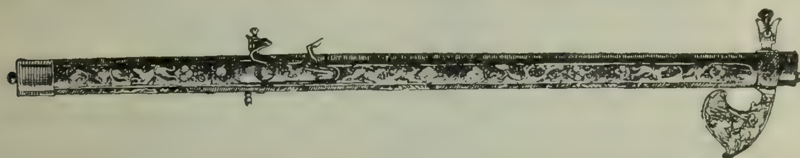
Hossza: 1 meter 69 ctm. Csőűr átmérete: 14 mm. Súlya: 6·500 grm.

(Rövid leírását lásd: *Majláth Béla:* A történelmi kiállítás kalauza 1886. 311. lap. 1184. sz. alatt.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2791.

Fokos, dísz- (topor), előre csapó, kovás szerkezetű pisztolylyal, a melynek csöve pontozottan kivert díszítésű, s nagy részben aranyozva van. A nyél finom elefántcsonttal és gyöngyházzal kirakott.

A fokos lapja lekerekített s mindkét oldalán bevésett díszítéssel bír; a díszítés két lovas alakot ábrázol. A fokos foka liliom alakú s közepén aranyozott gombbal ellátott.

A cső hossza 43 ctm., űrátmérője 10 mm., a fokosnyél hossza 65·5 ctm.

E fokoshoz hasonló díszfokosok ki vannak adva: *J. M. Heberle* «Die Waffensammlung des Herrn *A. Ullmann*» 583. szám alatt és *A. Demmin* «Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen» 964. lap 56 B-és ábráján. A XVII. századból.

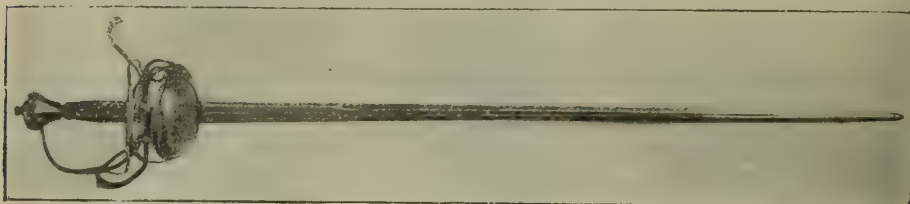
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2793.

Fegyvercsoportozatban.

Kard, lovassági, keskeny, hosszú egyenes, kétélű pengével, melynek két oldalán a kosár alatt 17 ctm. hosszban, négy vésett vonal által két oldalt szegett, mély vércsatorna fut, majdnem a penge csúcsáig. A függélyesen bordázott markolat sodrott dróttal körített és nyolcz szögletre idomított körte alakú nagy vasgömbben végződik. A lapított hengerded alakú keresztvas egyik vége fölfelé, másik vége lefelé görbített és összesodródott levélalakban végződik. A féldomború vaspálczikákból fantasztikusan összerótt kettes kosár közűl a felső a

markolatgomb felé hajlított kézvédővel, az alsó pedig kétoldalt rostaszerűen áttört domború, kerülék alakú hárító lappal van ellátva. A penge vércsatornájába egy oldalt «GODVERMAGS . .. . ICH WAGS»,

más oldalt « .: VERITATEM . .. . DILLIGITE :. » felírat van bevésve. A penge vércsatornájában egy körből kinövő apostoli kereszt van beütve, mely kőr két oldalt két félkörű nyújtványnyal van ellátva. A penge hossza 90·5 ctm., szélessége a kosár alatt 28 mm. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Zászló, hat szélben, síma sárga selyemből, mely fehér alapon vörös és kék festett gyűrűkkel tagolt és festett magyar motivumokkal czifrázott síma rúdhoz van szögezve. Csúcsán kis vasgömb áll, melyből a lándzsa hiányzik. A zászló hossza 1·64 ctm., szélessége 2 méter. XVII. sz.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kard, német lovassági, egyenes kétélű pengével, öntött vasból készült, kettes kézvédővel és a nagyujj részére külön vasgyűrűvel. Az e fajta markolatvédő a XVII. század második felében jött divatba s nagyobbrészt a német lovasság által s kivált Montecucculi, Lothringeni Károly és Eugen szavojai herczeg seregeiben használtatott. (Lásd *D. F. Pichler* «Das Landeszeughaus in Graz, Leipzig, 1880» II. 75. lap.)

 × I 4 I 4 ×

A hárító lapon egy stilizált emberfő és akanthus-szerű virágok A markolat lapos gömbben végződik és sárgaréz sodronynyal bevont. A pengén rövid, lapos csatornában vésővel otrombán beütött farkas alakú jegy, mely a passaui fegyverkovácsok bélyege. (Lásd: «Das Landeszeughaus in Graz», II. rész, 79. lap, 9. pont) és egy beütött alapból kiálló stilizált bőségszarú alakú virág. A vércsatornában két Andráskereszt között 1414 évszám, mely azonban hamisítvány. — A penge 79·5 ctm. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Nyílpuska (kilencz drb). Hasonló a 3221. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt végig barázdás nyíltartó rúd is van alkalmazva s az előagyon a sárkányvas mellett két oldalt fehérrel tagolt fekete csontbogyók vannak berakva s egyiknek tusáján bal oldalt egy fehér

és fekete csontból berakott hatágú csillag. A tusaborítókon 2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12 és 13 számok vannak bevésve. Háromnál a pattintó zsineg is megvan. — Czéllövésre használták. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Zászló, lovasszági két szárnyú, az egyik oldalon körben négy, bástya mögött fölállított ágyú, fölötte felhők vannak színes selyemből művésziesen kihimezve.

A kör fölött lobogó szalagon e fölirás: HVIC · SALVS · HVIC TERROR olvasható. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zászló, lovassági, két szárnyú, virágos piros damasztselyemből és köröskörül arany rojtokkal. A nyél hasonló a 2825. szám alatt leírt zászló nyelénez. A zászló mindkét oldalán keskeny, virágokból kihimzett szegély fut köröskörül, az egyik oldalon az osztrák birodalmi koronás kétfejű sas, a másik oldalon körben selyemmel himzett tájkép, fölötte csillagos ég, e föliratta1: NEC · VIRTVTI IN VIA SEDES látható. A zászló szélessége 58 ctm., hossza 92 ctm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Buzogány, csillag-, török (csumak), bronzból. Laposgömb alakú, összenyomott, tompa hegyű rhombusalakú tüskékkel, a melyek közül egy a középen teljes, a négy oldalán, pedig fél alakok. A gömb átmérője a tüskékkel 7 ctm., hosszátmérője 6 ctm. A nyél újkori és egy lapos, nyolcz bordájú szöggel van leszögelve.

Lelhelye: Szenna, Somogymegye. A XVI. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Pánczéling-gallér (2 drb), szögecselt vaskarikákból összeróva. XVI. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Buzogány, török, lapos, gömb alakú bronzfejjel, melyen váltakozva hét nagyobb és hét kisebb félhold alakú gerezd van és egy esztergályozott vadkörtefa nyélre van felhúzva, melynek végére a buzogányfej lefoglalásához egy 1705-iki veretű rézpoltura van egy sárgaréz fejű szöggel odaszögezve. A buzogányfej átmérője 6 ctm. XVI. század. Nyáry Jenő br.

Puskatám-villa (2 drb), kovácsolt vasból, melyen a végén kifelé karikába görbített villa egy széles vaspánttal körülvett nyélnek végéhez van szögezve. A kerek, fekete nyél alsó vége nyársban végződő kovácsolt vas tokba van buktatva. A villa magassága nyéllel együtt 40·5 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (9 drb), kanóczos, czélgömbbel és irányzékkal. A kanóczfogó hattyúnyak alakú csavarszorítóval van ellátva. A cső alsó negyede kívül öt oldalú, felső háromnegyed része síma, hengeres. A cső közép lapjára a gyúlyuk fölött koronás L betű van mélyen beütve. A tusa jobb oldalába koronás koszorúban P H betűk vannak beégetve (két fegyveren), valószínűleg az ezred jelei.

A fegyver csőűr-átmérője (kaliber): 20 mm.; hossza 1·8 m.; a tusával együtt: 1·47 m. A különböző darabokon a csövek hossza 0·96—1·16 m. között váltakozik. Súlya: 4·250 gramm, úgyszintén az űrátmérő is. Az egyik fegyveren Leopold initialéja alatt szívalakban CP jegy van beütve, mint a puskaműves bélyege. (Lásd: Dr. *W. Erben* «Katalog des k. u. k. Heeres-Museums», Wien, 1895; hol a II. rész 156. lap, 168., 172. szám alatt röviden van leírva s bélyegfacsimilével ellátva.) Ezen fegyvernek serpenyője is eltérő némileg a többitől, a mennyiben nem hosszúkás négyszögű, hanem kerek alakú.

E fegyverek a csőbe ütött jegyekből ítélve, Leopold (1650—1705) idejében, tehát a XVII. sz. közepén voltak használatban.

Nehány fegyvertusa feliben le van fűrészelve. A fa töltővessző több puskából hiányzik.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Vértes-sisak (24 drb), magyaros forma, fekete fénymázas, kovácsolt vasból. Hasonló a 2826. sz. alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a sapka nem bordázott nyolcz kúpszeletre van osztva, s a sapka tetején alkalmazott hatszögletű gyűrű alatt rosetta van alkalmazva. A XVII. század közepéről. Súlya: 1·170 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lőportartó, szarvas agancsból. Egész hossza 23·5 ctm., a miből 12 ctm. a nyakra, a többi a szárakra esik. A fölső szájnyilás átmérője: 4·5 ctm. Az összes nyilások üresek, az alsók gombbal ellátott fedővel bírnak. A hátlapon vaskarika szolgál a felfüggesztésre.

Díszítése egyszerű. Nyakának haránt szegélydísze két sávból áll, a fölső nem egyéb, mint váltakozóan szembe állított két fogsor, az alsó pedig három-három köríves szeletekből képezett ékítmény. Alatta: T. M. 1709. | B. A. betűk, ezek alatt pedig a dr. *Jankó János: Régi hazai lőportartók szarvasagancsból. Archaeologiai közlemények, XVIII. kötetében* a 7-ik számú ábrán bemutatott lőportartó-agancs rajzához teljesen hasonló díszítés látható. A sávok és a többi rajz közötti tért hármas és ötös kör-körök töltik ki.

A cisterciták iskolai múzeuma, Eger.

Zászló, fehér selyemből, kék, vörös és sárga ferdény alakú darabokból összevarrott szegélylyel. A felső szegély alatt a szegletben SI DEUS PRO NOBIS felirás olvasható. A zászló közepén a herczeg Esterházy-család czímere van festve, a mely fölött szűz Mária képe látható. Mária fölött pedig a Szentháromság.

A szegély alsó szegletében 1683 évszám olvasható.

A zászló nagyon tépett.

A betűk, valamint a rajzok különböző színei selyemdarabokból vannak az alapszövetre rávarrva.

A rúd vas kopjájában BG. monogramm van.

Hossza: 1 m., szélessége: 2 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Paizs (2 drb), kerek, nehéz vasból, teknősen kovácsolva, középén fürészfogakkal czifrázott szélű vas rozettával, melyet pontokkal bevert gömbölyű vasgömb tart a paizs közepéhez. A paizs széle

körül félhold alakú homorú tagolatokkal van körülvéve s ez a paizslapnak csillagszerű csipkézetes alakot ad. A 22 tagolat csücskéiben ugyanannyi kerek fejű szög van átütve, mely kívülről díszítésül, belül a sárga szattyánbéllés odafoglalására szolgál. A szíjazat hasonlóan négy helyen párosan alkalmazott nagyobb fejű szögek által volt a paizslaphoz erősítve. (Szíjazat hiányzik.) A külső lap fekete fénymázas és szélén a nürnbergi próbajegy (paizs alapon balra egy sas felerésze, jobbról három pólya) van beütve. Átmérője: 59·5 ctm., a teknőzet magassága gomb nélkül: 8·4 ctm. Súlya: 8·700 gramm. XVI. sz.

A hegyes tőrkardal felszerelt huszárok viselték.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Kengyelvas, hosszúkás, keskeny kerülék alakú, áttört talppal; hasonló az alább leírt kengyelvashoz. A talp egy darabból van kovácsolva s egyik szára összeforrasztott.

A talp nagy átmérője 13 ctm., kis átmérője 5 ctm., a kengyel magassága 13 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kengyelvas, hosszú, keskeny kerülék alakú, áttört talppal. A szárak henger alakúak, a szíjtartó kapocs a szárakba forgó gyűrűvel van beerősítve.

A talp nagy átmérője 12 ctm., kis átmérője 4 ctm., a kengyelvas nagysága 11 ctm.

A XVIII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2795.

Szablya (3 drb), magyar, gyengén görbülő széles pengével, a melyen egy egészen a csúcsig haladó 1 ctm. széles homorú vájat fut végig. A keresztvas egyenes végein lapos s úgy itt, valamint közepén

rhomb alakú. Az egyszerű famarkolat karabela markolathoz hasonló s aranyozott sárgaréz pitykés fejű szögekkel van megerősítve. A szablyák homorú vájatában a mellékelt magyar fegyverkovács-bélyegek vannak beütve.

A penge hossza 74 ctm., szélessége 3 ctm., a markolat 12 ctm. XVII. század. Bécs városi történelmi múzeum.

Szablya, magyar, gyengén görbülő pengével, amelynek gerincze alatt egész a fokélig futó keskeny mély vércsatorna van bevésve. A sima penge egyik oldalán a mellékelt fegyverkovácsbélyeg van

beütve. Az egyenes keresztvas hosszú tüskéjű. A hegyes tojásdad markolatkupak vasból van. A markolat maga madzaggal körülsodrott s vékony fekete bőrrel bevont. A penge hossza 78 ctm., a markolattal 90 ctm. XVII. század.

Tartományi hadszertár, Grácz.

2796.

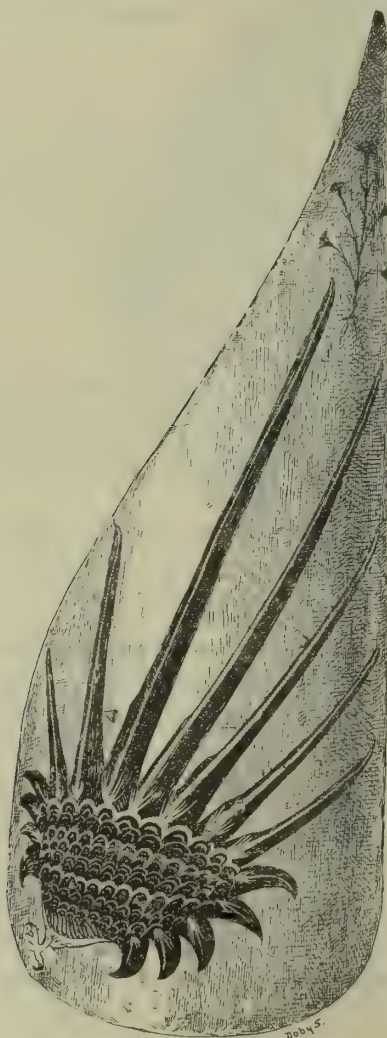
Pálfy Pál gróf nádor, életnagyságú olajfestésű, lovas arczképe, aranyozott, félhengerded alakú, egyszerű keretben. A gróf piros mentében, karmasin vörös szattyán csizmában és kék nadrágban van ábrázolva. Prémes kucsmáján piros zacskó és nagy lószőr forgó van. Jobbjában gerezdes, aranyozott buzogányt tart, míg bal oldalán aranyos markolatú, gyengén görbülő fekete hüvelyű szablya lóg.

A barna ló homlokdíszén nagy lószőr forgó látható. Takarója kék színű és aranyos himzésű.

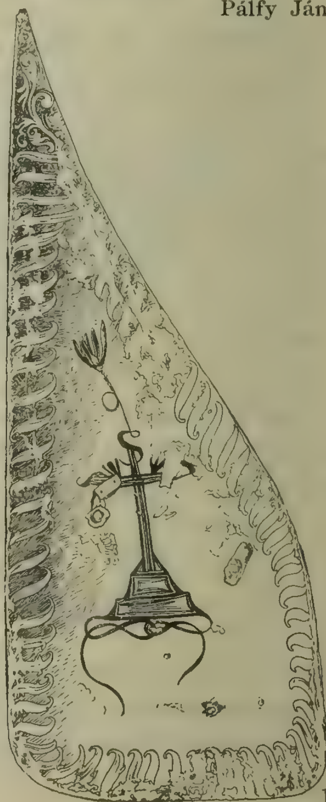
IV. Pál nádor, 1625-ben a királyi kincstár elnöke, majd főpohárnokmester, 1649-ben pedig nádor. 1634-ben nyerte II. Ferdinándtól Detrekővárát a detrekői grófi czímmel. 1651-ben Pozsony vármegye főispánja és Pozsony várának örökös kapitánya lett. Ugyanez évben kapta IV. Fülöp spanyol királytól az aranygyapjas rendet. A borostyánkői, pozsonyi és marcheggi várakat újra építette. Meghalt 1653. november 26-án Pozsonyban. *(Nagy Iván.* 9. k. 48. lap.)

A keret 2 méter 50 ctm. széles és 2 m. 93 ctm. magas.

Pálfy János gr.

2810

2810

2810.

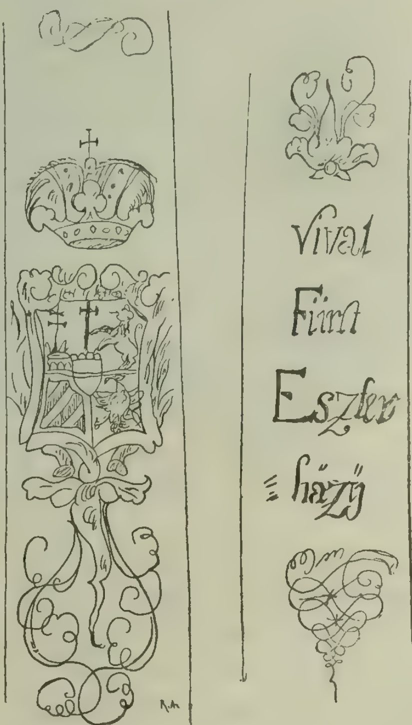
Tárcsapaizs (5 drb). Hasonló a 477. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a paizs háta fehérre, belseje vörösre festett s kívül a sasszárny fölött, a csúcsban egy szegfű-tő van festve vörös, kinyílt virágjaival; a paizs belseje pedig vörös, szélein sárga stilizált levelekkel körülvéve s a teknő közepén egy kettes alapon álló kereszt van festve, karjain és alsó szárán szöggel átütve. A fekete szegési vonalok a falazat alatt szalag módjára bogozottak. Szíjazat hiányzik. XVI. század. Eredetileg török formájú paizs. Talán mint hadi zsákmány utóbb láttatott el a keresztény jelvénynyel. XV—XVI. századbeli okmányaink közjegyzői jegyeiben előfordul hasonló alak. (Lásd *Nagy Gyula* értekezését ezekről. Akad. Ért.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2811.

Kardpenge (granátos-kard) (két darab). Mindkettőnek jobb oldalán czímer van, (egyik a herczeg Esterházy-czímer) s egyiknek ballapján Vivat | Fürst | Ester | hãzӱ s a penge nyelében beütött N betű); a másikon tíz ágú kezdetleges csillagjel alatt Vivat | Es | Lebe | Der | Fürst Esterhas s ez alatt kacskaringós vonaldísz van bevésve. (Ez utóbbi penge nyelébe I. betű van beütve.) XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2811

2812.

Őrmesteri pálcza (2 drb), spanyol nádból, halvány sárgára festve és fényezve. Felső végén elefántcsontból bordázott szélű gomb, alsó végén sárgaréz pánt van. A bot felső része a gombon alól át van fúrva, s a furat elefántcsont gyűrűvel beszegve, s a lyukon keresztül fehér és kék tagolatú négyszögletű zsinór van átfűzve, melynek két végén kis ezüst bojt van alkalmazva. XIX. század eleje.

Egyik botról egy bojt, másiknak a végéről a pánt hiányzik.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2813.

Puskaszurony (két drb), a puskacsőre felhúzható tokkal, mely elől végig nyitott és jobb felé az akasztószög részére kivájt visszafordított L alakú nyilással van ellátva. A szurony a toktól erős vas nyakkal hajlik el és kagylószerű hárítólapja a szurony felé hajlik. Az egyenes kés alakú szurony mintegy felerészben kétoldalt leköszörült lévén, kétélű csúcsban végződik. A tok hossza 9 ctm., a szurony hossza 24 ctm. Súlya: 0·520 gramm. XVIII. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

2814.

Tölténytáska (2 drb), dragonyos tiszti, fából, hossznégyszög alakú és fekete bőrrel van bevonva. Födele fekete lakkbőr, körül ezüstözött rézbordával és középen ezüstözött herczegi korona alatt szintén hasonló mívű *E* betűvel. A fekete vállszíj két szélén ezüst paszománttal szegett, hátul nagy négyszögű csattal. A mellre hajló részén egy ezüstözött oroszlánfej-öntvény, szájából kettes lánczon függő két tű van egy paizs alakú ezüstözött rézlapra forrasztott hüvelybe dugva. XIX. század eleje. A tűk a pisztoly gyúlyukainak tisztítására szolgáltak.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2821.

Lószerszám-csoport.

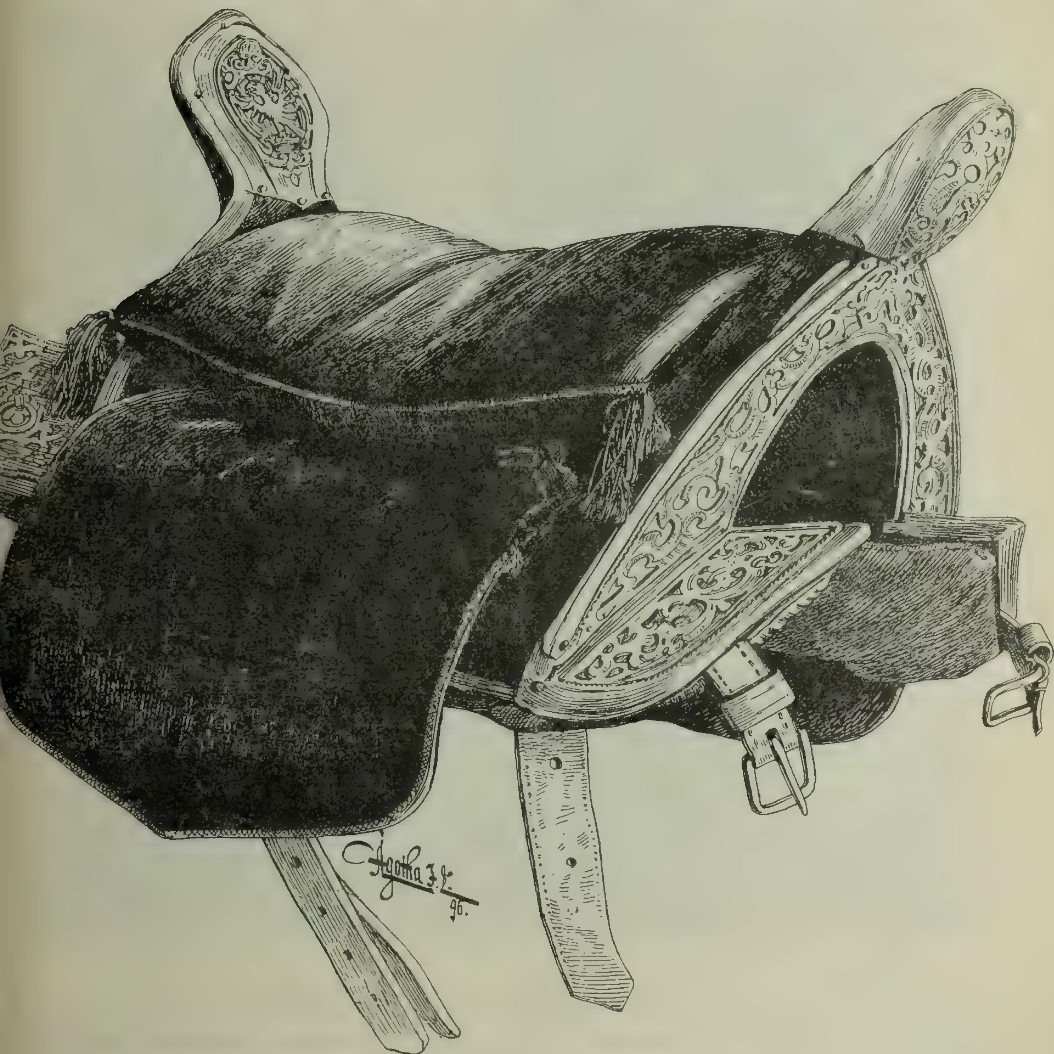
Díszlótakaró, megyszín posztóból, aranyos rojttal. A takaró eleje aranynyal és ezüsttel domború virághimzéssel díszített, hátsó része pedig mintegy 1·23 × 56 ctm. nagy területen keleti aranyhimzésű. Az egész himzés magyar stílű virágokat ábrázol. Hossza 1 m. 36 ctm., szélessége 1 m. 23 ctm. XVII. század vége. Teleky Sámuel gr.

Kengyel (4 pár), melyek közűl egy pár aranyozott ezüst, egy pár ezüstözött rézből és két pár aranyozott rézből van készítve. Valamennyi keleti eredetű a külső részén bordázott és fölfelé összehajló lapból áll s a talpalló előrészéről egy csúcsosan karajolt félhold alakú lap függ le s a kengyelszíjtartó tengely előtt egy domborított hosszegyközényű, két vastag bordával ellátott lap van a kengyelszárakhoz forrasztva, melyen vésett és áttört mívű virágok vannak, részben lombdísz, részben félhold csillagokkal, a talpallóról lefüggő lapokon pedig csillag és körkörös díszítések vannak áttörve s mindeniken három-három boglár alkalmazva. A kengyelszárak magassága 14·5 ctm., a talpalló szélessége 4 ctm., a kengyel magassága az

elején alkalmazott díszlapokkal együtt 27 ctm. Súlya az ezüst kengyelpárnak 1025 gramm, a többi réz kengyelek súlya pedig páronkint 850 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyereg, kápás, piros bársonynyal borítva, oldallapjai, valamint a nyeregborító párna aranyzsinórral van körülszegve. Az előkápa

és hátulsó támla külső lapjai ezüstlappal borítottak s azok fölött áttört művű, aranyozott ezüst lombdíszítés van alkalmazva. Az előkápa fejének belső oldalán a kiterjesztett szárnyú, egyfejű koronás lengyel sas, a hátsó kápa belső lapján pedig egy koronából kikelő koronás fejű sas nyillal átlőtt nyakkal, (a Kéry család czímere) áttört művű

munkával aranyozott ezüstből van alkalmazva. A kengyelszíjak piros selyemmel vannak átszőve s a nyereg faváza belűl nyírfahéjjal van beragasztva. Súlya 5 kgr., 250 gramm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla, vasból. Az oldalszárak többszörösen meggörbültek s a egnagyobb hajlásban díszítéssel birnak. A feszítő tengely két kúp alakú csúcsán lehajló és füles kapcsokban végződik. A szárak végén 8 nyolczas szemekből álló láncz lóg. A két felső tengelyt fonott ánczok képezik. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kötőfék, dísz-, ezüst nyolczas alakú lánczokból, öt nagy ezüst karikával, aranyozott sárgaréz orrpánttal, amely bevésett díszítésű, s közepén ékkő számára való rekeszes foglalványnyal bír, melyből azonban a kő hiányzik.

Ezüst paszománt kötelékkel. A XVII. századból.

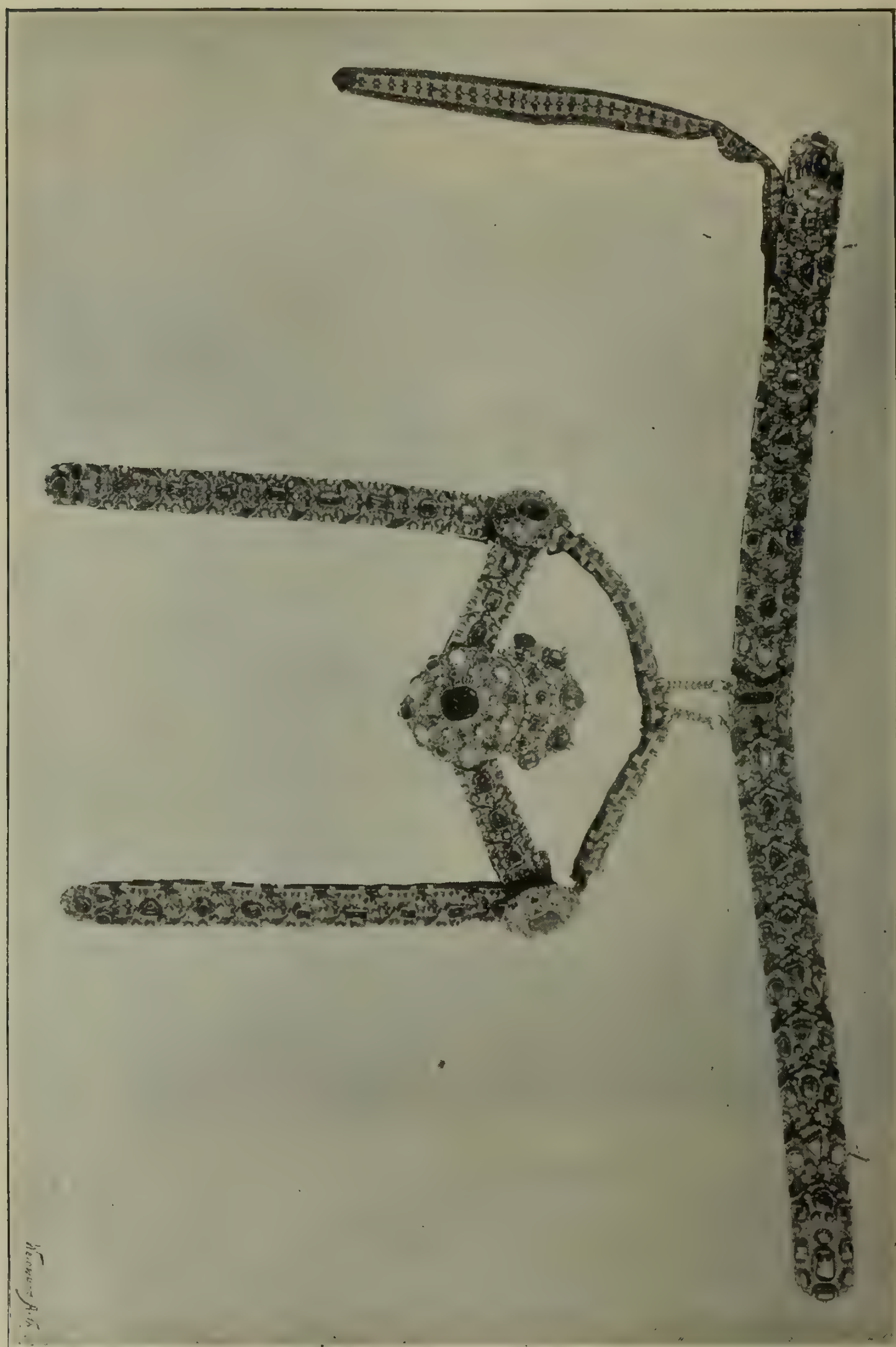
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Díszlószerszám, áll kantár, nyakló, homlokdísz és szügyelőből. Az összes készlet bőralapra varrott, arany és ezüst himzésű szövetre erősített aranyozott ezüst, vésett művű rekeszes foglalványokban megerősített ékkövekkel díszített. A homlokdísz 10 ctm. széles és 14 ctm. magas koronaalakú.

A kantár nyakrészén van 9 boglár à 1 chrysoprás és 7 türkiszből = tehát 72 ékkő, a két pofaszáron à 8 boglár 1 chrysoprás, 7 kis türkisz és egy-egy vég boglár, 3 chrysoprás és 6 türkisz = 154 ékkő. A homlokpánt áll hat boglárból à 1 nagy chrysoprás és 7 türkiszből = 48 ékkő. A két kerek bogláron van à 1 nagy chrysoprás 3 hiacint 2 granát, 4 türkisz = 22 drb. A kantárt tehát összesen 224 drb

ékkő díszíti, míg a nyaklón 17 boglár à 3 chrysoprás és 7 türkisz = 170 drb és a két végbogláron 7 chrysoprás, 3 nagy és 7 kis türkisz = összesen 41 drb ékkő van. A korona alakú homlokdíszen a következő ékkövek vannak: A középen egy nagy chrysoprás. 6 nagy és 6 kisebb türkisz, ezenkívül 6 kisebb rubint, 5 hiacint, a korona felső részében 2 nagy chrysoprás, 1 nagy és 2 kis smaragd, 2 nagy hiacint körülvéve hat-hat igen kis rubinttal, 1 gránát, 36 kisebb türkisz, 3 nagyobb türkisz, 2 rubint, összesen: *86* ékkő.

2821

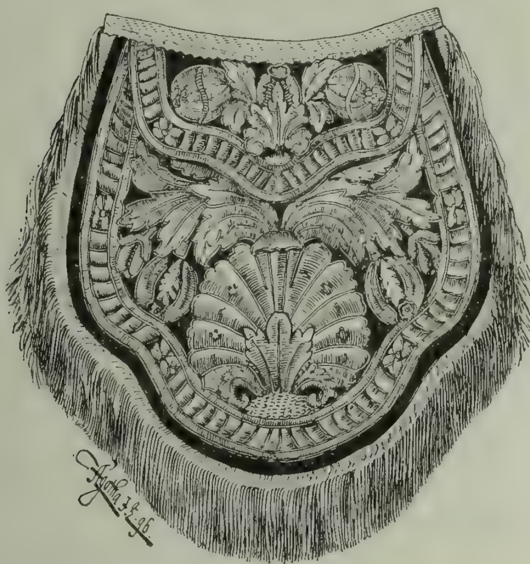
A kantár és nyaklón összesen 521 ékkő van alkalmazva, amelyekből 1 hiányzik.

A szügyelő ékkövei, a két száron 22 aranyozott ezüst hatszögű boglárban à 3 nagy chrysoprás és 7 kis türkisz, és két végboglárban à 3 nagy chrysoprás és 8 türkisz, összesen 72 chrysoprás és 168 türkisz. A szügyszáron van három boglár à 3 nagy chrysoprásból és 7 türkisz és egy végboglár 8 nagy chrysoprás, 4 nagy és 7 kis türkiszszel, összesen: 39 ékkő. A szügyelő nagy kerek boglárában van 1 nagy chrysoprás, 7 nagy türkisz és 49 kisebb különböző ékkő, tehát 57 drb. Az egész szügyelőben van tehát összesen 346 drb ékkő rekeszes foglalványban alkalmazva.

A kantár 521 ékkővével együtt tehát az egész szerszámban 867 ékkő van. XVII. század. Festetich Tasziló gr.

2822.

Lószerszám-csoport.

Csótár, dísz-lótakaró, két pisztolyborító tarsolylyal, vörös bársonyból, melyek féldomború ezüsthimzésű magyar motivumokkal vannak borítva. A csótár és pisztolyborító tarsolyok ezüst rojttal vannak körülszegve. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Csótár, dísz-lótakaró, megyszín posztóból gazdag arany és ezüst domborhímzéssel díszítve. Szélein széles aranyrojt szegélyezi és két végén nagy bojtok lógnak le.

A hímzés stilizált virágokat ábrázol. XVIII. század.

Teleky Sámuel gr.

Dísz-lószerszám, áll: kantár és kantárszárból a zablával, szügyelő-farmatring és tarkóborítóból. A szíjazat kék bőrből készült és négyszögű aranyozott ezüst és tiszta ezüst boglárokkal díszített. Az aranyozott kiemelkedő, párkányos vésett boglárok váltakoznak egymással. A boglárok szélén ezüst lemezből készült félholdacskák és csillagok lógnak le. A homlokpánt nagy kerek boglárt képez, a melynek közepe erősen kidudorodik, szélein kettős selyembojtok

2822

függnek. A felső bojtsor kék, az alsó sárgásbarna. Hasonló díszítés van a szügyelőn és farmatringon is, csakhogy itt előbb egy-egy négyszögű lemez van alkalmazva, a mely fölűl egymás mellé helyezett ezüst pitykékkel díszített.

A tarkó-borítódísz hálószerű fonadék vastag selyem és aranyszálakból bojtokkal. Az erről lelógó ezüst nyaklólánczon félholdacskák és csillagok, alúl pedig egy nagy ezüst gombbal ellátott félhold függ. XVII. század.

Andrássy Dénes gr.

2823.

Félvért, áll mell- és hátvért-, kar- és czombvértekből és rostélyos sisakból. A gömbölyű sisak három részből áll, úgymint a fej- és tarkóvértből, amely félgömböt képez és rajta középen alacsony borda fut végig; a felemelhető arcz- és állvértből, amely elől ellyptikusan ki-

2822

metszett, és az ellenzővel ellátott rostélyos arczvértből, amely az állvérttel együtt a halánték fölött nagy sárgaréz fejű tengely körül van mozgathatólag beerősítve. Az áll- és tarkóvért kétlemezes gallérral bír. A sisak sima körszalagok által négy-négy övre van felosztva, amelyekben étetett és aranyozott renaissance díszítések: mint összefonódó szalagok, hadi jelvények és vértezett alakok láthatók. Az áll- és tarkóvért oldalt alkalmazott kapocs által kapcsolható össze. Magassága 23 ctm., átmérője 15 ctm., súlya 2 kiló 200 gramm.

A vértezet többi része is egészen a sisakéhoz hasonló díszítésű. A széles derékvért 7 lemezből van összeszegecselve, míg a czombvérteket hat lemez képezi. A váll- és karvért nyolcz lemezből áll, a melyek közül a három felső annyira kiszélesedik, hogy a mell egy részét és a lapoczkát is födi. A hengeres alkarvért forgatható könyök vérttel van összekötve, amelyhez a rákfarkas szerkezetű ujjas keztyű kapcsokkal erősíthető. A mell felső részén e szó POMPE van beütve, amely valószínűleg a hires milanói fegyverkovács, *Pompeo* della chiessa, bélyege.

E vért Schwarzenberg Adolf tábornoké volt.

Schwarzenberg Adolf tábornok 1598-ban Pálffy Miklóssal együtt visszafoglalta a töröktől Győr várát, mely diadal oly nagy fontosságú volt akkor, hogy annak emlékét Rudolf király parancsára az egész birodalomban az országutakon felállított kőoszlopokkal ünnepelték. Ez okból soroljuk mi is e hadvezér fegyverzetét a magyar hadtörténeti emlékek közé. Schwarzenberg a győri diadalért a császártól százezer aranyat és Morvaországban Husztopeczet kapta.

(Lásd röviden még *W. Boeheim:* «Führer durch die Waffen-Sammlung». 143. lap, 856. és 858. szám alatt. XVI. század vége.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

2825.

Fegyvercsoportozatban.

Főleg tisztán magyar typusu fegyverekből alkottuk össze e csoportot. Miután a 2793. számu fegyvercsoportozatban a nagyobbára hasonló fegyvereket már leírtuk; e helyt csak a kiválóbb darabokat írjuk le.

Zászló, lovassági, hasonló az alább leírthoz, az egyik oldalán azonban felhőkoszorúban aranymezőben álló kereszt, e szalagfölirással: IN · HOC · VINCES. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Zászló, két szárnyú, sárga selyemből. Egyik oldalán az osztrák czímer, aranyos lángnyelvektől körülvéve; másik oldalán a Szűz Mária képe. A széleken két aranyos sávval és igen keskeny rojttal beszegve. A szárnyak csonkák.

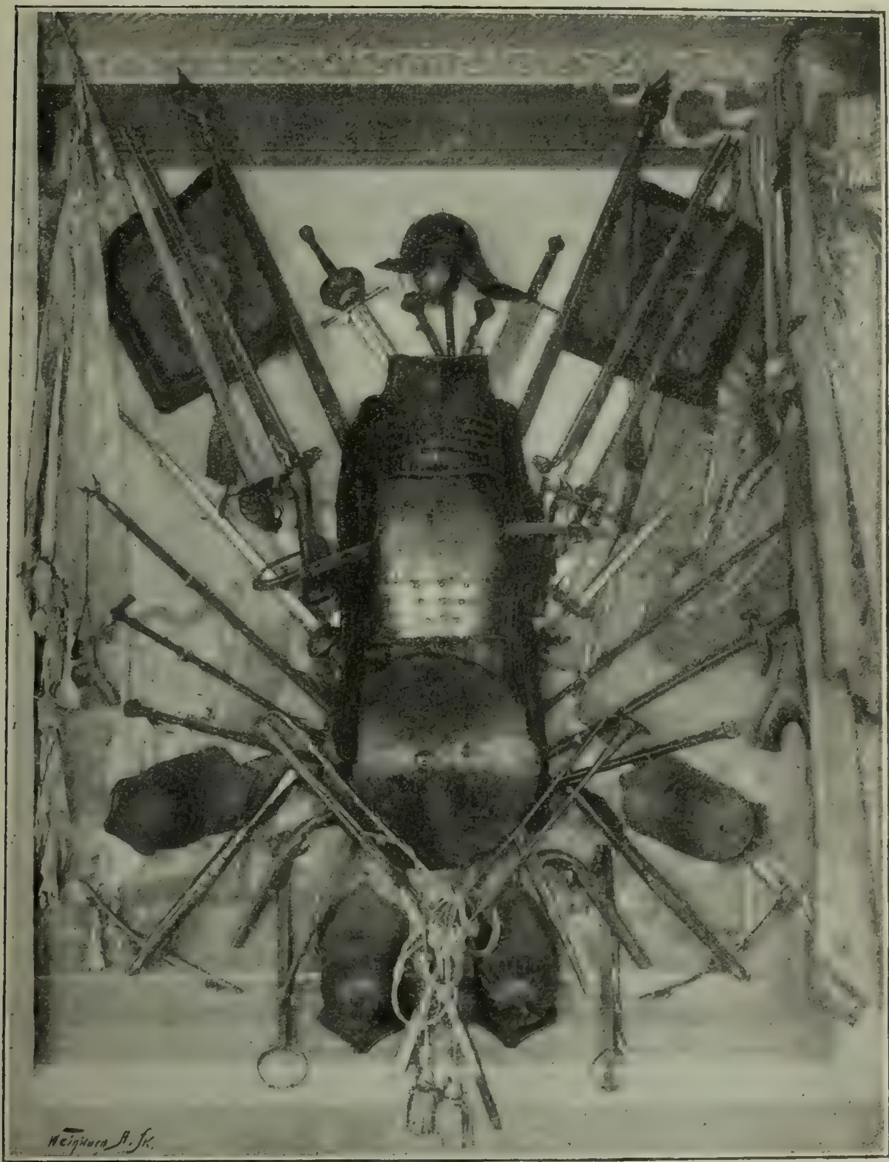
Hossza: 1·85 m. (a csonka hosszabb rész). Szélessége: 1·80 m.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Zászló, hasonló a 2793. számúhoz, csakhogy ez sokkal jobban meg van rongálva és azzal a különbséggel, hogy ezen a jelmondat második része: QIS CONTRA NOS egyes részei is megvannak.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Lovas zászló (korneta), virágos, piros damasztselyemből, mind a két oldalán arany rojtokkal. A zászló mindkét oldalán stilizált babér-körzet van aranyszálakból kihimezve, a mely körzetnek köze-

2825. Fegyvercsoportozat.

pén az egyik oldalon egy kiterjesztett szárnyú sas, fölötte köríves szalagon DVX · IN · HOSTES · PARITER · ET · CLYPEVS fölirat, a másik oldalon pedig az osztrák birodalmi sas s a paizsban M. A. monogramm látható. A zászló a nyolcz oldalú, csatornás nyélre négy sor aranyozott gömbös fejű szöggel van fölerősítve. A nyél

lándzsa alakú, aranyozott sárgaréz csúcsban végződik, a melynek lapján áttört művű C. VI. (Károly) betűk vannak. A lándzsa tokján két, egy méter hosszú zsinegen egy-egy bojt lóg.

A piros-feketére festett rúdon karikás, 48 ctm. hosszú vas váll-szalag-kengyel, s az alján pedig erős vashüvely van megerősítve.

A zászló szélessége 47 ctm., hossza 43 ctm., a rúd hossza 2·67 m. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Hóhérpallos. 83 ctm. hosszú, keresztvasánál 7·5 ctm. szélességben induló és végéig valamivel keskenyülő, derékszögben leszelt végű széles, kétélű pengével. Markolata két kézre való, mely a gombig

14 ctm. hosszú. Egymással váltakozó vas és sárgaréz dróttal van körülsodorva s a sodratok két végén sárgarézdrót fonatú gyűrüvel beszegve. A markolat egy nyolczlapúvá reszelt körtealaku nagy vasgömbben végződik, melynek csúcsában még egy kisebb gomb ül. Keresztvasa egyenes, a markolatnál kétfelé kiszélesedő lapos vas, két végén szintén körte alakú gömbökben végződve. A teljesen ép s középen mindkét oldalt végig gyengén kidomborodó pengén egyoldalon jeruzsálemi kereszt alatt JESSUS (igy) MARIA, s ez alatt hasonló két kisebb kereszt között JOSEPH felirat, ez alatt a hét tőrtől vérző boldogságos Szűzanya képe, alatta MATER DOLOROSA felirat. Ez alatt halmok fölött a kétfejű sas, mellében paizson L betű (Leopold császár monogrammja) van kivésve. Ezt követi egy czímer-

pajzs mezejében felhőkből kinyúló karral, hóhérpallost emelve kezében. A sisaktakaró foszladékából kétoldalt kiemelkedő és felűl koszorúvá egymásra futó két pálmaág közt öt ágú koronából kiemelkedő s feltartott kezében hóhérpallost tartó pánczélos vitéz. A korona mellett balra V. R. — jobbra S. betű, — a paizs alatt, ezáltal ketté választva AN / NO és ez alatt 1675 évszám. Innen a keresztvasig terjedő négyszögű teret csillag alakban négy ágban képezett, szintén bevésett virágdísz tölti ki. A pallos másik lapján hasonló keresztek közt mint fönnebb mondatott, ET VERBUM / CARO / FACTVM EST, ez alatt a fölfeszített Krisztus képe, szívéből egy kehelybe kiomló vérsugárral, s a kereszt mögött hullámos vonalban alkalmazott szalagon NOLO MORTEM PECCATORIS s a halmos mező alatt CANSÚMMATÚM (így) EST. A következő négyszögben Leopold császár talpig pánczélos alakja, sisak nélkül. Parókás fejét babérkoszorú fonja körül s kezében a birodalmi almát tartja. Az ez alatt következő mezőben az Igazság istenasszonyának menésközben ábrázolt, vésett képe, jobbjában pallost, baljában mérleget emelve. E kép alatt IUSTITIA felirat bevésve. Az utolsó mezőt a markolatig hasonlóan vésett virágdísz foglalja el, mint fönnebb említtetett. A fekete bőrrel bevont fatok a nyilásnál és középen egy-egy sárgaréz pánttal van ellátva, végén sárgaréz befoglalással, melynek belső szélei félhold alakot mutatnak. A bőrbevonat halpikkelyszerűen benyomott több csíkú mezőre van tagolva s közepén kétoldalt egy szélesebb csíkban az angyali üdvözlet jelenete többszörösen be van vésve. Súlya: 2·70 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, porosz gyalogsági (négy drb), kovás szerkezetű lobbantyúval, hengerded, vastag falu csővel, mely a lőporkamaránál egy bevésett, homorú széles pánttal van ékítve. A cső és puskaszerszám feketére festett tölgyfa agyba van illesztve, melyen a tusaborító és sátorvas, valamint a puskavessző-tartó gyűrűk és foglalvány sárgarézből van. A tusanyakon egy kerülék alakú bemélyített rézlapon korona alatt F. R. (Fridericus Rex, Nagy Frigyes) betűkből összefont monogramm látható. A lobbantyúlapon POTZDAM : MAGAZ van bevésve. Puskavessző vasból. Szíjazat és szurony hiányzik. A cső hossza 104·5 ctm., a cső ür átmérője 9 mm. Súlya: 5·10 gramm. XVIII. század első fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Trombita (2 drb), lovassági (Klarin), kétszer hajlított vékony csővel, fuvó vég nélkül. A hosszú cső hét darabból van összetoldva. A kürt szája kagyló alakú préselt csipkézettel, amely fölött: ANTON ≥ UND > IGNAZ > KERNER ≥ K ≥ K > PRIVIL ≥ HOF UND KAMMER WALDHORN > UND TROMPETEN MACHER IN WIENN 1805. felírat van bevésve. A fő cső felső harmadában lapos gombdíszítés van. A két könyökhajláshoz egy-egy sárgaréz karika van forrasztva.

A fő cső 72 ctm., a középső 67 ctm., a szélső 63 ctm. hosszú.

A szélső és fő cső közé 16 ctm. hosszú, 25 mm. széles falemez van téve s felső végében vörös posztóval körül csavarva.

Az egyik kürt kék, fehér selyem és ezüstfonálból font kilencz csomóra bogozott, hosszú két nagy bojttal ellátott kürttartó vállzsineggel van ellátva. A bojtok hat oldalú, hosszúkás körte alakú fatartója ezüst pillangókkal és paszománttal kirakott, rojtjai pedig hat sor ezüst pillangóból és ezüst fonott lánczocskákból, belül pedig kék sodrott selyemszálakból állanak. Minden bojt fölött egy-egy pillangókkal és paszománttal díszített, gomb van. A zsinór 2·45 m., a bojtok pedig 20 cm. hosszúak. (Rajzát kiadva lásd: *Tauber Oscar:* «Österreichische Armee von 1700 bis 1867». Illustrirt von Rudolf von Ottenfeld. Wien, 1895. 23. és 26. lapján.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2826.

Vértes-rohamsisak (6 darab), magyaros, fekete fénymázas kovácsolt vasból, négy lemezből alkotott, rákfarkas nyakszirt-vérttel, áttört lyukakkal díszített fülvédővel s kiugró, csúcsba futó karéjas ellenzővel, melynek közepén áttört nyíláson, csavarral megerősített orrvas függ alá. Sapkája kidomborodó vonalakkal a csúcstól kiinduló hat kúpszeletre van osztva, melynek csúcsa karikában végződik.

Nyakszirt-vértjét és fülvédjét belülről összefűző bőrszíjjak oly módon vannak szögecselve, hogy e szögecsek külsőlapi fejei a sisak külső díszítéséhez járulnak.

Magassága a fülvédővel együtt 31 ctm, átmérője 22 ctm. Súlya: 1·770 gr. Az orrvas felső lapjába a 37, 40, 41 és 42-es számnál M, a 38-nál L, a 39-nél S betűk vannak beütve. A XVII. század közepéről. Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

2829.

Sisak, magyar. A sisak-sapka két gyengén kiemelkedő egymást keresztező borda által négy egyenlő részre osztott, a melyekben

magyar stylü stilizált virág- és lombdíszítés van beedzve és aranyozva. Hasonló díszítésű az ellenző, az öt lemezből álló rákfarkas nyakvért és az átlyukasztott halántékvért is. A sapka tetején magas

nyaku fonott gomb, a bal oldalon pedig 10 ctm. magas forgótartó hüvely van. Az orrvas és az egyik halántékvért hiányzik.

Magassága 14 ctm., átmérője 21·5 ctm., súlya 2 kiló. XVI. század. A németújvári várból.

Batthyány Iván gr.

2833.

Olajfestmény, *Esterházy Ferencz* grófnak életnagyságú képe, aranynyal szegélyezett fekete rámában (szül. 1641; meghalt 1685-ben). Pálnak, a nádornak testvére, Zala- és Somogymegyék főispánja. 1683-ban Bécs védelménél a bátyja, Pálnak táborában is jelen volt. (Lásd: *Majláth Béla* «A történelmi kiállítás kalauza». Budapest 1886.) A kép bal felsőrészén a következő felírat van: ILL̃MVS: DÑVS: COMES : FRAN : / CISCVS : ESTERAS : DE : GALANTA : / PERPETVVS : DE FRAKNO : EQVES : / AVRATUS : SAC : CÆ̃S : Rǣg. MAT̄IS: / CVB: CŌNS: AC: PRÆSIDII: PAPÆ: SVP: /

CAPIT: ANNO: 1662: — A kép magassága rámával 227, szélessége 112 ctm. Ruházata sötétkék bársony attila, mente és nadrág, vörös szattyánbőr csizma, ezüst öv aranyos boglárral, melyből kamarási kulcs lóg. Oldalán szablya. Három tollas forgóval ellátott kucsmája, mellette az asztalon fekszik.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Huszár-tarsoly (2 drb), piros szattyánbőrből. Borító lapja vörös posztóval van behúzva s a bőr és posztó közt lemezpapirral kitöltve.

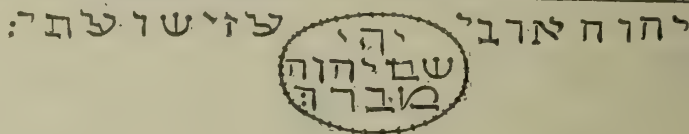
A borító lap széle sárga szőrzsinórral van körül szegve, mezejében hasonló zsinórból font korona alatt egy hármas halmon álló apostoli kereszt, szintén sárga zsinórból kivarrva.

A fölül alkalmazott három szíjtartó karika vastag vassodronyból való és be van czinezve. XVII. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2837.

Kard. A keskeny penge 84 ctm. hosszú, külső felén héber felirású. 17°-ban görbűlt, finom hullámosan dömöczkölt aczélból. Ezüst markolata türbében végződik és nyolcz párhuzamos gerinczek által osztott mezőt képez, melyben levelek, koczkák és vonaldíszítések váltakoz-

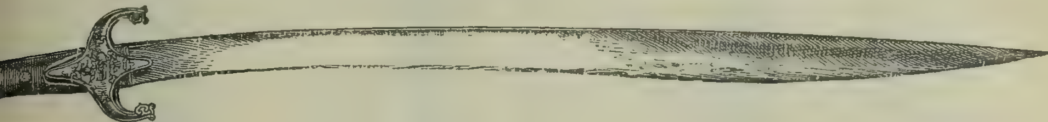
nak. Felső része s aranyozott keresztvasa fése alakú kagylóban végződik, az egyik föl, a másik lefelé hajlott. Hüvelye végig ezüst, laposan kiemelkedő kagylós virágdíszszel, a melyen öt aranyozott foglalványú karika van. Gerinczén a bujtatónál 31 ctm. hosszú vágás van, hogy a nagyon görbe kardot be lehessen a hüvelybe dugni. A koptatópánt hasonló a markolathoz.

Hossza a 15 ctm. hosszú markolattal: 1 mt. 5 ctm. Súlya hüvelyestül: 1 kiló 200 gramm. (Lásd még: A magyar történeti ötvösmű-kiállítás lajstroma. IV. Terem, 91. lap). Andrássy Géza gr.

2845.

Kard, handzsár alakú, gyengén görbülő, kihegyesedő egy élű pengével.

A keresztvas mindkét vége lehajló s közepén domborúan kivésett virágdísz ékesíti. Vastagon aranyozott.

A markolat fából van s a karabelláknál divatos markolatokhoz hasonló, alsó és felső részén aranyozott sárgaréz lemezzel ellátott, mig oldalán három-három pitykés fejű szög van beverve. A penge hossza: 72 ctm., legnagyobb szélessége: 4 ctm., sulya: 750 gramm. Trenk pandurtiszti kard. XVIII. század.

Batthyány Iván gróf.

2849.

Handzsár, török, pengéjében két sorban vésett és ezüsttel kiöntött török feliratokkal. Markolata elefántcsont, rekeszes foglalású koralokkal rakott aranyozott ezüsttel díszítve. (A koralokból öt drb hiányzik s a markolatfej egyik fele el van törve.) A penge hossza 55·5 ctm., szélessége 3 ctm.-től változó. (Hüvelye nincs.) XVIII. század.

A kismartoni kastélyból.

Esterházy Pál hg.

2851.

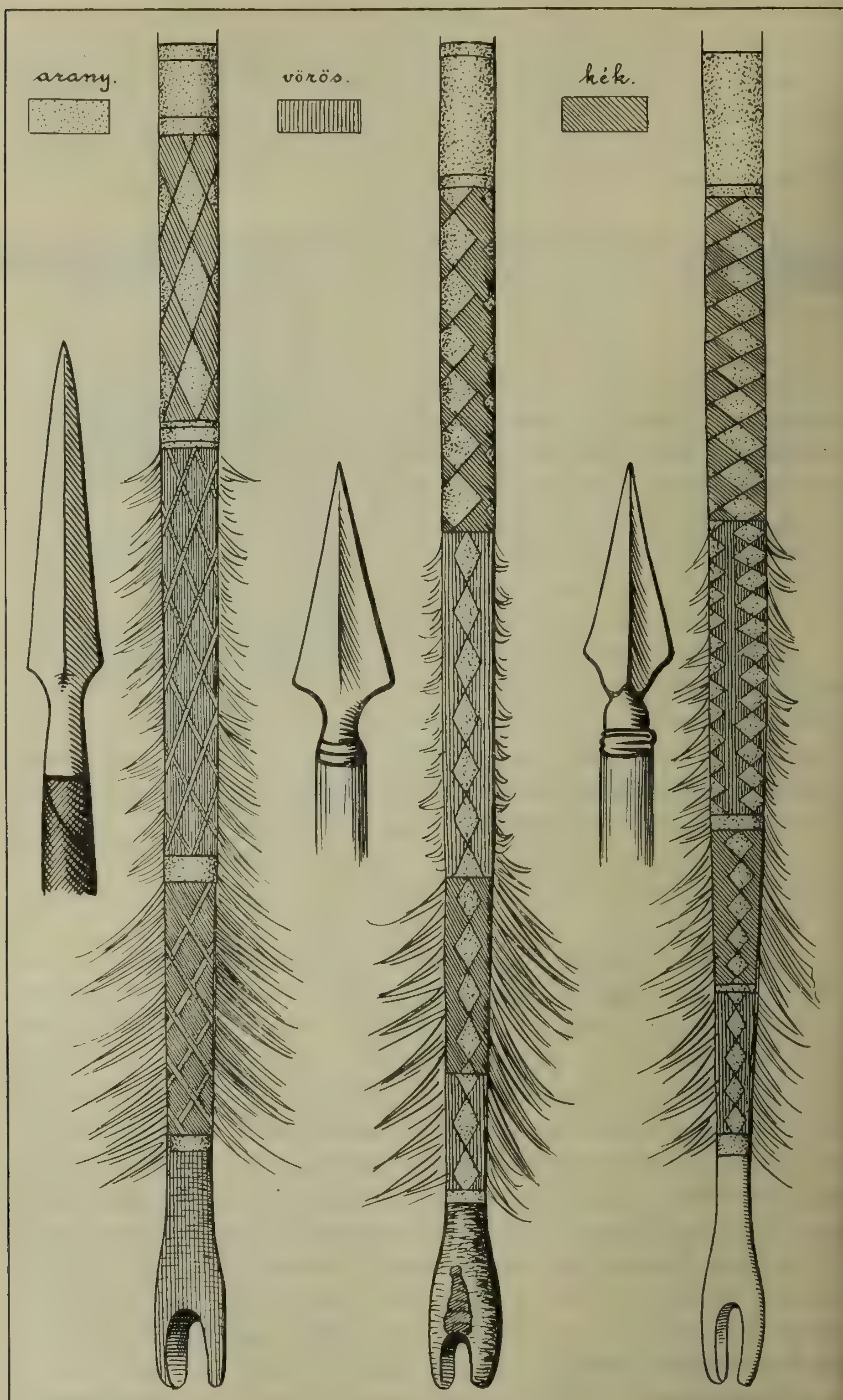
Balta hadi (teberzen), damaszkusi dömöczkölt vasból. A balta szélein mindkét oldalán aranynyal bevert arabeszk díszítéssel bír. Fokán egy őzet megtámadó vadász-eb van bevésve. A nyél öt karikával ellátott, vékony préselt ólomlemez díszítéssel bevont, s alsó vége körte alakú vasgömbbel bír. A gömb bevert vörösréz huzalokkal díszített és apró türkisz-utánzatokkal berakott.

A nyél felső vége vaslemezzel borított, amelynek közepét egy nagyobb rubint, szélét kerülék alakú sötétkék zafir, körülötte pedig apró rubint és türkisz üvegutánzatok rekeszes foglalványokban díszítik.

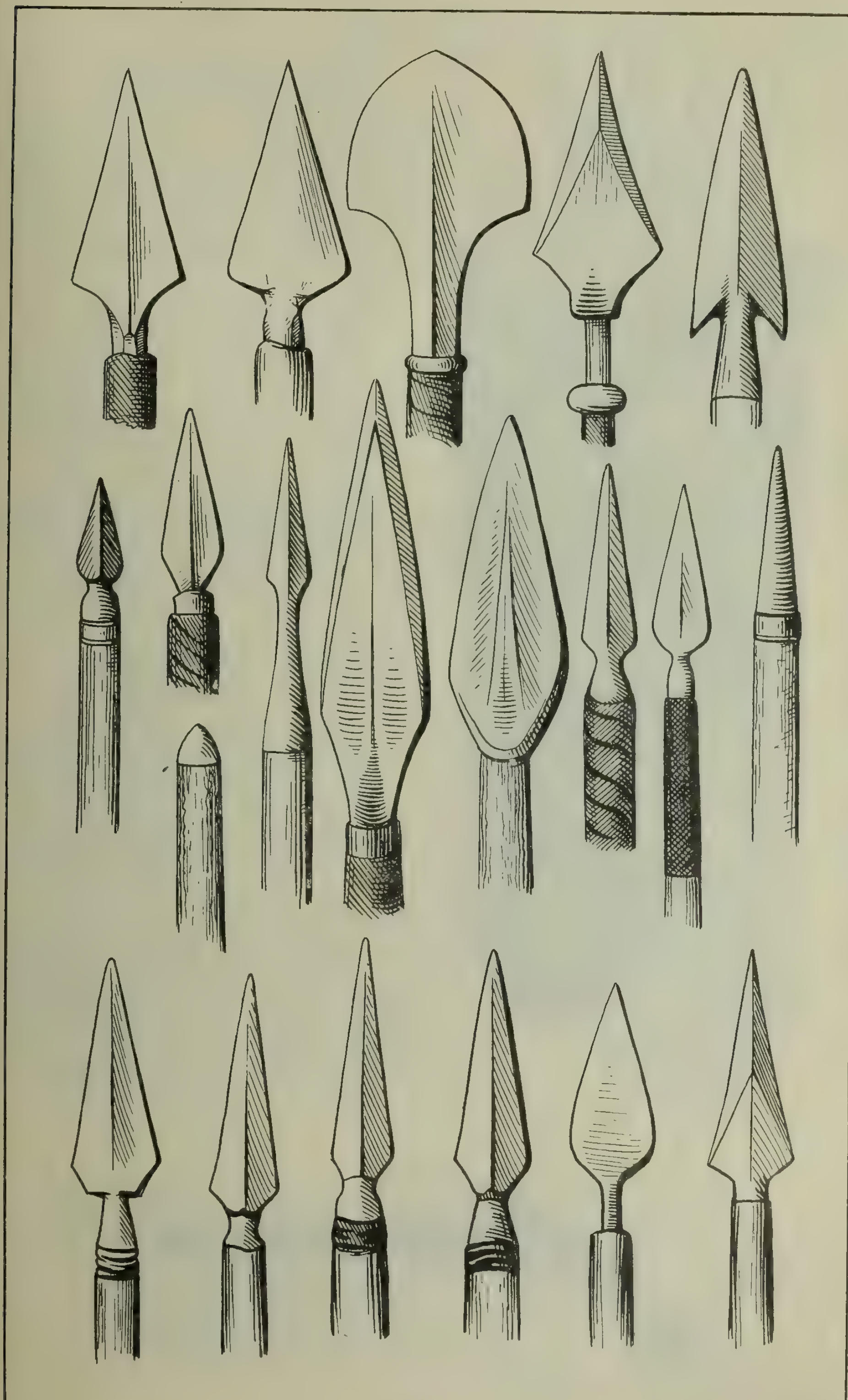
A balta hossza: 14·5 ctm.; élének hossza: 9·5 ctm. A nyél a gömbbel együtt 66 ctm. A hadi balta hasonló az 1517-ben elesett utolsó mameluk-szultán, Tuman Bej, hadi baltájához, a melyet a zarskoe-zeló-i muzeumban őriznek.

A XVI. század elejéről.

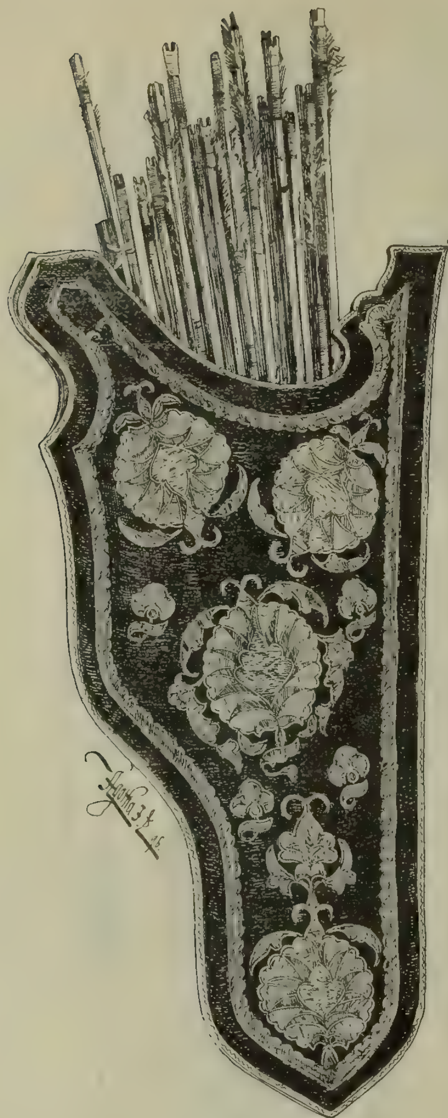
Almásy Ede.

2861. Török nyílvesszők a XVII. századból.

2861. Török nyílvasak a XVII. századból.

2859

2859.

Puzdra, hasonló a 2865. szám alatt leirthoz, csakhogy előlapja piros bársonynyal (kirmizi katife) borított, 's persa módon készült virágdíszítéssel bír. — 21 darab különböző nyílvesszővel. A XVII. századból.

A körmendi kastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2861.

Puzdra, sötétbarna bőrből, kevéssé kikanyarított szájjal. Előlapját közepén egy aranyszálakból kivarrt kör, e körül pedig nehány virág, s a szegletekben szintén skofiummal himzett virágok díszitik. A puzdrában 22 drb különböző csúcsú szárnyas nyílvessző van. — A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2862.

Pisztoly (2 drb), keleti előre csapó kovás szerkezettel, melynek diófa ágyazása lomb-vésetekkel díszített és lombvésetekkel fedett

2862

ezüsttel van borítva, s ezen apró ezüst boglárok és ezüst filigrán lombok, valamint nielló díszek gazdagon vannak alkalmazva. Az agy felső görbületén, három rekeszes korálfejű boglár közt, három összenyomott négyszög alakú niellos mívű ezüst boglár van alkalmazva. A lobbantyúlap és szerkezete arabeszkekkel gazdagon bevésett.

A lombvésetekkel díszített pisztolycsövet egy arabeszkekkel kivert, hosszú ezüst tok foglalja le a csőhöz, mely utóbbin kettes arab kovácsbélyeg van beütve. A pisztoly csöve 32 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. XVII. század.

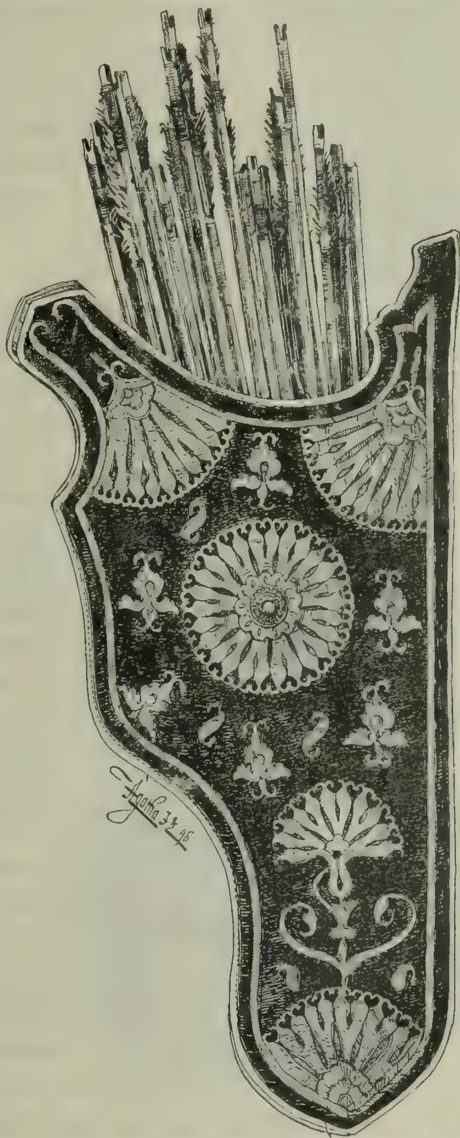
Asbóth János.

2865.

Puzdra (kemandan), tehénbőrből, piros bőrszegélylyel. Előlapja kék bársonynyal bevont (ladsiverdi katife), a melyen vékony bőrre ezüstből himzett körös díszítések vannak bepréselve. — A puzdrában 12 darab nyílvessző van. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2865

2869.

Lőportartó (barut csutraszi), török, gúla alakú, erős kemény fekete bőrből, esztergályozott dugóval. A kulacs nyakát ezüst szálakból kivarrt persa stílű levéldísz ékesíti. Belső felületén két erős bőrkapocsra van az akasztó szíj erősítve. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2870.

Tegez (tirkes) török munka, barna tehénbőrből piros bőrszegélylyel szegve. Előlapja sárgásbarna bársonynyal borított és aranynyal és ezüsttel gazdagon kivarrott, s két domború vésett ezüstboglárral, illetve gombbal ellátott szíjtartó-füllel bir.

A tegez aljában, hogy széjjelebb álljon, ékalakú bársonynyal borított fadarab van beerősítve.

Magassága 28 ctm., felül 18, alul 12 ctm. széles. A XVII. századból. Festetich Tasziló gr.

2872.

Tölténytáska, áttört mívű metszett bőr s a stilizált liliom alakú levelek szélein sodrott arany szállal körülvarrott fekete bőrből készült. Az áttört mívű levelek alatt az alap eredetileg piros bársony volt. A díszes előrész megóvására egy külön táska-borító lap van fekete bőrből alkalmazva. A táska magassága 14, szélessége 18 ctm. XVI. század.

A borostyánkői várból.

Almásy Ede.

2874.

Pisztoly, egy pár, török, dömöczkölt damaszkuszi aczélcsővel, a mely elől hengerded, hátul pedig nyolcz oldalú, és török kovás szerkezettel bír. A fa-ágy egy sárgaréz s egy elefántcsont foglalványnyal van ellátva. A legörbülő tizenkét oldalú tusa török csalma alakú vasborítóval bír, és gyöngyház lemezkékkel van berakva. A fa töltővessző végén vasfoglalványnyal ellátott. A cső hossza 33 ctm., űrátmérője 13 ctm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2875.

Puzdra, török (kemandan), tehénbőrből, piros szegélylyel. Előlapja fekete, s finom ezüst szálakkal himzett virág díszítéssel bír. A puzdrában 17 darab nyílvessző van. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2878.

Puzdra, piros kordován-bőrből, egyenes metszésű szájjal, s benne 15 darab különböző nyílvesszővel.

A puzdra elő-lapja meggyszínű bársonynyal bevont s vékony bőralapra aranyszálakból himzett tulipánok díszítik. Minden egyes virág vastagabb ezüstözött sujtások által van körülvéve. — A díszítésnek fele hiányzik. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2879.

Csótár, világos zöld selyembársonyból, két pisztolyborító tarsolylyal, melyek domború ezüsthímzésű lomb- és virág-arabeszkekkel gazdagon vannak borítva. A csótár és pisztolyborítók szélei ezüst rojttal vannak körülszegve. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2880.

Pisztoly (2 drb), török, dömöczkölt damaszkusi aczélcsővel, törökkovás, előre csapós szerkezettel. A szerszám-lemezen a rugó alatt török kovács bélyege van beütve. A bélyeg három részből áll: egy kifeszített íjból, egy ȣ he betűből és egy négyzetből, a melynek egyik oldalán kis vonal, a közepén pedig pont van. A sátorvas áttört díszítésű. A tusa díszítése annyiban tér el a 2874. szám alatt leirt hasonló török pisztoly díszítésétől, hogy a csontbetétek sárgaréz karikával vannak körülvéve s az elefántcsont tusaborító hosszabb. A XVII. századból.

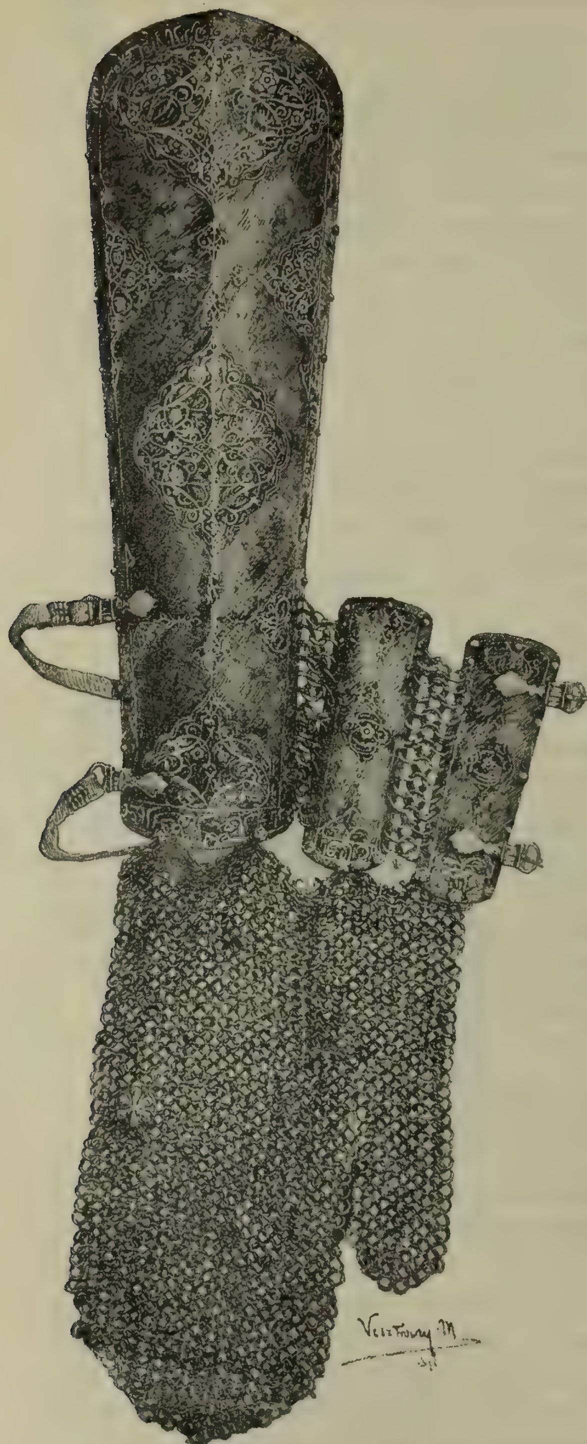
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2883.

Puska, kanóczos, török [fetil-tüfengi], hullámos, dömöczkölt damaszkusi bélyeges [namli] csővel és hattyúnyak alakú kanóczkakassal, négyszögű lőporserpenyővel és hengerded fogójú serpenyő fedővel.

A csövön két bélyeg van beütve, de mindkettő nagyon kopott. A cső ezüstből bevert arabeszk-díszítéssel bír. A cső ágya és lapos öt oldalú, háromszög alakú, a hüvelykújj számára kivágással bíró tusája japáni stilusban szivárvány színű gyöngyház-mozaikkal kirakott aranyozott és lakkozott virágokkal és pillékkel díszített. A cső hossza 1·03 m., a tusával 1·39 m., az űr átmérője 20 mm. Súlya 4 kgr. és 200 gramm. XVI. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2895

2894.

Lőportartó, (barut bojnuzu) török, kos-szarv alakú, puha fából faragva és kék kordován-bőrrel bevonva, s külső oldalán sárgabarna bársony alapon vörös szattyánbőrből kivágott arabeszk és skofiumos virágdíszszel kivarrott. A lőportartó több bordájú elefántcsont gombban végződik. A töltő-nyilást bronz fogantyús lemez zárja el. A görbületben két karikán áthúzott szíjazat csüng. A lőportartó 13 ctm. átmérőjű és 25 ctm. magas. A XVI. századból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2895.

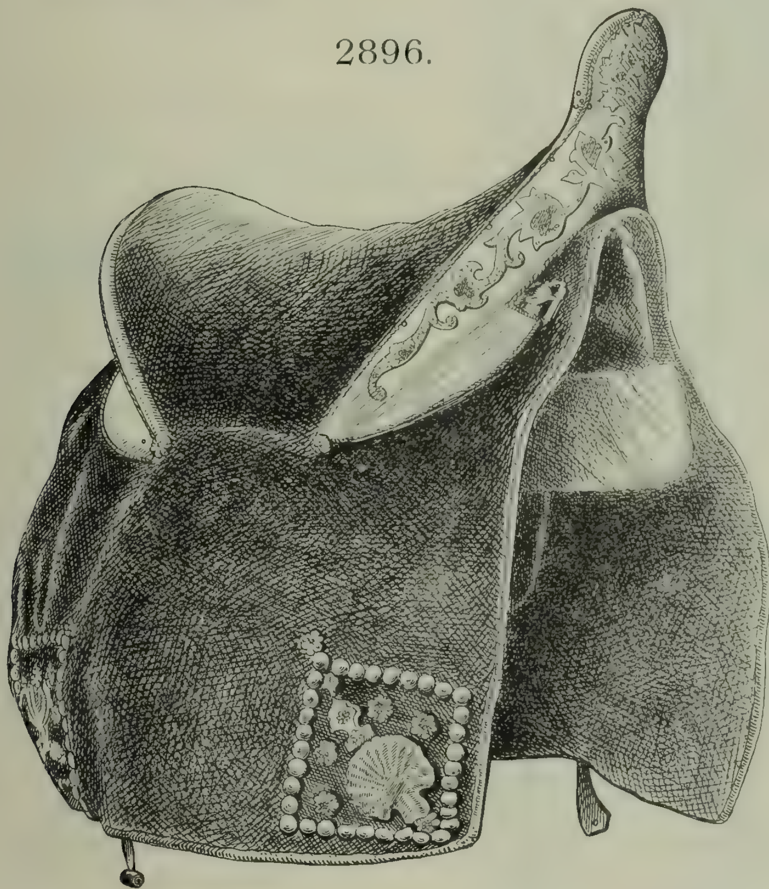
Alkar-vért (2 drb), török, sodronyhálós keztyűvel. Az alkar-vért síma, csiszolt vasból készült s felületét ezüsttel kivert arabeszkek, széleit pedig a koráni vers neszktaali felirata szegélyezi. A külső szélén apró ezüst gömböcskék, az alkar-vért alsó szélén pedig négy kis rozettaszerű szegek vannak beverve.

A bal sodronykeztyűnek megvan a négy ujj-bőrhüvelye, ugyanezen karvérten csak egy alsó kézelő lemez maradt meg: a jobb alkarvért sodronykeztyűjén egy ezüst pityke, két kézelő-lemez és négy ezüst csatt, az utóbbin a szíjazat is meg van.

Az alkar-vért 32 ctm. hosszú, alsó széle 6·3 ctm., a felső 10 ctm. A sodronyrész apró négyes fűzésű szegecselt karikákból áll. A kézelő, lemezeket nagyobb szegecselt karikák kötik össze. A lemezek hossza 10 ctm., szélessége 3·6 ctm., a sodronykeztyű 20 ctm. hosszú. A vért eredetileg piros kordován (szagri) bőrrel volt bélelve, amely bélés az egyiken megvan. A XVI. századból. Hasonló alkar vért a hozzá tartozó teljes vértezettel ki van adva *W. Böheim* «Handbuch der Waffenkunde» czímű mű 165. lapján.

A borostyánkői várból. Almássy Ede.

2896.

Nyereg, bőrrel fedve és ez meggyszín bársonynyal borítva. A kápa előlapja s a támla hátlapja aranyozott rézlemezzel van borítva s ezen kivert és vésett művű magyar virágok vannak. Az oldalborító lapon az első és hátsó szögletben fölvarrott aranyozott rézpitykékből egy-egy négyzet van alkotva, melyben szintén aranyozott rézlapban kivert pálma, stilizált lándzsa és ezek körül hat küllőjű csillag-pitykék vannak alkalmazva. Szíjazat nincs. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3323 2905

2899.

Mell- és hátvért, kékre futtatott vastag vaslemezből, melynek nyaka körül és mellén középen aranycsík fut végig. A vállpántok és a derékcsatoló szíj fehér s ez utóbbin aranyozott és vésett mívű réz csatt van. A vért súlya: 6 kilo és 400 gr. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2903.

Zászló, nemzetőri, az 1848/49. szabadságharczból, síma selyemből; vörös, fehér és zöld színű háromszögű selyemdarabokból összevarrott szegélylyel. Az egyik oldalon látható Magyarország czímere, a másikon pedig egy pánczélos vitéz baljában a hg. Esterházy-család koronás czímerét tartja. Az egyik széles aranyszegélyű szalagon piros alapon: *«Szabad királyi Sopron város nemzetőrségének» «Herczeg Esterházy Miklósné»*, a másikon pedig fehér alapon a *«Királyért, törvényért és szabadságért»* felirat van aranybetűkkel kivarrva. A szalagok végén hosszú aranyrojtok vannak. A rúd nemzeti színű. A kopjacsúcs egyik oldalán a magyar czímer tölgyfakoszorúban és V. F. betűk láthatók.

Magassága: 1·47 méter, szélessége 1·59 méter. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

2905.

Puska-támvilla, hasonló a 2793. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a kúp alakú villanyak egy kiálló vasgyűrűvel van tagolva s a villa a nyakvashoz szögecselve. Az egész puskavilla magassága: 132 ctm. XVII. század. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fuvola-tok (2 drb), sárgaréz lemezből, hossznégyszögű alakkal, melynek két oldalán lapos fülek vannak alkalmazva, a tartó szíjazat átfűzésére. Felső végét egy csuklóra járó réz kupak borítja s a tok féldomború előlapján a hg. Esterházy család czímere sárgarézből van kiöntve. A szíjazat és vállszíj fehérre festett, s a mellre hajló részen egy robbanó gránát alakja van sárgarézből kiverve, valamint egy E betű (Esterházy). A tok belseje félig fával van kitöltve, melyben három lyuk van fúrva, a fuvolák elhelyezésére. Egyikben két puszpángfából készült pikula van elhelyezve, melyek végei rézpánttal vannak borítva. (Egyiknek alsó végéről a pánt hiányzik.) Egyik vállszíj belső oldalán *Berger. Anton és 1819* évszám (az illető zenész neve) van tintával felírva.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2907.

Buzogány gerezdes, körtealakú fejjel vasból. A gerezdek a nyél végén két gyűrű között álló gömbös nyakhoz támaszkodnak.

A nyél alsó része nyolczoldalú és esztergályozott végű. A nyél hossza 51 ctm. XVI. század. Bartalos Gyula.

2908.

Zászló, nemzetőrségi, fehér habos selyemből, vörös, fehér és zöld háromszögű selyemrészekből összeállított széles szegélylyel. Mezejében és rúdján hasonló festés, illetőleg dísz, mint a 2903. szám alattiban. Széles selyemszalagja vörös, fehér, zöld színű, aranycsipkeszegélylyel és nehéz aranyrojtokkal. Egyik szalagon KISMARTON VIDÉK NEMZETŐRSÉGÉNEK 1848, — másikon KIRÁLYÉRT, TÖRVÉNYÉRT és SZABADSÁGÉRT. HERCZEG ESZTERHÁZY MIKLÓSNÉ aranyhímzésű felirat.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2910.

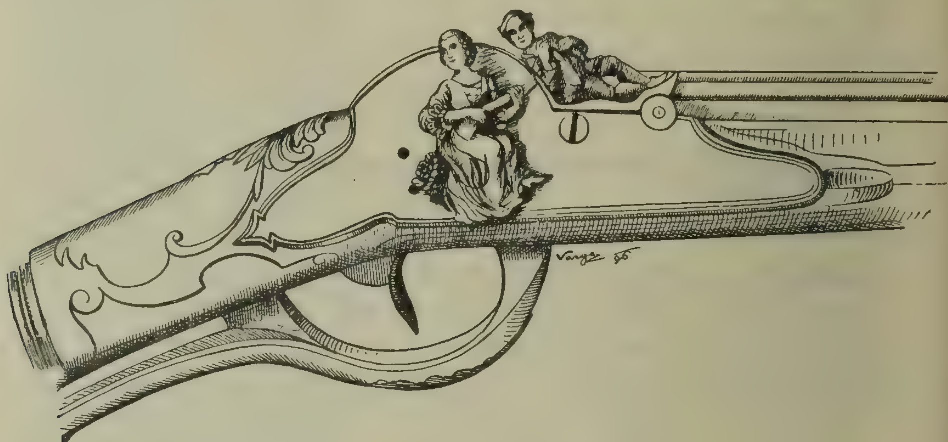
Puskaporos hordócska (4 drb), nyárfából esztergályozva, melyen a kék alap négy, párosan ráesztergályozott vörös abroncscsal van tagolva. A kis alakú hordó egyik fenekének közepén lyuk van, melybe csavarvésetű füles csap van becsavarva. A hordók közül kettő kisebb

A nagyobb alakúak magassága 22·5 ctm., átmérője 12·5 ctm. A kisebb hordó magassága 20·5, átmérője 10·5 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2910.

Puska, előre csapó kovás szerkezettel, melynek csöve egyharmadrészben bordázott, két harmadrészben pedig hengerded és egymásról lecsavarható két részből áll. Ugyancsak lecsavarható a fegyver tusája is a közép agyról. A puska ágya tiszafából van, művészileg vésett lombdíszszel, és több helyen sárgarézből művészileg vésett mythologiai alakok és vadászjelenetek vannak bele bemélyítve.

A fényes kiállítású, könnyű fegyverhez méltó elmés szerkezetű a szerszámzat is, mely vésett aczéllappal van elfödve s elől egy virágkosáron ülő vadász hölgynek, a kován pedig egy fekvő férfinak van sárgarézből vésett szobor-alakja díszítésűl alkalmazva. A puskacsőben · LAZARINO · COMINAZO · olasz fegyverkovács neve van bevésve. A puskacső hossza 99 ctm., a cső űrátmérője 14 mm. Az egész fegyver hossza 135·5 ctm. Súlya: 2 klgr. és 130 gramm. XVII. század vége.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2919.

Török nyereg (ejer) magas kápával (ejerin önkasi) és ugyanolyan támlával (ejerin ard kasi). A bőrrel bevont nyereg faváz (kaltak) előlapja a kápával együtt igen szép perzsa motivumu virágokkal vésett, cizellirozott és niellos növényornamentikával diszített aranyozott ezüstlemezzel borított. A kápa és támla, valamint a nyereg felső része és az ülő (kalabi) sötétkék bársonynyal (labsiverdi katife) bevont és a kápánál és a támlánál aranyszálakkal hímzett. A tehén-

bőr nyereg vánkos (tegelti) és az oldalszárnyak (ejer hasaszi) szintén sötétkék bársonynyal födvék s keleti stylű virágokkal (csicsekli) aranynyal himzettek (szom szirma isleme). A nyereg magassága a

kápával 37 ctm., hossza 35 ctm., súlya 3 kiló. (Lásd még: *Karl Weiss*, Katalog der Historischen Ausstellung der Stadt Wien 1883. 130 lap. 415. szám.) XVII. század.

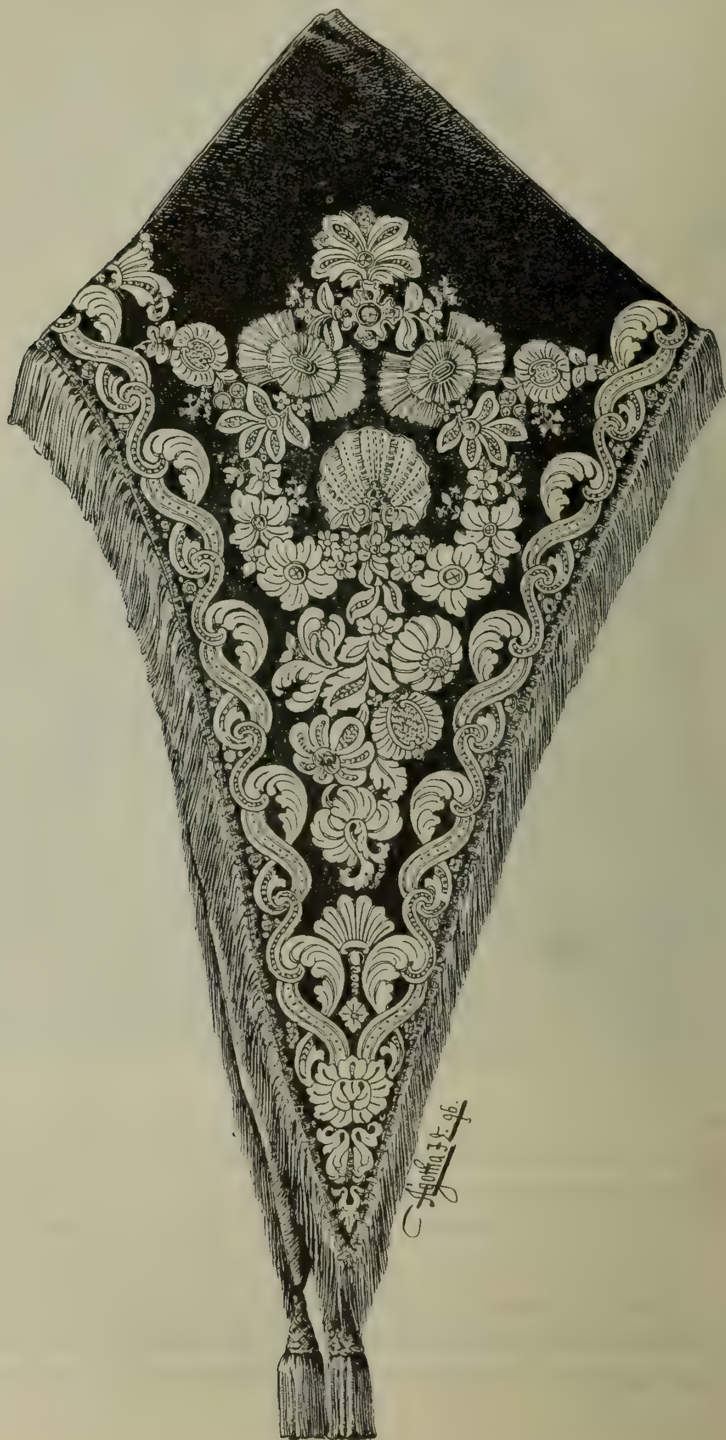
Karlsruhei nagyherczegi régészeti és néprajzi múzeum.

2920.

Csótár, kék bársonyból, két részből; melyek közűl egyik lótakaró, másik nyeregtakaró csótár. Széle nehéz arany rojttal van körülszegve

s a lótakaró háromszög alakú két csúcsáról arany bojtok lógnak le. A csótár mezeje féldomború aranyhimzésű motivumokkal gazdagon van borítva. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2921.

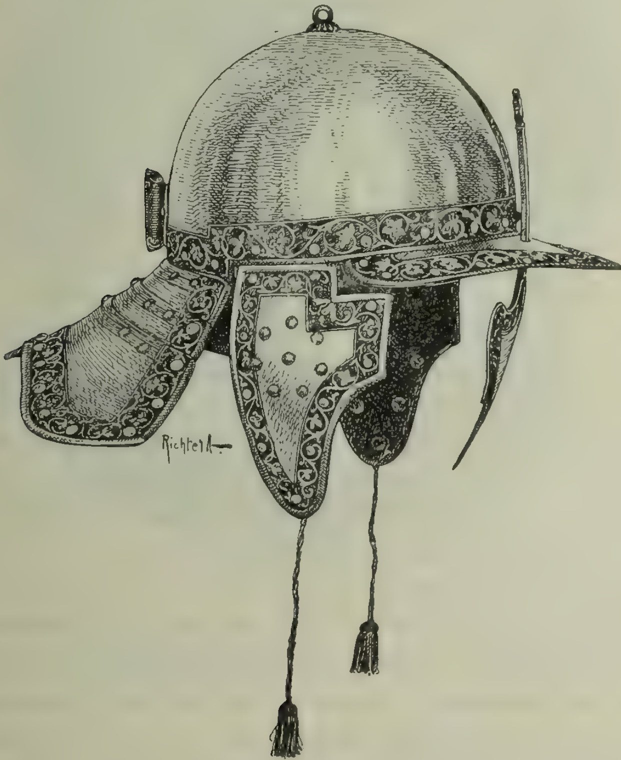
Tarsoly, piros szattyánbőrből, melynek borító lapja zöldes-sárga posztóval van behúzva s széles aranypaszománttal körülszegve. A borító lap mezejében a magyar korona van magas, domború aranyhimzéssel alkalmazva. Horvátország banderiális tarsolya 1791-ből.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2922.

Sisak fényezett csiszolt vasból. A sisak-sapka félgömbalakú síma, míg a széleit két ctm. széles domborúan kivésett lombdísz ékíti. Hasonló díszszalag fut végig a sisak-sapka közepén, az ellenző

és rákfarkas nyakvért, valamint a halántékvértek szélén is. Az orrvédő háromszögalakú, szélein kikanyarított és lombdíszszel ékített lemezben végződik. Ormán aranyozott rozettában egy kis karika van becsavarva, míg hátsó részén aranyozott forgótartó hüvelyt látunk a sisakhoz odaszegecselve. A belül barnavörös bőrrel borított halántékvérteken egy-egy kis bojtban végződő kötőzsinór lóg le. Az egész

sisak különben hasonló a 2926. szám alatt leirthoz. (Lásd még: *Angelo Angelucci,* Catalogó della Armeria-Reale. 193 lap. E. 121. szám.) Magassága 13 ctm., átmérője 22 és 19 ctm., súlya 3 kiló. XVII. század.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

2923.

Pisztoly (2 drb.) előrecsapó kovás szerkezettel, hengerded, felső részén laposra csiszolt és kékre befuttatott csővel, amely czélgömbbel és irányzékkal ellátott. A cső lőporkamrája felett hosszúkás négyzetben |COMA| aranyozott bélyeg van beütve, míg a vésett díszítésű lemezen FELIX·MEIER IN WIEN neve olvasható. A tusa és az ágy előrésze faragott és aranyozott sárgaréz foglalványokkal felszerelt. A mérsekelten görbe tusa vésett díszítésű aranyozott sárgaréz tusaborítóval bir, nyakán pedig Savojai Eugen herczeg czimerét az aranygyapjas rendjel által körülvéve látjuk.

(Lásd: *Angelo Angelucci,* Catalogo della Armeriai-Reale 466 lap. 57. és 58. szám alatt.)

A cső hossza 37 ctm., ürátmérője 16 ctm., súlya 1 kiló 200 gr. XVIII. század.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

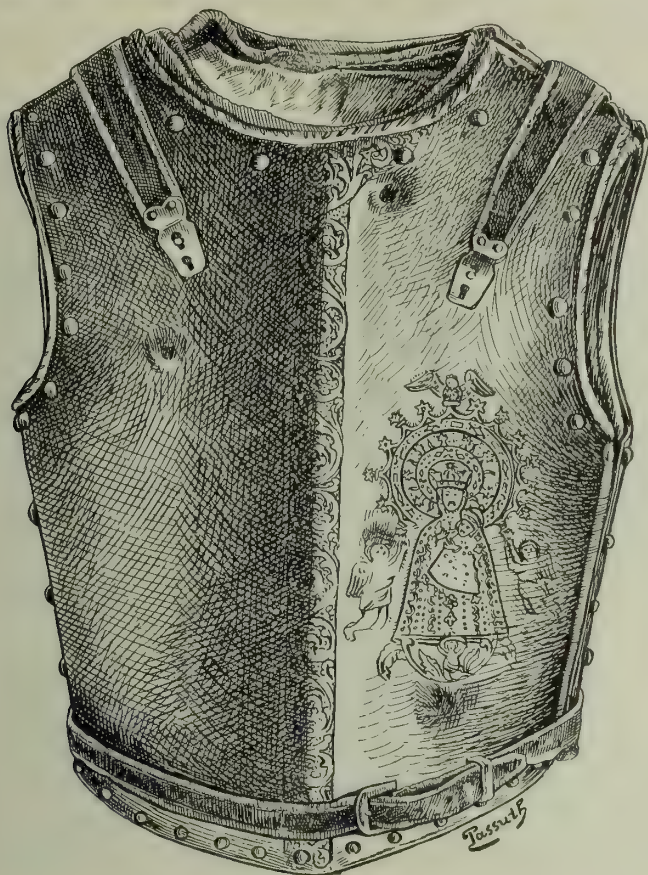
2924.

Félvért, nehéz síma vasból. Áll mell- és hátvértből. Az előbbinek közepén kissé kiemelkedő borda látszik, amelyen vésett lombdíszítés fut végig, a jobb oldalon pedig stiriai Mária-Czellben látható Mária képe a gyermek Jézussal s körülötte angyalok vannak bevésve.

A mell hátsó széle keskeny kiugró lemezt képez, míg a kar és nyak kivágásainál kisújj vastagságú harántvésetű dudorok szegélyezik. A hátvért síma, közepén vésett lombdíszítéssel. A vértezet belül lószőrrel és vászonnal bélelt, amely bélés a vért széléhez sárgarézfejű aranyozott szögekkel van megerősítve. A hátvértet két zöld bársonynyal borított és ezüst paszománttal szegélyezett vállszíjjal és egy ugyanolyan mellszíjjal lehet a mellvérthez kapcsolni. A mellvérten elől két golyópróba horpadása látszik. (A vérteket használatba vételük előtt mindig megpróbálták, hogy a golyólövés nem megy-e rajtuk keresztül.) A vért magassága 41 ctm., átmérője 31 ctm., súlya 12 klg. és 700 gramm.

E félvért Savojai Eugen herczegé volt s így tekintve azon jelentékeny szerepet, melyet a hős herczeg a magyarországi török háborukban játszott, méltán sorakozik a magyar hadtörténelmi emlékek közé.

Jenő Eugen Ferencz szavojai herczeg született Párisban 1663 okt. 18-án. Atyja Jenő Mór Szavoja-Carignan herczege és Soissons grófja, anyja pedig Mancini Olympia, Mazarini unokahuga volt. Az alacsony, vézna termetű herczeget Lajos király és Louvois ministere nem jó szemmel nézvén, papi pályára szánták, de a herczeg bosszusan ott hagyta Francziaországot és I. Lipót magyar király és osztrák császárnak ajánlotta fel szolgálatait, a hol dragonyos ezredhez nevezték ki a «kis csuklyás barátot.»

Ezekkel harczolt először Petronell-nél a Bécs ostromára siető törökök ellen (1683 jul. 7.), majd Bécs város felmentésében vett részt, 1685-ben pedig az esztergomi diadalban volt nagy része.

1686-ban Buda visszavivásánál jobb kezén súlyos sebet kapott, a melyből Velenczében kigyógyulva 1687 aug. 12-én a mohácsi ütközetben vett részt. A győzelem hírét ő vitte Bécsbe. 1688-ban mint altábornagy harczolt, később pedig a francziák ellen küzdött. Az olasz háboru után I. Lipót Starhemberg ajánlatára a törökök ellen küldötte fővezérnek. Ily minőségben védte Péterváradot és 1687 szept. 11-én megverte Zentánál a török átkelő sereget. A ketté szakadt török sereg 30,000 embert vesztett ebben az ütközetben, a mely a félhold uralmát megszüntette Magyarországon és megállapitotta Jenő főherczeg európai hírnevét. A következő évben is megmaradt fővezérnek, míg a török a karlóczai békekötésben (1693-ban jan. 26) Magyarország és Erdélyről lemondott. A béke helyreálltával Jenő herczeg pihenni tért birtokaira, midőn a spanyol örökösödési háború

kitörése újra csatatérre hívta. Lipót császár (1703 junius) az udvari hadi tanács elnökévé nevezte ki.

Részt vett s többször fényes győzelmet aratott a Bajorországban, Francziaországban és Olaszországban folyt háborúkban s midőn a béke a különböző európai hatalmakkal helyre állott, III. Károly az osztrák Németalföld helytartójává nevezte ki. De midőn a porta 1715-ben a karlóczai békét megszegte, 64,000 emberrel a török ellen küldetett. Ali pasa 150,000 emberrel Pétervárad felmentésére közeledett, mire Jenő herczeg és Pálffy János 1716 aug. 5. utját elállották és teljesen megverték. Innen Temesvár alatt termett és ezt a fontos várat a többi végvárral a Bánságban a török iga alól felszabaditotta. A következő évben a török szeme láttára szállította át hadseregét a Dunán és Belgrádot zárolta körül. Ha a várőrség és nagyvezér egyszerre támadják, seregével itt könnyen válságos helyzetbe kerülhetett volna. De a nagyvezér hirnöke, Vékony János volt kurucz vitéz, a belgrádi pasának szánt levelet Pálffy János kezébe juttatta. Mihelyt ebből Jenő a támadás napját megtudta, ezt megelőző nap aug. 15-én egész erővel megtámadta a fővezér hadát, és fényes diadalt ült rajta, azután pedig magát Belgrád őrségét kényszerítette megadásra.

Végre Szendrőt, Sabáczot és Orsovát hódította meg. E diadalok hatása oly nagy volt, hogy a Szultán 1718 jul. 21. megkötötte a *passzarovici békét,* melyben a török Belgrádról, Szerbia és Bosznia nagy részéről és az Olt folyóig terjedő kis Oláhországról lemondott. E béke révén összesen 60,000 négyszögkilométerrel növekedtek III. Károly országai. 1724-ben ismét Németalföld helytartójává lett, a hol nagyban támogatta az u. n. Indiai társaságot; azután újra Bécsbe tért vissza. A lengyel örökösödési háború kitörésekor (1734) ő reá bizták a birodalmi hadsereg vezérletét, de még mielőtt csatára került volna a sor, a 71 éves aggastyánt visszahívták s Sándor, würtembergi herczeget nevezték ki helyébe. Bécsbe visszatérve még sürgette Mária Teréziának és lotharingiai Károlynak egybekelését és azután szélütés következtében meghalt 1736 április 21-én.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

2925.

Könyv. Kurtz und But (így) (Gut) vor alle christliche Officierer und Soldaten im Feld; Das ist Kurtze | doch Kräftige Gebettlein | mit welchem sich ein Christliebender Soldat | sonderlich im Feld Christo befehlen | und Ihn umb ein seeliges Sterbstundlein bitten kan.

Mit Kupfferen gezieret | und in Druck gegeben
Durch *P. Aloysium Etter,* Francisc. Strict. Observ.
Strassburger Prowintz gewessten p. t. Feld-Caplan.
Cum Licentia Superiorum.
Augspurg |
Druckts Joh: Michael Lebhard | Hoch Fürstl:
Bischöffl.: Buchdr. 1710. 16r. 172 lap.
A 98-ik lapon: Andächtiges Gebett Ihro Hoch-Fürstl:
Durchl: *Printzens Eugenii* zu Savoyen. Etc.

Norden S.

2926.

Sisak kékre futtatott vasból, félgömb alakú sisak-sapkával, amely aranyozott rozettákkal és gömbölyű fejű szegekkel van díszítve. A rákfarkas nyakvért széles, oldalt kiterjedt négy lemezből áll. Az orrvédő vas alul háromszögű lemezt képez, amely fölül kikanyarított. A sisakormon esztergályozott aczélgömb szolgál díszűl, hátsó részén pedig 5 ctm. magas forgótartó hüvely van megerősítve.

A halántékvértek közepe kiemelkedő háromszöget képez, a mely sárga rézfejű szegekkel kivert. (Lásd még: *Angelo Angelucci*, Catalogo della Armeria-Reale 193. lap. E. 119. szám.) Magassága 13 ctm., átmérője 22 ctm., az orrvédő lemezé 12 ctm. Súlya 3 kiló. XVIII. század eleje.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

2929.

Tarsoly, piros szattyánbőrből, borító lapja széles aranypaszománttal körülszegve. A borító lap vörös papirral fedett s közepében

egy farkába harapó aranyhimzésű kígyó által környezve, a magyar korona van domborúan aranynyal himezve. Az 1797. insurrectióból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2930.

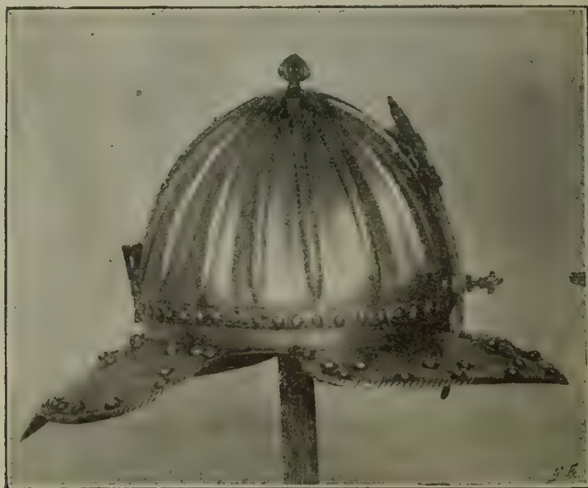
Tölténytartó, bosnyák, ezüst lemezből, aranyozott, részben vésett, részben áttört mívű keleti stylű virágdíszítéssel.

Szélessége 11 ctm., magassága 9 cm. XVII. század vége.

Nagy-Szeben város közönsége.

2932.

Sisak, csiszolt vasból, magyaros alak. A sisaksapka kevéssé kicsúcsosodik és tizenhat bordájú. Mindenik borda haránt bevésett

vonalakkal díszített. A bordák köze csatornát képez. A sisak tetejét sok ágú aranyozott csillag és turbán alakú gomb díszíti, míg alapján egy keskeny kiemelkedő szalagon gömbös fejű szögek vannak beverve. A 9 ctm. széles ellenző két lemezből van összeszegecselve, úgyszintén a nyakvért is, amely lemezeknek belső széle többszörösen kikanyarított. Az orrvédő keskeny, 22 ctm. hosszú vaslemez, amely alsó végén

aranyozott stilizált liliomot, felső végén pedig kis gömböt képez. Magassága 16 ctm., átmérője 19 ctm. Súlya 1 kiló 600 gramm.

(Lásd még *Angelo Angelucci*: «Catalogo della Armeria-Reale». Turin. 193. lap, E. 122. szám.) XVII. század.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

2934.

Pisztoly (2 drb), előre csapó kovás szerkezettel, művészien vésett lomb-arabeszkekkel rakott aranyozott rézcsővel. A végig diófába ágyazott pisztoly lobbantyúlapja, sátorvasa, töltővessző-gyűrűi és tusaborítója valamint foglalványa vésett, részben áttört művű aranyozott sárgarézből van. Sárkánya, perselyborítója a hozzá tartozó rugóval aczélból készült, lapos vésetekkel. A csőben *«Thomas Hammerl i Z»* fegyverkovács neve van bevésve. A cső hossza 35 ctm., a cső űrátmérője 15 mm. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2936.

Sisak, fényezett, sima vasból. A sisaksapka tizenhat kupszeletre osztott félgömböt képez, amely két darabból van összeszegecselve.

A kissé hajlott orrvédő vas alsó része két fölfelé álló félkört képez. A széles ellenző a sisaksapka fölhajlított részét képezi és szélein sárgaréz szegekkel díszített. A félkör alakú rákfarkas nyakvért egészen az ellenzőig terjed és a három trapez alakú halánték vértlemezt

részben befödi. A halánték vértlemezek állazó szíjjal vannak összekötve. A sisaksapka kupszeleteinek alapját tojásdad alakú dudorok díszítik. (Lásd még *Angelo Angelucci*: «Catalogo della Armeria-Reale». Turin. 194. lap, E. 123. szám.) Magassága 14·5 ctm., átmérője 20 ctm., az orrvédő 29 ctm. Súlya 1 kiló 700 gramm. XVII. század vége.

A turini Armeria-Reale olasz királyi fegyvergyűjteményből.

2937.

Játékkártya (35 drb), rézmetszetek, a világtörténet és a magyar történet nevezetesebb alakjaival, nevezetesen: Apaffy, Tököly és Lotharingiai Károly herczeg lovas képével, valamint a gyászoló Hungaria magyar czímert tartó alakjával, kinek koronájáról földig érő fekete fátyol függ alá. A nevezetesebb alakok valamennyien lovon és harczias díszöltözetben vannak előállítva. A színek: vörös a szívvel, zöld a levéllel, makk és a jelen korban divatos tök a szőlőfürttel van jelképezve. Az egyes kártyák minden színnél hatos, hetes, nyolczas, kilenczes, alsó, fölső, király és ászból állanak. Egy kártya, a szőlős tizes hiányzik. A kártyák magassága 104, szélessége 54 mm. XVII. század vége. Reánk nézve costümtani szempontból birnak érdekkel.

A bécs-városi történelmi múzeum.

2939.

Tőrkard, kiindulásánál hat lapra alakított és lombvésetekkel díszített, azontúl végig négy lapra alakított kétélű kurta pengével.

A hárító lap, markolat és kézvédő vésett elefántcsontból van, elefántcsont a tojás alakú markolatfej is, egymásra boruló vésett, levelekkel. A penge hossza 69 ctm. (Tokja fekete bőrrel bevont fából van és hiányos.) XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Tőrkard-penge, spanyol (5 drb), melyek közűl egy homorított lapú és három élű; egy négy lapra alakított két élű; egy darab hat lapra alakított és két oldalt a kezdeténél aranyozott alapon virág és madárvésetekkel díszített; kettő pedig kurta vércsatornával ellátott, melyek közűl az egyik pengéé áttört mívű a másikéban pedig két oldalt ismétlődőleg ×× SAHAGVM ×× spanyol pengekovács neve

Das Königreich Ungern
R A

Abaffi in Siebebürg
R A

Teckelij
R.A

9. Herzog Von Lothringen
R.A

2937

van beütve. A pengék markolat nélküliek és valamennyi sárga szattyán-bőr tokba van dugva. Átlagos hossza 1 méter 10 ctm. Sulyuk 200 grm. XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2944.

Fegyverderék (vértes-tiszti), csiszolt síma vasból, alján körűl kiálló peremmel. A kar- és nyaknyilás bordázott szegélyű s az elővért közepén a nyaktól végig lefutó éllel két lapra oszlik. A hátvért vaspántokkal tagolt vállszíjakkal van az elővért vaskapcsába akasztva és alúl derékszíjjal az elővérthez csatolva. A hátvérten a váll-lapoczkák részére két kidomborodás van kovácsolva s a hát közepe benyomott. A nyak- és karnyilásoknál a szélek mellett 1·5 ctm. távolságban kettes vésett vonal fut körűl s a borda és e kettes vonal közti tér egymástól 3·5 ctm. távra eső félgömbölyű sárgaréz fejű, pityke alakú szögekkel van czifrázva. Az elővért ballapján, a nyaknyilás alatt, csúcsos paizs alakú bordával körített mezőben kiterjesztett szárnyú sasnak felerésze, a jobb mezőben a három pólya van mélyített alapból domborúan kiverve, mint fegyverkovács-bélyeg

A bélyeg nürnbergi kovácsbélyeg a XVII. század közepéről. (Lásd *Kuppelmayr* «Waffensammlung» czímű munka 5. lap.) Hasonló kovácsbélyeggel már a XVI. század közepén találkozunk a nürnbergi fegyvergyártmányokon. A nehéz mellvért elő- és hátvédje együtt 6·900 gramm; magassága 50 ctm. Az egész öltözet rajza *Rudolf Ottenfeld* és *Oscar Teuber:* «Die Oesterreichische Armee 1700—1867.» Wien 1895. Folio 28. lapján ki van adva; valamint *L. Neumann F. Gerasch:* «Das k. k. österreichische Heer.» 4.-r. Wien. 10. tábla: Pappenheim-Cürassier 1620—1650. — A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

2945.

Pisztoly (2 db), lovassági, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső vége nyolcz oldalú, közepe hengeres és alsó része bordázott, amely fölött vésett díszítéssel ékes. A pisztoly ágya és tusája szintén vasból készült, bevésett díszítéssel. A ravasz és a tusa végén ezüst gömb van megerősítve. A tusa mindkét oldalán kerülék alakú ezüst betéttel. A vas töltővessző tokja szintén ezüst. A szerszám-lapon D L / WALKER / DUMBARTON van bevésve. Az előagyon baloldalt hosszú, vésett aczéltövis van felsrófolva, a melynél fogva az övbe lehetett akasztani. Az egyik pisztoly vésett díszítése ezüsttel van kiverve.

A XVIII. század közepéről.

A cső űrátmérője 16 mm., hossza 0·218 m., a tusával 0·335 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2949.

Puska, kereklakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. Csöve nyolcz oldalú, mely síma, czélgömbbel és irányzékkal van ellátva, közép lapján a puskaműves bélyege látható, a mely egy koszorúban hármas dombon álló galambot, fölötte pedig A S betűket ábrázol. A kakas áttört és vésett művű, a szerszámlemezen virágok vannak bevésve.

A fényezett ágy bordás s kerek elefántcsont lemezekkel díszített. Az őzpata alakú tusa elefántcsonttal kirakott.

A cső hossza 84 ctm., a tusával 1·08 m., az űr átmérője 15 mm. A XVII. század elejéről. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2952.

Puska, kereklakatos, kovás hátracsapó szerkezettel, damaszk síma hat oldalú csővel, hosszúkás czélgömbbel, díszített irányzékkal.

A fegyver ágya és tusa kemény, fényezett sötétbarna fából készült. Az ágy hullámosan vésett díszítéssel, a tusa finom csont betéttel bír.

Az egyik oldalon egy golyót tartó oroszlán és egy medve, a másik oldalán két nyulat hajtó agár, az alsó lapján egy ülő medve és egy rózsa van a csontba bevésve.

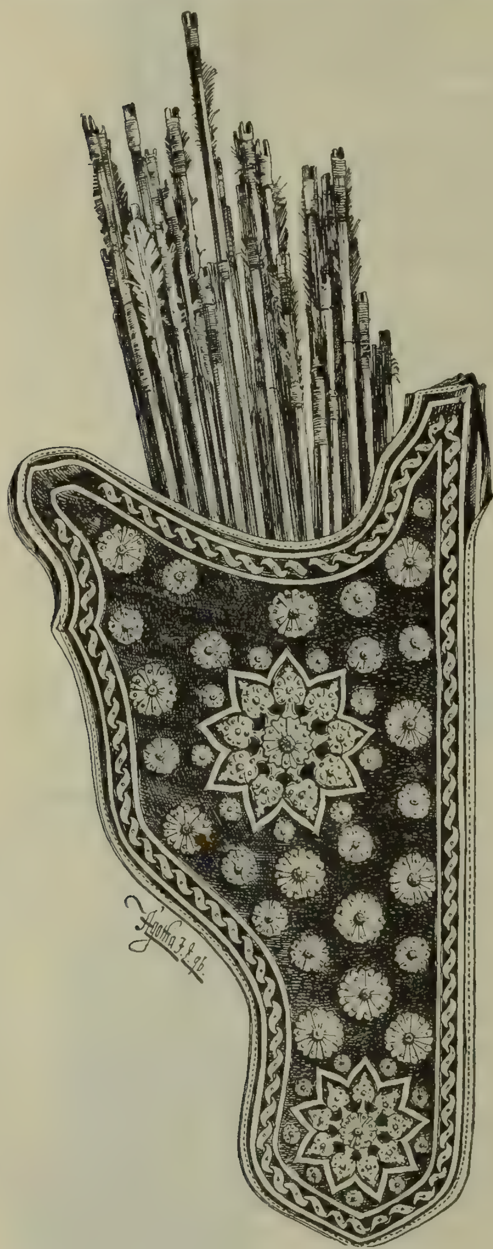
A tusaborító gyümölcs-csokrot ábrázoló csontlemez. A kerek lakat áttört mívű, kétfejű sast ábrozoló lemezzel van fedve, a mely lemez mellett egy koronás fáczán áttört alakja látható.

A kovatartó szárnyas, koronás oroszlánt és más egyéb alakokat mutató, áttört lemezzel borított. Felső karja középen szegfűves áttört lemezbe nyúlik ki. A tusa jobb oldalán golyótartó van bemélyesztve, melynek födelét vésett csontékítmény díszíti.

A cső belül csatornás, az űr átmérője a csatornában 15 mm.; a domborulatban 13 mm.; hossza 1·145 m., a tusával együtt 1·415 m. Súlya 4·610 gramm. A XVII. századból.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

2955

2955.

Puzdra, tehénbőrből, bőrrel beszegve. Előlapjai piros bársonynyal bevont falapokból készültek és domborúan kivert, aranyozott sárgaréz lemezekkel s csillag-körökkel díszítettek. A lemezek belseje gipszszel van kiöntve.

Az első lap szélén félkörös küllőkből képezett szegély fut körül. A lemezek egy része hiányzik.

A puzdrában 24 szárnyas nyílvessző van. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

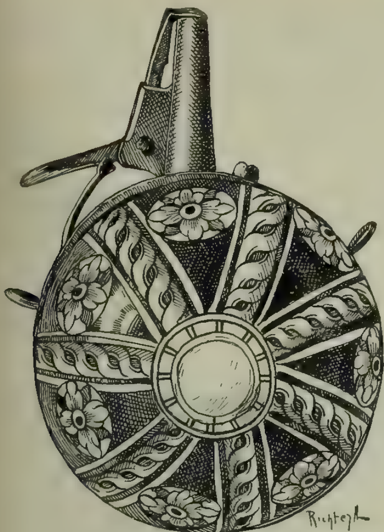
2956.

Pisztoly (2 drb), török, döméczkölt damaszkusi csővel, a mely ezüst díszítéssel kivert és török fegyverkovács bélyegével ellátott. Az előre csapó kovás szerkezet és a sárgaréz foglalványos ágy és tusa újabbkori s mint a szerszámlemez fölirata is mutatja: IOHAN | STÖCKL A NEÜSTAT

készítménye. A cső hossza 31·2 ctm., a tusával 49 ctm., a cső kalibere 17 mm. A XVIII. századból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2957.

Lőportartó, félgömb alakú, fából, csontbetétekkel díszítve. A lőportöltő cső elzárására egy rugóval ellátott két karú kis emeltyűfödél szolgál, a mely a cső bal oldalán van megerősítve. A lőportartót két füllel ellátott vasabroncs veszi körül.

A díszítés egy körből kiinduló hét szalagfonat s ezek között alkalmazott rozettákból áll. Átmérője 7·5 ctm., magassága 6 ctm. XVII. század.

Batthyány Iván gr.

2958.

Puska (4 drb), úgynevezett tschinka, nyolcz oldalú vont csővel, a mely fölül egy kevéssé kiszélesedik, irányzékkal és czélgömbbel. A cső három lapjára az irányzék alatt szétszórtan nap alakú díszítések vannak beütve, a melyek némely fegyveren hold, csillag és ananász alakokkal váltakoznak. A kovatartó és kerékfedő félkörű lemez, bevésett díszítéssel.

Az ágy barna fából, kör és hosszúkás kerülékes csontlemezekkel, díszített, a melyek egyszerű vonalakkal vannak bevésve. A tusa szélesebb lapján durván vésett kalpagos és bajuszos férfi-mellképpel díszített csontlemez betéttel, a mely azonban két fegyverről hiányzik; különben egyik fegyver csont betétei sem teljesek, mindegyikből kipattogott egy-két darab.

A tusába bevésett golyótartó fedőlemez közűl az egyik csontbetétes, a másik faragott munka, kettő pedig egyszerű falemez. A fa töltővessző kettőből hiányzik. A csőűr átmérője: 14 mm.; hossza: 1·06 m.; a tusával: 1·35 m.

A cső hossza 0·975 m., 1·07—1·115 m. között váltakozik, a tusa hossza is mutat némi hosszúsági eltérést. Súlya: 4·120 gramm. A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2959.

Puska nyolcz oldalú, síma csővel, hátra csapó, kerek lakatos kovás szerkezettel. Az őzpata alakú öt oldalas tusa elefántcsont és gyöngyházzal gazdagon kirakott. A csont-díszítések, köröket, egy kerülék alakú keretben szarvast, a gyöngyház-betétek pedig leveleket és virágokat ábrázolnak. Az ágy faragott díszítésű.

A cső hossza 99 ctm., a tusával 1·24 m.; az űr átmérője: 10 mm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2961.

Puska (4 drb), nyolcz oldalú síma csővel, fedett kereklakatos hátra csapó kovás szerkezettel. A kakas félgömbös fogóval van ellátva. A szerszám-lemezen stilizált virágok, szarvas és agár van kivésve. Az ágy és az őzpata alakú öt oldalú tusa medvét, rókát, szarvast ábrázoló elefántcsont betétekkel díszített. A cső középlapján sárgarézben mélyen beütött puskaműves-bélyeg, egy kakas S F R betűkkel és GEORG FRIEWIERDT IN ZLABINGS van bevésve. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2962.

Puska (2 drb), nyolcz oldalú, síma csővel, hátra csapó vésett, kerek lakatos kovás szerkezettel. A sötétbarna keményfa ágy bordás, az őzpata alakú tusa finoman kifaragott elefántcsont betétekkel díszített.

A tusa legszélesebb oldalain az elefántcsont betét czímert ábrázol, amely egy négy gerenda által felosztott főpaizsból és szivpaizsból áll. A szivpaizs fölött két pánczélos kar s egy-egy rostélyos sisak-orom-dísz van, amelyeknek foszladékai szélesen kiterülnek s az egyik fölött egy növekvő stilizált sas, a másik fölött pedig egy szárnyas kerék van, a kettő között pedig D R V R F betűk láthatók. A cső közép lapján: MATHEVS MÆTL ANNO 1638 felirat van bevésve. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim:* «Waffenkunde» 649. lapján.)

A nyolcz csatornás cső 76 ctm. hosszú, a tusával együtt 1·02 m.; az űr átmérője 15 mm. Súlya: 4 kilo 300 gramm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2963.

Karabély, kétcsövű, kerek lakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. A töltő-űrnél egy kis csap van alkalmazva, amelylyel a két cső gyú-lyukját elzárni lehet. A két cső vörösrézzel van összeforrasztva s közöttük a belső oldalon egy 6 mm. űrátmérőjű, 14 ctm. hosszú, a

külső oldalon: 28·7 ctm. hosszú csövecske van. E két cső végén oldalt egy-egy kis nyilás van befúrva.

A sátorvas eleje domború, kanalas. A tusa félkörös, fölül egyenes, alul kikanyarított. Az ágy nyakán a belső oldalon 22 ctm. nagy szíjtartó kengyel van két csavarral megerősítve. A cső hossza: 41·5 ctm., a tusával: 73 ctm.; az űr átmérője: 13 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2967.

A 82. számú szekrényben.

Pánczélkeztyű (egy pár), feketére fényezett vaslapokból, rákfarkszerű tagolattal, belől szarvasbőrrel. A keztyű szája kelyhezett és szét nem nyiló, két darabból van összeszögecselve. A kézfej hét egymásra hajló, mozgatható vas ízületből áll s az ujjak teteje szintén megfelelő számú, egymásra hajló vas ízületekkel van borítva. Úgy az ízületek szélei, mint a keztyű szárának szélei bordázottak, aranyozással. A vaskörmökbe egy-egy kis aranyozott pityke van szögecselve s ugyanilyenek foglalják össze a kézfej izületeit és körítik a keztyűszárakat is. (Hasonló kiadva *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893., 609. lap, 10. ábra.) (A jobb kézre való keztyű ujjai hiányoznak s a középső ujjnak csak egy izülete van meg.) XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), nyolcz oldalú csővel és irányzékkal, kereklakatos hátra csapó kovás szerkezettel. A cső középlapján *Johannes Mendtel prag* van bevésve, fölötte pedig a puskaműves bélyege beütve.

A tusa öt oldalú, őzpata alakú. A tusa és az ágy, valamint a tusa-borító, néhány darab elefántcsont lemezzel díszített. A tusa legszélesebb lapján az elefántcsont szarvast ábrázol.

A nyolcz csatornás cső hossza: 45 ctm., a tusával: 70 ctm.; a cső űrátmérője 12 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, hosszú csövű, kereklakatos, hátra csapó kovás szerkezettel, díszes tusával és ágygyal. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, hosszú csövű, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. Teljesen hasonló a 3475. szám alatt leirt pisztolyhoz. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Tarsoly (2 drb), piros szattyánból, borító lapja vörös posztóval van bevonva s arany és ezüst szegélyhimzések közt a császári korona alatt hadi jelvények közt F. II. monogramm. Valamennyi himzés arany és ezüst szálakból domborúan van alkalmazva. Az 1801-iki insurrectióból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lőpor-tartó, homorú oldalú, háromszög alakkal, fából; bőrrel bevonva és szélein vasalással; a nyilást rugós pléhlemez zárja el.

A tartó hátán csatoló tüskével bír. Az alap 17·5 ctm., magassága 14·5 ctm., a csővel 23 ctm. A XVI. század végéről.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Puska, kereklakatos, kovás, előlcsapó szerkezettel és hosszúkás, kihegyesedő czélgömbbel. A cső nyolcz oldalú, kéken befuttatott, alsó vége vonalas díszítésű, bal oldalán csillag alakú, középső és két oldal lapján több bélyeggel ellátott. A bélyegek aranyozott alapon egy oroszlánt, egy koronás paizsban Santos felirást, félholdas keresztet, stilizált liliomokat és csillagokat ábrázolnak. Az oroszlán és a koronás paizs Santos felirással egy spanyolországi valencia-i puskaművesnek *Bustinduinak* bélyegei. A kerek lakatot a szerszám-lemez födi, amely éppen úgy mint a kovatartó bevésett stilizált virágokkal díszített. A szerszám-lap vésetei medve-vadászatot ábrázolnak. A sátorvas hátul függélyes és három félkörű hajlással bír. A ravasz előtt csappantó tű van alkalmazva. A lőporserpenyő henger alakú mélyedéssel; toló fedő-lemezzel és hátul ív alakú ellenzővel ellátott. A fegyver ágya fényezett kemény fából készült, bevert rézvonalakkal és elefántcsont betéttel díszített. (A díszítésből két csontlemez hiányzik.) Hasonló

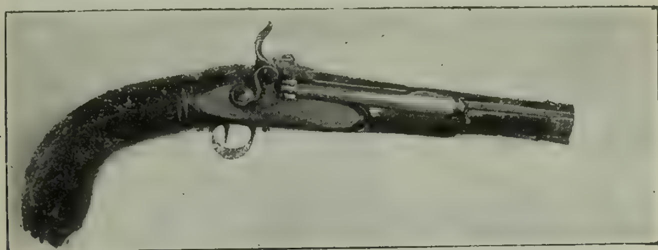
díszítésű az őzpata alakú öt oldalas tusa is, csakhogy a betétek egy része gyöngyházból van. A vas tusaborító síma és több csavarral van a fához erősítve s rajta egy ctm. magas gombot látunk. A mahagonifa töltővessző, csont foglalványban végződik. A cső űrátmérője 17 mm.; hossza 72 ctm., a tusával együtt 1·025 m. A puskaműves-bélyegének egyike, az oroszlános, ki van adva *Wendelin Boeheim.* «Handbuch der Waffenkunde» 667. lapján.

A XVII. század végéről.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

Szélpisztoly (2 drb), kékre futtatott, nyolcz szögletű vont csővel, melybe I SENGER IN WIEN fegyverkovács neve van bevésve. A légsűrítő készülék a pisztoly tusájában van, mely zöld bőrrel van bevonva. A cső mellett a lég nyomására egy kurtább kerek cső van

alkalmazva, mely a főcsövön keresztül nyuló és rugó szerkezettel ellátott, négyszögű vas dugattyúval nyitható, mely egyszersmind a sűrített lég elzárását is eszközli. — A cső hossza 21·5 ctm., a cső űrátmérője 1 ctm. — XIX. század eleje.

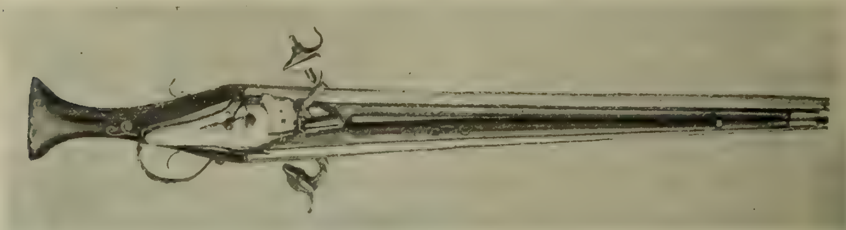
A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly, rövid, nyolcz oldalú csővel, czélgömbös és irányzékkal ellátott kereklakatos, hátracsapó, kovás szerkezettel. Őzpata alakú tusával, két darab csont betéttel. A tusában tölténytartó, a tusaborító szarúlemezes, vasgömbös. A tusa legszélesebb lapjára a század elejéről eredhető fölirat van fölragasztva, a mely szerint e pisztolylyal 1680-ban Gruber János, Gyüry Péter János gróf fiát lőtte le.

A cső kalibere: 15 mm., hossza: 292 mm., a tusával: 512 mm. A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly, hosszú, kettős csövü, kereklakatos, kovás, hátracsapó szerkezettel. A két cső egymással szemben fekszik, némi réztausiával díszített fa ágyban. A csövek alsó egyharmadrésze nyolcz oldalú, két-

harmadrésze hengeres, síma és vékonyodó. A tusa pléhlemezzel van borítva és sárgaréz tausiával díszített. A XVII. század elejéről.

A cső űrátmérője 9 mm., s kifelé hajló karimával ellátott, hossza 0·556 m., a tusával 0·755 m.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

2967

Parittya-íjj (Balester) kő- és golyóvető szerkezettel. (Olaszos alak.) A vadkörtefa négyszögű agy fölül ívelt s az ív közepén alul-fölül végig bemélyesztett vaspánttal megerősített. A felső végén egy oroszlánfej, az alsón egy lapos gomb s a ravasz fölötti részén egy összehajlott, hosszú nyakú madár egész domború vésetű alakja s ez előtt egy béka van, magából az agyból kifaragva. A foglalvány, irányzó és ravasz reszelt és vésett díszítésű. A pillangós aczél íj átmérője 54 ctm., rajta a kettes pattintó húr megvan. Az egész parittya-puska hossza 99 ctm. (Hasonlót kiadva lásd: *Majláth Béla* «A történelmi kiállítás kalauza» Budapest, 1886. 307. lap és *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig, 1893. 907. lap, 16. ábra és *W. Bœheim* «Handbuch der Waffenkunde». Leipzig 1890. 420. lap, 498. ábra). — XVI. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Parittya-íjj (Balester), elől ívalakban hajtott s e hajlásban alul-fölül rézpánttal erősített, fényesített vadkörtefa agygyal. Tusája a

2967

puskaagyhoz hasonló. Foglalvány, sátorvas és tusaborító sárgarézből, pattintó sárkánya és irányzója csiszolt és vésett aczél. Pillangós szárú íjának átmérője 61 ctm., az egész parittya-puska hossza 75 ctm. A pattintó húr hiányzik. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű muskéta hátracsapó, kereklakatos szerkezettel. A csiszolt, síma vasból készült nyolcz szögletű puskacső fúrott, végén sárgaréz hosszúkás czélgombbal. (Az irányzó lap hiányzik.) A cső felső lapján * M * D * C * XI * (1611) évszám és két oldalt fegyverkovács-bélyeg gyanánt két egymáson keresztbe fektetett sastoll van bevésve. Az előagy a cső nyilásaig eresztett és kétoldalt elefántcsontból való betétekben stilizált elefánt-, vaddisznó- és delphinfejek, továbbá rókát űző agár, baloldalt pedig stilizált delphin- és halászsas között páva, agár, róka és nyúl, alól pedig egy lovag mellképe s egy vadász egész álló alakja van a berakott elefántcsontba bevésve. A közép agy és tusa díszekkel gazdagon borított s bal oldalán vizslát tartó vadász és gitározó nő elefántcsontba vésett

* M. * D * C. * XI

alakja látható. A fából készült puskavessző elefántcsonttal beszegett s ez alatt hasonló csontból berakott négy gyűrűvel díszített. A palisander-fából való tusa jobb oldalán egy toló szerkezetű ajtócska a tusába vájt üreget fedi, mely a puskakulcs és golyók elhelyezésére szolgált. A cső hossza 92 ctm., a csőfúrat átmérője 15 mm. Súlya: 4·120 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, rövid kereklakatos, hátracsapó, kovás úgynevezett kurlandi szerkezetű.

Csöve síma, nyolcz oldalú, hosszúkás réz czélgömbös. Az irányzék hiányzik. A csőbe A × K. betűk vannak bevésve. A kovatartó vésett munka és sasmadarat ábrázol. A szerszámlemez, a serpenyőfedő és ellenző szintén vésett munka, úgy szintén a kerekborító, a rugókönyök lemeze és a kovatartó csavar lemeze is, a mely három utóbbi rész sárgarézből van s az utolsó kettős stilizált sast mutat. A fegyver tusa és ágya palisander fából készült s gazdagon van renaissance stílben díszítve csont és gyöngyház betétekkel. Az ágyon a csont betétek állatokat, nyulakat és rókákat ábrázolnak. A tusa öt oldalú, a szélesebb lapon két groteszk angyalalak között kerülékalakú csontpajzsban egy gyöngyházlemezbe bevésett medve fölött

N. S. betűk látszanak. A tusában golyótartó van bevésve. A tusaborító csontlemez.

A cső belűl hat oldalú, űrátmérője (kaliber): 9 mm.; hossza: 1 m.; a tusával együtt 1·27 m. A fa töltővessző vége vasalt. Súlya: 2·900 gramm. A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső nyolcz oldalú irányzékkal és czélgömbbel ellátott. A kovatartó kakas nagy gyűrűvel bír. A szerszámlemezen paizsban I. D. alatt összecsavarodott s fejét felemelő koronás kigyó van beütve, mint a fegyverkovács bélyege. A cső ágyazata elefántcsont betétekkel gazdagon díszített. A csontbetétek levél- és stilizált állatalakokat mutatnak.

Az egyik oldalon egy vár előtt ülő XVI. századi öltözetű, egyik kezében keresztet tartó nő alakja, azután szárnyas lovak és antik lovasok harcza látható.

Az őzpata alakú tusa pofalapján az Európát elrabló bika HELENA téves felirattal, továbbá öt antik harczos; közöttük madarak, sárkány- és levélalakok gyöngyház betétből. Az antik harczosok fölött egy keskeny lemezen következő felirat van bevésve:

FIGVRA ◦ ADLOCVTONIS ◦ IMPIÆ ◦ OCTAFIANVS (igy) ◦ AVGVSTVS ◦ ET ◦ ALEXAND | ER ◦ MAGNVS ◦ MANTET ◦ CLEPIDI ◦ APVD ◦ MODENAM ◦ ARIS MARMO | RIVS.

Az alakok lábánál egy valamivel keskenyebb csont-lemezen pedig a következő felirat olvasható. OB ◦ PERPETREI ◦ MEMORIAM · SIC · ROMÆ · INCISVS · AB · AN | TIQVO 1599 · MARTENVS · SCHNIZLER · FECID (igy) A tusa alsó lapján, tehát a ravasz fölül egy III. (római hármas) alatt egy száját kezeivel széthuzó udvari bolond, e fölött pedig renaissance stílű lomb- és virágdísz, az ágy előrészén egy antik harczos HETEOR (Hector helyett) felirással ékesíti a fegyvert. A tusa külső lapján elefántcsont fedelű tölténytartó van bevésve. (Hasonló kiadva *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffen-Sammlung des allerhöchsten Kaiserhauses». XLIII. tábla, 1. ábra.)

A cső hossza 1 méter 2 ctm., a tusával együtt 1 m. 31 ctm., a cső űrátmérője 15 mm. Súlya 4 kiló 400 gramm. XVI. század.

Andrássy Géza gr.

Puska, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. Csöve nyolcz oldalú és hosszúkás sárgaréz czélgömbbel és hármas beállításra berendezett irányzékkal ellátott. A kereklakat erős vésett díszítésű

2967

2967

lemezzel födött. A sárkányfejet ábrázoló kovatartó, makk alakú fogantyúval; a tolókás fedelű lőporserpenyő pedig egy 5 ctm. magas ellenző lemezzel bír.

A puska ágya és az őzpata alakú tusa finoman vésett elefántcsont betétekkel gazdagon díszített.

A betétek állatalakokat, vadászjeleneteket és virágokat ábrázolnak. A cső hossza 86 ctm., ürátmérője 15 ctm., a tusa hossza 29 ctm. Súlya 4 kiló. XVII. század eleje. Lőcse szab. kir. város közönsége.

Kézirat, folio alak, 298 számozott merített papirra irott lap, kemény pergamenttel bevont kötésben. Czíme részben díszes szalagirásban:

Der Röm. Kaijszer und König Latho. May bestelten Obersten über ein Kaiszer-Regiment zu Fuss, des hoch und wohlgebornen Herrn Herrn Reichs Grafen Otto Antoni von Walsegg auffgesetzt- und herausz gegebenes Reglement Nach welchem sich alle Ober und Unter Officier biss Inclusive dess gemeinen die unter seinem Rgmt: stehen in Ihren Functionen Regulieren sollen.

Gegeben Novara 1. April A. 1724. 242. színezett kézrajzzal, a melyek a különböző fegyverfogások magyarázatához vannak beosztva.

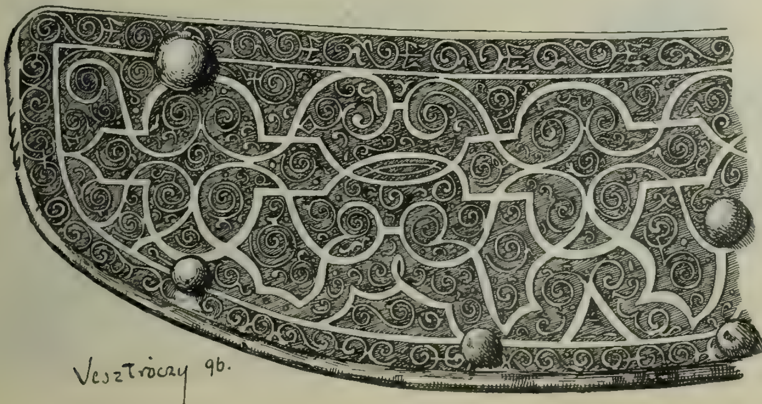
Az öltözet fehér kabát piros hajtóka, gallér- és ujjszegélylyel, amely alatt rövidebb alsó kabátot viseltek. A nadrág térdig érő. Három oldalán fölhajtott nemez kalap. Jobb oldalt hosszú sárga szíjazatú nagy bőrtáska, bal oldalt bajonett és kovás szerkezetű puska. A granátosok fövege csúcsos tetején piros fedővel.

A könyv szolgálati és gyakorlati szabályokat tartalmaz, több rendbeli irásmintával. Méretei 33 és 49 ctm.

A krasznahorkai várból. Andrássy Dénes gr.

2973.

Huszár-sisak, magyar, kicsúcsosodó sisaksapkával, amely huszonegy borda által ugyanannyi háromszögű czikkelyre van felosztva, s

ormán egy kis gombcsúcscsal bír. A keskeny ellenző, a két lemezből összeszegecselt rákfark alakú nyakvért és a háromszögű czikkelyek arabeszkszerű beétetett és aranyozott díszítéssel bírnak. Hasonló díszitmények Kecskeméti Ötvös Péter könyvében vannak kiadva.

Az orrvédő és halánték vértek hiányzanak. Magassága 15 ctm., átmérője 21 ctm. Súlya 1 kiló 100 gramm. XVII. század.

A németujvári várból.

Batthyány Iván gr.

2974

2974.

Sugárágyú, mintája bronzból.

A cső hátlapján többszörösen bordázott gömbbel, elején és végén egyszerű, kevéssé kiemelkedő gyűrűdíszítéssel és két mm.-es gyújtólyukkal.

A gyújtó-lyuk fölött a kihalt Koháry család czímere, e fölött pedig Selmeczbánya város czímere látható. A czímerek után a cső hosszában a következő felirás van bevésve: VIVID a KoharYs VICtorIa IVnCta T(r)IUMph | Is | VInCe DIU strICtas eXsVperaqVe MI | nas.

Az ágyú talpa és kerekei fényezett kemény fából készültek. A kerekek rézvasalással és nyolcz küllővel bírnak. A talp és kerekek modern készítmények.

A cső hossza: 29 ctm., kalibere: 23 mm. Súlya: 2·500 gramm. — A XVII. századból. Szent-Antalról.

Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

2975.

Csótár, dísz-lótakaró, mely piros atlaszselyem előrészből és magas aranyhimzésű, pálmalevelekkel s ezek közt domború himzésű aranycsillagokkal födött hátsó részből áll. A csótár szélei ritka aranyrojttal vannak körülszegve. A levelek és csillagok középrészei piros bársonyból készültek. XVI. száz. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2976.

Kardbojt (2 drb), tiszti és altiszti. Amaz aranyfonálból szőtt és három kék selyemcsíkkal ellátott szalagon függő arany bojt, melynek fejében F. E. (Fürst Esterházy), emez fekete bőrből készült és ezüstfonalból két csíkkal ellátott szalagról lógó ezüst bojt, melynek kék selyemmel borított fején E betű (Esterházy) van esüstfonallal kihímezve. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2977.

Vállszalag, sodrott aranyfonálból szőve, hét, kék színü selyem csíkkal, melynek két vége nagy kék selyem bojtokban végződik, gazdag aranysodratú szálakkal borítva. A bojt feje arany szálakból czakkosan borított gombkötő-munka, melyben három kék selyemcsík fut körűl. A vállszalag részben sárga selyemmel van bélelve. XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

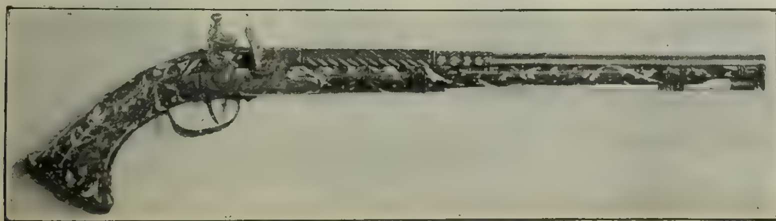
2978.

Mozsár mintája, sárgarézből, síma, három gyűrűvel, a lőporserpenyő torzfejet ábrázol. Tengelye a kúp alakú mozsár alján van. A mozsár talpa 19·5 ctm. hosszú, 8·3 ctm. széles, 4·5 ctm. magas, a melynek elején egy 5 ctm. magas félkörös kivágással biró, oldalain kimetszett támaszfával van ellátva. A mozsár tengelye a mélyedés végében van elhelyezve s két oldalt vaspántokkal leerősítve. A támasz-gerenda elején karikában beakasztott két szöges láncz van, a melyekkel a mozsár lelánczolható. Az egyik láncz 12 ctm., a másik 13 ctm. hosszú, a szögek 5 ctm. nagyok. A talp elején két oldalt egy-egy karika, hátsó részén pedig kapocs van. A lőporkamra 3 ctm., a lövegűr 5 ctm. mély, átmérője pedig 3 ctm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2979.

Pisztoly (2 drb), előre csapó kovás szerkezettel, márványozottan átfestett elefántcsontból készült beágyazással. A sárgarézből fúrott

cső aranyozott és négyféle tagolattal bír. Kiindulásánál nyolcz szögletű, az egyes lapokon tulipán vésetekkel, tovább csavarmenetűen vésett, e fölött csipkézett és félig hengerded. A sátorvas, töltővessző foglaló gyűrűk és tusakörítő pánt vésett mívű ezüstből vannak, a lobbantyúlap és sárkány pedig aranyozott rézből. A töltővessző elefántcsont. — A cső hossza 36 ctm., a cső űrátmérője 11 mm.
XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2980.
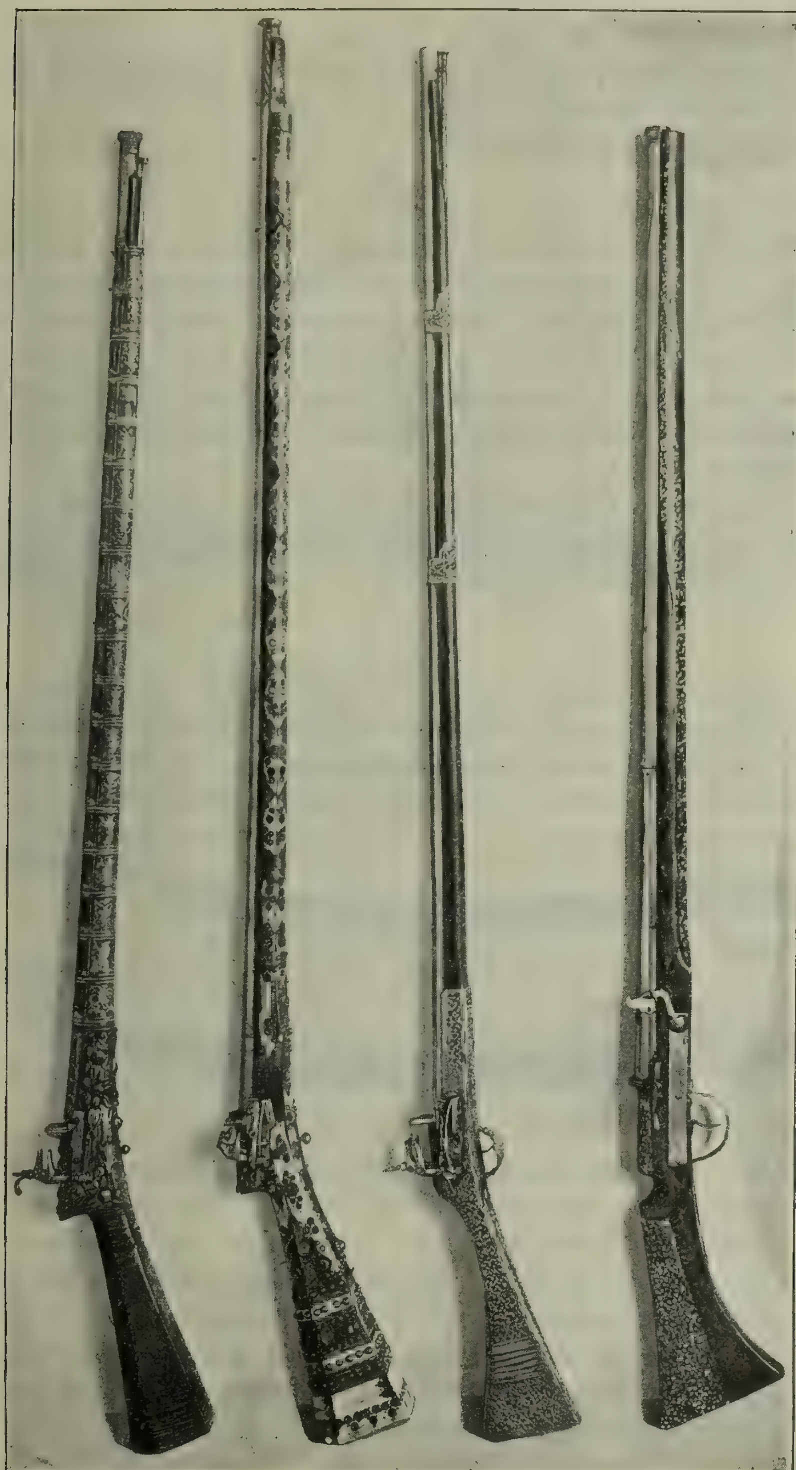
Olajfestmény, somlyói Báthory István lengyel király mellképe, vörös damasztselyem atilla és fekete prémes mentével. Kucsmája fekete prém, hosszan lelógó zsacskóval, melyen elől piros négyszögű kővel és nyolcz keleti gyöngygyel kirakott hosszú arany boglárból kinövő fekete forgó van. Nyakán csipkézett szélű széles fehér inggallér hajlik ki. Az atilla bordázott arany gombokkal van nyakig begombolva. A jobb váll fölött következő sárga festésű fölirat: STEPHANUS | D : G : REX POLONIÆ olvasható. A tölgyfa deszkára festett kép méretei: magassága 34·5 ctm., szélessége 28 ctm. A keskeny, barna diófa rámába foglalt kép a XVI. század végéről, Báthoryt utolsó éveiből tünteti föl. Báthory István Erdély fejedelme volt és mint ilyen választatott lengyel királylyá 1576-ban és 1586-ig tartó bölcs kormányzásával fényes időszakot alkotott a lengyelek történetében.

Báthory István született 1533-ban. Ifjú éveit Ferdinánd udvarában töltötte, később Zápolya Jánoshoz csatlakozott, ki őt utóbb erdélyi vajdává tette. 1565-ben mint követ Bécsben járt János Zsigmond igényeit védendő, mely alkalommal börtönbe vettetett. 1571-ben május 25-én ura elhalálozásával a rendek őt fejedelemmé választották, daczára a bécsi udvar ellenzésének s az elhalt fejedelem végakaratának, ki Békesy Gáspárt óhajtotta utódjául. Békesy ezért Báthoryt haddal támadta meg, de több csatában megveretvén, 1572-ben kiűzetett Erdélyből. 1576-ban Zsigmond Ágost lengyel király utód nélkül halván el, a lengyel rendek őt választák királynak, s mihelyt ez tudomására jutott, még jan. 28-án Medgyesre országgyűlést hivott egybe, hol utódjául Kristóf testvérét fogadtatván el, Krakóba sietett, hol a kikötés szerint az özvegy királynét nőül vette. A lengyelek halála után, a mi 1586 deczember 12-én következett be, — azt mondták róla: «vagy soha ne született volna, vagy ha született, örökké élne.»

A herczeg Czartoryski-múzeum Krakóból.

2981.

Puska, török, elől hengerded csővel, a melynek felső része laposra csiszolt és hátul nyolcz oldalúvá lesz; török, előre csapó lobbantyúszerkezettel, a melynek szerszám-lemezén olvashatatlan török bélyeg van beütve.

3561 3211 2981 2883

A hosszú nyakú háromszög alakú tusa domborúan kivertdíszítésű ezüst lemezzel borított.

A cső hossza: 1·15 m., a tusával: 1·48 m., az űr átmérője 16 mm. A XVII. század végéről.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2985.

Pisztoly (2 drb), kéken befuttatott czélgömbös és irányzékos csővel és előre csapó kovás szerkezettel. A csövön egy lovas alak és IOH. AND. KUCHENREUTER regensburgi fegyverkovács jegye van ezüsttel beverve.

A görbe tusa és a faragott ágy laposan kivésett aczéllemezekkel díszített, a tusa nyakát pedig elefántcsont vonalas dísz között ezüst czímer díszíti.

A cső hossza 29·5 ctm., a tusával 44 ctm., az űr átmérője 12 mm. A XIX. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2987.

Kard, magyaros, gyengén görbülő pengével, amely három helyen össze van forrasztva és pléhlemezzel megerősítve. A középső részben a penge mindkét oldalán most már kivehetetlen latin felirat van

beétetve. Az egyenes markolat ezüst sodronynyal körülfont és két aranyozott pitykével díszített. A tojásdad alakú markolatkupak aranyozott ezüst és a markolat gerinczének egy részét is borítja, s pontozott vésetekkel díszített.

A keresztvas egyenes és egyenes kézvéddel bír, a mely nem érinti a markolat kupakját, és a külső élén domborúan öntött növényi díszszel ékített, míg többi részén pontozott díszítésű.

A hüvely megyszín bársonynyal borított és aranyozott ezüstből áttört mívű foglalványokkal ékített.

A kardot Báthory Istvánnak tulajdonítják, a montirozás valamint a markolat a XVI. századra vall ugyan, de a penge a rajta látható

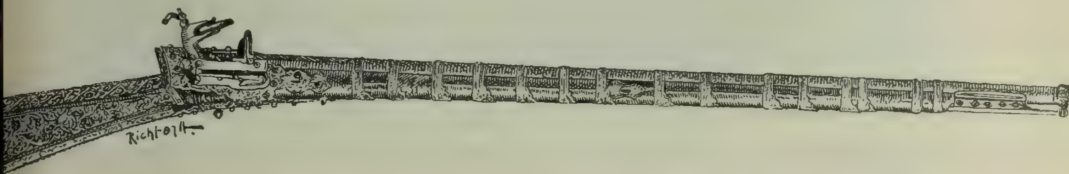
latin felírás után ítélve bizonyára későbbi eredetü és a XVII. századra tehető.

Méretei: hossza 78 ctm., a markolat 9 ctm., a keresztvas 12 ctm. Súlya a hüvelylyel együtt: 1 kiló 100 gramm.

Czartoryski herczeg-féle Múzeum, Krakó.

2988.

Puska, török (tüfenk), körös és hullámosan dömöczkölt damaszkusi csővel, amely mór ives díszítéssel és török előre csapó kovás szerkezettel (csakmak) bír. A tusa és ágy habos jávorfából készült s fényezett, az ágy tizenöt filigrán díszű ezüst karikával van a csővel összefoglalva. Az ágy feje aranyozott filigrán díszítésű ezüst-lemezzel borított, a melyen negyvenhat rekeszes foglalványban (musebbek) levő

korál van, az ágy elején pedig tíz darab aranyozott ezüst-lemezzel födött. A tusa (kundak) stilizált levélalakokkal kivert ezüst (szitula) lemezzel van borítva. A hét csatornás cső hossza: 87·4 ctm.; űrátmérője: 14 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2989.

Csótár, sötétzöld selyemből, két kis pisztolyborító tarsolylyal. melyek domború ezüsthímzésű, stilizált lomb- és virágdíszszel gazdagon vannak borítva. A csótár és pisztolyborítok szélei göndör ezüst rojttal vannak körülszegve. XVIII. század.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2990.

Mozsár, bombavető mintája, bronzból.

A cső alja gömb alakú s két forgó-csappal ellátott, amelyek a 20 ctm. hosszú, 7·5 ctm. széles és 3 ctm. magas fényezett kemény fatalpba vannak beágyalva és sárgaréz lemezzel beszorítva.

A cső hossza a gömbtalppal együtt 9 ctm., átmérője 4·5 ctm., űrátmérője pedig 3·2 ctm.

A XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

2992.

Díszkard, török, síma dömöczkölt pengével, melyen egy oldalon szalagszerű díszben, kufi betűkkel hosszú domború arab felirat van, melynek közei ki vannak étetve. A keresztvas négy ágú csillag, melynek kiálló két vége nyolcz lapra alakított niellált ezüst gombban végződik. Úgy a keresztvas, mint a törökösen hajtott lapos, hatszögű markolat aranyozott öntött ezüst, vésett és niellós lomb- és virágdíszítéssel. A fából készült hüvelyre zöldre színezett czápabőr van ráhúzva s a hüvelynyilás-pánt és csusztató pánt, valamint a két karikás pánt aranyozott öntött ezüstből készült, niellós és vésett virág- és lombdíszítéssel. A kard és hüvely ezüst részei rekeszes foglalású, különböző drágakövekkel vannak kirakva és pedig a keresztvasban két oldalt egy-egy nagy smaragd körül nyolcz kisebb smaragd és négy kisebb rubint; a markolatban mindkét oldalt egyenletesen elosztva egy-egy zafir, rubint és smaragd; a markolatfejen körül váltakozva két kis rubint és négy smaragd, a végén pedig tíz kis rubint által környezett tojásdad alakú nagy rubintból készült boglár van alkalmazva. A markolat két éle váltakozva alkalmazott apróbb rubint és smaragd kövekkel van kirakva, melyek összes száma a hajlásban 25, a külső élen 30 drb. A hüvelynyílás pántján két oldalt négy-négy drágaköves boglár között egy-egy nagy smaragd van. A boglárok közűl, négy smaragdból rubint középpel és négy rubintból smaragd középpel van készítve. (Az egyik boglár széléről egy kis rubint és a másiknak a közepéről a smaragd hiányzik.) A csúsztató pánton egy kis smaragd boglár, hat nagyobb smaragd és kilencz különböző nagyságú rubint (két kő hiányzik). A karikás pántokon pedig két oldalt tizennyolcz rubint és tizenhét smaragd van alkalmazva. (Egy kő az alsó pántból hiányzik.) Az összes meglevő kövek száma 229 drb. A penge hossza 77, szélessége 3 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2993.

Agyú mintája. Teljesen megegyező a 3061. szám alatt leírt ágyúval, csak az ágyútalp eltérő, a mennyiben az föl van szerelve, illetőleg meg van vasalva. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

2997.

Pisztoly, két csövű, előre csapó egyes kovás szerkezettel. A szerkezete hasonló a 3004. szám alatt leírthoz. A lobbantyúlapon vésett virágdísz közt szallagon egyik oldalon MEWIS & CO, másik olda-

2993

lon LONDON van bevésve és a szerszámlapban alúl két fegyverkovács-bélyeg beütve. A négy lapra alakított, leszelt élű görbe diófa agynak szögletei vésett ezüst pánttal vannak beszegve s lapjaiban bőségszarúból felnövő, művészileg vésett áttört művű ezüst virágdísz van berakva. A pisztoly egész hossza 22 ctm., a csőűr átmérője 11 mm. XIX. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

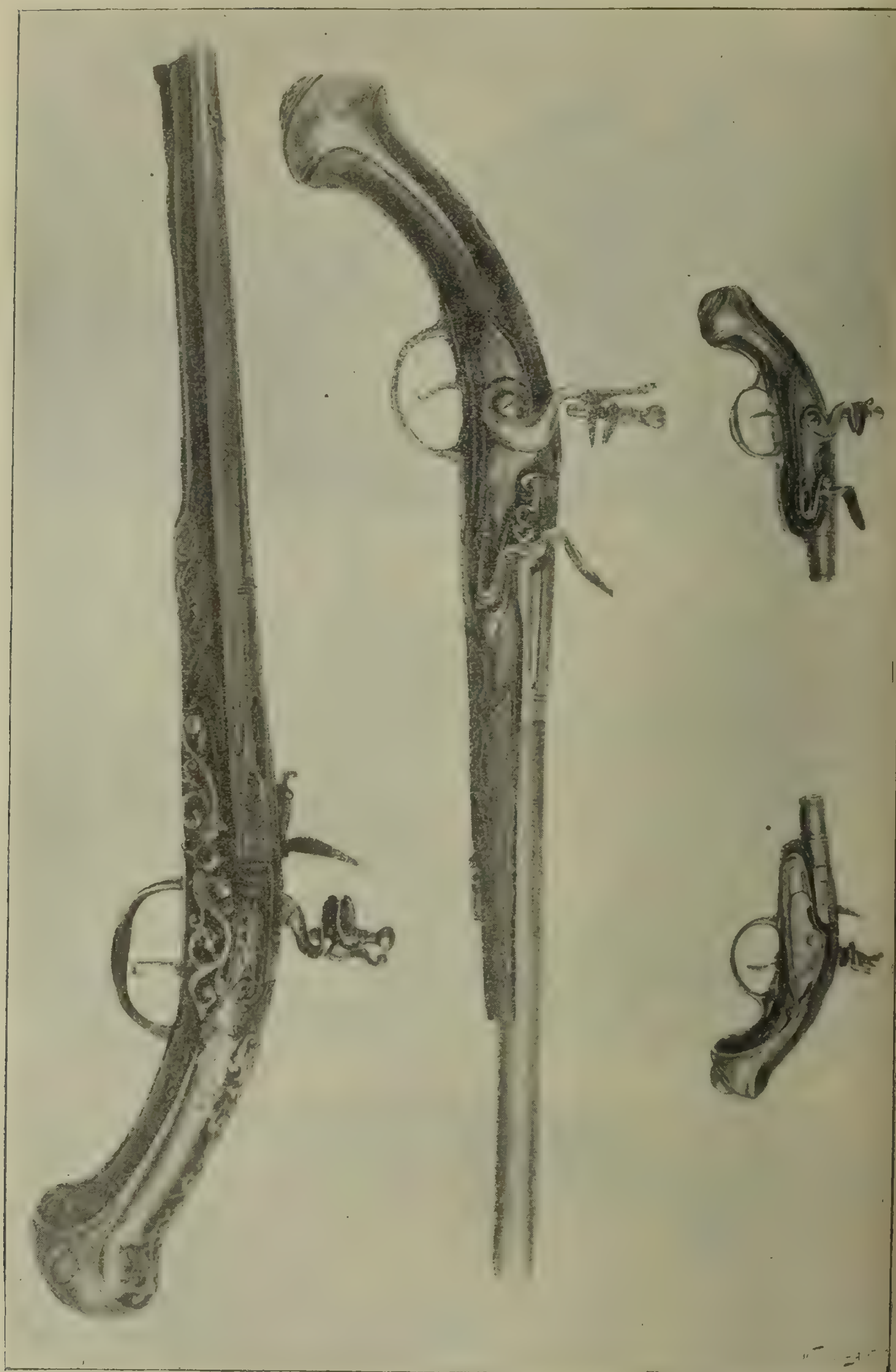
2998.

Pisztoly (2 drb), elefántcsont ágyazással és ugyanilyen töltővesszővel, előre csapó kovás szerkezettel. A kiindulásánál bordázott s tovább sok lapra alakított, hengerded cső hossza 258 mm. és a fúrott

csőűr átmérője 12 mm. A lobbantyúlapon IÆN | HERMANS fegyverkovács neve van bevésve. A pisztoly tusája egy művészien vésett Cæsarfejben végződik. A sátorvas és puskavessző tartó gyűrűk aranyozott sárgarézből vannak. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

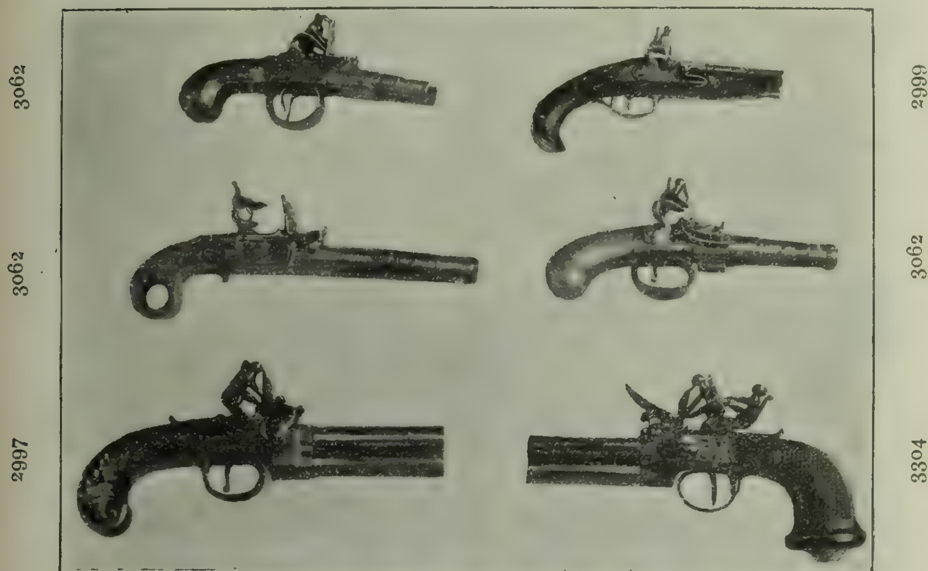

3483. 3420. 3000.

2999.

Zsebpisztoly (2 drb), előre csapó kovás szerkezettel. A fúrott cső felében nyolcz szögű, felében hengerded. Az ágyazat diófából van, sátorvas és tusaborító aczélból. A pisztoly egész hossza 15 ctm., a csőűr átmérője 7 mm. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3000.

Zsebpisztoly (2 drb), előrecsapó, kovás szerkezettel. A cső gyűrűzött, elől hengeres, hátul öt oldalú. Oldalai aranyozottak. A tusa körte alakú vas tusaborítóval, a melynek gombján egy sisakos fej van bevésve. A tusa eleje kifaragott levéllel díszített.

A cső kalibere: 7 mm.; hossza: 52 mm.; a tusával: 125 mm. Súlya: 0.200 gramm. A XVIII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3001.

Tollas buzogány, vagy szárnyas bot. A buzogányfej hét hosszúkás négyzetalakú lemezből áll. A lemezek hossza 8 ctm., 2·5 ctm. szélesek és 2 mm. vastagok. A buzogányfej egy több oldalú 10·5 ctm. hosszú nyéltokkal bír, amelybe a 45·5 ctm. hosszú aranyozott ezüsttel

bevont nyél van beerősítve. A nyélbevonat domborúan kiemelkedő haránt vonalak és pontok által díszített. Súlya 1 kiló 200 gramm. XVI. század vége. Andrássy Géza gr.

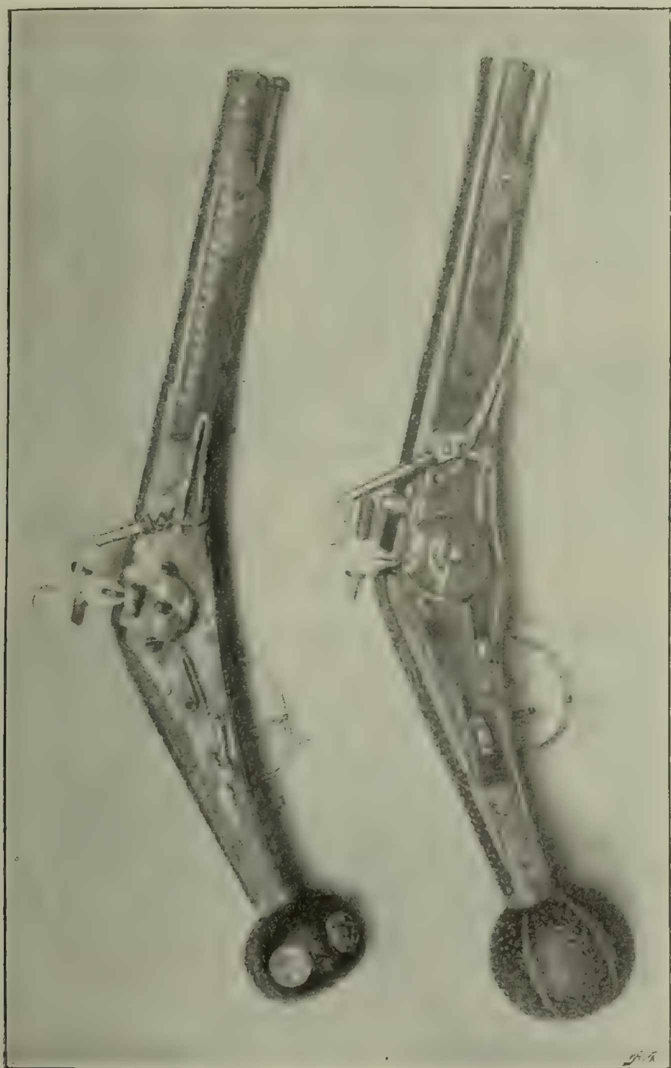

3637 3031 3001 3634 3162 3057 3142 3621

3002.

Pisztoly (Puffer), a 2788. szám alatt leírt pisztolyhoz egészen hasonló szerkezetű, azon különbséggel, hogy az agy és a tusa csontbetéteinek vésetei és díszítése más. A kereklakat és a tűzszerszám montirozása is mutat ugyan némi eltérést, de ez nem lényeges. A kereklakat áttört tokban van. A cső közép lapjába két fegyverkovácsbélyeg van beütve, a melyek közül az alsó egy két részre

osztott birodalmi almát a kereszttel, (hasonló kiadva *L. Robert:* «Catalogue des Collections Composant le Musée d'artillerie en 1889». Paris. Tome troisième, 6 tábla, 65. ábra), a felső pedig egy fenyőtobozt ábrázol.

3002 2788

A díszítések rozettákat, haltestű sphinxeket, keskeny meander vonalak és fonott szalagok alakjait mutatják.

A cső hossza 32 ctm., a tusával 40 ctm., ürátmérője 13 mm. Súlya 1 kiló 600 gramm. XVI. század.

Tartományi hadszertár, Grácz.

3004.

Pisztoly, négy csövű, előre csapó, kettes kovás szerkezettel. A lobbantyúlapokon át egy henger van áthúzva, mely fordítható s a felső csövekhez alkalmazott perselyből egy-egy lyukon át a tüzet az alsó csövekhez is levezeti s ezen czélból a henger a megfordításhoz kívülről egy füllel van ellátva. A lobbantyúlapon gyümölcs- és lombvésetek s egyik oldalon kerülékben, E L G * másik oldalon az angol korona alatt A F betűk, mint fegyverkovács-bélyegek vannak beütve. Ezen kisebb alakú zsebpisztoly egész hossza 19·5 ctm., a csőűr átmérője 10 mm. XIX. század első fele.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3007.

Olajfestmény, *Esterházy László,* a nagy-vezekényi csatában (1652 aug. 26.) elesett hős képe, a ravatalon fekvő állapotban, keretre feszített vásznon festve, ismeretlen festőtől. Ruházata magyar atilla. Homlokán nagy, kardvágástól származó seb látszik. A kép hossza 119, magassága 97 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3011.

Félvért, magyar, amely mell- és hátvértből és hozzátartozó sisakból áll. A sisaksapka tizenkét erősen kiemelkedő haránt vonalas borda által ugyanannyi kupszeletre van fölosztva, melynek mindegyike középen kiemelkedő éllel bír, a miáltal mintegy két lapból látszanak lenni. Az elől kihegyesedő lekanyarított ellenző, a hasonló alakú ötlemezes rákfarkas nyakvért, valamint a hosszúkás, szivalakúan áttört ellyptikus halántékvértek és a sisaksapka kiétetett, pontozott alapból laposan kiemelkedő renaissance stílű aranyozott ékítményekkel díszített. A sisak ormán a birodalmi almán kormánypálczás és koronás aranyozott sas van megerősítve. Az orrvédő keskeny görbített lemez, amelynek felső végén két angyal által tartott koronás czímerpaizs, benne I. betű, alsó végén pedig egy stilizált fej látható.

A halánték- és nyakvért, valamint az ellenző belső oldala piros bársonynyal bélelt. Magassága 14 ctm., átmérője 20 ctm. A mell- és hátvért hasonló díszítésű, mint a sisak és bársonynyal bevont vállszíjak és deréköv által köttetnek össze. E magyar vértezet I. József (1678—1711) tulajdona volt. (Lásd még *Boeheim:* «Führer durch die Waffen-Sammlung».147. lap, 890. sz. Rajza kiadva *Demmin.* 466. lap.)

A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császt. és apost. kir. Felsége.

3017.

Zászló, két szárnyú, vörös selyemdamasztból, stilizált levéldíszszel beszőve. Az egyik oldalon a hg. Esterházy család czímerével, a melyet az aranygyapjas rendjel stilizált szalagja vesz körül. A czímert szalagjával együtt még egy stilizált babérkoszorú köríti. A másik oldalon Szűz Mária szétnyitott palásttal aranyos lángsugarak által körül véve. A palástban hat alak elmosódott képe látható. Az alakok közül az egyik ijjas, a másik pedig félpánczélt visel. Az egész rajzot stilizált babérkoszorú köríti. A babérkoszorúban van Magyarország czímere. A babérkoszorún kívül aranyos lángnyelvek vannak szétszórtan befestve. A zászló alsó szélét rövid piros rojt szegi be. A hosszabbik szárnyon nagy piros bojt csüng. Szövete nagyon foltos. Szélessége 2·5 m.; hossza 1·94 m. Rúdja vörös posztóval van bevonva.

Alsó végén vörösbarna alapon szélesebb és keskenyebb kék és sárga gyűrűk váltakoznak, a melyek között stilizált levelek vannak. A rúd, kovácsolt vasból készült szívalakú kopjacsúcsban végződik. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3018.

Olajfestmény, *Galantai Esterházy Pál* báró életnagyságú arczképe, pánczélban, fekete fa rámába foglalva, ismeretlen festőtől. A kép jobb-felső részén az Esterházy család czímere alatt következő fölirat van: «SPECTABILIS : AC : MAGNIFICVS : DNNS : | PAVLVS : ESTERAS : LIB : BARO : DE : GALANTA : | EQVES : AVRATVS : SAC : CÆS : REQ : MATIS : | CONSILIAR : AC : CONFINIOR : REGNI : HVNG : ANT : MONTANORI : ET : PRÆSIDII : VIVAR : VICE GE | ERALIS : CAPITAN : ÆTATIS : SVÆ : 56 : | Anno 1640.» Testvére volt I. Miklósnak a nádornak; aranysarkantyús vitéz, a bányavárosok előtti végházak parancsnoka és altábornok. A zólyomi uradalmat ő szerezte, honnan ez egész ág elneveztetett. Két neje volt: Károlyi Zsuzsa és Viczay Éva, kiktől tizenkét gyermeke volt. Meghalt 1641-ben. (Lásd: *Nagy Iván.* 4. k. 98. l.) A kép magassága ráma nélkül 213, szélessége 128 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3019.

Csetneky István sírköve. Gypszmásolat. «Az eredeti Csetneken (Gömörmegyében) az ódon csúcsíves templomnak, (mely ma a lutheránusoké), egyik főérdekességét képezi. E mellett ott láthatók az

osgyáni Bakosok és szendrői Bornemiszszák sírkövei, a falakon pedig ugyane nemzetségek s több más előkelő családok színes epitaphiumai függenek, — sőt nyomát találjuk itt ama középkori szokásnak is, midőn egyes elhúnyt jelesek elhelyeztetvén a templom sírboltjába, éltében viselt fegyvereit a falakra függesztették. Az epitaphiumok maguk is körül vannak véve fából faragott, festett és aranyozott fegyver-tropheákkal, ami eredetileg szintén e szokásra emlékeztet.

A szentély déli részén egy sírláda (tumba) fekszik, melynek födelét sirkövünk képezi. Anyaga homokkő, hossza 2·12 m., szélessége 1·32 m. keretén a lapidáris betűkkel vésett körirat a következő:

Ultimus inter ego numerosos ordine fratres hac gelida Stephanus Chetneky condor humo obdormivi in Oppido Dopsina anno 1594 die 15. junii post meridie hora 6.

A tumba oldalai símák, azokon a nyugati rövidebb lap kivételével sem feliratok, sem párkányzatok nincsenek. Ezen nyugati lapon, a sírszobor fejénél, a következő felirat olvasható:

Crediderat Stephanus capto paulo | Ante Fileko | Se placida terris posse quiete frui | Ast illum subito diri excepere dolores | Abstulit et celeri parca cruenta manu | Sorte quid hac homini melius dum | Cura laborque | Prætereunt requies ecce beata venit.

Ezen emlék nemcsak az elhunyt fényes neve és származása miatt, de különösen azért is érdekes, mert a hazai vitézek fegyveres öltönyének történetéhez érdekes adalékot nyujt. Ezen korban magyar vonatkozású sírköveinknél nem találjuk kizárólagosan a nehéz és teljes vértezetet, hanem több esetben a magyar lovassági harczi viseletet, hol a vitéz felső testét pánczél takarja ugyan, de lábszárain s lábain csak könnyű öltözetet visel. Az ilyen sírköveket nézetünk szerint hazai mesterek készítették, kik menten mindenféle külföldi reminiscentiáktól, oly alakban s oly öltözetben vésték az elhunytat, minőnek őt éltében látták s minőt az életben viselt.

A sírkő képes mezéjét Csetneky István zömök alakja tölti be, kettős, fekvő s álló helyzetben. Arcza erősen magyaros jellegű, felső ajkait vastag, fölfelé kanyarodott bajusz födi. Szakálla nincs. A gömbölyű, czikkezett, elől tollforgóval díszített, oldalt fülvédőkkel ellátott vassapka, mely négy sarkán, bojtos nagy párnán nyugvó fejét takarja, teljesen azonos a Telegdy István alakos sírkövén láthatóval, mely mint magyar, vagy keleti föveg s a nyugati fegyverismében ösmeretlen, de nálunk sokáig volt használatban, amit az is mutat, hogy Telegdy István s Csetneky István sírkövei között csaknem egy évszázad korkülönbség van. Szintén ily magyar jellegű az alak, jobbjában a síma gömbbel ellátott hatalmas buzogány, a derekára kötött görbe kard, melynek kosara nincs, a testhez álló nadrág s a lábfejeken a rövid bakkancs, az ú. n. deli csizma. A reá erősített sarkantyú csatja liliomos ékítésű, hosszú — egymást keresztező szárain a tarajok stilizált öt levelű rózsaalakúak.

A lovag felső testét tömör pánczél födi. E pánczél az azon korbeli német vértezetek mintájára készült. A vállvédek síma vasból való s erősen kimagasló karimával vannak ellátva, a nyakat magas gallér védi, alatta a mellvért lemezei látszanak, a derékvas, mely szintén lemezes, hosszan lenyúlik az alak felső lábszáraira. A felső karvasok lemezesek, az alsók símák, a könyökvasakat csiga-motivumok díszítik. A kezeket keztyűk födik, de ezek inkább bőr, mint vaskeztyűknek látszanak. A bal vállról lecsüngő, derékon átkötött kendő, a magas katonai rang jelzője,

mint azt föntebb Szunyogh Gáspár arczképén is láttuk. Ez is speciális magyar viseletnek látszik, mert külföldi sírköveken nem fordul elő.

E sírkő művészeti szempontból messze áll egynémely korábbi vörös márványba valóban művészi kezektől vésett sírköveink mögött. Feltünő művészi hiba, főképen a lábfejek elhelyezésénél mutatkozik, melyek természetellenes módon állanak kifelé.

Valamely lokális kőfaragó-mester művének tarthatjuk, ki, mint a véső ügyes kezelője, helyben vagy a közeli bányavárosok valamelyikében Rozsnyón, vagy Dobsinán működött.

Alant jobbról a Csetneky családnak a Bebek családdal közös czímere látható, melyet már más helyen leirtunk volt.

A Chetneky család a Bebekkel egy törzsből, az Ákos nemzetségből származik.

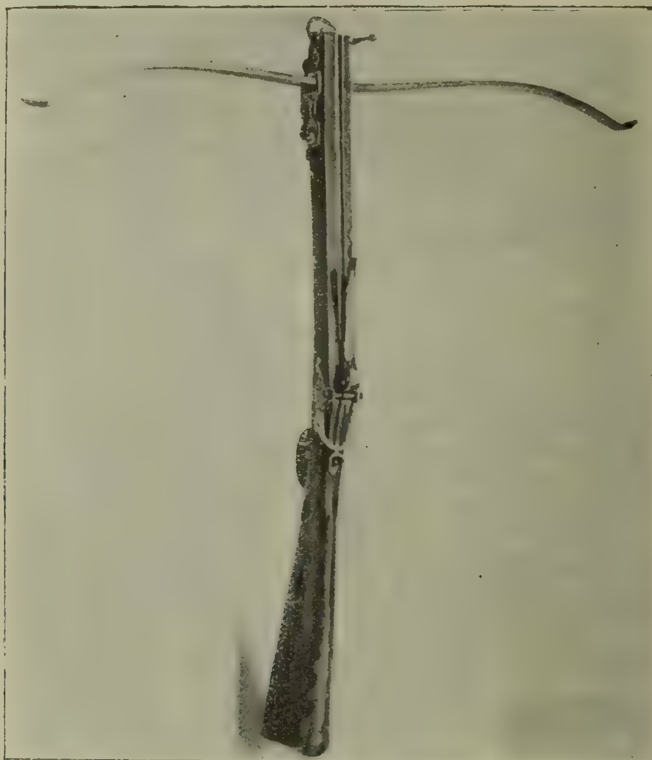
A két ág már a XIV. század első negyedében elvált egymástól és az ifjabb ág az osztályban kapott Chetnektől a Chetneky nevet vette föl s e néven három századon át virágzott. Chetneky István maga a reformátiónak buzgó terjesztője volt, 1594-ben bekövetkezett halála után családja nem sokkal élte túl, amennyiben Ferencz, az utolsó, a XVII. század első éveiben, családját sírba vitte.»

Irodalma: *Csoma-Chergeö:* «Csethneky István sírköve.» *Arch. Ért.* 1890. 140. l. *Turul.* I. k. 81. l. *Nagy Iván.* I. k. 256. l. *I. Siebmacher.* I. k. 46. lap.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

3020.

Nyílpuska, fényezett, barna vadkörtefa agygyal. A czéllap barázdája rézzel bélelt s a sátorvas és tusaborító is sárgarézből van és a czéllap

fölé a sárkánytól kiindúlva egy kanálnyél alakú vas rugó nyúlik be. A baloldali foglalványlapon Georg | Häbel név van bevésve. Hossza 71 ctm., az abroncs átmérője 76 ctm. — XVIII. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

3021.

Sugár-ágyú, mintája vörösrézből. Alakja hasonló a 3648. szám alatt leírt minta alakjához. Díszítése a cső elején két lombos fa

mellől kiinduló fürtös szőlővenyigével körülövedzett antik férfi- és női alakot, a cső alsó részén a czímer alatt dob, pánczél, paizs, buzogány és sisakkeretben álló pánczélos, köpönyeges, dárdás vitézt ábrázol. A nő lábánál 100 szám van bevésve. Az ágyútalp 58·5 ctm. hosszú, 7·5 ctm. széles és 21 ctm. átmérőjű, 12 küllős, nagy agyú, vasalt kerekeken nyugszik. A cső hossza 47 ctm., űrátmérője 21 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3025.

Csoportozatban.

Puska, török (csakmak tüfengi). Csöve szalagos dömöczkölt aczél, alsó harmadában nyolcz oldalú, két harmadában hengerded alakú, török előre csapó kovás szerkezettel. A vékony görbe nyakú három szögben végződő lapos tusa, valamint az ágy egy része vésett díszítésű sárgaréz, vas, és rhombalakú gyöngyház lemezbetétekkel díszített.

A cső hossza 1 m. 29 ctm., a tusával 1 m. 64 ctm., a cső ürátmérője 15 mm. XVI. század vége.

A marosvásárhelyi Teleky-múzeumból. Teleky Sámuel gr.

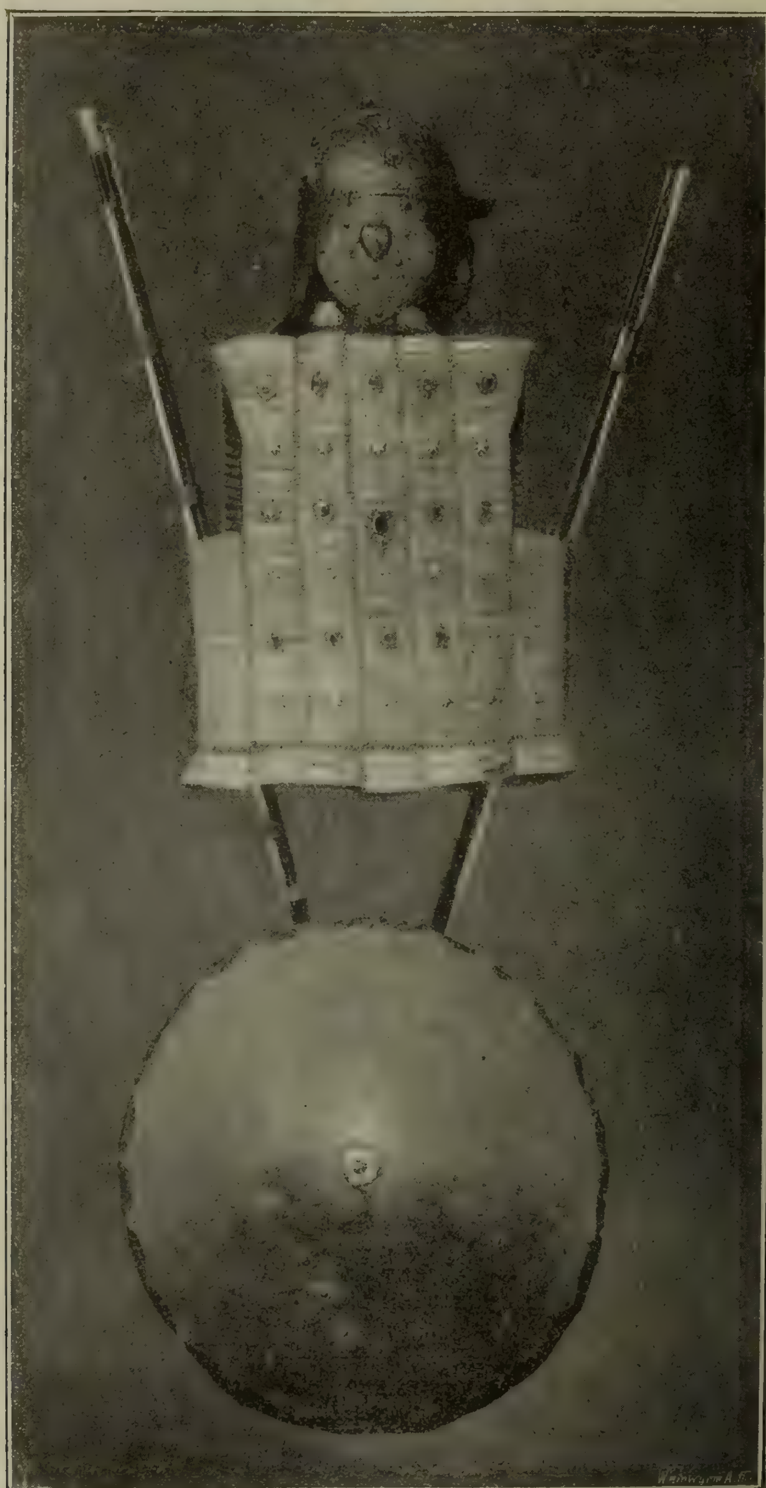
Puska, török, előre csapó kovás szerkezettel (csakmak), hasított nyereg alakú irányzékkal és czélgömbbel. A nyolcz oldalú cső egyik oldalán török kovácsbélyeg (tamga) van beütve: بویل (?). A cső vége 3 ctm. hosszúságban vésett díszítésű. A tusa (kundak) hajlott, és aranyozott lombdíszítéssel ékített sárgaréz lemezzel borított. A lemezek szögecselve vannak.

A cső hossza 1 m. 26 ctm., a tusával 1 m. 60 ctm., a cső űrátmérő 15 mm. XVIII. század. Róm. kath. lyceum muzeuma, Eger.

Dísz félvértezet. Lemezes, olasz brigantin módra készült 2·5 ctm. széles és 8 ctm. hosszú ezüstözött rézlemezekből, amelyek szegecselt rézkarikák által vannak egymáshoz fűzve. A lemezek fölülete arabeszkszerű kivert mívű díszítéssel bír s a mellen három sorban nagyobb boglár alakú, rézből öntött és kék, valamint piros ál ékkövekkel és három sorban aranyozott csillag alakú pitykékkel díszített. A mellet öt soronként 38 drb, a hátat hat sor, az oldalakat pedig két-két sor lemez képezi, amelyekhez alul köröskörül három lemezből csoportosított öv kapcsolódik két sor lánczszövet segélyével.

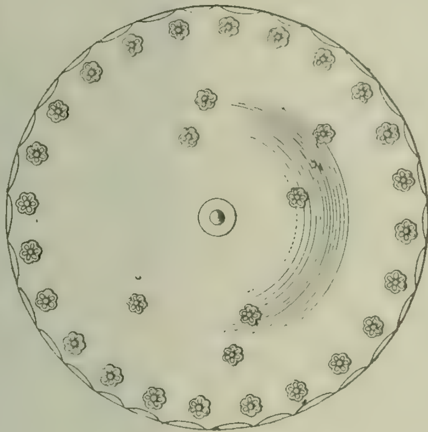
Magassága 59 ctm., szélessége pedig 34 ctm. (Hasonlót kiadva lásd *W. Boeheim:* «Waffenkunde». 102. lap. *Demmin.* 589. lap.)

XVII. század. Teleky Sámuel gr.

3025

Huszársisak, magyar, rákfarkas rövid nyakvérttel, széles halánték- és fülvédővel, keskeny ellenzővel. A félgömb alakú sisaksapka hat szalag által hat egyenlő czikkre osztott s mindenik rész étetett és aranyozott magyaros stilizált liliom alakú virág- és lombdíszítéssel bír s azonkívül a szalagokon aranyozott sárgaréz boglárokban ékkövet imitáló csiszolt szögfejek ékítik. A sisakormon bogláros gomb van alkalmazva. Az öt lemezből álló nyakvért és a fül tájékán kidomborított és átlyukasztott halántékvértek vésett és aranyozott arabeszk díszítésűek. Az egyik halántékvért belső fölülete szarvasbőrrel bevont. Az orrvédő hiányzik. Magassága 13 ctm., átmérője 21 ctm.
XVII. század eleje. Andrássy Géza gr.

Paizs, kerek, feketére festett vasból, belül bőrrel bélelve. A paizs széle huszonnégy félkörű szelvénynyel csipkézett, s minden szelvénynél egy-egy sárgaréz rozettával ékített. Belül két csattos bőrszíj és egy bőrrel bevont fogantyú van alkalmazva, amelynek szögei a paizs fölületén szintén sárgaréz rozettákkal díszítvék. A paizs közepén kiálló gomb van.

Átmérője 57 ctm. Súlya 8 kiló 600 gramm. (Lásd rövid leirását és rajzát dr. Fritz *Pichler:* «Das Landes-Zeughaus in Graz». XX. tábla, 2. ábra, 61. lap.) XVI. század vége. Tartományi hadszertár, Grácz.

3026.

Puska nyolcz oldalú síma csővel, irányzékkal. A kerek lakatos hátra csapó szerkezet hiányzik, csupán a födött kerek lakat és a lőpor-serpenyő van meg. Az őzpata alakú tusa

Johann Stiffter in Prag 1682.

V.M.

a cső végétől számított 5 ctm. távolságban jobbra hajlik.

A cső alján egy mezetlen nő alakja, a nő feje fölött széles sugárú nap és e fölött *Johann Stiffter in Prag 1682* és egy bélyeg, a mely

paizsban álló oroszlánt ábrázol, van bevésve. A tusába 64. szám van beütve. A cső hossza: 82 ctm.; a tusával: 1·10 m., a hat oldalú csatornás cső űrátmérője: 12 mm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3026.

Fegyverállványon.

Puska, több oldalú, síma török bélyeges (tamghali) csővel, hátra csapó, kerek lakatos, kovás szerkezettel. A cső alsó részén sárgaréz beverés és három puskaműves-bélyeg van beütve, az egyiken jól kivehető a felirás, amely szerint a cső *Hamid munkája* (amel-i Hamid.)

Az őzpata alakú tusa, valamint az ágy egyrésze elefántcsont és gyöngyház betétekkel díszített. A cső hossza: 1·04 m., a tusával: 1·26 m.; az űr átmérője: 15 mm. A XVI. századból. A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Mozsár mintája, bronzból. A mozsár teste kúp alakú, közepén négyszögű vastag övvel, a felső oldalán czímer-díszszel, a lőporserpenyő torzfejet ábrázol. A mozsár két félkörű ív között mozgatható s hét lyukban különböző magasságban beállítható. A mozsár tengelye a talpba van beágyalva. A talp négyszögű keretet képez, a melynek felső része vaslemezekkel van megvasalva és két vasrúd által összetartva.

Hossza 14 ctm., csöve 6·7 ctm. átmérőjű, a golyó-űr 9 ctm., a lőporkamra pedig 5 ctm. mély és 3 ctm. átmérőjű. A talp alul 40 ctm. hosszú s közepén 7·5 ctm. magas.

A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú mintája, vöröses bronzból, a 3648. szám alatt leírt minta alakjával. Díszítése: hullámok között Neptunt ábrázolja, a három ágú szigonynyal és mellette egy női alakkal. Mindkettő haltestben végződik. Fölöttük madarak röpdesnek. Az egész képet stilizált levél keret foglalja be. A sisakos oromdíszű czímert négy gyermek alakja tartja, alatta pedig a fönt leírt levéldísz között gitározó haltestű szárnyas ember-alak látható.

A 71 ctm. hosszú ágyútalp tizenkét küllős, nagy agyú, vasalt talpú, 20 ctm. átmérőjű kereken jár.

A cső hossza 38 ctm., űrátmérője 21 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú mintája, hasonló a 3648. szám alatt leirt mintához. Díszítését stilizált, összefonódó levelek, nap, pánczélos lovas vitéz és ennek két oldalán két-két fuvolás alak képezi, és egy stilizált liliomot két hátsó lábán álló kutya tart.

Az ágyú talpa 57 ctm. hosszú, elején 7 ctm. széles, a tizenkét küllőjű széles talpú kerék 17·5 ctm. átmérővel bír; a cső hossza: 43·5 ctm.; kalibere 17 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, muskéta, kanóczos, négyszögű lőpor-serpenyővel és czélgömbbel. Az irányzék hiányzik. A cső alsó harmada nyolcz oldalú, kétharmada hengeres, síma. A csőbe három jegy van beütve, egy kétfejű sas, egy paizs C. H. betűvel, a melynek balfele lekopott, ez alatt egy bot-alak. A tusában szintén két jegy van beütve, az egyik SVL betűs, a másik kereszt alakú. Az első jegy egy *suhli* fegyverkovács bélyege a XVII. század elejéről. Több helyen 1614 évszámmal fordul elő.

A tusa nyaka a hüvelykujj számára kimetszéssel bír. A tusaborító vaspléh, úgy a foglalvány-karikák is.

A töltővessző hiányzik.

A csőűr átmérője: 18 mm.; hossza: 1·20 m.; a tusával együtt: 1·58 m. Súlya: 6 kilogramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kanóczos, fölül síma, hengeres, alul nyolcz oldalú csővel, irányzékkal és czélgömbbel. A cső közép lapján három félig lekopott bélyeg van beütve, a melyek közűl a középső T betűhöz, az alsó pedig egy czímerpaizshoz hasonlít. A kanóczfogó hattyúnyak alakú, a serpenyő hosszúkás négyszögletű. A tusa széles, lapos, a hüvelykujj számára bevésett nyakkal, s mindkét oldalán G F P beégetett monogrammal. A tusaborító vaslemez. A fa töltővessző vége letörött.

A XVI. század végéről.

A csőűr átmérője (kaliber): 19 mm.; hossza: 1·09 m.; a tusával: 1·49 m. Súlya: 8·950 gramm.

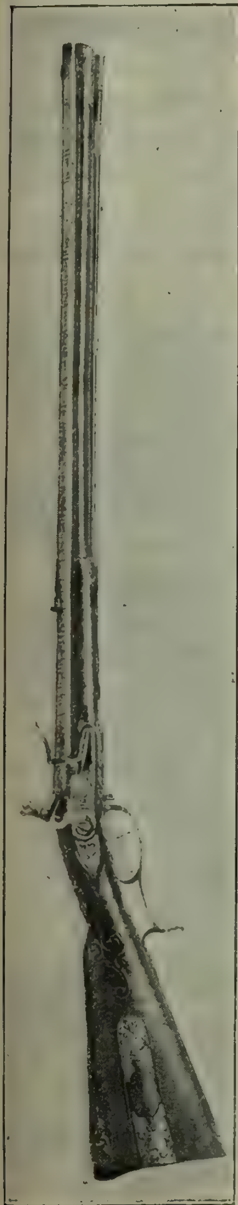
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű karabin, előre csapó kovás szerkezettel. A csiszolt síma vascső egy harmadrészben nyolcz szögletű, azután hengerded a végéig s közepén egyenes lapra van reszelve s annak vége felé a lapított vas czélgomb elhelyezve. A puskacsövet a hosszú agyhoz két rugós kapocsba akasztott, leemelhető vaspánt tartja, melyek közűl a cső végénél levő kettes pánt hátul egy cső alakú puskavessző-tartó gyűrűvel van ellátva, a vas puskavessző befogadására. A sátorvas, foglalvány és tusaborító csiszolt síma vas s az előagy közepén a csövet is körűl vevő vastag féldomború vas pántból alulról oldalra felhajtott vaspálcza van a foglalványig eresztve s ehhez

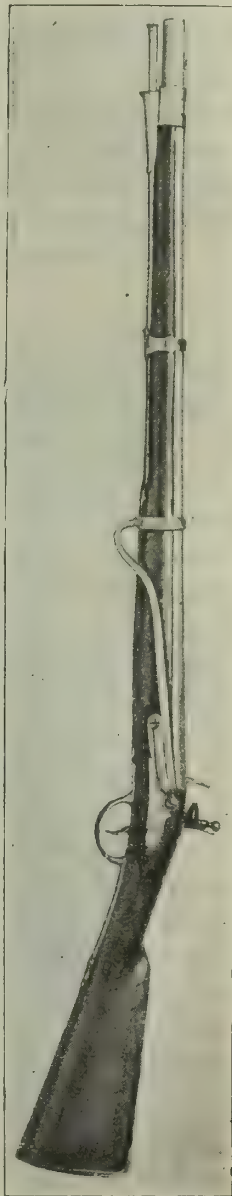
csavarral erősítve. A cső hossza 79 ctm., a csőűr átmérője 18 mm. Súlya 3·900 gramm. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (3 db), könnyű vadászpuska, nyolczszögletű vont csővel, előre csapó kovás szerkezettel. Kettőnek a csöve dömöczkölt, — egyé síma csiszolt vas. A lobbantyún vadászjelenetek vannak bevésve, a cső a lőporkamránál aranynyal beöntött arabeszkekkel, egyiken JOSEPH HAMERL IN WIEN (bécsi fegyverkovács a XVIII. században; lásd W. *Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde» Lipcse, 1890. 647. lap), a másik kettőn PENZNETER IN WIEN nevek vannak aranynyal kiöntve. E két utóbbi puskacsövön egy kerülékalakú körül bordázott mélyedésben egy álló oroszlán s annak feje

fölött S P betűk mint fegyverkovács-bélyeg van beütve.

A diófa agy a cső alatt végig fut és úgy ez, valamint az aranyozott réz foglalvány, réz sátorvas, s az ugyanezen ércz-ből öntött tusaborító, czélgombirányzó és puskavesszőt-tartó gyűrűk rokokó vésetekkel gazdagon borítottak.

A tusa jobb oldalán egy rugóval ellátott tolószerkezetű, keskeny, hosszú ajtócska a tusába vájt üreget fedi, mely a golyók és csavarhúzó részére szolgált rejtekűl. A szíjazat tartására a sátorvason felül s a puskavessző első gyűrűjénél aranyozott rézkarikák vannak alkalmazva. (Egyikről hiányzik.) A cső hossza 73 ctm., a csőűr 13 mm. átmérőjű. Súlya 3·440 grm. XVIII. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyú mintája, bronzból, alakja hasonló a 3648. szám alatt leírt mintáéhoz. A cső felső részén stilizált, összefonódó levéldíszt mutat, a cső alsó részén a czímer alatt, amelyet szárnyas és kürtös női alakok tartanak, stilizált virágok között fuvolázó női alakot ábrázol. A 67 ctm. hosszú ágyútalp 12 küllős, széles talpú, 17 ctm. átmérőjű kerekeken nyugszik. A cső hossza 38 ctm., a kalibere 20 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, rövid, két csövű muskéta, kereklakatos, elől és hátul csapó kovás szerkezettel, sárgaréz czélgömbbel és irányzékkal. Mind a két cső nyolcz oldalú. A cső felső lapjába 1619 évszám, a bal lapba H, a jobba pedig F betű, a cső végébe három keresztvonal van beütve. Az ágyban öt kerek csont betét van, igen kezdetleges faragással, kettő rosetta alakú. A tusa öt oldalú, csontlemez szegélylyel. Két csontlemez hiányzik. A fegyverágy vége csont kupakkal díszített. Töltővessző hiányzik. A tusában levő tölténytartó födele pikkelyekhez hasonló faragással díszes. A kerek lakat nyolcz oldalú, kúp alakú sárgaréz lemezzel födött. A kovatartó egyszerű vonaldíszítésű. A csőűr átmérője: 16 mm.; hossza: 0·91 m.; tusával együtt 1·18 m. A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (két drb), könnyű, fedett, kereklakatos, előrecsapó kovásszerkezettel, nyolcz oldalú, befuttatott, sárgaréz czélgömbös és irányzékos csővel. Az irányzék félkörű irányzék-állítóval van ellátva. A csövön: LORENTZ BAVER IN WIENN van bevésve. A cső, úgy látszik, újabb időben renoválva lett. A kovafogó vésett s részben áttört munka, lapos gomb-végű fogóval. A szerszám-lapba egyszerű vonásokkal egy tájkép, a melyen külön álló vár, magányos ház és egy kutyát szétmarczangoló oroszlán van bevésve.

A fegyver ágya és tusája palisander-fából készült, az utóbbin tölténytartóval, amelynek födele egyszerű simított szarú, és csontbetéttel díszített. A fa töltővessző s az ágy vége szarú-foglalattal s

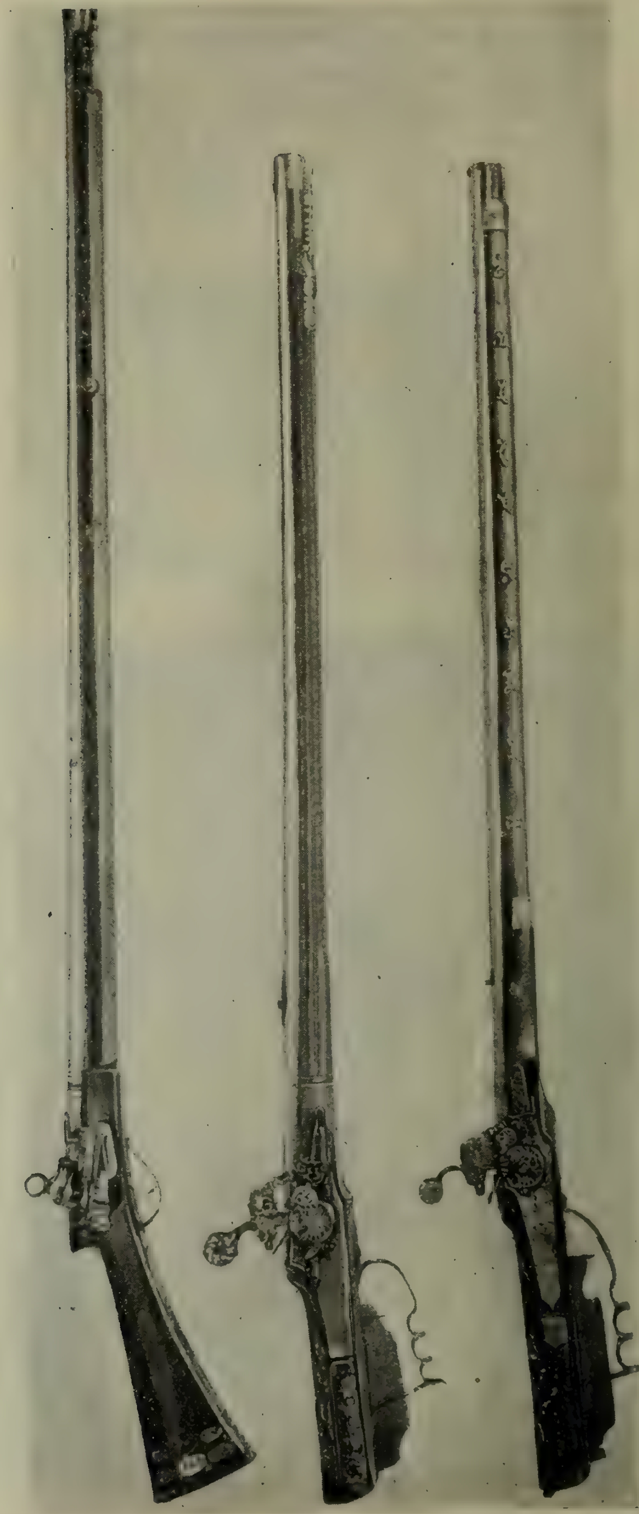
két csontkarika díszítéssel ellátott. A tusa őzpata alakú, öt oldalú, szélesebb lapján egy dombon álló zerge látható, gyöngyházból. A tusaborító szarúlemez. A csőűr nyolcz csatornás, űr-átmérője: 13 mm. és 16 mm. és hossza: 0·86 m.; a tusával: 1·145 m. Súlya: 3·500 gr. A XVII. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű muskéta, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. Csöve síma, czélgömbös és irányzékkal ellátott. A kovatartó és kereklakat áttört művű s lovas és más szörnyalakokat ábrázol. A fegyver fényezett diófa ágygyal és tusával bír, a melynek két foglalványkarikája ezüstözött. Az ágy egész hosszában ezüstből öntött és vésett betétekkel van díszítve, a melyek agarakat, szarvasokat, nyúlakat, unicornist, pánczélos vitézeket stb. ábrázolnak. Fa töltővessző. A tusa öt oldalú és szélesebb lapjain egy medvevadász-jelenet, egy stilizált egyfejű sas, mellén Stájerország czímerpaizsával s körülötte követ-

2967 3026 3026

3211 2952 3026

kező betűkkel ezüstből van berakva: K | X | N IN | W | L | GTK (WD) S | P | X | C | (O) | R L | Z | .

A tusa jobb oldalába golyótartó van bevésve. A szerszámlemez igen szép vésett mű, a mely egy vár mellett lefolyó szarvas- és nyúlvadászatot ábrázol, négy gyalog és egy lovas alakkal. A tusaborító ezüstlemez hadi jelvényekkel bevésve. A csőűr nyolcz oldalú, az oldalak domborúak; az űrátmérő (kaliber) 12 és 10 mm.; hossza: 1·07 m.; a tusával együtt 1·405 m. Súlya: 4·250 gramm A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kanóczos. Hasonló az ugyanezen állványon leírt fegyverhez; csupán a fegyver tusa nem oly széles.

Három vaskarika foglalattal s fa töltő-vesszővel.

A puskaágy bal oldalán, korona alatt G. P. E. monogramm van beégetve. A cső űrátmérője (kaliber) 20 mm., hossza: 1·02 m.; a tusával együtt: 1·41 m. Súlya: 4·170 gramm. A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kanóczos. A cső kétharmada síma hengeres, egyharmada nyolcz oldalú, irányzékkal és kis czélgömbbel. A lőpor-serpenyő nagy, tégläny alakú. A kanóczfogó hiányzik. A fegyver ágya barna, fényezetlen kemény fából van. A tusa nyaka a hüvelykujj számára kivágással bir. A tusaborító pléhlemezből készült.

A csövön S V L fegyverkovács-bélyeg van beütve. Ezen bélyeg más hasonló kanóczos fegyvereken még 1614 évszámmal is el van látva. A csőnek másik oldalán még egy kakashoz hasonló alakú bélyeg is látható, a mely azonban már nagyon kopott. A fegyverkovács bélyege le van rajzolva *A. Demmin:* Die Kriegswaffen in ihrer geschichtlichen Entwickelung von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Eine Encyklopädie der Waffenkunde. Leipzig, 1893. *1047. lapján.* A tusán három egymásba fonódott karika van beégetve; valószínűleg az egykori tulajdonos jegye. A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, hátra csapó, kereklakatos, kovás fegyver, rövid tusával. Csöve nyolcz oldalú, kis vörösréz czélgömbbel. Irányzék hiányzik. A csövet öt helyen páros ((negyedkör alakú vonalak és félcsillagok ékítik. A kovatartó kakas madárfej alakú és bevésett virágdíszszel ékesített. A kereket borító félkörű lemezen szintén egyes csigaalakú vonalak vannak bevésve. A fegyvertusa jobb oldalában keskeny tölténytartó van bevésve, a melynek födele későbbi eredetű.

Az agynak felső része letörött; töltő-vessző hiányzik.

A cső űrátmérője: 14 mm., hossza: 1·7 m., a tusával együtt: 1·37 m. XVI. sz. Esterházy Pál hg.

Puska (két drb), nehéz muskéta, hátra csapó, kereklakatos szerkezettel, czélgömbbel és sárkány alakú irányzékkal. A kerek lakatba és a sasfejű kovatartóba sárkányalakok, a szerszámtartó lemezbe pedig egy két kerekű kocsit vonó szarvas, a kocsiban pedig egy meztelen szárnyas emberi alak van bevésve. A cső alsó fele a középső sárgaréz karikán alul öt lapú, felül pedig hengeres és nyolcz oldalú korona alakban végződik, amelyet bizonyosan későbbi korban helyezték reá. A korona alak középső oldalán van a czélgömb becsavarva. A cső végén, közepén és kezdetén móríves egyszerű díszítmények vannak bevésve. A torkolat hengeres és 16 mm. átmérőjű. A cső hossza: 0·446 m. A puska ágyán és az agyon vonalas ékítmények vannak beverve, vaslemezekből. A tusaborító egyszerű vaslemez, minden dísz nélkül. A fa töltővessző végén 12 mm. hosszú vasboríték van, négy négyszögletű szembeálló nyilással.

A puskaagy alsó részének homorulatában egy 5 ctm. mély golyótartó van bevésve, amelynek záró lemeze hiányzik. A fegyver a XVI. század végéről vagy a XVII. első tizedeiből származik. — A lőfegyver hossza, a farészek beleszámításával, 1·868 m. Súlya: 6·650 gramm. Az egyik fegyvernél a tusában nincs tölténytartó.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (négy drb), hosszú muskéta, hátra csapós, kereklakatos szerkezettel, irányzékkal és czélgömbbel. A szerszámvédő lemezen stilizált levelek és sárkányfejű agarak vannak bevésve. A tusaborító, az agy és cső ágyának mindkét oldalát vonalas, bevert ékítmények díszítik. A díszítmények, valamint az ágypántok sárgarézből készültek. A hosszú cső kiálló részének alsó fele öt oldalú, a felső fele kilencz oldalú, a csőtorkolat hengeres. A torkolat nyolcz oldalú korona alakban végződik, a melynek három oldalán levél szalagdísz van bevésve. A korona alján sárgaréz karika, a közép lapján ugyanolyan czélgömb, a cső közepén, valamint alsó végén egy-egy fél

3026

3026

sárgaréz gyűrű van. Az alsó gyűrű alatt a cső három lapjának egyikén agár, kettőn pedig szarvasok vannak bevésve. Ugyanilyen rajz van a középső rézkarika alatt is. Az irányzék a cső alsó végétől 28 ctm.-re van és kormánypálcza alakú díszszel van ellátva. A csőtorkolat 15 ctm. átmérőjű. A fa töltő vessző végén 55 mm. hosszú vashengerrel bír.

A puska hossza, bele számítva a farészt is: 2 mtr. és 56 mm. Súlya: 5·850 gramm.

A puskaágy megrepedezett. XVII. század eleje. A négy fegyverhez még egy csavarhúzó és kulcs tartozik, a melyek egy darabból készültek.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska. Hosszú muskéta, hátracsapó sárkányos, kovás-szerkezettel. Csövének felső része síma s a lyuknál sárgaréz karika örvvel, vésett lombdíszszel és vöröspaszta szemekkel díszített delfin-fejben végződik. Közepétől a závárzatig a cső hét lapra csiszolt és egy sárgaréz pántos egész és egy ugyanilyen fél kerettel, mely vésett virág-arabeszkeket mutat, van díszítve. A cső legalsó része csatornaszerű, meandernemű mélyedésekkel ékesített, cannelirozott. E fölött egy koronát tartó két mezetlen alak közötti paizsban A B betűk, és ezek között a Báthory-család czímere, a három u. n. sárkány fog, helyesebben három ékalakú haránt pólya látható. A kerek lakatos sárkányszerkezet vésett, áttört munkájú lovas alakokkal díszes. Az egyik lovas török, csalmás, buzogányos és kaftán alakú ruházattal, a ló strucztollas és farpánczélos. A többi lovas alak nyilazó. A szerszám-lemez vésett szarvas és agár alakokkal díszes, fölötte külön egy róka van kivésve. A serpenyőfedő sphynx alakú. A závárzat belül szintén cannelirozott, és az egyik lemeze kígyófarkú kétlábú, szárnyas lóval díszített.

Vasalt töltővesszője fából van. Ágyát és a tusát vas betétek és bevert díszítmények ékítik, a melyek a fentebb leírt fegyver díszítéséhez hasonlítanak. A vas tusaborító szintén díszített s karikával van ellátva. Agyának ténta-felírata, a mely bizonyosan későbbi eredetű: Andreas Báthori, Princ. Transy. 1597.

IV. András (III. Andrásnak fia) Boldizsár testvére, Lengyelországban királybátyjánál nevekedett, és papságra szentelvén magát, varmi püspök, és 1583-ban bíbornok lőn. 1599-ben unokaöcscse a fejedelemséget neki adta át, mit nagy vonakodások után fogadott el. A ravasz Mihály oláh vajda tört be reá Erdélybe, kivel Szebennél megütközvén, csatát vesztett, és futásban keresett menekülést. Tévelygései közben egy erdőben Csík mellett körülvétetvén, megöletett. Gyilkosa Ördög Tamás volt, ki a magát vitézűl oltalmazó bíbornok-fejedelmet baltájával bal

3026

3026

3026

szeme fölött homlokon sújtá agyon 1599-ben, nov. 9-ikén, kora 33-ik évében. Rézmetszetű arczképe a ravatalon. *Ortelius Redivivus.* 267. l. (Lásd: *Nagy Iván:* Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. Pest, 1857, nyolczadrét. I. kötet, 222. lap.)

A cső űrátmérője 17 mm., hossza: 1·63, a tusával együtt 2·035 m. XVI. század vége. Súlya: 7·380 gramm.

Majláth Béla: a történelmi kiállítás kalauzában pag. 311. 1185. szám alatt is le van röviden írva.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, nehéz, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső damaszk, felében hengeres, felében nyolcz oldalú. Két oldalán a fegyverkovács bélyegével. A bélyeg áll egy paizsban V K betűkből, melyek alatt középen egy lefelé fordított nyíl, fölöttük pedig egy keresztbe fektetett tőr látszik. Czélgömbbel és irányzékkal. Az irányzék fölött pontokból, csillag- és keresztből álló dísz van beverve. Az irányzék alatt egészen a cső végéig szélesbedő csatornával bír.

A fegyver ágya barna kemény fából csontbetéttel és golyótartóval, a melynek födele csontlemezzel van borítva. A tusaborító csontlemez. Az ágy csontbetétei stilizált delphineket, az agy betétei pedig leveleket és gyümölcsöt ábrázolnak.

A golyótartó lemezén renaissance stílben bevésett gyümölcs-csoportok között egy bal lábában követ tartó darút látunk.

A fa töltővessző díszített csontvéggel, a melybe a vascsúcs csavarható be. A cső vége nyolcz oldalas, turbánszerű díszszel. A cső űrátmérője: 19 mm.; hossza: 1·425 m.; a tusával együtt: 1·42 m. Súlya: 7·920 gramm. A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3027.

Csótár, zöld selyembársonyból, két pisztolyborítóval, melyek domború, aranyhímzésű magyar virágdíszszel vannak gazdagon borítva. A csótár és pisztolyborító szélei aranyrojttal vannak körülszegve. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3028.

Állványon.

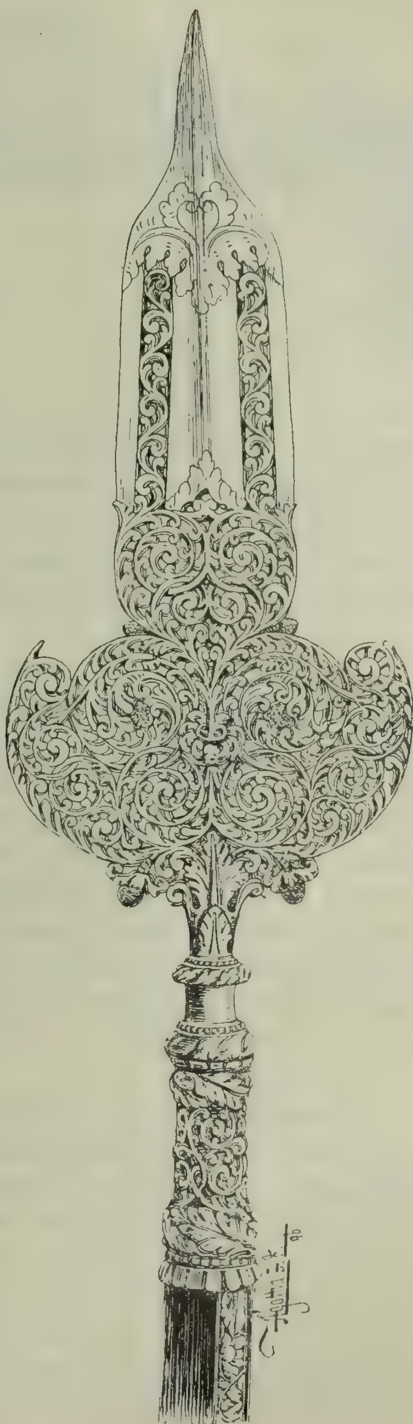
Partizán, tiszti, áttört díszes pengével és vésett tokkal. Az áttört dísz összefonódó stilizált levél-alakokat ábrázol. A lándzsa rövid, négy élű tüskében végződik. A hüvelytok két 27 ctm. hosszú vaslemezzel van az ébenfa nyélre erősítve.

A 14 ctm. hosszú vastokban végződő, fényezett nyél 1·77 m. hosszú, a penge 26 ctm. hosszú s legnagyobb szélessége 11 ctm. A vésetek rajza és technikája erősen emlékeztet az indiai aczélmunkákra. Lehet, hogy ez is törököktől ejtett hadi zsákmány.

A XVIII. századból.

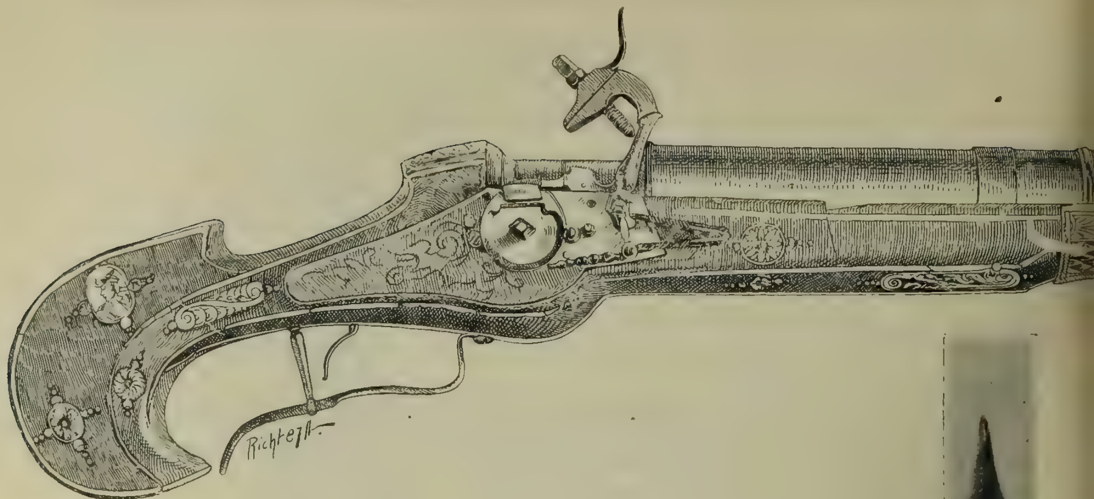
A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Gránátvető mordály (2 drb), ú. n. macskafej (Katzenkopf), kerek lakatos, kovás, hátracsapó szerkezettel. Ezen kézi gránátvetőket először a németelföldi szabadságharczban, a XVI. század közepén használták, később, a XVII. és XVIII. században a várak vívásánál is alkalmazták. Csövük rendesen sárgaréz-fémből vagy bronzból öntött, egy kamarafurattal.

A cső kalibere 52 mm.; a tűzkamra jóval kisebb. A cső hossza: 365 mm., melyből a tűzkamrára 60 mm. esik. A cső felső részén egy kidomborodó, 2 ctm. széles szalagon két nyúlat üldöző agár, a leírt szalag alatt akanthus levéldísz között egy czímer paizson lyra alakban két elefánt-ormányú sisak, a paizsban egy

futó nyúl és négy rézsút futó pólya van bevésve. A mordály ágya és olasz sisaktaraj alakú tusája elefántcsont betéttel díszített. A betétek rozettákat és emberi arczokat ábrázolnak. Nehány csontdarab kiesett. Az egyik darabról hiányzik a sátorvas és ravasz. — A XVII. század végéről. Hossza: 0·61 m.; súlya: 5.800 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pika, síma csiszolt vasból, homorúan kovácsolt négy lappal, melyek a pikavas közepén összeérve, gyengén kiemelkedő bordát alkotnak. A csúcs nyársalakú és négyélű. A nyéltokot magasan kiemelkedő és bordázott három vasgyűrű ékíti. A hosszan lenyúló pántvasak hat szöggel vannak a vékony síma rúdhoz szögezve. A pika két lapján paizs alakú mezőben császári korona alatt a kétfejű sas van beétetve. — A pika vas 16 ctm. hosszú, és legnagyobb szélessége 6 ctm. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Díszalabárd, csiszolt vasból, vésetekkel és áttört mívű munkával. A félhold alakú bárdvasakból már csak az egyik van meg s az is utólag alkalmazott s a nyakvasba ékelt három vasnyújtványnyal van megerősítve. A bárdot áttört mívű és vésetekkel ellátott *S* alakban hajló, két szárnyas griff tartja. A messze felnyúló nyárs négyélű, a nyéltok nyolcz szögletű és vésett levéldíszszel ellátott. A nyéltokból kétoldalt a bordázott négyszögletű rúdra lefutó tartóvasak vas pitykefejes szögekkel vannak a rúdhoz szögezve.

A nyárson egy nagy csúcsgombban végződő sisakszerű kovácsbélyeg van beütve. A félhold alakú bárd átmérője a csúcsokig 19·5 ctm., középen a szélessége 2·5 ctm. A négyszögű nyárs hossza 50 ctm. — XVI. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Díszpartizán, síma, csiszolt vasból, melynek gallérja félhold alakú és tarajosan csipkézett szélű. Egyenes kard alakú késsel, mely a a következőhöz hasonló és rajta a kétfejű sas, fölötte császári korona, alatta dob mellől kiálló harczi jelvények vannak bevésve s a vésetek bearanyozva. A nyéltok magasan kiálló három bordás gyűrűvel tagolt s a hosszan lenyuló pántok négy szöggel vannak a vékony rúdhoz erősítve. A partizán lándzsája 4 ctm.-ből 3·5 ctm.-re fogy, kétélű és hossza a nyaktól a gallérral együtt a csúcsig 22·5 ctm. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Díszpartizán, csiszolt aczélból (3 drb), két oldalt három tövissel ellátva. Egyenes kard alakú lándzsája végén, két oldalt homorú vonalban leszelt éllel, mely által a lándzsa a közepétől kifutó bordákkal négy lapúvá alakul és nyársszerű csúcsban végződik. A partizán tövisei közül kettő fölfelé, kettő lefelé hajlik s a két középsőben kígyófejekben végződő kiterített szalag van vésve, melyen a következő vésett felirat olvasható: ERB ⁚ PRI : LUDVIG . V . H . D . R . E s ez alatt POTZDAM. Ezen feliratok fölött a lándzsa lapján F. R. W-ből összefont monogramm, ezek fölött császári korona. A másodiknak felirata: ERB . PRI . LUDWIG . V . H . D : RE : s ez alatt POTSDAM; a harmadiké: REGIMENT VON LAMOTTE s ez alatt POTSDAM. A partizán nyaka a következő szám alattival egyenlő, azon különbséggel, hogy keresztvasa nincs. A partizán két élű lapja a nyakig 26 ctm., lándzsája szélessége 4·5 ctm.-től 3·5 ctm.-ig keskenyülve fut be a csúcsba. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

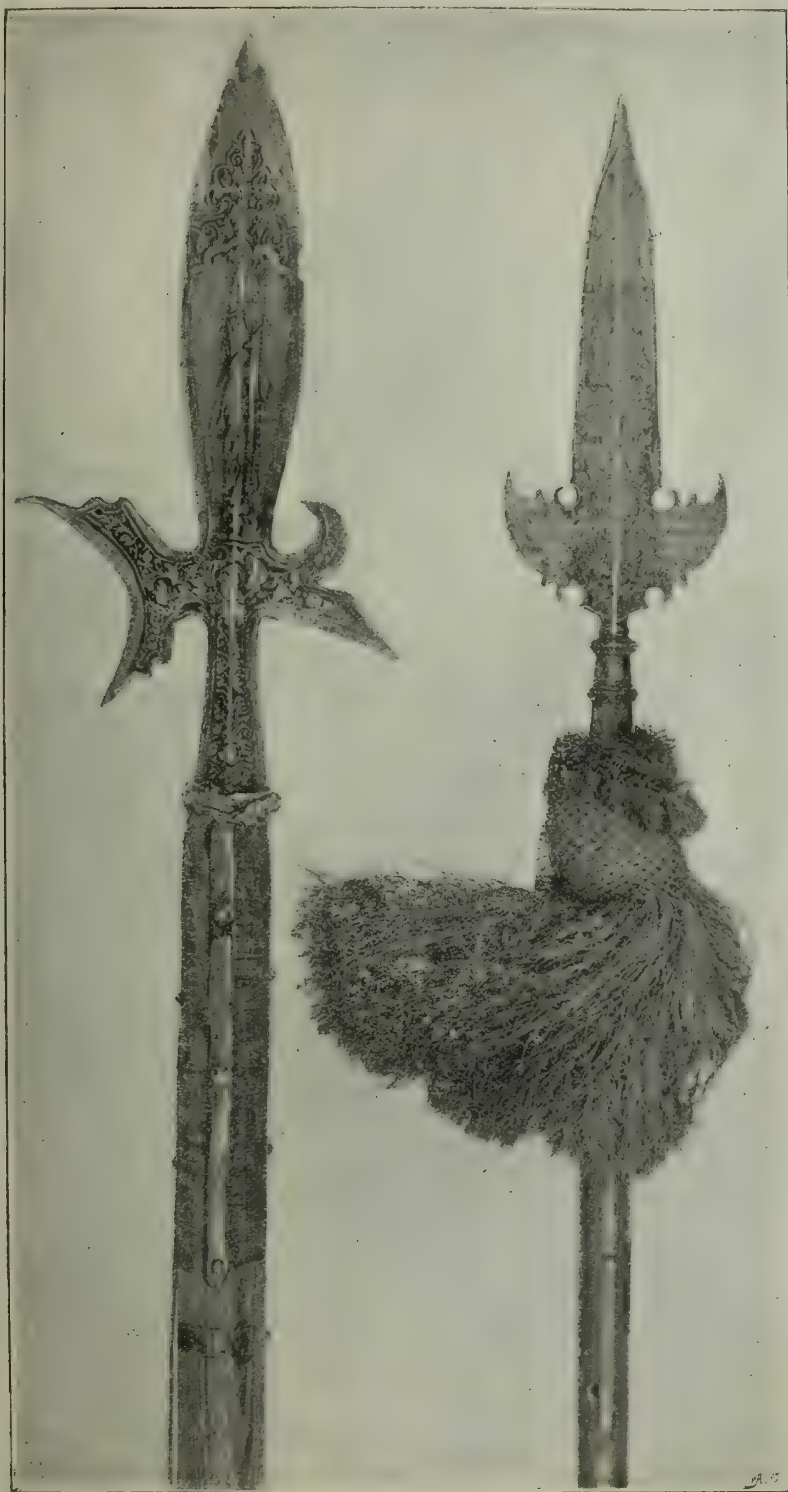
Sponton (2 drb). Hasonló a következőhöz, azon különbséggel, hogy a császári korona alatt F R W betűkből összefont monogramm s ez alatt REGIMENT : v. KALKSTEIN s a galléron POTZDAM van bevésve. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sponton. Levél alakú széles, lapos lándzsa; vasa középen végig kissé bordázott s egy hat lapú, csipkézett szélű, körlap (gallér) által

függ össze a nyolczszögletű nyéltokkal, melyet középen és két végén egy-egy bordázott aczélgyűrű vesz körül. Nyaka alatt egy nyolcz lapra reszelt keresztvas áll, melynek gombalakú két vége egy oldalt lefelé, más oldalt felfelé kanyarított. A nyéltokból két hosszú vasnyujtvány függ alá, melyek hat szöggel vannak a barna, síma rúdhoz erősítve. A partizán csiszolt aczél, gallérja áttört mívű, mely középen egy szent András-kereszt alakú czifrázatot, mellette két oldalt egy-egy kifelé néző félholdat mutat. A lándzsalapon két oldalt császári korona, ezek alatt F és R betűkből összefont, aranyozott monogramm van bevésve. Ezek alatt kiterjesztett szalagon mindkét oldalt REG : PR : WILHELM : v : PREUS felirat van bevésve. Nagy Frigyes idejéből való s a porosz gyalogsági tisztek fegyvere volt. XVIII. sz.
A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Díszpartizán. Egyenes kard alakú vassal, mely egy nyársszerű négyélű hegyben végződik. Gallérja félhold alakú és tarajosan kimetszett szélű s ennek kard alakú vasának közepén a csúcsig gyengén kiemelkedő borda fut végig. A nyak- és nyéltok hat szögletű s ugyanennyi szögletű, bordázott három gyűrűvel van tagolva. A csiszolt vaslapok gazdag vésetekkel vannak borítva, melyek közűl egyik oldalon a csúcs alatt virágos ágon álló galamb, ez alatt IUSTITIA felirat alatt az igazság istenasszonyának képe, — alatta Anno s a gallérvason a herczeg Esterházy-család czímere az aranygyapjas rend jelvényével, melytől balra FÖRCHDE GOTT | VNT EHRE | TEM | FIRSDEN, — jobb oldalt pedig THUE · RECHT | VNT · SCHEVH | NIEMANT; más oldalon szintén galamb alatt fegyvertropheák, ez alatt 1695 évszám; míg a gallérvason levő czímer és feliratok azonosak a fentebb leírtakkal. A vésetek, gallér, nyak és nyéltok, valamint a rúdra két oldalt lefutó nyújtványok aranyozás nyomait viselik s a barna festésű rúdra a nyéltokba való bujtatásánál gazdag aranyhálózattal körűlvett piros selyemrojtból alakított nagy bojt van alkalmazva. A partizán vasa a gallérvassal együtt a nyaktól 27 ctm. hosszú s a gallérvas legnagyobb szélessége 11·5 ctm. — Spontonok és díszpartizánok voltak a XVII. század második s a XVIII. század első felében a gyalogsági tisztek díszjelvényei.
A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Díszalabárd. Kis félhold alakú baltája és szigony alakú foka közűl kiemelkedő kése sáslevél alakú, közepén két oldalt bordázott és négy homorú lapja van. Az alabárd baltája, foka és nyéltokja magyar motivumú féldomború virágokkal gazdagon vésett és étetett. Az alabárd közepén mindkét oldalt szárnyas angyalfő s a lándzsában

3028. 3028.

egy oldalon egy janicsár alakja, más oldalon egy sugarakkal körűlvett fejű, szakállas alak van kivésve, mely valószinűleg a tulajdonos védszentje lehetett, és szent Péter ábrázolásához hasonló.

A nyéltokból két, aránylag kurtább pánt fut le a rúdra, melyhez három szöggel van hozzászögezve. Az alabárd fokába egy mélyített szív-alakban három golyó van fegyverkovácsbélyeg gyanánt beütve. — A lándzsa és balta hossza 30 ctm. — XVII. század. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

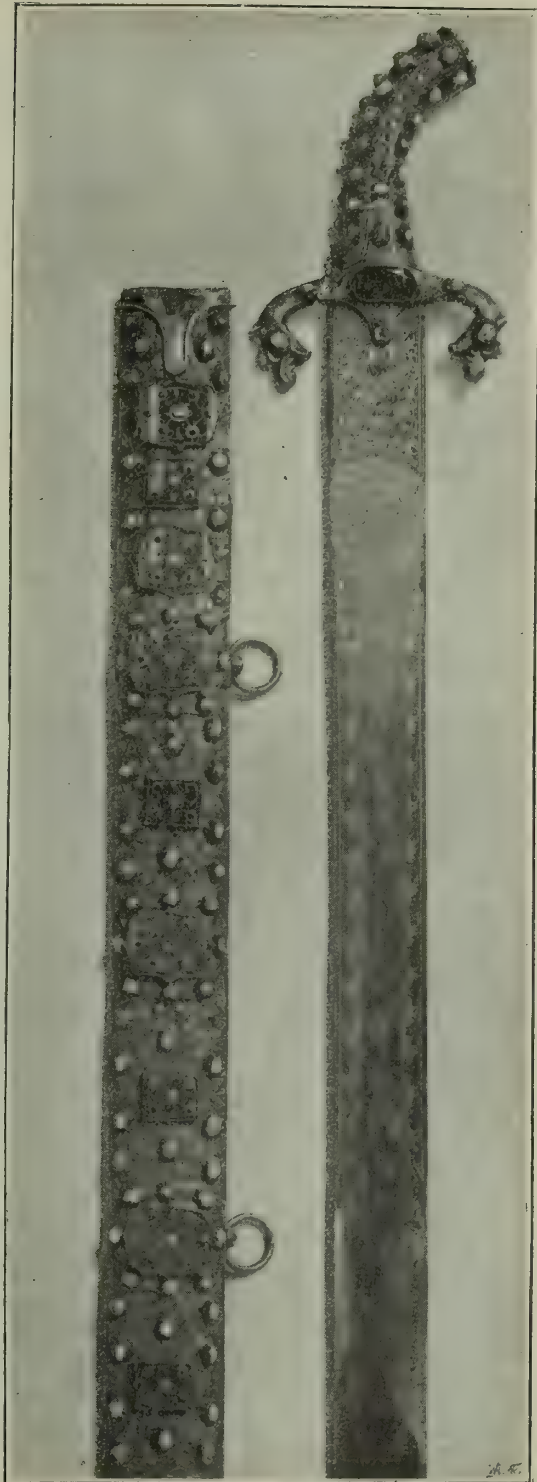
Tölcséres hírlövő puska, öntött vas. Csöve három szögletű. A cső végén sárgaréz tölcsér, melynek átmérője 62 mm. Az otromba tölgyfa ágyhoz három széles, növényi díszszel bevésett sárgaréz pánttal van odaerősítve. E pántok középsőjén bevésve az 1790. évszám és D · Z · Fece-it (igy) Pres-te fölirat. Agyán a növénydísz sárgarézzel van beverve. Lőszerkezete kovás.

Hasonló puskákat a naszádokon használtak. Ez egy magyarországi várból származik. (Lásd *A. Ilg:* Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. Wien. 1882. 58. lap.) Hossza: 1 m. 4 ctm. Súlya: 8·970 gr.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3030.

Díszkard, egyenes két élű, egyenletes széles pengével, a melyet étetett, aranynyal és ezüsttel kiöntött lombdíszítés ékít. Az egyik oldalon kör-körös díszítésben kufi betűkkel koráni mondat, közepén pedig allah szó olvasható.

A hüvely végig aranyozott ezüsttel borított, amely előlapján vésett perzsastílű virágokkal, hátlapján szintén hasonló, de boglár alakú ékítményekkel bír s rajta rekeszes foglalványokban türkiszek és nagyobb négyszög alakú nephritek vannak megerősítve.

A nephritek kétfélék, kilencz közülök nagyobb, hat pedig kisebb szabályos négyzet alakú, s valamennyiben szimmetrikus arannyal kitöltött foglalványokban apró rubint és türkiszekkel díszítettek.

A markolat gyengén görbült, a keresztvas közepén rhomb alakú és két végén lehajlított stilizált sárkányfejeket ábrázol. A markolat és keresztvas hasonló a hüvely díszítéséhez azon külömbséggel, hogy a keresztvas közepén egy nagy vérkő (hiacint) van befoglalva.

A penge hossza 93 ctm., szélessége 4·5 ctm., a markolat hossza 11 ctm. Súlya hüvelyestül 2 kiló.

Hasonló alakú és díszítésű kard a 3045. számú, valamint a nemzeti múzeumnak egy kardja. XVI. század.

A fraknói kincstárból. Esterházy Pál hg.

3031.

Tollas díszbuzogány, keleti forma. Eredetileg hét nephrit szárnynyal, amelyek közül azonban kettő hiányzik. A szárnyak aranynyal kitöltött vésett vonalas díszítésűek és arany foglalatú türkiszekkel kirakottak. A nyelet egy 18 ctm. hosszú nyolcz oldalú csiszolt kristály darab képezi, amelyhez a 15 ctm. hosszú tokos buzogányfej és a 13 ctm. hosszú ugyanolyan arany nyélvég van rövid csap által beerősítve.

Az arany részek bevésett keleti virágdíszszel és vörös, valamint zöld levél-lomb zománczczal ékítvék. A nyél végén és alján egy-egy rubint van befoglalva. A zománcz indo-perzsa munka.

Hossza 49 ctm., súlya 900 gramm. XVII. század.

Andrássy Géza gr.

3033.

Díszbuzogány, körte alakú fejjel, amely fölül erősen lelapított s tíz sodrott huzal által tíz czikkelyre osztott. A czikkelyek köze pontozott alapú s kiemelkedő négyszögekkel díszített. Minden egyes czikk közepén rekeszes foglalványban négy-négy ékkő és pedig smaragd és hyacint váltakozva van megerősítve. A fej tetején egy nagy tojásdad alakú türkisz, tizenhatdarab kisebb smaragd által körülvéve, az alját pedig tizenhat türkisz ékíti. A fejen összesen tizenöt nagyobb smaragd, tizenhat nagyobb hyacint ékkő van (nyolcz rekeszből hiányzik az ékkő). Nyele középen piros bársonynyal bevont, az alján pedig aranyozott ezüst foglalványnyal bír, amely kivert lombdíszítést mutat s felső szélén tizenhat kis türkiszszel befoglalt, végén pedig egy nagy türkiszszel van díszítve.

A nyél hossza a fejjel együtt 61 ctm. Súlya 500 gramm.

XVII. század. Festetich Tasziló gr.

3034.

Díszbuzogány, aranyozott ezüst, hét gerezdes fejjel. Az egyes gerezdek széle csipkézett s lapjai vésett díszítésűek. Minden egyes gerezd alsó részén félhold alakúan áttört. A nyél erős fekete bőrrel bevont és mindkét végén perzsa stílű vésett díszítésű aranyozott ezüst foglalványokkal ellátott, amelyek még nielló díszítést is mutatnak. A nyél hossza a 9 ctm. hosszú fejjel együtt 61 ctm., az egyes gerezdek hossza 7 ctm. Súlya 600 gramm.

XVII. század. Festetich Tasziló gr.

3631 3033 3161 3617 3514 3129 3034

3034

3043.

Díszbuzogány, nagy gömbfejjel, amely áttört mívű, vésett renaissance stílű virág- és lombdíszítésű aranyozott ezüstlemezzel borított, amelynek közeiből az alatta alkalmazott kék zománcz látszik ki.

A gömb övén körülfutó keskeny bordás szalagon egy G-ben álló A betű van kétszer ötvösbélyeg gyanánt beütve. A vörös bársonynyal bevont nyél hasonló díszítésű foglalványokkal ellátott. Ezek, valamint a fej 1 ctm. magas 60 drb rekeszes foglalványú türkiszszel díszítettek.

A gömb tetején 4·5 ctm. hosszú, homorú négy oldalú gula alakú tüske nyulik ki, a nyél kupakon pedig sárkány által körülvéve a Bocskay család czímere és 1605 évszám van domborúan kivésve. A hagyomány szerint Bocskay István erdélyi fejedelemé volt.

A fej átmérője 10 ctm., a nyél hossza 63 ctm., az egésznek súlya 1200 gramm. (Rajzát kiadva lásd: «Magyar történelmi életrajzok». *Szilágyi S.* II. Rákóczy György. 1893. 17. lap.) Mellette 3032. sz. alatt van kiállítva egy csaknem teljesen hasonló buzogány, melyen viszont Barcsay Ákos fejedelem czímere s az 1660. évszám látható. A két példány gondos tanulmányozása valószinűvé teszi, hogy mindakettő későbbi eredetű.

A br. Bruckenthal-féle múzeum, Nagy-Szeben.

3045.

Kard, egyenes, aczélból, török-magyaros markolattal. Keresztvasa két oldalt legörbült s két sárkányfejet ábrázol.

A markolat aranyozott ezüstből készült s külső oldala 31 drb rekeszes türkisz-foglalványnyal díszített. A türkiszek három sorban díszítik a markolatot.

A markolat-kupak végén a rekeszes foglalványból, a valószínüleg czímeres drágakő hiányzik. A markolat alapja és háta vésett vonalas díszítésű. A penge belső oldalán a következő felirat van ujabban kivésve: *Hunc gladium | antiquum | persicum praeda | in bello contra | Turcas proprietas | erat Comitis | Nicolai ultimis | ex stirpe | ZRINYI | decapitatis | 1680 | Deinde proprietas | Francisci ultimi | Comitis Csikulinyi | postea in familia | Sermage | Comitum Petri | I. Troylli, Henrici | Ottonis, Arthuri.*

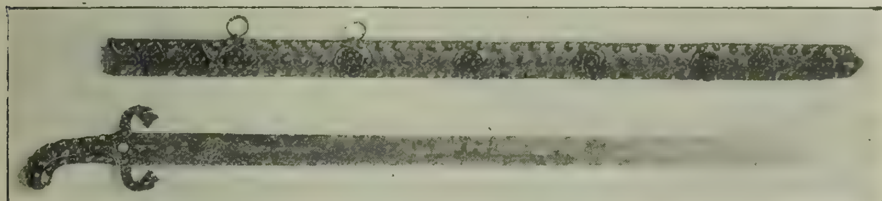
A külső lapon arab felirat ezüst pikkelyekből beverve, ez alatt pedig:

id est | cum fortiorem noli unionem van bevésve.

A penge tövén homorú oldalas nyolczszögben török felirat van, úgyszintén a nyolczszög alatt is.

A keresztvas-peczek alatt a pengén: kovács-bélyeg van beütve.

A penge mindkét oldalán kissé domború, sem vércsatorna, sem homorú vájat nincs rajta és a vége felé fokozatosan kihegyesedik.

A kard hüvelye ezüstből készült vastagon van megaranyozva, s öt hüvelypánttal bír. A hüvely elő- és hátlapja vésett, levél alakú díszítéssel és három sor rekeszes foglalványú 122 darab türkiszkővel kirakott.

A hüvelypántokon a külső oldalon egy-egy nagy nefrit-kő van rekeszes foglalatban. Ebben öt kisebb türkisz van Az öt nefriten kívül magát a hüvelyt még négy nagyobb keleti stílű kerülék alakú nagyobb nefrit díszíti. (A hüvelyről három darab türkisz hiányzik.)

A szíjazat számára a hüvely két hord-karikával ellátott.

E kardhoz szarvasbőrrel béllelt, kívül chagrinnal bevont fatok tartozik.

Hasonló példány a m. n. múzeumban és itt 3030. szám alatt.

A penge hossza: 90 ctm., legnagyobb szélessége 4 ctm. Súlya: 1·890 gramm. Sermage Arthur gr.

3046.

Zászlócsúcs, aranyozott rézből, göbözött tokos nyakkal, melynek szívalakú lándzsáján mindkét oldalon 1677 évszám s ezenkívül egyik oldalon egy angyal által tartott zászlón NON EST CUR |

RENTIS: NEQ | VOLENTIS. SED: | MISERENTIS. DEI felirat; a másik oldalon egy kerülékben Apafinak, mint Erdély fejedelmének czímere, s e körül MICHAEL APAFI: PRIN: TRAN PAR: REG: HUNG: DN.s & SIC: COM: felirat van bevésve.

Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek országlása (1661—1690) valamennyiénél hosszabb volt. Kemény Jánosnak a fejedelemségtől, a szultán parancsából való megfosztatása után, Ali szerdár a gazdátlan erdélyi fejedelmi széket Apafi Mihálynak kinálta oda s a Maros-Vásárhelyre parancsolt nemesek által fejedelemmé tétette. Országlása legnagyobb részében Erdély a török hatalom alatt sinylett, s bár attól maga Apafi is szivesen szabadult volna, ez csak a töröknek Magyarországból való kiüzetésével sikerült, mikor is Lotharingi Károly herczeg törökverő hadainak egy részével 1687-ben Erdélybe vonult s tizenkét várba királyi hadakat rakván, Apafi udvarával Fogarasra vonult, hol már csak mint árnyékfejedelem tartotta fenn magát. Meghalt 1690 ápril 15-én 58 éves korában.

A zászlócsúcs magassága a tokos nyakkal együtt 17·5 cmt.

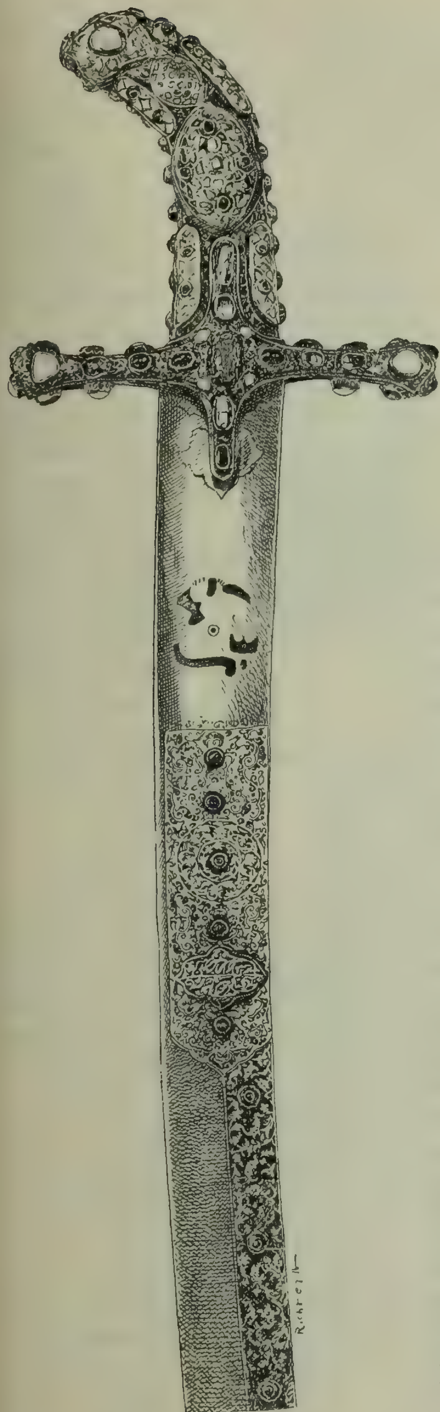
A marosvásárhelyi Teleky múzeumból. Teleky Sámuel gróf.

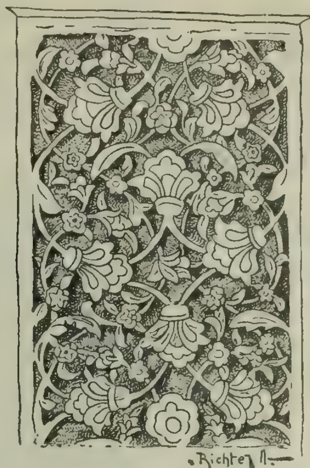
3047.

Tőr, török, hullámosan dömöczkölt, gyengén görbülő pengével, melybe török kovácsbélyeg van beütve. A markolat keresztvas nélküli és alul szarúlappal, ezen fölül elefántcsonttal van borítva. Hüvelye fából van, vésett, aranyozott ezüstlappal borítva; a vésetek virágarabeszkeket, részben tulipánokat mutatnak. A hüvelybe Husszein (?) török ötvös monogrammja van beütve. A penge hossza 17 ctm. Ezen tőrt gróf Niels Bielke tábornok zsákmányolta a töröktől Buda felszabadítása alkalmával 1686-ban és ajándékozta XI. Károly svéd királynak. XVII. század. A stockholmi svéd királyi udvari múzeum.

3049.

Díszkard, persa, arany-damaszk pengével, melynek foka és egyik lapja vésett és aranynyal kiöntött művészi persa arabeszkekkel van díszítve s ezen kívül a pengében az arabeszkek közt arany-rekeszes foglalásban tizenegy rubint és két dalmatin-kő és egy aranyboglárban arab feliratok vannak alkalmazva. A pengében ezen kívül persa kovácsbélyeg van bevésve. Az egyenes keresztvas és a pengére valamint

a markolatra hajló középnyújtványai kivert és vésett aranyozott ezüst s ezen rekeszes aranyfoglalásban negyvennyolcz ékkő, részben rubint türkisz és granát van alkalmazva. A törökös markolat szintén vésett arany s ezen két oldalt hálószerüleg készűlt tíz türkiszes mozaik boglár, kisebb dalmatinokkal és két kék zománczos boglár van alkalmazva, melyek egyikében két kis granát s a nagyobban egy nagyobb türkisz van befoglalva. Azon kívül a markolatfej végében szintén türkiszmozaikból egy rekeszes foglalású kerek boglár s a markolatnak még egyéb részeit harminczöt darab ékkő, részben rubint, dalmatin és türkisz ékesíti. Nem kevésbbé díszes lehetett a most már hiányos kardhüvely, mely fából készült s eredetileg vörös bársonynyal volt bevonva. A hüvelynyilás-borító aranypántnak még meglevő darabja a belső oldalon perzsa virág-arabeszkekkel, felső éle rekeszes foglalásban két türkisz és egy rubinttal, külső oldala pedig aranyrekeszes foglalású ékkövekkel volt borítva, melyek közűl jelenleg egy világos rubint, egy nagy és három kis türkisz van meg.

A három hüvelypánt vasból van, arany-lemezzel borítva, melyek belső oldala niello-díszt mutat, külső oldalukra pedig nyolczszor karajolt nagy aranyboglár van forrasztva, melyek közűl kettő apró türkiszekkel körülszegve, eredetileg kilencz-kilencz nagyobb ékkővel volt aranyrekeszes foglalásban díszítve, jelenleg azonban a szegésből a felső pántról kilencz kis türkisz, a boglárból öt nagyobb ékkő, a középső pánt szegéséből kilencz kis türkisz s a boglárból három nagy ékkő hiányzik. Az alsó pántról úgy a boglár csúcsai, valamint két kisebb és két nagy ékkő hiányzik. A jelenleg meglevő világos színű három rubint és két türkisz közt egy kis dalmatin és négy kis zafir van alkalmazva. A csúcspánt aranyborítása teljesen hiányzik. A felcsatoláshoz fehér (talán eredetileg zöld) és vörös, valamint arany tagolatú lapos selyemzsinór szolgált, mely a hüvelyre van rácsavarva. Ezen kardot Bethlen Gábor, erdélyi fejedelem (1613—1629) ajándékozta sógorának, II. Gusztáv Adolf, svéd királynak, kitől segítséget várt azon tervéhez, hogy a lengyel királyi széket elnyerhesse. A penge hossza 84, szélessége 4 ctm. A hüvely nem a kardhoz való s valószínüleg egy erősen görbe török kard fekete sagrin borítású hüvelyére a Bethlen-féle kard borítása lett ráhúzva. A művészi kivitelű kard még a XVI. század végéről való. Súlya: 1 kilogramm és 200 gramm.

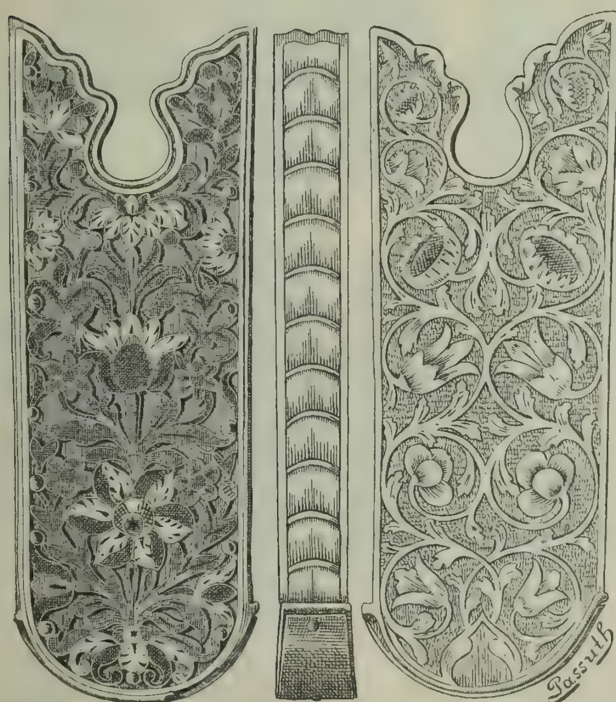
A stockholmi svéd királyi udvari múzeum.

3051.

Díszkard, magyar, szablya alakú pengével, melyen két oldalt széles, kettes vércsatorna fut végig. Keresztvasa egyenes és hatszögletű, mindkét végén csavarmenet alakúan bordázott gombokban végződik. Úgy a keresztvas, mint a mérsékelten előre hajló markolat aranyozott ezüstből van, keretes, erdélyi tipusú, zománczú, magyaros virágdíszszel gazdagon borítva, mely zöld, kék, lila, fehér és részben sárga színekből alkotott és erezett domború és lapos stilizált virágokból, valamint levelekből van összeállítva. A virágok közt a tulipán, árvácska, nefelejts és lóherlevél a főmotivumok. A sodronykeretes zománczdísz közűl az aranyozott alap sárga, nyugtalan fénye sugárzik ki s a markolatfejet egy sok szögletre csiszolt tojásdad alakú carneol zárja be. A hüvely fából készült, fekete bőrrel bevonva s e fölött a csusztató- és hüvelynyilás pánt, valamint a két karikás pánt aranyozott ezüst. E pántok a test felé eső oldalukon tulipán, nefelejts és bogáncsvirág véseteivel vannak díszítve; külső oldaluk pedig a markolaton alkalmazott virágokkal egyező sodronykeretes zománczdíszszel van borítva. A csusztató pánt stílje, bár a markolat- és hüvelynyilás pánt stiljével egyező, mégis a színezés és lapos technika tekintetében

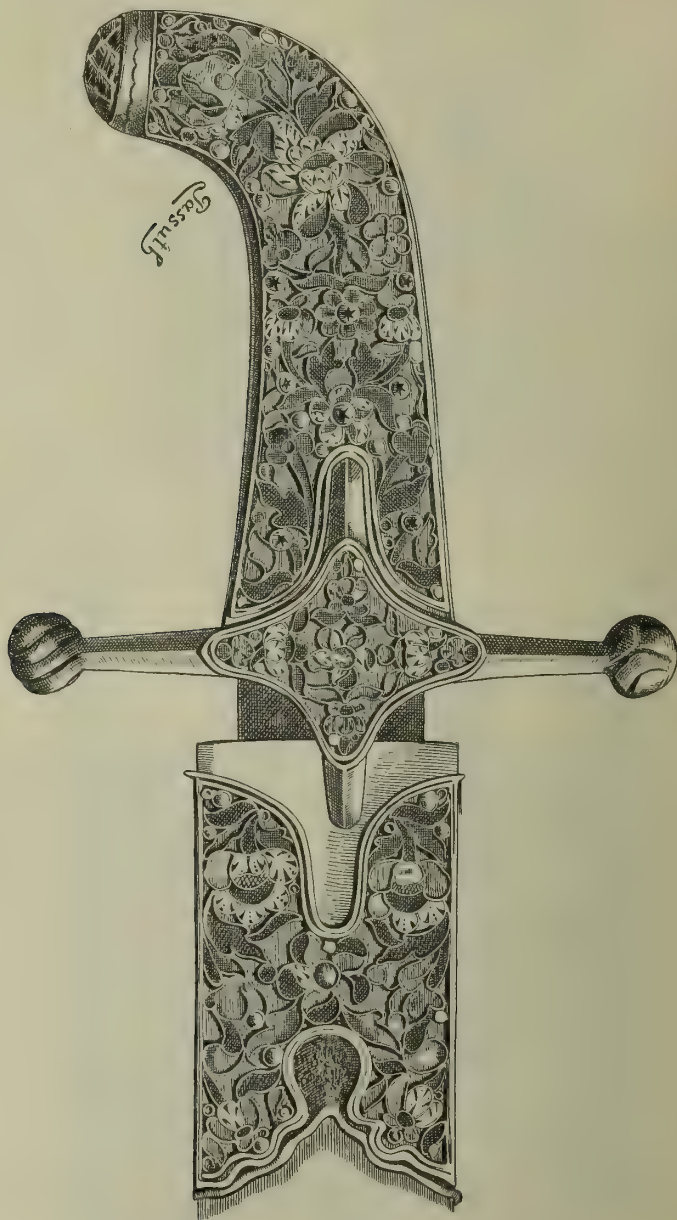

3051

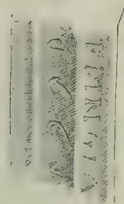
3051

azzal nem levén teljesen azonos, a mellett bizonyít, hogy ezen zománczozás a lapos zománcztól a domborúhoz átmenetet képez s így a XVII. század elejéről való. (Hasonló zománczozások a magyar nem-

zeti múzeumban levő nehány csatton és kardon fordulnak elő.) (Lásd: *Kövér Béla* értekezését az «Archæologiai Értesítő» 1895. évi folyama XV. kötet 4. sz.) A kard pengéjének hossza 76, szélessége 32 ctm.

Özv. gr. Batthyány Béláné.

3054

3054

3054

3054.

Díszkard, erősen görbülő, szablya alakú pengével, melyen kettes vércsatorna fut végig. Keresztvasa négy küllőjű, egyenes s úgy ez, mint a nyolczszögletű, vége felé előre görbülő markolat aranyozott ezüstből van, melyekbe bogáncsvirág és bogáncslevelek vannak vésve s közben rendszeresen alkalmazott keretes, domború magyar, úgynevezett erdélyi sodrony zománczdísz van fölrakva, mely fekete eres kék és vörös eres fehér nefelejtsek és vörös eres fehér tulipánokból van összeállítva. Hasonló díszítésűek a fekete bőrrel bevont hüvelynek aranyozott ezüst csúsztató- és hüvelynyilás pántjai, valamint a kardhordó szíj két karikás pántja is. E gyönyörű magyar díszkard pengéjének hossza 74 ctm., szélessége 32 mm. A pengébe FRINGIA, ez alatt 1661 évszám és a vércsatorna végibe A—CS bélyeg van bevésve.

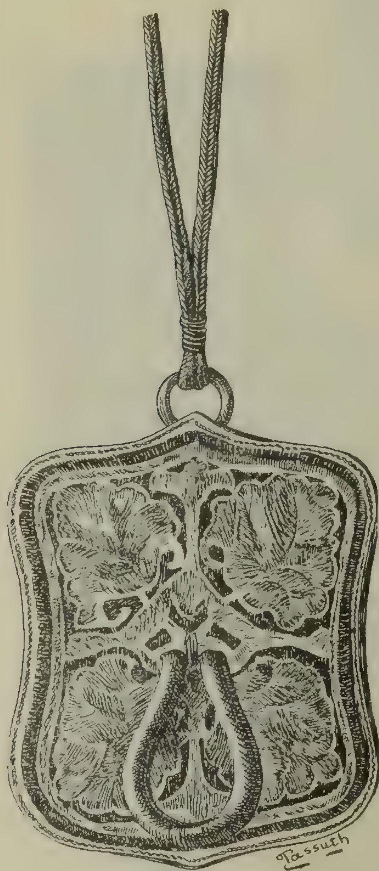
A herczeg Czartoryski-múzeum Krakó.

3055.

Buzogánytartó (topuzlik), török, erős tehénbőrből, négyszögű alakban. Előlapja piros bársonynyal borított (kïrmïzï katife) és pergamentre arany szálakkal himzett díszítéssel ékített. Közepén egy fél ctm. vastag zöldbőrből készült hurok van, a mely eredetileg ezüst szállal volt körülfonva és a buzogány beakasztására szolgált. — A buzogánytartót egy 21 ctm. hosszú selyemzsinór segélyével lehetett a nyeregkápára akasztani. Hossza 12 cmt., szélessége 10 ctm. XVII. század.

A sáromberki kastélyból.

Teleky Sámuel gr.

3055

3057.

Gerezdes díszbuzogány. A buzogányfej tíz körcsillag által áttört mívű, tűzben aranyozott vörösréz gerezdből áll, amelyek a felső és alsó részükön kis horoggal bírnak. A fanyél közepén ezüst szövésű lemezzel, a két végén pedig 12·5—16 ctm. hosszú aranyozott és vésett mívű díszes pánttal borított.

Az alsó ezüstpánt rubint ékkővel díszített. (A többiből az ékkő hiányzik.) A buzogánygomb tetején türkiszt utánzó kék pasztagyöngy van díszítésül alkalmazva.

Hossza a fejjel együtt: 64 ctm. Súlya: 900 gr. XVII. század. Festetich Tasziló gr.

3059.

Állványon.

Testőrségi bárd, úgynevezett Couse, hasas késalakú széles bárdlappal, amely egyoldalú gula alakú vastokba van beerősítve s egy karika segélyével az 1 méter 87 ctm. hosszú, nyolcz oldalú puha nyélre szögelve. A gyűrű alatt rövid, fekete rojtdíszt látunk, míg a vastokon az aranyozás nyomai mutatkoznak.

A bárdlap beétetett lombdíszítéssel bír, amelynek közepén a sugarak által körülvett Szűz anya képe és lábainál angyalfejek láthatók. Ezután MATHIAS | REX | VNG *1616* felirat, ezalatt pedig az egyik oldalon egy teljes vértezetben álló harczos alakja, a másik oldalon egy kigyóval viaskodó oroszlán látható. Hossza 57 ctm., a tok hossza 24 ctm., legnagyobb szélessége 11 ctm. Súlya 2 kiló 350 gramm.

(Hasonló kiadva *J. M. Heberle:* «Die Waffen-Sammlung des Herrn A. Ullmann in München.» II. Folge, 134. ábra, 15. lap.)

Andrássy Géza gr.

Granátvető puska (Katzenkopf), öntött és esztergált sárgaréz csővel, előre csapó kovás szerkezettel. A csőbe *Wanney* angol fegyver-kovács neve van bevésve. A francziás szabású diófa-ágy végén párnázott. Foglalvány, sátorvas sárgarézből van. A cső hossza 37·5 ctm., a tölcsér átmérője 69 mm. Súlya: 6 klgr. és 500 gramm. — XVIII. század. A kismartoni kastélyból.

Esterházy Pál hg.

3059 3059

Díszpartizán csiszolt, síma vasból, középen két oldalt a nyaktól kiindúlva a csúcsig futó két széles vércsatornával. A nyéltok tíz szögletű és egy magas, bordázott vasgyűrűvel van a félhold alakú gallérvas alatt ellátva. Alakja hasonló a 3028. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy ezen partizán sokkal nagyobb és vésetek nélküli. Az egész vasszerkezet aranyozva volt s a folyondárszerűen felfutó vörösfehér csíkkal ellátott rúdra hosszan lenyuló két tartó vasnyújtvány, pitykefejű szögekkel van a rúdhoz szögezve. Az alkalmazva volt gazdag piros selyembojtnak már csak a fejbélése van meg a felső selyemrojt gyűrűvel. A partizán hossza a nyaktól számítva 31·5 ctm., s a gallérvas legnagyobb szélessége 15·5 ctm. — XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, gránát-vető. (Katzenkopf.) Csöve sárgarézből öntött. A száj átmérője 54 mm. A puska agya diófa és sárgarézzel montirozott és faragott.

Kovás szerkezetének külső lapjába bevésve: Lindner Dániel. Kolosvárt. Hossza 65 ctm. A jelen század elejéről. Súlya: 6·220 gramm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3061.

Fegyverállványon.

Puska, kereklakatos, hátra csapó kovás szerkezettel. Nyolcz oldalú vont csövének közép lapján a mellékelt fegyverkovácsbélyeg van beütve. A kovatartó vésett nyakú; a szerszámlemez sima, míg a kerék lapján lombok között egy bevésett korona látható. Az egyszerű ágy és őzpata alakú puskatusán néhány kezdetleges vésetű csontlemez betét van díszül alkalmazva. A cső valószínűleg későbbi eredetű. A cső hossza 67 ctm., a tusával 93 ctm., ürátmérője 16 mm. XVI. század vége. Csoma József.

MAX

Ágyú mintája, hasonló a 3648. szám alatt leirt mintához, díszítése azonban jobban van kidolgozva. A cső felső részét körülfutó stilizált levélfüzér, alsó részét pedig két angyal által tartott czímer alatt

két szárnyú lobogót tartó genius alakja díszíti. A lobogón AF és egy góthikus kettős W-hez hasonló monogramm van kivésve.

Az ágyú talpa 53 ctm. hosszú, s elején 6 ctm. széles, a tizenkét küllős, széles talpú kerék 17 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 34·5 ctm.; kalibere 17 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú, csatakígyó, mintája vörösrézből, erősen kiemelkedő peremmel, két delfin alakú füllel. A cső eleje síma, hátsó részén pedig czímer alakú díszítés van kivésve. A cső oroszlánfejet ábrázoló csapban végződik. A 69 ctm. hosszú ágyútalp 19 ctm. átmérőjű, tizenkét hosszú küllős, széles talpú, nagy agyú kerekeken nyugszik.

A cső hossza 39 ctm., az űr átmérője 20 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sugárágyú, mintája, bronzból. Alakja hasonló a 3648. szám alatt leírt ágyú mintájához. Díszítése a cső felső részén egy vázában levő stilizált virágbokrétát, e fölött felhők között a dárdás *Pallas-Athene-t,* a cső alsó részén a czímer alatt a sason ülő villámszóró *Jupitert,* a mint az ellene fellázadt titánokat leveri, ábrázolja. A czímert és a leírt mythologiai képet stilizált liliomkeret foglalja be. A 62 ctm. hosszú ágyútalp, 12 rövid küllős, 14·5 ctm. átmérőjű kerekeken nyugszik. A cső 41 ctm., kalibere 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sugárágyú, mintája; hasonló a 3648. szám alatt leírt ágyúhoz, díszítése azonban a cső felső részén háromszögekben csoportosúlt pávafarkat, a cső alsó részén a czímer alatt két gyermek által tartott lobogó között zászlót tartó pánczélos női alakot ábrázol, mely egyik lábát felhőkön lebegő golyóra támasztja (Pallas mint Fortuna). Előtte fellobogózott várfal, mögötte pedig szélmalom. Az 50 ctm. hosszú ágyútalp 16·5 ctm. átmérőjű, 12 küllős kerekeken nyugszik. A cső hossza 33 ctm., kalibere 16 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, előre csapó kovás szerkezettel, mely szerkezet újabb keletű. A nyolcz szögű, síma vont cső irányzó sarkvason nyiló kettes irányzékkal és czélgombbal van ellátva. A végig ágyazott fegyver sátorvasa háromszor ívelt és vésett mivű. A szarúcsontból való tusaborítóval ellátott tusán jobb oldalt keskeny, kihúzható ajtócskával ellátott rekesz van kivésve. A csövön 16 FRANZ BVX BAVM 93

fegyverkovács-név és évszám van bevésve. A cső hossza 83 ctm., a csőűr átmérője 12 mm. Súlya: 3 kilo és 200 gramm.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (2 drb), kéken befuttatott, nyolcz oldalú csővel, födött kereklakatos, hátra csapó kovás szerkezettel.

A cső közép lapján a puskaműves neve és bélyege: BALTHASAR ZELNER van bevésve. A bélyeg czímerpaizst ábrázol, közepén Z s fent két oldalt B és Z betűkkel. A keményfa tusa és ágy faragott díszítésű és sárgaréz foglalványnyal bír.

A nyolcz csatornás cső hossza: 83 ctm., a tusával: 1·15 m.; a cső űrátmérője: 15 mm. A XVIII. századból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, kéken befuttatott, hátul nyolcz oldalú hosszú csővel és egy kisebb, nyolcz oldalú pisztolycsővel és két előre csapó kovás szerkezettel. A hosszabb cső végén 16 ctm. hosszú lapos, három élű pengével, a mely 10 ctm. hosszú nyakkal bír és csapó rugóval van ellátva s csuklón forgatható.

A tusának fölső részén van a kisebbik cső.

A cső fölső lapján négy stilizált liliom, egy kerek paizsban pedig csillagjegy van beütve, arany alapon.

Az egyik szerszám-lemezen: FRANZ STRANSKI, a másikon: A FORCHTENSTEIN (Fraknó) van bevésve.

A cső hossza 78 ctm., a rövidebb cső 32·5 ctm., a hét oldalú cső űrátmérője 15 mm. Súlya: 4 kilo 200 gramm.

A tusa franczia. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska. Egy csövű. A cső vésett és öntött díszítményekkel gazdagon ékített. Alul Athene Pallas alakja, fölötte trombitáló génius és amorett lebeg. Hátracsapó kovás szerkezettel. A vasalás többi részlete is művészileg vésett és öntött aczélból készült. A diófa ágy delfinfejet mutat.

CHASTEAV. A PARIS

Az agy oldalaiba ezüsttel akanthuslevél-dísz és stilizált sárkány alakja van beverve. Az alsó irányzék széles csatorna forma. A csö-

vön bevésve: *Chasteay A Paris.* Az agy talpvasán bevésve fegyvertropheum között játszó amorettek. — Hossza 57·05 ctm.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Puska. Revolver szerkezet. Síma, kékre futtatott csővel. Az alsó pánton az irányzék egy sárgarézből öntött és vésett sárkány. A revolverhenger hat csövű, hátracsapó kovás szerkezettel. Ágya tiszafa törzsből készült. Hossza 39 ctm. Súlya: 4 klgr. és 200 gramm. — XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Puska, nyolcz oldalú, utánzott damaszkusi csővel, előre csapó kovás szerkezettel. A tűzkamra fölött renaissance díszítés között paizsos és kardos női alak van domborúan kivésve, a sárgaréz irányzék fölött pedig IN BRAVNSCHWEIG felirat látható.

A cső ágya és a franczia tusa díszesen kifaragott és sárgaréz foglalványnyal, sátorvédővel és tusaborítóval ellátott. A vadászjelenetet ábrázoló szép vésett szerszámlemezen IO. ULRICH MÄNTZ neve olvasható. (1708-ban III. Károly számára is dolgozott).

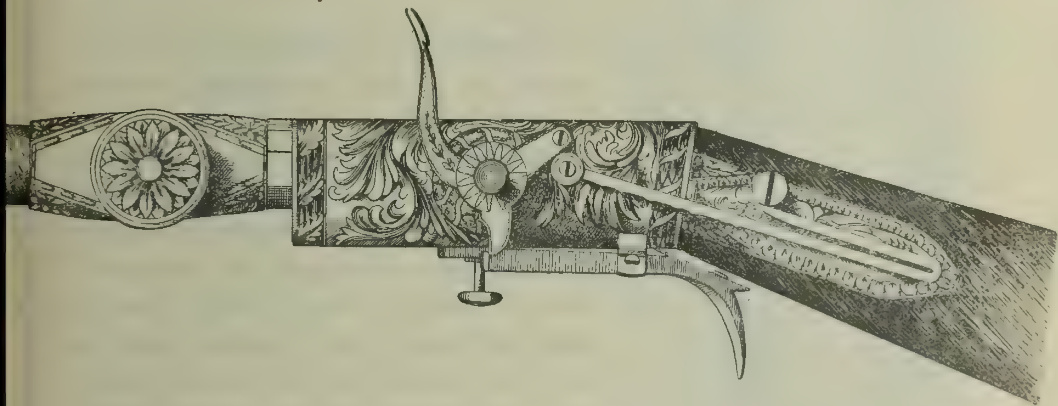
A cső hossza 71 ctm., a tusával 1·07 m., az űr átmérője 15 mm. XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Puska, dömöczkölt, hengerded, török bélyeges csővel, török előre csapó kovás szerkezettel. Az ágy a cső közepéig ér, és a franczia tusa vaslemez borítóval bír. A fa töltővessző két rézhüvelyben van. A cső hossza 1 m., a tusával 1·36 m., az űr átmérője 20 mm. Súlya 4 kgr. és 800 gramm. XVII. század vége.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Szélpuska, barnára fényezett, síma két drótcsővel, melyek az agyra rácsavarhatók. A csövek egyike 11 mm. csőűr-átmérővel seréthez, a másika 10 mm. átmérővel golyóra való. Mindkettő irányzóval

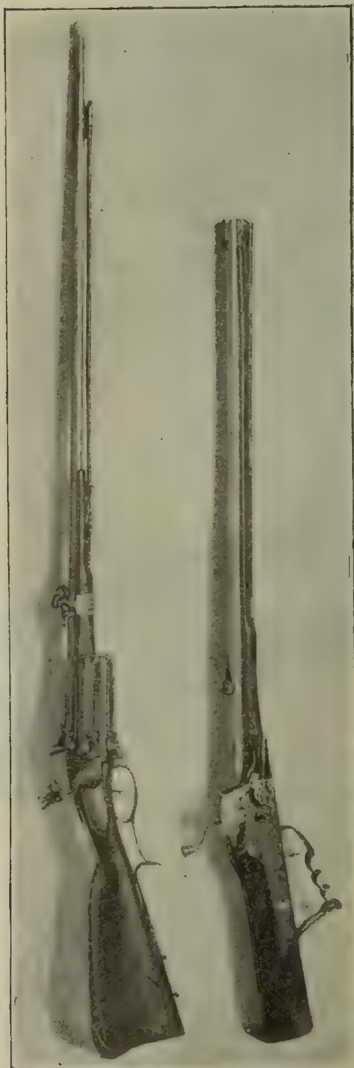

és czélgombbal van ellátva. A serétes csőben egy elmés szerkezetű, keresztben átfúrt henger fordul, melyhez a cső keresztben át van fúrva s így a töltény oldalról illeszthető be s egy fordítással a henger azt a csőfurat irányába állítja be. Elmés az elsütő készülék is, mely egy három tüskéjű dióból áll rugó szerkezettel s a közepén átfutó, és a középagyban keresztül nyuló kis henger vele együtt fordul s belől a légsűrítő nyilását zárja el. A dió előre fordításánál egyik

tüskéje a ravaszba akad s annak megrántásánál elszabadulva, a hengerrel együtt hátra fordulva útat nyit a rohanó légnek, mely a löveget a csőből kilöki. A légsűrítő készülék az elegánsan formált és könnyű vas tusában van, mely fényes, barnavörös marokin-bőrrel van borítva. A középagy művészi lombvésetekkel födött. E valószínüleg olasz munkán a készítő neve nincs bevésve. — A cső hossza 77·5 ctm., az egész fegyver hossza 126 ctm., súlya 2 klgr. és 670 gramm. — Jelen század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Puska, hátra csapó kereklakatos szerkezettel, melynek hullámvonalú, dömöczkölt nyolcz szögű csöve kettes irányzó-lappal és hosszú sárgaréz czélgombbal van ellátva. A foglalvány, lobbantyúlap, sátorvas és tusa borító sárgarézből van, vésett mivű vadászjelenetekkel és lomb-arabeszkekkel gazdagon borítva. A diófa agyban jobb oldalt egy keskeny, kihúzható ajtóval elzárt rekesz van kivésve.

3061 3061

A csőben CASPAR ZELNER bécsi fegyverkovács neve van bevésve és aranynyal kiöntve. — A cső hossza 83 ctm., a vont cső űrátmérője 14 mm. XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból.

Esterházy Pál hg.

Szélpuska, csiszolt, kerek vascsővel, melynek légsűrítőjét a vágott kúp alakú bőrrel bevont vastusa képezi. A közép agy, sátorvas és tusaborító sárgarézből van s a vékony, síma vascső mindkét végén sárgaréz gyűrűspánttal van beszegve. A cső hossza 80 ctm., a csőfúrat 1 ctm. Súlya: 2·970 gramm. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szélpuska, nyolcz szögletű vont csővel, a cső közepéig diófa agyba foglalva.

A szélpuska-szerkezeten kívül kovás szerkezetű lobbantyú is van reá alkalmazva s a csövön és előagyon puskavessző-

gyűrűk sárgarézből, s úgy ezek, valamint a szintén rézfoglalvány, sátorvas és tusaborító rococo stílű vésetekkel s a lobbantyú-lap hadi jelvények véseteivel díszített, melyek közt I. BOSLER Darmstadt, fegyverkovács név van bevésve. A légsűrítő a tusában van alkalmazva. Az irányzó lappal is ellátott cső hossza 99·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 13 mm. Súlya: 5 kilogramm. — XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kurlandi tschinka, hasonló a 2958. sz. alatt leírt fegyverhez. Az irányzék 12 mm. magas, 27 mm. hosszú, hengeres, bordázott csővel van fedve. A töltővessző s a golyótartó fedele hiányzik, az ágy eleje letörött, a csont betétek egyrésze kiesett.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kékre futtatott, nyolczszögű kurta, vont vascsővel, előre csapó kovás szerkezettel. Egyebekben hasonló a 3026. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a sárgaréz tusaborító és foglalványok nincsenek vésetekkel ellátva s a csövön CASPAR ZELNER s a vésett lobbantyú-lapon CASPAR ZELNER IN WIEN van bevésve. (Bécsi fegyverkovács a XVIII. század végén; lásd Aug. Demmin «Die Kriegswaffen», Lipcse 1893. I. köt. 1014. lap.) A cső hossza 62·5 ctm., a csőűr átmérője 18 mm. XVIII. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kurlandi tschinka, kereklakatos, előrecsapó, kovás szerkezettel. A kereklakat rugói kívül vannak. A kerék fölött erős félkörű vasív van, a mely egyszerű bevésett vonalakkal díszített. A kovatartó sasfej alakú, vésett díszítéssel, gömbös fogóval. A cső síma, nyolcz oldalú, czélgömbös és irányzékkal ellátott, közép lapján elmosódott puskaműves-bélyeggel, mely L betűhöz hasonlít.

A fegyver ágya elől csonka, egészen az első csőtartó szögig. A tusát három darab, durván vésett csontlemez díszíti. A tusában golyótartó, újabb eredetű fedőlemezzel.

A csőűr átmérője (kaliber): 14 mm.; hossza: 1·02 m.; a tusával együtt: 1·33 m. Súlya: 5·80 gramm. A XVII. század első feléből.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, domborúan gazdagon vésett nyolczszögű csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. Az akanthusszerű lombvésetek közt emberfej, oroszlán, farkas, szarvas és medve alakjai vannak kivésve és a cső közepén egy koronás czímerpaizs, a mely két gerenda által négy mezőre oszlik s a mezőkben galamb és csillag váltakozva vannak bevésve.

A czímer fölött 1672. és WC—GF. bevésett évszám és betűk. A puskacsőből egy vas nyujtvány áll ki, mely a középagyhoz csavarral van erősítve s a lőporkamrán GEORG HOFMAN név van bevésve.

Irányzója aczélból van, s a czélgomb hiányzik. Az előagy a cső alatt végig van eresztve és sárgarézzel beszegett. Úgy a rokokó vésetekkel ellátott diófa agy, mint a rézből való sátorvas, foglalvány, tusaborító és puskavesszőtartó gyűrűk, valamint a lobbantyú, a XVIII. század második feléből valók, s ez utóbbin PRESPVRG van bevésve.

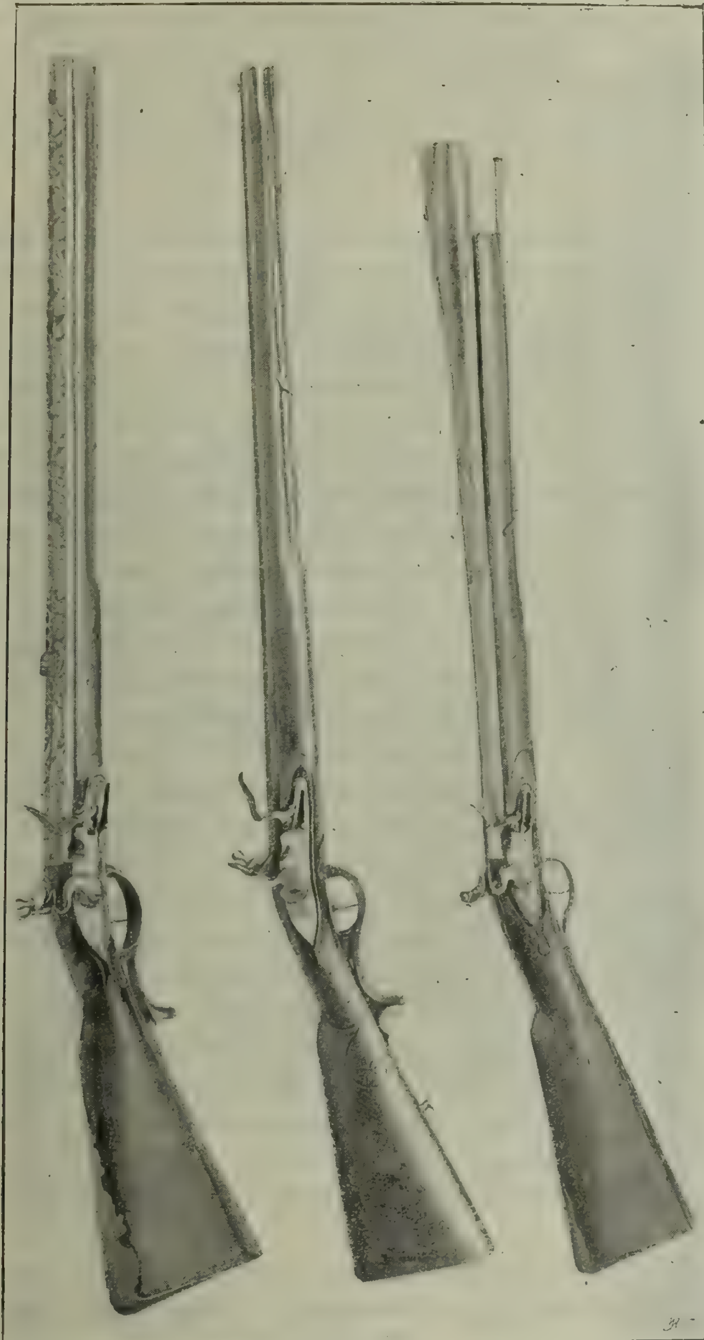
A cső hossza 70 ctm., a csőűr átmérője 13 mm. Súlya 4·700 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Gránátvető puska, kovás szerkezetű lobbantyúval. A lőporkamarától öt lapban kiinduló csöve végig agyalt, czélgömbbel ellátott s egy esztergált és akanthusszerű virágokkal vésett öblös bronz mozsárban végződik, mely a csőről lecsavarható. A fából készült puskavessző részére bordázott vasgyűrűk vannak az előagyba beeresztve s a középső gyűrű helyét egy aczélból metszett, emberi arczú szörny feje foglalja el. A csőfoglaló pánt áttört mívű és kétfelé hajló irányzékkal van ellátva. A foglalvány kígyó alakú és vésett s úgy a cső, mint a lobbantyú vésett virágokkal és alakokkal s a diófa agy vége tusaborító vassal van ellátva. A lobbantó serpenyő alatt ANS : DEXT van bevésve. A puskacső hossza 73·5 ctm., a csőűr átmérője 16 mm.; a bronz mozsár hossza 14 ctm. és 7 mm. s átmérője 8 ctm. és 7 mm. Súlya: 5·660 gramm. XVIII. század.

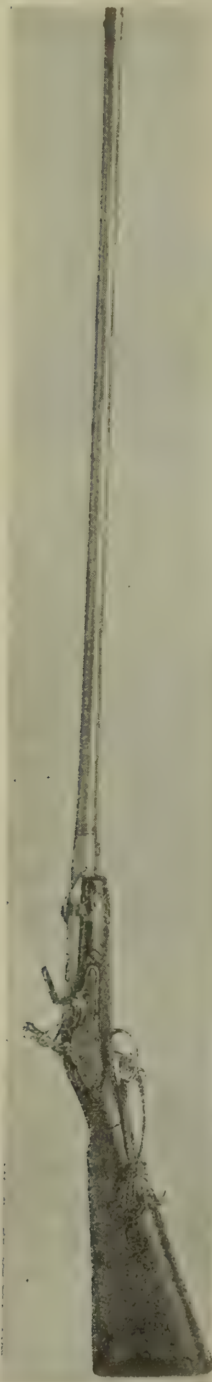
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, tölcséres. Három tagolatú, síma csöve a puskapor-kamaránál előbb öt, azután egy bordázott bereszelt gyűrű által elválasztott 11 lapúvá válik, hol egy ismét bereszelt, bordázott gyűrűtől símává és a végén tölcséressé alakul s a tölcsér körül bereszelt bordázatokkal díszített. A lobbantyú előre csapó kovás szerkezettel, a diófa agy domború lombdíszű vésetekkel ékített és úgy a sátorvas, valamint a foglalvány, az előagy beszegése, valamint a puskavesszőtartó gyűrűk metszett sárgarézből vannak. (Puskavessző hiányzik.) A lőporkamarán túl a csövet egy rézpánt szorítja az előagyhoz, melyből baloldalon egy hajtott kurta vasvessző nyúlik a foglalvány

3061 6665 6665

középéig s ahhoz csavarral van erősítve. A középagyon egy koronás czímerpaizs van vésett sárgaréz lapból beillesztve, melynek mezeje üresen hagyott. A puskacsövön a lőporkamara fölött elől és hátul alkalma-

SPERANDIO MVTTI

zott vésett három csillag között * * SPERANDIO * MVTTI * * olasz fegyverkovács neve van bevésve. A cső hossza 60 ctm., a tölcsér átmérője 48 mm. Súlya: 3·300 grm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű, előre csapó kovás szerkezettel, a lőporkamarán alig túlérő kurta előagygyal.

A puskacső az előagyba való beillesztéseig nyolcz szögletű, innen kezdve a szögletek mintegy 4·5 ctmtrnyi hosszban leszeltek s egy bereszelt, bordázott gyűrű által vannak a hosszú, kerek, fúrott, síma csőtől elválasztva, mely az előagy végződésénél a nyolcz szögletű csőről lecsavarható. Ugyancsak lecsavarható a tusa is.

A vésetekkel díszített csiszolt vascsövet az előagyhoz sárgaréz pánt foglalja le, mely teknő alakúvá bereszelt irányzó lappal van ellátva. A lőporkamarán felül LAZARO * COMINÁZZO olasz fegyverkovács neve van bevésve. A vadászjelenettel bevésett lobbantyú, tusaborító, czélgömb és foglalvány sárgarézből van. A tusa alsó élén egy kihúzható rugós ajtócska egy rejtek üreget zár el, mely a puskacsavar elhelyezésére szolgált. A cső hossza 107·5 ctm., a csőűr átmérője 14 mm. Súlya: 2·000 grm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű, hasonló a 3026. szám alatt leírt fegyverhez, azzal a különbséggel, hogy ezen a díszítés és vasalás sárgarézből áll. A farészek ki vannak faragva. A sátorvas sárgarézből van, stilizált bevésett díszítéssel, hármas félkörrel. Az ágy eleje sárgaréz vasalás, a melyben egy vaddisznót üldöző

eb alakja látható. A tölténytartó lemeze cannellirozott és három sor elefántcsont betéttel díszített. A szerszám-lemezen medvevadászatot ábrázoló jelenet van bevésve. A kovatartón Pallas-Athéne alak látható.

A cső kéken befuttatott s alján az irányzék alatt GASPAR ZELNER és arabeszk díszítés van tausált munkában. A cső valószínüleg újabb időben renoválva lett. — A XVII. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szélpuska, csiszolt, síma, fúrott vascsővel, mely kiindulásától harmadrészben nyolcz szögletű, innen széles, bereszelt, bordázott gyűrűk által elválasztva, a cső végeig kerek. A könnyű diófa-agy tusája belől kivájt s a légsűrítő gépezet, mely egy a tusa jobb oldalán kinyúló négyszögű vasgombra alkalmazhaló lyukas kulcscsal húzható föl, ezen üregben van elhelyezve. A légsűrítő egy kovácsfuvóhoz hasonló, vastag pergamentből készült fuvó, melynek felhuzó szerkezetétől vékony vaspálcza ér a közép agy alatt alkalmazott ravaszig, melylyel az elcsappantás eszközöltetett. A közép agy jobb oldalán vésett sárgaréz lobbantyú-lapon kovás szerkezetű csappantó is van alkalmazva. Sátorvas, tusaborító, foglalvány, puskavessző-gyűrűk, irányzó és czélgomb sárgarézből valók, és úgy ezeken, valamint a diófa agyon rococo díszítések és vadászalakok vannak bevésve. A puskacső kiindulásánál egy korona alatt álló férfi alakja és R. WASTL, fegyverkovács neve van kivésve és ezüsttel beöntve. A cső hossza 77 ctm., a csőűr átmérője 9 mm. Súlya: 2·100 gramm. — XVIII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, nyolczszögű, síma vascsővel, hátra csapó kereklakatos lobbantyúval. A diófa agy a cső alatt végig fut s végén vésett sárgaréz pánttal van beszegve. A lobbantyúlap és a csapó-szerkezet vadászjelenetekkel és lombdíszítéssel vésett s úgy a foglalvány, mint sátorvas, puskavessző-gyűrűk, valamint a tusaborító s a tusába vésett üreget borító, kihúzható lap szegélyei vésett sárgarézből vannak.

A cső meg van újítva, s ez alkalommal vas irányzóval és vas czélgombbal ellátva. A lobbantyúlapon paizsalapba ROCHUS | ELLEPÖCKH | IN | STRAU | WING fegyverkovács neve van bevésve s ugyan ennek bélyege egy mélyített és sárgarézzel bélelt lapon a lőporkamara fölött van beütve s egy lépő kecskebakot ábrázol, mely fölött a mester R. E. kezdő-

betűi vannak. — A cső hossza 81·5 ctm., a csőtorkolat 13 mm. Súlya 5 kilogramm. — XVIII. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, nyolcz szögletű síma, csiszolt vont vascsővel, hátra csapó kereklakatos szerkezettel. A palisander-fa agy a cső alatt végig van eresztve és végén lombdíszítésű elefántcsonttal beszegve. A puskavessző-gyűrűt hasonló díszítésű elefántcsontból készült kettes pánt képezi. Az irányzó és sátorvas vasból készült, a czélgomb rézből való, a tusaborító elefántcsont lap. — A cső hossza 87 ctm., a csőtorkolat átmérője 16 mm. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, rövid, hátra csapó kovás szerkezettel, czélgömbbel és irányzékkal. A lőporserpenyő félhenger alakú, fedővel, a kovatartó madárnyak alakú, lapos ovális fogóval. A szerszámvas némi bevésett díszítéssel, kevéssé domború.

A fa alkatrész kevés faragással díszített. Az agy jobb oldalán vaslemezből készült stilizált sárkány-kígyó van beverve. A tusa francziа szabású, bal oldalt egy kevéssé kiemelkedő arcz-támlappal, jobb oldalt golyótartóval, a melynek fa födele vésett díszítésű. A ravaszvédő hosszúkás, hátul gumós véggel. A ravasz mellett ravasz-szeg is van, a ravasz biztosítására. A fa töltővessző vége vasalt. A töltővessző számára két rovátkolt henger van az ágyhoz erősítve. A tusaborító vaslemeze hátul nagy gumót képez. Az ágyon két szíjkengyel van a fegyverszíj számára fölerősítve. — A vont cső űrátmérője: 20 mm., cannellirozott, tizenkét csatornás, alul hengeres, fölül öt oldalú; hossza: 0·725 m.; a tusával együtt 1·21 m.

A XVII. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A kerek lakat rugói kívűlről láthatók és a kerék egy félkörű lemezzel van borítva. Az ilyen szerkezetű fegyvereket *kurlandi* vagy *tschinkenradnak* szokták nevezni, a melyek a kereklakatos szerkezet legrégibb alakjait képviselik. Az elnevezés eredete bizonytalan. Ez a puska faj hazánkban nem éppen ritka. A kovatartó sárkányfejet ábrázol, fogója gömb alakú, s a rugóhoz sárgaréz lemezzel van erősítve. A serpenyőfedő, a kerék fedője, durva vonalakkal bevésett. A kerék rugójának könyökén lófejet utánzó sárgaréz lemezzel van borítva. A cső nyolcz szögletű; vége kevéssé kitáguló, hosszúkás czélgömbös s irányzékkal van ellátva.

Az irányzék mellett két oldalt egy-egy sugaras kör, a cső alján pedig félkörök, ananászok és virágok, nap, hold és csillagok vannak beütve.

A fegyver ágya és tusája durván nagyolt vésetekkel díszített csont-betétekkel bir.

A tusán kör alakú csontlemezek állat- és Landsknecht-fejet ábrázolnak. A tusában levő golyótartó fedő-lemeze szintén csontdíszítésű.

A ravaszvédő s a sátorvas mellett a tusa lapja kiszélesedik.

A fa töltővessző számára fölül egy vésett csonthüvely van az ágyba erősítve. A cső űrátmérője (kaliber) 14 mm.; hossza 1·12 m.; a tusával együtt 1·41 m. Súlya: 4·200 gramm.

A XVII. század elejéről.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

3062.

Tárlóban.

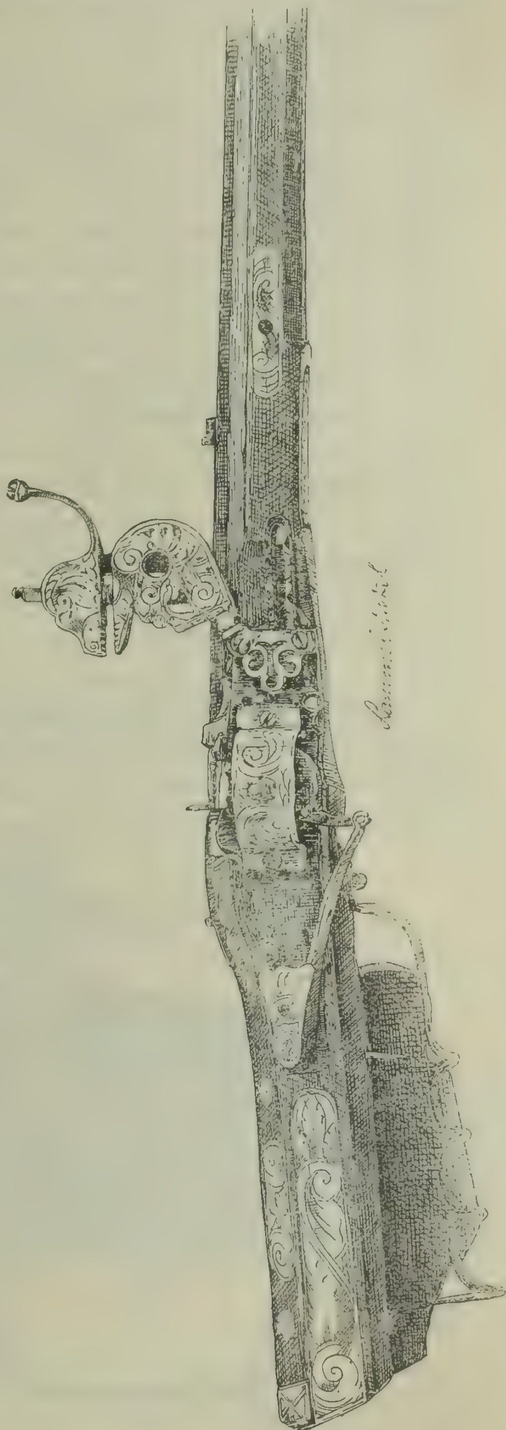
Pisztoly, két csövű, előre csapó kettes kovás szerkezettel, agya is teljesen aczélból van. A lobbantyú-lapon és agyon virág- és lombvésetek s a csöveken egyik oldalon SEGALLAS, a másik oldalon LONDON, fegyverkovács czég van bevésve. — A kis alakú zsebpisztoly egész hossza 15·5 ctm., a cső űrátmérője 9 mm.

XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból.

Esterházy Pál hg.

Zsebpisztoly (2 drb), hengerded, kúp alakú csővel, előre csapó kovás szerkezettel, rövid lehajló,

3061

gömbös tusával. A cső hossza: 9·3 ctm., a tusával: 17·5 ctm.; űrátmérője: 12 mm. Súlya egy darabnak 300 gramm. — Az egyik pisztoly sátorvasa hiányzik. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

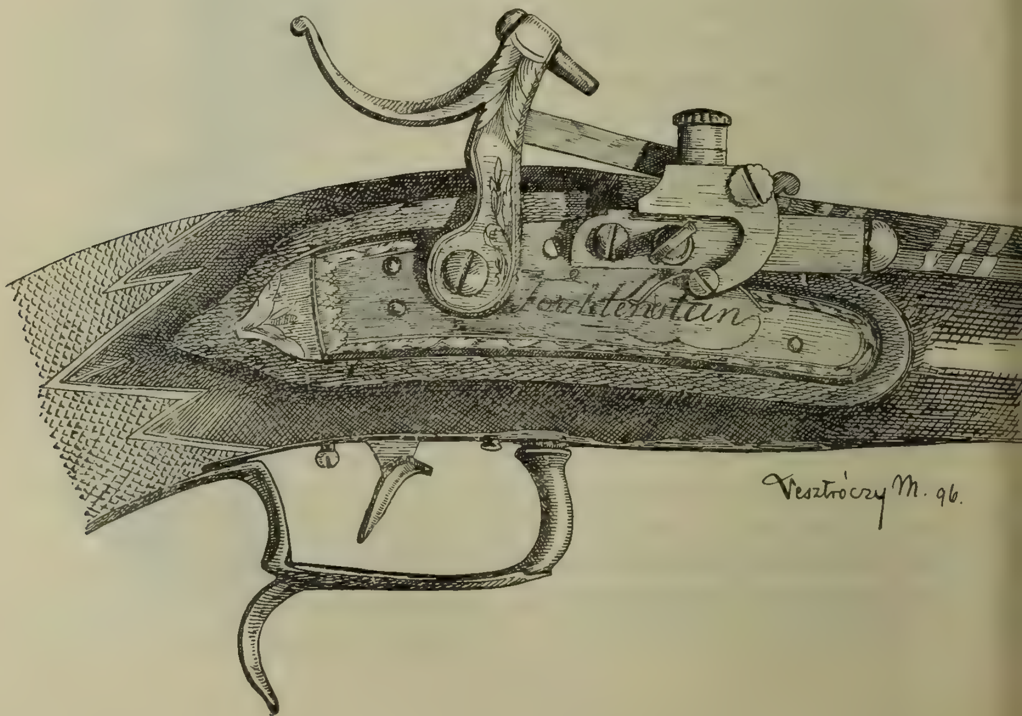
Pisztoly, török, hullámos, dömöczkölt, elől hengeres, hátul nyolcz oldalú csővel és török, előre csapó kovás szerkezettel. A cső kiálló öt oldala laposan kivésett, a hengeres rész ezüsttel kivert (gömüs kakmali), a vége pedig nyolcz oldalú, kiszélesedő turbán alakú díszítéssel bír. A cső 14 drb korállal kirakott. A tusa és ágy gyöngyház lapokkal van berakva. A gyöngyház-lemezek egy része és a tusaborító hiányzik. A cső hossza 30·5 ctm., a tusával 46 ctm., az űr átmérője 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, előre csapó kovás szerkezettel. Tusája ezüstből van, hengerded alakú és hajlott, tetején fegyver-tropheum van bevésve. A lobbantyú-lapon G. DEVILLERS LONDON fegyverkovács czég van bevésve. A pisztoly egész hossza 17·5 ctm. — XIX. század első fele.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (2 drb), előre csapó, gyutacsos szerkezettel. A nyolcz szögletű vont cső kékre futtatott és fehéren erezett, a lőporkamra fölött pedig tűzben aranyozott. A rendkívül érdekes gyújtó szerkezet

a lobbantyúlapon kívül alkalmazott s a csőhöz feszesen hozzá illő hengerből áll, mely egy hosszabb négyszögű aczélon van keresztül vezetve s ennek tetején a gyutacs elhelyezésére kis kerek persely van kimélyítve, melybe a sárkány elcsappantó szöge pattan bele. A négyszögű aczél nyújtványon egy rugós szerkezetű s a sárkánynyal kapocscsal összekötött tok csúszik, melyben fölül egy kupakkal elzárt henger van a gyújtó anyag elhelyezésére. A sárkány fölhuzásánál ezen tok a persely fölé csúszik s abból egy gyutacs a perselybe hull s egyúttal azt el is zárja, hogy a gyutacsnak kiesését megakadályozza. Elcsappantásnál a tok magától előre ugrik s a szabadon hagyott perselyre a sárkány lecsapódván, a gyutacsot robbanásba hozza s ez által a töltény elsülését eszközli. A lobbantyú-lapon «Forchtenstein» (Fraknó:), a pisztolycsövön Keiser fegyverkovács neve van bevésve. Az ágyazat diófából van, vésetekkel. (Hasonló szerkezetet lásd: *M. Thierbach* «Die geschichtliche Entwickelung der Handfeuerwaffen» Dresden 1886. 119. lap, 238. ábra.) A cső hossza 28 ctm., a cső űrátmérője 11 mm. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly, előre csapó kovás szerkezettel. Hengerded alakú, kékre futtatott csövébe kurucz lovas alak van domborúan bevésve. A diófa ágy vésett vonal-arabeszkekkel és pontokkal van díszítve, mely vésetek elefántcsonttal vannak kitöltve. Foglalvány, sátorvas és tusaborító vésett sárgarézből van, a tusaborító sasfejet ábrázol. A lobbantyúlapon harczi jelenet, a csövön IOH. PAVL BREIDL N FELLER fegyverkovács-czég van bevésve.

A cső hossza 29·5 ctm., a cső űrátmérője 14 mm.

XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Mordály (2 drb), több lövetű, ú. n. macskafej (Katzenkopf), sárgaréz csövezettel, kereklakatos, kovás, hátracsapó szerkezettel. A cső hét furattal bír és külseje hasonlít az ágyú csövéhez, s hét félgyűrűvel és két nagyobb egész gyűrűvel díszített. A hét csőnek csak egy tűzkamrája és gyúlyukja van.

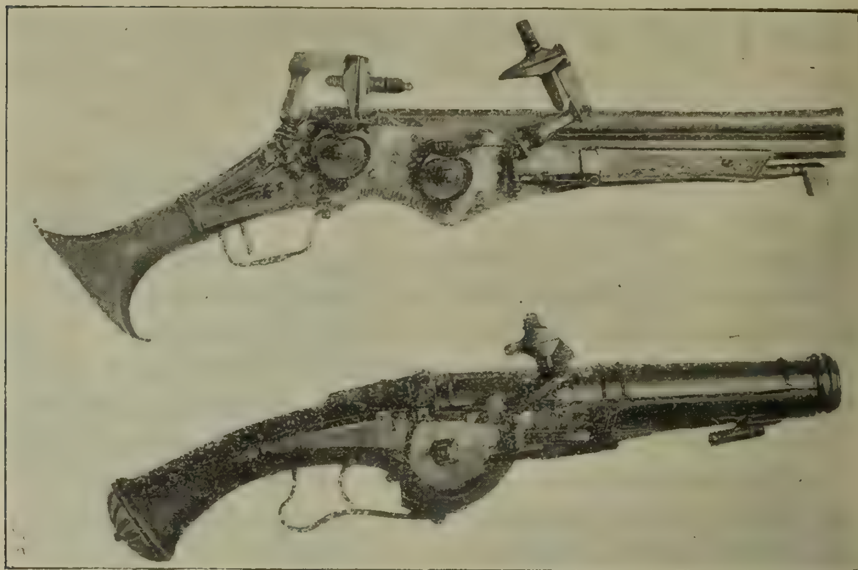
A tusaborító több bordájú sárgaréz lemez, középen kis gömböcskével.

A töltővessző hiányzik.

A XVII. század második feléből.

A cső kaliberje 8 mm., hossza 0·255 m., a tusával 0·44 m. Súlya 2·100 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly, kétcsövű, kereklakatos, előre és hátra csapó, kettős kovás szerkezettel. A felső cső alsó két ötöde nyolcz oldalú, három ötöde síma hengeres, a vége egy kevéssé kiszélesedik. Az alsó cső nyolcz oldalú. A felső cső közép lapján a nürnbergi bélyeg egy másik félig elkopott bélyeggel, a bal lapba egy P, a jobba pedig minusculás N betű. A szerszám-lapon az első kerék alatt korsó alak C és K betűkkel, a másik kerék alatt pedig paizsban elkopott két farkú oroszlán (?) van beütve. A két jegy között TOLDI MIKLÓS név olvasható. A tusa és agy vasból készült, stilizált bevésett díszítéssel, amely azonban nagyon elkopott. A tusa nyakán erősen összefont vörösréz sodrony pánttal. A XVI. századból. A Toldi Miklós név csak emlékezet okáért, vagy a pisztoly nagy és erősvoltát jelzendő, vésetett bele. Závárzat csavarral.

A cső űrátmérője 12 mm., hossza 0·32 m., a tusával együtt 0·47 m. Súlya 2·300 grm.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Pisztoly, kétcsövű, kereklakatos, kovás, előre és hátracsapó szerkezettel. A két cső egymásra van rézzel forrasztva; a felsőnek felerésze hengeres, az elején egy kevéssé fölhajló, fele pedig öt oldalú, az alsónak felerésze nyolcz oldalú. A pisztoly ágya és tusája baloldalán elefántcsont betéttel gazdagon díszített. Az egyes alakok igen szépen vannak kidolgozva, különösen egy oroszlán ellen törő paizsos, kucsmás, magyaros viseletű lovas alakja. Ezen két alakon kívül még több emberi arcz, agarak és nyúlak láthatók.

A tusa kettős gömbben végződik.

A cső bal lapjára egy H betű van beütve.

A fegyver bal oldalán levő 17 ctm. hosszú tövisnél fogva, azt az övbe lehetett akasztani.

A cső kalibere: 7 mm.; hossza: 287 mm.; a tusával együtt: 50·5 ctm. A XVI. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szélpisztoly, sárgarézből. Jobb oldalán a légsűrítő lyukkal, a mely kupakkal lezárható. A légsűrítő a pisztoly agyában van. A ravasz a sárkánynyal egy tokban a légsűrítő lyuk alatt. A tusán egy kutya-

és oroszlánfej préselt alakja látható. A cső irányzékkal és czélgömbbel ellátott, töltővesszővel. A cső kalibere: 8 mm.; hossza: 48 ctm. XVIII. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly, forgó négy csővel, előre csapó kettes kovás szerkezettel. A nyolcz szögletű, kékre futtatott négy cső párosával egymás mellé van illesztve s az agyon fordítható. Sátorvas és tusaborító ezüstből van. A csövek hossza 34·5 ctm., a cső űrátmérője 12 mm.

XIX. század első fele.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (2 drb), bordás, hosszú csővel, tűzköves, előrecsapó szerkezettel. A vékony cső bordás, az alján: Lazaro = Lazarino — Cominazzo olasz fegyverkovács neve van bevésve. (Cominazzo, Bresciá-

ban híres puskaműves-család volt a XVII. században. Lazarino, a család fiatalabb tagja, Gardoneban, 1696-ban halt meg.) Hosszú, barna

LAZARO LAZARINO COMINAZZO

fa agyon művészi kivitelű domborvésetű vas lapokkal van díszítve. Tusája hasonló díszítéssel ellátott. A sátorvas szintén dombormivű díszítéssel bír.

A csőűr átmérője: 13 mm.; hossza: 0·395 m.; a tusával: 0·57 m. A XVII. század közepéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (két drb), olasz, bordázott csővel, renaissance diszítésű, dombormivű vasalással. Hasonló a fentebb leírt pisztoly párhoz. A szerszám-lemezen Pietro Fiorentinó Ba. név van bevésve. A fa töltővessző végén vasalással, a mely egy oszlopfőt tartó majmot ábrázol.

Kovás szerkezete előrecsapó.

A XVII. századból.

A cső űrátmérője: 14 mm.; hossza: 0·35 m.; a tusával együtt 0·51 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (angolos), egészen aczélból, előre csapó kovás szerkezettel. A csappantó szerkezet rugója az aczél agyban van elrejtve. Az agy négyszögletű és hajlott, végén egy nagy kerek lyuk van áttörve. A pisztoly egész hossza 21 ctm. (Valószínűleg *Segallas* londoni fegyverkovács munkája.) XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3063.

Tárlóban.

Pisztoly, nyolcz oldalú, damaszkusi, dömöczkölt és ezüsttel kivert csővel és előre csapó kovás szerkezettel. A tusa és ágy vésett vas foglalványokkal bír.

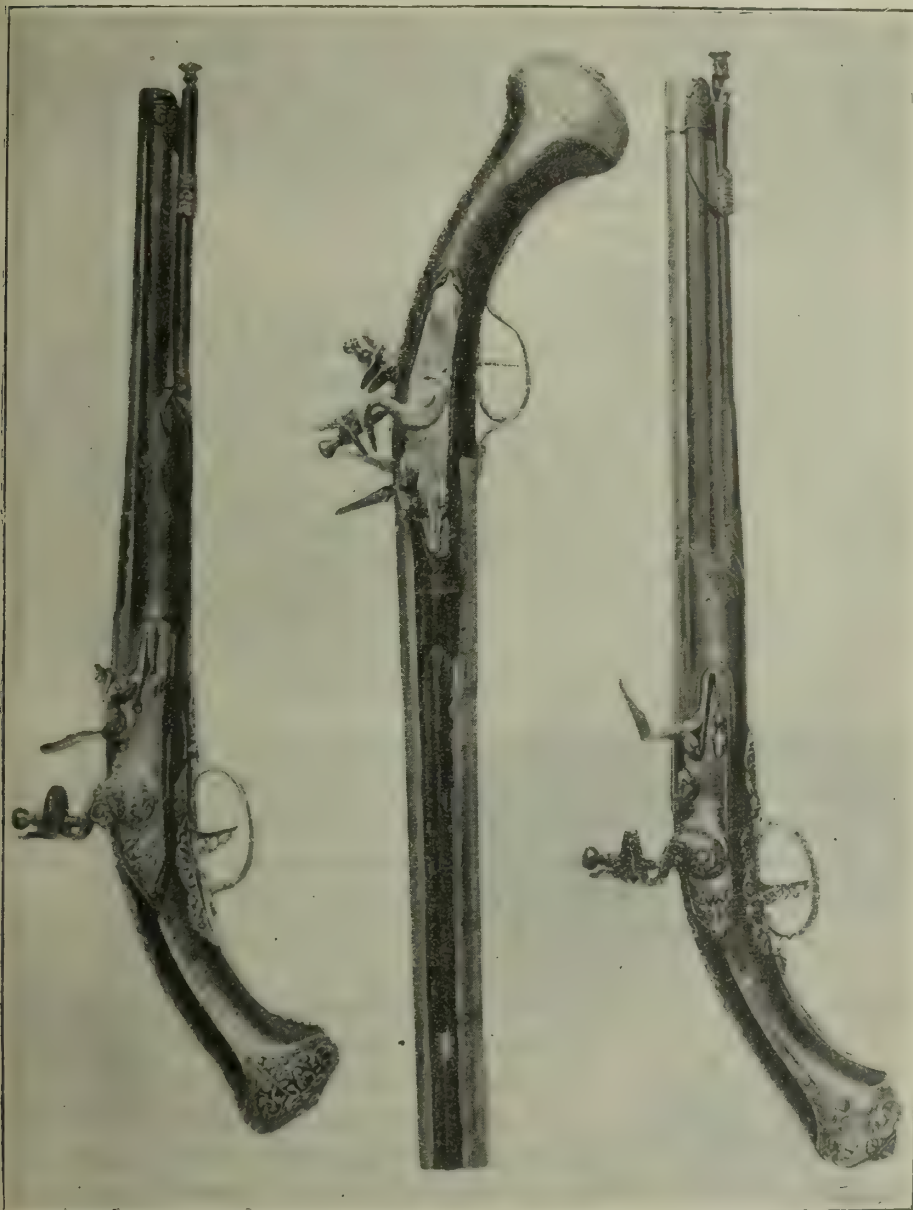
A szerszám-lemezen: DEPLAN puskaműves neve olvasható.

A XVI. és XVII. század hadtörténelmi emlékei. XXII—XXV. Terem.

A cső hossza 16·5 ctm., a tusával 32 ctm., a kalibere 14 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3478 3063 3062

Pisztoly (2 drb), hengeres csővel, előrecsapó kovás szerkezettel, homorú irányzékkal és czélgömbbel. A cső a tűzkamra fölött domborúan kivert arabeszkszerű levéldíszítésű, a közepén egy kes-

keny lapon: TANMAN * HAMERLE név van kivésve, a szerszámlemezen pedig: TAMAS HAMERLI olvasható.

A diófa tusa és ágy domborúan kivert vaslemezekkel díszített. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, előrecsapó kovás szerkezettel, laposra nyomott trombonszerű síma vascsővel, mely kékre van futtatva. A pisztoly végig diófába van ágyazva. Foglalvány, sátorvas, tusaborító és töltővesszőgyűrűk sárgarézből vannak. A cső hossza 26 ctm., a csőűr trombonszerű nyilásának átmérője 33 + 21 mm. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (két drb), két csövű, hátracsapó kovás szerkezettel, hengeres lőpor-serpenyővel és fedővel, czélgömb és irányzék nélkül. A cső kétharmada hengeres, egyharmada nyolcz oldalú. A szerszámlapon paizsban «Montaign Metz» név olvasható. A kovatartó síma, csiszolt fogója félkör alakú. A két cső számára egy ravasz van. A töltővessző fából készült. A markolat-tusa csiszolt tusaborítóval födött. A XVIII. századból.

A csőűr átmérője: 12 mm.; hossza: 0·325 m.; a tusával: 0·51 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fegyvercsoportozatokban szám nélkül.

Lobogó, kétszárnyú, eredetileg síma vörös selyemből, mely jelenleg színevesztett. Szegés és díszítés nélkül, három szélben összevarrva s egy hiányos, fehér alapon vörös csíkkal csigázóan körülfestett, kopjavasban végződő zászlónyélre van erősítve. Hossza 1·70 ctm., szélessége 1·25 ctm. A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sarkantyú, vasból, rövid háromágú szárral, kissé felgörbített taraj-tartóval és eredetileg nyolczágú kis csillagtarajjal.

A szárak hossza: 2·2 ctm.; a taraj-tartó hossza: 2·3 ctm.; a szögek hossza: 7 mm. (Lelhelye: Tapolcza.) A XVI. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Pánczél-ing, sodronyszövetből, gallérral és könyökig érő ujjakkal, aczélgyűrűkből fonva. Az egyes gyűrűk szögecseltek és egy gyűrűben mindig négy más gyűrű kapcsolódik össze. A gyűrűk szögecselési

helyükön össze vannak nyomva, a minek következtében az ing egyik oldala egészen pikkelyesnek látszik.

A magas gallér és az ing alja háromszögű csipkés szegélylyel bír, a mely sárgaréz gyűrűkből készült. (Lásd *Majláth Béla*. A nemzeti múzeum sodronyos pánczéljai. Archæologiai Értesítő. 1891. 133. lap.)

Az ing méretei: a gallér alja 82 ctm., a szegélyé 56 ctm., az ing alja 1·30 m széles.

Az ujjak hossza 28 ctm.

A gallér aljától az ing aljáig 70 ctm. magas.

A XVII. században készült olasz munka.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Alaprajz, a kismartoni várról, magyarázó szöveggel, «PLAN | DES CAVES DU CHATEAU D'EISENSTADT» föliratttal. Rajzolta Fischer 1759-ben.

A barna farámába foglalt s vászonra húzott színezett alaprajz magassága 89·5, szélessége 93 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kardpenge, teljesen egyező a 2811. szám alatt leírttal, markolat és tok nélkül. Súlya 0·480 gramm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Golyóöntő modell, vasból, 16 mméteres átmérőjű puskagolyók öntéséhez. A tíz golyó öntéséhez vájt üregekkel ellátott s csuklóvason kétfelé nyiló modell vasnyelekkel van ellátva s összecsukva tetején egy csatornaszerű bevájást mutat, melyből a golyó-üregekhez külön-külön kerek nyilás vezet.

Az így öntött golyóknak nyaka is volt, mely fölösleges ólomdarab kihülés után róluk levágatott. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lobogórész, mely eredetileg egy nagyobb lobogó szárnyát képezte, virágokkal beszőtt piros damasztselyemből, arany lángnyelvekkel beszórva, egy fehér alapon festett vörös és fekete gyűrűkkel tagolt s az üres részekben stilizált, festett vörös és fekete sastollakkal kitöltött hiányos, vékony zászlónyélre van újabban rászögezve. A szövet és festés után ítélve. XVI. századbeli.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pánczélkeztyű (egy pár), vasból. Hasonló a 2967. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy az izületek szélei nincsenek aranyozva. (A jobb kézre való keztyű ujjai teljesen hiányoznak s a bal kéz hüvelykujjából is csak az első izűletet boritó lemezkék vannak meg.) XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Battyány-Strattmann Ödön hg.

3069.

Kézirat. Török, eredeti. Czíme:

فتح نامهٔ سفر سکتور
لنظم مراخى مرحوم

Feth- name-i szefer-i Szigetvár li nuzumi Merakhi Marhum. Szigetvári hadjárat győzelmi könyve Merakhi kendezében. Versekben.

Nagysága: 20 ctm. magas, 12 ctm. széles, 30 sürűn irott lap.

Cs. és kir. udvari könyvtár, Bécs.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXIII. TEREM.

3071.

Pisztoly (2 drb), hullámos, dömöczkölt hengerded csővel, és előre csapó kovás szerkezettel.

Az ezüst arabeszkekkel bevert cső török fegyverkovács műve, a kinek bélyege aranyozott alapon be van ütve, a fölszerelés pedig *Nicolaus Koch in Wienn* készítménye.

A tusa és ágy ezüst lemezekkel díszített, a tusa nyakán levő kerülék alakú ezüst lemezen korona alatt L. B. (Ludovicus Batthyány) monogramm van bevésve. A cső hossza: 33·7 ctm., a tusával: 51 ctm.; az űr átmérője: 16 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3074.

Kézirat. Török, eredeti. Szulejmán Mohácsnál, a hídsret 991. évéből: 1583., 124 lap. Eredeti török bőrkötésben belepréselt arabeszkekkel.

Szélessége: 13 ctm. magassága 20·5 ctm.

Cs. és kir. udvari könyvtár, Bécs.

3078.

Karabin, hosszú, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső öntött és utánvésett növényi ékítményekkel gazdagon díszített.

A cső alsó részén paizsban egy szerecsenfej mellett N és Z betűk, ez alatt pedig H W betűk vannak beütve. A kerék sárgaréz betéttel, kétfejű sassal díszített. A tusa és cső ágya dombormivű faragással gazdagon díszített. A tusa hatoldalú, hosszúkás gömbben végződik, vas gombbal. A tusa baloldalán van a könyökcsuklós ravasz csaptató. A XVII. századból. A cső kalibere 11 mm., hossza 0·568 m., a tusával 0·81 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3079.

Munkács várának tervrajza, színezett eredeti kézrajz.

Franczia felirata: *Plan* De Mongatsch tres fort | Chateau Situe dans la haute Hon | gries dans le Beregienser Comitat | Sur on haut Roché, elle fut pris | par les Imperiaux en 1688 apres une | Bloquade deux Ans. és a megfelelő betű magyarázattal.

A bal alsó szögletben Munkács várának látképe oldalnézetben: «Perspective du Chateau de Mongatsch du Cotes de la Pollongne» felirattal látható. A jobb szögletben pedig *de Bernard* 1725. Szélessége 39 ctm., magassága 47·5 ctm.

A bécsi cs. és kir. katonai és műszaki bizottság levéltára.

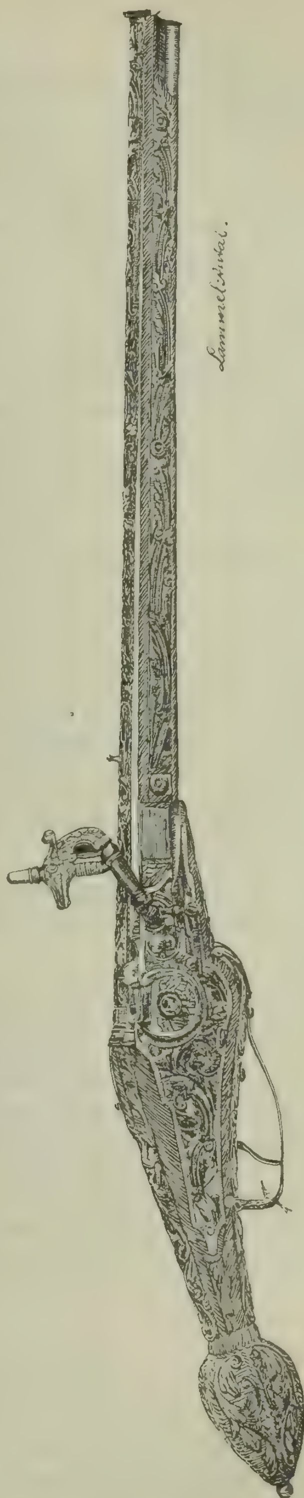
3083.

Nagyvárad várának tervrajza környékével együtt. Eredeti színezett kézrajz.

Felirata: *Grundt-riss der Föstung gross* | *wardein in Oberhungarn* wie Selbige denen | türken durch die Christliche kaiserliche Waffen | mit Einer Cermonial Attaque Anno 1692 gewaltsam | ist abgtrungen worden.

A jobb oldali szögletben Martin Joh. v. *Eck*, Oberstwachtmeister neve van beirva. Szélessége 14 ctm., magassága 11·5 ctm.

A bécsi cs. és kir. katonai és műszaki bizottság levéltára.

3078

3085.

Karánsebes várának és környékének eredeti színes rajza a következő felirattal:

Plan | der Gegend von | KARANSEBES | Nebst ein Proiet wie Selber ort ordentlich zu fortificre.

A térképen fel van tüntetve Karánsebes lerombolt állapotában, a sánczokkal és Karánsebes piacza, elővédsánczok, malom, magaslat, a sánczból eredő patak, Sebes és Temes folyók, az orsovai, temesvári és Jasda-erdélyi út.

Késztettetett Temesvárott, 1717. oct. 13-án. *Julie Nicolas* franczia tiszt által. Szélesség 33 és magas. 35·5 ctm.

A bécsi cs. és kir. katonai és műszaki bizottság levéltára.

3086.

Kézirat. Török, eredeti. Czíme:

نامه فتوحات ممالك

انكروس

Name-i futuhati memali ki Engurusz. Magyarországi győzelmes hadjáratok könyve. E kis kézirat két részből áll: az egyik Belgrád ostromát írja le 930-ban török számítás szerint. Tiz sűrűn írott lapot tesz ki neszkhi írásban. A második rész Budavár 932-iki ostromát tárgyalja 8 lapon.

Kemény bőrkötés 10 ctm. széles, 23 ctm. magas.

Cs. és kir. udvari könyvtár, Bécs.

3087.

Lőporszarú, vadkecske szarvából, melyen domború vésetű fa- és lombdíszítések közt vadászjelenetek vannak szintén domborúan kivésve. A szarú nyílására sárgaréz cső van ráhúzva, mely egy sárgaréz tűvel ellátott lapos fejű csont dugóval van bedugva. A tartó zsinórra való felakasztás végett a csőről egy körpántba akasztott sárgaréz gyűrű lóg le, milyen a lőporszarú fenekén is alkalmazva van. XVIII. század.

A pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség lyceuma.

3088.

Kézirat. Török, eredeti. Czíme Gazavati Terjaki, Gazi Hasszan pasa: A győzelmes Terjaki Hasszan pasa hadjáratai. Kanizsa győztes ostromlója — Ibrahim nagyvezér alatt. A könyvet leírta Mohammed ben szulejman. Tartalmaz 28 lapot sűrű írásban, s 13 ctm. széles és 19 ctm. magas. Újabb bőrkötésben. Cs. és kir. udvari könyvtár, Bécs.

3089.

Kassa várának tervrajza, eredeti színezett kézrajz.

Felirata: Kaschauer Citadelle im Monath | February Anno 1676. A rajz tisztán csak az erődítést ábrázolja. Szélessége 28 ctm., magassága 34·5 ctm.

A bécsi cs. és kir. katonai és műszaki bizottság levéltára.

3091.

Rajzok magyarországi várak és városokról. qu. folio alak, 42 eredeti tusrajzlappal, kemény bőrkötésben. Az elején van egy lap index, ezután pedig a czímlap kéziratban, amely így szól:

Vierzig Zwey saubere Abrisse verschiedener Gränz Festungen, Schlösser und Städte in Hungarn ungefähr von dem Jahren 1660 bis 1664.

Aus der Verlassenschaft des F. M. Fürst *Raym. Montecuculli.* Tartalma: Pozsony, Verebély, Érsekujvár (2), Léva (2), Novigrad (2), Palánka (2), Gyarmath, Széchén, Fülek (2), Putnok, Szendrő (2), Kassa (2), Ónod, Tokay (2), Kálló, Szatmár (2), Szádvár (2) Rechnitz, Kőszeg (2), Egerszeg, Szentgrot (2), Nembti (2), Lendva, Dobra, Csáktornya, Légrád, Varasd, Kaploncza és Zágráb.

Szélessége 31 ctm., magassága 21 ctm.

A bécsi cs. és kir. hadi levéltár.

3094.

Könyv, kis negyedrét alakú, bőrkötésben, hét számozatlan lap, és czímképpel.

Czíme: *Hernach volgt des Bludthundts* der sich nennet eyn Türckischen Keyser gethaten | so er
vnd die seinen nach eroberung der schlacht | auff den
xxviij. tag Augusti nechstuer gange gescheche | an unsern
mitbrudern der Vngrischen landtschafften gantz vn =
menschlich getryben hat | vn noch teglichs thut.

MDXXVI. A fametszetű czímkép három törököt ábrázol, amint a keresztény gyermekeket meggyilkolják. A törököknek Magyarországon viselt pusztításait írja le. Méretei 14 és 19 ctm.

Apponyi Sándor gr.

3095.

Lőportartó, szarvasagancsból, három ágú. Legnagyobb hossza 14·5 ctm., a miből a nyakra 9 ctm. esik; az ágak 6—6 ctm. hosszúak s átlag 2 ctm. átmérővel birnak. Az ágak nyilását fadugók zárják

el, a kerülék alakú főnyilást szarúlemez fedi, a melyen egy két gombos agancsdarab zárja el az űrt. A töltő-cső hiányzik. Az agancs két oldalára egy-egy karika van erősítve.

A nyak közepén látható rajz hat küllős kör-körös ékítmény. A küllők belseje csipkézett leveleket ábrázol. A XVIII. századból.

Nyári Jenő br.

3101.

Könyv, kis negyedrét alak, 65 számozott lappal, Buda és Eszék rézmetszetű látképével. Bőrkötésben.

Czíme: An | Historical Description | of the | Glorious conquest | of the City of | **Buda,** | The | Capital City of the Kingdom of | **Hungary,** | By the Victorious Arms of the Thrice Illu | strious and Invincible Emperor | *Leopold I.* | Under the Conduct of his Most Serene Highness, the Duke of *Lorraine,* and the Elector of Bavaria. | Licensed October 1 st 1686. | R. L' Estrange. | *London* | Printed for Robert Clavell, at the Peacock in St. Pauls Church- | Jard. MDCLXXXVI.

Leírja naplószerűen Buda vár ostromát és bevételét. Mérete 16 és 21 ctm.

Apponyi Sándor gr.

3103.

Könyv, folio alak, négy nyomtatott lap, angol nyelven. Bekötve.

Czíme: A | Letter | To a | Friend: | Being an | Historical Account | of | The Affairs Of Hungary: | More particularly relating to | **Buda,** | And how Treacheroufly it was Surpized | **By Soliman the Magnificent** | From the Christians, Anno 1541 | As Also, | An Account of the late Siege, Anno 1684.

Tárgyalja, Buda első ostromát. Méretek 33 és 37·5 ctm.

Apponyi Sándor gr.

3104.

Lőportartó szarvas agancs, két ágú. Előlapján és két oldalán levéldíszítés van egyszerű vonásokkal bevésve. A középen a mellékelt rajz látható, mely kerek keretben mint czímert, buzogányt tartó kart ábrázol, míg körülte IRSAI · SIGMOND név van bevésve. A nyak felső részén ANNO

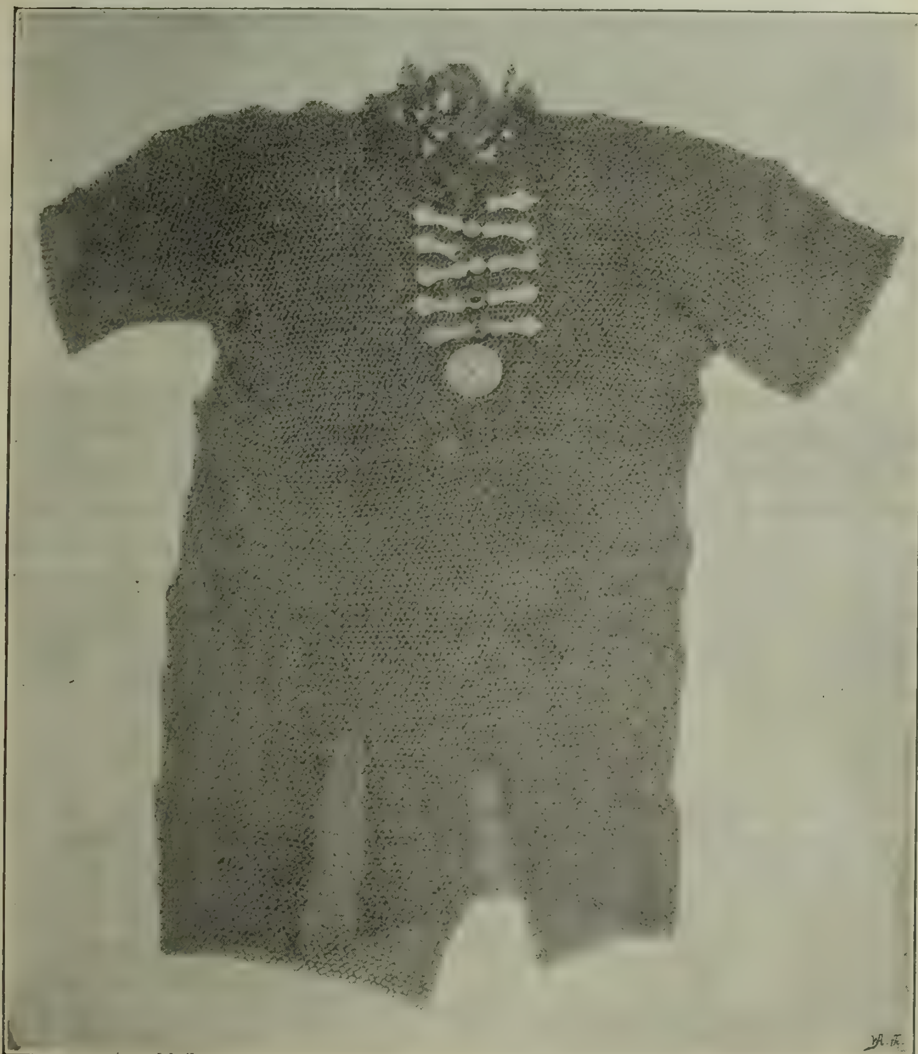
1·7·3·2·D·9 AVGVSTI bevésett felirat olvasható. Magassága 11 ctm., a szárak közötti távolság 12 ctm.

A lőporszóró hüvely esztergályozott és csontból készült, éppen úgy, mint a két szárat elzáró gombos fedő lemezek.

Erdélyi múzeum-egylet régiségtára.

3122.

Pánczéling, török (zirih kürte), sodrony szövetből. Az egyes szemek szegecselve vannak s kétféle nagyságúak. Az ing maga 1 ctm. átmérőjű vastag huzalú szemekből, a gallér pedig, a melynek azonban

csak egy része van meg 5—7 mm. átmérőjű vékony huzalu szemekből áll. A nyak- vagy mellbevágás öt aranyozott ezüst kapocscsal (csapraz) ellátott, amelyek czizelált alapon nielló díszítésűek. A legalsó kapcson jobbról és balról is és a mell közepén relieformamentekkel díszített 63 mm. átmérőjű niellos aranyozott ezüst bogláron a császári ezüst bélyeg olvasható tugra alakban: *Szultán Moham* | *med Khán* (daiman) vagyis: Szultán Mohammed khán (mindig győztes) látható.

A gallér körül háromszög alakú csinos niellós vésett díszű aranyozott ezüstlemezek (17 drb) vannak köröskörül alkalmazva.

A mell közepe táján a tulajdonos neve:

	93·
ینکچری اغاسی	Jenicseri agaszi
مصطفی اغا	Musztafa aga.

vagyis: 1682. Janicsar aga Musztafa Aga, van kerek ólomdarabba bepréselve. Hossza 92 ctm., szélessége 57 ctm. Súlya 9 kiló 700 gr.

Rodostói Musztafa Aga Bécs ostrománál vett részt, mint a janicsárok agája, csak nagy nehezen volt képes futás által életét megmenteni, zsákmányul hagyva az üldözőknek pánczélingeit (párja Esterházy Pál herczeg birtokában van). Belgrádban 1683-ban deczember 25-én a szultán meghagyásából ő végeztette ki a szerencsétlen Kara Musztafa nagyvezért, amidőn aleppoi szerdárrá neveztetett ki, s mint ilyen vette át a próféta megmentett szent zászlóját. Később Kanizsára neveztetett ki pasává, majd 1688-ban nagyvezér lett. 1689-ben kegyvesztett lőn s Malgharába számüzetett, ahol 1690 elején természetes halállal mult ki.

(Lásd Karl *Weiss:* «Katalog der historischen Ausstellung». Wien, 1883. 187. lap, 594. szám.)

Itt egyúttal megjegyzendőnek tartjuk, hogy az ilyen fajta, nehéz pánczélingeket nem a ruha fölött, mint az úgynevezett Zirih dzsamet, hanem gyapot mellény fölött, a melyre előbb még egy koráni mondásokkal ékített talisman inget (gömlek) öltöttek, szokták volt viselni.

Karlsruhei nagyherczegi régészeti és néprajzi műzeum

3124.

Pánczélgallér, vassodrony szövetből. Szövete kétféle, u. i. a váll- és nyakrészlet sűrű laposra préselt s azután szegecselt sodronykarikákból áll, míg a többi részlet ritkább s négyes fonású. Az egyes szemek 5 mm. átmérőjűek. A gallér alját 5 ctm. széles sárgaréz szövedék segélyezi, míg a nyakát apró préselt sárgaréz karika sor szegi be. A nyak bevágáson négy domborúan öntött boglár alakú kapocs van alkalmazva. Alsó átmérője 1 m. 19 ctm., magassága 63 ctm. Súlya 5 kiló 600 gramm.

(Lásd: «*Führer* durch das königliche Zeughaus in Berlin.» 1890. 49. lap, 612. szám.) XVII. század.

A berlini porosz kir. hadszertár.

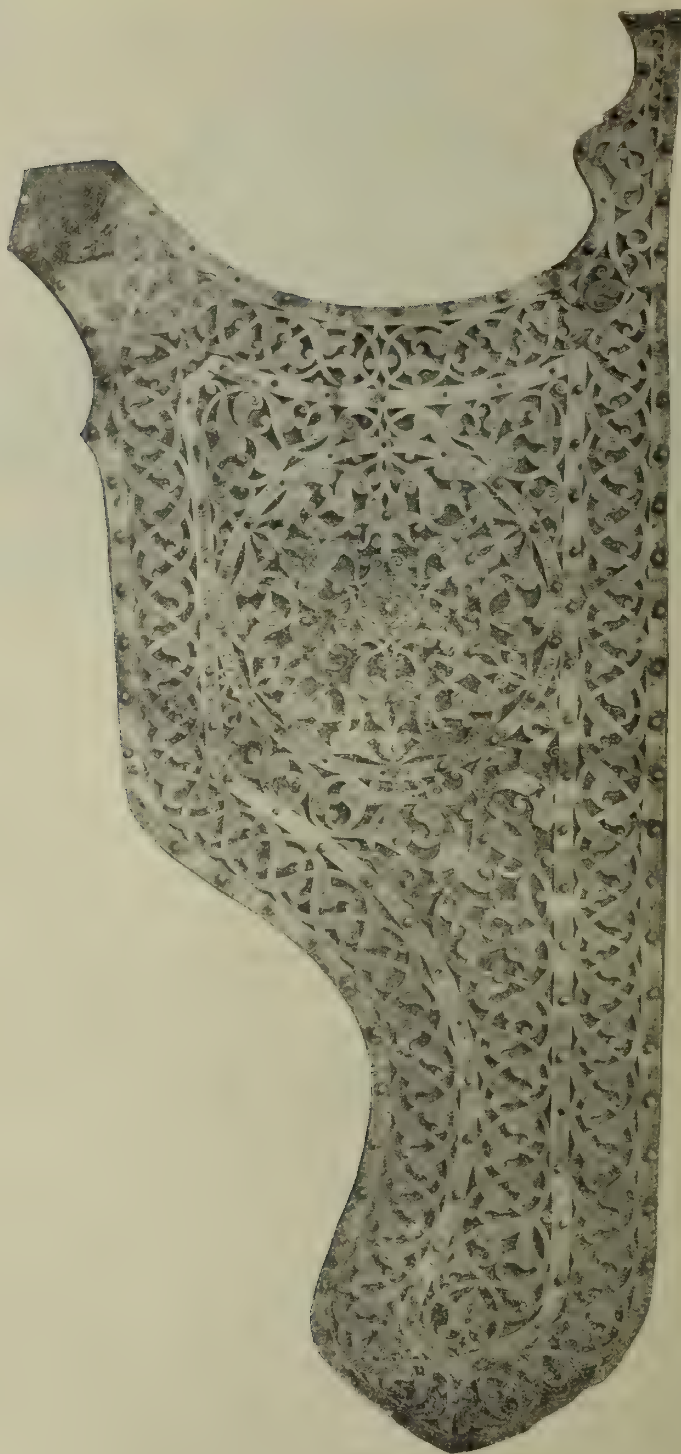
3126.

Tegez (kézíj-tartó), piros tehénbőrből. Előlapja zöldre festett iharbőrrel borított, és áttört mívű és vésett arabs stílű lombdíszítésű, részben aranyozott ezüstlappal fedett, amelynek két sarkában egy-egy mesterjegy, paizsban álló LN monogramm van beütve. Az ezüstlemez kis gömbös fejű szegekkel van a bőrhöz erősítve. A középső körlemezen a következő felirás olvasható:

GEOR. GIUS VILAKI. DE EADEM SÁRKÖZ. VILAK. TE FILI G. D. MATIÆ VILAKI C. DAPIFER. IN TRANSI. SERENIS, PRINCIPI. NEMPE GABRIELI BETHLEN. Az egyik függélyes lemezen pedig: A : D : 1.6 27. 21 DIE AVGVSTI. A puzdra belső része kék vászonnal bevont. Magassága 72 ctm., legnagyobb szélessége 34 ctm.

Maga a puzdra kétségtelenül régibb munka, melybe a feliratot későbbi tulajdonosa utóbb vésette be. Vele együtt ki van állítva a sokkal kisebb nyílvesszőtartó puzdra is. Az egész úgy látszik, egy teljes hadi fölszerelést képezett. A bécsi cs. és kir. udvari fegyvergyüjteményben ugyanis megvan a hozzá tartozó lószerszám is. Ezüst részeinek technikája és rajza teljesen hasonló tegzünkhöz. A leltár azt mondja, hogy az tiroli Ferdinánd főherczeg tulajdona volt s 1582-iki esküvője alkalmával, melyet mantuai Anna herczegnővel tartott, ezt használta. (*Boeheim:* Führer. 1889. 447. szám.)

E szerint tegzünk kora Ujlaky Györgytől már egy századdal megy vissza. De

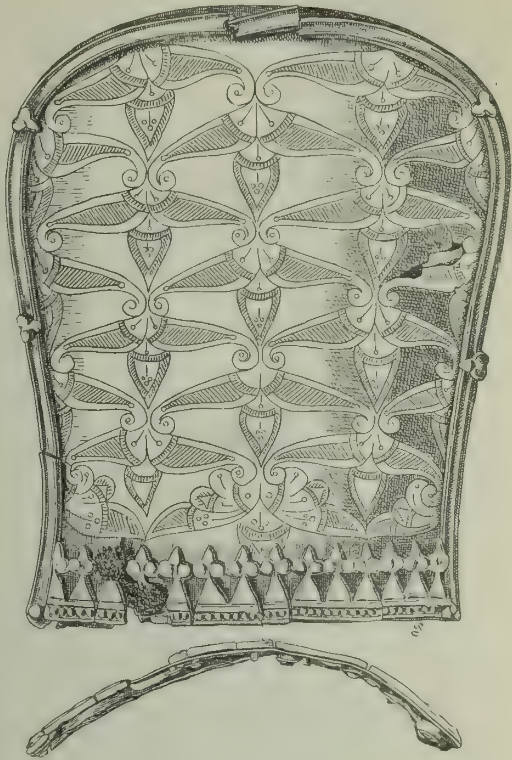

3126

lehet még régibb is. A rajta levő ornamentika, határozottan indo-perzsa. A technika és az *ötvös billog* azonban magyar, mert hiszen a magyar ötvösség már a kora középkortól kezdve nem egyszer állott keleti befolyás alatt.

Most pedig szakférfiaink figyelmét még egy sokkal távolabb eső analogiára hívom fel. Tegzünk díszítményeivel meglepő hasonlatosságot árul el a szolyvai honfoglaláskori leletben talált vert ezüst süveg lemez. (*Hampel József:* «A honfoglalási kor hazai emlékei.» 1896. 128. lap.) Hogy őseink ázsiai művészeti elemeket hoztak magukkal, azt tudjuk, nem csoda tehát, ha annak motivumait egy bár századokkal későbbi eredetű, de szintén Keletről származó műtárgyon újból megtaláljuk. Tudjuk, hogy a Kelet conservativ művészete néha ma is ezeréves régi motivumokkal dolgozik.

Tegzünk tulajdonosa sárközujlaki *Ujlaky György,* Bethlen Gábor erdélyi fejedelem étekfogó mestere, vagyis főasztalnoka volt.

XVI. század. Karlsruhei nagyherczegi régészeti és néprajzi múzeum.

3127.

Sisak, keleti alak, magas csúcsos sisaksapkával, amely negyven keskeny czikkre osztott. Minden egyes czikk aranyozott és étetett arabeszk díszítésű. A csúcs, a bordák fölött négy részre osztott s minden egyes részben stilizált madarakat ábrázoló étetett és aranyozott díszítésű.

Az ellenző két oldalán leszegett és az orrvédő leszorítására egy erős rugóval ellátott. A halántékvértek domborúak s a mellső oldalon félkörű kivágással bírnak. A nyakvért két lemezből áll. A fül- és nyakvért és ellenző szintén aranyozott arabeszk díszítésű.

A sisak bal oldalán az orrvédő vas mellett 20 ctm. magas aranyozott ezüstforgó-tartó van alkalmazva, amelynek felső része áttört mívű. Ezen forgótartó azonban eredetileg nem tartozik ezen sisakhoz, hanem valószínűleg egy jancsár fövegről került. Magassága 15 ctm., átmérője 21 ctm. XVI. század.

(A sisak hasonló a *W. Boeheim:* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffen-Sammlung des allerhöchsten Kaiserhauses.»

XLV. tábla, 1. ábráján látható, Szokolovics Mehmed nagyvezér sisakjához. Lásd még: «*Führer* durch das königliche Zeughaus.» Berlin, 1890. 49. lap.) **A berlini porosz kir. hadszertár.**

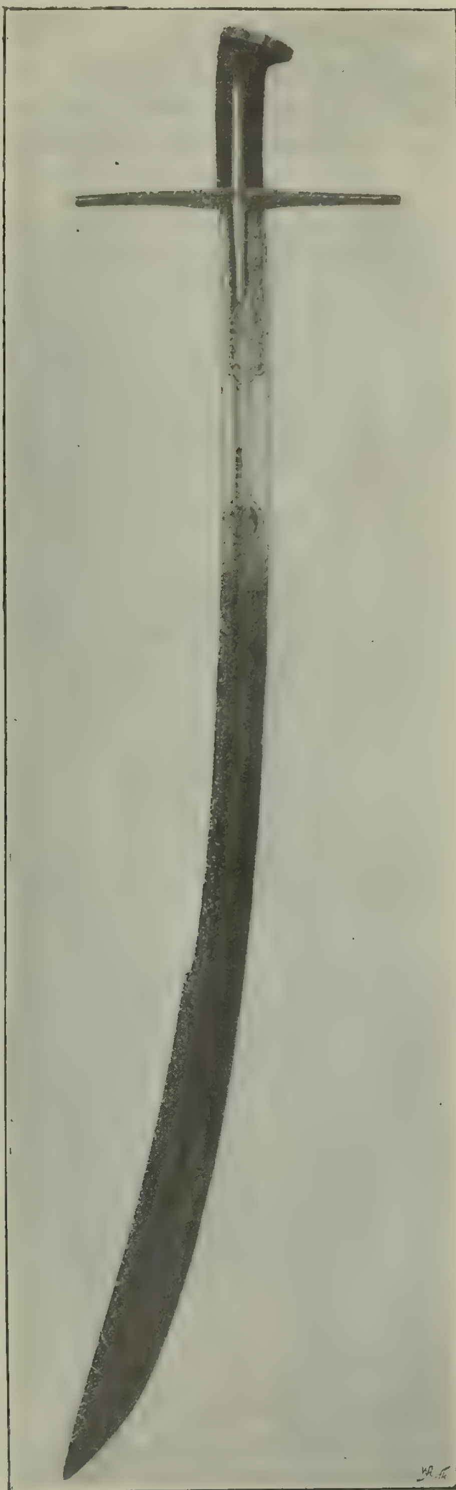
3129.

Buzogány, tűzben aranyozott vörösrézből gömbfejjel, amely domborúan öntött német-renaissance ékítménynyel díszített. A nyél felső harmada sok oldalú, egy harmada síma s rajta a következő felirat van bevésve: ICH · IVLIVS · VÖLCKHER · VON FREYBERG | ZVM · EISENBERG. TEVTSCH · ORDENS | HOFMAISTER · ZV · ALSHAVSEN · | HAB DIESEN · PVSIGAN AVS · DEM · VNDER | VNGERISCHEN. ZVG ANHAIM GEBRACHT | ANNO 1·5·9·7·

A nyél alsó harmada pikkelyszerű díszítéssel bír. A nyél hossza 53 ctm., a gömb átmérője 7 ctm. Súlya 1 kiló.

A karlsruhei badeni nagyherczegi régészeti és néprajzi múzeum.

3130.

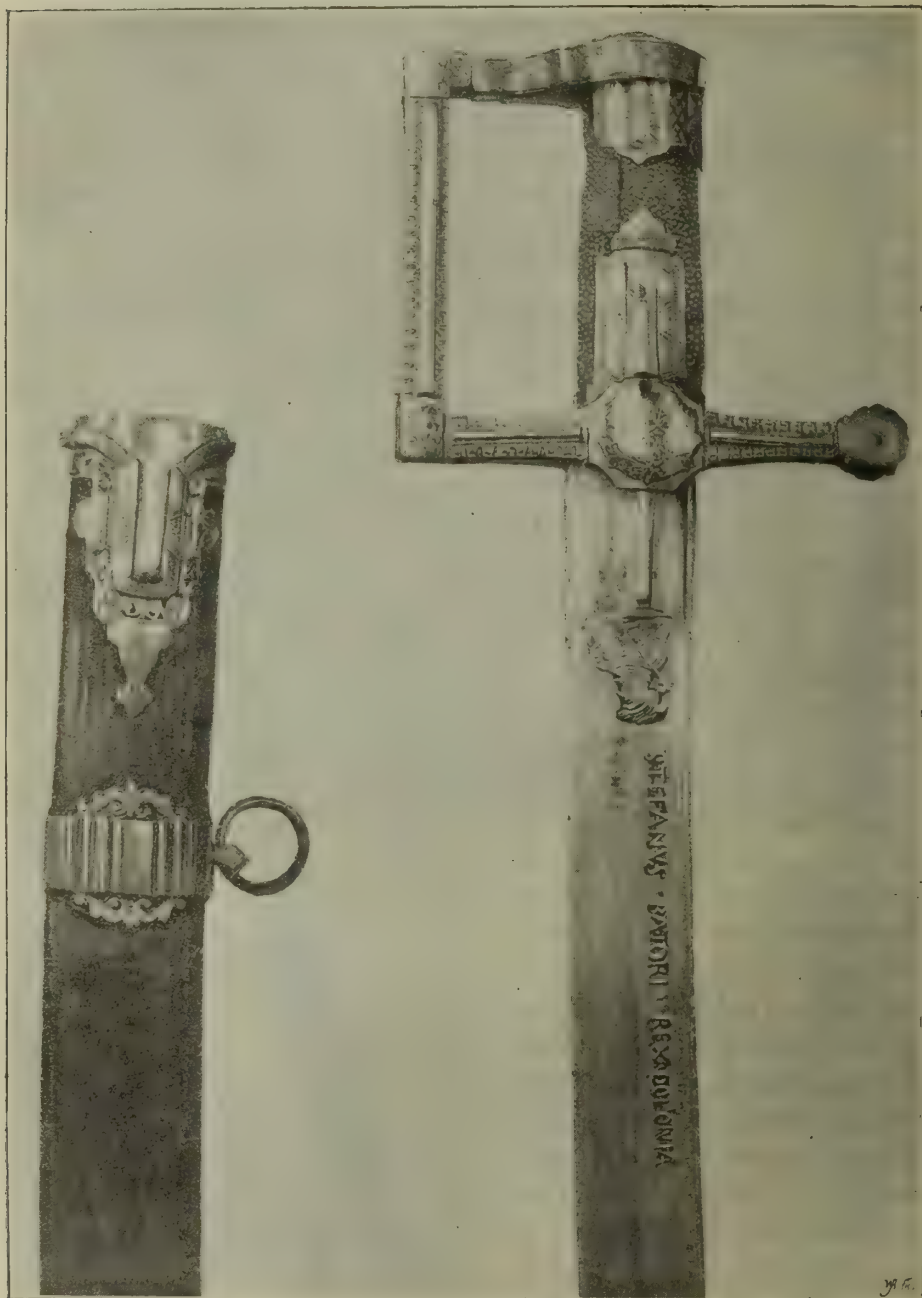
Szablya, magyaros, gyengén hajló pengével, amelyen egy széles homorú vájat fut végig. Markolata bőrrel bevont, egyenes, kupakja hosszúkás, tojásdad alakú. Egyenes keresztvasa két hosszú, keskeny tüskével bír. A penge egyik oldalába pontozott alapon lánczos buzogány, tegez, és egy négyzetben «FRANGIA» szó, két szembeálló félhold, e fölött korona, paizs és kürt van beétetve. Az ékítés végén GENOA szó beütve. Ettől távolabb keretben egy hátra tekintő sas alakja (Lengyelország czímere) látható. A penge másik oldalán paizs, fokos és négyzetben [STEPHANV · | S·DG·REX· POL· | D·PRVS·] A felirás fölött pedig Báthory István koronás, pánczélos mellképe, azután paizs, nyíl- és kürtből álló fegyvertropheum van beétettve. Távolabb ezen az oldalon is keretben álló sas és GENOA szó van beütve. A penge hossza 83 ctm., a markolattal 94 ctm., a keresztvas 21 ctm. Súlya 1 kiló. Ehez teljesen hasonló mívű Báthory szertartásos kardja, mely 6504. szám alatt van kiállítva.

XVI. század.

A berlini porosz kir. hadszertár.

3131.

Szablya, széles gerinczű, két széles homorú vájattal ellátott, alig görbülő leszegett csúcsú pengével. Egyenes markolata czápabőrrel bevont. Keresztvasa a markolatkupakból kinyúló egyenes párhuza-

mos részszel összekötött egyenes kézvédővel bir, a mely vörös rézből van és tűzben aranyozott, részben domborúan öntött, részben vésett díszítésű és egyes részeiben aranyozott ezüst lemezzel borított és itt-ott niellóval ékített. A markolatkupakon több betűből álló, többszörösen összefont monogramm látható. A keresztvas belső lapján ujj gyűrűvel ellátott.

A penge egyik oldalán a Báthory család czímere, a másik oldalán egy kucsmás, vértezett férfi mellképe és STEFANVS · BATORI · REX · POLONIÆ. | A. 1579 felirat van aranyból domborúan beverve. A bevert férfimellkép azonban teljesen hasonló Rákóczy György fejedelemhez, a mint az tallérjain és aranyán előfordúl. (Lásd *Weszerle József.* Hátrahagyott érmészeti táblái. Pest. 1873. D. Tab. X. 12. sz.) Ez a körülmény e kardot gyanussá teszi. Feltünő a Stefanus Ste*ph*anus helyett és Batori, Bat*h*ori helyett való irásmód is, mely a kor latin orthographiájának nem felel meg. A Báthory-család czímerével ellátott oldalon egy lekopott felirat nyomai láthatók. A fekete bőrrel bevont hüvely belső oldalán hoszszában futó barázdákat mutat és barázdás vésett művű aranyozott ezüst foglalványokkal montirozott. Az él- és hátpánttal bíró csúsztató ezenfelűl még nielló díszítést is mutat.

A penge hossza: 91 ctm., a markolat: 10 ctm., a keresztvas: 13·5 ctm. Sulya hüvelyestől: 1 kiló 800 gramm. (Lásd *Führer.* Berlin. 47. lap.

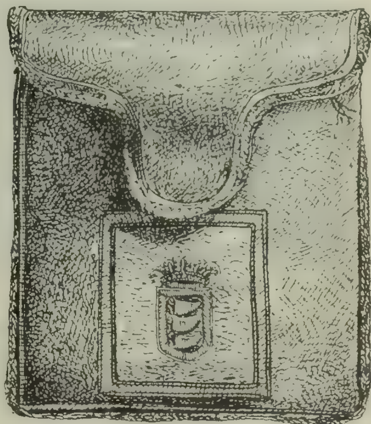
A berlini porosz kir. hadszertár.

Tarsoly, fekete bőrből, hosszúkás négyszögletű alakkal és keskeny arany paszomány szegélylyel.

Előlapján a Báthory-család czímere van aranynyal kihímezve.

Benne a kard eredetére vonatkozó okmány. Megjegyzendőnek tartjuk azonban, hogy e tarsoly határozottan újabb kori eredetű a kardnál. — Szélessége: 15 ctm., magassága 17 ctm.

Berlini porosz kir. hadszertár.

3134.

Csákányfokos, a melynek nyelébe három élű homorú lapú hegyes tőrkard van akként alkalmazva, hogy annak keresztvasát a négyélű kissé lehajló csákány, markolatát pedig a fokos nyelének folytatása képezi. A fokos maga metszett nyakú négyzetalakú tok-

34

kal és madárcsőralakú csákánnyal bír. A markolat sárgaréz sodronynyal bevont. A hegyes tőr egyik lapjába öt ágú csillagalakú bélyeg van beütve.

A nyél fekete bőrrel bevont s nyomó rúgóval ellátott. Hossza 1 m. 5 ctm., markolata 11 ctm., a fokos 22 ctm. Súlya 1200 gramm. XVI. század. Berlini porosz kir. hadszertár.

3141. 3143.

Lovassági dob. Török, (2 drb). Bőrrel bevont kúpalakú favázból, melyre az irha ki van feszítve. Zsákmányoltatott a Rauchhaupt ezredes által vezényelt német hadak által 1664 aug. 1-én, a szentgotthárdi csatában. (Lásd *Führer.* Berlin. 44. lap).

Berlini porosz királyi hadszertár.

3142.

Tollas buzogány vasból, hat külön oldalú, háromszögű szárnynyal. A hengerded vas nyél sima, s végén fagombban végződik.

A nyél és a buzogányszárnyak vörösrézzel vannak többszörösen összeforrasztva. A fej hossza: 9·5 ctm., a nyél 46 ctm. Súlya: 900 gramm. XVI. század. (Lásd *Führer.* Berlin. 65. lap).

Berlini porosz királyi hadszertár.

3149.

Ostromsisak, magyar. A sisaksapka alacsony, nyomott, ormán vésett gombdíszszel, míg oldalai keskeny csatornával birnak, a melyek négyenként mezőkre osztva, aranyozott, étetett arabeszkszerű díszítéssel ékítettek. A sisak tetején és alján köröskörűl szegfüvek és madarak vannak beétetve. A négy lemezből álló hátrafelé keskenyedő rákfarkas nyakvért minden egyes lemeze étetett és aranyozott arabeszkszerű díszítéssel bir. Ugyszintén a széles, szokott magyaros formájú orrvédő vas is. A halántékvértek simák középen kidomborítottak és átlyukasztottak.

A sisak belseje szijazattal ellátott, a mely sárgarézfejű szegekkel van megszögecselve. Díszül a sisak oldalán 9 drb öntött és aranyozott boglárba foglalt álékkő szolgál. Az öt álékköves rozettás díszú tollforgóhüvely a bal halánték táján van megerősítve.

Magassága: 14 ctm., átmérője: 22 ctm., sulya: 1 kiló 700 gramm. Magyar munka, a mely 1580 körűl készűlhetett; Lothringeni Károly herczeg tulajdona volt.

(Lásd még rajzát: *W. Boeheim* Waffenkunde 53-ik lapján, továbbá *W. Boeheim*· Führer durch die Waffen-Sammlung 126. lap, 727. szám alatt.)

Lotaringiai Károly (V.) Lípót herczeg, született Bécsben 1643 ápr. 3-án, meghalt Welsben 1690 ápr. 18-án. A francziák 1669-ben kiűzvén Lotaringiából, osztrák szolgálatba szegődött s részt vett 1683 óta a törökök elleni háborúkban. I. Lipót főhadvezérré nevezte ki, mely állásban Bécs város felmentése körül szerzett érdemeket. 1685-ben Párkánynál verte meg a törököt és Esztergomot foglalta el. Vácz és Pest visszavétele után (1684 jun.) Buda várát iparkodott kezébe keríteni, a mi azonban nem sikerült, mire hadát téli szállásra vezette. 1685 juliusában körülzárolta Érsekujvárt, melyet aug. 19-én megadásra bírt. 1686-ban pedig ő volt a Buda

várát ostromló szövetséges keresztény hadak egyik fővezére. Budának szerencsés visszavétele után Hatvant foglalta el. 1687 pedig személyesen indult Bádeni Lajos példájára a Dunántúlra, a hol aug. 12. Siklósnál, a Harsány lejtőjén (az u. n. mohácsi csatában) a törököt nyilt csatában is megverte. Nándorfehérvár vívását mindazon által nem merte megkoczkáztatni, hanem e helyett Szeged felé haladt és onnan Szolnoknak tartott, hogy onnan Erdélybe nyomuljon. 1687 őszén bevonult Erdélybe s megkötötte okt. 27-én a Balázsfalván készült szerződést, melynek értelmében Apaffy országát átadta a császáriaknak és mint árnyékfejedelem Fogarasba vonult. Még ezenkívül is számos esetben kitünt, úgy a francziák, mint a törökök elleni harczaiban. Nagy hadvezér és hős volt egy személyben.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő cs. és apost. kir. Felsége.

3150.

Huszársisak, vert és vésett mívű ezüstből, hosszú, nyúlt keleti forma, hasonló Zrinyi Miklós sisakjához. A sisaksapka nyolcz domborúan kiemelkedő haránt futó czikkelyből áll, a melyek a magas gömbös nyakú forgótartó tokban egyesülnek. Az ezeken pontozott alapon domborúan kiemelkedő lombdíszítés keleti stylű ugyan, de

nagyban emlékeztet az erdélyi ötvösmintákra. Minden gerincz alatt a sisak alapján köröskörűl félkörű díszítések vannak alkalmazva, a melyekben bevésett hadijelvények láthatók.

A halántékvértet három egymás mellé szegecselt csaknem négyszögű lemez képezi, a melyek közűl a hátsó levan kanyarítva. A lemezek széle felálló párkányt képez, s domborúan kivert és vésett lomb ornamentikával ékített s gulaalakú fejes szegekkel kivert. A középső fülvédő lemez szívalakúan kidomborodik és e domborodás szélein átlyuggatott.

A lekerekített sisakellenző mozgathatólag van a sisak oldalához két torzfejet ábrázoló szöggel erősítve. Középen a háromoldalú összefonódó, kőrszalag díszítésű orrvédő felső csúcsa, finom mívű oroszlán-

fejes paizsot tartó női alakot, alsó vége pedig oroszlánfejet ábrázol. A nyakvértből csak egy félkörű lemez van meg, a mely két kapocscsal van a sisakhoz erősítve. Belseje fehéres selyemmel bevont szarvasbőrrel bélelt. Magassága: 27 ctm., a forgótokkal 37 ctm., átmérője: 20·5 ctm. Súlya: 2 kiló 300 gramm.

Ezen huszársisak tiroli Ferdinand főherczeg ezüst huszáröltözetéhez tartozik, melyből a szablya, sarkantyú és lószerszám is ki van mellette állítva, míg a hozzá tartozó ruhamaradványai, fehér és ezüsttel átszőtt virágos selyem damasztszövetből, Bécsben maradtak. Az 1583-iki leltár: «weiss husärisch rüstung auf ross und mann» tétel alatt sorolja föl. A XVI. századbeli magyar huszárfegyverzetnek legdíszesebb példánya. Valószínűleg valamely magyar huszártornára készűlt, melyen a herczeg maga is részt vett.

Az egész valószínűleg erdélyi ötvösmű. A katalogus 1560 táján készűlt német munkának tartja. (Lásd még: *W. Bœheim.* Führer durch die Waffen-Sammlung 93. lap, 483. szám alatt.)

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből:

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3154.

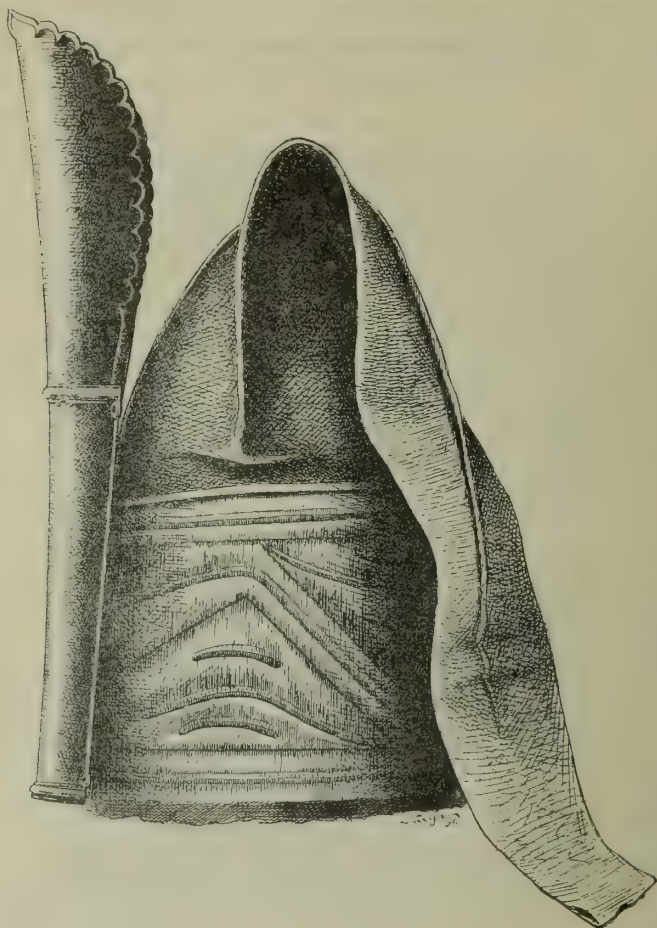
Jancsártiszti föveg, uszkuf-ketse, kemény papirból, kívül erős piros posztóval födve. A föveg oldalmagassága 14 ctm. s e részén vastag tömör arany skofiumszegélyzet köríti, turbán alakban (szom szirma isleme). A felső része czukorsüveg alakjára kicsúcsosodik és 50 ctm. hosszú, hátul lelógó dervis ujjszárhoz hasonló nyulványnyal bír. A föveg hátsó részén egy 80 ctm. hosszú, keskeny piros selyemszalag van megerősítve. Belül piros vászon van belevarrva, úgy, hogy az egy összehúzható zacskót képez, amelyet finom fűrész porral töltöttek meg. A 36 ctm. magas aranyozott ezüst forgótartó kissé összelapított, felső szélein csipkézett, kevéssé hajlott tokot képez, amely belül fával van kibélelve. A csipkék egyikében török bélyeg van beütve.

A föveg magassága 30 ctm., átmérője 16 ctm. Súlya 1 kiló 200 gr. XVI. század.

A janicsár föveg alakja, a melynek megjelenése Európában oly sokszor félelmet szült, a csapat alapításával függ össze. Midőn a törökök második szultánja Urkhan emir hadseregét szervezte, egyik tanácsosának ajánlatára, keresztény gyermekekből, kiket az iszlamra térítettek és harczosokká képeztek, alakította legjobb testőrcsapatát. 1330-ban — a szervezés idejében, Urkhan kíséretével és az új csapat nehány tagjával Kis-Ázsiába Szulidse-Kenszijun falujába ment hadsi Begtás seikhhez — egy ma is híres Dervis-rend alapítójához, hogy az új csapa tszámára annak áldását kikérje. A seikh rendje köpenyének (Aba) posztó újját áldólag borította az egyik katona fejére és *jenicseri* (új-csapat, ahonnan a janicsár elnevezés) nevezvén, áldást és győzelmet kívánt az új csapatnak. Ennek emlékére nyerte a janicsárföveg (uszkuf) hátul lelógó (a seikh újjat symbolizáló) nyúlványt fehér nemezből

(ketsc), a mely ez időtől fogva változatlanul megmaradt a janicsár-főveg jellemző attributuma gyanánt, a csapatnak egészen az 1826-ban bekövetkezett teljes és erőszakos feloszlatásáig.

Lásd: *Karl Weiss* Katalog der Historischen Ausstellung der Stadt Wien 1883. 136. lap 431. szám és 142. lap 449. szám.

Janicsár, vagy törökül jeniceri, azaz uj sereg. A rendes zsoldos gyalogságnak egyik hadteste, mely — mint tulajdonképen a szultán testőrsége — Szulejmanig csak a szultán személyes vezérlete alatt tartozott háborúba menni. E hadtest eleinte és régebben mint már mondottuk volt, kizárólag keresztény szülők gyermekeiből állott, a kiket vagy tized alakjában szedtek a birodalomban levő keresztény lakosoktól (Magyarországon nem) vagy háború alkalmával raboltak el. Az ilyen módon elrabolt gyermekeket régebben kis-ázsiai törököknél osztották szét, hogy ott a nyelvet, vallást és szokásokat elsajátítsák vagyis hogy törökökké illetőleg moszlimokká váljanak, később pedig részint Konstantinápolyban, részint Drinápolyban és Gallipoliban nevelték őket kaszárnyákban szigorú bánásmóddal. Miután a nevelő intézetekben megtanulták a katonai gyakorlatokat és föltétlen engedelmességet, hozzá szoktatták a fáradalmakhoz, nélkülözéshez és elsajátították a testületi szellemet, a fanatizmust; 18—20 éves korukban átléptek a janicsárok egyes ezredeibe, a hol három évig mindennemű szolgai munkát végeztek. Szulejman koráig nem volt szabad házasodniok sem; ekkor azonban kivételesen megenged-

tetett nekik a nősülés. II. Szelim alatt (1566—1574) kezdődik a janicsárság emberanyagának megváltozása, a mennyiben most már gyermekeiket is fölveszik maguk közé. III. Murad alatt (1574—1595) a hosszas perzsa háború után olyan mohamedánokat is fölvesznek soraikba, a kik nem mentek át a régi szigorú iskolán. Végre IV. Mohammed alatt megszünik a keresztény gyermekekből vett tized s ezután a janicsárok fiai lépnek apjok helyére. A janicsároknak nevelt ifjak neve *adsem oglán* volt.

A janicsár hadtest eredetileg 4000 emberből állott 60 *dsemáet*-ben (csapat, csoport). I. Bajazid az által, hogy a *szegbánok* és *avdsik* (udvari vadászok) 34 bölükjét is a janicsárságba bekebelezte, 7000-re emelte számukat, II. Mohammed pedig 12,000-re, 100 dsemáetben (s az előbbi 34 bölükben). Szulejmán meg 61 bölükkel szaporítván őket, alatta 60,000 főre rugott a létszámuk. IV. Mohammed korában (1648—1688) s a jelen század elején is 196 odából vagy ezredből állott a hadtest, még pedig 1670 körül mintegy 55,000 főből.

A janicsárok zászlója eleinte vérpiros volt, rajta ezüst félhold és kard. Később minden odának külön zászlója, melynek fele sárga, fele pedig vörös volt és külön zenekara.

Fegyverzetük szerint két csoportba oszoltak: egy részük hosszú flintát és széles, görbe kardot viselt janicsár puskások *(jeni-cseri tüfendsiszi)*, más részök pedig ijjat és nyilat s szintén kardot. Ruházatuk a következő volt: fejükön kerek, magas, hátukra lecsüngő fehér nemez sapka úgynevezett *kecse*, melyre elől kanál volt tűzve; térden felül érő, elől gombos, derékon övvel összeszorított *dolamán*; e fölött hosszú két újjú *feredse* (köpönyeg); régebben kék posztóból készült *szalvár* (bő nadrág) (Innen a későbbi magyar «salavári» nadrág), lábukon általában vörös bakancs. Tisztjeik *kuka* nevű süveget viseltek, (sisak alaku tollbokrétás sapka. Ilyen *kukát* kaptak az oláh- és moldvaországi vajdák is felavatásuk és eskűtételük alkalmával Konstantinápolyban) és különböző színü csizmát (czizme), még pedig a szegbán nevű odák tisztjei pirosat, a bölükökéi feketét, a dsemaetekéi sárgát.

Mind a három illetve négy osztálynak minden odája meg volt különböztetve a ruha újjára varrott számokkal és bizonyos jegyekkel. E betűk és számok fölött voltak a különböző jegyek, pl. a 13 dsemaet jegye jáczint, a 14-iké sütőlapát, a 40-iké vödör, a 45-iké olló, a 64-iké buzogány, a 9. bölüké dob, a 25-iké hal, stb.

Az egyes ezredek *(orta* vagy *orda)* parancsnoka *csobadsi* (szakács) nevet viselt. Az egész janicsár hadtest és parancsnoka a jancsár aga (jenicseri agaszi), a ki rendesen béglerbég rangu s egyszersmind ő a fővárosi rendőrség főnöke is. Mint a nagyvezérnek és a defterdárnak, úgy neki is megvan a maga saját divánja, melynek tagjai a janicsárság törzskari tisztjei, u. m. a *kul kiaja* (az aga helyettese), a *szegbán basi, szamszundsi basi, zagardsi basi,* turnadsi basi és a *bas csausz.* De a jancsár aga ezenkivűl résztvett a nagyvezér divánjában is. Háboru idején egy fehér zászlót, (bajzak) és lófarkakat (tug) szoktak előtte vinni, utánna pedig négy vezetéklovat vezetni. A *jenicseri efendiszi* pedig a janicsárság ellenőrje és könyvvivője, s mint ilyen a defterdár alá tartozó hivatalnok. Az egész hadtest lajstroma nála van. Kivüle mind a három osztálynak van egy-egy *efendije* Régebben rangban előtte állt a *kul-kiajának.* (Lásd: *Thury József:* Török történetírók. I. kötet, 407. lap.)

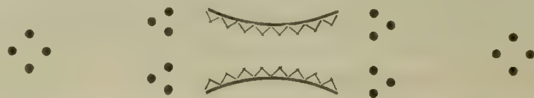
A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császár. és apost. kir. Felsége.

3159.

Hegyes tőrkard (lengyel forma), egyenes kétélű keskeny pengével, amelynek közepén mindkét oldalon alig kiemelkedő bordaél látszik, s a keresztvastól kezdve egy negyedrészben mély keskeny

vércsatornával ellátott. Az egyik oldalon közte egy kivehetetlen betű van mint fegyverkovácsbélyeg beütve.

A nyolczszögű hárító lappal ellátott keresztvas a penge felé görbített és levélidomban végződik. A markolat gombja lelapított körte alakú és a keresztvassal együtt aranyozott ezüsttel borított, mely renaissance stylű növényi ornamentikával díszített. Hasonló díszítésű a hüvely is, amely végig öntött és vésett mívű aranyozott ezüsttel van bevonva s két hordkarikával ellátott. Közepén négy kettes boglárral bír és czápabőrt utánzó alapja ezüst sodronynyal van körülcsavarva.

A penge hossza 98 ctm., markolata 11 ctm. Súlya hüvelyestül 1 kiló 800 gramm. XVI. század.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3160.

Gerezdes buzogány, keleti, vasból, körtealakú hatgerezdes fejjel. Minden gerezd éle aranyozott ezüsttel van bevonva, azonkívül oldallapjai közepén aranyozott ellypsisalakú ezüst lemezkékkel és finom díszítésű niellos ezüsttel bevontak.

A nyél szintén finom niellos díszítésű s közepén hat aranyozott ezüst huzal által hat részre osztott s mindenik részben háromhárom aranyozott pléhből kivert ciprusfa alak szolgál díszítésűl.

A nyél lecsavarható esztergályozott aranyozott gombban végződik. Hossza a 9 ctm. hosszú fejjel együtt 55 ctm. Súlya: 800 gramm XVII. század. A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3162.

Buzogány (topuz), feketére befuttatott vasból. A síma buzogányfej (top) körtealakú és négy ferdén haladó finom persa stylű arabeszkszalag van rajta aranynyal kiverve (Altun Kakma). Nyele két gyűrű által három részre osztott, a melyek közűl az alsó rész csavarmenetesen bordázott és a szíj számára átlyukasztott. A nyél gyűrűs nyakánál és az alsó gyűrűnél a következő persa mondat van szép taalik irásban aranynyal beverve. **Fölűl:**

حُبان افر سه ذینت نله وار باد
حبانت بکام و فلک یار باد

Alul: بکام توباد مهسه اکار او خواوند
باد انکه دار لو

A nyél 51 ctm., a gombja 10 ctm., súlya pedig: 1 kilo 400 gramm. XVII. század.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3163.

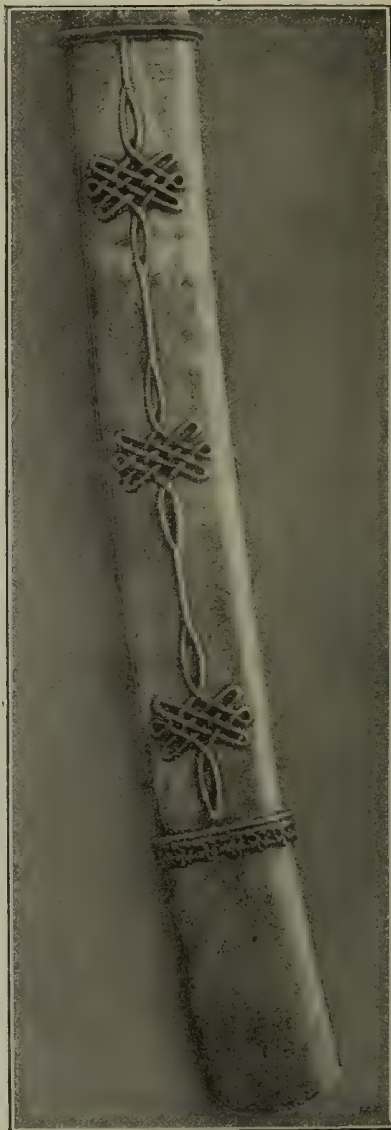
Kard, magyaros, gyengén görbülő sima pengével. Markolata keveset meghajlott és aranyozott ezüsttel borított. Keresztvasa rövid,

hatoldalu, közepén rhombidomú, rövid tüskéjű, aranyozott ezüstből van. Hüvelye egészen aranyozott ezüsttel borított s három hordkarikával ellátott, amelyeknek foglalványai vésett díszítésű, vaskos

kiemelkedő oldalú párkányzatot képeznek. Két hüvelypánt áttört mívű, öntött stilizált lóher levelű csúcsíves stylű párkányzattal ékített. Az egyes hüvelypántok közötti részeken féldomború sujtásszerű díszítés van felforrasztva, amely mellett még bevésett stilizált sár-

kányokat, angyalfőn álló női alakot, ezzel szemben magyar vitézt, Ádámot és Évát, a csusztató pánton pedig egy kopját előre szegző nagy tollú tárcsás lovas vitézalakot látunk. A hüvely másik oldalán sugárzó félhold és lángnyelvek vannak bevésve. A két costüm vésetben egy XVI. századbeli magyar gyalog- és lovasvitéz hű képét bírjuk.

A lovas vitéz rajzához teljesen hasonlót látunk *Hansen Hangen* krónikájában s *Bonfinnak* e korszakban megje-

lent német kiadásában. A hüvelyen látható sujtásos díszítés a XVI. század elején Dürer ornamentális rajzai nyomán terjedt el s később speciális magyar díszítménynyé vált.

Hossza 87 ctm., markolata 13 ctm., keresztvasa 11 ctm. Súlya hüvelyestül 2 kiló 400 gramm. XVI. század.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő császz. és apost. kir. Felsége.

3165.

Díszfokos (topor), elefántcsonttal gazdagon berakott nyéllel és előre csapó kovás lőberendezéssel. A pisztoly csöve alul nyolcz oldalú, felső része hengerded s egyik lapjába egy kivehetetlen bélyeg van beütve.

3165

A cseresznyefa nyél elefántcsont betétei csigavonalakat, köröket, nyulakat, agarakat, disznófejeket és sündisznó fejét ábrázolnak. A nyél végén alkalmazott csont díszben az egyik oldalon egy török férfi, a másik oldalon egy török nő alakja van bevésve. A balta síma, kissé lehajlott, míg fóka négy oldalú hasábalakú. A nyélbe a cső alatt elefántcsontvégű töltő vessző számára alkalmas fúrt nyílás van.

A fokos hossza: 17·5 ctm., éle: 6·5 ctm., a nyél hossza: 80 ctm., a cső: 42 ctm., ürátmérője: 10 mm. Súlya: 1 kilo 400 gramm. XVII. század.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3169.

II. Mátyás király (1608—1619) **kardja.** Pallosszerű, egyenes, kétélű kard, melynek csúcsíves stylű, áttört mívű, aranyozott ezüstből készült kézvédő kosara és hüvelye is. A penge sokkal régibb, valószínűleg még a XV. századból való. A bele vert, körvonalba zárt, egyszerű keresztet ábrázoló fegyverkovácsbélyeg előfordul a konstantinápolyi szent Iréne bazilikában levő fegyvergyüjtemény egyik itt szintén kiállított középkori pallosán. A keresztvas 31 ctm. hosszú. A 21 ctm. hosszú s sodronynyal befont markolat, nyolcz czikkű nagy gombban végződik. A penge hossza 86 és szélessége 6 ctm.

A hüvelyre forrasztott ezüst lapba vésve az osztrák burgundi czímert látjuk, szivpaizsában a sziléziai czímerrel és köriratában II. Mátyás király nevével és magyar királyi czímeivel. A tulsó oldalon, hasonló lapba van vésve Hradistye városának czímere és körülte a következő körirat: «Arma regiae civitatis Hradist 1608». Hradistye városa II. Ulászlónak 1472-ben kelt privilegiuma értelmében az adó alól fel volt mentve, de köteles volt évenkint a fejedelemnek egy 30 arany értékű kardot adni. Kardunk is egyike ez adóba adott kardoknak.

(Lásd *W. Boeheim:* Album. XXXVIII. tábla, 1. sz. *U. a.:* Führer. 134. lap.)

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3171.

Szablya, gyengén görbülő magyaros pengéjén beétetett arabeszkdíszítéssel ékítve, a melyben a markolathoz közel körben a következő arabs felirat látható:

عمر دولت باد

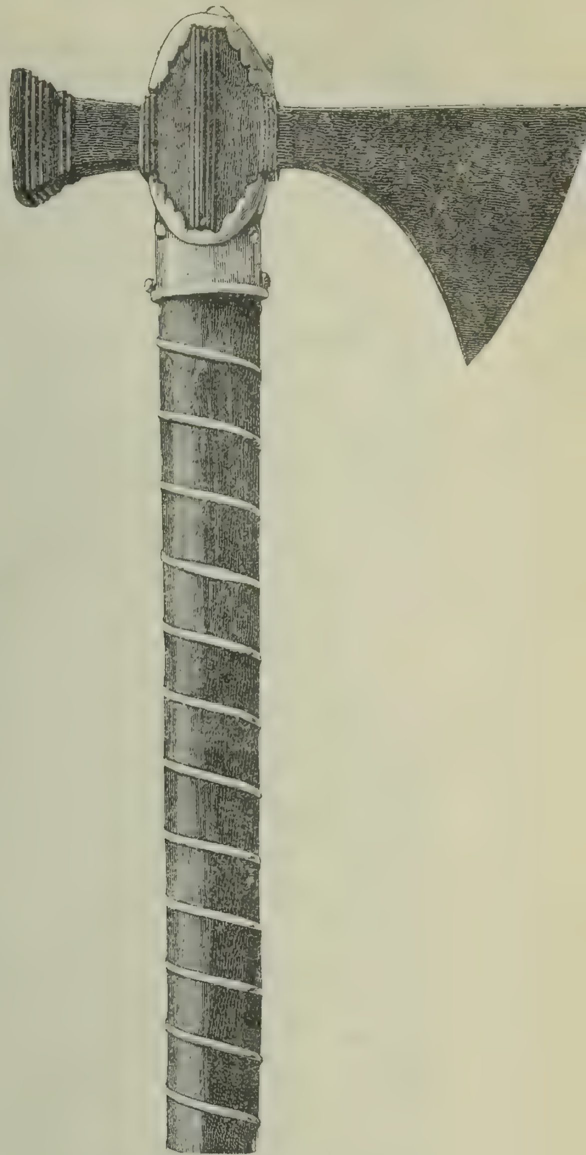
ömr devlet jad — életed legyen boldog.

A penge másik oldalát szintén körbe zárt arabeszkek díszítik.

Az egyenes keresztvas aranyozott ezüst lemezzel bevont és arabeszkszerű díszítéssel ékített.

Markolata egyenes és alsó oldalán az újjak számára többszörösen kivágott, s fekete bőrrel bevont.

3180

Felső részén a karzsinór számára kifúrt. Az aranyozott, ezüst markolatkupakon lombalakú díszítmény, fölötte C ⁎ L (?) betűk vannak bevésve.

A vörös bőrrel bevont széles hüvely aranyozott ezüst foglalványnyal bír, a mely részben áttört, részben domborúan kiemelkedett arabeszk díszítésű. Az egyik foglal-

vány hátlapjára még két csatt van erősítve egy hármas lóhere levélalakú csúcsíves stylű karikába. Hossza: 73 ctm., markolata: 10 ctm., keresztvasa: 21 ctm., szélessége: 3·5 ctm., súlya 1 kilo 600 gramm. XVI. század eleje.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

3180.

Fokos balta, hosszú körtefa nyéllel, aranyozott ezüsttel montirozva és türkiszekkel ékítve. A nyél felső része ezüst sodronynyal körülcsavart, míg az alsó vége 30·5 ctm.-nyi pontozott alapu domborúan kivésett arabeszkszerű szalagdíszszel, közötte bemélyített stilizált liliomalakokkal díszített aranyozott ezüst foglalványnyal bír.

A nyél hossza: 87 ctm., a balta éle: 9 ctm., az egész balta hossza: 19 ctm., súlya: 2 kiló. XVI. század.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből. Ő cs. és apost. kir. Felsége.

3189.

Dísz-lószerszám, kantár, szügyelő és farmatring, zabla, nyereg és kengyel. A kantár piros bőrből készült s kivül ezüst paszománttal bevont és aranyozott ezüst lemezekkel díszített. A lemezek részint domború, részint lapos, öntött és vésett díszítésűek és ékkövekkel vannak kirakva.

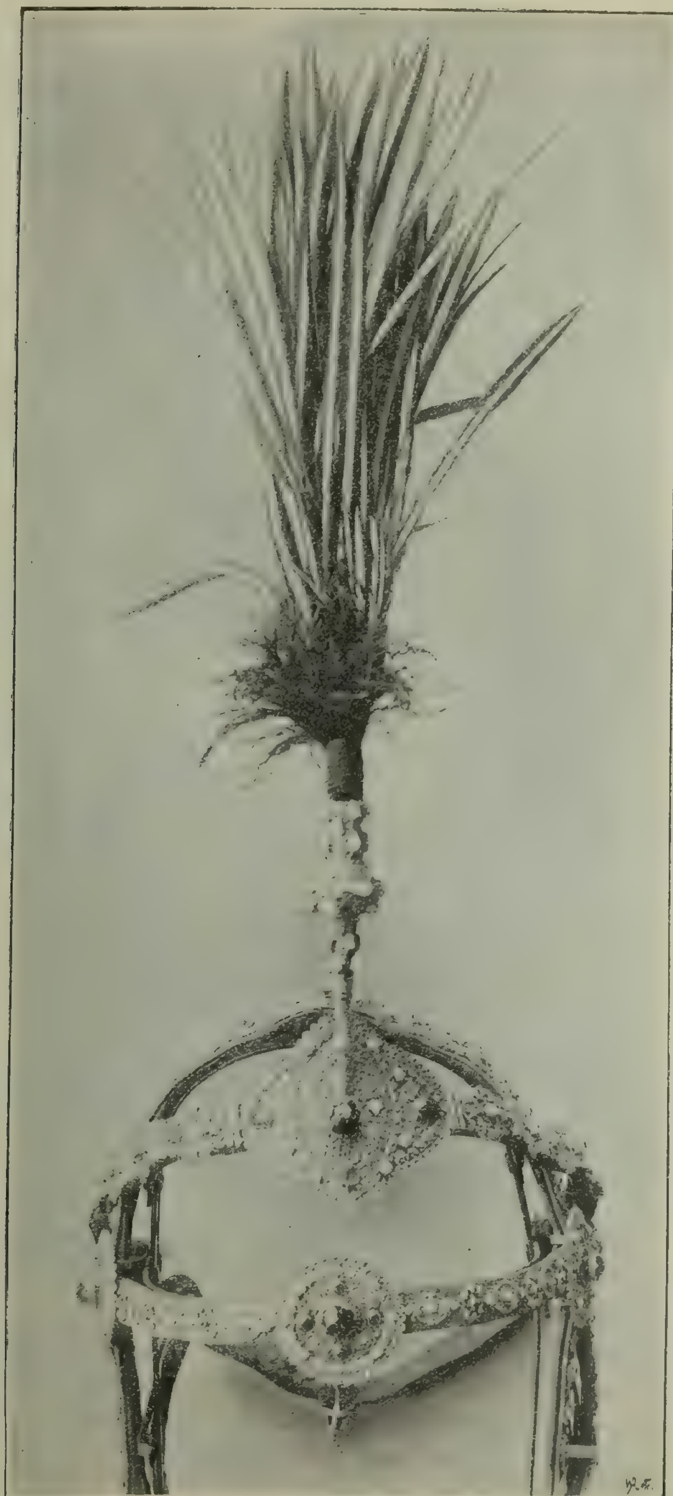
A kantár felső tarkó részén levő boglárokban apró ékkövek, a homloklemezben, a mely két egymáson keresztbe fektetett csipkézett szélű ellypsis alakú, középen egy nagy, oldalt két kisebb vérgránát, a középső gránát alatt egy chrysopras, ezek körül pedig párosan tíz kis türkisz van rekeszes módon befoglalva. A 12 ctm magas forgótok vésett díszítésű és türkiszekkel gazdagon kirakott, benne kanalas gém tollából álló forgó. Az orrpánt közepén és két végén kerek csipkézett boglár van, a melyekben egy nagy és négy kisebb gránát szolgál díszül. A többi lemezek eltérőleg a homlokpánt lemezeitől önálló kerek boglárokat képeznek. A kantárhoz hasonló díszítésű a szügyelő és a farmatring is, a melyeken nagyobb boglárok vannak alkalmazva.

A keleti széles talpú és oldalú kengyelek oldalainak külső lapja szintén vésett és öntött díszítésű, részben aranyozott ezüstből készült és ékkövekkel kirakott.

A nyereg alacsony gombos kápával, elől aranyozott ezüsttel bevont és ékkövekkel díszített, párnája piros bársonynyal bevont.

XVII. század eleje.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből. Ő cs. és apost. kir. Felsége.

3189

3193.

Vértes rohamsisak és félvért (4 drb), lovassági, magyaros alakítás, fekete fénymázas vasból. Hasonló a 2793. sz. alattihoz, azon különbséggel, hogy ezeknek sapkája bordázott élű, nyolcz kúpszeletre van osztva. A XVII. század közepéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3196. 3199. 3203.

Lófark-zászló, török (3 drb). Vörösre festett fanyélen, fekete lófarkból, tetején aranyozott nagy vörösréz gömbbel. A bajor csapatok által zsákmányoltatott Buda várának a törököktől 1686-ban történt visszafoglalása alkalmával. (Lásd: *Führer*. Berlin. 44. lap.)

A berlini porosz kir. hadszertár.

3204.

Vértes rohamsisak (4 drb), lovassági, magyar alakítás, fekete, fénymázas kovácsolt vasból. Hasonló a 2793. sz. alattihoz, azon különbséggel, hogy a sapka négy bordával ugyanannyi kúpszeletre van osztva. A XVII. század végéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3210.

Vértezet, fekete, fényezett vasból. Áll félgömbölyű rákfarkas sisak-, nyak-, gallér-, lúdmellvért- és hátvértből, csipő-, czomb- és karvértből, valamint pánczélkeztyükből.

A félgömbölyű sisaksapka gyengén kiemelkedő tarajjal bír. A halántékvértek közepén kerek, kiemelkedő átlyukasztott dudorral ellátvák és szélei éppen úgy, mint a négy lemezből álló rákfarkas nyakvért sárgaréz fejű szegekkel szegecseltek. A sisak belül csipkézett piros bőrrel és vastag zsákvászonnal bevont gyapottal bélelt.

A sisak magassága: 16 ctm., átmérője: 19 ctm. XVII. század.

Tartományi hadszertár, Grácz.

3211.

Fegyverállványon.

Puska, török csővel s újabbkori franczia tusával és előrecsapó kovás szerkezettel. A nyolcz oldalú cső három felső lapja arabeszk alakú vésett (kalemkjari) díszítéssel bír, a mely több részében ezüsttel berakott és tizenegy kis türkiszszel és ötvenkét kis korállal van kirakva.

A franczia tusa vésett, aranyozott sárgaréz borítóval, ravaszvédővel és ugyanolyan golyótartó födél-lemezzel ellátott. A szerszám-lemezen *G. Pfeiffer* puskaműves neve van bevésve.

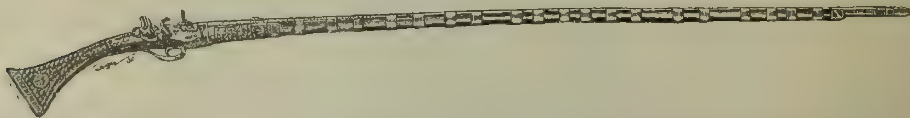
A cső hossza: 1·02 m., az űr átmérője: 18 mm. A cső a XVII. századból, a tusa a XVIII. századból való.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, török, hosszú, széles szalagos dömöczkölt damaszkusi csővel és előrecsapó kovás szerkezettel; görbe, hosszú nyakú, széles háromszögű tusával.

A cső huszonkét sárgaréz foglalványnyal ellátott. A tusa eleje és az ágy alsó része sárgaréz lemezekkel borított, amelyek körkörös

díszítéssel bírnak. A tusa alsó két lapja körkörös díszítésű sárgaréz szögű fejekkel van kiverve, közöttük pedig egy nagy körlemez szolgál díszűl.

A cső hossza: 1·56 m., a tusával: 1·92 m.; az űr átmérője: 14 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, török (tüfenk), nyolcz oldalú, díszes csővel, török előre csapó kovás szerkezettel. A cső kivésett arabeszkjei ezüst- és aranyozott ezüst-lemezekkel és gránát, türkisz és korál kövekkel vannak kirakva.

Az öt oldalú ágy és tusa vésett díszű gyöngyházlemez-betétekkel díszített. A lemezek egy nagy része hiányzik. A cső eleje trombonszerűleg kiszélesedik s az ágy végén delfin-fejet ábrázol, a melynek egyik szeméből a gránátkő hiányzik. A cső hossza: 1·08 ctm., a tusával 1·40 ctm.; űrátmérője: 20 mm. A XVII. századból.

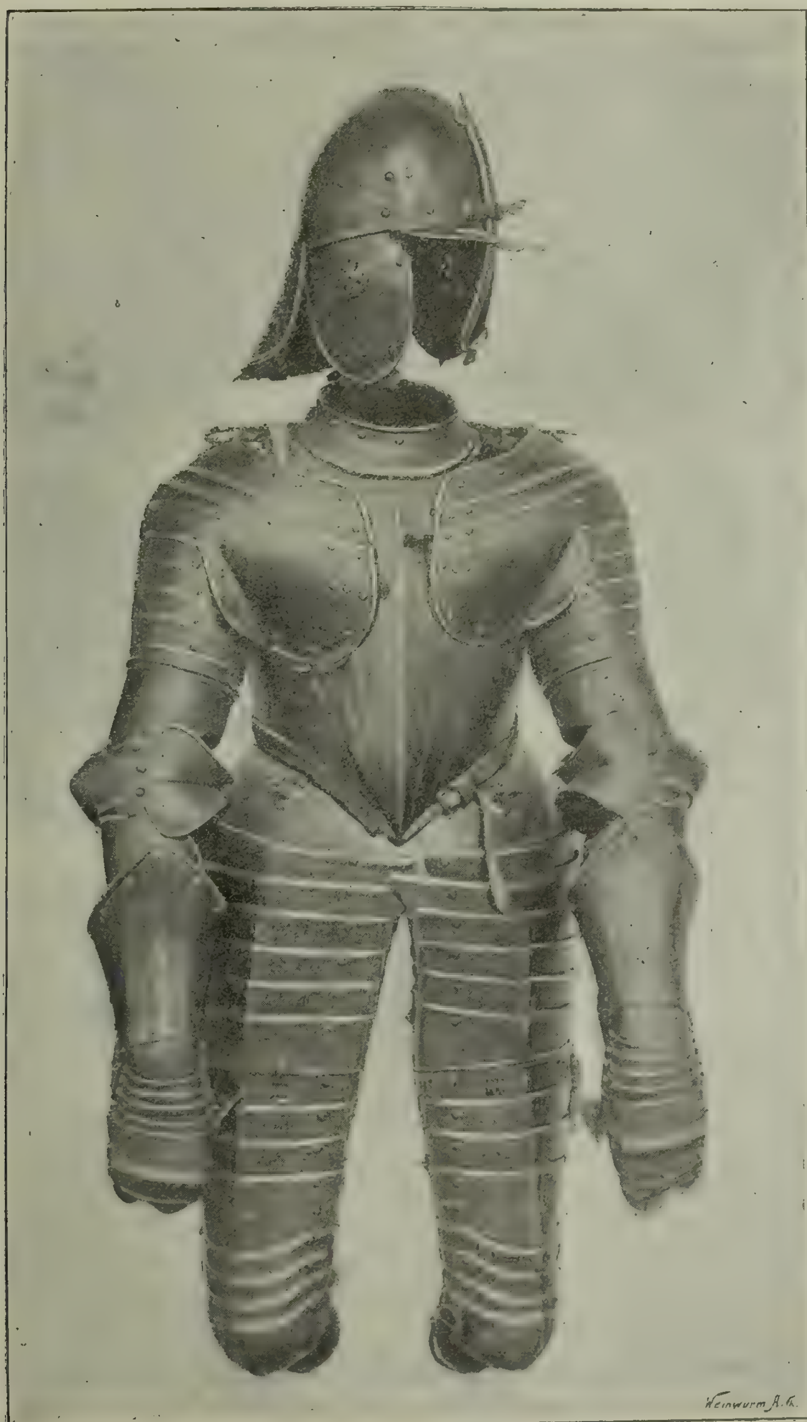
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, muskéta, több oldalú, vonalos, dömöczkölt török aczélcsővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső ezüstből kivert kiemelkedő arabeszkekkel és Husszein puskaműves bélyegével díszített. A franczia tusa és ágy újabbkori s valószínűleg bécsi munka. Az ágy a cső közepéig ér. A cső hossza 1·11 m., a tusával 1·49 m., az űr átmérője 21 mm. A cső XVII. századi, a tusa a XVIII. századból való.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (tüfenk), nehéz muskéta, hátracsapó sárkányos kovás szerkezettel. Csöve bélyeges (namly, tamgaly), azaz a fegyver-kovács hármas bélyege van reá beütve. A bélyeg a cső három lapján egyenlő s törökül e felirást: *amel-i Ali* (Ali munkája) tartalmazza. A cső alján, közepén és végén arabeszk, karika és csillagos ezüst berakással díszített. Az irányzéklyuk alacsony nyeregalakú lemezben van, a

3210

mely lemeznek felső lapja ezüsttel ékített. Az ezüst czélgömb hasított. Sárkánya és csapó-szerkezete sárgarézzel berakott.

A fegyver ágya barna haránt csíkú és fényezett keményfából készült. A puska tusa (kundak), hármas lapja és vége gyöngyház betétekkel díszített, amelyeknek egy része azonban kihullott. A tusaborító vastag elefántcsont lemez, két szöggel felszögelve. A cső vége kissé kiszélesedik s turbán alakú díszítéssel bír.

Az ágy baloldalán két szíjtartó karika sárgaréz alapon van beerősítve. A fa töltő vessző (tüfeng-csibugu) vége vasalással van ellátva. A cső űrátmérője (kaliber) 16 mm., hossza 1·15 m., a tusával együtt 1·615 m. Súlya 5·370 grm.

A XVII. század közepéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Puska, török *(tüfenk)* hullámosan dömöczkölt damaszkusi hengerded csővel, és török előrecsapó kovás szerkezettel *(csakmak).* A cső eleje kiemelkedő peremmel bír és aranynyal bevert [altun kakma] arabeszk díszítésű. A tűzkamra fölött az aranydíszítés csúcsán a puskaműves bélyege (tamgha), alatta pedig a próba-bélyeg: *imtihán* = megvizsgálva felirattal van beütve. Hasonlóan a kakas rugóján is van egy kovács-bélyeg. A cső közepén vékony borda fut végig.

A tusa és ágy elefántcsonttal végig díszesen kirakott, a melyben kis ezüst lemezkék *(percsin),* Salamon pecsétjével [*Mühür-i szulejman*] díszített körök vannak beverve.

Az ágy külső oldalán egy kis tokocska van megerősítve, a melybe a gyúlyuk tisztításához szükséges tű helyeztetett.

A tusán *(kundak)* az elefántcsont lemezek között gyöngyházlemezek is vannak [*szadefkjari*]. Az aranyozott ezüstlemezeken rekeszes foglalványú *(senberekli)* ékkövek voltak alkalmazva, (ma már hiányzanak). A tusaborítót széles, vastag elefántcsont lemez (fil-disi) képezi. A cső hossza 1·17 m., a tusával 1·52 m., űrátmérője 12 mm. A XVII. század végéről.

A kismartoni kastélyból. **Esterházy Pál hg.**

Puska (tüfenk), hasonló az előző puskához, azzal a különbséggel, hogy a cső vége trombonszerűleg kiszélesedik és nyolcz oldalú turbánszerű ékítéssel bír. Czélgömbje sárgarézből van, irányzéka hiányzik. A tusa borítója szarúból van, a mely oldalán keskeny csontlemez díszítéssel bir. Súlya 3·400 grm.

A XVII. század közepéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Puska, török [tüfenk], hullámosan dömöczkölt s ezüsttel bevert arab díszítésű damaszkusi csővel, török előrecsapó kovás szerkezettel, elefántcsont és gyöngyházzal kirakott török tusával. A cső hossza 86·5 ctm., a tusával 116·5 ctm., az űr átmérője 17·5 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Várpuska, rövid hullámosan dömöczkölt damaszkusi hengerded török csővel és franczia tusával, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső ezüsttel bevert arabeszk díszítésű. A cső hossza 80 ctm., a tusával 1·18 m., az űr átmérője 21 mm., a puska súlya 5 kgr. 500 gr. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (tüfenk). Jancsárpuska, török kanóczos. Agya síma, barna fényezetlen fából. A cső több oldalú, vége süvegszerűen kiszélesedik, vörösréz czélgömbbel, a mely középen ki van vájva. A cső mindkét végén sárgaréz foglalattal és csont tusaborítóval. A fegyver kovács jegye be van ütve az irányzék-lyuk fölött. A cső űrmérete 17 mm., hossza 1·13 m., a tusával (kundak) együtt 1·50 m. A lőfegyver a XVI. században készült.

A török kovács bélyege áll egy öt sugaras csillagból, kettős karddal (dzül-fikar).

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3212.

Fegyvercsoportozat.

Dobverő pálcza (2 drb), egyik kőris-, másik körtefából, amaz sárga, emez piros színben fényezve. Az esztergált dobverők hossza 44·5 ctm. XVIII. század. — A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (11 drb), hosszú muskéta, kereklakatos, hátracsapó és előrecsapó kanóczos szerkezettel, barna bükkfa tusával és egész a cső végéig terjedő ágygyal. A tusa rövid, őzpata alakú és golyótartóval bír. Az ágyat több elefántcsont-lemez betét díszíti.

A csőben H és (K?) és egy hattyú alakú puskaműves-bélyeg van beütve. (Lásd: Dr. *W. Erben* «Katalog d. k. u. k. Heeres-Museums», II. Theil 156. lap, 173. szám alatt.)

A cső hossza 1·20 m., a tusával 1·53 m., az űr átmérője 17 mm. Súlya: 5 kilo 300 grammtól 5 kilo 600 grammig váltakozik. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Üstdob, török (2 drb), vörösrézből. Alján karikavasból, szétágazó három vaslábbal, melyek végei a fenékhez vannak szögecselve. Tetejére vasabroncs borul, mely nyers kutyabőrrel van bevonva és piros szíjjal, e fölött piros selyemrojttal körülszegve. A tetőt az üsthöz négy vas csavar tartja le, melyek által a bőr feszülésbe hozható. Magassága 19, átmérője 30 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dob, harczi zenéhez (2 drb), diófából fűrészelt üres henger alakúvá hajtott és végeiken összeszögecselt, vékony deszkából. Alsó és felső végét faabroncs köríti, melyek nyers borjúbőrrel vannak behúzva s az abroncsokat egymással szíj fűzi össze. A dob oldalából két vaskarikába akasztott széles szíj lóg le, mely a nyakba akasztatott. Helyben való zenéhez mindkét dobhoz X alakú lábas állvány van, kék-sárga tagolatú festéssel. A dob magassága 52 ctm., átmérője 63 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (tüfenk), hasonló a 3211. sz. alatt leírt fegyverhez. A fegyverkovács bélyege a karikadísz fölött van beütve és két részből áll: az alsó nagyobb részből csak egy sujtáshoz hasonló darab látszik, a másik részben egy török, pontnélküli *bé* alatt három elif betű tisztán kivehető. Ez utóbbi bélyeg: illahi = az istenért, arab szónak rövidítése. Hasonló jegyet használtak az izmaelita pénzverők IV. Béla rézgarasain. (Ld. *Weszerle:* Érmészeti táblái. Pest, 1873 XVII. tábla, 14. szám és *Réthy László* «Magyar pénzverő izmaeliták és Bessarábia». Arad, 1880. 8r.)

A faalkatrész szúette és felső végén rongált. A XVII. század közepéről. Súlya: 3·840 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3213.

Fegyverállványon.

Puska, nehéz, török muskéta (tüfenk), előrecsapó kovás szerkezettel, lobbantyúja egyszersmind kanóczos szerkezettel is be van rendezve. Vésetek nélküli, csiszolt, nehéz vas csöve ráforrasztott három ezüst domború karikával négy részre tagolt és a cső vége felé tizenkét szögletűvé van reszelve, hol kívülről kiszélesedik és két ezüst gyűrű közt a lapok élei, valamint a lapokon alkalmazott nefelejtsszerű virágdísz ezüsttel van beöntve. A puskacső a lőporkamaránál egy sisaktaréj alakú bordával van ellátva, melyen hosszas czél-lyuk és a cső végén rézből kettes czélgömb van. A középagyról egy kis

bőrpárna borul a lobbantyúra, mely az elsütésnél a kéz védésére szolgált. A puskavessző csavarfej alakú kalappal van bevasalva.

A hosszú előagy baloldalán alul és fölül két összenyomott vaskarika van alkalmazva. Az egész tusa jávorfából készült s a középagy, valamint a tusa vége gyöngyházzal kirakott.

A cső hossza 96 ctm., a csőűr átmérője 24 mm. Az egész fegyver súlya: 6·660 gr. XVII. század.

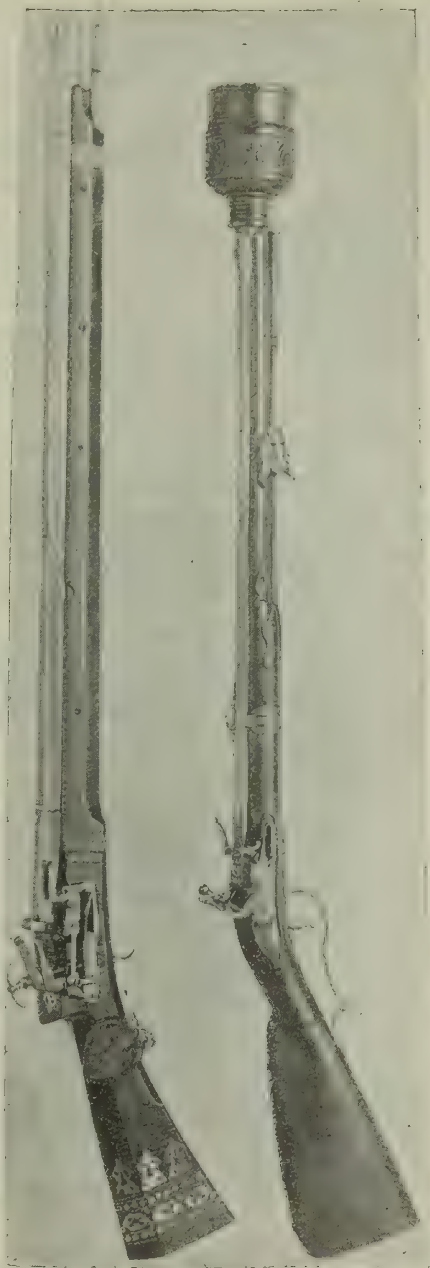
A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Puska, török [tüfenk], gyűrött dömöczkölésű damaszkusi, elől hengerded, hátul nyolcz oldalú csővel, török előrecsapó kovás szerkezettel és egyszerű tusával. A cső hossza 79 ctm., a tusával 1·13 m., az űrátmérője 18 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3213 3061

Puska, kovás, revolver-szerkezettel, négy lövésre berendezve.

A 13 mm. furású csövek egy közös henger körűl forogva, rugó szerkezet segélyével a közép tengelyhez erősített, vékony síma csőhöz fordulnak, és tovább mozdításuk a sátorvas, első felének megnyomása mellett történik, mi által ugyanis a csőbe pattanó, akasztó kapocs onnan kiemelkedvén, a körforgást nem akadályozza. A francziás szabású, diófa ágyazású fegyver lobbantyú-lapja, sátorvas, foglalvány és tusaborítója vésetekkel díszített sárgarézből van s e vésetek közűl a lobbantyú-lapon levő egy czímerpaizst ábrázol, mely középen két gerenda által négy mezőre van osztva s azokban kétfejű

sas és zászlót tartó ágaskodó oroszlán kétszer fordul elő, a paizs közepén pedig koronás szívpaizs van turbános török fővel.

A paizs fölött öt sisak van egy sorban elosztva és a sisak-oromdíszt balról egy pávafark, utána a zászlót tartó ágaskodó oroszlán, kétfejű sas, turbános török mellképe és egy egyenes kardot tartó

pánczélos kar képezi. Az álló cső hossza 89, a revolvercsövek hossza 13·5 ctm.

Az egész fegyver hossza 142·5 ctm. Súlya: 2 klgr és 940 gramm. — XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból.

Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű, csappantyús és gyutacsos szerkezettel, melynek kékre befuttatott csöve félig nyolczszögű s egy bordázottan bereszelt széles gyűrű által van a vékonyabb és kerek előcsőtől elválasztva. A cső alatt végig futó előagyba a szaruval beszegett fa puskavessző részére két széles vasgyűrű van beeresztve s a szíjazat részére egy kis vas kengyel s a tusába egy széles domború fejű csavar van illesztve. Sátorvas helyett egy faragványos borítófa van alkalmazva, tusaborító nincs. A hosszú agy diófából készült. A cső hossza 81 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Várpuska, nehéz, török, többoldalú szalagos, dömöczkölt damaszkusi csővel, és előrecsapó kovás szerkezettel. A cső ezüsttel kivert, domborúan kiemelkedő arabeszkekkel van díszítve s Husszein puskaműves-bélyegzőjével kétszer ellátva.

A keményfa ágy síma, fényezett, öt oldalú, a tusa rövid s eredetileg díszített volt, de a betétek hiányzanak. Az ágy belső oldalán két erős karika van beerősítve.

A cső hossza 1·07 m., a tusával 1·37 m., a cső űr átmérője 25 mm., a puska súlya 8 kgr. és 350 gramm. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból.

V.M.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, török (tüfenk) hullámos, dömöczkölt damaszkusi csővel, török előrecsapó kovás szerkezettel.

A cső elején és végén arabeszk díszítésekkel bír, amelyeknek egy része ezüsttel és piros pasztával van kirakva. A tusa és ágy finom mívű elefántcsont és gyöngyház betétekkel díszített. Az elefántcsont körlemezek finom növényi ékítményeket ábrázolnak. A betétek egy része hiányzik.

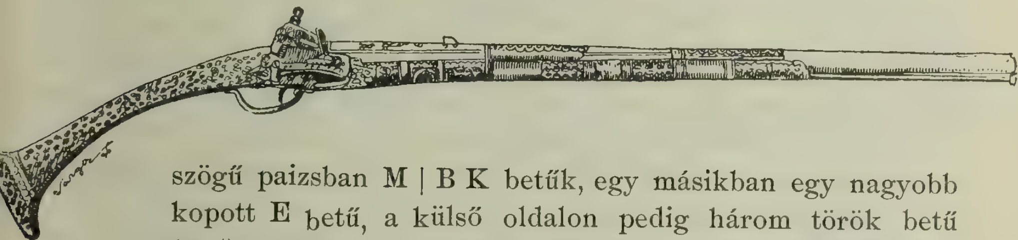
A cső hossza: 86·5 ctm., a tusával: 1·16 m.; az űr átmérője: 17 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hengerded alakú, vonalas damaszkusi csővel, a mely Hamid puskaműves munkája, a mint azt a török bélyeg: *Amel-i Hamid* bizonyítja. A cső ezüsttel bevert arabeszkekkel díszített. Az előrecsapó kovás csappantyú-szerkezet a franczia tusával és ágygyal együtt IOHAN WACH munkája. A cső hossza 90 ctm., a tusával 1·30 m., az űr átmérője 23 mm., a puska súlya 6 kgr. A cső a XVII. századból, a tusa a XVIII. század elejéről való.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, rövid, montenegrói, török, előrecsapó kovás szerkezettel. A hengerded cső irányzékkal van ellátva, de czélgömbje nincs, s a tűzkamra fölött egy janicsár lovas domborúan kivésett alakja látható, fölötte pedig *()e Jab*[ca] *G*[e] *Franzini* fölirat, belső oldalán három-

szögű paizsban M | B K betűk, egy másikban egy nagyobb kopott E betű, a külső oldalon pedig három török betű (mal) van bevésve. A vékony, erősen görbített kétfülű tusa és az ágy áttört sárgaréz lemezekkel borított.

A tusán a sárgaréz alatt ezüstlemez szolgál alapul, alsó és fölső része pedig vaslemezekkel borított.

A cső hossza 65 ctm., a tusával 95 ctm., az űr átmérője 16 mm. Súlya: 2 kilogramm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel és előrecsapó kanócztartóval.

Csöve nyolcz oldalú síma, irányzékkal és czélgömbbel. Középlapjába a mellékelt Z. L. betűs bélyeg beütve.

Kakasa vésett bordás nyaku, áttört mívű és sárkányfejet ábrázol, úgy szintén a kanócztartó is. A serpenyőfedő, a kereklakat, a kanócztartó külső része, valamint a rugószerkezet egy része áttört mívű sárgaréz lemezekkel borított. A szerszámlemezbe a mellékelt B P betűs nyíllal átlőtt égő szívet ábrázoló bélyeg van beütve és sárgarézzel kiöntve.

A puska ágya, valamint az őzpataalakú tusa, a melyben töltényür van bevésve, igen finom mívű elefántcsont betétekkel díszített.

A cső hossza 1 m. 3 ctm., a tusával 1 m. 31 ctm., az ür átmérője 15 mm., súlya 5 kiló 100 gramm.

XVII. század eleje. Brassói kerületi történeti bizottság.

Karabély, török, elől hengeres, hátul nyolcz oldalú, síma csővel és előrecsapó török kovás szerkezettel. A tíz oldalú, hosszú nyakú, tusa hajlított és vastag elefántcsont-lemez borítóval ellátott. Az ágy hátoldalán 22 ctm. hosszú szíjkengyellel bír, a melyen egy kis karika lóg. A kengyel fölött mintegy 2 ctm.-re egy másik karika van az ágyba erősítve. A cső hossza 80 ctm., a tusával 1·12 m., az űr átmérője 16 mm. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Muskéta, nehéz, előrecsapó kovás szerkezettel és síma, csiszolt vasból készült, nyolczszögű csővel, melyen irányzó és czélgomb sárgarézből van. A sárkány, lobbantyú és sátorvas vésett mívű vasból készült. A cső végeig fába van beágyazva és végén elefántcsonttal díszített szarúpánt van. Ugyanilyenek a puskavessző-foglaló pántok is. A cső hossza 123 ctm. A csőűr átmérője 17 mm. (A sárkány le van törve.) A puska súlya 9 kilogramm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska montenegrói, török előrecsapó, kovás szerkezettel. A cső nyolcz oldalú síma, előre vékonyodó, s felső lapjain Z . . . N betűk vannak bevésve.

A görbe tusa és ágy síma vas-lemezzel borított és négy darab sárgaréz karikával bír. A tusaborító oldalai vésett díszitésűek. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim:* «Waffenkunde», 467. lap, 550. ábra.)

A cső hossza: 89·5 ctm., a tusával 1·20 ctm.; az űr átmérője: 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Várpuska nehéz, hullámosan dömöczkölt damaszkusi török csővel és franczia tusával, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső elejét és végét aranynyal berakott arabeszkek díszítik és a közepén egy vékony borda fut végig. Az alsó díszítés fölött 2 ctm. magas és 4 ctm. hosszú két fülű irányzék van. A cső hossza: 1·02 m., a tusával 1·29 m.; az űr átmérője: 25 mm. A cső a XVII. századból, a tusa, amely a cső közepéig terjedő ágygyal bír, a XVIII. század elejéről való.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (tüfenk vagy fetil tüfengi), hosszú kanóczos muskéta. Csöve síma, nyolcz oldalú, irányzék lyukkal és sárgaréz hosszúkás aczélgömbbel. A ravasz áttört díszítésű sárgarézből van.

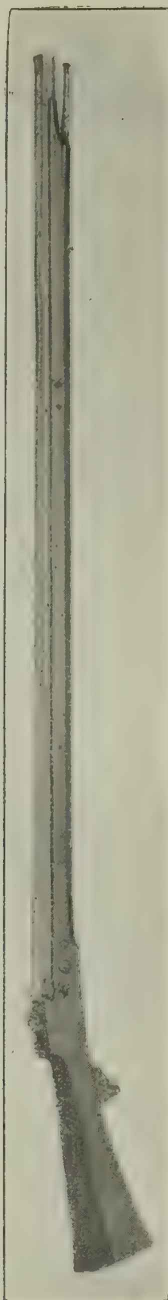
A tusa (kundak) könnyű fából készült, a cső mellett három oldalú, mindeniken csontberakással, a melyek nagyobb részt félholdat ábrázolnak. A ravasz mellett ugyan olyan alakú csontbetétek díszítik. A tusaborító vastag csontból áll, amelynek oldalai több félholddal vannak kirakva.

Az agy egyik oldalára a következő felirat van tintával felírva: *„Ezen Janczár Puskát első csatámban nyertem. Székesfehérvár alatt die 21. octr. Anno 1653."*

A fa töltő vessző vas végű.

A cső-űr átmérője: 15 mm., hossza 1·25 m., a tusával együtt 1·615 m. Súlya: 4·570 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3213

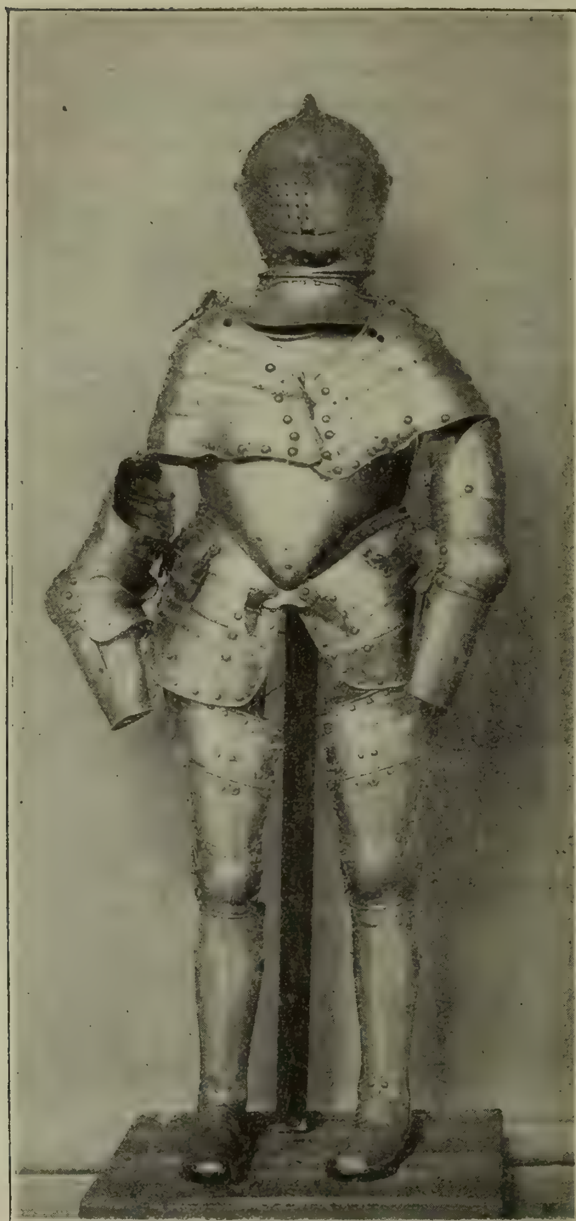
3214.

Vértezet, egész (gyermeké), síma, csiszolt vasból, mely áll sisak, gallér, váll- és karvért, hát- és mellvért, czomb, lábszárvért és czipőből, rákfarkszerű tagolattal. A burgundi alakú, tarajos sisak állrésze a sisakon fölfelé nyilik, erre borul a homlok- és arczvéd, melyek egymással és az állvérttel rugó által függnek össze és a sisak két oldalán alkalmazott szögön fordulva, a sisaksapkára feltolhatók. A homlokvért csúcsosan előre szögellik és 112 mm. átmérőjű ív alakú, keskeny látó-nyilással van ellátva. Az arczvéden csak jobb oldalt négy sorban fúrt apró lélegző lyukak száma 23. A mellvért, középen élben hajlik ki és a hasnál csúcsos. Az egyes részek sárgaréz fejű szögekkel vannak összetartva s ugyanily szögek képeznek díszt a sisak nyakán körül is. (Részben hasonló kiadva: *Dr. Fritz Pichler,* «Das Landes-Zeughaus in Graz» 1880. XVI. t. 6. ábra.) A sisak magassága 23·5 ctm. Súlya: 11·500 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3216.

Nyereg (6 drb), vastag bőrrel bevonva s ezen felűl ezüst hímzésű magyaros virágokkal ékített meggyszín bársonynyal borítva. Kápája

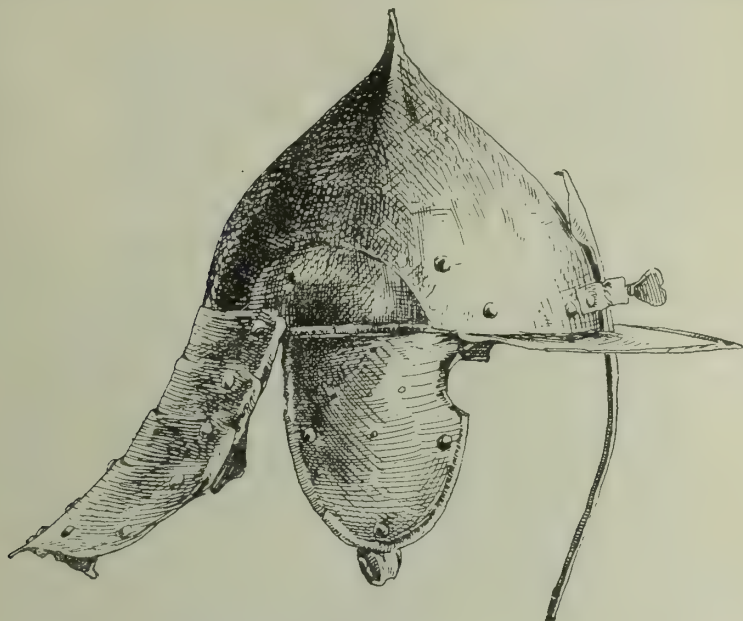
három lapra alakított körte alakú. Egyik nyeregnél a kápa előlapja s a hátulsó támla külső lapja ezüst hímzésű virágokkal teljesen borított. (Szíjazat nincs.) XVII. század.

E nyergek egyike látható a 2822. számú lovon.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3218.

Sisak, magyar, magasan kiemelkedő négy élű csúcscsal. A sisaksapka négy kiemelkedő borda által felső részében négy czikkre osztott.

Ellenzője háromszögben előre ugró rákfarkas, nyakvértje négy lemezből áll. A halántékvértek hosszúkás fél ellypsis alakúak s külső felső szélükön kikanyarítottak. Az orrvas felső vége szívalakú.

A sisak belseje keskeny bőrszíjjal van beszegve. Magassága csúcsával együtt 15 ctm., átmérője 20 ctm.

XVII. század. Bécs városi történelmi múzeum.

3219.

Nyereg, könnyű lovassági, barna bagariabőrrel bevonva; oldallapjai szintén hasonló vastag bőrből valók. A kengyelszíjakról kör alakú czinezett vaskengyelek lógnak le s az előkápára vastag, barna bagariabőrből két pisztolytok van szíjakkal akasztva s a tokok végei kurta sárgaréz tokba vannak bujtatva. XIX. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3221.

Nyílpuska (három drb), fényezett diófából, felhuzó készülék nélkül, húrpattantó vas sárkánynyal és nyílvessző-lefogó barna szarúrugóval. Czéllapja fehér elefántcsont betétes, feketén alapozott lombdíszítéssel. Abroncsa kékre futtatott, lapos négyszögű aczél

benne csipkézett kerek alapba beütött négy küllőjű nürnbergi kovácsbélyeggel. Az abroncsot két oldalt aranyozott zsinegbogozás is fogja az előagyhoz, melyen kék és sárgán tagolt s egynél piros kerek bojtok vannak díszítésűl alkalmazva. A tusa puskáéhoz hasonló.

Sátorvas és tusaborító síma csiszolt vasból való s kettőben J. G. H. betűk s ezek fölött egyiken hét számjegy van bevésve. Egyik nyílpuskán a kenderfonalból csavart pattintó kötél is megvan. Mindháromnál a sárkány előtt 1753 évszám van bevésve. Czéllövésre használtatott. A nyílpuska hossza 71 ctm., az abroncs átmérője 56·5 ctm. Súlya: 2.300 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3224.

Díszserleg, fedeles, aranyból. Vert, öntött, vésett és zománczozott munka. Talpa kerek, kétszer tagolt. Peremén négyszirmú virágok és cartoucheok, fehér, vájt alja zománczban. Felső mezejében síma alapon, öntött és áttört, domborúan felrakott zomáczozott arany-

3224. Pálffy Miklós arany serlege.

ból gyümölcs- és virágos cartoucheok, hangszerek és hadi jelvények vannak alkalmazva. Nyele két részből áll. Az első lapos gomb, rajta három áttört és zománczozott hadi tropheum, három szintén zománczolt angyalfővel váltakozik. A második rész antik korsóalakú, melynek egész fölülete szintén zománcz-ékítményekkel borított. Felső részén a cartoucheok közepéből szabadon álló, három, szörnyfejbe végződő fül nő ki.

A serleg teste két félgömbalakú részből áll. Az alsó rész egyszer tagolt. Egész felülete a mű styljének megfelelő zománczozott mívű gazdag renaissance díszítményekkel, pálma- és olajágakkal, mascaronfejekkel és hadi jelvényekkel borított. Közepén mindkét oldalon Ausztria czímere vésett alju zománczban, melyen a korona sapkája vésett alapon áttetsző vörös, a pántok gyöngyei átnemlátszó fehér zománczpontok. Az abroncs fehér, rajta feketén festett zománczban hermelinfarkak. A kerekded czímerpaizs négy mezejében, a két szembefekvőben két áttetsző vörös zománczpólya között fehér, a másik két mezőben pedig áttetsző sötétkék zománczalapon arany pacsirtákat látunk. A fedél és alsó kehely egymásra tolható síma pánttal végződik. E pánt mindkét részén, mélyen vésett aljú s áttetsző, élénk színekkel bíró, zománczozott virág-, madár- és pillealakokkal ékített.

A serleg felső része hasonló mívű s rajta a fent leírt czímer lefelé fordított helyzetben, szintén kétszer fordúl elő.

Tetején kiemelkedő kerek talapzaton antik harczos alakja áll, jobb lábával paizsra és a ballal török főre lépve. Fején zománczozott sisak. A testrészek fehéren zománczozottak. Vállait, hátul leomló arany köpeny fedi. Mellén kéken zománczozott, vörös szegélyű vért van. Alatta sötétzöld rövid köntöst visel. Jobb kezével valami fegyvert tartott, de annak most már csak szára lévén meg, meg nem határozható. Bal karját köpenye alatt csípőjére támasztja. Oldalán antik kard, hátán paizs, benne a középen a kétfejű sas, az arany gyapjúval körítve; körülötte pedig az osztrák, a magyar és cseh czímerek. Szélén GOT·DIE·ER. 1598. feketén zománczozott felirat. Az egész művön előforduló zománcz szinei: áttetsző vörös, sötétkék, sötétzöld, viola, sárga s át nem látszó világoskék, kékeszöld, viola, világoszöld, fehér és fekete. Magassága 43·5 cm. Súlya 2 kilogramm és 800 grm.

E serlegnek érdekes története van. A hős *Pálffy Miklós* kapta azt ajándékba az osztrák rendektől, Győr várának a töröktől való visszavívásáért, mely hadi tényt Schwarzenberg tábornokkal együtt hajtották végre. Az osztrák rendek azt méltányolták e hadi tényben, hogy a már határaikat fenyegető török ereje ezáltal hosszú időre megtöretett. A hős fia, István, Bethlen Gábor fogságába esvén, váltságdíj fejében 24.500 frtot volt kénytelen fizetni. Tizezer forintot készpénzben fizetett, a

többit ékszerekben, ezek között volt a serleg is, melyet akkor 830 arany súlyúnak találván, 3735 ezüst forintra becsűltek. Bethlen utóbb a török szultánnak adta ajándékba, ez pedig a békekötés alkalmával III. Ferdinándnak. A király Pálffy Pálnak visszaadta s azóta hitbizományi ereklyéje az a szép multú családnak.

Pálffy Miklós (II.). Született 1552-ben. Ifjú kora óta Miksa és Rudolf királyok udvarában forgolódott, 1580-ban Pozsony főkapitánya, 1581-ben országbiró, 1584-ben Komárommegye főispánja és várának főkapitánya, 1589-ben a Dunáninnen főkapitánya, 1594-ben Esztergom parancsnoka lett, 1598 márcz. 27-én pedig bevette Győr várát. Huszonhat ütközetben harczolt a török ellen s ezekből Győrön kívül, Fülek, Nógrád, Drégely, Keresztes, Palánk, Esztergom és a Buda mellettiek emelendők ki.

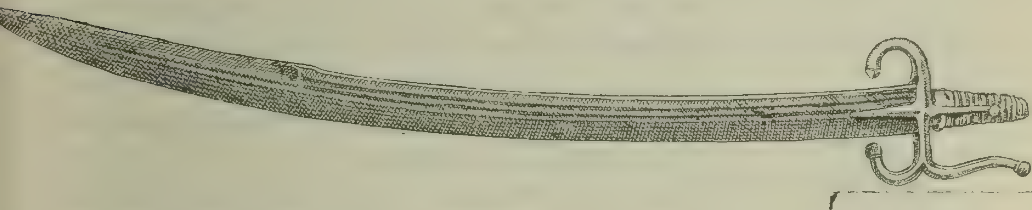
Az 1599-iki magyar országgyülés áthatva Pálffy Miklós nagy érdemeitől, a 48-ik törvényczikkben nemcsak érdemeit sorolják fel s iktatják törvénybe örök emlékül, de egyszersmind egyhangulag kérik Rudolf királyt, hogy őt és utódait méltóképen jutalmazza meg. Ennek folytán 1599 július 24-én, Rudof király Prágában kelt oklevelében a pozsonyi királyi várat, annak örökös főkapitányságával és azon megye örökös főispánságával adományozza neki és utódainak. Legszebb férfikorában 1600 április 23-án halt el Vöröskő várában.

Irodalma: *Hormayr.* Taschenbuch 1831. évf. 320—7. lap. *Ipolyi Arnold.* Családi Lapok 1856. *Nagy Iván.* IX. k. 43. l. *Pulszky-Radisics.* Az ötvösség remekei. *Dr. Szendrei János.* Országos magyar ötvösműkiállítási emlék. Budapest, 1884. 27. lap. A magyar történeti ötvösműkiállítás lajstroma. Budapest, 1884. Harmadik terem, 35. lap.

Pálffy Miklós hg.

3225.

Szablya, magyaros, gyengén görbülő széles pengével, a melyen három keskeny vércsatorna fut végig s az egyik oldalon a 3159. szám alatt leírt bélyeghez hasonló fegyverkovácsbélyeg van beütve.

A markolat egyenes és vékonyodó farésze spárgával, azután pedig fekete bőrrel van bevonva. A keresztvas aranyozott ezüstlappal bevont hosszú tüskéjű, két végén a penge felé lehajlított, és az egyik végén felemelkedő kézvédővel bír.

A hüvely fekete bőrrel bevont és négy foglalványnyal ellátott. A felső foglalványon két hordkarika van megerősítve.

Hossza: 78 ctm., szélessége: 4 ctm., markolata: 10 ctm., súlya: 1 kiló 400 gramm. XVI. század.

E kardot Schwarzenberg herczeg ajándékozta *Pálffy Miklós*-nak, Győr vára bevételének emlékére 1598-ban. Azóta a család hitbizománya őrzi.

Pálffy Miklós hg.

3226.

Díszkard, törökös, erősen görbülő, hullámosan dömöczkölt damaszkusi pengével, amelynek egyik oldalába a korán 48-ik győzelmi szurájának első verse van ezüstből aranyozott alapon beverve. (Lásd ennek szövegét 853. szám.) A vers kezdetén oroszlán (eszed) alakja van beütve és aranynyal kiöntve, ez alatt pedig körben e نصر من الله naszr min allah, vagyis: «az isten oltalmával» mondat van ezüsttel beverve. A keresztvas alatt sujtás alakú fegyverkovácsbélyeg van beütve, amelyhez hasonló a penge szélén az irás fölött is látható.

A markolat lehajló gombos véggel, egy darab achatból faragott, amelynek egyik oldala fehér, másika sötétszürke. A gomb egyik oldalán egy zaphir tíz rubinttal, másik oldalán szivalakú rubint öt smaragddal, közte öt kis rubintal körülvéve van aranyrekesz foglalványban alkalmazva. Az egyenes keresztvas aranyozott ezüsttel borított s hosszúkás tojásdad alakú végekkel bír, amelyekben egy-egy kis rubint, a keresztvas közepén mindkét oldalon egy vérgránátba mélyen bevésett antik intaglio van befoglalva. Az intaglio egyik oldalon lovat, a másikon pedig görög sisakos férfifejet ábrázol. A hüvely közepe zöld bársonynyal bevont és aranyozott ezüst foglalványnyal borított s két hordkarikával bír.

A bujtató pánt 20 ctm., a koptató pánt pedig 38·5 ctm. hosszú.

A bujtatón 52 természetes csiszolatú rubint, két keleti gyöngy és két achat camea, a koptatón 28 kisebb domború rubint, két zaphir és két onix, a két hordkarika foglalványain egy zaphir, egy dalmatin, egy gránát és egy rubint van rekeszes foglalványban díszítésűl alkalmazva.

A penge hossza 81 ctm., szélessége 3·5 ctm., a keresztvas 18 ctm., a markolat 12 ctm. Súlya 1 kiló 800 gramm.

A penge Akbár szultáné volt, a ki 1585-ben (993) uralkodott teljes neve egy kamea felirata szerint: جلال الدين محمد اكبار azaz Dzselal ed-din Mohammed Akbar.

Hiteles okmányok igazolják, hogy e kardot 1807-ben a perzsa sah Rousseau báró franczia ügyvivőnek ajándékozta. Ennek örököseitől vette meg a trieszti Lloyd társulat és ajándékozta *O'Donnell Maximilián* grófnak 1853-ban, midőn ez ő Felsége *I. Ferencz József* életét, Libényi merénylete alkalmával, megmentette.

A régi penge összes felszerelése és ékítményei jelenkoriak.

O'Donnell Henrik gr.

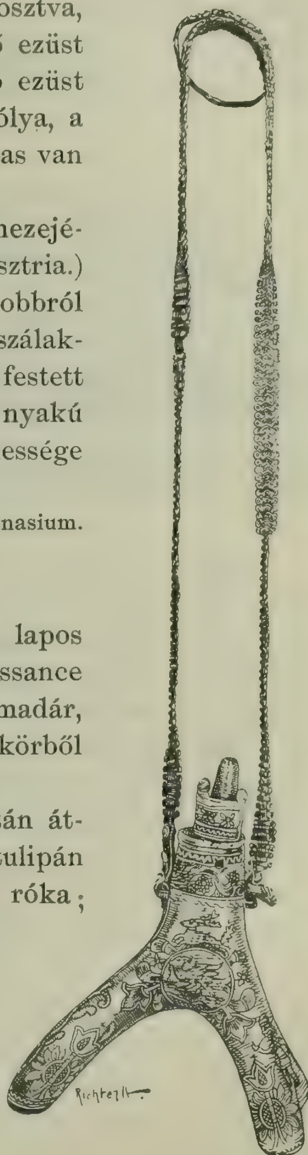
3227.

Zászló, lovassági ezredzászló, kétszárnyú, zöld damasztselyemből, zöld selyemtagolatú aranyrojttal és hasonló bojttal (egyik hiányzik). A zászlón aranyhímzésű lomb-arabeszkek futnak körül. Mezejében egyik oldalon czímer-paizs, melyben fölül a sugárzó aranynapba repülő öt galamb, ez alatt felhőkből kinyuló és karddal vívó két kar van színes selyemmel hímezve s a mező alsó részében hullámzó víz partján zöld rácscsal elkerített kert terül el. A czímer fölött ezüst szalagon VINCERE AUT MORI felirat van kihímezve. A zászló másik oldalán egy koronás czímer paizsban, mely négy mezőre van osztva, a bal felső mezőben hármas halomból kinövő ezüst apostoli kereszt, a jobb felsőben egy ágaskodó ezüst oroszlán, a bal alsó mezőben három aranypólya, a jobb alsóban kiterjesztett szárnyú rózsaszínű sas van hímezve.

A herczegi koronával ellátott szívpaizs mezejében egy vízszintesen fekvő ezüst pólya van. (Ausztria.) A czímer mellett balról T és M betűkből és jobbról F és C betűkból fűzött monogramm van aranyszálakból hímezve. A hengerded fenyőfa-rúd zöldre festett és felül egy szívalakú aranyozott, göbözött nyakú lándzsában végződik. A zászló hossza 92, szélessége 60 ctm. — XVIII. század.

A brassói kath. főgymnasium.

3230.

Lőportartó, szarvasagancsból, két ágú, lapos végű ágakkal. A nyak harántszegélyét renaissance öv veszi körül. A nyak közepén körben egy madár, fölötte pedig szarvas alakja van bevésve. A körből alul két oldalt tulipán-virágok nyulnak ki.

A szárak alját egy-egy napraforgó rózsán átfekvő stilizált, középső szirmán keresztes tulipán díszíti. A bal száron a tulipán mellett, futó róka; a jobb száron pedig kucsmás, baljában hadi baltát tartó pipáló férfi alakja látható. Az ágak külső oldalán egy 2 ctm. széles renaissance szalag fut végig.

Az ágak egyike födött. Az agancs nyakán két szögletes kapocsba 65 ctm. hosszú szíj van akasztva, a melyen végig 16 mm.

széles és 3 mm. keskeny lapos ólomszemek vannak felfűzve. Az agancs legnagyobb hossza 20·5 ctm., az ágak közötti távolság 13 ctm., a nyak 12 ctm., az ágak 9 és 12 ctm. hosszúak. A XVII. század végéről.

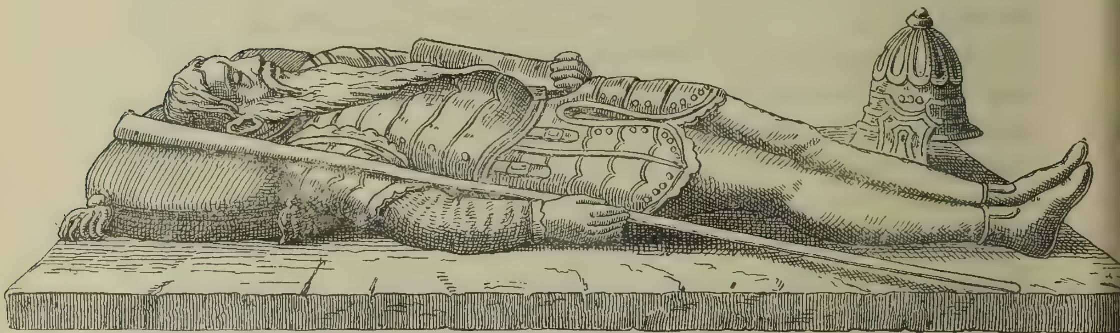
Nyáry Jenő br.

3235.

Gátpuska, sokszögletű, síma csővel, melynek vége egy művészien vésett sárkányfejben végződik. A diófa ágy, valamint az előrecsapó kovás szerkezet a XVIII. század második feléből való újabb keletű. Maga a cső 268 ctm., az egész puska hossza 316 ctm. A csőűr átmérője 18 mm. Súlya: 14 klgr. és 700 gramm. A sátorvas, tusaborító és a vas töltővessző-tartó gyűrűi vasból vannak. A cső XVII. századbeli.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3238.

Dobó István, egri hős síremléke, vörös márványból. Eredetiben ideszállítva az egri várból.

A síremlék a hőst fekvő helyzetben jobbjában vezéri zászlót, baljában egy pergamenforma íven bibliai mondatot tartva tünteti fel. Hosszú szakálla pánczélján simul végig, feje a kiterjesztett zászlón nyugszik vánkos fölött, bal oldalán szablya. A márványsisak le van a sírkőről törve s lábaihoz állítva. A két lábfej és a párna csücske letöredezvén, jelenleg ki van egészítve.

A hős örök álomra hunyva szemeit, mintegy ravatalon fekszik, feje fedetlen, arczán fenséges nyugodtság ömlik el, öltözete korának megfelelő, lemezes mellvért, vállvért s csipővasakból álló pánczélzata, sisakja s fegyverzete, talán ugyanaz, melyet életében viselt volt, miért e szobor műbecse mellett műtörténeti szempontból is becses és érdekes. E síremlék eredetileg a dobó-ruszkai templomban felállított s ott ma is meglevő sírláda födele volt. Onnan szállította el gr. Buttler János ottani földesúr ajándékba Pyrker László egri érseknek. Készítésének kora 1575—80. évek lehetnek.

Dobó István nevét Eger hősi védelme tette történetünkben halhatatlanná. Születési évét biztosan nem tudjuk. Oláh Miklós nevezte ki 1549-ben Eger kapitányává. 1550-ben felépítette a szolnoki várat és védelmére a Zagyvát a Tiszával csatorna által kötötte össze. Midőn a török diadalmas hódításai közben 1552 Eger alá érkezett 150 ezernyi seregével, Dobónak alig volt 2000 embere. Achmed fővezér és a budai pasa egyesült erővel támadták meg Eger várát. De Dobó vitéz kapitányaival a bátor Mecskey Istvánnal és a leleményes Bornemisza Gergelylyel visszaverte őket. Egy hónapi sikertelen ostrom után Achmed utolsó rohamra vezette seregét, de a vár lakossága, sorai között a nőkkel is, oly hősileg védte a részben már rommá lőtt falakat, hogy kénytelen volt onnan szégyenszemre elvonulni. Az ostrom után Dobó elfoglalt zászlókat és tizenkétezer a várba lőtt török ágyúgolyót küldött Bécsbe diadaljel gyanánt.

Ferdinánd Dobót erdélyi vajdává tette, s ezenkívül Dévát és Szamosujvárt kapta. Később azonban igaztalan vádak alapján börtönbe került. Nemsokára kiszabadulván, Ferdinándtól a lévai várat s nagyobb uradalmat kapott adományba. 1566-ban Miksa császárral együtt táborozott Győr alatt. Nemsokára azonban újra pörbe fogták és ismét bebörtönözték, honnan csak 1572-ben április 17-én szabadult ki. Ezután alig pár hónapig élt és elhunyt szeredi várában.

Irodalma: *Vahot-Kubinyi.* Magyarország és Erdély képekben. IV. k. 27. lap. *Vasárnapi Ujság.* 1868. 404. lap. *Nagy Iván.* 3. k. 328. lap. *Budai Ferencz.* Polgári lexikon. I. k. 342. lap. *Turul.* 1887. 184. lap. *Csoma József.* «Dobó István sírja.»

3240.

Lakat, vasból, kulcslyuk-borítóval. Tátika vár romjai közt találtatott. — XV. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

3241.

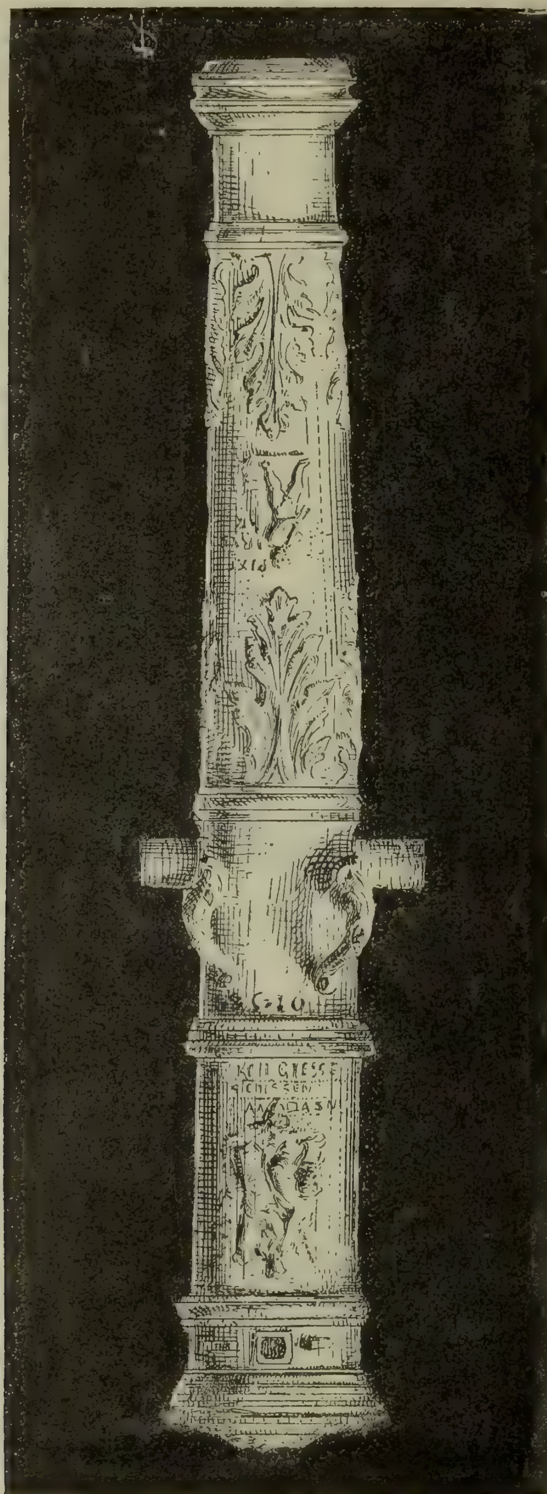
Hirlövő taraczk, bronzból. Hossza 33 ctm. calibere (ürméret:) 25 mm., tehát a mai hegyi ütegekben alkalmazott 3 centiméteres kis ágyúkkal csaknem egyező. Súlya 10 kiló 60 dekagramm.

«A mi a lőcsövet érdekessé teszi, az a mellső és hátsó részén elhelyezett feliratokban, alakokban és jelvényekben nyilvánúl.

Hátsó részén, vagyis a köldökczövekektől, a cső végéig egy csoportozatot látunk: a columnát tartó Fortitudot, mellette fával. Ez alak alatt a következő felirat olvasható:

GLOCKEN·GIESSEN·PIX
EN·SCHIESSEN·THEIWEL
BANEN·VER·DAS·NICHT·
RECHT·KAN·DER·PAK·SICH·
VON·DA
NEN·

(Ez az öntő mottója.)

3241

Az alaktól jobbra olvasható:

HOC·OPVS·
FECIT·SERVA
CIVS·CIBINIE
NSIS·

Balról a taraczk jelzete:

EIN·GEMEIN·FED
SCH(LA)NG·ICH·MI
CHNEN·THVREN
VNT·MAVR·ICH·
C(?) VTTRENEN

A második tagozatban, vagyis a cső azon szeletében, melyen a XVI. és XVII. században széltében szokásos delphin-fogantyúk látszanak, s melyek felkunkorodott alakban tapadnak a csőre — ANNO 1·5·8·9·az öntés évszáma látható.

Alatta egy kis, de már nagyon elmosódott paizsocska vonja magára a figyelmet. Domborpaizsban, mely aránytalan két részre van osztva: a felső kis csíkolatban a n.-szebeni ágyúöntő műhely billogja CBI. látszik, alatta a másik részben a szebeni keresztbe tett két kard.

A harmadik tagozatban ékes, egymásnak irányuló díszítményes lombozat közepette egy sípot fúvó gyerkőcze, vagy ifjoncz alakja látszik, kitől a taraczk is nevét vette.

EIN·PFEI
FER·BIN
ICH·GEN
ANT·DEM
SERVACI
VS.

PIXENGISS
ER·VOL·BE
KANT·

Az ágyú hátgömbét (die Traube) akkori divat szerint egy oroszlánfő képezi. A gyúlyuk négyszögű keretbe van fúrva s jó fentartású.

A Fortitudó mythologiai alak, bizonyos művészi ízlés befolyását az ágyúöntésre engedi következtetnünk. Külön választva ez alakot a taraczk többi alkotó részétől: olasz motivumot láthatnánk benne. Tekintve azonban a többi alakzatot; a lombozatos díszítést s a törzsökös német öntetű számos ágyún ugyanígy előforduló *Pfeifert*, tisztán olasz stylben öntöttnek nem mondhatjuk.

Taraczkunk a Nagyszeben városi ágyúöntő házban, Servatius mester által öntetett.

A mi az öntő műhelyt illeti, arra nézve hiteles adataink vannak, hogy Nagy-Szebenben már 1552-ben épitett Haas Conrád császári «Zeugwart» szertáros, fegyvertárat «Zeughaus» s egy öntő műhelyt «Giesshitten». Nagyszeben városa, a szász városoknak mintegy feje, hadilag is bizonyos önállóságra emelkedett. Öntőműhelye tisztán városi tulajdon vala, a mennyiben munkásait, mint az a városi számadásokból kitűnik, rendszerint fizette. A «Pixenmaister», milyen taraczkunk öntője Servatius is volt, a várostól húzza fizetését, melyet aztán a város számadásaiban számolnak el. Ez időből 1582, 1583, 1587, 1592 s 1597-ban találunk az ágyúöntőkre nézve adatokat. 1583-ban a «Stadtrechnung»-ban ilyen feljegyzés van: «Servatis Bixenmaister flor. 20.» Ez volt conventióban megállapitott fizetése.»

(Lásd: *Thallóczy Lajos*, magyar ágyú a XVI. századból. Arch. Ért. 1880. 130. lap.)

A bethleni kastélyból. **Bethlen András gr.**

3242.

Sátor, török, 11 rúdú, vörös török vászonból, elől feltámasztható ajtólepellel. Teteje és oldala függélyesen lefutó 14 pánttal ugyanannyi mezőre van osztva s mindenik mező közepében pálmalevél alakú sárga vászon alapon vörös, fehér, kék és zöld vászonból kivágott és felvarrt keleti virágdísz van; melyek közt tulipán, jáczint és szekfű motivumok és virágos babérágak szerepelnek. A sátor gerinczén oszlopszerű piros pántok közt eredetileg kék vászonlapokon virágvázából kinövő keleti virágok vannak színes vászonból kivágva és felvarrva. Ezen dísz alatt csipkeszerűen ívelt szélű, virággal kivarrt pánt fut körűl. A sátor eresze vörös, fehér és zöld vászonból kivágott ívelt élű keleti nyílcsúcsokkal van kívarrva, melyek közepében más-más színű vászonból kivágott nagyobb körlapok s ezek közepén ismét más-más színű pontok vannak felvarrva. A sátor hossza 6 méter 25 ctm., szélessége 4 méter. A törököktől Érsekujvárnál nyert hadi zsákmány a XVII. századból.

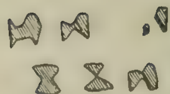
A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Sátor-oromdísz, török, mely két fagömbre háttal fektetett félholdból és egy nagyobb, fa-félholdból felnyúló török kopjás zászlóból áll. A zászló két szárnyú és vörös török vászonból van. A zászlónyél kígyózó vörös csíkokkal tarkázott és egy göbözött nyakú kopjavasba fut ki. A zászló szélessége 89 ctm., a zászlószárnyak hossza 98 ctm. A tokos kopjavas hossza 24·5 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

3243.

Fegyvercsoportozatban.

Szablya, magyar forma, hasonló a 2795. szám alatt leírt szablyához. A penge egyik oldalába a mellékelt kardcsiszár bélyeg van beütve. XVII. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

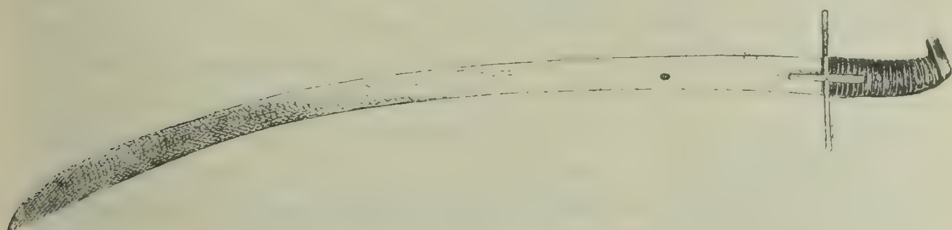
Díszpartizán (két drb), teljesen hasonló a 3028. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy az alsó tövisek közt kiterített szalagon KÖNIGLICHE : GUARDE bevésett felirat áll. — XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szablya (2 drb.), mint az 5229. szám, csakhogy itt a pengébe tojásdad keretben ágaskodó oroszlánt és FM betűket ábrázoló fegyverkovács-jegy van beütve.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3247.

Fegyvercsoportozatban.

Tegez, 22 drb nyílvesszővel, piros kordován-bőrből. Előlapjának fele piros bársonynyal borított, himzése azonban hiányzik. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sátor-oromdísz, török, a melyet a sátor főoszlopára [szutun] tűztek fel. A rúd végén egy sárgaréz gömb (top) és ezen egy félhold [mah vagy mahcse] van megerősítve. A félhold szemeit vörösréz lemezkék képezik. Az egyik oldalon: *Allah* / *Muhammed* / *r* / *Ömr* / *Abubekr* nevek vannak bevésve, a másikon pedig egy arabs felirat valószínűleg a mohamedán hitvallás formulája: *La ilaha illa Allahu, Muhammed reszul Allahi* [Nincs Isten az egy Istenen kívül és Mohammed allah követe]; a gömb tokja alatt piros bársonynyal (kirmizi katife) bevont és egy keskeny sárgaréz lemezen összekuszált arabs betűk (kabalisztikus jelek), melyekből *Allah* neve többször kivehető. E lemezzel szemben egy kerülék alakú ezüstlemezen e felírás:

G. Eszterházÿ T. cap Leuenzrul — ezt Érsek Vjuárnál nyerte a Teörektűl. A rúd alsó része lószőr-fonadékkal díszített s hasonló a lófark-zászlóhoz [tug). A rúd hossza 1·47 m. XVII. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Lobogó, török, zöld síma selyemből, eredetileg széles piros pánttal körülszegve, mely egy hiányos, Esterházy-féle és kovácsolt kopjavasban végződő síma zászlónyélre van felhúzva. A zászló a hiányos csúcs végeig 1·10 ctm., szélessége 80 ctm. A XVII. század elejéről.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3250.

Fegyvercsoportozatban.

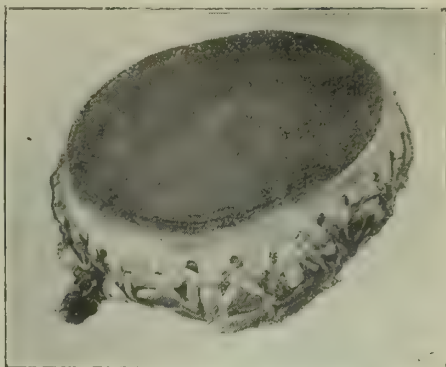
Puzdra feketére festett borjubőrből, belül piros bőrrel. Előlapja aranyszálakból himzett gazdag virágdíszítéssel bír. A tok rongált. A puzdrában 21 drb különböző nyílvessző van. A XVII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3250

Nyakló-díszbojt (kutasz), török ló-dísz, a melyet a ló nyakára akasztottak. A tibeti jak szőréből készült. Felső részét aranyozott réz körte képezi. A szőrzet 50 ctm. hosszú.
A XVI. századból.
A körmendi várkastélyból.
Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Alkar-véd, csiszolt vasból (2 drb), melyeken a pánczélgyűrűs, egy ujjú keztyűk felső része is megvan. A csiszolt síma vasból készült, meglevő felső részek szélei domború fejű, síma sárgaréz pitykékkel vannak kiverve, s a kézfőhöz szolgáló végénél és közepén három sorban alkalmazott hármas vonalbevéséssel s azok közt a szélek körül futó egyes s a középen levélalakú kettes csatornázással vannak ékítve. A karvéd hossza 33·5 ctm., a keztyű-felület hossza 21 ctm. XVI. század.
A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Buzogány, török, lapos gömbalakú öntöttvas fejjel, melyet középen körül összenyomott négyszög alakú, négy nagyobb, s ezeket alul-fölül körítve négy-négy hasonló alakú kisebb tompa vastüske vesz körül. Természetes színében meghagyott, esztergált vadkörtefa nyele későbbi készítmény s egy 1705-ben vert rézpolturán átütött gombos fejű szöggel van a nyélre erősítve. A buzogányfej átmérője a tüskékkel együtt 7 ctm., hossza nyéllel együtt 55 ctm. Súlya: 0·600 gramm. XVI. század. Nyáry Jenő br.

Dob, török lovassági (2 drb), csonka kúp alakú, melynek feneke körül szíjazatból összerótt gyűrű van alkalmazva s ehez a dob nyílását borító nyersbőr szíjszalagokkal fűzve, melyek közé a feszülés fokozására apró faékek vannak dugdosva.

Egyik dob szíjhálózatán felül még bőrtakaróval is teljesen el van látva. Mindkét dob oldaláról egy szíjszalagokból csavart fül áll ki a dobnak a nyereghez való erősítésére. Átmérője 23, magassága 18 ctm. XVII. század. Török hadi zsákmány.

Esterházy Pál hg.

Kerek paizs bőrből (kalkan) gazdagon virágarabeszkekkel díszített és lakkozott. Közepén kör-körös díszítmény, szélein négy félkörrel. A középső körben vörös betűkkel Allahu hakk: Isten az igazság és négy betű ا ر ح م elif re ha mim: felirat olvasható. E négy betü isten száz szép neveinek egyikét *Arhám,* könyörületes adja, a paizs viselőjére vonatkoztatva. A betűk különben 249-es talismanikus számértékkel bírnak. E kör körűl a 61 szura 13-ik verse van fölírva:

نصرٌ من الله
فتحٌ قريبٌ وبشر المومنين
يا محمد

Naszrun min allahi va fathun karibun va basiril mumenina Ja Muhammed! vagyis:

Istentől segítség és közeli győzelem, hirdesd az igazhivőknek a boldog hirt. Oh Mohammed!

A félkörökben a négy első kalifa

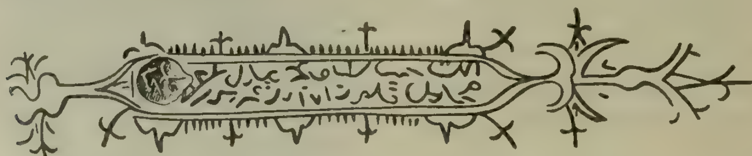
علی Ali, عمر Omár,
ابوبکر abu—bekr, عثمان Oszmán

neve van beírva.

A paizs felületén hat rézboglár van, a melyek a szíjazat megerősítésére szolgáltak. Átmérője 56 ctm. XVII. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

Handzsár, török, gyengén görbült pengével, a melynek egyik oldalán a mellékelt rajz török felírással, évszámmal van kivésve és a kardcsíszár bélyege beütve; — a mely szerint e handzsár Moham-

med munkája (Amel-i Mohammed). A másik oldalon hasonló rajzzal Salamon pecsétje van bevésve.

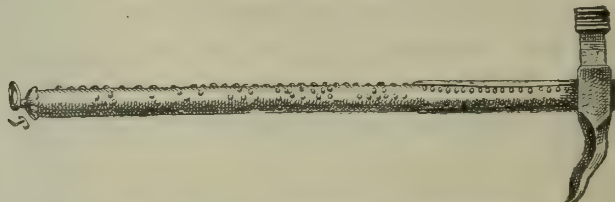
Az egyenes markolat négyoldalú és zsineggel bevont, két végén pedig rovátkolt vasfoglalvány van reá alkalmazva.

A penge hossza: 57 ctm., a markolattal együtt: 77 ctm. XVII. század.

Spitzer Mór.

3251.

Fokos, hullámos négyélű tüskével. Négyszögletes foka oldalain barázdás. A fokos maga 20 ctm. hosszú, bőrrel bevont és szögekkel

kivert nyele, a melynek végén rozettás karika van, 51 ctm. hosszú. A fokos tokjának egyik oldalába D M betűk vannak kivésve. XVII. század.

Pekovich Sándor.

3253.

Fegyvercsoportozatban.

Puzdra, hasonló a 2865. szám alatt leirthoz, az előlapja azonban világos zöld bársonynyal borított és pávafark alakú himzéssel díszített. — 24 darab nyílvesszővel. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kéz-íj (3 drb), a 3294. szám alatt leírt kézí-íjhoz hasonló, csakhogy az ív még kevésbé görbült s a két hajlásnál, a hol a borda végződik egy-egy homorú lapú szarú-gomb van. Két íj középen ketté van törve, illetve fűrészelve. Ez utóbbiak belső lapja lakkozott és aranyozott arabeszkekkel díszített. Az íj-rongált, feszítő távola 1·20 ctm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3255.

Fegyvercsoportozatban.

Nyakló-díszbojt (Kutasz), török ló-dísz, hasonló a 3250. szám alatt leírt kutaszhoz, azzal a különbséggel, hogy felső részét 9 ctm. átmérőjű vastagon aranyozott sárgaréz gömb képezi, a melynek felületét kivert arabeszkek és nyolcz babérkoszorú övezte férfi-fej díszíti.

A törökök e nyakdíszt régidőktől fogva alkalmazták, és kutasz, khutasz meg kutaznak is nevezik. *W. Boeheim:* «Handbuch der Waffenkunde» czímű munkájának 195. lapján tévesen nevezi *Dscheleng*-nek, mert ez utóbbi elnevezést a törökök a *kanuni szultán Szulejmán* idejéből származó *Kanun-i tesrifat* (a kitüntetések szabályai) alapján a turbánokon alkalmazott hadi kitüntetésekre, mint a milyent a 3314. szám alatt kiállított turbánon is látunk — alkalmazták.

Lásd: Quatremère, «Histoire des sultans mamlouks». 1. I. 228. lap. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puzdra tehénbőrből, kivágott szájjal. Előlapja barna-fekete, közepén világos körrel. Az előlap egy keskeny szegély kivételével vörösréz szálak által ferde négyszöges részekre van felosztva, a melyeknek közepén egy-egy kerek pont van kivarrva. 26 drb nyílvessző van a puzdrában. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Paizs, török [kalkan vagy darake], vékony nádszálakból, a melyek nyers selyem és igen vékony ezüst szálakkal vannak befonva. A külső felület háromszögű kör-körös és fa alakú rajzot mutat, piros, fehér és ezüst (jelenleg fekete) szinekben. A paizs közepén 22 ctm. átmérőjű, 2 ctm. magas domború vaslemez van négy szeggel leszögelve.

A lemez fekete és aranyozott körökkel díszített. A paizson tíz rózsa alakú pitykés gömb segélyével van a paizs belső részére ugyanannyi karika erősítve, a melyekbe a fogó-szíjak kapcsolódnak.

A paizs belső része meggypiros bársonynyal bevont, s középen egy összevarrott bőrdarabokkal megtöltött vánkos van. Átmérője 63 ctm., magassága 13 ctm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dob (tabl) török lovassági, bronzból, mely csonka kúp alakú, és vésett körvonalokkal tagolt. Fenekén és felső szélén a szíjazat átfűzésére hossznégyszögű fülek vannak alkalmazva, azon kívül az üst felső széle körűl apró, tompa tüskék, melyekre az üst nyilására feszített nyers bőr köröskörűl ráakasztatott. Ezen fölül még szíjpánt van körűlfeszítve. Az üst felső szélén alkalmazott, két fülbe akasztott csattos szíj pedig a dobnak a nyereghez való megerősítésre szolgált. A dob átmérője 22, magassága 13·5 ctm. — XVII. század. Török hadi zsákmány.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (2 drb), keleti, előrecsapó kovás szerkezettel, melynek csöve lomb és arabeszk vésetekkel fedett. A végig futó diófa ágy áttört és kivert mívű ezüstlapokkal fedett. A lobbantyúlap, sárkány és sátorvas lombvésetekkel, a foglalvány ezüsttel kiöntött, vésett arabeszkekkel díszített. A cső hossza 21·5 cm., a csőűr átmérője 16 mm. XVIII. század. Asbóth János.

Handzsár, török, csiszolt aczélból, sárgaréz foglalványnyal, a mely a pengére mintegy 7 cm.-re kiterjed. A penge egyik oldalán a kardcsiszár bélyege van beütve, a melyből azonban az írás egészen kikopott.

A foglalvány sárgarézben domborúan kivert keleti virágokkal díszített. A hüvely vörös bársonynyal (kirmizi katife) bevont és ezüstözött sárgaréz foglalványnyal bír. A 18 ctm. hosszú bujtató pánt egyik oldalán: *H. Ypszilanti vezérlése alatt* | *szerzett sákmány*, a másik oldalán: *Barátjának emlékezetül* | *Farkas Imre Kapitány*, az alsó foglalványon: *Isten- Haza- és Szabadság* | *E szent czélért költek' fel* és *De szerencse nem kiséri* | *Az érdemet mindenkor.* fölirat van bevésve. A gombos végű csúsztató-hüvely levehető. A penge hossza 61·5 ctm. A markolat 12 ctm. A XVIII. század elejéről.

Nyáry Jenő br.

3256.

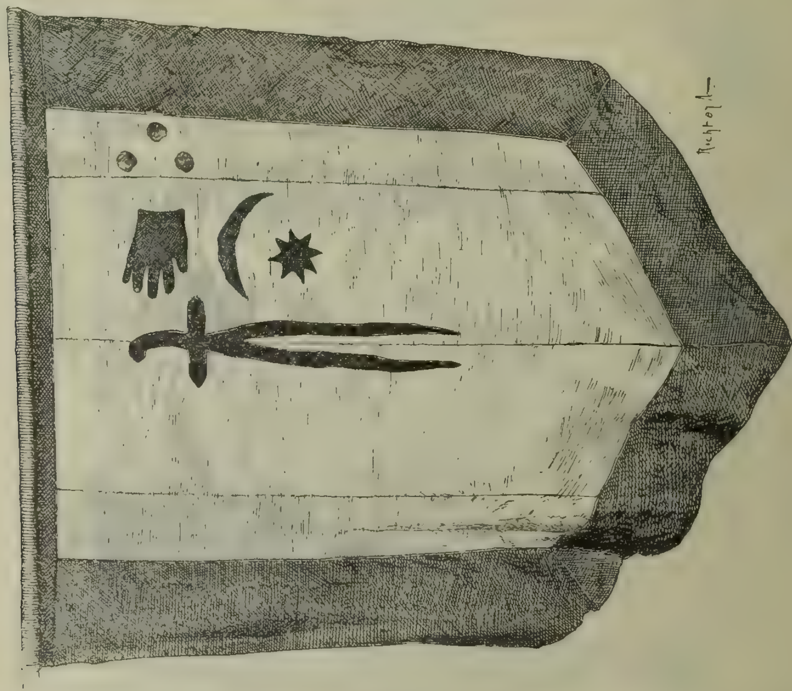
Tölténytartó táska, török (fiseklïk), tehénbőrből. Előlapja, valamint oldalai aranyhimzéssel díszítettek. Az előlapon a következő arab mondás:

و ما توفیقی الا بالله

vagyis «ve ma tevfik-i illa billah; magyarul: És nincs más senki, ki czélhoz vezessen az istenen kívül.» van szép neszki alakú betűkben ezüsttel kihímezve. A fedele hármas karélyú és ép úgy, mint a hátlap sötétkék bársonynyal borított. A fedelet három makkalakú, selyemfonatú gomb segélyével lehet három-három gombos hurokalakú akasztóba erősíteni. A zsinórzat (fisekligin köszteki) selyem- és ezüstszálakból font. A táska szélessége: 7 ctm., hossza: 10 ctm. XVIII. század. **Pekovich Sándor.**

3257.

Zászló, török, vászonból, széles vörös szegélylyel, közepén sárgás színű alapon kettős pengéjű kard, *dzülfikar*, fölötte félhold és

csillag, vagyis az *aj-jildiz*, az ajjildiztől jobbra egy jobb kéz, Ali boszszúló keze és három golyó van vörös vászonból, a zászlószövetből kivágott részbe bevarrva.

Hossza: 1·59 m., szélessége: 1·90 m. A XVII. századból. A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

3259.

Zászló, két szárnyú, síma zöld selyemszövetből, tagolt piros-zöld selyem rojttal szegve, kis lándzsában végződő, csatornázott, gerelyszerű, szürkére festett rúdhoz erősítve. A zászló egyik oldalán a magyar czímer, másik oldalán a koronáját Máriának ajánló Szent István király térdelő, olajfestésű képe látható. (Fejér vármegye czímere.) A zászló hossza a kis vörös-zöld tagolatú bojtokban végződő csúcsokig 1·44 ctm. szélessége a rojtok közt 1·24 ctm. XVIII. sz.

Az ambrasi várkastély fegyvergyűjteményéből.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3260.

Puska, könnyű muskéta, kovás szerkezetű lobbantyúval. Csöve kiindulásánál felül ötszögletű, kétharmad részben pedig hengerded vas, mely a szögletes rész végződésénél egy bereszelt, bordázott gyűrű által van a hengerded résztől elválasztva. Tusaborító, sátorvas és foglalvány vasból van. A barnított, hosszú bükkfa előagyban három vasgyűrű van alkalmazva, a fából készült puskavessző befogadására. A puskacsövön a lőporkamaránál egy mélyített körlapon a kétfejű sas (valószínűen osztrák) fegyverkovács-bélyeg van beütve. A puskacső hossza 115 ctm., a lőlyuk átmérője 9 mm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3261.

Szablya (2 drb.), mint a 5238. sz., csakhogy itt a pengébe félholdat ábrázoló kardcsíszár-jegy van beütve.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3264.

Olajfestmény, Csonka bég mellképe. Zungenberg Lipót József, a híres Csonka bég, (a hogy a magyarok nevezték, a «nagyvezér szeme», a mint róla Tökölyi írja (török neve ismeretlen), ki a török uralom utolsó korszakában igen tevékeny szerepet játszott hazánkban. Budavár alparancsnoka volt s a királyi várat (Castrum regium) védelmezte a bajorok ellenében. Midőn az ostrom utolsó napján Abdi pasa, a vár főparancsnoka a Bécsi-kapu táján elesett, Csonka bég még mindig vitézül megállotta helyét, de végre is körülkeríttetvén megsebesült és megadta magát. Ekkor körülbelül 2000 török férfi, nő és gyermek esett foglyúl, köztük Csonka bégen kivül még két méltóságviselő: a jancsár-aga és a mufti. A zsákmány elosztása alkalmával Csonka bég és 9 éves fia a király osztályrészét képezte. 1696

vízkereszt-napján Bécsben fiával együtt megkeresztelkedett s Lipót József nevet nyert. Bal kezefeje hiányzott s ez okból nevezték el a magyarok Csonka bégnek; a német Zungenberg valószinűleg csak ennek elferdítése. Hogy bal karjára csakugyan csonka volt, azt a czímerében levő csonka kar is mutatja. Lipót király magyar nemessé és egy lovas dandár kapitányává (tábornok) tette őt, mint ilyen vett részt Eugen hg. alatt a rajnai hadjáratban. 1706-ban ezredével, melyet a huszárok Csonkapergi regimentnek hívtak, Olaszországban a francziák ellen harczolt s foglyul esett. XIV. Lajos kiszolgáltatta a portának s Konstantinápolyban a szultán parancsára zsákba varrva a Boszporusba dobatott. Fia Ferencz, később báró és altábornagy lett s legszivesebben Bécs-Újhelytt jószágán időzött. Az arczkép a múlt század első tizedében készült s Csonka béget magyar huszártábornoki (jelvényei a tábornoki bot s a vörös selyem öv) ruhában mutatja be. Magassága: 115 ctm., szélessége: 84 ctm.

Lásd *Majláth Béla:* A történelmi kiállítás kalauza, Budapest. [Kiadja: Budapest főváros törvényhatósága.] 1886. 160. lap. 580. szám. Újabban némely történészeink a hasonlóságnál fogva magát e képet, Rákóczy György erdélyi fejedelem képének tartják.

Bécsujhelyi városi múzeum.

3265.

Olajfestmény (2 drb), ismeretlen festőtől, melyek két osztrák gyalogos főtisztet ábrázolnak térdképben. A fehér kurta parókás alakokon hosszú fekete kabát van, melynek ujjaira könyökön felűl felgombolt vörös kézellők vannak felhúzva. Az alakok derekán aranyszövésű s nagy aranybojtokban végződő panyókán lógó őv van. A kabátujjakra nézve hasonló kiadva: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» Leipzig 1893. 469. lap. A képek mérete 131+93 ctm.

A XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3267.

Olajfestmény, a szent-gothardi csata 1664. augusztus 1-én.

A franczia sereggel egyesült birodalmi hadsereg Montecuculli hadvezér vezénylete alatt megveri a Rába mellett Akhmed fővezér által vezényelt török sereget. A birodalmi hadseregben nagyszámú magyar csapat vett részt. Így Nádasdy, Batthyány és Esterházy huszárezredei.

A festmény aranyozott keretben foglalva 1 m. 90 ctm. magas és 2 m. 38 ctm. széles.

Maas művész névjegyével. (Lásd: *Führer*. Berlin. 1890. 44. lap. Rónai *Horváth Jenő*. «Az 1664-ik évi hadjárat és a szent-gothardi csata.» Hadtört. Közl. 1891.)

A berlini porosz kir. hadszertár.

3268.

Huszár-tarsoly. Hasonló a 3270. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a táska és a borító lap sárga szattyánból van. A borító lap vörös posztóval bevont és sárga zsinórral beszegett, melyen belől nyolczas alakban sárga sujtásozás fut körűl. A borító lap mezejében sárga sujtásból korona-alak, ez alatt C Z, s ismét ez alatt C D betűk vannak sujtásból kivarrva. A táska felső szélén szíjfülekbe akasztott három, kovácsolt vaskarika van a tartó szíjazat részére.

XVIII. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Huszár-szablya, magyar (3 drb). A végig egyenlő szélességű penge lapja két oldalt végig homorúan köszörült és a fok felé leszegett csúcsban végződik. A rovátkolt magyaros markolat fekete bőrrel bevont és külső részén sárgaréz pánt fut végig, mely sasfej alakban végződik. A markolatfejből kiinduló szélesebb pántszerű kézvédő, valamint a hátul lefelé hajlott lapos keresztvas rézből van s két oldalt a markolatra felnyuló s a pengére is lefüggő sárgaréz nyújtványnyal (bujtató) van ellátva. A fekete bőrrel bevont fahüvely alúl-fölűl harántékosan beszegett sárgaréz tokba van húzva, melyen az alkalmazott két sárgaréz karika a felkötő szíjazat részére szolgál. Két hüvelynél a piros bagariabőrből készült, karikákkal és csattokkal tagolt szíjazat teljesen ép.

A penge hossza 86 ctm. XVIII. század első fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3269.

Olajfestmény (3 drbban). Az 1652 aug. 26-iki *nagyvezekényi csata* 3 részben lefestve. Az első képben a felírás maga adja a magyarázatot ilyképen: «Wahre Abbildung vorgefallener Accion zwischen 1260 Christen und über 4500 Türcken bei dem Torffe Vezekény um 1 Uhr nachmittags bis 11 Uhr nachts unter Comanto des Grafen Adam Forgats dem 24. August 1652 wobey grüstücher seit 4. Gr. Esterhazy und 76 man geblieben auf seiten der Türcken 1800 Tode und das ganze Lager erobert worden.» (A vezekényi csatának hű képe, mely 1652-ben augusztus 26-án délután 1 órától éjjel 11 óráig Forgáts Ádám vezénylete alatt vívatott, 1260 keresztény és 4500-at

meghaladó számú török között, s hol keresztény részről 4 gróf Esterházy és 76 harczos esett el, török részről pedig 1800 halott és az egész ellenséges tábor zsákmányul esett.) A második képen a csata főbb mozzanatai és a főbb szereplő személyek 1—22 sorszám alatt vannak magyarázva, így: 1. Die Türcken verbrennen 11 Törffer und Adeliche Schlöser (a törökök 11 falut és nemesi kastélyt égetnek el). 2. Der Rückzug der Türken mit 300 gefangenen gristen (a törökök visszavonulása 300 keresztény fogolylyal). 3. die Gristliche Arme in Schlachtortnung auf dem weg wo die Türcken zurück wollen (a keresztény had azon úton, melyen a törökök visszavonulni akarnak, csatarendben felállítva). 4. der Vice Capt. Gr. Exl. Paul Pálfi; 5. Graff Ladislaus Esterhazÿ; 6. Baron Siegmund Esterhazÿ; 7. Teutsche u. Ungarische infanteri in der Wagenburg (német és magyar gyalogság szekértáborban). 8. 2 Conp= des gristen Johan Wallner (Wallner János ezredes két csapatja). 9. Graff Adam Forgats sammt Graffen Ladis Pálfy; 10. Baron Nicolaus Nadami Capt= zu Meabil. 11. Baron Thomas Esterhazÿ Capt= zu Levens. 12. Krigsrath der gristen (a keresztények hadi tanácsa). 13. die Türcken verlassen die gristl: gefanenen u. das Vieg ū. gehen über die Brücken des Fluses Siten (a törökök odahagyva a keresztény foglyokat, a Szitnya folyó hídján át, a túlpartra igyekszenek). 14. die Türcken weichen der Cristl: Arme (a török hadak a keresztény hadak elől visszavonulnak). 15. ū. sind gezwungen sich in Schlachtortnung zu stellen (és kényszerülve vannak csatarendben felállni.) 16. Kriegsrath der Türcken (a törökök hadi tanácsa). 17. Graff Ladislaus Esterhazÿ. 18. Baron Frans Esterhazy Capt= zu Sarmoth. 19. Baron Thomas Esterhazy Capt= zu Lewens. 20. Baron Casper Esterhazy. 21. Mathias Simvi Vice=Capt= zu Vercuoil. 22. Michael Valloy vice. Capt. A vezekényi csatában elesett négy Esterházy neve: Ferencz, a kinek feje testétől egészen levágatott, László, Tamás és Gáspár. Mind a négy egyszerre temettetett el nagy pompával, 1652 november 26-án. (László, Tamás és Gáspárnak temetkezési zászlói ugyanitt ki vannak állítva.) A festő neve nincs a képeken jelezve. A képek magassága 225, szélessége 161 ctm. XVII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3270.

Csoportozatban.

Zászló, lovassági, hasonló a 2825. szám alatt leírt zászlóhoz. Az egyik oldalon egy pánczélos, dárdát tartó kar, e fölött pedig a szalagon TOLL(E) (M)ORAS fölirat áll. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Buda ostroma 1686-ban. (Hafner Kristóf egykorú metszete.)

1. Gyergyelez, a Gellérthegyen. 2. A kapú és a Frenk-kuleszi bástya. 3. Sarai erőd. 4. Lőportorony. 5. A főmecset. 6. A pasa lakása. 7. Az úgynevezett feketeszem-torony (Karagas kuleszi). 8. Szt.-János gátmű vagy Hassan Pasa Tábia. 9. A fehérvári kapú. 10. Földkapú. 11. A győzelem mecsetje. 12. A régi mecset. 13. A Mustafa-gátmű. 14. Az új aknametszetek. 15. Bécsikapú (Bécs kapsi). 16. Buotábia. 17. Az ifjak kapuja vagy böjtkapú (Orocs kapsi). 18. A dunai kapú (Su kapsi). 19. A kis kapú (Csikuk kapsi). 20. Egy kút. 21. Élelmezési raktár (Hambárli). 22. A hajóhídak. 23. A vízi torony. 24. A czukormecset (Mataf gyamesi). 25. Vízvezeték, melyen át a víz a basa istállójába vitetett. 26. Lőporraktár. 27. Achmet-mecset. 28. A vízmecset. 29. A fürdők melletti mecset. 30. A temető (mezarlik). 31. A pesti aknametszetek. 32. Pest város előrésze. 33 Az egri török foglyok. 34. A császári naszádok. 35. A bajor választó hajóhídjai. 36. A rondella (tiati). 37. A bajor viárkok. 38. A bajor választó főhadiszállása. 39. A bajorok aknái és rohama. 40. A közlekedési vonalok. 41. Ellenostromzárolási vonal (Contrevalle). 42. A császári ütegek. 43. A brandenburgi ütegek. 44. A brandenburgi viárkok Schoning alatt. 45. A császári viárkok a lotharingi főherczeg alatt. 46. Az aknák és ellenaknák. 47. A brandenburgiak rohama és az ostromlottak kitörése. 48. A császáriak rohama. 49. A ráczok, hajduk és talpasok (gyalogosok), kiket a török fejek után fizettek. 50. A lotharingi herczeg és más vezérek sátra a tűzérséggel. 51. A Margitsziget bevétele a császáriak által. 52. A két hadsereg találkozása. 53. A törökök veresége, kik a Fehérvár alatti szűk útakon jöve a várat fölmenteni akarták. 54. Husz zászló elfoglalása a bajor választó által. *A*. A vár. *B*. A város. *C*. A város a folyó felől. *D*. A rombadőlt zsidó város. *E*. A Duna.

Pisztoly, előrecsapó, kovás szerkezettel, barna diófa ágyban. A bevésett lombdíszítéssel ellátott csővön a lobbantyúnál * LAZARI * COMINAZ * bresciai fegyverkovács neve van bevésve. A sátorvas,

LAZARI * COMINAZ

tusaborító és foglalványok áttört mívű aczélból valók s úgy a sárkány, valamint a lobbantyú-lap egyéb fölszerelései lomb- és kigyófej-alakokkal domborúan kivésettek. A lobbantyú-lapon «*Pietro Agosti*» fegyverkovács név van bevésve, a mi a mellett tanúskodik, hogy a Cominaz fegyverkovács család, mint híres puska- és pisztolycső-készítő, az egyéb fölszerelések készítésére nem ért rá. Különben a vésett mívű fölszerelések e pisztolynál Pietro Agostit is mint kiváló mestert mutatják be. A puskavessző-gyűrű és töltővessző-fej sárgarézből későbbi eredetű. A csapó sárkány fél feje hiányzik. A kis vas czélgombbal ellátott pisztolycső hossza 31 ctm., a csőűr átmérője 14 mm. XVII. század.

Pietro Agosti

Nyáry Jenő br.

Huszár-tarsoly, piros szattyánból. Piros posztóból készült borító lapja vastag zsákvászonnal van béllelve. A borító lapon egy korona s ez alatt egy hátával lefelé fordított félhold alak van kék szőrsujtásból kivarrva. A borító lap széle fekete szőrzsinórral van körülszegve. Fölül a bőrszegésből három kovácsolt vaskarika áll ki, a tartó szíjazat befűzésére. XVIII. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3271.

Olajfestmény, mely Buda ostromát (1686) ábrázolja. A nagy olajfestmény képzelet után van festve. Előtérben a bal szögletben Pest, mint bekerített erőd, melytől kezdve az egész kép hosszában vezérek alakjai: Lotharingi Károly herczeg és több más hadvezér, valamint lovat vezető apródok, továbbá török fejekkel beszámoló katonák láthatók. Háttérben a Duna folyam, túl rajta az ostromlott Budavár látképe, a fölső balszögletben a gellérthegyi erőddel. Az ismeretlen festőtől származó, vászonra festett kép a belső szélén aranynyal szegett fekete rámába van foglalva. A kép mérete rámával együtt 287 + 200 ctm. XVII. század.

E festmény *Hafner Kristófnak* egykorú rézmetszete után készült, melyet összehasonlításul mellette állítunk ki.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3274.

Olajfestmény, II. Rákóczy Ferencz arczképe, hajadon fővel, hosszú fürtökben leomló hajjal, rákvértezetben, fölötte biborpalásttal, amelyet elől bogláros és ékköves mentekötő tart össze. A keret keményfából van s természetes barna színű, belül egy keskeny aranyozott foglalattal; magassága: 92 ctm., szélessége: 73 ctm.

Bécsujhelyi városi múzeum.

3275.

Díszalabárd, csiszolt vasból, melynek bárdlapja egy előre és egy lefelé szegett csúcsban végződik, foka pedig fölfelé kanyarított. Négy vastövise közűl kettő a bárd és foklap alatt, kettő pedig fölötte van alkalmazva s az alsók fölfelé, a felsők lefelé kanyarítottak. Az alabárd és a fölötte levő egyenes kard alakú lándzsavas kétélű s a közepén mindkét oldalon magas borda fut rajta végig a csúcsig. A nyéltok síma kerek vas, két hosszú vaspánttal, melyek a közepéig a nyolcz szögletű rúdhoz vannak szögelve. Az alabárd a nyéltokkal együtt 44 ctm. hosszú. — XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3277.

Buzogány. Esztergályozott fanyéllel. A buzogány szára és feje sárgarézből öntött. A fej nyolcz hegyes szárnyból áll. Szárában puskacső van, melynek szája a tollak között jön ki és szárán van a gyúlyuk. XVIII. század. (Lásd Dr. *A. Ilg.* Das k. k. Schloss Ambras in Tirol. Wien, 1882. 8r. 32. lap.) Hossza 56·5 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3278.

Béklyó, hadi foglyok számára. Áll egy 12 ctm. átmérőjű nagyobb közép és két 10 ctm. átmérőjű kisebb gyűrűből, amely utóbbiakhoz van erősítve a 8·5 ctm. széles, 7 mm. vastag lábgyűrű, amely 13 ctm. hosszú nyéllel ellátott, melynél fogva össze lehetett szögelni. Az egyik gyűrűben a négyszögű fej még megvan. A középső gyűrűn egy erős falba verhető szeg van alkalmazva. Súlya: 6 kiló 500 gramm.

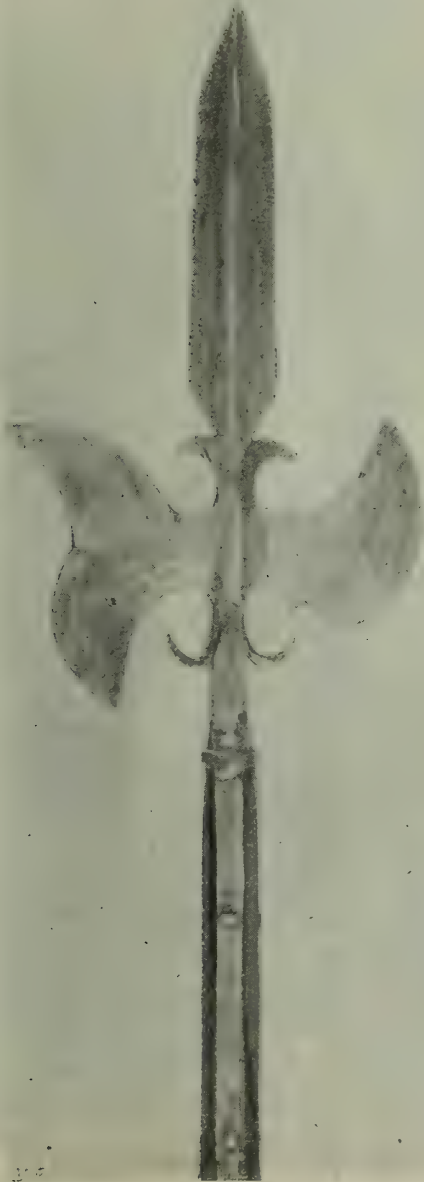
Fogságában viselte: *Kossuth Miklós.*

(Lásd: *Nagy Géza.* Kossuth Lajos eredete. «Turul» 1894. 53. l. *Nagy Iván.* 6. k. 380. lap.) XVII. század.

Turócz-szent-mártoni róm. kath. egyház.

3279.

Kornéta, lovas zászló, piros kamuka selyemből, négyszögalakkal. Szélein széles aranyrojtozat, e fölött pedig aranynyal átszőtt piros selyemrojt szegélyezi. Az egyik oldalán domború aranyhimzésben stilizált tulipán koszorúban kettős kereszt: INRI | CRVCIS | GLORIA

3275

3059

körirattal és 1667 évszámmal, a másik oldalon stilizált babérkoszorúban ugyanolyan himzéssel csillagkörben félhold fölött álló átlőtt égő szív, benne MARIA, körülötte pedig MONSTRATE ESSE MATREM felirat látható. A gerelyszerű cannellirozott rud vörösre festett s lángnyelvhez hasonló vékony aranyozott csúcscsal bír. Szélessége: 45 ctm., hossza: 41 ctm.; a nyél hossza: 2·80 ctm.

Hagyomány szerint Nádasdy Ferencz zászlója volt.

Bécsujhelyi városi múzeum.

3280.

Gátpuska, hosszú, könnyű muskéta, kereklakatos, előrecsapó egyszerű szerkezettel, irányzékkal és sárgaréz czélgömbbel. A cső alsó negyedrésze nyolcz oldalú, a többi hengeres. A sátorvas félkör alakú. A fa alkatrész síma, barna, minden díszítés nélkül. A töltővessző számára három pléh gyűrű van a fegyver ágyához erősítve. A fegyvertusa lapos, könnyű, vékony pléhvel borítva.

A cső űrátmérője: 15 mm.; hossza: 1·87 m.; a tusával együtt: 2·28 m. A XVII. századból. — A fraknói várból.

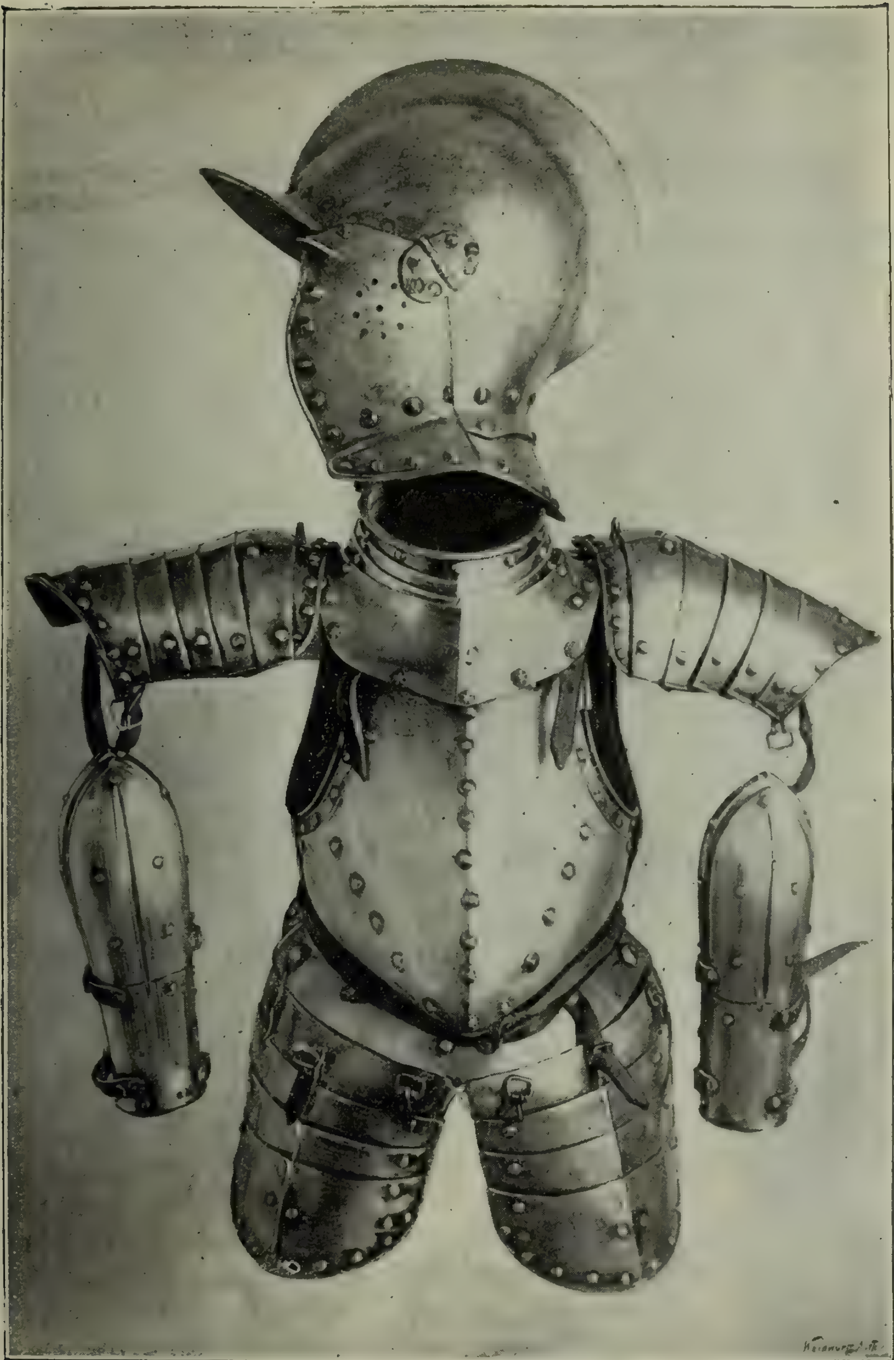
Esterházy Pál hg.

3281.

Félvértezet, síma, kovácsolt, csiszolt vasból, sárgaréz pitykékkel díszítve. A burgundi alakú, magas taréjú sisak arczvédője, hegyes csúcsban előre ugró, karajos, a fülvédő kívülről csuklóvassal a sisakhoz szögecselt; leálló karajos nyakvértje merev s a sapkához szögecselt. A gallér rovátkosan karajolt elől-hátul három ízre tagolt, mozgatható vas lemezből van összeróva. A hát- és mellvértből álló fegyverderékot csattokba akasztott szíjj tartja össze. A vállvért mozgatható hat ízből rákfarkszerűen összerótt s egy kiugró rúgóval ellátott szigonyszerű szög által van a gallérra akasztva. Az alkarvédőn a kézellő csuklóvasakkal nyitható. A czombvért rákfarkszerűen, négy mozgatható vaslemezből van összeróva és csattokba akasztott szíjak által a mellvérthez függesztve. Az egész vértezet, kis alakja után ítélve, valamely főúri gyermeké volt. Hasonló példány van a bécsi császári fegyvergyűjteményben a XVI. századból. (Lásd Kunsthistorische Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses. Führer durch die Waffensammlung czímű munka. Wien 1889. 130. lap. 755. sz.)

A vértezet sisakkal együtt valószinűleg magyar gyártmány, mi mellett a rajta díszítés gyanánt előfordúló domború, hat ágú csillaggal ellátott rézpitykék tanúskodnak, mint a melyek a magyar készítésű vérteken rendszerint előfordúlnak. Állítólag Esterházy Józsefé volt gyermekkorában. Az egésznek súlya 4·730 grm. XVI. század.

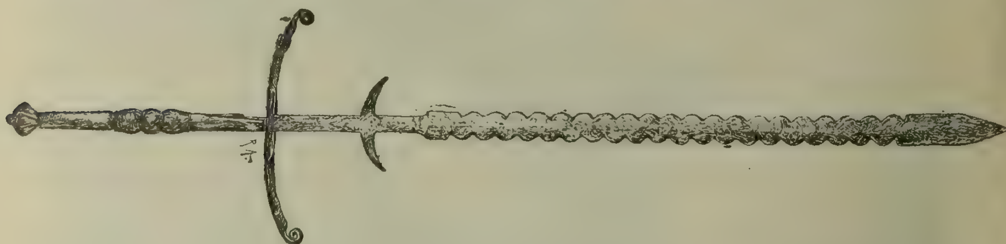
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3281

3284.

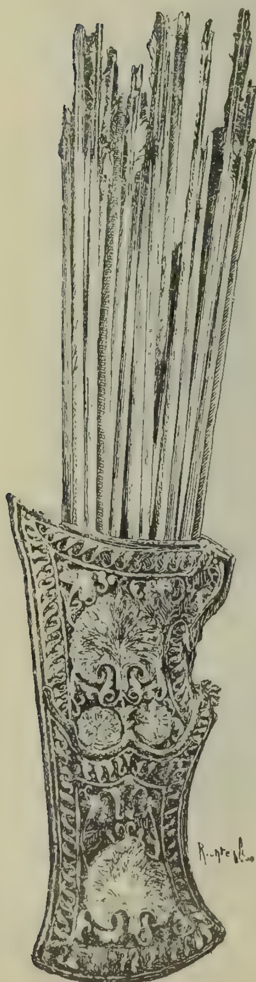
Pallos, két kézre való, lángolt élű, különben az 538. szám alatt leírt tüskés palloshoz egészen hasonló. A penge mindkét oldalán paizsban, halmon álló kettős keresztes bélyeg van beütve., mely Magyar-

ország czímerét ábrázolván, kétségtelenűl a pallos hazai mívezetére vall. Hasonló pallos kiadva: *W. Boeheim* «Waffenkunde» 262. lapján a 301. ábra alatt és hasonló bélyeg *Demmin* 1015. és 1048. lapján. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3285.

Csoportozattal.

Kéz-íj, (2 drb) török, ugynevezett (pervane keman). Az íj fája szarúval van burkolva, s két végén lehajlított és csúcsain begörbített s a húr (kiris) számára bevágással bír. Az egyiken a négy miliméter vastag húr még megvan. Az íj feszítő távola 57 ctm. Az íjak belső lapos oldala sárga és vörös színűre festett és arany arabeszkekkel díszített. Az egyik íj jobb oldali ágában az íjkészítő neve és a készítés ideje szép perzsa taalik irásban van följegyezve:

عمل مصطفی سنه ۱۱۰۰

vagyis / Amel i Musztafa szene: 1100 = 1688. év. A másik íjon عمل ابراهم سنه ۱۰۹۶

amel-i Ibrahim szene 10(9)6 = 1684. év. — A XVII. századból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Tegez, török (tirkesz), 23 drb nyílvesszővel (tir). A tegez tehén bőrből készült s előlapja sötétkék bársonynyal (ladsiverdi katife) borított és sárga vékony bőrből kivágott, ezüst szálakkal hímzett persa stílű virágokkal díszített. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3286.

Pánczélgallér, vassodrony szövetből, 9 ctm. magas, sűrű szövetű felálló gallérral. A sodronyszövet 8 mm. átmérőjű szemekből áll, amelyek

részben szegecseltek, részben összepréseltek. A gallér 4 mm. átmérőjű szegecselt és a szegecselés helyén erősen ellapított szemekből készült. Hossza: 34 ctm.

XVI. század vége. Tartományi hadszertár, Grácz.

Vassapka, sodronyszövetű nyakvérttel. A sodronyszövet szélét sárgaréz préselt karikák szegik be, míg a többi szemek vékony sod-

ronyból vannak szegecselve. A sapkatető öt barázda által öt egyenlő czikkre osztott vaslemez.

A lánczszövet elől 11 ctm., míg többi része 24 ctm. hosszú. XVII. század. Andrássy Dénes gr.

3291.

Lófelszerelés.

Kengyel (egy pár), török, öntött és vésett aranyozott ezüstből, keleti virág-arabeszkekkel. A harminczhét milliméter széles, lapos talpalló fokozatosan keskenyülő kengyelszárakká alakul s fölül egy hengerded ezüst pálczával van összekötve, mely a szíjazat becsatolására szolgál.

Ez előtt féldomborúan alakítva, kétszer bordázott és fölül többszörösen ívelt csúcsban végződő vésett ezüst lap van két gömbfejű szöggel a kengyelszárhoz szögecselve. A talpallónak alsó széléről szintén egy hatszorosan karajolt és bordázott szélű ezüst lap függ alá, melynek csúcsa egy vésett mívű ezüst gömbben végződik. A kengyel magassága 13·5 ctm., a díszlapokkal együtt 29 ctm. A két kengyel súlya 1 kilogramm és 200 gr. XVII. század.

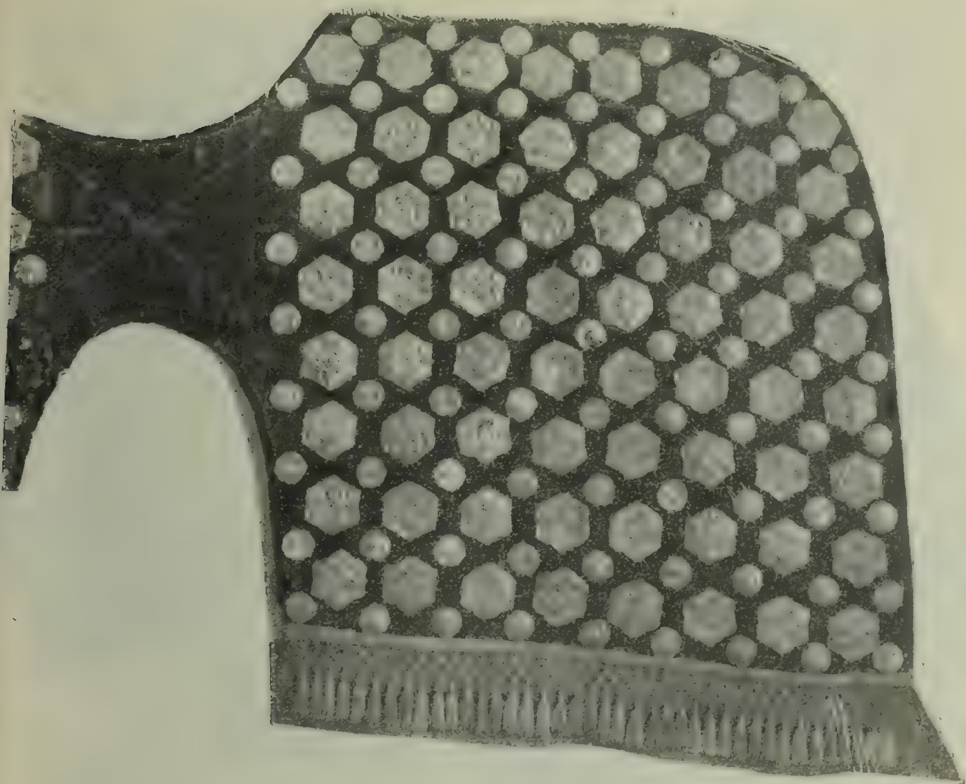
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla (2 drb), vasból, közepén kissé ívelt hajlású, merev tengelylyel, melynek végei a zablaszárakba vannak szögecselve. A zablaszárak közepét áttört mívű két nagy gyűrű köríti s ezek közt kívül egy-egy nagy, féldomború, síma rézboglár van a szárakra szögecselve. A szárak alsó és felső vége át van törve s ebből egy-egy fülezett összenyomott pofaszíj-karika és a két szárat egymással összekötő vastag állszorító láncz lóg le. A zablaszárak hossza 20·5 ctm. XVII. század. (Hasonló kiadva: *R. Zschille és R. Forrer* művében a XVII. Tábla 4. sz. a.)

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Csótár, török (dísz-lótakaró), piros selyembársonyból, három részből összeállítva, melyek közűl kettő a ló jobb és bal oldalát, egy pedig az elejét födi. A csótár széléről sárga selyem lap és e fölött hármasával váltakozó arany és ezüst szálakból sodort bojtok függenek alá. A csótáron váltakozva hatszögű és Salamon pecsétjével

(Mühüri-i Szulejman) kivert magasan domborított aranyozott ezüst boglárok és ezek közt kilenczszer karajolt kerek kisebb virág-boglár van magas domború kiveréssel alkalmazva. A csótár többrét összeragasztott vastag vászonnal s ezek fölött vékonyabb török négynyüstös vászonnal van bélelve s az egyes részek összecsatolására selyemborítású vastag szalagokkal és csattokkal van ellátva. A nagy

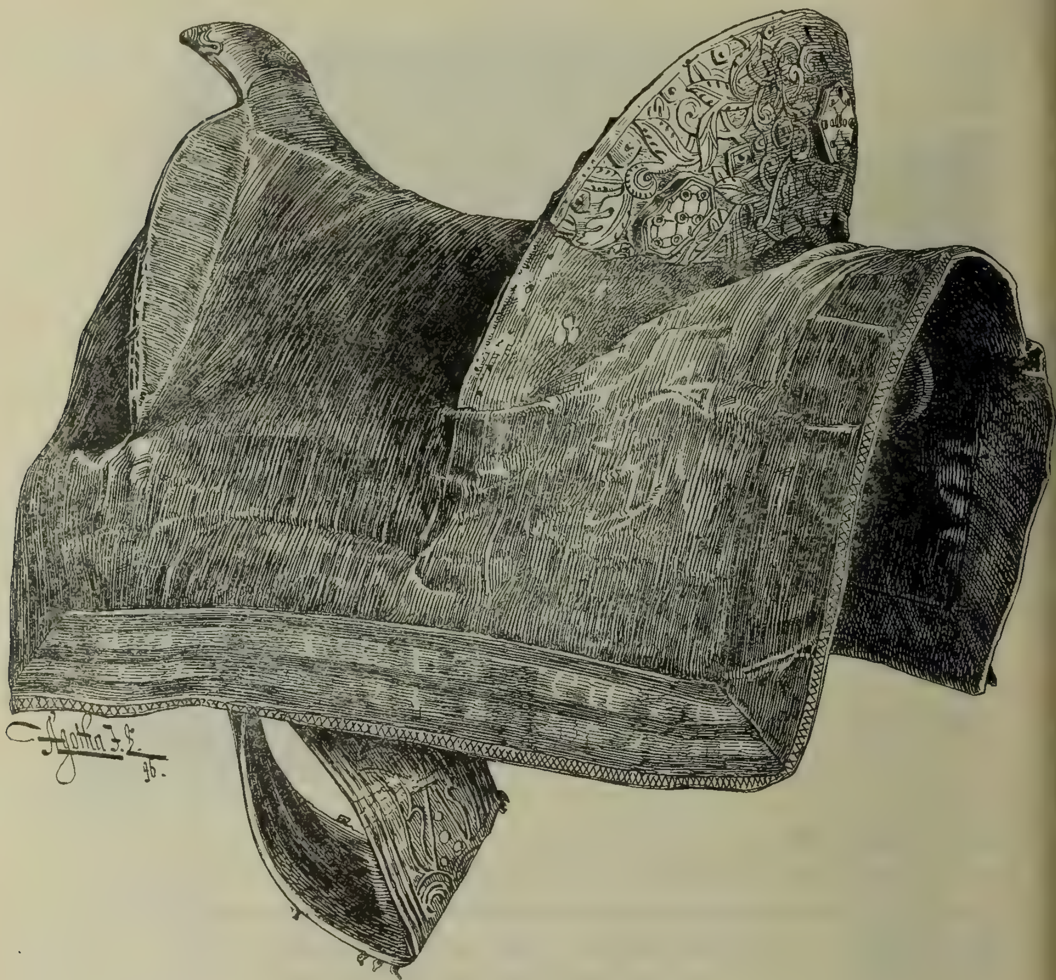
és kis boglárok némelyikében török ötvös billog van kiverve. Az alkalmazott boglárok száma eredetileg 118 nagy és 160 kisebb. (2 kis boglár hiányzik.) XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyereg, hársfából, sárga szattyánbőrrel bevonva és vörös bársonynyal borítva. A nyeregtakaró ezüst csíkú széles aranypaszománttal van körülszegve. A kápa előlapja s a hátulsó támla külső lapja aranyozott ezüstlappal van borítva, melyen elől leveles stilizált liliomok vannak kiverve és rajta rekeszes foglalásban eredetileg türkiszekből három rozetta volt; (a kövekből csak hét drb van meg)

a támla hátsó lapján pedig leveles narczisok vannak kiverve s ezek fölött nephritlapokból rekeszes foglalásban három nagy boglár van, melyeknek vésetei aranynyal vannak kiöntve és rekeszes foglalásban drágakövekkel voltak berakva, melyekből azonban csak egy ametiszt van meg. A kengyelszíjba magyaros virágmotivumok vannak benyomva s belső oldala szélein csipkézett vörös posztóval borított.

A heveder-szíj piros selyem, szélein vörös-fehér-kék és szürke csíkozással. A nyereg súlya 5 kgr. 580 gramm. XVI. század.

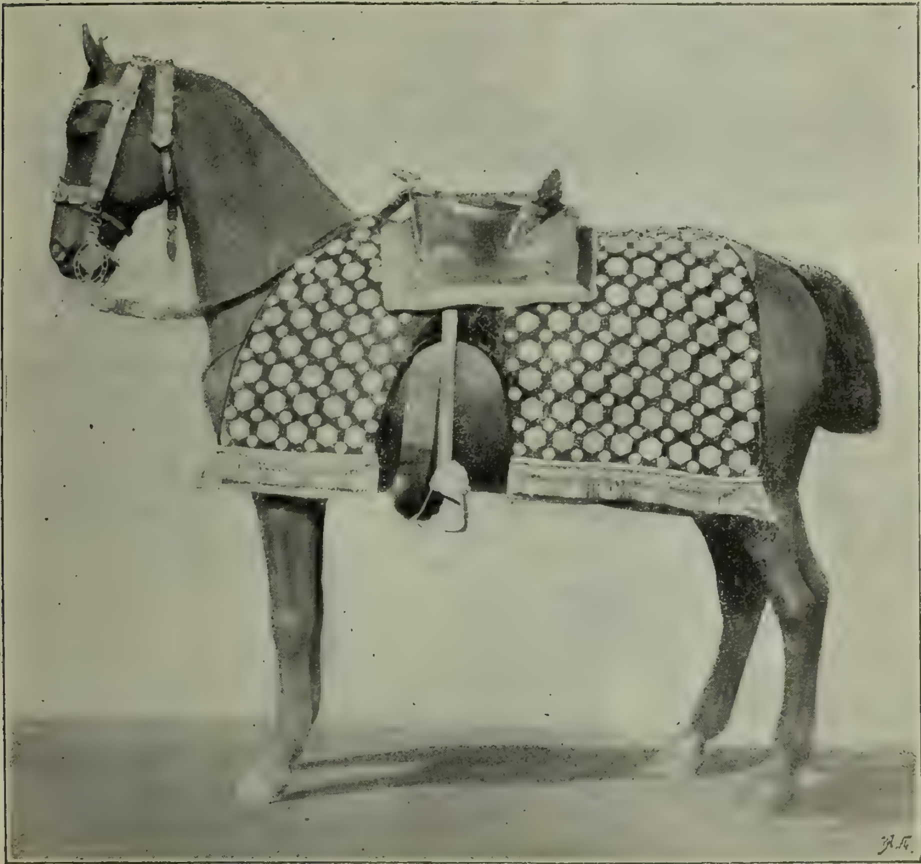
A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Cseleng, török katonai vitézségi kitüntetési jelvény, vékony ezüst lemezből, amely két részből: egy paizsalakú részből és négy fokozatosan kisebbedő hátra hajló tollforma lemezből áll. A paizsrész

közepén egy cserfalevél, rajta golyó, a szélén pedig stilizált lombdísz van domborúan kiverve. XVII. század. Festetich Tasziló gr.

Lószerszám, áll fejkantár és nyaklóból. A kantár, valamint a nyakló is 4·5 ctm. széles és 3·5 ctm. magas, tehát csaknem négyszögű, áttört mívű, közepén vörös és zöld színű álékköves boglárokkal

díszített, a melyeken a kövek körül (ezek egy nagy része hiányzik) keskeny niellos lemezkéket láthatunk. A homlokpánt nagy, szivalakú lemezt képez és két nagyobb karneollal és két acháttal díszített. A nyakláról egy forgatható csattos gömbbel ellátott körlemez lóg le, amelyen alól egy kisebb kör van kimetszve, ami által az egész félhold alakot nyer. Felső része áttört mívű, ezüst díszítéssel födött, amelyben rekeszes foglalványban az egyik oldalon két vérgránát, a másikon egy türkisz van befoglalva. A többi ékkő hiányzik. XVII. század.

Teleky Sámuel gr.

3292.

Dob, gyalogsági, sárgarézből; oldalán hadi jelvények közt egyfejű sas kiverve. A teteje és aljára feszített bőrt kék és fehér tagolatú vastag faabroncsok szorítják le, melyek vastag zsineggel vannak egymáshoz fűzve és fehér szíjgyűrűkkel összefoglalva. A fehér vállszíj a rezgőhúrfeszítő oldalcsavarhoz van erősítve. A dob magassága 52, átmérője 49 ctm. XIX. század eleje. A Batthyány gyalogezredé volt.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3294.

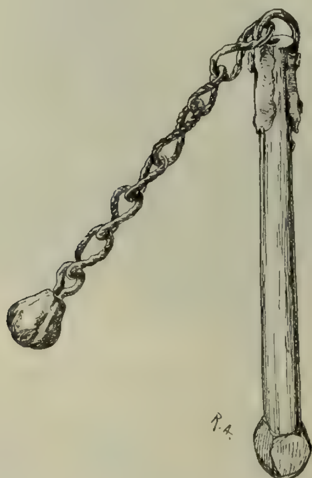
Csoportozatban.

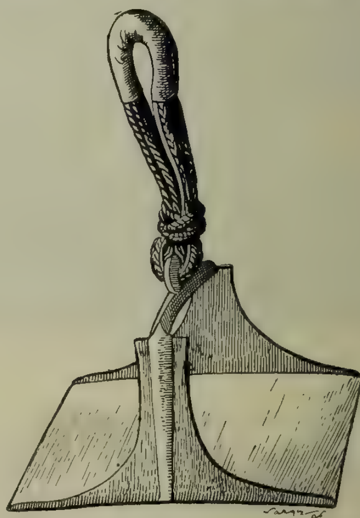
Kéz-íj (2 drb), keleti, a fa-íj szarúba van burkolva s végein csak kissé lehajlított. A lehajlított rész belül bordás. Az íj eredetileg vörösbarna alapon aranyozva volt, ma már azonban nagyon rongált. A feszítő távol egy méter. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lánczos buzogány, egyszerű fanyéllel. A lánczot sodrott, kevéssé behajlított hosszúkás 6 szem képezi, melyek két erős szeggel beerősitett fülbe vannak akasztva. A buzogányfej kis körtealakú öntött vasból készült és hat czikkre osztott.

A nyél hossza: 52 ctm., a lánczaz 5 ctm. hosszú buzogányfejjel együtt 34 ctm. hosszú. XVI. század. Andrássy Géza gr.

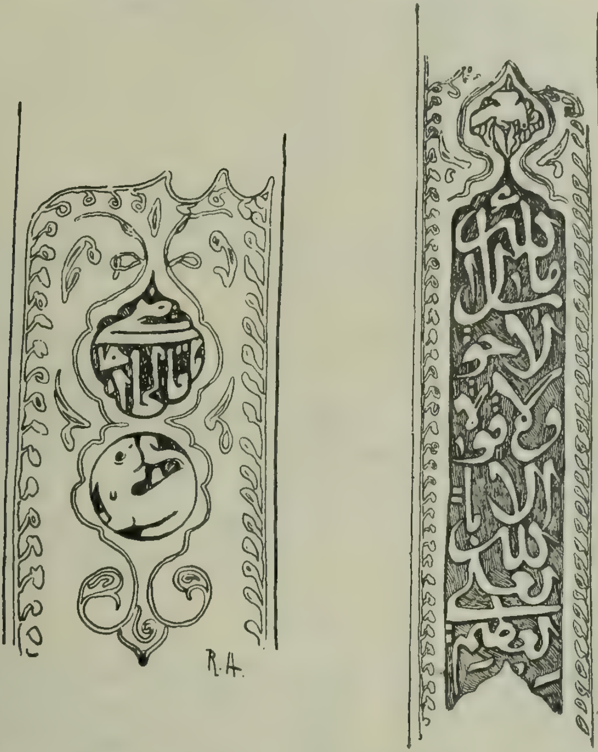

Kengyel, török (üzengi) széles talpallóval és kikanyarodott, felfelé keskenyedő szárakkal, 12 darab fonott bőrszijjal (üzengi kaisi), a mely részben egy darab fehér bőrrel van bevonva. A kengyel az aranyozás nyomait mutatja. Szélessége: 12·5, hossza: 18 ctm.; a szíj hossza: 19 ctm. XVII. század eleje. A németujvári várból. Batthyány Iván gr.

3295.

Kard (török, szeif.) erősen görbülő szablya alakú, a csúcsa felé kiszélesedő, hullámosan dömöczkölt pengével, a melyen — középtájon — egy keskeny vércsatorna, a fokéltől kezdve egészen a csúcsig haladó két keskenyebb és mélyebb vércsatorna között két szélesebb

és sekélyebb homorú vájat látható. A penge egyik oldalán arany-nyal kivert vonaldísz között egy félhold, egy oroszlán (Eszed) s arabs felírás látható, míg a penge másik oldalán az Anka madár és a következő arabs fölírás van beétetve:

الا ماشالله لا حق و لا قوة

الا بالله العلى العظيم

Ila massallah la hakk ve la kuvvet il a billah el áli el ázim. Nincs más: A mit az Isten akar. Nincs igazság és erő a fenséges és magasztos istenen kívűl.

A keresztvas két végén gomb van, közepe pedig rhombos négy-szöget képez. Az egyenes markolat csonttal borított, s vége vízszintesen álló hengerded vas kamót képez.

Hossza: 83 ctm., a markolattal 95 ctm., szélessége: 4 és 4·5 ctm. XVIII. század eleje.

Forster Gyula.

3296.

Csoportozatban.

Kéz-íj török (2 drb) úgynevezett jaj, erősen befelé görbülő szárakkal. Az íj szarúval van körülvéve, amely az egyiknél símára csiszolt, a másiknál pedig vörös, barna alapon, arany arabeszk díszítésű, közte szép taalik felirat, amely azonban nagyon hiányos s így olvashatatlan. Mind a két íj belső lapja igen szép perzsa stílű díszítéssel bír. Az egyik íj végén egy-egy zöldre festett csontlemez van. Ez utóbbinak készítője a felirás szerint

عمل يوسف فى سنه ١٠٥٩

Amel-i Juszuf fi 1082 = 1671. évben. A másiké:

عمل صوهو اتمل سنه ١٠٨٣

Amel-i? Szuhi ve atmil (?) 1056 = 1646. évben. A feszítő-távol 33 ctm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Hajító dárda (3 drb), tokban. Hasonló a 3323. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy vasa és szára erősebb s ez utóbbi síma. A vas hossza 24 ctm., az egész dárda nyelestül együtt 100·5 ctm. Súlya egy darabnak: 0·500 gramm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3298.

Ágyú, sugár-, mintája bronzból. Díszítése a következő elemekből áll. Fölül: stilizált virágon álló, kiterjesztett szárnyú sas, alatta tegzes, íjas és paizsos, pánczélos római vitéz, két oldalán egy-egy koronás, egyik lábában gömböt tartó sas. A vitéz lábainál 60 szám van kivésve. A czímer alatt, a mely ebben az esetben egy koronás sas mellén van, stilizált összefonódó levéldísz között egy lebegő emberi alak és egy edényben pyramis alakú babérfa látható, a melynek tetején galamb ül. A czímer fölött stilizált franczia liliomot tartó két sas-madarat látunk. A czímer áll: négy gerenda által négy mezőre osztott czímerpaizsból, a melyben a következő czímeralakok különböztethetők meg: a jobb oldali fölső négyzetben, a mely négy részre osztott, két várbástya és két oroszlán, az alanti négyzetben három csillag és négy pólya; a másik két bal oldali mezőben hasonló alakok vannak, csakhogy fordított sorrendben. A teljesen megvasalt ágyútalp 59·5 ctm. hosszú, 23 ctm. átmérőjű 12 küllős, széles talpú, nagy agyú és vaslemezekkel, pántokkal és négyszögű fejes szögekkel vasalt kerekeken nyugszik. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3299.

Lófark-zászló, török (tug), hasonló a 3301. szám alatt leirt zászlóhoz, a középső szőrkoszorúból öt 70 ctm. hosszú három ágból font vörös, az alsó bojtból három fehér vastag lószőrfonat (pircsem) csüng le. A legfelső szőrkoszorú háromszoros (fehér, fekete, fehér) 7 ctm. hosszú szőrpamatokból áll. A rúd tetején sárgaréz gömb van.

A lófark-zászló nem volt a töröknél hadi jelvény, hanem a méltóság jelvénye.

A vezir-i méltósággal bíró pasák előtt három, a beglerbégek (helytartók) előtt két, *a szandsák* bégek előtt egy lófarkat vittek *a tugdsik*. Az egész rúd hossza 2·10 m. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3301.

Lófark-zászló, török [tug], 1 méter 83 ctm. hosszú fenyőfa rúdon, vörös és fehér lószőrből, a csúcsán nagy, 9 ctm. átmérőjű vörösréz gömbbel. A felső két lószőr-koszorú 10—15 ctm. hosszú szőrpamatokból áll.

A rúd 76 ctm. hosszaságban négy dudorral bír és fekete, vörös, fehér és sárga színű lószőr szövettel van bevonva, melynek mintázata ferde négyszögeket és meandereket ábrázol.

A rúd két részből áll, az alsó, 70 ctm. hosszú és 10 ctm. nagy csap segélyével erősíthető a felső lófarkas részbe. A rúd alsó vége esztergályozott, feketére festett és aranyozott lombdíszes tokkal ellátott. A XVII. századból.

A tug vagy lófark-zászló voltaképen nem zászló, hanem a nagyvezér és pasák hatalmi jelvénye volt. Eredetéről *Pietro della Valle* utazásai I. kötetének 124. lapján ezeket mondja:

«A császári zászlók közül három nem egyéb, mint egy rúdra megerősített meglehetősen hosszú lófark. Ezekről azt állítják, hogy — miután egy ütközetben

a török csapatok bomladozni kezdtek és zászlójukat elvesztették, egy közkatona lovának farkát levágván azt kopjájára tűzve előre rohant s ezáltal új lelkesedést öntött a meghátrált csapatokba, annyira feltüzelte őket, hogy szinte csodákat művelt, — a nagyvezér e dícső hőstettnek jutalmául és emlékére hozta volna be mint jelvényt.»

Tavernier hasonlóképpen adja elő az esetet, azzal a külömbséggel, hogy a nevezetes tettet magával a nagyvezérrel cselekedteti meg. Legvalószínűbb azonban, hogy a tug mintáját a törökök a rómaiaktól vették át. Azokat, kik a nagyvezér előtt a tugot — lófarkat — vitték, *tugdsi*-knak nevezték s rendesen a szipahik úgynevezett *szilihdár*-ok csapatából kerültek ki. A táborban a *szilihdárok* voltak kötelesek a szultán sátrai mellett jobbról és balról a tugok számára halmokat hányni, amely czélból megfelelő szerszámokkal is el voltak látva.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3302.

Tábori asztal, összehajtható kecskelábakkal. Táblája vastag tehénbőrből van s a rámához csillag alakú domború rézpitykékkel van a két végén leszögezve. A bőrtábla durva vászonnal s ezen fölül még szattyánbőrrel van bélelve. A hossznégyszögű tábla alá egyenletesen elhelyezve négy lécz van szögezve, melyek véggel a két oldalt alkalmazott és a lábak felső szögletébe beilleszthető összekötő két lécz bevágásaiba helyezhetők, hogy ez által a bőrtábla behajlása megakadályoztassék. — A lábak magassága 128 ctm. A tábla hossza 110, szélessége 80 ctm. — Esterházy Pál nádornak az asztala volt s Buda ostrománál is használtatott. — XVII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3304.

Tábori szék (6 drb), összehajtható, három falábbal, melyek teteje sötétzöld bőrrel van bevonva. Az egyik lábra a vállra való akasztáshoz szíj van szögecselve s ugyancsak egy másik kurtább, csattos szíj a lábak összecsatolására szolgál. Egyik szék lábába egy szivpaizs és mezejében H ♁ T betűk vannak besütve. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3305.

Sugár ágyú (2 drb), mintája, bronzból. A síma cső elején több lapos, gyűrűs perem, a forgó csapok fölött két kis stilizált delfin-fül van, amely alatt az egyik mintán egy domborúan kiemelkedő czímer látható. A négyszögű czímer paizsban egy ferde kereszt, a sisakoromdisz tetején két sasszárnynyal. Ugyanezen ágyúcső hátsó része torzfejet ábrázol, a melyben a gyújtó-lyuk van. A torzfejből gömböcskékkel díszített fogantyú nyúlik ki. A másik ágyú hátsó része síma. A talpak vörösre és zöldre vannak befestve, úgyszintén a kerekek is.

A tizenkét küllős kerekek átmérője 33 ctm., a talpak hossza 63 ctm., szélessége 11 ctm., vastagsága 2·5 ctm. A cső hossza 43 ctm., az űr átmérője 21 mm. XVIII. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3306.

Agyú mintája (2 drb), az egyik bronzból, a másik vörösrézből. A csövek símák s elől széles karimával bírnak. Felűl két virágos pálmaág között 40., a másikon 50. szám, s pálma-koszorú van az ágyú közepén. A gyúlyuk körül szintén babérlevelek sorakoznak.

Az ágyú talpa 43 ctm. hosszú, a tizenkét küllős, széles talpú vasalt kerék 16·5 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 30 ctm., a kalibere: 16 mm. A bronz példánynak nincs állványa. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3312.

Tárlóban.

Szügyellő (2 drb), fekete szíjból, melynek három ága összeszögellésénél a fekete bőrrózsán az ezüstözött rézkarika közepében egy nagyobb, domború pityke van alkalmazva. (Az alábbi kantárhoz való.) XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kantár, fekete szíjból. Hasonló a következőhöz, azon különbséggel, hogy itt a homlokdíszt egymást keresztező és apró, ezüstözött rézpitykékkel ellátott két szíjszalag képezi s a szalagok keresztezésénél fekete bőralapon ezüstözött domború rézkarikában egy nagyobb ezüstözött pityke van beakasztva. Csak feszítő zablája van, czinezett vasból. Az Esterházy-huszárok felszereléséből való. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Farmatring, fekete szíjból (az előző kantárhoz való), melynek két ágán huszonnégy darab ezüstözött nagy, domború rézpityke s a szíjak összeszögellésénél egy az előbbieknél is nagyobb ezüstözött rézpityke képezi a díszítést. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szügyellő, fekete szíjból (a következő kantárhoz való), melynek két felső ága öt—öt, a has alá szolgáló ága pedig négy ezüstözött, domború nagy pitykével van díszítve s a három szíjszalag összeszögelésénél a fekete bőrrózsán az ezüstözött domború réz-

karikában a hg. Esterházy-czímer van ezüstözött rézből alkalmazva. XVIII. század közepe. — A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

Kantár, fekete szíjból, mely ezüstözött, domború kis pitykékkel van díszítve. A homlokdíszt egymást keresztező két ezüstözött láncz képezi, melyeknek keresztezésénél az Esterházy herczegi czímer van ezüstözött öntött rézből alkalmazva, mely a ló homlokára feküdt. A tartószíjon szintén ezüstözött rézláncz képezi a díszt. A vasból készült zabla kettes, egy feszítő és egy közönséges, középen csukló, s mindkettő be van czinezve. A nyaklón egy gömbből karikán lelógó félhold van ezüstözött rézből díszítésül alkalmazva. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lószerszám, áll kantárból a kantárszárral, szügyelőből és farmatringból, fekete bőrből. A szíjazat középen bordás, négyszögű ezüstlemezekkel van díszítve. A pofaszíjon, farmatringon és szügyelőn hat oldalú préselt csillagos ezüstboglárok vannak a lemezkék között. A homlokpánton egy csillagos paizs alakú ezüstlemez van, a melynek alsó szélén tizenegy ezüst- és fekete selyemszálból font kettős bojtocska lóg. A nyaklón gömbös félhold-dísz csüng. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kantár, török, fehérrel tűzdelt fekete szíjból, melynek pofaszíja, orr- és homlokpántja ezüst pikkelyekkel van födve s a homlokpánt közepéről egy áttörtmívű, virágos lombvésetekkel ellátott félkör alakú nagyobb ezüst boglár s a pikkelyekről karikán lógó virágtok alakú apróbb ezüst boglárok s az orrpántról félhold alakú, szintén karikákon lógó apró ezüst boglárok csüngnek. A nyaklóról egy ezüst gömb s ebből egy ezüst félhold lóg le, melynek csúcsai befelé hajolva, egy négy ágú ezüst csillagot tartanak. A zabla egytengelyű, czinezett aczél. A szóhagyomány szerint ezen kantárt *Szulejmán* török császár ajándékozta *Jurisics Miklósnak,* a kőszegi hősnek, a ki a diadalmasan Bécsnek tartó roppant török hadat 1532-ben Kőszeg váránál 700 emberből álló csekély őrségével feltartóztatta. A három heti sikertelen ostrom után kész volt volna a török a vár alól elvonulni, ha Jurisics csak egy török zászlót enged a várfalra kitűzni, — mit az 300 főre lefogyott őrségére s a megrongált falakra való tekintetből megengedvén, egy telivér paripát kapott ajándékba, melynek ez volt a kantára. Történeti adatok szerint Kőszeget Ibrahim basa ostromolta s Jurisicscsal ő alkudozott, így e kantár is tőle eredhetett. — XVI. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Lószerszám, áll kantárból a kantárszárral és szügyelőből. A fekete szíjazat kivert díszítésű, s aranyozott sárgarézből, hosszúkás levél alakú lemezekkel díszített. A paizs alakú csillagos homloklemezről kilencz arany és vörös selyemből fonott kettős bojt csüng le. A nyakló- és pofaszíj egymáshoz kör alakú lemezekből álló lánczocskákkal van kapcsolva. A szügyelő középlemeze háromszögű, kivert díszítésű. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lószerszám, három részből, ú. m. kantárból a kantárszíjjal, szügyelőből és farmatringból áll. A zöld szíjazat vastag, 2 ctm. széles és ugyanolyan hosszú, domborúan kivert ezüstlemezekkel, valamint hatszögű nagyobb és kisebb boglárokkal díszített. A homlokrész paizs alakú, szintén kivert s alapján befuttatott ezüstlemezből áll, a melynek alsó szélén kilencz darab zöld selyemből és ezüst szálakból font kettős bojt függ. Az orrpánton egy kerülék alakú ezüstlemez van, a fentebbihez hasonló díszítéssel. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Öv, kardfölcsatoló, aranyszálakkal átszőtt sárga-fekete tagolattal, három aranyozott kerek boglárral és három aranyozott rézcsattal. (Egyik végéről az akasztó kapocs hiányzik.) Az öv világoskék bársonynyal van bélelve. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3313.

Tárlóban.

Pisztoly török (2 drb), hullámosan dömöczkölt damaszkusi nyolcz oldalú csővel, török előrecsapó kovás szerkezettel és ujjvédő vánkossal. Az egyszerű keményfa tusa és ágy csupán három darab hosszúkás, háromszögű elefántcsont lemezzel díszített. A tusa vége hatoldalú gúla alakú és elefántcsont betétekkel ékített. Az elefántcsont lemezek körkörös díszítésűek.

A tusa nyakán 11 K N. 22 számok és betűk vannak bevésve.

A cső hossza: 27·5 ctm., a tusával: 45 ctm.; a csőűr átmérője: 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, török, damaszkuszi dömöczkölt aczélcsővel, előrecsapó török-kovás szerkezettel. Teljesen hasonló a következő pisztolyhoz. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, nyolcz oldalú, síma csővel, török, előrecsapó kovás szerkezettel. A görbe, keményfa török tusa és ágy, sárgaréz foglalványnyal ellátott. A tusa nyaka két oldalt ferde négyszögű gyöngyházlemez betétekkel díszített. A cső hossza 26 ctm., a tusával 41·5 ctm., az űr átmérője 14 mm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, török, dömöczkölt damaszkuszi nyolcz oldalú aczélcsővel és török kovás szerkezettel. A cső keleties, ezüsttel (gömüs kakma) bevert díszítésű. A széles ágy sárgaréz foglalványú; a nyolcz oldalú tusa sárgaréz szögekkel kivert s zöldre festett és fehér elefántcsont félhold betétekkel bír. A tusaborító elefántcsontból zöld félholdas berakott díszítésekkel készült. A kakas mögött bőr lebernyeg vánkos van felszögelve az ujjak védésére.

A cső hossza 24·3 ctm., a tusával együtt 40·5 ctm., az űr átmérője 14 ctm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dob (tabl) török lovassági. A vörösrézből készült kis üst leszegett kúp alakú. Hasonló a 3255. szám alattihoz azon különbséggel, hogy mérete kisebb. (A dob aljáról a fül le van törve.)

Átmérője 20, magassága 12·5 ctm. XVII. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

3314.

Török spahi öltözet.

Kaftán (2 drb), perzsa szövésű nyers selyembrokátból, melyen fehér alapon zöld szegélyű, nagy sárga virágok vannak. A kaftán palást alakú és ujjánál nyitott. Az ujjak a kaftán aljáig lógnak le s csak díszül szolgáltak, mert a karok ez ujjak tövénél kiöltettek. A kaftán két vállán kék eres fehér szalagból csokor van kötve. A béllés sárga atlasz-selyem. Az egyik kaftán bélése kék atlasz-selyemmel, a másik piros atlasz-selyemmel van körülszegve. (Hasonló látható *Georgius Braunius:* «Urbium Præcipuarum Mundi Theatrum», VI. kötet, 30. tábláján.) XVII. század eleje.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3314

Paizs, kerek, török; 22 sor fél ctm. átmérőjű fűzvesszőből, a mely erős gyapotszálú szövettel van befonva. Színezete fehér, nyolcz teli és nyolcz üres ferde, zöld színű beszőtt négyzettel díszítve s öt drb 9—19 ctm. hosszú és 1—1½ ctm. széles vas lemez által van össze kapcsolva.

A paizs közepén 16 ctm. átmérőjű. Középpontjában 2½ ctm. magas ezüstözött vörösréz félgömb van, a fa-alapra négy szeggel szegelve. A félgömb rongált. A paizs belseje kék durva vászonszövettel bevont s köröskörül bőrrel szegett. Fogóúl két egyszerű bőrszíj, egy kétágú keresztben futó szíj, és két zöld és fehér csíkú három bojtos zsineg szolgál. A bojtokon egy-egy zöld üveggyöngy van. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Öv, ezüsttel átszőtt selyemmel borítva, melyre hossznégyszög alakú kilencz aranyozott réz boglár van húzva. A boglárok leveles zöld zománczkoszorúval borítottak, alul-fölül egy-egy zománcz-nefelejtscsel. A koszorúkban gyöngyházból vésett rozetták s ezek közepén rekeszes foglalásban egy-egy hiaczint és dalmatin ékkő van alkalmazva. Az öv két végén aranyozott rézkapcsok vannak. (Az ékkövekből kettő hiányzik.) Az öv és boglárjai XVII. század, a csattok a XVIII. századból valók. Az egész keleti munka.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Turbán (dülbend) fehér muszelinből, zöld vászon fezzel, a melyre elől paizs alakú sárgaréz-lemezből s ezüstből készült négy sugarú vitézségi érdemjel (*cseleng*) van felvarrva. A paizsocskát három hosszúkás s egy kerek smaragd- és két kerek gyémánt-utánzat üvegből, rekeszes foglalványban, díszíti. A turbán belseje vattával kibélelt. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

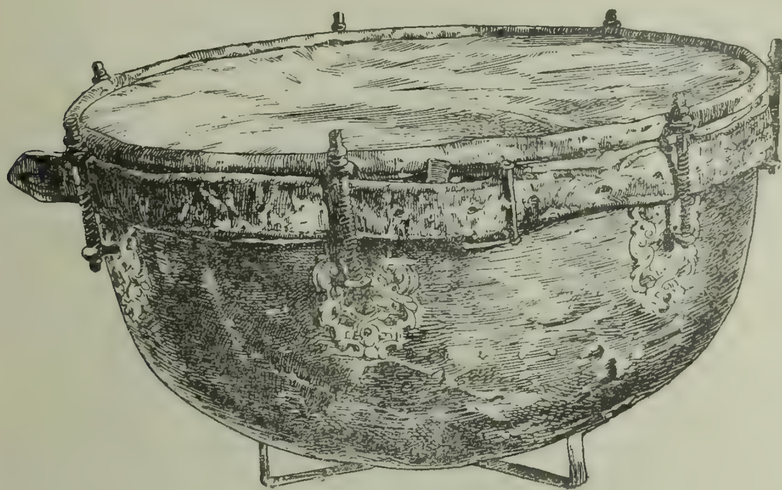
Lándzsa (szünü), 35 ctm. hosszú nádlevélalakú lándzsacsúcscsal, amelynek mindkét oldalán erősen kiemelkedő éles bordája van s 18 ctm. hosszú sima tok segélyével van az 1 m. 90 ctm. hosszú keményfa nyélhez erősítve. A fanyél négy részén négy soros keskeny bőrgyűrűk vannak felszögelve akként, hogy azokat a nyélen végigfutó szíj köti egymással össze, alul 26 ctm. erős vas csúcsban végződik. Török lovassági fegyver. XVII. század.

(Lásd még *K. Weiss:* «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien.» IV. Abt. 87. lap, 859. szám.)

Bécs városi történelmi múzeum.

3315.

Üstdob (2 drb), török lovassági, vörösrézből félgömb alakra kalapálva. Alján harmincznyolcz milliméter átmérőjű kerek lyuk van, mely befelé egy tölcsér alakú tokkal van körülszegve. Ezen nyílás fölött szintén hasonló lyukkal áttört kerek vas van, melynek

3315

3320

háromfelé kinyúló vaskarjai derékszög alatt meghajtva, tölgylevél alakú végeikkel a fenékhez vannak szögecselve. Az üst oldalához körül hat vésett és áttört mívű nagy vas boglár van szögecselve, melyekből a kiálló vas csavarok a nyers borjúbőrrel bevont vas tetőkarika füleibe csavarodnak s annak feszülését eszközlik. Ezen csavarok alatt a dobot széles erős bőrszíj veszi körül, melynek segélyével a nyeregkápához erősíttetett. A dob üstjének magassága 33 ctm., átmérője 58 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3320.

Dob, török lovassági, melynek üstje fából van. Alján fából készült, esztergált fejes szögek vannak beütve, melyhez az üst szájára húzott nyers bőr, faabroncsba fűzött zsinegekkel van leszorítva. Átmérője 34, magassága 24 ctm. XVII. század. Török hadi zsákmány.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3321.

Rézdob (2 drb), osztrák gyalogsági, melyen az irha alul és fölül sárga-fekete tagolatú széles fa-abroncscsal van leszorítva, s ezek egymáshoz vékony kötéllel vannak összefűzve. A dob alján alkalmazott rezgő húr kifeszítésére a dob oldalán csavarral ellátott vashorog van, melyet egy sárgarézből öntött osztrák kétfejű sas borít be. A dob magassága a kávák széleig 43 ctm., átmérője 40 ctm. XIX. sz. eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3322.

Sátor, hosszúkás alakú, török, vörös török vászonból. A tető függélyesen lefutó nyolcz fehér vászonpánttal nyolcz czikkre van osztva. A pántokon sárga levelű, fehér és kék tagolatú keleti virágdísz van kivágott vászonból felvarrva. A gerincz széles, kék vászonpánttal van borítva, mely sárga és fehér vászonból kivágott s felvarrt csillagokkal van megrakva. A czikkek mezejében pálmalevél alakú dísz van, kék vászonból kivágva és felvarrva s ezen sárga levelű virágok vászonból alkalmazva. Az oldalrész vörös török vászon és két részből áll. Ezek egyike négy, a másik hat mezőre van osztva, a tetőnél leirt pántokkal. Mindenik oldalrészen egy-egy négyszögű ablaknyilás van virágos rámával s a nyilás czérnaszövésű keskeny szalagokkal rostszerűen van hálózva, belül pedig vörös függöny lóg. A sátorgerincz mindkét végén tölgyfából kivágott nagy körlap van, mely a sátorrudakra való felhuzáshoz át van fúrva. A gerincz 265 ctm. hosszú. A sátor hossza 280 ctm., szélessége 220 ctm.: az oldalok ma-

3322. Ablakos török sátor.

gassága 175 ctm. A kifeszítéshez szükséges kötélzet és a fából készűlt makkalakú gombok megvannak. Török hadi zsákmány.

XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

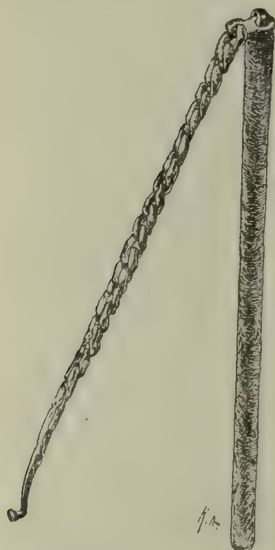
Jelző lobogó, török, egy oldalt vörös, más oldalt fehér színű török vászonból, egy hiányos, félig kék és fekete festett gyűrűkkel tagolt s félig vörös színű és csúcsvas nélküli vékony zászlórúdra utólag rászögezve. A zászló hossza 73 ctm. szélessége 92 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3323.

Hajító dárda (3 drb), középen bordázott gömbbel ellátott négyélű csíszolt vassal, melynek alsó része hüvelyszerűen szélesbedik ki és bordázott, vadkörte-fa botra van ráhúzva. Mindhárom dárda egy piros bagariatokba van dugva és karikákból lógó hosszú vállszíjjal a vállra volt akasztható. A dárda vas hossza 19 ctm., az egész hajító dárda hossza, nyelestül együtt, 108 ctm. XVII. század. Törököktől szerzett hadi zsákmány.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3326.

Lánczos korbács. Török. Fekete fanyélen, összelapított, egymásba illeszkedő, nyolczas alakú lánczszemekből fonott vaskorbácscsal, a melynek hossza: 50 ctm. A láncz végső szeme 9 ctm. hosszúra megnyult, háromszög alakú s vége felgörbített. XVI. század.

Róm. kath. érseki lyceum múzeuma, Eger.

Korbács, kétágú, török; 5 ctm. átmérőjű, 31 ctm. hosszú, hengeres nyéllel, melyre keskeny, 2 mm. széles bőrszalagok segélyével van a korbács ráerősítve. A nyél végén a kézszíj számára lyuk van befúrva. A korbács maga 17 drb vékony marhabőr-szíjból fonott, belseje szélesebb szíjakból áll. A nyél fölött egy erős, körülbelül egy deciméter hosszú bőrtok van rávarrva. A korbács mintegy 30 ctm.-ig egy darabból áll, azontúl pedig két szárra oszlik.

A szétágazásnál két bőrleffentyű látható. Az egyes szárak 50 ctm. hosszúak.

Ilyen korbácscsal a török lovasság [szipahi] volt a XVI. és XVII. században ellátva, hasonlóan az orosz-kozák csapatokhoz.

Török hadi zsákmány.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3328.

Zabla czinezett vasból. Hasonló a 3667. sz. alattihoz, azon különbséggel, hogy a tengely végén nincs boglár s alul az összekötő láncz helyett egy végein áttört és azon át fölfűzött egyenes vas pálczácska van alkalmazva. XVII. zázad elseje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (2 drb), török (üzengi) vasból. Hasonló a 3473. szám alatt leírthoz, csak hogy a talpalló áttörése egyszerűbb. Szélessége 13·8 ctm., hossza 21 ctm., magassága 12 ctm. A pár kengyel súlya 2 kgr. és 90 gramm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3332.

Ágyú mintája bronzból, hasonló a 3648. szám alatt leírt minta alakjához, azzal a különbséggel, hogy a pereme magasabban emelkedik ki. A perem alatt: NON PLVS VLTRA fölirat van. A cső fölső részén összefonódó stilizált levéldísz között két, lángok közül kiemelkedő sas mellett álló babérkoszorút és zászlót tartó geniuszt, fölötte pedig két férfi-alakot és egy kapu-boltozat alatt álló alabárdos vitézt látunk. A cső alsó részén a czímer alatt lebegő női alakok, kürtös és dzsidás lovasok kínzó-kerék alakokkal, egy vár alaprajza és négy szimbolikus női alak van kivésve. Az egyik lebegő villámokat szóró Jupiter-alak [1·20] számú négyszögű táblát tart a kezében.

Az ágyú talpa 74 ctm. hosszú, elején 8·8 ctm. széles; 20 ctm. átmérőjű, nagy agyú, széles talpú, 12 küllős kerekeken nyugszik. A cső hossza 49 ctm., átmérője 21 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3334.

Puska igen hosszú, hengerded síma csővel, előrecsapó kovás szerkezettel, hengerded lőpor-serpenyővel s nagy serpenyő-fedővel. A szerszám-lemezen GEORG · PASCHKA IN WIENN. felirat van. Az ágy a csőnek egy harmadáig terjed. A tusa és ágy sárgaréz borítékkal és foglalványnyal ellátott. A tusa nyakán sárgarézbe vésve a Batthyány-család czímere látható.

A cső hossza: 1·64 m.; a tusával: 2·03 m.; az űr átmérője: 15 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3335.

Csoportozatban.

Puska, könnyű muskéta (orvvadász-fegyver), előrecsapó kovás szerkezettel. A vont és csiszolt vascső félig nyolczszögletű, félig kerek, s e két rész összeérésénél egy bereszelt vékony bordával határolt. A csövön Z betű (ismeretlen kovácsbélyeg, valószínüleg osztrák) van beütve. A diófa agy némi vésett lombdíszítést mutat s a közép agyba és tusába felül egy nyolczszögű kisebb cső van, szintén kovás szerkezetű lobbantyúval beillesztve, mely csak a tusa végeig fut. Czélja az volt, hogy ha az orvvadász a vadászaton rajta kapatott, fegyverét a tusájával előre fordítva, tartozott a vadőrnek átnyújtani s mikor ez érte nyúlt, az orvvadász közvetlen közelből lőtte agyon. A sátorvas, hosszúkás czélgomb és puskavessző-tartó gyűrűk sárgarézből vannak. — A puskacső hossza 77 ctm., a csőűr átmérője 13 mm. A puskaagyba alkalmazott kisebb cső 32 ctm., a csőűr átmérője 13 mm. Súlya: 4·100 gramm. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, kanóczos, kerek lőporserpenyővel, síma hengeres csővel, lapos czélgömbbel. A cső alján felűl négy jegy van beütve és pedig: A. S. betűk, egy kétfejű sas, egy csillag és két egymás felé fordított kis korona, a cső baloldalán pedig *‚S'* és alatta A jegyek, amelyek azonban a farészlet miatt nem láthatók.

A serpenyő fedője hengeres fogóval, a kanóczfogó pedig hattyúnyak alakú és csavarral ellátott.

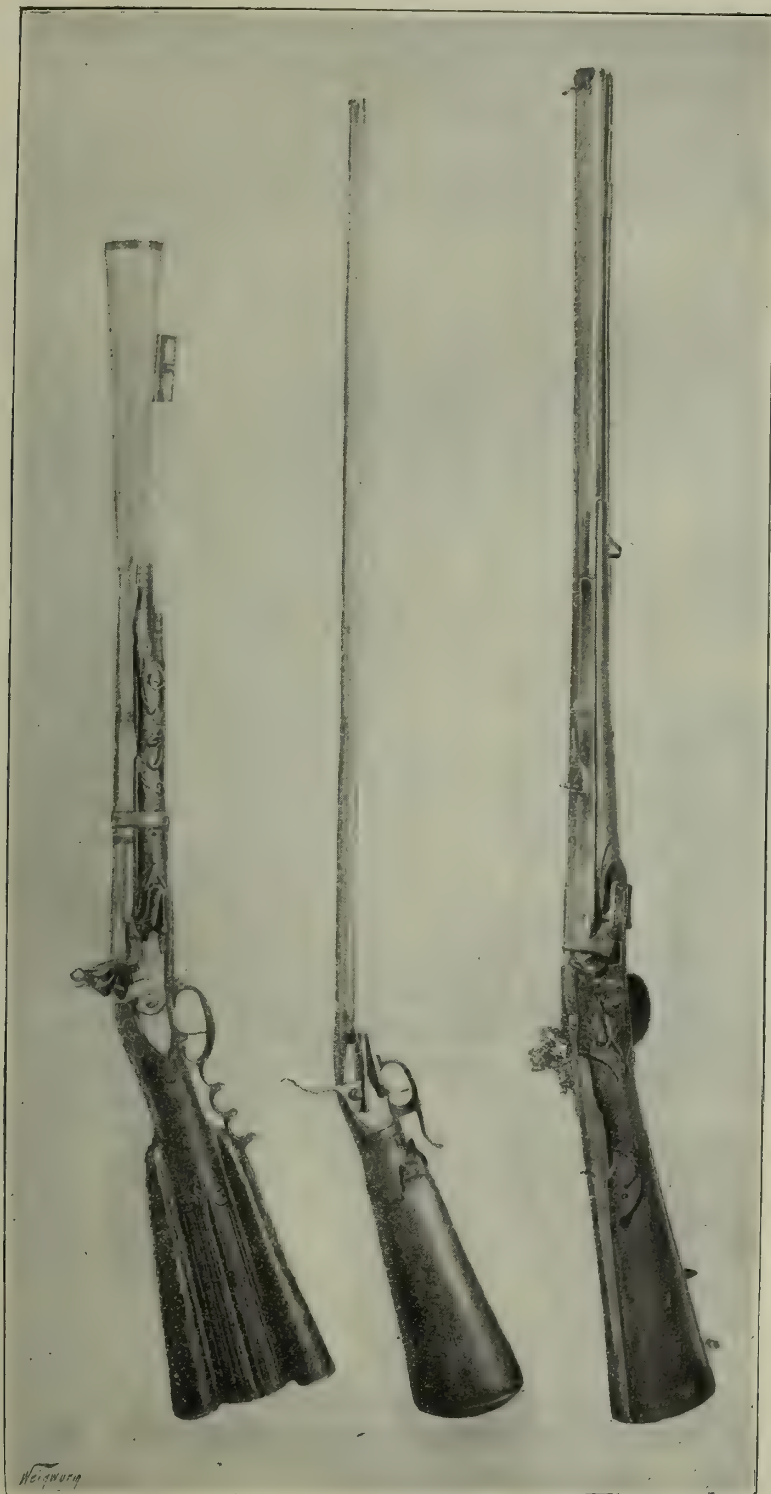
A faszerkezet későbbi korú. A tusában koronás koszorúban H P betűk vannak beégetve. A töltővessző hiányzik. A cső a XVI. századból, a faszerkezet pedig a XVII. századból való. Súlya 3·620 grm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3338.

Lovas zászló (kornéta), kétszárnyú, piros damaszt selyemből, a mely foszlányokban lévén, utóbb sárga selyemre lett felvarrva.

A zászló eredetileg gazdagon volt aranynyal himezve, rojttal és bojttal ellátva. A középen fekete selyemmel kivarrott két fekete sas, fölötte aranynyal és ezüsttel himezett mezőn egy egér, melyet felhőből (?) kinyuló kéz fog meg; körrel bekerítve. E fölött betűk nyomai láthatók.

3061 3061 3335

A rud gerelyszerű cannelirozott, végén aranyozott szivalakú kopjavassal, amelynek egyik oldalán az Esterházy-czímer, a másik oldalon Magyarország czímere van bevésve. A rud hossza a csúcscsal: 2·25 m., a zászló szélessége: 50 ctm., hossza: 1 m. 5 ctm.

A hagyomány szerint Csonka bég zászlója volt, a mit azonban kétségessé tesz azon körülmény, hogy a zászló kopján az Esterházy-czímer van bevésve.

Bécsújhelyi városi múzeum.

Fegyvercsoportozatokban.

Csatabárd, kicsiny, melynek hajtott nyakú bárdlapja egy kör negyedrészéhez hasonlít, ívezett hátával a nyél felé fordulva. A bárd foka egy hossznégyszögű vaspántban nyulik ki, mely a nyél hátára fekszik és a leszögeléshez rajta lyuk van átütve. A szilvafa nyélnek a bárdlap felé levő részén (élén) egy hegy alakú és világos zöld színnel kiöntött mélyedésből egy lándzsás zászló nyele emelkedik ki, mely sárgaréz lapból van beverve. A lobogós zászló három részből áll, az alsó vörös, a középső rész fehér és a fölső világos zöld. A határvonalak és szélek apró sárgaréz-beverésűek. A nyél egyik oldalán a koronás magyar czímer, fölötte: «*Mindent a hazáért*» fölirat, a nyél hátán keresztbe fektetett s lefelé álló két zászló rúdjától fölfelé egy czímerpaizs van, melynek mezejében egymással szemben ágaskodó két oroszlán egy lobogós zászlót tart. A paizst födő sisak oromdísze egy növekvő oroszlán, jobb lábában kivont szablyát tartva. Ezek fölött 1622 évszám.

A nyél hátán alkalmazott, itt említett díszítések sárgarézből vannak beverve, kivéve az oroszlánokat, melyek mélyített alapban piros anyaggal vannak kiöntve. A nyél másik oldalán keresztbe fektetett lábszárcsontok fölött halálfő van, vésett alapon valamely anyaggal kiöntve, e fölött: «*Halál az ellennek!*» vésett fölirat. (Lelhely: Pápa, Veszprémmegye.) (A nyél valószínüleg legujabbkori compositió.)

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Buzogány, török, tizenkét ágú, csillag alakú bronzfejjel, mely egy feketére fényezett, hengerded alakú, vékony, 34 ctm. hosszú fanyélre van húzva. A nyélen váltakozva stilizált hat rozmarin-sáv és hatszögletre idomított kerülékben hat ágú csillagalakokból fűzött ugyanannyi sáv van fehér színnel benyomva. A nyélnek, mely valószínűleg XVII. századbeli munka, alsó végén eredetileg alkalmazva volt gomb

hiányzik. A nyél alsó végénél durván át van fúrva s a lyukon vékony, hengerded, piros selyemzsinór van keresztül húzva. A buzogányfej átmérője az átellenes csillagszárak csúcsai közt 6 ctm. XVI. század.

Nyáry Jenő br.

Pánczéling-ujjak (10 drb), szögecselt vaskarikákból összeróva, melyek közűl három darab nagyobb gyűrűzetű német munka. — XVI. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Tölténytartó, bádoglemezből készült, 18 csővel, melyek három sorban összeólmozva, egy hossznégyszögű alakot képeznek. A két keskenyebb oldalon két-két bádoglemez-fül volt alkalmazva a vállszíjra való felhúzáshoz. Az alsó rész bádoglemezzel fedett, a nyilásra egy csuklóvassal ellátott bádogtető borult, mely azonban most hiányzik. A 18 papir-töltény elhelyezésére készült tartó szélessége 9·5, magassága 11 ctm. XVIII. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Kanócz (egy köteg), ágyúk elsütéséhez. — XVII. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Körömvas, két egymás felé csavart körömmel és karikás hüvelylyel. A puskatöltény kihúzására. A XVIII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lőpor-kanál (5 drb), vaspléhből, különféle nagyságban. A lőporkanalak vékony pléhből készültek és csatornaszerűen össze hajlítottak. Az egyik végük lekanyarított, másik végük pedig kissé görbén felfelé görbített és fogóvá alakított. A fogó némelyiken az akasztó zsineg számára át van lyukasztva.

A kisebbek 6 ctm. hosszú és 1 ctm. széles csatornával és 3 ctm. hosszú fogóval; a nagyobbak 7 ctm. hosszú, 23 ctm. széles csatornával és 4 ctm. hosszú fogóval bírnak.

Ilyen lőpor-kanalak a XVI. és XVII. században voltak használatban.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sátor, hadi, négynyüstös, vastag szürke vászonból, hosszúkás alakra formálva. Gerinczén kék vászonból czakkos kivágású pánt fut végig s a gerincz első és hátsó csúcsa a sátorrúdra való felhuzáshoz szegett lyukkal van ellátva. A sátor széle alul zsinegből szőtt széles pánttal van körülszegve, melyről a sátorczövekekre

akasztható zsinegfülek lógnak le. Az előrész középen nyitott és egymásra kapcsolható. A csúcsnál kék árnyalatú sárga festésű N és Z. (2 ?) betűk vannak. A gerincz hossza 2 m. Súlya 9 kg. és 360 gramm. XVIII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Sátor, hadi, négynyüstös, vastag vászonból, mely fölött szegfű és lóherelevelekkel sűrűn benyomtatott vékonyabb fehér lenvászon borítás van. Egyebekben hasonló a fentebb leírthoz, azon különbséggel, hogy az alsó szélén körül vörös és szürke tagolatú czafrang van felvarrva. A gerincz hossza 2 m. XVIII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Csavarhúzó, vasból, végtelen csavar alakú, szárral és nyéllel. Hossza 8 ctm., a nyél 11 ctm. A puska csavarjainak kiszedésére. A XVII. századból.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Csavarhúzó, rövid, 4 ctm., szakállas csavarú vassal, és gomba alakú fanyéllel. A XVII. századból.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Sarkantyú, erősen hajlított, hengerded alakú szárakkal, amelyek végükön két lyukkal ellátott csaknem vizszintesen álló fület képeznek. Az alsó lyukba keskeny talpalló van beerősítve. A szárak elől

háromszöget képeznek, amelynek csúcsa visszahajlított. A tarajtartó rövid s benne hat ágú, rövid, vastag tüskéjű csillagtaraj forog.

A szárak közötti távolság 10·5 ctm. XVI. század.

Róm. kath. érseki lyceum múzeuma, Eger.

Kardpenge, egyenes, két élű (4 db.), síma, a mely mindvégig egyenletesen széles és lekerekített csúcsban végződik. Az egyik pen-

gében mindkét oldalon a mellékelt három bélyeg van beütve és sárgarézzel kiöntve, ezek felett II. Mohammed fegyvertárá-

nak bélyege látható. A három bélyeg eredetileg nem más, mint a török kard legfőbb jelvénye, Ali igazságot osztó két pengéjű *dzülfikar*-kardja többszörösen összetéve. A középső keresztes bélyeghez hasonló kiadva: *L. Robert,* Catalogue des Collections Composant le musée d'artillerie en 1889. Paris. Tom troisième 4. táb. 34. szám alatt és *W. Boeheim*: Waffenkunde 674. lapon. A másik pengében a mellékelt F betűs jegy látható. A harmadik penge csúcsa felé keskenyedő és közepén keskeny homorú vájat fut végig. Az egyik oldalon virághoz hasonló két jegy, a másik oldalon török

felírás és a következő értelmetlen szavak, illetőleg betűk vannak majuskulás typussal bevésve.

A negyedik penge egyenletes szélességű s közepén két egyenlő széles homorú vájat fut végig, a melyekben mind a két oldalon a mellékelt bélyeg van betütve.

Hasonló bélyeg kiadva: *L. Robert,* Catalogue des Collections composant le musée d'artillerie Paris. 5. tábla, 50. ábra *b* alatt.

E pengének hengerded nagy keresztvasa is van, de markolata letörött.

Az első három penge 84 ctm. hosszú, 4 ctm. széles, a negyedik 1 m. 12 ctm. hosszú. — XV. század.

A konstantinápolyi Szent Iréne-bazilika fegyver-gyűjteményéből.

Abd-ul-Hamid szultán ő Felsége.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXIV. TEREM.

3340.

Zászló, négyszögű, kék damasztselyemből, köröskörül rojttal. Egyik oldalán Nógrád vármegye czímerével, felette COMITATVS NEOGRADIENSIS, a másikon *Krisztus Urunk* képével, alatta *1663* évszámmal.

Az aranyrojtos nehéz ujabbkori fehér selyemszalagon *Királyunk Hazánkért,* és *Gróf Zichy Domonkos* felirat olvasható.

Nyele nemzeti színűre festett. Nógrád vármegye alispáni hivatala.

3341.

Zászló, lovassági, két szárnyú, piros ripszselyemből, arany tagolatú sárga selyemrojttal körül szegve. A zászló szélei aranyhimzésű virág-arabeszkekkel, mezeje stilizált aranyhimzésű liliomokkal födött. A zászló két csúcsában és felső két szögletében liliomos korona alatt két L betűből összefont monogramm, közepében egy oldalon liliomos czímerpaizs, másik oldalán az ősember bunkóval s fölötte arany himzésű szalagban «NOMEN LAUDESQUE MANEBUNT» jelszó van feketén behimezve. Az aranyozott lándzsával ellátott gerely alakú tölgyfa-rúd két oldalt végig vas szalaggal van megerősítve, s a szíjazathoz való megerősítéshez egy karikás vastüskével van ellátva. A zászló csúcsáról fehér selyemszalag lóg le, mely nem hozzá tartozó s utólag lett vas szöggel rászögezve. A zászló hossza 135, szélessége 100 ctm., a zászlórúd hossza lándzsájával együtt 163 ctm. — XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3343.

Zászló, fehér selyemből, két szélben, rojt nélkül. Négy szögletében korona alatt R. és F. betűkből összefont monogramm volt aranynyal hímezve, melyek közűl egy az alsó szögletből kirongyollott. A zászló közepén korona alatt hadi jelvények közt egy czímerpaizs áll, melyet két oldalról, két ágaskodó oroszlán tart. A paizs kék alapja két gerenda által négy mezőre van osztva, melyek közűl a

bal alsó és jobb felsőben harántosan fektetett négy sárga pólya, s ezeken át egy-egy ágaskodó piros oroszlán alakja van selyemből kivágva és felvarrva. A bal felső és jobb alsó mezőben pedig három-három arany korona van kihímezve. A szívpaizs hét mezőre van osztva, melyek közűl kettő fölűl, kettő alul s a középen egy sorban három mező van. A jobb felső és bal alsó mezőben arany vonallal körített kisebb sárga mező fölött fekete mezőben: a felsőben egy, az alsóban két ezüst csillag van himezve. A középső három mezőben: az elsőben sárga alapon egy ágaskodó koronázott piros oroszlán, a középsőben kék alapon hasonló oroszlán, de teste négy ezüst pólyával tagolva s az utolsóban piros alapon két futó sárga oroszlán selyemből kivágott és felvarrt alakja látható. A bal fölső mezőben fehér alapon pirossal szegélyezett rózsaszínű kettes kereszt, a jobb alsó mezőben piros alapon félig fehér, félig piros paizs van, melynek három szögletéből egy-egy nyíl áll ki. A paizs három szélét egy-egy sárga lángkorona veszi körül. A négyszögű zászló mérete 152+152 ctm. A barnára fényezett 290 ctm. hosszú kőrisfa rúd végén áttört mívű aranyozott vas lándzsa van, melyen az áttörés korona alatt R, F, L és H betűkből összefont monogrammot mutat.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3344.

Zászló, fehér, nehéz selyemből, a melynek eleje rongált s három szegletében F. R. monogramm herczegi korona alatt, közepén pedig pánczélos, paizsos vitéz van, arany- és selyemszálakból művészileg kihimezve.

A vitéz alakja fölött félkörű szalagon a következő fölirás: PARANIMO ROBUR olvasható.

A zászló szélessége 1·47 m., hossza 1·90 m., a nyél 2·13 m. hosszú és áttört mívű sárgaréz lándzsában végződik. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3348.

Tölténytáska (2 drb), porosz gránátos, vastag fekete bőrből, melynek borító lapján egy kerülék alakú féldomború lapon Nagy Frigyes monogrammja, F. R., korona alatt, hadi jelvények közt, van sárgarézből kiverve. A borító lap négy szögletén robbanó gránátok alakja van sárgarézből kiverve és felerősítve. A táskaszíj széles és fehér festésű. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3349.

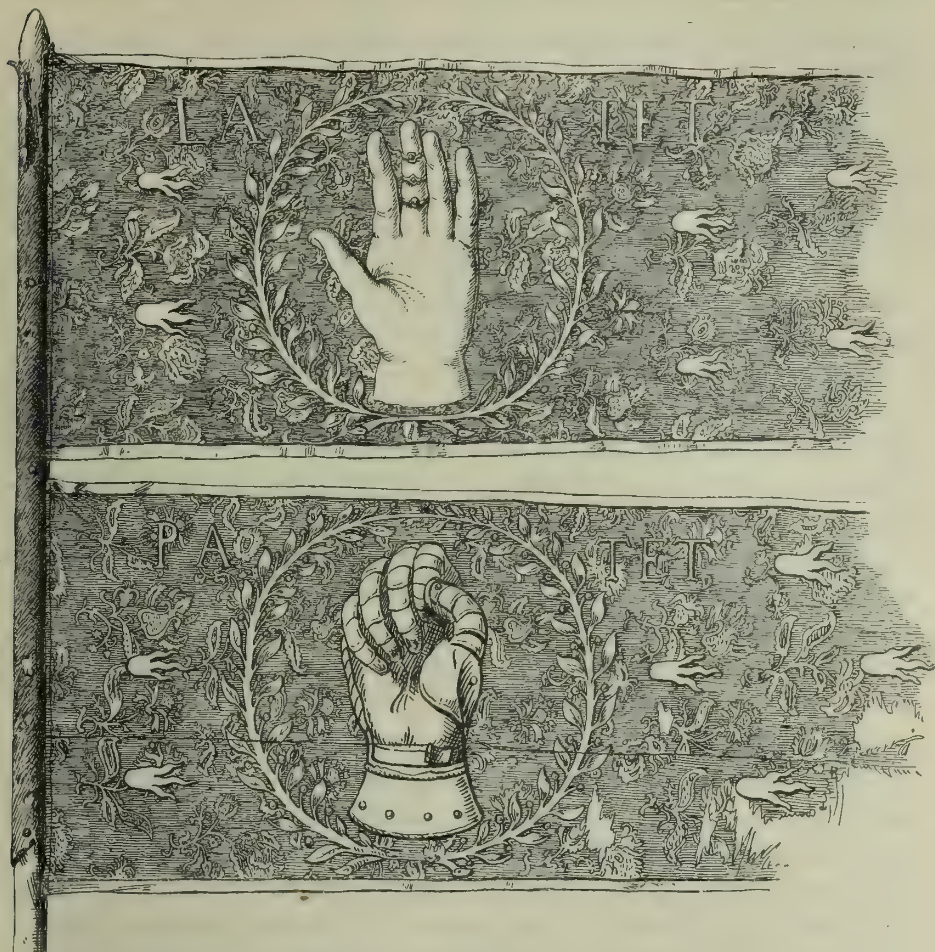
Zászló (2 drb), virágos kék selyemből (rúd nélkül), sárga selyemrojt fölött ezüst rojttal körülszegve, azon belől a zászló szélein lombarabeszkek vannak aranynyal festve. A zászló közepét hadi jelvények közt a Batthyány család czímere foglalja el, olaj- és aranyfestésű kivitelben. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lobogó, síma piros selyemből, fölöttébb megrongált állapotban, a rúdtól kiinduló különálló két szárnyban, egyszerű szegéssel, melyek közül jobbról a felsőn stilizált babérkoszorúban a magyar czímer, felette IN HOC SIGNO VINCES arany felirat, az alsón hasonló koszorúban tájképi részletbe felhőkből kinyuló pallost tartó kar, melyen rúdmérleg van alkalmazva s fölötte DISCITE IVSTICIAM MONI . . .; baloldalon a felső szárnyon stilizált babérkoszorúban egy, öt alvó darú mellett vigyázó darú áll, fölötte SIC TVIS IN VIGILES, az alsó szárnyon pedig hasonló koszorúban felhők közt álló csillag, fölötte VIRTVTE SIC EMINEAS kopott arany felirat. A zászlótest egyebütt arany lángnyelvekkel beszórt. A hiányos és csúcsvas nélküli zászlónyél fehér alapon vörös és kék festett gyűrűkkel tagolt és stilizált magyaros virágdíszszel beszórt. Az egyik épebb lobogószárny meglevő része 1.24 ctm. hosszú, s mindkettő 42—42 ctm. széles. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Lovas-zászló, magyar motivumú virágokkal beszőtt piros damasztselyemből, a zászlórúdtól kiinduló különálló két szárnynyal, melyekből egy rész hiányzik. A szárnyak aranyfestésű csíkkal szegélyezettek. A felső szárnyon balról aranyfestésű babérkoszorúban a magyar koronából kikelő fekete sas, szájában aranygyűrűt tartva és feje fölött aranyfestésű háromszög, a felső szegély alatt ÆTERNITATI arany felirat; az alsó szárnyon a szegély alatt POSTERITATI. arany felirat s ez alatt hasonló babérkoszorúban a magyar koronából kikelő aranyfestésű oroszlán, két első lábával oszlopon álló kétfejű sast tartva. A szárnyak jobb oldalán felül LATET arany felirat alatt babérkoszorúban egy festett balkéz, három gyűrűs középujjal; az alsó szárnyon pedig PATET arany felirat alatt arany babérkoszorúban ökölbe szorított pánczélos kéz. Hasonlók vannak az erdélyi hadi zászlók közt 1601-ik évből. (Lásd «Turul» 1893. 9-ik lap.) A zászló egyéb részén elszórt arany lángnyelvek. A hiányos zászlónyél vörös és fehér csigaszerűen felfutó festett csíkkal ékített s csúcsáról a lándzsa hiányzik. Használtatott a csapat bal szárnyá-

nak megjelölésére. A zászló meglevő része 1·46 ctm. hosszú s az egyes szárnyak 40 ctm. szélesek. A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3350.

Tölténytáska, gránátos (2 drb), fényezett, fekete bőrből, hossznégyszög alakban. Födele közepén a hg. Esterházy-czímer, körülte négyfelől lobbanó gránátok E betűvel (Esterházy), sárgarézből öntve, vannak díszítésül alkalmazva. A táskához csatolt széles vállszíj fehér festésű. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3351.

Olajfestmény, a nagyvezekényi csatában, 1652 aug. 26-án elesett négy Esterházy: Ferencz, László, Tamás és Gáspárnak Nagyszombatban ugyanazon év november 26-án történt temetéséről, melyen a

gyászkíséret kígyózó menetben van megfestve. A kép alsó részén tojásdad alakú festett keretben, a bal szögletben Esterházy Ferencz, a középen egymás mellett hasonló keretekben Esterházy László és Tamás, s a jobb szögletben szintén tojásdad keretben Esterházy Gáspár mellképe van ravatalon fekvő állapotban megfestve. A képek közeit 1—40 sorszámok alatt a latinúl írt magyarázó szöveg tölti ki, melynek megfelelőleg a képen alkalmazott csoportok szintén számjelzéssel vannak ellátva. — A szöveg: VERA DELINEATIO POMPÆ FVNEBRALIS COM: LADISLAI: ESZTERHÁZI: ET SOCIORVM COGNATORUM HABITæ TYRNAVIæ in Ungaria: 1652. d: 26. Novembris. Bal sarokban a kép fölött: FRANCISCUS ESTERHÁZI. Magyarázó szöveg a középtől balra: 1. Ductor Processionis. 2. Equites Nobiles. 3. Equitatus Diversoȓ Nobilium No 200. 4. Nobiles Aulici Palatinales. 5. Equitatus DC. Adami Forgács No 200. 6. Pullati Nobiles aulici C. Ladislai Eszterházy No 50. 7. Equitatus Aulicus C. Nádasdi equis ductisilibus No 120. 8. Equitatus Aulicus D. C. Adami de Batthian No 240. 9. Equites Hostiferi Rubri No 150. 10. Scholæ Academicæ No 800. 11. Sodalitata (.) Re (így Be helyett) M. Virginis. 12. Labarũ Sodal. cum pri= maria Sodalitate Nobiliũ. 13. Senatus Tirnaviensis. 14. Tubicines rubri No 12. 15. Vexilla. 7 diversor. officioȓ. 16. Cataphrach 4. Ensiferi. 17. Equites 4. Sceptrigeri= 18. Dux Plumatæ gallæ. Itt a két középső kép fölött az Esterházy-czímer s a baloldali kép fölött LDISLAVS (így) ESTERHÁZI, a jobboldali kép fölött pedig THOMAS ESTERHÁZI felirat. Ezektől jobbra: 19. Frameæ 4 in Vaginis. 20. Quatuor maurata calcaria. 21. Duo equi phalerati= 22. Equites eleganter ornati= 23. Equi 4. duciles rubroholoserico. 24. Rubra Strieæ Vexilla= 25. 25. Inaurata Rvbra Vexilla= 26. Viginti 4 Pauperes in Rubris Cappis= Innen kezdve a magyarázó szöveg az egyes csoportok fölött magán a képen van, így: 27. Chorus. 28. Franciscani. 29. Clerici alumniorum. 30. Capitulum Posoniensis. 31. Capitulum Metrop= Strigon. 32. Legati Diversorum. 33. Proceres Regni. 34. Tres Affines Proxime= 35. Cognati No 10= 36. Tumba D: Casp. Eszterházi. 37. Dñi Thomæ Eszterházy. 38. Dñi Com. Ladis. Eszterházi. 39. Dñi C. Franc. Esterházi. 40. Relictæ Viduæ Cum Cognatis. Ezután a kép alsó jobb szögletében levő mellkép fölött CASPARVS ESTERHÁZI felirat. A festő neve a képen nincs jelezve. A kép magassága 233 ctm., szélessége 171 ctm. Egykorú.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Huszár-tarsoly, piros szattyánbőrből, melynek borító lapja lemezpapirral kitöltött. Fölül kék posztóval van bevonva, mely szélesen

fonott, sárga, lapos zsinórral van körülszegve. A borító lap mezején fölül sárga sújtásból font korona, ez alatt P N E betűkből álló monogramm sárga zsinór és sújtásból fölvarrva s alul sárga sujtásból kétfelé hajló babérág van díszítésűl alkalmazva. — XVII. század vége.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3353.

Csoportozatban.

Zászló, két szárnyú, vörös damasztból, stilizált virágokkal beszőve. Az egyik oldalon szűz Mária a kisded Jézussal karján, s köröskörül szétszórt aranyos lángnyelvek. A másik oldalon a hg. Esterházy-család czímere. Fölötte C. P. E. D. F. betűk aranyozva; ezek után R. H. P. betűk feketén. Az aranyos betűk alatt 1666. A harmadik 6-os számba egy 8-as, a negyedikbe egy 7-es van feketén befestve.

Mindkét oldalán aranyos szegély, vörös rojt. A rúd végén kopja.

A szárnyak vége sárga damaszt, lángnyelvekkel, bojttal. Szélessége: 1·32 m., hossza: 2·58 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Nyílpuska (három drb). Hasonló a 3221. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt az előagy két oldalán elefántcsont berakású két-két virágdísz, s a tusa bal oldalán lombdíszítéssel nyúl- és madáralakokkal vésett keskeny elefántcsont szalag is van alkalmazva. Az egész agy sötétbarnára fényezett s a pattintó zsineg, valamint a vesszőlefogó rugó hiányzik. A sárkánynál a csontban 1754 évszám, s a tusaborítókon I. II. és III. számok vannak bevésve.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Buzogány, csillag-, török (topuz), sárgarézből. A fej felső része négy oldalú, alsó része hengerded. Mindenik oldalon négy-négy szabálytalan négyszögű tüskével, a melyek közűl kettő mindig átterjed az éleken túl a másik lapra. A nyél feketére fényezett keményfa, újkori. A buzogányfej hossza 7 ctm., átmérője 2·5 ctm., a tüskékkel együtt 5 ctm.

Lelhelye: Szigetvár. A XVI. századból. Szentmártoni Darnay Kálmán.

3354.

Olajfestmény. *Batthyány Károly* herczeg tábornagy lovas képe. Rámája újabb s fekete alapon áttört és faragott dúsan aranyozott barokk díszítményekkel ékített. Fehér ménen lovagol, melynek szerszámzata arany és ezüsttel kivert piros szattyánbőrből készült.

Öltözete vörös szattyán csizma, kék mente dús aranyzsinórzattal, vörös posztó atilla arany sujtással, kék nadrág, nyusztprém kucsma vörös hajtókával, melynek közepén sok tollú gyémántos forgó van; nyakában az aranygyapjas rendjel függ. A lótakaró csótár aranynyal himzett vörös posztó, közepén párduczbőrrel. Jobbjában aranyozott gömbölyű fejű buzogányt tart, oldaláról pedig ékkövekkel gazdagon kirakott szablya lóg. Kengyele szintén ékköves török forma. A háttérben hegyek és egy vár, előtte pedig hadi rendben felállítva egy gyalogezred látható.

A kép magassága: 4 m. 18 ctm., szélessége: 3 m. 8 ctm.

Festette 1763-ban *Huber Péter.*

Batthyány Károly József gróf, később herczeg, született 1698 április 28-án. Vasmegye örökös s Zala vármegye főispánja, főtábornagy, valóságos belső titkos tanácsos és állami tanács-minister, előbb Horvát-, Tót- és Dalmátország bánja, az aranygyapjas és Szent István rend nagykeresztese. Anyja Strattmann Eleonora. Kora ifjusága óta katonáskodott és már az 1716—18-iki török háborúban, a péterváradi és belgrádi csatákban méltóvá tette magát Savoyai Eugén figyelmére. Részt vett az 1734-iki és az 1737—38-iki török háborukban is és 1793-ban mint követ ment a berlini udvarhoz. A háború kitörésekor ismét szolgálatba lépett és különösen a véres chotusitzi csatában (1742 május 15.) tünt ki a magyar gyalogság élén. Később a Bajorországot megszálló seregnek lett vezére és 1745 április 22-én a pfaffenhofi csatában legyőzte a számra sokkal nagyobb franczia-bajor sereget és átűzte azt a Rajnán. Az örökösödési háború végén Belgiumban verekedett, de itt csak a lawfeldi vesztett csata után eszközölt visszavonulása által tünt ki. Érdemeit ekkor Mária Terézia tábornagygyá való kineveztetése által ismerte el. A békekötés után pedig őt bízta meg a trónörökös, József főherczeg nevelésének és udvarának vezetésével. Batthyány kinevezését e fontos bizalmi polczra nagy megelégedéssel fogadta a magyar nemzet és a hadsereg is. Mária Terézia a fő állami ügyekben, különösen a katonai szervezkedés kérdésében, szívesen hallgatott Batthyány tanácsára, kit mindenkép kitüntetett kegyével. Midőn József római királylyá választatott, Batthyányt a birodalmi herczegi rangra emelte. II. Leopold császári herczegnek is ő volt nevelője. Miután egyenes örököse nem volt, a herczegi rangot birtokaival együtt bátyjának Lajosnak utódai örökölték.

Meghalt 1772. április 15-én.

Bécsi palotájából.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3355.

Lovas-zászló, két szárnyú, magyar motivumú virágokkal beszőtt piros damasztselyemből, két szélben, piros selyemrojttal. A zászlószárnyak két nagy piros bojttal ellátva, kék alapon fekete és vörös eres fehér sastollakkal s magyaros festett virágdíszszel ellátott síma nyélhez vannak erősítve. A nyél csúcsán szívalakban hajlított vasból, áttört középtérrel lándzsa van megerősítve. A zászló mezejében jobb oldalt a kis Jézust tartó boldogságos szűzanya olajfestésű képe, baloldalon pedig babérkoszorúban az Esterházy-család czímere, fölötte C . P . E D . F. (Comes Paulus Eszterházy de Fraknó) 1666 évszámmal. A zászló-

test többi része aranyfestésű lángnyelvekkel beszórt. Hossza a csúcsokig 2·20 ctm., szélessége 1·34 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3356.

Olajfestmény, *Pálffy János* nádor életnagyságu arczképe. Fedetlen fővel, hosszú fehér parókával, nagy vértes csizmában. Nadrágja piros, piros bársonynyal bélelt fekete síma vértezetben, a mely rákfarkas czombvérttel van ellátva. A vértezet felett kék palást borítja vállait, a mely belül szörmével bélelt. Bal kezét csípőjére támasztja, jobb kezében vezéri pálczát tart egy oszlophoz támasztva, a melyen díszsisak fekszik és előlapján hosszabb feliratban a nádor czimei soroltatnak fel. Baloldalán aranyos markolatú tőrkard lóg. Derekát aranynyal kivarrott sárga selyem öv díszíti.

A kép 2 m. 63 ctm. magas és 2 m. 1 ctm. széles gazdag rococo díszű keretbe foglalt.

Pálffy János (V. Bernárd István) gróf született 1664 aug. 20-án. 1683-ban Bécs védelménél mint zászlótartó harczolt. 1686-ban részt vett Buda ostromában. 1688-ban lothringeni Károly herczeg szárnysegéde, 1689-ben a gróf Czobor Ádám-féle huszárezred ezredese, 1700 jan. 26-án altábornagy, mikor is huszárezrede helyett német, vasas ezredet kap, 1704-ben horvát bán, 1709-ben tábornagy, 1731-ben országbíró, 1740-ben aranygyapjas, 1742-ben a magyországi hadak fővezére s 1741-ben nádorrá lesz. Ő kötötte meg Rákóczyval 1711-ben a szatmári békét, jelentékeny része volt az ausztriai ház leányági örökösödésének megállapításában, mely érdemeinek emlékeül őt Mária Terézia atyjának nevezve, egy drága ménnel, arany karddal és gyémántos gyűrűvel ajándékozta meg. Meghalt 1751 márcz. 24-én.

Id. Pálffy János gróf.

3358.

Olajfestmény, *Fejérváry László,* a csajkások kapitányának arczképe. Térden alól, hétnyolczad jobbra, állva. Háromszögű kalapja paszomántprémes, s haja, szemöldöke s bajusza sötétbarna; szakálla leberetvált. Jobb kezében parancsnoki botot tart. Nyakkendője fekete, s kék dolmánya, fehér prémes mentéje s szűk nadrágja paszománttal s arany zsinórzással van diszítve. Oldalán kard lóg s derekát zsinóröv szorítja. Fölül jobbra a czímer alatt négy sorban ezeket olvassuk: «Effigies | Domini Perillustris ac Generosi Ladislai Fehérváry | Militiæ Nationalis Comaromiensis Csaikistarum | Emereti Obervaivodæ Annorum» ; alól balra pedig ez áll: Restauravit G. Pósa 1884.

Olajfestmény vászonra; méretei: 169 : 83 ctm. Festője ismeretlen. Fejérváry László élt a XVIII. században, nemességet nyert 1751-ben. (Lásd: *Dr. Peregriny János,* A magyar történelmi arczképcsarnok lajstroma. 81. lap. 241. szám.) — XVIII. század.

A magyar történelmi képcsarnok.

3360.

Fegyvercsoportozatban.

Kard, német lovassági, egyenes, két élű pengével, melyen egy durván alakított koronás fő van fegyverkovács-bélyeg gyanánt beütve. (Gráczi kovács-bélyeg) lásd «*Kuppelmayr* Waffensamlung» München 1895. 22. lap 255. szám). Egyebekben hasonló a 3360. szám alattihoz. A törött hegyű penge hossza 84 ctm. XVII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kard, német lovassági egyenes, kétélű pengével. A hárító lap egyik oldalon szívalakú és rostaszerűen áttört, a másik oldalon tömör, leszegett szögletű négyszög, melynek nyújtványa a nagyujj részére gyűrű alakúan hajlik a markolat felé. Ezen rész későbben lett a hárító lapra forrasztva. A markolat két kézvédővel ellátott, sodronynyal körűlcsavart és körte alakú gömbben végződik. A penge 79 ctm. hosszú, benne mint fegyverkovács-bélyeg egy zilált hajú emberfő van homorúan beütve. XVII. sz. második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sisak, dragonyos törzstiszti, félgömb alakú, fekete bőrsipkáján elől-hátul vastag bőrből készült és csúcsba kiugró fekete ellenzővel, mely ezüstözött rézlemezzel van beszegve. A fekete sipkán az ellenzők fölött ezüstözött pánt fut körül, melyen meanderszerű, féldombormívű veretben alkalmazott virágok vannak, két oldalt pedig oroszlánfejből felnyuló tölgyfalevél borul a sipkára. Az előrészen, a homlok fölött ezüstözött rézlapon dombormívű veretben hadi jelvények s ezek között az aranygyapjas rend jelvényével körített combinált császári czímer van aranyozott rézlemezen kiverve. A csákó tetején hátulról előre törő magas taréj van, ezüstözött rézlemezzel fedve, melyen zegzugos szegélyvonal közt babérág terül el. A csákó bal oldalán ezüstözött kereszt és babérlevelek közűl egy 32 ctm. magas leomló forgó van alkalmazva, mely fölülről félig kékre festett, félig fehér lószőrből van összealkotva. A csákó magassága a taréj tetejéig 35 ctm. (Az állkötő szalag hiányzik.) XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sisak, dragonyos altiszti. Hasonló a fentebb leírthoz, azon különbséggel, hogy a sisaktaréjon a lombdísz helyén áttört mívű ezüstözött rézlap van, félhold alakokkal, s a czímer ezüstözött rézlapon van kiverve, s körülötte a hadi jelvények nincsenek alkal-

mazva. Az állkötő szalag kettesen összefont ezüstözött rézlánczczal van födve. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tölténytáska (2 drb), porosz gránátos, vastag fekete bőrből. Hasonló az alábbihoz, azon különbséggel, hogy nagyobb, s a borító lapon egy combinált czímer van Frigyes Vilmos porosz király monogrammjával, egy kerülék alakú rézlapon kiverve. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tölténytáska, porosz gránátos. Hasonló a 3348. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a robbanó gránátok a borító lapon nincsenek alkalmazva s a középen alkalmazott kerülék alakú nagy rézlapon hadi jelvények közt a porosz sas van egy paizs alakban domborműben kiverve. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tarsoly, piros szatytyánból, melynek borító lapja vörös posztóval van behúzva s ez szélein aranyozott pillangókból alkotott lombhimzéssel van körítve. A borító lap mezejében a magyar korona domború, magas himzéssel van alkalmazva s a koronán a szentek alakjai színes selyemmel vannak kivarrva. Vasmegyei banderiális tarsoly 1791-ből.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3363.

Zászló, temetkezési, virágokkal gazdagon beszőtt piros damasztselyemből, mely két szárnyban végződik és keskeny piros selyemrojttal van beszegve, mely mellett a zászló testén széles, festett arany szegélydísz fut körül. Váltakozva vörös és kék karikákkal és két fekete fehér eres sastollal tagolt fehér festésű, belül végig üres rúdja

3393

egy kovácsolt széles vas lándzsában végződik, melyen áttört IHS | LI | MRA betűk láthatók. A zászlórúd azért van belül végig kifúrva, hogy könnyebbé legyen. A zászló-bojtok hiányoznak. Mezejében egy oldalról festett arany babérkoszorúban az Esterházyak czímere festve, s a fölött a következő arany felirat: ILLVSTRISSIMVS DOMINVS COMES LADISLAVS EZTER | HASI DE GALANTHA, PERPETVVS DE FRAKNO EQVES AVRATVS | COMITATVS SOPRONIENSIS SVPREMVS COMES, SACRÆ CÆSAREE | REGIÆQ 3 MAIESTATIS CONSILIARIVS CAMERARIVS, ET PRÆSIDŸ PA | PENSIS SVPREMVS CAPITANEVS AMORE PATRIÆ SVÆ | OCCISVS A TVRCIS IN CONFLICTV AD PAGVM NAGY VEZEKÉNY DIE | 26 AVGVSTI. ANNO 1652. ÆTATIS SVÆ ANNO 26; ez alatt: *Hic est: quem Religio in corde Patria in lacrimus Sepeliuit*, a másik oldalon nagy arany-nyomású kereszt, közepén töviskoszorúval, baloldalt két szárnyas angyalfej s a kereszt tövénél a Krisztus holttestét ölében tartó fájdalmas szűz olajfestésű képe; ez alatt: *Sub tali Spina debuit purpurari Rosa Esterhaziana.* Legnagyobb hossza 6·18 ctm., szélessége 2·13 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3367.

Rézmetszet, sima; kemény, barna fakeretben. Ábrázolja Zrinyi Ilonát, Thököly feleségét franczia öltözetben, jobbjában az akkori franczia divatú vadászpuskát tartva, a háttérben csapatok és Munkács vára látható.

Franczia felirattal: Chez F. Iollain rue St. Iacques a la ville de Cologne au ce Pr. du Roi.

La Princesse Veufue Ragosky Soeur du comte de Serin et | Femme du comte Tekely, dont elle a tres genereusement | Soutenu les Interests don-nant les Ordres pour luy | dans la Ville, et chateau de Montgats resistant vigou: | reusement aux Turcs et Imperiaux et aux plus fortes | attaques de ses Ennemis.

A felirat közepén a Zrinyi család czímere.

A kép magassága a kerettel együtt 61 ctm., szélessége 47 ctm. XVII. század.

Zrinyi Ilona, előbb I. Rákóczy Ferenczné, később Thököly Imréné, Zrinyi Péter bán leánya született 1643-ban. 1665-ben jegyeztetett el I. Rákóczy Ferencz vál. erdélyi fejedelemnek, s az esküvő 1666. márczius 1-én Makoviczán ment végbe. 1676-ban özvegyen maradva, gyermekei, Rákóczy Julianna és Ferencz nevelésének élt; 1678-ban Thököly Imre iránt szerelemre gyuladt, de a házasság csak 1682. június 16-án jött létre. Thököly oldala mellett fényes honleányi missio, de annál hányatottabb élet lőn osztályrészévé. Férjétől gyakran el volt szakítva s midőn Thököly ügye a bukás szélére jutott, 2 évi ostromot kellett Munkács várában kiállania s utoljára is csak csel és árulás, főleg egyik főembere Absolon Dániel kény-

3367. Zrínyi Ilona arczképe.

szerítésére adta fel 1688 január 4-én. A hosszú hősi védelem, melylyel a várat védelmezte, nevét a magyar haditörténelemben is emlékezetessé teszi. Ez évi márczius 20-án gyermekeivel Bécsbe kisértetett s az Orsolya apáczák klastromában őrizet alá helyeztetett. 1692-ben engedélyt kapott, hogy férjéhez mehessen, de gyermekeitől el kellett válnia. Követte Thökölyt bujdosásában, 1699-ben Konstantinápolyba, 1700 szeptember 23-án Nikomédiába ment vele; itt az ú. n. virágok mezején 1703 február 18-án halt meg. Holttestét Komáromy János márczius 8-án hajóra tevén, Konstantinápolyba vitte és a galatai St. Benoit jezsuita templomban temette el. (*Horváth Mihály.* Zrinyi Ilona élete 1873.)

A Lanfranconi gyüjteményből. A történelmi főcsoport igazgatósága.

A 90. számú szekrényben.

Várkulcsok. (2 db.) Temesvár várának kulcsai vasból, kerekded vésett füllel hossznégyszögű áttört szakállal és lyukkal. A kulcsokon az aranyozás nyomai láthatók. Ezüsttel átszőtt eredeti zsinegen, a melyen két makkalakú gomb van.

Hossza 15 ctm.

E kulcsokat Pálffy János grófnak, a későbbi nádornak a vár bevételekor Ali aga adta át. XVII. század.

Pálffy János gróf.

3373.

Réztányér (egy pár), katonazenéhez, homorított sárgaréz lapból. Fogantyúja hiányzik. Átmérője 25·5 ctm. XVIII. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3375.

Tőr, török (palé), kissé görbe, mindkét oldalán gyenge bordájú síma pengével, feketére fényezett keményfa markolattal, a melyen egy 1/2 ctm. széles ezüst szalag fut végig.

A fatok niellóval díszített ezüst-lemezzel borított. A külső oldalán kivert török felirás látható.

A tok gombban végződik.

A belső oldalon a karikafül mellett tugra alakú, de nagyon kopott kardcsiszár-bélyeg van beütve. Hasonló tőr ki van adva: *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen» 769. lapján, 40. szám alatt.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

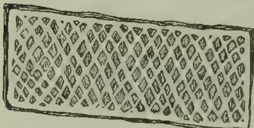
3376.

Kard, egyenes, síma pengével, mely a keresztvastól kiindulva, mindkét oldalon kettes, tovább pedig hármas vércsatornával van ellátva és kifelé karajolt kétélű csúcsban végződik. A pengén két oldalt gazdag lombdíszek vannak, négy napraforgó-virággal bevésve.

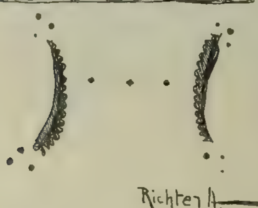
A hüvelyre és markolatra le- és illetőleg fölnyuló nyujtványokkal ellátott aranyozott egyenes réz keresztvas L alakú s fölnyuló szára kézvédő gyanánt szolgál. A markolat fából van, sűrű körbordázattal és fekete bőrrel borítva. A magyaros markolatkupak síma sárgaréz tokból van alakítva s a markolat végére ráhúzva. A fekete sagrinbőrrel bevont fahüvely magyaros foglalású, aranyozott sárgaréz élpánttal, síma és gazdag virágarabeszk-vésetekkel borított ovális boglárszerű két karikás pánttal van ellátva, a szíjazatra való fölcsatoláshoz. A széles hüvelynyilásborító és széles csúsztató tok aranyozott réz, hasonló díszítéssel. A hüvely díszeinek alkalmazása után itélve, a kard jobb oldalon viseltetett s így balkézzel vívóé volt. A penge hossza 96, szélessége 4 ctm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3377.

Pallos, kétélű síma pengével, melyen kétoldalt egy harmadrészben hármas, ezután pedig egy vércsatorna fut végig. A markolaton alul egy oldalon a fringiákon szokásos félhold, sugárzó nap s ezen kívül egy nyíllal átlőtt nyakú sas, a más oldalon hadi jelvények, négy csillag közt álló sugárzó nap és átlőtt nyakú sas van beétetve, (Talán a Kéry család czímere.) s ezen kívül kovácsbélyeg gyanánt mindkét olda-

lon két végén három ponttal körülvett csipkézett hátú félhold van kétszeresen beütve.

A hat lapra alakított egyenes keresztvas ezüstből van, hosszú nyujtványokkal, melyek egyikére a hüvelykujj részére gyűrű van forrasztva. A körbordázott famarkolat magyaros és fekete sagrinnal van borítva. A lapos, szív alakú markolatkupak ezüsttel van borítva.

A fahüvely fekete sagrinnal bevont, két élpántja, csúsztató pántja és párosan alkalmazott két karikapántja ezüstből készült. A palloshossza 91·5 ctm., szélessége 48 mm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3378.

Tőrkard, egyenes, két élű pengével. Hasonló a 3386. szám alatt leirthoz, azon különbséggel, hogy két lapján arabeszk-vésetek közt egy kivont kardot tartó harczos van *«Hannibal»* felirattal bevésve. A penge hossza 69 ctm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3379.

Tőrkard (spanyol), (2 drb), négy lapra alakított két élű toledói egyenes pengével, melyen két oldalt kettes kurta vércsatorna van s egyik kardon ez áttört művű, a másikon NTOL és czifrázatok, valamint egy keresztes szárú horgony van kovácsbélyeg gyanánt beütve. A két vésett gombban végződő egyenes keresztvas, tojásdad alakú markolatfej és sziv alakú hárító lap egyik kardnál ezüstből, a másiknál aranyozott rézből van. A markolat sodronynyal körülcsavart. A penge hossza 84·5, az ezüstmarkolatnál 82·5 ctm. Súlya: 600 és 800 gr. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3379

3381

Pisztoly (2 drb), elől kilencz, hátul 5 oldalú csővel, előre csapó kovás szerkezettel.

A cső felső lapján: LAZARINO ⁑ COMINAZZO olasz fegyverkovács neve van bevésve, a szerszám-lemezen pedig

WENZL PACHOLICK PRESPVRG neve olvasható. A keményfa tusa görbe, lehajló, s előrészén faragott, nyakán sárgaréz lemezen a gróf Erdődy-Pálffy czímer van bevésve. A sárgaréz tusaborító torzfejet ábrázol. A ravaszvédő sátor, fából van és sárgaréz lemez díszítéssel bír. A cső ágya két sárgaréz hüvelylyel ellátott. A fa töltővessző szarúvéggel bír. A cső hossza 31 ctm., a tusával 46 ctm., űrátmérője 15 mm. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3382.

Gyermekkard gyász-, magyarosan görbülő, egy élű pengével, melyben egy oldalon a hold egy csillaggal, mely fölött és alatt utánzott török írás és ezek fölött hat ágú csillag, alól pedig egy turbános török mellképe és D. E. betűk, a másik lapján ellenben háromsoros felirat van bevésve, ekképen: «Framea ssmi Regii Coronæ Principis et Archi ducis | Josephi in Luctu post Imperatricem Mariam Elisa | beth Christinam Posonii in diæta Anni 1751 gesta. Markolata egyenes, nyújtványos keresztvasa és kézvédője feketére futtatott aczél. Hasonlók a fekete bőrrel bevont fatokon az aczélfoglalványok is. A penge hossza 63 ctm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3384.

Csákó-czímerlemez (2 drb), kivert sárgarézből. A czímerpaizsban a Batthyány herczegi czímer van lemezből kivésve és két fülecskével a főlemezbe beerősítve. A czímerlemez 17·5 ctm. magas. Gránátos-csákón viselték. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3385.

Gyermekkard gyász, (2 drb), hasonló a 3382. sz. alattihoz. A penge egyik oldalán egy csillag által két felé osztva *Soli deo ⋆ gloria,* másik oldalán a következő felirat van bevésve: «Framea ssmi Archi ducis Leopoldi Luctu post | Imperatricem Mariam Elisabetham Christinam | Posonii in Diæta Anni 1751. gesta.» A másik kardon pedig a vésett felirat következő: Framea ssmi Archi ducis Caroli in Luctu post | Imperatricem Mariam Elisabetham Christinam | Posonii in Diæta Anni 1751. gesta.» Egyik penge 57, a másik 55·5 ctm. hosszú.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Gyermekkard egy élű, síma, görbe pengével, melynek egyik oldalán kivont szablyát tartó kéz, ez alatt 1686 évszám s ezen alul ismét turbános török mellképe és «*Vide Sct cvivine*» felirat s egy stilizált virág; a más oldalon hold, sugárzó nap s egy stilizált tulipán van bevésve. A nyujtványos keresztvas ezüstből van, két végén

egy-egy kis gömbben végződve, vésett vonal és virágdíszszel borítva. A markolat lengyel karabella alakú és elefántcsontból készült. A hüvely fekete sagrinbőrrel bevont fából van, vésett mivű virágokkal díszített két karikás és két végpánttal. A penge hossza 55·5 ctm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3386.

Tőrkard (spádé) (3 drb), keskeny, hosszú egyenes pengével, melyek közűl 2 darab két élű, egy pedig három élű. Az aranyozott sárgaréz sodronynyal körülcsavart markolat, valamint a kézvédőbe átfutó keresztvas s az ez alatt alkalmazott kagyló alakú két hárító lap aranyozott sárgarézből vannak, több-kevesebb véset-díszszel. Egyik penge kurta vércsatornával ellátott s ebben ⁎ IN ⁎ TOLETO ⁎ és két ágú

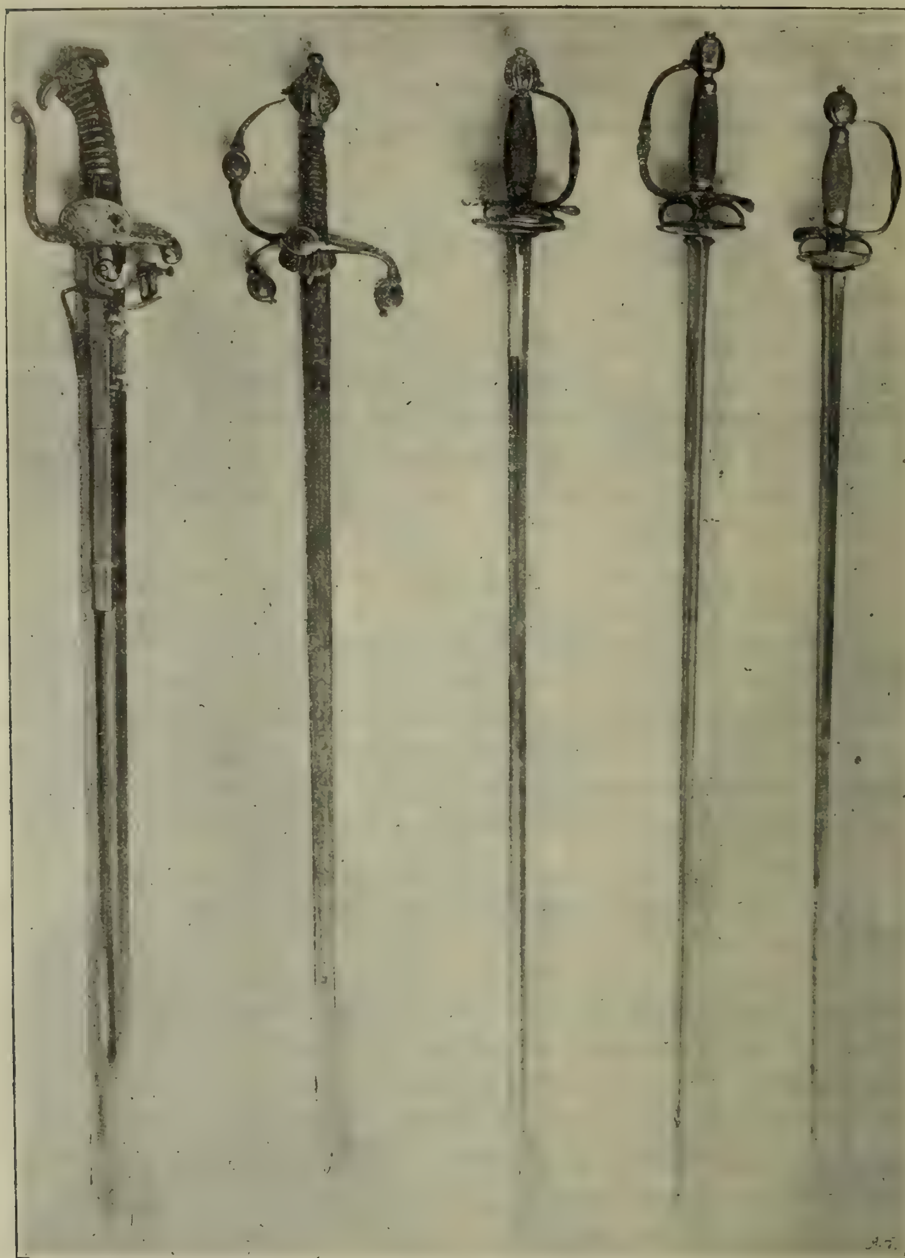
horgony van mindkét oldalon beütve. Ezen penge hossza 80 ctm. A három lapra alakított pengében aranyozott alapon BRESLAV van mindkét oldalon beütve, e penge hossza 84·5 ctm., a másiké pedig 88·5 ctm. (Hüvelyeik nincsenek.) (Hasonló kiadva: «Waffensammlung *Kuppelmayr*» XXIV. t. 289. szám.) XVIII. század közepe.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3388.

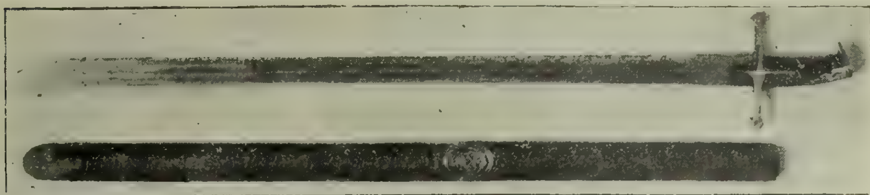
Kard, egyenes, csiszolt és csúcsa felé kételű hosszú pengével, melyen mindkét oldalon két lapos vércsatorna fut végig. A keresztvason alul német lovas s a fölött tulipánok közt repülő galamb van, mindkét oldalon beétetve és bearanyozva. A nyujtványos, egyenes

2673 2674 3386 3386 3386

keresztvas négyszögű, végein ellapított és ezüst lappal van borítva. Az egyenes famarkolat körbordázatos és fekete bőrrel bevont, két oldalt 2—2 rézpitykével, a hosszú, szív alakú markolatkupak pedig ezüst lappal van bevonva, melynek tölgylevél alakú gallérja a mar-

kolat hátára borúl. A fekete sagrinbőrrel bevont fahüvelyen csak egy ezüstkarikás pánt van meg, melynek kerülék alakú külső lapján

gazdag virág-arabeszkek vannak bevésve. A penge hossza 98, szélessége 4 ctm. A penge súlya: 1 kilogramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3389.

Kard, egyenes pengével, mely a csúcsától egyharmad részben két élű és foka mellett mindkét oldalt vércsatornával van ellátva. A keresztvas aranyozott és vésett mivű ezüstből van s két vége a penge felé görbítve egy-egy nefelejtsszerű vésett virágban végződik. A markolat ébenfából való, sasfej alakú és két oldalán 3—3 aranyozott pityke van reá alkalmazva. A fekete sagrinbőrrel bevont hüvely csúsztató tokja, nyílásborító tokja és karikás két pántja aranyozott ezüstből van és gazdag, vésett virágarabeszkekkel borított. A penge hossza 78, szélessége 4 ctm. és fokánál két oldalt csipkés félhold alakok s egyik vércsatornában kovácsbélyeg gyanánt három beütött körlap által elválasztva két N betű van beütve.

A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3390.

Tőr, török (palé), finom aczél-pengéje kevéssé hajlított és széles bordás fokú, oldalain kilencz ezüstből kivert csillaggal díszített. Szarú markolatának vége csülök alakú s itt valamint oldalain ezüst-lemezekkel berakott. Fekete bőrrel bevont hüvelye gazdagon díszített niellós ezüst foglalványokkal bír, s egy nagy ezüst gömbben végződik. A foglalványok külső lapján két S alakú, kétfejű kígyó kidomborodó alakja látszik. A felső foglalvány-lemez hat darab türkiszszel díszített, belső oldalán pedig ezüst csatt szolgál a felakasztásra. A tok hátán az ezüst-lemezen feketén beétetett török felirás látható, amelyből az (1062 szene = 1651. év:) világosan kiolvasható. A tőr a XVI. századból való.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3391.

Pisztoly (2 drb), hengerded csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső felső része lelapított s rajta: GEORG · KEISER · IN · WIENN · · fölirat van sárgarézből, nehány vonalas díszítéssel beverve.

A szerszám-lemezen sátrak és két lövő lovas alakja van ugyanazon föliratta1 bevésve.

A tusa és a cső ágya faragott díszítésű és sárgaréz vasalású.

A cső hossza 37·2 ctm., a tusával 55 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3394

3394.

Paizs, vasból, tojásdad alakkal, domborúan kivert díszítéssel, s beégetett aranyozással. A paizs felülete meanderszerűen összefonódó szalag által két részre van osztva. A középső rész pánczélos nyugati harczosok és törökök közötti harczot ábrázol. Az előtérben lovasok küzdenek, ezek mögött egymás ellen törő gyalogcsapatok. Az egyik csapat sátortáborban sánczkosarakkal körülvéve. A háttérben egy folyó hajókkal, e mögött pedig két szemben álló vár látszik. Ezen középső kép felett egy nagy Medusafej szarvaiba kapaszkodó térdelő férfialakok és zászlók, paizsok és alabárdokból álló fegyvercsoportozat látható. A fejből egy félholdas nagy strucztollas forgó emelkedik ki. A meander-szalag közeit gyümölcscsoportok és fegyvertropheumok töltik ki. A középső kép alatt szintén az aranyozott szalag által körülvéve egy kosszarvú faunfej, füleiben csörgőkkel, s két oldalán ülő egy-egy férfialak és dobok, csatabunkók, sisakok és alabárdokból álló fegyvercsoportozat van domborúan kiverve és vésve. A paizs szélét erősen kiemelkedő rovátkolt lécz szegélyezi, a mely mellett köröskörül szegekkel kivert. Belül szurokanyaggal bevont.

Magassága: 63 ctm., legnagyobb szélessége: 44 ctm., súlya 2 kiló 300 gramm. Valószínűleg valamely műbecsű, XVI. századbeli német renaissance paizs hű másolata. (Hasonló kiadva Boeheim, Album. XXIII. tábla 3. sz. a.) Erdődy Ferencz gróf.

3398.

Szurony egyenes, kard alakú, egyélű pengével, melynek foka fűrész alakra van metszve. A keresztvas egyenes és sárgarézből készült, végein lapos, vésett gombbal. A szurony nyele a puskacsőbe való beillesztéshez hengerded, esztergályozott fekete fával van födve. Tokja fekete bőr, nyilásánál aranyozott rézpánttal, melyről vésett és hajtott réztüske áll ki, az övbe való beakasztáshoz. A tok csúcsvasa hiányzik. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3399.

Kürt (2 drb), rézből, kétszer hajtott hosszú, egyenes hangcsővel A hangcső közepét egy harczi jelvényekkel kivert magas gyűrű veszi körül. A klarinett alakú száj körül, kívül hadi jelvények vannak kiverve, részben kivésve, s a díszítések közt Leicham Mihály bécsi kürtgyártó neve van 1739 évszámmal bevésve. A kürt teste ezüstözött, a díszítések aranyozottak. A kürtről lelógó vastag vállzsinór lánczszerűen bogozott sárga és kék selyemmel, valamint ezüst-

tel tagolt. Két végén hasonló színekben tagolt, ezüst gombkötő-munkával borított fejű nagy bojt lóg le.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3400.

Tőr, török, erősen görbe pengével, ezüsttel borított markolattal. A finom aczélpenge mindkét oldalán két-két széles vércsatornával bír. A vércsatornák közötti rész és a penge töve finoman reczézett és ezüst- és arany-díszítéssel bevert. A penge csúcsa négyélű. A markolat belső fölülete niellós virág-díszszel bír, külső lapja domborúan kivert és rekeszes foglalványban levő 16 darab zöldesbe játszó türkiszszel és a közepén egy nagyobb rubintutánzattal díszített. A markolat kupakjáról az ékkő hiányzik. A hüvely ezüsttel borított, amely külső oldalán domborúan kivert virágokkal s fölül hét darab türkiszszel díszített. A belső lapja niello díszű. A penge hossza: 25 ctm.; a markolat: 12 ctm. Hasonló tőrpenge kiadva: *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen» 770. lapján, 42. szám alatt. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3401.

Tőr (palé), török, görbe keskeny bordás pengével és széles elefántcsont markolattal. A markolat 14 ctm. hosszú, közepén 42 mm.

kerek vége pedig 6 ctm. széles. A markolat közepén egy borda fut végig. Az ezüsttel bevont hüvely gömbben végződik, s belső oldalán bevésett arabeszkekkel, külső oldalán pedig mélyen kivert levelekkel és rekeszes foglalványú türkisz rubint és czitrinnel díszített. A rubint üvegutánzat. Huszonnégy rekeszből az ékkövek hiányzanak. A penge hossza 20 ctm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3405.

Díszkard, lengyelforma karabella, finom, dömöczkölt pengével, mely a vége felé két élű. Kurta, egyenes ezüst keresztvasa két vésett mívű gombban végződik s ugy az, mint a keresztvas-nyújtványok vésett mívű és niellos keleti virágokkal vannak díszítve. A bordázott tagolatú barna fával borított sárgaréz markolat két oldalt három-három ezüstpitykével volt eredetileg díszítve, melyek közűl egy hiányzik. A kardhüvely fából van, fekete sagrinbőrrel bevonva, melynek torkolatánál és alsó végén felhúzott ezüst tokok, valamint a szíjazat részére szolgáló ezüst karika-pántok niellos keleti virágvésetekkel gazdagon vannak borítva. Az erősen hajlított penge hossza 84 ctm., szélessége 37 mm.

XVII. század. Rédl Béla br.

3407.

Félvért, vasból, rézpitykékkel, mely áll mell-, hátvértből és tarajos vassisakból. A vértezet fekete, könnyű vasból készült. A mellvért lapos, alól ferdén leszegett, s keskeny karimával bír, a mely épúgy, mint a vért többi széle, sárgarézfejű szegekkel kivert. A vállszíjjazat piros bársonynyal borított és áttört sárgarézlemezekkel díszített.

A vértezet belül eredetileg szarvasbőrrel lehetett bélelve, miután e bélésnek egy része, valamint ennek piros bársony szegélye megmaradt. A mellén sárgaréz koronán kétfejű sas, hasán az osztrák czimerrel látható.

Átmérője: 47 ctm., magassága: 46 ctm. Súlya: 6 kiló. E vértezetet VII-ik Pállffy Miklós gróf tábornok, János nádor fia viselte.

XVIII. század. Id. Pálffy János gróf.

3411.

Szurony egy élű, egyenes kard alakú keskeny pengével, melyen két oldalt virágarabeszkek és vadállatok vannak bevésve. A keresztvas egyenes és hosszúkás gombban végződik. A szurony nyele a puskacsőbe való beillesztéshez hengerded alakú fával van borítva és ez eredetileg bársonynyal bevonva. Tokja fekete bőr, végén vas

tokkal. A pengébe P. M. kovácsbélyeg van beütve. Hossza nyelestül együtt 60 ctm. Súlya 200 gramm. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3415.

Kengyelpár, vasból. Hengerded, magas szárakkal és kerülék alakú keskeny talpallóval, a melynek hoszabb tengelye közepe kör alakú. A talpalló felső része fogacsolt. A kengyelszíj számára a szárak tetején félkör alakú szíjtartó forgókapocs van beerősítve.

A talpalló hosszátmérője 13 ctm., kisebb árméröje 8 ctm., a szárak magassága 14 ctm. A XIX. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyereg, kápa nélkül, vastag bőrrel bevonva s ez meggyszín bársonynyal borítva. Az elő-, valamint hátsó támla két vége magasan kiáll és a czombok fölé hajlik. Az elő- és hátsó támla belső oldala, valamint az ülőpárna kígyózó vonalokban felvarrt ezüst-szövésű keskeny paszomántal, a támlák külső lapjai és a borító oldallapok szélei pedig széles ezüst csipke-szalaggal van borítva. Szíjazat nincs. Spanyol forma. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3416.

Kantár, fekete szíjból, egyszerű csikó-zablával. A homlokpánt és pofaszíjak három darabból álló összetett és vésett mívű ezüst boglárokkal s azok közt apró, aranyozott pitykékkel vannak díszítve. A két darabból álló homlokpántot középen egy paizs alakú és lombdíszítéssel gazdagon vésett ezüst boglár köti össze, melynek aljáról apró ezüst karikákból hosszú zsinóron egy sor kék s ez alatt egy sor fekete sodrott selyembojt lóg le. A nyakszirt-pánthoz karéjosan leszelt szögletű, széles piros bőr van varrva, melyen a kék és fekete selyembojtok zsinórjaiból hálószerű bogozás van rávarrva, melynek koczkáiban egy-egy aranyozott pityke van beerősítve. A hosszú kantárszárak párosan vannak alkalmazva s ezen kívül egy kurtább kantárszár is lóg le a zablakarikákból, mely párosan összefűzött ezüst lánczszemekből van összeállítva. A nyaklóról egy ezüst gömbhöz forrasztott ezüst félhold lóg le. XVII. század. Nyáry Jenő br.

Szügyellő, fekete szíjból, hat ezüst vésetű és egy áttört, kerek ezüst boglárral s hasonló bojtdíszszel, mint a hozzá tartozó s fentebb leírt kantár. (A kisebb hármas boglárból egy rész hiányzik.) XVII. század.

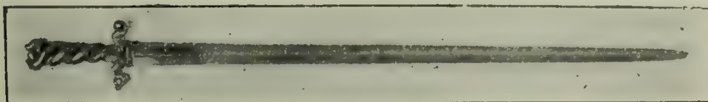
Nyáry Jenő br.

Farmatring, fekete szíjból, melyen három tagolatú két vésett ezüst boglár, két kisebb és egy nagyobb áttört ezüst boglár van. (A nagy boglárnak mintegy fele része hiányzik.) A bojtdíszítés ugyanolyan, mint a hozzá tartozó s fentebb leírt kantáron. XVII. század.

Nyáry Jenő br.

3417.

Díszkard, két élű, négy lapra alakított síma, egyenes aczélpengével, melyben a keresztvason alul egy hossznégyszögű keresztben lomb és virágarabeszkek vannak beétetve s ezen kívül szintén mindkét

oldalon a kékre futtatott alapon Z betű és ismeretlen kovácsbélyeg (valószínüleg olasz) van bevésve, melyek, valamint a lombdíszek közei, aranyozottak. A markolat aranyozott rézből vésett és egymásra csavarodott két kígyót ábrázol, melyek egy kis gömbbe harapnak, csavargósan kiálló farkaik pedig a keresztvasat pótolják. A penge hossza 74 ctm. (Hüvelye nincs.) XVIII. század. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3419.

Tárlóban.

Dobverő (2 drb), török, sárgára fényezett körtefából esztergálva és vésetekkel ellátva. A 3212. szám alatti kis török üstdobokhoz. Hossza: egyiké 27 ctm., a másiké 28·5 ctm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dobverő (2 drb), a 3212. szám alatti két dobhoz, szabálytalan alakú lapos fejjel, puszpáng fából. Nyele esztergált. Hossza 34 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Szurony kurta, vége felé két élű pengével, mely mindkét oldalon bevert és a csúcsig kigyófarkban végződő körkörös aranyozott lapon herczegi korona alatt kétfejű sassal van díszítve. A szurony tokja a puskacsőre való illesztéshez L alakú kivágással van ellátva. Hüvelye fekete bőrrel bevont fa, (megviselt állapotban) és nyílása aranyozott rézpánttal van szegve, melyen egy szív alakú akasztókapocs van

alkalmazva. A penge hossza 15·5, szélessége 2·5 ctm. XVIII. század. A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dobverő (2 drb), elefántcsontból, esztergált lapos, kerek fejjel (egyiknek feje hiányzik) a 3315. szám alatti üstdobhoz. Nyele a kézre való felakasztáshoz szolgáló zsinór átfűzéséhez át van fúrva. Hossza 33·5 ctm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Dobverő, égerfából, esztergált nagy kerek fejjel. A 3212. szám alatti dobhoz való verőhöz hasonló. Hossza 32 ctm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Tárogató-síp (2 drb), cseresznye fából, kelyhes szájjal. Csövén felül egy sorban hét nagy hanglyuk, alul egy nagy hanglyuk, a kelyhén pedig három sorban szintén hét kis lyuk van fúrva. Egyiknek a fuvócsapja megvan s egy esztergált fagyűrűből kiindúlva, az első felső és alsó lyuk fölé érve, villa alakú kivágott két szárban végződik. Hossza 31 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hengerded csővel, hosszúkás czélgömbbel, előre csapó kovás szerkezettel. A cső felső lapját domborúan kivert, stilizált levéldísz ékíti, a dísz alatt kovácsbélyeg van beütve, fölötte pedig: IEAN DE WYK: AUTRECHT van bevésve. Ugyanezen felirás van az aranyozott sárgaréz szerszám-lemezen is. A tusa görbe, gömbalakú véggel, sárgaréz díszítéssel, tusaborítóval és sátorvassal ellátott. A cső ágya faragott és két aranyozott sárgaréz hüvelylyel bír.

A cső hossza 32·5 ctm., a tusával 50 ctm. Az űr átmérője 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hengerded csővel, ezüst lapos czélgömbbel és kétfülű irányzékkal, előrecsapó kovás és serpenyőfödeles szerkezettel. A cső és tűzkamra fölött domborúan kivésett katonai jelvényes díszítéssel bír, a mely fölött: LAVRENTZ PAVER INN WIENN fölirat van kivésve, s ugyan e fölirat a szerszám-lemezen is olvasható.

A diófa ágy kifaragott és két vas hüvelylyel bír, a vas tusaborító torzképet ábrázol. A tusa nyakán E K N 25 van beverve.

A cső hossza 36·7 ctm., a görbe tusával 56 ctm., az űr átmérője 16 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), nyolcz oldalú, hullámosan dömöczkölt damaszkusi csővel, sárgaréz czélgömbbel és két fülű irányzékkal és előre csapó kovás szerkezettel.

A faragott díszítésű tusa és ágy domborúan kivert sárgaréz lemezekkel ékített. Az ágy végén szarú-foglalványnyal ellátott.

A szerszám-lemezen: *Heinrich Winck A. Breslav* fölirat van bevésve. A tusa nyakán koronás kétfejű sas van sárgarézből beverve.

A cső hossza 32·3 ctm., a tusával 49 ctm., az űr átmérője 17 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), keskeny, több oldalas, hátul bordás csővel, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel.

A diófa tusa és ágy simított, a tusa gombja két oldalán lapított és vas borítóval ellátott. A síma szerszám-lemezen: *Johann Stiffter*, a cső bordás részén pedig LAZARINO | COMINAZZO bresciai puskaműves neve van bevésve.

A cső hossza 31·6 ctm., a tusával 49 ctm., az űr átmérője 12 mm. A XVII. századból.

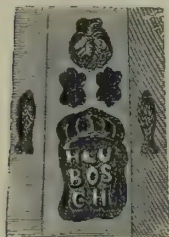
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, hasonló a fentebb leírthoz, a csöve azonban nem Cominazzotól, hanem *Johann Stifftertől* van. A síma szerszámlemezen a puskaműves neve mellett még *in prag* is olvasható. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hengerded, hátul nyolcz oldalú, kéken befuttatott csővel, előrecsapó kovás szerkezettel.

A diófa tusa és ágy faragott díszítéssel és sárgaréz foglalványokkal ékített. A csövön hat bélyeg van beütve: egy méh, két liliom, egy koronás paizs HLU | BOS | CH fölirással és két hal, valamennyi aranyozott alappal bír. Az igen szép vésetű szerszám-lemezek egyikén *Poser*, a másikon pedig A : PRAG fölirat van bevésve.

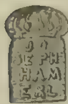

A cső hossza 37·5 ctm., a tusával 55 ctm., az űr átmérője 16 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hosszú, hengerded, fölül lelapított, czélgömbös csővel, előrecsapó kovás szerkezettel.

A csövön sárgarézből bevert koronás paizsban *Joseph Hamerl*, a csőlapon pedig IN : WIENN látható. A díszített szerszám-lemezen

Joseph Hamerl olvasható. A diófa tusa és ágy sárgaréz borítóval és díszítéssel ellátott. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Pisztoly (2 drb), elől hengeres, hátul nyolcz oldalú csővel, előre csapó kovás szerkezettel.

A csövön LAZARINO : COMINAZZO bresciai puskaműves, a szerszám-lemezen pedig *Dian Garatto* fölszerelő neve olvasható.

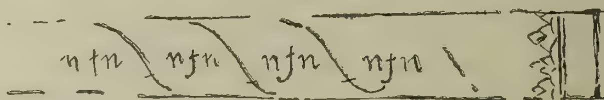
A görbe tusa vasból bevert arabeszkekkel és domborúan kivert szép mívű tusaborítóval díszített. A cső hossza 31 ctm., tusával 48 ctm., az űr átmérője 14 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

3420.

Tárlóban.

Pisztoly, síma hengeres csővel, amelynek alsó része nyolcz oldalú, kovás, előrecsapó szerkezettel, keskeny, hengeres lőpor-serpenyővel bír, melynek fedője rovátkolt. A cső közép lapján négyszer ismétlődő nJn jegyek vannak beütve: A pisztoly ágya eredetileg dombormívű

fafaragással volt díszítve. Az első tusán, a markolat felső részén vaslemez díszítéssel. A gömb alakú tusaborító nagy dombormívű szögfejjel van díszítve.

A csőűr átmérője: 16 mm.; hossza: 0·33 m.; a tusával: 0·49 m.

A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Pisztoly, kétcsövű, forgó rendszerű kovás szerkezettel. A rövid csövek elül hengerdedek, hátul nyolcz oldalúak és egyszerű virágdíszszel ékítettek.

A kovás kakas a forgó tusára van erősítve, ez pedig egy forgó rugóval van ellátva. A szerszám-lemezen: G * MASTRIC(E) név van bevésve; a tusa gerinczén levő vas-lemezen pedig egyszerű kereszttel ellátott birodalmi alma s ez alatt koronás czímer, amely azonban nagyon elkopott.

A tusa-borító vésett díszű vasból készült.

A csövek hossza 16 ctm., a tusával 30 ctm.; az űrátmérő 11 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, kétcsövű, forgó rendszerű kovás szerkezettel, teljesen megegyező a fentebb leirt pisztolylyal. A szerszám-lemezen C * MASTRICHfelirat van bevésve. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, elől hengerded, alul nyolcz oldalú csővel, előrecsapó kovás szerkezettel, elefántcsont tusával és ágygyal. A szerszám-lemezen: Daniel voldas Mastrich puskaműves jegye van bevésve. A cső hossza 33 ctm., az űr átmérője 12 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, előrecsapó, kovás szerkezettel, elefántcsont tusával és ágygyal. Az ágy vége töredezett. Teljesen hasonló a fentebb leirt pisztolyhoz. A tusa-borító hiányzik. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), elől hengeres, hátul nyolcz oldalú csővel és kis czélgömbbel, előrecsapó kovás szerkezettel.

A cső lapjára: LAZARO * LAZARINO fölirat van bevésve.

A cső ágya és tusa sárgaréz lemezekkel díszített.

A görbe tusa nyakán beverve 5. K. N. 24 és 25 betűk láthatók.

A cső hossza 31 ctm., a tusával 46 ctm., kalibere 14 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hengerded csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A diófa tusa és ágy domborúan kivert ezüstlemezekkel díszített. Az ezüst tusaborító torz fejet, a tusa elején levő lemez medvevadász jelenetet ábrázol. A tusa nyakán a Batthyány-család czímere látható. A csövön NEIREITER (Salzburgi fegyverkovács neve) sárgarézből kivert fölirás és ugyanannak a puskaművesnek paizsos koronás

bélyege NEI | REI | TER fölirattal van beütve. A cső hossza 36 ctm., a tusával 54 ctm., űrátmérője 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, hosszú hengerded, Lazarino Cominazzó-féle csővel és előrecsapó kovás szerkezettel.

A gyengén hajlott tusa és ágy vaslemez foglalványnyal bír. A szerszám-lemezen *Giovan Beretta Fece* felirat van bevésve. A kakas hiányzik. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly (2 drb), hosszú, nyolcz oldalú csővel kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A cső felső része kivésett aranyozott arabeszkekkel díszített. A kakas félkörű nyakkal és vésett karral bír. A lőpor-serpenyő hosszú hengeres s tolókás fedelű. A mahagoni tusa és ágy vékony elefántcsont lemez betétekkel díszített. A tusa végén sárgaréz gyűrű van a tusaborító helyett.

A cső hossza 44 ctm., a tusával 63·5 ctm., átmérője 14 mm. Az egyik pisztoly tusa nagyon rongált, törött. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3421.

Állványon.

Agyú mintája, hasonló a 3648. szám alatt leírt ágyúmintához, durván kifaragott virágdíszszel, czímerrel és szárnyait kiterjesztő sassal. A tíz küllős kerék nagy gömbös fejű sárgaréz szegekkel és lemezekkel van vasalva.

Az ágyú keményfa talpa szintén sárgaréz lemezekkel borított s pitykés szögekkel szögelt. A cső hossza 29 ctm., az űr átmérője 9 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

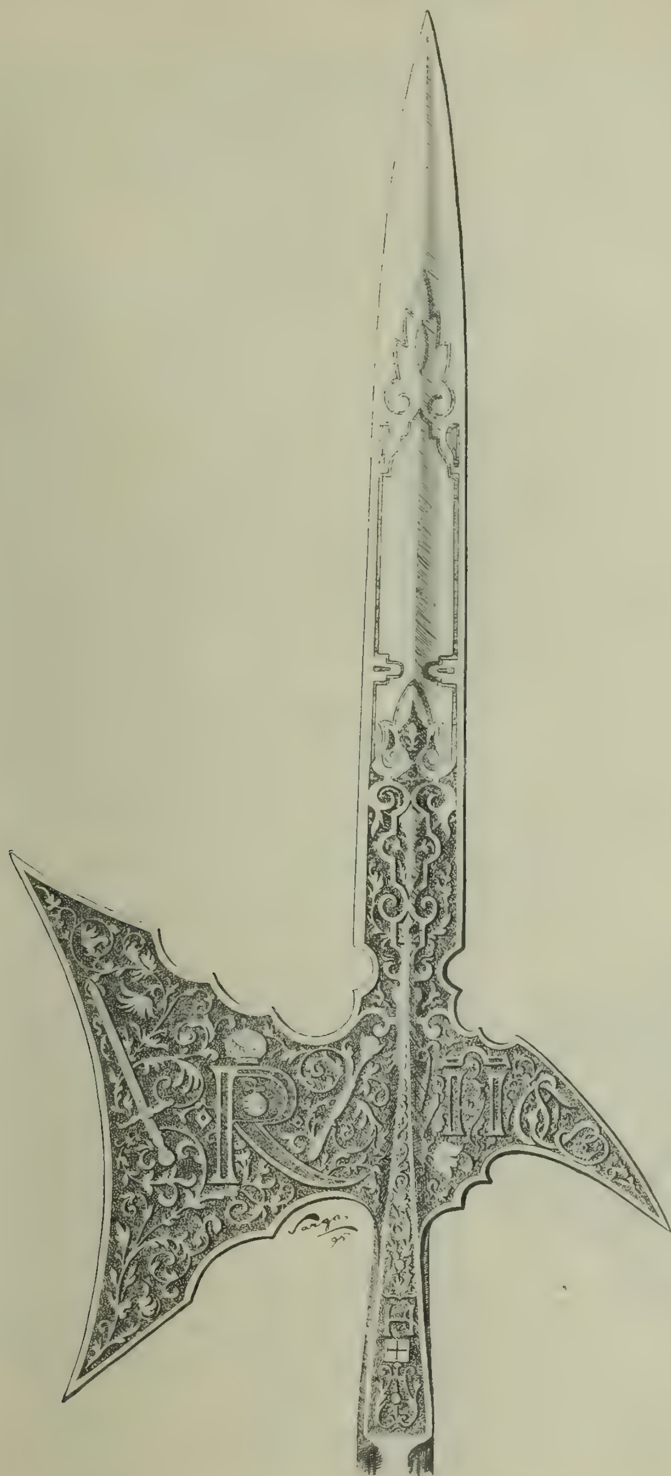
Ágyú-minta, hasonló a 3648. számúhoz. Díszítése szalag alakúan összefonódó stilizált leveleket és czímert ábrázol. A cső végén 30 szám van bevésve.

Az ágyú talpa 50 ctm. hosszú, a tizenkét küllős széles talpú kerék 13·5 ctm. átmérőjű. A cső hossza 33 ctm.; kalibere: 13 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú mintája, vörösrézből. A cső fölső része pikkely alakú díszítéssel bír, a cső alsó részének dísze két egymást keresztező szőlővenyigét ábrázol. A cső hátsó lapja bordás kúpot képez. Az ágyútalp 34 ctm. hosszú és 13·5 ctm. átmérőjű 10 küllős, széles talpú kerekeken nyugszik.

3421

A cső hossza a kúpos véggel együtt 26 ctm., a kalibere 14 mm. A XVII. századból.

Szokásban volt a XVI—XVII. században nagyobb lövegek készítése előtt annak egy kis alakú mintáját elkészíteni és a megrendelőnek bemutatni. Ezen, a formán kivül a művészi díszítmények is bemutattattak. Miért is az ily modelleken nem ritkán ötvösök és szobrászok is dolgozván, műtörténelmi szempontból is becsesek.

E modellek a lövegek legkülönbözőbb fajait feltüntetvén, tanítási czélokra is igen alkolmasak. Batthyány Károly gróf és később herczeg, II. Józsefet mint nevelője a hadi tudományokban is oktatván, ily lövegmintákból egész gyüjteményt szerzett össze, részint pedig maga is készíttetett ilyeneket koronás növendéke számára. Így kerültek ezek utóbb az ő fegyverkamarájába.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Couse, testőrségi díszbárd, késalakú bárdlappal, a melynek mindkét oldalába az aranygyapjas rendjel által körülvett osztrák birodalmi egyesített czímer van bevésve s felette az F (Ferdinánd) betű. A bárdlap alsó csúcsában az egyik oldalon hármas levélalakú fegyverkovácsbélyeg van beütve.

A bárdlap négyoldalú, élein letompított tokja bordás karikával, s két hosszú füllel van az eredeti négyoldalú, tompított élű, barnára festett fanyélre erősítve.

A nyélen aranynyal átszőtt fekete és sárga (selyem) bojt lóg.

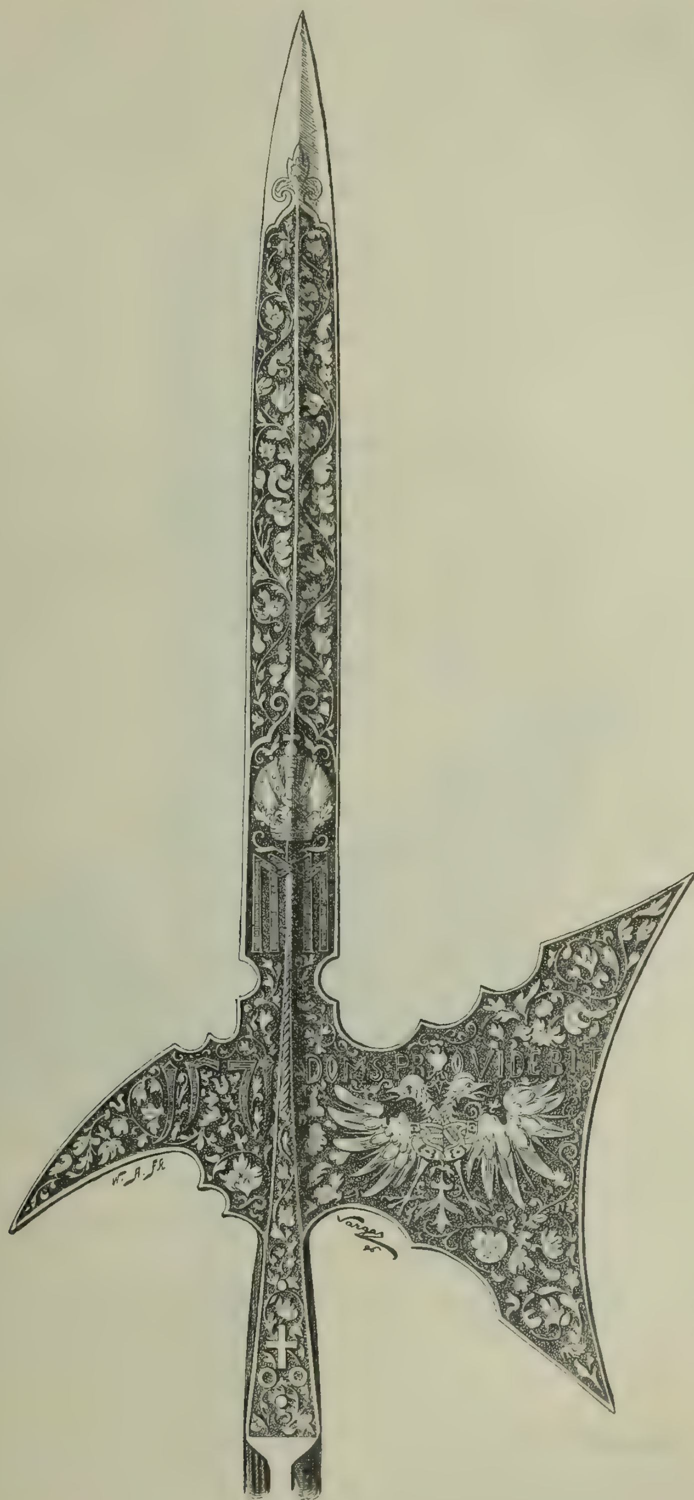
Hossza 59 ctm., legnagyobb szélessége 8·5 ctm. Súlya: 2 kiló. Nyele a tokkal 1 m. 66 ctm. hosszú. — XVI. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

Alabárd, négyélű széles nyárssal. A bárdlap éle kikanyarított, felső oldala három, alsó oldala pedig két félkörű kivágással bír, tüskéje ferdén leszegett. Mindkét oldalán pontozott alapon lombdíszítés beedzve, valamint 1577. évszám és a birodalmi sas, mellén három polyás czímerpaizszsal, az egyik karmában nyillal, felette A D = S I T, jobb szárnyánál I betű, a másik oldalon pedig a bárdlapon R (Rudolf (1576—1608.) betű, benne a birodalmi alma, felette korona, jobbra kétélű egyenes kard, balra kormánypálcza, a tüskén II látható. A tok egyik oldalán I·H·S betűk monogrammba fonva, a másikon 84. szám alatt paizsban álló kereszt két ponttal. (Schweizi fegyverkovácsbélyeg. Demmin, 1045. l.) A betűk az aranyozás nyomait mutatják. A négyoldalú nyélhez szegekkel van erősítve.

A nyárs hossza: 39 ctm., szélessége: 4 ctm., a bárdlap magassága: 23 ctm. Nyele: 1 m. 75 ctm. Súlya: 2 kiló. — XVI. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

3421

Díszalabárd, hasonló az előbbihez, étetett díszítése azonban eltérő. A pontozott alapú lombdísz között az egyik oldalon a bárdlapba a kétfejű koronás sas, mellén az aranygyapjas rendjel szalagja által körülvett czímer fölött DOMS PR OVIDEBIT. a tüskén pedig 1571 évszám, a széles nyárspengen császári korona alatt M (Miksa 1564—1576) monogramm van bevésve s részben aranyozva. A másik oldal díszítése hasonló, a hüvelyen azonban még két gyűrű (talán golyó) fölött kereszt — valószínűleg mesterbélyeg látható.

A nyárs hossza: 40 ctm., szélessége: 4 ctm. Súlya a feketére mázolt nyéllel: 2 kiló. XVI. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

Couse, testőrségi díszbárd, hasonló az előbbihez. Pengéje mélyen kiétetett, pontozott alapon lombékítménynyel díszített. Az egyik oldalon 1694. évszám, fölötte az aranygyapjas rendjel szalagja által körülvett egyfejű koronás sas és e fölött korona alatt I. (József, kinek mint uralkodó főherczegnek már atyja uralkodása alatt külön testőrsége volt) van kiétettetve, a másik oldalon pedig babér koszorúban virág és isten szeme, alatta AMORe et Timore mondatszalag és fölötte. Koronás I. betű.

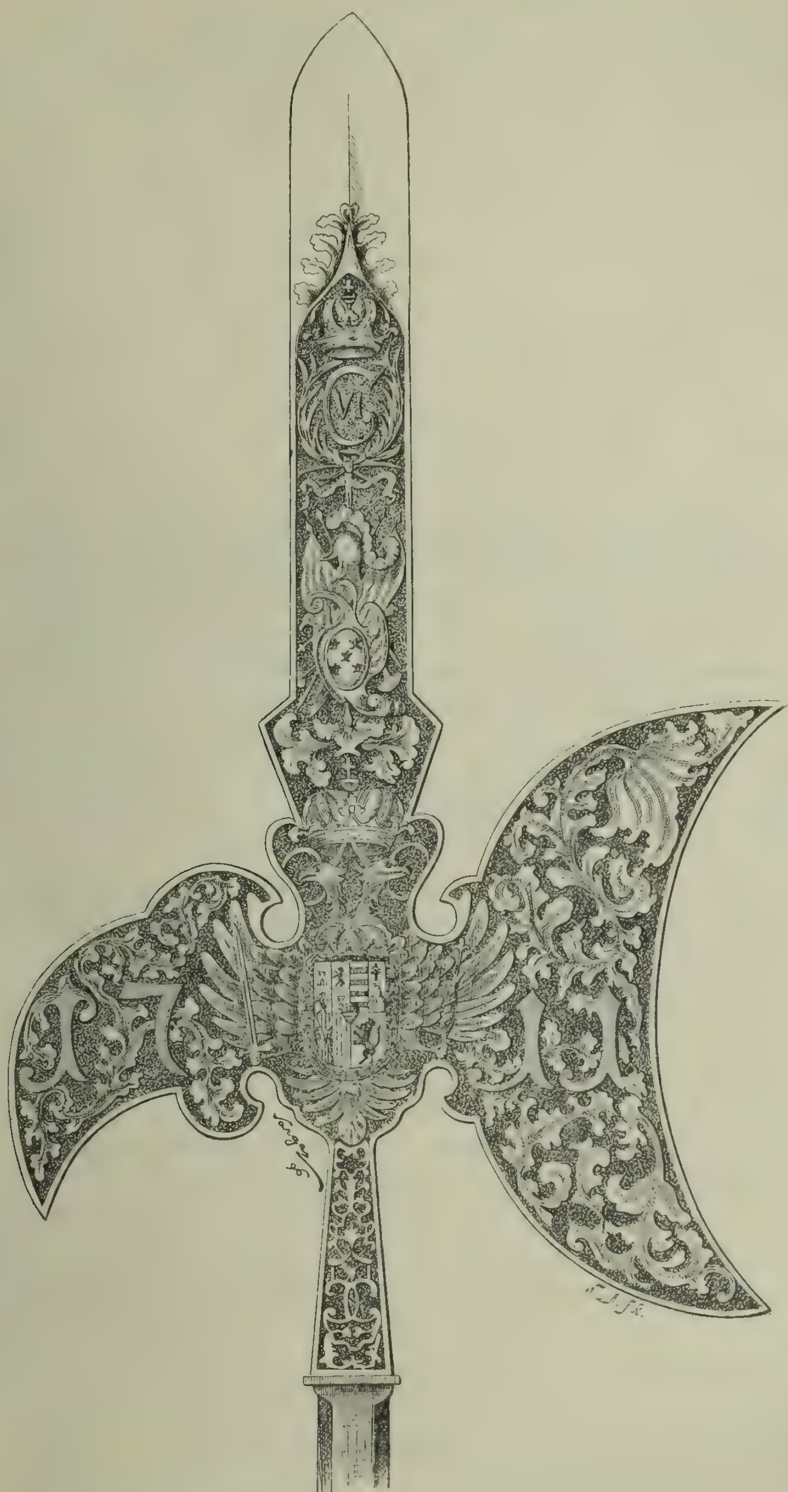
A penge hossza: 55 ctm., legnagyobb szélessége: 10 ctm. Súlya: 2 kiló.

(Lásd még *Karl Weiss:* «Katalog des Historischen Museums der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien.» IV. rész, 96. lap, 957. szám.) XVII. század vége. Bécsvárosi történelmi múzeum.

Alabárd, széles nyárspengével, félhold alakú bárdlappal és lehajló tüskével. Mind a penge, mind pedig a bárdlap barokkstylben kiétetett virágornamentekkel díszített, amelyek között az egyik lapon babérkoszorúban mondatszalag, egy virág, tetejében isten szemével és Amore et timore felirattal, a másik oldalon 16—94 évszám egy egyfejű koronás sas, a nyárspenge ugyanezen oldalán pedig egy czímerpaizs egyfejű sassal és a császári koronával, mely az aranygyapjas rendjel szalagja által van övedzve. A penge másik oldalán a pálmaágak között egy koronás I. (József) betű van beétetve. A penge alsó éle lángolt. Hossza: 43 ctm., szélessége: 6·5 ctm., a félhold alakú bárdlap: 20 ctm. Súlya nyelestül: 2 kiló 600 gramm. XVII. század.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

Díszalabárd, hasonló az előbb leírt bárdhoz, azzal a külnbséggel azonban, hogy nagyobb és kiétetett díszítése sokkal művészibb munka. Díszítése szintén barokkstylű s aranyozott alapon mélyen

3421

kiétetett. Az egyik oldalon a lombdísz között 17—11 évszám, közte a kétfejű koronás sas a birodalmi czímerrel mellén. A korona felett a pengén egy czímerpaizs öt pacsirtával (Ausztria czímere), körülvéve hadi jelvényekkel s e fölött pálmakoszorúban C VI koronás monogramm (Carolus sextus) díszíti. A másik oldalon középen a felhők által körülvett földgömb *Constantia et fortitudine* feliratú szalaggal s lobogókkal körülvéve, a pengén pedig lobogók fölött ülő sas, tropheumok és az aranygyapjas rendjel szalagja által körülvett egyesített magyar és cseh, koronás czímer díszítik. — Tokja szintén étetett díszítésű. Eredeti nyele négyoldalú, élein tompított.

A penge hossza: 48 ctm., szélessége: 6·5 ctm., a bárdlap magassága: 21 ctm. Súlya a 2 m. 11 ctm. hosszú nyéllel együtt: 2 kiló 700 gramm. — XVIII. század eleje. **Andrássy Géza gróf.**

Alabárd, széles kihegyesedő nyárspengével, ferdén leszegett tüskével és kis, erősen kikanyarított bárdlappal. A tüske felső részén egy a penge felé hajló horog van, míg a bárdlap két vízszintesen leszegett oldalán egy-egy kamóval bir. Mindkét oldalán étetett díszítés látható, a mely azonban már nagyon kopott. A díszítés magyaros stylű leveleket és virágokat ábrázol, a tüskébe pedig a mellékelt

bélyeg van kétszer beütve. A bárdlap mindkét oldalán körben egy czímerpaizs, felette I S betűk, két oldalán 15—75 (?) évszám. E két gerenda által négy részre osztott czímerpaizsban két zerge és két rózsa képezik a czímeralakokat. A pengén az egyik oldalon egy mezetlen nő, a másik oldalon pedig egy török harczos alakja látható. A penge közepén bordás, csúcsa négyélű.

Hossza: 28 ctm., legnagyobb szélessége: 6 ctm., a bárdlap 10 ctm. széles. Súlya a feketére mázolt nyéllel: 1 kiló 600 gramm. XVI. század.

Bécs városi történelmi múzeum.

Ágyú, nehéz-üteg, mintája, vörösrézből, alakja hasonló a 3431. szám alatt leírt mintához. A cső végkarimája alatt

FOEDVS IN TVRCAS ✣ REIP : PNAE : a gyűrű alatt pedig: INITVM ANNO M DCL XXX IV — felirat olvasható. E felirat alatt tiarát tartó két angyal és a velenczei szárnyas oroszlán.

A cső alsó részén katonai jelvények között az egyik oldalon a koronás kétfejű sas, a másik oldalon pedig tegezt és íjat tartó sas van kivésve. Az ágyú talpa 40 ctm. hosszú, a 12 küllős, széles talpú kerék 15 ctm. átmérővel bír. Az egyenletes vastag cső hossza 29 ctm., kalibere 28 mm.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Agyú, nehéz-üteg, mintája, vörösrézből. Alakra hasonló a 3648. szám alatt leirt mintához, csakhogy díszítése más. A cső felső részének díszítése, stilizált levélfonat között felhők alatt virágokon nyugvó női alakot, alatta pedig számos amorettet, a cső alsó részén a czímer alatt két kitátott szájú szörny között egy csónakázó alakot és két tritont ábrázol.

Az 50 ctm. hosszú ágyútalp 17 ctm. átmérőjű, 12 küllős széles talpú kerekeken nyugszik. A cső hossza 26 ctm., kalibere 25 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3423.

Állványon.

Puska, kanóczos szerkezettel. Csöve elül hengerded s egyharmadrészben nyolczszögletű. Nyeregalakú irányzékkal és czélgömbbel. Lőporserpenyője négyszögletű, ellenzővel és fogantyús fedővel ellátott. A kanócztartó hattyúnyakalakú. A csőbe a mellékelt két bélyeg beütve. A tusa és ágyazat újabbkori franczia-alakú. Töltővesszője fából vasfoglalványnyal. A cső hossza: 1 m. 8 ctm., a tusával 1 m. 48 ctm., ürátmérője: 19 mm. Súlya: 3 kiló 800 gramm. — XVII. század.

Magyar kir. honvédségi Ludovika Akadémia.

Puska (11 drb), muskéta, kanóczos, elől hengerded, hátul nyolcz oldalú csővel, négyszögű, lapos lőpor-serpenyővel, a melyen hengerded fogójú fedőlemez és ellenző van. A kakas hattyúnyak alakú. A cső közép lapján tíz puskánál koronás L (Lipót császár initialéja) van beütve. A tizenegyedik puskán birodalmi alma kereszttel, ez alatt pedig · I · C · betűk láthatók. Ez utóbbi fegyver lőpor-serpenyőjében egy domborúan kivert W betű is látható. A tusákon H. vagy P betűk és VIII-as számok vannak beverve.

(A koronás L bélyeg kiadva: Dr. *W. Erben* «Katalog des k. und k. Heeres-Museums», II. Theil 156. lap, 172. sz. alatt.) A cső hossza 1·04 m., a tusával 1·43 m. Súlya: 4 kilo és 200 grammtól 4 kilo 600 grammig váltakozik. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (2 drb), nyolcz oldalú, síma csövű, födött kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel.

A cső ágya keskeny s közepén csatorna, az őzpata alakú tusa

pofalapja a hasonló tusákhoz képest sokkal ferdébb s nyakán levél alakú díszítés van kifaragva.

A szerszám-lemezen: HEINRICH WINCKE /BRESLAV fölirat látható.

A tusában levő golyótartó lemeze bordás s négy sor vékony elefántcsont lemezkével díszített.

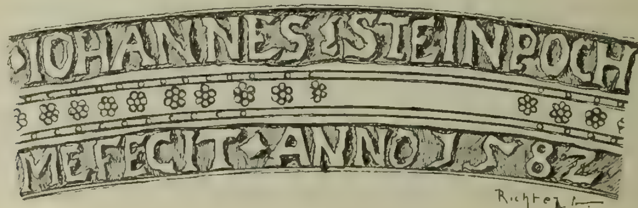
A cső hossza 88 ctm., a tusával 1·19 m., az űr átmérője 9 mm. Súlya: 2 kilo 100 gramm. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

Sugárágyú mintája bronzból. A cső hátsó lapján dombormívű csatakép látható, a mely fölött két magasan kiemelkedő gyűrű van. E gyűrűk után 1·5 mm. nagyságú gyújtó lyuk van a csőbe fúrva, amelynek két oldalán a gyújtólyuk záró lemeze számára három fület látunk.

A záró lemez hiányzik. A lyuk fölött IOHANNES STEINPOCH | ME FECIT: ANNO 1582 felirat olvasható. A felirat után két gyűrű következik, ezek után pedig a két forgó tengely és a stilizált delfin alakú fülek. A delfin fülek után következő gyűrű, mellső részén stilizált akanthuslevél-dísz van, amelyhez hasonló dísz a cső végén is

látható a magasan kiemelkedő gyűrű előtt. A cső fenekén kiöntve négy lovas kocsin vágtató Phaeton alak látható.

Az ágyú talpa 38 ctm. hosszú, és sárgaréz vasalással ellátott.

A kerekek átmérője 7 ctm., talpuk 3 ctm. és hat küllősek.

A cső 29·5 ctm. hosszú; a kaliber 15 mm. A cső súlya: 2·500 gr.

Migazzy Vilmos gr.

Puska, hátracsapó, kereklakatos szerkezettel. Nyolcz szögletű, síma, csöve irányzékkal és czélgombbal van ellátva. A cső végig fában van ágyazva. A csiholó kerék a lobbantyú-lapon kívül fedet-

lenül van alkalmazva és a perselyen aczél födő van, mely a felhúzáskor, azt szabadon hagyva, előre csúszik. A puskatusa ív alakúan lefelé hajló és nyolczszögletűen laposra van faragva. A csőbe

köralapba hat küllőjű csillag van kovácsbélyeg gyanánt beütve. A puskatusába egy kihúzható ajtócskával elzárt rekesz van kivésve. A cső hossza 102 ctm., a csőűr átmérője 15 mm. XVII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, két csövű, forgatható, őzpata alakú tusával és előrecsapó kovás szerkezettel. A csövek nyolcz oldalúak és keskeny keményfa ágyba vannak beágyazva. A tusa széles lapján sárgarézbe metszett szarvas látható.

A cső hossza 83 ctm., a tusával 1·11 m., az űr átmérője 11 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hátra csapó, kereklakatos szerkezettel. Nyolcz szögletű, síma csöve kettes irányzékkal van ellátva (a czélgomb hiányzik). A csiholó kerék a lobbantyú-lapon belül van. A lobbantó-serpenyő fölé zárólap van alkalmazva, mely a kerék fölhúzásánál előre csúszik s azt szabadon hagyja. A sárkány vésett és áttört mívű s a kézzel való fölhúzáshoz is egy hajtott és lapos gombbal ellátott nyéllel van ellátva. A lobbantyú-lap vésett díszítésű. A puska tusája jobbfelé kifelé hajlottan van faragva s az arcz ráfektetéséhez a bal oldalon homorítva van. A puskatusában a jobb oldalon egy kihúzható ajtócskával ellátott üreg van kivésve. A csőben MAXIMILIAN . WENGER fegyverkovács neve van bevésve. A cső hossza 101 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. Súlya: 3 kilo 700 gramm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, előrecsapó kovás szerkezettel. Síma vas csöve nyolcz szögletre van alakítva s egy sárgaréz pánttal az agyhoz foglalva. A rugó-szerkezet a lobbantyú-lapon kívül van alkalmazva. Foglalvány és tusaborító sárgarézből való. A diófa ágy tusája olaszosan ív alakban lefelé hajlott. A csövön czélgomb és LAZARINO COMINAZZO olasz fegyverkovács neve van bevésve. (Ezen híres csőkovácsra nézve az adatokat lásd: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893. 1027. lap.) A sugár, vékony, fúrott cső hossza 108 ctm., a csőűr átmérője 14 mm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, előrecsapó kovás szerkezettel, melynek csöve kiindulásánál nyolcz szögletű, két harmad részben pedig hengerded. A csappantó rugó szerkezet a lobbantyú-lapon kívül van alkalmazva. A foglalvány, tusaborító és sátorvas vésett és áttörtmívű sárgarézből van. A sárkány és lobbantyú-lap vésett díszítésű. A sátorvason a Batthyány-család czímere van bevésve. A puskaágy habos körís fából, készült s francziás szabású. (Hasonló kiadva: *W. Boeheim* «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig, 1890. 480. l.) A cső hossza 95 ctm., a csőűr átmérője 18 mm. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Muskéta, kereklakatos, hátracsapó szerkezettel, végig tölgyfába ágyazva. A síma vascső félig nyolcz szögletű, közepétől kerek, vas irányzólappal és végén vas czélgombbal van ellátva. A sárkány lecsappantásához szükséges rugó és az idő előtti elcsappanás meggátlására szolgáló rugós kapocs a lobbantyú-lapon kívül van alkalmazva. (Hasonló szerkezet kiadva *M. Thierbach* «Die geschichtliche Entwickelung der Handfeuerwaffen» Drezda, 1886. 35. lap 67. ábra.) A puskacsőben egy úszó hattyú H. K. betűkkel van kovácsbélyeg gyanánt beütve. Hasonló bélyeg ki van adva a «Katalog des k. u. k. Heeresmuseums» czímű munka 156. lapján. A cső hossza 122 ctm. A csőűr átmérője 17 mm. A puskaágy nehány lombvésettel borított elefántcsont lapocskával van díszítve és a puskatusában egy kihúzható ajtócskával ellátott rekesz van a puskaszerszám elhelyezésére. XVI. század közepe.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska hasonló a 2962. szám alatt leirt puskához, csakhogy csöve vastagon aranyozott. A szerszám-lemezt ostromlott vár kivésett látképe díszíti, a kerék pedig hadi jelvények között álló kétfejű sast ábrázol. A tusából a kerülék alakú betét-lemez hiányzik.

A cső hossza: 78 ctm., a tusával együtt: 1·03 m.; az űr átmérője: 13 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (2 drb), hasonló a 2961. szám alatt leírt puskához, csakhogy a kakas vésett fejet ábrázol s a szerszám-lemezen párbajozó lovasok vannak finoman kivésve. A cső középlapján IOHANN LEHNER puskaműves neve van bevésve. Az ágy és a golyótartó fedőlemeze szarúval díszített. A cső hossza 85 ctm., a tusával 1·13 m., az űr átmérője 15 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (10 drb), kanóczos, czélgömbös és irányzékos, elől hengerded, hátul nyolcz oldalú csővel. A lőpor-serpenyő ellenzővel és tolókás födővel bír. A cső fölső középlapján: egy hattyú, H és (K ?) betűs kovácsbélyeg van beütve, a szerszám-lemezen pedig H P monogrammos bélyeg látható. A bélyeg kiadva: *W. Erben* «Katalog d. k. u. k. Heeres-Museums», II. Theil. 156. lapján, 173. szám alatt.

A tusa háromszög alakú, alsó lapja homorú, s a nyakán a nagy ujj számára kivágással ellátott.

Az ágy és tusa feketére fényezett.

E puskához hasonló kiadva: *Fr. Pichler* «Das Landes-Zeughaus in Graz», XXXIV. tábla 2. ábráján. A cső hossza 1·19 m., a tusával 1·55 m.; az űr átmérője 17 mm. Súlya: 5 és 6 kilogramm között váltakozik. A XVI. század első feléből.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, két hengerded csővel, s mindkét oldalán előrecsapó kovás szerkezettel. A puska különben hasonlít a 3600. szám alatt leírt puskához.

A csövek kéken vannak futtatva. A keskeny nyakú francia tusa aranyozott sárgaréz tusaborítóval és ugyanolyan ravaszvédővel bír. Az ágy egyik oldalán hasonló négy hüvely van megerősítve, a fa töltővessző számára. A tusa nyakán a Batthyány-czímer van sárgaréz lapba bevésve.

A cső hossza 1·9 m., a tusával 1·47 m., az űr átmérője 15 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska nyolcz oldalú síma csővel, irányzék- és czélgömbbel, nagy kereklakatos hátracsapó kovás szerkezettel. A cső vége gyűrűs és kivésett levél alakú díszítéssel bír. Az ágy bordás, lapos, fölül lekerekített háromszög alakú és sárgaréz vonalakkal bevert díszítésű és közben vésett elefántcsont betétekkel ékesített. A sátorvas eleje kanalas. A cső baloldali lapjában tojásdad alakú mélyedésben L A betűk vannak beütve.

A cső hossza: 1·27 m., a tusával: 1·61 m.; az űr átmérője: 14 mm. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta, hasonló a 3648. szám alatt leírt mintához. Díszítése durván vésett. A cső felső részében stilizált leveleket s közöttük négy összefogódzó férfit, az alsó részben a két gyermek-angyal által tartott czímer alatt két terebélyes fa között egy törököt leverő buzo-

gányos magyar vitézt látunk. Az egyszerű, 49 ctm. hosszú ágyútalp nagy agyú, széles talpú, 12 küllős, 16·5 ctm. átmérőjű kerekeken nyugszik. A cső hossza 33 ctm., a kalibere 16 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta, hasonló alakú a 3648. szám alatt leirthoz, díszítésének egy része hasonlít az előző példány díszítéséhez, a melyhez még a következő alakok járulnak: egy szárnyas fej, amelynek szárnyairól szalagon csüngő szőllőfürtök lógnak le, egy furulyás, koszorút tartó angyal-alak, és egy pánczélos lovas vitéz, futó agárral. A czímert két oldalt egy-egy sas tartja. A szárnyas fej alatt 14. szám látható.

Az ágyú talpa 51 ctm.; a kerék 12·5 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 37 ctm.; kalibere 10 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú, sugár-, mintája, bronzból. A cső durván kifaragott díszítéssel bir, a melyek gyümölcskoszorút, állat- és mythologiai alakokat és egy czímert ábrázolnak.

A 12 küllőjű kerék nagy agygyal és széles talppal bír, a mely vaskarikákkal van vasalva.

A lafetta kemény fából van. A cső hossza 37 ctm., az űr átmérője 11 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, kanóczos, négyszögletű lőpor-serpenyővel, hattyúnyak alakú kanócz-fogóval, kétharmad részben síma, egyharmad részben nyolcz oldalas, kis czélgömbös és irányzékos csővel. A csőbe S V L suhli puskaműves bélyege van beütve.

A fegyver ágya bükkfából készült, lapos, széles tusával, amelynek nyaka kivágott. A tusa nyakába G F E összefont monogramm van égetve. Töltővessző hiányzik. A XVI. század elejéről. A csőűr átmérője 19 mm., hossza 0·98 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, egész rövid, kurlandi tschinka, kereklakatos szerkezetű, hasonló a 2958. szám alatt leírt fegyverekhez, azzal a különbséggel, hogy az ágy egészen egyszerű síma és csak két csavar helyén van egy-egy kerek csontlemez betét, a töltővessző csatorna elején, valamint az ágy végén csonthüvely van.

A csőűr átmérője: 14 mm.; hossza: 0·71 m.; a tusával együtt: 0.97 m. A XVII. század elejéről.

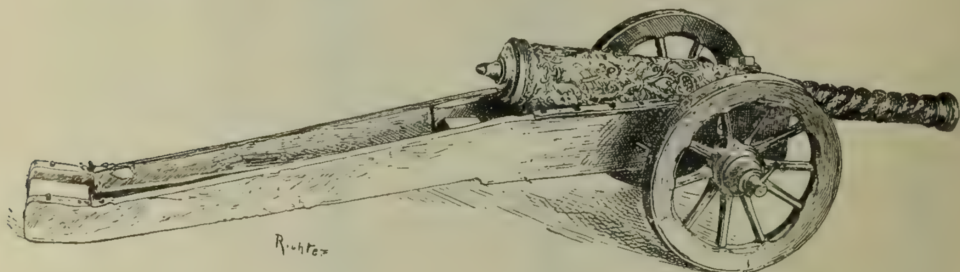
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3061. 3423. 2967.

3424.

Agyú, hosszú, sugár, mintája vörösrézből. A cső eleje babérlevelekből álló csavarmenetesen haladó, magasan kidomborodó díszszel bír, az alsó részén gyümölcs-füzérek, összefonódó levelek, torzfejek és torzalakok és két angyal által tartott hét ágú koronás czímerpaizs

van kivésve. A 67 ctm. hosszú ágyútalp 10 hosszú küllős, 18 ctm. átmérőjű kerekeken nyugszik. Az előre vékonyodó cső hossza 47 ctm., kalibere 16 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3427.

Zászló, temetkezési, stylizált magyar virágokkal gazdagon beszőtt piros damasztselyemből, keskeny piros rojttal szegve; egyik szárnya rendkívül megrongált állapotban s mindkét szárny hasonló színű nagy piros bojttal ellátva. Szélein aranyfestésű szegély s a szöveten elszórva aranyfestésű magyar motivumok. Középen egy oldalt az Esterházy-czímer, s az áttörtmívű csillagos vaslándzsában végződő fehér alapon kék és vörös váltakozó gyűrűkkel és két fekete sastollal díszített síma, belül üres zászlórúd hosszában a szöveten következő aranyfestésű felirat: SPLIS AC MAGNIFICVS DOMINVS | CASPARVS ESTERHASI DE GALANTHA, IN CONFLICTU | AD PAGVM NAGY VEZEKENI ADUERSUS TURCAS COM | MISSO, PRO DEO, FIDE, ET PATRIA, CHRISTIANO ELIBE | RANDORUM CAPTIVORUM ZELO IMPULSUS, GLORIOSE | OCCUBUIT. DIE 26. AUG. ANNO 1652. ÆTATIS SUÆ 24. A szövet másik oldalán a keresztre feszített Krisztus és sirató Magdolna olajfestésű képe. A zászló hossza a szárny csúcsáig 4·81 ctm., szélessége 2·10 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3428.

Puska (2 drb), előrecsapó kovás szerkezettel. Csöve kiindulásánál nyolcz szögletű, tovább hengerded és eredetileg kékre volt fut-

tatva. A sárkány és lobbantyú-lap alakokkal és lombdíszítéssel gazdagon kivésett. Az ágy diófa, foglalvány, sátorvas és tusaborító vésett és áttörtmívű aranyozott sárgarézből van. A cső közepéig érő előagyon levő s a csőre forrasztott első puskavessző-gyűrű is rézből van. A csőbe LORENTZ NEÜREUTER A PRAG fegyverkovács neve van bevésve. Az egyik cső hossza 94·5, másiké 110·5 ctm., a csőűr átmérője 15 mm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, kanóczos, hasonló a 3026. sz. alatt leírt fegyverhez. A fegyverkovács bélyege más: egy csillag, fölötte egy G betű. Az irányzék a serpenyő-ellenző mellett van.

A fegyver fa alkatrészeit a szögek helyein csontbetétek díszítik, nagyobb vésetekkel. A tusán egy kerek csontlemezen rosetta-ékítmény, a serpenyő-ellenző alatt pedig szintén ovalis csontlemezen egy arcz van bevésve. Több csontlemez és a töltő-vessző hiányzik.

A csőűr mérete 19 mm.; hossza 1·32 m.; a tusával együtt 1·59 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3429.

Vértes-csizma (egy pár), feketére festett vastag talpbőrből, trombitás szárral, melynek belső, a nyereg felé eső oldalai párnázottak. A csizma torkára széles talpbőr-pánt borul, hátul szíjazattal összecsatolva s ugyan e pánttal a felcsatolt hajtott nyakú és csillag-taréjú vassarkantyú két oldalt egy-egy vasgomb által függ össze. (Hasonló kiadva: Oscar *Teuber:* «Die Oesterreichische Armee 1700—1867.» Wien, 1896. I. füzet, 23. lap.) XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3430.

Alakon.

Fegyverkabát, dragonyos főtiszti, fehér szarvasbőrből. Szegélyein vörös bársonyon ezüsthimzésekkel s az újjak vörösbársony hajtókáin szintén barok ezüst virágarabeszkekkel van behimezve.

Elől a kabát két szárnya és hátul a bevágásnál a két szárny visszahajtva fel van gombolva, hogy a lépésnél ne akadályozza annak viselőjét. A 13 gombbal ellátott mellény a kabát belsejébe be van varrva.

Hossza: 1 m. és 2 ctm., mellbősége: 34 ctm. Újjak hossza: 58 ctm., a hajtóka szélessége: 19 cm. — XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3430

Félvért, magyar, vastag, csiszolt vasból, mely kékre van futtatva. Áll mell- és hátvértből és sisakból. Hasonló a 2743. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy aranyozás csak a vállpántokon, a sisakorombogláron és az orrvédőn van s ennek levélcsúcsa nincs áttörve. A vért és sisak fehér szarvasbőrrel van bélelve s a szélek körül vörös bársonyszegély áll ki. A sisak és vért súlya: 20 kiló 200 gramm. XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

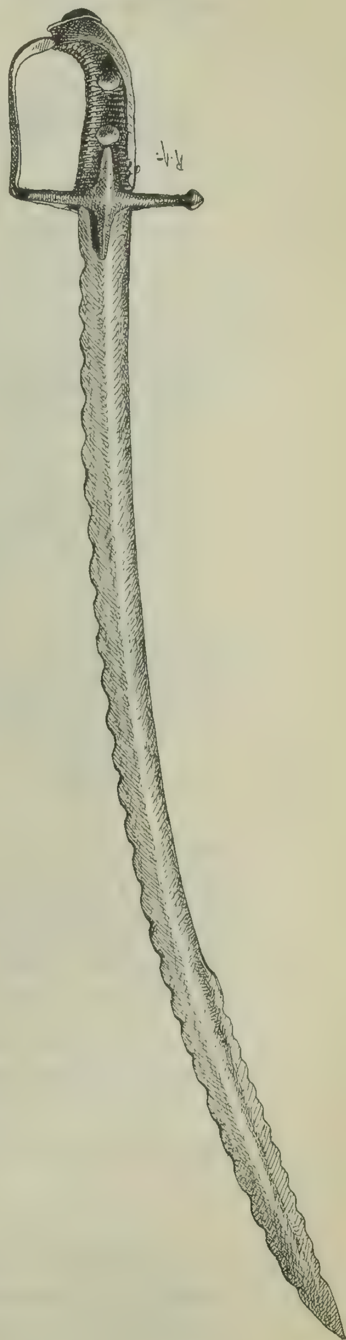
Vértes-csizma, magas szárú, erős bagaria bőrből, szíjazatra erősített fekete sarkantyúkkal. Pálffy János gróf nádor csizmái, a melyeket a franczia háborúban a hohenlindeni és malplaqueti ütközetben használt. A csizma magassága 64 ctm., felül a szár 31 ctm. széles, a lábfej 28 ctm. hosszú. XVIII. század. Id. Pálffy János gróf.

3437.

Tarsoly, banderiális, paizs alakú, sárga szattyánból, borító lapja széles aranypaszománttal körülszegve. Arany sujtásdíszszel körített fekete bársony mezejében hármas halmon álló, szájában magyar kardot tartó bagoly van domborúan himezve. Zala és Sümeg banderiumának tarsolya 1791-ből.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3438.

Pisztoly (4 drb), lovassági, a XVII. század elejéről, a suhli fegyverkovács bélyegével. A cső nyolcz oldalú, sima, sem czélgömb, sem irányzék nincsen rajta; különben kereklakatos, elölcsapó, kovás

szerkezetű, minden díszítés nélkül. A puskaműves S V L jegye mellett az egyik pisztolyon még egy kutyafej alakja is látszik. A kovatartó nyaka egyenes. A markolat tusa hatoldalú vas borítóval van ellátva. A ravasz-csaptató rugóval ellátott. A csőűr átmérője: 15 mm.; hossza: 0·33 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3440.

Szablya, lángolt élű, keskeny, magyaros, gyengén görbülő pengével, a melynek 24 ctm. fokéle is lángolt élű. Mindkét oldalán egész a csúcsig futó széles homorú vájat van, a melyben az egyik oldalon FRINGIA szó elmosódott betűi láthatók.

E szó előtt még valamely más szó is be volt vésve, de ebből csupán a kezdő betű: A látható, míg a többi teljesen lekopott. A markolat vége

gyengén hajlott, spárgával körülcsavart és ezenfelül fekete bőrrel bevont. Az egyenes keresztvas kézvédővel bir, a mely a markolatkupakkal van összekötve. Ez utóbbi a markolat gerinczét is fedi. A kupakon az egykori aranyozás nyomai látszanak.

Hossza: 85 ctm., szélessége 3·5 ctm., súlya 700 gramm. XVII. század második fele. Erdélyi múzeum-egylet régiségtára, Kolozsvár.

3441.

3441

Szablya, széles pengével, a mely mindkét oldalon élesen kiemelkedő gerinczczel bír. Az egyik oldalon csillagkoszorú övezte koronás fővel szűz Mária, balján a gyermek Jézussal, jobbjában kormánypálczával, a félholdon állva palásttal, a melyben alul Magyarország címere látszik, van bevésve.

Ajkától jobb kezéig futó mondatszalag látható, a mely a palást szélén bevésett *Accipe S. gladium Munus a Deo* mondatra irányúl.

A szűz Mária képe alatt: MATER DEI PRÓ. | ·TET-RIX VNGARIÆ | SVB TVVM PRÆSI- | DIVM CONFVGIO. | mondat van bevésve. A penge másik oldalán a kettős kereszt felett: IN | HOC SIGNO | VINCES; alatta pedig: DEVS EXERCITVM | BELLATOR FORTIS | SIME ESTO MECVM felirat látható. Az aranyozott, egyenes, sárgarézből készült keresztvas kézvédője eltörött, csak egy része maradt meg. A bőrrel bevont markolat sárgarézsodronynyal körülcsavart.

Hossza: 83 ctm., szélessége: 4·5 ctm., súlya: 700 gramm. XVIII. század eleje. Forster Gyula.

3442.

3442

Kard, török (kilids) gyengén görbülő, keskeny pengével, a melynek mindkét oldalán aranynyal bevert igen szép arabeszkekkel díszített, s hosszú

mondatszalag taalik írásban fut végig, a mely azonban nagyon hiányos, lekopott; valószinűleg persa párversek. Az arabeszk díszítés felett az egyik oldalon:

كهيعص خٍم عسق

a másikon:

بو كلت اللّٰه على

felirat olvasható. A markolat újkori, olyan, mint a gyalogtiszti kardoké.

A penge hossza: 85 ctm., szélessége: 3·4 ctm., súlya: 970 gramm. XVIII. század eleje. Forster Gyula.

3449.

Buzogány (csumak) gerezdes, sárgarézből, melynek körte alakú fejét tizenkét vésett gerezd képezi s ezek közűl kilencznek a belső lapja lombdíszítéssel áttörtmívű. Barna puszpángfa nyele két hosszú

sárgaréz pánttal van bevonva. Állítólag e buzogánynyal zúzatott be Eszterházy László sisakja a vezekényi csatában (1652). (Lásd *Majláth Béla* «A történelmi kiállítás kalauza» 268. lap.) A buzogány hossza 54 ctm. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3450.

Pisztoly, előrecsapó kovás szerkezettel. Csöve sárgarézből, félig nyolcz szögletű, félig hengerded alakú s végén trombonszerűen kiszélesedő nyilással bír. Foglalvány, sátorvas és tusaborító, valamint a töltővessző-gyűrűk vésettmívű sárgarézből vannak. A csőben «*London*» és két kovácsbélyeg és az aczél lobbantyúlapon «*J & W. Richards.*» van bevésve. A cső hossza 22·5 ctm., a trombonszerű csőnyilás 2 ctm. XIX. század eleje.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3452.

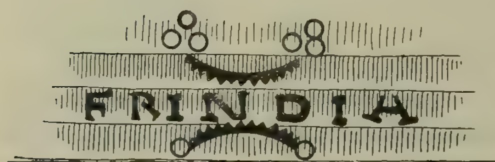
Pisztoly, elől hengerded, hátul nyolczoldalú, síma csővel, előre csapó kovás szerkezettel. A faragott tusa és ágy töredezett és a betétek hiányzanak belőle. A sátor ezüst, de törött, hiányos. A csövön

GEORG KEISER IN WIENN, Alt 90 Jahr, van kivésve. (Keiser György puskaműves Bécsben. Született: 1647, meghalt 1732. A császári udvar számára is ő dolgozott. *Boeheim*, Waffenkunde. 648. l. Miután e csövön saját maga véste be, hogy 90 éves korában készítette; ellene mond *Boeheim* adatának, a ki szerint 85 éves korában halt volna meg.)

A cső hossza: 22·8 ctm., a tusával: 36 ctm., ürátmérője: 14 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyányi-Strattmann Ödön hg.

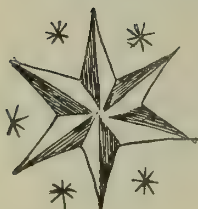
3456.

Szablya, magyarosan görbülő pengével, a mely hosszú fokéllel bír és ettől kezdődőleg kiszélesedik. A homorú vájatban a mellékelt bélyeg és FRINDIA szó van beütve. XVII. száz. eleje.

Tartományi hadszertár, Grácz.

3457.

Kard, török, hullámosan dömöczkölt pengével. Egyenes keresztvasa aranyozott ezüstből van arabeszk-vésetekkel. Törökös hajlású markolata eredetileg piros bársonynyal volt borítva, melyet áttört és vésettmívű aranyozott ezüst-borítás fedez.

Hüvelye fából van, piros bársonynyal borítva, mely fölött a hosszú hüvelynyilás-pánt, valamint a csúsztató pánt áttörtmívű és úgy ezek, mint a két karikás pánt aranyozott ezüstből készültek és vésett virág-arabeszkekkel vannak díszítve. A penge hossza 84 ctm., szélessége 34 mm. E kardot II. Gusztáv Adolf svéd királynak Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ajándékozta. XVII. század.

A svéd királyi udvari múzeum, Stockholm.

3460.

Szablya magyar, széles homorú vájattal, a melyben az egyik oldalon két csillag és a sugárzó nap, a másik oldalon ugyancsak két csillag és közte a félhold van bevésve.

3460

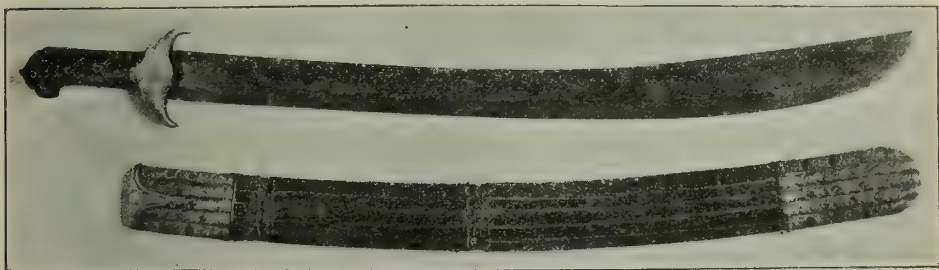
A bordás markolat, bőrrel bevont s a gerinczén végig futó markolatkupak bordás gyűrűvel van le-

szorítva. A keresztvas két oldalán bujtató lemezzel bír, s az egyik vége lehajlott, a másik vége pedig a kiszélesedő kézvédőbe megy át. Hossza: 79 ctm., szélessége: 3·7 ctm., súlya: 600 gramm. A penge a XVIII. század első feléből, a markolat a XIX. századból való.

Bécsvárosi történelmi múzeum.

3461.

Kard, lengyel karabella alakú markolattal, gyengén görbülő és vége felé kétélű pengével, melyen egy oldalt csipkézett szélű félhold van kovácsbélyeg gyanánt beütve. A markolat szarúcsontból van; a keresztvas niellós és vésettmívű félhold alakú ezüst tok,

melynek két csúcsa a penge éle és foka felé görbül. A fekete sagrinbőrrel bevont hüvely függélyes, széles bordázattal bír és ugyancsak ily bordázatúak a csúsztató és hüvelynyilás-pánt is, melyek szintén ezüstből vannak, niellós és vésettmívű virágokkal borítva. A karikás pántok hiányzanak. Részben hasonló kiadva: *W. Boeheim* «Kunsthistorische Sammlungen des allerhöchsten Kaiserhauses», Wien, 1893. XLV. tábla, 6. sz. A penge hossza 74 ctm., szélessége 48 mm. XVI. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3473.

Kengyel (2 drb), török (üzengi), sárgarézből, széles áttört, kevéssé domború talpallóval, és háromszög alakú oldalszárakkal. Szélessége 13 ctm., hossza 21 ctm., az oldalak magassága 12 ctm. A XVI. századból. (Hasonló kiadva *R. Zschille:* Die Steigbügel. Berlin, 1896. VIII. Tábla 1. sz.).

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3475.

Karabély, hosszú csövű, hátracsapó, kereklakatos szerkezettel. A cső elől hengerded és hátul nyolcz oldalú. A középső lapon két paizs alakú bélyeg van beütve az egyiken MF betűkkel, melyek

a szerszám-lemezen is be vannak ütve. A cső ágya, a hosszúkás tusa és ennek nyolcz oldalú tojás alakú gombja finom elefántcsont lemez és gyöngyház betétekkel gazdagon díszített.

A cső hossza 55 ctm., a tusával 77 ctm., a csőűr átmérője 9 ctm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány Strattmann Ödön hg.

3477.

Karabély, hosszúcsövű, kereklakatos kovás szerkezettel.

A nyolcz oldalú cső irányzékkal és czélgömbbel bír, arany és ezüst bevert díszítésű.

Az öt oldalú lefelé görbülő őzpata alakú tusa és a cső ágya elefántcsont és gyöngyház betétekkel igen gazdagon díszített. A betétek állatokat, virágokat és guitározó angyal-alakokat ábrázolnak.

A félkörű sátorvas szintén szépen díszített.

A cső hossza 48 ctm., a tusával 72 ctm., a nyolcz oldalú csatornás csőűr 1 ctm. átmérővel bír. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3478.

Pisztoly (2 drb), Lazarino Cominazzo bresciai puskaművestől. Hasonló a 3062. sz. alatt leírt pisztoly-párhoz. A cső eleje síma, hengeres, az alsó harmada bordás. A szerszám-lemezen Fiorentino In Brescia felirat olvasható, a monteur neve. A tusa dombormívű díszítéssel. A tusa agya hasonló díszítésű borítóval van vasalva. A fa töltővessző vasalással bír. A vékony falú csőűr átmérője: 15 mm.; hossza: 0·317 m.; a tusával együtt: 0·49 m. A XVII. század közepéről.

LAZARINO COMINAZZO

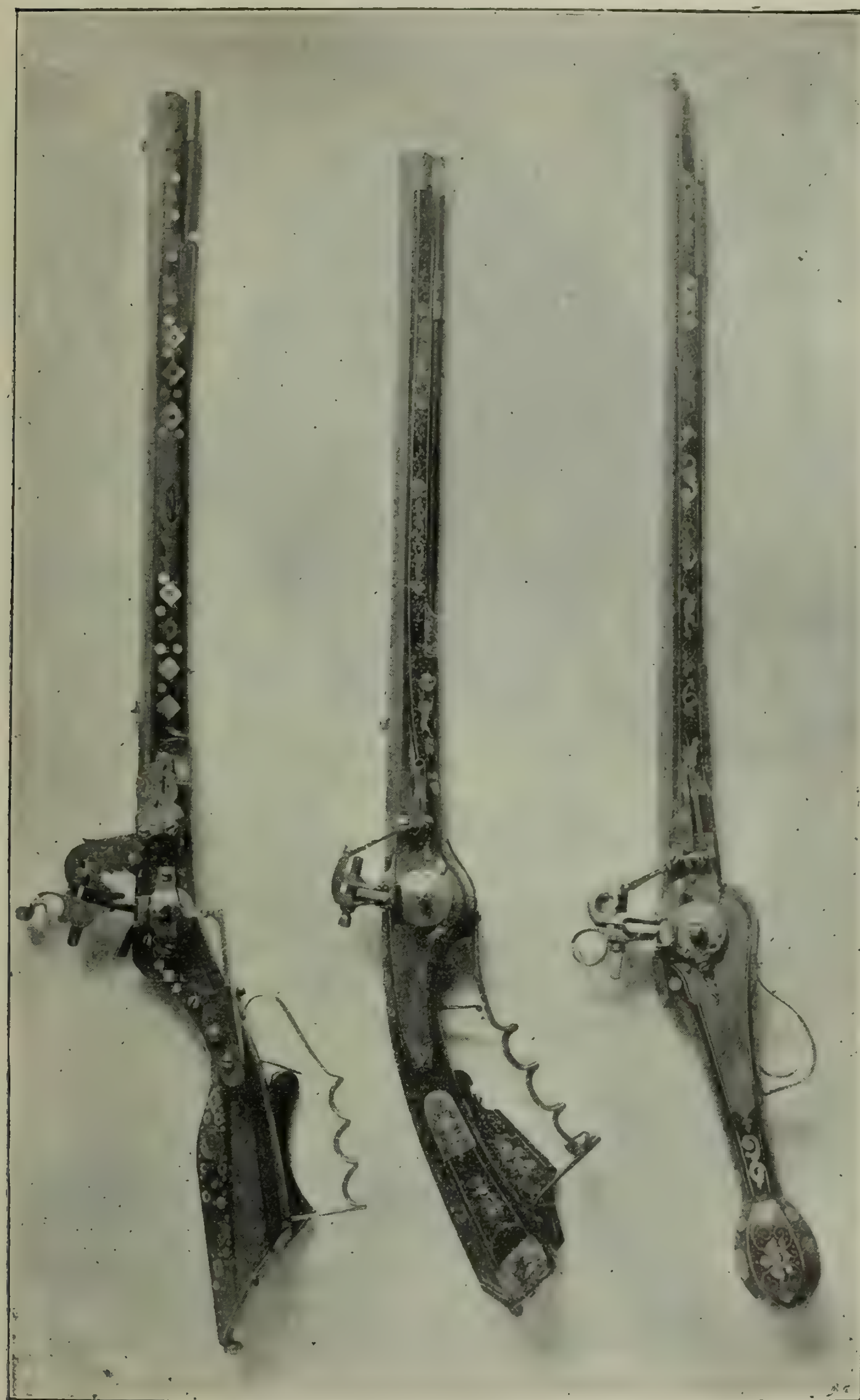
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3480.

Pisztoly, hosszú, két harmadrészben tizenkét oldalú, egy harmadban bordázott csővel, hengeres lőporserpenyővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső fölső lapján ANGELO ⋆ LAZARINO ⋆ COMINAZZO.

ANGELO LAZARINO COMINAZZO

puskaműves neve olvasható, a ki a XVI. században Gardonneban élt és működött.

2782 3477 3475

A szerszámlemezen D : CO | JOB betűk vannak bevésve. (Lásd *W. Boeheim:* Waffenkunde 662. lapon.)

A pisztoly ágya bordázott és levél alakú faragványokkal díszített.

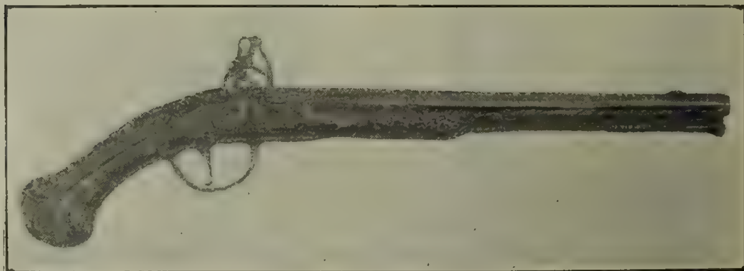
A tusaborító és sátorvas, valamint a töltővessző hüvelye áttört mívű s domboruan művészileg vésett aczéllapokból készült. A fa töltővessző vége vasalt.

A cső kalibere: 13 mm.; hossza 36 ctm.; a tusával: 52 ctm.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

3483.

Pisztoly, kovás szerkezettel. A cső hengeres, tűzkamrája öt lapú; a felső részén ezüst díszítéssel. A három alsó lapon araanytusiában két

ülő női alak, a középső lapon pedig álló Pallas-Athéne alakja látható. A szerszám-lemezen két angyal-alak és egy szalagon *Georg Keiser*, puskaműves neve van bevésve. E puskaműves 1732-ben élt és 85 éves korában halt meg. A pisztoly ágya dombormívű faragással, aczél és ezüst betéttel díszített. A tusaborító vésett és áttört díszítésű.

A csőűr átmérője: 15 mm.; hossza: 0·342 m.; a körte alakú tusával: 0·52 m. Fa töltővesszővel.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3487.

Kantár, kantárszárral karmazsinbőrből. A szijazat domborúan kivert, hosszúkás, fölül domború, alul homorú oldalakkal biró aranyozott sárgaréz pikkelyekkel díszített, ezüst félgömbökből alkotott lánczos homlok- és pofadíszszel.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3489.

Csótár vörös posztóból. Széle kettősen alkalmazott széles arany paszománttal van körülszegve. A csótár mind a négy szögletében domború aranyhímzésű hadi jelvények közt F. II. s e fölött császári korona van aranynyal hímezve. XIX. század eleje.

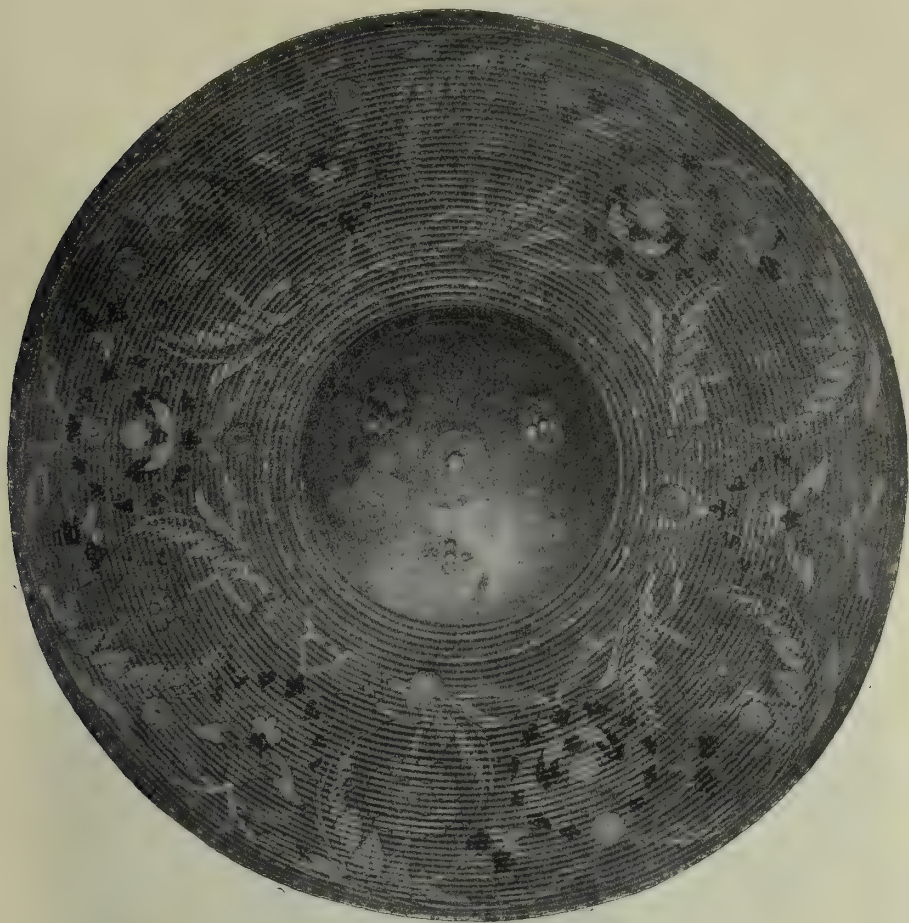
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3491.

Kerek paizs (kalkan) török. Vékony fügefavesszőből fonva. Az egyes léczek körűl vannak csavarva finom arany sodronynyal (szirma) és tarka selyem (ipek) fonallal akként, hogy ez által vörös alapon összhangzó színvegyületben a legszebb keleti persa stilű virágornamentikát tűnteti föl. A paizs közepén 21 ctm. átmérőjű domború vasdudor van, a mely aranynyal bevert arabeszkekkel és levelekkel díszített, közöttük négy bogláralakú és rekeszes (senbereklű) foglalványban almandin és türkiszszel kirakott. (Az ékkövek egyrésze azonban hiányzik.) A dudorszélén, a paizs dícséretét tartalmazó tizenkét persa fél vers van gyönyörű neszk-taalik arany betűkben beverve.

3492

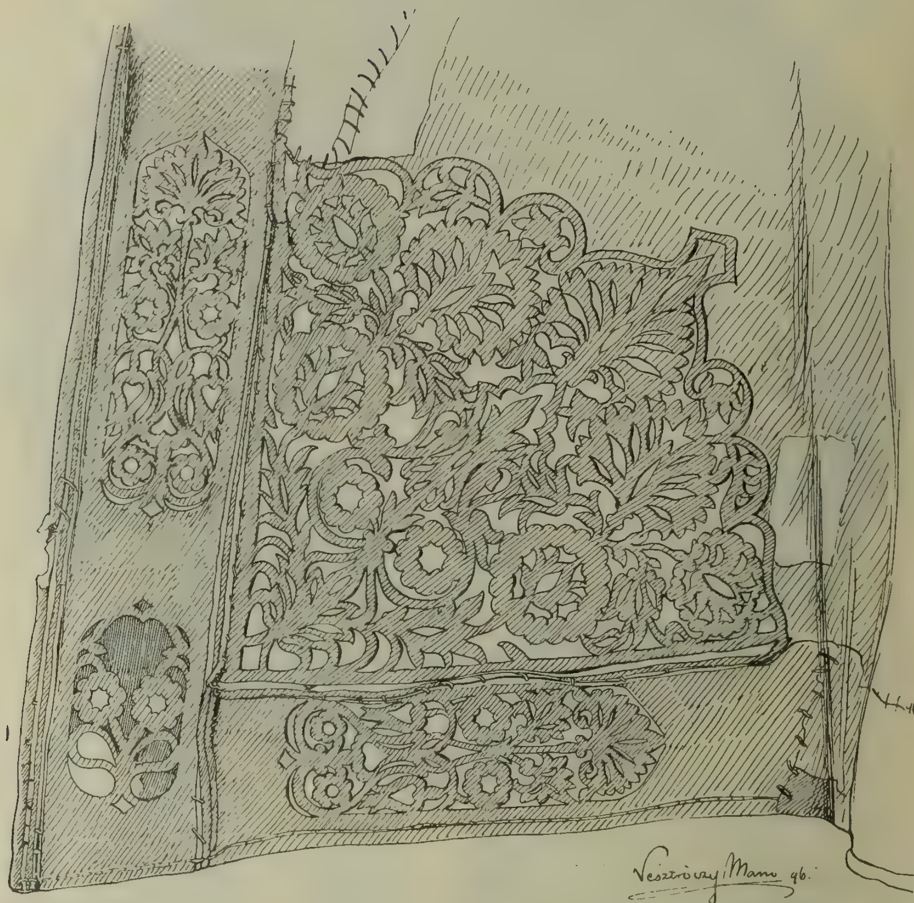
Bélése karmazsin vörös bársony. Zöld selyem zsinórzatát és szíjazatát karikás szögecsek erősítik a paizshoz, melyek a külső lapon vésett, aranyozott rozetta alakú pitykék (percsin) által tartatnak.

Átmérője 62 ctm. Súlya 1 kilo 800 gramm. (Lásd: *Karl Weiss:* Katalog der Historischen Ausstellung der Stadt Wien, 1883. 217 lap. 677 szám és *Majláth Béla.* A történelmi kiállítás kalauza. 348 lap, 1322. szám.

XVII. század. A fraknói kincstárból. Esterházy Pál hg.

3492.

Bőr pánczéring, feketére festett borjúbőrből, melynek széles gallérja és előrésze belül végig bőrmetszésű s részben skófiummal kivarrott magyar stílű virágokkal díszített. A pánczéling két oldalt az övig felnyuló

3492

nyilással, alul három szárnyra oszlik s az összevarrások közt s a bőrmetszetű virágok alatt világos zöld bőr van reá alkalmazva. A hátsó szárnyból a fele rész, valamint a kiugró kurta vállujjak egyikéből jó darab hiányzik. Hossza 131 ctm. — XVI. század. A sodrony pánczélinget még erre vették föl. Innen régi leltárainkban «bőr pánczéring» neve.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

349[2]

3494.

Nyílpuska (négy drb), könnyű, puska alakú diófa agygyal, mely fényezett. Czéllapja fehér csontból rakott s a nyílvessző részére barázdával van ellátva. Pattintó sárkánya, sátorvasa és tusaborítója vasból van, s ez utóbbiak egyikén «in Förch | tenstain (Fraknó) No. 2» felirat van bevésve. Kettő bordázott, fehér csont, kézvédővel is el van

látva. Az előagy végén villa alakú, fennálló vas, a sárkány fölött kengyel alakú irányzó van s a pillangós szárú abroncsot két oldalt aczélpántok is tartják az előagyhoz. Hossza 63 ctm., az abroncs átmérője 56 ctm. (három drb hiányos és kettő törött). — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3496.

Félvért vasból, csipkézett sárgaréz szegéssel és sárgaréz pitykékkel; mely áll mell-, hátvért- és sisakból.

A mellvért domború közepén kiemelkedő éllel, a hátvért sima és a mellvérthez kapocs és két váll-szíj által erősíthető. Mindkettő alul 1·5 ctm. széles csipkézett sárgarézzel és ugyanolyan szegekkel keretelt kiugró szegélylyel bir. A vértezet belűl bőrrel bélelt, a

melynek szélein piros bársony szegély látható. A váll-szalagok, illetve szíjak áttört sárga réz lemezekkel és ugyanolyan szegekkel díszítettek. A vért súlya: 11 kilo 600 gramm, magassága: 46 ctm., átmérője 38 ctm. E vértezethez tartozó sisak, úgynevezett magyar huszár-sisak öt lemezből álló rákfarkas nyakvérttel elypticus s középén szívalakúan kidúdorodott és átlyukasztott halántékvértekkel bir. A sisak-sapka tizenkét erősen kiemelkedő borda által tizenkét háromszögű, középen élelt czikkre osztott. Ormán sárgaréz pitykés vésett gomb díszíti. Bal oldalán forgó tok.

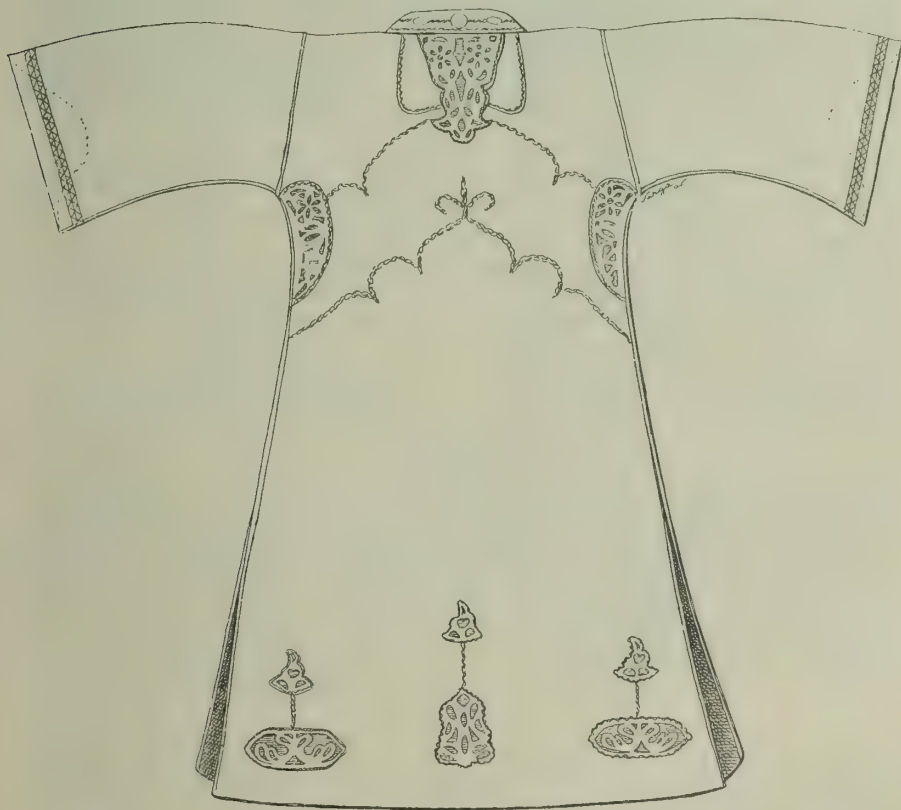
A sisak széleit ugyanolyan csipkés sárgaréz szegés szegi be, mint a vértet. Orrvédője hiányzik. Belűl szarvas-bőrrel béllelt.

A kissé nyomott sisak magassága: 15 ctm., átmérője: 21 ctm. Súlya 2 kiló.

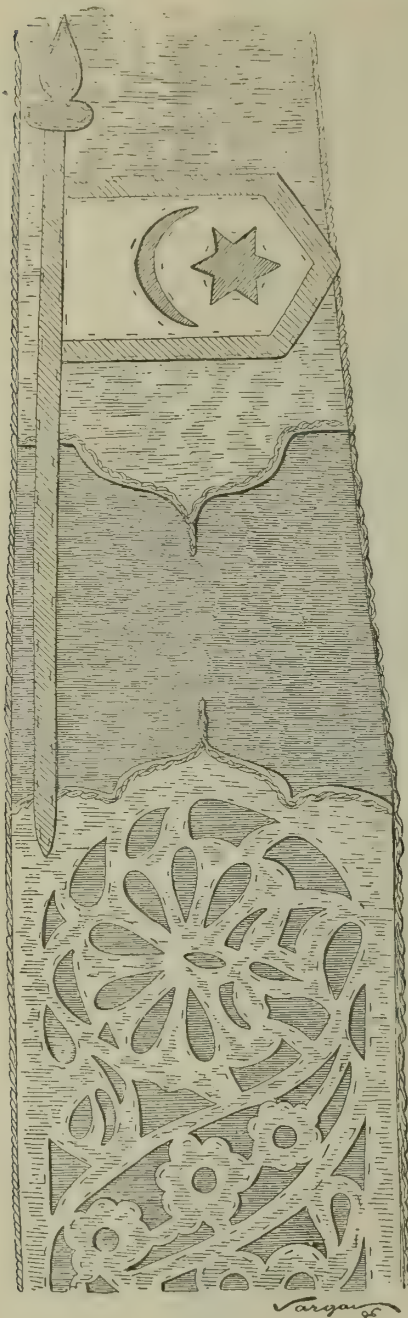
E vértezet Pálffy János gróf nádor tulajdona volt. XVII. század.

Id. Pálffy János gróf.

3497.

Hadi köpeny, bőrből, hasonló a 3492. sz. a. leírt ú. n. «pánczéring» köpenyhez. A mellső kihajlítható rész keskeny kék bőr által két mezőre osztott. Az egyik szalagszerűen fut végig a nyaktól egészen az

3497

alsó szélig, a másik pedig három szöget képez. Mindkét rész barna; a mellékelt rajz mintájára kivágott és reávarrott vékony bőrdíszítéssel bír.

A szegély felső részén — mindkét oldalon — török zászló van ráalkalmazva. E zászló alapszíne narancssárga vörös hold és csillaggal, szegélye és nyele zöld. A gallért két nagyobb világos sárgás kör, egy kisebb kör és kétfelől egy-egy ellypsis-alakú narancssárga bőrapplicatio díszíti. A köpeny hátán a gallér alatt, a hónaljnál s az alján világosbarna kivágott és reávarrott bőrrel díszített, azonkívül aranynyal körülfont szálakkal kivarrott. Az újjak a belső oldalon kikanyarítottak és barna és kék bőrrel beszegettek. A köpeny hátán levő díszítmények után ítélve, keleti eredetűnek kell tartanunk.

Hossza: 1 m. 26 ctm., átmérője: 54 ctm., az újjak hossza: 50 ctm. XVII. század.

Brassói ker. történeti bizottság.

3499.

Karabély, úgynevezett *trombon*, vagy golyószóró, elől tölcsérszerűen kibővülő, a tűzkamra fölött virágarabeszkekkel díszített csővel, előrecsapó kovás szerkezettel, lapos, franczia tusával, a mely a nyakán csukló segélyével lenyilik.

Az ágy belső oldalán egy 17·5 ctm. horoggal ellátott.

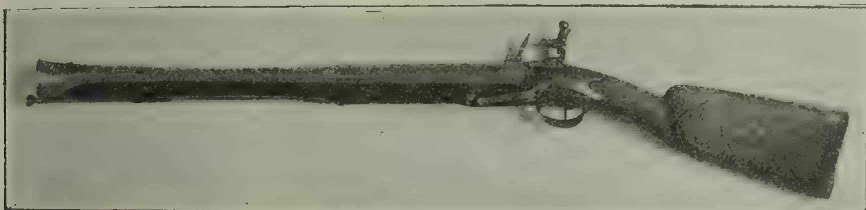
A cső és a závárzat bevert sárgaréz díszítéssel bír, a ravaszvédő és tusaborító vésett sárgarézből van. A szerszám-lemezen STORNATTI puskaműves neve van bevésve.

A cső hossza 58·5 ctm., a tusával 93·5 ctm., az űr átmérője 4 ctm. Súlya 2 kiló 500 gramm. A trombon vagy golyószóró karabélyt először V. Károly idejében a spanyol hadseregben alkalmaz-

ták 1530 körül, később a velenczei gályákon is használták, a honnan átment a könnyű olasz lovascsapatokhoz. Elvétve itt-ott a XVII. században is előfordul. Eredetileg szintén a keletről kerültek. A töröknél egészen az ujabb időkig használatban volt. A trombonokat apróra vagdalt ólomdarabokkal töltötték meg s rövid lőtávolban hatásuk eléggé kielégítő volt. Lásd: *W. Boeheim* «Die Waffenkunde» 458. lapján. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Karabély, tölcséres, előrecsapó kovás szerkezettel, dömöczkölt csővel, mely felerészben nyolcz szögletű, felerészben hengerded. A cső lapjain ezüsttel kiöntött lombdíszek és GRIFFIN & TOW LOHDOH (London) angol fegyverkovács neve van bevésve. (Lásd

Demmin, 1044. lap.) A cső hátulsó nyújtványán alkalmazott irányzék és a cső végén levő czélgömb sárgarézből van. A cső végig ágyazott. A francziás szabású diófa-agy és tusa vésetekkel díszített. Foglalvány, sátorvas és tusaborító sárgarézből van. A foglalványra a szíj átfűzéséhez egy vas kengyel van csavarral erősítve. — A cső hossza 52·5 ctm., a csőűr átmérője 4 ctm. — XVIII. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3500.

Nyereg, kápa nélkül, sárga szattyánnal bélelt, fehér szarvasbőrrel borítva. Ennek szélei, valamint az elő és hátsó támla külső lapjai lomb alakú csipkézetes barna bőrrel vannak beszegve. A heveder vastag lenczérnából van szőve és szélein egy-egy színes csíkkal ellátva. A nyereg súlya 8 kilogramm és 100 gr. Spanyol forma. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3501.

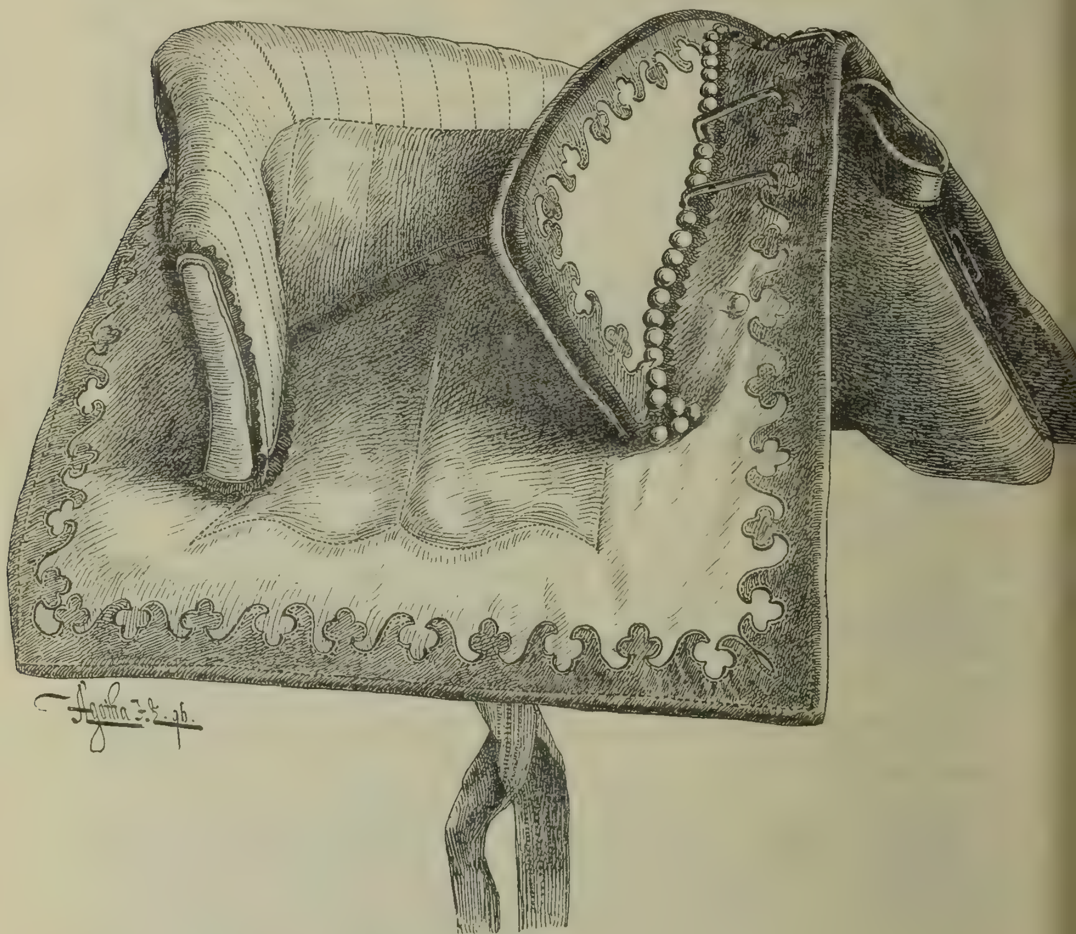
Csótár, dísz-lótakaró, mely vörös selyem előrészből és arany tulipán virágokkal gazdagon hímzett s az előrészszel összefüggő hasonló mívű hátsó részből áll. A virágok közei lapos aranyhimzéssel teljesen borítottak. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3504.

Csótár, hátsó rész, két kör alakú pisztolyborító tarsolylyal, piros bársonyból, arany rojttal körülszegve. A tarsoly és csótár teteje féldomború aranyhimzésű virág-arabeszkekkel van borítva. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3500

3508.

Tornasisak, magyar (keleti alak) eredetileg csiszolt, kovácsolt vasból, mely későbben feketére festetett át. A magas, csúcsos sisaksapka turbánszerű gombban végződik, mely gomb és a csúcsba kifutó karajos ellenző, valamint a hasonló színű fülvédők magasan kiülő fejű szögekkel vannak a sisakhoz szögecselve, egyúttal annak díszítését is képezvén. A sisaksapka 24 kiülő bordával a csúcs felé felfutó 24 kúpszeletre van osztva. Az orrvédő vas hiányzik, ere-

detileg azonban a homlokpánthoz szögecselt vaspánton és az arczvédőn háromszögben áttört nyiláson át lógott le s az arczvédőre szögecselt aczélrugó szorította a homlokpánthoz. A halántékvért három részből van összeróva s a középső részen egymás fölé kivert két szívalakú domborodás van szabálytalanul elszórt apró lyukakkal áttörve. A nyakvért, valamint a sisakbélés hiányzik,az egyik épen fentartott halántékvért azonban bőrrel bélelt. A halántékvértek és ellenző külseje vörösre van festve és sárgán erezve. A sisaksapka magassága 28, átmérője 22 ctm. Súlya: 1·330 gram. (Hasonló leírva *W. Boeheim:* «Kunsthistorische Sammlungen des Allerhöchsten Kaiserhauses. Waffensammlung, Wien 1894. XLV. tábla, 1-ső szám és *A. Demmin* «Die Kriegswaffen» czímű munkájában,Leipzig. 1893. 543. lap, 162-ik ábra.) XVI. század közepe. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3509.

Kard, karebella-alakú. Pengéje gyengén görbülő s gerincze alatt keskeny vércsatornával bír. Egyik oldalába latin nyelvű Calendarium perpetuum, a tizenkét hónap után egy Tabula festorum, a másik oldalába pedig a penge egész terjedelmében magyar stylű lomb- és virágdíszítés van beétetve. A keresztvas vékony ezüst lemezből készült s egyik végén le-, a másikon fölfelé — hajlott alakú. A markolat akhátkőből van, négy kis ezüstrekeszes foglalványnyal, a melyekből az ékkövek azonban hiányoznak. Egyikben az almandin megvan. Az egész markolat újabbkori. A hüvely czápabőrrel bevont és ezüstből készült keleti stylű, kivert pántokkal bír, a melyek rekeszes foglalványai rubintokkal vannak kirakva. A penge hossza 76 ctm., szélessége 3 ctm. XVII. század vége. Andrássy Géza gróf.

3510.

Csótár, dísz-lótakaró, mely habos sárga selyem előrészből és magas, aranyhimzésű pálmalevél és tubarózsa alakú virágokkal födött, egymással összefüggő hátrészből áll. A virágok közei lapos arany-himzéssel teljesen borítottak és a csótár szélei gazdag aranyrojttal van körülszegve. Keleti munka. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3513.

Lószerszám, mely áll kantár-, szügyellő- és farmatringból, piros bőrből készítve, melyen barok stilű aranyozott rézboglárok és csüngő

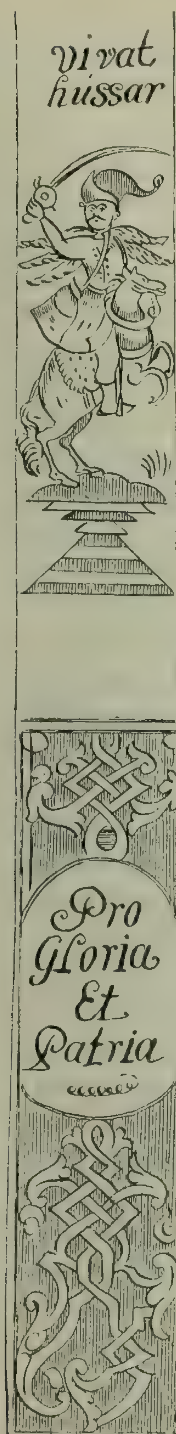

boglárdíszek vannak alkalmazva. Hasonló kivitelű az orrpánt is, melyen kutyákkal szarvasokat űző lóhátas vadász, áttörtmívű ezüstből van alkalmazva. XVIII. század eleje. Festetics Tasziló gr.

3514.

Díszbuzogány, kilencz háromszögalakú vékony gerezdes fejjel, aranyozott vörös rézből. A fanyél reczézett ezüstlemezzel bevont s két végén áttörtmívű aranyozott ezüstpánttal. A nyél közepe táján két arabeszk díszítésű aranyozott ezüst boglár van a reczézett ezüstlemez felett alkalmazva.

A fej hossza: 10·5 ctm., a nyél: 71·5 ctm. Súlya: 1 kiló. — XVII. század. Andrássy Géza gróf.

3516.

3516.

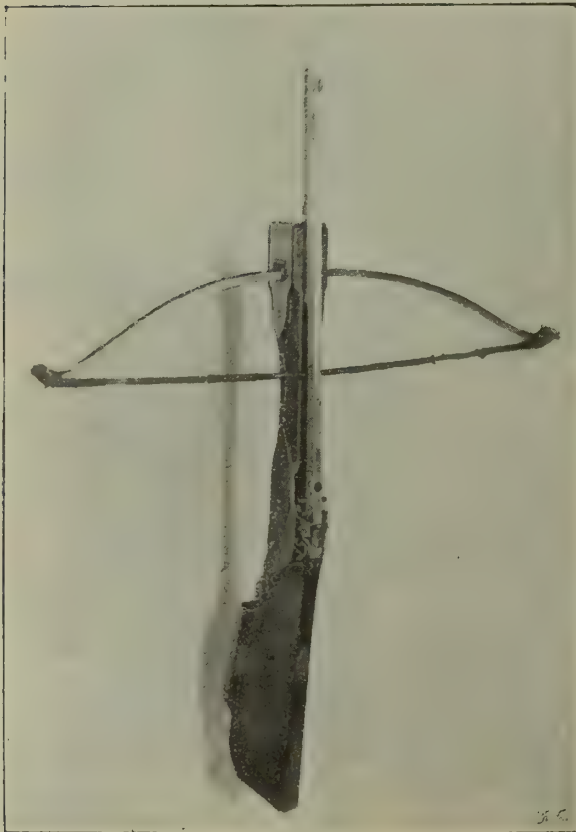
3516.

Kard, igen gyengén görbülő keskeny pengével, amelyen egy szélesebb homorú vájat és a gerincz alatt elfutó, mély keskeny vércsatorna van bevésve.

Mindkét oldalon a mellékelt rajz és huszár alakja van bevésve *Vivat hussar* és *Pro gloria et Patria* felirattal. A hüvely fekete bőrrel bevont barokstylű domborúan kivert díszítésű ezüst foglalványokkal ellátott. A két hordkarika török fejet ábrázoló fülben lóg. A markolat öntött és vésett munkája ezüstből szintén barokstylű díszítéssel készült s vége hajlott. Keresztvasa vésett, egyik vége lehajló torzfejet ábrázol, a másik vége szintén vésettmívű s vértest ábrázoló kézvédőbe megy át, amely fölül kagylószerűen szétterül. A markolat díszítései sárkánynyal viaskodó férfit, két sast, egy vadkan fejet vivő férfit, egy kutyát, amint egy gyermeket megtámad és szőlőfürtöket ábrázolnak. Hossza: 77 ctm., szélessége: 2 ctm. Súlya: 1 kiló. XVIII. század.

Andrássy Géza gr.

3517.

Nyílpuska, nyolcz szögletű, csiszolt vascsővel, fényezett diófa agygyal. Az előagy végét az ijtartó vaspánt borítja, melybe egy kiálló vasgyűrű van beerősítve. A tusaborító és az alkalmazott sárgaréz díszítések, valamint a puskaagy is stilizált lombvésetekkel vannak ellátva. A csövön irányzó, s torkolata fölött sárgarézből készült czélgömb van. A pattintó zsineg kender-fonálból sodort és fölülete húrral és középen vas-sodronynyal van körűlvéve. Az aczél íj átmérője 67, a nyílpuska hossza csővel együtt 78 ctm. XVII. sz. vége. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

3521.

Sisak, magyar, csiszolt vasból, melynek félgömb alakú sapkája tetejétől lefelé láng alakú bordázatokkal van ellátva. Tetején egy csipkézett szélű, aranyozott lapos boglárból kettes vasgomb áll ki. A nyakvért négyszer karajolt és rákfarkszerűen egymásra hajló, mozgatható vaslemezből van összeállítva, melyeket egymással s a sisaksapkával öt sorban alkalmazott, aranyozott fejű szögek tartanak össze. Az ellenző széle csatornázott, és csúcsban előre ugró. A homloknál át van törve s ezen nyiláson keresztül lelógott orrvédő vasat (mely most hiányzik) egy vascsavar szorította a homlokpánthoz. A kúp alakú halántékvértek közepe egy nagyobb lyuk körül hat kis lyukkal van áttörve s úgy az ellenző, mint a füllvédők szélei aranyozottak és aranyozott fejű szögekkel vannak díszítve. A sisak belseje ki van párnázva és fehér szarvasbőrrel bélelve. Magassága a csúcsgombbal együtt 29 ctm. Súlya: 2·200 gramm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3526.

Lószerszám, kék bőrből. Áll: kantár, szügyellő, farmatring és három kantárszárból. A szijjazat féldomború, aranyozott ezüst egymásfelé hajló keskeny lemezekkel díszített, a melyek szorosan egymás mellé sorakoznak. A szíjjazat végein lapos aranyozott ezüst lemezek vannak alkalmazva, a melyek vésett arabeszkszerű és finom nielló díszítéssel bírnak. A homlokpánt kerek bogláralakú, közepén nagy bordás gombbal és áttörtmívű niellós aranyozott ezüstlemezzel borított. Az orrpánt öntött és vésettmívű, aranyozott ezüstből készült áttört lombdíszítésű. A szügyellő három szárát nagy kerek boglár foglalja össze. A farmatring a kantárhoz hasonló díszítéssel ékített. Keleti munka. XVII. század vége. Radvánszky János báró.

3528.

Hajduvértezet, amely áll a szokott magyar formájú, kissé nyomott tetejű, orrvassal és hátul forgótartóval ellátott, rákfarkas sisakból, mellvértből, amely közepén gyengén kiemelkedő éllel bír, hátvértből, amelyekhez a has védelméül rákpánczél csatlakozik és egy kerek paizsból. Valamennyi pontozott és vésett lombornamentikával díszes aranyozással van ellátva.

A sisak kiemelkedő bordák által tíz cikkre osztott. Érdekes hogy a nyakvért egészen az ellenzőig megy és így egyúttal a halánték- és fülvérteket is alkotja.

A hosszúkás két hegyes csúcsban végződő paizs ellyptikus alakú

3528.

3528

s hasonló díszítésű a vértezethez s közepén egy nagy bordás gombbal ékített tizenkét ágú csillag van reá alkalmazva.

A sisak 15 ctm. magas, és átmérője: 21 ctm.; a vért átmérője: 32 ctm., a rákfarkas hasvérttel együtt: 57 ctm. A paizs szélessége: 63 ctm., magassága: 75 ctm.

A bécsi udvari fegyvergyüjteményből. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

3529.

Lószerszámzat.

Csótár, dísz-lótakaró oldalrésze, meggyszínű bársonyra aranyszálakkal domborúan himzett pálmalevél és ezek mezejében behimzett virág-alakokkal. A csótár széle arany közép csíkkal és vörösfehér keskenyebb csíkokkal ellátott keskeny paszománttal és hosszú, vastag szálú, ritka arany rojttal van alul beszegve. Keleti. XVI. század. A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Díszlószerszám, áll kantárból, farmatringból és szügyellőből, aranyozott ezüst boglárokkal, a melyekben türkiszek és apró rubintokkal kirakott nephrit-lapok vannak rekeszes foglalványokban díszül alkalmazva. A kantár pofaszalagján 14 boglár van és pedig hármas és négyes beosztással. A boglárok közül nyolczban egy-egy köralakú nephrit aranydíszítéssel, középen rubinttal és öt-öt türkiszszel, hatban pedig középen hármas levélalak benne egy-egy rubint körülvéve hat türkiszszel.

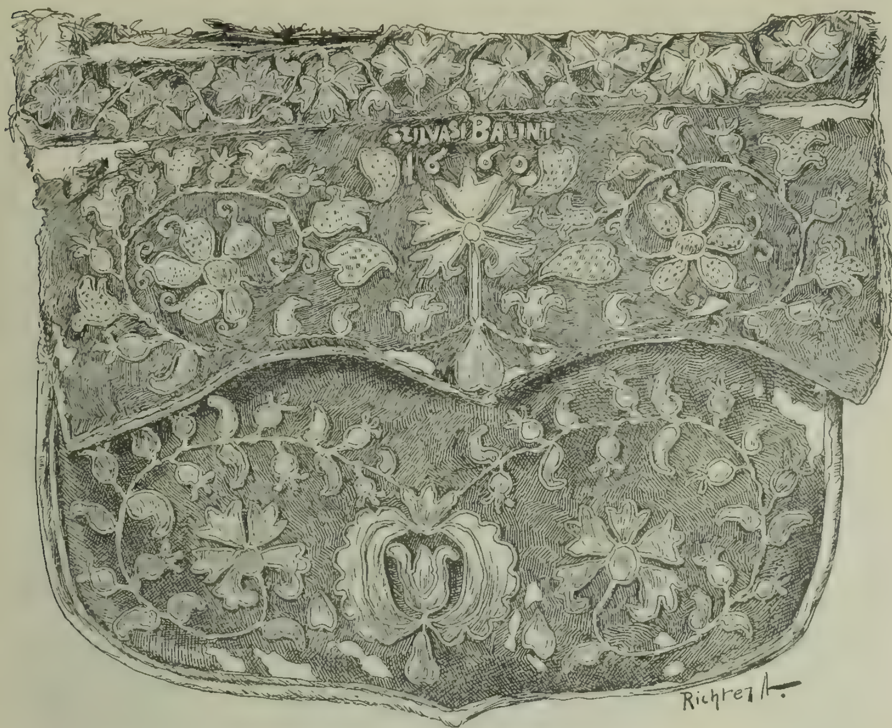
A tarkószíjon nyolcz boglár, négyben nephrit rubinttal és öt-öt türkiszszel, négyben pedig hármas levél három-három rubinttal és öt-öt türkiszszel. A tarkó szíjhoz aranynyal átszőtt piros selyemháló tartozik, apró bojtokkal, szögletében egy-egy boglárral, amelyben egy nephrit rubinttal és hat türkisz van.

A nyakló apró kis kerek boglárokból áll, amelyek egymással apró ezüst karikákkal vannak összekapcsolva. Összesen 14 boglár a következő fölosztással. Egy-egy oldalon hét boglár van alkalmazva, amelyek közül háromban középen egy türkisz, körülvéve négy rubint; háromban öt türkisz, egy valamivel nagyobb boglárban pedig középen egy türkisz körül hat rubint van befoglalva. A nyakló végén egy nagy kerek díszboglár lóg, közepén a hármas levél egy-egy rubinttal, körülvéve hét kisebb türkiszszel. Ehhez van erősítve a vörös lószőrből készült újabb nyaklódíszbojt. A homlokpánton hat boglárt látunk alkalmazva, amelyek közül három nephrites és három pedig hármas levelű rubintos, valamennyi öt-öt türkisz által körülvéve. A középen olyan nagyobb boglár van, mint az orrpánton. Ezen közép boglár pedig áll egy nagy négyszögletű nephritből, benne öt kis rubint arany virágdíszítéssel, körülötte pedig három levélből három-három rubinttal és négy kerek boglár szintén három türkiszszel. A szügyelő hasonló díszítésű, a két szárán van nyolcz-nyolcz boglár, hat nephrites és tíz leveles rubintos, a harmadik száron pedig három boglár van, egy nephrites és két leveles. A szárakat összetartó közép boglár nagy, közepén nephrittel, aranydíszítéssel és nyolcz rubinttal. Hasonló a farmatring díszítése is. A szügyelőn szintén olyan vörös lószőrből készült újabb bojt lóg, mint a nyaklón. Keleti munka. XVII. század.

Bethlen András gr.

3531.

Tarsoly piros tehénbőrből. Előlapja és fedele durva vászonnal és azon felűl piros posztóval fedett és ezüst szálakkal magyar stilű virágdíszszel kihimezett. A fedél középső virága felett SZILVASI BALINT 1660 van kihímezve. A tarsoly belűl kék posztóval bélelt. Hossza: 25 ctm., magassága: 20 ctm.

Szilvássy Bálint 1662—1671-ig Erdély portai követ volt. A hunyadmegyei Nagy-Osztrót és Alsó-Árpást bírta. Meghalt 1684-ben. (*Nagy Iván.* 10. k. 732. l.).

Erdélyi múzeumegylet régiségtára, Kolozsvár.

3532.

Pisztoly, lovassági (7 drb), végig hengerded csővel, hosszúkás sárgaréz czélgömbbel, előrecsapó kovás szerkezettel. A csövön a koronás porosz sas van háromszor beverve. A serpenyő-fedő hosszú öt lapra csiszolt háttal bir, a kovás kakas hat oldalú. A ravaszvédő sátor sárgarézből van. A keményfa ágy faragott díszítésű és két sárgaréz hüvelylyel ellátott. A görbe tusa hat oldalú sárgaréz tusaborítóval ellátott, nyakán pedig kerülék alakú lemezen: korona és F. W. R. betűből álló monogramm. A szerszám-lemezen: POTZDAMMAGAZ és S. A. D. van bevésve.

A cső hossza 36·7 ctm., a tusával 55·5 ctm., a csőűr átmérője 17 mm. Súlya: 1 kilogramm és 400 gramm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, lovassági, hengeres csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A diófa tusa és ágy sárgaréz foglalással ellátott. Teljesen

hasonló az előző tétel alatt leirt pisztolyhoz, a tusa nyakán levő címeren azonban F. R. monogramm van. A XVIII. századból. A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, elől hengeres, hátul öt oldalú czélgömbös csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső közép lapjára [M K] bélyeg van beütve.

A keményfa tusa és ágy sárgaréz foglalványnyal ellátott. A görbe és gömbben végződő tusa sárgaréz borítóval fedett. A cső hossza 34·3 ctm., a tusával 52 ctm., az űr átmérője 18 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Pisztoly, hengerded csővel, előrecsapó kovás szerkezettel és nagy serpenyő-fedővel. A diófa tusa és ágy sárgaréz foglalványokkal bír. Az egyik foglalvány hiányzik. A cső hossza 33·3, a tusával együtt 51 ctm., az űr átmérője 17 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3535.

Kard, görbe, török pengével és lengyel karabella alakú csont markolattal. Egyenes és nyújtványos keresztvasa rézből van, vésett virágarabeszkkel díszítve s két vége galléros gombokban végződik. A csúsztató pánt és hüvelnyílás tokja, valamint a karikás pántok sárgarézből valók és szintén vésett virágarabeszkekkel vannak díszítve. A markolatfej a tartózsinór részére át van fúrva. A pengében egy oldalt a félhold két vitézkötés alakú vésettel, más oldalt virágarabeszkek közt egy tugra és két szalagban török felirat van bevésve. A penge hossza 81 ctm., szélessége 3 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3535

3535

3536.

Szablya, körbordázatú, magyaros markolattal, fekete bőrrel bevonva. Az egyenes keresztvas ezüstözött réz. A markolatfej sasfejszerűen alakított, vésett, aranyozott ezüsttel borított és a keresztvassal vékony ezüst lánczczal van összekötve. A penge két oldalt négy vércsatornával van ellátva s egyik lapján GENOA szó van beütve. Hüvelye fekete sagrinbőrrel bevont fa-tok. A csusztató pánt és a karikás pántok aranyozott ezüstből valók, vésett tulipánokkal. A penge hossza 80·5, szélessége 3·5 ctm. XVII. század. A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

GENOA

3537.

Szablya, vésett és aranyozott sárgaréz keresztvassal, melynek virágalakú két szára a penge éle és foka felé van görbítve. Az ébenfa markolat a lengyel karabella formájára alakított, két oldalt három-három aranyozott, bordázott pitykével díszítve. A hüvely fekete chagrin bőrrel bevont, a hosszú tokos csúsztató, hüvelynyilás-pánt és a karikás pántok aranyozott sárgarézből valók, kagyló alakú vésetekkel borítva. A penge foka kétharmadrészben kiszélesített, egyharmad részben élezett s egyik oldalán: «Anno 1790. 15 Novembris dum Leopoldus 2. Rom. Imp. | Posonii ut Rex Hungariæ Apostolicus coronaretur, Ludovicus | Princeps de Batthyan Strattmann ensem hunc Agazenum | Regalium Magistri vices agens Cæs. Regiæ Majestati prætulit». A penge hossza 75, szélessége 4·5 ctm. Súlya 1 kgrm.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3539.

Kard, görbe (keleti). Dömöczkölt pengéje két oldalt végig széles vércsatornával van ellátva, és vége felé kétélű. A markolat szarúcsontból készült. A keresztvas aranyozott rézből való, egyenes, négy-

szögű és végein göbözött. Kézvédő helyett a markolatfejből sárgaréz láncz lóg le, melynek vége a keresztvas végéhez van csavarral erősítve. A pengében két oldalt török felirat. A markolaton két oldalt

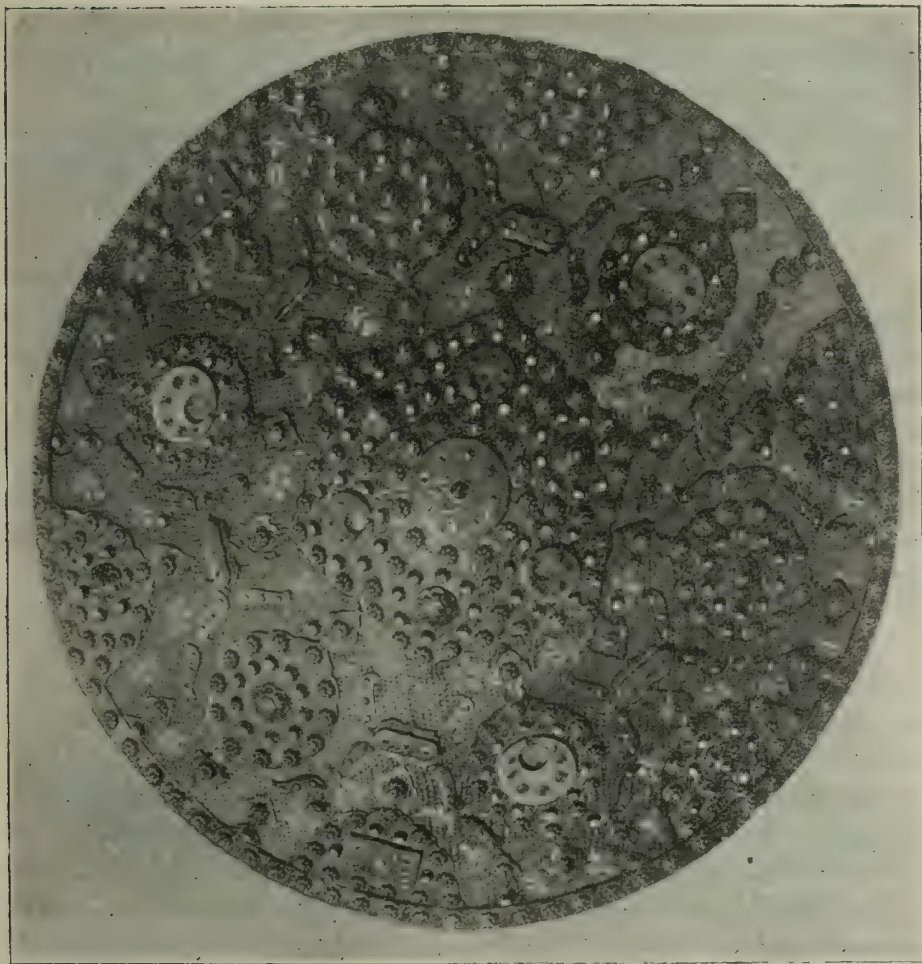

3537. 3536.

aranyozott rézpitykék vannak s a markolatfej át van fúrva. A hüvely fából készült, fekete marokin-bőrrel fedve, vert és vésettmívű aranyozott három rézpánttal ellátva. A keresztvason és a hüvelypántokon kurucz és labancz lovas alakok vannak kivésve, Rugendas képeiről véve. A penge hossza 88 ctm., szélessége 32 mm. XVIII. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

3543.

Kerek paizs, (kalkan törökül és darake arabul) keleti forma, fából, erősen domború alakkal. Felülete arany skofiumszövettel bevont, a melybe kis leveles ágak vannak ezüstből beszőve. Szélét egy 2 ctm. széles aranyozott ezüst lemez szegélyezi, a melyben apró

rozetta alakú domborúan kiemelkedő türkiszes boglárkák váltakoznak vésett stylizált levélalakokkal. Középen egy csipkézett szélű nagy boglár díszíti, a melyben egy hat ctm. átmérőjű kerek nephrit körül három kisebb 3·5 ctm. átmérőjű kilyukasztott nephrit és 54 kis türkiszes, három nagyobb apró smaragdokkal és rubintokkal körülvett türkiszes boglár és 48 drb türkisz; a melyek a nagyobb boglárokat és nephriteket veszik körűl, van rekeszes foglalványokban alkalmazva.

A felület többi részét hat egész és hat fél perzsa stylű boglár díszíti. A hat egész boglár közűl háromban egy-egy zárt félhold alakú nephrit, háromban pedig egy-egy smaragdokkal és rubintokkal körülvett türkiszes boglár van, a melyeket tíz nagyobb és 12 kisebb türkisz vesz körül.

A fél boglárok hasonló díszítésűek, a különbség csak abban van, hogy a nephritek négyszögalakúak. A perzsa boglárok közeit három-három apró türkiszes ——— alaku lemezkék és hat hosszúkás nephrit tölti ki.

A nephritek bevert vonal, levél és köralakú arany-díszítéssel birnak, és beléjük apró smaragdok és rubintok vannak foglalva. Igy a nagy közép nephritben van egy nagyobb smaragd és 8 rubint. A paizsot tehát a nephrit lapokon kivűl összesen 1 nagyobb, 12 apró smaragd, 44 kis rubint és 308 türkisz díszíti.

Belül piros bársonynyal bélelt s közepén négyszögű párnával ellátott. A kék selyem zsinórzat egészen ép és gyűrűk által van a paizshoz erősítve. Átmérője: 59 ctm., sulya: 3 kiló 800 gramm. XVII. század.

A fraknói kincstárból. **Esterházy Pál hg.**

3546.

Kard, görbe (karabella); vége felé kétélű pengével, melyen a keresztvastól kiindulva kettes, tovább négy vércsatornával van ellátva. A penge mindkét oldala lomb és vonal arabeszkekkel és hadi jelvényekkel gazdagon van kivésve s a vésett díszek közei bearanyozva. A markolat lengyel karabella alakú és elefántcsontból készült, két oldalt három-három aranyozott rézpitykével. A keresztvas egyenes, négy küllőjű, és két végén göbözött. A hüvely fából van, fekete marokin-bőrrel borítva s úgy a hosszú csúsztató pánt, mint a hüvelynyilás pántja, valamint két karikája is ezüstből való, s úgy ezek, mint a keresztvas és markolatfoglaló pánt niellos mívű stilizált tulipánokkal van borítva. A penge hossza 85, szélessége 3·5 ctm. — XVII. század.

A kismartoni kastélyból. **Esterházy Pál hg.**

3547.

Kard, török, mérsékelten görbített, dömöczkölt pengével, melyen két oldalt a foka mellett kettes vércsatornával bír. Keresztvasa lapos, négyszögű aczél, két végén négyszögű galléros gombbal és keresztvas-nyújtványnyal, melyen beétetett lombdíszítések vannak. A markolat ébenfából készült, hosszú bordázattal és két oldalt tojásdad alakú 3—3 aczél pitykével. A fahüvely fekete sagrinnal fedett és úgy a hosszú csúsztató pánt, mint a hüvelynyilás-tok és karikás két pánt beétetett lombdíszítésű. A pengében török kovácsbélyeg és két oldalt kufi irású betűk valamint a mellékelt bélyeg van beütve. Ezenkívül a keresztvas alatt csipkézett hátú hold, s a penge csúcsában csillag van beütve. A penge hossza 86 ctm., szélessége 3 ctm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3550.

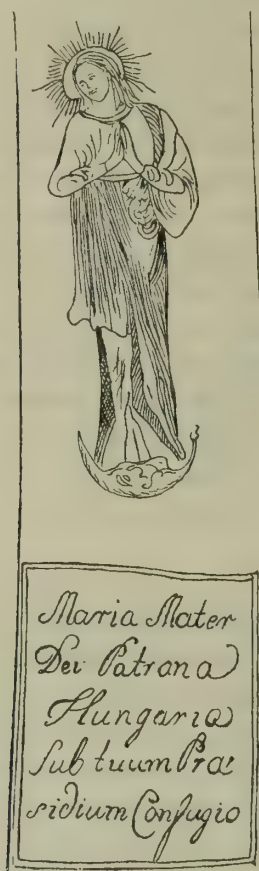
Szablya, csiszolt, síma pengével (keresztvasa hiányzik), és arabeszkekkel vésettmívű ezüst markolattal. A fekete chagrinbőrrel borított fahüvely karikás pántjai és hosszú csúsztató tokja a külső oldalon áttörtmívű és vésett arabeszkekkel borított s az egész foglalványon hármasával alkalmazott 12 magas borda van vésett arabeszkekkel reá alkalmazva. A penge hossza 78·5, szélessége 3·5 ctm. XVII. század.

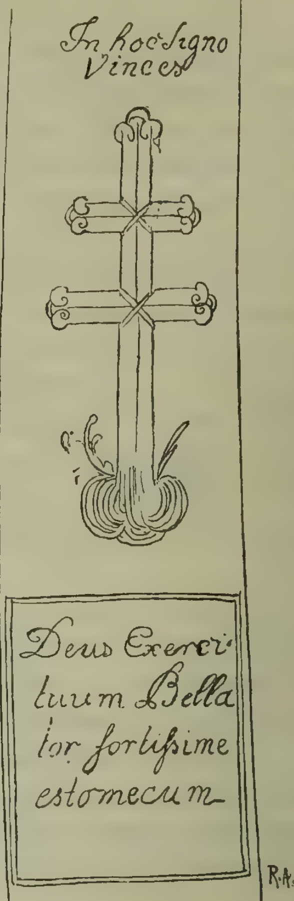
A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3551.

Díszkard, szablya, mindkét oldalt széles vércsatornával ellátott pengével, melynek egyik oldalán a félholdban álló szűzanya képe van bevésve s ezen alúl a keresztvas fölött «Maria Mater Dei Patrona Hungariæ sub tuum Præsidium confugio» vésett felirat. A penge másik oldalán egy elkoptatott, eredetileg kettős kereszt van vésve, fölötte «In hoc Signo vinces» s alatta «Deus Exercituum Bellator fortissime esto mecum». A kard fokán «. . . . stein» (Pottenstein) vésett felirat. A vésett és nyújtványokkal ellátott egyenes keresztvas ezüstből van és mindkét végén gombban végződik. A kardmarkolat a négy újj részére bevágásokkal ellátott és erősen előrehajlott nagy gömbben végződik; kétoldalt szarúcsonttal födött és elől-hátul vésettmívű ezüstpánttal van borítva. A markolatfejben egyik oldalt egy ezüstpityke, a másik oldalon három lapra köszörült négy rubintból álló boglár van beillesztve. A kardhüvely

fából való, melyre mindkét vége felől lombvésetekkel díszített hosszú ezüst tok van ráhúzva. A hüvelynek szabadon hagyott közép része meggyszín bársonynyal van borítva. Az alkalmazott egyetlen, vésett mívű pántról a vállzsinór beakasztására elől-hátul egy-egy ezüst karika lóg le. A gyengén görbülő penge hossza 76·5 ctm., szélessége 4·5 ctm. Súlya 800 gramm. XVII. század.

Rédl Béla br.

3552

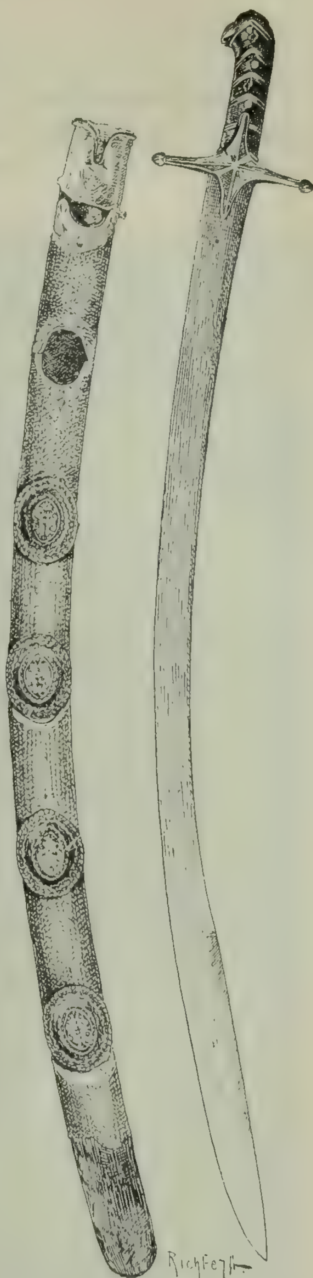
3552.

Kard, görbe (karabella), vége felé kétélű, csiszolt pengével. A négy ágú csillag alakú keresztvas sárgarézből van, két végén sodrott bordázatú gombokkal. A markolat szarúból van, két

oldalt 3—3 sárgaréz fejű szöggel lefoglalva. A fahüvely ezüst sodronyszövésű borítással és négy zománczos és arabeszkes ezüst bogláros pánttal tagolt (egy bogláros pánt és csúsztató pánt, valamint a hüvelynyíláspánt s annak szív alakú rekeszes foglalású ékköve hiányzik). A penge hossza 82·5 ctm., szélessége 3·5 ctm. A kard XVII., a hüvely XVI. századbeli. (A hüvely munkájára nézve hasonló kiadva: *Wendelin Boeheim,* «Album hervorragender Gegenstände aus der Waffensammlung des Allerhöchsten Kaiserhauses.» Wien 1894. XLV. tábla 4. szám.)

A körmendi várkastélyból.

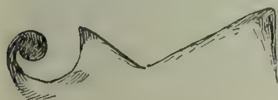
Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3552

3553.

Kard, szablya, csiszolt, síma pengével, melynek vastag foka mellett két oldalt megszakított vércsatorna van; kétélűvé alakított csúcsánál pedig középen van vércsatorna. Keresztvasa ezüstből, négy ágú csillag alakú, niellós és vésett virágarabeszk díszítéssel. Famarkolata körbordázott és fekete chagrinbőrrel bevont. A markolatfej ezüstből van, lapos, szív alakú és kerületén vésett virágok közt fekete zománczczal, fölső lapján pedig kék zománczczal kitöltve. (A keresztvas három ága le van törve és hiányzik.) A fekete chagrinbőrrel behúzott hüvely élei alsó végétől kezdve egy harmadrészben élpánttal szegettek, melyek, valamint a csúsztató tok és három hüvelyborító pánt ezüstből valók és kék zománcz között vésett virág-arabeszkekkel vannak díszítve. (A hüvelynyilás-borító pánt, valamint az alsó élpánt és karikák hiányzanak.) A pengében ismeretlen kovácsbélyeg van két oldalt beütve. A penge hossza 81·5, szélessége 3·5 ctm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3555.

Síremlék-modell, fából, házi oltárrá átalakítva. Színesen kifestett faragvány. Pálffy Miklósnak a győri hősnek epitaphiuma elkészíttetése czéljából készült. A szépen faragott s gazdag renaissance stylű oltár

közepén áll Pálffy Miklós pánczélos alakja, jobbról szent Mihály s balról Rafael arkangyalok alakjai által környezve. Az oltár felső részén két angyal alakja között az Erdődy-Pálffy czímer látható. Pálffy lábai alatt renaissance stylű keretben a következő feliratot olvashatjuk:

PALFFYVS HIC SITVS EST |
SATIS EST NAM CAETERA NOVIT |
ORAQVE PANNONIÆ |
CHRISTA ADUMQVE SOLVM.

A modell magassága 67 ctm., szélessége 46 ctm. A pozsonyi székesegyházban volt síremlék e modell után készült, bár némi csekély változtatással.

Az oltárka két szárnyán festve Pálffy Miklós és nejének báró Fugger Máriának, térdelő s portrait hűségű alakja látható, felettük családi czímereikkel. XVII. század eleje.

A vöröskői várból. Pálffy István gr.

3556.

Nyereg, keleti forma, elől magas keskeny nyakú kis gömbű kápával, mely a 2919. szám alatti nyeregéhez hasonló. Az egész nyereg szétterült, hátul támlap nélküli. A faváz bőrrel bevont. Piros bársonynyal borított ülője és oldallapjai valamint a kápa eleje vékony narancssárga bőr alapon keleti motivumu virágokkal hímezett skofium díszítéssel ékített.

Súlya: 2 kiló 700 gramm. XVII. század. Teleky Sámuel gr.

3559.

Csótár, hátsó rész, világos-kék bársonyból, hátul háromszoros és két oldalt kétszeresen alkalmazott széles ezüstpaszománttal borítva és sűrű ezüst rojttal körülszegve. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3560.

Puska (tüfenk) damaszkusi aczélból, hullámos dömöczkölési felülettel. A cső aranynyal gazdagon kivert díszítéssel bír, és czélgömbbel, valamint irányzékkal ellátott, hátracsapó kovás szerkezettel és keskeny kúp alakú lőporserpenyővel, a mely előtt egy rovátkolt lapú serpenyő-fedő van.

A cső vége egy kissé kiszélesedik. A sárkányon korálgyöngy díszítés látható.

Az egész lobbantyú-szerkezet aranynyal bevert díszítéssel bír. A ravasz rövid nyelű gömböt képez.

A fegyver ágya végig kivert ezüst foglalványnyal, a mely a csőre

is átterjed és rekeszes foglalványú korálgyöngyökkel dúsan kirakott. (Egy korálgyöngy hiányzik.)

A tusa (kundak) piros bársonynyal bevont és aranypaszomány-nyal szegett.)

A cső kalibere 16 mm.; hossza 88 ctm.; a tusa hossza 32·5 ctm.

A fa töltővessző (tüfenk csibugu) 27 ctm. hosszú vasalt véggel bír.

A szerszám-lemezen: 1194. سنه (1194. év mohamedan számítás szerint, vagyis 1780) felirás van, tehát a fegyver a XVIII. század végén készült. **Fülöp Szász Coburg, góthai herczeg Ő Fensége.**

3561.

Puska, török, a 2981. szám alatt leírt puskához hasonló, csöve rózsa-damaszkból van, s elején valamint a tűzkamra fölött aranynyal bevert díszítésű.

Az ágy végig ezüstlemezzel bevont, a mely préselt levéldíszt mutat, az ágyat borító lemez tizenkilencz karikával van a csőre erősítve, a melyek áttört díszítésüek. A tusa agya még hatvannyolcz darab rekeszes foglalványu csepp alakú bordázott korállal díszített. A tusa keskeny vászonszalagokkal van befonva [tok siridlü]. A cső hossza 1·06 m., a tusával 1·38 m., az űr átmérője 15 mm. XVII. század.

A kismartoni kastélyból. **Esterházy Pál hg.**

3562.

Pisztoly (2 drb), elől hengerded, hátul nyolcz oldalú csővel, előre csapó, kovás szerkezettel. A cső három lapjára aranyozott díszítés van beverve.

A cső eleje és a görbe, hengerded tusa, a mely kúpos végű gömbben végződik, domborúan kivert ezüst lemezekkel van borítva. A tusa nyaka azonkívül ezüst sodronynyal körülfonott. A szerszám-lemezen DZAN betűk vannak bevésve. A vas töltővessző csavar alakú körömben végződik. A cső hossza 23 ctm.; űrátmérője 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

3564.

Pisztoly (két drb), lovas, hosszú csövű, kereklakatos, előlcsapó kovás szerkezettel. A cső nyolcz oldalú, síma. A cső a tűzkamra fölött, a középen és a végén aranyozott arabeszkekkel díszített. A szerszám-lemez szintén bevésett, aranyozott arabeszkekkel van díszítve, amelyek között egy kígyót tartó gém látható. A kerék alatt a puskaműves bélyege van beütve: T V, alatta két félkörrel összekötött kis körrel.

Az ágy berakott elefántcsonttal ékített. A berakott munka igen szép. A sátorvas félkörű, aranyozott. A fa töltővessző vége aranyozott pléhvasalással. A csőűr átm. 12 mm., hossza 0·59 m., a tusával együtt 0·79 m. A XVII. század elejéről. *Majláth Béla:* A történelmi kiállítás kalauza 327. lapján röviden leírva.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3565.

Kalap, fekete nemezből, köröskörül ezüst paszományttal beszegve. Karimája pisztolygolyótól átlyukasztott, különben hat, páronként beosztott szelelő lyukkal bír. Zsinórzata hiányzik.

A kalap átmérője 19 ctm., a miből 12 ctm. a karimára esik. Magassága 10 ctm.

Pálffy János nádoré volt. Viselte e kalapot a család által közlött adatok szerint ama párbaj alkalmával, melyet 1693-ban Frigyes János württembergi herczeggel pisztolyra vívott, kit a magyar hadsereg ellen ejtett sértő szavaiért hívott ki, mikor is ellenfelének első lövése a lyukat ütötte e kalapon, míg a nádort megilletett második lövés a a herczeget találva, ez holtan rogyott össze. (*Nagy Iván* a párbaj lefolyását másként beszéli el. 9. k. 57. lap.) — XVII. század.

Id. Pálffy János gróf.

3566.

Lószerszám, áll kantár a kantárszárral, díszkötőfék, szügyelő és farmatringból. A szíjazat zöld szattyánból készült és kettős félgömb s kettős, tompa, négyoldalú gúla alakú keskeny ezüstlemezekkel díszített. Minden gúla alakú lemezről apró lemezkék csüngenek le. A kerek boglárok símák. A tarkóborító sűrűn fonott keskeny ezüst, lánczocskákból áll.

A díszkötőfék ezüst lánczokból és ezüst szálakból font paszományzsinórból készült. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3568.

Lószerszám, török, három darabból. Áll kantárból a kantárszárszárral (báslik), szügyelő (zinebend) és farmatringból (kuszkun). A szíjazat karmazsin-bőrből van, a melynek legnagyobb része ⁓ alakú ezüst lemezkékkel és török csalma alakú boglárokkal díszített. A nyakló-szíj ezüst tarkóborítóval van a kantárhoz erősítve. A nyaklón vékony ezüst félhold- és csillag-lemezekből láncz lóg, a melyen egy nagyobb félhold csillaggal (aj-jildiz) csüng. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lószerszám, mely kantárból a kantárszárral és szügyelőből áll. A fekete bőrből készült szíjazat váltakozó ezüst és aranyozott sárgaréz félgömbös gombokkal díszített, a melyeken ezüstözött és aranyozott sárgaréz félhold és csillag alakú lemezek csüngenek. A nyakló a pofaszíjhoz sűrűn fonott ezüst karika-lánczocskákkal van csatolva. A homlokpánt az orrpánttal középen csillaggal biró ezüst lánczokkal van összekapcsolva. A homlokpánton és nyaklón egy-egy nagy sárgaréz csillagdísz függ. A XVII. századból.

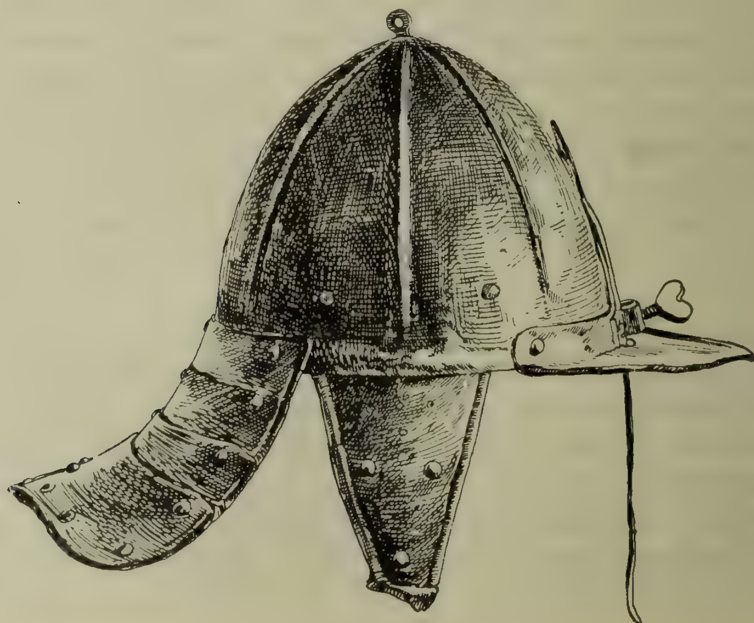
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Lószerszám, mely fölső kantárból a kantárszárral, farmatringból és szügyelőből, mindannyi piros karmazsinbőrből áll. A szíjazat váltakozó aranyozott sárgaréz és ezüst lepkeszárny alakú pikkelyekkel díszített. A sárgaréz pikkelyeken a külső oldalon karikákban könycsepp alakú lemezkék függenek. A farmatring és a szügyelőn nyolcz oldalú aranyozott sárgaréz boglárok vannak. Ezek és a pikkelyek domborúan kivert virágú ékítménynyel birnak. A fölső kantár szíján ezüst lánczocskákkal egymáshoz kapcsolt, két sor ezüst karikával összefűzött ezüstözött és aranyozott sárgaréz lemezkékből álló orrpánt van. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3580.

Huszársisak, rákfarkas nyakvérttel és erősen előre ugró ellenzővel, valamint hosszúkás háromszögalakú fülvérttel. Az orrvédő

szívalakú csúcscsal bír és csavarral erősíthető a sisakhoz. A sisaksapka két lemezből van összeszegecselve és hat erősen kiemelkedő borda, valamint a homlok és tarkó él által nyolcz háromszögalakú czikkre osztott. Ormán kis karika. A nyakvértet négy lemez képezi. A fülvérteket széles bőrszíj erősíti a sisaksapkához.

Magassága: 19 ctm., átmérője: 21·5 ctm. Súlya: 1 kiló 500 gr. A XVII. század második feléből. Bécs városi történelmi múzeum.

3585.

Parittya-puska (Balester). Hasonló a 2967. szám alattihoz, csakhogy kisebb alakú, és az íj egyik szára el van törve. A parittyapuska hossza 64 ctm. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3586.

Dombormű, fehér márványból, a mely a pozsonyi templomban volt Pálffy Miklós-féle síremlék egyik részletét képezte. Művészi kivitelben a XVII. századi magyar és török vitézek harczát ábrázolja. Eredetileg színezve lehetett, a sisakokon és lószerszámokon itt-ott az aranyozás nyomai láthatók. Hadi costümtanunk szempontjából nagyértékű emlék.

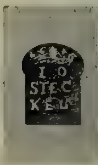
A dombormű magassága: 40 ctm., hossza: 89 ctm. E síremléknek 3555. szám alatt kiállított modelljéből látszik, hogy domborművünk az emlék főpárkánya fölött a czímer alatt volt elhelyezve. E megmaradt részlet is fogalmat nyújt az egész emlék arányairól és magas művészi becséről, melynek elpusztítását műtörténetünk méltán fájlalhatja. — XVII. század eleje.

A vöröskői várból. Pálffy István gróf.

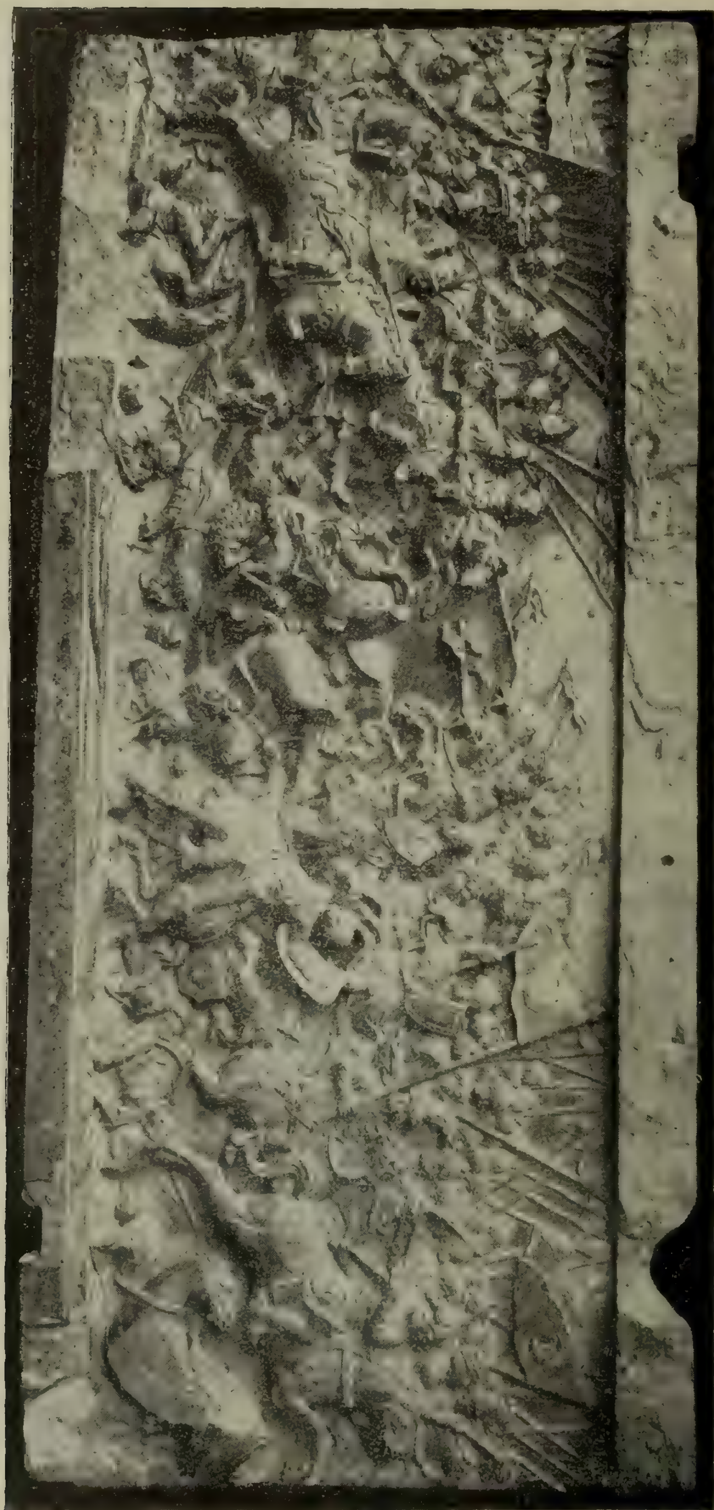
3588.

Puska, nyolcz oldalú, feketére befuttatott csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. A szerszám-lemez és a félhengerded alakú lőporserpenyő aranyozott sárgaréz. A csőbe a puskaműves bélyege aranyozott alapon van beütve. A bélyegben korona alatt JO · STEC | KEL neve olvasható.

A foglalványok, a sátorvas s a tusaborító aranyozott sárgarézből készültek. A cső ágya és a franczia tusa kifaragott levél-alakokkal díszített. A tusa alsó lapján: Z · K · N · 8 · betűk és számok vannak beütve. A cső hossza 79 ctm., a tusával 1·17 m., az űr átmérője 14 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3586. Dombormű Pálffy Miklós síremlékéről.

3593.

Félvért (2 drb), vastag, kovácsolt vasból készítve. Áll mell- és hátvértből, továbbá sisak, gallér és vállvértből. Ez utóbbiak vékonyabb vaslemezekből készültek. A sisak félgömb alakú sapkája, a tetején egy füles szöggel lefoglalt rézboglár alól kifutó nyolcz bordával, nyolcz kúpszeletre van osztva. Csúcsba kifutó keskeny ellenzője középen át van törve s a lándzsa alakú véggel bíró orrvédő vas ezen keresztül fel- és letolható és a homlokpánthoz csavarral erősíthető. A homloknál kis réztok van a sapkához szögecselve, a tollforgó befogadására. Egyikről e tok és a fülvédő hiányzik. A halántékvért a fül számára dudoros és hét lyukkal van áttörve, hogy a hallást lehetővé tegye. A mozgatható, rákfarkszerű nyakvért öt vaslemezből van. Ugyanígy van készítve a vállvért is hat vaslemezből. A gallér csuklóvason szétnyitható és kapocscsal összeakasztható. A mellvért vállaira a hátvérttel való összecsatoláshoz vas csattok vannak szögecselve. A középen és a hasnál csúcsosra alakított mellvértek a hozzá tartozó hátvérttel együtt és pedig egyik 9 kilo 300 grammot, másik 14 kilo 500 grammot nyomnak. Az egész félvért súlya (sisak, gallér és vállvérttel együtt) 23 kiló 800 gramm. XVI. század második fele.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3594.

Sugárgyú (4 drb), nehéz, mintája bronzból. A cső elején magasan kiemelkedő több soros gyűrűperemmel; a forgó csapok fölött két stilizált delfinfüllel, hátul csavarmenetesen bordázott 7·5 ctm. hosszú fogantyúval. A fogantyú fölött van a 3 mm.-es gyújtó lyuk a födeles lőporserpenyővel. (Egyikről hiányzik a fedő.)

A delfinfülek alja pontozott díszítésű; alattuk pedig domborúan kivésve a Batthyány-család czímere látható. A czímer fölött C G — V B, alatta pedig 1735 betűk és számok láthatók.

A talpak 82 ctm. hosszúak, elől 16 ctm. szélesek, 6·5 ctm. vastagok s durva vaslemezekkel s pitykés fejű szögekkel borítottak. A nyolcz küllős kerekek átmérője 44 ctm., a cső 62 ctm. hosszú s űrátmérője 3 ctm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3600.

Puska két hengerded csővel és előrecsapó kovás szerkezettel, a mely egy tolókás és egy füles lőporserpenyő-fedővel van ellátva. Az egyszerű ágy és franczia tusa síma vaslemez-borítóval ellátott, a melyen egy 9·7 ctm. mély henger alakú nyilás van, melyet kerek

fedő zár el. A cső hossza 1·16 m., a tusával 1·54 m., az űr átmérője 13 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sisak (2 db.), kovácsolt síma vasból, magas taréjjal (burgundi alak), egészben feketére festve, karajos arczvédője és nyakvértje a sapkavas folytatását képezi s mindkettő hegyes csúcsban szögellik ki. Fülvédője csuklóvassal van a sapkához erősítve. Egész magassága fülvédővel 25 és fél, átmérője 21 és fél ctm. Súlya: 2·800 grm. Hasonló az A. Ullmann gyűjteményében. (Lásd: Die Waffensammlung des Herrn A. Ullmann in München 1891. II. 4. lap.) XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3601.

Zászló, foszlányokban, síma fehér selyemből, melyen eredetileg valamely nemesi czímer volt aranynyal, domborhímzésben, melyből már csak az ötágú korona van meg. A zászlónyél aranyozott. csatornázott gerelyrúd, négyfele kiálló lombfűrész-munkájú díszítéssel, melyek közül a teljesen ép rész egy stylizált delfint ábrázol. XVI. sz.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3603.

Puska karabély alakú, nyolcz oldalú, síma csővel, kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. A szerszámlemez bevésett díszítésű, a kerék katonai jelvényeket ábrázol. A závárzat igen szép vésett munka. A sátorvas kanál alakú része áttört mívű. A cső ágya bordás, a tusa háromszög alakú, lapos, öt oldalas, s nyakán a závárzat alatt félkörös. A tusa ezen részét gyöngyházból kirakott virágváza és rózsa díszíti. A tusaborító vaslemez díszítése myrthus-galyat ábrázol.

A cső hossza 65·3 ctm., a tusával 1 m., az űr átmérője 15 mm. Súlya: 3 kilogramm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3604.

Számszeríj-felhúzó (2 drb), fából, kétkarú emeltyű alakú, természetes színében meghagyva. A két karból összerótt fölhúzó hosszabb karja végén bevésett nyilásban mozgatható vaskapocs van alkalmazva, melybe a számszeríj pattintó kötele akasztatott, s a fölhúzónak szintén mozgatható alkarja pedig a számszeríjon e czélra alkalmazott két szögbe akasztatván, a pattintó kötél a sárkányvasra húzatott. Egyiken 4-es, másikon 7-es számjegy van felírva. Az emelő kar hossza 65·5, a támasztó kar hossza 30·5 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3607.

Buzogány (topuz), török, körte alakú nagy fejjel s 63 ctm. hosszú nyéllel.

A buzogány nyele fából készült s a buzogányfejjel együtt, a mely kődarabokkal és gypszszel van megtöltve, aranyozott ezüstlemezekkel borított. Mind a nyél, mind a fej domborúan kivert, stilizált levélarabeszk díszítésű s rekeszes (musebbek) foglalványú drágakő-utánzatokkal kirakott. A nyél borítéka három darabból áll s minden darabon tugraszerű török ötvösbélyeg van beütve, a melynek legnagyobb része lekopott s csak egyes betűk vehetők ki.

A buzogányfej magassága 12 ctm., átmérője 12 ctm.

Hasonló buzogány kiadva: *W. Boeheim* «Waffenkunde» 361. lapjának 427. ábráján. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3608.

Csótár, török, nyers selyem, színes virágos brokátból, két részből, melyek alsó szélei kék és sárga tagolatú selyem lappal (Mohammed színei) vannak szegve, mely fölött piros selyemrojt van alkalmazva. A pálma alakú virágarabeszkek szélei magasra domborított, nagy aranyozott és váltakozva ezüst pitykékkel és a közepén körtelevél alakú szabadon lógó aranyozott ezüst lapocskákkal díszített boglárokkal vannak kirakva. A boglárok összes száma 16, a pitykék összes száma 134. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3611.

Félvért, sisakkal. A ludmellalakú mellvért elől erősen kicsúcsosodik s a hátvérttel együtt alúl keskeny karimával ellátott. Az egész vértezet vésett, étetett és aranyozott díszítésű. E díszítés háromszögű szalagokat képez, a melyek részben stilizált szalag-, virág-, levél- és antik alakokat ábrázolnak. A hátvértbe mellékelt ábrán látható bélyeg — Nagy-Szeben czímere — újabban lett beütve.

A sisak fedett és hasonló díszítésű a vértezethez, s a következő részekből áll: tarajos tarkó vértből, a melyhez a halántéknál egy

arcz- és állvért, baloldalán hat hossznégyszögű szelelő lyukkal, átütött éllel bíró arczvért és ezen belül keskeny látó-nyílással ellátott homlokvért van mozgathatólag erősítve.

A félvért magassága: 35 ctm., átmérője: 35 ctm., súlya 3 kiló 400 gramm. A sisak magassága 21 ctm., a nyaknál átmérője: 15 és 18 ctm., súlya pedig: 2 kiló 200 gramm.

Művezete hasonló gróf Schwarzenberg Adolf tábornoknak 2823. sz. alatt kiállított vértezetéhez. XVI. század.

Nagy-Szeben város közönsége.

3615.

Csótár, dísz-lótakaró hátsó része, két pisztolyborító tarsolylyal, narancs-sárga színű selyembársonyból. Széle ezüst rojttal van körülszegve s a bársony magas himzésű arany virág-arabeszkekkel gazdagon borítva. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3617.

Díszbuzogány, körtealakú fejjel. Keleti alak. A fej és nyél végig aranyozott ezüsttel bevont, a mely persa stylű vésett virágdíszszel és sűrűn berakott rekeszes foglalványú türkiszekkel ékített. A fej felső lelapított részének közepén egy nagyobb, szélein hat kisebb köralakú apró rubintos és aranynyal bevert virágdíszű nephrit kő és hat nagyobb csúcsos türkisz van rekeszes foglalványban alkalmazva. A fej oldalán apró türkiszek között négy nephrit van befoglalva. Az ékkövek száma összesen 330 türkisz és 12 nephrit = 342 drb.

Hossza a fejjel együtt: 73 ctm., a fej átmérője: 10 ctm., súlya: 1 kiló 400 gramm. A fej belseje gypszszel van kiöntve. XVII. század.

Andrássy Géza gróf.

3621.

Gerezdes díszbuzogány, áttört mívű hét gerezddel. A nyél, valamint a gerezdek aranyozott ezüstből, finom keleti stylű arabeszk vésetekkel s közbe niellóval díszítettek. Keleti munka.

A buzogányfej hossza: 10 ctm., a nyél hossza: 46 ctm., súlya: 900 gramm. XVII. század.

Teleky Sámuel gróf.

3623.

Gyermekkard, magyarosan görbülő, síma pengével, melyen egy oldalt a koronás magyar czímer s a fölött és alatt megosztva Soli

deo || glor | ia felirat, a másik oldalon pedig következő felirat van bevésve: «Framea ssmi Regii Coronæ Principis et | Archi ducis Josephi Posonii in Diæta Anni 1751 gesta». (Ezen feliratból kitetszőleg II. József császár viselte a pozsonyi országgyűlésen 1751-ben 10 éves korában.) Az egyenes keresztvas aranyból van, barokk stylű kagyló szerű vésetekkel. A markolat hasonló vésetekkel heliotrop kőből készült. (A markolatfej-borító ércz hiányzik.)

A hüvely fából van, fekete chagrinbőrrel bevonva, csúsztató tokja, karikás pántja és hüvelynyilás-tokja vésetekkel díszített aranyból készült. A penge 55 ctm. hosszú.

Batthyány Károly, ki családjának a herczegi rangot szerezte s a ki 1772-ben halt meg, nevelője volt II. Józsefnek és II. Leopoldnak, s e réven jutott e királynak számos emléke a herczegi család birtokába. (Lásd Nagy Iván. Magyarország családai: Pest 1857. I. k. 245. lap.)

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3623

3623

3628.

Handsár, török; gyengén hajlított pengével. Rövid két fülű markolata niellóval díszített és ezüsttel borított. A díszítés virág levelekből és Salamon pecsétjéből — műhűri szülejman — áll. Az ezüst-dísz 5 ctm. hosszaságban a pengére is átterjed.

A hüvely aranyozott ezüsttel borított s virág-arabeszkekkel kivert, s a felső részen 10 ctm. hosszúságban finom ezüst filigrán mívű hüvelylyel bír.

A XVII. századból.

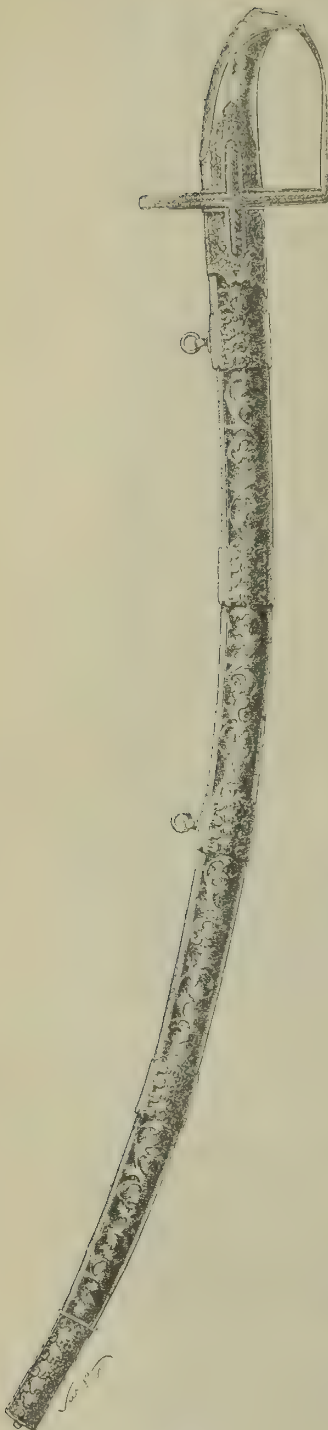
A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3629.

Kard, keskeny görbülő pengéjén mindkét oldalon a csúcsig mélyen ki van csíszolva. Gerincze széles. Az egyik oldalon hosszúkás háromszög alakú vonalakból a következő felírás beütve:

IEZVS MARIA IOZEF

3629

A keresztvasa egyenes, s elől ellaposuló kézvédőbe megy át, a mely a markolatkupakba van erősítve. A kupak csúcsos tojásdad alakú és a gerinczet végig borítja. A markolat aranyozott ezüstlappal bevont, a mely éppen úgy, mint a hasonló kupak és keresztvas is vésett és domborúan kiemelkedő lombarabeszkekkel díszített.

A fekete bőrrel bevont hüvely aranyozott ezüst montirozással bir. Van egy gerincz- és élpántja, bújtató, csúsztató és négy foglalványpántja, a melyek magasan kiemelkedő rozettaalakú domborúan öntött és vésett ékítménnyel díszítettek. A foglalványkarikák közötti tért áttörtmívű lombdísz ékíti.

Hossza: 78 ctm., szélessége: 23 mm., súlya hüvelyestől 1 kiló 400 gramm. XVIII. század.

Bethlen András gr.

3631.

Gerezdes buzogány, összenyomott körte alakú tizenkét gerezdes fejjel.

A gerezdek éle hullámos csipkéjü ezüst lemezzel fedett, a melynek minden egyes csipkéje vésett díszítésű. A fej nyakánál 18 kis rubint, tetején három szögü türkisz, 23 (egy hiányzik) rubinttal körülvéve van befoglalva. A nyél piros bársonynyal bevont végén pontozott (ponczolt) alapon barokstylü ornamentikával ékített ezüst lemezzel borított. Hossza a 6 ctm. hosszu fejjel együtt 48 ctm. Súlya: 400 gr. XVII. század vége.

Andrássy Géza gr.

3634.

Buzogány, körtealakú fejjel, keleti forma. A fej aranyozott ezüst lemezek által tíz egyenlő czikkre osztott, a melyek reczézett alapon arabeszk díszítésű aranyozott ezüst körlemezekkel ékítettek.

A fanyelet reczézett ezüst lemez borítja, az alsó és felső része vésett mívű arabeszkekkel díszített. A nyél hossza 70 ctm., a fej hossza 10 ctm., súlya 1 kiló. XVII. század.

Andrássy Géza gróf.

3637.

Buzogány, tüskés aczélfejjel. Fanyele spárgával körülfont és fekete bőrrel bevont. A nyél végén 4 ctm., az elején 19 ctm. hosszú rhombos díszítésű ezüst foglalattal bír. A fej tüskéinek elrendezése: négy nagy középtüske között két-két kisebb tüske van, a felső részén pedig egy gomb.

A nyél hossza: 52 ctm., fej átmérője: 4 ctm., súlya: 1 kiló. — XVI. század.

Andrássy Géza gróf.

3638.

Szurony, széles, homorú vájatú pengével, a melynek mindkét oldalába három kereszt, egy Trenk pandur alakja, ez alatt pedig fegyver-tropheum van bevésve és aranyozva. A pandur feje felett félkörű mondatszalagon *«V(ivat) Pandaur»* szó olvasható. Egyenes nyele fehér csontból van s két fülű.

Hossza: 26 ctm., szélessége: 3·4 ctm., súlya 200 gr. XVIII. század.

Róm. kath. érseki Lyceum múzeuma, Eger.

3638

3639.

Kard, egyenes, kétélű pengével, a melyen egy 15 ctm. hosszú homorú vájat van mindkét oldalon becsiszolva. A penge mindkét oldalán végig étetett díszítésű, s benne a következő felirat van bevésve: MIT·DISER·KLIG (így) VND·GOTES·WILEN+| DIE+IOHANI+EHR. | WILIGH · ALE · MEINE· FEEND·STILE ⋆ 1624. A másik oldalon: FRIS·WIDER FRISCH·IST GVET SOLDATES ⋆ | MIRMARGPICINN·IEN·AN DIR|KAPIDIN BIERER DALIMONIA. E feliratok végén a mellékelt rajzban látható három fej van mint kardcsiszárbélyeg beütve. Díszítését a következő részletek alkotják: A keresztre feszitett Jézus, Mária és Magdolnával, az INRI helyett (I)MA felirattal, oldalán a nap és csillagos hold. A kereszt felett sugárzó napban IHS betűk s fölötte egy czímer alakja látható. A czímer áll egy függélyes gerenda által két mezőre osztott czímerpaizsból, jobb felében három hegyes halom, bal felében középen vízszintesen ke-

3639

resztül futó három csillagos szalag által felosztva, felül a sugárzó nap (?), alul három-három függélyes pólya. A czímerpaizson két sisak oromdísz van, a melyek egymással szembe állanak, az egyik koronás növekvő két szarvval, a másikon egy növekvő mellképpel. E czímer felett egy nő arczképe, feje fölött katonai symbolumok és egy nagy gallérú férfi arczképe látható. A pengének többi részét művészi csoportosításban fegyver-tropheumok és a sárkányt ölő szent György lovagalakja díszítik. A másik oldalon három vár látképe, az egyik lángokban — és ostromló pánczélos lovas és gyalog Landsknecht-csapatok vannak beétetve. Az egyik sátor ormán a kétfejű sas, s benne lőporos hordók és golyók láthatók. A markolat egyenes, reczés és síma vassodronynyal körülfont. Markolatgombja vésett. Keresztvasa az egyik végén vésett, kissé hajlott gombot képez, a másik vége félkörben felhajlik és a markolatgombbal egybeforrasztott félkörű kézvédőt alkot, a mely az egyik oldalon a keresztvassal párhuzamos hárító karikával bír. A markolat belső oldalán elől kiszélesedő újjgyűrűvel van ellátva.

Hossza: 85 ctm., szélessége: 3·8 ctm., súlya: 700 gramm. — XVII. század eleje. Bánffy György gróf.

3641.

Gyermekjáték, mely katonai alakokat és közben Mária Terézia királynőt és férjét ábrázolja, fából faragva gypszel bevonva és korhű ruházattal átfestve. Az alakok közűl hét lovon vágtató magyar huszárt, hét ugyancsak lovon vágtató dragonyost, huszonnyolcz pedig granátost ábrázol, nyolcz ágyúval. Mária Terézia és férje alakja kétszer, és pedig egyszer kék és egyszer piros ruhában van ábrázolva. Ezen alakok II. József császár gyermekkori játékszerei voltak. Az alakok magassága 73 és 93 mm. közt váltakozik. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3646.

Nyereg (2 drb). Hasonló a 3415. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy világoskék bársonynyal van borítva s a támlák belső lapjai s az ülőpárna párhuzamos egyenes vonalokban felvarrt kerek fehér selyem zsinórral van sok mezőre tagolva. Szíjazat nincs. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3647.

Állványon.

Alabárd, kovácsolt, síma vasból. Az alabárdlap és tüske hasonló az alább leirthoz, csakhogy itt a nyársat lapos bordás penge helyet-

3641

3641. II. József gyermekjátékai.

tesíti, amelynek alján négy-négy lyuk van. A nyárs-tüskén köröskörül egy négy ágú kereszt alakú bélyeg van beütve. A bélyeg kiadva: *A. Demmin:* «Die Kriegswaffen» czímű mű 1008. lapján.

A nyél hossza: 1·50 ctm., a penge 51 ctm. s legnagyobb szélessége: 6 ctm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Alabárd (5 drb), kovácsolt síma vasból. Az alabárd 10 ctm. széles félkörűleg kikanyaritott lappal és ferdén leszegett tüskével, és 87 ctm. hosszú négyélű nyárssal bír. A tüske alapján négy, a bárdlapon öt és három-három lyukkal díszített. A nyolcz oldalú nyélre a bárd két vaslemezzel és karikával van fölerősítve. A nyél hossza 1·33—1·75 m. között váltakozik. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyárs, négy élű, 88 ctm. hosszú. Alabárdból van átalakítva. A nyele 1·33 m. hosszú. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Alabárd (5 drb), félhold alakú alabárdlappal, lefelé görbülő tüskével és mindkét oldalán végig futó bordájú kétélű nyárssal, síma kovácsolt vasból.

A tüske és a bárdlap alapja több kisebb félkörös kivágással bír. Az alabárd pengejéből két 70 ctm. hosszú vaslemez nyulik ki, amelyeknél fogva a nyolcz oldalú keményfa nyélhez vaskarikával van erősítve, illetve hét szöggel szögelve. A szár hossza: 1·55 m.; az alabárd hossza: 50 ctm.; a nyárs legnagyobb szélessége 5 ctm.

A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sugár-ágyú, mintája, bronzból, a 3648. szám alatt leirt ágyúmintához hasonló talapzattal. A durván kivésett díszítés virágokat, bikafejű, szárnyas sárkány-alakot, a tengely előtt két kígyót és virágokból kiemelkedő növekvő angyal-alakokat ábrázol. A nehány vonással jelzett czímer négy delfin-alak között van.

Az ágyú talpa 56 ctm. hosszú, a tizenkét küllős kerekek 13 ctm. átmérővel bírnak. A cső hossza: 33·5 ctm.; a kaliber 10 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta, hasonló a 3648. szám alatt leirthoz. Durván kifaragott díszítése felhők között ülő alakot, szembe álló farkast és

majmot, kukoricza- és rózsa-növényt, egy teljes római vértest és fekvő hímszarvast ábrázol.

Az ágyú talpa 37 ctm. hosszú, a tizenkét küllős kerék 10 ctm. átmérővel bír. A cső hossza: 24 ctm.; kalibere: 10 mm.

A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta, hasonló a 3648. szám alatt leirt mintához. Díszítése Venust, a czímer alatt pedig sziklán ülő, sólymot tartó női alakot ábrázol.

Az ágyú talpa 32·5 ctm. hosszú, a tizenkét küllős kerék 12 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 21 ctm.; a kalibere 8 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sugár-ágyú, mintája, hasonló a 3648. számúhoz. Díszítése a cső körül futó virágos babér-szalagot, egy pálmaágat tartó pávát, egy sárkány torkát átdöfő dárdás vitézt (szent György), a virágszalag koszorúzta érdemkeresztes czímert, és egy sassal viaskodó kígyót ábrázol.

Az ágyú talpa 53·5 ctm. hosszú, a tizenkét küllős kerék 11 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 30·5 ctm.; kalibere 9 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta hasonló a 3648. szám alatt leirthoz. Díszítése: fölül a cső körül futó levélfüzér, a czímer alatt álló mezetlen férfialak, előtte egy felugró kutya, mögötte pedig ülő nyúl.

Az ágyú talpa 34 ctm. hosszú; a tizenkét küllős kerék 10 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 22·2 ctm., kalibere 6 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú mintája; hasonló a 3648. sz. alatt leirt mintához. A díszítés a cső felső részén köröskörül stilizált franczia liliomokat, a czímer alatt tengerből kiemelkedő sireneket ábrázol.

Az ágyú talpa 28 ctm.; a tizenkét küllős kerék 7·5 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 17·6 ctm., kalibere 7 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Mozsár mintája, sárgarézből, kiszélesedő, karimás, peremes csővel, 4·5 ctm. hosszú, gyújtó-csövecskével s két kígyó testéből össze font füllel. A gyújtó-lyuk előtt egy két lyuku kis fülecske van. A mozsár egyik oldalát czímer, a másik oldalát kiterjesztett sas, összefonódó levelek között díszíti.

A mozsár hossza 10·7 ctm., űrátmérője 6 ctm. A mozsár 15 ctm. széles és 18·5 ctm. hosszú keményfa talpon áll. A XVII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú, hátultöltő, mintája bronzból, a 3421. szám alatt leírt mintához hasonló alakkal. A cső eleje pikkelyes díszítéssel bír, a mely alatt egy czímer van kivésve. A závárzat hiányzik, csupán egy 4·6 ctm. hosszú tüskével ellátott villa alakú része maradt meg. A cső irányzó-villára van erősítve. A törött ágyútalp 12 küllős kerekeken nyugszik. E talp azonban nem tartozik az ágyúhoz.
A cső hossza 12·5 ctm., kalibere 9 mm. A XVII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta vörösrézből, síma csöve öt gyűrűvel bír. A cső eleje körte alakúan kiszélesedik, s hátsó részén 2 ctm. átmérőjű nagy nyakas gomb van. A cső hossza 21 ctm., kalibere 12 mm. Hasonló ágyú rajza, csakhogy a forgó tengelyek fölött két fogantyúval, kiadva: *A. Demmin* «Ergänzungsband für die vier Auflagen der Kriegswaffen» 221. lapján, hol az «franczia, síma Gribeauval-ágyú»-nak mondatik.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta vörösrézből. A cső eleje több lapos gyűrűvel ékített, a forgó tengelyek fölött egyszerű csúcsíves díszítés látható, míg a tűzkamra több oldalú s mór ívekkel díszített. A 25 ctm. hosszú ágyútalp, a 12 küllős 7·5 ctm. átmérőjű kerekek szintén vörösrézből készültek. A talpak közepén egy torzfej van kivésve. A cső hossza 15 ctm., kalibere 9 mm. A XVIII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Partizán főtiszti, csiszolt síma vasból, közepén végig futó bordával. Lapjában felhőből kinyuló, szablyát tartó kéz, alább a földgolyón álló szerencse-istenasszony, fölötte FORTUNA felirat s legalul két ágyú van bevésve. A másik oldalon a föntebb jelzett kéz, alatta a reménynek egy horgonyon álló nőalakkal való személyesítője, e fölött SPES felirat; legalul pedig ágyúk és egyéb hadi jelvények vannak bevésve. A nyéltokja nyolcz szögletű és alul-fölül magas gyűrűvel van körítve. A barnára fényezett, hengerded alakú bükkfa-nyél vége egy tüskével ellátott vastokba van húzva s fölül a partizán nyaka alatt zöld tagolatú, nagy sárga selyembojt veszi körül, melynek feje ezüst szálakkal háló módra van bevonva. Hossza nyéltokkal együtt 34 ctm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kopja, török, szipahi lovassági (mizrak), négyélű kopjavassal, 12·5 ctm. hosszú tokkal és egy bordás gömbű nyakkal bir. A kis zászló hiányzik. A tok nyolczszög fejű szögekkel van a nyélre erősítve.

A nyél 2·13 m. hosszú, a kopja vasa nyakkal együtt 27 ctm.

Szipahi — jelentése tulajdonképen lovas, — a minő kétféle volt a török hadseregben; u. m. *hübéres szipahik* vagy *timárlik,* a kiket még *ejalet aszkeri*nek, tartományi katonaságnak is neveztek. *Zsoldos szipahik* vagy *kapu-kuli*-k, udvari szolgák.

E lovasságnak, a mely több részből állott, fegyverei voltak *a kard (kilids),* a kopja *(mizrak),* a *hajító dárda (dserid* vagy *dsirid)* (l. 3323. szám alatt) egy széles kétélü egyenes tőr *gaddare* vagy *kaddere,* a melyet az övben elrejtve hordtak, a három águ korbács (3326. szám alatt) (kamcsi), a pisztoly, a karabély és az íj. A lőfegyvereket nem igen szerették, mert azt tartották róluk, hogy nagyobb zajt csinálnak, mint kárt tesznek.

A lovasság hat hadtestből állott: a szipahikból, a *gureba-i jemin* (jobb szárnyu gureba), *a gureba-i jeszár* (bal szárnyu gureba) az *ulufedsian-i jemin* (jobb szárnyu ulufedsik (zsoldosok) és *ulufedsian-i jeszár* (bal szárnyu zsoldosok) és a *szilihdárok* (fegyverhordozók) csapatából.

E hadtestek valamennyien csak is a szultánnal együtt tartoztak háboruba menni. A szipahikat 1376-ban alapították és helyük a csatában *a szent zászlótól* jobbra és balra volt miután ők voltak annak örei. Jelvényük vörös zászló volt.

A *szilihdarok* vagy *szilahdárok* az *icsoglánokból* lettek toborzás által szervezve s régen a szultán előtt tartoztak menni, az utakat előkészíteni, hidakat verni, tehát a mostani utász csapatok kötelességét teljesíteni. A csatában a szultán mögött foglaltak állást, II. Mohamed után pedig sárga zászló alatt balra állíttattak. A hadtest 206 bölükből állott a *szilihdaragaszi* vezérlete alatt.

Az ulufedsian-i jemin ulufedsiani jeszár a jobb és bal szárny zsoldosai egy-egy aga vezérlete alatt a szent zászló két oldalán foglaltak állást a szipahik és szilihdarok mellett. A jobb szárnynak zöld, a bal szárnynak zöld és fehér csikos zászlójuk volt. Náluk volt a hadi pénztár és ők gyakorolták a tábori rendőrség teendőit is. Az ulufedsik mellé sorakoztak jobbról a *gureba-i jemin,* balról pedig a *gureba-i jeszar* idegenekből persákból és ázsiaiakból toborzott csapatai. Nevüket — *idegenek* — az átszökött arab, persa és más népek zsoldosaitól nyerték.

A hübéres lovasság az egyes meghódított tartományokban 3000—5000 asper jövedelmü, hübért — u. m. *kilidse*-t kapták s jövedelmük arányában voltak kötelesek lovasokat, ugynevezett *dsebeli*-ket kiállítani. A *timárlik,* kisebb hübérjövedelmü szipahik, minden 3000 asper után egy, a *zaimok,* nagyobb hübér birtokosok, minden 5000 asper után 2 vagy 3 *dsebeli*-vel tartoztak három nap alatt háboru esetén szandsák bégjeiknél jelentkezni.

A XVII. századból.

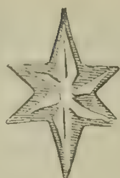
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Támvilla, puskához, kemény fából, hat fokú, négy oldalú vas hasábon nyugvó s félhold alakú villával.

A bot alján 22 ctm. hosszú sárgaréz hüvely s fölső részén, valamint közepén sárgaréz foglalvány van. A bot hossza 1·36 m. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3647

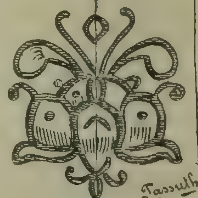
Hegyes tőr-kard, háromélű, mély homorú lapú pengével, markolata sárgarézzel montirozott, keresztvasa egyenes és elől kézvédővel bír.

A penge lapjaiba a mellékelt rajzok vannak bevésve és pedig úgy, hogy Magyarország czímerének fele az egyik lapra, fele pedig a másik lapra jut, a harmadik lapon szűz Mária képe *Patrona — hungaria* felirattal.

Hossza: 1 m. 41 ctm. Súlya: 800 gramm. — XVII. század.

Andrássy Géza gróf.

3647

3648.

Fegyverállványon.

Sugár-ágyú mintája. Alakja hasonló az alább leirt mintához. Díszítése a cső felső részén körülfutó szőllővenyige, alatta hordón ülő Bacchus. A cső alsó részén fa alatt enyelgő Pallas és Zeus; jobb oldalt egy bagoly, balról egy sas.

Az ágyú talpa 46 ctm hosszú; a vékony, tíz küllős kerék 12 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 36·5 ctm.; kalibere: 9 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta hasonló az alább leirthoz. Díszítését összefonódó levéllomb képezi. A czímert két szárnyas szfinksz tartja. A cső felső részén a lomb között 30 szám van kivésve, a cső karimája alatt pedig: NESCIT OCCASVM felirat látható.

Az ágyú talpa 49 ctm. hosszú; a széles talpú kerék 14 ctm. átmérőjű; a cső hossza: 39 ctm.; kalibere 15 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Ágyú-minta, hasonló az alább leirthoz. Díszítése összefonodó stilizált leveleket ábrázol. Az ágyú talpa 59 ctm. hosszú; a tizenkét küllős széles talpú kerék 15 mm., átmérőjű; a cső hossza: 31·5 ctm., kalibere 16 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sugár-ágyú, mintája, bronzból, durván faragott stilizált levéldíszszel, fekvő harczossal és egy gyermek és ülő női alakkal s czímerrel. A 12 küllős, széles talpú kerék keskeny, bordázott gyűrűvel vasalt.

Az ágyú talpa keskeny, kemény fából készült.

A cső hossza 27 ctm., az űr átmérője 10 mm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska rövid muskéta, hátracsapó, kereklakatos kovás szerkezettel. A cső nyolcz oldalú és belseje nyolcz csatornás. Az elefántcsonttal díszített ágy négy oldalú, és olasz, lapos hajlított nagy tusával bír. E puskához hasonló, de kanóczos szerkezettel ellátott fegyver kiadva: *W. Boeheim:* «Waffenkunde» 460. lap, 541. ábra.

A cső hossza: 70·5 ctm., a tusával 1 m.; az űr átmérője: 19 mm. A XVI. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, muskéta, nyolcz oldalú csővel, hátracsapó, kanóczos, keskeny, hossznégyszög alakú lőpor-serpenyővel és horog alakúan görbített fogóval ellátott serpenyő-fedővel. A cső nyolcz oldalú és gyűrűs díszítésű. A cső alján egy félhold csillaggal van beütve. A puskatusa hasonló a 3423. szám alatt leírt tusához. A tusa külső oldalára C C · D B · C · | D B · betűk vannak világos-szürke festékkel mázolva. A cső hossza 1·01 m., a tusával 1·39 m., az űr átmérője 12 mm. A XVII századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, nehéz muskéta, nyolcz oldalú, síma csővel, kereklakatos, hátracsapó kovás és előrecsapó kanóczos szerkezettel. A cső czélgömbbel és hosszú vágású irányzékkal van ellátva, az irányzéktól hátra felé a cső-tüskéig egy keskeny csatorna van a csőbe bevésve. Az irányzék fölött a nürnbergi bélyeg N betűvel (lásd: Dr. *Fr. Pichler* «Das Landes-Zeughaus in Graz», XXXIV. táb. 3. ábra) és egy paizsban levő sisakos fej van beütve. A szerszám-lemezen szintén

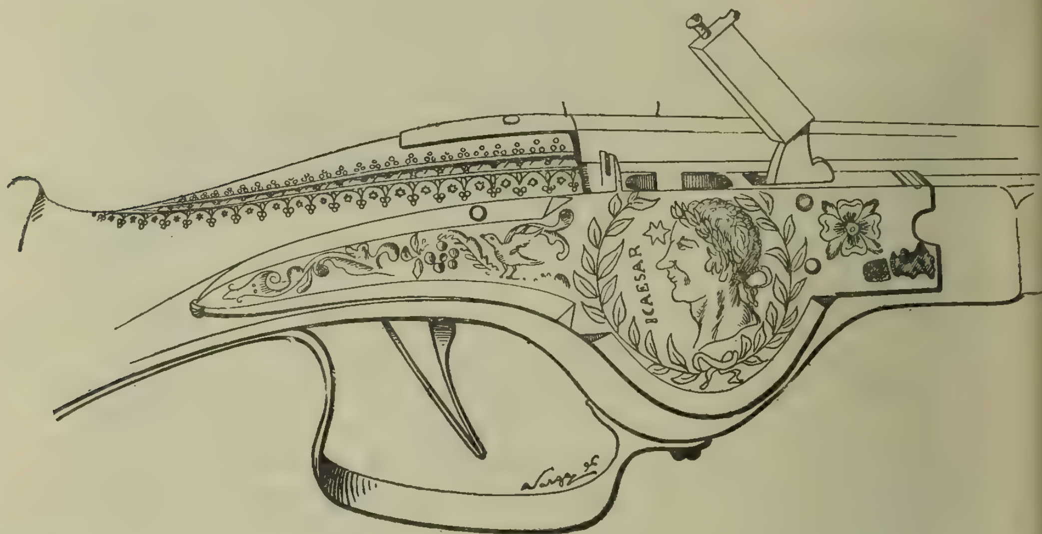
két jegy van, de ezek nagyon kopottak, az egyikben azonban egy R betű még tisztán kivehető. A tusa lapos, háromszög alakú, a nyakán kivésett, az ágy elefántcsont-lemez betétekkel bír. A cső hossza 1·11 m., a tusával 1·46 m., az űr átmérője 17 mm. A XVII. századból.

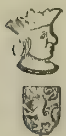
A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, elől több oldalú, keskeny lapú, inkább hengerded, hátul nyolcz oldalú csővel, fedett, kereklakatos szerkezettel. A kerék kulcsfogó csapja a cső alatt a tusa bal oldalában levő nyilásban van, a mely elzárható. A cső három lapján jobbra néző koronás fej van beütve. Hasonló bélyeg van a szerszám-lemezen is, a mely alatt egy kétfarkú oroszlán fölött N B betűk vannak egy paizsban beütve. A szerszám-lemezen babérkoszorús fej J. CAESAR körirattal van

bevésve. A lőportartó a fedett bordás kerék fölött 19 mm. hosszú és 10 mm. széles négyszögű mélyedést képez, a mely mögött egy kétágú kis villa van. A kakast, a mely egyszersmind serpenyő-fedő is, egy megfelelő nagyságú hasáb képezi, a melybe a kova kis csavar segélyével erősíthető. A lobbantyú-szerkezetre vonatkozólag lásd: *M. Thierbach* «Die geschichtliche Entwickelung der Handfeuerwaffen», Dresden, 1886. 37. lap, 78. ábra. A ravasz rugó-lemezzel van ellátva. A tusa lapos, alul lekerekített, nyaka bevert díszítésű. A cső hossza 1·06 m., a tusával 1·41 m., az űr átmérője 14 mm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, elől több oldalú, hengerded, lecsavarható czélgömbös és irányzékos csővel, kereklakatos, hátracsapó szerkezettel. A tusa őzpata alakú és csupán a 8·5 ctm. hosszú lőpor-kamara van ráerősítve. A 3·6 ctm. átmérőjű lőporkamra egy 2·6 ctm. hosszú, 14 mm. űrátmérőjű három csappal ellátott, a melynek csavarmenete három részre osztott.

A cső hossza 74·5 ctm., a tusa hossza pedig 32·5 ctm.; a csőnek ágya nincs. A XVII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hátracsapó, kereklakatos szerkezettel. Nyolczszögletű vont csövének lapjaiban virágok és lombok vannak vésve. A csiholó kerék a lobbantyú-lapon belül van alkalmazva s ugyancsak ott van a sárkánynak a rugója is. A lobbantyú-lapon egy kiterjesztett szárnyú kétfejű sas van bevésve. A puska végig ágyazott s a puskatusában jobb oldalon egy kihúzható ajtócskával elzárt rekesz van kivésve. A csövön sarkvason nyiló három irányzó és a végén czélgomb van alkalmazva. A csőben egy hiányos szív-alakban P O fegyverkovács-bélyeg van beütve. A cső hossza 83·5 ctm., a csőűr átmérője 13 mm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hátracsapó, kereklakatos szerkezettel. Hasonló a fentebb leírthoz, azon különbséggel, hogy a csőbe ⋆ HEINRICH ⋆ (bélyeg) ⋆ REIMER ⋆ fegyverkovács neve van beütve. (Ezen név iránt lásd: *A. Demmin* «Die Kriegswaffen», Leipzig, 1893. 1007. lap.) A cső hossza 86·5 ctm., a csőűr átmérője 12 mm. XVII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hátracsapó, kereklakatos szerkezettel, melynek nyolczszögű, síma, vont csöve végig van beágyazva. A cső kettes irányzóval és czélgömbbel van ellátva. A puskaágy vésett és berakott elefántcsont rozettákkal és lapokkal s egy elefántcsont lapba vésett czímerrel van ékesítve.

A csiholó kerék, valamint a persely is födött s ez utóbbi a kerék fölhúzásával előre csúszik, hogy a lecsapódó kova a csiholó kerékkel érintkezhessék. (Hasonló szerkezet kiadva: *M. Thierbach* «Die geschichtliche Entwickelung der Hand-Feuerwaffen», Drezda, 1886. 34. lap 61. ábra és *W. Boeheim*: «Handbuch der Waffenkunde», Leipzig, 1890 451. lap, 531. ábra.)

A cső hossza 113·5 ctm.,

a csőűr átmérője 14 mm. A csőben paizs alakú, mélyített alapon MS kovácsbélyeg van beütve. (Töltővessző hiányzik. XVI. század eleje.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hátracsapó kereklakatos szerkezettel, végig fába ágyazva. Hármas irányzólappal ellátott vastag, síma csöve nyolcz szögletű, és „NEIREITER IN PRAG“ kovács-név van belevésve. A sárkány áttört mívű s úgy ez, mint a lobbantyú-lap művészi vésetekkel borított. A diófa tusában kihúzható ajtócskával elzárt rekesz van kivésve. A vont cső hossza 104·5 ctm., a csőűr átmérője 16 mm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, nyolczoldalú, hullámos dömöczkölést utánzó csővel, előre csapó kovás szerkezettel, franczia tusával. A cső bevert ezüsttel díszített, a tusa és ágy faragott és sárgaréz foglalványokkal és tusaborítóval bír. A ravaszvédő sátor, fából készült. A szerszám-lemezen ÆPRESPVRG szó, a tusában pedig 9, K' N, 10. van bevésve. A cső hossza 69 ctm., a tusával 1·06 m., a csőűr átmérője 16 mm.
A XVIII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hasonló az alább leirt fegyverhez, csakhogy csöve kéken befuttatott s közép lapján: TITRICH HUSZHAUER IN OLMITZ felirat van bevésve. A foglalványok s a ravasz-sátor sárgarézből készültek. A golyótartó fedélen a Batthyány-család czímere látható.
A cső hossza: 79·5 ctm., a tusával: 1·09 m.; az űr átmérője: 14 mm. A XVIII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, hasonló a fentebb leirt puskához. A cső középlapján ezüstből beverve van a puskaműves neve: FRANZ HELMER IN WIENN, a szerszám-lemez vésetei pedig szarvasvadász-jelenetet ábrázolnak. A foglalványok sárgarézből vannak. A cső hossza: 81 ctm., a tusával: 1·12 m.; az űr átmérője: 15 mm. A XVIII. századból.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, teljesen hasonló a 3061. szám alatt leirt fegyverhez. A szerszám-lemez szépen kivésett díszítése vaddisznó-vadászatot ábrázol. Az őzpata alakú tusa faragott díszszel bír s nyakán sárgarézzel bevert. A cső közép lapján a puskaműves neve ezüstből, bélyege pedig arany alapon van beütve. A bélyeget kiadva lásd: *W. Boeheim*: «Die Waffenkunde» 654. lapján, *Zellner Caspar* neve alatt.

A cső hossza: 80 ctm., a tusával: 1·09 m.; az űr átmérője: 15 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska (2 drb), nyolcz oldalú, kéken befuttatott vastag csővel, hátracsapó, födött kereklakatos kovás szerkezettel. A szerszámlemez és a kakas vésett díszítésű. A cső közép lapján: CHristiän KOPPLer Lutz 1696 felirat van bevésve. Az őzpata alakú tusa és az ágy szarúlemezekkel díszített.

A cső hossza: 74 ctm., a tusával: 1·02 m.; az űr átmérője: 15 mm.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

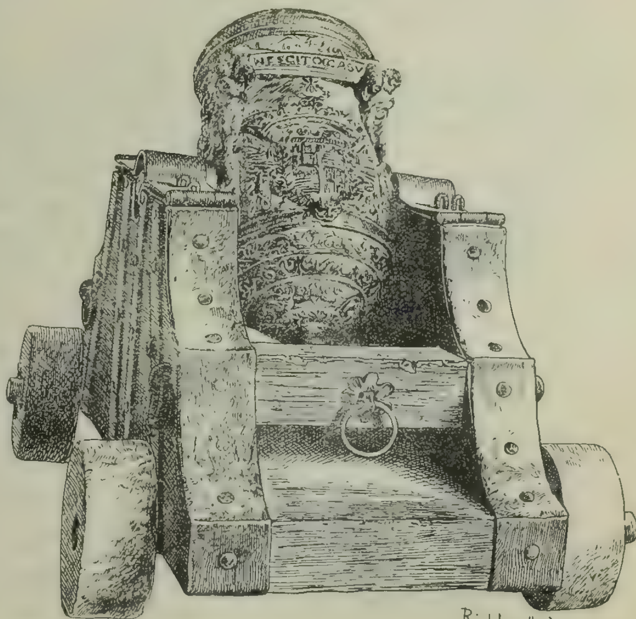
Puska, hasonló a 2961. szám alatt leírt puskához, a kakas vésett hengeres nyakkal bír. A cső két oldalán B és F betűk vannak beütve. A tusa szélesebb lapján szarvast ábrázoló elefántcsont lemez betét van. A cső hossza 79 ctm., a tusával 1·04 m., a csőűr átmérője 13 mm. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3649.

Mozsár, bombavető mintája bronzból, hengerded alakkal. A cső oldalain díszesen kivésett, s az egyik oldalon a földtekét tartó *Atlas*, a nap, hold és két harczi szekér, a másik oldalán az ágyúkon is látható czímer fölött két angyalalak egy feliratszalagot tartva, a melyen e jelmondat NESCIT OCCASV̄ van kivésve, az egyik angyal mögött római harczi szekérben ülő paizsos női alak, a másik angyal mögött pedig *Mercur* látható. A tengelyek végei oroszlánfejet ábrázolnak. 50 ctm. hosszú négy keréken mozgó, vasalt állványon nyugszik. A mozsár 21 ctm. magas és 11 ctm. átmérőjű, a golyó-űr 11 ctm. mély és 7·4 ctm. átmérővel bír, a lőporkamra 6 ctm. mély és 4 ctm. átmérőjű. A XVII. századból. — A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXV. TEREM.

3650.

Lobogó, zöld, síma selyemből, két szélben és két szárnynyal, eredetileg ezüstözött, csatornázott zászlónyélre erősítve, melynek egy része hiányzik. A szélek ezüst csipkével szegettek. A bojt nélküli szárnyak kiindulásánál a szögletből, keskeny zöld selyem és ezüst csipkéből összeállított rojt függ alá s a zászló mezejében egyoldalt ezüst paszománt és zsinórzatból rávarrott koronás paizsszerű dísz közepén vastag, ezüst domborhimzéssel S és T betűkből összefont monogramm. A zászló hossza 1·43 ctm., szélessége 1 méter. XVII. sz.

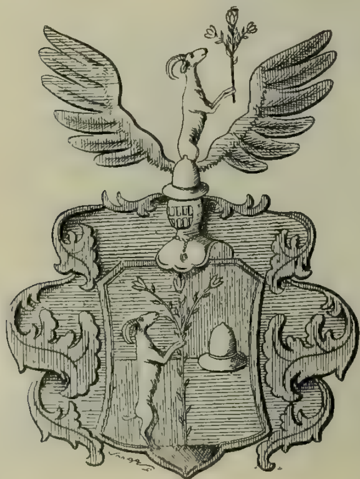
A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Lobogó, fehér, síma selyemből, két szélben, mely aranyszálakkal beszőtt rózsaszín selyem csipkével van beszegve, s négy csatornával ellátott aranyozott, hiányos zászlórúdra erősítve. A két szárny csúcsáról a bojt hiányzik s a zászló mezejében egyik oldalon vastag, aranyszövésű zsinórzatból rávarrt monogramm látható. A zászló hossza a csúcsig 1·74 ctm., szélessége 1·3 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

3652.

Zászló, háromszögalakú, sárga, virágos damasztselyemből, ezüsttel közbeszőtt piros rojtszegélylyel és egy ezüsttel átszőtt bojttal.

A zászló egyik oldalán kékszalagos, stilizált babérkoszorúban, fekete alapon a keresztre feszített Krisztus s a keresztnél egy koponya festett képe látható. A koszorú fehér s barna árnyalatú. E kép felett a következő felírás olvasható ezüst betűkkel festve: RENOVAT : EX MUNIF : SPEC : AC PERIL : | D : D : LADISLAI SEN : ET LADISLAI JUN. : | KOSSUTH — DE UDVARD | 1803. DIE — 15. FEBR. A másik oldalon a fehér szalagos, stilizált zöld babérkoszorúban a Kossuth-család czímere van festve.

A czímerpaizs váltakozva négy kék és vörös mezőre osztott, melyeknek függélyes szelvényében háromvirágu fehér liliom áll. A baloldali két mezőt osztó gerendán aranyszínű magas kalap, a jobboldali két mezőben pedig természetes színű kecske ágaskodik a liliomok felé.

A sisakorom-díszben a kalapból kinőve a kecskét látjuk ágaskodni, két első lábai között a hármas liliomot tartva, melyhez két oldalt félig vörös, félig kék sasszárny csatlakozik. A foszladék mindkét oldalom vörös és kék. A czímer felett e felírás: HIC JACET GENEROSUS DOMINUS | NICOLAUS KOSSUTH DE UDVARD OLIM | VICE CAPITANEUS COTTUS THUROCZEN: | SIS. ÆTATIS — SUÆ 66 | a czímer alján folytatólag: OBIIT 17 DECEMBRIS 1661. Az egyszerű farúd pirosra festett alján gömbbel van ellátva.

Szélessége: 93 ctm., hossza: 2 m. 48 ctm. (Lásd: *Nagy Iván*, 6. k. 380. l. *Turul*, 1894. évf.)

Turócz-Szent-Mártoni róm. kath. egyház.

3664.

Tollrajz, barna fakeretben. Úgynevezett «daliás párviadalt» vagy «bajvívást» ábrázol egy magyar hadnagy és egy török bég között. A százados török-magyar harczok folyamán szokássá fejlődött Magyarországon a XVI. és XVII. században, hogy békekötés idején is a közeli várőrségek ellenséges csapataiból egyik-másiknak a hadnagya vagy kapitánya kihívta egymást hirnök vagy levél által daliás mérkőzésre. Mindkét fél nagyobb kisérettel jelent meg a kitűzött órában a semleges területen. Hogy a kiséret a küzdelem látványa által felhevülve bele ne avatkozhassék a párbajba, keverve állították fel, úgy, hogy minden magyar vitéz mellé egy török jutott. Egy ilyen daliás párviadalt ábrázol a XVI-ik század végéről képünk, mely az Ernst Lajos úr birtokában levő eredeti rézmetszetről készült nagyított hű másolat. A tér közepén, megsarkantyúzva lovát, előre szegezett kopjával rohan egymásra a magyar és török vitéz. Mindkettő könnyű öltözetet visel. A magyar vitéz oldalán szablya lóg, dolmányt és kucsmát hord. Köröskörül áll a kiséret, mind lovas, váltakozva magyar és török. Jobb oldalt tartják készen a vezeték- vagy tartaléklovakat s ott ül a magyar csapat jeltadó trombitása, szintén lovon. Mindkét csapat vitézei lobogós kopját viselnek. A magyarok tollas, forgós kucsmákat, zsinóros mentét és medvekaczagányt s némelyikök a szablya mellett még kézíjat és puzdrát is hord. Maga a daliás párviadal még a messze középkor lovagi hagyománya hazánkban s a harczias szellemnek és ügyességnek béke idején való megőrzésére és fentartására is jó szolgálatokat tett.

3664. Párviadal magyar és török vitéz között. A XVI-ik században.

Képünk, hadi viseletünk története szempontjából egyike legérdekesebb emlékeinknek.

(Lásd még: *Hadtörténelmi Közlemények.* 1894. 390. lap.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

3667.

Csoportozatban.

Zabla, feszítő, vasból. Villa alakú tengelyének két szára L alakban meghajtva a zablaszárakba van szögecselve. A tengelynek messze előre nyúló feje át van törve s abba egy kengyel alakú vas van behúzva, melynek talpallójából lelógva két láncz van a zablaszárak aljába fűzve. A kurta zablaszárak alsó és felső végei kifelé kanyarodó gyűrűkben végződnek, melyekből a pofaszíjak és kantárszár befűzésére egy-egy karika lóg le. (Hasonló, kiadva *R. Zschille und R. Forrer* «Die Pferdetrense» Berlin 1893. XIII. tábla 5. szám.)
XVII. század első fele.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla vasból, egyenes, hengerded alakú tengelylyel, melynek két végéből a kantárkarikák lógnak le. A tengelyre karikába hajtott végű három hengerded kengyelalakú vas van felfűzve s ezek közt a még felmaradó tért négy felfűzött vasgyűrű tölti ki.

XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Feszítő-zabla vasból, hármastagolatú tengelylyel, melyek közűl a középső patkó alakú s ezen valamint a kengyelszáron a háromhárom bordázott vasgyűrűvel ellátott két külső tengely szabadon mozog. A kengyelszárak hengerded vasból valók és gyengén ív alakban hajtottak. Felső végük karika-fülben végződik s ezek alatt két lelógó kapocsból láncz függ alá. A zablaszárak alsó vége egy-egy karikás füles szög által lefogva, hengerded vas pálczával van összekötve s ezen felül a szárakon fölfelé visszahajtott vas tüske a kurtább kantárszár becsatolására szolgál. A szárak hossza 18·5 ctm.
XVII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla, czinezett vasból, két kúp alakú, középen csukló-tengelylyel. A zablaszárak hengerded, egyenes vasból vannak, alsó végük visszahajtott s abból egy szabadon mozgó, nyakas fülbe akasztott karika lóg le. A szárakat alul két láncz tartja össze, a tengelyen

fölül pedig szétlapuló végük át van törve s az azokból lelógó kapcsokba láncz van akasztva. A zabla-szárak hossza 33 ctm. XVI. század vége.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), sárgarézből. Lekerekített szögletű, négyzet alakú talpallójából az S alakban hajtott féldomború keskeny szárakat fölül kettes tengely köti össze, melyek közt a négyszögű lyuk a kengyelszíj befűzésére szolgál. Magassága 13·5 ctm. XVIII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), aranyozott és vésett mívű bronzból. A talpalló hatszor ívezett szélű, kerülék alakú és áttört mívű. A keskeny, lapos kengyelpár külső két széle bordázott s két vége a talpallóra van szögecselve. A kengyel füle karajolt és vésett négyszög s fölül a kengyelszár csúcsán áthatolva és alól bronz fejjel leszögecselve, a kengyelszárban forgatható. A kengyel magassága 15, füllel együtt 20 ctm. XVI. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Zabla czinezett vasból, S alakúlag hajtott zablaszárakkal. Részben hasonló a 3328. sz. alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy alul a zablaszárakat két helyen köti láncz össze. XVII. század eleje.
A körmendi várkastélyból.
Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel, gyermeké (egy pár), vasból. Hasonló a következő szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a talpalló belső részén átfutó tengely, élére álló lapos vas és a szíjtartó fül kerülék alakú. Magassága füllel együtt 11 ctm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), vasból, gyermeké. Hasonló az előző szám alattihoz, csakhogy kisebb. Magassága füllel együtt 15 ctm. XVII. sz.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), vasból. Hasonló a következő szám alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy a talpallója kerülék alakú, áttörtmivű és annak két csúcsát a kerülék közepén átfutó egyenes tengely köti össze, melynek közepére egy vésett viráglap van forrasztva. Magassága füllel együtt 17·5 ctm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), vasból. Hasonló az előző szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a kerülék alakú talpalló két csúcsát egy csavart vastengely köti össze. Magassága füllel együtt 19 ctm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), hengerded vas szárakkal, benyomott kúp alakkal. Tetején a szíjtartó fül lant alakú és saját tengelye körül forgatható. A talpalló czakkosan be- és kihajtott vas szalag, mely négyszöget ábrázol, s melybe négy küllőjű csillag van beforrasztva. A kengyel utólag be van czinezve. Magassága füllel együtt 17·5 ctm. XVII. század.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Kengyel (egy pár), vasból. Hasonló az előző szám alatt leírthoz, azon különbséggel, hogy a talpallója hatszögű, áttört lap, a nyilás közepén átfutó egyenes tengelylyel, melyen két oldalt egy-egy fél gyűrű van alkalmazva. Magassága füllel együtt 18·5 ctm. XVII. sz.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú, vasból, háromélű, kissé ív alakban fölfelé hajló szárakkal, melyek két lyukkal áttört fülben végződnek. Fölfelé kanyarodó és ismét lefelé hajló nyakában hétágú csillagtaraj forog.

A csillagtaraj lapos, vékony lemezből van; egy-egy sugár szélessége: 8—10 mm. A szárak közötti távolság 9 ctm.; magasságuk 8·5 ctm. A nyak 6 ctm. hosszú. (Lelhelye: Sümegh vára, Zalamegye.)
A XVI. század elejéről. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, rövid, lapos szárakkal, a melyek két lyukú kerek fülekkel birnak. A tarajtartó kevéssé legörbített; nyolcz ágú fürészfogas kerek tarajjal.

A szárak közötti távolság 7·5 ctm., a tarajtartó 3·3 ctm., a taraj átmérője a fogakkal együtt 2·3 ctm. (Lelhelye: Sümegh vára.) A XVI. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, féldomború szárakkal, a melyek egy kissé lehajló két lyukú kerek füllel bírnak. Az egyik szár gömbalakú szíjszöggel ellátott. A tarajtartó vége legörbült, rövid, igen kis fogacsolt kerek tarajjal.

A szárak közötti távol 7·5 ctm., a tarajtartó 3 ctm., a taraj 1 ctm. (Lelhelye: Sümegh vára, Zalamegye.) A XVI. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, lapos, egyenes szárakkal, rövid tarajtartóval és fűrészfogú, kerek tarajjal. A szárak négyszögű, kettős nyilású fülekkel bírnak.

A szárak egymástóli távola 7 ctm., hossza 9·5 ctm., a tarajtartó hossza 2·5 ctm., a taraj átmérője 2·5 ctm. (Lelhelye: Sümegh vára, Zalamegyében.) A XV. századból. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú (2 drb), vasból, lapos, egyenes szárakkal, összenyomott széles, gömbös végű tarajtartóval és fűrészes, fogacsolt kerek tarajjal.

A rövid, lapos szárak végein szíjtartó gomb és csatt van.

A szárak közötti távolság 8·3—9 ctm., legnagyobb szélességük 15 mm., magasságuk 8·5 ctm., a taraj átmérője 2·5 ctm. (Lelhelye: Sümegh, Zalamegyében.) A XV. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Sarkantyú, vasból, lapos, keskeny szárakkal, rövid, fölfelé görbülő tarajtartóval és igen kicsiny csipkés tarajjal.

A szárak egyikén szíjtartó szög, a másikán pedig egy kétlyukú fül van.

Méretei: a szárak közötti távolság 9 ctm., magasságuk 9 ctm., a tarajtartó 2 ctm., a taraj átmérője 1 ctm. A XV. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Sarkantyú, vasból, vékony, lapos szárakkal és fogacsolt szélű tarajjal. A szárak vége egy-egy lapos fejű szíjtartó szöggel bír.

Méretei: a szárak egymástóli távola 9 ctm., magasságuk 10 ctm., a tarajtartó 3 ctm., a taraj átmérője 15 mm. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Zabla, czinezett vasból, két kúp alakú s középen csukló-tengelylyel, melyeknek vastag végein az S alakban hajtott zablaszárak át vannak fűzve és odaforrasztva. A zablaszárak fölfelé két nyujtványnyal birnak s áttört végeikből S alakú szemekből fűzött láncz lóg le, mely a ló álla alá feszítőül szolgál. Hasonló alakú, de vékonyabb lánczczal van a zablaszárak alja is összekötve és ív alakúan hajtott végükből nyakas fülbe akasztott karika lóg le. A tengely két végénél a zablaszárakra esztergált réz boglár van szögecselve. (Rész-

ben hasonló kiadva: *R. Zschille und R. Forrer* «Die Pferdetrense», Berlin, 1893. XII. tábla 3. sz.) XVII. század.

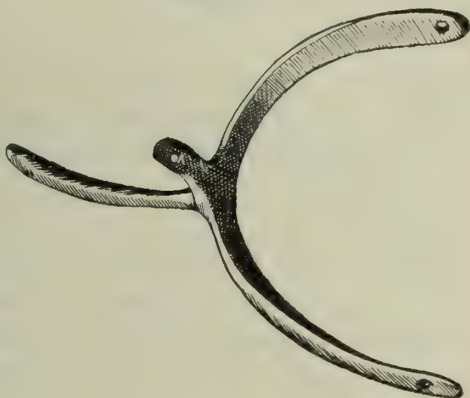
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Sarkantyú vasból, szöges, rövid félköríves szárakkal. A tarajtartó rövid hat élű, eredetileg tizenkét ágú kis csillagtarajjal. A szárak közötti távolság: 7·5 ctm., a két szár 4 ctm., a tarajtartó 2·5 ctm.

Hasonló kiadva: *R. Zschille und R. Forrer* «Der Sporn» czímű mű, XIII. táb. 8a és 8b alatt. (Lelhelye: Sümegh vára.) A XVII. századból.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

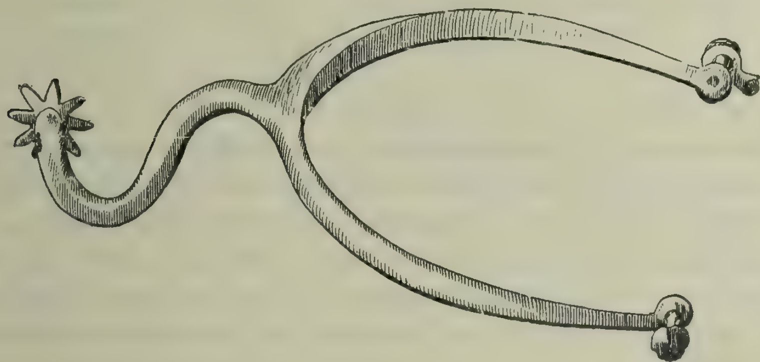
Sarkantyú, rövid, féldomború szárakkal, középen a felszögezésre lyukas tüskével és fölfelé hajlított hengerded nyulványnyal. A szárak végén egy-egy lyuk. Találtatott a Mátrában.

A szárak közötti távolság: 7·6 ctm., ezek hossza: 5 ctm. — XVIII. század.

Bartalos Gyula.

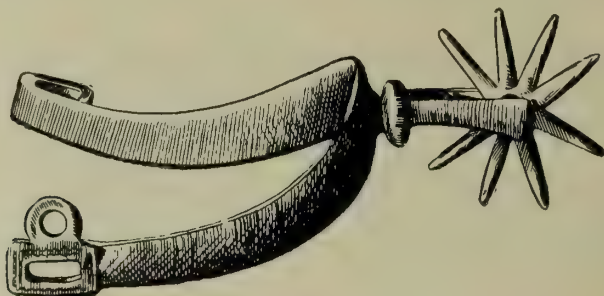
Sarkantyú, keskeny, féldomború szárakkal, hengerded hattyúnyakalakú tarajtartóval, melyben igen kis nyolczágú csillagtaraj forog. A szárak végén gombos szögek vannak alkalmazva, a melyekhez

eredetileg a szíjcsattok kapcsoltattak. A szárak közötti távolság: 8 ctm. Találtatott Kácson (Borsodmegye). — XVII. század.

Bartalos Gyula.

Sarkantyú, lapos szárakkal és rövid, göbözött nyakkal, melyben kilenczágú csillagtaraj forog. A szárak egyikének vége négyszögű

lyukkal, felette karikás füllel bír s ezen a részen vésett. A másik szár vége oldalt álló fület képez.

A szárak közötti távolság 8 ctm. — XVII. század vége.

Csoma József.

3668.

Buzogány, gerezdes, vasból. A körte alakú fejet nyolcz gerezd képezi, a melyek részben összetöredezettek. A buzogány-nyél hiányzik. Az egész buzogányfej rongált. A XVI. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

Zászlórúd (4 drb), hasonló az előző teremben többször leírt lovassági zászlók rúdjához, csakhogy festetlen. A zászló hiányzik. A XVIII. sz.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3669.

Zabla, vasból, kúp alakú és belől üres csukló-tengelylyel, melyeknek vastag vége át van fúrva és azon keresztül a zablaszárak egy-egy tengelye áthúzva. A zablaszárak S alakban hajtva, három tagolatot mutatnak. A felső rész lapos és szív alakban áttört végéről egy nagy vas kapocs lóg le (a másik ágból a kapocsra szolgáló állfeszítő lánez hiányzik). A középrész három élű. A középszár vége és az alsó szár közepe át van fúrva, de az összekötő lánczok belőlük hiányzanak. A zablaszár alsó, visszahajtott végei szintén átfúrtak, ezekből azonban a kantárkarikák szintén hiányzanak. A zablaszárak hossza 40·5 ctm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3671.

Vállszíj, gyalogsági, fehérre festett (krétázott), bőrből. Alsó részén a szurony bedugásához egy sárgaréz csattos bőrtok van rávarrva. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Derékszíj (2 drb), krétafestésű erős bőrből, melyről a kapocs hiányzik. A szíjról egy háromszög alakban kivágott erős szíj lóg le, melynek alsó szögletén a szurony behelyezésére egy bőrtok van alkalmazva. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3672.

Zászlórúd, esztergályozott, kivésett és faragott díszítéssel, fölső része bordás. Az esztergályozott rész közepén levő gömb egyik oldalán vörös alapon ezüst kereszt van festve, a másik oldalán pedig ezüst alapon kibetűzhetetlen rongált fölirás van.

A rúd gypsz alapon ezüst színűre festett, a mely azonban már nagyon kopott. Hossza 2·61 m. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3674.

Huszár-tarsoly, piros szattyánbőrből, melynek borító lapja lemezpapirral béllelt és kék posztóval van behúzva és szélein sárga szőrzsinórral beszegve. A borító lap fölfelé keskenyülő hossznégyszög alakú, fölső szélein draperiaszerűleg lomb alakban kivágott sárga posztó van fölvarrva. Hasonló stílben kivágott, szélesre szétnyílt V alakú dísz van a borító lap alján is fölvarrva, s e két dísz közt E betű fehér posztóból (Esterházy) s ennek közepén vastag sárga zsinór-erezet. A monogramm fölött piros posztóból herczegi korona-alak, tíz fehér gömbbel körítve s a középső ágban fehér posztó-alapon hármas tagolattal. Az összes dísz sodrott, vastag sárga zsinórral van beszegve. A tarsoly fölső részén lapított vassodronyból hossznégyszög alakú három gyűrű van fölvarrva. A borító lap magassága 33, fölső szélessége 22, alsó szélessége 28·5 ctm. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Huszár-tarsoly, piros szattyánból. Hasonló az előzőhöz. Borító lapja lemezpapirral béllelt és eredetileg piros posztóval borított (most színehagyott). Szélein a sárga zsinórszegés csak darabokban

van meg. A borítólapon kék posztóból kivágott magyar korona-alak van, sárga sodrott zsinórral kórítetten, fölvarrva, s ez alatt kétrét hajtott sárga selyemszalagból C és Z betűkből font monogramm (valószínűleg Comes Zichy vagy Comitatus Zaladiensis) van fölvarrva. A tarsoly fölső részén a tartó szíjazat befűzésére három hossznégyszög alakú gyűrü van lapított vassodronyból szíjfülekbe fűzve. A borító lap magassága 36·5, fölső szélessége 25·5, alsó szélessége 31 ctm. (A középső szíjazatból egy rész megvan.) XVIII. sz. eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3677.

Kengyel (egy pár), czinezett vasból. Kerülék alakú talpallójából a féldomború és vésett mívű keskeny kengyelszárak S alakban nyulnak föl és fölül kettes tengelylyel vannak összekötve. Magassága 15 ctm. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

3679.

Utászbalta (2 drb), krétafestésű fehér bőrből készült tarisznyában, melynek födele a tarisznya végén van s a hátlapra rágombolható. A vállszíjnak hátra fekvő ágán szíjpánt van alkalmazva, melybe a balta nyele van bedugva. A balta vasa keskeny, hossznégyszög alakú, foka kiszélesedett, lapos és a nyél felé harántosan leszelt. A balta vasában magyaros kovácsczifrázatok (bogyókás virágdísz) és egy gyűrűből kitörő szakállas nyílcsúcs kétszeresen van kovács-bélyeg gyanánt beütve. Az Esterházy-ezred fölszereléséhez tartozott. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3691.

Lobogó, foszlányokban, eredetileg vörös síma selyemből, két szárnyban végződve, s ugyancsak két szélből összeróva, mely egy harmadrészben fehér, egy harmadrészben zöld és egy harmadrészben vörösre festett, sárga és fekete gyűrűkkel tagolt, s kopjavasban végződő vékony rúdra van felszögezve. A lobogórúd gyűrűk közötti mezeje stilizált aranyfestésű, fekete-sárga árnyalatú sastollakkal van kitöltve. A részben foszlányokban levő lobogó szélessége 1·43 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3692.

Dombormű. Szinezett gypszből. Brassó város erődítményeivel együtt, a XVII. században. A dombormű szélessége: 3 m. 90 ctm., hossza pedig: 4 m. 65 ctm. A jobb szögletben két nagy halom látható, rajtuk egy-egy őrtorony és a következő német és magyar felírás: «Brassó város és erődítményei a XVII. században. Brassó vármegye közönségének megbízásából készítette *Hermann Frigyes* rajztanár Brassóban. 1896.» A balszögletben kicsinyitett alakban Brassó város fekvése van alaprajzban bemutatva a környező hegyekkel együtt. A teljesen zárt erőd jellegével bírt város összes régi erődítményei be vannak hiteles adatok alapján mutatva e modellen, a melyeknek jelentékeny része ma már elpusztult. Brassó vármegye közönsége.

Fegyvercsoportozatokban.

Huszártarsoly, sárga szattyánbőrből, melynek borító lapja durva kék posztóval van bevonva, közepén fehérposztóból kivágott s rávarrt kettős kereszttel. (Megviselt állapotban.) — XVIII. század.
A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Kengyel, vasból, mely egy előre és hátra lefelé görbülő, kerek talpalló lapból kiinduló lapos száraival, csúcsával fölfelé fordított sziv alakot mutat. A kengyelszíj részére a csúcs alatt egy hossznégyszögű nyilás van áttörve. (Lelhely: Sümeg.) A kengyelnyilás legnagyobb átmérője 12·5, magassága a csúcsig 15·5, a talpalló-körlap átmérője 7 ctm. — XVII. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Fegyverkabát főtiszti, testhez álló sárga szarvasbőrből, piros selyembéléssel. Derekától négy szárnya van s azok szögletei alul kapocscsal egymáshoz akaszthatók. Az első két szárny széle a deréktól lefelé széles ezüst paszománttal szegett, és két szöglete kihajtva kívül egymásra csatolható. A kabát előrésze alatt egy-egy külön szarvasbőr pánton vannak a gombok és gomblyukak alkalmazva. Az ujjak aljai szélesek és visszahajtott részük piros bársonynyal van borítva.
XVII. század vége.
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXVII. TEREM.

3849.

Olajfestmény, belül aranyszegésű, fekete, fényezett farámában, mely *Esterházy Miklós* nádornak életnagyságú képe, magyar ruhában, 1625-ből. A kép fölső jobb szögletében az Esterházy-család czímere alatt következő fölirat: «CELS : PRINC : AC : DNVS : NICOLAVS | ESTERÁS : DE : GALANTA : PERP : COM : | IN : FRAKNO REG' : HVN : PALAT : | IVDEX : CUM : AVR : VEL : EQVES : | COMIT : SOPRON : ZOL : ET : DE : PEREG : SVI COM : SAC : CÆS : REG : MATIS : | INT : CONS : CAM : ET : PER : ∞ | HVNG : LOCVMTENENS * M : DC : XXV *

Esterházy Miklós (E. Ferencz és Illésházy Zsófiának fia) született 1582-ben. E tüneményszerű férfiú pályáját Illésházy István gróf főudvarmester, később nádor mellett kezdte meg; vele kisebb-nagyobb ütközetekben és várvívásoknál együtt működött a 15 éves török háborúban. Illésházynak elhalálozása után 1609-ben Mágócsy Ferencz kassai kapitány mellé állt s ennek halála után fiatal özvegyét, Dersffy Orsolyát vette nőül 1612-ben, s ezzel a gyermektelenül elhalt Mágócsynak uradalmait is megkapta. 1617-ben beregi, 1618-ban zólyomi főispán, titkos tanácsos, majd főudvarmester lett és II. Ferdinánd koronázásánál őt aranysarkantyús vitézzé ütötte. A Bethlen fejedelemmel folytatott alkudozásoknál főbiztosként működött és a legfontosabb politikai küldetésekben vett részt. Egyedül maradt a főurak közt, ki Bethlennek makacsul ellenállt s e miatt ennek hadai javait elpusztították. 1622-ben Kismarton és a fraknói grófság ura és országbíró s a bányavidéki végházak főkapitánya volt. Ujvári generálissága idején vitte véghez legfényesebb fegyvertényét, mikor is (1623) a Nagyszombatig hatolt erdélyi fejedelem török-tatár segédhadait megsemmisítvén, nagyszámú keresztény fogolynak szerezte vissza szabadságát. Első neje elhalván, 1624-ben váltott jegyet gróf Nyáry Krisztinával, s e boldog házasságából született *László* nevű fia, a vezekényi hős, *Pál,* a nádor, ki a herczegi czímet szerezte meg családjának és *Ferencz.* Esterházy Miklós 1625-ben Magyarország nádora lett, 1626-ban pedig Sopronmegye főispánja is. Kitünő szolgálatai jutalmául Fraknót örök joggal és fraknói grófi czímmel nyerte II. Ferdinándtól. Ez engesztelhetetlen törökülldöző, buzgó katholikus és nagy államférfiú 1645-ben halt meg, 63 éves korában.

A kép méretei: 235+139 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3856.

Olajfestmény, hg. *Esterházy Pál* nádornak ifjúkori életnagyságú képe, magyar ruhában, vászonra festve, aranyszegélyű fekete farámában. Öltözete vörös posztó dolmányból, aranyzsinór övből s vörös

3856. Esterházy Pál hg. arczképe.

magyar nadrágból áll. A dolmány kurta ujjából aranynyal hímzett szélű lobogós ingujj lóg ki. Övéből kamarási kulcs lóg. Lábán bakancs szárú «delicsizma», fején szőrmés kucsma van, oldalán pedig köves kard lóg.

Esterházy Pál (Esterházy Miklós nádornak fia) szül. 1635 szept. 8-án Kismartonban. Nagynevű apja már a keresztszülék megválasztásánál is előkelő összeköttetést kívánván e kedvencz gyermeke részére biztosítani, keresztapja a spanyol király, keresztanyja Bethlen Gáborné fejedelemasszony lett. Alig volt tiz éves, hogy atyja elhalt (1645) s anyja már öt évvel előbb elhalván, bátyjának *Esterházy Lászlónak*, a vezekényi hősnek gondozása alá jutott, ki ez éles eszű gyermeknek nemcsak tehetségeit igyekezett fejlesztetni, de a családi vagyon összetartását tartva szem előtt, őt pápai dispenzatióval idősb és korán elhalt bátyja egyetlen leányával, Orsikával jegyezte el, ki ekkor még csak 12, a vőlegény pedig 18 éves volt s így nászünnepélyüket nagy pompával csak három évvel később tartották meg. — 1652-ben III. Ferdinánd már pápai főkapitánynyá és Sopron megye főispánjává nevezte ki. A legelső ütközetben, alig húsz éves korában, Székesfehérvárnál vett részt, s a török ellen küzdve, már ekkor nagy bátorságának és vitézségének adta tanújelét. László bátyja Vezekénynél, két évvel később ennek neje is elhalván, ezek összes vagyona is Pálra maradt s egy tekintélyes nagyúri vagyon birtokosa lett. Leopold koronázási ünnepélyén lovaggá üttetett és titkos tanácsossá neveztetett ki. Már 28 éves korában a csatamezőkön mindenütt ott küzd Zrínyi Miklós oldala mellett s Pécs vívása és az eszéki híd lerombolásánál nemcsak előrelátó hadvezérnek, de kivált Kanizsa vivásánál oroszlánbátorságú férfiúnak is bizonyúlt. 1668-ban az északnyugoti határ főkapitánya, és 1670-ben parancsnokló tábornok lett. Első neje halála után Thököly Évát vette nőül. 1681-ben a soproni országgyűlés nádorrá választotta s mint ilyen minden törekvését sanyargatott hazájának a török iga alóli felszabadítására irányzá. Ugyanez évben II. Károly spanyol királytól az aranygyapjas rendet kapta s a törökkel folytatott csaknem szakadatlan harczoknál mindenütt, így Bécs fölszabadításánál is ott küzd, hol két lősebet is kapott, és Budavár visszavételénél is ott küzd Lotharingi Károly oldala mellett, mely hadi vállalatra 20,000 főből álló sereget gyűjtött. Kitünő szolgálatai elismeréseül őt Leopold 1687-ben római birodalombeli herczeggé nevezte ki s 1693-ban a soproni főispánságot családja részére örökössé tette. 1712-ben pedig a herczegi rang legidősb világi fiutódaira is kiterjesztetett. Bár mint egy fejedelem pazar fényben élt, folyton gyarapított vagyonát megsokszorozva hagyta utódaira s meghalt 1713 márczius 26-án, Kismartonban.

Mint hadtudományi írót is ünnepeljük «Mars Hungaricus» czímű kéziratban maradt munkájáért.

(Lásd: Majláth Béla: «A történelmi kiállítás *kalauza*» Budapest, 1886. és *Merényi-Bubics* «Esterházy Pál életrajza» 1895. — Történelmi életrajzok. *Bubics Zsigmond.* Eszterházy Pál Mars Hungaricusa. Budapest, 1895.)

A kép bal-felső részén a következő felirat van: „ILMVS : D : COM : PAVLVS : ESTERAS : DE | FRAKNO : COM : SOPR : SVP : COM : SAC : PRÆS : | PAPA : SVP : CAP : ÆT : SVæ : 20 : Ao : M : D : C=LV : és alul: Benjamin *Bloch* Fecit. Anno 1655. — A kép magassága 217, szélessége 108 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

3898.

Olajfestmény, *Esterházy Ferencz* gróf, aranysarkantyús vitéz és kir. tanácsos arczképe, magyar ruhában, vászonra festve, arany-

szegélyű fekete rámában, ismeretlen festőtől. A ruha áll szűk vörös nadrág, sárga deli csizma, rózsaszín atilla, zöld mente, ezüst paszománt és nagy gombokkal, továbbá fekete prémes vörös hajtókás és gyöngyös és drágaköves forgóval ellátott kucsmából. A kucsma mellette áll. Ő maga rövidre nyirott hajat visel. A kép bal fölső részén az Esterházy családi czímer alatt a következő fölirat van: SPECTABILIS : AC : MAGNIFICVS : | DN̄V̄S : FRANCISCVS : ESTERAS : | DE : GALANTA : EQVES : AVRATVS : | SAC : CÆS : REGIÆ : MA̅T̅IS : CONSIL : | ANNO 1585, s a fölirat alatt egy nyolcz ágú stilizált kis csillag. A kép magassága ráma nélkül 216, szélessége 112 etm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

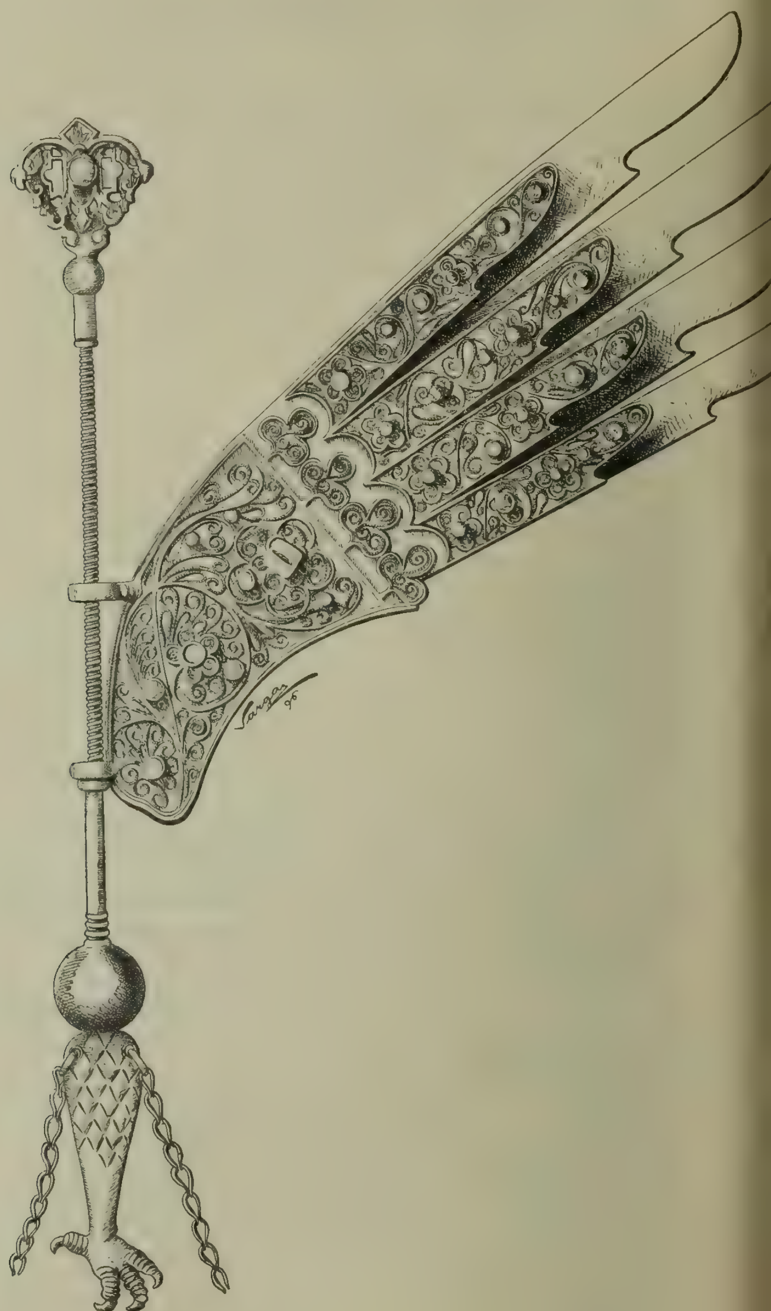
4408.

Forgó, aranyozott ezüstből. A forgó két részből áll: egy forgó tengelyből és egy sasszárny alakú részletből. A tengely alsó része négy karmu, vésett mívű saslábat ábrázol, a mely fölött golyó van. A tengely többi része 9 ctm. hosszúságban csavarmenetes, míg a felső része göbözött nyakú áttört mívű boglárt alkot, a mely fehér és zöld zománczczal ékített s középen mindkét oldalon magasan kiemelkedő rekeszes foglalványban egy-egy almandinnal díszített. Az egész tengely 25 ctm. hosszú.

A sasszárny négy hosszabb toll s ennek két oldalán négy-négy kisebb tollrészletből áll. A rövidebb tollszárak áttört mívű filigrán lombdíszítéssel ékítettek, a melyekben még rekeszes foglalványú ékkövek, valódi gyöngyök és zöld zománczpontok illetve virágok ékítik. Minden egyes tollon három-három zöld zománczvirág, közöttük a felső tollban egy almandin, két türkisz, a második tollban két gyöngy egy türkisz, a harmadik és negyedik tollban egy türkisz és egy almandin, a másik oldalon hasonló sorrendben két türkisz egy almandin, két türkisz egy gyöngy, egy türkisz egy gyöngy és egy türkisz egy almandin díszíti. A szárny alsó részén két oldalt összesen öt almandin, öt türkisz három gyöngy van rekeszes foglalványban. Ezen a részen egy hosszabb csavar van beerősítve.

A sasláb czombjába két oldalt egy-egy tűvel ellátott lánczocska van beerősítve, melynek segélyével a föveghez lehetett tűzni. A szárny legnagyobb hossza: 20 ctm., legnagyobb szélessége 6 ctm. Súlya: 90 gramm. A díszes, müvésziesen kidolgozott forgó valószínűleg erdélyi munka s *Báthory István* lengyel királyé volt.

XVI. század. Czartoryski herczegi múzeum, Krakó.

4408. Báthory István forgója.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXVIII. TEREM.

4787.

Csótár, világoskék bársonyból, ezüst rojttal körülszegve melynek közepén a nyereg elő- és hátsó támlapjai részére a megfelelő párnák vannak bársonyból rávarrva. A csótár levél, csipke és stilizált virág alakú lapos ezüsthimzéssel gazdagon van borítva és széle sűrű, kurta ezüst rojttal körülszegve. XVIII. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

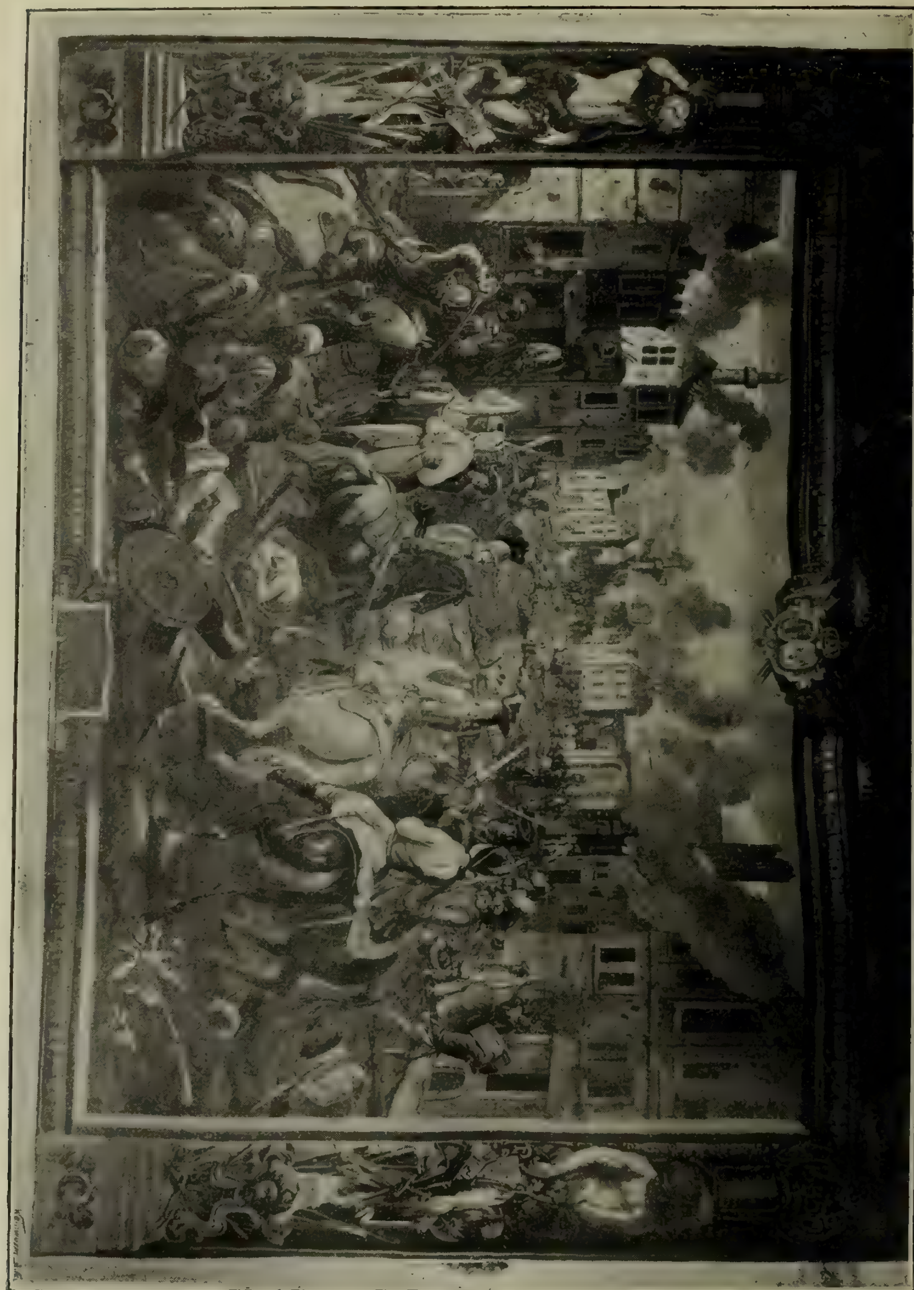
Kengyel (egy pár), czinezett vasból. Talpallója körlap, két oldalt szív alakú nyujtványnyal, melyből az élével kifelé álló lapos kengyelszárak kör alakban hajlanak össze és fölül hossznégyszögű lyuk van rajta áttörve, mely a kengyelszíj befogadására szolgál. Magassága 13 ctm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXIX. TEREM.

4790.

Gobelin. Lotharingiai Károly hg. fővezér bevonulása Budavárába, a bevétel utáni öldöklések és rablások első napján. A kép előterében álló hat lovas alak közül a fehér lovon ülő lotharingiai Károly alakja, a mint a balján álló lovagnak a szabad rablásra kiadja rendeletét. A kép színhelye a mai szentháromság tere, jobb oldalt a Mátyás-templommal. A teret lángba borult épületek környezik s a téren, az utczákon, a kapukban, ablakokban egyes öldöklési s rablási jelenetek láthatók. A szemben nyíló utczán, vágtató lovasság rohan végig; az előtér jobb oldalán török nőket vezet egy harczos; előttük egy lovas épp csapást mér egy lerogyott törökre; mindenütt szétmarczangolt, ruháiktól megfosztott hullák hevernek s gazdátlan lovak, tört fegyverek, foglyul ejtett alakok láthatók. A remekül össze-

4790. Budavár bevétele 1686-ban. Gobelin.

állított, színekben és alakokban dús kép valóban megkapó látványt nyujt. Az egészet ékes renaissance szegélyzet veszi körül, oldalt egy török alak által tartott oszlop, mely alatt trophaeak láthatók, míg az alsó és felső keskenyebb szegélyzetet egyes motivumok, a lotharingiai és orleansi czímerből díszesítik. A felső szegély közepén a lotharingiai és orleansi egyesített czímerek foglalnak helyet, míg az alsónak közepén a következő hatsoros latin felirat olvasható: Budam | expugnatam Janissa | riorum Sanguine | Exundantem. | Direptioni Tradit Vic | tor Carolus V. 2. sept. 1686. | A remek mívű gobelin valószínűleg Lipót lotharingiai hg. parancsára készült a La Malgrange gyárban Nancy mellett, *Herbel Károly* lotharingiai festő (meghalt 1703-ban; 1680-ban a bécsi udvarnál dolgozott) tervezetei után.

Magassága: 4 m. 50 ctm., szélessége 6 m. 94 ctm. (Lásd: *Majláth Béla.* A történelmi kiállítás kalauza 257. lap. 981. szám alatt.)

A bécsi császári palotából.

Ő csász. és apost. királyi Felsége.

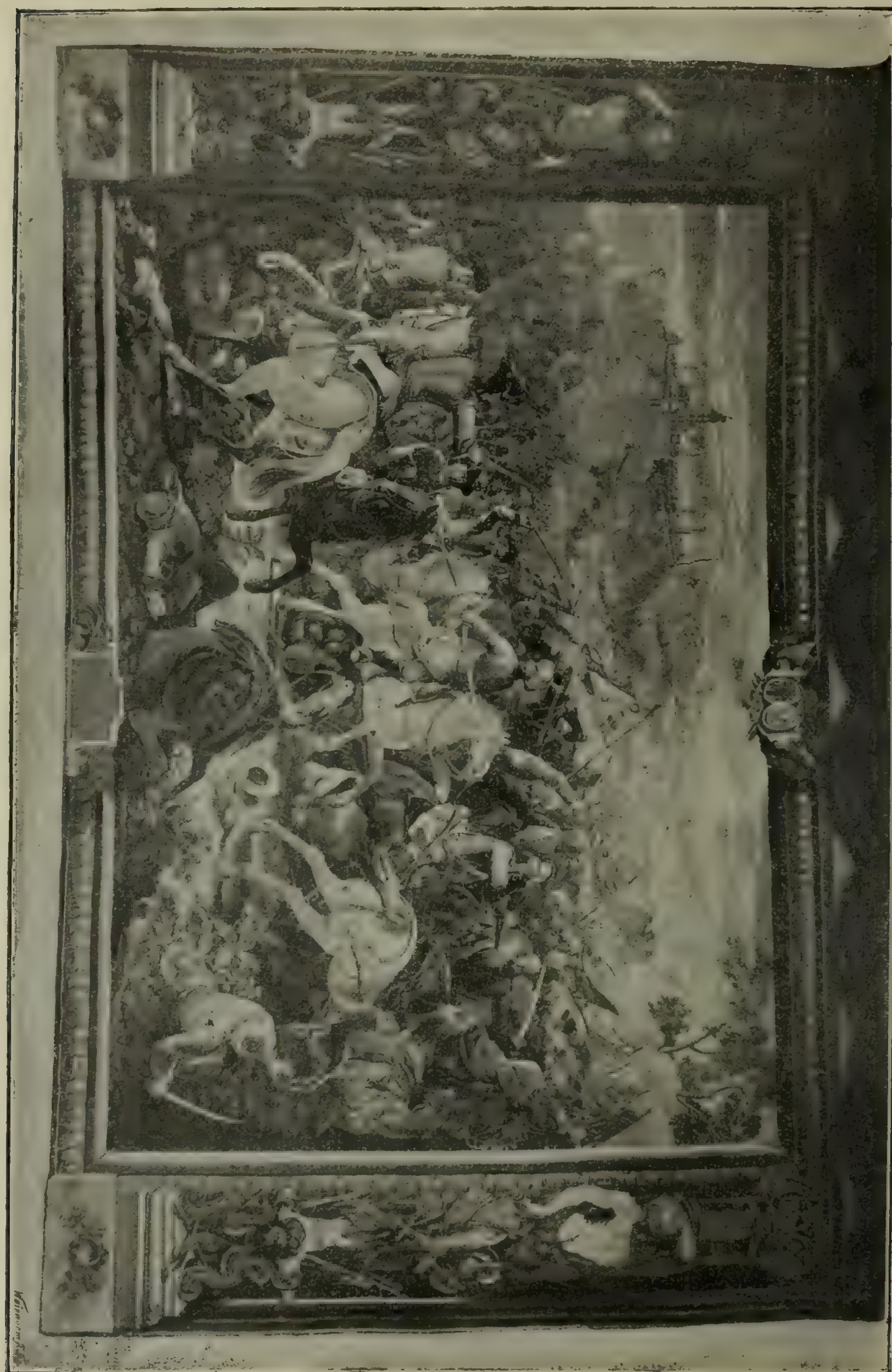
4791.

Gobelin. Károly lotharingiai hg. fővezér (a kép bal sarkában látható, fehér lovon ülő alak) visszaveri 1686 aug. 8-án a Budavárát körülzároló vonalon, szent Pál völgye felől áttörő s a várba bejutni törekvő török segítő sereget. A háttért Budavárának északnyugotról felvett látóképe képezi, ostromjelenetekkel. A pompás kép alatt a következő ötsoros latin felirat olvasható: «In | Auxilium Budæ Labo | rantis, Advolantes | Turcas Excipit et | Debellat 8. Augusti 1686.

Magassága: 4 m. 50 ctm., szélessége: 7 m. 40 ctm. (Lásd: *Majláth Béla.* A történelmi kiállítás kalauza. 258. lap. 983. szám.)

A bécsi császári palotából.

Ő csász. és apost. királyi Felsége.

4791. Csatározás Buda előtt. 1686. Gobelin.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXX. TEREM.

4793.

Karabély, kereklakatos, előrecsapó szerkezetű. A síma cső nincs befuttatva, s felső lapján: * MARTI Z (·) ARZINGER 16 · 50. * van bevésve.

A fa alkatrész síma, csupán a fegyver ágya cannellirozott s némi faragással díszített.

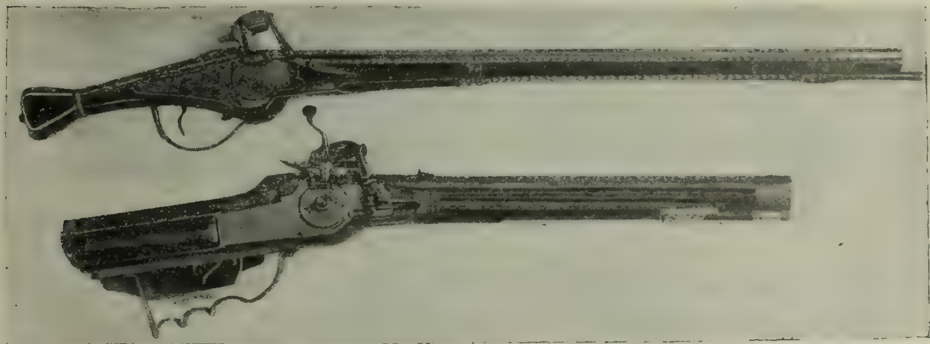
A tusaborító szarúlemez vasgombbal bír. A tusa őzpata alakú, golyótartó rekeszszel. A csőűr átmérője: 13 mm.; hossza: 0·40 m.; a tusával: 0·65 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

4794.

Fegyvercsoportozat.

Karabély (2 drb), kereklakatos, hátracsapó kovás szerkezettel. Vont, nyolcz oldalú csövük fölül kékre befuttatott, sárgaréz czélgömbös, irányzékkal. A cső bal lapjába M, a jobba P, a középsőbe M/D

3564 4794

monogramm van beütve. A kereklakaton kétfejű sas bevésett alakja látszik. A kovatartó gömbös fogóval és némi bevésett díszítéssel bír.

A cső végén levő nyúlványon, a melylyel az agyhoz van erősítve, az egyik pisztolyon egy 1, a másikon egy 2 van bevésve.

A fa alkatrész egyszerű díszítésű; a cső ágya cannellirozott, elefántcsont véggel és ugyanolyan töltővessző-tartóval. Az előagyon

a szerszámlemez-csavarok elefántcsont körlap-betéten mennek át. A tusa őzpata alakú, ötoldalú, széles lapjain egy solymász

alakja látszik, elefántcsontból. A tusaborító elefántcsont, hasonló gömbbel. A tusában golyótartó van bevésve. A XVII. század közepéről. A vont cső cannellirozott, nyolcz oldalú, űrátmérője: 13 mm. és 15 mm.; hossza: 0·43 m.; a tusával együtt: 0·65 m.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kard, vértes tiszti, tompa csúcsban végződő, kétélű keskeny pengével. A pengében farkas-bélyeg és 1440 évszám van bevésve. A markolat gyengén görbülő végére sárgarézből vésett oroszlánfej borul. A keresztvas nyolcz szögletre alakított és egyenes, s úgy ez, mint a kettes kézvédő, valamint a kagyló alakú hárító lap és hüvelykgyűrű aranyozott sárgarézből van, vésetekkel díszítve. A penge hossza 83 ctm., szélessége 27 mm. XVII. század.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

Szablya, magyaros forma, gyengén görbülő síma pengével, melybe igen elkopott török fölirat van aranynyal bevésve. A penge vége felé erősen kiugró fokkal kiszélesedik. Markolata, mint a 6965. szám alattinak, csakhogy fából van és czápás fekete bőrrel van bevonva. Keresztvasa síma ezüst. Hüvelye síma ezüsttel fölszerelt fekete czápázott bőrrel bevont. XVIII. század eleje.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

Lobogó, piros síma selyemből, megrongált állapotban, melynek egyik oldalán koronás Mária-kép, másik oldalán az Esterházy-család czímere, fölötte C.P.E., alatta 1660 évszám. A síma zászlórúd csúcsán kovácsolt kopjavas.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

4795.

Lószerszám, mely kantár, szügyellő és farmatringból áll. A zöld szattyánnal bélelt és kék selyembrokát szalaggal fodött szíjból készült szerszám áttört és vésett mívű aranyozott sárgarézből készült galy-koszorúkkal van borítva, kék selyem sujtással s a szintén kék selyem sallangok három sorban rakott kis arany foglaló gömbökkel tagolva, arany bojtocskákban végződnek. A kantár két, a szügyellő és farmatring egy-egy nagy boglárral díszített, melyen galyszerűen alakított aranyozott rézből, koszorú van alkalmazva. A kantár tarkóborítója kék szattyán, aranyozott sárgaréz lánczszövettel borítva.

A nyaklóról egy áttört mívű körlap függ alá, melynek közepéből egy hatágú csillag lóg le. XVII. század vége.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

4795

4797.

Halotti emlék-czímerpaizs. Fa-faragvány XVII. századbeli egészen domborúan és csaknem természetes nagyságban kifaragott fegyvercsoportozattal és az Esterházy-család czímerével és háromszoros körirattal, mely szerint a temetkezési czímerpaizs a törökök ellen 1652-ben vívott nagy vezekényi ütközetben elesett Esterházi László temetésére készült. A körirat a következőleg hangzik:

Illustrissimus Dominus Comes Ladislaus Esterhazi de Galanta Perpetuus de Frakno Eques Auratus Comitatus Sopproniensis Supremus Comes Sacræ Cæsareæ Reg. Ap. Mattis Con | -siliarius et Præsidy Papensis Supremvs Capitanevs qui Patriæ sve Amore ac Liberandorum ex Impia Servitie Christianorum Captivorum Fervntissimo Zelo in Acerimo ad Pagum Nagy-Vezerényi (igy) cum | Tvrcis Conflictv una Francisco Thoma Casparo Fratrvelib$_Q$ suis Ezterhazi non Minq Fortiter qam Gloriose Dimicando Die 26 Augusti Anno 1652. Aetatis Vero suæ Anno 26. Heroice ocubvit.

A fegyvercsoportok között a czímerpaizs alsó részén Szent György lovas alakja a sárkánynyal, felső részén Szűz Mária a gyermek Jézussal karján, baloldalon Szent László vagy Szent István alakja látható. Az egész czímerpaizs a feliratokkal együtt újra van átfestve. Magassága 3 m. 46 ctm., szélessége 2 m. 50 ctm.

A nagyszombati invalidusok templomából.

A nagyszombati rokkantak házparancsnoksága.

4798.

Fegyvercsoportozat.

Zászló, hadi, sárga selyemből, foszlányokban, mely eredetileg a herczeg Esterházy nevét viselő cs. k. 32-ik gyalogezred I-ső zászlóaljának zászlaja volt s a lipcsei csatában 1813. év október 16-án egy Rigó Ferencz nevű altiszt által mentetett meg. Az erről szóló okmány mellékelve van és Kállay János, Dallafalvi Szabó József. Okolitsnai Okolitsányi Károly és Pisztory József ezredtisztek által van aláírva. A zászló mezejében fekete festésű kétfejű sas mellébe ékelve, az aranygyapjas rend jelvényével körülfont birodalmi czímer. A síma és későbben kitoldott zászlórúd, aranyozott pléhből készült és kisebbszerű gömbből kiinduló lándzsában végződik, melyen a birodalmi korona alatt F. I. betű és szám van mindkét oldalt bevésve. Szalagja ezüst brokát aranynyal hímezve, kékszínű folió lapokkal ékítve, nehéz aranyrojttal s egyiken SENATUS POPULUSQUE PESTHIENSIS, másikon PRO REGE ET PATRIA 1804 aranyhímzésű felirat.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg

Kard, görbe (karabella), síma aczél pengével, lengyeles puszpángfa markolattal, mely bevert apró sárgaréz szögekkel van díszítve. A fekete chagrinbőrrel bevont fahüvelyről a foglaló és karikapántok, valamint a markolatról a pitykék és keresztvas hiányzanak. A penge hossza 79·5 ctm., szélessége 32 milliméter. XVII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, könnyű. Ugyanolyan mint a 3061. szám alatti, azon különbséggel, hogy a kurta vontcső kékre futtatott s rajta Jos. Albert a Neustau fegyverkovács-név van bevésve, és a puskacső kurtább. A puskacső hossza 54·5 ctm., a csőűr átmérője 14 mm. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

4799.

Csótár dísz-lótakaró, három részből összeállítva, piros kordovánbőrből, mely lánczszövettel van borítva. A lánczszövet fölött aranyozott rézlapokból kivágva virág alakú nagyobb boglár, húsz csillag

alakú és tizennyolcz levél alakú boglár van alkalmazva, melyeken áttört és vésett mívű kisebb pitykék és boglárkák; továbbá az aranyozott boglárok közt elszórtan tizenegy ezüstözött és áttört mívű nagyobb és 10 kisebb boglár van alkalmazva. Az oldalrészek és előrész felcsatolásához réz csattok és szíjak szolgálnak. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. **Batthyány-Strattmann Ödön hg.**

4800.

Fegyvercsoportozat.

Kard, gyalogsági, magyarosan görbülő pengével s kétharmad részben a hegyétől a foka mellett két oldalt felfutó széles vércsatornával. A markolaton alúl a penge síma s egyik oldalon az Esterházy herczegi czímer, fölötte egy tulipán, más oldalon hasonló virágdísz alatt *VIVAT MARIA THERESIA REGINA HUNGARI ET BOHEMI.* A hüvely fából való, fekete bőrrel áthúzott, két végén sárgaréz pánttal, melyek közül az alsó csúcsban végződik s a felsőn a tartószíjba akasztható kampóval van ellátva. A penge hossza 63 ctm.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Karabély, kereklakatos, előrecsapó, kovás szerkezettel. Csöve síma, nyolcz oldalú, sárgaréz czélgömbös, irányzékkal. A cső két lapjára egy-egy B. betű van beütve. A kerék egy vékony, nem teljes körű lemezzel van fedve. A serpenyő kerülék alakú, rátolható fedőlemezzel. A kovatartó gyűrűs fogantyúval bír s egyszerű, síma. A pisztoly ágya és tusája bükkfából készült, az utóbbi egyszerű faragással díszített. A díszítés stilizált levelek között egy futó szarvast és egy agarat ábrázol. A zergeköröm alakú tusa szélesebb lapján kerülék alakú csont betét, bevésett lecsüngő harangvirággal. Fa töltővesszője számára vékony pléhkarika van az ágyhoz erősítve. A tusa jobb oldalán golyótartó, síma, fényezett tolókával.

A csőűr átmérője 15 mm., hossza 0·50 cm., a tusával együtt 0·75 m. A XVII. század elejéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Pánczél-ing, sodronyszövetből, szögecselt aczélkarikákból és sárgarézkarika szegélylyel, alacsony, egyenes metszésű gallérral, rövid ujjakkal, elől zárt mellel. Az ing, a gallér alatt és a bal lapoczka alsó részén, valamint az ing alján lyukas, rongált. Az egyes gyűrűk szögecselve vannak és a szögecselés helyén összelapítottak, a minek folytán az egyik oldal egészen olyan, mintha pikkelyes lenne.

Egy gyűrűbe mindig négy gyűrű kapcsolódik. A gallér 10 ctm. magas és kisebb gyűrűkből van készítve, úgyszintén az ujjak vége

is. Az ing hossza a gallértól az alsó szegélyig 74 ctm., szélessége a hónaljnál 57 ctm., az ujjak hossza 24 ctm., a mell-bevágás hossza 33 ctm. A XVI. század végéről.

A sodronypánczélingek, mint régi leltárainkból látjuk, még ekkor is igen drágák voltak. De sokkal inkább azok voltak a XIII-ik században, midőn egy pánczélinget öt eke földdel vagy 1000 darab kősóval, vagy három-négy rabszolgával, vagy összevéve: két cselédleánynyal, nyolcz igás ökörrel, 30 báránynyal s egy lóval egyenlő értéküre becsültek. (Lásd *Pauler* I. k. 334. l.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXXI. TEREM.

4914.

Dévény vára a XVIII. században. Gypsz-dombormű, színezve. Mintázta *Stephanie A.*, cs. és kir. százados.

A modell nagysága egy □-meter. *Canaletto* egy XVIII. századbeli festménye és *Szerelmey* rajza, valamint a helyszínén eszközölt pontos fölvétel alapján. A minta mértékaránya 1:800.

Áll az egész várhegyet körülvevő nagy kiterjedésü körfalakból, továbbá az alsó várból és a fellegvárból. A hármas beosztás tehát itt is megvan.

Dévény legrégibb határvárunk. A Morva folyónak a Dunába való ömlésénél, hol az a Lajta-hegységgel a «Porta hungarica» név alatt ösmeretes szorost alkotja, 212 méter magas sziklacsúcson áll a vár. Eredete némelyek szerint a rómaiak koráig vezethető vissza, mások szerint itt egy szláv istennő temploma állott volna. 1234-ben Babenbergi Frigyes ausztriai herczeg rajtaütvén elfoglalta s feldúlta; de csakhamar békét kötvén IV. Bélával, hadait a várból s környékéről kivonta. Majd 1272-ben Ottokár cseh király vette birtokába. A XV. század közepén ismét idegen kézre t. i. Fridrikére került, zálogjog czímén. A következő században a dúsgazdag bazini és szentgyörgyi grófok tulajdona lett. I. Ferdinánd az ú. n. «sánta» Báthori István nádornak adományozta, ki itten halt meg 1535-ben. Ettől fogva a Báthoriaké 1609-ig, midőn a Báthoriak ecsedi ága kihalván, II. Mátyás Keglevich Jánosnak adta 40,000 forint fejében; ez viszont a Palocsaiaknak zálogosította el. 1620-ban Bethlen Gábor hadainak önként adta meg magát, de már 1621-ben Buquoy császári vezér visszafoglalta. 1635-ben Ferdinánd király megengedte, hogy Pálffy nádor a Palocsaiaknak a váron fekvő zálogpénzét kifizesse s ezzel magához váltsa a várat; azóta a nádor ivadékai, a Pálffy herczegek birják. 1683-ban a Bécs felé húzódó török sereg hiába ostromolta. A várat az egész múlt századon át meglehetős épségben s igen szép sugárágyúkkal fölszerelve tartotta fenn a tulajdonos Pálffy-család. 1809-ben azonban a francziák lőporral vetették föl s a Dunával összeköttetésben álló kútját is kővel hányták tele.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

4915.

Szigetvár 1566-ban. Gypszdombormű, szinezve. Mintázta *Stephanie A.* cs. és kir. százados. A modell hossza: 1 méter 38 ctm., szélessége 54 ctm., mértékaránya 1:800.

Szigetvár három részből állott, az ó vagy külső várból, az új vagy középvárból és a fellegvárból.

Épitője Osvald Athémius görögországi indigena volt s később enyingi Török Bálint erősítette meg. I. Ferdinánd pedig még jobb karba helyezte, úgy hogy Stansics Márk várkapitány, a Toigon Osman és Ali pasa által ellene intézett véres ostromokat nagy veszteséggel visszaverhette. Stansics halála után 1562-ben gróf Zrinyi Miklós vette át a parancsnokságot. A vár a mostani várostól északra az Almás vize által alkotott vizárkok és mocsarak közepette levő szigeten feküdt. Fővédelme 5 nagy földbástyából állott. Maga a fellegvár, vagy a belső vár szintén egy kis szigeten készült s jobbára csak palisádokból állott. Zrinyi innen való kicsapásaival nagy károkat okozván a töröknek, Szolimán szultán, ki 1566 nyarán nagy haddal jött Magyarországba, egy ilyen kicsapás hirére eltért hadi tervétől és Eger helyett Szigetvár ostromára indult. Augusztus 1-én 90,000 emberből és 200 ágyúból álló tábor vette körül a várat, melyet 2500 főnyi magyar és horvát őrség védett. Az ostrom augusztus 7-én kezdődött; augusztus 19-én a török már a város birtokában volt. Zrinyi, Miksa királynak Magyar-Óvárnál fekvő 12,000-nyi seregében bízva, hősiesen folytatta a védelmet; de a felmentő sereg késett, s bár a szultán a szeptember 6-ikára virradó éjjel meghalt, a nehány száz főre olvadt örség nem volt képes tovább tartani magát. Az egyetlen menedékhely, a vártorony, szeptember 8-ikán lángba borulván, Zrinyi társaival kirohant a törökök közé és hősi halált halt. A törökök 25,000 embert vesztettek.

A török birtokába vevén a puszta várat, innen gyakori rablásokat vitt végbe, mígnem 1688-ban szerződés útján ismét magyar kézre jutott. III-ik Károly egy négyszög alakú kis várdát hányatott a régi vár helyén. A hadi technika fejlődésével azonban ez is megszünt vár lenni.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXXII. TEREM.

5151.

A pozsonyi kir. székes várlak átalakítása után 1760-ban. Gypszdombormű, színezve. Mintázta: *Stephanie A.*, cs. és kir. százados.

Feltünteti a várhegy összes építkezéseit, magát a várkastélyt, a melléképületeket, a kertet, az őr- és bástyatornyokat, s az összes várfalakat.

A modell mértékaránya 1:800.

A modell nagysága: 86 ctm. hosszú és 75 ctm. széles.

A pozsonyi vár az alatta elterülő ősi koronázó város viharos múltjában minden tekintetben osztozott. Legrégibb képét a XIV-ik században készült bécsi képes krónikának egy kezdő betűjében találjuk. Zsigmond és Mátyás királyok alatt épültek egyes részei. Már a XVI-ik században a Pálffy-család birtokába jutott. A XVI-ik század végéről fenmaradt metszetek mutatják, hogy milyen fényes épület volt. 1635—46-ig újból helyreállíttatott, mely alkalommal megtartva szabálytalan négyszögformáját, sarkain a négy erős őrtorony emeltetett. Földszintjén a fegyvertárak, emeletein pedig a királyi család lakhelyiségei voltak, a Farkas-völgy felé néző

nyugati toronyban 1784-ig a magyar szent korona és a koronázási jelvények őriztettek. Mária Terézia alatt a vár új szárnyakkal toldatott meg s díszkertekkel láttatott el. 1802-ben laktanyává lett, de 1811-ben május 28-án leégett s azóta nagyrészt romokban hever. (Lásd *Orlvay Tivadar:* Pozsony város története. 1892. 1—3. k.)

A történelmi főcsoport igazgatósága.

5152.

Árva vára. 1800-ban történt restaurálása után. Gypsz-dombormű. Színezve. Mintázta: *Stephanie A.*, cs. és kir. százados.

Árva eredetileg királyi vár volt. 1267 óta várispánság központja. 1307-ben már András mester «comes et castellanus de Árva» czímet visel. A III-ik András halálát követő zavarokban jutott magánosok kezére. Anjou-házbeli királyaink, mint Lengyelország elleni véghelyet igen megerősitették. Zsigmond király a lengyel származású Stibor vajdának zálogosította el. A xv-ik század közepén a cseh Giskra pártján álló Komorovszky Péter lengyel lovag kerítette kézre s innen rettegtette az egész felföldet rablótársaival. Csak Mátyás király vetett véget garázdálkodásainak. 1474-ben egymásután foglalta el Lipótújvárat, Rózsahegyet és Likava várát tőle, ki nejével együtt Árvába zárkózott, ott várandó be az utolsó csapást. Örömest ereszkedett a királylyal alkuba s Árvát, honnan több, mint 25 évig űzte rablókalandjait, 8 ezer forintért föladta. A harczedzett várőrséget Mátyás zsoldjába fogadta. Mátyás később e várat Corvin Jánosnak, természetes fiának adta. 1448-ban Mátyás király Várday Péter kalocsai érseket és kir. kanczellárt politikai okokból ide záratta. A nagy király halála után 1495-ben Szapolyai István elfoglalta. I. Ferdinánd 1534-ben Dubove János lengyel urnak adta, kitől 1556-ban Thurzó Ferencz kezére került.

A Thurzókkal uj, legfényesebb korszaka kezdődött Árvának, melyhez 6 mezőváros és 75 falu tartozott. Thurzó György nádor királyi adományt kapott reá, melynél fogva a várat és uradalmat leányági ivadékaira is átszállíthatta. Az árvai roppant uradalmat jelenleg is Thurzó György hét leányának örökösei bírják, 1880 ápr. 18-án a roppant vár csaknem egészen leégett, azonban az akkori kormányzó gróf Zichy Ferencz csakhamar helyreállíttatta, úgy hogy ma is lakható állapotban van.

Árva rendkivül festőien fekszik, egy egészen elszigetelve álló hegy csúcsán s várépítészeti szempontból is egyike a legérdekesebb sziklaváráinknak.

Áll az alsó, közép- és felső vagy fellegvárból. Elrendezése, beosztása és védőművei, középkori várépítészetünk mintáit tartották fenn számunkra.

A középső várban van a 91 méter mély kút. A középső várból falépcsőkön jutunk a felső várba, a melyet a 136 meter magas hegy csúcsára Thurzó Ferencz 1561-ben építtetett.

A modell hossza 80, szélessége 70 ctm. Mértékaránya: 1:800.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

5223.

Gobelin. A párkányi ütközet csataképe, a párkányi vár ostromával, Lotharingiai Károly hg. fővezér serege a Dunába kergeti a törököt és elfoglalja Párkányt. Az előtérben látható fehér lovon ülő alak Lotharingiai Károly, a mint harczra tüzeli seregét. A Duna túlsó partján álló vár Esztergom vára.

5223. A párkányi csata 1683-ban. Gobelin.

A remek kivitelű kép alatt a következő hatsoros latin felirat olvasható: Arx | Barkaniensis Caroli V. | Victricibus Armis Expugnata, | Imperio Asseritur | Die 9. octob. Anni 1683. |

Magassága: 4 m. 30 ctm., szélessége 7 m. 35 ctm. (Lásd: *Majláth Béla.* A történelmi kiállítás kalauza. 258. lap. 982. szám alatt.)

A bécsi császári palotából. Ő cs. és apost. kir. Felsége.

RENAISSANCE-ÉPÜLET XXXIV. TEREM.

5276.

Zászló, magyar, megyei fölkelési. Zöld és bibor színű nehéz damaszt selyemből, gazdag arany aplikaczióval és arany rojtokkal. A zászló szélét e rojtok fölött öt szirmú virágokból és köröskörűl stilizált levelekből álló szalagdísz ékesíti. A zászló közepén, az egyik oldalon a zöld selyem alapon, Hont és Nógrád megyék czímerei vannak aranynyal és ezüsttel kivarrva. A czímerek alatt aranyszegélyű, ezüsttel áttört fehér hullámos selyem szalagon fekete czérnával: *Vexil J. C. Honten et Neograd Consen: tis* felirat van kivarrva. A másik oldalon vörös selyem alapon Magyarország czímere és a Szűz anya a gyermek Jézussal karján felhők fölött van művészi kivitelben arany, ezüst és megfelelő színű selyemszálakból kihimezve, alatta pedig a föntebb leirthoz hasonló szalagon: *Curatu. Per. Sup. Vigil. Prac. Joa. Jankovits Oe: Bec: Gal: 1800* felirat olvasható.

A zászló a nyélre lapos fejű szögekkel szögeltetett föl, amelyek között egy sor kerek domború 2·5 ctm. átmérőjü ezüst lemezen a zászlót ajándékozó József nádor és neje nevének egy-egy betűje van bevésve: J. O. S. P. A. L. A. A. L. E. P. A. U. L. O. U. (Josephus Palatinus. Alexandra Pavlowna.) A rúd vörösre festett, a végén pedig nagy, vastagon aranyozott fagömb és alul csipkézett széles lándzsa-csúcs van felerősítve, a melynek egyik lapján a következő felirás: *Oe.* | *Casione Bel Gallici* | *Matre Seren: R.* | *Pr. Al: Paulovna* | *Palatinissa R. Hug.* | *in presencia. Uniu. Nob. Cohortis* | *J. Cot. Hontensis et Neograd.* a másik oldalon pedig: *Anno* | *1801* | *Die 4ᵉ Janu.* | *Bened: per E.* | *S. R. J. P. Car. Migaczi* | *In Capi: Quar: Se. Re. P. Josephi* | *Palatini Hung. Laxenburg,* van bevésve.

A rúd alsó részén sárgaréz huzalból, karikás fogó van megerősítve, amelybe a vállszalagot kapcsolták. A lándzsa-tokra aranyzsinóron nehéz síma selyem nemzeti szín hármas szalag van felerősítve, a melyeken a következő feliratok vastag aranybetűkkel vannak kihimezve: a vörös szalagon: *Alexandra Paulovna,* a fehéren: *Pro rege et patria,* a zöldön: *Josephus Palatinus.* A szalagok széles aranyrojt díszítésben végződnek. A zászló 63 ctm. széles és 83 ctm. hosszú. Nógrád vármegye közönsége.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. FŐLÉPCSŐZET.

5229.

Fegyvercsoportozat.

Kard, (u. n. dragon), egyenes, egyélü pengével, a melyen két keskeny homorú vájat fut egészen a fokél kezdetéig. A penge külső oldalába a mellékelt bélyeg van kétszer beütve és pedig úgy, hogy

a kör részletek sugaras részeikkel állanak egymással szemben. Mint látjuk, ezek között a *«Fringia»* szó van kezdetleges betűkkel bevésve.

Markolata bőrrel bevont, keresztvasa egyenes, hosszú tüskéjű, az egyik végén rövidebb s itt egyenes felhajló kézvédőbe megy át, a mely a hosszúkás tojásdad alakú markolatkupakba van beerősítve. Csetneki munka.

Hossza: 84 ctm., szélessége: 3·7 ctm. Súlya: 600 gramm.

XVIII. század eleje. Csetneki evangelikus egyház.

Kengyelvas (6 drb), kengyel-szíjjal. A kengyel talpa kör alakú, a szárak fölül összehajlók.

A szíj kétrétű, összevarrott. A talp átmérője 8 ctm. A kengyel magassága 13 ctm. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztoly (2 drb), hasonló a 3438. szám alatt leírt pisztolyokhoz, némi különbséget csak a kovatartó mutat, a melynek nyaka nem egyenes, hanem félkörű.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szablya, mint a 3261. szám, csakhogy itt a pengébe a farkas fegyverkovács-jegy egy kezdetleges formája van beütve. (Lásd: *A. Demmin:* Die Kriegswaffen. Leipzig, 1893. 1026. lap)

és a markolat végéről a vasalás hiányzik.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

5231.

Fegyvercsoportozat.

Sisak (4 drb), dragonyos közlegényi. Hasonló a XLVII-ik teremben leirtakhoz, azon különbséggel, hogy itt a kurtább szőrű és egészen kékre festett forgó ezüstözött rézlapból kivágott stílizált három toll mögül nyulik fel. Négy sisaktaréjról a pántok hiányoznak és egyik sisakról a forgó is. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kengyelvas, hasonló a 5229. szám alatt leirt kengyelvashoz. A talp alján bordás gomb látható, a szárak közepén egy borda fut végig beütött vonaldíszek között. A szíjon nagy, széles lemezű, félkörű csatt van. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szablya, mint a 3261. szám, csakhogy itt a keresztvas sokkal hosszabb. A keresztvas hossza: 18·7 ctm. Súlya: 0·690 gramm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége

Kornéta, lovasezred zászló, mint a XXIII. teremben leírtak, ezen azonban az Esterházy-család czímere az aranygyapjas rend jelvényével körített, s a felső szögletekben C.NF. | R. H. P. s az alsókban 16 | 45 évszám s a másik oldalon a kilőtt nyilak közt napba repülő sas s ez alattPER TELA PER IGNES. felirat. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

5232.

Tábori palaczk (2 drb), bádoglemezből, mely hossznégyszög alakban van összeólmozva. A test felé eső lapja gyengén homorított alakú, hogy a derékhoz oda álljon. A palaczk nyaka henger alakú kurta cső, melybe dugó gyanánt egy bádogból készült másik henger alakú és kúpokkal ellátott cső van bedugva s ennek tetején egy bádog gyűrű a tartózsineg megkötésére szolgál. A palaczk két végén 2—2 bádogfül van ráólmozva, melyen keresztül a kenderzsinegből szövött vállszalag van áthúzva és ennek végei vas csattal összeakasztva. Magassága 16·5, átmérője 8·5 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

5231

Sisak, dragonyos kürtösé. Hasonló a 5231. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt a sisaktaréj szőrös medvebőrrel van bevonva. A forgó itt sincs meg. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

5233.

Fegyvercsoportozat.

Kengyelvas (2 drb), kengyel-szíjjal. A kengyeltalp kerülék, a kengyelszár félkör alakú. A szíj két darabból összevarrott.

A talp nagy átmérője 11 ctm., kis átmérője 7 ctm., a kengyel magassága 13 ctm. A XVIII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Töltény-táska (2 drb), hossznégyszög alakban, nyárfából, kissé hajlott alakban faragva és fekete bőrrel bevonva. Táskaborító lapja vastagabb bőrből, minden dísz nélkül. A táska két végén és alján egy-egy szíjfül van, melyeken át egy szíjszalag van áthúzva s két vége a mellre hajló részén csattal összefűzött piros bagaria vállszíjhoz vas karikával van hozzá erősítve. A táska belsejét kitöltő fában, a töltények elhelyezésére két sorban 16 széles lyuk van befúrva. A táska hossza 20·5, magassága 8·5 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Vállszíj, dragonyos (2 drb), karabélytartó, széles fekete szíjból, melynek két széle ezüst paszománttal díszített. A szíj összecsatolására nagy, ezüstözött négyszögű csatt szolgál s a szíj vége ezüstözött rézlappal van díszítve. Alól egy rugóra nyiló, forgó kapocscsal ellátott négyszögű és tükrözött aczél karika lóg le a szíjról. Az Esterházy-dragonyosok vállszíja volt. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

5235.

Zászló, lovassági (korneta), kétszárnyú, zöld damasztselyemből, rojttal. Az egyik oldalon arany és ezüst hímzésben Heves vármegye czímere, a másik oldalon arany mezőben a kígyó fejére taposó szűzanya képe látható, felette: 17 HAC DVCE 61. felirattal.

Heves vármegye törvényhatósága.

5236.

Fegyvercsoportozat.

Alabárd, síma vasból, melynek háttal befelé álló félhold alakú bárdlapja és levél alakú tüskéje közül négy lapra alakított hosszú,

kétélű lándzsa emelkedik ki. Az egyszerű kúp alakú nyak, a nyélre való fölhúzáshoz, belül üres. A bárdlap éle 12·5 ctm. A lándzsavas hossza a tokos nyakkal együtt 34·5 ctm. (Nyele nincs.) A XVI. század közepéről.
Nyáry Jenő br.

Kard, egyenes lovassági, kétélű, hat lapú pengével, melyek közűl a középsők a markolattól kiindúlva egy darabig homorúak s bennök két kereszt közt ✠ HEINR, O HEANTONIO ✠ fegyverkovács név van beütve. A keresztvas, kosár és kézvédő egy darabból álló öntött vas. A kosár karajolt, mely egy farkába harapó kígyót ábrázol s a

✠ H E I N R, O H E A N T O N I O ✠

mező akanthus-szerű kiülő virágdíszszel ellátott. A kézvédő, valamint a keresztvas kígyó alakot mutat s ez utóbbi mindkét végén a penge felé görbült. A kosárból kiindulva, a hüvelykujj részére fogantyúul egy vasgyűrű szolgál.

A markolat csigázóan rovátkolt, sodronynyal bevont és egy körte alakú öntött vasból készült virágdíszszel ellátott vasgömbben végződik.

A penge 89 ctm. hosszú. — XVII. század.

A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

Kardszíjazat, dragonyos (2 drb), az őv körül alkalmazható, három tagolatú széles fekete szíjból, melynek szélei, ép úgy mint a kardhüvelynek felcsatolására szolgáló keskenyebb két szíjszalag, ezüst paszománttal van díszítve.

Az övszíj elörészén hossznégyszögű nagy, tükrözött aczél csatt van alkalmazva, melyen a herczegi korona és alatta E betű (Hg. Esterházy) ezüstözött rézből van öntve. Az Esterházy dragonyos ezred tulajdona volt. XIX. század eleje.

A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

5237.

Tölténytáska, gránátos altiszti. Hasonló a 2724. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy födele közepén csak egy lobbanó gránát dombormívű alakja van sárgarézből öntve és a táska sokkal kisebb alakú.

A fehérre festett vállszíj szíjgombokkal van a táska aljához erősítve és díszítésül ezen is egy lobbanó gránát van megerősítve. XIX. század eleje.

A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

5238.

Fegyvercsoportozat.

Zászló (ezredzászló), selyemből; teljesen foszlányokban, a melyeken az egyik oldalon Szűz Mária képe vehető ki, a másikon pedig a kétfejű, sas mellén az Esterházy czímmerrel és F. II. betűkkel. A rúdra jó karban levő atlasz selyem-szalag van kötve. A szallagokon stilizált myrtus-ágak vannak aranynyal kivarrva. Az egyik szalag végén az aranyrojtok fölött stilizált pálma-koszorúban: *Des Vaterlandes Ruhm* 1804, a másikon pedig szintén olyan koszorúban: *Leopoldine geb. Fürstin Esterházy* felirat van kivarrva.

A rúd vegén a sárgaréz kopjában F. II. betűk vannak bevésve.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tölténytáska (2 drb), vastag fekete bőrből, melynek borító lapján sárgarézből öntve N. P. és E. betűkből művészien összefont, áttört mívű nagy monogramm van a herczegi koronával alkalmazva. A borító lap négy sarkán robbanó gránátok alakja sárgarézből öntve s a gránátokon E. betű (Esterházy) dombormívű alakban van alkalmazva. A táskát tartó vállszíj széles és fehérre van festve. A borító lap átmérője 39·5 ctm. XVIII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szablya (hajdú szablya). A penge síma, gyengén görbült, hegye felé kiugró fokkal kiszélesedett. A pengébe beütve két keresztbe tett kardot ábrázoló fegyverkovács-jegy. Keresztvasa síma, egyenes, hasonló függélyes keresztnyúlványnyal. A markolat vége gyengén meghajlott, sasfej formájúlag vasalt. A markolat két oldala reczézett fekete bőrrel bevont. Hüvelye nincs. Bocskay István fejedelem kora. Hossza: 95 ctm. Súlya: 0·650 gramm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs és ap kir. Felsége.

5240.

Fegyvercsoportozat.

Kard, török, nagyon gyengén hajtott, és vége felé két élű pengével, melyen a foka mellett kisebb és közepén nagy lapos vércsatorna fut végig. Markolat és keresztvas hiányzik. A fahüvely zöld bársonynyal van bevonva, két végén piros kordován borítással, melyeken ezüst szálakból keleti himzéssel tulipánok és csipkerózsák vannak kivarrva. A kardkötő szalag zöldre festett nyers selyem, ezüst tagolatokkal. A penge hossza 85·5, szélessége 3·5 ctm. Súlya 500 gramm. XVI. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg

Alkarvédő vért (2 drb), vassodronyos keztyűvel. A vért könyöki része hegyes, erősen domború, és öt homorú vájattal bír, a melyek egészen a vért közepéig futnak le. A két kézelő lemez 1 ctm. nagy, csaknem egy mm. vastag húzott drót-karikákkal van az alkarvértlemezhez fűzve. A karikák nincsenek összeforrasztva, sem szögecselve, hanem csak egyszerűen összehajtva. A lemezek alsó része felhajlik. A bőrkeztyű felső része 7 mm. átmérőjű lapos, préselt karikákból áll, amelyek szintén, mint a kézelő-lemezek karikái csak össze vannak hajlítva. A csattok és szíjazat egy része még megvan. A vért 31 ctm. hosszú, fölül 10 ctm.; alul 6·5 ctm. széles.

Lelhelye: A dobai vár, Veszprémmegyében. A XVI. század végéről.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

Vértes-sisak, hasonló a 2793. szám alatt leirthoz. A sisaksapka hat kiülő bordával van ellátva. — XVII. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XXXVI. TEREM.

6273. 6293.

II. Rákóczy György fejedelem kardja. Szablya, keleti forma, erősen görbülő, hegye felé keskenyedő sima pengével, a melynek egyik oldalába pontozott alapon ezüsttel és aranynyal kivert arab körös díszítésben طا الية (ta allije) felirat, a másik oldalon: *Georg: Rakotzi. II. 1643* és Rákóczynak mint Erdély fejedelmének czímere van aranynyal beverve.

Keresztvasa egyenes s hosszúkás makk alakú gombban végződik s közepén dűlt négyszögalakú. Magyarosan hajlott markolata vésett lombdíszítésű aranyozott ezüsttel borított és a külső oldalon rekeszes foglalványú bordás koralokkal (21 kisebb — 2 hiányzik — s egy nagyobb) ékített. A keresztvas két végén és a markolat végén egy-egy nagyobb koral van dísz gyanánt befoglalva. A hüvely zöld bársonynyal bevont és áttörtmívű aranyozott ezüst foglalványokkal díszített. Minden egyes hüvelypánt bordás koralokkal kirakott.

A 32 ctm. hosszú koptató pánt, és a 18 ctm-res bújtató részben vésett, részben öntött keleti stylü lombdíszítéssel ékített. A keresztbe menő bordák vésettek, az ezek közötti rész áttörtmívű.

Az alsó hordkarika foglalványpántja a külső oldalon a szívpaizsban

Rákóczy családi czímerét, a többi mezőben pedig mint Erdély fejedelmének czímerét a székelyek napba szálló sasát s a szászok hét várát ábrázolja domborúan kivésve. A czímer feletti korona apró piros korallokkal kirakott. A csúsztatón szintén a fent leírt czímer van bevésve. Az egész hüvelyen összesen 164 koral van befoglalva.

A penge hossza 78 ctm., szélessége 3 ctm., markolata 10 ctm., keresztvasa 15 ctm. Súlya hüvelyestül 1 kiló 400 gramm.

A felirat e kardot II. Rákóczy György erdélyi fejedelemnek tulajdonítja, ki I. György fia volt, született 1621 január 30-án Sárospatakon. 1640 augusztus 14-től váradi főkapitány és bihari főispán, 1642 február 19. Gyulafehérvárott még atyja életében fejedelemmé választatott. 1643 február 3-án vette nőül Báthory Zsófiát, ki az ő kedveért áttért a protestáns hitre. Atyja 1644-iki hadjárata alatt, mint kormányzó vezette Erdély ügyeit. 1648 október 11-ikén trónra lépve, uralkodásának első perczétől egyetlen terv vette igénybe tevékenységét: ez a lengyel korona megszerzése volt, melyre már atyjának is nyiltak kilátásai. Ezért 1649-ben szövetségre lépett Chmielnicki Bogdánnal, a kozákok fejedelmével, majd Moldvát és Oláhországot is bevonta a szövetségbe. — Károly Gusztáv svéd király biztatására 1657-ben meg is indítá a háborút János Kázmér lengyel király ellen; a Kemény János vezetése alatti erdélyi sereg junius 16-ikán a svédekkel egyesűlve elfoglalta Varsót, de a svéd sereg váratlan visszavonulása és a Visztulánál julius 3-ikán szenvedett vereség arra kényszeríté Rákóczyt, hogy lealázó feltételek mellett békét kössön a lengyel királylyal. A lengyel háború kudarcza Rákóczy bukását idézte elő. A török haraggal eltelve az akarata ellen indított vállalat miatt, megfosztá fejedelemségétől és hadat küldött ellene. Rákóczy 1658 julius 5-ikén Lippa és Jenő közt megverte a budai basát, de nem volt képes föltartóztatni a 200,000 főnyi török és tatár sereget, mely egész Erdélyt elárasztotta. A rendek is elpártoltak tőle s már 1657 november 1-én Rhédey Ferenczet, majd ennek lemondása után 1658 október 4-ikén a török által fejedelemmé kinevezett Barcsay Ákost emelték a trónra. 1659-ik év nyarán sikerült még egyszer visszafoglalni Erdélyt s a szeptemberi marosvásárhelyi országgyűlés visszahelyezte a fejedelemségbe, de a törökkel szemben nem tudta magát fentartani. Nagy-Szeben sikertelen ostroma (1660 jan.—máj.) után a fenesi csatában május 22-én halálosan megsebesülve, meghalt Váradon 1660 junius 7-ikén és Sárospatakon temették el. — (Lásd: *Szilágyi Sándor* II. Rákóczy György. Budapest 1891. Történelmi Életrajzok.)

E kardot 1849-ben az erdélyi nők közadakozás útján, egyik nemesi családtól megvásárolván, a szabadságharcz vitéz tábornokának Bem Józsefnek ajándékozták, Erdély hős védelmeért emlékbe.

Az orosz segélyhadak elfoglalván Bem táborát, málhái között megtalálták a kardot is, mely vörös bőrtokban volt, rajta a következő földirattal: «Emlék Bem hős vezérnek, a kolozsvári nőktől 1849.»

Mint hadi zsákmány Oroszországba vitetett és a Tsarskoe-Seló-i udvari fegyvergyűjteménybe helyeztetett el, honnan pár évvel ezelőtt a szentpétervári császári udvari múzeumba helyeztetett át.

Diplomátiai úton, innen kéretett el az ezredéves kiállítás hadtörténelmi csoportja számára.

Időközben 1896 augusztus hó 7-én gróf Kapnist bécsi orosz nagykövet a következő átiratot intézte cs. és kir. közös külügyminiszterünkhöz:

«Nagyméltóságodnak bizonyára tudomása lesz arról, hogy a császári «Hermi-

6293 6273

tage» múzeum Magyarország ezredéves nemzeti fennállása alkalmából egy értékes kardot, Rákóczy György egykori tulajdonát, állított ki Budapesten.

Értesülve az élénk érdeklődésről, melylyel ezen történelmi emlék iránt Magyarország viseltetik, Császári Felséges Uram megbízott, hogy nevében ezt a kardot a pesti nemzeti múzeumnak felajánljam.

Ezen adományozás által Ő császári Felsége azt akarja nyilvánítani, hogy mily magas fokra becsüli azon szivélyességet, mely az orosz császárság és az osztrák-magyar monarchia közti viszonyokat jellemzi.

A császár parancsa folytán van szerencsém a fentebbiekről Nagyméltóságodat, mint Ő császári és apostoli királyi Felsége közös külügyminiszterét értesíteni azon kérelem kifejezésének kapcsában, szíveskedjék ezen jegyzéknek tartalmát a magyar királyi kormány tudomására hozni.

Fogadja stb.»

A cs. és kir. külügyminiszter erre a következő választ intézte az orosz nagykövethez:

«Nagyméltóságod volt oly kegyes augusztus hó 7-én kelt jegyzéke által tudomásomra hozni Ő Felsége Miklós császár azon nagylelkü elhatározását, hogy a budapesti nemzeti múzeumnak adományozza Rákóczy György kardját, azon szivélyesség jeléül, mely az orosz császárság és az osztrák-magyar monarchia közti viszonyokat jellemzi.

Ő Felsége a Császár és Király igen élénken lett érintve a gyengéd figyelem által, mely a nagykövet úr Felséges Urának ezen magas udvariassági tényét sugalmazta és legkegyelmesebben megbízott, hogy Ő neki legőszintébb köszönetét nyilvánítsam Nagyméltóságod közvetítése útján.

Igen szerencsésnek érzem magam, hogy ezen felséges megbízásnak a jelen sorok által eleget tehetek és nem fogom elmulasztani a magyar királyi kormánynak rögtön tudomására hozni azon leiratot, a melyet hozzám méltóztatott intézni, a mely leirat — már előre biztosíthatom Nagyméltóságodat — élénk megelégedéssel és hálatelt érzelmekkel fog fogadtatni a magyar nemzet által.

Fogadja stb.» («Budapesti Közlöny» 1896. augusztus 15.)

Báró Bánffy Dezső m. kir. miniszterelnök erről Dániel Ernő kereskedelemügyi m. kir. minisztert, mint az ezredéves orsz. kiállítás elnökét 1896 augusztus hó 14-én 14953. szám alatt kelt átiratában azzal értesítette, hogy a kiállítás bezártával e kard a magyar nemzeti múzeumnak adassék át s hogy erről egyidejűleg a vallás- és közoktatásügyi minisztert is értesítette s hogy végül, Ő Felsége az orosz czár előtt Bécsben leendő tartózkodása alatt, legközelebb a magyar kormány hálás köszönetét személyesen is ki fogja fejezni. Ez augusztus 27-én történt meg, midőn a czár Bánffy báró miniszterelnöknek azt válaszolta: «Boldognak érzem magamat, hogy a magyar nemzet helyesen fogta fel és értelmezte jó szándékomat.» (Lásd az augusztus 28-iki budapesti napilapokat.)

Irodalma: *Arsenal* de Tsarskoésélo ou collection d'armes de sa majesté L'empereur de toutes les Russies. Sct. Petersbourgh 1869 folio. *Bárczay Oszkár.* A hadügy fejlődésének története 1895. II. kötet 609. l.

A magyar nemzeti múzeum.

6385.

Dísz-buzogány, magyar, körtealaku fejjel, amely kiemelkedő vékony léczek által nyolcz háromszögű czikkre van felosztva. Egészen ezüstből. Minden egyes részében áttört ezüstfiligrán mívű, magyar stylű stilizált virág és lombdíszítésű sodronyzománczczal van borítva. A zománczszínek: sötét és világos kék, sötét és világos zöld. A virágok

közepét öntött, aranyozott ezüst rózsácskák képezik. A nyél két csipkés szélű aranyozott ezüst gyűrű által három egyenlő részre van osztva. Minden egyes része áttört filigrán ezüst díszítéssel és sodrony-zománczczal ékített, hasonlóan a fejhez, csakhogy az egyes virágok nagyobbak és a zománczszín is több egygyel, a barna sárga színnel. A virágok százszorszépeket, nefelejtseket és stilizált tulipánokat ábrázolnak. A gomb teteje és a nyél vége aranyozott ezüst karikával és áttörtmívű hat részre osztott, zománczos filigrán ezüst kupakkal borított. Az egész filigrán munka aranyozott ezüst alapra van erősítve. A nyélen egy kis aranybojt lóg. A buzogány hossza a 11 ctm-es fejjel együtt 69 ctm. Súlya 800 gramm. Erdélyi ötvösmunka.

XVII. század vége.

Teleky Tibor gr.

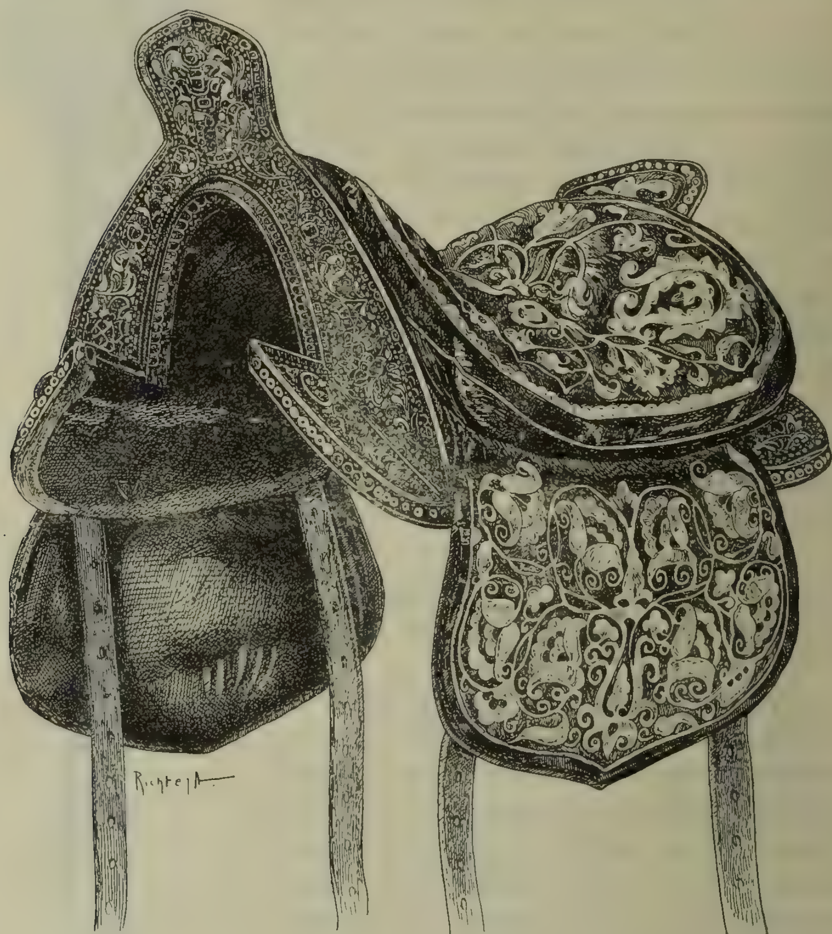

6385

6387.

Nyereg, magyar, alacsony kápával és csaknem egészen lapos támlával. A nyeregváz finom aranyozott ezüstlemezzel borított áttört filigrán és ezüst alapú sodrony-zománcz műben, magyar stylű virágokkal díszített. Zománczszínek: fehér, zöld, világos kék, fekete és sárga. A kápa szegélye, valamint a nyeregváz nyúlványainak szegélye is kék kerek szemekből álló zománczsorral díszített, a szélén pedig váltakozva magas rekeszes foglalványban rubint és smaragd sor szegélyezi körül, a melyet belül fehér gyöngyöt utánzó zománczsor választ el a többi díszítéstől. A kápa előlapját 3 nagyobb perzsa levélalakú boglár és 3 kisebb kerek boglár rubintokkal és smaragdokkal kirakva ékíti. A nyeregváz első támlapját, egy-egy karika mellett persa levélboglár, hasonlóan smaragdokkal és rubinttal kirakva és sodrony-zománczczal borítva díszíti. A nyeregtámla hátsó lapja hasonló díszítésű s rajta három nagyobb és két kisebb boglár van. Az egész nyereg 597 ék-

kővel kirakott. A kis nyereg-vánkos bíborpiros bársonyból, magyar-stylű, leginkább stilizált rózsa és tulipán virágdíszítéssel kihímzett és négy vésett fejű, aranyozott ezüst gomb segélyével van a vázhoz,

amely barna bőrrel van bevonva, odaerősítve. Az oldaltakarók szintén skofiummal kivarrott virágokkal vannak díszítve.

A kápa magassága 30 ctm., közép zománczlapja 10 ctm. magas és 9 ctm. széles, a támla magassága 23 ctm., a kápaköz 11 ctm., az egész nyereg hossza a kápától a támláig 44 ctm. Az oldaltakarók hossza 30, szélessége 19 ctm. XVII. század. Teleky Sámuel gr.

6434.

Pánczéling, rézsodrony-szövetből. A sárgarézkarikák finom lapos huzalokból késziltek és szegecseltek. A felálló gallér valamivel sűrűbb szövetű. A mellen, valamint a háton apró csillagalakú aranyozott réz- és ezüstpitykékkel díszített. Ezeken kívül négy nagy kerek,

6434. II. Apaffy Mihály pánczélinge.

domborúan kivert díszítésű lapos és egy domború finom niellós és aranyozott ezüst lemez van a szövethez erősítve, a melyek közül négyen beütött török bélyeg látható: محمد كهشتنى = kehistani Mohammed.

A hozzátartozó pánczélsapka, mely niellóval és aranyékítményekkel van igen szépen díszítve, kis lapos koponyafedő sapkával bír, melyhez a vállakig lelógó, finom pánczélszövet kapcsolódik, úgy, hogy az a fejnek és nyaknak is védelmeül szolgált. A homlok előtt öt kis, háromszögalakú csipke csüng alá. A sapka egész lánczszövete nagyobbszemű hengerded huzalokból szegecselt karikákból áll.

E hadi öltözet azonos a XVII. századbeli hegyes tőrkarddal felfegyverzett magyar könnyű lovasság öltözetével. A pánczéling *II. Apaffy Mihály* erdélyi fejedelem (1676—1713.) hadi öltözete volt.

Méretei, a gallér magassága: 4·5 ctm., nyakbősége: 54 ctm., hossza: 82 ctm., az újjak hossza: 42 ctm.

II. Apaffy Mihály még atyja életében 1681-ben fejedelemmé választatott. A török porta azonban az öreg Apaffy halála után Tökölyt nevezte ki erdélyi fejedelemmé, ki aztán Zernyestnél Apaffyt megverte. 1695-ben nem lévén szüksége többé az osztrák kormánynak reá, szemben Thökölyvel, Caprara bevonult Erdélybe. Apaffyt megfosztotta fejedelemségétől, ki azután herczegi czimet kapott s 10 ezer forint évi kegydíjjal Bécsbe internáltatott, hol 1713 február 1-én meghalt.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. kir. Felsége.

6504.

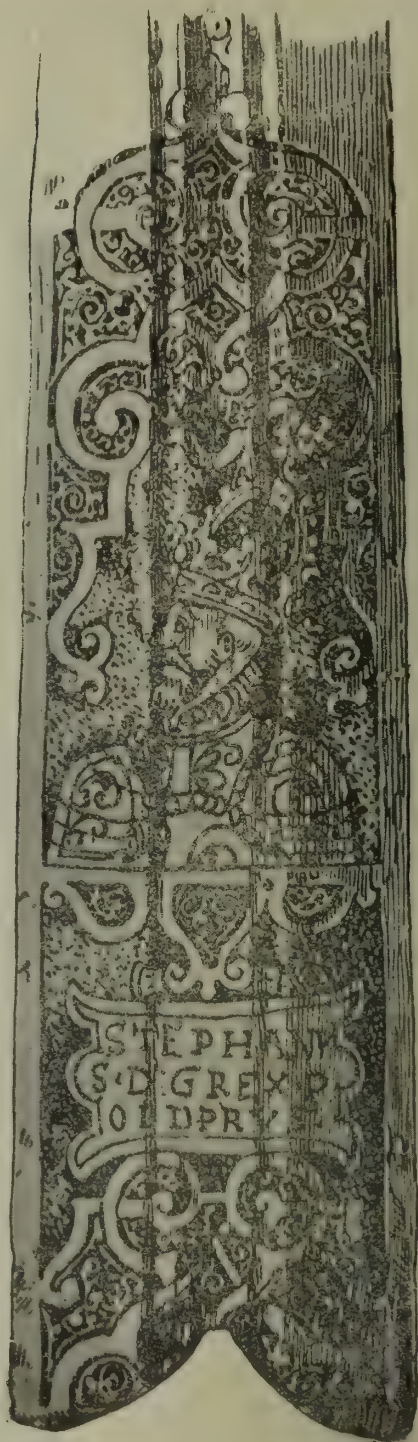
Pallos, szertartásos, kétélű csiszolt pengével, melyen két oldalt a markolattól kiindulva 30 ctm. hosszban hármas vércsatorna fut s ebben, valamint a keresztvasig a pengében arabeszkek, Báthory István koronás mellképe s az alatt «STEPHANV | S. D : G REX · P | OLDPRVS». a másik oldalon szintén arabeszkek közt a lengyel korona, ezen alul három csillag alatt egymással szembe néző két hold s alább «FRANGIA» szó van kidomborítva oly módon, hogy a díszek és feliratok közei ki vannak étetve. A 35·5 ctm. hosszú egyenes keresztvas nyolcz szögletre alakított s mindkét végén körte alakú gömb van, melynek tetején kisebb gomb ül. A két kézre való, fekete bőrrel bevont markolat körbordázott s végén tizenhárom czikkelyre alakított, körte alakú nagy vasgomb ül s ennek tetején egy galléros kisebb gomb van alkalmazva. A markolat gombjai, keresztvasa és a penge díszítései aranyozottak. A markolatra egy piros, zöld és sárga tagolatú apró selyemrojttal szegett, eredetileg zöld bársony körpárna van ráhúzva, mely ketté hajtva, a pengére borul vissza. Külseje mindkét oldalon áttörtmivű, aranyozott ezüstlapból kivágott csipkével, közepe aranyozott ezüst körlapon kivert és vésett czímerrel és e körül csillagok

6504. Báthory István díszpallosa.

6504

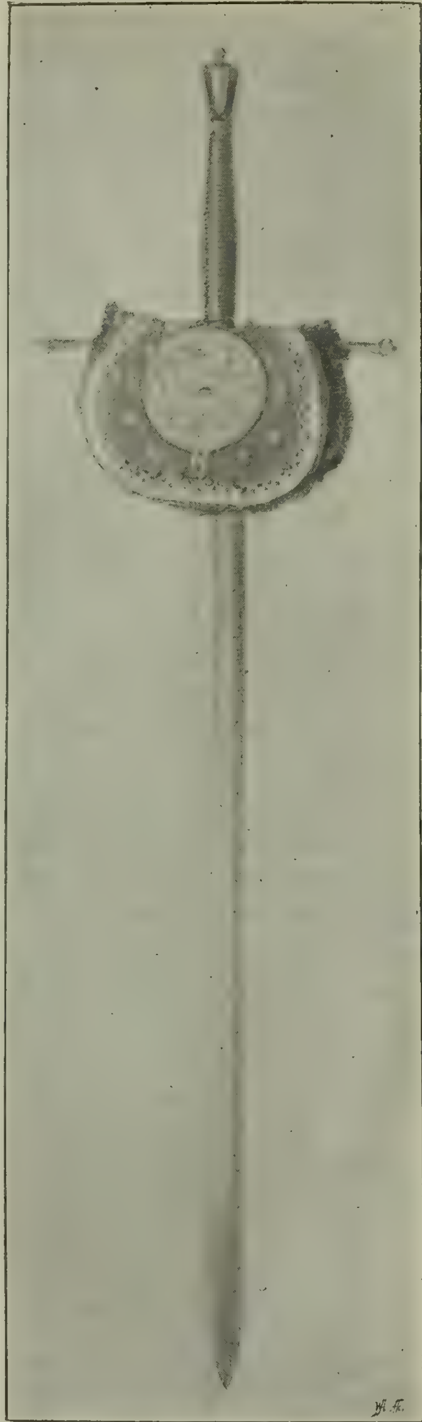
6504

által elválasztott S. N. R. betűkkel van díszítve. A párnán alkalmazott czímerpaizs a jobb felső szöglettől harántosan keresztülfekvő alabárd, melynek rúdja által a paizs két mezőre oszlik s ezek közepén egy-egy rózsa van. A rostélyos sisakból kinövő sisakorom-díszt három egymásrahajló strucztoll képezi.

II. Gusztáv Adolf svéd királynak ajándékozta egy lengyel nemes. A penge hossza 100 ctm., szélessége 52 mm. Súlya: 2 kilo és 700 gr.

XVI. század második fele.

A svéd királyi udvari múzeum, Stockholm.

6504

6521.

Szablya, keleti, síma, erősen hajlott, fokéllel ellátott pengével, a melybe az egyik oldalon körben kufi írás, ez alatt pedig finoman bevésett török felirat nyoma látható. Keresztvasa rövid, két végén gombos, közepén ferde négyzetalakú. Az egyik oldalán tugra-alakú elkopott bélyeg. Ébenfa markolata karabella-alakú. Fekete bőrrel bevont hüvelyének bujtatója és koptatója aranyozott ezüstből készült, vésett persa stylű díszítéssel. A két hordkarika keskeny pánton van megerősítve. A koptatóba tugraalakú bélyeg beütve, a melyből még a محمد Mohammed neve kiolvasható. A penge hossza: 79 ctm., szélessége: 3·5 ctm., markolata: 10 ctm., keresztvasa 9 ctm. Súlya hüvelyestül 1 kiló. E kard II. Apaffy Mihály erdélyi fejedelemnek (1676—1713) II. Musztafa szultán által adományozott erdélyi fejedelmi méltóság jelvényei közül való. — A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő császz. és apost. királyi Felsége.

6522.

Báthory István erdélyi fejedelem hadi dísz-vértje, vasból, kékre futtatva és széles vonású aranynyal tausirozott díszítményekkel ékítve, mely utóbbiak mind ugyanazon keleti motivumokkal birnak, mint a milyenné azok hazánkban átalakúltak az erdélyi ötvösök kezei alatt és a mint azokat később Kecskeméti Ötvös Péter híres ötvös mintakönyvében is megtaláljuk. A vért alja úgynevezett félrákpánczélzat, a mely három részből van összeszegecselve. A hónaljnál szintén külön lemez, a gallérnál pedig három egymásba tolható lemez van egybeszegecselve. A mell közepén a kiugró mellél két oldalán a keresztre feszített Jézus alakja van aranyozott vésetben. E kép hátterében egy tornyos vár részlete látható, bizonyára Báthorynak valamely vára, vagy a készítés helye. A hat lemezből álló rákczombvért díszítése teljesen egyezik a mellvért díszítésével és szíjazat által rézcsattok segélyével van a vértezethez csatolva.

A sisak magyar-keleti alak, kissé nyomott csúcsos és 30 kúpszeletre csiszolt sisaksapkával, három lemezből álló, középen szívalakúan kidomborodó halántékvérttel, rövid rákfarkas nyakvérttel és finoman áttört orrvédővel bír. Aranynyal tausirozott gazdag keleties díszítése hasonló a vért ékítéséhez. A halántékvért apró szegekkel több sorban kivert. A sisak piros selyemmel béllelt s minden fülvértről két piros és sárga selyemmel borított szalag lóg le.

A czombvért 32 ctm. hosszú, a mell hossza 43 ctm., bősége 61 ctm. A sisak 21 ctm. átmérőjű és 19 ctm. magas.

Az egész fegyverzet 1565 körül készülhetett. (Lásd: *W. Boeheim:* Führer durch die Waffen-Sammlung. 79. lap. 396. szám. és *dr. Szendrei János*, Magyar hadtörténelmi emlékek a külföldi múzeumokban. *Hadtört. közl.* 1893. évf.)

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő császz. és apost. királyi Felsége.

6523.

Díszbuzogány, gerezdes, aranyozott ezüstből. A nyolcz gerezd belső oldalán bordás. Nyele barnára fényezett diófából, két végén aranyozott ezüst lemezzel bevonva. A lemezek ferde négyszögekben pontozott alapon apró keleti stylű virágokkal díszítettek, s mindegyik lemezbe egy-egy török bélyeg van beütve. Az alsó lemez bélyege ugyanazon nevet tartalmazza mint a 6521. szám alatt leírt szablya ezüst foglalványain beütött bélyegben láttuk. Hossza a 8 ctm.-eres fejjel együtt: 62 ctm., súlya 600 gramm.

6522. Báthory István vértezete.

E buzogány a 6521. szám alatt leírt szablyával együtt az erdélyi fejedelmi méltóság jelvénye volt a török főhatalom alatt és II. Musztafa szultán által adományoztatott II. Apaffy Mihálynak, a ki azonban tudvalevőleg nem lévén képes igényeit Erdély birtokára érvényesíteni, azokat összes fenségi jogairól való lemondásának jeléül 1703-ban I. Lipót lábaihoz tette, a miért kárpótlásúl a birodalmi herczegi czímet és

tízezer forint évi járulékot kapott, miáltal Erdély az osztrák uralom alá került. Ezt mondja az illető tárgyakhoz — a buzogány és a rózsaszínű nagy zászlóhoz — erősített irat is:

«Dieser Pusican ist von dem Türkisch: Kaiser dem jungen Michaelen Apaffy in signum Principatus Transsylvaniae gegeben, von ihm Apaffy aber zu Füssen Ihro. Rom. kais. Majest. cum plena resignatione aller auf gedachten Fürstenthum Siebenbürgen innehabenden Praetensionen, Anno 1703 gelegt worden». (Lásd: *W. Boeheim,* Führer durch die Waffen-Sammlung 171. lap 84. szám, *Korda Dezső.* A bécsi cs. és kir. arsenál fegyvergyűjteményének magyar vonatkozású tárgyai. Lud. közl. 1887. 23. l. és *Dr. Szendrei János.* Magyar hadtörténelmi emlékek a külföldi muzeumokban. Hadtört. közl. 1893.)

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

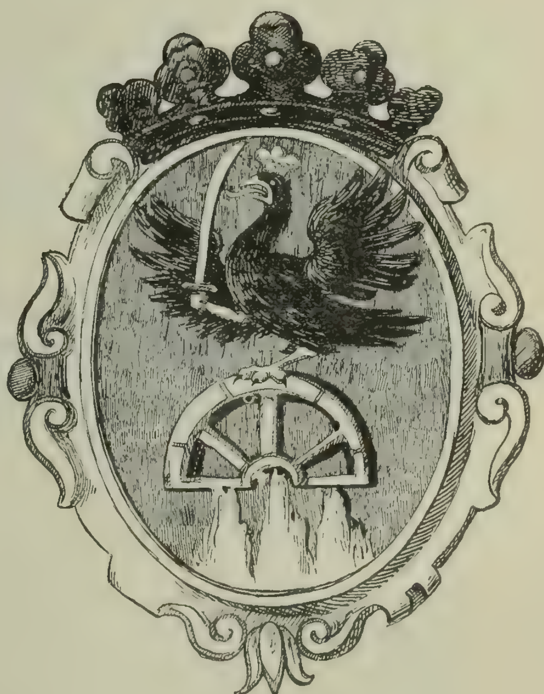
Ő csász. és apost. kir. Felsége.

6538.

Zászló, két szárnyú, két szélben zöld és sárga síma selyemből összeállítva, fekete, keskeny, festett pántszegélylyel, egy fehér és kék színnel tagolt vékony, gerelyszerű csúcsvas nélküli rúdhoz erősítve. A zöld mezőben papirra aquarellben festve a *Zrínyi*-család czímere. A Zrínyi czímer színei eddigelé nincsenek pontosan megállapítva. (L. *Siebmacher*· Wappenbuch.) Érdekes ez okból tudni, hogy itt a két fekete sasszárny fehér (ezüst) mezőben áll, a vártorony mezeje kék, az alatta levő s várfalat ábrázoló koczkázott negyed mező pedig természetes színű fehér (ezüst). A czímer fölött P. P. C. A. Z. betűk. A zászló baloldalán hasonlóan festve a Rákóczy-család czímere. A czímer felett C. L. R. D. F. W. betűk. A sárga szárny mezejé-

6538

ben, vaddisznón nyargaló palástos, harisnyás német van, jobbjában hurkát kínálva s baljában vállára fektetett boton szintén hurkákat emelve. A kép elő- és utórészén megosztva 1650 évszám. A zászlótest egyéb része feketefestésű lángnyelvekkel beszórt. A hiányos zászló hossza 1·58 ctm., szélessége 1·5 ctm. Valószínűleg valamely vadász-ünnepélyre készülhetett, melyen a két rokon család vett részt.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

6539.

Lövész-zászló, síma fehér selyemből, kék és sárga tagolatú széles selyempánttal körülszegve, mely egy gerelyrudat ábrázoló, szárán csatornázott, vörös alapon csigázottan felfutó, festett aranycsíkkal ékített és faragványokkal díszített négy kisebb s egy nagyobb aranyozott gömbbel van ellátva. A zászlónyél csúcsára aranyfestésű és áttörtmívű bádoglemezből készült lándzsa van felhúzva, mely későbbi munka. A zászló mezejében Erdély nagyfejedelemségi czímere, színes selyem részekből rávarrottan van összeállítva. A zászló hossza 1·40 ctm., szélessége 1·44 ctm. A XVIII. század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból. **Ő cs. és ap. kir. Felsége.**

6595.

Olajfestmény, Báthory István lengyel király mellképe, vörös ruhában vászonra festve. Az atilla virágos vörös damasztselyem, sűrűn alkalmazott vörös gombokkal nyakig gombolva, melyre a nyaknál csipkézett, fehér inggallér hajlik ki. A fekete prémmel végig szegett s ugyanily gallérral ellátott mente vörös bársonyból van. A kucsma fekete prém, elől két kereszt alakú, ékköves forgótokkal, mely fölül ív alakban keleti gyöngyökkel van körülvéve. A forgó fekete, hátra hajló tollakból van összeállítva. Oldalán egyenes markolatú és egyenes keresztvasú kard függ, melynek aranyozott, felcsatoló szíja fekete, rajta arany boglár és arany csattal. Az ismeretlen festőtől vászonra festett és aranynyal díszített széles, fekete keretbe foglalt kép mérete, ráma nélkül 160·5 + 68 ctm. XVII. század.

A herczeg Czartoryski-múzeum Krakóból.

6596.

Olajfestmény, Báthory István lengyel király térdképe, fekete prémes vörös bársony mentében, fekete kalpaggal, melyen hosszú arany forgótokból hosszú, fekete forgó áll ki. Jobb kezében három tagolatú arany jogar, bal kezét pedig oldalán függő egyenes arany keresztvasú s kissé hajtott markolatú kardjára nyugtatja melynek markolatfeje hosszú arany tok, egy ékkővel. A menteujjak virágos vörös

damasztselyemből vannak. Az inggallér szélesen ki van hajtva. A kép fölső bal szögletében ST V. By. betűk vannak festve. A kép vékony hársfa deszkára festetett. A hátán következő német fölirat tintával: Stephanus Bathori, einer der berühmtesten Könige von Polen und Fürst von Siebenbürgen, geb. 1532 † 1586. Az aranyozott réz tokrámába üveg alá foglalt kép méretei: magassága 21·5, szélessége 16 ctm. XVI. század. A herczeg Czartoryski-múzeum Krakóból.

A falon.

Zászló, két szárnyú, selyemből. Vörös alapon, mind a két oldalon iktári Bethlen Gábor erdélyi fejedelem czímerével, a székely és szász czímerek között. Az egyik paizson a székelyek, aranyos alapon napba néző sasa van, a másikon pedig narancssárga alapon a szászok czímere, a hét vár. A czímer fölött két oroszlán tartja a fejedelmi koronát. Szegélye sárga. A felső szegélyen e felirás: GABRIEL D. G. PRINCEPS TRANSYLVANIÆ., az alsó szegélyen pedig e három betű: M·D·C (1600). A czímer körül aranyos lángnyelvek vannak szétszórtan befestve. A szárnyak csonkák.

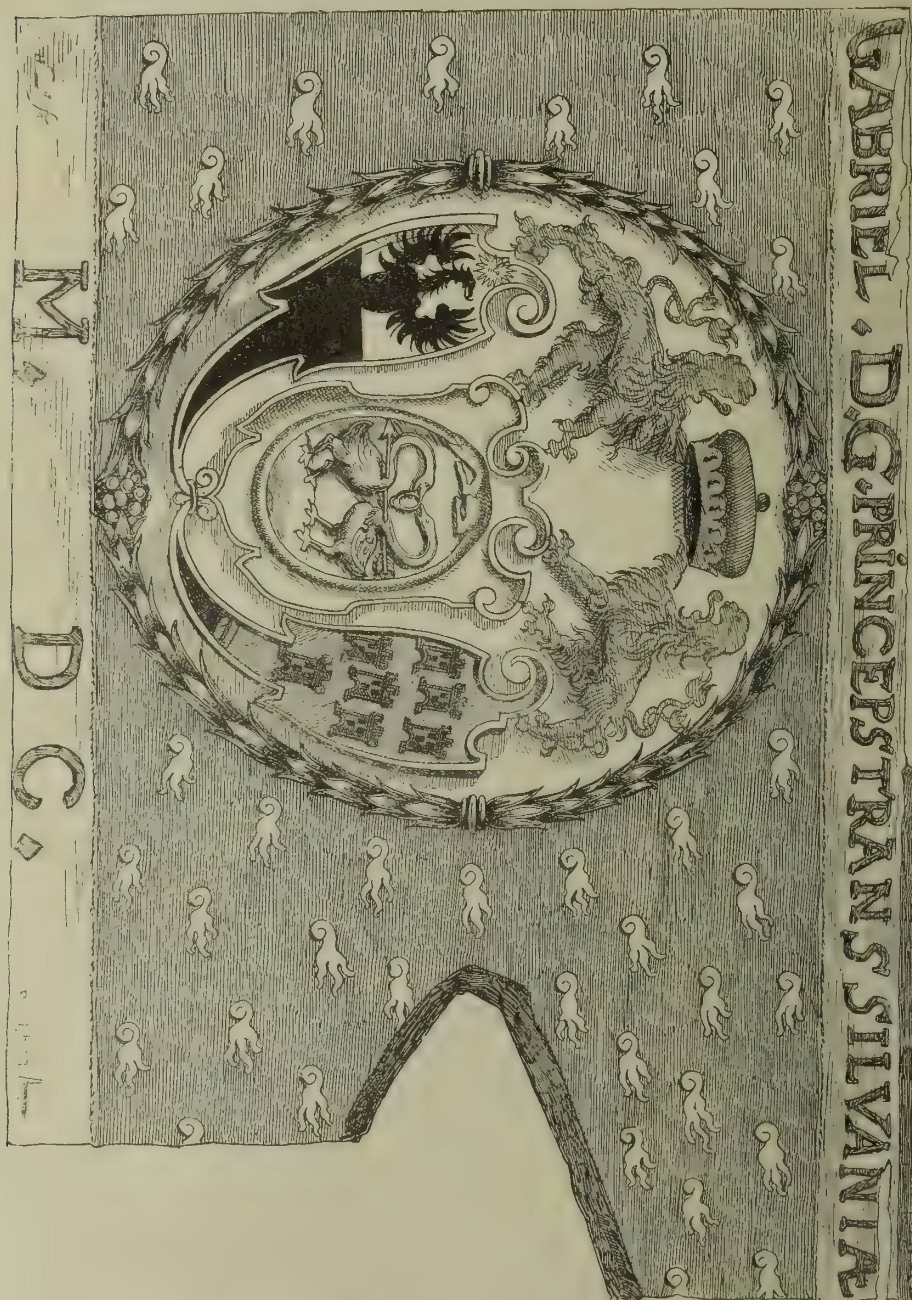
A rúd alapszíne barna, sárga és fekete gyűrűs, s fekete lóherelevelekkel befestett. A rúd alsó részén a gerelyekre emlékeztető gömb van, a melynek egyik fele azonban hiányzik.

Hossza: 1·63 m.; szélessége: 1·23 m.

E zászlót így írja le Kemény János zászlótartó: «A fejedelem zászlója veres kamukára, négyszegűre, aranyos címerével vala készítve; rojtjai és lefüggő öreg gombos boncsókja veres selyemmel elegy aranyfonalból varratva.» (Lásd: *Ballagi Aladár.* Wallenstein horvát karabélyosai. 232. lap.)

Bethlen Gábor (1580—1629.). A XVII-ik század egyik legkimagaslóbb alakja. Ifjukorát Báthory Zsigmond udvarában töltötte s már 16 éves korában részt vett a havasalföldi hadjáratban. Erdélyi fejedelemmé lett 1613-ban. Alig szilárdult meg uralma Erdélyben, mikor a harminczéves háború kitörése alkalmat szolgáltatott neki, hogy a magyar alkotmány és a vallásszabadság védelmére fegyvert fogjon, 1619-ben Magyarországba vezette hadait s rövid idő alatt az egész felvidék hódolt neki, sőt Pozsonyt is hatalmába kerítette a királyi koronával együtt. A rendek 1620 aug. 25-én magyar királylyá választották. Ő elfogadta ugyan a czímet, de magát megkoronáztatni nem engedte. E harcz a nikolsburgi békével ért véget, mely alkalommal számos váron kívül Bethlen a német birodalmi herczegi czímet kapta, lemondván a magyar királyi czímről. Mint Gusztáv Adolf svéd király szövetségese a lengyel korona megszerzésére is törekedett. Második neje Brandenburgi Katalin volt, kit halálos ágyán fejedelemnővé választottak. Az irodalomnak és tudománynak korában egyik leglelkesebb pártfogója és mívelője is volt. (Lásd *Gindely Antal.* Bethlen Gábor és udvara 1580—1629. Budapest, 1890. Tört. Életrajzok.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem zászlója.

RENAISSANCE-ÉPÜLET.

XLIV. TEREM.

Olajfestmény, (2 darab), ábrázolja az Esterházy gyalogezred egy-egy gránátosát. Ruházata kék magyar nadrág, ugyanolyan színű arany zsinórzatu mellénynyel és fehér fegyverkabát kék zsinórzattal.

A magas csákó medvebőrből elől aranyozott czímerlemezzel, hátul lecsüngő bojttal. Mellén fehér szíjon töltény- és gránáttáska, a fegyverkabát alatt zsinóros kurta dolmány, elől czímeres fekete bőrből övszíjjal, kurta csizma. Oldalán kard, kezében szuronyos kovás puska. A kép magassága 2·50 m., szélessége 1 m. 10 ctm.

XVIII. század.

Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Esterházy Miklós* herczeg, az aranygyapjas rend vitéze, a Mária Terézia rend lovagja, cs. kir. belső titkos tanácsos és kamarás, tábornagy, a 33-ik magyar gyalogezred tulajdonosa, Sopron megye örökös és valóságos főispánja és a magyar nemes testőrség kapitányának vászonra festett mellképe, gyalogezredének

egyenruhájában, aranynyal díszített fekete farámába foglalva. A kép hátán a következő felirat van: «Nicolaus Fürst Esterházy von Galantha, Ritter des goldenen Vlieszes, Commandeur des militairischen Maria Theresien-Ordens, Seiner k. k. apostolischen Majestät wirklich geheimen Rath und Kämmerer, General-Feldmarschall, Inhaber des ungarischen Infanterie-Regiments No. 33, des Oedenburger Comitats Erb- und wirklicher Obergespan, so wie der königlich ungarisch: adeligen Leibgarde Capitän. Geboren den 18. December 1714. † den 28. September 1790. — A kép magassága ráma nélkül 97, szélessége 77 ctm. — XVII. század második fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Esterházy Miklós* herczeg, magyar nemes testőrségi kapitány térdképe, testőrségi egyenruhában, vászonra festve, arany rámába foglalva. A kép hátán fölragasztott papiron következő felirat van: «Nicolaus Fürst Esterhas graf zu Ferchtenstein, Premier-Lieutenant der königlich ungarischen Leibgarde und k. k. Oberst zu Pferd, geboren den 12. December 1765, gestorben zu Como, am 25. November 1833. | Succedirte im Jahre 1794 seinem Vater Fürsten Anton Esterházy als Majoratsherr, Gefürsteter Graf zu Edelstetten, Ritter des goldenen Vlieszes und des königl. ungarischen St. Stephan, so wie auch des königl. Baierschen St. Huberts, des königl. Hannoverschen Guelphen-Ordens, dann des groszherzogl. Badenschen Ordens der Treue und des Zähringer Löwen-Ordens Groszkreuz, k. k. Kämmerer, wirklicher Geheimer Rath, General-Feldzeugmeister, Inhaber des ungarischen Infanterie-Regiments No. 32, der königl. Ungarischen adeligen Leibgarde Capitän und des Oedenburger Comitats Erb- und wirklicher Obergespan». A kép magassága 127, — szélessége 97 ctm. XVIII. század. — A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Amadei Károly,* gránátos alezredes mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából, fekete, vékony farámában. A kép fölső részén a következő fölirat van: OBRISTLEUT. HR CARL V. AMADEI. A kép magassága 91, szélessége 72 ctm. XVIII. sz. első fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Hajnal,* gránátos százados mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából, vékony, fekete farámára szögezve. A kép fölső részén a baloldali szögletben 10 s a jobb oldaliban HAINAL fölirat van. A kép hátán Haubt: | Hajnal. A kép egyebekben a következőhöz hasonló. XVIII. század első fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Peralta* nevű gránátos százados mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén 5. PERALTA fölirat, hátán I. Capit. Peralta die 11. Januar 1742. fölirat olvasható. Öltözete fehér fegyverkabát, mellén széles kihajtott kék szegélylyel, a melynek szélén egy-egy lapos aranyos kerek gombsor van. Ujjai széles kék hajtókával és három gombbal birnak. Az alsó kabát kék. Kiálló fehér ingujja bodros. Bal hónalja alatt háromszögletű kalapot tart.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Szuhay Fülöp,* gránátos őrnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén: OBRISTWACHT: HR PHILIPP V. SOUHAY. A kép hátán pedig következő fölirat van: 1. Capitain Souhay des Granadiers die 12. August 1744. A kép egyebekben az előzőhöz hasonló. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Negri* nevű gránátos főhadnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén: 13. NEGRI, a kép hátán: 15. Premier Lieut. Negri die 25. Maj. 1746. fölirat. A kép egyebekben hasonló az előzőhöz.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Kiss József,* gránátos főhadnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tisztikarából. A kép fölső részén: 5. IOSEPH KISS, a kép hátán: 2. Prem. Lieut. Joseph Kiss die 1. Juli 1742. fölirat olvasható. A kép egyebekben hasonló az előzőhöz.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Mesterházy Károly,* gránátos hadnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén: 4. MESTERHAZŸ, a kép hátán: Carl. Mesterhazy (. . . . .) 1741 fölirat olvasható. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Seidenschwartz* nevű gránátos hadnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén: 13. SEIDENSCHWARTZ fölirat van. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz
Az 1740—50 közti időből. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, *Caspari* nevű gránátos hadnagy mellképe, az Esterházy-gránátosok tiszti karából. A kép fölső részén: 15. CASPARI fölirat van. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz.
Az 1740—50 közti időből. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, egy *tábori lelkész* mellképe, az Esterházy-gránátos ezredtől, az 1740—50-es évekből. Öltözete világoskék felsőkabát, sötétkék zsinórzattal. Bal kezében keresztet tart, jobb kezét az asztalon fekvő Biblía sacrán nyugtatja.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred *alezredesének* mellképe, díszruhában. Az ezredes és festő neve a képen nincs föltüntetve, de mert az egész tiszti kar mellképe egy és ugyanazon festő ecsetjére vall, s egyik kép hátán Kep. pinx. van fölfestve, biztosra vehető, hogy valamennyit, így ezen képet is, ezen festő festette.

A kép ráma nélküli s körül fekete vászonszalaggal van a keretre szögezve. A kép magassága 115, szélessége 91 ctm. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred *őrnagyának* mellképe, díszruhában. Öltözete: Piros nadrág arany sujtással. Kék dolmány négy sor félgömb alaku gombbal, keskeny arany zsinórzattal. Mentéje kék, fehér prémszegéssel és aranyzsinórzattal. Hengerded magas szőrmekucsmájából hosszu piros zacskó lóg le, s elől fehér tollforgóval ellátott. A tisztek valamennyi arczképen hajadon fővel vannak lefestve, s kucsmájuk a jobb szögletben álló asztalon fekszik. Kardjuk markolata fringia alaku. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény (2 drb), az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred két *századosának* mellképe, díszruhában. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz. Egyik kép hátán Kep. Pinx. festő-jegy van. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény (2 drb), az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred két *főhadnagyának* mellképe. A kép egyebekben hasonló az előzőhöz. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény (3 drb), az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred három *hadnagyának* mellképe. A kép hasonló az előzőhöz. XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred egy *segédtisztjének* mellképe, A kép egyebekben hasonló az előzőhöz. — XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény (3 drb), az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred három *küldöncztisztjének* mellképe. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz. — XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred egy *zászlótartójának* mellképe. Egyebekben a kép hasonló az előzőhöz. — XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Olajfestmény, az Esterházy Pál Antal-féle huszárezred *tábori lelkészének* mellképe. A kép egyebekben hasonló az előzőhöz. — XVIII. század közepe.

A fraknói várból. Esterházy Pál. hg.

Olajfestmény, *Esterházy Pál Antal* herczeg, az arany gyapjas rend vitéze, belső titkos tanácsos, főkamarás, tábornagy, huszárezredes és ezredtulajdonos és sopronmegyei örökös főispánnak térdképe, huszárezredének egyenruhájában, vászonra festve, aranynyal díszített fekete farámában. A kép hátán a következő felírat olvasható: «Paul Anton Fürst Esterházy de Galantha, Ritter des goldenen Vlieszes, beiden kaiserl. königlichen Apostolischen Majestäten wirklicher geheimer Rath, General Feldmarschall, eines Huszaren-Regiments Obrister und Inhaber, des Königreichs Ungarn Obristkämmerer und des Oedenburger Comitats Erbe-Obergespan. Geboren den 22. April 1711. † den 18. März 1762. A kép magassága keret nélkül 115, szélessége 91 ctm. — XVIII. század második fele.

Mindezen képek XVIII. századbeli gyalogságunk és lovasságunk costümjének a legapróbb részletekig való hű képét tárván elénk, e szempontból már csak a sorozat teljességénél fogva is nagybecsüek.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XLV. TEREM.

6660.

II. Rákóczy Ferencz mellképe. Olajfestmény. Vállaira omló hosszú haja, szemöldöke és bajusza fekete, arcza leborotvált. Öltözete sötétkék bársonydolmány, gazdag aranyhimzéssel, a melyre jobb válláról piros mente borul, elől drágaköves — közepén nagy zaphirral díszített — mentekötővel, nyakában piros szalagon az aranygyapjas rendjellel. Fején barna szörmekucsma, melyből piros zacskó lóg le és drágaköves fekete tollforgó díszíti.

E kép Rákóczyt mint javakorbeli daliás szép férfiút mutatja be, élénk kifejezésű okos szemekkel, gyönyörű szabályos magyaros arczvonásokkal s a vékony szépen ápolt bajusz alatt kissé daczos ajakkal. A kép felső része, a kalpag felett el van vágva s így a fekete kócsagtollbokréta felső része hiányzik. A kép alsó részén pedig 3—4 újjnyi be van hajtva. A fényképfelvétel így történvén, még nem lehetett megtudni, vajjon a kép behajtott alsó részén van-e valami felírás vagy évszám, mely a kép keletkezésére felvilágosítást adhatna.

A fejedelem, Thaly Kálmán szerint az aranygyapjas rendjelt 1707-ben kapta a spanyol királytól, de a rend jelvényei csak 1709-ben juthattak el hozzá, így a kép vagy 1709- vagy 1710-ben készülhetett, mivel azután már a fejedelem külföldre ment.

II. Rákóczy Ferencz, az I. Rákóczy Ferencz és Zrinyi Ilona fia, született: 1676 márczius 29-én a borsi kastélyban. Nehány hónapos korában jutva árvaságra, anyjától és ennek két férjétől, Tökölyi Imre fejedelemtől nyerte első nevelését. Munkács feladása után azonban a bécsi udvar nővérével, Juliával együtt Bécsbe vitette és Kollonics bibornok felügyelete alatt jezsuiták által előbb Neuhausban, utóbb Prágában neveltette 1693-ig. — Ekkor Strattmann miniszter befolyásával nagykorunak nyilváníttatván, visszakapta ősi javai egy részét; egy évet Olaszországban töltött, majd 1696-ban színleg a Rajna mellékén táborozó császári hadseregbe lépett, de csak azért, hogy nőül vegye Károly hessenrheinfelsi hg. leányát, Sarolta Amália herczegnőt. Az esküvő után Bécsben és magyarországi jószágain tartózkodott, utóbb Sáros várában telepedett le. Itt kereste fel 1700-ik évben XIV. Lajos franczia király követe, Villars, urának pártfogását igérve neki, ha ősei erdélyi fejedelemségét vissza akarja hódítani. — A franczia udvarral ez ügyben létrejött titkos összeköttetését Longueval eperjesi parancsnok elárulta Bécsben, mire a bécsi kormány 1701 április 18-ikán Sáros várában, beteg nejének ágyánál

6660. II. Rákóczy Ferencz fejedelem.

elfogatta és Bécs-Ujhelyre vitette. Lehmann kapitány segítségével november 7-ikén megszabadulván börtönéből, Lengyelországba menekült: szökését maguk a jezsuiták segítették elő, kik ezzel a franczia királynak reméltek jó szolgálatot tehetni.

Lengyelországban találkozott Bercsényi Miklóssal és vele egyetértésben, a franczia udvarral folytatott tárgyalások után, 1703-ik év junius hóban bejött Munkácsra, s mindenütt lelkesen fogadtatván, megindítá 8 évig tartó szabadságharczát. 1704 julius 6-ikán Erdély fejedelmévé s 1705 szeptember 18-ikán Magyarország vezérlő fejedelmévé választatott, 1707 junius 14-ikén Ónodon kimondotta a dynastia trónvesztését; de törekvéseit, hogy erdélyi fejedelemségét a bécsi udvar elismerje, nem koronázta siker, a hadi szerencse elhagyta s 1711 február 21-ikén eltávozott az országból, nem akarva magát alávetni a szatmári békében megállapított feltételeknek. Lengyelországon keresztűl Angliába, majd 1713 elején Francziaországba ment, hol XIV. Lajostól 130,000 frt évi díjat húzott. Itt írta meg önéletrajzát és a szabadságharcz történetét. 1717-ik évben a bécsi udvar mesterkedései folytán elhagyta Francziaországot s Konstantinápolyba ment, innen 1718. évben Jeniköibe, 1720-ban pedig Rodostóba a Márványtenger partjára bellebbeztetett, hol † 1735 ápr. 8. Hamvai a konstantinápolyi Saint-Benoit templomban helyeztettek nyugalomra, hol azokat Thaly Kálmánnak sikerűlt 1889 október 7-ikén föltalálni. (Lásd *Thaly Kálmán* műveit, ki egy egész életet szentelt a hős fejedelem történetének buvárlására s annak megírására.)

A kép festője *Mányoki Ádám,* született Szokolyon (Sáros m.) 1673-ban, nemes szülőktől. Némelyek szerint Varsóban halt meg 1741-ben, mások szerint Varsóból visszatért Drezdába s ott hunyt el 1757-ben. Első mestere Scheiz volt, azután tanulmányait Largilliérénél folytatta Párisban, mint már jónevű festő a Rákóczy-család udvarába került s ez megbizottjaként Hollandiába küldte, melynek hírneves művészei aztán nem kis befolyással voltak tehetségének realisztikus irányban való fejlődésére. Hollandiából Berlinbe, majd Drezdába ment, hol 1713-ban az udvar festőjévé lett s sok kitüntetésben részesült. Karakterisztikus arczképeivel európai hírre tett szert. Műveit a rajz pontossága, a jellemzés ereje s a színezés tartalmassága jellemzik. (Lásd: *Thaly Kálmán* értekezése, Századok. 1874. évf. 512. lap. *Nyári Sándor* czikke, Vasárnapi Ujság. 1889. 41. sz., 1893. 14. sz. 1896. 9. sz. és Hadtört. közl. 1895. 285. lap.)

A kép fekete keretbe foglalt, a melynek belső széle aranyozott; szélessége: 85 ctm., magassága: 97 ctm.

A szász király tulajdonában levő eredeti képről, melyet Mányoki Ádám festett, készült másolat.

Az eredeti kép jelenleg a Drezda mellett levő Taschenburg királyi kastélyban van. **Magyar történelmi képcsarnok.**

6665.

Fegyverállványon.

Puska, két csövű, forgó, előrecsapó kovás szerkezettel. A cső elől hengerded, hátul egy harmad részben nyolcz oldalú és sötétkéken befuttatott. A csöveket megfordíthatjuk, ha a ravaszt fölhúzzuk, a mi által a sátorvas fölső vége fölemelkedik és a tusában levő forgó rugót kiemeli. A franczia tusa faragott díszítéssel bír s kiemelkedő pofalapján egy kis ezüstlemez van.

A cső három lapjába stilizált liliomok vannak beütve és pedig a középlapon három, az oldallapokon egy-egy. A cső hossza 84 ctm., a tusával 1·32 m., az űr átmérője 15 mm. A XVIII. század elejéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Puska, kerek, síma csővel, előrecsapó kovás szerkezettel. Sátorvas, foglalvány, tusaborító és puskavessző-tartó gyűrűk sárgarézből vannak. A bükkfából készült barna agyon, és pedig a tusán és előagyon egy-egy háromszög alakban hajtott, mozgatható vasgyűrű van a szíjazat részére alkalmazva s a közép agy gyengén hajlott nyakán kerülék alakú rézlap van bemélyítve, német korona alatt P. R. F. betűkből összefont monogrammal. A lobbantyú lapján POTZDAM. MAGAZ. van bevésve. — A puskacső hossza 115·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 2 ctm. — XVIII. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű vadászfegyver, előrecsapó kovás szerkezettel. A síma vascső kékre futtatott és tetején egy lapos csík fut végig, hol egy X alakú, rézzel beöntött vésett jegy közepén van a hosszúkás alakú réz czélgomb alkalmazva. A könnyű s a cső alatt végig futó diófa agy közép agya és a tusája lombszerű vésetekkel díszített s az előagy és puskavessző — (melyet két rézgyűrű tart) fekete szarúval beszegett. — A sátorvas helyett fa faragvány borítja a ravaszt. A cső hossza 70 ctm., a csőűr átmérője 12 mm. Súlya 2·500 grm. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, könnyű tölcséres. Hasonló a XXIV. teremben leirthoz, azon különbséggel, hogy tölcsére felülről összenyomott és nyílása kerülék alakú. A sátorvas és foglalvány, valamint a vas puskavesszőt tartó gyűrűk és a diófa agy végét befedő tusaborító síma sárgarézből készült. A cső hossza 63·5 ctm., a kerülék alakú tölcsér átmérője 63 mm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska (három drb), osztrák gránátos, hosszú előagygyal ellátott bükkfa foglalásban, kovás szerkezetű lobbantyúval. A puskacső hengerded vasból készült, mely az előagyhoz négy leemelhető vaspánttal van erősítve, melyek közűl a legfelső áttörtmívű és hátul egy kürtszerű nyujtványnyal van ellátva, mely a vasból készült töltővessző befogadására szolgál. A sátorvas és tusaborító, valamint a

foglalvány vasból készültek. A szíjazat felcsatolására a sátorvashoz és a második pánthoz, mozgatható, összenyomott vaskarikák vannak csavarral erősítve. A szíjazatok hiányzanak. A puskacső szurony-föltevéshez van berendezve és a lapos négyszögű czélgomb egyuttal a szurony megakasztására is szolgál. A puskák közűl kettő háromélű szuronynyal is el van látva, melynek belső részein középen 11 ctm. hosszú vércsatorna fut a csúcsig és külső lapja középen erősen végig bordázott. A puskacsövön és szuronyokon valószinűleg német, kivehetetlen fegyverkovács-bélyeg van beütve. A szurony pengéje 33 ctm. A puskacső 1·11 ctm. hosszú s űrátmérője 9 mm. Súlya: 5·360 gramm. XVIII. század első fele.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Karabély, tölcséres, úgynevezett trombon alakú, kékesen befuttatott csővel, előrecsapó kovás szerkezettel.

A cső ágya és a franczia tusa faragott díszítéssel bír. A foglalványok, a ravaszvédő és a tusaborító sárgarézből készültek s domborúan kivertek.

A szerszám-lemezen: JOHANN SCHIFTER, a kakas mögött pedig: IN NEVSTAT van bevésve.

A cső hossza 59 ctm., a tusával 96 ctm., az űr átmérője 4·3 ctm. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6666.

Olajfestmény. Kurucz vitéz életnagyságu képe fatáblán. A kép körül következő német nyelvű felirat:

Habs nicht Vermeindt | das ich an heint
Solte Vor Euer | erscheinen
Als ein Carrutz | mit Trauren Lust
Möcht Lieber von | Hertzen Weinen
Ich armer Tropf | mit meinen Schopf
Mus hier vor | Euer Stehen,
Euch Schauen | an, wer mir den Lohn
Auff Meine | Brust wird geben.
O nur fein baldt | und nicht lang halt
Sonst thuest mich | nur Harb machen,
Ich haldt schon an | mein Sabel dan
Zu dem wirst | auch nicht lachen.

Alsó szélein pedig:

A° Sibenhundert | Vierden Jahr
Kumb ich bei Wienn | in dise Gefahr,
Nahm mich gefangen | ein Leuthenand
Paul Hochauer war | er genandt.

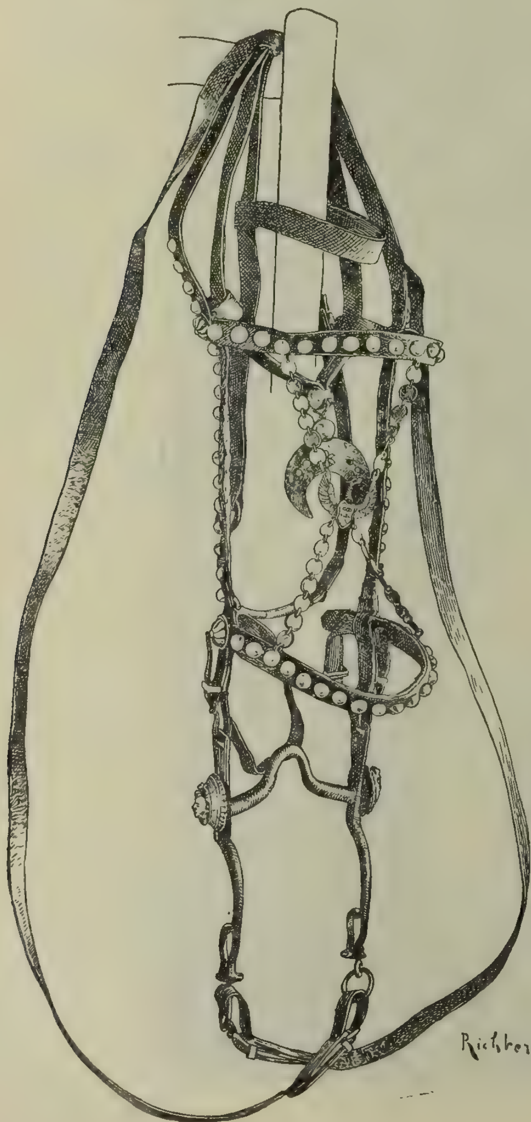
6666. Kurucz vitéz 1704-ből.

Nadrágja piros, zsinóros és pitykés dolmánya sárga, tarisznyája, öve szintén piros, kucsmája fekete. Lábán bocskor van, oldalán hosszú szíjon magyar szablya lóg, a melynek azonban csak egy része látszik. A fatáblára festett kép magassága 1 m. 80 ctm. szélessége 85 ctm.

Thököly és Rákóczy vitézei kurucz néven ismeretesek a történelemben, mig a császárhoz hű magyarokat, a kik hadi szolgálatot vállaltak, labanczoknak nevezték. Eredetileg mind a két elnevezés gúnynév volt. A XVIII-ik század elején a kuruczok egész Bécsig hatoltak s nem egyszer fenyegették pusztításaikkal a császárvárost, ugy, hogy ellenük emelték Bécs külső sánczát, az úgynevezett «Linienwall»-t.

Hasonlóan betörtek a kuruczok 1704 táján Ausztriába, midőn márczius 13-ikán hirtelen megjelentek Szt Marx tájékán. Valószinű, hogy ezen alkalommal fogták el a képünkön lefestett vitézt is, a ki a felirat szerint valószinűleg közszemlére lőn kiállítva. (Lásd: *K. Weiss:* Katalog der Historischen Ausstellung der Stadt Wien 1883. 243. lap 731. szám alatt.) Továbbá *K. Weiss:* Katalog des Historischen Museum der k. k. Haupt- und Residenzstadt Wien. III. Th. 125. lap. 531. szám.)

Bécs városi történelmi múzeum.

6674.

Kantár. Fekete bőrszíjból, mely domború ezüst pitykékkel és boglárokkal van ékesítve. A homlokdíszt egymást keresztező két ezüst láncz képezi, melynek közepén öntött ezüstből egyfejű sas látható, mellén czímerpaizsba zárt hét várral (Rákóczy és Erdély czímeréből véve).

A zablatengely végein egy-egy nagy öntött és vésett ezüst boglár, angyalfejjel. A nyaklón áttört mívű ezüst félhold lóg.

Dabasi Halász Péter, előbb II. Rákóczy Ferencz testőrkapitánya, utóbb császári ezredesé volt, 1676—1741. (Lásd *Nagy Iván:* Magyarország családai IV. k.)

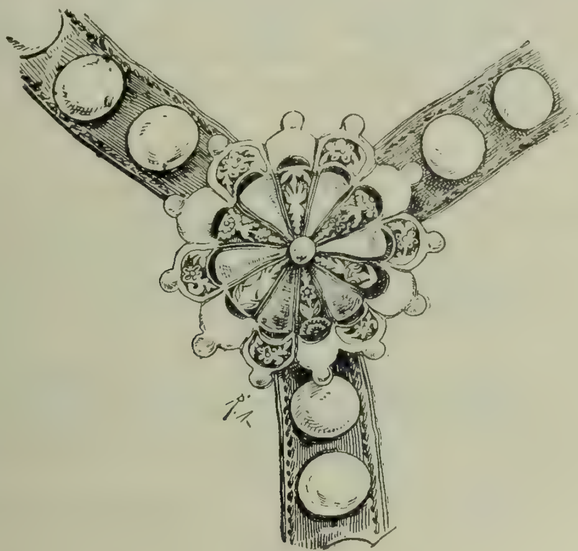
Gyóni Halász Béla.

Farmatring. Fekete bőrszíjból, mely 46 domború síma ezüst pitykével és két angyalfejet ábrázoló, öntött ezüst boglárral van ékesítve. Hossza 96·5 ctm.

Dabasi Halász Péter, előbb II. Rákóczy Ferencz testőrkapitánya, utóbb császári ezredesé volt. 1676—1741. (Lásd *Nagy Iván* IV. k.)

Gyóni Halász Béla.

Szügyellő. Fekete bőrszíjból, mely 39 drb. domború, síma ezüst pitykével van ékesítve. Középen a rajz szerinti keleties díszítésű nagy, öntött ezüst boglár, melynek átmérője 7 ctm.

Dabasi Halász Péter, előbb II. Rákóczy Ferencz testőrkapitánya, utóbb császári ezredesé volt. 1676—1741. (Lásd *Nagy Iván* IV. k.)

Gyóni Halász Béla.

6681.

Csákány-fokos, körösen dömöczkölt vasból, madárcsőralakú tüskével, a melynek két oldalán keskeny árok van kivésve. Nyele közepén erős fekete bagariabőrrel bevont, két végén pedig vésett tuli-

pánokkal díszített ezüst pántokkal ellátott. Az egyik nyélkupakon egy tengerparton fekvő kétágú horgonyon álló lobogót tartó gyermek, a másikon pedig egy X. E. B. betűkből álló monogramm van

bevésve. A nyél hossza: 74 ctm., a csákány 17 ctm. hosszú, súlya: 1 kiló. E csákányfokos állítólag *Bezerédy Imre* kurucz dandárnok tulajdona volt.

Bezerédj Imre ősrégi magyar családból származik, melyre okmányi adatok már a XIII-ik századból vannak. II. Rákóczy Ferencznek volt lovas ezredese és a dunántúli részek parancsnoka. 1708-ban Sopront prédálta fel. Ifjusága daczára egyike volt a kurucz tábor legügyesebb és legrettegettebb vezéreinek. Folytonos betörésekkel pusztította Ausztriát és Stiriát.

Midőn a magyar ügy hanyatlani kezdett, ő is titokban alkudozni kezdett a császári hadvezérrel Pálffy Jánossal. Levelét, melyhez a hódolás feltételei voltak csatolva, a pozsonyi Pálffy-levéltár őrzi. Ez alkudozásnak nyomára jöttek, Bezerédjt hadi törvényszék elibe állították s 1708 deczember 18-ikán Sárospatakon lefejezték s ugyanott teljes fegyverzetében eltemették. Egy róla fenmaradt sírvers szerint: «kicsiny termetű, méltóságára nagy, szép, fekete és élénk szemű, kevés beszédű, bátor férfiu volt». Halálra készülő éneke a kurucz költészet egyik gyöngye. (Lásd: *Nagy Iván* II. k. 96. l. *Thaly Kálmán*. Régi magyar vitézi énekek, II. k.)

XVIII. század. **Bezerédy István.**

6683.

Lószerszám, mely áll kantárból, szügyelőből es farmatringból, valamennyi széles, fekete bőrből készült.

A szíjazat félhold alakú sárgaréz lemezekkel díszített. A pofaszij és nyakló közötti rész, a tarkóborító 10·5 ctm. széles és 28 ctm. hosszú, részben húzott vaskarikákból álló lánczszövettel bevont. A nyakló két harmadrészét félhold-lemezekből képezett láncz képezi, a melyen egy nagy gömbös félhold lóg. A XVII. század végéről.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6684.

Lószerszám, három részből kantár, a kantárszárral, szügyelő és farmatringból. A szíjazat chagrin-bőrből készült és aranyozott sárgarézpitykékkel díszített. A kantár homlokrészét középen csillagból és négy sor kerek lapokból álló láncz képezi. A XVII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6694.

Karabély, rövid, nyolcz oldalú, irányzékos és czélgömbös csővel, előrecsapó kovás szerkezettel és franczia tusával. A szerszám-lemezen: MATHIAS VINCENTI NUSBAUM | A BRESLAV., a cső tüskéjén A/3. felirat van bevésve. A cső hossza: 24·2 ctm., a tusával: 51 ctm.; az űr átmérője: 12 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6696.

Szablya, fringia formájú. Markolata bőrrel bevont. A markolatkupak előrehajló, sárgarézből, kanyarvasa elől apró gömböcskékkel díszített. Keresztvasa egyenes. A penge mindkét oldalán széles, homorú vájattal bír. A penge egyik oldalán kettős kereszt, fölötte: *In hoc Signo* | *vinces*, alatta pedig: *Deus Exerci* | *tuum Bellator* | *fortissime* | *esto mecum;* a másik oldalon a félholdon álló imádkozó szűz Mária, *Maria Mater* | *Dei Patrona* | *Hungaria* | *Sub tuum Presidium confugio* fölirat van bevésve. A penge foka 27 ctm. hosszúságban ki van élesítve. Súlya: 0·800 gramm. Hüvelye sárgaréz foglalattal és két hordkarikával bír. A XVIII. századból.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

6698.

Pisztoly (2 drb), hét oldalú s részben hengeres csővel, ezüs czélgömbbel és előrecsapó kovás szerkezettel.

A faragott diófa ágy és tusa ezüst hüvelyekkel, ezüst ravaszvédő sátorral és tusaborítóval. A tusa nyakán: 4 K N 18, illetve 19 van beverve.

A síma szerszám-lemezen a kakas körül DELAHAVI | A MAISTRICH név van bevésve. A cső hossza 34·6 ctm., a tusával 52 ctm., az űr átmérője 17 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6700.

Kard, gyengén görbülő keskeny magyaros pengével, a melyen széles homorú vájat, a gerincze szélén pedig mély vércsatorna fut végig. Mindkét oldalán ponczolt alapon két csillag arabeszk s vonaldísz és aranyozott betűkkel «Ne me | tire | pas sans | Raison | ne me | Remette | point sans | Honneur» (Ne vonj ki ok nélkül és ne tégy vissza becsület nélkül.) franczia felirat van bevésve. A tömör ezüst markolat, valamint hüvelye ezüst foglalványai is művészileg kivésett virág- és lombdíszítéssel ékítettek. Az egyenes keresztvas közepén ferde négyszögalakú s egyik végén gombban végződik, másik vége pedig felső végén kiszélesedő kézvédőt képez. A hüvely fekete chagrinbőrrel bevont.

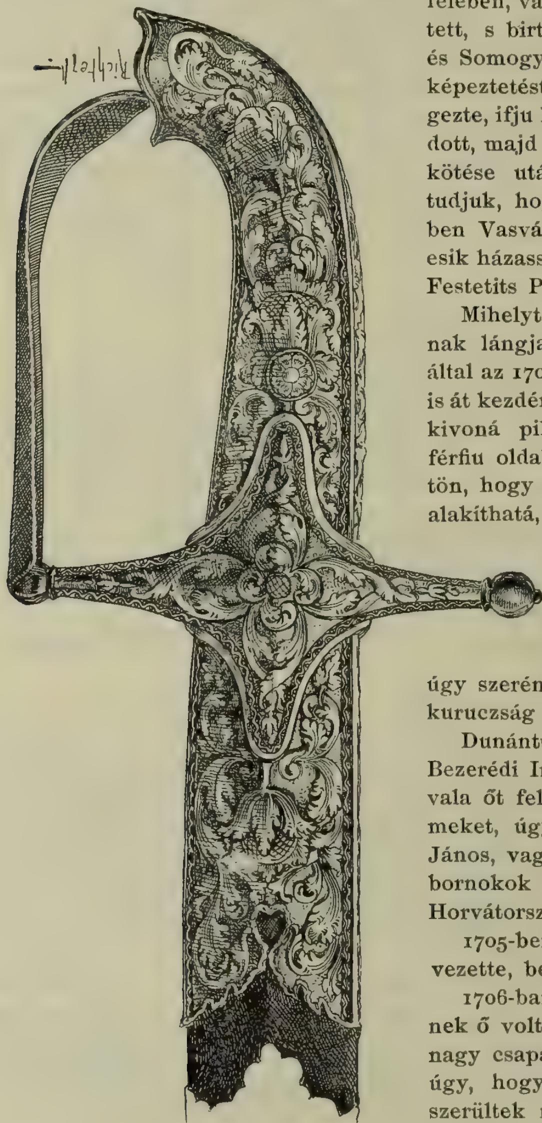
A penge hossza: 79 ctm., szélessége: 2 ctm., a markolat 11 ctm. Súlya hüvelyestül: 1 kiló 200 gramm.

E kardot a hagyomány szerint XIV-ik Lajos franczia király küldötte 1707-ben az ónodi országgyűlés alkalmára szövetségesének, Rákóczy Ferencz fejedelemnek, a ki Béri Balog Ádámnak ajándé-

kozta 1708 sept. 1-en Tolnában Kölesdnél vívott győzelmeért, midőn egyúttal dandártábornokká nevezte ki.

Béri Balogh Ádámról Thaly Kálmán a következőket írja:

A Zala-Bérről származó Béri Balogh családnak leghíresebb tagja Ádám, Rákóczy dandártábornoka vala. Ezen, úgy kitünő vitézségéről, s állhatatos magyarságáról, mint szomoru végéről történetileg nevezetessé lett férfiu a XVII. század második felében, vagy tán utolsó negyedében született, s birtokos volt Tolna-, Vas-, Sopron- és Somogy vármegyékben. Tudományos kiképeztetést nyervén, miután iskoláit elvégezte, ifju korában a török ellen katonáskodott, majd a karlóczi (karloviczi) béke megkötése után megyei hivatalt vállalt; így tudjuk, hogy a XVIII-dik század első éveiben Vasvármegyében főbiró volt. Ez időbe esik házassága is Festetits Juliannával, a dús Festetits Pál egyik leányával.

Mihelyt II. Rákóczi Ferencz háborújának lángjai Balogh sógora Sándor László által az 1704. év első napjaiban, túl a Dunára is át kezdének harapózni: Béri Balogh Ádám kivoná pihentetett kardját, s a népszerű férfiu oldala mellé annyian sereglének rögtön, hogy már 1704 január havában megalakíthatá, sőt harczba vezetheté kemenesaljaiakból (Vas), és somogyvármegyeiekből álló lovas ezredét. Ezredes-kapitányságra való kineveztetését Rákóczitól csakhamar megkapta, s egyike lőn úgy szerénységre mint vitézségre nézve a kuruczság legelső ezredeseinek.

Dunántul pedig unokaöcscsén az egy hires Bezerédi Imrén kivül épen senki sem mulja vala őt felül. Egyremásra aratta a győzelmeket, úgy Károlyi Sándor, mint Bottyán János, vagy Eszterházy Antal vezénylő tábornokok alatt. Ausztriának, Styriának és Horvátországnak valóságos ostorává lőn.

1705-ben Bottyán alatt a balszárnyat ő vezette, bevette Pécset, Siklóst.

1706-ban az egervári fényes győzelemnek ő volt egyik hőse, 1707-ben Győr alatt nagy csapást ejtett a császári csapatokon úgy, hogy azok egész haditervöket kényszerültek megváltoztatni.

1708-ban különösen a ráczok érezték súlyos kezét, sept. 1-én Tolnában Kölesdnél ötezret vágott le közülök, a mely fényes diadal által megmentette a dunántúli kuruczság ügyét.

Balogh Ádám kölesdi harcza után még két évnél tovább küzdött Rákóczi mellett súlyos harczokat, mignem 1710 végén, a szegszárdi szerencsétlen csata után fakó lova alatta összerogyván, elfogatott. Budára vitték, a hol is, midőn Rákóczitól sem nagy igéretekre, sem fenyegetésekre elállani nem akarna: a haditörvény halált

diktált fejére. És így a híres hős, pártfeleinek minden tiltakozása daczára, Pesten lefejeztetett, az 1711 év elején, a midőn a szatmári békealkudozások már folyamatban voltak.

Balogh Ádám utódai e gyászeset óta fakó lovat sohasem tartanak, mert a családra szerencsétlenséget hozónak hiszik.

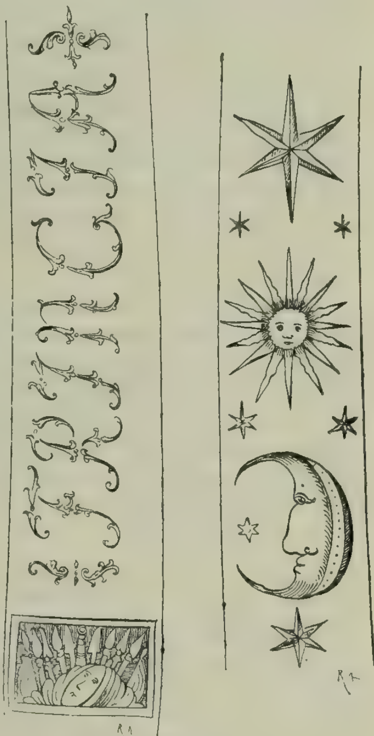
A kölesdi győzelem emlékét pedig: a gyönyörü, XIV Lajos, illetőleg Rákóczy és Balogh-féle kardot drága ereklyeként őrizik az elbukott hős vezér unokái, és a kard általában egész Tolna vármegyében oly tiszteletben tartatik, hogy a megyének több főispánja — pl. gr. Eszterházy Károly — e pompás és emlékezetes fegyverrel oldalán örökítteté meg magát — olajfestményü arczképben — a szegszárdi vármegyeház terme számára.

(Lásd: *Thaly Kálmán:* Béri Balogh Ádám kardja. Vasárnapi Ujság 1865. évf. 25. szám.)

Forster Zsigmond.

6702.

Kard, szablya, széles, csiszolt aczélpengével, melyen két oldalt széles vércsatorna fut a csúcsig. A penge, a csúcsától számítva, a hosszúság egy harmad részében a foka felől is élezett. Keresztvasa, mely szögletes gombban végződik és kézvédője, valamint a keresztvas nyujtványa (bujtató) sárgarézből van s a kézvédő a markolatfejbe való beillesztésénél kiszélesített. A körülbordázott famarkolat fekete bőrrel van bevonva, két oldalt egy-egy tojás alakú sárgaréz pitykével díszítve s a markolat fején alól a tartózsinór részére átfúrva, mely lyuk sárgarézzel van beszegve. (A markolat hátáról a foglalvány hiányzik.)

A pengén a keresztvas alatt hadi jelvények s ez után FRINGIA, a másik oldalon hasonló hadi jelvények, utána csillagok közt a félhold, sugárzó nap és egy nagy csillag van bevésve. (Sollingeni kovácsjegy.) A fából készült kardhüvely fekete bőrrel van bevonva. A hüvelyt az alsó és fölső végén, valamint a közepén széles sárgaréz pánt veszi körül s ezek mindkét oldalon magyaros, vésett lomb- és virágdíszítéssel vannak ellátva. A szíjtartó karikák rézből vannak. (Szíjazat hiányzik.) A gyöngén görbülő penge hossza 81, szélessége 4 ctm. Súlya: 0·800 gramm.

Fringiának nevezték általában a gyöngén görbülő magyaros forma, de szélesebb fajta szablyákat, melyek különösen Magyar- és Lengyelországban örvendtek nagy elterjedésnek. A Fringia szó eredetére ugyan sok combinátió merült már föl,

a kérdés azonban még ma sem mondható eldöntöttnek. Némelyek szerint az olasz frangere = hasítani, frangia vagy framea szóból származik. Ismeretes dolog, hogy a középkorban frameának nevezték általában a kardot. Több czímerleírásban olvasni frameát kard értelemben. A fringiák illetőleg az F.R.I.N.G.I.A. betűknek kardpengékbe való bevésése különben nem igen régi keletű. Eddigi adataink szerint a XVI-ik században fordulnak elő legelőször. A XV-ik században még inkább ékítményeket, mint föliratokat alkalmaztak pengéken.

A különböző elméletek között *Boeheim* állította fel a legönkényesebbet, a melyet itt csupán curiozitásból közlünk. Szerinte F.R.I.N.G.I.A. annyit jelent: F(ridericus) R(ex in Hungaria) I.N.G(ermania) I(mperator) A(ugustus). III. Fridrik a renaissance legszebb korában élt s az ő korából eddigelé egyetlen fringiát sem bírunk fölmutatni.

Már valószínűbb a következő combinatió: F(ranciscus) R(ákóczi) I(n) N(omine) G(entis) I(mpetit) A(ustriam), valamint: F(ranciscus) R(ákóczi) I(n) N(omine) G(entis) I(nsurgit) A(rmis). Mindamellett ellene mond ennek is azon hiteles adat hogy fringiák már közel másfél századdal Rákóczy kora előtt a XVI-ik században is fordulnak elő. Kiállításunkon is ott látjuk Báthory István két kardját is «Frangia» fölirattal. A tény csak az, hogy a fringiák Rákóczy korában terjedtek el nálunk legjobban, a mikor is minden magyar szablyát tulajdonképen fringiának, az egyenes kardot pedig «dragonnak» hívták.

Különben e felirat XVIII-ik századbeli rendkivüli elterjedésének az az oka, hogy az ilyen régi pengék igen keresettek lévén, későbbi időkben is azt vésték az új kardokba is, hogy az által értékesebbé tegyék.

Valószinű, hogy ilyen hamisított fringiák azok is, a melyekről *Demmin* azt mondja, hogy török eredetűek, s a melyek Hautzenbücherben a Forscher-féle gyűjteményben vannak. Különben a szerint, a mint az ilyen föliratokat más-más nép készítette, nagyon sok elirásban illetőleg változatban fordúl elő.

Legrégibb eddig ösmert formája a Báthory-féle kardokon a: *Frangia*, később fordul elő kiállításunkon egy helyt *Francia*, azután jön az *Infinia*, majd *Frinia*, *Fringia*, stb. formában.

Nincs kizárva a Keletről való származás sem. Ott *Frenk*-nek, frank, francziának, idegennek neveznek mindent ami nyugati. Származhatik elirások folytán e szóból is. Keleten is jóbban keresik az idegen, gyakran selejtesebb árút, mint a honi mesterműveket. A konstantinápolyi bazár fegyverárusító bodéiban látni remek damaszk csöveket, melyekbe a mester arannyal ezüsttel, képtelen elferdítésekkel veri be London és Páris nevét, csakhogy inkább eladhassa azokat. (Lásd még: *Bárczay.* A hadügy fejlődése. II. k. 607. l.) Kiállításunkon oly változatos sorozatát mutatjuk be a fringiáknak, hogy az bizonyára lényegesen hozzá fog járulni e kérdés megvilágításához.

XVIII. század. Perger Károly.

6704.

Karabély, vastag, nyolcz oldalú csővel, előrecsapó kovás szerkezettel, nagy franczia tusával. A tusa-borító, ravaszvédő sátor, a czélgömb, két hüvely és egy szíjtartó kengyel sárgarézből van.

A nyolcz csatornás vont cső hossza: 23·2 ctm., a tusával: 59 ctm.; az űr átmérője: 14 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6705.

Tarsoly. Kettős. Borjúbőrből. Külső lapja vörös posztóval bevonva, melyre gazdag díszítmények között arany fonállal a német császári

korona s alatta F. II. monogramm van kihimezve. (I. Ferencz mint magyar király 1792—1835-ig uralkodott. Mint német császár II. Ferencz néven 1804—1835-ig.) Szíjazata arany fonállal kivarrott vörös szattyánbőrből készült, melyet három, tűzben aranyozott síma kerek, sárgaréz boglár és három ugyanolyan mívű csatt ékesít. A tarsoly magassága: 38·5 ctm.; legnagyobb szélessége 31·05 ctm. Gyóni Halász Béla

Halotti zászló rajza. Halász Péter ezredes halotti zászlójának rajza. Eredeti vízfestmény. Két szárnyú zászló, szövetének színe világoskék, aranyhimzéssel és rojtokkal. Előlapján festve a családi czímer (fiait saját vérével tápláló pelikán és követ tartó darú), valamint a következő fölirat: SPECT: AC, MAGNIF: PETRUS: HALÁSZ. Fent: Proficiscens in Silesiam contra Borussos. Alul: Natus 1676. die 23. Juny. Denatus 1741. die 7. Juny. A zászló túlsó oldalán középen: SACRAE HUNG: ET BOH: REGIAE, MTIS. UNIUS. Regem. Aequestris Ordinis Hung. copiarum Auxiliarum Colonellus. Fent: Brussica bella tibi sed cum tentanda fuissent | Tunc te mors iussit sistere Tessiniy. Lent: Prælia vulnera causarunt sed non tibi mortem | Fata quia in lecte te voluere mori. Oldalt: Turcica porta tuum victricem senserat ensem | Arma et in Europa nota fuere tua. A rúd végén aranyozott lándzsa. Sigis: Nagy pinx. A kép magassága: 32 ctm. szélessége: 26·5 ctm. Gyóni Halász Béla.

6710.

Evőeszköz. Bezárható kés és villa. Nyelén a bivalycsont fedőlapokat 6—6 szög erősíti oda. Ezüsttel montirozva. A késpengébe elmosódott bélyeg beütve. Hozzávaló bőrtokkal.

Dabasi Halász Péter, előbb II. Rákóczy Ferencz testőrkapitánya, utóbb császári ezredesé volt. Gyóni Halász Béla.

6711.

Nyakláncz. S-alakú, kettős aranyszemekből. Hossza: 57·5 ctm. Rajta síma aranykarikán lóg III. Károly király nagy tojásdad alakú aranyérme, melynek előlapján a király babérkoszorús pánczélos mellképe és CAROLUS · VI · D · G · R · I · S · A · GE · HI · HU · BO · REX körirat, hátlapján pedig CONSTANTIA · ET · FORTITUDINE körirat s felhők között lebegő földgömb látható.

Az egésznek súlya: 270 grm.

Dabasi Halász Péter ezredesé volt, s azt III. Károly királytól a Peró lázadás leverése alkalmából kitüntetés gyanánt kapta. Halász Péter született 1676-ban. 1703-ban II. Rákóczy Ferencz fejedelem testőrkapitánya. 1711-ben aláírja a szatmári békét s a császári sereg-

ben vállal szolgálatot. 1716-ban a törökök ellen harczol. 1735-ben báró Orczyval együtt a Peró-féle lázadást veri le, a miért III. Károlytól kapja e nyakláncczot. Mint ezredes vesz részt az 1741-iki porosz hadjáratban, hol Sziléziában Teschenben sebet kap és junius 7-én meghal.

(Lásd Nagy Iván: Magyarország családai 5. kötet 24. l. és «Mercurius» folyóirat. Ofen, 1735. Num. 41.) Gyóni Halász Béla.

6712.

Tárogató, harczi zenéhez. Négy részre szétszedhető. A hangszer nagyrészben cseresznyefából készült s közben négy elefántcsontból készült egyenes és egy könyökhajlású karikával tagolt. A fúvócsap fekete szarúból készült és kicsavarható. A középső rész kiszélesedő, négyszögletü hangszekrényt képez. Összesen négy nagy, hosszúnyelű és négy kicsiny, sárgarézből készült billentyűvel, ugyanannyi nagy és hét kisebb hanglyukkal ellátott.

A tárogató végén 14·05 ctm. hosszú s 12·05 ctm. széles szájú sárgaréz trombita van az elefántcsont könyökbe becsavarva, mely lefelé áll. Az egésznek hossza 96 ctm. Sárgaréz felszerelésű s vörösre festett szarvasbőrrel bélelt, fekete bőrrel bevont hossznégyszögalakú tokban. — XVIII. század.

A krasznahorkai vár Rákóczy-szobájából. Andrássy Dénes gr.

6717.

Rézmetszet, ugynevezett oscuro. Magyarok és németek (kuruczok és labanczok) harcza. A kép hátterében összekeveredett harczoló csapatok, elől létra és más ostromszereket hurczoló katonák láthatók. A létrák között vágtató lovas kurucz, jobbjában szárnyas buzogány, oldalán gyengén hajlott magyar kard. Öltözete gombos dolmány, felette lobogó köpenyeg, lábain magas szárú csizma, fején kucsmaalaku lehajló végü föveg. A kép alatt négy sorban az alábbi versszak olvasható:

Der Teutschen Tapferkeit will sich hiebey auch zeigen |
Und durch der Leitern dienst frisch die Palanck ersteigen. |
Der Muntere Huszar geht ihnen braf zur Hand |
Und treiben so vereint den Türken aus dem Land. |

A vers alatt balra a szögletben Georg Philipp *Rugendas* invent. del. et excud. Aug. Vind. felírás jelzi a kép készítőjét.

Hossza az egyszerű barna fakerettel együtt 85 ctm., magassága 66 ctm. — A Lanfranconi gyűjteményből.

A tört. főcsoport igazgatósága.

6717. Kurucz vitéz. XVIII. század.

6731.

Szablya, 4 ctm. széles magyarosan görbűlt pengével, amelynek elején kettős széles homorú vájat van kicsíszolva. Ezen 17·5 ctm. hosszú vájat részlet után két a penge hegyéig futó és egy rövidebb

keskeny, sekély vércsatornát, ezek alatt pedig egy nagyon sekély homorú vájatot látunk. A penge fokéle 30 ctm. Mindkét oldalába lombdísz, alakok és feliratok vannak bevésve. A külső oldalon lombdísz alatt GLORIA VIRTVTEM SEQVITV (R) ez alatt lovas hírnök (herold) és egy két lábával két dombon álló paizsos és egyik kezé-

ben kardot tartó antik alak: HECTOR TROJANVS felirattal, a belső oldalon a Rákóczy család czímere felett PRO DEO ET PATRIA nagyon elkopott betüi és ezek alatt C.(omes) L.(adislaus) R.(ákóczy) D.(e) F.(első) V.(adász) C.(omes) S.(arosiensis S.(iculorum) C.(omes)? betük, a czímer alatt pedig: DOMINE DIRIGE VIAS MEAS felirat látható. Ezen felirást a Rákóczy, kardot tartó és törököt marczangoló sasa és ADEO VICTORIA négyzetes keretbe foglalt felírás követi, a mely alatt egy pánczélt és kardot tartó antik vitéz ACHILES GRAECVS felirattal tölti ki a tért.

A keresztvas felett, a külső lapon, a felső homorú vájatban és a belső lapon pedig a tüske alatt egy-egy püspöksüveges fej mint fegyverkovácsbélyeg van beütve, amely sokban hasonlít *A. Demmin* Die Kriegswaffen czímű munkájának 1019. lapján lerajzolt bélyeghez, mely 1680 évszámmal a dresdai múzeum egy kardján fordul elő.

A keresztvas egyenes, bőrrel bevont markolata aránylag hosszú s kevéssé hajlott s madárcsőr alaku vas kupakkal ellátott, a melyhez vésett fenyőtoboz alaku lemezke van szegecselve.

Hüvelye fekete chagrinbőrrel bevont és négy hordkarikával ellátott, melyek mindegyike keskeny vaspánttal van a hüvelyhez erősítve. A koptató vésett díszítésü s ezen kívül él, gerincz és egy hármas bordáju pánttal van ellátva.

A penge hossza 83 ctm., a markolattal együtt 1 méter. Súlya hüvelyestől 1 kiló 380 gramm.

Rákóczy László Bécsben a császári udvarban neveltetett IV. Ferdinánd trónörökössel együtt. Utóbb Sáros vármegye főispánja lett. Nejével nagymihályi Bánffy Erzsébettel együtt birták Nyitramegyében Nagy-Tapolcsányt, hol a várkastélyt 1662-ben megújíttatták. 1664 május 17-én Várad ostrománál elesett. (Lásd *Nagy Iván* 9. k. 601. l.)

Andrássy Géza gr.

6732.

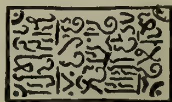
Kard, gyengén görbülő magyaros pengével, a melynek gerincze alatt keskeny, mély vércsatorna fut egészen a hegyéig, alatta pedig széles homorú vájat van kicsíszolva. Ebben az egyik oldalon egy kisebb keresztbe álló félhold, csillag, egy turbános törökfej, melynek jobb válla felől görbe kard látszik, egy nagyobb félhold és egy négyszögbe zárt kufi arabs betűket utánzó díszítéssel van bevésve és aranyozva. A másik oldalon hasonló jelvényeket látunk a török fej kivételével, a mely helyett egy nagyobb félhold, alatta pedig a sugárzó nap van beütve. Ezen jelek felett igen kezdetleges, újabb korra emlékeztető modorban nem annyira bevésve, mint inkább bekarczolva, az egyik oldalon ANNO 1705, a másik oldalon ANTONII ESTERHAS feliratot olvashatjuk.

A végén hajlott markolat, az egyenes két végén göbözött, négyoldalú élein letompított gombban végződő keresztvas, a mely rövid háromszögalakú tüskékkel bír, ponczolt alapon bevésett virágokkal díszített, aranyozott ezüst lemezzel van borítva.

Hasonló szép díszítésü a piros bársonynyal bevont hüvely is, úgy mint a bújtató, koptató és a közép hordkarika aranyozott ezüst

ANNO 1705

pántja. A bujtató pánt külső oldalának közepén az Esterházi czímer van domborúan kiverve. A hüvely gerincze ezüstszálu paszomànttal díszített.

A penge hossza: 79 ctm., a markolattal együtt 92 ctm., szélessége: 2·5 és 3 ctm., keresztvasa: 18 ctm. Súlya hüvelyestül: 800 gramm. E kard, Esterházy Antal gróf, II. Rákóczy Ferencz tábornokáé volt.

Esterházy Antal pápai kapitány, később Rákóczy tábornagya. Vele együtt kibujdosott Törökországba s ott halt meg 1722-ben. (Lásd: *Mikes Kelemen* Törökországi levelei és *Nagy Iván* 4. k. 91. l.) Thaly Kálmán.

6733.

Díszbuzogány. Keleti munka. Hasonló a 3034. szám alatt leírt buzogányhoz. Az áttört mívű tíz aranyozott ezüst gerezden:

TÖ | KO | LY | I I | MR | E | G | R | O | FF betük (Tökölyi Imre gróff) vannak ujabban bevésve. Nyele síma fekete bőrrel bevont s két végét ponczolt alapon, vésett magyar stylű virágokkal és niellóval díszített aranyozott ezüstpántok foglalják be.

Hossza a 8 ctm. hosszú fejjel együtt 62 ctm. Súlya 800 gramm. Állítólag Thökölyi Imre hadvezéri buzogánya volt. XVII. század.

Thököly Imre a vallásszabadságért és a nemzet önállóságáért fogott fegyvert s e czélból a törökkel is szövetkezett, ki őt 1689-ben Erdély fejedelmévé tette. Hadi szerencséje elhagyván, a karloviczi békekötés folytán Bythíniába vándorolt ki, hol Nicomediában 1705-ben meghalt. (Lásd: *Angyal Dávid.* Késmárki Thököly Imre. Tört. Életr. 1888.) Magyarországi kárpát-egyesület, Igló.

6761.

Zászló, fehér síma selyemből, rongyokban, aranyfestésű lombdiszítéssel. Egyik oldalán a középen egy aranyfestésű kör van, melyet szintén aranyfestésű jelige vett körül, melyből azonban már csak a következő rész van meg: « . . . ISERENTES DEI ✶ NON EST VOL . . . » a kör közepén vitézkötés-fonású csillagalakú aranyozott festésű rozetta; a másik oldalon hasonló kör, ugyanoly kördíszszel

és a meglevő feliratrész a következő betűkből áll «. . . . IA. 1705 ⋆ PRO . . . .» (Pro libertate et pro patria), a kör közepén két sorban: «C . . . . TAT₉ (Comitatus) SZOLNOK.» A zászló hossza 140 cmt. a rúdra szögezett rész után ítélve, hol csillagalakú sárgarézfejű szögekkel van leszögezve. A váltakozva sárga és zöld csavarmenetű festett csíkkal diszített 334 cmt. hosszú rúd végén egy 32 cmt. hosszú kopjavas van, s az alsó vége felé egy nagy fagolyó van ráhúzva, melyen fekete festett betűkből N. K. Sz. V. (Nemes Közép Szolnok vármegye). A zászló rúdjára ragasztott papirczédulán a következők vannak felirva: «Közép Szolnok megye zászlója II. Rákóczy Ferencz idejéből, mely a zsibói csata óta a megye levéltárában őriztetik.» Szilágy vármegye törvényhatósága.

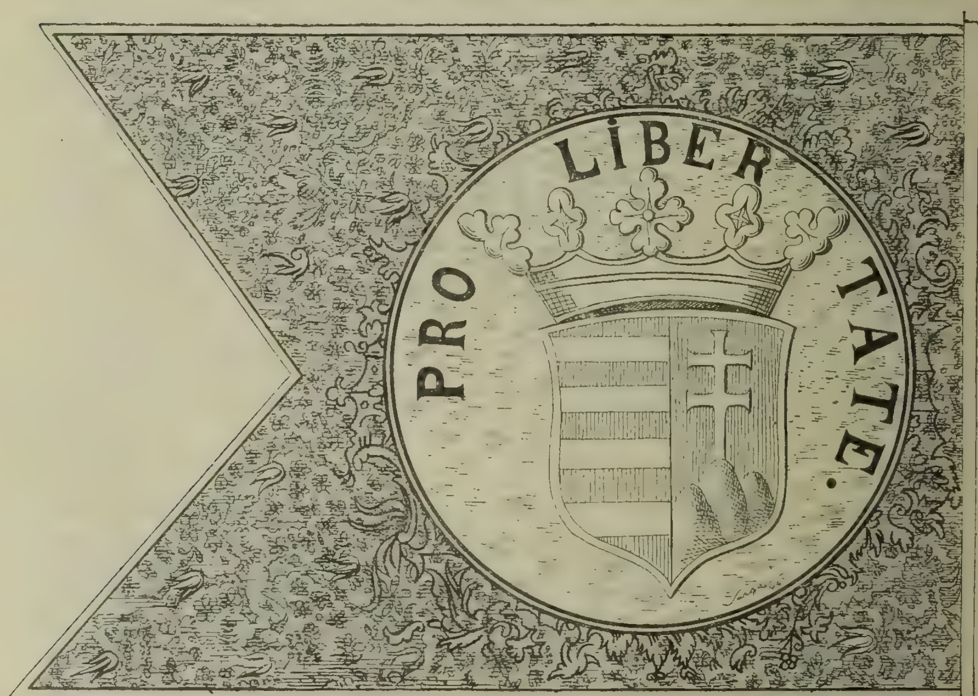
Zászló, fehér selyemből, melynek elrongyollott mezejében az olajfestésű díszek kivehetetlenek. A hosszú, pika alakú vasban kifutó fenyőfa rúd fehér selyemmel s az alsó vége felé 60 ctm. hosszban világos zöld posztóval van borítva, melyekre a rúd egész hosszában négy keskeny zöld vászonszalag van pitykefejű szögekkel rászögezve. Ugyan e szalagból a zászló pika alatt rojt van a rúd körül felvarrva. A még meglevő részecskékből kivehetőleg a zászló egyik oldalán koronás fejű sas volt festve, kiterjesztett szárnyakkal. Ezen herczegi korona van, tetején a világalma kereszttel, arany festéssel. A sas csőre és lábai aranyfestésűek s a jobb láb egy egyenes arany keresztvasú pallost tart. A zászló ezen oldalán a rúd hosszában F. R. DE F. V. C. R. H. S. D. ET T. aranyfestésű betűk. (Franciscus Rákóczi de Felső-Vadász Comes Regni Hungariæ Sclavoniæ Dalmatiæ et Transylvaniæ). A zászló másik oldalán a boldogságos szűzanya koronázott képe, fölötte PATRONA HUNGARIAE arany felirat. A zászló három rétben van összevarrva. Hossza 300 ctm. A zászlórúd hossza 376 ctm., a négy élű kopjavas tokos nyakával együtt 24 ctm. Az 1703-diki Rákóczy-felkelésből.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6761.

Zászló, zöld damaszt selyemből, a melybe virágok vannak beleszőve. Végén fecskefarkszerű kivágással, s keskeny aranyos szegélylyel. A zászló egyik oldalán aranyos körben a Rákóczycsalád czímere 17—06 évszám, a másik oldalon hasonló körben Magyarország czímere PRO — LIBER — TATE körirattal van festve. A köröket barna színű virágdíszítés köríti, míg a zászló többi részein aranyos lángnyelvek (Oriflammæ) vannak szétszórva, a melyek azonban a ren-

6761. II. Rákóczy Ferencz zászlója.

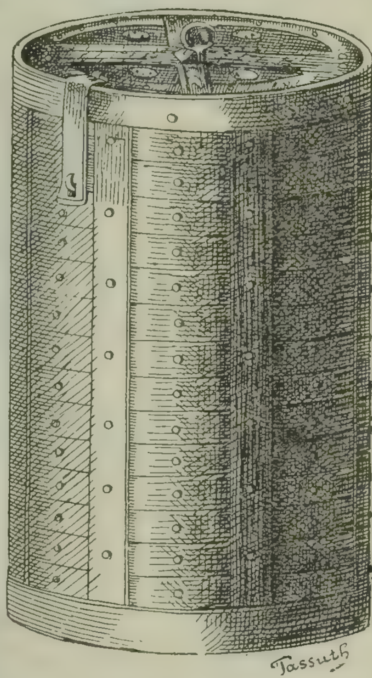
des lángnyelvek alakjától meglehetősen eltérnek s inkább stilizált tulipánhoz hasonlítanak.

Mind a két czímer festése ujított. Szélessége 96 ctm., hossza: 1 m. 21 ctm.

Pozsony városi múzeum.

6764.

Tábori hadipénztár, vasból, szabályos hengeralakkal. Az egész abroncsokból van összeszegecselve s belül számtalan szöggel szögecselt pirosra mázolt vaslemezzel bélelve. Fölül és alul széles vasabroncs által leszorított hét vasléczszolgál még az egyes abroncsok összetartására. A henger alja keresztlemezek által nyer nagyobb ellenálló erőt. Fedelét öt nyelvű zár és két a henger szélébe kapaszkodó erős fül segélyével lehet a henger belsejében levő erős peremhez zárni. A lyukas kulcs egyszerű szakála áttört s az áttörésnek megfelelő idomú henger-szerkezetbe szolgál. A kulcslyukat erős rugóra járó hossznégyszögü vaslemez zárja el.

Magassága 81 ctm., átmérője 42 ctm. A kulcs hossza: 8 ctm., szakála 4 ctm. hosszú. A fedél súlya 12 kiló 200 gr.

II. Rákóczy Ferencz tulajdona volt.

Felkai Tátra-múzeum.

6806.

Gyertyatartó (egy pár), czinből öntve. Talpa kerek, lefelé fordított virágot ábrázol, melynek szárán egy huszár áll, panyókára vetett mentével. Magas kucsmájának zacskója válláig ér. Jobbjában tartja a harangvirág alakú gyertyatartót, baljával hosszúszárú pipáját fogja, melynek vége szájában van. Oldaláról a tarsoly és a kard mindkettőnél, a pipa és a gyertyatartó pedig egyiknél hiányzik. Állítólag II. Rákóczy Ferencz rodostói házából származik.

Magassága 25 ctm. XVIII. század.

Széchényi Ödön gróf, pasa altábornagy, Konstantinápoly.

6816.

Nyereg, magyar, hársfából, melynek kápáján és hátulsó támláján sziv alakú és magyaros lombvésetek vannak. Az ülőpárna borjúbőrből

6806. Magyar huszárt ábrázoló gyertyatartó. XVIII. század.

van, tarajos bőrcsipkével körűl szegve. Az alsó heveder bal oldalt kenderzsinegből van, jobb oldalt szíj. A nyereghez erősített farmatring fekete szíjból készült. — XVIII. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Olajfestmény, II. Rákóczy Ferencz térdképe pánczélban, hajadonfővel, jobb kezében buzogányt tartva, vállain herczegi palásttal. A kép bal felső szögletében korona, a bal alsó szöglet fölött egy tornasisak van festve. A belső szélén aranynyal szegett barna farámába foglalt kép méretei rámástól együtt 48·59 ctm. Valószinűleg ujabb munka.

Almásy Ede.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XLVI. TEREM.

6857.

Zászló. Koronázási. Vörös damasztból belészőtt virágokkal. Két szárnynyal. Szélein és két oldalán aranynyal festve virágdíszítmény és lángnyelvek. Egyik oldalán Dalmatia festett czímere és DALMATIA fölirat. A másik oldalon: MARIA THERESIA | CORONATA IN REGEM | HVNGARIAE | MENSIS IVNŸ | ANNO 1741. Szegélye piros selyem rojt. Szélessége: 1 méter és 40 ctm. Hossza: 2 méter és 80 ctm. Vágó Pál.

6858.

Zászló, koronázási, kétszárnyú, kék selyemből, mindkét oldalán a magyar czímerrel, REGNI HUNGARIÆ felirással. A czímer körül aranyos lángnyelvek vannak, két ujjnyi aranyos szegély között. A czímer alatt 1618 évszám festve. A rúd felső része vörösre festett, közepén fehér sastollal, az alján nehány kék s vörös gyűrű után szintén festett sastollal.

Hossza: 3·10 m., szélessége: 1·89 m. Készült II. Ferdinánd 1618 julius 1-én tartott koronázása alkalmából.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6861.

Zászló, koronázási, kétszárnyú virágos sárga damasztselyemből, hasonló színű keskeny selyemrojttal beszegve, mely egy kovácsolt vas kopjában végződő, testszínre festett, csatornázott gerelyrúdra van szögezve. A zászló két szélén aranynyal festett szegélydísz fut végig, mezejében pedig lángnyelvek között egyik oldalán Szerbia

6861.

Magyar koronázási zászló Szerbia czímerével.

festett czímere, fölötte R. SERVIÆ arany felirat; másik oldalán a magyar korona, e fölött LEOPOLDVS, alatta pedig MDCLV arany betűs felirat. A zászló legnagyobb hossza 2·49 ctm. és szélessége 1·61 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6862.

Zászló, koronázási, világoskék damasztselyemből, mely fehér alapon csavarszerűen vörös csíkkal s egy fagömbbel ellátott és áttört (IHS jelű) lándzsában végződő rúdra van erősítve. A zászló két szárnyú, szélein keskeny kék selyemrojttal beszegve, melyről az egyik bojt hiányzik. A zászló két szélén két festett ezüst csík közé helyezett és tagozott arany csík fut végig. Mezejében lángnyelvek közt egyik oldalán festett arany borostyánkoszorúban Horvátország czímere, e fölött CROATIÆ arany felirat, a másik oldalán F. IIII | CORONATVS IN RE | GEM HUNGARIÆ DIE | XIII IVNII ANNO DNI | MDCXLVII. Legnagyobb hosszúsága 2·73 ctm., és szélessége 1·61 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6866.

Olajfestmény, aranyozott keretben, mely VI. Károly császár, (mint magyar király III. Károly) lovas alakját tünteti fel, a háttérben két magyar vitézzel és a bécsi Szent-István-torony látképével. Ruházata fekete bársony, vállára gazdag aranyrojttal szegett fekete bársonypalást borúl, parókás fején pedig strucztollas háromszögletű kalap van. Az alak fehér lovon ül. A kép hátán *Kupeczky* magyar festő neve van jelezve. A kép mérete 127+105 ctm. XVIII. század eleje.

A kép festője *Kupeczky János* híres arczképfestő, született Bazinban (Pozsonymegye) 1667, meghalt Nürnbergben 1740-ben. Apja először a szövőszék mellé fogta, de a gyermeknek nem tetszett ez a foglalkozás, megszökött az atyai háztól, Bécsben festővé képezte magát és 22 évi Rómában való tartózkodás után, mint elsőrangú festő tért vissza az osztrák fővárosba, hol csakhamar megnyerte az udvar különös kegyét. Utóbb miután a cseh testvérek vallási felekezetéhez tartozott, annyi kellemetlensége támadt, hogy végre is Nürnbergbe kellett költöznie. Kupeczky művein az olasz mesterek befolyásán kivül leginkább Rembrandt hatása érezhető. Művei az egész világon szét vannak szórva. Legtöbb van belölük Nürnbergben, nehány van Budapesten is. (Lásd: *Nyári Sándor* (Bécs 1889) és *Zsilinszky Mihály*. (Budapest 1878) tanulmányait.)

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XLVII. TEREM.

6908.

Puska, hasonló az előző teremben leírt puskához, csakhogy vasalása síma vaslemezekből áll. A cső közép lapján aranyozott alapon két kovácsbélyeg van beütve. A fölső, koronás paizsban: R. A. | Z I betűket, az alsó egy vágtató lovat ábrázol. A cső hossza 1·825 m., a tusával 2·21 m., az űr átmérője 19 mm. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6912.

Csoportozatban.

Pisztoly, előrecsapó, kovás szerkezettel, barna diófa ágyban, melyen a tusaborító, sátorvas és foglalvány vésett díszítésű sárgarézből vannak. A pisztolycső fölülete lombvésetekkel van ékítve. A töltővessző-tartó gyűrűk, valamint a csőfoglaló két pánt (melyek utólag felrakottak), sárgarézből vannak. A cső hossza 30 ctm., a csőűr átmérője 17 mm. XVIII. század eleje. Nyáry Jenő br.

Kengyel (egy pár), sárgarézből, melynek talpallója egy kerülék alakú és kétoldalt a szárakig felgörbülő négyzet alakú lapból áll s a külső részén két sorban párhuzamosan alkalmazott hat sárgaréz gombbal van díszítve. A félkör alakú kengyelszár lapos, tetején elszélesedett s rajta a kengyelszíj részére egy hossznégyszög alakú lyuk van áttörve. A kengyelnyilás átmérője 11·5, magassága 12 ctm.

XVIII. század. Szentmártoni Darnay Kálmán.

Kantár (2 drb), fekete szíjból, feszítő vas zablával, mely czinezve van. Egyiknél a zablatengelyen tíz kovácsolt vaskarika van felhúzva. Az Esterházy lovas ezred fölszereléséből a hét éves háború idején. XVIII. század.

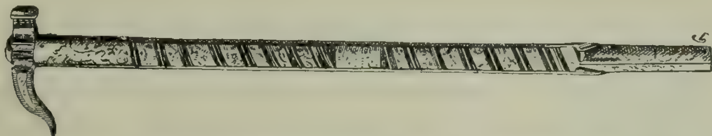
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6918.

Csákányfokos vasból, meghajlított tüskével. A fokos mindkét oldalán vésett sárgarézlemezekkel kivert.

Nyelén csillagos és vonalas díszítésű sárgaréz szalag és e között

ugyanolyan vékony sodronyhuzal fut csavarmentesen körül. Két végén 10—14 ctm. hosszú, vésett díszű pánt, a nyél két oldalán pedig

a fokost a nyélhez erősítő 60 ctm. hosszú, nyílcsúcs formán végződő erős vaspánt van fölszegelve.

A nyél hossza: 75 ctm. Súlya: 1 kiló 200 gramm.

XVIII. század. Csoma József.

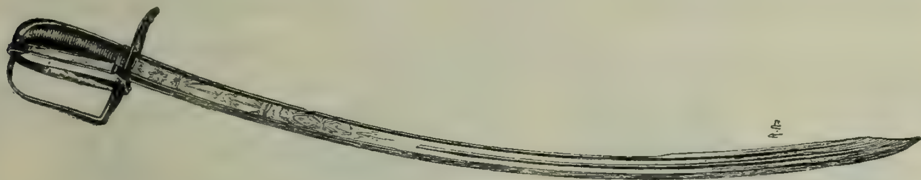
6920.

Fokos, sárgarézből, hengerded, síma tölgyfa nyéllel, melynek alsó végébe egy levágott csúcsú, négyszögű nyárs van erősítve. A fokos alatt a nyél széles sárgaréz pánttal van ellátva s a nyélre e pánt fölé húzott fokost egy domború, nagy rézgomb-fejű szög foglalja le a nyélhez. A magyaros alakú és éle alsó szögletén rézgombban végződő fokos mindkét oldalán erdőben álló kurucz alakja van kiöntve. A fokos hossza 12 ctm., élének hossza 42 mm. A nyél hossza a vashegygyel együtt 94·5 ctm. XVIII. század eleje.

Nyáry Jenő br.

6924.

Kard, *Simonyi József* huszárezredes kardja, szablya alakú keskeny pengével, mely egyharmad részben egy széles, innen kezdve hegyéig kettes vércsatornával van ellátva. A penge mindkét oldalán mélyített alapon domborúan étetett hadi jelvények vannak, az ara-

nyozás nyomaival. A markolat körülbordázott fekete bőrrel van bevonva és hátán aczélpánt van végig eresztve. A keresztvas és kézvédő egy darab lapos aczélból készült s ez utóbbi a markolat fejébe van erősítve. Ezen kézvédőre még két másik, szétnyitható kézvédő borul, melyek kinyitva, két oldalt a szintén csuklóvasra nyíló hárítólap kapcsaiba akadnak s ez által egymást mereven tartják. A kézvédőn «Simonyi» név van bevésve. A kardhüvely síma, csiszolt vasból van, végén csusztatóval, nyilásán alul pedig két vas-

pánttal ellátva, melyek füleiből a szíjtartó karikák lógnak. Szíjazata hiányzik. A penge hossza: 84 ctm., a szablya súlya: 0·700 gramm. XIX. század eleje. Pretzner Karolin.

6926.

Forgó, fehér kócsagtollakból, fekete strucztoll rojttal, fekete selyemfonállal czakkozott aranymakkba illesztve és halcsont nyéllel ellátva. *Báró Simonyi József* huszárezredes forgója volt. A forgó hossza nyél nélkül 49 ctm. XIX. század első fele. Pretzner Karolin.

6939.

Huszár-tarsoly, sárga szattyánból, melynek borítólapja lemezpapirral béllelt és vörös posztóval van bevonva, szélein sárga-fekete zsinórral beszegve s ezen kívül a hossznégyszögű, paizs alakú borító lap sárga-fekete (most színehagyott) sujtással háromszorosan van körítve s a négy szöglet és a középrészen magyaros lombdíszítés a sárga-fekete sujtásból kivarrva. A borító lap mezejét császári korona alatt alkalmazott F. II. (I. Ferencz, mint német császár II. 1804—1835.) monogramm foglalja el, mely szintén sárga-fekete sujtásból van kivarrva. A táska fölső szélén kibukó szíjfülekbe három vaskarika van, melyekbe a tartó szíjazat csatoltatott. Magassága 34·5, szélessége fölül 24·5, alul 27·5 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6942.

Szablya, magyar, gyengén görbülő, igen hajlékony 4·5 ctm. széles vékony pengével, a mely 21 ctm. hosszú fokéllel bír.

Markolata zsineggel körülcsavart s piros bársonynyal bevont, sárgaréz kupakja egész gerinczét borítja s vésett mívű. Keresztvasa

egyenes, mindkét végén vésett nyakú, s egyik vége keveset lehajlított, másik vége pedig négyélü, felül meghajlított közép élén gyöngysor alakúan vésett kézvédőt képez. A penge mindkét oldalán végig étetett díszítéssel bír.

Az egyik oldalon: *Az Haza és a Király és Borosnyay L. László* felirat, táborozó török katonák s két lovat üldöző pányvát vető török lovas és a mellékelt ábrán látható magyar huszárok vannak bevésve; a másik oldalon pedig: *Szebb meg halni mint gyalázatosan élni* felirat egy török vár előtt harczoló török, magyar és német lovasok alakjai láthatók finom, magyar stylü virágdíszítés között. — Hossza: 80 ctm., markolatával együtt 93 ctm.

Borosnyai Lukáts László, marosvásárhelyi királyi adószedő volt 1815-ben. (Lásd: *Nagy Iván* 2. k. 193. l.)

XVIII. század vége.

Székely nemzeti múzeum, Sepsi-Szent-György

6944.

Tarsoly. A borító lapon a magyar korona alatt babérágakkal környezett F. II. monogramm van aranynyal domborúan himezve. Az 1797-iki insurrectióból.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6953.

Lószerszám, áll: kantár, szügyelő és farmatringból. Az egész kék marokin bőrből készült, ezüst hímzésű szegélylyel. A kantár szíjazata félgömbalakú ezüst pitykékkel díszített, a melyek félholdat ábrázoló ezüst körlemezekkel váltakoznak. Homlokdíszül egy nagy ezüst csillag szolgál, a mely félholdat ábrázoló áttört körökből képezett lánczok által van a kantár négy részére erősítve. A kantár díszítéséhez hasonló díszű a szügyelő is, a melynek szárait nagy csillagalakú kerek ezüst boglár tartja össze.

Ezen lószerszám II. József király (1741—1790.) tulajdona volt és általa 1748-ban használtatott.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő csász. és apost. királyi Felsége.

6954.

Csákó fekete posztóból, fekete bőrellenzővel, elől két aranyhimzésű boglárral, melyek közűl a felsőben F. II. (II. Ferencz császár) monogrammja van kivarrva. A csákó felső részét két sorban körkörös aranyhimzés veszi körül és két oldaláról oroszlánfejet ábrázoló aranyozott rézboglárból aranyozott rézláncz lóg le, mely a felső boglár alatti kapocsba van visszaakasztva. Ezen kívül hátul fekete tagolatú

aranyzsinór és bogláros aranybojtok függnek a csákó felső széléről alá. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6955.

Nyeregtakaró, kék szövetből, gazdag magyar stylű ezüst himzéssel. E takaró a 6953. szám alatt kiállított lószerszámhoz tartozik és szintén 1748-ban II. József király által használtatott. A leírt lószerszámhoz és nyeregtakaróhoz tartozik még a fenti szám alatt kiállított magyar *nyereg is,* a melynek faváza bőrrel bevont, a kápánál ezüst szegélylyel és pitykékkel díszített, míg előlapja faragott lombdíszszel ékített és feketére festett. A kis bőrvánkos átvarrott és a varrásnál kék bojtokkal díszített. A kápához két oldalt egy-egy bőrpisztolytok van erősítve.

A nyereg hossza: 30 ctm.

A bécsi udvari fegyvergyűjteményből.

Ő császz. és apost. királyi Felsége.

6959.

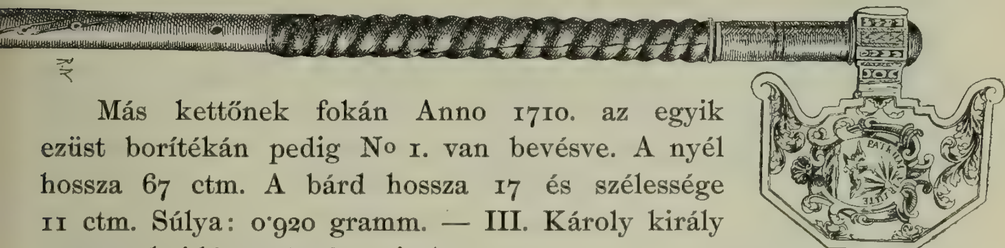
Gránátos-csákó, porosz (2 drb), melynek kettes sipkája vörös posztóból van és a csúcsból lenyúló négy réz szalag által négy kúpszeletre van osztva. A sipka csúcsán egy lobbanó gránát fél alakja van kitörő lángnyelvekkel, sárgarézből kiverve. Kétoldalt és hátul az alsó sipkán réz alapban kivert lobbanó gránát képezi a díszt, a homlokdíszt pedig egy kúpszelvény alakú nagy rézlap képezi, melyen hadi jelvények közt alúl F R betűkből összefont monogramm (Nagy Frigyes monogrammja), e fölött egy felszálló sas, jobb lábában pallost emelve, baljában villámokat tartva, s fölötte szalagon, domboruan kiverve PRO GLORIA ET PATRIA felírat. A sipka magassága a díszítés csúcsáig 22·5 ctm., a homlokdísz magassága 25 ctm. XVIII. század közepe. Hadi zsákmány.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6963.

Bárd (5 drb). Hajdú bárd. Nyele czápabőrrel bevont s csavar alakúlag kifaragott. A nyél vége fent ezüsttel van borítva, melybe a bécsi ötvös-billog 13 és 1703. évszám, valamint F W. ötvös-jegy van beütve. A bárd ácsbárdhoz hasonló, kiszélesedő éllappal és fokosforma fokkal bír. Egyik lapjába III. Károlynak spanyol királyi czímere és 1703. évszám, a másikba pedig barokk keretben a napba repülő sas és PATRVM VIRTVTE körirat van bevésve. A fokát szintén vésett ékítmények díszítik.

Az egyiknél a czímer mellett kétoldalt C.—III. és a fokon Anno 1708. évszám van bevésve.

Más kettőnek fokán Anno 1710. az egyik ezüst borítékán pedig N° 1. van bevésve. A nyél hossza 67 ctm. A bárd hossza 17 és szélessége 11 ctm. Súlya: 0·920 gramm. — III. Károly király magyar hajdú testõrsége viselte.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

6964.

Kard, rövid, erős, alig görbülő, hegye felé fokozatosan szélesbedő pengével, a melyen egy szélesebb és két keskenyebb sekély vércsatorna fut végig. Fokéle 25 ctm., s a csúcsnál kikanyarított. Mindkét oldalába pontozott alapon az osztrák kétfejű sas, a birodalmi alma és a császári korona van beétetve. E felett a mellékelt bélyeg beütve, a mely az egyik oldalán határozottan *francia*-nak és nem *frangia*-nak van beverve. Kereszt-

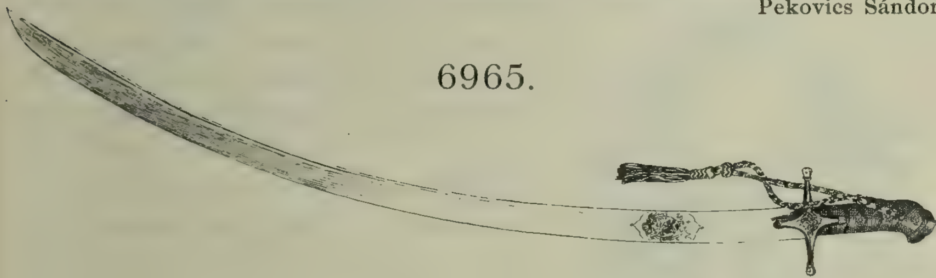

vasa rövid, belül üres, és két végén lehajlott gömbben végződik. Markolata egyenes, végén kissé kiszélesedik és szélein fogazott. Elefántcsonttal borított.

Hossza a 13·5 ctm. hosszú markolattal együtt: 77 ctm., szélessége: 3·8—4·5 ctm., súlya: 600 gramm. — XVIII. század eleje.

Pekovics Sándor.

6965.

Szablya (2 drb.), gyengén görbülő pengével, melynek foka alatt vérárok fut el. A penge egyik oldalán III. Károly királynak, mint spanyol királynak az aranygyapjas rendjeltől körített czímere s az 1703. évszám, a másik oldalon pedig barokk keretben a napba repülő sas s e körül PATRVM VIRTVTE. körirat, alatta pedig egyiken N° 4, a másikon N° 5 olvasható. A markolat fekete szarúból a lengyel kara-

bella formájára készült s 3—3 ezüst virágot ábrázoló szöggel van megerősítve. Keresztvasa öntött ezüstből készült s keleti formájú virággal ékes. A markolat gombja át van furva és vörös-fehér bojtos szőrzsinór belefűzve. Az egyik keresztvasba ⋆I⋆T⋆ betűk bevésve.

Hossza 96 ctm. III. Károly magyar testőreinek kardja. Hüvelye hiányzik.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

6966.

Díszkard. Síma aczélpengével, mely gyengén hajlott. A markolat öntött sárgarézből egy törököt ábrázol.

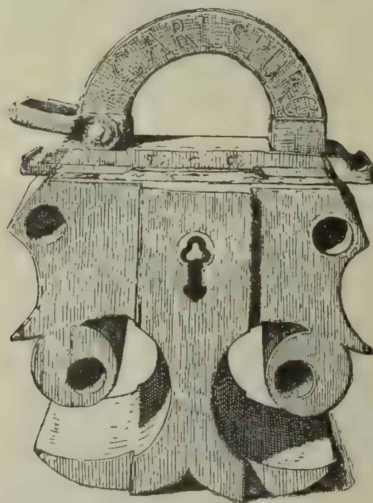
Hüvelye egészen sárgarézből öntve, empir stylű ékítményekkel. Szíjkarikái símák. A jelen század elejéről. Hossza 99 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

6969.

Díszkard, magyarosan görbített, keskeny síma pengével, melyben egy oldalt magyar koronás czímer és mindkét oldalon lombdiszítés és császári korona alatt *F. I.* betű (I. Ferencz császár) monogrammja van kietetve. A markolat és keresztvas vésettmívű aranyozott rézből van. A keresztvas egyenes és elől fölfelé, a tok felé eső szára pedig lefelé álló sasfejet ábrázol. A markolatfej előre görbülő oroszlánfej, melynek szájából a lelógó karikát a keresztvassal kettesen alkalmazott láncz köti össze. A hüvely fából van, fekete apró koczkázatú bőrrel behúzva. Csúsztató-, hüvelynyilás- és egy karikás pánt aranyozott vésettmívű rézből, lomb- és virágdíszszel. A penge hossza 82 cmt., szélessége 2·5 cmt. XIX. század eleje.

Fülöp Szász-Coburg-Góthai herczeg.

6971

6971.

Lakat, kettes, vasból, kulcscsal együtt, melynek belől elhelyezett kettes záró készülékéhez az elő- és hátlapjáról kulcslyuk szolgál.

A lakat kettes csuklókapcsába egy oldalról «A. C : VI : R : I : T : P.» felirat van bevésve és rézzel kiöntve, a másik oldalon «CARLSPURG» felirat, s a kapcsok felületén «Ao 1724. M: MAJI» bevésett feliratok vannak ezüsttel kiöntve. A lakathoz, mely a *gyulafehérvári* erőd «Károly»-kapujához lett készítve és használva, egy 1836-ik évben kelt okmány van csatolva, mely a lakatnak kétségtelen eredetét és az ideig a jelzett czélra történt használatát bizonyítja. Magassága 17, szélessége 17 ctm. Súlya: 6.700 gramm.

A cs. és kir. tűzérségi szertár. Gyulafehérvár.

6973.

Díszkard, mint a 6979. sz., csakhogy a markolat gömbjét oroszlánfej képezi, mely szájában kígyót tart. E kígyó képezi a kézvédet. A fogantyú mindkét oldalán öntve Magyarország czímere. Pengéje síma. A jelen század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

6978.

Huszár tarsoly, hasonló a 7030. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy ez sárga-fekete lapos zsinórral nincs körülszegve. XVIII. század vége. — A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

6979.

Díszkard. A markolat fogantyújára kétoldalt gyöngyház-lap van reászögezve. Egyik oldalán rajta a magyar czímer, sárgarézből. A markolat gombja sárgarézből öntve, antik sisakos vitézt mellig ábrázol. A markolat-nyujtványon az osztrák kétfejű sas van kiöntve. A hüvely egészen öntött vörösréz, halpikkely és akanthuslevél-díszszel. A pengébe antik hadi jelvények között beétettve: PRO · PATRIA · ET · HONORE fölirat. A jelen század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

6982.

Kés, vadász-, két kis kovás szerkezetű pisztolylyal. A kés pengéje aczélból készült, 8 ctm. hosszú éllel. A penge 6 ctm.-nyi alsó része áttört karikával díszített. A pisztolyok csöve elől hengeres, hátul nyolcz oldalú, étetett vonalas díszítéssel. A csövek meg vannak számozva és kihúzható lőporserpenyővel s fedőlemezzel ellátva. A kovatartó a kés nyelében van. A nyél hasáb alakú és vésettdíszítésű aczéllemezekből készült. A bal oldalon J= G= | DINCKL | JN | FREISING | 17—76. fölirattal. A penge hossza 16 ctm., nyele 10 ctm.

A cisterciták iskolai múzeuma. Eger.

6984.

Lovassági kard, hosszú, igen gyengén görbülő erős pengével, a melyen széles homoru vájat fut végig s 23 ctm. hosszú fokéllel van ellátva.

Bőrrel bevont markolata négyszögletü, keveset hajlott és sárgaréz huzallal körülcsavart. Keresztvasa hárító lapot képez s elől kézvédőbe

megy át, a mely a külső oldalon egy ferdén haladó oldal kézvédővel van kapcsolatban. A nagy markolatkupak és kézvédő sárgarézből van.

Hossza: 90 ctm., a markolattal együtt 1 m. 5 ctm. Súlya: 1 kiló.

XVIII. század. **Pekovics Sándor.**

6988.

Díszkard, két oldalt egy széles és fokánál kis vércsatornával ellátott síma pengével. Két oldalt ismétlődő vésetekkel, melyek közűl egy, lovon száguldó és jobbjában kivont kardot tartó magyart ábrázol, s alább «Pugno | Pro | PATRIA» jelszó van bevésve. A nyújtványos négyszögű keresztvas, kézvédő és végén görbülő markolat csatornásan vésett tagolatú aczélból van s ugyanilyen a fekete chagrinnal borított hüvely három pántja is. A penge hossza 78, szélessége 2·5 ctm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

6989.

Díszkard. Erősen görbülő török szablya forma. A penge síma. A fogantyú gombját sasfej képezi. Ez, a markolat, a keresztvas és a vörös bársonynyal borított hüvely felszerelése empir motivumú ékítményekkel díszített sárgarézből készült. A jelen század elejéről.

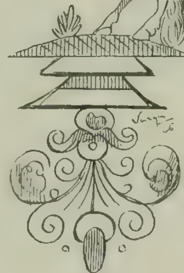
Az ambrasi várkastélyból. **Ő cs. és ap. kir. Felsége.**

6990.

Dragonyos-kard, végig egyenlően széles, egyenes egyélű pengéjén két széles homorú vájattal, a melyek közül a felső kettős mély vér-

6990

csatornába megy át. A penge mindkét oldalán a mellékelt ábrán látható lovas alak az egyik oldalán *Vivat Printz | Eugenius*, a másik oldalon pedig *Vivat Carolus VI.* felirattal van bevésve. Markolata fekete bőrrel bevont, gyengén hajlott. Keresztvasa ellypticus, kiszélesedett hárító lapot képez, a mely elől keskeny élű, oldalt ⁀‿⁀ alakúan hajlott szélesebb kézvédőt képez, valamennyi sárgarézből.

A hárító lapon:

Hans Hofman Feiw (?) im Merzischen | Regt mein gfreunt gfalen bei Zenta | L. G.

felirat van német betűkkel bevésve és egy kis kakast ábrázoló bélyeg beütve.

Hossza: 90 ctm., a markolattal: 1 m. 5 ctm., szélessége: 3·5 ctm. Súlya: 1 kiló. — XVIII. század.

Pekovics Sándor.

6992.

Az 1741—42-ik évi hadjárat hadtörténelmi térképe. Szerkesztette: *Breit József* m. kir. honvédszázados. Terjedelme egy négyszögméter. A térképet a szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. A térkép magyarázó szövegét a következőkben adjuk:

ELŐZMÉNYEK.

Mária Terézia, atyjának halála után birodalmát minden oldalról ellenség által fenyegetve, a legkétségbeejtőbb helyzetben vette át. Legelsőnek *Frigyes,* porosz király tört be Sziléziába s ezen tartományt úgyszólva kardcsapás nélkül hatalmába ejtette. Erre a királynő ellenségei 1741. évi május havában Nymphenburgban az osztrák birodalom felosztását határozták el s e czélból a franczia és bajor hadak csakhamar meg is kezdték előnyomulásukat a prédáúl kiszemelt ország szíve, annak fővárosa felé. Ily körülmények között a rendezetlen hadügyi és pénzügyi viszonyokkal küzdő birodalmat mi sem menthette volna meg a végromlástól, ha a nagylelkű magyar nemzet, királynője által a pozsonyi országgyűlésen segélynyújtásra felszólítva, a történelmileg örökké emlékezetes fogadalmat: Vitam et sanguinem! pro rege nostro Maria Theresia! nem teszi. És e nemes fellángolást erélyes intézkedés is követte, amennyiben a következő év tavaszáig nem kevesebb mint 80,000 lelkes magyar ragadt fegyvert királynője védelmére.

A CSEHORSZÁGI HADJÁRAT.

A Bécs fölé tornyosuló felhők időközben különös véletlen folytán zivatar nélkül, önmaguktól kezdtek oszladozni, amennyiben a *bajor választófejedelem,* csehországi érdekeit elősegítendő, október 24-én a bajor sereget *Törring* alatt Kremsen át Budweis felé rendelte, míg ő a franczia sereggel előbb Mauthausenig vissza, majd onnan vette útját Budweis felé. Itt a választófejedelem az újból egyesült franczia-bajor sereggel és a szintén magához rendelt másik franczia sereg-oszloppal, melyet időközben *Gassion* tábornok Ambergen át vezetett Csehország felé, a *Neipperg* parancsnoksága alatt Neuhauson át előnyomuló magyar-osztrák sereget, mely a *Frigyessel* kötött klein-schnellendorfi egyezmény értelmében szabaddá lőn, bevárni s avval megütközni szándékozott. Ámde Gassion nem igen hajtott a választófejedelem parancsszavára s feltartóztatás nélkül folytatta útját Prága felé, a hova november 21-én csapatjainak egy részével a választófejedelem is beérkezett.

Gassion közeledése folytán a Pilsenben állást foglalt *Lobkowitz* Bécsből kapott parancs folytán, előbb Prága mögé, onnan pedig *Neipperg*-gel leendő egyesülés végett Neuhausba menetelt, a hol *Nádasdy* tábornok, a Neipperg sereg elővédjét képező Károly-, Splény-, Ghilány- és Desewffy huszár ezredekkel nov. 14-én az ottani bajor csapatok fölött fényes győzelmet aratott, mire a Budweis és környékén, *Törring* és *Leuville* tábornokok parancsnoksága alatt álló bajor és franczia csapatok az összeütközés elől kitérve, a már korábban Prága felé elvonult választófejedelmet követték. Erre a most már a királynő férje, *Ferencz* toscanai nagyherczeg parancsnoksága alatt álló magyar-osztrák sereg szintén Prága felé nyomult elő, melynek elestéről a nagyherczeg útközben Beneschauban november 27-én értesült, a ki a helyett, hogy Prága visszafoglalását tűzte volna ki czélul, seregét téli laktáborokba oszlatta széjjel. Ezalatt *Belle-Isle* Prágába érkezve, a téli laktáborok elfoglalása előtt elengedhetlennek vélte, miszerint az összeköttetés Linzzel újból helyreállíttassék, miért is előbb *Törringet* a bajorokkal, majd deczember elején *d'Aubigné* és *Mortagne* tábornokokat is Pisek felé, a Szazawa felől szállásaiba elvonúlt magyar-osztrák sereg üldözésére pedig *Pollastron* tábornokot Beneschau felé rendelte ki. Utóbbi később Deutschbrod felé folytatta útját, a hova időközben a szász és porosz segélyhadak is előnyomultak, miután *Frigyes* a klein-schnellendorfi egyezményt megszegve, utóbb ismét Belle-Isle pártjára állott.

A Pisek elé ért bajor-franczia csapatok, mintegy 15,000 ember, Budweis felé folytatták útjokat a nélkül azonban, hogy komolyabbat

kezdeményeztek volna, a mi a *nagyherczegnek* alkalmat adott, hogy Wittingau tájékán hamarjában mintegy 10,000 embert gyűjtsön össze, míg *Pollastronnal,* a *szászok-* és *poroszokkal* szemben *Lobkowitz* herczeg egyesíté csapatjait.

A nagyherczeg megjelenése a franczia-bajor sereget Pisek felé visszavonulásra bírta, a hol *Broglio* vette át az időközben mintegy 12,000 franczia és 6000 bajorra felszaporodott sereg fölött a parancsnokságot. Pisek tájékán, a Wottawa mindkét partján a két ellenséges sereg majdnem két napig farkasszemet nézett egymással, a nélkül, hogy bármelyikök is támadásra indúlt volna. Végre a nagyherczeg a várakozást megsokalva, csapatjait újból a csatarendbe állt ellenség szemeláttára előbb Protiwinra, onnan pedig a végleges téli szállásokba küldötte széjjel s a főparancsnoksággal öcscsét, *Károly* herczeget bízta meg.

Ugyanezt cselekedte *Broglio* is a franczia csapatokkal, azokat a Wottawa és Lomnicz között helyezvén el, míg *Törring* a bajor csapatokat *Segur* felváltása czéljából Passau felé vezette el, a hova 1742. évi január közepén érkezett meg.

Időközben *Lobkowitznak* is akadt teendője a feléje előnyomuló *Pollastronnal,* kinek elővédje Deutschbrodnál a *Károlyi huszár ezred* által megtámadva, visszavettetett. Lobkowitz jobb oldalában a szászok által fenyegetve, ezen előnyök daczára sem tarthatta magát sokáig Deutschbrodban, miért is Iglau környékére vonúlt vissza, a hol téli szállásokba vonúlt. Ugyanezt cselekedte *Pollastron* és *Rutovszky* is Polna és Heralec között; az *anhalt-dessaui herczeg* Caslau-Chrudim tájékán, az ezen hadszintérre siető porosz csapatok pedig *Schwerin* alatt, Olmütznél várták be a hadakozásra kedvezőbb időjárás bekövetkeztét.

A BAJORORSZÁGI HADJÁRAT.

Midőn szeptember elején a franczia-bajor sereg Bécs felé támadólag előnyomulni kezdett, az osztrák kormány Felső- és Alsó-Austria védelmére, más csapatok hiányában, a Lombardiában álló s *Khewenhüller* parancsnoksága alá helyezett hét gyalog és két lovas ezredet rendelte fel, a ki azokat az Enns és Ips folyó között gyülekeztette. Miután a franczia-bajor sereg november első napjaiban Csehország felé elvonult, Khewenhüller parancsot kapott, miszerint 12,000 gyalogos és 4000 lovasból álló seregével a Felső-Austriában *Segur* alatt visszamaradt franczia-bajor csapatok ellen, melyeknek létszáma 10,000 gyalogosra és 1600 lovasra volt tehető, támadólag lépjen fel. Ennek folytán Khewenhüller csapatjait decz. 31-én az Enns folyón átvezetvén, a franczia csapatok Ebelsbergnél sietve a Traun mögé, Linz

tájékára huzódtak vissza. Midőn erről *Khewenhüller* értesült, azonnal Linz körülzárolását határozta el. A körülzárolt *Segur* több izben végrehajtott kirohanásokkal akart magának útat törni, a mi azonban nem sikerült. 1742. évi január 23-án Linz Khewenhüller horvátjai által felgyújtatván, a körülzárolt franczia-bajor sereg szabad elvonulás feltétele alatt megadta magát.

A Linz előtt történtek ideje alatt *Bärenklau* és *Menzel* nagyobbszabású portyázásokra indúltak Bajorország felé. Előbbi január 14-én Schärdingbe érve, hírét vette *Törring* Passauba érkezésének, a ki Schärdinget csellel birtokába ejteni szándékozott. Ez azonban balul ütvén ki, a bajorok kénytelenek voltak a támadásba átmenő Bärenklau elől Braunau felé visszavonúlni. Időközben azonban a hadszintéren termett Menzel, Törring útját a Rott folyó hídjának elrombolása által elvágván, a bajorok két tűz közé jutottak, a minek Törring majdnem egész serege áldozatul esett. E szerint most már mi sem állván a magyar-osztrák sereg útját, *Menzel* és *Bärenklau* Bajorország belsejébe hatoltak be, míg *Khewenhüller* serege február elején Passau és Braunau felé nyomult előre. Ily későre járván az idő, *Khewenhüller* seregét szintén laktáborokba küldötte széjjel s a hadműveletek folytatását a Tirolból közeledő *Stentzsch* altábornagy beérkeztéig halasztotta el.

Menzel és *Bärenklau* ellenben tovább folytatták útjokat s előbbi február 13-án Münchent vette be, utóbbi pedig három nappal később Mainburgnál széjjel verte az újból gyülekező bajorokat, kiknek maradványait aztán *Törring* Kehlheim és Vohburg között helyezte el téli szállásokba.

Frigyesnek azon tényéből, hogy a Mária Teréziával kötött kleinschnellendorfi egyezmény daczára az 1741. év őszén újból a királynő ellenségeihez csatlakozott, előrelátható volt, miszerint a tél folyamán félbeszakított hadjárat nemsokára újból folytatását nyeri. A január 19-én a franczia és szász udvarok képviselőivel Drezdában tartott értekezleten *Frigyes* hosszas rábeszélés után végre mégis keresztűlvitte, miszerint a *Pollastron* alatt álló franczia és a *Rutovszky* által parancsnokolt szász csapatok, karöltve az Olmütz tájékán álló porosz sereggel, az ő személyes vezénylete alatt, *Lobkowitz* ellen Iglau felé nyomuljanak elő, míg a *Károly* herczeg által parancsnokolt magyar-osztrák sereg zömével szemben továbbra is *Broglionak* gyenge seregteste hagyassék meg.

Ezen terv értelmében *Frigyes* Iglau felé előnyomulva, február 12-én Trebicbe ért, a hol *Pollastron* és *Rutovszky* is hozzája csatlakozott. *Lobkowitz* ellentállás kifejtésére gyengének érezvén magát, február 15-én Iglauból Neuhausba huzódott vissza. De alig egyesűlt

a szövetségesek serege, annak tábora már siaz egyenetlenség tanyája lőn; *Pollastron* és *Rutovszky* Broglio közbenjárására ugyanis kereken kijelentették, miszerint csak úgy hajlandók továbbra is a király vezénylete alatt megmaradni, ha ez őket *Károly* osztrák herczeg serege ellen vezeti. Szövetségeseinek ezen eljárása fölött méltatlankodva, Frigyes seregét február közepén Iglauból Znaimba vezette el.

Ezalatt az osztrák fővezénylet sehogy sem tudott megállapodásra jutni, vajjon a főherczeg Broglio, avagy a porosz — szász — franczia sereg ellen vegye fel a hadműveleteket, míg végre a márczius 4-én tartott haditanács az utóbbit határozta el s egyúttal *Khewenhüller* a királynőtől parancsot kapott, miszerint a bajor hadszintérről négy gyalog- és két lovas ezredet indítson útba Károly herczeg seregének erősbítésére. Ezen csapatok márczius 26-án érkeztek Budweisba, minek folytán a sereg zöme — 13 gyalog- és 20 lovas ezred, összesen mintegy 30,000 ember — április 1-én *Károly* herczeg parancsnoksága alatt Znaim felé indúlt el, mig Budweis tájékán *Broglioval* szemben *Lobkowitz* alatt 8 gyalog- és 7 lovas ezred, mintegy 12,000 főnyi létszámmal maradt vissza. A fősereg április 8-án Znaimba érve, már nem találta ott a poroszokat; *Frigyes* ugyanis egy elfogott bécsi futártól megtudván, hogy ellene a magyar-osztrák sereg zöme nyomul előre, s hogy azonkívül a határon szervezett számos magyar népfölkelő csapat oldalába készül betörni, márczius végén, a további visszavonulásra határozta el magát s a népfelkelők széjjel ugrasztása czéljából *Dietrich* anhalt-dessaui herczeget a Morva völgyébe különítette ki.

Ezalatt a *szászok* ismét Frigyes parancsnoksága alá lépve, Brünn körülzárolásával bízattak meg. Ezek, valamint a közelben elhaladó poroszok ellen a Brünnben levő *Beleznay* huszár ezred több ízben igen sikerült és eredménydús portyázásokat vitt véghez, míg végre április 5-én a *szászok* Broglio unszolása folytán Brünn körülzárolásával felhagyva, Leitmeritz felé vonúltak el. Erre *Frigyes* is folytatta visszavonulását Prossnitzig, a hol seregét két részre osztotta s az egyik kisebbik részszel ő maga Chrudim felé vette irányát, a nagyobbik részt ellenben *Dietrich* alatt Sziléziába rendelte vissza.

Ezalatt *Károly* herczeg Prossnitzig jutott és seregét a még mindig Olmützöt megszállva tartó Dietrich ellen harczrendbe állította, utóbbi azonban a csatát el nem fogadva, 23-án elvonúlt Sziléziába, üldöztetve a magyar huszárok által, kik gazdag prédával tértek vissza a főrereghez, a mely Frigyest utólérendő, a *Nádasdy* és *Desewffy* huszárokkal az élen Caslau felé folytatta menetét. Elvonulása előtt Károly herczeg Morvao ág biztosítására *Festetich*srz alatt mintegy 10,000 főnyi, majdnem kizárólag magyar önkéntesekből alakúlt csa-

patot hagyott hátra, mely portyázásaival fáradságot nem ismerő buzgósággal vérig zaklatta a Sziléziában elhelyezett porosz csapatokat. Időközben *Frigyes* szövetségeseinek kétes magatartása folytán, *Mária Teréziának* a klein-schnellendorfi egyezmény épségben tartása mellett, újból a békét ajánlotta, de az egyszer léprement királynő most már hallani sem akart a béketárgyalásokról s így Frigyes kénytelen volt igényeinek fegyveres kézzel érvényt szerezni. Hírét vevén, miszerint *Károly* herczeg Kuttenberg felé előnyomulóban van, a király május 15-én 10 zászlóalj és 28 lovas századdal az említett város megszállására indúlt, meghagyván az időközben újból a sereghez beérkezett *Dietrichnek,* hogy a főerőt másnap szintén oda vezesse utána.

A porosz sereg ezen mozdúlatairól értesűlt *Károly* herczeg seregét május 16-án Willimowból Ronnowba vezette előre, ott azonban a helyett, hogy Frigyes és Dietrich közé beékelte volna magát, megállapodott, csupán *Nádasdy* néhány huszár osztaga szállta meg saját kezdeményezéséből a két ellenséges seregrész közötti Dobrawa átjárókat. *Dietrich* déltájban Podhořanba érve, csakhamar átlátta a fenyegető veszélyt s Frigyest sürgősen a sereg zöméhez leendő csatlakozásra kérte föl, míg ő maga a magyar-osztrák főerő elől egyelőre kitérve, Chotusitz mellé huzódott el. *Károly* herczeg azon hiszemben, miszerint 16-ika folyamán az egész ellenséges sereg Kuttenberg felé vonúlt el, utóbbit utólérendő, éjjeli menetet hajtott végre s így másnap korán reggel váratlanul találta maga előtt a porosz sereget, mely ellen azonnal támadásra indúlt. Ép e pillanatban érkezett meg Frigyes serege zöméhez, melylyel Dietrich időközben harczrendbe állott. A 33 zászlóalj és 70 lovas századra tagozódott *porosz* sereg létszáma 19,800 gyalogosra és 8,400 lovasra tehető, a *magyar-osztrák* sereg ellenben 13 gyalog és 16 lovas ezredből, továbbá 2000 horvátból állott s kereken 21,000 gyalogost és 9600 lovast számlálhatott.

A támadást a bal szárnyon felvonúlt s *Batthiány* által vezényelt magyar huszárok vezették be, kik azonban oldalazva a porosz lövegek és a *Buddenbrock* által ellentámadásra vezényelt porosz jobb szárny lovassága által, csakhamar rendetlenségbe jutottak. Az ez által keletkezett zavar szerencsére nem tartott sokáig, mert Batthiány második vonalbeli lovasságának közbelépése és a magyar-osztrák gyalogság határozott térnyerése folytán csakhamar sikerűlt a harczot a bal szárnyon helyreállítani s nemsokára ezután a porosz bal szárnyat egészen Chotusitz mögé visszaszorítani. Megörülve a kivívott előnynek, a jobb szárnyon *Hohenembs* parancsnoksága alatt álló osztrák lovasság az ellenséges tábor kizsákmányolásához fogott, melynek példáját csakhamar a gyalogság is követte. Ezt látván az e szárnyra siető *Dietrich* herczeg, gyalogságát ellentámadásra rendeli, melynek

nem nagy fáradságába került a rendetlenségbe jutott osztrák csapatokat Chotusitzból ismét visszaverni. Chotusitz elvesztésével a csata sorsa is el volt döntve, minek folytán Károly herczeg seregét déltájban Caslau mögé gyűlekeztette, honnan az további visszavonulását Willimow felé folytatta. A csatavesztés eredménye lőn, hogy a boroszlói békekötés értelmében majdnem egész Szilézia a glatzi grófsággal együtt végérvényesen *Frigyes* korlátlan tulajdonába ment át.

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. *A császár. és kir. bécsi hadi levéltár* ide vonatkozó adat- és forrásgyűjteménye.
2. *Horváth.* Magyarország története.
3. *Szalay.* Magyarország története.
4. *Dr. Lázár Gyula.* Mária Terézia és kora.
5. *Schels.* Oesterreichische militärische Zeitschrift.
6. *Arneth.* Maria Theresias erste Regierungsjahre.
7. *Krones.* Handbuch der Geschichte Oesterreichs.
8. *Richter.* Lebens- und Staats-Geschichte Maria Theresias, Nürnberg 1745.
9. Campagnes de Messieurs les maréchaux de Broglie et de Belle-Isle en Boheme et en Bavière l'an 1741—1743.
10. Campagne de Monsieur le maréchal de Maillebois en Westphalie l'an 1741—1742.
11. *Roy.* Histoire de Marie-Thérèse.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

6994.

Puska, előrecsapó kovás szerkezettel, barna diófa agygyal, melyen a tusaborító, sátorvas és foglalványok vésett sárgarézből vannak, harczi jelvények, mythologiai és polgári viseletű alakokkal. A dömöczkölt és levágott nyolczszögletű puskacsőből csak 5·5 ctm. van megtartva, mely az agyról csuklóvassal nyilik le és az agyba beugró kapocsvassal záródik vissza az agyhoz. A kurta csőnek a lobbantyú felőli oldala egy hosszegyközény alakú nyílással van áttörve, mely a csőbe hátulról betolható külön vastöltény egyenes irányban való megtartására szolgál, a mennyiben az a töltény oldalán alkalmazott vas nyujtvány által töltetik ki. A felporozó serpenyő és a kovaaczél magán a csőbe tolható töltényen van alkalmazva, a csapó szerkezet pedig a sárkánynyal (melynek feje le van törve) a puskaágyon van megerősítve. A hátultöltő szerkezetű puskának első kisérleteiből való. A vastöltény hossza 78 mm., nyilásának átmérője 15 mm. (Lásd *M. Thierbach,* «Die geschichtliche Entwickelung der Handfeuerwaffen», Drezda, 1886. 281. lap, 468., 469. ábra.) XVIII. század eleje.

Nyáry Jenő br.

6999.

Kard, magyar, görbe, hasonló a 6988. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy több szögletűre alakított egyenes keresztvasa hat gyűrűzött tagolatú gömbből van összeállítva s elől egy aczélgyöngyökből készült bojt lóg le. A markolat és fekete chagrinnal bevont hüvelyborító tokjai vésett aczélból vannak, apró vésett aczélpitykékkel kirakva. A penge hossza 73·5 ctm., szélessége 27 mm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

7008.

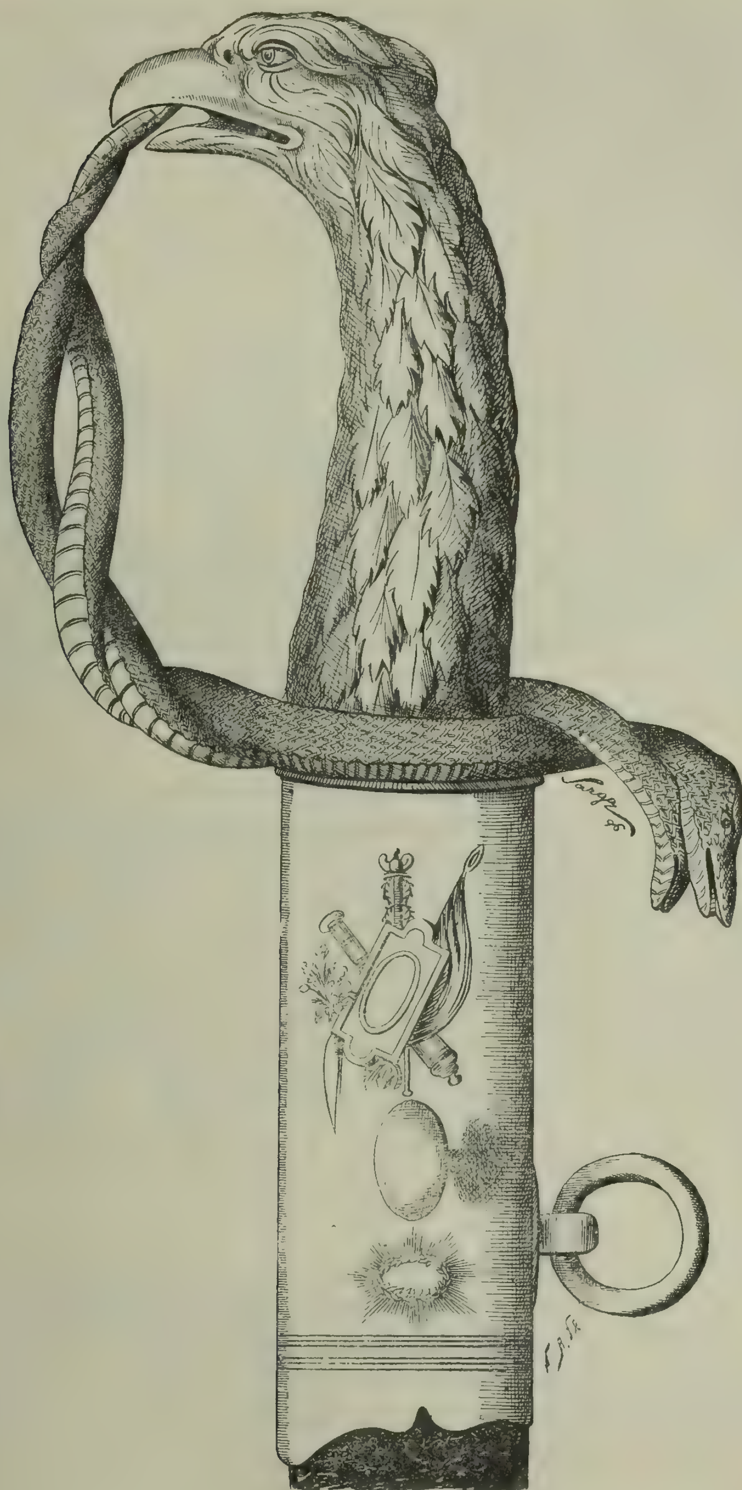
Díszkard, törökösen erősen görbített, síma pengével, mely vége felé kétélű. Az egyenes, négyszögű keresztvas ezüstből van, két vége lefelé görbítve, középen a pengére és markolatra hajló széles csúcsos nyujtványnyal. A madárfej alakban előre görbülő markolat, valamint a keresztvas aranyozott ezüstből van s vésett barokkdíszítéssel bír. A markolatfej és keresztvas ezüst lánczczal van összekötve. Hüvelye fából készült, fekete marokin bőrrel bevonva. Hosszú csusztató pántja és hüvelypántja, valamint három karikás pántja barokk stilű vésett díszekkel ékített. A kardpenge hossza 80·5 ctm., szélessége 3·5 ctm. XVIII. század második fele. Fülöp Szász Coburg-Gothai herczeg.

7009.

Díszkard, 3·5 ctm. széles, 22 ctm. hosszú, fokéllel ellátott, gyengén görbülő, vastag, körös dömöczkölésü aczél pengével, a melynek mindkét oldalán széles homorú vájat van kicsiszolva. Az egyik oldalon kufi betüket, félholdat utánzó díszítés között két lófarkzászlón át fektetett nyíl van aranynyal beverve. E felett katonai emblemák, középen dragonyos lovassal, fent 15 2H | Light | Dragons, alól 24 th April | 1794. felirattal van bevésve és ezüsttel kitöltve. A másik oldalon hétsugaras félkör, kufikus betük, három csillag és egy tropheum arany beverésben, e felett babérkoszorús virágdísz LEOPOLD | TVSCANO, és egy magyar huszár alakja, továbbá VILLERS EN COVCHE felirat, és dob, kürt s zászlóból álló tropheum ezüstbeveréssel látható.

A kard aranyozott rézmarkolata sasfejet ábrázol, a mely két, — a keresztvasat és kézvédőt alkotó — összefonódott kígyót tart farkuknál fogva csőrében.

Bőrhüvelye három aranyozott rézfoglalványnyal bír, a melyeket bevésett lombdíszítés, és tropheumok ékítenek. A bujtató belső oldalán kettős körben: DAVIES, | svord Cutler, | et Belt Maker | to his MAJESTY | No 10 | St James's Street, angol kardcsíszár czíme van bevésve.

7009. Szentkereszti András báró huszárezredes díszkardja.

A penge hossza 84 ctm., a markolat 12 ctm. Súlya: 1 kiló 200 gramm. E kardot Szentkereszti András báró toskánai magyar huszár-ezred ezredesének 1795-ben az angol tisztek ajándékozták, az 1794-ben a francziák ellen, az angolokkal egyesülten harczoló magyar ezred dicső tetteinek emlékeül. Meghalt 1745-ben.

(Lásd *Nagy Iván.* 10. k. 648. l.)

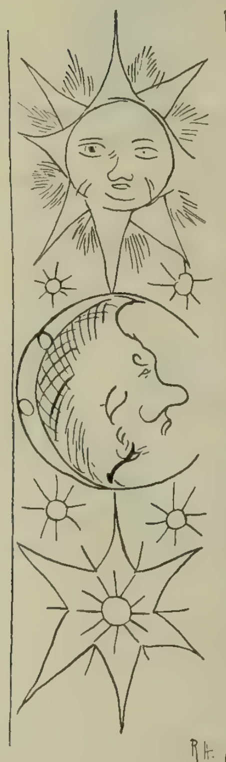
Református Kollegium múzeuma, Maros-Vásárhely.

7014.

Fegyvercsoportozatban.

Kard, kurta (2 drb), keskeny, fokánál két oldalt háromnegyed hosszban csatornázott, a hegye felé mindkét oldalon élezett s a markolattól kiindulva gyengén hátrahajló pengével. Markolatán a sárgaréz hárító lap csak kifelé, félszív alakban van alkalmazva, a markolat pedig egy vastagabb és egy vékonyabb drótsodrattal van körülcsavarva. A markolat és keresztvas közé egy bagariabőr szíj-nyelv van illesztve. Keskeny pengéje és kettesen élelt hegyéről következtetve, e kardok inkább szúrásra mint vágásra használtattak. A penge hossza 70·5 ctm., szélessége 2·5 ctm. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fringia, egyenletesen széles pengével, a melyen mindkét oldalt széles homorú vájat fut végig, s külső oldalán a nap, hold és csillag, a belső oldalába pedig FRINGIA-szó van bevésve. Markolata

FRINGIA

zsineggel körülcsavart s fekete festékkel bevont. Keresztvasa és kézvédője sárgarézből, azonos az e korbeli fringiáknál divatos alakkal. Vászonnal bevont s feketére festett hüvelye sárgarézfoglalványokkal ellátott. Hossza a 12 ctm-eres markolattal együtt: 94 ctm., szélessége: 3·5 ctm. Súlya hüvelyestül: 1 kiló 600 gramm.

XVIII. század eleje. Szendrei János dr.

Szablya, karéjozott, magyaros markolattal, mely fekete bőrrel van bevonva s azon fölül vörös rézből összefont páros dróttal körülcsavarva. Kézvédője lapos aczél, rovátkolt és a hárító lappal — mely áttört mívű, — egy darabból van készítve s a markolatfejbe beeresztve. A hárító lapra egy a pengét körülvevő elypsis alakú széles aczélgyűrű van forrasztva, mely a hüvelynyílásra illik rá s az esőnek a hüvelybe való behatolását s így a kard rozsdásodását volt megakadályozandó. Hüvelye fából van, sárga szattyánnal áthúzva, a nyílásánál és végén aczélpánttal. A szélesen csatornázott penge hossza 67 ctm, szélessége kétharmadrész hosszban 4·5 ctm., s onnan a hegye felé majd 5 ctm. széles és kétélű. XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7016.

Díszkard. Magyar szablya forma. Markolata és hüvelye egészen sárgarézből van öntve, empir díszítményekkel. A markolat törökös forma, egyszerű keresztvassal. Az aczélpengén kék futtatással hadi jelvények vannak beétetve. A jelen század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból.

Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7017.

Pisztoly (2 drb), előrecsapó, kovás szerkezettel, lombvésetű barna diófába ágyazva. Töltővessző-tartó gyűrűk, sátorvas és tusaborító, vésett sárgarézből valók s a lőporkamara körül nyolcz szögletre alakított, különben egyebütt hengerded csövön nyújtott czélgomb van ezüstből ráforrasztva és «L : CAMINAZO» (így) név bevésve, (mely az L : Cominaz XVII. század elején élt olasz mester nevének rosszul sikerült utánzata). A lobbantyú-lapon «FRANZ WINKLER IN GAIA» van bevésve. A cső hossza 35·5 ctm., a csőűr átmérője 13 mm. — XVIII. század.

Nyáry Jenő br.

7021.

Pisztoly, előrecsapó, kovás szerkezettel, barna diófába ágyazva, melyen a sátorvas, foglalvány és tusaborító vésett sárgarézből vannak készítve. A cső közepéig egy pálmaágszerű, elkoptatott domború lombdíszítés s a cső közepétől a czélgömb nélküli torkolatig egy széles borda fut végig. A lobbantyú-lapon «DZANON» durván bevésett fölirat van. (A csőfoglaló pánt sárgaréz lemezből való és újabb keletű.) XVIII. század első fele.

Nyáry Jenő br.

7022.

Díszkard, mint a 7016. sz. empir díszítményekkel. A hüvelyen 11 fél ékkő foglalásának kerete látszik. A pengén étetett díszítméyek nyomai. A jelen század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7028.

Kengyel (2 drb), aranyozott bronzból, melynek talpallója szabályos köralakú, körbordákkal és közepén domborúan vésett rozettával ékített. A lantszerű emelkedéssel fölűl összehajló és halpikkely-vésetekkel díszített szárak női fejben végződnek, melyeket a kengyelszíjtartó tengelye s azon alól egy virág- és lombvésetekkel díszített lapos tengely köt össze. A talpalló átmérője 8·5, a szárak magassága 15·5 ctm. (Hasonló kiadva: *R. Zschille* és *R. Forrer.* Die Steigbügel. Berlin 1896. XVI. tábla 1. ábrán.) XIX. század.

Wilczek János gr.

7030.

Huszár-tarsoly, hasonló a 6978. szám alattihoz, csakhogy kiállítása díszesebb és amannál nagyobb alakú. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Huszár-tarsoly, sárga szattyánból, melynek borító lapja lemezpapirral béllelt és sötétvörös posztóval van borítva, széle sárga-fekete lapos zsinórral körülvéve s azon belül sárga-fekete szőrpaszománt van körülvarrva. A borító lap mezejében sárga posztóból kivágott császári korona és F. I. (I. Ferencz) monogramm van fekete szőrfonállal körülvarrva. A tarsoly borító lapja paizs alakú s tetejében három vaskarika áll ki a kibukó szíjfülekből, melyek a tartó szíjazat fölcsatolására szolgáltak. A borító lap hossza 36, szélessége fölül 23·5, alul 27·5 ctm. XVIII. század vége. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7031.

Tölténytáska tiszti, fából, fekete bőrrel bevonva. Előlapján az osztrák kétfejű sas aranyozott rézből kiöntve, s a fekete vállszíjon oroszlánfejet ábrázoló aranyozott rézboglárból lefüggő hármas lánczra paizs alakú aranyozott rézboglár van akasztva, közepén F. II. Ferencz császár monogrammjával. A XVIII. század végéről.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

7046.

Díszkard. Gyöngén görbülő szablya forma. Pengéje síma aczélból van. Markolata sárgarézből öntve sasfejet ábrázol. Hüvelye empir diszítményű sárgaréz lapokkal kivert és fekete bársonynyal bevont. A jelen század elejéről. Hossza 98 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7047.

Díszkard, mint a 6966. sz., csakhogy itt a sárgaréz markolat gömbjét egy női fej képezi s a kézvéd fonott babér-ág és a pengén beétetett virágdíszítmény nyomai látszanak.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7051.

Huszár-tarsoly (2 drb), piros szattyánbőrből, kettes táskával, melynek borító lapja lemezpapirral béllelt és vörös posztóval van borítva, szélén sárga-fekete zsinórral beszegve s azon belől szélesebb sárga posztószalag fut körül, melynek közepén egy keskenyebb fekete posztócsík van alkalmazva. Ezen díszítés szélei sodrott fehér szőrzsinórral vannak leszegve. A borító lap paizs alakú és mezejében sárga posztóból kivágott császári korona alatt ugyanilyen anyagból kivágott F. J. I. (I. Ferencz József) monogramm van, fekete sodrott zsinórszegéssel felvarrva. A borító lap magassága 39 ctm., fölül 26, alul 32 ctm. szélességű. XIX. század közepe. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7052.

Díszkard, mint a 7046. sz., csakhogy itt a sasfejes markolat oldalai fekete bőrrel vannak bevonva. Keresztvasának egyík ága eltörött. A penge síma aczél. A jelen század elejéről.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7053.

Díszkard, mint az előző, csakhogy a kézvéd és a keresztvas egyik ága letörött s itt a hüvely más mintájú virágokkal díszített. A penge síma. Az ambrasi várkastélyból. Ő. cs. és ap. kir. Felsége.

7054.

Lőportartó, ökörszarvból. Fedele csont. Hegyén vasból a porozó készülék. Oldalán két vas csattal. A jelen század elejéről. Valamely önkénytes magyar csapat felszereléséből. Hossza 68 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7061.

Olajfestmény. Csáky Imre gróf, a nemesi fölkelők ezredesének lovasképe. A gróf teljes díszben, vágtató fehér ménen ül, balra néző arczczal, baljával a kantárt tartva. A ló fejkantárzata vörös ezüsttel, a többi szíjjazat fehér, ezüsttel és színes selyembojtokkal díszítve. A lótakaró fehér, középen kék betéttel és arany himzéssel. Öltözete aranyzsinóros kék nadrág, csizma, kurta dús aranyzsinórzatú dolmány és az e korban divatos, rendkívül magas, dús aranyzsinórzatú csákó, óriási tollforgóval. Oldalán könnyű szablya és aranyzsinórzatú vörös tarsoly.

A kép magassága: 1 m. 10 cm., szélessége: 90 ctm. A jelen század első feléből. **Ehrenheimi lovag Schyttra István.**

7070.

Puska, osztrák gránátos-, hengerded csővel, kovás, előrecsapó szerkezettel, hasonló a 7077. szám alatt leirt fegyverhez. Franczia tusával és négy élű szuronynyal.

A XVIII. század végéről. **A kegyes tanítórendi társház és gymnasium. Mármarossziget.**

7073.

Huszár-tarsoly (3 drb). Hasonló a 7030. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy a borító lapon sem zsinór-, sem paszománt-díszítés nincs alkalmazva. XIX. század eleje.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Zászló, világoskék síma selyemből; szélein arany rojt, azon belől aranyfestésű cserlombdísz. Mezejében Közép-Szolnok vármegye czímere s NEMES. KÖZÉP. SZOLNOK. VARMEGYÉNEK. ZÁSZLOJA. 1791. * felirat. — A felső szögletekben balról B, jobbról H, alul balról V, jobbról M aranyos betűk; a zászló másik oldalán a magyar korona alatt Magyarország és Erdélyország festett czímere babérkoszorúban, körülötte ÉLETEMET. S VÉREMET. ÁLDOZOM. KÉT HAZÁM. ÉRT. 1791. — A szögletekben ugyanazon betűk, mint a másik oldalon. A fecskefarkú zászló csúcsain arany bojt s a rúd csúcsáról hosszú aranyzsinóron szintén arany bojt függ alá. A zászló hossza: 128, magassága 83 cmt. A gerelyszerű, vésettmívű és kékfestésű rúd hossza: 246 cmt; felső végén aranyozott rézből göbözött tokú nyakkal 27 ctm. hosszú lándzsa van felhúzva és vége 17 ctm. hosszú tokos vaslándzsában végződik.

Szilágy vármegye törvényhatósága.

7061. Csáky Imre gróf, ezredes arczképe.

7074.

Csoportozat.

Nyereg, könnyű, juharfából készítve. A farészek durva zsákvászonnal vannak beragasztva. Az ülőpárna és félhold alakú hátulsó támla sárga borjúbőrrel van bevonva és tehénszőrrel kitömve. Borító lapjai vastag tehénbőrből valók s a favázra elől-hátul rá vannak szögezve. Az alsó párnák vászonból készültek és részben szalmával, részben tehénszőrrel vannak kitömve. A hiányos szíjazat nyers tehénbőrből van s a meglevő baloldali kengyel egy 3 ctm. széles, kovácsolt lapos pántból van készítve. A kápafej hiányzik. — XIX. század eleje, A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Vállszíj, osztrák dragonyos, karabintartó, széles, fehérre festett (krétázott) vastag bőrből, négyszögű sárgaréz csattal és réz bujtatóval s a szíj vége félhold alakú rézlemezzel borítva. Alúl egy rugóra nyiló, forgó kapocscsal ellátott négyszögű aczél karika lóg le a szíjról. XIX. század eleje.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Balta, vasból, kis alakú, magyaros alak, lapos fokkal. Vasában egy paizs alakban egy szív két válla közűl kiemelkedő kereszt és egy hossznégyszögű lapban egy harapófogó van kovácsbélyeg gyanánt beütve. Az Esterházy-gránátos ezred fölszereléséből. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

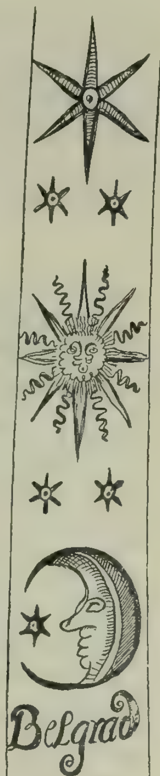
7076.

Huszár-tarsoly, hasonló a 7073. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy itt F. J. I. (I. Ferencz József) monogrammja van fölvarrva. Ódon alakja és anyaga után ítélve, valószínűleg Ferencz császár idejéből, a jelen század elejéről való s ennek monogrammja lefejtetvén, helyette a jelenlegi uralkodó monogrammja lett fölvarrva. XIX. század első fele. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Szablya, rövid, magyarosan gyengén hajlott pengével, melyen széles homorú vájat és rövid, mély vércsatorna van bevésve. Mindkét oldalán a mellékelt ábrán látható nap, hold és csillag s «Belgrad» bevésett felirattal bír. Markolata és keresztvasa tömör sárgarézből, az előbbi stylizált kútyafejet ábrázol. A hüvely fekete bőrrel bevont és azonfelül préselt virágú pergamenttel borított, a mely azonban már nagyrészben lekopott.

A penge hossza: 58 ctm., szélessége: 3·5 ctm., markolata: 10 ctm. Súlya hüvelyestül: 700 gramm.

XVIII. század eleje. Pekovics Sándor.

7076

7077.

Fegyverállványon.

Puska (5 drb), kovás szerkezetű lobbantyúval, melyen a lőporserpenyő sárgarézből van. A hosszú, síma vascső alul és fölül két réz és középen egy kettes rugóról leemelhető vaspánttal van a hosszú, diófa agyhoz foglalva. A cső végénél levő rézpánt hátrafelé pántgyűrűvé alakul, mely a vas puskavesszőnek az előagyba való beeresztésére szolgál.

A sátorvas (háromról hiányzik) és foglalvány sárgarézből s a sarúvas vasból készült. A sátorvason és a középső csőfoglaló pánton összenyomott vasgyűrűk vannak a szíjazat részére alkalmazva. Egyik puskán a szíj megvan és fehér krétafestékkel van behúzva. A puskákhoz alkalmazott szuronyok háromélűek és belső lapjok homorú. A markolat zárkarikával ellátott. A puskacsövekben I. Napoleon kezdőbetűje N, fölötte koronával, van beütve s egyik csövön 1809 évszám; a lobbantyúlapokon pedig az illető ezredek nevei vannak beütve vagy bevésve.

A cső hossza 103 ctm., a csőűr átmérője 18 mm. A szurony pengéje 38 ctm. Súlya: 4·310gramm. Az Esterházy-gránátosok hadi zsákmánya a franczia háborúk idejéből.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Puska, előrecsapó, kovás szerkezettel, hosszú, síma, vascsővel, mely torkolata felé sárgarézből való nyújtott czélgombbal van ellátva. A puskacső a lőporkamarától számítva egy harmadrészben nyolczszögletű, azontúl hengerded. A francziás szabású diófa agyban egy 5·5 ctm. átmérőjű szabályos kör alakú mélyedés van vájva, melybe a beöntött gyantában koronás magyar czímeres pecsét van benyomva, melynek körfeliratából már csak a «SÁROSIENSIS» szó olvasható. A lobbantyú, foglalvány, sátorvas, töltővessző-tartó gyűrűk és tusaborító csiszolt vasból van s a vésett lombdíszítésű lapon «A MASTRICH» fegyverkovács név van bevésve. A sárkány feje és töltővessző hiányzik.

A puskacső hossza 147 ctm., a csőűr átmérője 17 mm.

XVIII. század eleje. Nyáry Jenő br.

7078.

Tábori üst, vörösrézből. Hasonló a 7079. szám alattihoz, azon különbséggel, hogy kisebb alakú és födője nincs. Alul két folttal van ellátva s egyik füle le van válva. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7079.

Tábori üst, vasból kalapálva. Hasonló a 7078. szám alattihoz. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tábori üst, egy darab vörös rézből kalapálva. Alakja fazék alakú, nyilása bordázott szegésű, belül czínezett. Külső oldalához két oldalt kovácsolt vasból két horgas fül van szögecselve, melyekbe a kovácsolt vasból készült és szabadon mozgatható kar van beakasztva. Az üst fedőjét egy szintén vörösrézből kalapált mély tál képezi, melynek csak egy kovácsolt pánt van oldalához szögecselve, melybe a leemelő vaskar illesztetett bele. Az üst magassága 24 ctm., átmérője 26·5 ctm. A fedőtál magassága 9·5, átmérője 29 ctm. A tál fenekébe S. P. bélyeg van beütve. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7082.

Kard, egyenes, porosz kard, keskeny pengéje hat lapú s egyik oldalon a porosz sas, a másikon POTSDAM felirat van beütve. Markolata és keresztvasa a kettes szárú kézvédővel együtt sárgarézből van öntve s hárító lap helyett a keresztvastól vízszintes irányban elhajló s oda visszahajló félhold alakú, kettes réznyújtvány van reá alkalmazva. A markolaton D. F. R. No 1325 van bevésve. Csonka pengéjéből csak 58 cmt. van meg. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Gyalogsági kurta kard, foka felé magyarosan gyengén görbülő keskeny pengével, melyen mindkét oldalt a penge foka mellett, annak kétharmad hosszában vércsatorna fut le. A csúcs felé egy harmad hosszban a penge két élű. Markolata csigaszerűen sodrott s egy nagyobb körte alakú és azon egy kisebb gömbben végződik. A hárító lap szívalakú, hátul lefelé görbülő keresztvas-nyújtványnyal. A markolat gombjába beeresztett kézvédőhöz, egy a hárító lappal együtt öntött zarándok fésekagyló alakú s két S alakban hajló nyújtványnyal függ össze. Markolata és részei sárgarézből vannak öntve.

A pengén herczegi korona alatt egy oldalon monogrammszerűen öszszefont két L betű, más oldalon ugyanily korona alatt talapzaton ágaskodó oroszlán van bevésve. A penge hossza 70·5 ctm. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7083.

Csoportozatban.

Nyereg, könnyű, juharfából, melynek kanalasgém-csőréhez hasonló kápája magyaros arabeszk-vésetekkel gazdagon díszített. Az alsó nyeregpárna felső lapja vastag bőrből készült, erős vászonnal bélelt s a köze tehénszőrrel van kitömve. Az ülő párna sárga szattyánbőrből való, alul részben vászonnal bélelt és tehénszőrrel kitömött. (Szíjazat hiányzik.) — XVIII. század közepe.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Utászbalta, vasból (3 drb), hosszú nyakkal, lapos fokkal. Vasában három paizs alak van kovácsbélyeg gyanánt beütve, melynek mezeje ostáblaszerűen beosztott. Az Esterházy-gránátosok fölszereléséből. (Nyele újabb keletű.) XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fejsze, vasból (2 drb), kis alakú, magyaros szabású, lapos fokkal. Egyiknek vasában paizs alakú magyar kovácsbélyeg van háromszorosan beütve, melynek mezejében egy gyűrűből kiálló szakállas nyíl, a másiknak vasában pedig egy paizs alak van kétszeresen beütve. Az Esterházy-granátos ezred legénysége volt ilyen fejszékkel fölszerelve, mit tartószíjba dugva hordtak magukkal. (A fejsze nyele újabb keletű.) XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7086.

Vállszíj, dobtartó, fehérre festett bőrből, melynek a mellre hajló részén egy robbanó gránát alakja van, sárgarézből kiöntve, közepén dombormívű E betűvel (Esterházy) s ez alatt a felvarrt szíjtokba két dobverő pálcza van dugva. A vállszíj alsó részén egy sárgarézből öntött lapos szívalak van felfűzve, melynek közepéből vas horog áll ki, a dob ráakasztására. Az Esterházy-gránátosok dobtartó szíja volt. XIX. század eleje.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7087.

A győri csata (1809 junius 14) hadtörténelmi térképe. Szerkesztette: *Bodnár István* m. kir. honvédőrnagy. *Terjedelme* egy négyszögméter. A térképet a szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. A térkép magyarázó szövegét a következőkben adjuk:

A HÁBORU OKAI.

Az 1801. február 9-iki lunevillei, az 1805. deczember 26-iki pozsonyi és az 1807. julius 9-iki tilsiti béke Francziaországnak Ausztria-Magyarország fölött oly túlsúlyt szereztek, melyek az utóbbi állam hatalmi állását részint erősen megingatták, részint a jövőre veszélyeztették.

Az osztrák háborúpárt — élén gróf Stadion Fülöp kanczellárral — sokat bizott az angolokban, kik a szárazföldi zárlat miatt Napoleon ellen folyton háborúra izgattak és Német-Alföldre betörni igérkeztek, valamint Németországban is, melynek fölkelésére számított.

Ennek folytán FERENCZ császár és király 1809. év április 9-én hadat üzent Francziaországnak.

HADSZINHELYEK.

A háború három helyen kezdődött:

1. A Duna völgyében KÁROLY főherczeg NAPOLEON ellen.
2. Olaszországban JÁNOS főherczeg JENŐ (Beauharnais) alkirály ellen.
3. Lengyelországban FERDINAND főhg. PONYATOVSZKY ellen.

A HÁBORU KEZDETE.

a) Napoleon, Károly főherczeg seregét április 22-én Eggmühlnél (Bajorország) megvervén, Bécsig nyomult előre, ezt május 13-án elfoglalva, Kaiser-Ebersdorfnál a Dunán átkelt a Lobau szigetre, s innen Károly főherczeg seregét Aspern és Esslingen mellett megtámadván, május 21. és 22-ikén visszaveretett és a Duna jobb partjára vonult vissza, vele szemben Károly főherczeg a Duna bal partján állott.

b) János főherczeg április 11-én lépi át az olasz határt és győzelmesen nyomul előre Caldieroig, hol április 28-án ismét győzött, de az április 29-én vett hírre, hogy Károly főhg. Bajorországból visszavonul és Napoleon Bécs felé közeledik, elhatározza, hogy sietve a monarchiába visszatér.

E czélból május 1-én megindul, 24-ikén Gráczba, junius 1-én Körmendre ér, hol Károly főherczegtől parancsot kap, hogy a magyar fölkelőkkel Győrnél egyesüljön.

Junius 7-én délután Körmendről elindulva, Tüskeváron és Pápán át 13-án délelőtt 9 órakor Szabadhegyre ér és ott táborba száll.

Junius 13-án délután 3 órakor a franczia elővéd Csanak felől támad, de visszavettetik.

c) A lengyelországi hadszinhelyen lényegesebb események nem voltak.

A CSATA LEFOLYÁSA.

János főherczeg a délelőtt folyamán seregét fölállítja. Jobb szárny a Rába és Szabadhegy között. Közép-Szabadhegy és Kis-Megyernél, balszárny ettől keletre a Viczay árokig, tartalék a szabadhegyi magaslaton.

János főherczeg a Templom-hegyen.

Jenő alkirály reggel 4 órakor a csanaki magaslatra megy, a terepet megszemléli, János főherczeg védő állását megtekinti és megállapítja a támadás tervét.

A francziák 5 oszlopban indultak: 1. Szemere-Kis-Baráti, 2. Szemere-Ménfő-Csanak, 3. Koronczó-Ménfő, 4. Koronczó-Sándorházi puszta Ménfő és Gyirmot között, 5. Koronczó-Gyirmot vonalon.

Fejlődés: Kis-Baráti-Gyirmot vonalában d. e. 9 órakor az oszlopok éle a fejlődési vonalba jut; d. e. 10 órakor egész vonalon rendkívül élénk ágyúzás kezdődik.

A franczia lovasság *Mecséry* előőrseit a Panzsán át visszaveti és egyrészük egész a védelmi vonalig üldözi, innen az üldözők visszavettetvén, a Kis-Megyer majorból öldöklő tüzet kapnak s nagy részük elesik.

d. u. 1 ó. A franczia csapatok támadásra indulnak.
« « 2 ó. A harcz mindenütt teljes folyamatban van.
« « 3 ó. 20 p. A francziák 1. támadása visszaverve.
« « 3 ó. 25 p. A francziák 2. támadása kezdődik.
« « 3 ó. 30 p. *Mecséry* lovassága visszavetve a Sashegy felé hátrál.
« « 3 ó. 45 p. A franczia gyalogság 2. támadása is visszaverve.
« « 4 ó. A franczia gyalogság 3. támadása kezdődik.
« « 5 ó. *János* főherczeg a visszavonulást elrendeli.
Hummel alezredes a Kis-Megyer majorban még vitézül tartja magát.
« « 6 ó. *Kis-Megyer* elesik. *János* főherczeg utóvédje a Sashegyen, a többi visszavonul Ács felé, hova éjfél tájon érkeznek meg.

HADREND.

I. OSZTRÁK MAGYAR HADSEREG.

Parancsnok: *János főherczeg* lovassági tábornok.

Vezérkari főnök: *Nugent* altábornagy.

Felállítás	hadosztály parancsnok	dandár parancsnok	A csapatok: folyó száma a térképen	A csapatok: megnevezése (zárjelben a mai száma)	állomáya: gyalogság zlj	állomáya: gyalogság fő	állomáya: lovasság szd	állomáya: lovasság fő
Jobb szárny	Báró Frimont altábornagy (11,516 fő)	Besan ezredes	1	Somogymegyei fölk. lov. ezred	—	—	6	1272
			2	2. sz. Hohenlohe dragonyos ezr. (most 15. huszárezred)	—	—	6	365
			3	Zalamegyei fölkelő lovas ezred	—	—	6	1100
			4	2. sz. Hohenzollern chv. ezred (7. dzsidás ezred)	—	—	1	86
			5	3. sz. O'Reilly chv. ezr. (8 dzs. e.)	—	—	1	84
			6	5. sz. Savoyen drag. e. (13. dr. e.)	—	—	1	72
			7	6. sz. Blankenstein h. e. (6. h. e.)	—	—	2	278
			—	A 9. sz. vadász-zászlóaljtól	—	53	—	—
Tartalék a közép mögött		Gajoli vezérőrn.	8	16. sz. Lusignan sorgyalogezred (16. gyalogezred)	2	1615	—	—
			9	3. sz. Ogulini h. ő. ezr. (79. gy. e.)	2	964	—	—
			10	Cillyi Landwehr-zászlóalj	1	571	—	—
			11	4. sz. gráczi Landwehr-zászlóalj	1	414	—	—
			12	5. sz. gráczi Landwehr-zászlóalj	1	466	—	—
		Kleinmayrn v. ő.	13	19. sz. Alvinczy sorgyalogezred (19. gyalogezred)	3	2505	—	—
			14	Salamon gránátosok	1	423	—	—
			15	Janusch gránátosok	1	578	—	—
			16	Chimani gránátosok	1	291	—	—
			17	Mühlen gránátosok	1	379	—	—
Közép	Jellachich altábornagy 8195 fő	Sebottendorf vezérőrnagy	18	1. sz. bánáti h. ő. ezr. (79. gy. ezr.	2	1547	—	—
			19	45. sz. De Vaux sorgy. e. (45. gy. e.)	1	468	—	—
			20	Salzburgi Landw. + vegyes h. ő. csapatok + 8. sz. utász-osztag	1	850	—	—
			21	Judenburgi Landwehr	3/6	273	—	—

Felállítás	hadosztály parancsnok	dandár parancsnok	A csapatok: folyó száma a térképen	megnevezése (zárjelben a mai száma)	állománya: gyalogság zlj	gyalogság fő	lovasság szd	lovasság fő
Közép	Jellachich altábornagy 8195 fő	Eckhardt ezredes	22	32. sz. Eszterházy s. gy. e. (32. gy. e.)	2	1152	—	—
			23	Veszprémmegyei sz. fölk. zlj.	1	978	—	—
			24	Pestmegyei 2. számu fölk. zlj.	3/6	522	—	—
			25	Vasmegyei 5. számu fölk. zlj.	1	927	—	—
		Legisfeld vezérőrnagy	26	Brucki Landwehr	1	379	—	—
			27	Manhardsbergi Landwehr	1	847	—	—
			28	Ober-Wienerwaldi Landwehr	3/6	252	—	—
	Gróf Colloredo altábornagy 7432 fő	Lutz vezérőrnagy	29	27. sz. Strassoldó s. gy. e. (27. gy. e.)	2 3/6	1528	—	—
			30	61. sz. St. Julien s. gy. e. (61. gy. e.)	2 1/6	1244	—	—
			31	1. sz. innerösterreichi önk. zlj.	2/6	140	—	—
		Marziani v. ő.	32	62. sz. Jellachich s. gy. e. (62. gy. e.)	2	747	—	—
			33	Komárommegyei 7. sz. fölk. zlj.	1	986	—	—
			34	Zalamegyei 8. számu fölk. zlj.	1	1094	—	—
			35	Frannvierteli Landwehr	3/6	236	—	—
			36	Mühlvierteli Landwehr	3/6	288	—	—
			37	4. sz. innerösterreichi önk. zlj.	3/6	297	—	—
Kis-Megyer		Hummel alezredes	38	2. sz. gráczi Landwehr-zászlóalj	1	458	—	—
			38	27. sz. Strassoldó s. gy. e. (27. gy. e.)	3/6	270	—	—
			38	61. sz. St. Julien s. gy. e. (61. gy. e.)	2/6	144	—	—
Balszárny	Báró Mecséri altbn. 5350 lov.	Andrássy vezérőrnagy	39	2. sz. József fhg huszár e. (2. h. e.)	—	—	8	739
			40	Vasmegyei fölkelő lovas ezred	—	—	6	817
			41	Veszprémmegyei fölk. lov. ezr.	—	—	3	501
			42	Sopronmegyei fölkelő lov. ezr.	—	—	2	246
		Gosztonyi ezredes	43	Barsmegyei fölkelő lovas ezred	—	—	4	728
			44	Pestmegyei fölkelő lovas ezred	—	—	6	752
			45	Nógrádmegyei fölk. lov. ezred	—	—	3	397
			46	5. sz. Ott huszár ezred (5. h. e.)	—	—	6	602
Tartalék		Gr. Hadik altáborn.	47	Zemplénmegyei fölk. lov. ezr.	—	—	3	348
			48	Hevesmegyei fölk. lovas ezred	—	—	3	220

Felállítás	parancsnok: hadosztály	parancsnok: dandár	folyó száma a térképen	A csapatok megnevezése (zárjelben a mai száma)	állománya: gyalogság zlj	gyalogság fő	lovasság szd	lovasság fő
Az elsánczolt táborban 3966 gyalogos és 1295 lovas		Meskó vezérőrnagy 5261 fő	49	Pozsonymegyei fölk. lovas ezred	—	—	6	878
			50	Nógrádmegyei fölk. lovas ezred	—	—	3	417
			51	Pozsonymegyei 1. sz. fölk. zlj.	1	980	—	—
			52	Nyitramegyei 3. sz. fölkelő zlj.	1	1112	—	—
			53	Nógrádmegyei 4. sz. fölk. zlj.	1	956	—	—
			54	Vasmegyei 6. sz. fölk. zászlóalj	1	918	—	—
Siegenfeld ezredes különitménye Győr-Szt-Mártonban 2394 fő				Eszterházy sorgy. e. (32. gy. e.)	1	576	—	—
				4. sz. Szluim h. ő. e. (79. gy. e.)	1	471	—	—
				5. sz. Varasdi-Kreutzi h. ő. e. (16.)	1	847	—	—
				Veszprémmegyei fölk. lov. ezr.	—	—	3	500
				Összesen	$45\frac{2}{6}$	29746	79	10402

II. FRANCZIA HADSEREG.

Parancsnok: *Jenő olaszországi alkirály.* Vezérkari főnök: *Charpentier* altbn.

Folyó szám a térképen	A csapatok felállítási helye	szárny-parancsnok	megnevezése	állománya: gyalogság zlj	gyalogság fő	lovasság szd	lovasság fő
I.	Jobbszárny	Montbrun	Colbert dragonyos-dandár	—	—	9	1553
II.			Montbrun könnyü lov. had. o.	—	—	18	2815
III.			Grouchy dragonyos had. oszt.	—	—	14	2153
IV.	Közép	Grenier	Seras gyalog hadosztály	11	7850	4	1050
V.			Durutte gyalog hadosztály	23	8404	4	670
VI.			Severdi gyalog hadosztály	13	8265	1	120
VII.	Balszárny	Lauriston	Sahuc lovas-vadász had. o.	—	—	8	1290
VIII.			Badeni gyalog hadosztály	13	8760	4	361
IX.	Tartalék		Pully dragonyos hadosztály	—	—	11	1470
X.	Tartalék a közép mögött	Baraguay d'Hilliers	Pacthod gyalog hadosztály	10	6173	—	—
XI.			Olasz testőr hadosztály	4	2362	14	2000
	Pápán		Lamarque gyalog hadosztály	10	6318	—	—
			Összesen	84	48132	87	13482

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Waffenthaten der Oesterreicher 1809 (F. R. v. R. 1809).
2. Berichtigungen über 1809—1810.
3. Darstellung des Feldzuges 1809 (von einem Augenzeugen) 1811.
4. Europäische Annalen 1814. évfolyam.
5. Das Heer von Innerösterreich 1809 (Hormayr) 1817.
6. Versuch einer Geschichte des Feldzuges 1809 (Valentini) 1818.
7. Der Krieg Oesterreichs 1809 (Schneidawind) 1842.
8. Die Kriege 1792—1815 (Kausler) 1842.
9. Streffleur, Oesterreichische Militär Zeitschrift 1862 -1864.
10. «Ausztria és Magyarország a XIX. század I-ső tizedében» (Wertheimer) 1884.
11. Az 1809. évi insurrectio (Balog Gyula) 1885.
12. Hadtörténelmi Közlemények 1889—1894.
13. Ujabbkori hadviselés történelme (Horváth) 1891.
14. Erzherzog Johann von Oesterreich (Zwiednick) 1892.
15. A csatában résztvett ezredek történetei.
16. Magyar országos levéltár 1809. évi hadi eseményekre vonatkozó adatai.
17. Cs. és kir. hadi levéltár adatai.
18. János főherczeg iratai (Gráczban a gróf Merán-féle levéltárban).
19. D'Essling a Wagram Lasselle (Robinel de Cléry) 1891.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

Fegyvercsoportozatokban.

Vállszíj, karabintartó, huszáros, széles, fekete bőrből, vas csattal összekapcsolva. XIX. század eleje.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kantár, fekete szíjból, melynek egymást keresztező homlokszíjazatán, a pofaszíjakon és nyaklón, valamint az orrpánton czinből öntött paizs, kerülék és stilizált virág alakú boglárok vannak alkalmazva. A nyaklóról szintén czinből öntött félhold lóg le s a kantár tarkószíjára nagy czinlemez van erősítve, melyen «48» szám van durván bevésve. Az egyszerű zabla vasból van, s eredetileg be volt czinezve.

A megyei felkelési lovascsapatok felszereléséből a XIX. század elejéről. A pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség lyceuma.

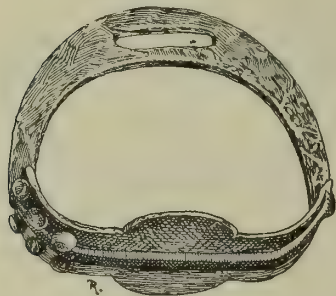
Puska, osztrák gyalogsági, gyutacsos szerkezettel. A foglalványok vasból készültek. A szurony négy élű, hüvelye pedig a rugó számára kivágással bír.

A XIX. század közepéről. A kegyes tanítórendi társház és gymnasium. Máramarossziget.

Sarkantyú (pár), kovácsolt vasból, hasonló a következő sarkantyúpárhoz, azzal a különbséggel, hogy a tarajtartó félkörben görbített. A taraj csipkézett és oldalain sugárszerűen bevésett. A sarkantyú finomabb mívű az előbbinél. Méretei: szélessége 8·3 ctm., a tarajtartó 5 ctm. hosszú, a taraj 2 ctm. átmérőjű. A XVIII. századból.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sarkantyú (pár), kovácsolt vasból, keskeny, féldomború egyenes szárral, kevéssé hajlított, fölfelé görbülő tarajtartóval és csipkézett tarajjal. A bal száron szíjtartó csatt van forgó karikával megerősítve. Méretei: 8·7 ctm. széles, a tarajtartó 6 ctm. hosszú, a taraj 2 ctm. átmérőjű. A XVIII. századból.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Sarkantyú (pár), kovácsolt vasból, hasonló az előbb leírt sarkantyú párhoz. A taraj félkörű csipkékkel ellátott. Méretei: 8 ctm. széles, a tarajtartó 5 ctm. hosszú, a taraj 15 mm. átmérőjű. A XIX. századból. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kengyel, sárgarézből öntve. A talpalló csipkézett kerek lap s alsó oldalán egészen síma. A szárak közti legnagyobb átmérő 11·5 ctm., a szárak magassága 13 ctm., a talpalló átmérője 8 ctm.
XVIII. század vége. Nyáry Jenő br.

Kengyel, sárgarézből. Hasonló a 6912. szám alattihoz. XVIII. század.
Szentmártoni Darnay Kálmán.

Nyereg, elől és hátul magasra kiemelkedő lefordított Λ alakú kávákkal, melyeknek csúcsa kovácsolt vasból készült és két végén fölfelé hajló erős akasztó horogban végződő pánttal van bevasalva. Ezen kívül a csúcsok előlapjára félhold alakú kovácsolt vaslap van szögezve, melyből vasgyűrű áll ki és belőle vaskarika lóg le. Az elő és hátsó káva mindkét oldalon alulról fenyődeszkák rászögezése által van összekötve s fölül durva zsákvászonnal behúzva. A nyereg éle vastag bőrrel van bevonva, s ennek szélei a farészekhez kalapált vasszögekkel vannak leszögezve. A nyereg alja erősen párnázott s e durva vászonpárnák szénával vannak kitömve. A szíjazat vastag nyers bőr, a csattok durván kovácsolt vasból készültek. A hét éves háború idejéből az Esterházy lovas ezred felszereléséből. — XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Nyeregváz, bükkfából, melynek kápája két végén fölfelé hajló horogban végződő kovácsolt vas pánttal van bevasalva. A szíjazat meglevő részei nyers bőrből vannak kivágva. A nyereg alatt egy durva vászonból készült nagy párna van alkalmazva, mely szalmával van kitömve. — A hét éves háború idejéből. — XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Fuvolatok, sárgarézből, hasonló a XXII. teremben leírthoz. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Huszár-tarsoly, piros szattyánbőrből, melynek táskája XVIII. századbeli, borító lapja azonban sárga szattyánból utólag lett újabban rá alkalmazva. — A táska felső szélén alkalmazott szíjtartó karikák vastag, húzott vassodronyból készültek.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Tölténytáska (2 drb), ívalakúlag hajló hossznégyszög alakban, fából 19 papirtöltény elhelyezésére, fekete bőrrel bevonva s ugyanilyen borító lappal. A derékra való felcsatoláshoz szíjazattal van ellátva. Hossza 22·5, magassága 7 ctm. — XVIII. század.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

Kengyelvas, mozgatható kettős szárral, áttörtmívű talppal.

A talp kerülék alakú, oldalain behajlított, közepén áttört kereszttel. A talp oldalain vonaldísztések láthatók. A belső szár felső része homorúra van kovácsolva és a külső szárhoz forgó szöggel erősítve.

A XVIII. századból.

A szíj egyszerű.

A talp nagy átmérője 11 ctm., kisebb átmérője 8 ctm., a belső kengyel 12 ctm., a külső 15 ctm. magas.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kengyel, bronzból öntve, melynek két szára a csipkézett kerülék alakú talpallóból lant alakban hajlik fölfelé s fölül közel összefutó és ismét kifelé görbülő hegyénél a szíjazat részére két egyenes tengely által köttetik össze. A talpalló alsó oldalán bordázott körökből kiemelkedő rozetta van kivésve.

A szárak közti legnagyobb átmérő 11·5 ctm., a szárak magassága 14 ctm., a talpalló átmérője 7·5 ctm.

XIX. század eleje. Nyáry Jenő br.

Sarkantyú (pár), kovácsolt vasból. Lapos szárakkal, a melyek végén négyszög alakú vak csatt van. A tarajtartó rövid, nagy csipkéjű tarajjal. Méretei: 10 ctm. széles, a tarajtartó 25 mm. hosszú, a taraj 15 mm. átmérővel bir. A XIX. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Okmányok, eredetiek, (8 drb bizonyítvány), melyek *báró Simonyi József* huszárezredesnek adományozott rendjelekről tanúskodnak. Valamennyi kézirat. — XIX. század első fele. Pretzner Karolin.

Okmányok, eredetiek, (26 drb és 1 kivonat), melyek *báró Simonyi József* huszárezredesnek a franczia seregekkel szemben 1796-tól 1815-ig tanúsított hőstetteit bizonyítják. — Valamennyi kézirat és egykorú.

Simonyi József született Nagy-Kállón 1777 február 18-án. Már 13 éves korában egy huszárezredhez állt be. A török és főleg a franczia háborúk alatt számtalan hőstettével tüntette ki magát úgy, hogy egész regeszerű alak lett. «*Simonyi Obester*», «*A legvitézebb huszár*» nevek alatt az egész ország emlékezetében él. Mint a Blankenstein huszárezred főhadnagya 1802-ben a Maria Terézia rendet kapta s mint ilyen Ferencz császár és király által Bécsben 1806 április 24-én birodalmi bárói rangra emeltetett. 1810-ben másod, 1812-ben első őrnagy, 1813-ban pedig ezredessé lőn. A tartósabb béke beálltával 1832 április 25-én a szolgálatból végleg kilépett. (Lásd *Nagy Iván*, «Magyarország családai». 10. kötet, 201. lap.)

Pretzner Karolin.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. XLVIII. TEREM.

7088.

Az isaszeghi csata (1849 április 6.) hadtörténelmi térképe. Szerkesztette *Breit József* m. kir. honvéd-százados. A térkép nagysága egy négyszögméter. A szerző vázlata alapján készítette a bécsi cs. és kir. katonai földrajzi intézet. A térkép magyarázó szövegét következőkben adjuk:

ELŐZMÉNYEK.

Az 1848. év küzdelmei a nemzet és Ausztria között keletkezett viszályt ki nem egyenlíthetvén, a függetlenségére és szabadságára féltékeny s azért életét és vérét áldozni kész magyar népből alakult hadsereg a következő év tavaszán újult erővel és lelkesedéssel fogott hozzá lélekemelő nagy feladatához: hazája felszabadításának nemes és magasztos munkájához.

Április elején a magyar fősereg *Görgey Arthur* parancsnoksága alatt, az alább közölt hadrend szerinti beosztással, a Klapka tábornok által kieszelt támadó hadműveleti terv szerint, a kisebb részszel, a VII. hadtesttel az ellenséget lekötni, az I., II. és III. hadtestből álló zömmel ellenben annak jobb szárnyát megkerülni volt hivatva.

Az osztrák fővezér, *Windischgrätz* herczeg, a magyarok támadásával szemben egyelőre jóformán megfigyelésre, majd midőn seregének részeit a támadó magyar osztagok április 2-án Hatvannál, 4-én pedig Tápió-Bicskénél visszaverték, már csak védekezésre volt kénytelen szorítkozni, mi czélból seregével április 6-án a Rákos-vonalon, a III. hadtesttel Gödöllőnél, az I-sővel Isaszeghnél foglalt állást. A II. hadtestet Windischgrätz azon téves hitben, hogy a magyar sereg zöme Vácz irányában Komárom felmentését czélozza, az előbb említett helységhez rendelte vissza. Alig foglalta el 6-án délelőtt 11 óra tájban az I. és III. hadtest Gödöllő-Isaszeghnél kijelölt állását, midőn híre érkezett, miszerint Aszódon át Gödöllő felé, kevéssel ezután pedig, hogy délkeleti irányból Isaszegh felé erős ellenséges oszlopok közelednek.

Görgey ugyanis azon föltételezés mellett, hogy az osztrák bal szárny Aszód-Baghnál áll, ápr. 6-ára akkép intézkedett, hogy a VII. hadtest Baghot támadja meg, míg a megkerülésre kirendelt főcsoportnál az I. hadtest (Klapka) Sülyről, Sápon át, a III. hadtest (Damjanich) pedig Szecsőről Kókán és a Király-erdőn át nyomuljon elő reggel 5 órától kezdve Isaszegh felé. A II. hadtest (Aulich) parancsot kapott, hogy általános tartalék gyanánt Tó-Almásról Dányra meneteljen.

A CSATA.

Gáspár, a nyert utasítás értelmében 6-ikán déltájban Baghra érve, azt az ellenségtől szabadon találta s így az napra kijelölt feladatát teljesítettnek vélvén, hadtestének zömével az említett helységnél megállapodott. Tovább Gödöllő felé csupán a *Kmety* hadosztály folytatta útját, mely a Windischgrätz által a Puszta-Besnyőtől északkeletre előrendelt *Lobkovitz* hadosztálylyal — néhány lovassági rohamot leszámítva — álló harczot folytatott.

Ezalatt a csatatér déli részén is kezdetét vette a harcz. A magyar I. és III. hadtest délután egy óra tájban a csataterven látható csoportosításban érkezett a *Gramont* és *Rastic* dandárok által megszállt Király-erdő déli, illetve keleti széle elé és az útjokban álló ellenséges csapatokat nagyobb nehézség nélkül az erdőn át Isaszegh felé nyomták vissza. Midőn azonban *Klapka* a *Zákó* dandárral a Király-erdő nyugati szélén kibukkant, *Jellacsics* a Rastics dandárnak átkelését a Rákoson biztosítandó, a *Schulzig* hadoszály két dandárát indította ellene. E támadást a *Zákó* dandár nem bírta ki s délután 3 óra tájban visszavettetvén, a mögötte álló *Bobich* dandárt is magával rántotta. Szerencsére ekkor már *Damjanich* is felfejlődött s Zákó támogatására a *Kiss Pál* dandárt rendelte ki, minek folytán *Jellacsics* a támadás folytatásával felhagyván, egész erejét Isaszeghre s az e mögött elterülő magaslatokra vonta vissza. Ekkor *Damjanich* a Rákosmenti malmok irányában támadásra indul, melylyel azonban csakhamar felhagyni kénytelen, miután támadó oszlopait a Gödöllőről a vadaskerten át a jobb oldalába irányított *Liechtenstein* hadosztály meglepően öldöklő golyózáporral árasztja el.

Ekkor érkezik be *Görgey* a csatatérre, a ki délután 2 óráig a tettek színhelyétől távol, Kókán időzött.

Azon hiszemben, hogy Gáspár erélyesen támad Gödöllő felé, a sereg főparancsnoka Damjanichot egyelőre halogató harczra utalta, és neki az északi erdőszél megtarthatása czéljából a II. hadtestnek, melyet a táborkar főnöke, *Bayer* alezredes, még idejekorán előre rendelt, *Mihály* dandárát rendelkezésére bocsátotta. Utóbb említett

hadtest fenmaradó részét az I. hadtesttel egyetemben *Görgey* a döntő támadás végrehajtására utasította. Még mielőtt azonban ezen támadó lökem érvényesülhetett volna, Windischgrätz az *Ottinger* lovas hadosztályt a *Kisslinger* lovas dandárral együtt, a nagyobbára lovasságból álló magyar közép megtámadására rendelte. Ámde Ottinger mégcsak átkelő félben volt a Rákoson, midőn *Nagy Sándor* ismételt rohamai és *Aulich* felfejlődött tüzérsége az osztrák lovasság további előnyomulásának és szándékolt lökeme érvényrejuthatásának gátat vetett.

Ezalatt Klapka és Aulich gyalogsága is tért nyert, és rövid harcz után az osztrákok által odahagyott égő Isaszeghet, majd a Rákos jobb partján elterülő magaslatokat is hatalmukba kerítették. *Jellacsics* ugyanis a döntő összecsapást be sem várva, már korábban elrendelte volt hadtestének visszavonulását Gödöllő felé, a hova csak este 9 órakor érkezett meg.

Liechtenstein Damjanichcsal szemben majdnem éjfélig megmaradt állásában, de reggelre előbb a vadaskerthez, majd onnan a többi seregrészekkel együtt Pest felé folytatta útját, a hol Windischgrätz összes erejét összpontosítani szándékozott. A magyarok közvetlen üldözésre nem igen gondoltak és a sereg csak 7-én, a délelőtt folyamán vonult be győzelemittasan Gödöllőre, a honnan másnap a Komárom felmentését czélzó további hadműveletekre útnak indult.

A magyarok ápr. 6-iki vesztesége 800—1000 ember, az osztrákok állítólag csak 600, magyar források szerint 1500 embert vesztettek.

HADREND.

Magyarok					
Hadosztály	Dandár	Állomány: zászlóalj	Állomány: lovas-század	Állomány: ágyú	Létszám
I. Hadtest. Klapka tábornok.					
1. Desewffy	Bobich őrnagy	3	1	8	9200 gyal., 1600 lovas, 800 tüzér, összesen 11,600 ember
	Dipold őrnagy	3	1	8	
2. Máriássy	Zákó őrnagy	2	1/2	4	
	Schultz őrnagy	2	1/2	4	
	Mesterházy ezredes	—	12	8	
	Tartalék tüzérség	—	—	8	
	Összesen	10	15	40	

Magyarok					
Hadosztály	Dandár	Állomány: zászlóalj	Állomány: lovas-század	Állomány: ágyú	Létszám
II. hadtest. Aulich tábornok.					
1. Szekulics ezredes	Mihály alezredes	3	$\frac{1}{2}$	8	8000 gy., 1000 lov., 800 tüzér, összesen 9800 ember
	Buttler gróf őrnagy	3	$\frac{1}{2}$	8	
2. Hertelendy ezredes	Collig őrnagy	$2\frac{3}{6}$	—	7	
	Mándy ezredes	—	6	7	
	Tartalék tüzérség	—	—	6	
	Összesen	$8\frac{1}{2}$	7	36	
III. hadtest. Damjanich tábornok.					
1. Wisocky ezredes	Leiningen gr. őrnagy	3	1	8	9200 gy., 2000 lov., 800 tüzér, összesen 12,000 ember
	Kiss Pál alezredes	4	1	8	
2. Nagy S. ezredes	Knezich ezredes	2	—	8	
	Kászonyi ezredes	—	13	8	
	Tartalék tüzérség	—	—	8	
	Összesen	9	15	40	
VII. hadtest. Görgey, később Gáspár ezredes.					
1. Gáspár ezr. később Kossuth őrn.	Horváth őrnagy	1	6	5	11,800 gyal., 2150 lovas, 1320 tüzér, összesen 15,300 ember
	Waldberg őrnagy	1	—	8	
	Petheő őrnagy	$1\frac{2}{6}$	—	5	
2. Kmety ezredes	Gergely őrnagy	2	—	7	
	Ujváry őrnagy	$1\frac{2}{6}$	4	8	
	Uechtritz őrnagy	2	2	6	
3. Pöltenberg ezredes	Kossuth őrnagy	2	2	7	
	Zámbély alezredes	2	4	7	
Főhadi szállás hadoszlopa Simon alezr.	Weissel alezredes	$1\frac{5}{6}$	—	6	
	Lipthay alezredes	$\frac{4}{6}$	—	7	
	Összesen	$15\frac{1}{6}$	18	66	
	Mindössze	$42\frac{4}{6}$	65	182	48700

Osztrákok					
Hadosztály	Dandár	Állomány			Létszám
		zászlóalj	lovas-század	ágyú	
I. hadtest. Jellačić báró, bán, altábornagy.					
Hartlieb altábornagy	Gramont vezérőrnagy	3	—	6	20,000 ember
	Rastič vezérőrnagy	4	—	6	
Schulzig altábornagy	Kleinberger vezérőrnagy	3	—	6	
	Dietrich vezérőrnagy	4	—	6	
Offinger vezérőrnagy	Sedelmayer ezredes	—	12	6	
	Sternberg ezredes	—	14	6	
	Hadtest tüzér-tartalék	—	—	33	
	Összesen	14	26	69	
II. hadtest. Wrbna gróf altábornagy.					
Csorich báró altábornagy	Wyss vezérőrnagy	4	—	6	17,000 ember
	Colloredo hg. vez.-őrnagy	4	—	6	
Schwarzenberg herczeg altábornagy	Schütte vezérőrnagy	3	—	6	
	Liebler vezérőrnagy	4	—	6	
	Bellegarde vezérőrnagy	—	15	6	
	Hadtest tüzér-tartalék	—	—	33	
	Összesen	15	15	63	
III. hadtest. Schlick gróf altábornagy.					
Lobkovitz herczeg altábornagy	Kriegern vezérőrnagy	4 1/3	—	6	11,000 ember
	Pergern vezérőrnagy	4	—	6	
Liechtenstein herczeg altábornagy	Fiedler vezérőrnagy	4	—	6	
	Parrot vezérőrnagy	—	15	6	
	Hadtest tüzér-tartalék	—	—	27	
	Összesen	12 1/3	15	51	
	Mindössze	41 1/3	56	183	48000

HASZNÁLT FORRÁSOK.

1. Gelich Rikhárd, Magyarország függetlenségi harcza 1848—49-ben.
2. Rüstow, Az 1848—49-iki magyar hadjárat története, fordította Vértesi Arnold.
3. Id. Görgey István, 1848 és 1849-ből.
4. Rónai Horváth Jenő, Az ujabbkori hadviselés történelme.

5. Horváth Mihály, Magyarország függetlenségi harczának története 1848 és 1849-ben.
6. Feldacten des k. u. k. Kriegs-Archivs.
7. Der Winterfeldzug in Ungarn (1848—49).
8. Görgey Arthur, Mein Leben und Wirken in Ungarn in den Jahren 1848—49.
9. Klapka Georg, Memoiren.
10. Klapka Georg, Aus meinen Erinnerungen.
11. Balleydier Alphonse, Histoire de la guerre de Hongrie au 1848—49.
12. Egykoru hirlapok, levelek és egyéb feljegyzések.

A történelmi főcsoport igazgatósága.

7111.

Kard, magyarosan görbülő, dömöczkölt pengével, melyen két oldalt széles vércsatorna fut le a csúcs felé. A kagylószerűen alakított széles hárító lap áttörtmívű lombvésetekkel ékesített s a markolat felé borulva, vége annak fejére van szögecselve. A czápabőrös markolat körben bordázott és a bordák közt hármasával alkalmazott sárgaréz sodronynyal van tagolva. (A markolat hátáról a vaspánt hiányzik.) A hárító lap tetején a markolatfőnél egy hosszú nyilás van a kardbojt beakasztására áttörve. A hüvely csíszolt, síma vas, karikás és füles két pánttal, a szíjazat részére. A hüvely alján tarajos koptató van alkalmazva. A penge hossza 84·5 ctm., szélessége 3 ctm. A pengében W. G ZAUBER fegyverkovács neve van beütve. Asbóth Lajos tábornoké volt, s a peredi ütközetben használta.

XIX. század. Szabadságharcz ideje. Asbóth János.

7122.

Rendjel. *Bem József* tábornok magyar katonai érdemrendjének csillagjelvénye ezüstből. Az egyes csillagsugarak apró gyöngyszemeket képeznek, a melyek mellett át vannak lyukasztva. Közepe tömör kört képez, a melynek széle két sorosan fogacsolt, belül pedig kör körösen finoman reczézett, s benne aranyozott ezüst babérkoszorúban, hármas halmon a koronás magyar kettős kereszt van megerősítve. A rendjel két kisebb és egy nagyobb kapcsoló tüvel van ellátva.

Átmérője a legnagyobb sugarak irányában: 9 ctm. — 1848/49

Bem József született Tarnowban, Galicziában 1795, meghalt Aleppóban, Sziriában 1850 decz. 16-án. Képeztetését a varsói katonai iskolában nyerte. Részt vett az 1812-iki nagy muszka hadjáratban, hol Danzig védelménél a becsületrend keresztjét kapta. Mint tüzértekintély végig küzdötte a lengyel szabadságharczot. Ennek bukása után Párisba menekült.

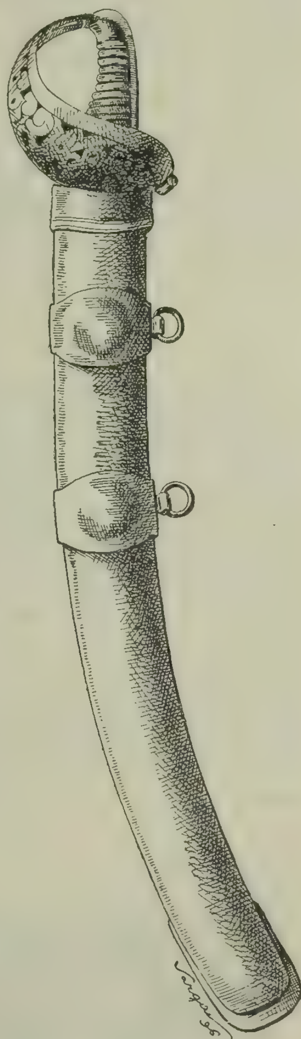
A magyar szabadságharcz kitörésekor Kossuthnak felajánlotta szolgálatait. Itt Erdély visszafoglalásának nehéz feladatával bizatott meg. Ott vívta a csúcsai és a piskii csatát, majd Medgyesnél legyőzi Puchert s bevonul Szebenbe és Brassóba. Időközben a vöröstoronyi szoroson át Erdélybe nyomultak az oroszok. Bem elébük sietett s Segesvár közelében Fejéregyháznál vívta ellenük julius 31-én a döntő harczot, melyben a túlnyomó erő a hőst legyőzte. Ezután még tovább harczolt, de miután ő is letenni volt kénytelen a fegyvert, Törökországba menekült. Itt mohamedánná lett s mint Amurat basa Aleppo kormányzójává neveztetett ki, hol elhunyt. (Lásd: *Czetz.* Memoiren über Bems Feldzug.)

Székely nemzeti múzeum, Sepsi-Szent-György.

7124.

Lovassági szablya, 6 ctm. széles, igen gyengén görbülő pengével, a melynek mindkét oldalán széles homorú vájat fut végig. Belső oldalán a koronából kinövő kétágú kereszt IN | HOC SIGNO VINCES felirattal, alatta pedig DEVS EXERCITVVM BELLA | TOR FORTISSIME | ESTO MECVM jelmondattal.

A külső oldalon szűz Mária, balján a gyermek Jézussal, jobbjában kormánypálczával, palástjában félhold és a magyar korona, alatta 1609 és négyzetben MARIA MATER DEI | PATRONA HUNGARIÆ | SVB TVVM PRESIDIVM | CONFVGIO. van bevésve. Markolata zsineggel körülcsavart s bőrrel bevont és kívül rézsodronynyal körülcsavart.

Kézvédője áttörtmívű s olyan, mint e század lovassági kardjainak kézvédői. Hüvelye vaspléhből készült s két hordkarikával bír, a melyek domború pántokkal vannak a hüvelyhez erősítve.

Hossza a 13 centiméteres markolattal együtt 91 ctm. Súlya hüvelyestül 2 kiló 200 gramm.

Damjanich János tábornok szolgálati kardja volt.

Magyar nemzeti múzeum.

7126.

Öv-szalag bojttal, vörös-fehér-zöld színben tagolva, selyemből. A két nagy bojt összenyomott hengerded fejében két oldalt a magyar koronás czímer van színes selyemmel hímezve. *Asbóth Lajos,* a II. hadtest parancsnokának öve volt 1849-ből. Asbóth János.

7127.

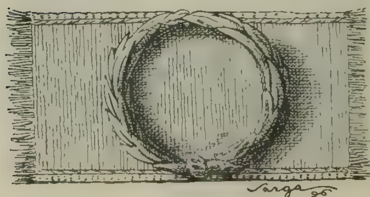
Tábori áldoztató, egy szabályos kör alakú, aranyozott sárgaréz lapból, melynek közepén az ostyák elhelyezésére négyszögű mélyedés van, felnyítható és kapocscsal lezárható ajtóval. A mellékelt irat szerint ezen áldoztatót *Joachimstadt Constantius* tábori lelkész használta 1848—1849-ben Isaszegnél, Szent-Tamásnál és Budavár ostrománál. *Joachimstadt* 1836—1848-ig a császári hadseregben a József-huszároknál szolgált, honnan 1848-ban a honvéd-táborhoz szökött át, *Kászonyi* ezredes csapatjához. Mint tábori lelkész részt vett az isaszegi és szent tamási ütközetekben, s itt meg is sebesült. Ott volt Budavár ostrománál is és Világosnál fogságba került, halálra itéltetett, de Haynautól kegyelmet nyert és félévi fogság után szabadon bocsáttatott. A tábori áldoztató átmérője 10·5 ctm., az ostyatartó mélyedés átmérője 5 ctm.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

7128.

Kard, osztrák vértes-tiszti; a foka felé gyengén görbülő széles pengével, melynek mindkét oldalán széles vércsatorna fut végig s ugyancsak mindkét oldalon az osztrák kétfejű sas van, fölötte a császári koronával bevésve. A markolat hat erős bordával alakított fából van, fekete síma bőrrel bevonva s a bordák közt vörösréz sodronyok hármasával átcsavarva. A markolat háta és feje aczélpánttal födött, a kézvédő, kagyló alakú széles kosár, mely lombvésetek közt ritkán át van törve. A markolatfejnél a kézvédő lapon a kardbojt részére egy hosszegyközény alakú nyilás van áttörve. A hüvely vasból van és rajta két keskeny, füles vaspántból a szíjazat részére vaskarikák lógnak le. A hüvely alján taréjos koptató van alkalmazva. A penge hossza 82 ctm., szélessége 4 ctm. Súlya: 1·800 gramm. XIX. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

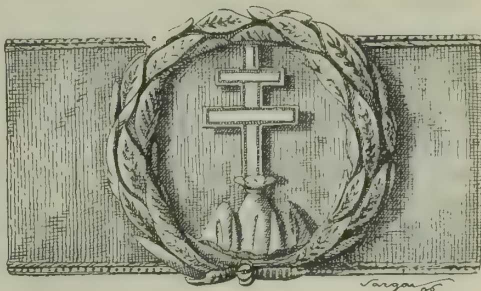

7150.

Vitézségi érdemrend, III. osztályú, Perczel-féle, ezüstből. Babérkoszorút ábrázol, alatta keskeny, két végén be nem szegett piros selyem

szalaggal. Átmérője 2·2 és 2·6 ctm., szalagja 5·2 ctm. hosszú, és 2·3 ctm. széles. 1848/49-ből. Magyar nemzeti múzeum.

7160.

Érdemrend, II. osztályú, ezüstből, babér-koszorúban, aranyozott kettős keresztet ábrázol s piros dupla selyemszalaggal van ellátva, a mely a koszorúra erősített kapcson van áthúzva. A szalag mindkét szélén gyengén csipkézett és beszegett. Átmérője: 4 ctm. és 3·5 ctm., szalagja 6·5 ctm. hosszú és 3 ctm. széles. — 1848—49. Magyar nemzeti múzeum.

7173.

Pisztoly (2 drb), nyolczszögletű vontcsővel, gyutacsos szerkezettel. *Simonyi József* báró huszárezredes tulajdonát képezték. Agya diófából van, melyen a foglalvány, sátorvas, tusaborító és töltővesszőgyűrűk sárgarézből valók. A töltővessző fából készült, körömvas nélküli és vastag vége szarúcsonttal van fejelve. A csövön egy mélyített körlapban domború alakban kivont kardot vágásra emelő lovas alak s alatta I C K betűk vannak kovácsbélyeg gyanánt beütve. A cső fölső lapján I. CHRISTOPH KUCHENREITER fegyverkovács neve vésett alapban ezüsttel van kiöntve. Ugyanezen név elkoptatott, bevésett betűkkel a lobbantyú-lapokon is előfordul. A cső hossza 25 ctm., a csőtorkolat átmérője 12 mm. XIX. század első fele.

Pretzner Karolin.

7182.

Érdemrend a szenttamási ütközet emlékére. Bronzból. Nyolcz homorú oldallal, s minden csúcsban kis gömböcskével. Az egyik oldalán négy ágú csillag, másik oldalán pontozott alapon babérkoszorúban *Szent* | *Tamás.* April 3-án | 1849. felirattal. Legnagyobb átmérője: 3·5 ctm.

1849 április 3-án Perczel Mór tábornok Bosznics és Stefanovics elsánczolt táborát Szent-Tamáson megtámadja. Perczel Miklós alezredest a főerővel Kis-Kér felől a hidfői sánczok ellen, Gál László ezredest pedig a ferencz-csatorna túlsó partján a városi erődítmény nyugati része ellen indítván. Reggeli 7 órakor mindkét részen ágyúzás kezdődik.

Perczel Miklós d. e. 10 órakor Földváry Sándor önkénteseivel a csatorna hidját szuronynyal elfoglaltatja s azon keresztül hatolván, az ellenség hátába kerül. Gál is a városba nyomul, honnan az ellenséget makacs utczai harcz után Becsére s a Római sánczokba kergeti. Ezután Perczel Szent-Tamást, melynek egész lakossága részt vett az ellenállásban, felgyújtatja a sánczfalat szétromboltatja, s zsákmányul 6 ágyút s temérdek fegyvert nyer. Veszteség magyar részről 200; az ellenség részéről mintegy 2000 holtakban és sebesültekben.

E csatában különösebben kitűnt honvédek feldíszítésére készíttetett érdemrendünk. (L.: *Szeremlei Samu* Magyarország krónikája az 1848/49. évi forradalom idejéből. Pest 1867. II. k. 94. lap.) Magának az érem készítésének érdekes története a következő: mindjárt a győzelem után következett napok egyikén Szegeden a kormánybiztosság magához hivatta *Kocsis János* aranyművest s ott Osztrovszky segédkormánybiztos arra szólította fel, hogy a szenttamási győzelem emlékére 6000 drb katonai érdemjelvény készítésére vállalkozzék. Harangérczből készítendők s azok a császári katonai érdemjelvényektől való különbség okáért se kereszt, se éremalakúak ne legyenek. Kocsis János a munkálat teljesítését darabonként 3 czüstgaras árban el is vállalta. Átvette az érczanyagot és munkájára 300 frt előleget kapott. A jelvényeket Kocsis mind maga készítette el, mert munkás nem volt kapható, azok mind a harcztéren voltak.

Időközben azonban a viszonyok megváltozván, a magyar kormány nem vehette többé át az érmeket s miután az osztrák csapatok Szegedre is bevonultak, elásta azokat. Sok faggatásnak és fenyegetésnek volt kitéve érettük, de nem fedezte fel rejtekhelyüket. Később azután a nyugalmasabb idők visszatértével kiásta az érmeket s Bognár Lajos kovács harangot öntött belőlük. Kocsis neje azonban a beolvasztás alkalmával, mintegy 25 darabot megmentett és elrejtette. Igy maradtak fenn ez érem csekély számú példányai. Perczel 1868-ban Szegeden levén, a tiszteletére adott lakomán, tisztelői által egy ily érdemjelvénynyel feldíszíttetett. (Lásd: *Reizner János.* A régi Szeged, I. k. Szeged. 1884. 223. lap.)

Szeged városi múzeum.

7189.

Pisztoly (2 drb), előrecsapó kovás szerkezettel, hengerded csöve hosszúkás czélgömbbel és irányzékkal ellátott s végig hullámosan étetett, a mi által dömöczkölt aczélnak látszik lenni. A cső középvonalában vékony borda húzódik egészen a czélgömbig, a lőporkamra felett pedig keleti stylű dísz és körben kufi betűkkel ابوبكر علي Ali, Abubekr neve van ezüsttel beverve. A cső belül finoman huzagolt. A diófa-ágyazat vésett és faragott díszítésű s végén szarúlemezzel borított. Sátorvasa fából faragott. Agya mérsékelten hajlott ezüstlemezzel ékített, nyakán pedig a Széchenyi-család mellékelt czímere van ezüstbe vésve és beverve. A cső hossza 26·5 ctm., űrátmérője 13 mm., az egész pisztoly hossza: 41 ctm.

E pisztolypár *Széchenyi István gróf* tulajdona volt.

Széchenyi Béla gróf.

7198.

Kard, gyalogsági tiszti (2 drb). Hátul a penge foka felé gyengén görbülő keresztvasa s a markolatfejbe beeresztett kézvédője egy

darab keskeny, lapos aczélból készült s a végénél gyengén előre görbülő markolatfeje és háta aczéllemezzel beszegett, mely a keresztvasnál egy széles aczélgyűrűvel van a markolathoz foglalva. A sűrűn gyűrűzött famarkolat fekete bőrrel van bevonva. A kardbojt-tartó összelapított vasgyűrű, a markolat fejénél a kézvédő vasba erősített füles szögből lóg le. Magyaros pengéje hegyéig szélesen csatornázott és foka a hegyétől egy negyedrészben két oldalt leszelt. Hüvelye egészen csiszolt vas és végén sarúvassal (csúsztató) van ellátva. A szíjazat részére a karikák pánt nélkül lógnak le. A penge hossza 85 ctm. XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

7203.

Szablya (3 drb.). Síma aczélpengével és hasonló hüvelylyel. A markolat gömbje síma aczél félgömb, fogantyúja fekete csont. Keresztvasa síma aczél, fekvő S-betű alakjában. A markolat gömbje a karzsinór befűzésére át van lyukasztva. Bányászhivatalnoki kardok. A jelen század elejéről. Hossza 98 ctm.

Az ambrasi várkastélyból. Ő cs. és ap. kir. Felsége.

7214.

Kossuth Lajos arczképe. (Sz. 1802 szept. 19-én, 1847-ben pestmegyei követ, 1848-ban pénzügyminister és kormányzó, megh. 1894. márcz. 20.)

Egész alak, ülve, hétnyolczad jobbra, Jobb felől elválasztott göndör haja fekete; szemöldöke, bajusza s leberetvált álla körüli szakála barna s szeme kék. Jobb kezével az asztalon lévő s «Magyarország»-ot ábrázoló térképre mutat, mely mellett globus áll s tollas kalapja fekszik; bal kezével pedig, melylyel a szék karfájára könyököl, kardjának markolatára nehezedik. Ingének gallérja lehajlott: nyakkendője rojtos; hasított újjú s rókaprémes mentéje, melynek bélése piros, sötét meggyszinű; atillája sötétzöld s pantallója szürke. Derekát zsinór-öv szorítja s kardkötője jobb vállán van átvetve. Jobbról sötétzöld függönyt veszünk észre. Alól balra: «N. M. Ittakovicz 1853.» olvasható.

Olajfestés vászonra, méretei 169·5 : 119·3 ctm.

Festette: Ittakovicz N. M. 1853.

E képre vonatkozólag Kossuth Lajos 1893. évi október 22-én kelt levelében ezeket írja: «Az ötvenes években ismeretségben és barátságos viszonyban voltam Londonban Ittakovicz lengyel menekülttel, a ki jeles festőművész volt s arczképfestéssel iparkodott kenyerét megkeresni; de ismeretségek hijában lévén, nehezen boldogulhatott. Történt azonban, hogy én, ki viszont felolvasásokkal kerestem családom élelmét, nem 1853-ban, hanem későbben meghívást kaptam Londonban egy

felolvasást tartani, — a tárgyra nem emlékszem, — Ittakovicznak az az ötlete támadt, hogy ez neki alkalmul szolgálhatna művészi tehetségét a közönséggel megismertetni: kért, engedjem meg, hogy arczképemet természet után lefesthesse s felolvasásom alkalmával a közönség szemléletére a gyűlés előtermében kiállíthassa, azzal kecsegtetvén magát, hogy ez neki javára válhatik. Nem gondoltam e derék művésztől e barátságos szolgálatot megtagadhatni; ültem neki, több izben óra hosszant; lefestett s arczképemet felolvasásomhoz az előteremben a közönség szemléletére kiállította. Világosan emlékszem, műve felől úgy a közönség, mint az illetékes szakértők is nagy elismeréssel nyilatkoztak s azt úgy hasonlat tekintetében tökéletesnek, mint szinezésileg is művészi becsűnek itélték.»

A magyar történelmi képcsarnok.

7219.

Zászló, hondvédségi, fehér damasztselyemből, mely ezüst csipkével van körül szegve s mind a négy szélén befelé álló és ezüst csipkével körített háromszögű váltakozó vörös és zöld olajfestésű lapokkal van díszítve. A zászló mezejében egyik oldalon a koronás magyar czímer, a másik oldalon karján a gyermek Jézust tartó szűzanya képe van olajban megfestve. A zászlórúd hengerded alakú, két nagy bordázottszélű gyűrűvel három részre osztva, melyek csavarmenetű véggel egymásba vannak csavarva. Az alsó és felső rész csigázóan körülfutó vörös-fehér-zöld festett csíkkal, a középső rúdrész hasonló színű egyenes csíkokkal díszített. A zászlórúdon kettes gömbből felnyúló széles lándzsa van, mely aranyozott fából van készítve. Az 1849 szabadságharczból. A négyszögű zászló mérete 109×112 ctm. A zászlólándzsa 20·5 ctm., a gombja 5·5 ctm., a zászlórúd hossza 291·5 ctm.

Asbóth János.

7221.

Nyeregtakaró, párduczbőrből, négyszög alakban szabva s a szögletek lekanyarítva. Alól vászonnal van béllelve s a széleken piros posztódísz van fölszegezve. A bélés alól körül vassodrony-kapcsok állanak ki, melyek segítségével a takaró a csótárhoz lekapcsoltatott. XIX. század.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

7225.

Olajfestmény. *Mészáros Lázár* (sz. 1796 febr. 20., hadügyminister 1848 április 7-től, megh. 1858 nov. 16.) mellképe. Feje elől kopasz; előre fésült haja, bajusza s szakála őszbevegyült. Atillája kék, aranyzsinóros. Balkezét a nyitott attilába dugja, jobbjában pedig iratot tart. Az aranyozott széles barokkstylű kerettel együtt 1 m. 35 ctm. magas és 1 m. 17 ctm. széles.

Magyar történelmi képcsarnok.

7227.

Olajfestmény. *Damjanich János* tábornok mellképe. Feje elől kopasz, nagy telt körszakála, szemöldöke fekete. Atillája kék, arany-zsinóros, derekán szolgálati öv. Vállain barna prémes dolmány, piros zsinórzattal. Mellén a II-ik osztályú vitézségi érdemrend. Jobbjában fehér tollú kalapját tartja, balját pedig széles kardjának markolatán nyugtatja. A háttérben felvonuló honvédcsapat fehér zászlóval.

A széles aranykerettel együtt 1 m. 76 ctm. magas és 1 m. 44 ctm. széles.

Damjanich János egyike az 1848/49-iki magyar szabadságharcz leghivebb s legvitézebb katonáinak. Született a bánsági határőrvidéken Stása községében 1804-ben. Szolgálatát a 61-ik cs. gyalogezredben kezdte meg, hol kapitányságig vitte. 1848-ban a magyar hadseregbe mint őrnagy lépett át. Vitézsége révén rohamosan emelkedett, úgy hogy 1849 elején már mint tábornok a 3-ik hadtest vezetését vette át. A legdöntőbb ütközetek szerencséjét az ő személyes hősi bátorságának lehetett köszönni, melylyel csapatait, különösen a vitéz veressapkásokat tudta lelkesíteni. Vakmerő szuronytámadásai csaknem páratlanul állanak a haditörténelemben. Többször megverte a fölkelő ráczokat. Híresebb diadalai az alibunári, lángendorfi, szolnoki, horti, hatvani, tápió-bicskei, isaszegi, váczi és különösen az április 19-én vívott nagysarlói ütközet, melyben a 20 ezer főből álló császári hadsereget heves szuronytámadással verte szét. Debreczenbe indulása előtt kocsizás közben lábát törte s azóta tevékenysége meg volt bénítva. Ilyen állapotában az aradi vár védelmét bizták reá, hol azután az általános kapitulátió folytán ő is kénytelen volt a várat feladni. Fogságra vettetett s halálra itéltetvén, október 6-án ugyancsak Aradon fölakasztatott.

Magyar történelmi képcsarnok.

7229.

Olajfestmény. *Görgey Arthur* mellképe (sz. 1818 január 30-án, 1849-ben főparancsnok). Feje elől kissé kopaszodó, rövid haja, szemöldöke, bajúsza és szakála szőke, szeme kék. Piros atillája arany-zsinóros, nyitott, bal kezét mellén a nyitott atilla alá dugja.

A kép fekete keretével együtt 94 ctm. magas és 75 ctm. széles.

Magyar történelmi képcsarnok.

7234.

Olajfestmény. Asbóth Lajos honvéd-tábornok, a II. hadtest parancsnokának mellképe, 1849 ből. A belső szélén aranynyal szegélyezett fekete kép, mérete 108+89 ctm. Asbóth János.

7236.

Olajfestmény, ábrázolja Budavár bevételét és Hentzi tábornok halálát. Az előtérben az ostromló honvédek csapata látható, a mint a várfalba tört résen, valamint a falon létrák segélyével a várba hatolnak, a melynek védserege már hátrálni kezd. A közép részén az

összetömörült osztrák csapat élén a tábornok, a ki golyótól találva összerogy és egyik tisztjének karjaiba hull.

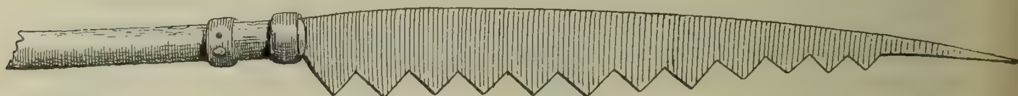
Aranyozott keretjével együtt 1 m. és 5 ctm. széles, 82 ctm. magas.

Budavár ostroma és bevétele a magyar szabadságharcz egyik legnagyobb jelentőségű haditénye.

Görgei tábornok Budavár lövetését 1849 május 4-én kezdi meg, 34 gyalog-zászlóaljal és 47 lovas századdal. Vele voltak Aulich, Nagy Sándor, Knezics és Kmety tábornokok. A várat Hentzi Henrik tábornok védelmezte, ki 1785 okt. 24-én Debreczenben született, s előbb a magyarok szolgálatában állott. Május 21-én véres harcz után sikerül a magyar honvéd-csapatoknak a várat bevenni, midőn is a védelmező császári csapatok vezére Hentzi tábornok elesik.

Magyar történelmi képcsarnok.

7246.

Népfölkelési kasza, fűrészfogú éllel, 175 ctm. hosszú rúdra erősítve. A megerősítés két vaskarika segélyével történt, a melyek a rúdhoz vannak szögelve. A kasza hossza 63 ctm. — 1848—49-ből.

Magyar nemzeti múzeum.

Tárlóban.

Okmány, Asbóth Sándor őrnagy és kormányzói vezér-segédnek a minisztertanácsi ülések előadó jegyzőjeül történt kinevezéséről. Kelt szám nélkül Pesten 1849. junius 14.; aláírva Kossuth Lajos kormányzó és Görgei Arthur hadügyminiszter. Asbóth János.

Okmány, *Asbóth Lajos* honvéd-tábornokká történt kinevezéséről, mely 13,072. szám alatt kelt Debreczenben 1849 junius 5-én. Aláírva *«a hadügyminiszter és fővezér Görgei sk.»*. Az okmányon Magyarország és társországainak czímerpecsétje, V. Ferdinánd Magyar, Dalmát, stb. országok királya 1848. körirattal. Asbóth János.

Okmány, Asbóth Lajos alezredesnek Debreczen város hadi parancsnokául történt kinevezéséről. A 178 számot viselő okmány kelt Debreczenben, 1849 január 5-én. Aláírva Mészáros Lázár hadügyminiszter. Asbóth János.

Okmány, Kossuth Lajos levele Asbóth Sándor alezredeshez, mely kelt Londonban 1859 junius 14-én s egy, ugyancsak Ujházyhoz írt levélnek másodlatát közölve, azon feltételekről számol be, melyek mellett Kossuth III. Napoleonnal szövetkezve, hajlandó leendett a magyar nemzetet függetlenségének kivívására újból fegyverbe szólítani. A levél 12 lapra terjed. Asbóth János.

Okmány. Elismerő okirat Asbóth ezredesnek a II. hadtest tiszti kara részéről. Kelt Guttán, 1849 junius 22-én, 37 aláírással.

Asbóth János.

Okmány, «A Magyar menekült hadsereg létszáma Dec. 14-éről 1849. Sumlán» czímmel. A két nagy ív- és egy boritékívben két sorban, Kossuth Lajos kormányzó és Bathányi (így) külügyminiszter, Mészáros Lázár és Perczel Mór altábornagyokkal kezdve 182 tiszti rangban levő, 55 őrmester, 60 tizedes, 145 közvitéz, — továbbá *Gróf Bathányi Kázmérnő* (így) — *Foknernő* és *Dembinszkinével* kezdve 44 nő és 7 gyermek van felsorolva. A névsort aláírta Kabós alezredes, láttamozta Kossuth Lajos kormányzó. Asbóth János.

Fegyvercsoportozatokban.

Zászlótartó szíj (2 drb), fekete bőrből, mely két oldalt és végén szíjfülekkel ellátott, veder alakú kis bőrtokot tart, mely a zászlórúd végének beillesztésére szolgált. XIX. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Csótár vörös posztóból, kettősen alkalmazott, széles aranypaszománttal körülszegve. A szögletekben babérágak közt magyar korona alatt F. II. — II. Ferencz császár monogrammja van domború aranyhímzéssel kivarrva. XIX. század eleje.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

Nyeregtakaró csótár, vörös posztóból, melynek széle vörös tagolatú, vastag ezüstzsinórral van körülszegve s azon belől a posztón egy keskenyebb és szélesebb ezüst paszomántszalag fut körül. A két csúcsban ezüst himzésű magyar korona alatt V. F. (V. Ferdinánd) monogramm domború ezüst himzéssel. A csótár vászonnal béllelt s közepén a nyeregkápa részére bőrrel szegett kivágással bír, két oldalt pedig a lábszárak helyénél széles fekete bőr van a csótárra varrva. (A csótár közepéből a vörös posztó legnagyobb része ki van vágva.)

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

RENAISSANCE-ÉPÜLET. LI. TEREM.

7489.

Szobor, mely Trenk-féle pandurokat ábrázol (2 drb), elefántcsontból faragva, fából faragott utánzott posztó-ruhában, vörös köpenynyel, hadi fölszereléssel, mely puskából, szablyából s ölébe dugott két pisztolyból áll. Fején szörmés kucsma, lábán bocskor. Az alakok magassága 32·5 ctm. XVIII. század.

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

7503.

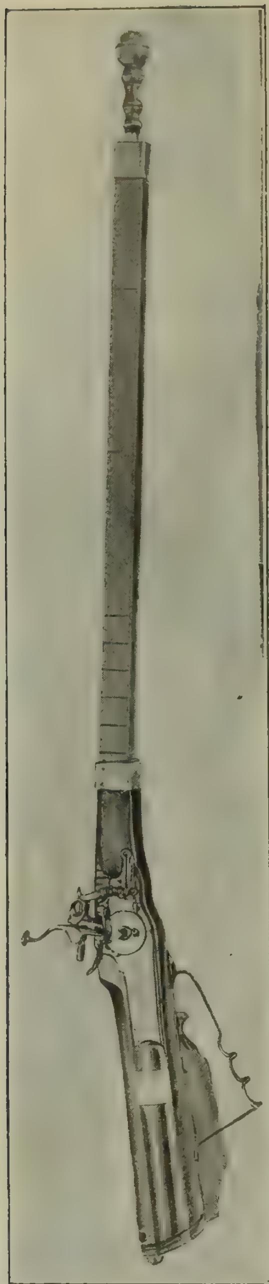
Szobor, mely kurucz közvitézeket ábrázol (4 drb). Elefántcsontból faragva, fából faragott, utánzott posztó-ruházattal és hadi fölszereléssel, mely puskából, szablyából és övébe akasztott két pisztolyból áll. Fején lecsüngő karimáju posztó kucsma és lábán bocskor van. Az alakok közűl kettő közvitézt, egy fuvolást és egy dobost oly fogyatkozott és rongyos ruházatban ábrázol, minőkben a történelmi följegyzések szerint a bujdosó kuruczok jártak. Az alakok magassága 31 és 33 ctm. közt váltakozik. A XVIII. századból.

A körmendi várkastélyból.

Batthyány-Strattmann Ödön hg.

7489 7503

VADÁSZATTÖRTÉNETI CSOPORT.

VII. terem. I. szekrény, 17. szám.

Orvvadász-puska, kereklakatos, hátracsapó szerkezettel.

A karabély nagyságú puska vont csöve egy négyszögletű rőf belsejében van elrejtve, mely rőf a puskaagyból kihúzható, hogy rajtakapás esetén a vadőr megtéveszthető legyen; a mennyiben a könnyű puskaagy a ruha alá is könnyen elrejthető volt.

A rőf végei sárgaréz pánttal vannak beszegve s a csőtorkolatnál egy leemelhető négyszögű réztok van ráhúzva, melyből négy gömbre esztergált fogantyú van rácsavarva.

A cső hossza 71·5 ctm., a csőtorkolat átmérője 8 mm. Súlya 2·170 gramm. XVII. század.

Legutoljára az 1809-iki insurrectió alkalmával volt használatban.

A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

VÁRAINK HADI FÖLSZERELÉSE

A XV—XIX. SZÁZADOKBAN.

A magyar hadi történelem legfényesebb tényei, leglélekemelőbb harczi jelenetei, váraink falai között folytak le. A világtörténelem összevéve alig mutatja fel annyi példáját a halált megvető ostromnak s az önfeláldozó hősi védelemnek, mint a mennyiről a magyar történelem emlékezik.

Innen van, hogy Szigetvár, Drégely, Eger és Buda nevének említésénél még ma is minden magyar szív földobog.

Őseink a honfoglalás idejében, a mai Magyarország területén már számos várat találtak, a melyeket azután elfoglalva, saját technikájuk szerint átalakítva ők is használatba vettek.

Anonymus szerint ilyenek voltak a következők: Ung, Zemplén, Bihar, Szatmár, Diósgyőr, Poroszló, Csömör, Nógrád, Nyitra, Várad (nem N.-Várad), Sempte, Galgócz, Trencsén, Bolondócz, Bán, Keve, Orsova, Vasvár, Belland, Borsova, Szamosujvár, Zágráb, Pozsega, Valkovár (Vukovár), Veszprém, Baranya, Alpár, Horom.

A honfoglalás alatt és közvetlen utána: Hímes-udvar, Komárom, Borsod, Szabolcs, Sárvár (Tasvára), Pata, Borsu (Bars), Csongrád, Zólyom és Szekcsőt építették. Már a vezérek korában épült: Csanád, Csákvár, Pest és Poroszló.

Hogy honfoglaló őseink az erődítéshez és az ostromhoz is értettek, több adatból tudjuk.

Kiew várát ostrom alá véve, lábtókat állítottak annak falaihoz. 924-ben Páviát és Cambrayt gyújtották föl tüzes nyilakkal. Augsburg 955-iki ostromához Guardanus szerint a magyarok különféle ostromló szerszámokat vittek magukkal. Később, 1052-ben, III. Henrik hadjáratának leirásánál nyerünk először értesítést Pozsony városáról, melynek erődeit a németek hadi gépekkel ostromolják.

Aba Sámuel 1044-ben, mikor III. Henrik elől a Rába mögé vonult, a folyó védelmére hajító és egyéb gépeket rendelt. Nándorfejérvár ostrománál Salamon nyolcz fatornyon, ugyanannyi faltörőn kivül egyéb gépeket is használt. *Herzfeldi Lambertus*, hat igen erős magyar várról tesz említést, melyet Salamon 1074-ben biztosítékul ad IV. Henriknek, azonban ezek neveit nem sorolja fel.

Régebben történészeinknél általában elterjedt vélemény volt, hogy hazánkban a tatárjárás előtt kőből épült várak nem voltak. Ujabb adataink ellene mondanak ennek. Oly vidékeken, hol kő nem volt, természetesen az akkori rosz közlekedési viszonyok között kénytelenek voltak a földsánczokhoz és fatornyok készítéséhez fordulni. A hol azonban a kő bőviben volt, ott abból építettek. Igy az óriási kiterjedésű zólyomi régibb vár teljesen kőből épült. Szent István alatt még a székesegyházak és monostorok is erődszerűleg épültek, hogy a lakosság szükség esetén értékesebb holmijával annak falai közé menekülhessen. Igy volt építve négy saroktoronynyal a székesfehérvári basilika és a pannonhalmi és garam-szentbenedeki kolostorok is.

Ez időtájt alakulnak meg a várispánságok mint védelmi körök is, midőn egy-egy kerületnek, a mai vármegyének magva gyanánt a várak jelöltetnek ki, vagy részben ily czélból ujak építtetnek. Ilyenek voltak már Szent István korában Esztergom, Visegrád, Komárom, Hont, Nyitra, Trencsén, Mosony, Győr, Karakó, Tolna, Bodrog, Valkovár, Kevi. Marosvár stb.

A bizanczi íróknál az 1125—1170-ig ellenünk vívott hadjáratok leirásánál, dunamelléki váraink közül Zeugmét és Horomot említik.

Midőn a tatárok 1241-ben betörtek Magyarországra s a királyi sereget Muhinál tönkre verve Pest alá értek, a pestiek lázasan kezdték kis városukat megerősíteni, sánczot hánytak, árkot ástak, vessző sövényt fontak. De munkájuk csak félig volt kész, mikor a tatárok már ott voltak. A magyarok, németek kilőtték nyilaikat, követ dobáltak reájuk, számszeríjjal és gépekkel, de mind hasztalan, harmadnapra bevették a várost és mindenkit lemészároltak. Hasonló sors érte Váradot, melynek székesegyháza várat képezett árokkal és fallal körülvéve s fatornyokkal ellátva. A magasabb szikla- és jobban erősített, kőből épült várak azonban mentek maradtak. Igy menekült Pozsony, Trencsén, Nyitra, Komárom és Esztergom fellegvára.

A tatárdulás tanulságain okulva, csakhamar számos új és erős vár keletkezik. Így a turóczi, a visegrádi, a szigligeti, a zágrábi és végül a budai.

Árpádkori váraink közül csak a tornai várból maradtak fenn régi részletek, melyek annak építési módját és beosztási rendszerét feltüntetik.

Ez már 1279-ben állott s beosztását illetőleg alsó és belső várból, valamint a fellegvárból, illetőleg donjonból (őrtorony) állott.

Nagy Lajos alatt a hadi viszonyok általános föllendülésével a várépítés és hadi technika is nagy haladást tett. 1346-ban Zára ostrománál Lajos király, tizenegy kőhajító gépet rendelt ki Zárából a favár alá s azokat kétezer magyar lovas és nyolczszáz zárai gyalogos őrizete alatt éjjel-nappal míveltette.

Általában olaszországi győzelmes hadjáratai, melyekben számos várat és várost vettek be a magyarok fényesen tanuskodnak arról, hogy ahhoz, miszerint az akkori hadi technika minden vívmányával megerősített olasz várakat bevegyék, megfelelő ostromgépekkel és eszközökkel kellett ellátva lenniök.

Az ország területén is mindent megtett, hogy mentül több használható vár építtessék. Így 1361-ben privilegialis oklevélben ad engedélyt bazini Sebös fiának, Jánosnak, hogy hűsége és szolgálatainak kitűnő érdemeiért, saját Hedervár nevű birtokán új várat építhessen, és pedig kívánsága szerint kőből, fából vagy bástyaszerkezettel.

Zsigmond király kiváló súlyt helyezett különösen a városok megerősítésére. Így tudjuk, hogy Eperjest falakkal és árkokkal vétette körül s a budai királyi várban is több bástyát és tornyot építtetett. A várak emelkedésével lépést tart hazánkban a tűzérség s a lövegtan fejlődése is. Már 1417-ben írja meg, rajzokkal kísérve, Nagyszebenben *Hasenwein János* a lövegek kezeléséről szóló tűzérségi könyvét és hogy általában a tűzérség már a XV. században mily magas fokon állott Magyarországon, csak azon egyetlen adatból is megítélhetjük, hogy az egykorú *Dukas* értesítése szerint *Orbán* nevű magyar mester volt az, a ki Mohammed szultán számára azt a világra szóló óriási ágyút öntötte, a mely 1453-ban Konstantinápoly falainak egy részét ledöntötte. A feljegyzések szerint az ágyú csövének átmérője 12 arasznyi volt és 600 fontos kőgolyókat dobált.

Pozsony városáról tudjuk, hogy már a XIV. században bőven el volt látva mindenféle lőszerekkel és egy gazdagon fölszerelt «Püxenhof»-nak nevezett fegyvertárral birt. 1434-ben a város számadáskönyvei három tűzmestert sorolnak fel, a kik hetenként három denár zsoldot kaptak. 1439-ben már több mozsár és ágyú vétele említtetik. 1440-ben pedig Pozsony városának már saját, minden szükséglettekkel fölszerelt ágyúöntődéje volt, a mikor is ott egy ágyuöntő mester 24 legénynyel dolgozott, a kik mozsarakat s vörös rézből ágyúgolyókat és *bombákat* öntöttek, 1442-ben pedig már *kartácsokat* is készíttetett a tanács. 1454-ben a város *Hunyady János* kormányzónak egy nagy *«Csóka»* nevű ágyút szállít keletre, melynek súlya rézben 1171 font volt s egy négymázsás másik ágyút.

Mátyás király alatt, a hadi viszonyok általános fejlődésével várrendszerünk és tűzérségünk is nagy haladást tesz. Erre mutatnak Mátyás híres várostromai. 1464-ben maga indúl Bosnyákországba, hol a bevehetetlennek tartott Jajczát elfoglalta, miután előbb a magyar lövegek annak falait teljesen összerombolták. 1475-ben, midőn a török ellen indúlt, oly nagy arányu ostromgépeket és ágyúkat készíttetett, hogy azok a pápai követ csodálatát keltik föl.

1476 január első napjaiban kezdte meg Szabács várának ostrommunkálatait, saját találmányú ostromgépeket alkalmazott, ágyúkkal és katonákkal rakott hajókat vonatott a vár árkába és február 15-én már bevette a várat.

1482-ben Frigyes császár elleni hadjárata közben Haimburgot ostromolva ágyui között oly óriási nagyok említtetnek, melyeknek egyikét, a «Varga» nevű mozsarat nyolczvan, folyton váltott ló húzta. Ugyanez évben 17 roppant ágyút küldött Budáról Pozsonyba.

És az ostromműveknek e magas színvonalra emelése kétségtelen Mátyás érdeme, mert hiszen tudjuk, hogy 1444-ben a várnai csatában a magyaroknak még kevés és kicsiny ágyúi voltak s először Belgrád 1456-iki ostrománál jutottak nagyobb mennyiségű török löveg birtokába. Ezeket még Mátyás is használta. A törökök szerették az óriási lövegeket. Tudjuk, hogy Mátyás halála után maradt hátra egy ilyen óriási török löveg Bécsben, mely szintén még Nándorfehérvárból kerűlt.

A várak védelmére és ostromára külön mérnökkart szervezett, melynek olyan híre volt, hogy az orosz nagyfejedelem kölcsön kért tőle ilyen mérnököket. Az ágyúk mellett még a régi, de tökéletesített egyéb ostromgépeket is használta. E mellett azonban ő szervezte nálunk először a könnyen mozgó tábori tűzérséget is.

Midőn 1468-ban Csehország ellen indul, ötven nagy ágyút visz magával. Tűzérségét mindig a városok műveltebb elemeiből sorozza, kik ezek állítása fejében minden más hadi szolgálattól mentve voltak.

A védművek hadi fölszerelését, a királyi hadak és várakon kívül magas fokra emelték még felsőmagyarországi és erdélyi városaink. Így Pozsony, Beszterczebánya, Bártfa, Eperjes, Nagyszombat, Sopron, Körmöczbánya, Nagy-Szeben és Brassó városok régi számadáskönyvei tanuskodnak róla, hogy már a XV. század elejétől kezdve mily sokat áldoztak védműveik fentartására s ágyúk öntésére.

Részletes leltárat XV. századbeli vagy korábbi váraink hadi fölszereléséről fájdalom nem birunk. Annak képét csak szórványos adatokból és töredékekből kell összeállítanunk.

1491-ből birunk a horvátországi velikai kisebb erőd felszereléséről egy jegyzéket, mely szerint egyéb apróság között abban egy nagy

ágyú, öt taraczk, öt strubnicza nevű várlöveg, három féltarack és 41 szakálas gátpuska, 21 kézi puska, 22 nyárs és hat számszeríj találtatott.

Most tárgyalt korszakunk végén s részben a XVI. század elején, nem ritkán még az őskori földvárak vagy a római castrumok alapzatain épülnek fel s részben újra végváraink Árva, Lengyelország és Szilézia felé, Dévény, Pozsony, Sopron, Moson, Ausztria ellenében; Németujvár Styria, Belgrád a törökkel, Tersat és Clissa pedig az adriai tengerrel szemben; így továbbá a volt rablóvárak: Vöröskő, Beczkó, Bolondócz; a királyi mulatóvárak, mint Vajda-Hunyad, Visegrád, Zólyom, Véghles, Tata, Tihany, Tátika, Csobáncz, Diós-Győr; folyamvölgyi váraink: Murány, Munkács, Torna, Vinna, Znio s végül sziklaváraink: Somoskő, Salgó, Zagyva, Buják, Fülek, Nógrád, Kékkő, Eger, Hollokó, Szanda, Revistye, Szászkő, Tihany, Sáros, Dédes, Kapi, Trencsén, Huszt, Kis-Sebes, Szarvaskő, Fraknó, Ghymes, Ajnácskő, Lietava, stb.

A magyarországi várak, építészeti styljök s erődítési rendszerök tekintetében, bátran mondhatjuk, hogy Európa valamennyi várstyljét kifejezésre juttatták. És ennek már fentebb okát adtuk, midőn kimutattuk hadtörténetünk fejlődésének főbb mozzanatait és ott említők, hogy a Kelet és Nyugot csaknem minden nemzetiségű hadi népe megfordul hazánk földjén. A középkori régi várak építői nálunk leginkább benczés papok; később olasz, majd német mesterek. Román stylű műemlékek ma már e nemben alig, csúcsíves azonban nagyobb számban maradt fenn. Hogy különben e stylek, mint építészeti kormeghatározó adatok várainkon oly ritkán mutathatók ki, annak oka főleg abban keresendő, hogy nincs építmény, mely annyi átépítésen és változtatáson menne keresztül, mint épen egy vár s különösen a mi váraink, melyek között egy sincs, a mely egy vagy több ostromot nem állott volna ki.[1]

Számszerinti adatokkal constatálható, hogy minden bárhol felfedezett vívmánya a várépitészetnek, hazánkban azonnal alkalmazásba jön. Itt alkalmazzák csaknem legelőször a futó és víziárkokat, a robbanó aknát, a rondellákat és az árkok előtt a glaciest. *Vauban* a lángeszű francz mérnök és későbbi marsall, alig találja fel a csillagsánczolás rendszerét, hazánkban már a XVII. század második felében alkalmazásban van.

A XVI. és XVII. században különben váraink építészeti berendezése nagyjából ugyanaz maradt, a mi a középkorban volt. A belső vagy felső várat, vagy a hol ez hegyen épült, az u. n. fellegvárat, rendszerint a külső vagy alsó vár, az ú. n. váralja vette körül. Ebben lakott a várjobbágyság, majd később a polgárság s a mesteremberek. A fellegvárban középen, mintegy az egésznek magvát képezve állott

az őrtorony, a donjon, mely a vár védőinek legutolsó menhelye volt. E mellett állott a várúr lakháza, a palota, s ebben vagy a donjonban a lovagterem, ezután jött a vártemplom vagy várkápolna, esetleg tisztek lakása s a legénység szobái és a lovak istállói, az élés-, fegyver- és lőszertár a bástyák casamatáiban. Az épületcsoportot bástyák, sarkaikon kiugró tornyokkal és rondellákkal fogták körül, melyeken ormozat s kisebb-nagyobb lőrések voltak az ágyúk, a puskák és nyilazás helyéül. Az egészet a földrajzi fekvéshez képest mély árok, sáncz vette körül a legtöbb esetben vízzel tele eresztve, melyen át felvonóhíd vezetett.

A váraljak vagy külső várak, a várjobbágyok s a vár részére dolgozó iparosokból alakultak, később azonban oly iparosokból is, a kik ott iparuk védelmét keresték. Itt tehát megfordítva volt a dolog, mint a városoknál, hol a polgárság, az ipar nem keresett más falak között védelmet, hanem városát maga vette körül falakkal. Az elsőre példák nálunk: Árva, Szepes, Znió, Sáros, Fraknó, Krasznahorka, Véghles és Boldogkőváralja, az utóbbiakra nézve pedig Pest, Eperjes, Lőcse, Kassa, Székesfehérvár, Pécs, stb.

Várainkat tehát már e korban, következőleg oszthatjuk fel: végvárak, egyéb királyi várak, erődített városok, erődített kastélyok és kolostorok.

Királyi mulató várak a XVII. század elején már nem voltak. Egymásután alakítják át Visegrádot épúgy, mint Diósgyőrt végházakká. Olygarcháink független várakkal szintén nem birtak többé, törvény levén, hogy minden vár a királyé, a hűségi esküt az ő kezébe letenni tartoztak, valamint csak a király adhatott újnak építésére is engedélyt, az 1514-ik évi 57-ik t.-cz. értelmében magának a vármegyének is.

Mihelyt pedig valamely erősség akár garázdálkodó birtokosa miatt, akár az által, hogy esetleg az ellenség kezébe kerülhetvén, az ott magát megfészkelheti s így veszélyessé válik, a király haladéktalanul elrendeli annak leromboltatását. Így tesz I. Ferdinand 1536-ban és 1548-ban, midőn is Szabadfalva, Gács, Ordó, Gyulaköz, Tasnád, Lónya, Némethi, Helmecz, Szécsény, Szithnya és Kávás várakat, melyek újabban királyi engedély nélkül épültek, a vármegyék által leromboltatni rendeli.

Végvárak alatt értjük ezen korszakban, különösen a Horvátországban s a török határon levő várainkat, e mellett azonban bent az ország belsejében is azon várakat, a melyek a török által elfoglalt részek határán, vagy közelében vannak, tehát a magyar birtoknak ott is véghatárán állanak, így például: Eger, Diósgyőr, Szendrő, Szolnok, Fülek szintén végházak és végvárak voltak, holott a három

első Borsodban, a negyedik az akkori Külső-Szolnok, Fülek pedig Nógrád vármegyében, tehát jóformán az ország közepén feküdt.

Felösmerve a végvárak rendszerének roppant fontosságát, törvényeink szakadatlanul élénken gondoskodnak róluk, már Ulászló alatt; II. Lajos alatt pedig száműzetéssel büntetik a végvárak elvesztőit, I. Ferdinánd alatt pedig rendeltetik, hogy az ország kapitánya egy másik kiküldöttel a végvárakat minden negyedévben megvizsgálja.

E korbeli legnevezetesebb várainknak különben hű rézmetszetű képeit birjuk *Orteliusnak* a XVII. század elején, 1603-ban megjelent művében.

Az építést és felszerelést illetőleg érdekes tudnunk, hogy Erdélyben Nagyszeben városát Ferdinand király erősítette meg, még pedig Bécs mintájára.

Már a Dózsa-féle lázadás után kimondatott, hogy minden megyének legalább egy központi várának kell lenni, s hogy különösen a végeken levő magánvárakat a tulajdonos jó karban tartozik tartani.

I. Ferdinánd 1554-ben rendeli, hogy a nemesség minden száz porta után köteles egy négyes fogatu kocsit adni a várak építésén dolgozó közmunkához.

A sánczok ásásához külön szervezett sánczmunkásokat használtak. Így a bányavárosokból Feider Péter kapitányuk felügyelete alatt 300 ilyen sánczmunkást rendelnek 1537-ben Győrbe, a kik naponkint tiz órát dolgozva egy hónapban 1029 forintba kerültek.

A határőrvidéken 1579-ben julius 13-án, Károly főherczeg egy róla Károlyvárosnak nevezett erőd alapfalait rakatván le, az alapzatba 900 török koponyát falaztatott be, hogy ez által is kifejezze azt, miszerint az a törökök ellen emeltetett.

A hadi felszerelést illetőleg érdekes adat, hogy I. Ferdinand alatt a legkitünőbb ágyú öt óra alatt 34 lövést volt képes tenni. Báthory István már magasabb fokra emelte különösen tábori tűzérségét s 1575-ben Békás Gáspár elleni hadjáratában már tüzes golyókat használt.

Csak mint érdekes adatot említjük föl, hogy a XVI. század elején a magyar származású Dürer Albert volt az első, a ki a várak erődítéséről rajzokkal is illusztrált könyvet írt.

Brechtel Joachim Ferenczről tudjuk, hogy az a tűzérségről írott s 1591-ben Nürnbergben megjelent munkáját a magyarországi várakban szerzett tapasztalatai alapján írta.

1597-ben Tata ostrománál *Pernstein János* tűzmester először használ petárdákat, melyek úgy a császári, mint a magyar sereg előtt nagy feltünést keltenek.

1601-ben *Smith János* egy jelző tüzi táviratozást talált föl,

melylyel a körülzárolt várak őrségét nagy távolságokból lehetett értesíteni. Ez égő fáklyák utján történt. Az eszmét, úgy látszik, még Polybiustól vette; maga az intézmény változott formában, de ma is megvan.

Csak szintén mint érdekességet említjük fel, hogy Selmeczbánya városának volt 1533-ban évszámmal egy ágyúja, melyen a következő fölirat volt: «*Die Stadt Schemnitz liss mich machen, wen ich tref, der thut nicht lachen*».

Egy a bécsi hadi tanácshoz 1577-ben intézett hivatalos jelentés alapján nehány nevezetesebb várunk fölszereléséről a következőkben értesülünk: *Szakmár* várában van Singerin 4, hozzávaló golyó 2448, Quartierschlange 7, hozzávaló golyó 2854, falkon 2, hozzávaló golyó 1376, Scharfetindell nevű várlöveg 1, hozzávaló golyó 543, Haubitz 10, hozzávaló golyó 444, mozsár 2, orgona löveg 14, gátpuska 404, kézi cső 130. Ez utóbbi két löveghez 50,636 golyó, lőpor 580 mázsa és 14 font.

Kassán van: quartauner nevű ágyú 3, golyó hozzá 1850, Singerin 7, golyó hozzá 1997, quartierschlange 3, golyó hozzá 50, falkon 8, golyó hozzá 764, orgona löveg két, mindenféle gátpuska 439, golyó hozzá 96,644, kézi lőfegyver 967, golyó hozzá 7721, lőpor 757 mázsa 28 font.

Egerben van: quartauner 1, golyó hozzá 391, Singerin 1, golyó hozzá 236, quartierschlange 6, golyó hozzá 965, falkonet 6, golyó hozzá 1950, falkon 14, golyó hozzá 6589, Scharfetindl 1, golyó hozzá 1138, haubitz 3, vasmozsár 1, golyó hozzá 3981, pisztoly 280, golyó hozzá 7030, ágynélküli puska 149, lőpor 100 tonna, stb.

És ez a felszerelés a XVII. században, a mint azt a folytonos török háborúk szükségessé teszik, lényegesen gyarapszik. Így a hg. Esterházy-család levéltárában levő s a végházak munitiójáról 1661-ben készült kimutatás szerint *Szatmárt* akkor már 31 külömböző ágyú és 318 mázsa lőpor, *Kassán* 16 ágyú és 172 mázsa lőpor van. Egy ugyancsak ezen levéltárban levő másik nagyérdekű kimutatásból pedig azt látjuk, hogy ugyanez időtájt Szatmártt a várőrség 200 huszár, 200 hajdú s 5 tűzérből, Kassán pedig 200 hajdú és 16 tűzérből állott. Mindössze a végvárakban 6031 ember állott rendelkezésre, kik között 175 tűzérmester volt.

Egyike volt a legjobban felszerelt magyar váraknak a XVII-ik század elején az ecsedi vár, melynek 1619 ben készült leltárából látjuk, hogy a különböző bástyákon 30 nagyobb löveg vagy ágyú, taraczk és mozsár állott a hozzávaló 7000 golyóval, továbbá 318 várpuska 35 ezer golyóval és 158 tonnában 223 mázsa lőpor.

A XVI. század közepe óta a Franczia-, Spanyol- és különösen Németországban mindinkább tökélesített tűzfegyverek minden neme alkalmazásra talál hazánkban, midőn mint már említettük volt,

a megújuló török harczokban Európa csaknem minden hadi népe megfordul harczmezőinken. Természetes, hogy ez a viszony várépítészetünket és tűzérségi technikánkat is nagy mértékben befolyásolja, a mennyiben úgy tábori, mint vártűzérségünk tűzmesterei között számos spanyol, franczia és még több németre akadunk, bár alig néhány évtized múlva a magyar öntőházak, Kassa, Tokaj, Sárospatak és Gyulafehérvárott szolgáltatják a legnagyobb ágyúkat. Nagyszeben, Brassó, Pozsony és több felsőmagyarországi városunk mint fentebb láttuk, már a XV. század óta birt öntőházakkal. Hogy pedig magyar mesterek is hírnévre tettek szert, elég ha csak a híres Orbán mestert, vagy Báthori Zsigmond ágyúöntőjét, az 1592-ben élt Hajmási Albertet, Rákóczy György magyar ágyúöntőit, a Buda 1686-iki ostrománál olyannyira kitűnt Tüzes Gábort, vagy legújabb korban a szabadságharcz Gábor Áronját említjük.

Maguk az ágyúk és fegyverek elnevezése is érdekes adatul kinálkozik a fentebb elmondottakra. Az ágyúöntő-mester a legtöbb esetben kiönti a maga nevét is az ágyún. Számos az idegen elnevezésű ágyú, az ostrom- és védelmi eszközök között híres a prágai szakálas, a tersényi (tescheni) puska, az orgonalöveg, a hátultöltő ágyúk és a nürnbergi tűzmű. E mellett azonban a tőzsgyökeres magyar kifejezések és műszavak is bőven fordulnak elő.

E tekintetben legtanulságosabb reánk nézve a tokaji várnak, melyet I. Rákóczy György erdélyi fejedelem szereltetett fel a maga öntődéiből, 1649-ben készült leltára.

Nagy érdeket kölcsönöz e leltárnak az, hogy a mellett, hogy a vár védelmi állapotáról s arról, hogy általában azon korban egy magyarországi vár miként volt fölszerelve, egy teljes képét nyújtja; az egyes ágyúknak is a legpontosabb fegyvertani és régészeti leírását adja. Ez úton ismerkedünk meg azok nevével, öntési idejével, nem ritkán öntőmesterükkel, tulajdonosukkal és azok czímerével.

Érdekesen látjuk kidomborodni azt a szokást, hogy az ágyúkra kiöntött alakok után az egyes ágyúkat a legkülönbözőbb állat nevén nevezik, sőt a mythologiából és ókori történelemből vett példák sem ritkák.

Így vannak itt: *Oroszlán, pelikán, sas, fülemile, ló, Marcus Curtius, Hircus, Fortuna, Tactus, Auditus;* sőt *Barát, Kis Baba, Angyal* stb. nevű ágyúk.

Az egyiken, mely 1597-ben öntetett, *Mauricius*, a másikon pedig, mely 1558-ban készült, *Francz Olomuczer* ágyúöntők eddig ismeretlen neveit fedezhetjük föl.

Az új ütegek *1645.* és *1646-ban* készültek s mindannyian *Rákóczy*

György nevével és czímerével vannak ellátva. A régiebbek közül találkozunk *Báthory Boldizsár* ágyújával 1590-ből, *Bocskay Istvánéval,* Miksa császáréval 1570-ből, *Rudolf* császáréval 1579-ből, *Frater Györgyével* 1545-ből, *Serédy Benedekével* 1554-ből, *Báthory Istvánéval* 1570-ből, *Perényi Péterével* 1540-ből és végül pelsőczi *Bebek Ferenczével* 1545-ből. Ez utóbbi ahhoz az üteghez tartozott, melynek oly szép története van a közel múltban is, s a mely az *Andrássyak* ősfészkét: *Krasznahorka* várát s jelenleg kiállításunkat díszíti.

Tokaj ezen egész felszerelésének általános képét nyerendő, lássuk néhány főbb hadi fölszerelési czikkét: Van 14 ágyú, négy falkonéta, hét taraczk, egy Kis Baba nevű löveg, egy mozsár, továbbá szakállas puska 208, muskatér 125 és Krompachi puska 9; mindezekhez pedig összesen 55,026 golyó, melyből ágyúgolyó 5945 drb. Van ezenkívül egy falkonéta, egy réz és egy vas taraczk, a melynek nincs golyóbisa.

Van készletben ágyúpor 48 mázsa, szakállas por két mázsa, gyujtópor két mázsa, tüzes szerszám 543 drb, eresztett salétrom tiz mázsa, kanócz három mázsa, szurkos koszorú 150, fekete szövétnek 214, ostromhoz való vászonzacskó 225, földhordó tekenő 174, talyiga 60, hajnalcsillag 9, paizs 5, kartács 44, vasas kopja 119, vasatlan 345, fegyverderék 52, sisak 38, halabárd 28, ágyúgolyóöntő forma 33 stb.

Általában a magyar várak felszerelése sokat köszön I. Rákóczy György fejedelemnek s ő volt az, a ki a magyar ágyúöntés művészetét Magyar- és Erdélyországban az eddig elért legmagasabb fokra emelte. Munkácsot, Tokajt, Regéczet, Szerencset, Kassát, Ónodot, Szatmárt és Sárospatakot egészen újra szereli föl, mely munkában neki Debreczeni Tamás jószágigazgatója és *Anthoni* nevű ágyúöntőmestere jár kezére. Ugyancsak ő alkalmazza később *Maxell Bertalan* ágyúmestert is, a ki leginkább a gyulafehérvári ágyúöntőházban dolgozott.

1645. és 1646-ban a fentebb már említett *Anthoni* nevű ágyúöntőmester Sárospatakon tiz nagy ágyút önt a fejedelem számára, melyhez 438 mázsa és 125 font réz használtatott fel. Magára az állvány és kerekek vasalására 220 mázsa vas ment fel. Az öntés nyolcz hónapig tartott s 47 lakatos, 16 ötvös, 80 kerekes és 84 ács dolgozott rajta. A tíz ágyú összesen 35.453 frt 99 denárba és így egy ágyú 3545 frt 29 és 9/10 denárba került.

Híresek voltak Rákóczy György «Seregbontó»-nak nevezett kis taraczkjai, de különösen nevezetes «Farkas» nevű, Nagyszeben 1660-iki ostrománál használt nagy ostromágyúja, a melyet nyolczvan pár ökör vontatott s a melyről egykorú följegyzés mondja, hogy «kevés párja volt az egész keresztény világon».

És ez adatok, valamint a fenmaradt emlékek pontos vizsgálata

kétségtelenné teszi azt is, hogy a XVI. és XVII. században egy külön *magyar mintáju ágyúfaj létezett,* mely csavaros formára volt öntve. (Lásd egy ilyennek mintáját a 658-ik lapon.)

1651-ben a János király elleni hadrakészülés közben Ferdinánd fejt ki lázas tevékenységet hadikészleteinek s különösen ágyúinak gyarapításában. Így augusztus 24-éről két rendeletet is bocsájt a magyar udvari kamarához, melyekben elrendeli, hogy új ágyúk öntésére ezer mázsa rezet és 350 mázsa ónt szállíttasson azonnal hajón Győrből Bécsbe és hogy a taksás városoktól hajtasson be négyezer forintot és azt adja Lewen Leonard öntőmester költségeire.

Az újabb korban a haditechnika általános fejlődésével a várépítészet és tűzérségi technika is igen megváltozik. *Montecuccoli* hadművében azt tartja, hogy csak olyan helyeket kell megerősíteni, illetőleg ott várakat építeni, melyeket az ellenség el nem kerülhet. A XVIII. század elején a várépítészet, erődítészet és tűzérségünk újabb föllendülése következik be a Rákóczy-féle fölkelés következtében.

Rákóczy tűzérségének, beleértve a tábori és vártűzérséget is, főinspektorává Szandai *Sréter Jánost* tette. Magok a tűzércsapattestek előbb *Le Maire,* azután több évig *De la Mothe;* végre 1709-től, *De Riviére* kitűnő szakképzettségű franczia tisztek parancsnoksága alatt állottak, kik XIV. Lajos franczia király hadseregéből vezényeltettek, több mérnökkari tiszttel együtt Rákóczy mellé. Kiemelendő közülök különösen Riviére, a ki a híres Va-uban maréchalnak volt egykor segédtisztje.

Öntő- és szerelő-műhelyeket állítottak fel Beszterczebányán, Munkácson és Érsekújvártt. 1707-ben említtetnek még *Barsonville, Rottenstein Ferencz, Ádámy Jakab, Török János, továbbá Lambeck és Le Brun* kapitányok, mindannyian jeles tűzérek és aknászok.

1708-ból bírjuk De la Mothe tűzérdandárnoknak egy kimutatását, mely szerint a Rákóczy pattantyúsainak (tűzéreinek) összes száma 579 főre rúgott. Ezek közül 189 tábori tűzér volt, a többiek pedig a várakba voltak szétosztva. Így például: Érsekújvártt 88, Kassán 84, Munkácson 32, Egerben 30 tűzér volt stb.

Érsekújvár erődítményeit De Riviére alakította át, ellátva azt szabályos, hatszög bástyázattal, kapui előtt két «huszárvárral» (ravelin), több contrescarppal, egy előre tólt védművel és több sánczczal. Több külföldi egykorú szakmunka, mint a hatszögü erődök mintáját hozza fel.

Kassa is elsőrangu erősséggé alakíttatott át, úgy hogy bástyáin nem kevesebb mint 125 ágyú volt 1708-ban elhelyezve.

Általában az utóbbi századokban a hadi élet főbb mozzanatai nem sík csatákban, mint inkább jórészt a végvárak falai alatt foly-

tak le, ezért magasztalja *Balassa Bálint* egyik költeményében oly annyira a végek vitézi életét, mondván:

«Vitézek mi lehet
E széles föld alatt
Szebb dolog a végeknél?
. . . .
Véres zászlók alatt
Lobogós kopiát,
Vitézek ott viselik;
Roppant sereg előtt,
Távol a sík mezőt
Széllyel nyargalják, nézik.
A párdutz kápákkal,
Fényes sisakokkal,
Forgókkal szép mindenik.»

Váraink hadi felszerelését szintén történethű keretben óhajtván bemutatni, egy a XVI. században várépítészetünkben dívott kerek bástyából kiindúlva, egy szögletes és egy gömbölyű tornyot és ezek között hadi ormozattal ellátott bástyákat építettünk, úgy hogy a történelmi főcsoport épületeit a tó felül körülvevő 105 méter hosszú s ágyúkkal megrakott védműben egy XVI. századbeli magyar vár hű képét nyujtottuk:

A mozsarakat és apróbb lövegeket a vajdahunyadi vár két udvarán helyeztük el, hol egyszersmind a kép igazabbá és élénkebbé tételére két hadi zsákmányt képező török sátort is állítottunk fel.

És ezzel bemutattuk mindazon emlékeinket, a melyek hadi életünknek tíz századon át való dicsőségteljes fejlődését a maga megkapó valóságában tárják elénk.

De e sok, sok vérrel áztatott fegyveren kívül hadtörténetünk multjából még sok tanuság s egész egy sor lélekemelő legenda is szállott reánk: A székelyek fenséges regéje azt tartja a végső hun harczokban elesett hős Csabáról, hogy meg fog jelenni mindannyiszor, ha a nemzet nagy, végveszélyben leend, lejön seregével a csillagos hadak útján megmenteni nemzetét, vagy mint Szt-Lászlóról szól a legenda, hogy valahányszor veszély éri a nemzetet, felkél sírjából s nyargalva lobogtatva a zászlót a hadak előtt, győzelemre segíti népét.

És ez csakugyan úgy is van, ha veszély éri a nemzetet, a rég lepihent elődök szelleme mindannyiszor feltámad és vezérli az unokák nemzetvédő karjait, nem a regék síri lovagjának alakjában, de mint a magyar vitézség soha el nem múló, örökön visszatérő szelleme.

Irodalom: Rakovszky István. Adalékok a magyar ágyúk történetéhez. (Századok 1875). *Kápolnay István.* A magyar várak a XVI. és XVII. században.

(Ludovika Akadémia közlönye 1874. évf.) *Bárczay Oszkár.* A hadügy fejlődésének története. II. k. *Dr. Szendrei János.* A velikai vár felszerelésének jegyzéke 1491-ben. (Hadtörténelmi közlemények 1891. évf.) *Ipolyi Arnold.* Kisebb munkái 3. k. A magyar hadtörténelem tanulmánya. 1887. *Pauler Gyula.* A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest, 1893. 8. r. I. II. k. *Hermann Meynert.* Das Kriegswesen der Ungarn. Wien. 1876. *Pór Antal.* Nagy Lajos. (Tört. Életr.) Budapest, 1892. *Fraknói Vilmos.* Hunyadi Mátyás király. Budapest, 1890. (Tört. Életr.) *Pesty Frigyes.* A várispánságok története. *Dr Czobor Béla.* Magyarország középkori várai. Budapest, 1878. «*Történelmi Tár*» és a «*Századok*», a magyar történelmi társulat kiadványainak számos idevágó czikke. *Dr. Szendrei János.* Tokaj várának hadi fölszerelése a XVII. században és párhuzam négy magyar vár hadi fölszerelése között a XVI. és XVII. században. (Ludovika Akadémia közlönye. 1888., 1892. évfolyamok. *Dr. Fejérpataky László.* Magyarországi városok régi számadáskönyvei. Budapest, 1885. *Dr. Thallóczy Lajos.* Magyar ágyú a XVI. századból. Arch. Ért. 1880. évf. *Archiv* des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. Hermannstadt, 1850. *Dr. Szendrei János.* Az ecsedi vár 1619-ben. Váraink rendszere és fölszerelése a XVI. és XVII. században. (Hadtörténelmi Közlemények. 1888., 1890. és 1891. évfolyamaiban.) *Geöcze István.* A tűzérségi és hadiszerállomány Magyarországon 1577-ben. Hadtört. Közl. 1894. *Dr. Merényi Lajos.* A felső magyarországi végházak munitioja 1661-ben. Hadtört. Közl. 1895. *Szilágyi Sándor.* Adalék két tűzérszertár történetéhez I. Rákóczy György idejében. Hadtört. Közl. 1888. *Dr. Szendrei János.* A sárospataki és gyulafehérvári ágyúöntőházak a XVII. században I. Rákóczy György idejében. Hadtört. Közl. 1891. évf. I. Rákóczy György és Bánfy Dénes ágyúi. *Századok.* 1875. évf. 347. lap. *Thaly Kálmán.* Adalékok II. Rákóczy Ferencz tűzérsége történetéhez. Hadtört. Közl. 1888. évf. Az egri vár ágyúi és lőszerei. Századok 1872. évf.

A bástyák és várudvar látképe.

A BÁSTYÁKON ÉS VÁRUDVARON.

8599.

Gátpuska-cső, irányzékkal és fogó karikával. A cső eleje hengeres, alsó vége nyolczoldalú, egyik lapján a puskaműves bélyegével. A bélyeg áll egy sziv alakú paizsból, benne három golyóval. A cső alsó része 23 ctm. hosszaságban fölrepedt és laposra szétterült.

Hossza: 1·01 m., a kaliber: 20 mm. A XVII. századból.

Szent-Antalról. Fülöp Szász Coburg-góthai herczeg Ő Fensége.

8601.

Várpuska-cső, szakállas, vasból, kanóczos szerkezethez, lapos, lobbantó serpenyővel, melynek födele hiányzik. A nehéz vascsövön a lőporkamra fölött az irányzékból két kis vasnyújtvány van meg, a cső alsó részén pedig az ágyhoz való lefoglaláshoz két vas fül áll ki. A cső elején két lyukkal átütött, erős vas szakáll van alkalmazva s a hátulsó végén egy csavarmenettel ellátott vas dugó zárja be a nyilást. A cső hossza 94·5 ctm., a csőűr átmérője 22 mm. Súlya: 9·300 gr. (Lelhely: Kaposvár, Somogymegye.) XV. század.

Szentmártoni Darnay Kálmán.

8605.

Sugár-ágyu, hátultöltő, vasból. Elül síma, hengeres, hátul nyolcz oldalú czélgömbbel és irányzékkal ellátott csővel. A cső szájánál öt magasan kiálló domború gyűrű van. A középső gyűrűből emelkedik ki a gömbös czélgömb. A cső hátsó részén, a gyujtó-lyuk fölött, 16 ↓ 35 évszám és nehány vonalból álló virág alakú díszítés van bevésve. A díszítés fölött: CHRISTOV, egy négyszirmú virág, C, egy hatágú csillag, A, ismét egy négyszirmú virág és ASCHBEK név van bevésve. Az irányzék trapéz alakú lemez. A töltény-űr a cső alatt elhelyezett, hasáb alakú tartóban levő kecskebakhoz hasonló emeltyű-szerkezettel föltolható négy oldalú, belül hengeres üregű aczélhasábbal zárható el.

A töltő-űr fölső nyilását eredetileg szintén el lehetett zárni, a zárólemez azonban most hiányzik, csupán a forgó csattja és a bal oldallapon a letörött végű kapocs van meg belőle. A nyilás szabálytalan négyzet alakú, a melynek egy-egy oldala 3 ctm. hosszú.

A tűzkamra átmérője 3 ctm. A cső hossza 2·605 m. A cső alsó lapján, a végétől 23 ctm.-re, négyszögalakú anyacsavar van, a melybe a 25 ctm. hosszú forgattyúval ellátott emelőcsavar illeszkedik. A csavar az ágyútalpak között van megerősítve.

A cső végétől 86 ctm.-re van a csövet tartó forgó-henger, a melyeknek fedő lapjai rozettaszerűleg díszítettek. E két forgó-

hengert a csuklón járó vaslemezzel lehet lezárni. A lezárás az egész talpon keresztül menő gömbös végű csavarok segélyével történik.

A keskeny ágyutalpak végig megvasaltak s oldalaikon vaslemezes díszítéssel bírnak. A talpak alján van a rugó-kapocscsal lezárható töltényrekesz, a melynek méretei a következők: 25 ctm. széles, 32 ctm. hosszú, 9 ctm. mély A vékony talpú kerekek 76 ctm. átmérővel és 8 küllővel bírnak. A cső súlya: 15·700 gramm.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

8608.

Sugár-ágyu, bronzból. Ugynevezett «Kis taraczk». Hasonló a 8614. szám alatt leírt ágyúhoz. A cső hátsó lapján stilizált delfinfogantyú van. Az egy ctm. nagy gyujtólyuk előtt két kiemelkedő szalaggyűrű díszíti, a lyuk két oldalán pedig egy-egy erős, 1 ctm.

magas fül van, a melyhez a gyujtólyuk fedője volt eredetileg erősítve. A lyuk fölött domború gyűrű, akanthuslevél-díszszel látható, a mely után dombormívű czímerpaizs és egy renaissance mívű négyszögű keret — mindkettő fölirás nélkül — díszíti a csövet. A cső közepén két kis stilizált delfin-fül. E fölött egy fiait saját vérével tápláló pelikán, továbbá egy renaissance stilű keret ékesítik az ágyú csövét. A cső vége gyűrűs, akanthuslevél és angyalfőkkel díszített.

Hasonló díszítésű, de nagyobb ágyúk az *A. Essenwein:* «Quellen zur Geschichte der Feuerwaffen, herausgegeben vom germanischem Museum, Leipzig, 1872.» folio műnek a CXX—CXXI. számú tábláin V. Károly császár idejéből vannak kiadva.

Az ágyú talpa vaslemez díszítéssel és alsó végében egy tölténytartó fedéllel van ellátva. A tölténytartó maga hiányzik. A kerekek és az ágyú talpának vasalása vörösre festett. Az ágyútalp oldalain egy-egy czímer van kifestve. A baloldali czímer áll négy mezőre osztott paizsból. A főpaizs közepén szívpaizsban sárga és fekete mezőben ágaskodó fekete oroszlán képe látható. A két gerenda által felosztott paizsnak két átellenes mezeje fekete, kettő pedig narancssárga, a melyekben — az alsó és fölső részben — két szemben fekvő csúcsszögben egy-egy oroszlánfejet látunk, a másik, két szemben fekvő

csúcsszögben pedig egy-egy stilizált liliom rajza van. A talp jobb oldalán levő czímerpaizs mezejében vörös mezőben fehér, kéttornyú bástyafalat látunk. A talp ezen oldalán ritkasörtéjű csőtisztító van két szíjon fölakasztva. A 10 küllős kerék 95 ctm. átmérővel bir. A csőűr átmérője 3 ctm., hossza 96·5 ctm. A cső súlya: 26·500 gramm. A XVI. század közepéről.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

8611.

Csatabunkó (két drb), fenyőfából, nagy bunkóval, durván kifaragva, melyben körül négyszögű és tompa csúcsban végződő vastüske, valószínűleg nyílhegyek vannak befúrva. A bunkó csúcsából szintén hasonló vastüske emelkedik ki. Az egyik kiesett vastüskének a fába vert vége belől üres, kovácsolt vas, melybe eredetileg a nyílszár volt bedugva. A durván faragott, két kézre való nagyobbik csatabunkó hossza a nyéllel együtt 160 ctm., súlya: 2·200 gramm. XV. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

8612.

Sugárágyú bronzból, fokozatosan vékonyodó gyűrűk által tagolt, irányzékkal és czélgömbbel ellátott csővel, a melynek közepén két ékesen kidolgozott stilizált delfinfül, a végén pedig három összefonódó delfin által képezett hosszú fogantyú van.

A delfin fülek alatt a koronás birodalmi sas mellén a magyar czímer, a sas lábain átfekvő szalagon: C. VI. R. I. S. A. betűk láthatók.

A perem-gyűrűn, — a melynek közepe lemetszett és hasábalakú irányzéktolókával ellátott az ágyúöntő hiányos neve, az öntés éve és helye olvasható: GOSS MICH | ANTONI ZE[CHENTER] ST:G: IN OFEN ANNO 1731.

A delfin fülek felett a barokkstilű keretben a következő felirat van: WIRICH PHILIP | LORENZ G: V: H·VON V: ZV | DAVN RITER DES GVLD · VELVS R: K: M: GEMR: RAT | GRAL: VELDMARSL: O.LANI | V· HAVSZEIGMAY: O: VB REIN. | REG: ZV FVSSTAT | GVA · O: V: COMENT: | IN WIENN.

E felirat fölött barokkstilű keret domború alakja diszíti a csövet, a melynek elejét a széles perem alatt nagy stilizált akanthuszlevelekből alkotott koszorú övedzi. A csőür átmérője 7.8 ctm., átmérője a peremmel együtt 15 ctm., hossza 1·98 m. A csőnyilás felett a peremen C:0·40:8̶ számok vannak bevésve.

A berlini királyi porosz hadszertár.

8613.

Ágyú, franczia síma csővel, amelynek eleje kissé kiszélesedik. A cső hátsó részének peremét két szélesebb lapos gyűrű képezi, a melyek között e felirat GOSS MICH FRANZ WVCHERER IN WIENN 1747, van bevésve, a 7 mm. átmérőjű gyújtó-lyuk egy gyűrűben van. A fogantyúja ékalakú csapot képez, amelylyel az ágyút egy-egy karú emeltyűs, úgynevezett *bak* segélyével felemelni lehet. A forgó tengelyeket leszorító vaslemez vésett díszítésű. Az ágyú talpa, 1·40 m. hosszú, 18 ctm. széles, 3·5 ctm. vastag.

A tíz küllős kerek 73 ctm. átmérővel bír.

A cső hossza 78 ctm., űrátmérője 5·4 ctm.

A kismartoni kastélyból. Esterházy Pál hg.

8614.

Ágyú, hírlövő (Falkonet). Kis taraczk, bronzból, díszes kiállításban. Az ágyú fenéklapján egy kétszarvú, hegyes szakálú torzkép van, a mely fölött az ágyúcső karimáján két 1 ctm. széles szalag emelkedik ki. A gyujtó-lyúk fölött koszorúban czímer látható. Ezen czímer fölött két stilizált delfint ábrázoló fogó, a fogókon fölül három kiemelkedő gyűrű után hét ctm. hosszú mezőn homorú karikadísz van kiöntve. Hasonló díszítés van a cső végén is. E két díszítés között egy négyzetben a következő felírás olvasható:

JOSEPH : STYCZL : RO | KAY MT : MUSTER : SO | HREIBER VND : COM : | MISSARI : IN : HVNGE | RN | FRANCZ : OLMUZER GVSS : MICH 1576. | . A cső végét több magasan kiemelkedő gyűrű díszíti.

A cső hossza 79 cm.; űrátmérője: 33 mm. Az ágyú talpa 1·22 m. hosszú, 3 ctm. vastag, 22 ctm. széles fából készült. A csövet tartó forgó henger két 31 ctm. hosszú, 5 mm. vastag vaslemez segítségével, mind két oldalon három-három lánczos ékkel, van a talphoz zárva.

A kerekek talpa 5 ctm. széles. A cső súlya: 23·600 gramm.

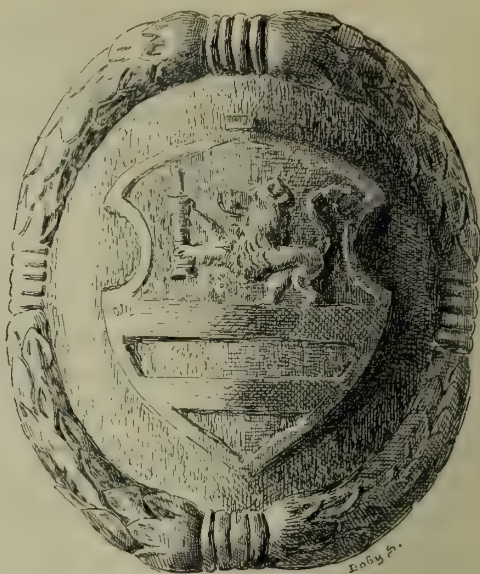
A XVI. század második feléből.

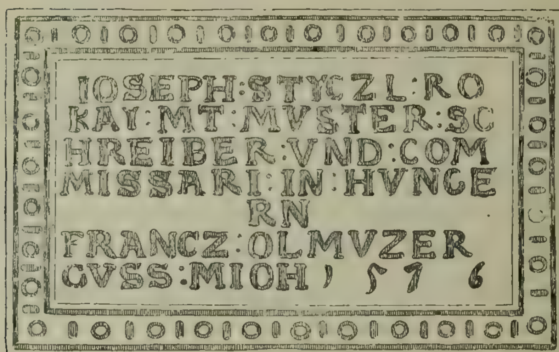
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

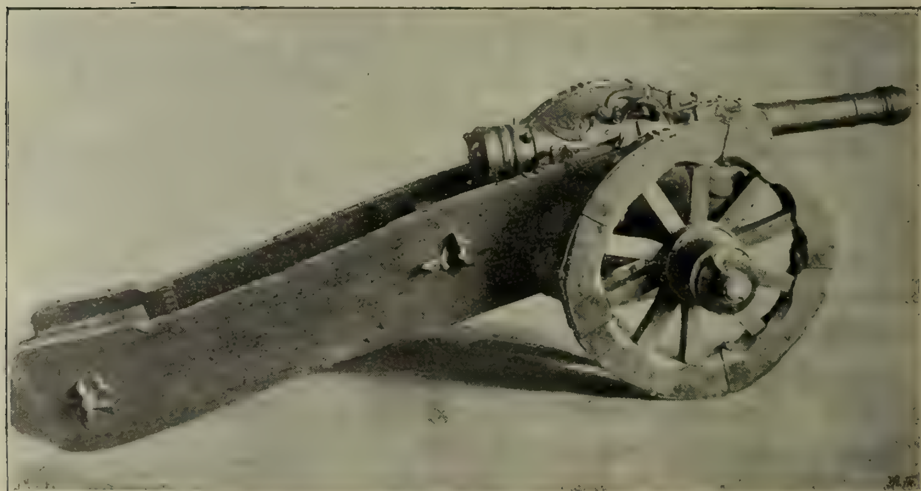
8615.

Várlöveg (2 drb), öntött vasból, alul nyolcz oldalú, a két tengelyen túl hengeres, a végén pedig hat oldalú csővel, a mely czélgömbbel, irányzékkal és kerek lőporserpenyővel van ellátva. A cső alapján egy 10 ctm. hosszú, erős fogó segélyével, a 12 fogú, kevéssé hajlított irányzék-villán tetszés szerinti magasságba helyezhető. A cső egyik lapjába [D T] puskaműves-bélyeg van beütve.

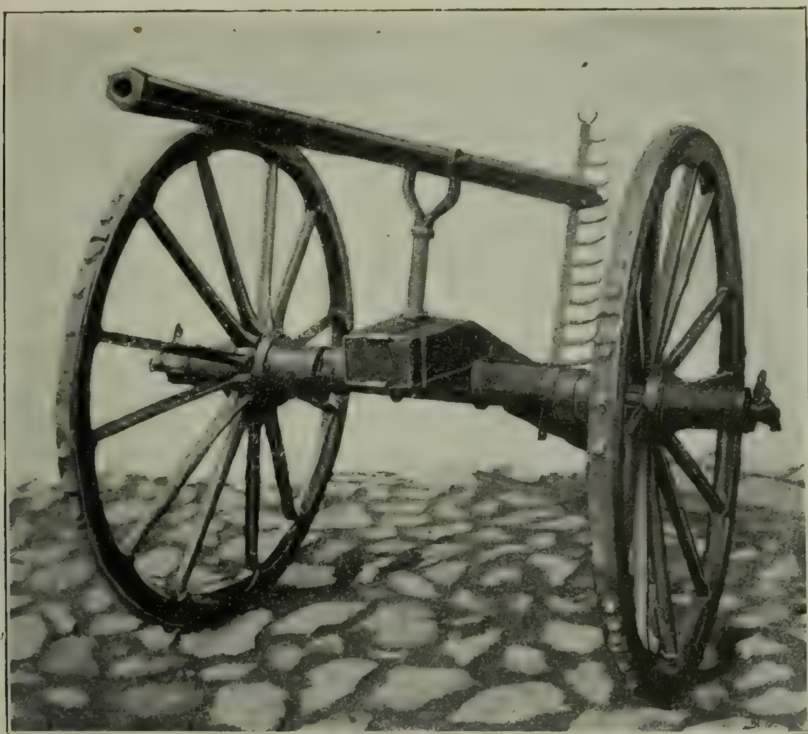

Doby S.

Doby S.

IOSEPH:STYCZL:RO
KAY:MT:MVSTER:SC
HREIBER:VND:COM
MISSARI:IN:HVNGE
RN
FRANCZ:OLMVZER
GVSS:MICH 1576

8614

Az ágyú talpát egy darab kemény fa képezi, a melynek fölső részében egy 22 ctm. magasságban kétfelé ágazó villa alakú vastartóban nyugszik az ágyúcső. A cső hossza: 1·92 m.; űrátmérője 29 mm. Az irányzék-villa 72 ctm. magas. A cső súlya: 40·500 gramm. A 12 küllős kerekek 1·07 m. átmérővel birnak. A XVI. század végéről. A fraknói várból.

Esterházy Pál hg.

8617.

Tábori sugárágyú, (2 drb.) bronzból, fokozatosan vékonyodó csővel, a melyen négy gyűrűcsoport van. A cső közepe táján két kis stilizált delfin fül alatt 4·5 ctm. átmérőjű és 4·8 ctm. hosszú tengelyek vannak. A gyújtólyuk feletti domború gyűrűzet után az aranygyapjas rendjel szalagjával körülvett koronás birodalmi czímer, e fölött pedig négyszögű keretben:

FERDINANDVS · | REX · ME · FECIT. | M.D.LII.

A cső elején levő 11 ctm. hosszú fogón IIIL^{x}IXVII, a másik ágyún pedig IIICLXXXIII számok vannak bevésve.

A cső hossza: 2·08 m., a csőűr átmérője 4·5 ctm.

A konstantinápolyi Szent Iréne bazilikában levő fegyvergyüjteményből. Szigetvárából elvitt hadizsákmány.

Abdul Hamid Szultán Ő Felsége.

8618.

Tábori sugárágyú, bronzból fokozatosan vékonyodó csővel, a mely elől magasan kiemelkedő peremmel bír. A perem alatt két Faun-fej, virágdísz között, ez alatt pedig egy domborúan kiemelkedő gyűrű mellett akanthusz-levelekből képezett koszorú veszi körül a csövet. A kis stilizált delfinfülek fölött egy «Landsknecht» domborúan kiemelkedő alakja, a fülek alatt pedig nagy négyzetben a következő felirat olvasható:

RVDOLPHVS · SECVNDVS · DEI GRA | ELECTVS · ROMANOR IMPERATOR | SEPER AVGVSTS AC GERMANIAE | HVNGA · BOHOEM: (EC) REX · ARCHI | DVX · AVSTRIÆ · DVX BVRGVND | ZC | M.D.LXXXVI.

E feliratos keret alatt az aranygyapjas rendjel szalagja által körülvett koronás birodalmi czímer domborúan kiemelkedő alakja látható. A cső hátsó részén akanthusz-levél által körülvett gömbfogantyú van. A gyújtólyuk alatt levő két gyűrű között az ágyúöntő neve:

HANNS · CRISTOFF LOFLER, a felső gyűrűn pedig 81. szám van bevésve.

A csőüir átmérője 4·5 ctm., hossza 1·80 ctm.

A konstantinápolyi Szent Iréne bazilikában levö fegyvergyüjteményből. Abdul Hamid Szultán Ő Felsége.

8619.

Tábori sugárágyú bronzból, hasonló a 8618. sz. alatt leirt ágyúhoz, csakhogy vastagabb és valamivel rövidebb. A diszítés és feliratok is egyenlők; azzal a különbséggel, hogy ennél az ágyúnál a feliratos keret a czímer alatt van és az évszám: MD—X—CII.

A gyujtólyuk fedélcsapjai feltünően magasak; az egyik 5 ctm.

Az egyik peremgyűrűn:

HANNS · DINCKHELMAIER · GOSS · MICH.

A másik peremgyűrűn: [jegy] MV jegy, a gombfogantyú fölött pedig IIICLXXXIX jegyek vannak bevésve.

A csőüir átmérője 4·5 ctm., hossza 1·73 m.

A konstantinápolyi Szt. Iréne-fegyvergyűjteményből.

Abdul Hamid Szultán Ő Felsége.

8620.

Sátor, hosszú, török, melynek teteje váltakozva vörös és fehér török vászonból összevarrt 14 cikkből van összeállítva. A tetőgerincz egész hosszában vörös, kék, sárga és fehér vászonból kivágott és fel-

varrt keleti virág- és vonal-arabeszkekkel van díszítve. Az egyes czikkek teteje sárga vászonból boltozatszerűen kivágott és felvarrt pánttal van borítva. A czikkek mezejében pálmalevél alakú sárga vásznon színes vásznakból kivágott virágdísz van felvarrva. A sátor-eresz kék vászon, melyen sárga, vörös, fehér és világoskék vászonból kivágott, ívelt élű nyílcsúcsok vannak dísz gyanánt alkalmazva. Az ereszczafrang fehér és vörös tagolatú. A sátor oldala vörös török vászon és két részből áll; mindenik hat-hat mezőre van osztva s díszítése a tetőével azonos. A sátor ajtaja az ereszről lelógó fehér vászon, a tetőéhez hasonló díszítéssel. A tetőgerincz két végén egy-egy kör alakú tölgyfa lap van alkalmazva, mely a rúdra való felhuzáshoz át van fúrva. A feszítő kötelek megvannak. A tetőgerincz hossza 4 méter. A sátor hossza 9 méter, szélessége 7 méter. XVII. század.

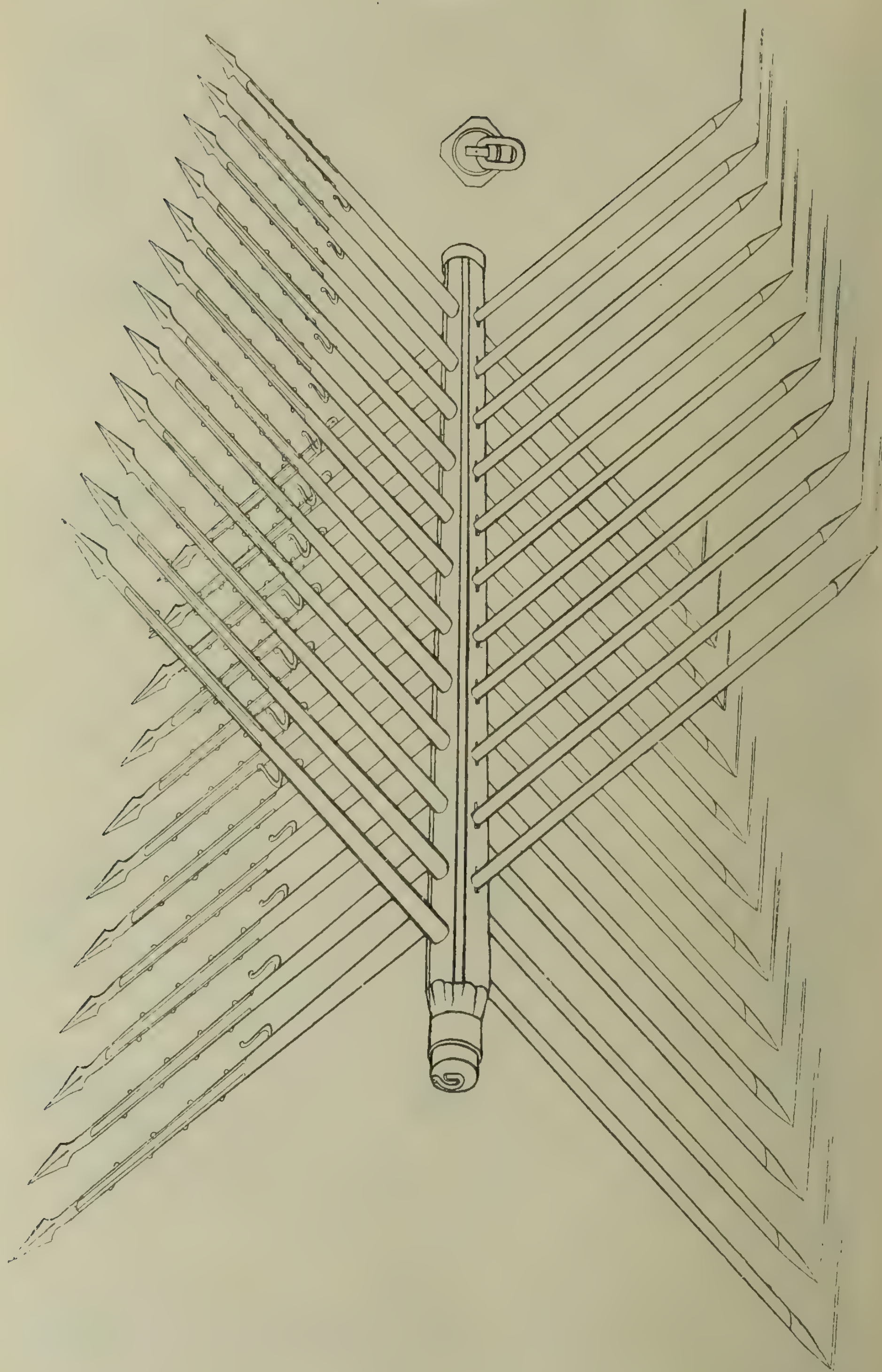
A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

8621.

Spanyol rohamgát, 23 drb könnyű lándsából összeállítva. Az egyes lándsák csúcsa 13—14 ctm. hosszú, középen bordás és két 30 ctm. nagyságú vasfül segélyével van a bükkfa-rúdhoz erősítve. A rúd maga két részre osztott; felső része 76 ctmnyi hosszúságban vastagabb, azon alul pedig 86 ctm.-re vékonyabb és végén 9 ctm.-eres hegyes vastokkal van ellátva. A vékonyabb rész felső végén, a vastagabb résztől mintegy 9 ctm.-re egy 1·5 ctm. nagyságú kis vascsap van beerősítve, míg a vastagabb részén a csúcstól 35 ctm.-nyire egy vashorog van becsavarva, a melyet a puskák megtámasztására használtak. A most leírt lándsákat szükség esetén, a lovasság elleni védelem alkalmával vagy táborozásnál egy 3 m. 75 ctm. hosszú, 9 ctm. vastag gerendába dugták, akként, hogy azok egymást keresztezték s ezáltal egy felállítható gátat képeztek. A gerenda rendesen huszonhárom lándsára volt berendezve megfelelő vastagságú fúratok által, a melyek az egyik oldalon kiszélesedtek, úgy, hogy a lándsák kis vascsapja befért a fúratokba, belül pedig vájattal voltak ellátva, a melybe a csap egy fordulat által beilleszkedett, a mi által az egész nagyobb támasztékot és ellenállási erőt nyert. A lándsáknak voltaképen hármas rendeltetésük volt: Könnyű lándsa gyanánt szerepeltek a gyalogság fegyverei között, másodszor a puskának támvillául szolgáltak a lövésnél, harmadszor táborozás és lovasrohamok ellen gátat készítettek belőlük. A gerenda egyik végén erős gamó, a másik végén pedig vasgyűrű van beerősítve. Ezáltal több gátat lehetett egymásba kapcsolni és így a tábornak egy nagy részét bekeríteni.

A spanyol rohamgátat, a melyet különösen a török háborúkban használtak még a XVIII. század elején is a gyalogcsapatoknál s

8621.

minden zászlóalj egy-egy szekérrel vitte magával a gáthoz szükséges gerendákat, a melyeket az ütközet előtt, ha az ellenségnek gyorsan gátat kellett vetni, két-két ember vitt a két végénél fogva a csapat előtt.

(Lásd rajzát és ismertetését *dr. Fritz Pichler:* Das Landes-Zeughaus in Graz, 104. és 149. lap. XXXI. tábla, 11. ábra és XLIII. tábla.)
XVII. század. A gráczi tartományi hadszertár.

8623.

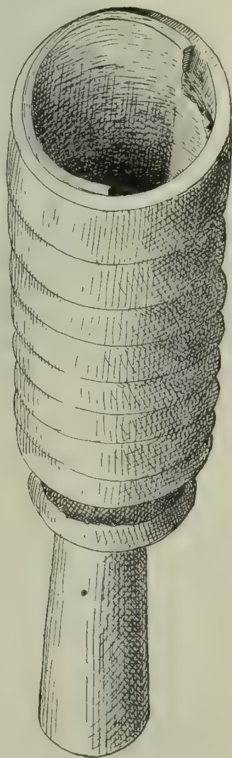
Mozsár, (hírlövő) bronzból, hasonló a 2583. szám alatt leírt mozsárhoz. A cső egyik oldalán az Esterházy herczegi czímer fölött: P : P : N : E betűk, alatta pedig 1796 évszám olvashatók.

A mozsár magassága: 35 ctm., fölső átmérője: 13·5 ctm., alsó átmérője: 25 ctm., kalibere: 6 ctm. Súlya: 71·700 gramm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8625.

Bombavető mozsár, vasból, fatalapzattal. A mozsár két részből áll, egy szélesebb 24 ctm. ürátmérőjű golyótartó csőből, és 6 ctm. ürátmérőjű, egészben pedig 16 ctm. átmérővel biró 55 ctm. hosszú kisebb lőporos csőből, a melyen két gyujtó lyuk van beütve. — A golyócső nyolcz gyűrűből látszik összekovácsolva és forrasztva lenni, belül egy vastagabb vasréteggel bevonva. A kilenczedik gyűrű nyakat képez, a melynek alsó lapján 12 négyszögalakú szögfej látszik. A nagy cső hossza 63 ctm.

Az egésznek hossza 1 m. 32 ctm. — Talapzata két oldalból és három támfából áll s újabb eredetű.

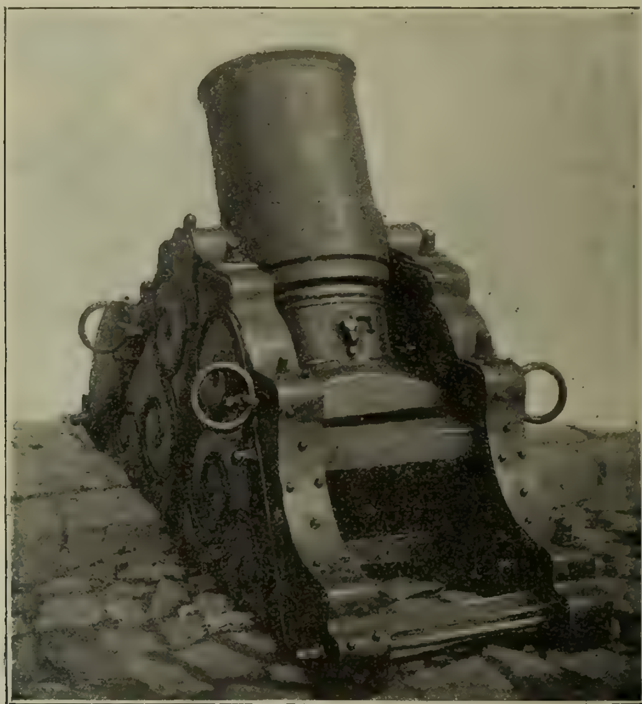
(Hasonlót kiadva lásd: *A. Essenwein.* Quellen zur Geschichte der Feuerwaffen. A XI. tábla a. ábra alatt. 17 lap. A rajz eredetije a göttingi Codexnek, a mely 1405-ből származik 108 a Folio lapján látható.) XIV. század.

Vasmegyei régészeti egylet Szombathely.

8627.

Mozsár, bombavető, öntött vasból, 38 ctm. átmérőjű és 24·4 ctm. kaliberű, előre ugró szélű csővel, a mely 9 ctm. magas négyszögű talppal, közepén 1·3 ctm. széles kidomborodó övvel, belül pedig 11 ctm. kaliberű és 17 ctm.

magas lőporkamrával bir. A csőnek egyik oldalán egy négyszögű lőporserpenyő és ezen hosszúkás, hengeres fogóval ellátott fedő van. A mozsár kemény fatalpakon nyugszik. A talpak fekvő S alakú hajlással birnak és 9·5 ctm. szélesek és legmagasabb pontjukon

57 ctm. magasak. Külső oldaluk egyszerű vasalással díszített. Fölső lapjuk erős vaslemezzel födött. A mozsár két tengelye vaslemezekkel van lezárva. A lemezek két-két gömbös fejű, alul hat oldalú anyacsavarral vannak a talpakhoz erősítve. A cső súlya: 540 kiló. A mozsár a XVI. századból való.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8628.

Ágyúgolyó (3 drb), mozsárágyú számára, tömör nummulit mészkőből, göröncsös és nagyon ripacsos felülettel. A golyó átmérője: 29 ctm., súlya: 9·600 gramm. A XVII. század második feléből.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyúgolyó (2 drb), mozsárágyú, számára tömör nummulit mészkőből, ripacsos felülettel. A golyó átmérője: 17 ctm., súlya: 3·300 gramm. A XVII. század második feléből.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8630.

Mozsár, bronzból. Hasonló a 2583. szám alatt leírt mozsárhoz, a lőpor serpenyője azonban fölül fedett és rovátkolt. A csövön a következő latin fölirás van bevésve: SUB · MODERATIONE : | SUÆ · CELSITUD · PRINC · NICOL · | ESTERHÁZY DE GALANTHA. | A. MDCCCXII. A mozsár magassága: 37·5 ctm., fölső átmérője: 15 ctm.. az alsó: 22 ctm., kalibere: 7 ctm.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8633.

Mozsár, öntött vasból, alul kerek talppal, amely 5 ctm. magas és 37 ctm. átmérővel bír. A 44 ctm. magas csőhengert közepén egy

erősen kiemelkedő, 20 ctm. széles szalag övedzi, amelyen két haránt futó bordákkal ellátott fogantyú és két 10 ctm. hosszú, 9·5 ctm. átmérőjű henger van. Ugyancsak e szalagon egy czímer domborodik ki, amelynek paizsában két farkú, oroszlán körmű, egy szarvú ló alakja látható. (Talán stylizált griff).

A 2 ctm.-res gyújtó-lyuk alatt 4 ctm. széles kerekded vájatú lőporserpenyő van. A mozsár fölül erősen kiugró párkánynyal bír s átmérője 33 ctm.

A cső kalibere 11·5 ctm. Súlya: 286 kiló.

A XVI. századból. Szájbély Gyula.

8634.

Sugárágyú, bronzból, a tengelyek fölött két stilizált oroszlánt ábrázoló füllel, a végén hosszú gömbös fogantyúval. A gyújtó lyuk fölött szárnyas angyalfejek díszítik; a cső elején pedig haltestű fejek vannak dísz gyanánt alkalmazva. A cső alján a Bebek család czímere, e fölött pedig négyszögű keretben: DOMINVS · FRANCISCVS ◦ BE | BEK ◦ DE · PELS | EWCZ 1547 | felirás van domborúan kiöntve. A tengelyek fölött az ágyút kettes perem s e fölött haltestű fejek (Szirének) díszítik.

A cső hossza 2.10 m., űrátmérője 6.5 ctm. Az ágyú súlya 380 klgr.

A krasznahorkai várból. Andrássy Dénes gr.

8635.

Sugárágyú bronzból, síma csöve elől gyűrűperemmel bír. A tengelyek fölött két stilizált delfinfül van, úgyszintén a cső végén is. A gyújtólyuk fölött és a csővégi perem alatt akanthuszlevél-koszorú diszíti. A fülek felett XVIII szám, a gyújtólyuk fölött pedig négyszögű keretben: RVDOLPH · BINGER · GOSS MICH 1597. felirat. A fülek fölött egy gyík domborúan kiemelkedő alakja látható.

A cső hossza 2·60 m., ürátmérője 8 ctm. Súlya 540 kilogramm.

A krasznahorkai várból. Andrássy Dénes gr.

8636.

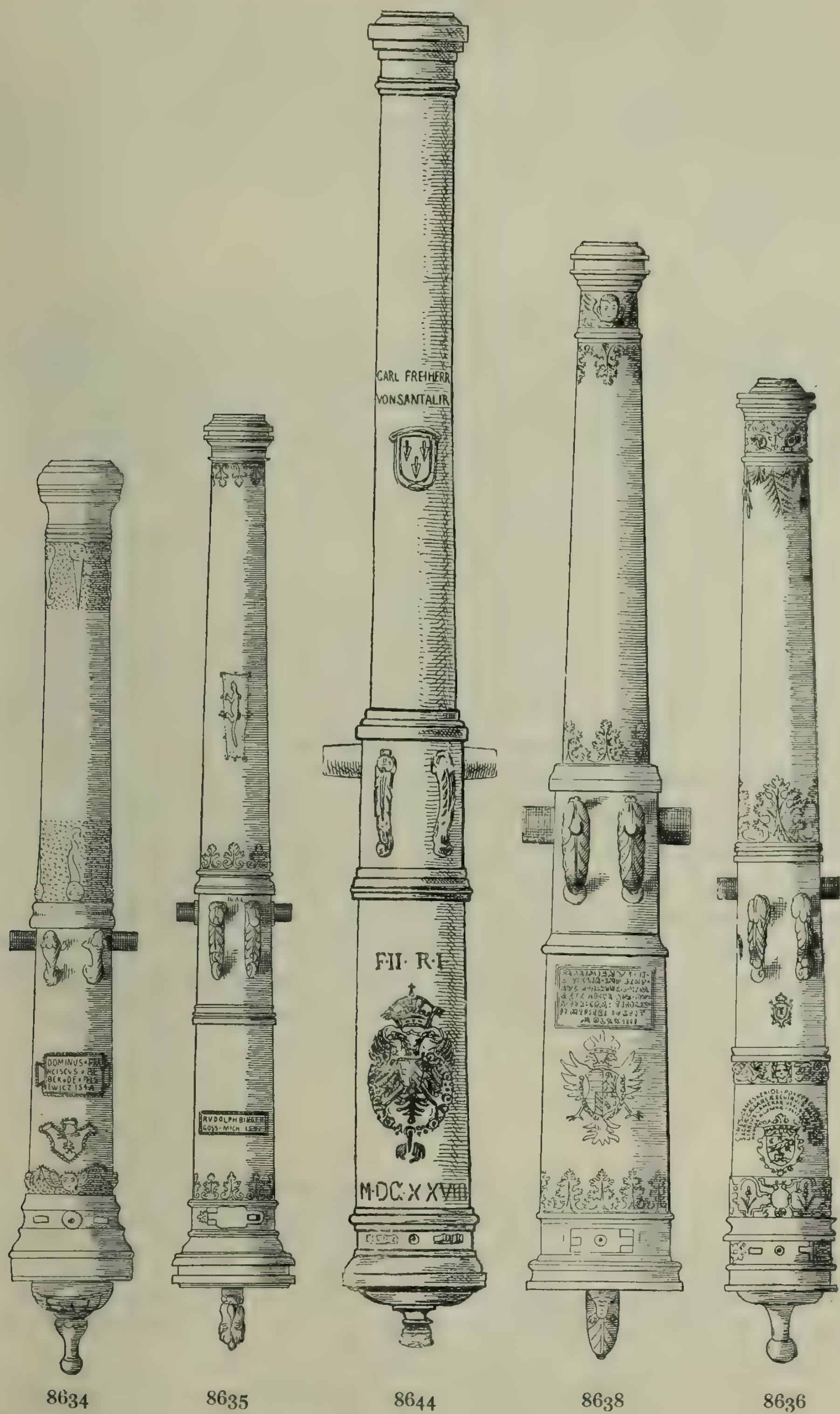
Sugárágyú, (falkonet), bronzból.

A cső elején stilizált levéldísz, szőllő-fürtökkel, alatta pedig erdei haraszt koszorúval díszített. A két delfinfül fölött stilizált görög akanthus-levél koszorúval, a gyújtó-lyuk fölött pedig 8 ctm. széles övben renaissance keretek virág- és gyümölcs-füzérekkel ékesített. A középső keret oldalán ZV—IN betűk vannak kiöntve.

Ezen díszes öv fölött egy czímer domborúan kivésett alakja látható, amelynek czímerpaizsában egy hármas dombon levő fatörzsön nyíllal átlőtt nyakú sas, a fatörzs körűl tekerődző kígyó, a felső bal szögletben egy csillag s a jobb szögletben egy fél hold van. A czímer fölött félkörben a következő körirat olvasható:

COMES JOANNES KERI DE IPOLKER EQVES AVRATVS | SACRAE CAESAREAE REGIAEQVE MATTIS CONSI | LIARIVS CAMERARIVS AC SACRAE REGNI | HVNGARIAE CORONAE CONSERVATOR.

A felirat fölött stilizált levelek, állatok és fejekből álló dísz van. A delfinfülek alatt a Kéry család czímere, az aranygyapjas rendjel szalagja által övezve, F. E. monogrammal bevésve.

8634 8635 8644 8638 8636

A cső hossza: 1·52 m.; átmérője 4·3 ctm.

Az ágyútalp gyengén hajlított, 2·35 m. hosszú, 26 ctm. széles és 5 ctm. vastag.

A tíz küllős kerék 1·21 m. átmérővel bír. A talpak oldalai ferde sárga és kék sávokkal díszítettek. (Hasonlót kiadva lásd: *A. Essenwein*, Quellen zur Geschichte der Feuerwaffen CXXV. tábla, g. Leipzig, 1872. Folio). A cső súlya: 158 klgr. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8637.

Rőzseköteg, szurokba áztatva. Vékony fenyőfa szilánkokból összekötve s két hosszú és három kerek vasabroncscsal összefoglalva. Egyik vége keskenyebb. Hossza 90 ctm., legnagyobb szélessége 25 ctm. Egyik végén láncz van, melynél fogva meggyujtás után, lángoló állapotban várostrom idején az ellenségre ledobatott a vár falairól.

A krasznahorkai várból.

XVI. század. Andrássy Dénes gr.

8638.

Ostromágyú, bronzból, a tengelyek fölött két stilizált delfinfüllel. Ugyanilyen fül van az ágyú végén is. A cső eleje kettős kiemelkedő gyűrűperemmel bír. A gyújtó lyuk előtt akanthuszkoszorú fut körül, amely fölött kétfejű koronás sas, mellében arany gyapjas rendjel szalagja által körülvett czímer látható, mely két gerenda által négy mezőre oszlik. A felső bal mezőben négy pólya, a jobb felső mezőben ágaskodó oroszlán, a bal alsó mezőben egy vízszintes és három haránt pólya, a jobb alsó mezőben két oroszlán és két bástya látható. A czímer fölött: MAXIMILIANVS · II | D : V : CLIA · IMP. SEMP. | AVG : ROM · HVNG · BOHEM | Q · REX · ARCHX · AVS DV. | X · BVR · COM : TIROLIS | ME FIERI IVSSIT | M.D.L XXIIII.

A cső hossza 3.20 m., űrátmérője 10 ctm. Az ágyú súlya 1350 kgr.

A krasznahorkai várból.

Andrássy Dénes gr.

8642.

Várágyú, nehéz (3 drb), vasból, fokozatosen vékonyodó csővel, amelynek eleje magasan kiemelkedő peremmel bír s amelynek két oldalán nyereg alakú fül emelkedik ki. A cső hátsó részén nagy gombos fogantyú, a tengelyek fölött pedig 26 ctm. hosszú, 7 ctm. magas, 4 ctm. vastag félkörös fülek vannak. A tengelyek méretei 12 ctm. hosszúságban és 11. ctm. szélességben.

A gyújtó-lyuk kerek serpenyőben foglaltatik, a mely az egyik

ágyúnál egy 5 ctm. átmérőjű bronz-lemezzel van helyettesítve; a lyuk 6 mm. átmérőjű.

Az egyik ágyún N29, a másikon 121 számok vannak kivésve.

A cső hossza: 2·83 m.; hátul 43 ctm., elül a peremmel együtt 33 ctm. átmérővel és 12 ctm. űrátmérővel bír. A cső súlya: 16 métermázsa és 66 kiló. — XVII. század.

A cs. és kir. tűzérségi szertár, Gyulafehérvár.

8644.

Sugár ágyú, (3 drb), [falkonet] bronzból, fokozatosan vékonyodó csővel, amelynek eleje lapos, kiemelkedő gyűrűvel, középen két delfinfüllel, és végén gombbal díszített. A cső elején: CARL FREIHERR VON SANTHILLIER fölirás, ez alatt pedig egy domborúan kiemelkedő czímer van, amelynek paizsában csúcsával befelé álló három nyílvas látható.

A 6 mm.-es gyújtó-lyuk fölött: M · DC · XXVIII. évszám van.

Ezen számok fölött az osztrák czímer domborodik ki. A czímer fölött F. II. R. I. betűk. A forgó csapokat leszorító két vaslemez három-három magas csavarral van a talpakhoz erősítve. A festetlen ágyútalpak stilizált liliom alakú vaslemezekkel vasaltak s négy erős horoggal vannak ellátva. Az ágyútalp hossza: 2·18 m., szélessége 19 ctm., vastagsága: 4 ctm. A cső hossza 1·10 m., űrátmérője 4 ctm. A tizenkét páros küllőjű kerék 1·15 m. átmérővel bír. A cső súlya: 63 klgr., az egyik ágyú felirata eltérést mutat: CARLL FREIHERR | VON SANTALIR.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Körömvas, sugár ágyúkhoz, 1·65 m. hosszú fenyőfa rúdon. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

A BÁSTYA-TORONYBAN.

8674.

Puskaagy (5 drb), diófából kifürészelve, a faragáshoz előkészített kinagyolt állapotban. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Pisztolyagy (5 drb), diófából kifürészelve, a faragáshoz előkészített állapotban. — XVII. század. Ilyen fegyver alkatrészek nagy számban tartattak készen várainkban egy netaláni ostrom esetére.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kartács (4 drb), pléh tokban, különböző nagyságú vasdarabokkal megtöltve. A pléh tok oldala ólommal van összeforrasztva, alsó és felső lapja a pléh tok kivágott és behajtott lemezeiből készült, a közepén egy-egy 4 ctm. átmérőjű körlappal, a mely az összes lemezeket összetartja. A kartács méretei: 14·5 ctm. magas, átmérője pedig: 12 ctm. — A XVII. század elejéről.

A borostyánkői várból. Almásy Ede.

8675.

Szurokkoszorú (5 drb), szalmából, zsineggel ritkán átcsavarva és szurokkal bőven beitatva. A koszorú két átelleni részéhez egy sodrony van erősítve. A koszorú külső kerülete 70 ctm. Alakja szabálytalan kör. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Kartács-lövedék (6 drb), fűzfavesszőből fonva s kavicscsal megtöltve. A lövedék áll egy 8 ctm. átmérőjű köralakú fenyőfa-lemezből, amelybe 7 drb 24 ctm. hosszú fűzfa-pálczika fonadékkal van beerősítve. — A XVI. században volt használatban.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8676.

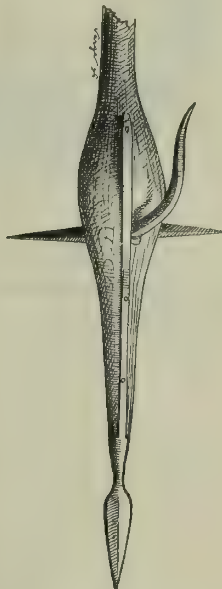
Szurokvető dárda, vasból, szakálas csúcscsal és 10 ctm. hosszú tokkal, a melynek segélyével fanyélre volt erősíthető. A dárdára, a mely 79 ctm. hosszú egy 25—30 ctm. hosszú, robbanóanyaggal megtöltött, zsákvászonnal beburkolt és zsineggel átkötött, szurokkal itatott gyujtólöveg van erősítve.

Ily lövegek hajítógépekkel dobattak ki.

XVI. század. Andrássy Dénes gr.

Szurokvető kanál (6 drb), vastag, kovácsolt háromszög alakú vaskerettel és dróthálózatú fenékkel. A vas hüvelybe kovácsjegy van bele ütve. A jegy szív

8676 8676 8680

alakú, benne kis gömböcskékkel, alatta pedig egy vízszintes és félkörű vonással. A kereszt átmérője 17 ctm., hosszátmérője 22 ctm. A XVI. század elejéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8680.

Csáklya, lándsa-véggel. A fa alkatrész hosszúra kinyúlt körte alak, a melyre a 13 ctm. hosszú, 3 ctm. széles, egybordájú lándsa két ctm. hosszú vasnyelv segélyével van ráerősítve. A gömbből két 7·5 ctm. hosszú, négyszögű hegyes, és egy 12 ctm. átlóval biró, lefelé

görbített vasszeg áll ki. A nyél hiányzik. A XVI. század elején. A naszádosok használták a csolnakok elfogásához.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

8678.

Szurokkoszorú (6 drb), különböző nagyságban. Négy darab szalmából, kettő pedig kötélből van csavarva, és szurokkal körül öntve. A szurok a koszorúkat egyenletlenűl veszi körül s inkább csak egyes csomókban van rájuk tapadva.

A legkisebbik koszorún egy csáklyaszerű fadarab van átszúrva, mely arra szolgált, hogy az égő koszorú dobás közben megakadjon. A koszorúk átmérője 17 és 30 ctm. között váltakozik.

A XVI. század elejéről.

A borostyánkői várból.

Almásy Ede.

8681.

Szurokkoszorú, durva zsákvászonból, melynek belseje robbanó anyaggal, illetőleg kénnel és salétrommal van megtöltve. A koszorú

kettesével alkalmazott vastag zsineggel van behálózva, melyből egy darab a koszorú fölött a két átellenes oldalra van átkötve, hogy a koszorú azzal rúdra akasztható és forró szurokba bemártható s egyúttal égő állapotban az ostromlók közé dobható legyen. A koszorú alsó és fölső részéből egyenletesen elhelyezett s véggel kiálló 3—3 vascső van elhelyezve, melyek szintén robbanó anyaggal vannak megtöltve. A koszorú átmérője 38 ctm., vastagsága 36 ctm., az egész koszorú kerülete kívül mérve 123·5 ctm. XVI. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8687.

Várágyú, hátultöltő, vasból. Csöve elől hengeres, hátul nyolcz oldalú, síma. A töltő űr 3 ctm. vastag vaslemezzel, amelyen egy félkörű fül van, egy 20 ctm. hosszú, 7 ctm. széles és 1·5 ctm. vastag ékalakú vasrúddal zárható el.

Az irányzék-állító rúd 60 cm. hosszú, 4 ctm. széles és 1·5 ctm. toló nyilással ellátott, amelyben a fogantyús éktolóka a csuklón mozgó 57 ctm. hosszú fűrészfogas ágyútartó kart a kívánt magasságba emeli. Az ágyú egy forgatható, négy oldalú hasábon nyugszik, amely mindenik oldalán egy-egy oroszlánfejjel díszített. A cső elején, közepén és végén levéldísz van bevésve, amely éppen úgy, mint az oroszlánfejek aranyozva van. Az ágyú talpa 1·65 ctm. hosszú, egy darabból készült, s vízszintes része, amelyen a forgatható ágyú nyugszik, 1·10 m. hosszú, 32 ctm. széles és 22 ctm. magas s bal oldalán 33 ctm. hosszú, fiokkal, az elején pedig 28 ctm. széles, hosszú fiokkal ellátott. (A fiokok hiányzanak.)

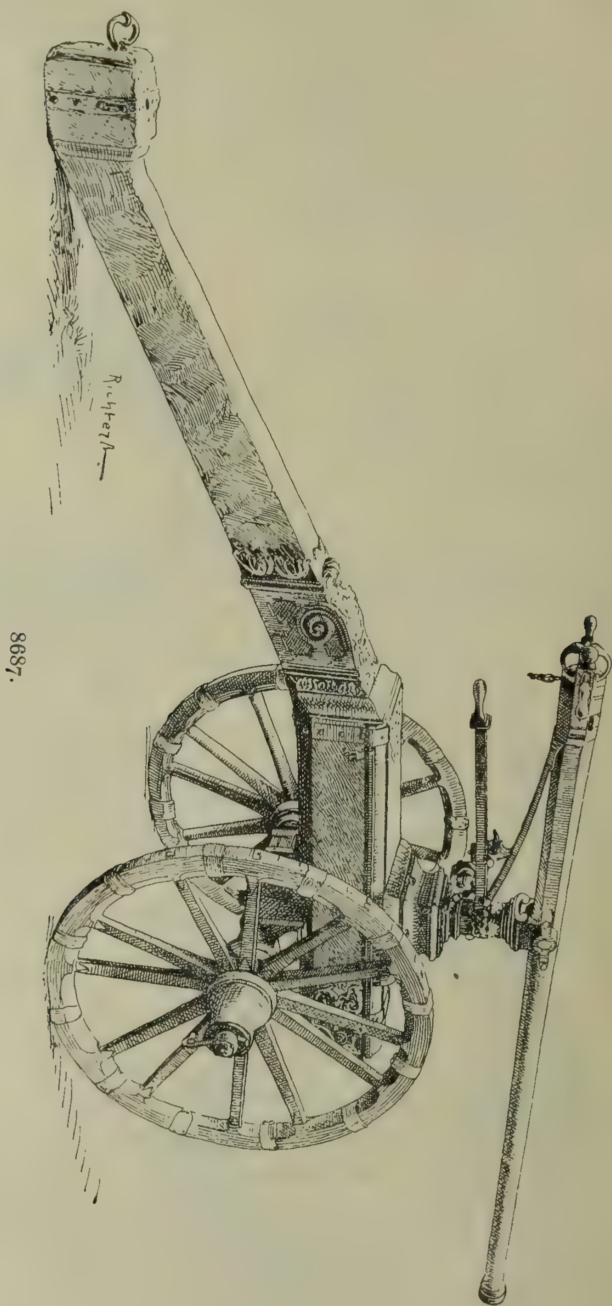
A cső hossza: 2·39 m.; űrátmérője: 3·5 ctm. Az ágyú súlya talppal együtt 154 klgr. — A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

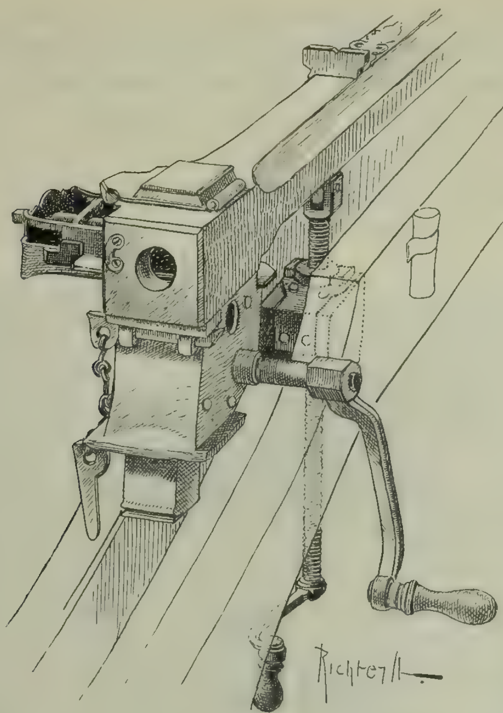
8688.

Várlöveg, hátultöltő, vasból, töltő-szekrénye hasonló a 8605. szám alatt leirt ágyúéhoz, csakhogy még kereklakatos hátracsapó kovás szerkezettel is el van látva, a mely szerkezetről a kakas azonban letörött. A barna színű ágyútalp golyótartó ládával van ellátva. Az ágyútalpak két vasrúd által vannak külön még a tengelyhez erősítve. A talpak oldalai stilizált összekunkorodott farkú delfineket ábrázoló vaslemezekkel vasaltak. A talpak hossza: 2·40 m.; szélessége: 14 ctm.; vastagsága: 3·5 ctm.

A talpak a tengelyre két görbe, 32 ctm. magas hámfákkal vannak felerősítve, amelyek között stilizált vas liliomdísz van. A tizenkét küllős kerekek átmérője: 1·22 m.

8687.

8688

A cső hossza 2·26 m.; hátsó részén a négyszöges töltő kamra 8 ctm. átmérővel bír, kalibere pedig 3·5 ctm. Az ágyú súlya talppal együtt 151 klgr. A XVII. századból.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

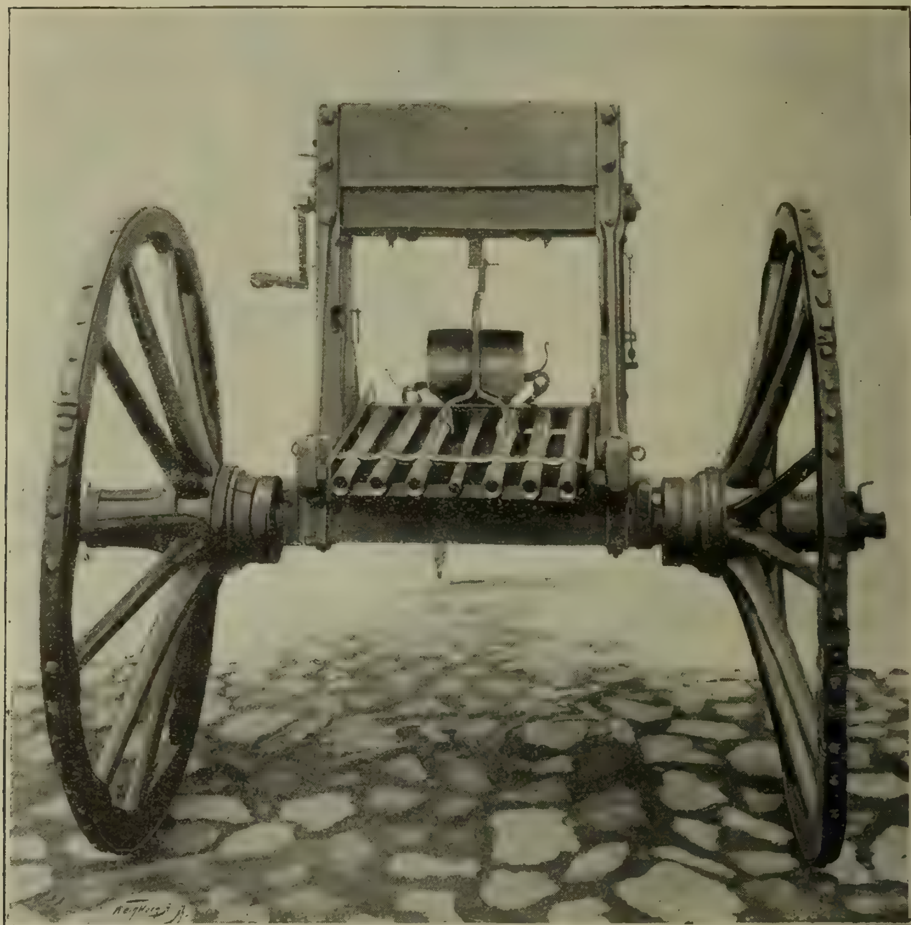
8689.

Orgona-löveg, vasból, hét csővel, 41 ctm. széles és 55 ctm. hosszú vastag alap vaslemezen. A csövek elül, a lemez szélétől 14 ctm.-re, egy 3 ctm. széles és ugyanolyan vastag faléczbe vannak fektetve és fölül vaslemezzel, nyolcz gömbös fejű csavarral lezárva. Hat cső nyolcz oldalú síma, a hetedik középső cső hengeres, előre haladólag kissé vékonyodó, elül 11 mm. magas czélgömbbel és hátul tégla alakú irányzékkal. E középső csőnek alapi része négyszögű. Mind a hét cső egy keresztbe fekvő 4·5 ctm. széles és ugyanolyan magas tűzkamrába torkollik, a melynek két végén alul egy-egy nyílása van, mellső oldalán pedig 2 mm. nagyságú két gyujtó-lyukkal bír. A gyujtó-lyukak előtt 6 ctm. hosszú, 2 ctm. mély, elül főlfelé görbülő lőporserpenyő van, a melynek fenekébe a rovátkos karimájú aczélkerék illeszkedik. Erre a kerékre csapódik le a kétoldalt álló rugós kovatartó sárkány.

Az irányzékcső két oldalán fekvő két csőre egy kétkarú hátra-

hajlított vasoszlopon 20 ctm. széles, 30 ctm. hosszú, ív alakra hajlított vaspléh ellenzővel és egy 16 ctm. hosszú csavarral fölszerelt emelő szerkezet van erősítve, a melyet tetszés szerint könnyen ide s tova lehet a csöveken tolni. Az egész csőrendszer két forgó-csavaron mozog.

A csövezet fölött 65 ctm. magas, 6 ctm. vastag és 15 ctm. széles faoszlopokon (a melyek négy erős vasrúddal vannak megszilár-

dítva) a töltő-kamra van berendezve, a melyben a csöveknek megfelelőleg két sor, hat nagyobb és egy kisebb töltő-űrt látunk. Az egyik sorba a lövedéket, a másik sorba a lőport tették

Az egyik sor töltő-űr 5·5 ctm. (a középső 4 ctm.), a második sor 2 ctm. kaliberrel bír. A második sor minden egyes üregénél még egy-egy 7—8 ctm. hosszú, kissé görbített és 2 ctm. mély csatorna van kivájva.

A töltő-üregek alatt egy rugószerkezettel biró, ferde nyilással

ellátott henger van a töltőkamrába akként beillesztve, hogy az egy fordulattal felváltva, majd az egyik, majd pedig a másik töltő-űrt zárja be vagy kinyitja. A forgatásra egy erős fogóval ellátott vasrúd szolgál.

A bal oszlopon 20 ctm. hosszú óra-inga alakú mérő van alkalmazva.

Az üregeket alul egy vaspléh-lemezzel, a melyen félkörű fogó van, lehet elzárni.

A löveg csövek kalibere 2 ctm.

Az oszlopok, valamint a csövezet alaplemeze egy erős, kemény fakereten nyugszik, a mely alatt 2·92 m. hosszú rúd van megerősítve. A rúdak közepén egy-egy villakamó a ló hátára erősíthető hevederszíj számára van fölszerelve. A tizenkét küllős 7 ctm. talpú kerekek 1·21 ctm. átmérővel birnak.

A XV. század közepén lépnek föl először az orgona-lövegek, a melyeket «halál orgonájá»-nak is neveztek. I. Miksa császár idejéből mai napig számtalan hasonló löveg maradt fönn. Valamennyinek nagyobb és gyorsabb hatású tüzelés volt a czélja, ebből kiindulva, az orgona-lövegek néha 40 csővel is el voltak látva, a melyek részint egysorban, részint csoportokban voltak összeállítva. Hatásuk azonban soha sem volt kielégítő. Egy 1488-ból fönmaradt codexben használatukra vonatkozó következő jegyzetet olvassuk: «. . . *und man solt sy prauchen vnter die thor vnd wo der Feyndt zum sturm liefen mag, auch in der Wagenburg seindt nutz.*» (Használjuk a kapuk előtt és ott, a hol az ellenség rohamot intéz, hasznosak a szekérvárban is.)

Az orgona-lövegek szerkezete a XV. és XVI. században többféle változáson ment keresztül s használatuk egészen a XVII. század végeig terjed, sőt még a jelen században is újra alkalmazták az orgonalövegeket a dánok, hanem a Düppel melletti ütközetben egészen hatástalanoknak bizonyultak.

A francziák *Mitrailleuse,* golyószóró lövegei az orgona-lövegekből fejlődtek ki. (Lásd bővebben: Die Kriegswaffen in ihren geschichtlichen Entwickelungen von *August Demmin,* Leipzig, 1893. 31. lapján és Handbuch der Waffenkunde von *Wendelin Boeheim.* Leipzig, 1890. 437. lapján.)

A kiállított orgona-löveg a XVI. századból való.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8690.

Sátor, Oba kerek, török, egy rúdú úgynevezett középgerendás (szutun); vörös török vászonból. A lapos kúp alakú tető csúcsán egy kék vászonnal bevont tölgyfa körlap van, melynek közepe a sátorrúd részére át van fúrva. A tető függélyesen lefutó fehér vászonpántokkal

több czikkre van osztva, e pántok sárga és kék vászonból kivágott s egymást keresztező, hullámos vonalban felvarrt szalagokkal vannak díszítve. Az egyes czikkekben pálmalevél alakú sárga vászonra kék vászonból kivágott rozmarin- és zöld vászonból kivágott babérágak vörös virágokkal, vannak felvarrva. Az ereszczafrang fehér vászon, rajta vörös és kék vászonból kivágott ívelt élű nyílcsúcsok és levelek vannak díszítésűl felvarrva. Az oldalrész két részből áll, vörös vászonból készítve, melyek mindenike a tetőnél leirt pántokkal öt-öt négyzetre van osztva s a négyzet mezejében a díszek egyezők a tető díszével, azon különbséggel, hogy itt a pántok felső részét kék vászonból kivágott és felvarrt arabs boltív köti össze s a középdísz körül hat csillag van vászonból felvarrva. A sátor elején egy négyszögű vászonlap függ le a tető ereszéből, az ajtója (bab) vagy árnyékeresz (szajban), melyen a díszítések a már leirtakkal egyezők. A kifeszítéshez a kötélzet megvan. A körsátor átmérője 580 ctm. XVII. század.

A török sátorkészítés a maga idejében befolyással volt a magyar hadi sátrakra. Úgy díszességüknél, mint czélszerű berendezésüknél fogva igen kedveltek voltak nálunk s leltárainkban a XV—XVIII. század közepéig igen gyakran fordulnak elő. A sátrak nálunk általában nagy szerepet játszottak. A középkor elején még nem egy községünk lakossága tanyázik sátrak alatt. A Rákoson s egyebütt országgyűlésre egybejött rendeink pedig még a XV. század végén is sátrak alatt tanácskoztak. Hadi táborozások alkalmával pedig egész a legújabb korig főszerepet vittek. Ismeretesek voltak az egy, három és négyrúdú, a kerek, a német, török, az udvaros és hímes sátrak. Hogy ezek között a magyar sátor szintén speciális s önálló szerkezetű volt, az adatokból kétségtelennek látszik. A legérdekesebb történelmi adatunk e részben Zsigmond király pozsonyi várában levő hadi sátrainak jegyzéke 1429-ből, melyben 61 sátor soroltatik fel. (Lásd: *Dr. Szendrei János* közleményét. Hadtört. Közl. 1890 évf., továbbá *Történelmi Tár.* 1886. 162., 186. l. *Szilágyi Sándor.* Tört. Tár. 1878. 360. l. *Thaly Kálmán.* U. o. 1886. I. 186. l. *Kovcz József.* U. o. 1887. 389 l. *Br. Radvánszky Béla.* Magyar családélet és háztartás. E. G. *Happelio.* Schatzkammer. Hamburg 1686. 68. l. *Marsigli Alajos gr.* Stato militare del imperio Ottomano. II. k. 59. l. *Dr. Beliczay Jónás.* A magyar stylről.)

A körmendi várkastélyból. Batthyány-Strattmann Ödön hg.

8700.

Sugár ágyú (2 drb), kicsi, bronzból. A cső elején keskeny gyűrű, hátul pedig magasan kiemelkedő pereme van, amely mögött az 1 ctm. átmérőjű gyújtó-lyuk és egy nagy bajuszú torz fejet ábrázoló lőporserpenyő látható. A serpenyő-fedő lemezek mindkét ágyúnál hiányzanak. A cső hátsó része stilizált levélalakokkal s egy 13 ctm. hosszú díszes fogantyúval ékített. A csövek közepén a tengelek fölött két ékes stilizált delfinfül emelkedik ki, a melyek alatt a domborúan kivésett czímer látható.

A czímerpaizsban egy fatönkön álló, nyíllal átlőtt sas (sólyom) és a tönk körűl tekerődző kigyó, a felső bal szegletben csillag, a

8690. Kerek török sátor. XVII. század.

jobban pedig félhold van. A sisak-oromdísz a paizsban látható jelvényekkel bír (a Kéri család czímere). A czímer fölött a következő körirat olvasható: I. K. D. I. K. E. A. S. C. R. M. | C. A. C. R. H. C. C. a czímer alatt pedig 16—52. évszám. Ezen domborúan kiemelkedő czímer alatt az aranygyapjas rendjel szalagjával díszített koronás paizs látható, a melyben F. E. monogramm, ez alatt pedig N. 3. 316 számok vannak bevésve.

A perem alatt GOSS. MICH LEONHARDT. LŐW IN. WIEN felírat olvasható. Az egyik ágyún a felírat ugyanaz, csakhogy az alsó czímer alatt 305. szám van és fogantyújának vége apró gömböcskékkel díszített. Mind a két ágyúnál a cső vége egy négyes fogantyús emelő csavaron nyugszik, amelyre szíj segélyével csatolható. A gyengén hajlított lafetta méretei: 2·70 m. hosszú, 25 cm. széles, 5 cm. vastag, a kerekek átmérője 1·36 m., a tizenkét küllő 48 ctm. hosszú. A cső hossza 1·50 m., űrátmérője 5·8 cm. Az ágyútalpak újonnan sárgára, a vasalás pedig kékre van befestve. A cső súlya 167 kilo.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Támasztó rúd, hasonló az alább alatt leírt rúdhoz, csak ékalakú vége e rúdnak le van tompítva. Hossza 1·85 m., vastagsága 5·5 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Támasztó rúd (4 drb), az egyik végén ékalakú vassal, a másikon vasfüllel. A rúd hossza 1·91 m., vastagsága 7 ctm. Sárga színűre festett. Lejtős talajon az ágyú kerekeinek visszagurulását volt hivatása vissza tartani. XVII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Támasztó ék, az ágyúkerekek megtámasztására, tölgyfából, ék alakú. Méretei: hossza 36 ctm., szélessége 21 ctm., vastagsága hátul 15 ctm., elől 8 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

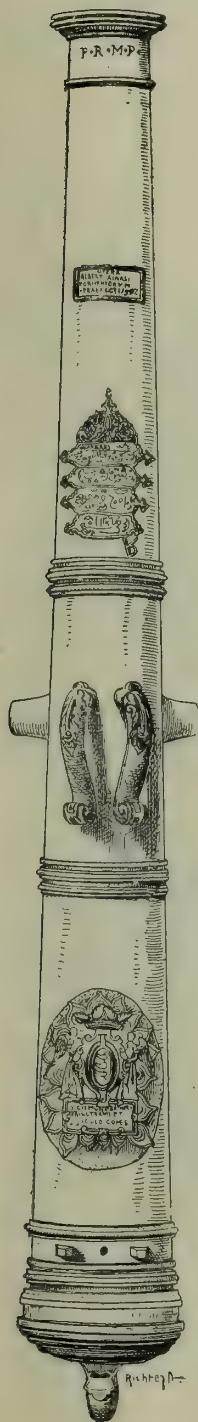
Ágyútöltő rúd (2 drb), az egyik végén 14 ctm. hosszú és 4 ctm. átmérőjű hengerrel, a másik végén pedig négyoldalúra faragott. A rúd két vége újabban kékre, közép része pedig sárgára lett festve. Hossza 2·24 m. XVII. század.

A fraknói várból. **Esterházy Pál hg.**

Ágyútöltő rúd (2 drb), tisztító hengerrel. A rúd egyik végén 11 ctm. hosszú és 5 ctm. átmérőjű henger van, a másik végén levő

henger 18 ctm. hosszú és szarvasbőrrel van bevonva. A rúd sárgára festett. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8705

8701.

Körömvas, kis kaliberű ágyúk számára, a töltény kihuzására. 1·94 m. hosszú, sárgára festett fenyőfa rúdon. XVIII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8703.

Sugárágyú vasból, stilizált delfin füllel, amelyek fölött és alatt domborúan kiemelkedő gyűrűk vannak. A cső elején erősen kiemelkedő kettős gyűrűperemmel, végén pedig gombos fogantyúval bír. A cső hossza 2.40 cm., űrátmérője 8 ctm. A XVII. századból.

A krasznahorkai várból.

Andrássy Dénes gr.

8705.

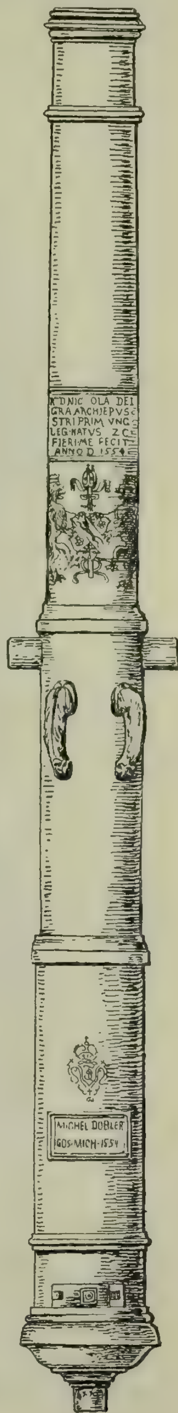
Ostromágyú, bronzból gyűrűs díszítéssel és a cső szájánál magasan kiemelkedő peremmel, az elején pedig nehány sor keskenyebb és szélesebb gyűrűvel. Az 1 ctm. átmérőjű gyujtólyuk két oldalán egy-egy 2·5 ctm. magas és ugyanolyan széles csap van, a melyeken a gyujtólyuk fedele volt eredetileg megerősítve.

A gyujtólyuk fölött 6 ctm. távolban kiemelkedő gyűrű után a Báthori család czímere: két angyal által tartva, alatta négyzetben pedig e felirás:

SIGISMVND BATHORI | PRINC· TRANSS·ET | SICVLO·COMES |

olvasható. A czímer a kerettel együtt 29 ctm. hosszú és 25½ ctm. széles.

A czímer fölött több sor gyűrű

8735

után a durván faragott delfinfülek és ezek alatt a cső két oldalán a 10 ctm. átmérőjű és 11 ctm. hosszú tengelyek vannak. A delfin fülek előtt ismét több sor domborúan kiemelkedő gyűrűzet után négy négyzetben a következő bevésett török irás olvasható:

طوب اوتوز بر قنطار اوتوز وقیه

اون بش قارش چاپ

اوج وقیّه

١١٢٦

فی سنه کا

Átírva:

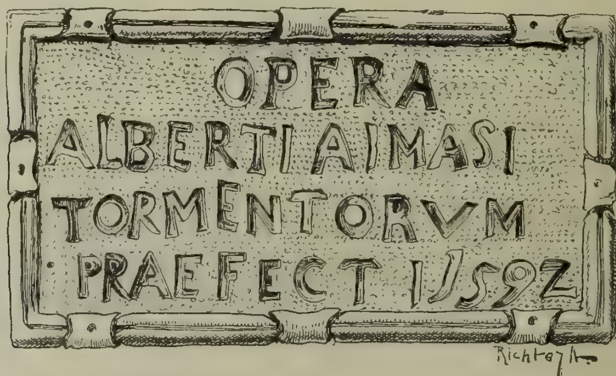
Top otuz bir kantar otuz vekie
On bes karis csab | ücs vekie
1126 fi szene, kiá.

vagyis: az ágyú harminczegy kantár (és) harmincz vekije (oka),

tizenöt karis, a golyó
három vekije (oka)
1126
évben.

Ka(kja), valószínűleg a vésnök Katib vagy Kjatib neve.

A kantár egyenlő 44 vekijével, vagyis okával (török fonttal) egy oka pedig 400 drachma, 3 osztrák font, 1·28 klgr. Tehát az ágyú súlya: 1729·28 klgr. A golyó: 3·84 klgr.

A karis egy arasz, körülbelől 8 hüvely: 1126. év = 1714. (Hammer Purgstall József és Knauz kortana szerint.)

Ezen bevésett török felirat fölötti négyzetben az ágyúöntő neve és az ágyúöntés ideje van domboruan kiöntve. OPERA | ALBERTI AIMASI | TORMENTORVM | PRAEFECTI 1592.

A magasan kiálló perem előtt pedig a következő négy betű van bevésve: P.R.M.F.

Az ágyúcső hossza: 3·47 m., a csőűr átmérője 11·5 ctm.; a peremmel együtt a cső átmérője 33 ctm., az elején pedig, a hol a nagy delfin-fogantyú van, 39·5 ctm.

Somlyói *Báthory Zsigmond*, született 1572-ben, meghalt 1613 márcz. 27-én. Még atyja életében emeltetetett a fejedelmi székre, de annak halálakor még kiskorú levén, tanácsosok rendeltettek melléje. 1588-ban átvevén a kormányzást, mindenben az idegen Carillo Alfonz tanácsát követte. Ez ajánlotta neki, hogy a törökkel fennálló jó viszonyt szüntesse meg s csatlakozzék a keresztény fejedelmekhez. E terv veszélyességét sokan átlátták s a tordai nagygyűlésen követelték Báthorynak az ország hűségére való újbóli fölesketését, s midőn itt meg nem jelent, új fejedelmet akartak választani. 1595-ben Báthory az összes ellenzéki urakat elfogatta és kivégeztette. Ugyanez évben Oláhországot meghódította s Szinán nagyvezér seregét okt. 28-án Gyurgyevónál szétverte. 1599-ben neje elválása után lemond a fejedelemségről azon szándékkal, hogy pap lesz. Erdélyt Rudolfnak ajánlja fel, miért az oppelni herczegséget nyeri cserébe. 1600-ban megfontolva a dolgot, lengyel és kozák hadakkal vissza akarta szerezni a fejedelemséget, de Mihály vajda által Szucsavánál megveretett. A következő évben a kolozsvári országgyűlés által visszahivatott a fejedelmi székbe, de azt el nem foglalhatta, mivel Mihály vajda kiűzte Erdélyből, hova többé nem is tért vissza.

A konstantinápolyi tophanei arsenalból.

Abdul Hamid Szultán Ő Felsége.

8711.

Agyúcső-tisztító kefe (2 drb), 1·71 m. hosszú vékony fenyőfa rúdon. A kefe 13 ctm. hosszú, két sorból álló disznósertékből készült, a melyek egy-egy oldalon 3 ctm. hosszúak. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8713.

Sugárágyú, (2 drb), hasonló a 8644. szám alatt leírt ágyúhoz, csakhogy a cső eleje, közepe és vége stilizált renaissance levéldíszítéssel bír. A gyújtó-lyuk fölött a hg. Esterházy család czímere van újabban bevésve, fölötte hossznégyszögben COMES IOANNES KERI felirattal.

Az ágyútalp ferde sávos kék és sárgára festett. Hossza 1·89 m., szélessége 17 ctm., vastagsága 3·5 ctm. A cső hossza 1·30 m., űrátmérője 4 ctm. A tizenkét küllőjű kerék 1·05 m. átmérővel bír. A cső súlya: 80 klgr. — XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8720.

Várpuska, (2 drb), szakállas. A cső eleje 13 ctm. hosszúságban hat oldalú, ezentúl pedig hengeres, alsó része 70 ctm. hosszaságban nyolcz oldalú. Az alapján átlyukasztott 17 ctm. hosszú, 5 ctm széles szakál a cső elejétől számított 54 ctm.-re van. A puska czélgömbbel és irányzékkal ellátott, az utóbbi alatt egy mélyen beütött puskaműves-bélyeg látható, a mely [D T] betűkből áll. A cső alsó lapján két csap van a tusa- és ágytartó szög számára beforrasztva. A tűzkamránál a cső kiszélesedik, s jobb oldalán karikával ellátott fedelű kerek lőporserpenyő van alkalmazva.

A puska ágya három oldalú, tusája öt oldalú.

A csőűr átmérője: 28 mm., hossza: 2·21 m. Súlya: 53·500 gramm. A XVI. század közepéről.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8721.

Várágyú (2 drb), bronzból, szép sötétzöld patinával. A cső elején 8 ctm. széles gyűrűk által határolt övvel bír, a tengelyek fölött két stilizált delfin fül van. A tengelyek 5·5 ctm. hosszúak. A delfin fülek előtt a következő domborúan kiemelkedő felirat olvasható:

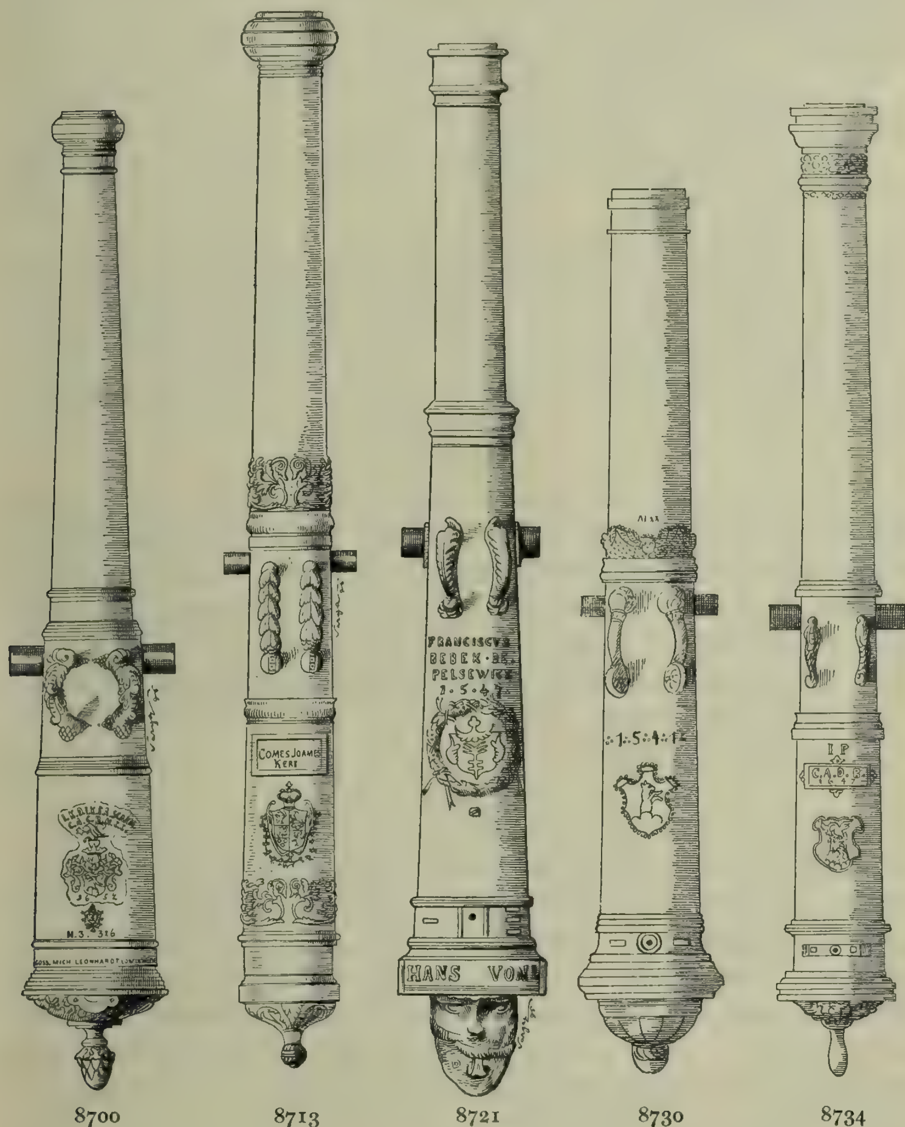
FRANCISCVS | BEBEK DE | PELSEWICZ | 1.5.47.

s a Bebek család babérkoszorúba foglalt czímere. A cső alján két kiemelkedő gyűrű között. HANS—VON.L betük láthatók, a melyek az egyik ágyún nagyon kopottak, úgy hogy az S nem is vehető ki.

A széles és hosszú fogantyú stilizált delfinfejet ábrázol, amelynek felső része torzfejet képez. Régi leltárainkban ez «Vadember» fejnek van mondva. Ez utóbbin az egyik ágyún egy D betű van bevésve. A cső elején a fülek előtt *11 C. 30* jegy van beütve, amelytől távolabbra még egy III jegyet látunk.

A cső hossza: 2.43 m., űrátmérője: 7 ctm.

A krasznahorkai várból. Andrássy Dénes gr.

8700 8713 8721 8730 8734

8729.

Sugárágyú, ú. n. falkonet, öntött vasból, igen keveset vékonyodó csővel, amely elől 11 ctm. hosszú kúp alakú fogantyúval, a forgó

tengelyek fölött stilizált delfin alakú füllel bír. A cső elejét öt domború gyűrű és ettől mintegy 1 dm. távolban más hármas gyűrű díszíti, különben az egész cső síma. Az 1 ctm. átmérőjű gyújtó-lyuk két oldalán egy-egy erős karika van, amelyhez a gyújtólyuk-fedő lemez volt erősítve. A tengelyeket lezáró lemezek, amelyeket négy-négy lánczos szöggel lehetett megerősíteni, hiányzanak.

A síma ágyútalpak 2·75 m. hosszúak, 23 ctm. szélesek és 5·5 ctm. vastagok. Az ágyútalpak oldalait kék és sárga festett ferde sávok díszítik.

A kerekek kékre vannak festve és átmérőjük 1·18 ctm.

XVI. század.

A cső hossza: 2·35 m.; űrátmérője: 4·7 ctm. A cső súlya: 242 klgr.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Támasztó ék, az ágyúkerekek megtámasztására (6 drb), hosszúkás trapéz alakkal és fogóval, fenyőfából. Méretei: szélessége fölül 27 ctm., alul 9 ctm., hossza 47 ctm., vastagsága pedig 7 ctm. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

2730.

Ágyú, bronzból, síma csővel. A gyújtólyuk fölött czímerpaizsban hármas halomból növekvő farkas alakja, e fölött pedig 1547 évszám domborodik ki. A két durván kinagyolt delfin fül fölött szárnyas angyalfejek díszítik. A középső fej után AIXX betűk, ezek fölött pedig 70 5 ꝟ számok vannak a csőbe bevésve.

A szélső karima gyűrűben gróf *Andrássy Manó* MDCCCX beütve.

A cső hossza 1·77 m., űrátmérője 9·7 ctm.

A bettléri kastélyból. Andrássy Géza gr.

8732.

Ágyútalp ágyú nélkül, gyengén hajlott, 42 ctm. széles, 13 ctm. vastag, 4·33 m. hosszú. Felső része 7 ctm. vastag vaslemezzel, bordás fejű nagy szögekkel megvasalt. A tengelyeket leszorító lemez 15 ctm. vastag és 1 m. hosszú, 4 gula alakú vas kapocscsal, amelyekbe 9·5 ctm. hosszú és 5 ctm. széles lánczos vas ék van beütve. A tizenkét küllős kerekek 1·44 m. átmérővel bírnak. Az agy átmérője a küllőknél 44 ctm., a tengelyszögnél 30 ctm. A küllők 11 ctm. szélesek és 8 ctm. vastagok. A kerék talpa 11 ctm. széles és 15 ctm. vastag. A kerék tizenkét vasgyűrűvel és 2 ctm. vastag vaslemezzel van megvasalva, és pedig a gyűrűk fölött 5—5 nagy lapos fejű szögekkel. Az agy mellett egy-egy vastag horoggal ellátott 34 ctm. átmérőjű körlemez van. — A XVII. századból.

E lafettába van behelyezve egy óriási, síma öntött vas ostromágyu, mely a XVIII. század elejéről származik s a gyulafehérvári tüzérségi szertár tulajdonát képezi. A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

Támasztó ék, az ágyúkerék megtámasztására, ékalakkal, kemény fából. Méretei: hossza 78 ctm., szélessége fölül 45 ctm., alul 21 ctm., vastagsága 16 ctm. XVII. század. A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

Ágyúcső-tisztító kefe, nagyobb kaliberű ágyúkhoz. A nyolcz sorú sörtekefe 31 ctm. hosszú, 11 ctm. átmérőjű hengerre van erősítve, a melynek a rúd felőli vége két vaskarikával van ellátva. A rúd hossza 1·86 m. XVII. század. A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

Ágyútöltő rúd, 18 ctm. hosszú és 12 ctm. átmérőjű hengerrel. A rúd hossza 2·03 m. XVII. század. A fraknói várból.
Esterházy Pál hg.

Körömvas, ágyútöltény kihúzására, 3·33 m. hosszú fenyőfarúdon. A kettős vékony hegyű vas ellenkező irányban van egymás felé csavarva. XVII. század. A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8733.

Sugárágyú, (4 drb), vasból, síma, a tengelyek fölött két stilizált delfinfüllel. A cső fokozatosan vékonyodik és elején erősen kiemelkedő gyűrűperemmel bír. Az egyik csövön 1641 $9^1/_2$: 12, a másikon 1646 évszám van bevésve.

A cső hossza: 2·30 m.; űrátmérője 9 ctm. Súlyuk 550 és 610 kiló közt váltakozik. A cs. és kir. tűzérségi szertár. Gyulafehérvár.

8734.

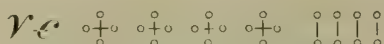
Sugárágyú, bronzból, mely a két végén többszörösen alkalmazott magas gyűrűkkel van körítve és a vége hosszú gömbös fogantyúval van ellátva. A tengelyek fölött két stilizált delfin fül van alkalmazva. A cső hátulján a Batthyány-czímer fölött C. A. D. B. (Comes Adamus de Batthyány) 1647 fölirás olvasható egy négyszögű keretben; e fölött pedig Ï P s több pontozott olvashatatlan újabbkori betűk vannak beütve.

A cső hossza 2·15 m., űrátmérője 5·5 ctm. Az ágyú súlya 275 kilogramm. Batthyány Iván gr.

8735.

Sugárágyú, falkon, hasonló, 8700. szám alatt leírt ágyúhoz, csakhogy nagyobb, felirata pedig a következő. A gyújtó-lyuk fölött

hossznégyszögű keretben: MICHEL DOBLER | GOS. MICH. 1554. E fölött az aranygyapjas rendjel szalagjával díszített koronás paizsban F. E. monogramm van bevésve. A cső 6 ctm. hosszú tengelyén:

jegyek vannak bevésve.

A cső elején pedig négyszögletű keretben: RMVS D . NIC . OLAI . DEI | GRA-ARCHIEPVS | STRI . PRIM . VNG | LEG . NATVS ZC | FIERI- ME . FECIT. ANNO . D . 1 . 5 . 54. E felírat alatt van a primás czímere, a mely áll: két oroszlán által tartott czímer-paizsból, amelyben két egymást keresztező pólya látható és az egyik pólyában egy unicornis, a másikban pedig két rozetta van. A pólyák felső és alsó közeiben egy-egy kis kereszt van. A czímerpaizs egy feszületen nyugszik, a melyet alól a két oroszlán farka övez át. A feszület fölött pedig a püspök süveg domborodik ki.

A cső hossza 2·24 m., űrátmérője 6·4 ctm. Az ágyú talpa 3·04 m. hosszú, 28 ctm. széles és 5 m. vastag és felső részén meg van vasalva. A kerekek 1·36 m. átmérővel és 12 vékony küllővel bírnak. Az ágyú súlya talppal együtt 541 kiló. (Hasonlót kiadva lásd: *Lorini di Bvonaivto* Le fortificationi, Venetia. 1609. Folió. 141.)

Oláh Miklós született Szebenben 1493-ban. 16 éves korában került II. Ulászló udvarába, kinek halála után Szakmáry György pécsi püspök udvari papjává lőn. A mohácsi vész előtt rövid idővel II. Lajos udvarába került. A veszedelem után mindenütt hű kisérője volt a király özvegyének Máriának. A tudományok és művészetek nagy pártfogója volt. Élénk levelezésben állott rotterdami Erasmussal. Első Ferdinánd és Maximilián királyok alatt hasonló kegynek örvendett s papi állásában fokról-fokra emelkedett, 1543-ban kanczellár s 1553-ban esztergomi érsek és primássá lőn. A török elleni védelmében az országnak mindenkor rendkivül tevékeny részt vett, különösen sokat áldozott várai megerősítésére. 1544-ben *Majlandi Péter* olasz várépitő mestert hozatta be és Sziszek várát vele erősítette meg. Hasonlóképen ő épitette a később oly nagy jelentőségű érsekujvári várat is, melyet ő róla elébb Oláhujvárnak neveztek. Lándzsér várát is teljesen ujból szerelte fel új lövegekkel. Meghalt Nagy-Szombatban. 1568 jan. 14-én 75 éves korában.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyú-gyujtólyuk védő vaslemez (3 drb). Tetején füllel, a melyen a szíjat húzták keresztül. A lemez hossza 21 ctm., szélessége 17 ctm. XVII. század. Újabban kékre festették.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyúcső-tisztító kefe, 2·62 m. hosszú, 4·5 m. vastag rúdon, a melynek másik végén egy 5·5 ctm. átmérőjű és 21 ctm. hosszú töltő henger van. A négy sor disznósörtéből álló sűrű kefe 21 ctm. hosszú. A sörték sodronynyal vannak a rúdhoz erősítve. A sodronyok végeit vaskarika foglalja össze. XVII. század.

A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Körömvas, kis kaliberű ágyúkhoz, 1·93 m. hosszú, sárgára festett fenyőfa rúdon. XVII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Körömvas, kis kaliberű ágyútöltény kihúzására, 2·67 m. hosszú, feketére mázolt fenyőfa rúdon. XVII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyúcső-dugasz (2 drb), fából, kerek vaslemezzel és fehérített bőrszíjazattal. A dugó hossza: 10 ctm., átmérője: 5 ctm. XVIII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8738.

Ágyúkerék-agy (2 drb), kidolgozatlan, nagyolt állapotban. A vár egyik casamatájában e tartalék agyakból nagy készlet volt fölhalmozva. XVII. század.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

8739.

Gulában.

Ágyúgolyó (8 drb), vasból, meglehetősen egyenletes felülettel. Átmérője: 15 ctm., súlya: 13·000 gramm. A XVI. század végéről.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Ágyúgolyó (2 drb), vasból, hasonló az előbbi golyóhoz. Átmérője: 18 ctm., súlya: 21·300 gramm. A XVI. század második feléből.
A fraknói várból. Esterházy Pál hg.

Jó életben ha van részünk

Verésrül nem emlékezünk